

Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

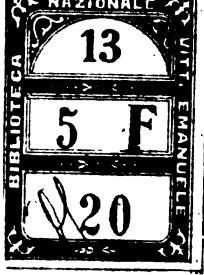
Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

Asimismo, le pedimos que:

- + *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.
- + *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.
- + *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.
- + *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

Acerca de la Búsqueda de libros de Google

El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página <http://books.google.com>

I. 22

13-5-8-20

81

4

3

I V S
NATYRALE

175 F. 20

3 5 F 20
EVI

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

RECEIVED
JUN 10 1964

LIBRARY

IMPRIMENDI LICENTIA.

*F. Simplicianus à Mediolano Ordinis FF. Capucinatorum
Generalis Minister, licet immeritus
R^{do} in Christo Patri Iuoni Parisino eiusdem Ordinis Concionatori & Exdefinitori. S.*

CVM à duobus prædecessoribus nostris. R. P. V. alias impetita fuerit licentia generalis, vt quæcumque componeret opera, à duobus ordinis nostri Theologis prius reuisa & approbata prelo committere posset, & eiusdem concessionis confirmationem postulet à nobis: id ipsum æquum ducentes, Præsentium litterarum virtute prædictam facultatem à prædecessoribus nostris elargitam, confirmamus atque impartimur. In quorum fidem præsentis officij nostri sigillo munitas, & manu propria subsignatas, Dedimus Romæ, pridie nonas Septembris. 1656.

F. Simplicianus Minister General,

EGo infra scriptus Prouincialis Prouinciæ Parisiensis fratrum minorum Capucinatorum visa licentia Ad. Reuer. Patris Generalis ordinis nostri qua permittitur R. P. Iuonj Parisino Concionatori eiusdem ordinis, & Prouinciæ Parisiensis ex definitori, typis mandare librum, cui titulus est, Ius Naturale rebus creatis à Deo constitutum, Inhærendo supradictæ licentiæ, consentio quantum in me est, vt executioni mandetur, seruatis insuper omnibus alijs de iure seruandis. Datum Parisiis die 3. Ianuarij 1658.

F. Nicolaus Prouincialis in.

¶ iij.

Approbatio Theologorum Ordinis Capucinorum.

EGO Frater Severinus de Morlais Prouincialis Capucinorum Britanniae ex mandato Reuer. ad. P. Generalis attentè legi librum hunc, cui titulus est *Ius Naturale* à R. P. Luone Parisino compositum, & miratus sum materiae, formae, & styli ordinatam venustatem, quæ ita multiformis sapientiae Dei mysteria humano aptat ingenio, & Dei consilio, vt dum mens instruitur, piè moueatur in Deum affectus. Scriba doctus profert de thesauro suo noua & vetera, diuina & humana quæ iuri publico concedit, sicque typis perpetuis mandandum censeo, ad Dei gloriam & hominum perfectionem. In contentu nostro Rhedonensi, die 26. Decemb. an. 1656.

F. Severinus qui supra.

NOS F. Iosephus Viennensis Concionator Capucinus, in Prouincia Britanniae Definitor, nec non Conuentus Rhedonensis Guardianus, librum cui titulus est *Ius Naturale* rebus creatis à Deo constitutum, Ex obseruatione R. P. Luonis Parisini ordinis nostri concionatoris, diligenter euoluimus, nec modo omnia quæ in eo continentur, fidei catholicae & bonis moribus non dissentanea reperimus, verum authoris pietatem & doctrinam, tot iam voluminibus testaram, in hoc potissimum opere conspicuam aduertimus; dum enim cuncta ad primum principium, vltimumque finem Deum reducit, non solum naturalis, sed etiam diuini iuris patrocinium suscepisse dicendus est: Vnde summam rei Christianae iniuriam fore censuimus, si tam praclarum opus, tot onustum diuinitus typis non mandaretur. Hoc ergo testimonium auctori, libroque naturali iure debitum lati subscripsimus in conuentu nostro Rhedonensi die 2 Aprilis an. 1657.

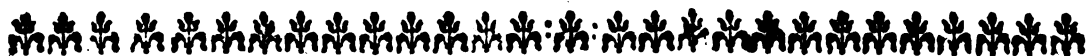
F. Iosephus Viennensis Concionator Capucinus.

Liber hic de iure Naturali R. P. Iuonis Exdefinitoris à nobis
Lacurate perlectus, in nullo à fide Catholica Apostolica & Ro-
mana dissentire visus est, sed elegantem naturæ ex Intelligentia
numquam non operantis imaginem exhibere, eiusdem latentes leges,
quibus vniuersus subsistit mundus, moribus congruentissime ac-
commodatas proponere. Publica subiinde luce dignum opus iudica-
mus, ipso authoris nomine, haud minus quam rerum copia, styli
nitore, & methodi nouitate commendatum. In conuentu Capuc.
Parisiensi ad paludes. Die 21 Nouemb. an. 1657.

F. Hieronimus Senonensis, eiusdem Conuentus
Guardian. Defnitor & Theologiæ Professor.

F. Martialis Ricomagensis. Capuc.
Sacrae Theologiæ Lector.

PRIVILEGE DV ROY.

NOUS PAR LA GRACE DE DIEV, ROY de France & de Nauare. A nos amés & feaux Confeillers, les gens tenans nos Cours de Parlemens, Baillifs, Senefchaux, Preuofts, ou leurs Lieutenans, & à tous autres nos Iufticiers & Officiers qu'il appartiendra, Salut. Nostre cher & bien amé le R. P. Yues de Paris Predicateur Capucin, nous a tres humblement fait remonter qu'il a nouuellement composé vn liure intitulé, *Ius Naturale*, lequel il desireroit faire imprimer & mettre au iour, s'il nous plaisoit luy vouloir permettre; Nous requerant pour cette fin luy octroyer nos Lettres sur ce necessaires. A CES CAUSES ne voulant priuer le public d'un si bel Ouvrage Nous luy auons permy & octroyé, permettons & octroyons de faire imprimer ledit Liure Intitulé *Ius Naturale*, par tels Libraire que bon luy semblera, pour iceluy vendre & debiter en tel volumes, marges & caracteres qu'il auisera bon estre, pendant l'espace de dix anneés, à commencer du iour que ledit Liure aura esté acheué d'imprimer pour la premiere fois; faisant tres expresses inhibitions & deffences à toutes personnes quels qu'ils soient, d'imprimer ou faire imprimer, en tout ou en partie, vendre, debiter, contrefaire ou en apporter de contrefaits des pays Estrangers aucun exemplaire desdits Liures, en quelque langue ou maniere que ce soit, sans le consentement dudit Exposant, ou de ceux qui auront droit de luy, à peine de trois mil liures d'amende, & de tous dépens, dommages, & interests, avec confiscation des Exemplaires contrefaits, à la charge d'en mettre trois exemplaires; Sçauoir, deux en nostre Bibliotheque, & vne en celle de nostre cher & feal Cheualier le sieur Seguier Chancelier, Duc de Villemor, &c. auant que de l'exposer en vente, suiuant nostre reglement. Si vous mandons que des presentes vous ayez à faire iouir ledit Exposant, plainement & paisiblement, contraignant tous ceux qu'il appartiendra par toutes voyes deuës & raisonnables. CAR tel est nostre plaisir. Donné à Paris le 15. iour de Fevrier 1658. Et de nostre Regne le 15. Par le Roy en son Conseil. Signé, R O Y E.

Le R. P. Yues a cédé & transporté le Priuilege cy-dessus, à la veufue Denis Thierry, & à Denis Thierry son fils, pour en iouir le temps porté par iceluy. Fait ce 18. Feurier 1658.

Les Exemplaires ont esté fournis. Et la premiere Impression acheuée le 16. Mars 1658.

INDEX

LEGVM IVRIS NATVRALIS.

Præfatio. pag. I.

CAPVT VNICVM.

Lex natura est à Deo. §. 1. pag. 9
Natura lex est vniuersalis. §. 2. pag. 12
Lex natura est aterna veritatis. §. 3. pag. 17

LIBER PRIMVS.

DE CAVSIS ET RERVM PRODVCTIONE.

Præfatio. pag. 20

Vnum est ante multa.

Lex I. §. 1. pag. 21
Vnitas est in multitudine. §. 2. pag. 22
Ascensio mentis ab unitate corporea ad diuinam. §. 3. pag. 23
Mundus ab unitate diuina creatus & ordinatus. §. 4. p. 24
Vnitas diuina supra multitudinem, multis expressa nomi-
bus. §. 5. pag. 26

*Supra mobilem & multiformem rationem, est unus intimus
Dei sensus. §. 6. pag. 27*
Vnitas Religiosa. §. 7. pag. 28
*Vnitati diuina & mundana cetera nituntur conformari. §. 8.
pag. 30.*

**Oportuit mundum constare multis, diuersis
etiam contrariis quæ venirent in vnionem.**

Lex 2. pag. 34
Infinitem emulatur multitudo. §. 1. pag. 35
Multitudinis complementum est differentia. §. 2. pag. 37
Grata & utilis diuersitas. §. 3. pag. 38
Disimilitudinis extremum est contrarietas. §. 4. p. 41
Rerum principia sunt inter se contraria. §. 5. p. 42
*Ex equali principiorum resistentia nihil fieret, ex inequali
procedit actio temperata. §. 6. p. 44*
Contrariorum vnione stat vniversum. §. 7. p. 47

Primæ causæ subordinantur inferiores.

Lex. 3. p. 50
Prima causa proximiores sunt perfectiores. §. 1. p. 51
Spiritualia presunt corporeis. §. 2. p. 57
Extrema mediis interiectis connectuntur. §. 3. p. 60

Omnia sunt in omnibus.

Lex. 4. pag. 66
In cælestibus partes referunt totum. §. 1. p. 66
Elementa sunt in se mutuo. §. 2. p. 67
Homo compendium est mundi. §. 3. p. 69

Quidquid existit, agit, & vult esse causa.

- Lex 5.* pag. 71
Non est unicum solum agens in mundo. §. 1. pag. 72
Agunt singula forma sua & causarum superiorum iunctis vi-
ribus. §. 2. pag. 72
-

Agit natura propter finem.

- Lex 6.* pag. 76
Elementa, sua loca suasque qualitates sibi vindicant. §. 1. p. 76
Animalium formatio fit propter actionem, actio propter conse-
quutionem boni conuenientis. §. 2. pag. 77
Aberrationes insolita probant consuetum ordinem. §. 3. p. 79
-

Cuiuslibet agentis naturalis limitata est potestas.

- Lex. 7.* pag. 81
Ipsa rerum essentia potentiis limites ponunt. §. 1. p. 81
Sunt quadam singulares potentia rebus agendis commensurata.
§. 2. pag. 83.
Potentia praescriptis loci limitibus coercentur. §. 3. p. 85
Ad tempus concessa sunt hic omnes potentia, illaque vel alter-
nant vel concidunt. pag. 88
-

Causæ vniuersales vt necessarium, sic communem
æqualem, continuum influxum sibi subditis
inferioribus largiuntur.

- Lex. 8.* pag. 92
Inferioribus necessarius est causa superioris influxus. §. 1. p. 92
Homines ad perfectionem & ad Deum sine Deo non veniunt.
§. 2. pag. 96.
Quod necessarium est, etiam commune & expositum est. §. 3. p. 100
Gratia Christi omnibus ad salutem necessaria, etiam omnibus
communis est. §. 4. pag. 102
Causæ superioris equalis est in inferiores influxus. §. 5. p. 105
Superiora semper adsunt inferioribus. §. 6. p. 107
ε ij

Insciis , etiam ingratis & inuitis inferioribus auxiliantur superiora.

Lex 9. pag. 110
Nescientibus ex alto bona contingunt. §. 1. pag. 110
Bonum non se negat ingratis. §. 2. pag. 114
Inuitis praestatur auxilium. §. 3. pag. 118

Causæ superiores suos habent effectus pro diuersa recipientium dispositione.

Lex 10. pag. 122
Vis eadem in diuersa materia transit in varios , vel contrarios effectus. §. 1. p. 123
Vis superior aptè recepta surgere potest in effectum natura singulari superiorem. §. 2. p. 125
Mala bonis permixta sunt. §. 3. p. 128
Mala bonus in bonum vertit. §. 4. p. 131
Bona malus vertit in malum. §. 5. p. 133

Mundo rebusque fingulis natura seu diuina lex imperat.

Lex 11. pag. 135
In necessariis imperium natura merum est, §. 1. p. 135
Voluptas allicit in bonum. §. 2. p. 138
Dolor & vis exigit , quod aliàs spontè non fieret. §. 3. p. 142
Permittuntur que non multum nocent. §. 4. p. 143
Imperantis potestatis est , aliqua præter consuetum ordinem indulgere. §. 5. p. 145

Publica priuatis sunt præferenda.

Lex 12. pag. 151
Pars uniuerso suo debet congruere. §. 1. p. 152

<i>Partium virtus in totius gloriam refunditur.</i>	§. 2. p. 155
<i>Bono publico non potest derogari.</i>	§. 3. p. 158
<i>Pars exponitur & patitur pro salute totius.</i>	§. 4. p. 163
<i>Quæ bono publico nocent, expelluntur aut destruuntur.</i>	§. 5. p. 166

Causæ vniuersales suppleant defectus singularium.

<i>Lex 13.</i>	p. 170
<i>Causa particulari deficiente succurrit vniuersalis.</i>	§. 1. p. 171
<i>Causa vniuersalis immediatè potest obire munus singularis ipsa præterita.</i>	§. 2. pag. 174
<i>Qui potest plus, potest minus.</i>	§. 3. pag. 179

Causæ suis effectibus sunt præstantiores antiquitate, virtute, beneficio.

<i>Lex 14.</i>	pag. 181
<i>Antiquitas seu prioritas est legitimus prælationis & excellentiæ titulus.</i>	§. 1. p. 182
<i>Causa superioris virtus eminet.</i>	§. 2. p. 185
<i>Principiorum beneficentia cæteris est excellentior.</i>	§. 3. p. 188

Agens agit sibi simile.

<i>Lex 15.</i>	pag. 191
<i>Causa vniuersales non formas sed qualitates suas imprimunt inferioribus.</i>	§. 1. p. 192
<i>Inest rebus omnibus se propagandi desiderium.</i>	§. 2. p. 197
<i>Mutuus est inter utrumque sexum amor.</i>	§. 3. p. 200
<i>Amor si excedit, torquet, temperatus ad omnia felix est.</i>	§. 4. pag. 203.
<i>Amor consortem non patitur.</i>	§. 5. pag. 208
<i>Illibata debet esse coniugij fides.</i>	§. 6. pag. 212
<i>Perpetuum sit coniugij fœdus.</i>	§. 7. pag. 215

Debilia sunt rerum optimarum initia.

<i>Lex. 16.</i>	<i>pag. 218</i>
<i>Initia generabilium sunt mole parua; virtute maxima.</i>	<i>§ 1. p. 219</i>
<i>Diutius duratura & prestansiora lentè natura perficit.</i>	<i>§. 2. p. 221</i>
<i>Indulgendum debilibus rerum initiis.</i>	<i>§. 3. p. 224</i>
<i>Ab ortu tenera formanda sunt.</i>	<i>§. 4. p. 227</i>
<i>Ex initiis pendent sequentia.</i>	<i>§. 5. p. 229</i>

Parentes infirmos suos foetus amant fouent,
educant.

<i>Lex 17.</i>	<i>pag. 232</i>
<i>Insignis est parentum amor pro foetus sui tutela.</i>	<i>§. 1. p. 232</i>
<i>Matris tenerior & intimior est affectus.</i>	<i>§. 2. pag. 235</i>
<i>Matres nutrices filiorum.</i>	<i>§. 3. pag. 238</i>
<i>Ad patrem pertinet praecipua liberorum institutio.</i>	<i>§. 4. p. 239</i>

Nata beneficas sibi causas agnoscunt.

<i>Lex 18.</i>	<i>pag. 242</i>
<i>Omnia conuertuntur ad causas sibi profuturas ut ab illis accipiant.</i>	<i>§. 1. p. 243</i>
<i>Nata causis suis benefcis gratitudinem exhibent.</i>	<i>§. 2. p. 245.</i>

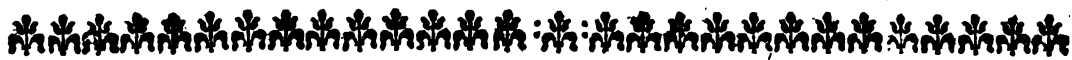
Effectus contingentes & degeneres non lædunt
causæ suæ nobilitatem.

<i>Lex 19.</i>	<i>pag. 248</i>
----------------	-----------------

Natura quantum licet facit quod melius est.

<i>Lex. 20.</i>	<i>pag. 251</i>
<i>Causa principali, vel consueto procedendi modo deficiente, simile quid substituit.</i>	<i>§. 1. pag. 254</i>

*In realis presentia defectu, quod optat natura consequitur per
imagines.* §. 2. pag. 256

LIBER SECVNDVS.

DE RERVVM CONSERVATIONE & augmentis.

Præfatio. pag. 261

**Rebus à suis causis insita sunt quædam permanen-
tiæ principia.**

Lex 1. pag. 263
*Corpora sensibilia ne diffluant agendo, solidis nituntur funda-
mentis.* §. 1. pag. 263
Vis interior præcipuum est in rebus permanentia principium.
§. 2. pag. 265.
Rerum præcipua vis est in medio. §. 3. pag. 267

**Quærunt omnia bonum sibi conueniens quo
possint conseruari.**

Lex 2. pag. 269
Viuentibus innatus est amor sui, suæque conseruationis. §. 1.
pag. 270.
Innatus est boni conuenientis sensus & appetitus. §. 2. p. 273
Corpus fertur in locum sui conseruatiuum. §. 3. pag. 276
Vnumquodque seipsum præfert alteri. §. 4. p. 278
Prius necessariis prouidetur. §. 5. pag. 282

Nihil fit vel agit seipso, sed indiget auxiliis.

Lex 3. pag. 286
Insita sunt rebus ad sui perfectionem potentia. §. 1. pag. 287

Res non minus patiendo, quam agendo perficiuntur. §. 2. pag. 288

Agens congruis instructum esse debet mediis & instrumentis.

<i>Lex 4.</i>	pag. 292
<i>Nihil recte fit sine congruis organis.</i>	§. 1. pag. 293
<i>Qui dat rem, dat & apta ad illam media.</i>	§. 2. pag. 296
<i>Mediorum & instrumentorum multitudo securior.</i>	§. 3. pag. 298
<i>Bona, bonis mediis quarendam sunt.</i>	§. 4. pag. 300
<i>Illustria, mediis illustribus perficiuntur.</i>	§. 5. pag. 303
<i>Perpetua conuenit esse media, que usu non atteruntur, sed perficiuntur.</i>	§. 6. pag. 306
<i>Mutantur aut repudiantur media, cum esse desierint utilia.</i>	§. 7. pag. 310.
<i>Quod eminent potest agere vel nullis vel paucis adhibitis mediis.</i>	§. 8. pag. 312.
<i>Expedis aliquando vim superiorem per media dispensari.</i>	§. 9. pag. 314.

Motu cuncta seruantur & proficiunt.

<i>Lex 5.</i>	pag. 316
<i>Omnia constant motu & quiete.</i>	§. 1. pag. 317
<i>Quiete motus temperatur.</i>	§. 2. pag. 319
<i>Plus est motus quam quietis.</i>	§. 3. pag. 322
<i>Motu res seruantur, situ & torpore depereunt.</i>	§. 4. pag. 323
<i>Quod uni loco deest, motus querit in aliis.</i>	§. 5. pag. 327

Vires consumptæ reparantur alimentis.

<i>Lex 6.</i>	pag. 329
<i>Natura propriis deficientibus in se conuertit externa.</i>	§. 1. p. 330
<i>Quæ assumuntur, etiam afficiunt.</i>	§. 2. pag. 332

Vis

Vis actiua certis & determinatis modis procedit.

<i>Lex 7.</i>	<i>pag. 335</i>
<i>Agens singulare propriis intendit, alienis se non immiscet. §. 1</i>	
<i>pag. 336.</i>	
<i>Quod intenditur opportunè suscipiendum est.</i>	<i>§. 2. p. 339</i>
<i>Ordinata feliciter procedunt.</i>	<i>§. 3. p. 342</i>
<i>Simile non agit in simile.</i>	<i>§. 4. p. 346</i>

Stant omnia mutuis auxiliis.

<i>Lex 8.</i>	<i>pag. 349</i>
<i>Inferiora dant ut accipiant.</i>	<i>§. 1. p. 350</i>
<i>Dantur superflua pro necessariis.</i>	<i>§. 2. p. 354</i>
<i>Beneficium quod danti non est difficile, facile concedendum.</i>	
<i>§. 3. p. 357.</i>	

Similia se quærunt & amicè complectuntur.

<i>Lex 9.</i>	<i>pag. 359</i>
<i>Facilis est similitum in se transitus.</i>	<i>§. 1. p. 361</i>
<i>Consanguineos natura conciliat.</i>	<i>§. 1. p. 364</i>
<i>Similior præfertur minus simili.</i>	<i>§. 3. p. 366</i>
<i>Iucundum est uniri similibus.</i>	<i>§. 4. p. 368</i>
<i>Similia sunt unione fortiora seque protegunt.</i>	<i>§. 5. p. 370</i>
<i>Similium unio sola constans est.</i>	<i>§. 6. p. 373</i>

Appetunt omnia non tantum conseruari, sed &
augeri.

<i>Lex 10.</i>	<i>pag. 378</i>
<i>Intentio natura prima tendit in augmentum.</i>	<i>§. 1. p. 379</i>
<i>Appetitus augmenti cæteris potentior est.</i>	<i>§. 2. p. 382</i>
<i>Difficilia quæ pulchra.</i>	<i>§. 3. pag. 385</i>
<i>Viuens quod non crescit, minuitur.</i>	<i>§. 4. pag. 389</i>

<i>Incrementum fit sensim & per gradus.</i>	§. 5. pag. 391
<i>Aucta nolunt minui, eleuata deprimi.</i>	§. 6. pag. 393
<i>Augmentis positus est terminus.</i>	§. 7. p. 396

Viuentia norunt suas & hostis sui vires.

<i>Lex 11.</i>	pag. 398
<i>Sentiunt animalia quid possint & valeant.</i>	§. 1. p. 399
<i>Vt sentit, sic ostentat natura vires suas.</i>	§. 2. p. 402
<i>Quod in hoste validum, aut infirmum est, decertantia percipiunt.</i>	§. 3. p. 404

Fortiora præualent infirmis.

<i>Lex 12.</i>	pag. 408
<i>Æquum est debiliora pro natura sua modo, subiici potentioribus.</i>	
§. 1. p. 409.	
<i>Vim potentiorum sauientem natura moderatur.</i>	§. 2. pag. 413

Sœpè contraria dum impugnant perficiunt.

<i>Lex 13.</i>	pag. 416
<i>Contraria iuxta se posita magis apparent.</i>	§. 1. p. 416
<i>A contrariis vexata plus virium concipiunt & explicant.</i>	§. 2.
pag. 419	

Oppressa se vindicant in libertatem.

<i>Lex 14.</i>	pag. 421
<i>Non minor est amor libertatis, quam existentia.</i>	§. 1. p. 422
<i>Tentata libertas nititur in vetitum.</i>	§. 2. p. 425
<i>Solens excedere qua se restituunt in libertatem.</i>	§. 3. p. 428

Vim vi repellere licet.

<i>Lex 15.</i>	pag. 430
<i>Illata vi aqua potest esse deffensio.</i>	§. 1. pag. 433
<i>Malis urgentibus occurrendum citissimò remedio.</i>	§. 2. p. 435
<i>Expelluntur intus nocua.</i>	§. 3. p. 439
<i>Præuisa mala modis opportunis vitantur.</i>	§. 4. p. 442

Dolis se tuentur quæ non possunt viribus.

<i>Lex 16.</i>	pag. 445
<i>Dolis etiam valida proficiunt.</i>	§. 1. p. 446
<i>Vt vim ita dolos certis limitibus natura conclusit.</i>	§. 2. p. 449
<i>Dolus solet esse rebus infirmis præsidium.</i>	§. 3. p. 452

Cum vires propriæ non sufficiunt aduocantur
exteræ.

<i>Lex 17.</i>	pag. 457
<i>Malis singulis singula præuisa sunt remedia.</i>	§. 1. p. 458.
<i>Similia dato signo mutuum implorant auxilium.</i>	§. 2. p. 460
<i>Datis à patiente doloris signis auxiliantur similia.</i>	§. 3. p. 465
<i>Vt infirma se tueantur, adherent fortioribus.</i>	§. 4. p. 468
<i>Urgente communi periculo diuersa etiam contraria sociantur.</i>	§. 5. pag. 471.

Fuga & latebræ sunt vltimum infirmitatis
præsidium.

<i>Lex 18.</i>	pag. 473
<i>Infirma fugiunt à nocentibus & latent.</i>	§. 1. p. 475
<i>Imperfecta & indecora pudor tegit.</i>	§. 2. p. 478
<i>Sapè vis inimica cedendo frangitur.</i>	§. 3. p. 482
<i>Mala quadam latentia minus nocent.</i>	§. 4. p. 486

E duobus malis minus eligitur.

Lex 19. pag. 490
Semel victa solent suis victoribus in posterum subiici. §. 1.
pag. 494.

Plurima vim singularem passa restituntur in
integrum.

Lex 20. pag. 497
Forma lasas suas qualitates restituit. §. 1. p. 498
Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris. §. 2. pag. 501
*Ad alterasi restitutionem est necessaria contrarij vexantis om-
nimoda cessatio.* pag. 503
Vera liberatio & restitutio procedit à causa uniuersali. §. 4.
pag. 506.
Casus multa restituit. §. 5. pag. 509

LIBER TERTIVS.

DE RERVM ALTERATIONE ET
interitu.

Præfatio. pag. 513

Compositum est natura sua dissolubile.

Lex 1. pag. 519
*Compositi dissolutionem tardat aut impedit potentioris interuen-
tio.* §. 1. pag. 522

Rerum corporearum durationi præfixus est terminus.

Lex 2.

Cito nascentia, citò dissoluntur.

Magis actiua minus durant.

Singularia citius alterantur & intereunt, quam uniuersalia.

§. 3. pag. 531.

pag. 525

§. 1. pag. 525

§. 2. pag. 528

Malum futurum sæpè signa quædam & prodigia denuntiant.

Lex 3.

Malum imminens diuersis nutibus providentia significat.

pag. 534.

Præfagia natura sunt ut plurimum mali iam incipientis effectus.

§. 2. pag. 540

pag. 533

§. 1.

Alteratio præcedit corruptionem.

Lex 4.

Extremi defectus solent à paruis incipere.

Solet esse nexus quidam malorum.

Repentinus aliquando contingit interitus.

pag. 542

§. 1. pag. 543

§. 2. pag. 545

§. 3. pag. 547

Alterationis & corruptionis causæ sunt internæ vel externæ.

Lex 5.

pag. 549

Ab his quibus constamus, destruimur.

Lex 6.

pag. 551

Excessu plurima depereunt.

- Lex 7.* pag. 554
Obruit recipientem qualibet excedens copia. §. 1. pag. 555
Transitus ab extremo in aliud sine medio periculosus. §. 2. p. 559
Magna concidunt propriis in se conuersis viribus. §. 3. pag. 562
-

Inferiora deficiunt deficiente principiorum
influxu.

- Lex 8.* pag. 566
-

Perit actio vitæque mediis ad conseruationem
necessariis destituta.

- Lex 9.* pag. 574
-

Vitiat & corrumpit dissimilium approximatio.

- Lex 10.* pag. 577
Ex mali consortio sani laborant, sanati recidivam & interi-
tum patiuntur. §. 1. pag. 578
Potentioris mali noxia destruensque magis societas. §. 2. pag. 582
-

Pertinax oppugnatio valida quæque destruit.

- Lex 11.* pag. 585
Malum malo superueniens grauius est. §. 1. pag. 588
-

Rapit singulos etiam immeritos vniuersaliter indicta
calamitas.

- Lex 12.* pag. 591
Paritas in miseris solatium est. §. 1. pag. 594

Nullum sine quadam exceptione malum.

§. 2. pag. 597

Præsentunt pleraque sui dissolutionem.

Lex 13.

Homini naturalis est mortis suæ prævisio & meditatio. §. 1.
pag. 601.

Vt in principio sic in fine contingit infirmitas.

Lex 14. pag. 605

Consumpta virtutis residuum, emicat in fine. §. 1. pag. 607

Ambit natura honesto fine concludi.

Lex 15.

pag. 609

Maximus in fine labor.

§. 1. pag. 613

Rerum abeuntium & absentium maior solet esse cupiditas. §. 2.
pag. 615.

Optimi corruptio pessima.

Lex 16.

pag. 617

Animal horret suæ speciei cadauer.

Lex 17.

pag. 619

Quorundam compositorum partes dissolutæ retinent vim & sensum pristinae societatis.

Lex 18.

pag. 622

Vnumquodque resoluitur in ea ex quibus
constat.

Lex 19.

pag. 625

A priuatione ad habitum non datur Regressus.

Lex 20.

pag. 629

Alterationes, corruptiones, priuationes sublunarium, tran-
seunt in statum meliorem.

§. 1. pag. 632

IVS NATVRALE.

PRÆFATIO.

IUSTINIANVS Imperator^a artem boni & æqui, qua res publica priuateque reguntur; rerum diuinarum atque humanarum, iusti atque iniusti scientiam optima daturus methodo, ab vniuersalibus orditur, eiusque primam ducit originem à iure naturali. Illud duplex dicit esse, vnum quod natura docuit omnia animantia, quæ in mari, quæ in terra nascuntur; Aliud quod vocat ius gentium, quo scilicet vntur solæ gentes humanæ, illis proprium; nec cum cæteris animantibus commune.^b Quòd vniuersi machina ordine, certaue rationabili dispositione constet; quòd omnia se teneant; ratisque successibus in nodos suos virgeantur; quòd cœli præscriptas habeant amplitudines, stationes, periodos; quod elementa suas sibi seruent regiones; quod ferantur leuiora sursum, grauiora deorsum, motuque proprio sibi vindicent, quæ vis externa rapuerat; quòd dies & nox, hyems & æstas quies & actio tempus omne partiantur; quod actiuis passiuæ, corruptionibus generationes respondeant; quod oppositæ qualitates mediis concilientur; quod vniuique speciei sit indita vis ad sui conseruationem, propagationem, in integrum restitutionem; quod congrua media ducant ad propositos fines, & similia quæ suis opportune locis exequimur, jus est à Deo naturæ datum.^c Diuina lex est, & ratio toti mundo, & partibus eius fortiter & suauiter inserta sic perpetua, eo quod imperantis vim omnem præuenit, vltro se subijcientium vtilitati iuncta voluptas.^d

^a l. r. & 6.
ff. de iust. & iur.

D. August.
lib. de ordine.

^c Seneca 4.
de Benef. c.
7. Hierem.
c. 33. v. 25.

^d Plotin. lib.
2. de Prouid.

Ita Deus vniuersi temperat harmoniam, vt si quis totum orbis spatium, & in eo singula, totumque tempus vno conspiceret posset intuitu, perspecturus sit vnicuique iusta rependi, aliaque passim aliis ita sonare, vt toti potissimum omnia consonent. Mira debet hæc esse consonantia secreto dominantis vnitatis influxu, quo fit vt licet

A

omnia constant ex contrariis in oppositum nitentibus, explicato tamen omni suo conatu, non se destruant, sed fulciant, ex bello pax, ex dissimilibus æmulis ornatus & pulchritudo, ex rerum lapsu surgat perennis ille motus, quem ars nostra non valet imitari. Eminentissimus cum sit Deus mundum ad sui finxit imaginem, vnum cum ipse sit vnus, incorruptibilem cum sit æternus, rotundum cum sit infinitus & omnium maximum; vitalibus seminibus exornatum, & ex sese cuncta gignentem cum ipse sit summa vita, summus amor, summa bonitas & fœcunditas.

Philo Iu-
dz. lib. 2. de
Monarchia.

Id contemplatus in monte & raptu suo Moyses dux & Sacerdos, inde Religionis simul & regiminis leges accepit, ° Eam maximè qua Summus Pontifex totius mundi figuram veste præferebat, vt Deum Patrem oraturus, eum filij, scilicet mundi, similitudine & patrocinio placaret. Id sancti sapientes profitebantur totum opus Dei, velut munus sibi collatum curioso gratoque animo lustrare, vt inde primò discerent actus suos moderari secundum legem qua condidit & regit vniuersa; tum vt per gradus sensibilibus causarum ad ipsum authorem conscenderent. Inuisibilia enim ipsius à creatura mundi, per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, inquit Apostolus, f. sempiterna quoque eius virtus & diuinitas.

f Roma. 1.
7. 20.

Sed quia non licet omnibus ad sacrum hunc contemplationis montem accedere, multo minus illum conscendere, iusque naturale, prout est splendidis viuisque characteribus descriptum in cœlo, elementis, animalibus, legere, nec omnes tali nascuntur genio, qui percipiat hanc creaturarum linguam, ad lucrum huic infirmitati prouisum est à Deo, qui voluit nos non mutuato tantum, sed innato proprioque lumine dirigi. Diuina mens, mentibus ad sui similitudinem creatis impressit ideas veri rectique, quibus velut principis nitantur operationes suæ, tum speculatiuæ, tum practicæ, hacque communi luce, g primæua lux illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Nam si naturæ irrationali largitus est artem, qua mediorum electione congrua finem suum consequitur; si elementa recta linea geometricè, vt citissimè repetunt suum centrum; si sagacissimè succurrit aër naturæ ne detur vacuum; si quælibet animalium species, vnâ habet artem suis omnibus indiuiduis communitam, qua non aberrant in boni sui consecutione, vel mali fuga, multo magis animus omnium capax & rector, ad imitationem Dei vniuersalem agendorum ideam, mundumque intelligibilem præ se feret. h Non est deterior corporibus, quæ ante aduentitias qualitates,

h Marf. fi-
cin. Theol.
Platò. lib. 11.
c. 3.

possident suas naturales: non est infœcundior natura quæ ex seminibus insitis suos fœtus educit. Ratiocinatio mobilis est, dum ab alio descendit in aliud, ita debet inniti impressis illis æternæ veritatis

speciebus, sicut motus omnis à quiete siue stabili aliquo exorditur, ac tendit ad stabile. Mens definiens essentias rerum debet habere essentielles rationes, sicut sensus per accidentales species iudicat de accidentibus; & quia mens iudicat de fallacia sensuum & phantasia, debet inniti essentialibus rationibus, ne ipsa quoque fallatur, & indigeat iudicio virtutis alicuius superioris. Cognitio intellectualis est media inter diuinam & sensitiuam, ergo medias habet condiciones inter Deum qui cognoscit per essentiam suam immobilem, & sensus qui cognoscunt per mobiles qualitates, & species peregrinas. Puræ mentes in se respiciunt, sensus in alia solum, siue ordo vniuersi exigit vt anima mentis sensusque particeps, non modò extra se formas, sed in se quoque respiciat. Harum specierum ope, indicans etiam inexperti, de pulchritudine, concentu, iustitia, pietate, fortitudine; In publicis comitijs, fert de regimine iudicium plebs, in regimen nunquam assumpta, suffragijs non ponderatis sed numeratis, quasi scientiis instructissimo pat sit quilibet solius naturalis luminis capax. Multa discimus sine magistro, & quæ à magistro accipimus, ea recolimus & examinamus ad interiorem regulam veritatis. Discipulus antequam audiat, sæpè præfagit audientia, auditaque reddit meliora & veriora; Scopiùs etsi non audiat, ex se patit, vnde qui docet est potius minister quam magister, vt qui colit agrum naturâ suâ fœcundum, & qui curat corpus indita vi in sanitatem se restituens. Nemo canibus præstat sagacitatem venatoriam, equis currendi velocitatem, sed latentem virtutem vsu expergeficit, ita dicunt Platonici docentem, non præstare, sed excitare intelligentiam à Deo mentibus humanis infusam. Laudamus alienas artes & virtutes quæ cum vim nostram agendi superent, placent tamen quia respondent impressæ nobis recti & pulchritudinis ideæ. Præclara pauci probarent, si boni cuiusque sensus etiam ad impares non veniret; careret fama magnorum virorum sua celebritate, si etiam minoribus testibus non esset contenta, si præstantissimus quisque non gauderet inter populos digito monstrari, & dicier hic est.

Hæc est lex naturæ cordibus nostris insculpta, quæ dici potest habitus, in quantum continet aliqua præcepta, quæ habitum in ipsa ratione sunt, gentibus omnibus communia & immutabilia; & quæ res, inquit Tertullianus, Dei legem, habens communem istam, in publico mundi, in naturalibus tabulis, ad quas & Apostolus prouocat, descriptam. Monstrum est quidquid ab illis deficit, imò sacrilegium in Deum naturæ Dominum & autorem, talis in nobis conscientiæ, bonorum malorumque scientiæ legislatorem. Non est nobis opus discere, quòd malum est homicidium & fornicatio vnde cum Dominus talia prohibet, dicit simpliciter non occides, non

2. ad popul.
Anthioch.

o Tertulian.
lib. de testi-
mo. animæ.
in fine.

p Seneca ep.
94.

q Roma I.

moſchaberis non additâ cauſâ ; quaſi ſcientibus loquatur. Adam commiſſo peccato, ſtatim ſe occultauit, excuſauit, mulier crimen in ſerpentem reiecit : Abel primitias Deo offert, tabeſcit Cain quod obtulerit indigna, & poſt fratricidium, crimen ſuum uenia indignum fatetur, licet nulla tunc illum urgeret minis & imperio ſcripta lex. Peccans^o igitur omnis anima, & rea & teſtis eſt, in tantum rea erroris, in quantum teſtis ueritatis, & ſtabit ante oculos Dei in die iudicij nihil habens dicere. Magis ſine dubio animæ aliqua dictanti, quàm litteris credendum eſt, inquit Tertulianus quia prior anima quàm littera. Ideo Paulus ait, qui ſine lege peccauerunt, ſine lege peribunt, non lege ſcriptâ accuſante, ſed conſcientiâ. Cum aliquis^p patriæ, parentibus, amicis beneficia rependenda dixerit, pigris & ignauis res omnes malè ceſſuras, aduocatum iſta non quaerunt, affectus ipſos mouent, & naturâ vim ſuam exercente proficiunt. Gerunt animi rerum omnium honeſtarum ſemina quæ ad monitione excitantur, non aliter quàm ſcintilla ſtatu leni adiuta ignem ſuum explicat. Denique prima ueritas expreſſam ſui imaginem fecit in mundo Angelico, cœleſti, elementari, perfectoque iam opere, veri bonique ideas omnes in homine microcoſmo, compendioſa, vniuaſque magis radiorum collectione concluſit.

Agnosco naturæ noſtræ collatum præ cæteris beneficium ; Immortales ago gratias immortali parenti, qui nobis hîc procul ab ipſo degentibus, intimos illos & immortales ſplendores mentibus noſtris addidit, uelut tutelares genios, quorum audito conſilio, nullus niſi contumax aberrat. Gratiâ hanc teſtata eſt gens omnis igne ſacro perpetuoque in templorum adytis magna religione ſeruato, qui lucem & ardorem omnis boni præſulem in pectoris arcano uigentem ſignificaret : fatentur omnes dari ius & legem naturæ omnium hominum cordibus inſculptam, qua fit^q ut gentes quæ legem neſciunt, ea quæ legis ſunt faciant : ſed mihi mirum uidetur quod quales ſint illæ naturæ leges, nullus adhuc, in tanta ſcribendi licentia, ſatis diſtinxerit, expoſuerit.

Fortè uisum eſt certos nos de illis effectos Dei magiſterio, certiores effici non debere minus authenticis autorum commentariis ; inſtus ſcripta externo non indigere præconio ; ſtudiis non quaerendum quod indulgentia naturæ, nobis quaſitum & proprium eſt ; utque olim Syrij ſoli & lunæ nullas ponebant imagines, quia ſatis manifeſtè omnium ſemet ſubiiciunt aſpectibus, ſic per ſe notas naturæ leges expoſitoribus non indigere. Id ſine dubio uerum eſſet, ſi mens humana ſemper in ſe conuerſa, ſilente rerum externarum motuumque ſenſibilium tumultu, uocem Dei naturæque docilis perciperet. At nunc mobilis & inquieta nunquam ſibi conſtat, ſpargitur & cogita-

iones suas in omnia nota & ignota dimittit, nec tantum mutat, sed redit, & in ea quæ deseruit & damnauit, reuoluitur. Adijce quod ira, metu, cupiditate, falsis opinionibus concutitur, transfertur, & turbata non magis naturæ legem, quam aqua commota cœno mixta faciem cœli referat. Inde fit vt omnes in cuiuslibet artis aut scientiæ, seu speculatiuæ seu practicæ dubijs, prouocent ad legem naturalem, & hanc pro se stare, pro se discernere factis etiam inductionibus profiteantur, cum tamen certum erroris argumentum sit ipsa sententiarum contradictio. Quam varia, vana ridicula philosophorum antiquorum & hæreticorum deliramenta, nihil tamen fingi potest à ratione tam alienum, quod authorem & sectam velut naturali lumine directam non habuerit. Consule pecuniarum auidum, in exhaustâ cupiditate thesauris inferentem quod aliis sibi que neget; ambitiosum consule ad dignitates per indigna quæque conscendentem, consule voluptatibus diffluentem, alium ocio torpentem, alium aulæ se fumo pascentem, alium ad arma præcipitem & humano cruore satiandum, horum quisque tibi dicet se naturam suam sequi, ducem optimam, idque sibi bonum esse quod dum habetur delectat, dum abest, torquet. Sanè sicut ars dioptrices quædam ita conformat specula, vt obiectorum speciem aliam quam acceperint emittant, luceque eorum entelechia ad monstrificas & à vero penitus alienas figuras confingendas abutantur; sic varijs cupiditatibus infectæ & distortæ mentes naturæ legem dum violant, hanc sibi fauere & patrocinari mentiuntur.

Vnde tam graue, humanæ societati simul & Religioni timendum falsi crimen, nisi ex eo quod leges illæ dictæ naturales non sunt determinatæ, & illas quisque prout libuerit velut lesbiam regulam contorquet, suisque vel iniquissimis votis explicat. Licet asserant Iuris consulti totum ciuile jus ducere suam originem à jure naturali, eius tamen paucissimas recensent leges, quibus fit maris & fœminæ coniunctio, liberorum procreatio & educatio. Hæ nobis cum animalibus communes sunt: at hominis ratione præditi singulare jus, ad hæc tria reuocant præcepta, honestè viuere, alterum non lædere, ius suum cuique tribuere. Hebræi dicunt septem præcepta naturalia Noë filiis idest cunctis hominibus data; scilicet de vitanda idololatria, de Deo benedicendo, non maledicendo, de obedientia regimini ciuili præstanda, tum prohibitiones homicidij, concubitus inæstuosi & nefandi, furti vel rapinæ, & non comedendi membrum viui animalis. Quis non videt has à Iurisconsultis & ab Hebræis notatas naturæ leges nimis angustas esse, quasdam nimis vniuersales, alias nimis singulares non sufficere ad humanæ mentis tam periculose versatilis directionem in speculatiuis & moralibus. Ape-

^r Instit. de Iure Natu-
tali.

^s 6. 3. Instit. de iust. & iure.

^r Selden. de iure Hebræo. lib. 1. c. 10.

Jobius mo-
nachus apud
Photium Bi-
bl. cap. 232.

riendi certè sunt ampliores nitidique magis veritatis æternæ fontes; quos ratio rum ex se, innatisque speciebus, tum ex vniuersi specta- culo ducat, & ad dubij cuiuslibet solutionem perennes sibi seruet. Quamuis consideremus hominem esse rerum omnium mensuram, propter insitas quas diximus veri rectique ideas, quia tamen illæ confusæ, & inductis erroribus delatæ sunt in multorum animis, non sunt ab omnibus exquirendæ, sed tantum à sapientibus, quorum mens serena diuinum hoc lumen pariter excipit & reddit. Vnde per nouum hominem Christum, secundum Deum creatum in iustitiâ & veritate, cæteri sunt illuminati & restituti hodieque tum facti tum iuris controuersis, non cuiuslibet hominis, sed arbitrio iudicioque boni viri dirimuntur.

Idem ergo nunc apud me recurrit votum, quod initio digesti mei proposueram, scilicet vt in singulis scientiis petitissimi, Philosophi speculatiui & practici, Medici, Mathematici, Iurisperiti, Theologi, alij qui variam naturæ indolem mœursque populorum tum histo- riis edocti, tum peregrinationibus experti, conuenirent. In hoc sa- cro sapientum concessu, Deo præside, si fierent abstractæ proposi- tiones, earumque ad trutinam defæcatæ rationis tum impressæ, tum scientiis excoltæ haberetur examen, certò constaret quænam debe- rent in album legis naturalis transcribi, cum suis exceptionibus & limitationibus.

Qui sciret has naturæ leges, sciret artem Dei quâ mundum con- didit, concinnauit, administrat; hoc esset sortem humanam super- gredi, ad consilium & regimen orbis admitti cum separatis menti- bus, quibus in patrandis miraculis tota vis est ex scientia, quâ notas actiuorum qualitates opportunè passiuis applicant. O quam iusta, fœlix, æterna foret Respublica, si legibus æternis mundi regeretur, si pars hæc rationalis in mundo præcipua, vniuerso suo ratione con- sentiret! Has igitur naturæ leges inquirere maximum opus, & Re- giæ maiestatis cura dignissimum, scholis, regimini, Religioni, for- mandis moribus, dirimendis controuersis vtilissimum; vnde princeps plus sibi laudis æternæque famæ compararet, quàm Imperator Iu- stinianus ex digestis in ordinem Iurisperitorum responsis; plus est enim legum fontem quam eius riuos, thesaurum quam eius rament- ta quædam aperuisse, & integrum hæc æternæ veritatis exponere speculum, in quo, quantum hîc licet, ad instar beatarum mentium conclusiones videamus in principijs.

At quia datur nobis tale bonum optare, non consequi hoc in fer- reo sæculo; in quo plurimorum consilia sunt, vt fucum rebus, onus populis, bella finitimis inferant, iusque naturale, non sequendi, sed abrogandi mos inualeat, licebit mihi, quamuis omnium minimo,

huius communis pretiosissimæ rei, profusioni & alienationi non consentire. Vindicabo, quantum in me est, humanæ naturæ dignitatem, & à piissimo parente datas nobis ad tutelam & splendorem leges; dicam etiam inuictis profutura, & si verum singuli noluerint audire, jus publicum persequar actione publica, ipsimet reis conscientiam teste iudicibus.

Solent mathematici, cum non suppetunt illis facultates, ut machinas, turres, munitiones, ære, lignis, lapidibus construant, illas ex charta, aut ductis solum lineis sic efformare, ut ars in angusto, velut à materiæ conditionibus abstracta & sortem idearum consequuta, magnis sufficiat edendis operibus. Sic & ego *Ius Naturale* regium opus, collaris multorum sapientum thesauris perficiendum, etiam si liberit à fundamentis instaurandum, rudi quadam adumbratione delineatum propono. In magnis tentasse vitium non est, condonabunt mihi sapientes, si artis huius diuinæ tyrocinium aggressus, aberrem in multis peritorum consilio reformandis. Non erit error sine fructu, si foelicioresgenios æmulatione prouocauerit ad ampliora.

Ceterum cum mihi non detur iuris naturalis archetypum contemplari, illud quale sit, ex transcripto quod tot sæcula probarunt coniciam, componamque ius naturale ad instar juris ciuilis. Amplissimus eius tractatus reducitur ad personas, res & actiones; ad personas, quarum causâ^x ius omne constituitur, pertinebit liber primus de causis agentibus & producentibus; ad res refertur liber secundus, de rerum conseruatione & profectu; Tertius denique ad actiones, scilicet de rerum alteratione & interitu, ut enim post litem inter contrarias partes contestatam, res ei cui ius competit, iudicis sententiâ defertur, sic post actiones & passiones æquissimo naturæ iudicio cedunt infirmiora fortioribus. Ita videbuntur res in suo principio, medio, fine quibus velut limitibus tota earum existentia continetur.

Leges distinximus in paragraphos, qui singulas earum partes exponunt breui sententiâ pro lege accipiendâ; qui sequuntur discursus possunt esse loco commentarij, ut opinor, non ingrati, rerum originem indagine curiosâ scrutantibus. Nam probare conatus sum quod gratis ab omnibus supponitur, Iuris ciuilis regulas, Physicæ, medicæ, moralis, politicæ, mechanicæ, artis cuius libet præcepta in niti legi naturali velut fundamento. Ad cuiusque propositæ legis elucidationem, delibo quasdam inductiones confertim & copiosius iam expositas in Digesto sapientiæ, cuius methodo quidquid est, quidquid dici aut excogitari potest reducitur ad 18. terminos sibi mutuò combinatos, sed quia non omnes capiunt verbum istud, & cum in

*l. r. ff. de statu homin.

illo opere cuiuslibet propandæ propositionis amplissima suppeditetur materia, formalis tamen veritas rerum illic congestarum non pateat omnibus; Nunc illam ex naturæ principis deducere conamur, veramque, si aduertas lector, sic conficimus encyclopædiam scientiarum, conuenient enim inter se, si conueniant in communi naturæ principio. Liceat igitur alibi iam à me dicta retentare, ad huius argumenti probationem, iisdem armis in diuerso conflictu decertare, iisdem uti lyræ fidibus, eadem voce, ut decuerit, inflexâ in diuerso concentu, sicut iisdem elementis aliter atque aliter temperatis utitur natura in mixtorum conformatione, & ut surgat nouum hoc opus mihi concedatur educere materiam ex lapidicina, quam feci iuris publici, eius tamen vsu cum aliis communiter mihi seruato.

Propositum mihi est, non solum contemplationi; sed etiam hominum ædificationi scribere, luci calorem addere, ne philosophia nostra sit sterilis, & sine sperato studiorum nostrorum fructu. Ideò cum lex naturæ sit rerum omnium ritè perficiendõrum regula, ex illa conabor elicere quæ pertinent ad publicos priuosque mores formandos, propositionibus facillimis, nullius captum excedentibus, sed inæquali stylo, eo quòd authores in margine notatos induco propriis suis verbis loquentes. Ut autem hæc humana diuinaque tractans contemplatio ordinatè magis procedat, præmittimus caput vnicum tribus distinctum paragraphis, vnde veritatis sensus diffundatur per totum hoc iuris naturalis corpus: inquiret de legis naturalis origine, vniuersalitate, perpetuitate, ut præfixis illustribus titulis dignitas eius priùs denuntietur, quàm inquirentibus appareat, & quilibet diuinam intelligens ad eius studium cum reuerentia mundus accedat, procul à se, rebusque pellens quidquid prophanium est. Totum opus refundatur ad laudem & gloriam Dei qui est principium huius legis, cui milito, cui quidquid est in me lucis acceptum refero, & ita sacrum dicaratumque sit.

LEX NATURAE EST A DEO.

CAPVT VNICVM.

§. I.

X paucis quæ præfati sumus, etiam sensu & ratione certum est dari legem naturæ, scilicet ratos fixosque rebus omnibus insitos existendi & agendi modos, quibus constat mundi totius, partium & sæculorum series ordinatissima. Quòd cœli circulariter moueantur & indefesso cursu sibi præscriptas impleant periodos; quòd elementa suas seruent regiones & qualitates, quòd pisces gaudeant aquis, aues aère, quòd plantarum & animantium pro speciei cuiusque ratione certa sit conformatio, determinata potentia, inclinans in certum quid appetitus, summa videtur reddi ratio cùm dicitur, talis est eorum natura; hanc Hypocrates^y pluribus in locis definit certam ex primis elementis temperationem. Aristoteles dicit esse principium motus & quietis, in eo in quo est per se non per accidens. Vocans illam principium videtur inquisitioni limites ponere, quid enim ultra principium.

^y lib. de natura hominis.

Alius surrexit Plato, quem merito diuinum vocant, quia naturam retulit in Deum, cuius quatuor dicit esse leges, ² diuinam quæ est in ipsius mente; cœlestem seu fatum; tertiam naturalem rebus omnibus ratione carentibus inditam; quartam humanam nostris insculptam mentibus ad veri rectique notitiam & affectum. Per primam in Deo existentem legem, significat præexistentes in intellectu diuino intelligibiles formas; omnium rerum effectrices, veras rerum essentias; quas ideas appellat: ad stipulantur huic sententiæ nostri Theologi, ² dum admittunt in Deo ideas velut primordiales omnium causas, nam cùm omnia sint à Deo, non à casu facta, necessarium est in eius mente omnium etiam singularium ideas præexistere obiectiuè, ad quarum similitudinem euncta creauit, concepitque ab æterno modum gubernandi creaturas, id est concepit modum quibus vnaquæque creatura deberet suas actiones exercere & in summum finem dirigi: hinc autem conceptus diuinæ mentis, nihil aliud est quàm lex æterna: ab æterno infinitæ suæ perfectionis fruitione beatus, nullis indigus, sibi tantum necessarius libere voluit ad extrà res alias à se producere, quæ suæ bonitatis essent noui fetus;

² 1. de in Timophædro, Gorgia, Phedone.

² D. Tho. 1. q. 15. a. 1.

B

b De Diuin.
nominib. c.
1. §. 2. & cap.
4.

sui multiplicatæ quædam imagines, quibus, inquit D. Dionysius, ^b amplificatur vnice, multiplexque fit ex vno, nec ab vnitæte discedit, quod sit ab essentijs omnibus superessentialiter exemptus. Sic constituit omnes intelligentes substantias, virtutes & operationes, ab omni corruptione, morte, materia, generatione liberæ, vt illi quantum fas est conformentur, boni speciem præ se ferant; & iuxta legis dictamen inferiores suos bonorum ex summo bono promanantium participes reddant. Post sacras istas sanctasque mentes humanam animam creauit corruptionis expertem, quæ potest ad summum bonum promoueri, & ex illo promanantes illuminationes capere.

Eadem diuina bonitas vt est immensa, se diffudit etiam ad ea quæ longius à natura sua distabant, scilicet ad productionem rerum corporalium, sed dum procedunt ab intellectuali causa, & omnium prima ratione, etiam rationis speciem vbique præ se ferunt, primo in partium ad se mutuò & ad totum pulcherrima connexionem, tum in ordine qui est sensibilis quædam ratio, & in motu citissimo ad sua centra, cum ab illis reuulsa sunt. Viuentibus autem Deus impressit species quibus sibi bona discernunt à nocentibus, & dum vnaquæque res ad optimum consequendum nititur pro captu suo, summum bonum omnis boni fontem appetit, & eâ in principium suum reflexione Deo ministrat cuncta propter se operanti.

Cum vides horologium rotis suis optima proportione sic instructum, vt motus solis sequatur & proclamet, vim hanc numerandi, cœlestibus se conformandi non tribuis ferro, sed artificii qui sic materiam distinxit, motum in præceptis, interpositâ stasis interuallis quiete, contemperauit. Cum obseruas sagittam rectâ viâ scopum petentem & attingentem, statim infers lignum pondere suo jacens hunc sibi motum celerem, cœcum hanc electionem sibimet non dedisse sed impressa vi, ab oculo doctaque manu sagittarij fuisse directum. Similiter cum ^{videt} ratione carentia, materiæ penitus immersa, varia tamen rationis opera ad sui conseruationem facere, certissimum argumentum est diuinæ sapientiæ cuncta prout ipsis expedit mouentis. Per verbum, diuinam scilicet rationem omnia facta sunt, & inde retinent quoddam rationis vestigium, vt argenti massa per liquidum aurum transiens, non fit quidem aurum, sed aurata superficie quæ quantumuis longè lateque ducta fuerit, originis suæ fulgorem retinet.

Hæc, inquis, omnia sic agunt ex naturæ suæ lege, verum scilicet, sed dum legem dicis notas legislatorem, sic ordinantem, dirigentem, mouentem, contraria prohibentem. Vtar Senecæ verbis, ^c quid est aliud, inquit, natura quam Deus, & diuinâ ratio toti mundo & partibus eius inserta; quocumque te flexeris ibi illum vide-

e. lib. 4. de
benef. cap.
7:

bis occurrentem tibi, nihil ab illo vacat, opus suum implet, ut iustitia, probitas, prudentia, fortitudo, frugalitas vnius animi bona sunt quidquid horum tibi placuerit, animus placet, ita quidquid rationis in rebus materialibus occurrit, Dei cuncta regentis munus est, de quo paulo post plura sumus dicturi.

Effulget potissimum primæ rationis radius in homine triplici quadam excellentia. 1. Cum sit rationalis, lux quæ alijs extra & superficie tenus accedit, illi propria & essentialis effecta est. 2. Recti verique sensus & affectus intimo cordi fuit inditus, quo tum in speculatiuis, tum in practicis, vt dictum est dirigitur, tandem si vitio suo tum illi propria, tum superaddita lux obscuretur, si naturæ legem cordibus inscriptam morus sensibiles obliterant, hanc eandem potest legere in aperto cœlorum, elementorum, & creaturarum libro, seruata sui cum cæteris proportione. In omnibus tantæ viget æquitas, sic elementa, plantæ, animalia pro naturæ suæ modo fideliter operantur, vt hinc ductæ sint certiores artium & morum regulæ. Pigrum remittit sapiens ad formicam; nimis de futuro sollicitos, & de diuina prouidentia diffidentes Christus considerare iubet flores qui cum nullam agant sui curam pretiosè tamen vestiuntur, & aues, quibus de victu prouisum est licet nihil serant & metant. Nox nocti indicat scientiam, inquit D. Bernardus, * cum creatura irrationalis docet hominem nondum per fidem illuminatum, vt inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt conspiciantur, & mens spiritualis insensibilium regione peregrina, viam veritatis discat à sensibus. Passim D. Basilius, D. Ambrosius, D. Augustinus, cæteri patres ecclesiæ mundanum opus contemplantes, inde ducunt expressam ad hominum mores formandos disciplinam, hanc Sancti Iacob, Antonius, Patriarchæ & Eremitæ legebant in aperto mundi libro.

Fecerunt hanc triplicem veritatis collationem sapientes, vt esset originali suo conformis, diligenter obseruarunt quid diceret instinctus, ratio, communis natura, legem enim habebant, ^d non vt hominum ingenijs excogitatum, nec vt scitum aliquod populorum, sed vt æternum quoddam quod vniuersum mundum regeret, imperans, prohibensque. Legem itaque non incepisse cum scripta est, sed tum cum orta est, orta autem simul est cum diuina mente. Hinc dicit Aristoteles ^e qui legem præesse iubet, iubet præesse Deum, & hoc sensu legislatores antiqui ^f leges optimas quas dabant populis citra mendacium asserant illas se accepisse à Deo; cui dictanti, iubenti vocem suam tribuerant. Rector enim, inquit Plato, ^g civilem habet scientiam, non communi tantum cum cæteris hominibus ratione, sed infusione quadam singulari quam petebat Salomon ^h Rex factus, mitte domine sapientiam de cœlis sanctis tuis, &

* In paruis sermon. serm. 5.

^d Cicero 2. de legibus.

^e 3. Politicor. 11.

^f Marsil ficin. in Platon. Minem siue de lege. ^g In Theage.

^h 3. Reg. 1.

i Clem. Ale.
xandrin. lib.
3. Stromat.
c. 3.
k l. 2. §. 1. ff.
de orig. iur.

l L. 1. ff. de
constitut.
Princip.

à sede magnitudinis tuæ vt mecum sit, & mecum laboreat, acceptam ab eo profitebatur septifido illo candelabroⁱ Templi in quo lumen vnum erat cœteris maius & eminentius, quia sicut à sole stellæ, sic maximè principum mentes à Deo lumen mutuuntur. Initio Romanæ ciuitatis^k populus sine certa lege, sine iure certo agebat, omniaque manu à regibus gubernabantur, & post mutuatas à Græcis leges, post diuersa Iurisperitorum responsa, longamque de juris origine quam texuerunt historiam post varias regiminis mutationes, finis respondit initio, & populus jus omne suum transtulit in principem^l qui deinceps potuit legem facere, velut potentia Dei minister sapientia suæ conscius. Ea fuit ratio cur monarchicum regimen iure gentium magis receptum fuerit, quia Deum rationis & naturalis legis principium populi venerantur in vno ab ipso substituto principe, eiusdemque legis tutelari genio.

Natura lex est vniuersalis.

§. 2.

MVndus quia ad vnius primi sui principij manifestationem vnus est, etiam vna creatis omnibus communi lege regitur quæ simul vniuersi & singulorum tutela consulit, per se primò refertur in commune bonum totius vniuersi quod vnicum est, nempe mundi perfectio, & ab illo vnico bono, tanquam à termino vnitatem habet. Cùm autem lex æterna sit in mente diuina ratio gubernandi creaturas, sequitur quòd omnes illi subiectæ sint, irrationalis per naturalem tantum inclinationem, rationales verò per cognitionem & iudicium; vnde fit vt hæ liberè, illæ necessariò subijciantur, proprieque lex æterna habet rationem legis respectu hominum & angelorum, quia illi soli habent liberum arbitrium, ac proinde soli possunt proprie obligari sub peccato.

m D. Thom.
12. q. 94. a.
2. 2. 3.

Omnibus communis lex est quòd bonum sit appetendum, & contrà malum fugiendum. At quia bonum est in conuenienti, & aliquid est proprium singulis speciebus, obiectis potentias, potentij organa, vtrisque congruas actiones certis inclusas limitibus sapiens natura contemperauit. Vniiformis est primi mobilis motus omnes secum rapiens cœlos, singulis tamen planetis & octauæ spheræ suis singularis est, quem nunquam desinente nunquam aberrante cursu à momento suæ creationis sequuti sunt & in posterum sequentur. Terræ jus est proximum mundi centro locum tenere, suis librari ponderibus, superiorum affluxu ditari, fœcundari: aër rerum medius

indeterminatâ latione mobilis cuncta penetrat ne detur vacuum, fluidissimus superiorum & inferiorum proxeneta: Igni ius est congregandi homogenea, dissolutione compositorum heterogenea separandi, & in se, quod conuenit, conuertendi. At ne ius hoc ut in ciuili foro, sic in naturæ processu vanum æstimes, quasi non pariat actionem, ^{n L. 14. ff. de obl. & actio.} totum ubique probatur actionibus, & vis quælibet infra palmam effectu contrariorum victore se profert. Nam aer terrâ vel aquis oppressus emicat, vindicatque superiorem locum sibi debitum; oleo-^{o Jerem. 31.} fa similiter, cum sint aërea, cæteris humoribus superferuntur: projectus in aquam lapis, cum plus habeat juris ad centrum, cogit aquam loco cedere ut inum ipse petat. Ordinatas huiusmodi actiones Ieremias ^o meritò vocat cæli & terræ legem, quæ rebus insensibilibus eò magis imperat, quo minus ab illa se possunt eximere, sicut ars se potentiùs explicat in materia vim impressam faciliùs excipiente simul & conseruante.

Efficit ergo naturæ lex, ut omnia bonum appetant, sed singulæ species suum, simul omnes bonum omne creatum, multiplex, & sic infiniti quamdam expressionem videntur assequi. Singulis animalium speciebus sua iura sunt, suæ potentiæ, dotes, solertiæ, quibus ceteris in contrarium nitentibus, velut actione legitima præualent. Ius est & bonum piscibus in aquis digere, auibus in aëre, talpis & lumbricis in terra: aquilæ, leoni, delphino, lucio, cæteris ad rapinam natis animalibus, prædam aggredi occulto fortitudinis suæ sensu, & ut habeant amplius alimentum in igneo temperamento necessarium. At ceruis, leporibus, columbis, pisciculis sua in latebris & fuga securitas est.

Cum ab unitate diuina cuncta procedant, vnum agunt omnia, seruatâ tamen agentium proportione, nam bonum ad quod natura prouocat, unicuique speciei debet esse commensuratum, ne sit actionum confusio, ne sub utilis specie in nociua cæco quodam imperu res incurrant, totiesque frustrato sine singulari, per tot aberrationes, ab vniuersali suo fine natura decidat. Propterea Iustinianus ^p à iure naturali, quod natura omnia animantia docuit, distinxit ius gentium, quod solis hominibus ratione præditis proprium est, ut est erga Deum, patriam, & parentes Religio; quædam ^{p Inst. de iure natur.} omnibus communia sunt, ut maris & fœminæ coniunctio, natorum educatio; quis populus iustum non æstimet acceptis beneficiis vicem rependere, datam hominibus fidem seruare? quis parricidas, ingratos, fœdifragos, deceptores non horreat, & grauissimis pœnis coercendos non iudicet. Verum est diuersos esse apud diuersas gentes ritus; sed diuersitatem hanc efficit communis omnibus ratio, positus enim talibus loci, personarum, temporis circumstantiis, idem

q Lib. 3. con-
fess.

ab vnoquoque qui rectè sapit, ferretur iudicium. Est, inquit D. Augustinus; ⁹ iustitia vera interior, non ex consuetudine iudicans, sed ex lege rectissima Dei omnipotentis quâ formatur morum diuersitas; sicut à sole fit diuersitas dierum in diuersis regionibus, cum idem semper ipse sit; sicut in vna domo pluribus seruis diuersa mandat officia lex œconomiae; morbosque varios, varijs curat medicamentis medicina. Sic humanæ menti diuinitus infusa ratio pro cœli, soli, genij varietate varios efficit populorum mores, ad vtilis, honesti, iucundi boni consequutionem.

In hoc vniuersali gentium omnium spectaculo quidam occurrunt ferini mores, qui primùm ab æstu passionis alicuius editi, dominantium etiam in summa potentia summè peccantium imitatione peruersa, sensim in consuetudinem abierunt: vt cadaueribus hostium vesci, promiscuam exercere libidinem, ex rapto, furtis & latrocinijs viuere. Sed hæc rara, à paucis probata, velut inauspicata prodigia cæteri mirantur & horrent; Vnde sicut monstra & insolitæ quædam aberrationes, non destruunt, imò probant, vt dicemus, naturæ consuetum ordinem, sic mirus ille quorundam populorum furor, spectabiles magis efficit in cæteris regionibus, rationis & humanitatis leges. Cum in singulis climatibus sub diuerso cœlo, diuersi contingunt habitus, & in vario tetrarum marisque situ diuersos oporteat esse mores, jus ciuile vnicuique regioni vel ciuitati proprium constitutum est, seruato tamen vniuersalis legis titulo, tum quod omnes eiusdem soli ciues adstringit, nam iura ^t non in singulas personas: sed generaliter constituuntur; tum quod in totum non recedit à iure naturali, scilicet à conuenienti bono prosequendo, quod aliter non posset obtineri.

r L. 2. ff. de
iust. & iure.

L. 1. ff. de
de leg. l. 8.
eodem.

e D. August.
l. 83. quæst.
9. 3^a.

u Plutarch.
l. de regno.

Lex igitur est commune præceptum, ^o communis Reipublicæ spon-
sio, Dei donum ad cuius præscriptum omnes qui in ea Reipublica
sunt, vitam instituere debent. Iuris illius initium à natura profectum
est, ¹ deinde quædam in consuetudinem ex vtilitatis ratione vene-
runt, postea res & à natura profectas, & consuetudine probatas,
legum metus & religio sanxerunt. Lex est diuinarum & humanarum
rerum regina, ^u illi enim imperare conuenit, tum ob multa, tum
quia Dei munus est & inuentum; cum autem dicitur legem princi-
pibus imperare debere, non est intelligendum de lege in tabulis,
scripta, sed de animata intus in ipsa ratione quæ semper cum ipso
conuersans, non finit sine tutela sui viuere.

Si Gallis in Gallia digentibus, non licet ad Hispaniæ legem viuere,
verbi gratiâ seruos homines habere, quanto minus licebit brutorum
mores & passionibus induere, cum enim homo sit rationalis, & quod-
libet eius ratione quod in se præcipuum & specificum est agat, fe-

quitur quòd vitam instituere debet non ad sensum, sed ad rationem. Igitur cum passim dicunt Philosophi, naturæ se sapiens accommodat; ^x vt illi nihil desit, ad naturam viuendum; hæc de rationali natura debent intelligi, alioquin si sensibus & passionibus homines deberent abstrahi sicut animalia, furere, rapere instar leonum, pinguescere sicut sues, luxuriari sicut caper; exteris omnibus allatrare, læsos insequi, inuidere, mordere sicut canes, natura quæ in cæteris tendit ad optimum, hîc in deterius laberetur, de homine præstantiori creatura faceret brutum.

x Seneca ep.
16. & 17.

Qui viuut ad rationem viuut ad naturam, cuius opus ratione & intelligentiâ procedit; natura est ars diuina quam humana ratio, Deo dirigente, & opus suum per illam implente, mille modis imitatur & perficit. Hinc artes omnes ex actione naturali casu contingente, ducunt originem; naturaliter laudantem, gaudentem, irascentem, dolentem imitantur pictores, poëtæ, Rhetores; humani corporis partes omnes scrutatur medicina, læsas sanat, luxatas restituit, excedentes humores ad debitam origini temperiem reuocat. Iustitiâ communis virtus, suum vnicique tribuens diuinam imitatur in orbis distributione sapientiam. Cùm Iurisprudentiâ definitur rerum diuinarum atque humanarum notitiâ, iusti atque iniusti scientiâ, vniuersalem se profiteretur; cùm regulas constituit dirimendis controuersijs necessarias, monet ^y tales esse, vt non ex illis jus sumatur, sed ex iure quod est, regula fiat; illud autem jus vnde iuris regula ducit originem, non est simpliciter idem jus in diuersis casibus obseruatum, & in regulam translatum, sic enim jus ciuile seipsum regularet; Casus illi singulares sub diuersis semper speciebus & circumstantijs, varij, mutabiles, ex natura sua producere non possunt, nisi jus incertum, varium, quod verè non est, & quod in certam, vniuersalem legem seu regulam non coalescit. Ius ergo vnde regula iuris sumitur, ius est naturale, quippe primæuum, constans, vniuersale, & quod verè est, scilicet ratio humanæ menti diuinitus insita, cui sicut immobili mobiles juris casus & decisiones innituntur. Vnde dicta ^{lex} subdit regulam esse quamdam causæ conjunctionem; quid autem obseruat eandem in diuersis casibus vigentem & regnantem æquitatem, nisi ratio? Nam vt radius visualis linea rectissima tendens in obiectum examinat rectitudinem regularum, quibus in diuersis suis dirigendis operibus vtuntur artifices, sic leges regulasque juris ciuilis probat ad amissim ratio; vnde dicitur legis anima, quæ non minus mouere debet iudicem, quàm lex, siquidem lex nihil est aliud quàm rationis expressio, & vbi lex non est, ratio naturalis tacita quædam lex est, inquit Paulus. ^z Scire leges, ^a non est verba earum tenere, sed vim ac potestatem, nam legis & regulæ ri-

y L. i. ff. de
Reg. iur.

z L. cum ratio. ff. de bon. damnat.
a L. 17. ff. de legib.

ui sunt , ex prima veritate nobis naturaliter indita fluentes , quæ ut in sapientum mente purior est , sic semper est consulenda , semper ad illam est prouocandum ; mutatis rerum & temporum circumstantijs , legem positiuam aut abrogat , aut illi derogat per priuilegia vel æquitatem eadem semper manens , mutabilia dirigens , restituensque diuinitus insita ratio. Igitur si scientiæ , leges , artes à naturali lege fluentes , sunt vniuersales , multò magis ipsa cæterarum principium , dici debet vniuersalis.

Non censetur lex , ut diximus , nisi sit vniuersalis , non apparet autem vniuersalis , nisi rerum plurimarum in quibus viger enumeratione facta ; Non igitur hoc in opere importuna videri debet inductio , quæ legem ipsam naturæ de qua quæritur vniuersalitate sua probat , & operis titulo proposito responder. Videmus Iurisconsultos in hoc totos esse , ut vnius legis latentem rationem velut animam , pluribus similium legum decretis stabiliant , & hic notatur juris apex peritissimis solùm peruius , nosse rerum materiã diuersarum , ratione similium conuenientiam. In grauis æri solutione non est importuna sed grata quinariè nummorum effusorum repetitio , donec impleat stipulatam debiti summam ; sic auidæ veritatis menti cedit in solutum rerum in vna veritate coïncidentium multitudo. Debiles sunt oculi quibus non placet in longinqua prospectus ; angustæ sunt mentes , & errore calculi iam deceptæ , quæ hoc in opere naturæ legem vniuersalem profitenti hærent singularibus , ampliora nec operantes , nec capientes. Non aduertunt dictum ab Aristotele prima principia nobis inductione nota fieri ; discimus , inquit , aut inductione , aut demonstratione ; est autem demonstratio ex vniuersalibus , inductio verò ex particularibus ; impossibile verò est vniuersalia contemplari nisi per inductiones ; sic deprehendimus speciem obseruatæ pluribus indiuiduis , eam vniuocè participantibus. Hanc methodum sequitur & præcipit in nouo suo organo Baconius Angliæ Cancellarius , scilicet ut constituantur tabulæ comparatiuæ quæ notent eandem in diuersis subiectis naturam , tum à particularibus ascendere docet ad axiomata minora , deinde media , tandem generalissima. Longum esset hîc in quauis proposita lege per omnes naturæ sinus diffundi , sufficet pauca delibare quæ non ad tædium proluxa , sed breuiter viam indigitantia videbuntur mentibus ad vniuersi spectaculum natis.

Lex

Lex natura est æterna veritas.

SI contemplemur Deum in se, infinitam scilicet suam potentiam, & omnia quæ ex illa prodire possunt possibiliter & futura perfectissime comprehendentem, in hac infinita essentia, cui nihil de nouo potest adijci, idæ rerum rationes & exemplaria sunt ab æterno. Ut initium non habuerunt, ita non patientur exitum, quæ nunquam desinent, sed quandiu durabit mundus erunt immota specierum, motuum, vicissitudinum, actionum omnium regula. Agnoscat illas & mirabundus exclamat Propheta: In æternum Domine verbum tuum permanet in cælo; in generationem & generationem veritas tua, fundasti terram & permanet; ordinatione tua perseverat dies quoniam omnia seruiunt tibi. A creationis suæ momento spheræ cælestes implent præscriptas sibi periodos indefessa circuitione; idem semper illarum motus, eadem inexhausta solis, lunæ, cæterorum planetarum vis; assignatas sibi qualitates & regiones seruant elementa; & hinc laudant sapientes agriculturam, quod extra mundum ciuilem dolis refertum, fortunæ ludibrijs expositum, naturam eadem semper lege procedentem contemplantur. Idem semper in animalibus & plantis specierum numerus; indiuiduorum cuiusque eadem semper conformatio, idem instinctus, eadem potentia & actiones in eundem semper finem directæ, licet inter tot materiæ defectus quædam contingant monstra, sed vt dicimus sterilia, ne longius confusio grassetur.

Quis nisi conditionis suæ nescius ignorat, naturaliter impressas esse cordibus hominum æternas & immotas quasdam veritates, quæ quod melius, quod peius sit, ostendunt etiam in sensibiliu appetitu tumultu. Vnde Galenus d' asserit contra Pyrhonios dard curatum de rebus iudicium, nam ex ipso artes omnes parant sibi apta organa, per ipsum cætera iudicantur. Hinc approbat methodum quæ in vtramque partem rationes adducit, vt iudicium naturale quod melius est eligat. Lex ista, secundum D. Thomam, iudici potest habitus, in quantum continet aliqua præcepta quæ habitu in ipsa ratione sunt, & est communis & immortalis quantum ad prima principia. Obseruarunt, inquit Philo; antiqui Patriarchæ quod postea legibus sanctum fuit, vnde dicendi sunt animarum leges, à quibus veterum patrum commentaria, in quibus eorum dicta factaque nar-

C

§. 3.
 D August. lib. 8. de Genesi ad litteram.
 Plato. de leg.
 Lib. de generatione animalium.
 D. Thom. 2. 2. q. 94. a. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

rantur. Ab omni sæculo & à primis gentium omnium scriptoribus laudata fuit in Deum, in patriam & parentes pietas, in aduersis fortitudo, beneficiis acceptis repensa gratia, amicis, etiam inimicis seruata fides. Semper culta & laudibus excepta fuit, semper erit hæc iustitia^g quæ præcipit honestè viuere, alterum non lædere, ius suum cuique tribuere; æquum quod quisque putauit in se, ^h similiter æquum putare contra se; aliis non facere quod quisque sibi fieri nolle. Quantumuis humana menti peccata tenebras offuderint, impressa primæ lux lucet in tenebris, & tenebræ illam non sic comprehendunt, quin homo laudet etiam in hostibus virtutem, in se reatum arguat synderesis, & à pœnitentia non nisi desperatione deterreatur.

^g l. 1. §. 3. Inst. de iust. & iure.
^h l. 1. ff. quod quis iur.

Rationem hanc & æquitatem, singulis non amentibus inditam, prudentia ciuili transfudit in bonum publicum, legesque sancit, quæ cum fundatæ sint in æterna naturali veritate, pariter immortalitatem sibi pollicentur. Platoⁱ leges Reipublicæ daturus inuocat Adastriam, diuinam prouidentiam, potentissimam ineuitabilem legum dominam, quia leges à se conditas optabat immortales. Vt posuit ideas à materia, loco, tempore pœnitens abstractas, extra mutationum aleam positas, quæ nutantem tot motibus naturam firment, in quibusdam indiuiduis peccantem restituerent, sic optat Reipublicam regi legibus ad instar fati necessario stantibus. Inde mos fuit^k illas in tabulis æreis incidere ad perpetuitatem mōmenti, datis etiam custodibus ne quid vel minimum ex illis excideret. Mensuræ rerum quibus cæteræ conformari deberent apud Iudæos^l in sanctuario seruabantur. Theodosius Imperator^m præcipit in singulis stationibus publicè constitui mensuras & pondera ænea vel lapidea legitima cum præpositis, ut fraudare cupientibus fraudandi adimatur potestas: ipsi nummi,ⁿ ut sint commune rerum pretium & difficultatibus permutationum æqualitate valoris subueniant, formæ publicæ percutiuntur: sunt publicè constituti mensores^o agrorum, frumenti, rerum cæterarum, ne fallat ipsamet quæ falsitatem debet excludere, regula.

ⁱ Lib. 5. de Rep.

^k Plin. lib. 34. cap. 9.

^l Leuit. 27.

^m L. 18. & 21. C. Theod. de suscep. propo.

ⁿ Plin. lib. 33. c. 3. l. 1. C. de contr. empt.

^o l. 1. C. de cond. in publ. horreis tot. tit. ff. de mensuris.

^p In digesto sapient. tit. minoritas differentie, & duratio veritatis.
^q l. 6. ff. de iust. & iure.

Sunt leges illæ materiales ad intellectualium exemplar immutabiles & cuiuslibet arbitrio non relictæ; hinc tanta de legibus non mutandis cautio, ut fusiùs aliàs exposui^p omnes enim fundatæ sunt in naturali lege, quam propterea extendere licet, ^q non tamen ab ea penitens discedere; nam ut arbor semper radicibus hæere debet terræ vnde fugit alimentum, fons origini suæ vnde contingit illi perennitas, lux soli vnde diffunditur, sic rectum & æquum omne tale est quia consentit cum jure naturali. Igitur si rerum materialium certæ, determinatæ & immutabiles sunt origines & mensuræ, si sol lucis,

temporum, fœcunditatis parens nunquam aberrat aut corrumpitur; si fontium aut fluminum capita olim sacra fuere, ne quis illa temeraret, cur naturale ius cæterorum origo non seruetur pariter, certum, fixum, immutabile, & à pravis hominum opinionibus, illæsum.

Vt autem dignitas, vniuersaliras legis naturalis pendet ex eo quòd constituta fuit à Deo, æterno decreta, & in ipsa rerum creatione promulgata, optimum videtur naturâ duce mentes ad ipsius conditoris & legislatoris Dei cognitionem transferre. Nam vt lux solis prius seipsam quàm cætera manifestat, & ipsa mediante videtur sol; sic Deus seipsum offert prius humanæ menti, hinc per creaturas ad expressiorem eius cognitionem deuenimus. Principium est, à quo manat in nos vis omnis; medium, in quo sumus & mouemur; finis vltimus, qui prius intendi debet. Pia mens à bono, per bonum, in bonum circum agitur; agnoscit auctorem suum, vt plus diligit, diligendo magis cognoscit, nec enim sine luce sunt charitatis incendia, nec ipsa carent præmio, nam cognoscentem & amantem, antè bonus, nunc iustissimus Deus donis amplioribus munerat. Hinc igitur ordimur jus naturale, & de prima causa prius loquemur quàm

de cæteris.

LIBER PRIMVS.

De causis & Rerum productione.

NATURA cum toto suo splendido cœlorum, elementorum mixtorum plantarum animalium, specierum apparatu, cum hac amplissima sæculorum & generationum successione, sic amicè sibi coniunctas habet partes omnes, Ut vnum quid efficiant, vnam infinitæ perfectionis & pulchritudinis imaginem. Dabitur aliquando nobis in æternitate beata, cui nihil præteritum & futurum tali gaudere spectaculo, & rerum temporumque omnium præsens, sic integrum hoc diuinæ sapientiæ miraculum, vno velut obrutu contemplari. At nunc cum fluentia raptim & in transitu tantùm percipiamus, fractis etiam speciebus ex præterito futuroque collectis, nitendum saltem nobis est, hæc meliori quo possumus ordine per partes velut palpando pertractare. Ut igitur in rerum existentium progressu causæ suos præcedunt effectus, sic nobis ius naturale referentibus, illi iam obsequente methodo, priùs dicendum est de causis, nam & ab earum inquisitione dicitur Aristoteles ¹ incipiendam esse physicam contemplationem.

¹ Physic. tex. 1.

¹ Gen. 1.

Sic medici priùs scrutantur venarum originem in hepate, articularum in corde, neruorum in cerebro, & in spinæ vertebris quàm eorum propagines omnes accuratâ sequantur anatome. Fontium & fluminum capita potissimùm notant geographi; qui texerunt genealogias, seriem earum posterosque ab antiquissimo parente velut ramos à trunco deducunt. Ipse Moyses ¹ orbis genesim descripturus sic incipit, in principio creauit Deus cœlum & terram. Notat compendioso, didacto tamen sermone, primum omnium principium Deum ex nihilo producentem cœlum & terram, velut masculum & fœminam vnde prodirent futuræ generationes.

Sanè sicut oculus procedens è tenebris in locum illuminatum, momento conuertitur ad diffusæ lucis originem, cum rerum eius in-

pressionē visibilium spectaculo pascitur : Sic ubi primū se mens ad alicuius obiecti notitiam accingit , secreto quodam impetu causam tentat inuenire , & si non occurrit , eam auguratur. Præluit æternitati , & moras indignata , conatur supra materiam , supra tempus ut essentia dignitate , sic acumine cognitionis erigi. Ut sunt eminenter , sic compendiosè possidentur effectus in suis causis : confusa quidem primò hæc est notitia , sed quæ disponit ad dilucidiorē , dum quod prælibatum est in origine , probatur in effectibus. Hac sublata generali rerum in causis suis contemplatione , non procedit inquisitio , quin illam ad singulos gressus sistat mens , causam exigendo specialem , quæ non habetur sine generali prænotione. Ordinem ergo à rerum causis , vniuersalibus primò , cum veniemus ad medias & subordinatas , earumque proprios effectus , si ad id præstandum , & ad exponendas vniuersi leges , lucem nobis & auxilium dederit prima lucis & bonitatis omnis causa Deus , ad cuius cultum instaurandum , sit hæc prima lex.

Vnum est ante multa lex prima.

§. I.

NON est iam quòd conqueramur de rerum natura , quasi nobis indiderit desiderium , negauerit possessionem veritatis , cum primam hanc cæterarum velut originem , vel inculta ratio cognoscat , oculus manusque sentiat , vndique sermo nobis etiam alia cogitantibus , personet. Quis non intelligit se dum numerat vnitatem præmittere , & ab ea sequentes duci numeros ? à puncto exigua & non diuisibilis quantitas fluit linea , à linea quæ vnā habet quantitatis extensionem procedit superficies , à qua tandem solidum , ut ab vnitāte multitudo ; sic cæterarum rerum principia , quò superiora , eò sunt simpliciora.

In separatis mentibus , ut corruptioni sic generationi non obnoxii , vnus speciei vnum est indiuiduum. In cæteris ab vno genere pendent species , ab vna specie fluunt indiuidua ; Ex Aristotele , plures orbium motores ab vno pendent motore ; primum mobile situ superius motu suo simplici cæteros orbis circumducit ; lucis sensibilis fons vnus sol ; semen insito sibi turgens calore , collectoque in sui centrum spiritu , sensim se promouet ad formationem animalis : inter partes , primas concedit cerebro , substantiæ similitudine sibi magis affini , motionisque futuro principio ; cum hepar venarum , cor arteriarum originem constituens , vbique multitudinem ducit ab vnitāte. Caulis

C iij

est qui in plantis simplex super terram assurgit, rami à caule fissi multiplices prodeunt. In lineis mathematicis rectum est ante circulari, quia rectum est formæ vnus simplicis, circularis autem linea, est duarum formarum, eo quod habet formam conuexi & concaui. Licet omnia mixta sint composita ex quatuor elementis, singula tamen vnum præcipuum elementum sequuntur, sicut in quolibet elemento vna prædominatur qualitas; lapides sunt terrei, metalla sunt aquea, plantæ aereæ, animalia ignea, igneus est illis vigor, nullumque nisi sub vno pullulat.

^c Ficinus in parmenid. cap. 4°.

^u Picus mirandulan. in Heptaplo.

Tandem de quacunque re fiat sermo, præponitur articulus quo significetur vnitas, priusquam exponatur essentia; vnum enim est supra ens, quia quidquid est vnum essentia pariter est, non è conuerso quidquid erit essentia, statim erit & vnum. Est supra ens, quia verificatur de potentia & actu, & de oppositis. ^v Omnis post vnitatem numerus, vnitatem perfectus & consummatus est; sola vnitas simplex à se perfecta, non egrèditur se, sed indiuidua simplicitate & solitaria sibi cohæret, quia superest sibi nullius indiga, plena suis diuitiis. Entis rationi multitudo & compositio non repugnat, repugnat autem rationi & conceptui vnitatis sublimioris, scilicet simplicioris & primæuæ. Vnitas est præstantior essentiâ, & se habet ad illam essentia sicut circulus ad centrum; essentiam enim firmat tanquam cardo quidam; vnde materia quæ abest ab ente, habet tamen vnitatem; est igitur vnitas omnium principium, cum illam omnia participant.

Vnitas est in multitudine.

§. 2.

ANtecedit vnitas multitudinem quia producit, & quia producit, producit etiam conseruat, & in ea velut imperans residet: nam vnitas est in singularibus, alioquin non esset multitudo quæ est collectio vnitatum. In vnaquaque linæ parte inuenitur punctum; lineam imaginamur per fluxum puncti; ita tempus processione momenti, numeros processione vnitatis; quod si in multitudine non esset vnum terminans, esset multitudo infinita, indistincta, occupans totius materiæ capacitatem, & excludens quidquid aliud ex ea fieri posset. Si totum igitur aliquod sit finitum; si ad illud partes & ad se mutuo respectum habent, & inter se conueniant, id constat vnitatis virtute fieri.

Conseruatio omnis ab vnitatem, destructio & interitus à diuisione.

• In vna spica multa graua distinctis sunt ordinata cellulis, in granata & aliis fructibus communi reguntur regmine, in aliis non, pendent tamen ab vna radice, ab vno trunco & caule radicis influxum per immixturas continuante. Cogitamus tantum singularia, & affecta vnitate, quia finita: multitudinem actu diuisam simul & semel non apprehendimus; vniuersalia concipiuntur per vnum genus aut vnā speciem; ita gregem, turbam, populum concipimus per modum vnus, cuius singularia sunt partes. Ita notat Gellius, proprie & sine licentia, mille dici in singulari, vt mille hominum occiditur, cœlum & arenam semper in singulari numero dici, non in plurali. Ordo constituitur vnitate; numeri quorum essentia est in pluralitate, conformantur ab vno; centum intelligimus per semel centies vnum, hoc est constructionem ex semel centies repetita vnitate.

• Theophr.
de caus.
planta. lib.
4. c. 8.

Ascensio mentis ab vnitate corporea ad diuinam.

§. 3.

Vidimus vnitatem esse ante multa & in multis; ab illa multitudinem & ortum & consistentiam mutuari, vnde fit vt mundus ex diuersis contrariisque compositus sit simul vnum propter vnitatem partium, earum connexionem, ordinem, finem; & tamen multa, quia in eo sunt contraria, res scilicet habentes essentielles differentias, principium, medium, finem, motus, effectus, passionēs, actiones oppositas. Cùm autem hæc contraria, scilicet vnum atque multa sint in ente perfecte conflata, debet extare causa principalis quæ author sit huic vni, quod sit vnum, & huic multitudini quod sit multitudo, & vt sint inuicem conciliata; neque enim multitudo, cùm sit vnitati opposita, potest esse causa vnus, nec inter se hæc opposita possunt vtrò conciliari.

Cùm omnia propter compositionem & multitudinem sibi propriam non sint verè vnum, debet dari vnitas cuius participatione sint & conferuentur. Oportet ab vnitate in materia iacente, ascendere ad veram & absolutam vnitatem; sicut à vita addicta corpori, ad vitam, idest animam separatam, vel separabilem; ab intellectu qui est in anima, ad intellectum purum atque substantialem, sicut in vno quoque genere deuenitur ad id quod est in ipso primum. A calore aut lumine mixto frigori aut tenebris, ad calorem lumenque purissimum perueniendum, ratio naturaque docet; ab ente temporali, quod quodammodo est non enti permixtum, ad ens æternum; sic ab vnitate imperfecta, ad vnitatem perfectissimam & absolutissimam.

Ad circularem æqualissimam figurarum cæteræ inæquales reducuntur, & illa ad centrum indiuisibile æqualitatis initium; formæ accidentales ad substantiales corruptibiles, illæ ad incorruptibilem & indiuisibilem, vt ascensus qui in melius proficit, perficiatur in optimo. Similiter supra formas substantiales mobiles substantia, est anima rationalis per substantiam immobilis, mobilis per operationem; super ipsam est Angelus, constans actu & potentia, sed simul & subito omnia simul intelligens, itaque est multitudo, essentia & operatione immobilis; at cum supra numerum sit vnitas, erit supra Angelum vnus, æternus, immobilis, simplex Deus, tanto potentissimus, quanto simplicissimus; quia in vnitate potestas.

⁷D. Dyonif.
de diuin.
nominib. c.
10.

Est ante creaturarum multitudinem propria essentiali suâ bonitate infinite beatus; ⁷ideo dicitur in scripturis antiquus dierum, quia locum in immensitate sua, tempus in æternitate, motus in immutabilitate constituit; vt vnitas vbique reperitur in numeris, dans illis initium, medium, finem; vt centrum & punctum in lineis, & in toto circulo reperitur. Ita Deus vbique præsens, in mentibus ideas & rationes, in natura semina, in materia formas effundit, sigulisque rebus potentiam intimam, suæ imaginem, quæ est vnitas ad quam se res colligit, & centrum suum attingit. ²Sic Deus est intra vt extra sit, sic circumdans vt penetret, sic præsidet vt portet, sic portat vt præsideat. Sicut particularis causa adest particulari effectui, vt ignis ignito, sic vniuersalis vniuersali; implet opus suum, sed est in omnibus, quia in eo omnia sunt, quæ nisi essent in eo, non essent. Fallit nos, phantasia concipiens Deum sparsum per corporalem mundi machinam; nam corporalis machina est vmbra quædam exilis quæ innumerabiliter in paruas partes diuiditur, habetque paruitatem interminabilem, magnitudinem terminatam, at vere vnus, vere magnus Deus, & magnitudinis eius non est finis, in quo quidquid est, totum est omne magnum, infinitum, impartibile.

²D. Greg.
hom. 17. in
Ezechiel.

Mundus ab unitate diuina creatus & ordinatus.

§. 4.

Supremum cælorum transgredere, id enim menti licet, & ex alto vide pendentem in vacuo machinam hanc corpoream; cum sit corpus, non est entium nobilissimum, spiritualem enim naturam esse præstantiorem probat vel ipsa mens tua, illud comprehendens, metiens, superans, & ultra limites tum loci, tum existentie; vota cogitationesque

cogitationesque suas mittens : non se corpus hoc produxit , quia contradictoria supponuntur , fuisse ut produceret , non fuisse ut produceretur. Confusas fuisse partes in æterno chao , rudi & indigesta mole , & tandem hinc erupisse , sedesque proprias occupasse , fabulosum est , & à ratione penitus alienum ; ut scilicet bonum temporale sit , malum æternum , bonique principium. Undè fit ut per illimitatam ad antè durationem vires illæ consopitæ remanserint ? undè fit ut æterna mersæ caligine in lucem , de potentia in actum , de non esse ad existentiam emerferunt ; ut ordo ex confusione , ex turpitudine pulchritudo , vis ex infirmitate prodierit , sibi que tandiu mundus fuerit inofficiosus non dando quod poterat , aut vanus sibi volens præstare quæ non habebat ? Ut igitur effectus omnes suas agnoscunt causas supra se positas unde ducunt originem ; ut quidquid mouetur , ab alio mouetur ; ut videmus corpora ex se , & ex materiæ parentis in imo rerum iacentis conditione torpentia , suscitari per formam ab extra venientem , affinemque naturæ spiritali , sic ratio convincit dari mentem supremam æqua sapientiæ potentia , huius ingenis operis creatricem & moderatricem.

Id clarius patebit si coniectis intra machinam hanc oculis , partium eius numerum , situm , ordinem , vires , motiones , harmonicè contemperatas , mediis extrema conciliantibus perspexeris. Ordinem non constituit nisi ratio , quæ cum diuersarum partium conditiones omnes acuratissimè nouerit , illas vocat in communionem , temperatis singularum viribus aliarum mixtione , prout exigit æqualitatis lex , boni communis , ideæ , intentique finis consequutio. Ita nullus ratione præditus palatium , ritè dispositis ad secretum & magnificentiam partibus ; nullus horologium , rotis , ponderibus , contractione sensim se in naturam suam restituente tempus nobis metiens ; machinas bellicas , ad arbitrium serenè fulgurantes , & similia casibus adscribit , non arti. Si vel minimum opus digestis in ordinem partibus arguit opificis artem & potentiam , qualis esse debet ars & potentia , quæ mundanam machinam amplitudinis tantæ , tali disposuerit ordine , in tanto fecerit & continuerit obsequio , ut à tot sæculis nihil aberraret , opusque naturæ sit perpetuum opus intelligentiæ. Summa debet esse sapientia rebus innumeris , diuersis , contrariis , maximis minimisque æqua bonitate prouidens : summa potestas quæ hæc ingentia corpora , vires omnes suas in actum , impetu velut necessario ex se modum nesciente , proferentia continet : quæ velut freno cohibet ignem , ne cæteris corporibus loco superior , actiuitate præstantior , aëris sibi vicini , fauentisque conuersis in se viribus , totum orbem depascatur ; ne sibi debitam terræ superficiem oceanus vindicet , & ut in nos statò tempore limiteque mox recessurus excurrat ;

D

quod dies & nox, hyems & æstas, planetarum aspectus, ex corruptione generationes certis semper procedant periodis.

Vnitas diuina supra multitudinem multis expressa nominibus.

§. 5.

Sensit hoc antiquitas, intellexerunt sapientes iouem vtrum custodem, rectoremque vniuersi, animum ac spiritum, mundani huius operis dominum & artificem, cui nomen omne conuenit: vis illum fatum vocare, non errabis, inquit Seneca, ^a hic est enim ex quo suspensa sunt omnia, causa casualium: vis illum providentiam dicere, recte dices; est enim cuius consilio huic mundo prouidetur vt inconcussus eat, & actus suos explicet; vis illum naturam vocare, non peccabis, est enim ex quo nata sunt omnia, cuius spiritu viuimus: vis illum vocare mundum, non falleris, ipse enim est totum quod vides, tot partibus inditus, & se sustinens vi sua. ^b Licet hunc rerum authorem, Liberum vocare quia primum ab eo seminum vis, Herculem quia vis inuida, Mercurium quia prima ratio penes illum est; Ionem propter mirabilem pietatem; Saturnum, propter profunditatem cogitationum; Martem, propter vim inuictam; Solem propter vigorem motuum naturalium, ^c omnia eiusdem Dei sunt nomina variè vtentis sua potestate, ^d vel vicarias vices suas tribuentis cum planetis, cum geniis qui sub ipso regunt orbem. ^e nomina Deus habet omnia quoniam pater est omnium, nomen quoque nullum habet, quoniam vnus est Pater. Deus est quod nullum ex ipsis est, horum tamen omnium, vt sine, causa, ^f sic in Panthæo Romæ omnium Deorum templo, erat altare termini illimitati, in medio recto aperto & sub dio, vt vnitas supra multitudinem, & ex vnitate multitudo intelligeretur: sic idololatria vel ipso naturæ lumine reatum suum agnoscens pluralitatem numinum in vnam toti mundo præsentem diuinitatem retulit. Defocata sit licet & cælo accepta nostra Theologia, cogitur tamen diuersis inadæquatis conceptibus, bonitatis, misericordie, potentie, infinitè perfectam diuinam essentiam prout potest, exprimere.

^a Natur. q.
lib. 2. cap.
45.

^b Seneca 4.
de benef. c.
7. Gard. Cusa
lib. 2. de
docta ignorantia. c. 25.
^c Seneca dicto loco.
^d Cyrill. Alexand.
lib. 4. D. Aug. Epist.
43.
^e Trismeg. pyma. c. 5.
^f Cusa. dicto loco.

*Supra mobilem est multifarvam rationem, est vnus intimus
Dei sensus.*

§. 6.

Foeliciter quidem procedit hæc per creaturas Dei cognitio, & rationis nostræ velut partus præcipuus, summo præ cæteris amore colitur: cum simus inter tempus & æternitatem medij, pulchrum est sensus rationisque temporarias vires æternitati consecrare; cum tamen discursus ille sit mobilis & multiplex, inniti debet immobili & innato nobis diuinitatis sensui. Nam vt oculus abhorret ab abyssu, sic animus sibi relictus naturaliter cum sit limitatæ virtutis, auersaretur cognitionem infiniti, & quæ de illo dicerentur, non magis intelligeret, quam cæcus à natiuitate colores, nisi prouocaret illum & erigeret hæc insita summi boni prælibatio. Ideo Religionem erga Deum, inter leges naturæ, iusque gentium refert Iustinianus, ⁸ quia nulla natio tam fera, quæ in hoc generali cultu, societatis humanæ communisque principij velut attractione non concorder, illoque non concilietur.

Sicut aër sine aëre auribus innato non auditur, ac plenus lumine oculus videt lumen, vt solem per solem ipsum videmus, ita Deus sine Deo non cognoscitur. Præcedit ergo, firmat & dirigit multipliciter rationationis in inquisitione Dei, hæc vna nobis insita ad Deum inclinatio. Lux est quæ lucet in tenebris, quam tenebræ non comprehendunt, nec penitus obnubilant; licet enim rerum terrenarum curis & passionibus obscuretur, reuiviscit tamen vbi se profert aliqua ratio vel creatura quæ Deum refert, ^h sicut oblitterati nominis aut vultus alicuius reminiscimur, præsentibus cognatis quibusdam obiectis quæ species antiquas reficunt. Non eget hac longa præsentatione, sed præsens habet quod optat, qui valet memoria: sic non vitur hac Dei per creaturas inquisitione, non querit veritatem per ambigua, stabilitatem per motum, vnum per multitudinem, sed in se videt, audit, tangit quodammodo Deum, anima quæ se puram illibaramque seruauerit. Cætera quæ extra nos sunt, motu, labore, studio querimus, diuina verò cum intra nos sint, quiete, otio, tranquillitate comprehenduntur. ⁱ Cum anima omnibus sentire præter, ab initio sortita est sui & authoris sui sensum: habet summum suum & intimum, in quo Deus velut in propitiatorio sedet, & ad veritatis cuiuslibet notitiam fundit oracula. ^k In circulo vnicus est locus centri à quo cæteras partes demetriaris, & quod omnibus quasi quodam æqualitas in-

⁸ 2. ff. de iust. & iur.

^h D. August de doct. Christia. lib. 10. c. 21. A

ⁱ Tertulian. lib. de carne Christi & lib. de anima. c. 15.

^k D. August. lib. 1. d. ordine. c. 2.

D ij

re dominatur, sic animus, qui per multa dissipatur, in vno sui, vbi Deus est, requiescit. Ingenis opulentia mentis quæ quoties pretiosos Dei & naturæ cupit thesauros, illos non aliunde, sed ex proprio eruit sinu; vnde tantum crescit virtutem, quantum creuerit vnione; & collectis in centro sui radiis, luce simul & calore, solem diuinum expresserit.

Vnitas Religiosa.

§. 7.

DEVS igitur, vt probauimus, est supereminens vnitas, ante omnia, omnium idæa, fons, effectrix, conseruatricis, mundus ipse archetypus simplicissimus; mundum creauit sensibilibus ex multis compositum, vnitatis suæ ductu secreto inter diuersa contariaque semper vnum. Singulis speciebus intulit proprium instinctum, singulis indiuiduis formam vnã, vnde multiplices potentie manant; & ad infinite diuersos motus vim directricem accipiunt. Nobiliori parti cæteris dominaturæ homini scilicet ad multiformes actus nato; vna præsidet naturaliter insita veritas, qua fit æqui bonique consciens; omnium arbiter, ipsius primæ bonitatis consors & particeps, si concessis sciat vti muneribus.

¹ D. August. lib. 2. confess. cap. 6.

² Serm. de Aduentu.

³ D. Bonavent. in Apolog. pauper. resp. 1. c. 1.

At quia solet ex alto periculosior esse lapsus & peruersa diuinæ perfectionis imitatio erat futura primo ex Angelis & hominibus, cæterisque deinceps infinitæ cuiusdam aberrationis causa, præuidit malum hoc diuina bonitas, & vt pararet remedium, verbum voluit incarnari. Perierat homo volens fieri similis Deo, inquit D. Bernardus, ^m verbum incarnatum est, & tale se exhibuit, vt quisquis inuidere voluerit, quisquis gestierit imitari, fiat ei ista imitatio in bonum. ⁿ Refulgent in eo totius nostræ salutis efficiente & exemplari causa, multiformes actus sublimitatis, sapientiæ, officij & ministrationis, condensationis miseræ, informationis vitæ perfectæ singulis etiam hominum conditionibus. Vt sol non tantum nobis lucet cum est super nostrum horizontem sed etiam ante suum ortum & post occasum, per lunam & stellas, sic Christus primogenitus omnis creaturæ, ad naturæ nostræ dignitatem & remedium mundo nasciturus, præuenit sæcula gratiarum suarum effusione, & electis omnibus, sub lege naturali, Mosaica, tandem Euangelica, factus est causa prima salutis.

Consummatis mysteriis breui vitæ mortalis curriculo, reliquit summi sui Sacerdotij vicarium Petrum; Petram Ecclesiæ suæ fundamen-

tum vnde firmitas ; corporis visibilis caput visibile , vnde membris cæteris sensus fidei , motus charitatis. Cùm enim nemo velit ab eo , quem sibi æqualem putat , Religionis leges accipere ; tot essent varij rebus diuinis sensus , quot essent Rectores sua pertinaciter asserentes , nisi rixantibus summus vnus Pontifex ius diceret ; nisi scripturarum obscura & ambigua , luce sua discuteret , sic sanguinolentæ populisque fatales de Religione controuersia dirimerentur. Sub hoc vno Præsule conseruatur per vniuersum orbem à nascentis Ecclesiæ temporibus vna fides , vnicus sibi que semper par de rebus diuinis sensus , Veritatis enim vna vis , vna facies est ; at nunquam in falsis consistentia , variantur & dissident. Apud hæreticos quot capita , tot sensus , tot errores , tot sacrilegia , licet odio communi , & facta in sedem Romanam coniuratione , vnitatem mentiantur. In præcipuis fidei mysteriis contradictorijs se lacerant dogmatibus , conueniunt tamen vt lupi ad dispergendum Christi gregem ; ° vt dæmones non se diligunt , licet concordent in malo , P sicut olim Melitiani eum Arianis , vt Ecclesiam validius oppugnarent. 9 Concordes ad discordiam , conciliant inter se inimicissimas amicitias , & pari consentaneæ malignitatis affectu celebratur odiosa collatio.

Vidit & passa est illos seu successiue seu turba ruentes Ecclesia , at deletos innumeros recenset , & immortæ rupis instar exsiccat tot errorum torrente , stat firmior in traditis sibi æternæ veritatis regulis. Antiqua dici potest Religio , propter prædictiones & figuras quæ præcesserunt ; noua propter nouum aduentum Dei : sed iterum antiqua nuncupatur respectu fidei , nunquam ab exordio suo varietatem passæ , tum hæresum comparatione , quarum in diuersis temporibus vidit natales & occasum. Prius seminatum est triticum , dein inimicus homo superseminauit zizania , prius est corpus quàm umbra , prior veritas quàm mendacium veritatis æmulum , prius vnum , quàm multa. Ex ipso , inquit Tertulianus , ordine manifestatur id esse dominicum & verum , quod sit prius traditum , id autem extraneum , falsum , adulterinum quod sit posterius immissum. Ita D. Augustinus de sua conuersione consultans , dum ex vna parte videt antiquitatem & firmitatem fidei , ex alia hæresum successiuos ortus & interitus , concludit : Tenet me in Ecclesiæ Catholicæ gremio , consensus populorum atque gentium , tenet auctoritas miraculis inchoata , spe nutrita , charitate aucta , vetustate firmata , tenet ab ipsa fede Petri Apostoli , cui pascendas oves suas post resurrectionem Dominus commendauit , vsque ad præsentem Episcopatum successio sacerdotum : Tenet postremo ipsum Catholicæ nomen , quod non sine causa inter multas hæreses , sola Ecclesia obtinuit.

° D. Thom. 1. q. 109. a. 2. ad 1. f. Baron. 2. 326. 9 D. Bernat. ser. 24. sup. cantica.

† D. Greg. Nazianz. orat. 30.

† Matth. 13.

† Tertulian. de præscr. cap. 31.

° Lib. contra Epistol. Manich. c. 4.

Vnitati diuina & mundana cetera nituntur conformari.

§. 7.

Republica corpus est, quod vt ex omnium votis ambitiosis esse possit æternum; informari debet anima simul immortalis, & corpori suo immortalitatem præstante. Lex illi pro anima, & quidem non ea lex quæ sit ex hominum instituto, velut forma quædam artificialis vim inferens & tantum superficie tenens inhærens, sed ad instar eius quæ corporibus nostris dat vitam, spiritualis, immortalis, à Deo procedens, in Deum rediens, & quod amplius est, nunquam ab eo corpore cui iungitur separanda. Hæ conditiones duplici legi diuinæ congruunt, primo naturali, quâ lux primæua illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, ita sæculis omnibus coexistens & ipsi mundo superstes. * Huic qui non parer, ipse se fugit, naturam suam aspernatur, nullis valebit imperare, † quia nec illi licet sine hac suæ rationi à Deo patre præposita tutela viuere. ‡ Propterea caput imperantis corona cingit, vt intelligat se hac conditione fieri caput hominum, si fuerit sub omnium capite Deo, regnantemque vt alios constringendi ius habeat, ipsum hoc vinculo cæterorum primo debere constringi. Sic victitant licet languide regna, quæ cum in multis aberrant, seruant tamen vt plurimum legem naturæ, sicut quædam corpora, suis vitalibus partibus integris, viuunt externis arthritide tortis, syderatione corrosis, elephantia diffluentibus.

* Lactantius lib. 6. Instit. c. 8.

† Plutarch. lib. de regno.

‡ Ex D. Chrylost. Phocius Biblioth. c. 277.

Secundaria lex, primam implens & perficiens, est vera Christiana Religio, quæ quia durabit ex diuinis oraculis vsque ad finem sæculorum, etiam illuc perducat sibi commissum & docile regimen. Habere se videtur ad legem naturæ, sicut mens superior nostri pars ad animam sensibus & rationi præsentem. Nam si rectè seruetur, varios mortalium affectus consolidat æternorum contemplatione; atris imprimit pectoribus æquitatem, quam frustra vis legum tenat extorquere; fœdis fragos continet Iurisjurandi sacramento, tunc enim humana fides efficitur constans, eum accedit diuinæ, & fugitiuæ mentes hoc duplici vinculo colligantur. Quod præcipuum est, rationem fœliciter captiuat in obsequium fidei, supremis illustrat fulgoribus, hominemque tot sustollit gratiarum subiectis vt diuinæ fiat consors naturæ.

Suprema vis, sed supremum merumque deferri sibi vult imperium, nihil contra leges à se positas moueri; nam si varia sit de rebus diuinis fides, si sectis in contrarium nitentibus sint partitæ men-

res, Religio iam non erit vna forma vnians, sed multiplex possidens & torquens vt in energumenis; erit sua cuique parti coniuratio, ad nocendum ipsamet vnione validior; verunt inter oppositas medietate, prodicionibus peruia; populosque sibi factus hostis, mutuis cecidibus & direptionibus se conficiet. Ex oraculo Domini regnum in se diuisum desolabitur, maxime preteritu religionis; nulla namque maior diuisionis causa, quam quae reperitur in ipsomet vnionis principio; vt vitae nihil magis aduersum, quam lethale vulnus partibus ipsis inflictum, vnde dependet vita. Si lumen quod in te est tenebrae sunt, ipsae tenebrae quantae erunt; si Praelati, si Doctores, qui tibi debent esse in dirimendis aliorum controuersis, ipsimet dissentiant & in contrarias opiniones scindantur, merito velut periturae mox Ecclesiae, plaudunt haeretici, conclamant fideles, cum vnitatis istiusmodi locum subeat ruinae praenuntia diuisio, & quae viribus alienis superior extiterat, propriis in se conuersis, motoque fundamento dilabatur. Sit igitur vna ante multa, & inconcussa fides cohibeat opinionum veritatem.

Quaelibet regiminis species habet sibi propriam fundamentalem legem, velut omnis motus sui cardinem; Democratia libertatem; Aristocratia praestantiorum contra populum & tyrannum tutelam; Monarchia, summum ius pro populi salute, cui se Rex dum inauguratur adiecta iuramenti religione deuouet. Haec ab ipso regiminis ortu regnanti legi, aequum putant seruire caeteras mutabiles, prout exigit rerum, personarum, temporum ratio, & quae projectae facient, iterum assumenda, vel remouenda, velut instrumenta quae summo iure sibi dominantem ideam, manumque artificis expectant & sequuntur.

Aequissimus tamen & populis conuenientissimus debet esse finis qui proponitur, sic vt de ipso nulla facta consultatione, habeatur tantum de medijs quibus potest obtineri. At quae tandem Respublica sic sibi proponit verum & optimum finem, vt ad illum mouendum saepe ratio, aliquando necessitas, tandem fatalis illa rerum omnium conuersio non iudicat, & cui, licet in contrarium mutato, saecula non praescribant? Nam quae potest esse in hoc vniuersi fluxu soliditas? quid cum vniuerso non rapiatur? heu quam angusta mens homini, quam fallax, quae praesentibus ipsis non sufficiens, ignorantis sibi futuris, & extra sortem suam positis, audet leges dicere. Impugnat Aristoteles singulas plurium ciuitatum leges, quae sibi pro fine constituerant, aliae rem bellicam, aliae pecuniarum thesauros, commercia, pacem, voluptates; vnaquaeque pro diuerso sibi genio praesidente: & haec omnes diu variam rerum alterabilium sortem expertae, tandem deserunt, suis & alienis superiniectis sepultae cineribus.

Quot publicis Comitibus Romæ laboratum est pro stabiliendâ monarchia, Aristocratiâ, Democratia, & mixto ex omnibus regimine, cum tamen in singulis, dum vigeant, æternitatem sibi polliceretur; at perire tum fines, tum media, & peracto in Monarchiam circulari reditu, eadem fari lege quâ cœperat occubuit. Porrò vnum est necessarium, scilicet inhærere Deo, summo nostro bono mediâ quam nobis impressit ad ipsum & ad probitatem conscientiâ, etiam ea quam nobis reuelavit Christiana religione: ex hoc tantum beatitudinis & æternitatis fonte, licet personis & regnis haurire veram perpetuamque, quam augurantur, & quam ex humana sapientia falsò sibi spondent, fœlicitatem.

Vnicuique sua singularis existentia sic est chara, sic pretiosa, ut videatur illi summum bonum, quod propter se, & propter quod aliud omne quæritur. Huic amor concupiscit, ira militat, metus agit excubias, congerit auaritia, desudat ambitio, etiam quæ boni publici titulo fulgent, illi seruiunt. At si res attentius perpendatur, constabit hanc non esse veram & dominantem quam quærimus unitatem. Quòd tot circa vnum occupentur potentiæ, non est effectus bonitatis quæ se diffundat, sed infirmitatis quæ subsidia sibi conquirit, & cui fulciendæ, cuius voris implendis, scilicet incertis & illimitatis impar est ipsa rerum natura. Non est vna mens in se nunquam collecta, sed per creatas res omnibus affectibus dispersa, vaga, mendicans, passionum fluctibus, fortunæ ludibriis exposita, mutatis ad horam, & prout se se res offerunt, cupiditatibus multiformis. Quærendus est igitur status aliquis in bono, cui cum se noster animus totum dederit, sibi constans & fidus vnus simul & beatus dici mereatur.

Nemo quamuis paratos habeat colores similitudinem reddet, nisi iam constet quid velit pingere; qui sagittam dirigit, prius notat scopum in quem mittatur; ignorantem quem portum petat, nullus erit secundus ventus; sic de tota vita prius deliberandum, quam de singulis eius partibus, & de totius proposito cui cætera consentire debeant. Id sanè non assequetur, etiam qui selegerit genus aliquod vitæ genio suo par, & quod naturæ gustum impleat; nam in talibus nihil est stabile, cui perpetuò sit inhærendum; mores enim sequuntur varios ætatis gradus & quod adolescens probauerit, factus vir & senex, meritò velut incongruum auersabitur. Licet vota sint eadem, res tamen & personæ non eadem manent, vnde qui vitam addicit futuris, ædificat in alieno; maximam enim nostri partem sibi vindicant, patria, parentes, amici; mille corporis, animi, fortunæ casus; rapimur, & in nunquam præuisa nos huius feri maris fluctus deportant; mergitur autem qui contra niti tentat, cursu & habitu semper eodem, rigido, flectique nescio. Non est igitur nec in amore proprio,

tot

tot passionibus concusso, nec in rerum humanarum fluxu constituenda stabilitas, certusque vitæ finis, sed ut mundus ipse, ut Respublica, sic vtriusque compendium homo, debet ab vnitatem quadam diuina firmitatem institutionis suæ mutuari.

Id igitur fixum in mente habeat, Dei sum creatura ad eius imaginem primò formata, tum Christi meritis reformata; ut breui præsentis vitæ militia, diuinæ gratiæ fretus auxilio, gloriam, perpetuamque Dei fruitionem possim in cælo consequi. Tali donatus beneficio, tali prouocatus spe simul & amore, Deo gratus & fidelis eius implebo legem, nec vnquam ab hoc obsequio me mundi vel concupiscentia, vel metus deterrebit. Hoc est vnum ante multa necessarium; hic est finis agendorum, propter se appetendus, & propter quem omnia debent apperi: hæc est ars vitæ quæ data quacumque materia se fœliciter explicabit: qui se sic ad totam vitam instruxit, non desiderat particulatim admoneri doctus in totum; certus quid in aula, quid in foro, in commerciis, quid cum amico, cum principe, domi forisque sibi agendum sit; nam vbique & semper agit ex conscientia, ex Dei voluntate sibi modis legitimis cognita; nulli tradit oppignoratam summo suo Principi mentem; vbique verax, iustus, paratus mori potius quam peccare. Hanc directricem vnitatem habeat Christianus, ante multitudinem humanarum actionum, nauasque imiteretur qui se non committunt maris fluctibus nisi sub acus magnetici ad vnum polum semper vergentis fiducia, vagosque motus vnitatis suæ restituentis.

Multitudo videtur prius existere quàm vnitas, nam fatentur omnes formam qua res fit vnum superuenire materiæ, quam Plato vocat infinitum propter indeterminationem, & non modò multiplicem, sed illimitatum appetitum ad omnia. Corpus dicunt congruis vestiri dispositionibus, priusquam in illud infundatur anima; esse ligna, cæmenta, lapides, antequam surgat ex illis conflata domus; initio fuisse vagos & dispersos populos, qui postmodum in ciuitates inito communi legum fœdere conuenerunt.

Sed obserua quòd in his & similibus exemplis vsurpatur vox vnitatis pro vnione, nam vnio est diuersarum partium quæ natura sua discretæ, tamen coeunt ad constitutionem compositi, vi superioris, simplicis, & dominantis, ut diximus, vnitatis. Igitur vnio habet vnitatem velut efficientem causam, quæ suos effectus naturaliter tempore simul & dignitate præcedit. Supponamus in rebus corporeis materiam priorem esse forma; at nunquam fit resolutio vsque ad materiam primam, sic ut exuatur omni forma; vtriusque creationem præcessit Deus, præcessit verbum, mundus archetypus & idealis per quem omnia facta sunt. Corporis animalis dispositiones præcessit vis

E

Job, 10.

1. 3. ff. de
iust. & iure.

formatrix in semine delitescens ad operationem suo & matris calore prouocata; præcessit plastes Deus, cui corporis sui formationem adscribit Iob. ^b Fuerunt syluæ, arbores, lapidinæ, & totum aliquod vnde partes ad constructionem domus fuerunt decisæ; præcessit totum opus artificis idea, & ars quæ tot indigestas partes collimauit: Homines adhuc vagi ferebant implantatum suis in pectoribus societatis amorem, ^c cum inter nos cognationem quamdam natura constituerit: erat sapiens legislator qui propensos ad vñionem aureis carenulis & harmonia, vt ferunt fabulæ, idest forti simul & suauitate vt conuenirent pertraxit. Ipse, vt ait Plato, prius habuit in mente, bonis moribus formatam, quàm ciuium municipio, legibusque stabilitam Rempublicam. Sic constat quòd vnum est ante multa; vnus Deus ante creaturas; Vnus Christus, omnis creaturæ primogenitus, vnus nobis inditus ab ipso veri, rectique sensus ante discursum rationis; vna lex naturæ præcedens ciuiles, vna vera Religio politicæ fundamentum; Ecclesiæ visibilis, vnum caput visibile; Vnum nobis necessarium, omnis motus moralis principium, medium, finis, adhærere Deo & ponere in ipso spem nostram.

*Oportuit mundum constare multis, diuersis, etiam contrariis
quæ venirent in vñionem.*

Lex 2.

Quòd rebus sit aliquid decorum, optimum, necessarium; quòd suo semper tramite decurrat fatalis causarum series, necessitatem hanc fecit summa Dei libertas & sapientia, cui cum optima tantum placuerint, dum creandis legem finesque diceret, non mutanda decreuit. Oportuit igitur mundum constare multis, & diuersis, quia sic visum est primæ rationi, cuius etsi nos lateat in hoc ordine constituendo diuinis humanisque fauens æquitas, id tamen optimum fuisse constat, vel ex eo quòd à summo bono ita decretum, ita factum est. Licet præsens in qua volutamur rerum caligo, neget nobis huius artis diuinæ leges certas & pulcherrimas contueri, nihilominus quia vocamur ad eius tyrocinium, & quæ facta sunt nobis imitanda proponuntur, licebit hîc ducem facti rationem, quibus poterimus coniecturis inquirere. Imaginem vnitatis suæ Deus impresserat creatis omnibus, vt proximè dictum est: at quia singularis quælibet existentia vna quidem est, indiuisa in se, & diuisa ab omni alio, sed cum non sit omne aliud, pro hac existentia sua solitaria patitur infinitas priuationes, ita penitus deficit ab vnitatis diuina, simplicissima, simul & infinita, omnis boni suâ supereminenti vitâ sibi fons indeficiens. Ideo deformitatem hanc necessariò limitatis rerum

essentialis annexam, emendavit ad lucrum, sui que magis expressam imaginem orbis sapientissimus opifex; nam defectum singularem bonorum multitudine, diuisionem vnione, partium rugas totius palchritudine, cui met ipsa seruiunt, compensauit.

Infinitem amulatur multitudine.

§. I.

SI quæras cur Deus sit bonus, sapiens, æternus, omnipotens, quidquid perfectionis illi mens humana tribuerit, omnium hæc vna ratio reddi potest, quod sit infinitus; omnis scilicet boni latitudinem, omnia loci, temporisque spatia essentia suæ supereminens dignitate, sic præueniens, implens, excedens, vt ei nihil addi nihil detrahi possibile sit. Magna quantitas seu discreta seu continua, multitudine scilicet vel extensio amplissimam nata diffusionem, diuinæ huic infinitati sic consentit, vt idem ferè sit vtriusque conceptus, nec imaginari possimus infinitatem & immensitatem nisi cum extensione. Huic intelligendi modo fauet, quod diuina bonitas in productionibus ad extrà, quæ sensibilem infinitæ suæ naturæ præferrent imaginem, primò describitur fecisse cælum & terram, sic omnis temporis & loci spatia, omnium actionum & passionum numerum, vastis hisce duobus subiectis connotauit. Ita se habet elementorum & orbium cælestium ordo, vt sphaera superior nobiliorque completatur inferiores, & illas amplissimâ mathematicis notâ, cæteris vix credibili dimensione superest. Prima die dicitur facta lux, quæ momento diffusa totum implet aëris locum; tunc & creati sunt Angeli, quibus infusæ fuerunt species rerum omnium; ^d eorum dicuntur esse millies millia, deciesque millies dena millia, hos per se multiplicando numeros, vt apertè declaretur cælestium essentiarum ordines à nobis annumerari non posse, his quibus vtimur numeris; ipsi tantum multitudinem suam intelligunt supramundana & cælesti intelligentia, quæ illis abundantissimè conceditur à Dei principali & infinitorum conscia, creatrice sapientia. ^e Vt igitur in sphaeris corporeis superioribus & nobilioribus, est excessus secundum magnitudinem, sic in rebus incorporeis attenditur secundum multitudinem.

^d D. Dyonisius de cælestium hierar. c. 14.

^e D. Tho. 1. q. 50. a. 3.

Inde fit vt naturali quodam instinctu magna vel extentione vel numero suspiciamus, velut diuinitati similia. Ideo Mahumetes impostor, totus in sensibus, vt nugis suis aliquam conciliet maiestatem, Angelos se vidisse testatur tantæ molis vt plures mille leucas æqua-

E ij

^f Plin. lib.

21. c. 1.

^g Vitruuius.

ib. 3. c. 3.

^h

^a Sueton. in
Augusto. c.

73.

ⁱ Id. in Nero.
c. 31.

rent. ^f Ita mos olim fuit excelsas arbores habere sacras, ^g templa in locis editissimis construere, in illis ad altare, ab altitudine sic dictum, multis gradibus ascendere. Inde putant meritorium in Gange lauari, quia cum sit fluuiorum maximus censetur diuinitati proximior. ^h Diuinitatis æmuli principes, procera statura, numero famulatio, palatiorum amplitudine, conuiuiorum, vestium luxu gloriantur; præualuit Remo Romulus plurimum à se visorum vulturum augurio. ⁱ Nero Cæsar magna & spatiosa omnia ambiebat, laxas porticus, stagnum maris instar circumseptum ædificiis ad urbium speciem; rura insuper aruis atque vinetis, & pascuis syluisque varia, cum multitudine omnis generis pecudum atque ferarum. Magnatibus etiam populus blanditur erectis colossis humani corporis quantitatem multum excedentibus, tandem vita functis olim colomnis, pyramidibus altitudinis stupendæ parentabat.

Non immeritò stellarum vires, seu errantium seu fixarum, ex magnitudine metiuntur Astrologi, quia in illis sicut in cæteris magnitudo refert dotes diuinas, infinitatem, æternitatem, omnipotentiam, virtutem, gloriam. Diximus de infinitate; quo ad durationem, certè magna seu quantitate seu numero, coaceruatis viribus minùs subjacent corruptioni, minùs patent contrariorum incurfibus ipsa sua mole munita; altiores & abundantiores aquæ faciliùs naturam suam seruant: externis enim partibus hostili qualitate debilitatis, supersunt longè majores intimæ quæ ferunt auxilium, sociasque diminutionem passas postliminio restituant. Potestas multitudinis apparet, ex eo quòd vectis quò maior eò validior est ad mouendum; fortiùs urbis obsessæ mœnia discutiunt magnæ, quàm minores bellicæ machinæ; opprimit quælibet resistentia cadens magna corporis moles, & ^k qui confodit Elephantem Eleazarus, suo sepultus est triumpho. Multi præualent in bello, in oneribus ferendis & trahendis, in famæ & opinionis promulgatione, in introducenda consuetudine quæ legis habet vigorem, in consultationibus, Conciliis, publicis Comitibus, vbi iudicia non ponderantur, sed numerantur.

^k 2. Machab. 15.

^l L. 1. §. 18.
vt legato.
nom. caueat.
^m L. 12. ff. de dolo malo.

ⁿ D. Bernard. lib. de diligendo Deo.
^o Lib. 4. c. 6.

Tandem ipsa multitudo, virtutis præsumptionem inducit; ^l nam fiscus semper præsumitur diues & probus, ideo satisfacere non cogitur, ^m & contra vniuersitatem, municipium corpus non datur actio de dolo. Modus tantum seruandus est in mediis, non verò in possessione finis, qui eò melior est, quò magis possidetur: ita virtutes morales quæ circa iucundum & vtile versantur sunt in mediocritate; intellectuales verò honestum ipsum pertractantes in excessu refurgent, vt amor Dei, ^o cuius modus est esse sine modo. Ingenium, inquit Gellius, ^p officium, forma, disciplina, consilium, victoria, facundia, sicut ipsæ virtutum amplitudines, nullis finibus cohibentur,

sed quantò maiora auctioraque sunt, ita tantò sunt laudatiora; hinc viros heroicos, & virtute præstantes magnos vocamus, ad instar Dei quid dicitur optimus, maximus. ⁹ Virtus enim hæc magnifica est quæ animum laxat, erigit supra sortem humanam, dignumque efficit qui in consortium Dei veniat. ^r Hinc vitia quæ sunt in excessu minora sunt, quàm ea quæ sunt in defectu, magis enim ad rationem boni pertinent, vt prodigalitas minus vitium est quàm auaritia. Igitur opime rerum multitudinem constituit Deus; velut infinitatis suæ, & cæterarum perfectionum, quas ipsa complectitur, imaginem.

⁹ Seneca
in initio natur.
quæst.

^r D. Tho. 2.
2. q. 119.

Multitudinis complementum est differentia.

§. 2.

VT res qualibet constat vna forma, sic vnã propriam ex eã manantem producit actionem, quæ dicitur formalis quia latentis illius virtutis prole simili materiam fecundat; humidum humectat, calidum calefacit, & vt infra dicitur, omne agens agit sibi simile. Necessaria quadam emanatione fluens hæc actio, natura vires explicat non exoluit, vnde nunquam lassata potest in infinitum iterari, datis quæ hanc excipiant subiectis, lucidum semper illuminabit, frigidum frigefaciet: sed hæc est angusta multitudo, quia vnum tantum fit, & toties repetitum, non excedit singularis qualitatis limitem; sic habetur pro vno qui ad certum opus licet perpetuum in Re publica deputatur; non æquat amplitudinem totius artis pictoriæ, qui scit tantum exprimere caput hominis; ^r non medicæ, qui vnus tantum partis sanandæ methodum proficitur; sic opus creationis non responderet diuinarum idearum fecunditati, nec immensis materię potentiis, si productæ tantum fuissent res multæ, non etiam diuersæ.

^r Galen. lib.
de partib.
medicæ.

Infinitas Dei est omnis loci locus, magnitudinis omnis illimitata circumferentia cuncta penetrans, ambiens, superans: cum igitur ad eius expressionem inducitur sola magnitudo, solusque numerus rei eiusdem naturæ, est vnitas ducta per se, & velut fluxus puncti, lineam formans, nec respondens cæteris infiniti dimensionibus nostro concipiendi modo: quod si multitudini superaddatur diuersitas etiam contrarietas, fit velut superficies & solidum quibus naturæ conceditur explicatio tota quam habere potest ad expressionem infiniti sui principij. Sic in Angelis multitudinem quam diximus numeris nostris humanis incomprehensam, æquat imò superat diuersitas, cum ex opinione D. Thomæ, ^r singuli ad instar numerorum suam consti-

^r 1. q. 50 a. 4.

E iij

tuant speciem à nullo participandam, & iterum in singulis innumeræ sint sibi nunquam in totum pares illustrationes, operationes, concentus, semper nouum in æternitate canticum, ex liberis superiorum & Dei splendoribus. Materia non fuit creata sub vna forma, sed sub diuersis; cœli corporeæ naturæ sub Deo rectores, tot habent varias periodos, vt simul in contraria moueantur: stellæ differentes inter se, situ, magnitudine, luce, viribus occultis, iterum variant influxus suos, prout sub ipsis est orbis varia positio, & hinc pender tota, quæ nos rapit, quæ delectat, quæ deludit in inferioribus diuersitas.

Grata & utilis diuersitas.

§. 3.

EX dissimilibus homo compositus, nouaque semper rerum accessione subsistens, nunquam sibi par, sub cœlo motibus & viribus semper vario, sub fluidis temporum & elementorum qualitatibus, ipsâ naturæ suæ sympathiâ, gaudet rerum diuersitate. Auget affectum hunc ex corporeis nascentem, immortalis animæ nostræ proprietatem, infra separatas mentes mobilis, vt diximus, tum virtute, tum actione, & innata declinatio ad multitudinem, ad motum, ad congruendum cum omnibus, partim manentibus, partim verò fluentibus, & omnia in se & per seipsam contemperanda. Infiniti boni proles & imago, affectibus immensis res omnes perlustrat, & cum singularibus limitatis non possit impleri, non otiosa iacet, sed spe magis erecta, quod in omnibus inest veri bonique conatur delibare, vt sic habeat quo suas non sine fructu potentias explicet, & ad infinitatem multitudine, irrequieto quodam circulari motu magis accedat. Ita nihil est in mortalium rebus tam exactæ pulchritudinis, quod tandem non fatiget contemplantem, nisi aduersantium dotium beneficio, in aliam, aliamque venustatem mutetur, semperque lassatos improuisa nouitate reficiat. Quandiu solita decurrunt, magnitudinem rerum conuerfudo subducit, quotidiana licet admiratione digna nos non afficiunt: contra minimarum, cum insolitæ prodierint, spectaculum dulce fit, adeò naturale est, magis noua quam magna mirari. Permutare iucundum est, inquit Aristoteles, quia naturæ accommodatum; nam idem semper exuberantiam efficit constituti habitus; permutatio etiam ex præsentis est, vnde raritas, discere autem & admirari iucundum. Hinc artium omnium labor & pretium in rebus variè fingendis, quæ sensus mentemque voluptate deliniant. Id assequi conatur Rhetorica in sententiarum, periodi, gestus, vocis copiosa per-

¶ Iambli. de
myster. c. 3.

¶ Senec. 7.
natur. quest.
initio.

¶ 1. Rhetor.
c. 12.

mutatione; similiter nobis blanditur musica, pictoria, hortulana, saltatoria, coquinaria: olim in magnificis conuiujs versatilia cœnationum laquearia ita coagmentabant,² vt subinde alia facies atque alia succederet, & toties recta, quoties fecula mutarentur.

^a Senec. Epist. 9.

Primum & maximum hoc est sapientis diuinæ bonitatis in nos beneficium, quòd diuersitas toti mundo necessaria nobis facta sit grata, quòd quæ iuuant etiam delectent, quòd vniuerso posita lex, non sit nobis oneri, sed voluptari; quòd humanis infirmitatibus velut alimentoso medicamento ad sensum jucundissimo subueniatur. Saltatio cum mundo cœpit, inquit Lucianus^a nam sydera, dum incorrupta conseruationi rerum sublunarium præsidet, choreas agunt, errantium cum inuicem, & cum non errantibus modulata coniunctione, semper semperque aspectu variò, peritis nunquam satis mirando. Cœlis sic læticia gestientibus responderet orbis inferior, diuersa positione, fœcunditate, consuetudine regionum quas nullis parcens laboribus auidè lustrat curiositas; etiam tempestatum anni mutationibus, quarum successio vitæ tædium alterna nouitate mitigat; pratorum, sylvarum, camporum, florum, auium, insectorum, odoramentorum, fossilium, gemmarum, artium denique naturam, imitando superantium amœna varietate, quam philosophia simul & cupiditas habet in pretio.

^a Dialo. de saltatione.

^b Ad miraculum se semper spectandam exhibet ipsa pauonis cauda, multicolor, discolor, versicolor, nunquam ipsa, semper alia, toties mutanda, quoties mouenda. In concharum generibus magna naturæ varietas, tot colorum differentiæ, tot figuræ, planis, concavis, longis, lunaris, in orbem circumactis, distinctione virgulata, crinita, crispa, canicularim, pectinatim, imbricatim vndata, cancellatim reticulata: sic non furit tantum, sed & ludit oceanus stupenda diuersitate, vimque nobis toties illatam, his compensat muneribus. Miram hanc naturæ varietatem homini ad Dei contemplationem nato seruire vel ex eo constat; quòd animalia domestica ad vsum simul & delectationem, variis sunt distincta figuris, coloribus, proprietatibus, canes scilicet, equi, columbæ, greges, armenta, cum inter fera animalia oculis nostris non exposita; quælibet species eiusdem sit coloris, habitus & figuræ.

^b Tertullia. apol. c. 3.

^c Plin. lib. 9. c. 33.

Hæc diuersitas oculis & mentibus humanis gratissima est etiam mundo non minus ad actionem, quàm ad ornatum necessaria, itaut quemadmodum est in multitudine diuersitas, sit in diuersitate sit inæqualitas, quâ sublatâ nulla niteretur ratione rerum ordinatio; nec enim æquum esset, æqualibus in æqualia ius concedi, parem pari dominari, vel subesse, denique non esset nec actio nec passio, si non essent infirmiora quæ vim potentiorum subirent. Non esset

corpus ad varios sibi proprios motus aptum, si rigido tantum vnico constaret osse, & nisi partes aliis aliæ subiectæ motum superioris sequerentur. Ipsæmet organicæ suis non fungerentur muneribus, nisi forent dissimilares ex arteriis, venis, nervis, ossibus, carne contextæ.

^a Galen. i. de
vfu part.

Nulla sine partium inæquali, ordinatâ tamen positione machina. ^d Si non esset diuisa manus, contingere tantummodò posset æqualem sibi corporis cuiusque admoti magnitudinem; at in multas inæquales partes diuisa, moles ipsa maiores amplectitur, minimas colligit, circa corpus sphæricum contrahitur, sic omnem comprehendit figuram ex tribus lineis curua, caua, recta constantem.

Vt vniuersi compago & cœlestibus respondens harmonia constat ex diuersis, sic vtrumque mundum intellectualem & corporeum compendiosè complectens homo nasci & propagari debuit ex diuersis. Ex Adamo facta fuit Eua diuersi sexus, vt ex diuersitate fieret humani generis propagatio. Cùm non essent vlli homines ^e nisi qui ex illis duobus nati fuissent, viri sorores suas coniuges acceperunt, compellente propagationis necessitate, seruato tamen aliquo hac in coniunctione temperamento. Nam Doctores Hebræi referunt gemellos tunc fuisse Eux partus, singulos ex nasculo & fœmina: prohibitum autem fratri sororem vterinam in vxorem accipere, & hoc fuisse primum Caini peccatum; quòd vterinan suam Abeli debitam impotentius ambiret, etiam fratricidio possidendam. Testatur natura ^f se coniunctionem hanc auersari cùm gemellos diuersi sexus distinctis includit secundinis, disponitque vultus in contraria conuersos. Hæc prohibitio nuptiarum inter gemellos simul in eodem vtero conceptos, velut non satis inter se dissimiles, præludium fuit futuræ legis quæ matrimonia fieri vetuit inter personas eiusdem sanguinis & familiæ. ^g Nam duæ vel tres necessitudines quæ vnc in eodem homine concurrerent, diffundi debent in multos. Ab vno procedens longa natiuitatum series, & in maximam effusa diuersitatem, sub diuersis nascendi conditionibus per ciuile sacrumque nuptiarum vinculum restitui debet in vnionem, ne transeat in pugnantem humanæque societati contrarios nimium affectus; hinc iure gentium, legibus humanis diuinisque, inceustus fuit prohibitus: velut sit graue crimen humanæ naturæ, paci, puritati contrarium, innocentem scilicet inter consanguineos dilectionem fœdans, & detorquens in lasciuos amores, inter quos nullius in singulis familiis tura foret castitas. Si Regum quorundam Persarum incontinentiæ, priuatum suum scelus vt tegerent, publicum effecerint, incestum lege lata permittentes: monstrum fuit, singularis aberratio suâ turpitudine gentium cæterarum commune ius non abrogans, sed commendans. Melius igitur est, & legi naturali magis consonum, celebrari matrimonia inter personas sanguine non coniunctas.

^e D. August
de ciuit. lib.
15. c. 16.

Philo lib.
de special.
legib.

^f Fernel.
physiol. lib.
7. c. 12.

^g Leuit. 18. 6.

Non

Non staret domus vel ciuitas nisi quosdam ad ministeria parum viuax animus in vegeto corpore deprimeret; alios quidam diuinitatis suæ sensus scientiis & contemplationi seponeret, rerum publicarum administrationi natos supra turbam attolleret. ^h Hæc diuersa diuersis largitur vnus atque idem spiritus diuidens prout vult. Si placet, si proficit diuersitas, maximum illius homini ex hominibus exhibetur spectaculum & commercium. Tanta singulis vultuum, sermonum, morum, geniorum varietas, ut illam Angelis nimirum conterminam, nullus nec sermone nec cogitatione assequi valeat. Hinc habetur amplissima materia exercendis omnibus artibus, scientiis, officiis ad quæ lubens natura fertur, consultatrix prudentia dirigit, & vocat multiformis gratia Dei. Absit torquens inuidia, nobis laborat quælibet tum depressa, tum sublimis indoles, operas enim suas in commune bonum conferunt tum hi qui hoc in morali corpore viscerum, capitis, oculorum, quàm qui manuum & pedum vices agunt, cultu quidem impari, sed æquali necessitate. Ita singulis doses suas suaque munera distribuit iustitia suæ legibus, optimus maximus orbis tum naturalis, tum ciuilis conditor, ut quod vni videtur esse proprium, commune reddat multis charitas, Deo largitori, proximo possidenti, Ecclesiæ & Republicæ suis subsistenti, gratulabunda.

^h 1. Cor. 14.

Dissimilitudinis extremum est contrarietas.

A Moris diuini fecunditatem ad extra D. Dionysius ⁱ exprimit per circulum boni, qui à bono, per bonum procedens ad extremum eorum quæ existunt, in bonum reuoluitur. Hoc boni se largè diffundentis progressu, fit longa series graduum qui à supremo & illi vicinioribus sensim recedentes, tandem sunt oppositi, sic inter diuersos diuersissimi. Extremum attingere videntur differentiarum terminum quem nobis imaginamur in immensitate diuina; sic enim ambit totam entis possibilis sphaeram, ut in vnitæte sua simplicissima & perfectissima, complicit quod in creatis est diuersum & contrarium. ^k Deus infinitus est circulus in quo, quia nihil nisi infinitum, diameter erit centrum & circumferentia, omnis diuersitas identitas, omnis duratio æternitas, omnis discretio simplicitas, omnis motus quies, omnis inæqualitas æqualitas, maximum in quo coincidit minimum, quia diuersitas complicata, identitati complicanti non opponitur, omnia complicans, quia omnia in eo; omnia explicans, quia ipse in omnibus. Igitur contraria habere videntur in diuersita-

De diuin. nomi. c. 4.

^k Card. Cusa, lib. 2. de docta ignorantia. c. 5. & in complemento Theol. c. 3.

F

re, quod ipse habet in vnitate, & rerum diuersitati superadditâ contrarietas, infinitum essentia, virtute, fœcunditate magis exprimit.

Rerum principia sunt inter se contraria.

Philosophi diuersa quidem sensuerunt de rerum principiis; quidam enim calidum frigidumque, quidam humidum atque siccum, alij par & impar asserunt causas esse generationis; omnes tamen in hoc conueniunt quod affirmant esse principia inter se contraria; non sine ratione, principia namque nec ex se se mutuo, nec ex aliis sunt, sed omnia ex ipsis esse oportet; hæc autem insunt primis contrariis; nam quia sunt principia non sunt ex aliis; quia contraria, non sunt à se mutuo, non fit enim quodlibet ex quolibet; sunt autem omnia ex ipsis, quia quoduis in contrarium corrumpitur, fit album ex non albo, domus constructa ex non constructa; omne igitur quod fit, è contrario aut è medio fit, & omne quod corrumpitur in contrarium corrumpitur, vel in medium. Media verò sunt ex contrariis vt colores ex albo & nigro. Empedocles duo constituebat rerum principia amicitiam & iram, seu concordiam & discordiam, nam omnia fierent vnum sine discordia, quæ sic non minus quàm concordia, rerum causa dicenda est.

¹ Arist. 1. Physic. c. 5.

^m Diodor. scul. rer. antiq. lib. 1. c. 1.

ⁿ Arist. hist. anim. lib. 6. c. 2.

^o Rhodig. lib. 1. c. 8. ^p Lib. de quæst. mech. initio.

^m Ægyptij mundi conspicientes ornatum, duos esse Deos arbitrati sunt, Solem videlicet & Lunam, ab his gigni omnia, cum alter igneus & spiritualis existat, altera aquea humida, frigida. Vnde nuptis apud Romanos ignis & aqua præferebantur, velut generationis principia, quæ significabant marem & fœminam & principales corporis humani partes, cor & cerebrum. ⁿ Semen ipsum animalis est aqueum ratione materiæ humidæ, & igneum propter copiam spirituum; in ouo continetur vitellus & albumen, contrariæ naturæ, non tantum colore sed etiam virtute.

Notant astrologi planetarum inimicitias, contrariosque motus in cœlo inferiorum motore, scilicet à dextris ad læuam, & à læua ad dextram; quos ideò motus Græci circuentes aras in sacrificiis, sequi religiosum ducebant. Sic obseruat Aristoteles ^p miros effectus qui fiunt in mechanicis, à circulo prouenire, qui simul facit contraria. Effectus enim est ex commoto & manente, quorum natura ad inuicem est contraria; fit ex recta & curua linea; ex indiuisibili in latitudinem linea, & concauo diuisibili; contrariis mouetur motibus, scilicet simul ad anteriorem & posteriorem partem, extremum accedit ad primum, vnde est miraculum omnium principium.

Hæc igitur naturalia principia constant ex contrariis, ad imitationem

Hæc igitur naturalia principia constant ex contrariis, ad imitationem primi omnium principij, contraria ut dictum est in sua simplicissima unitate complicantis: & ut est primus actus, ex principiorum contrarietate pendet actiuorum tota vis, cum enim ex diametro, recta linea & perpendiculariter qualitates suas in se mutuo jaculentur validius agunt, & irritata metu periculi, contractione & unione fortiora, statum suum hoste iam mouente, iam depascente, non relinquunt torpori locum, sed omnes vires suas ardentius explicant, ut se vi contra vim illatam tueri possint. Cum autem ferè paribus armis decertetur, & situs oppositus utrique parti ex æquo faueat, fit ut nulli citò se concedat victoria, sed pendeat usque dum præfixus à natura durationis terminus, velut nox quædam, obstinato certamini finem imposuerit. Interim exultant agentia suis expertis confisa viribus, reportatis etiam de hoste suo spoliis, quæ damna vicissim illata sibi resarciant, continuamque hanc efficiant, alterationum & generationum seriem quam Plato vocat ludum deorum.

Si quando rebus ex voto non succedentibus ingemiscis, immortalem tuam animam immerfam esse mortali corpori etiam in contraria nitenti, carne contra spiritum concupiscente, cogita te uniuersi compendium ex contrariis constare debere, ut sis uniuerso & prototypo tuo conformis. Hominem, inquit Trismegistus, ⁹ voluntas Dei ⁹ conformauit ex anima & corpore, idest ex æterna & mortali natura, ut animal ita conformatum utrique origini suæ satisfacere posset, mirari, orare cœlestia, & incolere atque gubernare terrena: non est ex eo minor, quòd ex parte mortalis sit, sed ex eo fortè aptius, efficaciusque compositus; quoniam utrumque sine utraque natura sustinere non posset, ex utraque formatus est, ut & terrenum & diuinum posset habere delectum. Marcet sine aduersario virtus, cœlo nata mens, ipso focij sui languore ad maiora stimularur, gaudet beatos antecedere in hoc quòd bonum etiam impugnata consequatur, quòd sibi militique suo corpori coronas mereri possit; quod corporea ad intellectuale suum principium Deum, grata, victrix, illo tantum satiata, reducat.

⁹ In Py-
mand.

Ex aequali principiorum resistentia nihil fieret, ex inaequali procedit actio temperata.

§. 6.

Contrarietatem naturæ principiorum annexam, viribus etiam eorum ad bonum vniuersi temperandis, & excessibus in contemptum adducendis necessariam effecit rector omnium sapientia. Si æquatis in totum essent viribus singula, neutrum eorum prævaleret, sic cessaret actio, natura languesceret, fractis omnium ex pari resistentia viribus. Navis in contrarium æquali conatu tracta non procedit: sic olim in Serapidis templo ferrea Martis statua pendeat in aëre, media inter quatuor paris virtutis lapides magneticos. Ideò non datur mixtum in quo quatuor elementa sint æqualia pondere, nam tale corpus nec sursum nec deorsum posset moueri, & ligna non erecta sed strata fluitant, quia cum æquale sit vtriusque partis pondus, debent in æquali loco consistere. Si tubus consistet duplici crura, totusque aqua repleatur, ita ut crura obuertantur solo, quandiu crurium extremitates æquè distabunt à centro terræ, per neutrum effluet aqua, quia non est potior ratio cur effluat per vnum, quam per alterum, per vtrumque effluere nequit, ne detur vacuitas. Hac ratione ductus Auerroës existimauit terram in aëre pendere, quia non est causa cur in medio existens accedat potius ad vnam, quam ad aliam cœli partem; qui valuas ex ligno faciunt ex diuersis tabulis ligna permutant, quod radicem versus, quodque in cacumine fuit, sic enim inter se coarctata, vtrumque alterius imperum prohibet, cum suapte natura aduersentur; nam si alterum per naturam eodem tendat, contorquebuntur. Inde decernunt Iurisperiti, quod vbi pugnantia in testamento iubentur, neutrum ratum est; Si Appollonius seruus testamento donetur libertate, & duo sint eiusdem nominis neuter erit liber, quia sibi mutuò obstant si vnus tantum ex lege ælia sentia libertate donari debeat. Si instrumentum duobus agris æqualiter seruiat, neutrius erit; scripturæ diuersæ fidem sibi mutuò derogant. Hermaphroditus in quo sexus masculinus non præualet, non potest ordinari quia non censetur vir. Nihil tam naturale, inquit lex, quam vnumquodque dissolui eodem genere quo colligatum est, quia non stat ex mutua voluntate constans obligatio, quam æqualis contraria voluntas perimit, & similia multa referuntur in iure ex eo fundamento, quòd ex æquali resistentia nihil fit.

Oportuit igitur ex principiis quædam esse validiora, sed tamen aliis

Albert.
Magn. lib.
de mundo
& cœlo. tr.
1. c. 3.

Theoph.
hist. plantar.
lib. 5. c. 4.

l. 148. ff. de
reg. iur.
l. 41. & 43.
ff. de hæc.
inst.

l. 12. §. 14.
ff. de inst.
leg.

l. 14. ff. de
de fide instr.

Bonaci. de
sacram. ord.

l. 35. ff. de
reg. iur.

in contrarium nitentibus velut freno cohiberi, ut non impetu ruant sed suspensio libratoque procedant gradu, ad arbitrium primi motoris: sic in horologiis pondera feruntur quidem deorsum, sed illis plures in numerato rotarum articuli, ita moras imponunt ut ad instar cœli regulatissimo motu tempus nobis metiantur: sic ex contrariis cœli motibus ab Oriente in Occidentem, & ab Occidente in Orientem, oritur hæc qua mundus stat partium concinnentia, à beatis tantum satis intellecta: sic ex astrologorum aphorismo, Saturnum siccum frigidum in genesi, bono suo aspectu vel corpore ligat Iupiter calidus humidus, & generaliter superiorum planetarum vires, velut captum nostrum excedentes infra Solem positi moderantur, Saturni rigiditatem Luna mutabilis: Iouis irrequietas in regimine curas, Mercurius scientiarum abstractione solatur: furentem & in pericula præcipitem Martem demulcet, & velut vinculis irretitum sistit Venus. In signis Zodiaci, igneis terra, terreis aërea, aëris aquea sibi succedunt, etiam fœminea masculis, Orientalibus meridionalia, imperantibus obsequentia, feris humana, ut dum illa planetæ decurrunt, variè temperentur. Hi diuersam iterum sortem subeunt ex eo quòd quilibet singulari suo motu sit successiue directus, retrogradus, exaltatus, deiectus, exul aut in domo tandem, omnes deueniunt in tam varios fœlices aut infœlix aspectus, qui vires aut augent aut infirmant, ut substantia non mutabiles, nunquam sint paris influxus, & per tot tempora nunquam redeat bis eadem cœli facies.

Elementa similiter oppositis suis viribus exercentur & ab excessu se vindicant, ignis ætheri vim cedendo frangit aër, dum vicinis illi partibus iam incalcentibus, frigidiores & humidiores successione nunquam interrupta substituit, & hic medius rerum arbiter, qui sursum calorem, infra siccitatem & frigus terræ temperat, motæ sensum illabitur, & facit ex alteratione generationem: confluunt in idem centrum, & contrariis sibi mutuo medentur qualitatibus, aqua, terraque. Aqua fluiditatem suam siccitate velut hospitio excipit, & vase continet terra; terræ siccitatem sibi non coherentem consolidat, sterilem fecundat aqua & ipsa duplici ad centrum & ad superficiem, ad se & colligendam & diffundendam prædita motu, innocuos & stato tempore reuocandos fluctus in nos emittit; fortiori scilicet ad centrum, quam ad euagationem inclinatione.

Maxime confert ad firmam stabilemque vniuersi dispositionem, & constantem ex contrariis temperaturam, quòd elementa superiora, ut plus habent actiuitatis, ita minus habent resistentiæ, propter raritatem partium sibi mutuo non satis coherentium. At ex opposito, quæ tenent inum orbis, terra scilicet & aqua, minus habent actiuitatis & plus resistentiæ quia sunt densiora, sic eorum partes fortiter vni-

tæ compactæque murum efficiant, ne pateant hostium incurſibus, & ut vim ſibi factam illæſam ſuſtineant & retundant. Conſtat experimento longè faciliùs ignem extinguere, quàm terram corrumpi: ſuper ipſo ſi vale conclufam aquam teneas, feruet, & carceris ſui muros tranſiliens hoſtem effuſa perimit, propriisſque paulo poſt qualitatibus reſtituitur. Citò diſſolueretur vniuerſum ignis omnia depalcentis, & in ampliori materia potentioris incendio, ſi non actiuitatem hanc ſe liberiùs effundentem caſtigaret innata ad reſiſtendum debilitas, & niſi flammæ latiùs exundantes, ut videmus, euaneſcerent etiam in aëris regione ſibi ſympathici, & qualitatibus affinis. Periret humana ſocietas ſi motus ſuos ira tam haberet obſtinatos, quàm celeres, & niſi ſuomet impetu fatigata, cæteris paſſionibus, amori, timori, pudori, miſericordiæ, tandem rationi loco cederet. Non tantùm rapiunt lupi, pantheræ, leones, quantum agit illos ad ſanguinis effuſionem immanis feritas; ſi celeres ſunt ad prædam quæ venantur animalia, etiam valent pernicitate, dolis, viribus ut ſe tueantur, ſic etiam in illos concurritur ut in deſertas regiones proſcripti, fame depereant; Si cani ad aggreſſionem, maior eſt lepori ad fugam velocitas: irritos accipitris volatus efficit frequens auium, quas impetunt, effugium; falcones ſæpè confixit ardea, moloſſos diſcerpſit aper; tyrannum ſæuientem, populus ipſa diſperatione furens, aut oppreſſit coniuratione, aut timore continuit; Mali rapinis & cædibus prouincias depopularentur, juſ tantùm eſſet in armis, ſi vim priuatam publicamque leges & Magiſtratus metu ſuppliciorum non cohiberent. Tandem ſic vbique contra ſe poſitis & ponderatis viribus, non ex æquo tamen, ſed quibuſdam ſenſim præualentibus perpetuæ ſiunt in mundo conuerſiones, alterationes, generationes, & in temporis fluxu, manentis æternitatis imago.

Si non ſimul eodemque momento, ſaltem ſucceſſiuè ſe temperant in mundo contraria alternantque vices, priuſquam in defectum aut in exceſſum tranſeant, aut ſibi iam à mediocritate lapſis medentur. Singulis annis hyems æſtatis, ver & æſtas hyemis remedium eſt. Similia ſiunt impetu tamen maiore, durationi commenſurato in magnis annis & conuerſionibus mundi, de quibus Ariſtoteles in meteoris. Stetit ſimul contrariorum vnione Romana Reſpublica, cum Senatorum authoritatem Tribunus plebis temperaret; ſucceſſiuum illi fuit ex contrariis remedium, cum Deo ſic prouidente; Principibus bellicoſis pacifici, quietis bellatores, tyrannis æquiſſimi, boni, ſæuique per vices dominati ſunt. Sic mundam, regna, familias, etiam priuati cuiuſque vitam mira, & ſi neſcis, vtiliſſima varietate Deus contexit.

Contrariorum unione fiat uniuersum.

§. 7.

PARUM est contraria distictis locis in mundo consistere, & velut timida tantum ex longinquo securoque missilibus suis qualitatibus, velitatione quadam experiri, etiam veniunt in praesentiam, in angusto cum hoste congregiuntur, certamine tamen sic ponderatis viribus temperato, vt ex bello pax, ex alteratione singularum rerum existentia, totiusque mundi pulchritudo consurgat. ^b Hypocrates asserit hominem non vno constare, sed contrarijs pluribus, quia dolet, quia diuersas patitur infirmitates, quia non vno curatur remedio. ^c Bonus in eo corporis habitus, est temperamentum & consonantia quatuor principum qualitarum ex contrariorum elementorum permixtione; & hinc fit eius temperamenti per singulas aetates conuersio, ex hac insita causa procedit morbus, senium, interitus, tandem compositi in sua principia resolutio. Illam non expectato naturae termino praecipit accelerat chymia, & igne, cribratione, fermentatione, mille tormentis ludens, experitur quod omnia constant ex contrarijs quae vel soluit, vel miscet ad libitum.

Naturam contraria mixtione temperantem imitantur artes omnes; pictura colorum plus minusue lucis habentium, ymbrarum etiam commissuris; musica vocum grauium, acutarum, mediarum concentu; moralis, morus sensibiles qui rapiunt ad contraria, sic sub rationis disciplina continendo, vt militent virtuti; oeconomica, coniugio inter pauperem & diuitem, quale describitur à Platone ^e inter Porum & peniam vnde natus amor, quia tam gratum est abundantiae se diffundere, quam indigentiae subleuari. Felix etiam initur matrimonium ferocioris naturae cum quieta, luxuriantis cum continente, vt sibi mutuo sint excessus & defectus remedium, sicut mustum feruidum alterius mixtione temperatur. Politica constat ciuitatem, ex omnium hominum pugnantibus etiam animis, qui possint pacis & belli, quietis & laboris muneribus sufficere. Ita lex ^f non permittit aliquem administratoris, vel assessoris officio fungi, in ea prouincia vnde sit oriundus, ne aut gratiosus aut calumniosus apud suos esse videatur. In ceteris muneribus eligi solent collegae, genio, fortuna, familia dispares, ortis etiam prius inter se dissidijs aemuli, ne conspirent, sed in inuicem censores, nihil patiantur elabi, nihil regi quod bono publico noceat. Societas hominum fornicationi lapidum similima est, casura nisi inuicem obstarent: Sic ad motum corporis

^b lib. de natura homini.^c Fernelius de temperam.^e In conuiuio & 6. de legib.^f Ne cui patriae suae ad ministratio concedatur. C. 1. t. 4. l. 1. & l. 3. de off. assessor.

disponuntur muscoli, ut vnus alteri contrarius sit, & ad oppositos trahens situs, quod si abscindas eum qui eleuat, alter qui contrahit suo amplius non fungetur officio, sed pars indecorè iacebit immota, ut patet in oris toruitate. ^g Corporis nostri membra commutatim disposita sunt, contrariosque habent inflexus; brachia flectuntur ad concauum, crura ad curuum, cubitus ad cancauum, manuum carpus & humerus ad curuum, femora ad concauum; genu ad curuum, pes ad concauum; superiora membra sunt ad inferiora contrario modo; humerus ad curuum, femur ad concauum, cubitus ad concauum, genu ad curuum; pes ad concauum, manus ad curuum. Ut corpus taliter constitutum obit facillè motus omnes ad sui tutelam, & ornatum necessarios: sic dum alius aliud & aliud, contrariaque ducente genio perficiunt in Republica, totum regiminis negotium collatis operibus fœliciter absoluitur.

^g Arist. lib. de part. anim.

^h l. 39. ff. de adoptio.
ⁱ Seneca lib. de tranquill. vitæ. c. 9.

^k 1. Cor. 11.

^l lib. 12. contra Faust. c. 24.

^m Id. de vera religio. c. 6.

ⁿ Id. serm. 98. de tempor. & lib. 16. de ciuit. c. 2.

Ex opinionum pugna veritas elucescit, vnde præcipitur ^h in negotijs ut seculè fiant, vocandos eos qui possunt contradicere ⁱ Catonis tempore fuerunt maximorum scelerum molitores, inquit Seneca, vtraque turba opus erat: ut Cato posset intelligi, habere debuit & bonos quibus se approbaret, & malos, in quibus vim suam experiretur. Eo sensu dicit ^k Apostolus oportet hereses esse, ut & qui probati sunt, manifesti fiant: vtitur illis Ecclesia, inquit D. Augustinus, ^l tanquam subditis suis, ut bonorum fides prauorum contumaciæ comparata firmetur, sicut olim rectam ingenuorum adolescentum institutionem commendabat turpis seruorum remulencia. ^m Ecclesia Catholica per totum orbem validè lateque diffusa, omnibus errantibus vtitur ad profectus suos & ad eorum correctionem, cum euigilare voluerint; vtitur enim gentibus ad materiam operationis suæ, hæreticis ad probationem doctrinæ suæ, schismaticis ad documentum stabilitatis suæ, Iudæis ad comparationem pulchritudinis suæ, alios ergo inuitat, alios excludit, alios relinquit, alios antecedit, omnibus tamen gratiæ Dei participandæ dat potestatem. ⁿ Si fides Catholica nullis extrinsecus cingeretur hæreticorum dogmatibus, non posset tam clara, & tam examinata videri, nam expugnata consideratur diligentius, intelligitur clarius, instantius prædicatur.

Quamuis sapiens vitæ suæ legem ita dixerit, ut sui iuris effectus minis pendere videatur ab externis, concutiet tamen illum ipsa rerum & temporum qua vehitur fluens vnda; domesticos, ciuiles, etiam internos motus parietur ad arbitrium penitus non sedandos: ipsa probitas quæ summam vitæ promittit æqualitatem, fit potissima cur impugnetur occasio, desertore magnis in conatibus natura, dæmonum tentatione, tyrannorum, malorum, invidentium dolis & viribus, Deo denique sic electos suos, probante, perficiente; ut

te; vt enim singulis annis hyems æstatis, ver & æstas hyemis remedium est, sic extrema gaudii luctus occupat vt insolescens prosperitas aduersitate castigetur. Plato ° sæua diluuiâ & conflagrationes mundi, dixit esse purgationem terrarum; nec vir prudens extimuit humani generis subuersionem, clades, ruinas, interitus, funera, rerum innouationem vocare, & iuuentutem his velut redintegratis viribus comparatam. Non vna malorum facies, sed quotidie noua & insperata pacis audios vocat ad certamen, quia non vna tantum virtus illis necessaria, sed omnium habitus tali militiæ tyrociniò comparandi sunt, vt tandem inter emeritos censiti, præmiis coronisque donentur. Etiam hi quos Deus recipit in abscondito faciei suæ, procul à conturbatione hominum, vices patiuntur diei & noctis, lucis & tenebrarum, eleuationis & depressionis; nunc fluunt consolationis, nunc doloris & derelictionis lachrymæ, semper tamen dulces quia sunt seu fruētis, seu desiderantis amoris effectus. Quid indignamur? hæc est vniuerso lex posita, vt omnia constent ex contrariis; vt vita militia sit super terram, huic se subtrahere si quis fortè tentauerit, fugienti crudelior instabit hostis, itaque succincti lumbos mentis nostræ, vt ait Apostolus, ^p semper in procinctu nobis agendum est, non cedendum, sed occurrendum aduersis, donec vltima dies receptui cecinerit & triumpho.

° Arnobius
lib. 1. con-
tra gentes.

^p 1. Petr. 1.

Docet ipsa societatis humanæ necessitas, omnibus etiam pugnantibus genis vrbanner conuiuere, pari mores quos immutare non conceditur: instar aëris ex occasione contrahi, dilatari, loco cedere, vacuum implere, cuilibet quantitati vel figuræ commensurari, ne mundi ciuilis vnitas & compago, solutione continui depereat. Hoc ingenium versatile, non humana tantum prudentia, sed naturalis & religiosa lex commendat: quid enim æquius quam eorum onera portare, qui vicissim nostra patiuntur: ^q personarum vt rerum non minus incommoda, quam commoda partiri, earumque duras conditiones, si beneficium accipimus, obsequio, si conferimus, gemina gratia tolerare?

^q l. 10. ff.
de reg. iur.

Aliquid amplius præcipit lex Euangelica, & non vrbanner tantum, quæ vultus & sermones officiosè componat, sed charitatem quæ altis insita pectoribus extinguat in illis quælibet odij semina, & vnitatis diuinæ vi, contraria conciliet ad inimicorum vsque dilectionem. Deus charitas est, & in eo vltimo nostræ beatitudinis fine coincidentes humanæ mentes, sicut lineæ ex oppositis circumferentiæ partibus ductæ, in communi suo centro sunt vnum. Hominem vnum cum Deo efficere voluit Christus homo Deus, fideles omnes diuino suo voluit viuere spiritu, eo scilicet quo se pro peccantibus hostibus suis intercessorem, sacerdotem, victimam obrulit, & vt eodem

^r Math. 5.
44.

viuentes eadem præstaremus, nouo nobis mandato præcepit. Fiet irritum ab his qui feruntur in vindictam, sic continui solutionem patietur corpus suum Ecclesia; tot confodietur vulneribus, quot ex odio nascentur peccata: peccat autem qui lædit, peccat qui læditur furens ad ultionem: crescit in vtrisque velut causa iustæ defensionis lædendi cupiditas, hæc multorum exemplis stabilita consuetudo transit in legem humanam, vnde fit infinitus quidam malorum circulus, & iræ sæuientis incendium, non nisi consumptâ penitus materiâ finiendum. Christianus ciuis sanctorum & domesticus Dei, coram illo vitam agit in sanctitate & iustitia: in sanctitate, quæ procul ab externis pro quibus decertatur posita, non læditur hostium iniuriis; in iustitia, quæ non læsa non lædet, quæ amoris proprii cæco ductu, proprium alienumque non profunder sanguinem; proximi, Christi, Dei, singulare, publicumque ius non præuaricatur. Quantò melius est ex imperantis Euangelij lege iniurias pati, condonare, contentionibus finem imponere, hostibus passione debilitatis indulgere, non irasci, hisque charitatis officiis consentire vniuerso quod stat vnione contrariorum, & consequi pacem, quæ animum Deo dignum efficiat.

Primæ causæ subordinantur inferiores.

Lex 3.

VIRITAS non est numerus, licet ex illa numeri ducant initium, & accipiat vnusquisque vim, qua producit, terminatur, suamque constituit speciem: punctum non est quantitas, licet ex illo quantitas incipiat habere partes extra partes loco commensuratas, suoque conclusas termino. Ita Deus non est in causarum naturalium categoria, quamuis illarum sit origo, illisque qua sint & agant vim intimam infundat, supereminet & cum sit infinitæ perfectionis, quæ est ab ipso secunda causa, cæteris superior, distat tamen ab ipso infinitis defectuum gradibus, cum sit tum existentis, tum virtutis finitæ, immediatè sibi succedenti cognata, paribusque ferè titulis coniecta. Cum igitur dicitur Deus causa causarum, piissimus tantæ maiestatis cultus, tum imaginationis tum mentis conceptum corrigat; ne sicut ante vnitatem numeros incipientem, ante punctum quantitatis initium, vacuum est, & vtrumque censetur compositi pars; sic Deum reputes non existentem ante mundum, vel continuum cum illo facientem. Aternus, infinitus, vt perfectione, sic duratione, sibi sufficiens in immensus gloriæ suæ

splendoribus, æquè semper semperque sua sibi fœlicitas, liberrimè cum voluit, & vt ab æterno non mutabilis voluit, cœlo tempori, mundo, causarum subordinationi dedit initium. Hunc igitur infinite magis super creatas res elatum cogita, quàm sit figulus super vasa terrea quæ finxit inserta sibi, & certâ proportione complexa, quàm sit sol super rosam, cuius folia duxit è gemma, explicauit serie multiplici, purpura pinxit, odore suauem efficit. Nam omnes causæ seu naturales, seu artificiales materiam desiderant, ex qua, & in qua suos producant effectus; vim rosæ radicibus inhærentem blando suo calore sol eduxit, lutum figulus rota manuque conformauit; ac Deus omnipotentia sua, causæ nullius subsidijs indiga, ipsam mundi materiam & formam simul creauit in principio, vt dicit genesis, idest per se & in se, cum nihil extra se præcessisset. Ideo summè colendus, cogitationum, affectuum, bonorum omnium nostrorum primitijs, scilicèt oblatione perpetua propter existentia nostræ fluxum, omni momento vita nos priuantem, & propter conseruatricem prouidentiam noua nos successiue vita donantem.

Prima causa proximiores sunt perfectiores.

SI ad perfectionem vniuersi conueniens fuit esse multa, diuersa, etiam contraria, quæ magis exprimerent infinitatem Dei; hæc etiam oportuit inter se, loco, virtute, potentia, sic aptè commensurari, vt vnum quid efficiant, quod sit vnitatis diuinæ simulachrum: nam plures formæ ad vnam vniuersi formam & pulchritudinem dispositæ imitantur, quantum licet, essentiam vniformem in natura sua simplici ac supernaturali, omnem vniuersi pulchritudinem eminenter anticipantem & præhabentem, inquit D. Dyonisius. ⁶ Vt autem fiat illa series & subordinatio causarum, aliqua debet esse primæ proxima; primam hanc debet sequi secunda, secundam tertia, & sic deinceps, vt videre est in partibus quantitatis continuæ; cum autem vniuersi machina, partiumque series limitata sit, tandem à primo deuenitur ad vltimum, vnde rursus entia, vt dictum est, velut à circuli perigæo sensim eleuantur, donec in principium fiat reditus. Actui primo concipimus oppositam materiam primam, omni carentem actiuitate, totum in potentia subiectum, excipiendis aliarum formis paratum & auidum; Igitur à maximo supremo virtus emissa, gradatim minor erit in sequentibus, prout maior erit à primo recessus: ⁷ velut si suspenso lapidi magnetis ferreum iungas anulum,

Vide infra
l. 10. §. 1. &
l. 14. initio.

⁷Card. Cu-
sa de con-

cord. Ca-
thol. lib. 1.
c. 2.

huic alium & alium, tandem plures, fortius adhærebit prior lapidi, quam secundus primo, quam tertius secundo, virtusque paulatim debilitata, recipietur in eo qui tractus non valebit trahere. Similiter si fax accendatur, plus erit lucis in loco proximo, quam in remotiori, ubi cedit tenebris, & tantum dat speciem sui, non obiectorum illustrationem.

Defectus ille procedit ex agentium limitata virtute, quæ ad extremum sui præcedendo labitur, & prout decrescit, augetur infirmitas, qua tandem emoritur. Par quidem est ordo causarum quæ diminutionem patiuntur, secundum quod illas concipimus à Deo recedentes: sed par non est ratio talis defectus ex parte Dei; est enim infinitæ potentæ quæ nullo termino continetur, ubique tota, non minor in gleba terræ quam in cælo; est immensus, implens, excelsus omnia; loci locus, successivæ durationis in æternitate sua fons, cuius ideo virtus ad extrâ nec loci, nec temporis limitibus coercetur aut minuitur. Hæc igitur rerum imminutio procedit ex eo quod repugnat infinitum multiplicari, itaque entia finita creata sunt multiplicia, diuersa, ad contrarietatem vsque, & cum hæc debuerint ordinari ut referrent non minus unitatem quam infinitatem diuinam, etiam oportuit inæqualis esse virtutis Initio creauit Deus cælum & terram, ut influens cælum haberet sub se terram influxus excipientem; sic agentibus causis responderet ex æquo patientes; datur quod mouet nec mouetur, quod mouetur & mouet, tandem quod mouetur ad tabuendum impotens.

Hanc virtutis à superioribus ad inferiora languidè peruenientis defectum, non prouenire à defectu primi argenti, constat ex eo quod licet vis magnetica lucidi corporis, aut alia quælibet vltimum habeat terminum in quo concidit; virtus tamen naturalis à suo perigæo, surgit ad apogæum iisdem quibus descenderat gradibus, sic ex corruptionibus quotidianæ fiunt generationes, quibus materia nobilioribus formis illustrata in principium suum refunditur. Plantæ seruiunt animantibus, animantia hominibus, qui per holocausta, thuris oblationes, sed maxime per sacrificium iustitiæ & orationis totum Deo restituit, illique pro tota natura gratulatur, ut olim summus sacerdos qui propterea totius mundi figuram veste mystica præferebat. Id inuere videtur domorum ecclestiarum apud Astrologos dispositio, sic ut primæ vitam significanti, respondeat ex diametro septima, quæ mortis locus est simul & nuptiarum, quibus fit humani generis propagatio, mundique velut ex suis cineribus resurrectio. Videtur id imitari musica dum vel cytharæ vel vocis in vltimo tonorum centro fite morientis vires, eodem spiritu sibi sensim accrescens modulatio in acutum restituit. Summæ potestatis ius est, ut alta deprimere; sic

Philos. Iu-
daicæ lib. 2. de
Monarchia.

extollere jacentia: instat cœli, terræ fumos vel in nebulas illi circumfundere, vel iam ignitos sublimè tenentes in fulgorem stellis parem suspendere, aut eos in illam omnium metu, paucorum periculo iaculari. Non est hæc indecora maiestatis commendatio, si saluis iustitiæ legibus fiat.

Igitur hoc entium ordine supposito, rationi congruit ut ens primæ causæ proximum^m, etiam virtute, puritate, potestate, cæterisque dotibus fiat ei secundum, cæteris eminentius. Vires agit, summæ bonitatis, suis ideo debet fulgere splendoribus, indigentiam non pati donorum, quæ ipso mediante diffunduntur, ad divinam pertinet maiestatem, ab omni defectu penitus alienam, nihil iuxta se pati quod non emineat, ne videatur arguere vel decoris neglectum, vel infirmæ pulchritudinis conscientiam, quæ velit ex deformitatis oppositione commendari. Ideo docet Theologia eo momento quo Deus dixit fiat cœlum & lux, creatos esse Angelos, separatas ab humilibus materiæ conditionibus mentes, ² quarum prima ex tribus hierarchia, circa Deum assidue versatur, illique iugiter inhæret; in illa primus ordo seraphim immediate iuxta Deum ante alios eminente propinquitate locatur, qua non est alia deformior, primoribusque divinitatis illustrationibus immediata coniunctione propinquior. Denique tota ratio ordinis in Angelis est ex propinquitate ad Deum, ³ nam illi propinquiores, sunt gradu sublimiores, & scientia clariore. Omnes ordines primæ hierarchiæ assimilantur ministris Regis circa personam eius; scilicet cubiculariis, consiliariis & assessoribus. Secundæ autem, officialibus regni in communi, scilicet dominis curiæ, principibus militiæ, & iudicibus curiæ; Tertiæ verò, deputatis ad certas partes regni, scilicet præpositis, baliis & huiusmodi. Ad primam hierarchiam pertinet consideratio finis; ad secundam dispositio uniuersalis de agendis; ad tertiam verò executio operis. Hinc ait D. Dionysius ² inferiores tantum Angelos mitti ad nos, ut inferiora reducantur ad Deum per media, & quando dicuntur missi seraphim, intelligendum de Angelis munus seraphim, quod est incendere, in nos exercentibus, etiam auctoritate seraphim.

Ex Pythagora ⁴ primum unum bonum, proxime vni præest menti; hæc vna mens multis mentibus; vna anima mundi duodecim animabus spherarum; in qualibet sphaera, duodecim principes animæ cæteris innumerabilibus præfidentes. Eadem ratione populus Israël in duodecim familiarum capitibus præfidentes. ⁵ Trismegistus planetas vocat septem à Deo factos gubernatores, qui mundi circulum sensibilem complectuntur certa dispositione, unde constat fatum. Hos dicit Plotinus esse velut sensus internos animæ mundi; Paracelsus ⁶ existimat esse fontes medicinæ, quasi nihil possit elici ex mortali

² D. Dyoni-
sij. d. cœle-
sti hierar.
c. 7.

D. Tho. 1. q.
106. a. 3.

³ D. Tho. 1.
q. 106. a. 3.
ad 1. & q.
108. a. 6.

² c. 13. cœ-
lest. hiera.

⁴ Marf. Fi-
cin. Theol.
Plato. lib. 4.
c. 1.

⁵ In pyma. c.
10.

⁶ lib. 1. de vi-
ta longa. c.

^a Apud Cy-
ril Alexand.
lib. 4. con-
tra Iulia.

^e Albert.
Magn. de
cælo &
mundo. tr.
3. c. 15.
^f De diuin.
nomin. c. 4.
^g Lib. 3. con-
tra gentiles.
c. 81. 83. &
lib. 4. 91.

^h In Apolo-
gia facti vni-
uersi.

ⁱ Lib. de cæ-
lo & mun-
do.

quod vitam longam pariat. Iulianus Apostata ^d dicit esse Dei vica-
rios orbis regimini præfectos; eorum corpora corporibus inferiori-
bus, mentes motrices mentibus præsidere. Inde fieri vt diuersis po-
pulis sint diuersæ leges, diuersi mores & habitus, quod quidam va-
leant audacia, quidam industria, habeantque proprias denominan-
tis sibi planetæ dotes. Octaua spæra stellarum fixarum est velut vni-
uersale mouens quod præsidet speciebus & rebus in natura aut nullo
modo, aut parum mutationibus obnoxiiis, à sequentibus autem cæ-
lis procedunt differentix secundum proprias rerum quidditates, & in-
de generationes & corruptiones rerum alterabilium legem accipiunt,
inquit Albertus. ^e Generaliter dicit D. Dyonisius ^f à Dei bonitate
pendere solis, lunæ, cæterorum syderum conuersiones, quibus dies
& noctes, tempora, & ea quæ in tempore sunt, distinguntur, ordi-
nantur, continentur. Exponit hæc D. Thomas, ^g docetque quod etsi
Deus seipso mundum creauerit, licet seipso quoad ordinationem re-
gat, tamen quoad executionem vitur corporibus cælestibus velut
instrumentis. Non est hic instituti nostri vim cælestium corporum
in inferiora probare contra proteruos blasphemantes id omne quod
ignorant, pertinaciam hanc religionis specie palliatam, conuicimus
in quodam opusculo; ^h Ita nunc iure supponimus, quod etiam om-
nium ratio sensusque percipit, noctis & diei, tempestarum anni con-
uersiones, maris æstus, generationes & corruptiones à cælo pendere.

Immediatè cælo subiicitur elementum ignis, inter alia purius, ve-
locius, actiuitatis motusque, vt dicemus, principium. Ignem cælo
lunæ proximum dari probat Aristoteles, ⁱ quia dato vno contrario in
rerum natura debet dari alterum quod illi respondeat, vnde sicut
videmus terram summè frigidam & grauem, admittendus est ignis
ex opposito calidus, leuissimus. Calor in omnibus mixtis opera-
tionum artifex, debet ad instar cæterarum qualitarum, summum
suum gradum obtinere in aliquo simplici corpore, nec tantum in-
hærere accidentis modo materiis quibus nutritur, quibus consum-
ptis statim deficit, sed conueniens est eum, vt cætera elementa, sphaeram
suam habere, in qua procul ab alterationibus seruetur ad mundi
perfectionem. Ad hunc ignem sursum sedes proprias obtinentem, di-
rigitur naturaliter hic noster ignis, suoque motu quo conatur ferri
super aërem, demonstrat illic esse centrum suum, quod quidem
in auras euanescens non obtinet, sed quod semper à maxima ele-
menti sui parte possidetur, ne violentum, vacuum, frustratio pri-
uatioque præualeat in rerum natura.

Ignem sequitur aër, illi caliditate, subtilitate, mobilitate familiaris,
opportuna raritate & condensatione omnium figuris & motibus se
conformans, vt vnitas mundi, citra vacui periculum seruetur; virium

cœlestium fidelis dispensator, cordis nostri omni momento calore pereuntis præsentis remedium, spirituum in corpore exquisita materia, nauium vector, ignis fomentum, lucis & odoris sequester, imago quædam infinitatis intra quam fit omne quod nostrum est. Tandem sequitur orbis terræ & aquæ, societate, sedibus nunc partitis, nunc commixtis conflatus. Hæc duo elementa sunt quidem ex se minùs actiua, superiorum tamen largitione cæteris ditiora, nobisque plurimum benefica; quodlibet eorum suos habet ciues, suis viuentes legibus, interdum communibus, ex principiorum suorum confœderatione; illic spectare licet mirum ordinem vegetantium, animalium, mixtorum de quibus diceretur infra. In his inferioribus eminet homo, creatus paulo minùs ab angelis, omnium dominus, spectator, etiam artifex, supra fatum intellectus præstantia, affectuum libertate; naturam æquat, continet, regit, iisdem ipsis legibus quas ab ipsa mutuatur. Ex hac enim rerum subordinatione didicit populis vnum præficere, à quo pendeat summa rerum; regem immediatè sequuntur ipsi sanguine iuncti principes, prout eminent affinitatis gradu proximiori, vt cæteris maior est statim ab hepate nascens vena, & à corde arteria; tandem sequuntur nobiles, quos semper in omni rerum commercio, potissimum in dignitatibus obtinendis, originis suæ splendor prætulit; nam vt aquæ, sic familiaræ meliores habentur quæ fluunt ex altissimis locis.

Cor palpirat motu sibi proprio, & quasi proprium mouetur animal; cœlum inferioribus elementis in propria regione relictis, partes ex his aliquas attollit in sublime, sibi que magis vicinas efficit in modum stellarum fulgentes; sol virtutem suam viuificam & vniuersalem largitur planetis quos in cazymi & in corde suo receperit; ita Rex in argumentum potestatis suæ, in solarium animi curis publicis concussi, in fidem consiliorum & rerum suarum tutelam, quos placuerit eleuat, & præter solitum ordinem sui splendoris participes efficit. Sic honoratur, quemcumquæ rex voluerit honorare, vt contigit Iosepho apud Pharaonem, Danieli apud Nabucodonosor, Mardocheo apud Assuerum, & alijs. Principibus placuisse viris non vltima laus est, scilicet in partem regiminis assumi, affectus promereri eius cordis quod in manu Dei est, vt quò voluerit inclinet; vnde sacrilegii genus habetur aliquem reputare indignum, quem Imperator approbavit; omnis potestas à Deo, inquit Apostolus: hac ratione Concilium Toletanum præcipit. Episcopis, eos in Ecclesiæ communionem recipere, quos Rex in gratiam benignitatis receperit. Inde factum est vt Imperatori vel Regi præstandum officium, quod aliàs seruitutem redoleret, honoris & excellentiæ titulus sit: aha licet ex se deiecta ministeria, inter dignitates habentur; ipsimet

^k L. 3. ff. de senator. Vt dignitatis ordo seruetur. cod. lib. 12. tit. 8.

^l Hypocr. de aère, aquis & locis. ^m Plin. lib. 4. c. 37.

ⁿ Esther. c. 6.

^o Prouerb.

^{21.} P. L. c. de diuers. refer.

^q XII. c. 3.

^r L. vn. c. de comit. & archia. lib.

Chassan. in Cathol. gloria mundi

1. par confid. 66.

¹ Cod leg. antiq. lib. 2. tit. 4. l. 4. ² Plini. lib. 2. c. 103. olim Imperatoris ferus; ³ velut liberi ad actus civiles admittebantur. Ita fulget quidquid Regi fit proximum; in aula videntur omnes auri, ⁴ sicut in Carinensis agri fonte pisces. Reliquæ regiminis dignitates fixo rerum ordine ad instar cœlorum & elementorum, superiores habentur prout magis accedunt ad principem.

Veritatem æmulantur spiritus erroris, dum aureum primum sæculum celebrant Poetæ; didicerant à Iudæis primum orbis conditi tempus extitisse fœlix innocentia quæ conditoris sanctitatem referebat: sic veneramur nascentem sub Christo Ecclesiam, velut sponsi præsentia magis lætam; ⁵ acceptis ex eius ore fidei documentis, illustriorem; zelo, charitate, magis feruentem; ad eam itaque multi prouocant, quasi tunc veritatis & pietatis aquæ salientes in vitam æternam, eo fuerint puriores, quo fonti suo proximiores. Fœliciter ad instar hominum Ecclesia nascitur à capite, scilicet à Christo, qui recessurus ex hoc mundo, Petrum visibilis corporis visibile caput constituit, vnde motus iurisdictionis & sensus veritatis cæteris partibus infunderetur. Illi proximiores dignitates, etiam eminentiori dignitate præstant cæteris; sicut in arboribus quibus est ramorum ordo, vt piceæ, abieti, latiùs diffunduntur qui à trunco minùs distant; fiunt ita diuersi dignitatum gradus, donec à supremis ad minores deueniatur, & hac ordinum distributione conseruatur vnitas Ecclesiastica, ⁶ ad exemplum cœlestis hierarchiæ. Tandem præcipua generum, familiarum, personarum, officiorum tum ciuilium, tum Ecclesiasticorum nobilitas & prælatio ⁷ nascitur ex antiquitate, quæ quos effecit tempore primo principio viciniore, simul & iure quodam primogenituræ donat.

Vt centrum est immobile, sic illi vicinæ partes minus sunt mobiles, & hinc mechanica mille ludit experimentis & machinis, quibus grauia faciliè mouet, eo posito fundamento, quod motus in circumferentia longè facilior est quàm in centro, & multiplicatur per quadratum numeri, vt patet in in vecte & pondo romano. Sic qui non valent aperto Marte Principem aggredi, vel adhærentium sibi ministrorum fidem infringere, commouent populum ipsamet à principe maiori distantia faciliùs mobilem, rebusque turbatis illo motu violento, cæteros rapiunt. ⁸ Ita qui nobis insidiantur, afficiunt sensus, phantasiam, passiones, vt conturbent rationem, quam aliter non potuissent in suas partes trahere. Inter tot aberrantium, & auocantium te fremitus, inter mundanos & tartareos motus vis non moueri; à circumferentia deducendus est ad centrum animus, ad vnitatem suam, qua diuinam contingat. Adhære Deo, habebis Thronorum firmitatem, fixas Cherubim illustrationes, Seraphim charitatem quæ nunquam excidit. Illæ beatissimæ mentes stationes suas tenent quibus

¹ Can. ad hæc dist. 89.

⁷ Chassanz. in catal. glo. mundi p. 4. conf. 55. & p. 11. conf. 41.

⁸ D. Thom. 1. q. 106.

bus fiunt plus minusue Deo proximæ. O nunquam satis miranda mentis humanæ dignitas, potest angelos non æquare tantum, sed & superare, qui fuerit vnus cum Christo spiritus; est enim caput Angelorum & vnus cum Patre primo beatitudinis fonte.

Spiritualia præfunt corporeis.

§. 2.

VNiuerſaliſſima diuiſione complectimur id omne quod exiſtit, cum dicimus eſſe aut ſpirituale aut corporale: hanc tantum diſtinctionem feciſſe videtur Moyſes deſcribens mundi geneſim: in principio, inquit, Deus creauit cælum & terram. Notat Deum ſpiritum cauſam efficientem, cælum & terram; id eſt ſuperiora & inferiora corpora, vt effectus procedentes ab eo ſpiritu, qui poſtea dicitur aquis incubuiſſe. Prima tamen die creatos Angelos ſub nomine aut cæli aut lucis aſſerunt doctores, ^a ſed pronis ad idololatriam populis id clarè legiſlator non expreſſit, ne Deo creatori videretur aſſignare collegas, quibus debitum illi ſoli cultum ignara gens ſuperſtitiouſè deferret. Angelos tamen exiſtere Dei miniſtros, rebus corporeis præpoſitos, ſtatim probant quæ referuntur ^b de Cherubim flammeo gladio aditum paradifi cuſtodiente; ^c de figuris duorum verſis in ſe mutuò vultibus ſuper arca; ^d de angelo Agar ancillæ loquenti; de tribus ſub ſpecie peregrinorum ab Abraham hoſpitiõ exceptis, ^e & Loth de Sodomorum incendio eripientibus; & paſſim tam in veteri quàm in nouo teſtamento, ſic frequens eſt ſermo de Angelis vt eos exiſtere nemo fidelis ambigat. Apud infideles autem in omni gente, ab omni æuo, firma fuit de ipsis fides, & quia ſemper mortalibus fuerunt benefici, pro diis habiti ſunt. Iulianus Apoſtata ^f ſic idololatriam tueretur, aſſerens Deos eſſe alios incorporeos, ſcilicet mentes cælorum matrices: alios corporeos, ſcilicet corpora ſolis, lunæ, aliarum ſtellarum, quibus vt à Deo præpoſitis rectoribus iuſtiſſimè cultus exhibetur. Illos eſſe probat ratio, ^g quia cum Deus ſit intellectus, & per intellectum creaturas produxerit, eminentiores voluit eſſe intellectuales, ſubſtantiz & operationis puritate ſibi magis ſimiles; vtque ſuperior cælorum ſphæra cætera corpora ſuo eĩngit ambitu, ſic Angeli res omnes creatas intelligendo complecterentur. Eorum quõſdam inferioris ordinis in eſſe ſphæris elementorum ſicut & cælorum aſſerunt multi, ^h vt in omni mundi parte corporea ſit aliquid ſpirituale.

Formas micorum, plantarum, animalium, nobilioris eſſe conditio-

H

^a D. Thom. 1. q. 62. a. 1. ad 1. Rupert in c. 1. Genef. cap. firmiter. de S. Trinit. ^b Gen. 3. ^c Exod. 25. ^d Genef. 9. ^e Gen. 19.

^f Apud Cyrill. Alexandr. lib. 4.

^g D. Thom. lib. 2. contra Gentiles.

^h Paracletus, lib. de nymphis, pignis, &c.

¹ De generat. animal. lib. 2. c. 3.
¹ Scaliger. exercit. 307. s. 20. Fernel. Physiol. l. 7. c. 5. & lib. 4. c. 7.
² lib. 1. de legib.
³ Luc. 20.
⁴ Instit. de reb. corporal. & incorporal.

Vide infra l. 4. §. 3.

⁵ Reuchlinus de verbo mirifico.

⁶ Marf. Ficcin. Theol. Platon. lib. 1. c. 2.

⁷ D. Thom. 1. q. 110. 2. 1. ad 3.
⁸ D. Dionys. de coel. hier. cap. 2.
⁹ Marf. Ficcin. in Plotin. lib. 3. enea. 1. c. 8.

nis quàm elementa, & inesse corporibus spiritum, caloremque non igneum qui consumit, sed cœlestem & naturæ diuiniore aſſeruit Ariſteles¹ & eum ſequens turba philoſophorum.¹ Animæ functiones perfici mediis ſpiritibus qui ad naturam ſpiritualem accedunt, & medijs quodammodo ſunt inter corpus & animam, tum ſingulis organjs inhærentes, tum à iecore, cerebro, corde diffuſi, eſt in conſeſſo apud medicos. Plato² duplex bonum conſtituit in ciuitate, ſpirituale ſcilicet poſitum in Religione & virtutibus, & corporale in rebus ad corporis commoda ſpectantibus; præcipit rectores vtriuſque curam habere, vtriuſque fruitione ciues efficere beatos. Ita Chriſtus³ hominum in ciuili ſocietate viuentium officia, duplicia notat eſſe corporalia & ſpiritualia, cùm dicit, Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt Dei, Deo. Etiam Iuriſconſulti⁴ res humanas de quibus ius dicitur recenſentes, eas diuidunt in corporales & incorporales; corporales ſunt quæ tangi poſſunt, veluti fundus, veſtis, aurum: incorporales autem quæ tangi non poſſunt, qualia ſunt ea quæ in iure conſiſtunt, ſicut hæreditas, vſufructus, ſeruitus, ideſt ius ad talia hæc poſſidenda, & ſi negentur, actione petenda in iudicio. Tandem vt homo compoſitus eſt ex corpore & anima, ita res cunctæ ſtudiaque omnia noſtra corporis alia, alia animi naturam ſequuntur; Ipſe ſermo quo conſtat humana ſocietas ſenſibilem habet ſonum, ſignificationem velut animam ſpiritualem, intellectionis imaginem, & quia verbum communicat partim cum ſpiritu, partim cum corpore, aptiſſimum eſt medium homines cum Deo conciliandi, & vt cætera ſic & ſacra quædam ſunt nomina Deo dicata, maximè Hebræa, * quæ in aliam linguam non ſunt mutata, ne velut corporis & ſpiritus compage deſtructa, viſ euaneſceret.

Igitur vbique corporeis adſunt ſpiritualia, & quidem non indigna nec inani ſocietate, ſed cùm referant Deum, qui ſpiritus eſt omnium creator & gubernator, etiam ipſa velut nobiliora corporeis imperant:

⁵ Corpus enim habet qualitates ineptas ad actionem, partes in quantitate diſperſas, cùm viſ ſit ab vnione; molem quæ torpeſcit ipſa, & ab alio motum impreſſum tardat; craſſitiem & denſitatem, qua præpeditur ne in ſubiectam materiam penetret: his impedimentis liberi ſpiritus actiones ſuas obeunt fortiter, facile, citiſſimè; ſubiectamque materiam peruadentes, quò voluerint agunt. Cœlos mouent intelligentiæ, motuque circulari perpetuos à Deo in ſe, & à ſe in Deum reditus exprimitunt. Præſident etiam rerum inferiorum ſpeciebus,⁶ & ideò fortè ſub irrationabilium imaginibus in ſcripturis ſacris referuntur,⁷ multipedes, multiformes ad boiũ, pecuariã, ferinã, leonũ, auium naturã efformatæ. Quidã enim⁸ præcipuos cœlorũ influus reſunt in Angelos cœlorũ motoreſ, quia ſicut in arte forma operis artiſicioſa eſſi fieri videatur

per instrumentum, efficitur tamen artificiosa intelligentiæ formâ, quam solam imitatur, sic formæ rerum naturalium plusquam artificiosa ratione dispositæ, non tam cœlestium corporum, vel moles vel qualitates, quàm animarum cœlestium motiones imitantur atque sequuntur. Sic in animali calor non redigit cibum in vitæ formam, in quantum calor est, cuius officium est dissolvere, sed in quantum ductus à vita; rebus autem inferioribus cœlestes mentes præsidere probant. ¹ ex eo quòd motus fit propter finem, at finem non intendit, nec in eum dirigit nisi intelligentia. ² Cusa exci. cat. l. 8. c. 8.

Omnis in feminibus & in corporibus actio pendet à formatore, rectore, conseruatore spiritu; denique quæcumque agunt in natura, aut spiritus sunt, aut accedunt ad spiritum subtilitate sua. Ignis rarissimus est maximè actiuus, quia simulachrum est cœlestis & fulgentis luminis, fugat tenebricosos dæmones, propterea vtuntur eo gentes omnes in sacris & funeribus. Post ignem subtilis aër intrat in cæcos corporum meatus, & fit materia spirituum, vnde vis omnis. Dicunt Epicurei Philosophi, ³ quòd nihil in natura est potentius, & nihil acius spiritu ventoso, sine quo nec illa quidem quæ vehementissima sunt valent; ignem enim spiritus concitat; aquæ si venturum detrahas, inertes sunt; tunc demum impetum sumunt cum illas agit flatus qui potest dissipare magna spatia terrarum, & nquos montes subiectos extollere, & insulas non ante visas in medio mari ponere. ⁴ Omnis similiter in ciuilibus actio pendet ab incorporali iure, quod qui habet, rem ipsam habere videtur. ⁵ 1. 15. ff. de Reg. Iur.

Tandem vt homo in res omnes sublunares iusto naturæ suæ titulo teneret imperium, inspirauit Deus in faciem eius spiraculum vitæ, ⁶ fecitque eum ad imaginem suam, spiritualis spiritualem, compendium mundi corpore & spiritu constantis, vt ea parte qua rationalis est, cæteris dominaretur. Nam rationis proprium est ⁷ præcipere & præsidere; vnde sapientibus olim delatum est imperium, & quia vix reperies aliquem qui cupiditatibus à recto deuiantibus non subiacet, voluerunt legem, velut rationem diuinam, his perturbationibus liberam quantum fieri posset, dominari. ⁸ Arist. 1 polit. c. 8.

Quid possit in homine ratio patet ex eo quòd in naturalibus statui innocentia perditò substituta videatur, ⁹ vt tantum nunc possit ars, quantum olim potuit innocentia, & per verbum, idest per rationem omnia restituantur: hæc enim terris & aquis indicit fertilitatem, peregrini seminis adoptionem; feras sicurat, efficit vt homini fœtificent animalia, canes & accipitres rapiant, laborent iumenta, leones & elephantes capiantur, & in triumphis sub iugum missi sunt. Ideo reis olim læsæ legis & rationis per inordinatos passionum motus, pœna fuit ad bestias damnari, ¹⁰ vt ij qui deserta ra- ¹¹ Id. 3. polit. c. 7. ¹² Chrysol. ferm. 148. ¹³ Plutarch.

H ij

lib. de indu-
stria ani-
mal.

tione bestijs dominante, sensibus tantum vixerant, ipsis sensibus bestijs infirmioribus relinquerentur. Ars vititur proprijs naturæ viribus, ut ipsam perficiat, moderetur, superet; composita dissolvit, dissoluta componit, ex siccis aquas, ex aquis ignem, contraria ex contrariis elicit; nouumque in antiquo mundo, mundum fabricat.

^d lib. 4. de
legib.

In moralibus prudentia est motor & auriga virtutum, ideo quælibet cum motu proprio habet aliquid de motu eius. Tot fortissimos belatores, ingentes exercitus agit ad pugnam, victores efficit, populorum natiuam libertatem continet sibi subditam vnius regentis prudentia; hinc imperantium animas Plato ^d dicit esse generis aurei, dæmonas, & præstantioris super hominem ordinis; semper enim melioris est naturæ quod alteri præest, ut homo gregibus, par enim in parem non habet imperiam; ita pro diis aut Deo genitis, etiam edoc-tis speciali numinis afflatu, haberi voluerunt antiqui Reges. Etiam nunc Christiana Theologia^e fatetur principibus angelos adesse principes qui publicam curent personam, dum priuatæ custos singularis inuigilat. Ita qui regunt, imperij jus sibi vindicant ex ratione, sapientia, virtute qua fiunt Deo similiores & proximiores. Vtinam sicut à Dei ministris inaugurantur, sicut sceptrum & ensam sumunt ex altari, sic vtrumque pro diuinis impendant; utque Christianæ moralis summa est, sensus rationi, rationem fidei submittere, sic politia leges suas humanas ex diuinis meriatur, Religionem habeat non ut instrumentum, sed ut principium cui debitos honores referat.

e D. Tho. 1.
q. 113. a. 2.
ad 1.

Extrema medijs interfectis connectuntur.

§. 3.

^f De conis-
turis lib. 1.
cap. 11.

HAnc quam sequuti sumus causarum subordinationem, & hunc diuinæ perfectionis à supremo ad infimum per varios sibi succedentes dignitatis gradus descensum, exponit Cardinalis Cusa^f hac sensibili demonstratione: duos constituit triangulos se mutuò penetrantes, vnum lucis qui perfectionem, alium tenebrarum qui defectum significat: basim trianguli lucis constituit in Deo, acumine in materiam primam illi oppositam desinente; basim trianguli tenebrarum est in materia prima, inde sursum eleuantis se vsque ad Deum exclusiue: ita spiritualitas descendit in corporeitatem & corporeitas ascendit in spiritualitatem; in superioribus tenebrositas absorbetur à lumine, in inferioribus lumen à tenebrositate. Deus lux est primæua, vnitas infinita, fons & abyssus bonitatis procul ab omni defectu. Illi proximiores angeli plus cæteris participes fiunt eius immen-

læ lucis, habent tamen aliquid tenebrarum quia constant ex actu & potentia: ⁸ sequentes ordines, pro ratione descensus plus habent tenebrarum, ob quas assidue debent à superioribus purgari, illuminari, perfici.

⁸ D. Th. 1.
q. 47. a. 1.

In medio triangulorum constituitur homo mixtum animal ex essentia spiritali & corporali, non nisi rerum mediarum capax; illi mediocritatem, si non suadet virtus, imponit necessaria vitæ suæ fors, malis ex excessu nascentibus, lucis & tenebrarum, lætitiæ & doloris, amoris & odij nunc indigesta permissione, nunc ut tempestatum anni perpetua quadam circulatione. Creditum est olim humanam speciem habere latitudinem quandam, & inter homines esse quosdam separatis mentibus vicinos, natos ad aliorum regimen; artium, scientiarum inuentores; legum, societatum institutores, quorum animæ intelligentijs affines, in illarum ordinem hac mortali vitæ functæ transeunt. Alios homines dicunt esse mediæ cuiusdam capacitatis, non mente sed ratione videntes; tandem alios esse sensibus deditos à bestiis non affectibus sed vultu tantum distinctos: hos immediate sequi videntur animalia industria, docilia, quæ variis in casibus variant artes, quales sunt fimiæ, canes, feles, & aliarum terrestrium aquatilia, quorum comparationem curiose prosequitur Plutarchus, ^h ab his tandem devenitur ad ea, quæ ex quinque sensibus solo tactu prædita sunt.

^h lib. de Sagacitate animal.

Nos hinc legem naturæ recensentes, altius repetere debemus hanc in rerum omnium ordinatione medietatem. Afferit D. Thomas ⁱ duos Angelos qui sunt in confinio duorum ordinum, magis secum convenire secundum naturæ propinquitatem, quam unus eorum cum aliquibus aliis sui ordinis: propter hanc connexionem ordinum, unam dicit esse hierarchiam hominum & angelorum, qui sacrorum possunt esse participes sub Principe Deo; ita dicit D. Augustinus ^k duas esse civitates id est societates, unam in bonis Angelis & hominibus, alteram in malis.

ⁱ 1. q. 108. a.
^{3.} ad 3.

^k 12. de Civit. Dei.

Inter pugnautes duorum planetarum influxus, mediæ sunt quædam stellæ fixæ utriusque participes: ut lucida hydræ, Saturni & Veneris; cor Leonis, Martis & Iouis; sic de cæteris. Inter signa fixa & mobilia, sunt communia in quibus Sol existens utriusque temporis constitutionem ostendit, ut in geminis videtur ver & æstas esse; in virgine æstas & autumnus, calor enim tepescit; in sagittario est autumnus & hyemis constitutio; in piscibus, hyemis & veris: Mercurius partitur vires Saturni & Iouis, inclinat enim simul ad contemplationem & actionem; Luna per varias mutationes motus, lucis, influxus, videtur mediæ cuiusdam conditionis inter cœlestia & infima alterationibus exposita, cum sit ultima cœlestium, elementis contermina.

Quodlibet elementum convenit cum duobus extremis sibi iun-

H iij

ctis, in vna qualitate cum vno, in altera cum alio; aër cum igne per caliditatem, cum aqua per humiditatem; aqua cum aëre per humiditatem, cum terra per frigiditatem; terra per frigiditatem cum aqua, per siccitatem cum igne: quem ne reputes extraneum ab ipsa propter regionis distantiam, propriis eum excipit visceribus, ciuitate donat, & hac vnione claudit elementarem circulum. Inter aërem & aquam est medius vapor, qui est aqua aërescens; vel aër aquescens: sic Anaximander posuit aliquid medium inter ignem & aërem, vt est lutum inter aquam & terram. Aër aqua, terra habent suos speciales incolas; aër aues, aqua pisces, terra tot gressilia & reptilia; sunt tamen amphibia quæ nantant in aquis, volant in aëre, pascuntur in terra; vt sunt anates & similia; pisces volantes, cum sint apodes, sunt tantum in aqua vel aëre, terram nesciunt. Inter aues & gressilia sunt struthiones & gallinæ quæ vix vtuntur alis ad volandum: lacertæ quibus est longitudo corporis cum quatuor pedibus diductis, ita vt verrant terram, mediz sunt inter serpentes & quadrupedia.

Tandem inter elementa & perfectè mixta sunt meteora; inter metalla & lapides, marcaffita; inter plantas & arbores, arbuta; zoophita inter animalia & plantas, qualis est spongia, vrtica maris, & planta quam in spectaculum coluimus, & mirati sumus esse sensitiuam: vel minimum tacta, contractis statim foliis tota cadit in terram, ibique iacet velut mortua, donec transacto periculo, sensim non sine metu surgit motu sic æquali, vt progressum oculi non percipiant. Videtur hæc sublimior plantarum, quæ iungitur animalibus per tactum, minorem sensuum, quia non indiget tam exacto organo; sic superius vegetatiui, attingit inferius sensitui, quod aliàs à me demonstratum est.^b

^b Moral.
Christia. to.
2. parte. 2.

^c Meteor.
lib. 3. tr. 3. c.
7. Seneca
nat. quæst.
lib. 1. c. 3.
^d Plin. l. 35. c.
10. Cardan.
de rerum
varietate.
cap. 14.

Totum hoc compendio contractum mirari licet in Iride, quæ quatuor elementa, quatuor exprimit coloribus, sic sensim in se transeuntibus, vt inter ipsas non possit imaginari linea, & hoc est vnum de miraculis naturæ, inquit Albertus, ^c quod incipit à tam similibus, vt indistincta videantur, & in tam diuersa terminetur opus eius; non possunt aurem pictores illam imitari, quia colores eorum non sunt in materia tam peruia: id tamen assequi conantur artis raro successu, ^d extremitatem corporum sic finire, vt promittat alia post se, ostendatque etiam quæ occultat. In sociandis coloribus hæc est regula, vt splendidi splendidis, obscuri obscuris foueantur, & proximi inuicem modò possint distingui; itaque nec albus nigro, nec vterque rubro ob distantiam rectè iungitur.

Simile quid politia conatur efficere, dum diuisis possessionibus, medias quasdam inter dominum & non dominum instituit conditiones, quæ priuationis omnimodæ pudorem & incommoda lenirent,

scilicet contractus commodati, mutui, precarii, locati, conducti, pignoris & hypothecæ, vsus fructus & vsus, qualis est rerum publicarum salua proprietate, rerum dotalium quæ non possunt alienari, seruitutis quæ ius dat in alieno fundo; his addi possunt substitutiones, stipulationes, sub conditione, de in diem additione, & legis commissoriæ. Inter ista directo dominio proximius accedit emphyteusis, ad centum scilicet annos locatio, & feudum rarò, nec nisi violata fide reuocandum. Sic etiam dignitates eo dispositæ sunt ordine, vt à suprema ad infimam fiat transitus per medias, vtriusque præcedentis & sequentis participes.

Formatum est corpus politicum, ad instar naturalis: ^d nam in nostro ossum extremas partes natura cartilaginibus obduxit, obliniuitque lubrica læuique materia, quò sint in motibus ab attritu & quassu tutiores, iisdemque auriculas, nares, extremasque costas muniuit, vt duriorum corporum occursum cederent, & vicinis partibus illæsis, ex duro flexiles mitius iungerentur: inter ossa dura & molles nervos, ad pondus hoc mouendum minus validos, sunt vincula, & tendones, ex tenuibus nerui & vinculi fibris concreti: tenuia neruorum fila, caro mollis excipit, & sensim solidior eos ab externis ruetur. Quis obseruauit diem in qua cœpit adolescentia, ætas virilis, senectus? Certè non per gradus, sed per plana ducimur; quamuis hæ sibi succedant ætates, adherent tamen sibi, tamæ temperamenti, morumque similitudine, vt transitum nullus aduertat: interim transcurrit vita, & qui progredi se nesciuit, tandem stupens à canis & incommodis discit ad vltimum se peruenisse. Non insidiatur nobis prouidentia nec incautos decipit, sed vitam nostram eadem qua mundum vniuersum, texit identitatis æmula varietate. Ita fit vt amor vite quem indidit, non torqueat eos dolore continuo qui se intelligerent quotidie mori; nemo tamen non aduertit suis & aliorum experimentis edoctus, quòd tempus elabitur, quòd extremum instar furis subrepat; scit itaque sibi vigilandum, & quia extremum alteri sine medio conuenienti non iungitur, vltimam manum adhibendam vitæ mortali, vt cum immortalis ad quam mox est transitura, per sanctitatem benè disposita concordet.

Vt ad physica regrediamur: constat in nostro corpore spiritum, inter illud & animam, media cuiusdam conditionis, velut vinculum interponi, vt aduersas naturas interiectu suo conciliet; nam extremo vtrique familiaris, & accommodatus, cum non sit penitus sine corpore, crasso quidem corpori inseri potest; cum verò tenuior, splendidioreque sit, potest cum animo connecti. Omnium animantium anima, licet mortalis, longo tamen intervallo, terreni huius concreti que corporis statum antecedit, vt citra vinculum ei nequeat inhzere.

^d Fernel.
physiolog.
c. 2.

^d Fernel.
physiolog.
lib. 4. c. 2.

² de ani-
mal gene-
rat. c. 3.

re; quæcirca rectè prodit Aristoteles ^f in semine spumosoque corpore spiritum, in spiritu naturam contineri, quæ proportione respondet elemento stellarum, inter supremam illam naturam & corpus medium. Corporeus est & locum occupat ut patet in arteriis, in cerebri ventriculis, in cordis sinibus ferè vacuis in mortuo animali, quos tenuis hæc aura replebat dum viueret. Accedit tamen ad naturam spiritualem, motus velocitate, partium pénétratione, & instar luminis momentanea quadam traiectione, ut sit caloris, facultatumque sedes & vinculum, primumque obeundæ facultatis instrumentum.

¹ Marsil. Fi-
cin. lib. de
vita cœl.
comp. c. 1.
Card. Cusa
lib. 3. de do-
cta ignora.
c. 10.

Spiritum quem experimur in nostro & animalium corpore, multi asserunt ^g esse in vniuerso, sed puriorem, subtiliorem, vegetiorem, quippe nostri fontem. Hunc dicunt esse nexum formæ & materiæ, cœlestium & inferiorum; actiuitatis & potentiæ, quæ propter distantiam suam naturam non venient in coniugium, si non interueniret hic proxeneta. Efficit, inquiunt, ut priuatio ascendat versus formam, & ut forma perficiens & terminans possibilitatem descendat ad ipsam; sic ex ascensu & descensu motus oritur qui est medium connexionis potentiæ & actus, & hic motus natura dicitur. Deus qui spiritus est, per hunc spiritum omnia monet, & eo motu amorosæ connexionis, fit ex omnibus vnum vniuersum. ^h Assertores pulueris sympathici, quo vulnus inflictum curatur in linteo læsi sanguine infecto, dicunt id fieri actione non in absens & distitum, sed per medium spiritum mundi, cuius fons est in sole velut orbis corde, & ideo puluis ille componitur ex vitriolo venereo, calcinato ad solem dum viget in leone domo sua, & per venerem fortunam conciliatricem, immediatè sibi iunctam, viresque suas ad inferioris naturæ caput temperantem: sic asserunt sæpè factum, ut mulier horrore subito concutitur, edat gemitus, fundat lachrymas, & aliquid aduersi marito contigisse consternata præsentiat, cum eodem momento absens ipse ab hostibus vulneratur, aut aliud graue periculum incurrit; id tamen verius angelis custodibus tribuendum.

^h Goglenius
lib. de vn-
guento ar-
mario.

Addunt quòd cum ad longissimum spatium, videtur scintilla; apes & formicæ mella sentiunt; vulpures & lupi cadauera; à minimo obiecto longissimum spatium non posse frangi, & qualitates ad sensum transmitti, sed species illas transferri per virtutem vitæ communis, cuius beneficio euncta ligantur, & similia patiuntur à similibus. Ab eo spiritu harmonico putant fluxum & refluxum maris cœlestibus consonum; statishoris fieri; aquas contra naturæ suæ grauitatem, in imbres ex abisso ascendere, per terræ venas distribui, ad instar sanguinis in nostro corpore; tandem omnia ipso mediante perfici & connecti. Sic, inquit Cardinalis de Cusa, vniuersum fit vnum triqum, ex potentia, actu & connexionem; vnitatem diuinam differentias & contrarietates omnes

omnes complicantem , exprimit illa diuerforum , interiectis mediis vtriusque naturam sapientibus ; insinuatio ; ita fit vt vacuum inter partes non intercedat , sed alteritas desinat in identitatem , identitas in diuersitatem protendatur , multiplicata sic in quolibet subiecto vnitatis & immensitatis imagine.

Fuit hæc sapientum omnium antiquorum sententia , hominem inter intellectuales substantias vltimum non posse suis viribus ad Deum , qui primus est spiritus , sine medijs conscendere ; ⁱ propterea confinxerunt assistentes sibi genios , dæmonas , heroas , tamen infelicitissimo semper exitu , cum sub tartareis illis ducibus ; homines à diuinis auersi , ad vitia , ad impia & horrenda quæque prolapsi sint. Iudæis quibus solis inerat verus Dei cultus , consilium ab ipsomet Deo fuit , probatissimum ex hominibus assumere ; in sacerdotem consecrare , maximo vnctionis , vestis , cæremoniarum mysterio , ¹ vt inde cæteris ¹ Leuit. 8. excelsior factus , pro hominibus constitueretur in his quæ sunt ad Deum , ^m vt offerret dona & sacrificia pro peccatis ; vt medius & se- ^m Heb. 5. quester contra Dei iustitiam in homines sæuientem staret ex aduerso , sanctitatem velut murum opponeret , hominibus misericors , gratus Deo , qui nolens mortem peccatoris , gaudet inuenire parcendi causas. Sed heu ! qualis intercessor quem peccata quotidiana reum constituunt , & qui non minus pro suis quam pro peccati populis tenetur offerre sacrificium !

Humano generi ad diuina suspiranti tandem à Deo prouisum est , Verbum caro factum est ; ^u Christus homo Deus , melioris testamen- ^a Hebr. 7. ti sponsor factus , cum maneat in æternum , sempiternum habet sa- ^{22.} cerdotium. Vnde saluare potest in perpetuum accedentes per semetipsum ad Deum , semper viuens ad interpellandum pro nobis. Talis enim decebat , vt nobis esset Pontifex , sanctus , innocens , impollutus , segregatus à peccatoribus ; & excelsior cælis factus ; ^o nec aliud ^o Act. 4. nomen est sub cælo , in quo nos oporteat saluos fieri. Deus spiritua- lem & corpoream naturam , præcipuasque mundi dotes compendio complexus fuerat in homine ; nunc humanam naturam vniens hypostaticè verbo diuino ; implet spatium quod inter nos & Deum interjacebat ; naturæ nostræ laboranti remedium , cæcutienti lux , aberranti rector , toties rex , de iudice fit aduocatus , à Deo longius existentem effecit propè ; denique mortuam restituit mediator Dei & hominum , homo Christus Iesus.

Omnia sunt in omnibus.

Lex 4.

Rerum diuersitatem ab vnitate procedentem, & ad vnitatem velut in suum principium redeuntem, iam expressit ipsarum ex diuersis contrariisque constantium consonantia, & infertis inter se mutuò qualitatibus commissura. Sed id apparet maximè in eo quòd, cùm omnia sint in vniuerso sub vna forma generali, sic illud vniuersum fit in singulis sub vna forma particulari; omnia sunt in omnibus, vt partes in toto, sic totum fit in partibus; maximum in minimo, quod infinitæ Dei vnitati diximus esse proprium.

In cælestibus partes referunt totum.

§. 1.

^p De nomin.
diui. c. 4.

Intelligibilia cùm entia multa sint, sunt tamen inquit Plotinus, simul & vnum, multa in vno ob amplitudinem naturæ: & in multis vnum, propter adhæsiōnem vni summo bono, omnium communi centro. Hæc sublimiùs attingit D. Dionysius: ^p viget, inquit, in beatis mentibus sacer amor virtutis cuiusdam vnificæ, & collectiux & contemperantis, quæ in pulchro & bono per pulchrum & bonum præexistit: & ex pulchro & bono, propter pulchrum & bonum emanat, continet quidem æqualia per mutuam connexionem, sed & inferioribus superiora, superioribus inferiora per conuersionem interit, & per summæ charitatis complacentiam fruenda concedit.

^q Haly. 1.
parte. c. 2.

Cælum motores suos imitatur, vniuersæ suæ virtutis in singularibus collectione: quælibet stella est circularis figuræ, & mouetur ab Oriente in Occidentem & contra, sicut omnes sphæræ: in qualibet triplicitate signorum zodiaci, est signum fixum, mobile, commune: ^p in quolibet signo, omnium aliorum qualitates continentur, per quinque terminos, quorum quatuor designant quatuor primas qualitates, & quintus significat commistionem earum, secundùm naturam Mercurij, qui est vna vice siccus, alia calidus, alia frigidus, alia humidus. Innumeri possunt esse planetarum aspectus inter se, hi tamen soli considerantur ab astrologis qui vim quandã totius circuli in se habent:

ita sextilis continet sexaginta gradus, sexcies autem 60. faciunt 360. quadratus continet 90. partes, qui in 4. ductus facit 360. trigonus continet 120. qui in tria deductus facit 360, oppositio continet medium circulum idest 180 qui duplicatus facit 360. Non est Astrologorum commentum, sed veritas diuturnis experimentis à Galeno^r probata, partes cuiuslibet diei naturalis respondere partibus anni; manè veri, meridiem æstati, vesperam autumnò, noctem hyemi: & hinc fortè Dionysius junior Siciliae tyrannus in Pritaneo Tarentino candelabrum dicavit, in quo totidem erant lychni quotidie succensi, quot in anno numerantur dies. Ita Persæ ad bellum procedentes habebant iuxta Regem ignem sacrum, quem magi comitabantur, cum 365. iuuenibus purpuratis qui significabant totidem anni dies. Luna in quolibet mense facit quatuor anni tempora, in prima enim sui quarta est calida & humida, in secunda calida & sicca, in tertia frigida & sicca, in quarta frigida & humida: quotidianus eius cursus in quatuor diuiditur partes, ab oriente ad medium cœli ascendens, humorem & spiritum naturalem auget; à cœli medio ad occasum facit contrarium, ab occasu ad quartam domum auget spiritum illum, à quarta ad primam minuit. Id apparet in ripis oceani qui tunc accedit & recedit: eodemque ordine vigor in ægrostantibus; quod de sole pariter est dicendum quoad calorem naturalem, & spiritum vitalem; nam cum occidit hic spiritus ad intrà mouetur, & ad extrà cum oritur. Idem dicendum de cæteris planetis; secundum proprias eorum vires.

lib. 6. epydim.

Rhodig. lib. 6. c. 18.

Curt. lib. 3.

Marf. Fic. cin. lib. de vita cœl. comp. c. 6. Albert. Magn. tract. 1. de nutrimento. c. 3.

Elementa sunt in se mutuo.

§. 2.

Diximus elementa sibi vicinis ita consentire, vt commissura decipiat, arte naturæ, quæ à similibus incipiens in dissimilia desinit: sed iterum magis commiscetur, quia sunt in inuicem & mutuo se velut hospicio familiariter excipiunt. Ignis est in aëre, quem toties eo sursum feruescere, micare, horrendum inronare sentimus; & infra non nisi aëre perflatus, velut simili pascitur. Est in terra, cuius vim ad generationes frigiditate concretam dissoluit, torpentem excitat, his ardoribus quorum excessus exhalat per tot montes vulcanicos: apparet in sulphure, napha, bitumine, sale petrae, in plantis calidissimis, ruta, nasturcio, pyrethro, pipere, coëpis, synapi. Est in silicibus & calibe, ex quibus cum multum habeant sulphuris scintillæ excutiuntur, sicut ex arundinibus, lauro, & leonis ossi-

I ij

bus. Est in cæteris terreis animantibus quibus est igneus vigor; nam cor vitæ principium calidissimum est, igneosque fundit spiritus per arterias, ideo vitæ morusque causa & signum est calor, mortis autem frigiditas. Similiter ignis est in aquis calentibus; est in mari, quod ventis agitarum tepescit & scintillat; quod salsum & amarum est propter adusti commixtionem; quod nutrit animalia calidiora, quippe oleosa maximè, ut vita nihil patiatur à frigido naturaliter elemento: sunt immani feritate voracia, & ad instar ignis quod occupant circa digestionem in suam substantiam conuertunt. * Hinc olim fel hostiarum Neptuno dicatum erat, ut humoris huius ignei auctori.

* Alex. ab
Alexa. lib. 5.
cap. 25.

Aër est in igne quem palcat, ut alimentum in corpore; subtilitatem suam nimia raritate sibi non cohærentem ita stipat, ut lucere possit & in flammam assurgere: est in aquis quas spiritu suo concitat, ab imo feruentes & salientes efficit: est in terra cuius poros penetrat, cavitates implet, & vnde nimium rarefactus euolat, horrenda commotione.

Aquæ terram nimia succitate sibi non cohærentem consolidant; terra diffuentes aquas sinu suo velut vase continet; illis ut centri, sic qualitatum magna communio, nihilque sic solidum ex quo non ducatur humiditas; nihil sic humidum in quo factis evaporationibus, terreum quid non subsidat. Tandem terra est in aëre per continuos vapores, qui sæpius in lapidem concrefcunt; est in igne per solidas materias quibus alitur, quæ sursum euolare conantem infra detinent, quæ sic in illum transformantur, sic calent, sic lucent, ut in illis solum ignem sensus percipiat, sermo significet. Ut splendeant propriam amittunt substantiam, sicut libertatem & vitam spe fauoris, aulici quibus similiter familiare est consumi, dum lucent.

Palam est in homogeneis substantiis, partes esse eiusdem essentiæ & naturæ cum suo toto, ita ut singulæ proprietates & omnia accidentia toti conuententia, etiam partibus necessariò conueniant, ut patet in igne, cuius scintilla alium petit, ut vis maxima flammarum: in aqua, cuius guttula est humida frigida ut totum, conformatur in orbem, ut vniuersum, si misceatur hæc vino in calice altaris, saluatur significatio propter quam aqua adhibetur. Terræ gleba si non alteretur est sicca frigida, grauis ad imum declinans, ita sui totius habens qualitates omnes, eius nomine dicitur terra. † Vnde litigantes olim in agrum de quo litigabatur profecti, terræ aliquid ex eo deferrebant ad Prætores, & in ea gleba tanquam in toto agro vindicabant. Si magnes in formam sphericam adapteretur, terræ proprietates omnes, situm & symmetriam, polos, sic exprimeret, ut totum in hac particula videatur. Nunquid ipsa terra, ut centrum ita compendium est mundi; habet enim in se virtutem colorum in gemmis, plantis

† Gellius lib.
20. c. 9.

metallis quæ stellarum nominibus nuncupantur; habet ignem, aërem, aquam, & rursus totum in magnis montibus, ut Parnasso, Olympo, & cæteris in quibus certum est nasci omnia, ratione varietatis locorum; habent enim stagnantia, madentia, sicca, crassa, laxata, prærataque, media omnia telluris discrimina; adhuc alia concava, alia tranquilla, alia sublimata & ventis exposita, ita ut penultima & varia gignere possint, & quæ planis proueniunt ipsi quoque præstare possint. Illic nascuntur conchyliæ sed vacua, sicut in mari pisce suo plena, nam utrobique concresecunt ex fuoco tæneo lapidescente. In montibus plurimis, sicut in mari sal generatur. In fossilibus videre licet rerum omnium species & imagines, solis, lunæ, stellarum, fluminum, nemorum animantium, partium, humani corporis, nam sicut vapores terræ referunt in nubibus figuras hominum, bestiarum, quæ euanescent quia recipiuntur in materia fluida, sic intra terram cum recipiuntur in materia sensim lapidescente, taliter remanent efformati. Concurrit ad id, inquit Albertus, cœlestis constitutio sub qua sicut in ordinatis speciebus sunt interdum monstra, sic ubi foelix est, sunt in inanimatis animantium figure. Constat igitur elementa in se mutuo reperi, & id ipsum asserit eritum apud philosophos axioma, non dari purum elementum.

Quis non aduertit mixtam quodlibet vel minimum, constare ex materia & forma, ex quatuor elementis & quinta quadam essentia cœlesti, sicut vniuersum. In quolibet indiuiduo est tota ratio speciei; Collegium remanet, etiam vna eius persona superstitite; sufficit vnus ex scriptis hæredibus hæreditatem adeat, ut tutela valeant; vnus appellatio in causa communi cæteris prodest. Vnus mihi pro populo, & populus pro vno, inquit stoicus, totam speciem, imo totum orbem in vno viro bono considerans.

² Theophrast. histo. plant. lib. 3. c. 3.

^a Georg. agricola. lib. 1. de natura fossilium.

^b De mineralib. lib. 2. tr. 3. c. 2.

^c l. 7. ff. quod cuiusq. vn. d. l. 9. ff. de testam. tut. o. l. 1. C. si vnus ex plumb. appella. ^d Seneca.

Homo compendium est mundi.

§. 3.

Artifex verbum ex visibili & inuisibili natura hominem formauit, velut alterum quendam mundum, paruo magnum, in terra collocat; Angelum alium, mixtum adoratorem, visibilis naturæ spectatorem, intellectualis mystem; eorum quæ in terra sunt, regem, superis autem subditum, terrenum & cœlestem, caducum & immortalem, visibilem & intelligibilem; medium inter magnitudinem & humilitatem: spiritum ad Dei laudes celebrandas & gratias excipientes, carnem ad tolerantiam, & virtutis augmentum. Etiam vtriusque

^e D. Greg. Nazian. orat. 42.

Vide supra. l. 3. §. 2.

I iij

partis distincta ratione, res omnes creatas exprimit. Tres dicuntur esse mundi, intellectualis, cœlestis, elementaris, tres istos refert hominis corpus: caput intellectualem; pectus in quo est fons caloris, cœlestem: inferiores partes elementarem significant: sunt in corpore, ut in terra humorum venæ, sunt ossa quæ lapides & metalla referant: sunt ab interno calore, alterationes & nutritiones. ^b Aspice musculos ut glebas, neruorum tenaces connexus ut traduces radicum; & venarum ramosos discursus ut ambages riuorum; & lanugines ut muscos; comam ut cespitem; ipsos medullarum in abdito thesauros, ut metalla carnis. Vnde concludit Tertulianus, Christum in humana carne omnia quodammodo assumpsisse. Probant amplius corpus nostrum esse compendium totius orbis, ex eo quod quælibet pars respondet vni signo zodiaci, caput arieti, collum tauro, &c. planetis similiter & elementis, cor soli & igni; cerebrum lunæ & aquæ: caro ioui, veneri, & aëri: ossa Saturno & terræ; similiter philosophantur de quatuor humoribus. ⁱ Multi curationes insperatas morborum absque medicina subsidiis, referunt ad latentes omnium medicamentorum vires in humano corpore collectas, & interdum vi solius imaginationis expressas. Omnium consensu vera ex sano corpore mumia, præsens est ad omnes infirmitates alexipharmacum, non ob substantiæ similitudinem, sed propter essentielle balsamum & elixir, ex totius medicinalis orbis virtutibus operante natura compositum. Ut autem corpus totum refert mundum, sic vna corporis pars, scilicet facies totum exprimit corpus, ita ut viso in ea næuo possis coniecere quæ sit alia pars eo similiter affecta. Nam frons refert pectus, supercilia humeros, eorum cavitates axillas, aures brachia, mala coxas, manus pedem, brachium femur. ^k Vtebantur simili coniectura, & ex parte sui totius fortunam augurabantur hetrusci: ut enim haberent vrbs alicuius præfagium, obseruabant aliquem eadem die natum, qua vrbs ædificata fuisset, qualis ille vixisset inter homines, talem putabant futuram suam ciuitatem inter ciuitates; habita temporum proportione. Sic Numa Pompilius decimo tertio calendas maias ortus, & qua die Roma ædificata est, regnauit, atque Roma regina vrbiū facta est.

Si ratione corporis dicitur homo parua ciuitas & microcosmus, quid censendum est de anima quæ tota est in toto, & tota in qualibet parte, quæ cœli lucem, cognitione: motus, ratione: ignis ardore, affectibus; aëris flexus, urbanitate: terræ soliditatem, fortitudine: planetarum vires, virtutibus exprimit; eorum ideo nomina principibus suis dedit antiquitas. Animam Plato ^m dicit esse harmoniam, quia inconfusè congeriem rerum omnium complectitur, vnde potest res omnes iudicare, agere, diuidere, componere; quæ natura pugnant conciliat inuicem, conciliata connectit, connexa conseruat;

^b Tertulia. lib. de carne Christi. c. 9.

ⁱ Marfil. Fin. Theol. Platon. lib. 13. c. 5.

^k Cardan. lib. de rerū varietate. cap. 78.

^m in Timæo.

animantium omnium industrias, opera qualibet naturæ, variis artibus assequitur & superat; dumque regit infima, potest tamen inhæ-
 rere diuinis, maximo sanè miraculo; cætera enim vnum quidem in
 se singula sunt, hæc omnia simul, centrum naturæ, vniuersorum me-
 dium, mundi series, vultus omnium, nodus & copula mundi. Vt quæ
 in integro speculo videretur facies, eadem in singulis fracti partibus
 apparet. Ita si totum vniuersum contemplemur, effulgebit expressa
 creatoris imago: eadem in singulis vbique creaturis sese nobis spe-
 ctandam exhibet vt nunquam ab ea contemplatione vacare liceat;
 & quis dubitet humanam mentem esse omnia, quæ vniri potest Deo,
 in quo omnia & per quem omnia; [¶] Id etiam alio titulo cuiuslibet fi-
 deli competit, in quantum sic est pars Ecclesiæ vt totam referat,
 propter diffusam charitatem in cordibus nostris per spiritum sanctum
 qui datus est nobis. Hic spiritus qui est vnus in maiestatis essentia,
 multiplex per diuersa charismatum dona, dat Ecclesiæ sanctæ quam
 replet, vt in vniuersitate sit vna, & in suis partibus tota; credentes
 enim in Christum, vnum sunt cum eo, vnde & pars in toto, & to-
 tum in parte censetur.

¶ Petrus Da-
 miani opus.
 II. c. 5.

Quidquid existit agit, & vult esse causa.

Lex 5.

In Egibus præcedentibus actum est de rerum multitudine, di-
 uersitate, contrarietate, tandem subordinatione & connexio-
 ne, vnde mundus fit vnum quid vnitatis infinite sensibilis
 imago: sed vt in horologijs rotarum certa proportione sibi succeden-
 tium ordo constituitur propter motum, inde regulariter à prima se-
 quentibus imprimendum: ita rerum creaturarum in multitudine diuer-
 sitas, & supremarum, medijs interiectis, cum inferioribus concentus,
 sic à diuina sapientia disponitur, vt sit locus actioni, subjectis ad eam
 eliciendam, alijs ad excipiendam paratis, & de hac causarum in suos
 effectus effusione hoc primo libro nobis dicendum est.

Agunt omnia primum pro sui conseruatione & accretione, tum in
 alios effluxu benefico, & ad sui prepagationem necessario. Vnde
 priùs videbatur agendum de indiuidui conseruatione & accretione,
 quam propagatione; quia tamen res prius est quam agat, & quia non
 est à se, priùs dicendum est de causis vnde procedit, quam de actio-
 nibus ab entitate sua fluentibus. Proposuius etiam vnum ante mul-
 ta, Deum scilicet rerum omnium creatorem, sapientissimum naturæ

legislatorem, de quo ut prius loquuti sumus; sic de causis bonitatis & potentiz suæ vicariis, seruato rerum ordine considerandum est.

Non est unicum solum agens in mundo.

§. 1.

* Lib. 4. de
faro c. 4.

Non est existimandum, inquit Plotinus, ° mundum sic vnum esse animal, ut eius non sit nisi vnum corpus, in eo vna tantum anima, motionum & actionum omnium vnica causa: sic enim tolleretur ordo causarum in quo fatum consistit, & summa dignitas mundo detrahitur, si unicum sit tantum agens, cætera patiantur tantum & moueantur: perfectio enim mundi consistit potissimum in eo, ut vniuersum hoc formale sit & agens, in eoque sit agentium & formarum ordo quamplurimus. Nam cum tota primi agentis natura sit efficacia prorsus immensa, res plurimas efficaces, ideoque agentes ex se propagat, quandoquidem & ignis agens agentem producit ignem. Primus ipse motor, quæcumque solus agit & mouet, quam optime peragit, at multa præter ordinem exactissimum & optimum in singulis naturis videntur accidere. Denique intellectualis anima, dum ad se conuertitur: dum consultando in oppositas se distrahit coniecturas, dum opera naturæ imitatur, emendat, instaurat: dum aliàs quidem rectè progreditur, aliàs verò præuaricatur: dum & corporum & animarum supergreditur ordinem, profectò declarat se non esse animalis vniuersi partem, nec illi necessario subditam. Ita Galenus, ^p ex eo quod sint aliqui audaces, timidi, implacabiles, & diuersi circa eadem diuersè afficiantur, sintque pugnantes eorum actiones, infert non omnibus eandem esse animam; sed singulis suam. Quod D. Thomas pluribus probat rationibus. Simile fieri debet iudicium de rebus cæteris quæ vi sibi naturaliter à Deo impressa, agunt in bonum suum, & totius vniuersi.

^p libro quod
animi mo-
res tempera-
mentum
corporis se-
quantur.

Agunt singula forma sua & causarum superiorum viribus.

§. 2.

Etiam feriatâ ratione soli sensus satis probant, naturam secluso penitus otio, esse totam in actione, inde rerum existentiam, vitam, sanitatem, ut ex eius defectu morbum & mortem æstimari.

¹ Corpus cœleste celerrimo, regulatissimo tamen circulari motu contendit

¹ D. Tho.
contra Gen-
tiles lib. 3.

contendit assequi successiue totum vbi ad quod est in potentia, tum lucis & variæ semper virtutis effusione causat in inferioribus generationes & corruptiones; vnde pendet mundi perennitas. Cælum empyreum est immobile, vt sit congrua sedes beatorum æternam & inalterabilem gloriam possidentium; ne tamen videatur otiosi, foelicissimos in inferiora mittit influxus, ad congruam illorum stabilitatem, & specierum conseruationem.

D. Thom.
1. 4. 66 ar. 3.

Ignis æthereus natura sua & cælorum consortio etiam in sphaera sua mobilis, omnia peruadit, vt sit in illis actiuitatis principium: aer illi proximus est in motu continuo, sequitur enim omnium motus; suos ex rarefactione vel condensatione, & quos habet à planetis tempori dominantibus, vndis velisque semper imprimi; terrestrium omnium animantium vitam fouet, intrat omnes inferioris mundi sinus; omnium hospes, omnium exceptus hospitio; ne solutionem continui natura patiarur. Hæc prouida collectas ex superfluo alimenti terræ, & ex abyssi vaporibus aquas, habet in thesauris, vnde perenni cursu fluunt fontes, inexhaustâ & nunquam satis mirandâ largitione. Currunt quæ datur exitus riui; & relicta pratis fecunditate, iunguntur tandem fluminibus, vt cursu velociore properent in locum suum, nequidem illic quietem habituri; nam, vt cecinit Prophetæ mirabiles elationes maris tot concussi motibus, & regulatis simos in summa semper sibi seruans irregularitate. Quot pretiosis productionibus piscium, vegetantium, conchiliorum, margaritarum, gemmarum ferax sit, infinitum est dicere; eum vera sit opinio vulgi, quidquid nascitur in parte naturæ vlla, & in mari esse, præterque multa quæ nusquam alibi; ita plusquam sibi sufficiens, ad reliquias & necessitati & voluptati nostræ profuturas nos patitur conuolare, etiam eas si moramur littoribus exponit. Aquæ dulces, si præcluso sibi quo defluant exitu stagnare coactæ sint, dum incipiunt non moueri, corrumpuntur: tunc tamen terrenum quid euocant in superficiem, qua condensata fiunt virides, herbacæ: insecta; ranas, & similia producant, etiam in ergastulis operosa.

Ps. 92.

Plin. lib. 9.

Co. 2.

Superiorum seminibus prægnans terra mater; Isis multimammia, mirabiles varietate, vsu, pulchritudine, etiam cæli nomine dignos fetus producit: Iouem in stanno, venerem in cupro, lunam in argento, solem in auto; & immota situ, cæteris elementis fecunditatis actiuitate præstantior est. Etiam dum sole per hyemem absente, depositis ornamentis jacet velut mortua, tunc calorem internum pugna contrarij & concentratione validiorem impendit propagandis radicibus, congerendis thesauris virium, quæ proximis per ver & æstatem productionibus sufficiant. Semper in officina secretiori laborat in formandis lapidibus, metallis, gemmis: ipsamet rupes, si desit ma-

K

teria quam adhæſione ſuam faciant , aquis quibus alluuntur vim imprimunt lapidificam , mollia quæque in ſaxa conuertentem , ſtupentibus nobis quod liquidis immerſa non liqueſcant , ſed indurentur. Ipſæ quæ jacent , quæ conculcantur res viliffimæ , quantum valent contrariis in ſe pugnantibus reſiſtunt , & patiendo reagunt ; quòd ſi nihil amplius illis licet , ſui ſpecies per aërem illuſtratum diffundunt immenſa quadam propagatione , ſic in aliis ſaltem prouocant , quos in ſe non habent , affectus & motus.

* Galen.
lib. 1. de ſanit. tuenda.

Langueſcunt elementa ſi comparentur animantibus , quorum formæ nobiliores cœlo & igni multum affines , etiam cæteris præſtant aëtiuitate. Nocte , dieque diſcurrunt , volant aues , natant piſces , & aërem vento in partem vnã fluentem , ſuperat motus animalis in omnem locum & ſitum , ad omnes vndique lationes momento varius. Agunt tum neceſſitatis , tum voluptatis , tum propagationis cauſã , de quibus ſigillarim ſuis locis dicemus : ſufficiat hîc præmiſſe , naturam in nulla ſui , vel minima parte otium pati ; potiſſimùm in homine qui ad laborem natus eſt , inquit ſapiens , id eſt ad actionem non tamen ſine voluptate. ^v Ideo nutrices vſu ipſo edoctæ tribus modis placant gementes infantes , ſcilicet papillam ori admouendo , motu mediocri in cunis , in pendentibus lectulis , & in ipſis vlnis , tandem vocis modulatione , quia ſpiritus natura mobilis delectatur motu tanquam propria operatione , qua ſeruetur in eſſe ſuo , purgatur , attenuatur , diffunditur , augetur , viuificatur : propterea ſoni vim magicam obtinent qui mouent ipſum ad diuerſas affectiones , aſperi vt tubæ , ad iram : molles planique , ad amorem. Delectat igitur infantes motus ab aliis impreſſus , cùm ad illum ſibiſmet præſtandum vires non ſuperent ; at cùm adoleuerint , ſic diſcurrunt , ſic laſciunt , vt nequidem eos parentum amor aut metus continere valeat & ab exceſſu reuocare. Sic quodlibet animal in iuuentute læticia geſtit , inordinatis motibus exultat , ad voluptatem conficito vi dolique certamine ; ſi parem non inuenit , ſolitariè ſecum exercetur , in vnã corporis partem , velut in holtem inſiliens nunc fœlici , nunc vt placuerit fruſtrato conatu. Hominem vt infantem & adultum , ſic virum & ſenem actione delectari ſatis probant belli munia , venationes , tot ludi ſpecies , ſaltationes , condita certamina quæ cedunt in gloriam nobilium. Inter hæc quis ferat , quis non habeat velut publico mundi iudicio damnatos reos , homines qui deſidia langueſcunt , in domo iacent , tanquam in ſepulchro , mortemque corporis ipſo torpore præueniunt. Auarus ſibi laborat , prodigus aliis , deſes nulli , nequidem ſibi , cùm ex inertia ſequatur rerum omnium , bonorum , amicorum , virturum , honoris egeſtas , vitiorum propago , & dejectæ mentis , naturæ Deique dona inſipientis , ſe tandem torquens conſcientia.

In illos itaque merito seuerius inquirebant * Athenienses , Ægyptii ,
 Romani , constitutis Magistratibus qui de singulorum professione ,
 moribusque censerent , & otiosos velut inutilia terræ pondera , velut
 inauspicata Reipublicæ monstra profligarent. Vt quid lethargiam
 hanc referunt in frigidam corporis temperiem , pituita diffluentem ,
 cum luna huius humoris domina , sit omnium planetarum mobilior ,
 vt eorum vires cursu citissimo colligat , & ex propriis indiga , aliorum
 beneficio fiat diues. Heu ætas nunquam reditura , fortè simul virtu-
 tis & salutis occasio labitur ! & tanto langore soluuntur mentes , vt
 damnum hoc non sentiant , vel se non sentire fingant , cum interim
 ad latus mors est , quæ miseros Dei iudicio sistit , iudicium addicit
 morti secundæ ad supplicia semper viuificæ.

* Plutarch.
 in Solone.
 Diodor. Si-
 cul. rer. an-
 tiq. lib. 1. c.
 3.

Non est verè quod multum conqueramur de torpore hominum
 in obeundis vitæ ciuilibus muneribus , paucis latere & sibi viuere pro-
 positum est , cæteris omnibus in lucem proferri. Tales maxime sunt
 quibus contigit sub igneo temperamento , animus ad quælibet offi-
 cia cum periculo promptus , quia spiritus calore repurgati , difficilia
 quæque penetrant : Tales fuere gentium vastatores , qui summum
 bonum ducebant esse terrori cæteris mortalibus : tales sunt qui digni-
 tatibus , diuitiis , superbo rerum omnium apparatu , cæteris volunt
 præferri. Vndique perstrepunt ambientium fremitu regum aulæ , iu-
 dicum fora , etiam Ecclesiarum sedes ; quod negotiatur , quod negat ;
 quod rapit auaritia : quod obscurat & deiecit inuidia : quod ardet ,
 quod furit improbus amor ; id totum aggreditur inquieta mens , vt
 cupiditatibus suis indulgear , vt peruersa libertate , possit omne quod
 placuerit , cæterisque , nihil ab illis patiens , dominetur. O lugendam
 mortalium actiuitas , in damnum suum potens & ingeniosa ! latius
 esset languescere oriri , quàm ad agendum præcipites peccare ,
 cum orium eo maxime titulo caueri debeat , quod disponat ad pec-
 carum. Corpori , sensibus , mundo , dæmoni , quod lugendum est ,
 æternæ damnationi laboratur , cum nihil aut parum virtutis , Dei ,
 æternæque salutis contemplatione fiat. Non deest intimis pectoribus
 illustrans & mouens Dei gratia , sed deest animus qui velit lucenti ,
 mentis oculos , suadenti , etiam trahenti consensum præbere , & cum
 entia cætera , quod naturæ suæ proprium est , fideliter impleant , so-
 lus homo rationi simul & gratiæ , ad quam natus est , reluctatur sen-
 sibus obsequens , motu tam absurdo & aberrante , quàm si sphaera
 cœlestis terræ locum subiret.

quibus sequitur ut non sicut in quibusdam rebus quod non sicut in quibusdam rebus
 ni in quibusdam rebus quod non sicut in quibusdam rebus quod non sicut in quibusdam rebus

Agit natura propter finem.

Lex 4.

Vi contemplatus fuerit partium mundi, pro qualitarum suarum meritis, situm: commissuras à similibus in dissimilia blandè desinentes: varios ad se mutuò, & ad bonum vniuersi concentus: colorum, elementorum, specierum ordinem, agnoscat, vt exposuimus, Deum qui tantum opus omnipotentia sua de nihilo creauit, sapientiâ digessit, æternis suis idæis verbo conformauit; si domum ornatisimam nemo sanus dicet casu & fortuitò sicconstructam: à ratione magis alienus erit asserens mundi partes sic harmonicè compositas, in hunc ordinem fortuitò confluisse; nam ordo proprius est intelligentis naturæ partus, quia finis intentionem, vt obtineatur partium electionem, limitationem, fixosque certa lege situs necessariò supponit.

Possunt aliqua casu rectè fieri, cæca quidem, sed breui felicitate; nam operatio certam non habens causam qua dirigatur non sibi constat, & bis eadem non se proferit. Cum Protogenes^v spumam equi non valens exprimere, penicillum iratus in tabulam impegit, fortuna fecit naturam, sed vnico tantum miraculo, nec enim milies similibus tentata, votis respondit. Cæcus potest sagitta scopum attingere, quem nec intendit, nec videt, sed id iterum etiam imposito totius vitæ tempore non assequetur. At natura constanter eadem semper agit: cælis hodie sunt iudem qui à principio fuere motus, à rotaculis ne puncto quidem aberrantes, eadem elementorum sphaeræ: eadem proprietates plantarum & animantium: vnde patet eam casu non agere, quia quæ sunt à casu varia sunt; sed agere propter finem in singulis, quorum labor in bonum vniuersi architectonica prouidentia confertur.

^v Plin. lib.
36. c. 10.

Elementa sua loca, suasque qualitates sibi vendicatis.

§. 1.

GRauia corpora remotis impedimentis feruntur semper deorsum, læuia sursum, motu recto velut citissimo; tendunt igitur in

terminum, quem ut impetu quarunt, sic cum peruenerint quiescit, velut impletis affectibus possident. Illo gaudere patet ex eo quod illic non grauitant, & inde vi tantum maxima possunt euelli. Si corpora certum non haberent locum, ad quem ut finem mouerentur; si ad omnem lationem essent indifferentia, concurrerent in inuicem, totusque orbis horrenda partium suarum collisione contritus in antiquum chaos solueretur. Elementa si suas proprias non haberent qualitates, quas intendunt sibi seruare & augere, non agerent, non pugnant, quia nec haberent hostem; & nihil intendentibus, nihil esset quod aduersaretur. Aqua igne supposito, fugam commota non quereret, nec postmodum se suae restitueret frigiditati, si qualitatem hanc velut sibi propriam, eliminato calore nocuo, forma non vindicaret. Plantarum radices sursum mitterent innato calore illuc ente, caelestique trahente, & non deorsum in terram, nisi caecae indigaeque natura duceret ad paratum illis alimentum, sicut animal matris uerberibus admouet ut nutriatur.

Animalium formatio fit propter actionem, actio propter constitutionem boni conuenientis.

Animantia nascuntur organis ad actiones sibi proprias instructissima, leones unguentibus, tauri cornibus, elephas dente & proboscide, quae tanta mole non satis flexibili manus instar ministrat rhinoceros tectus lorica, ut frustrata omnia quae videntur in aquis; picus martius unguis est unguibus, quibus scandit arbores in subreptum, felium modo: cauda breui ne supino, si longior esset, attritu contereretur: percussi corticis caui sono pabulum intelligit subesse, tum rostro ad id validissimo, quod obstar disceperit: linguam habet plus pedalis longitudinis, in extremo bifurcatam, & in se per articulos insertam, hanc explicatam & tensione subtiliorem immittit in taredulae sinus anfractuosos, latentemque praedam sic forcipe comprehendit. Avibus aquaticis lati sunt pedes, ut sint aptiores ad natandum: ardeae sunt eminentia crura, longius collum, rostro in pugionis modum acuminato, ut pisces in altis etiam aquis possit configere. Lucio dentes laterales sunt acerrimi ferrati, insuper palatum unguis ordine multiplici positus asperum, ne lubrici pisces e raptoris faucibus elabi possint. Quis neget haec a natura provideri propter actiones futuras, & his munitionibus ad conflictum viuentia praeparari?

Sic agunt propter finem animalia, illum obtinent mediis sic opportunis, actus suos intendunt aut remittunt ex occasione, tot artibus, tantaque morum disciplina, ut plerisque uti ratione videantur. Feles quoque silentio, quam leuibus vestigiis obrepunt aubus, quam occulto speculatu in musculos exiliunt: in angusto deprehensis vnde duplex exitus, vngue porrecto metum incutiunt ex vna parte, ut eos ex alia qua expectantur, erumpentes corripiant. Quis neget aues futuræ proli laborare cum fabricant nidum sub dio, ex siccis paleis ne putrescant, alterno plexu longius intextis, ne facile dissoluantur, & ut pluuiis detur effluxus; angusta primum capacitas est ad caloris fomentum, plumis etiam substratis quæ pullos implumes molliter excipiant, tum his crescentibus quantum opus est dilatatur. Hirundines nidum luto construunt, stamento roborant, plumis floccisque consternunt tepesciendis ouis, simul ne durus sit pullis infantibus, & quia solidus aquas contineret quibus mergerentur, eum non sub dio, sed sub tecto constituunt. Dices araneam non agere propter finem, cum orditur telas intextis vndique laqueis, glutino tenacibus, muscarum venationi, & cum velut certa prædæ, aluum hac lanuginea fecunditate tumentem exhaurit? Prævident hyemem apes, & melle condito in aluei cellulis, leui cera, ne quid effluat, obturatis, sibi seruant alimentum, opportuno labore, dum sæuiunt frigora nec concesso nec felici. Quid de formicis annonam simili prouidentia recondentibus? quid de scarabæis qui semen in æquino stercore conuoluendo sepeliunt, ut calor humidus foetum educat?

² D. Thom
12. q. 11. a. 2.

¹ Ibid. q. 1.
a. 1.

Percurte cæterorum animantium artes, pro alimento, venere, partus educatione, hostium pugna, videbis id rationis ductu non fortuito fieri, quod semper & sic optime fit, ut nihil melius, nihil aptius humana mens posset excogitare. Semper fit, quia necessario fit, hunc instinctum imperante & mouente ea quæ naturam regit intelligentia, ² sicut in habentibus cognitionem appetitus mouet alias potentias ad suos actus. Quemadmodum ars in nobis absolutissima nihil consultat amplius, sic ars naturalis, licet operetur ratione finisque gratia, nullis tamen rationis discursibus indiget maxime cum ad intra moueat, inquit Plotinus. ³ Omnium finis proximus est indiuidui & speciei conseruatio: vltimatus autem, ut res dum perfectionem suam assequitur, diuinam magis exprimat, & diuinam fecunditatem, bonitatemque similibus productione.

Proprium hominis est, finem nosse, appetere, ad eum omnia referre, eoque frui, nam bruta incipiunt à mediis sine vlla ordinatione ad finem, & inde tendunt ad ipsum finem: homines autem incipiunt à cognitione finis, & inde procedunt ad media, ad eum obtinendum congrua; habent à fine speciem & rectitudinem suam, præ-

miū suū ex eo merentur actiones seu priuatæ seu publicæ ^b Ideo quælibet Respublica sibi finem constituit, tum ad eius consecutionem leges conuenientes, sunt enim ad Rempubicam leges accommodandæ dum feruntur, non Respublica ad leges, & quia lex nihil aliud est, inquit Aristoteles, quàm libera mens à cupiditatibus, quibus optimus quisque potest à recta via detorqueri, ideo omnia quantum fieri potest ab ea determinari debent, nec hominum arbitrio fallaci relinquenda sunt, vt finis facilius obtineatur.

^b Arist. 4. polit. c. 1. & lib. 3. c. ult.

Quod est indeterminatum & vagum, in iure ^c nullum est, stipulatio, sententia, testimonium, donationes, legata, debent cadere in rem & personam certam. Ita non proficit, sed inter errores coneritur vita quæ certum non habet sibi propositum finem: non enim bene disponet singula, nisi cui iam vitæ summa constiterit; hæc erat antiquis Philosophis ad naturam, idest ad rationem quæ est hominis natura, viuere. Ad sublimiora fertur Christianus, ipsum mouente spiritu qui non est huius mundi; vt huiusce magnæ domus paterfamilias, vt huius mundani templi sacerdos, sibi proponit hostias laudis iugiter offerre Deo: rebus seu secundis seu aduersis, quidquid ager in verbo aut in opere, omnia refert ad eius gloriam. Charitatem hanc sequuntur virtutes omnes, fidelis in paucis dispensator super omnia constituetur, sic vnum semper ager in diuersis, maximum etiam in minimo, ex rectis actionibus in vltimum finem directis, ex placido continuoque vitæ tenore, conscientia sua foelix existet. Heu quam pauci sunt, qui hoc cœlesti consilio, se suaque disponant: cæteri, eorum more qui fluminibus innatant, non cunt sed feruntur: ex his quosdam leuior vnda detinet, & mollius vehit, alia vehementius rapit, alia proximè ripam cursu languescence deponit, alia torrentis impetu in mare proiicit; omnes citra fixum virtutis, pietatis, Deo seruiendi propositum, vita turbulenta & infœlix manet exitus.

^c l. 3. ff. de obligat. & act. l. 1. de sententia quæ sine certa quant. l. 4. C. de testib.

Aberrationes insolite probant consuetum ordinem.

S. 3.

His quæ diximus obiciunt, nasci sæpius monstra præter speciei conditiones, sic natura videtur vel cæca, quæ suas operationes ad finem dirigit, vel impotens quæ propositum non obtinet, sed contumeliam hanc facile diluet, qui rem ex æquo bonoque perpendit. Scire debet sic rebus omnibus adesse prouidentiam, vt seruato generali rerum ordine, non excludat in singularibus contingen-

tiam, malum & defectus. Constat ars quælibet certis suis præceptis, & tamen sæpius aberratur, aliquo ex principiis deficiente: seruetur elementis sua cuique regio, nec mouentur illis à Deo positi termini, cum tamen eorum partes aliquæ misceantur, alterentur, modis innumeris transmutentur. Seruantur similiter rerum species immotæ, suis semper dotatae similibus figuris & proprietatibus, cum tamen illis quædam incidant aberrantia. Id procedit ex defectu, vel excessu materiæ, quæ mollior in animalibus quàm in plantis facilius vitiosas patitur impressiones. Fiunt etiam ex ægra & multiformi parentum imaginatione: ex vtriusque qualitatum repugnantia, quæ non valent in vnum consentire: ex continentis vteri vitio, tandem ex specierum adulteriis. Ad hæc peccata cælum inclinat, inquiunt astrologi, ^d ascendentibus signis tropicis, Saturno retrogrado cum capite medusæ: vel si malefici cadant ab angulis, luminaribus nullam cum horoscopo eiusque Domino cognationem habentibus.

^d Ptolomæ
quadrip. lib.
3. c. 9.

Mirum nobis est hominem ex bruto, brutum ex homine, integris vel peruersis membrorum figuris nasci, prolemque biforsem, veneris monumenta nefandæ, sed rebus vt erant positis, talis debet contingere productio. Apparet his etiam præsidere prouidentiam, ex eo quòd ne singularis defectus in speciei detrimentum excurret, monstra & ex diuersarum naturarum permissione nata, sterilitate damnantur. Hæc omnium in se non conuerterent oculos, non velut stupenda per prouincias circumducerentur, si non esset ordinaria lex à qua deuiant. Agit natura propter finem quem sic ordinariè consequitur, vt eam vel in vno, multis sæculis elapsis, aberrare mirum sit. Nihil magis legem in Republica vigere probat, quàm pœna capitis reorum in illam peccantium: sic naturam in cunctis iudicio ferri constat, ex monstrorum raritate, ex eorum cita naturaliter vel ciuilitate irrogata morte, & ex perpetuo fœcunditatis interdicto, ne viuant in posteris. Facilis etiam est transitus à miraculis naturæ, ad miracula artis; si enim deprehendatur semel natura in variatione sua, eiusque ratio manifesta fuerit, expeditum erit eo deducere naturam per artem, quo per casum aberrauerit. Igitur exceptio quæ firmat & declarat regulam in iure, ^e etiam ampliat in natura: læsam tamen hac inferiorum præuaricatione crediderunt antiqui, & ne sumeretur in exemplum legis violandæ, illam Græci, Romanique ^f multis placabant sacrificiorum & cæremoniarum expiationibus, insuper deportato & suffocato fœtu. Monstrum est homo, passione rationem subigente semi-vir, & vtinam pessimis suis moribus, pares sibi non gigneret.

^e l. nam
quod ff. de
penu. legat.
^f Alexand.
lib. 5. c. 27.

Cuiuslibet

Cuiuslibet agentis naturalis limitata est potestas.

Lex 7.

T creatum omne tendit in certum & determinatum finem, Vide lib. 2.
l. 10. §. 6. ut exterius instruitur accommodis ad actiones eliciendas instrumentis, sic habere debet interiores potentias quæ ad tales actus non ad alios inclinent, moueant, dirigant; pro liberius exequendis, decertent; & conuenientis boni possessione delectentur, opus naturæ non iret in propositum, si aut instrumentis deessent potentia, aut potentiis instrumenta; nam sine potentiis instrumenta mortua sunt, & potentia sublati instrumentis inertes. Ex eorum mutuo consensu foelix nascitur actio, dum tamen quæ hanc elicit vis interior, à fine modum accipiat, & in illum recta feratur, sicut motus naturalis in centrum. Non ergo vaga debet esse potentia, sed certa, determinata, fini congrua, ne vim assidue patiatur, inclinans ad id quod non potest assequi, aut nihil assequatur in scopum non directa. Hanc potenciarum limitationem in singulis obseruamus fieri ratione essentia, loci, temporis, & resistentia contrariorum.

Ipsa rerum essentia potentia limites ponunt.

§. I.

Constat ex superioribus diuersas esse rerum essentias, & tales esse probant tot operationes diuersæ, quæ supponunt diuersas potentias, essentia velut filias, actionum matres; nam ex essentia potentia, ex potentiis actiones fluunt, sicut ex fonte certa qualitate prædito, similes rui, nobilitatem originis præ se ferentes.

Cum ex D. Thoma ¹ Angeli sint ab inuicem distincti specie, præter naturam spiritualement quam habent à materia conditionibus 1. q. 108.
a. 4. creatam: præter momentaneos illos ad intelligendum splendores: præter tenax voluntatis propositum: præter communes illas dotes, habet alias vnusquisque naturæ suæ, & diuersis exequendis officiis congruas; cum autem non sufficiant sibi ad beatitudinem, etiam data sunt illis dona gratia secundum capacitatem naturalium, ¹ quæ sic & 1. q. 10. a.
6. propria, & diuinitus concessam amplitudinem, quibusdam velut li-

L

mitibus circumscribunt. Motores suos cælum imitatur in stellarum distinctione; nam ut ait Apostolus^k alia est claritas solis, alia claritas lunæ, alia claritas stellarum, stella enim à stella differt in claritate, situ, motu, virtute, modis influendi. Elementa habent id commune, quòd ex ipsis omnia fiant, & in illa resoluantur; sed vniuscuiusque natura constat duabus qualitatibus, quarum vna potentior, alia debilis, per hanc validiorem vnitur inferiori sibi vicino, ut aër aquæ per humiditatem qua præualet, & qua simul hoc humili coniugio depressus coërcetur.

Mixtorum essentiaë quatuor concluduntur generibus, illisque propriis annexis potentiis, scilicet vegetantis, sensitui, appetitui, loco motiui. Vegetatiua nutrit, auget, generat; sensitua per quinque sensus, aut numero minores obiecti speciem trahit ad se: appetitiua operatur per modum inclinationis in bonum sensibile: loco motiua conceditur perfectioribus, quæ cum pluribus indigeant, quibus non sufficit vnicus in quo consistunt locus, ad alia commigrant fertiliora. Sub his generibus innumeræ sunt species, singulæ suis dotatae potentiis, ad proprias actiones eliciendas. Vegetant omnes plantæ, sed earum singulæ species propriis præditæ sunt viribus, quas æstimat medicina ratione missionis primarum qualitarum, etiam occularum quæ totius substantiæ vel familiaritate nos alunt, vel dissidio, & inimicitia naturam nostram depeculantur. Inde constat medicamentorum vis specifica, quòd reubarbarum bilem educat, elleborum melancholiam, agaricus pituitam: quòd capiti conferat betonica, rosa, viola, mastiche; pulmone glycyrrhisa, amygdala, polypodium; cordi garyophilum, cinnamomum; jecori absynthium, sic de cæteris apud medicos.

Omnia viuientia habent terminos intrinsecos magnitudinis & paruitatis, habitus & priuationis, quos non possunt nisi per miraculum excedere, tum quia in natura sicut in arte, certa debet esse partium dispositio, tum quia virtus animæ producentis hos accepit limites à Deo. Ipse non fecit omnia possibile; nec etiam quæ nos imaginamur, quia fecit conuenientia limitatæ materiæ, disposuitque in pondere, numero & mensura, nec enim potest vna statua plures consistentias simul habere; à sole patre genita & terra matre, certam habent formam, certasque vires sub idea determinata. Aspice, inquit Trismegistus, agricultorem semina in terræ gremium diffundentem, hîc triticum, hordeum alibi, & reliqui generis semina: aspice eundem vites, malos & ficus repastinantem atque amputantem; eodem modo Deus ipse in cælo quidem serit immortalitatem, in terra verò mutationem, in toto denique

^k Pimand.
c. 4.

mundo certis quibusdam legibus actum & potentiam, vitam & mortem. Suam iniustitiam manifestò produnt qui diuinam iustitiam cauillantur, inquit D. Dionysius, ^m aiunt enim mortalibus debere inesse ⁿ De Diuinis nomin. c. 8. immortalitatem, & rebus imperfectis perfectionem, mutabilibus identitatem, imbecillibus perficiendi potestatem; item ea quæ temporanea sunt esse perpetua, & immutabilia quæ à natura mouentur, & temporaneas voluptates æternùm perdurare: atque vniuersè illa quæ aliorum, aliis attribuunt. Sed sciendum est diuinam iustitiam, hoc ipso reuerà veram esse iustitiam, quòd omnibus quæ sua sunt tribuat pro merito singulorum, atque naturam cuiusque in ordine proprio, potentiaque custodiat.

Sunt quedam singulares potentia rebus agendis commensurata.

§. 2.

Differentiis specificis accedunt indiuiduales, quibus earum latitudo, multiplici, ordinata tamen diuersitate contrahitur: cunctis canibus non est eadem fidelitas & sagacitas, omnibus equis non eadem fortitudo; omnibus falconibus non idem ardor. Inter philomelas aliam alias superat pleno, graui, acuto, continuato, conciso, vibrato, vndante, ex profundo bulliente spiritu; & cum vnicuique suus sit cantus, animosa contentione pro victoria decertant.

Homines, cum sint superioris naturæ, etiam in magis multiplici sunt differentia, singularem autem cuiusque nosse, operosum, ambiguum est, & in his humana sapientia toties delusa, fateri cogitur ⁿ 1. Corinth. 12. 10. discretionem spirituum diuinum esse munus. Se nosse, primum fuit moralis philosophiæ præceptum, vt vitæ genus eligatur congruum genio, cælum enim, inquiunt, suis fauet incœptis; inclinandum quo vis illa secretior defert; rerum naturæ consentiendum, qua inuita ingens & vanus labor. Sed Reipublicæ potissimùm interest nosse vim ingeniorum, vt illa propriis addicant muneribus, & hæc habeat parata negotiis quibusque peragendis instrumenta: Igitur in vita ciuili, tanquam in vniuerso, distribuendus & stabiliendus est ordo dignitatum, qui quia lege diuina naturali docetur, eum violare & indebitum locum vsurpare, lex ^o habet vt crimen sacrilegij. Officiis, inquit Aristoteles, ^p velut in teatro conuenientes assignandæ personæ, singulis suæ; vnicum enim ab vno melius perficitur, quàm si ad diuersa distractus, etiam minor esset animus. ^q Ita sagax natura quo tempore corpus efformat, quod crassius est in materia, ad solidiores: quod tenuius, ad molliores: quod calidius, ad calidiores: quod frigidus, ad frigidiores partes constituendas attrahit. ^r Fit autem optima cor-

^o l. 1. Cod. vt dignitat. ordo seruetur.

^p Polit. 1. & lib. 2. c. 9. lib. 4. c. 15.

^q Galen. lib. 2. de elementis.

^r Idem lib. de optima corporis constitutione.

L ij

poris constitutio in qua similes partes & instrumentaria propria temperiem possident, secundum magnitudinem, numerum, figuram, mutuamque inter se connexionem, tale corpus optime suis fungetur muneribus.

Vt singulis sensibus proprii spiritus inhærent, vnus in aure, alter in oculis; vt singulis regnis, prouinciis, corporalium rerum speciebus, etiam singulis hominibus, vnus à Deo preficitur Angelus, sic in Republica diuersis rebus peragendis diuersæ assignantur personæ. Apud Lacedemonios de contractibus cognoscebant Ephori, de cædibus senatores, de aliis alij magistratus: Apud Romanos prohibitum, ne vnus plura eodem tempore gerat officia; ne duorum magistratuum assessor sit, ne dum ad vtrumque officium festinat, neutrum bene peragat, inquit Iustinianus, nec enim facile credendum est, duabus necessariis rebus vnum sufficere. At cum vnus vni rei se totum dicat, studio & experientia, deprehendit quidquid in ea bene præstari potest, fitque peritus artis suæ, cuius ignorantia culpæ annumeraretur. Iraque in omni iudicio rectè instituto, pro cuiusque controuersia qualitate competens iudex adiri debet. Hinc maxima magistratuum & officiorum diuersitas de quibus agit Iustinianus libro primo digestorum, & quid quisque potuerit, plures auctores integris voluminibus profequuti sunt. Eadem ratione statutum, negotiatores ne militent, neminem duplici militia vti posse, ne rustici ad vllum obsequium vocentur; singularum rerum mercaturum singulos profiteri; addici seruos singulis agris, quorum naturam vsu nouerant; pro singulis partibus agris, singulos esse medicos, ocularios, auriculares, & sic de cæteris. Ecclesiastica hierarchia, ad exemplum cœlestis, res diuersas diuersis assignat ministris; ita prohibet ne Clerici iudicem aut arbitrum laicum sibi constituent; ne vnus Clericus in duabus Ecclesiis conscribatur; ne plura beneficia, potissimum curata, obtimeat; ne Episcopi se immisceant in electione Abbatum, in bonorum monasterij administratione, ne missas publicas in cœnobiis celebrent, ne in illis aliquam imperandi potestatem exercent; denique ne clerici sint in monasterijs abbates; nam inquit D. Gregorius Papa, si vni militiae non sufficiunt, quomodo duplici sufficient. Monstrum est corpus cuius caput alterius est substantiæ, quàm sint ea quibus præest, membra, qua ratione præbit exemplo, qui diuersa imò contraria sectatur? quo modo docebit inexpertus, & dux erit militiae, cuius ne quidem egit tyrocinium? siue se regimini velit immiscere, siue non, subditos æqua ferè manet perniciēs: nam regens austeriorem disciplinam sensim in suos trahet mores, & dissoluet: quod si peregrinus rector rarò præsens, alienis tantum videat oculis, alienis audiat auribus, fiet noua & infinita quædam,

^c D. Thom.
1. q. 108.

^e l. vnic. C.
quemad. ci-
uil. mun. in-
duc.

^u l. Fin. C. de
assessor. l. 5.
C. qui mi-
litare poss.

ⁿ l. 174. ff.
de reg. iur.
l. 10. §. pe-
nult. ff. lo-
cat. &c.

^v Cod. lib.
10. tit. 14. &
lib. 12. tit.
34. & lib. 11.
tit. 54. l. 5.
Cod. qui
milit. poss.
^z Galen. de
perr. art.
med

^o Cap. consti-
tit. de elect.
& elect. po-
test. toto
tit. de foro
competenti.

^b 18. q. 2.
cap. quam
sit & seq.

^c In Regi-
stro. lib. 3.
ep. 11. & lib.
4. Epist. 1.

ex incongruis administris malorum accessio. Sanè mortuum est corpus, licèt externa vi moueatur, cùm in eo non est anima; perit nauis quam maria sulcantem, è portu voce, nutibus, litteris regere vellet absens gubernator. Hæc plurimorum authorum illustrata doctrinis breuiter delibasse sufficiat, ad confirmationem legis huius generalis; quòd diuersitas formalis actuum, procedere debet à diuersitate potentiarum; variisque natura sua institutis, congruos, paresque rectores esse præficiendos; & hoc non tam esse priuilegium, quàm ius naturale & commune.

Potentia præscriptis loci limitibus coërcentur.

§. 3.

COelum amplissimæ quidem finitæ tamen esse quantitatis probat Albertus^d hac demonstratione: Cœlum rotundum est, vt patet etiam oculis, & ex æqua sui concaui ad terræ centrum distantia; vt ergo ex parte nostri concauo finitur, sic superius peripheria & conuexo, nam extrema sibi semper consentiunt. Hanc limitatam peripheriam admittere necesse est, alioquin si pars superior in infinitum protenderetur, lineæ diametraliter se intersecantes ad angulum re-ctum in centro terræ, protensæ, in infinitum ab inuicem distarent, sic motus cœli qui est finitus, non posset tempore finito, infinitum hoc à linea orientis ad lineam meridiei decurrere.

In hoc vniuersali continente finito, nullum est corpus nisi finitum, tum ratione continentis, tum quia, cùm vnum non valeat aliud penetrare, si in immensum extenderetur, quodlibet aliud excluderet, & totum spatium occupans non posset moueri, suaque sic amplitudo, sibi carcer & catena, cæteris esset exitium. Etiam Angeli^e licèt spirituales à materia secreti, quia tamen vniuersi finiti sunt partes, operationem habent & sphæram aëritatis certo loco definitam; quamuis non sint in loco more corporum, vt pars eorum parti loci respondeat, cùm sint spirituales & indiuisibiles, sunt tamen in loco definitiuè, vt extra nec sint nec possint. Sphæris singulis sua est determinata quantitas, quæ medium inter præcedentem & sequentem impleat; Elementa suas habent præscriptas regiones: de mari dicit Deus,^f circumdedi illud terminis meis, posui vectem & ostia, & dixi vsque huc venies, non procedes amplius, & hîc confringes tu-mentes fluctus tuos; terræ similiter posuit mensuras, & tetendit super eam lineam,^g ascendunt montes & descendunt campi in locum

^d Albert.
Magn. lib.
de cœlo. 1.
tra. 2. c. 2.

^e D. Thom.
1. q. 52. a. 2.

^f Job. 38. 10.

^g Psal. 103.

^h Arist. 1.
meteor.

ⁱ Kekerman.
in politicis.

quem fundasti eis, inquit Propheta: ^h Multi quidem Reges Ægypti tentauerunt Isthmo perforata, mare rubrum coniungere mediterraneo, sed ab opere destiterunt metu, ne Ægyptus mari rubro depressior periret inundatione, vel saltem aquæ Nili corrumperentur. ⁱ Alij Principes id iterum efficere conati multis deterriti sunt prodigiis, vnde patet periculosum, etiam prophanum, positos à Deo naturæ terminos mouere.

^k lib. 8. c.
^l 8. & lib. 9.
c. 17.

^l De aëre, a-
quis, & lo-
cis.

^m Quadrip.
lib. 2. c. 3.

Infinitem esset recensere cuiusque climatis & loci dotes varias, in plantarum, fructuum, animalium, medicamentorum, metallorum, gemmarum fecunditate; id videre licet apud Cosmographos. ^k Pli-
nius longam texit historiam animalium quæ extra certa quædam lo-
ca non transeunt, & transportata non viuunt; id procedere dicit
Hipocrates ^l ex qualitatibus aëris, aquarum, terrarum, quæ veniunt
in compositionem & alimentum. Ptolomæus ^m varietatem hanc assi-
gnat signis zodiaci, & planetis, terris illis dominantibus; alij parti
cœli, stellisque, perpendiculariter influxum suum illic mittentibus.
Certè lapides terminos agrorum notant, non efficiunt, quòd enim
fundus & mensura protendatur, procedit à jure quæsiti modis legiti-
mis dominij. Ita cœli, elementa, variæ terrarum positiones, sunt non
tam causæ, quàm instrumenta diuinæ prouidentiae, sic ludentis in
orbe terrarum, sic pulchrè, sic harmonice dona sua distribuentis. Ita
nihil est amore vacuum, nihil quod non amet & ametur, quod necessi-
tas non quærat, quod abundantia non offerat; eo, vt dictum est, com-
mercio, diuersitas refunditur in vnitatem, omniaque sunt in omnibus.

Tandem licet sit ardens naturæ fecunditas, non nisi certis in lo-
cis se profert, & editos fetus conseruat; pisces viuunt tantum in a-
quis, terrestria in aëre; non pariunt apud nos leones, simiæ, psytta-
ci, natiuum suum solum desiderant, nec in alieno prolem exponunt.
Non fert aurum omnis tellus, sed ea quæ ad excipiendum archæi va-
porosum semen, matrice conuenienter disposita, solè pronubo, ho-
mogeneam hanc concretionem pluribus magnis annis efformat, &
vtero sibi fert, nunquam nisi vis inferatur editura. Hinc patet quàm
vanà sit chymicorum spes, qui alio parente, alia matre, aliis semini-
bus & vasis vfi, masculum hunc cœli solique partum, & formam sub-
stantialem, quæ naturalis tantum iuris est, ab arte sibi promittunt.

Ipsa rationalis anima licet spiritualis & immortalis, quandiu cor-
poris sui carcere conclusa, alibi non est, non agit, non vegetat,
non sentit, non intelligit; nam hæc quæ rationem dirigunt & appe-
titum solantur imagines, significant absentem à vera rerum existen-
tia mentem. Videt tantum in oculo, audit in aure, gustat in palato,
odoratur in naribus, digerit in stomacho, caloris fomitem habet in
corde, intelligit in cerebro. Videt oculus, auris audit, odoratus per-

cipit obiectum suum in certa loci distantia, extra quam à rebus emissæ species sensus non afficiunt. ⁿ Nimum itaque sibi plaudunt ^a Marf. Ficin. Theol. Plato. lib. 13 c. 5. Platonici, qui mentem humanam potentem asserunt non solum in partes elementorum, ex quibus corpus componitur, & quas imaginatio sæpè commouet, sed etiam in alias mundi partes, quippe natura superior, & Angelis vt essentia sic virtutibus affinis. Si tale ius datum esset mentibus humanis in externa, nullæ mundi partes suis iam constarent sedibus, dissolueretur vniuersi temperies à contrariis & pugnantibus inter se votis hominum. Solius Dei est patrare miracula, imperare ventis & mari, & se legis naturalis authorem, concessis aliquando priuilegiis probare, cum sic conuincendam, sic confirmandam decreuit populorum fidem. At homo nihil in naturam potest, nisi mediante natura, dum applicat actiua passiuus, & hoc est totum rationis imperium quod tamen non immutat positas corpore suo leges, non potest ad staturam suam adicere cubitum vnum; ^o ^o Math. 6. non aliam efficit partium conformationem, qualitatum temperiem; ^{27.} non sistit vegetantis perpetuos motus, non ventris quotidianas exactiones, non ætatis ad senium labentis defectum, nec extremam horam insperatis, inuitis, cum vita externum omne bonum auferentem. Sic mundus, sic corpus mentis humanæ potentiam coercet, magno tamen solatio, quod si desit illi facultas ad opera, piis affectibus plurimum possit apud Deum promereri.

Hos passa limites, vix vllam in politicis concedit potentiam, quæ vt rerum sic locorum quibusdam terminis non concludatur. Regna prouinciis suis assignant rectores, olim proconsules: singulis vrbi- bus etiam pagis, iudices; ita nulli liceat extra positos suæ iurisdictioni limites excurrere, & in alienam messem falcem mittere: ^p est enim territorium oppidorum & ciuitatum; est territorium iudicis extra quod ius dicenti impune non paretur; ^q idem enim est, ac si supra iurisdictionem suam vellet ius dicere. Ius omne seu dominij, seu seruitutis, emptionis, emphyteuseos, vsus, vsusfructus, feudi, certis loci limitibus continetur, expressis in contractibus vicinis conterminis, finibusque agris à mensuris auctoritate publica positus, ^r quos mouere, delere, exarare, crimen est pœnis extra ordinem puniendum. ^p l. 3. §. non perpetuz. ff. de sepul. viol. l. si quis. de leg. 3. l. Final ff. de Iurisd. l. 4. §. 4. ff. fin. re- gund.

Similiter Ecclesiastica hierarchica, ^s Ecclesias singulas singulis Presbyteris dedit, parrochias & cœmetria illis diuisit, & vnicuique proprium ius habere statuit, ita videlicet vt nullus alterius parrochiæ terminos aut ius inuadat. Has non patiens angustias mens sanctior, terrenas possessiones aliis habendas permittit, ipsa verò cœlestibus afflata donis conscendit in Deum, bonum omne; in quo iam nec rerum, nec locorum, nec temporis limitibus contenta, immensitas, æternitas est. ^r 13. q. 1. can. Eccle- sias.

Ad tempus concessa sunt hinc omnes potentia, illaque vel alternant vel concidunt.

S. A.

STabilitas aternitati propria umbram suam proicit mobiliter stantem, in rerum omnium fluxu sic rapido, ut dum tales esse cogitantur aut dicuntur, iam tales esse deserint, velocitate transitus mentem sermonemque praeueniente. Incorruptibilia, ut sunt caeli, alternant vices, parique pellens alteram sequenti cedit, & hæc immediate se proferenti, donec ascensu descensuque circulus perficiatur, iterum iterumque usque ad tempus soli Deo cognitum, reuolvendus. At corruptibilia certis ad summum sui gradibus ascendunt, statimque negata consistentia deficiunt, paribus interdum accessioni decrementis, sæpius immaturo funere, præcipitioque conteruntur. Interest mundo cælum volui, ne fixa siderum vis absumat eos quibus ex perpendiculari insideret, aut remotas partes nunquam hæc re-creatas virtute, languidis materia defectibus exponeret: Ita solis siderumque accessus & recessus varias efficiunt anni tempestates, corporum sanitati, terræ fructibus apprimè necessarias, & hanc inducunt in mundo temperiem quâ cunctorum vis & vita constat.

Arbores stato tempore foliis vestiuntur, floribus dant nobis arthas fructuum, quos ut amplissimam mercedem magnificè nostris laboribus exoluunt: tum per hyemem virtus in se contracta congregat, quod postea largiatur: Plantæ floriferae, quædam verè, aliæ æstate aliæ autumno florent, totumque tempus sic inter se partiuntur, ut nullum decore suo vacuum sit. In magno gaudio fertilitatis, & ad delicias usque nobis prouidens natura, ordinate tamen procedit, nam quia multis flos quilibet intra diem marcescit, habet successiuos; sic non profusa, sed prudenter dispensata fecunditate, diu pulchra, cultum & oculos nostros promeretur.

Auibus quàm iusta temporis ratio constat; hyrundines, ciconiarum, turtures, philomelarum innumerae similes circa vernum æquinoctium cum sole redeunt ad nos: primis mensibus occines celebrant conubia festiuissimo cantus ardore, cui dies etiam tunc longissimi, sunt breues, & ne nocte quidem lusciniæ quiescit. Huic laboriosæ voluptati, succedit cura prolis educandæ; dum adolescit, pennas veteres labore contritas exuunt, nouis induuntur, sic vegetiores abituræ conuentus agunt, & nulla tunc premente temporis iniuria, tunc cum
abundat

abundat alimentum, in ignotas nobis terras commigrant. Mirum quod captivæ iuvenes philomelæ nunquam id expertæ, præsentiant tamen tempus discedendi, & in caueis per totam noctem velut libero fruere aëre, volitant, magno vocis & alarum in angusto collisarum tumultu. Animalia cætera non æstuant in Venerem, nisi præscripto sibi tempore, in quo licet gregalia sint, feritatem quandam induunt, & copulam suam totis viribus contra procos vindicant, mitescunt postmodum, redeuntque in gratiam: natura sic actiones temperante per dilationes & ferias, quas homines in sua iudicia, suamque policiam, transtulerunt.

Initio quidem Romanæ civitatis^t populus sine certa lege vivebat, omniaque manu nutuque regum gubernabantur, postea leges curiæ ex populi in curias divisi sententia latæ sunt, sed infirmæ contra summam perpetuamque potentiam. Propterea regibus eiectionis^u ad consules transijt imperium, ex perpetuo annuum placuit, ex singulari duplex, ne potestas solitudinæ vel mora corrumpetur. Urgente quidem belli necessitate Romani Dictatorem sex mensium, Spartani Regem^x eligebant, penes quem erat summum ius, & transacta necessitate finiebatur potestas: alijs temporibus erat penes consules & senatores, quos iterum temperabat Tribunus plebis, ipse Consulesque annui. Olim Vuandalorum regnum in Africa fuit precarium, idest quovis tempore revocabile, similiter apud plerasque gentes receptum est, ut dignitates certo tempore, aut rebus gestis finirentur,^y nihil enim tam civile, tam utile, quam brevem esse potestatem quæ magna est. D. Ambrosius^z exemplo gruum quæ stationes, ducatum per vices agunt; antiquum, inquit, hoc Reipublicæ munus, ut communis sit labor, communis dignitas; singuli partiri curas discant, obsequia, imperiaque dividere, nemo sit honoris exors nec laboris, sic mitigatur regiminis invidia; sic non insolescit ex dignitate, qui mox debet obsequi. Ita fit ut Deo providente, magnis regnorum negotijs, paria quæ enascuntur, etiam impendantur ingenia; hæc autem se non possent in lucem proferre, si perpetuæ forent dignitates, illasque per totam vitam veterator occupans, in indignos tandem successores transfunderet.

Est quidem in monarchia summa continuaque potestas penes unum, maximo Reipublicæ commodo; Princeps enim perpetuus habetur velut immobile quo sustinetur, velut centrum quo dirigitur cæterarum dignitatum motus, rerumque continua vicissitudo. Reipublicæ corpori quod habetur immortale, hæc immortalis conceditur anima, hæc substantia plus minus-ue non patiens, in tot accidentium fluxu semper inamota. Pacem & unionem summum populi bonum, melius facit unitas ipsa, quam eius simulachrum

M

^t L. 2. ff. de orig. iur.

^u Florus lib.

^x Arist. 3. de polit. 10.

^y Senec. lib. 3. declam. 8.
^z Evamero. lib. 5. c. 13.

in multis se per modum vnius habentibus. Regimen debet esse felicius, quod magis imitatur imperium Dei, indiuisum; omnipotens, æternum, illic secretiora, promptiora, firmiora sunt consilia: perpetuò recturus regiminis artem velut sibi propriam attentiori studio, certioribus experimentis addiscit; non contentus probitatis larua conatur assequi sinceros heroicæ virtutis habitus, sic enim meretur inire cum bonis, cum ipsomet Deo fœdera, quibus firmatur imperium: plebem velut familiam suam paterno prosequitur affectu & hanc gloriosum sibi reputat habere splendidam, opulentam, lætam, gratulabundam, cum omnium amorem suo sibi concilians, in illis omnia possideat.

Quod igitur dictum est de limitata ad tempus potestate, intelligendum de subalterna, non de summa, quæ cæteris, vt Deus creaturis, vt cœlum inferioribus mutationi subiectis dominatur, licet dispari ratione. Nam regia potestas non est legibus omnibus soluta, sic vt impunè valeat abuti iure suo, & potentiam in Deo sapientiæ bonitæque iunctam tyrannicis operibus infamare. Rex tenetur primò naturæ legibus ab omnium Imperatore Deo positis, quibus qui non paret, cum rationalis esse desinat, cæteris non imperabit: tenetur etiam positis à se legibus vt instar primi mobilis prior subeat motum quem alijs imprimat; vt quod alijs per iustitiam non licet, ei non liceat per potestatem; vt submitat principatum legibus, quas si soluerit exemplo, & his innixus principatus concidet. ^a Sic Ægypti Reges vitam non aliorum regnantium, quibus voluntas pro lege est, traducebant licentia, sed ex lege vitam priuatam agebant; vt quemquam per superbiam aut iram non possunt punire. Sic Rex Medorum ^b non potuit eximere Daniele de lacu leonum, id lege lata prohibente: sic Imp. Theodosius & Valentinianus, ^c digna, inquit, vox est maiestate regnantis, legibus alligatum se principem profiteri, adeò de authoritate iuris nostra pendet authoritas, & reuera maius imperio est submittere legibus principatum. ^d Hinc ex imperfecto testamento legatum non percipit Imperator, decet enim eum seruare leges, quibus esse saluatus videtur. Vnde lis mota inter Regem & subditum, iudicis ordinarij sententia dirimitur; cedit enim in gloriam iusti principis, maiestate seposita iudiciorum aleam subire, quia multum lucratur etiam dum causa cadit, salua lege qua velut fundamento stat imperium.

^a Diodor. sicul. rer. ant. q. lib. 2. c. 3.
^b Daniel. 6.

^c L. 4. cod. de legib.

^d L. 23. ff. de leg. 3.

^e L. 1. ff. de const. princ.

Populus ^e ius suum in regem contulit, certis quibusdam adiectis conditionibus quæ dicuntur leges regni fundamentales, communi sponcione firmatæ, & quas Reges dum inaugurantur obseruatuos se tactis aris sacrisque Euangelijs, solemniter iurant; his ergo teneri, regiamque potentiam coërceri nemo dubitat. Tyrannis ne crudeliùs

scilicet, sæpè frænùm sup̄ ira fremiasque populi, metum quem patiebatur, in authorem repercutientis. Continet etiam illos vicinus hostis populos desperatione rebelles in deditiōem accipiētes, & per ciuiles tumultus viam captans ad irruptiones, faciendas. Sic enim, vt diximus, ^f contraria, dum æquis ferè viribus congrediuntur, se mutuò temperant. Adijce honoris, & gloriæ, etiam in sequuturas atates proferendæ stimulos, quibus potentes impotenter aguntur: debent enim cauere qualem famam habeant, quia qualemcumque meruerint, magnam habituri sunt. In iudicium rei malè gestæ vocat eos omni momento vox populi, vocabunt sæcula & in posthumam ^g memoriam, omni pulso timore seuerius vindicabunt. ^h Sic dum mortui Regis Ægypti laudes à sacerdotibus dicebantur, falsis populus magno reclamabat tumultu, & indignos honore solito sepulturæ priuabat; is timor coëgit Ægypti reges iuste viuere, veritos post mortem futuram plebis iram, atque odium sempiternum; illis igitur magna fortuna, minima licentia.

Quod si malè sanus vitiorum amor, omnem recti honestique sensum exinxerit in principe, vt amplius non audiat naturæ leges, Dei malum exprobat, & ad meliora vocantis vocem, populi tabescentis gemitus, execratorum conuulsiōes, extremis in malis, extremum à Deo exhibetur remedium, mors. Cita, immatura, insperata, rebus vt credebatur prosperis, solet demetere tyrannos, non curis, non immanitatibus quibus pascuntur confectos, sed sic diuinitus addictos in argumentum præsentis mundo prouidentis, ad similiū terrorem, ad bonorum solatium, & vt telo foeliciter è vulnere auulso Reipublicæ plaga citò veniat in cicatricem. Id non contigit in numerato à nobis præuisoque tempore, quia malorum principum non eadem iniquitas; non idem populis morbus, pari dicta remedioque curandus: opportunè semper adest laborantibus cœlestis misericordia, maiori fructu, maiori que miraculo, quàm si cunctis notus esset imperantium terminus. Non queramur amplius quòd homines nascantur morituri; heu si tanta, tamque nefanda moluntur in tam incerto & tam breui vitæ spatio, quid non tentarent, si hæc longior desinitis ætatum gradibus protensa, improbitati certam rapinæ & crudelitatis suæ fruitionem promitteret? Mors itaque dum videretur extrema humanæ vitæ pœna, præsidium est; abyssus quo sorbetur vis tyrannica, ne latius in populorum stragem exundet. Malis terror simul & remedium, vitiis sibi semper accrescentibus imponens finem, quem in peruersum ardens cupiditas nunquàm fecisset. Bonis autem maximum solatium est, videre præsentem rebus humanis Deum, impiorum capita conterentem, montes æquantem solo, ^h præuaricatores ⁱ euellentem sicut spinas, quæ non tolluntur manu, sed igne aut ferro: ^k qui ^l regens eos in vrga ferrea, & tanquam vas figuli confringens: ^m qui

effundit despectionē super principes, & eos qui oppressi fuerant releuat.

Causæ vniuersales, vt necessarium, sic communem, æqualem, continuum influxum, sibi subditis inferioribus largiuntur.

Lex 8.

Rerum natura infiniti boni proles est, ita licet finitam oportuerit esse, quia non multiplicatur infinitum, quædam tamen causæ intra positos sibi terminos immensæ bonitatis similitudinem præferunt, in eo quòd sunt vniuersales: & ex singularitate sua, velut ex fœcunda monade, multiplex bonum effundunt in inferiora. Earum sanè consideratio laxat, erigit animum, æquat obiectorum suorum amplitudini magnificæ, & in interiores naturæ sinus admissum præparat ad cæterarum rerum aliàs abstrusarum cognitionem. Hinc enim discit vnde procedat in inferioribus pulchritudo, vis ad agendum, perpetuitas, nexus ad inuicem. Videt his causis vniuersalibus præsidentes intelligentias Dei ministras, velut angustissimum senatum de quo propheta ¹Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem Deos dijudicat; illis ordinariæ iurisdictionis limites præscribens, ad libitum aut coërcens aut proferens.

¹ psal. 81.

Inferioribus necessarius est causa superioris influxus.

§. 1.

^m Vide supra. l. 3. §. 1.

Constat ^m entia superiora enti primo viciniora, etiam plus habere perfectionis & bonitatis, tum in se, tum ad extra in naturam inferiorem diffundendæ. Siue loquamur de intelligentiis, siue de cœlis in natura corporea præcipuis, quorum etiam formalis dicitur esse materia, vt eminentes habent actiuas potentias, sic illas educunt in actum; procul ab otio & torpore agunt semper, non quidem sui conseruandi & augendi causa, sed vt bonum quod in ipsis exuberat, egentibus rebus infimis largiantur. Licet altum teneant, sunt tamen partes vniuersi, quæ cum cæteris necessariò relationem, societatem, nexum habent, sic vt eorum essentiæ, vires, actiones ad totius bonum, velut ad præscriptum sibi finem referantur. Si spheræ superiores semper ambitu suo cingunt infima, & implent eam quam obseruamus orbis totius dimensionem; eorum pariter vis actiua, non debet à cæ-

teris solitariè & infœcundè diuidi, sed illis communione coniungi; nam forma, cum sit magis vna, magis valet concurrere per qualitates, quàm materia per quantitatem, ad vnum illud efficiendum. Vbi tam celebris apud sapientes vniuersi harmonia & pulchritudo, si rebus infimis superiora non coagunt? Perit æstimata quantitas si supremum ab infimis diuidatur: perit vtrumque concentus, si graui non arriperit acutum: perit pulchritudo, si quod eminent lineâ vel colore, depressis & obscurioribus blandè se non interferat: perit vniuersum, virtute sensim, vt dictum est, ⁿ per gradus deficiente: perit hæc miranda circulatio ab imo se restituens, si passiuus actiua, infimis suprema benignè non consentiant.

^o Supra. l. 3.
^{§. 2.}

Si laborat in istis ratio, sensus satis deprehendunt cœli vires continuas in inferiora, per diem & noctem, æstatem & hyemem, per varias anni tempestates quæ procedunt ex solis accessu & recessu. ^o Huius luminaris & lunæ vim & motum sentiunt plurima animantia; cæterarum verò stellarum, licet obscuriores vires deprehendunt solis suis experimentis edocti, nautæ, pastores, agricolæ, at omnium hi qui diligentius, ex perpetua veteri obseruatione naturam earum didicerunt; Planetas septem esse sub Deo rectores vniuersi iam diximus, ex Trismegisti sententia; à Saturno rebus inesse statum, à Ioue optimam ad quiduis agendum temperiem, ardorem à Marte, splendorem à sole: gratiam, pulchritudinem amorem à Venere; industriam à Mercurio; motus & varietates à Luna.

^o Ptolomæ.
in procem.
quadrip.

Terra naturaliter prædita qualitatibus, frigiditate scilicet & siccitate, ad actionem & productionem ineptissimis, omnium tamen pulchra & fœcunda parens, satis se probat superiorum corporum dotibus arrhis ditatam, feminibus imprægnatam; in gemmis & metallis cœlum cœlo, in annuis fructibus, nouum mundum mundo parere. Habet tulippa figuram suam versus cœlum, ad influxus auidè suscipiendos hiantem: lufit in eius ordinata varietate natura, tamen stupens velut emortua contrahitur in tenebris, & illic omnes quibus fulgere potest miri colores, nigri sunt, nisi viuuda lux solis affulserit. Aëris, aquæ, terræ partes si separentur à suo toto, & à libero cœlorum influxu, corrumpuntur. Nequidem sine præuia vniuersali propositione concludit syllogismus; sine præsuppositis generalibus suos tractatus non aggreditur scientia; ita verum est singularia sine superiorum subsidiis non consistere.

Hanc partium vniuersi consensionem, collectam, & in minùs diffusâ materia magis sensibilem habemus in humano corpore; ^p in quo tres partes principes, iecur, cor, cerebrum, tum naturâ tum spiritu præpotentes, non seipsis tantum gubernandis dant operam, sed alios de se spiritus, tanquam iugi de fonte promunt:

^p Fernelius
physiol. lib.
4. c. 7.

M iij

& in omne corpus proprijs ductibus deriuant. His quicumque partibus singulis ingeniti sunt spiritus, aluntur: his in vires functionesque suas concitati, constantem & perpetuam operum functionem edunt. Vnde intelligitur præter innatos spiritus qui stabiles, & in vnaquaque parte fixi sunt, tres insuper errantes & vagos influentesque exiltere: vnum naturalem è iecore, per venas in corporis extrema diffusum: alterum vitalem, quem cor assidue per arterias emittit: tertium animale, qui in cerebri ventriculis genitus, hincque per neruos profectus, partes irrigat sensus motusque compotes. Citra has vires influentium spirituum, nulla pars in nobis, aut calorem aut insitum spiritum potis est retinere, sed in breui omnia conciderent principiorum viribus & fauore destituta.

Ex his familiaribus naturæ primitiis, elicimus sublimiores Theologicas conclusiones; videlicet si mundi partes infimæ, non stant nec agunt absque superiorum influxu benefico, ipsum quod vocamus vniuersum, finitum tamen respectu materiæ, quantitatis, formarum, qualitarum, infinite distans ab infinito, sic indigum, mobile, fluxum, plus habens potentia quam actus, ab actu primo, immobili, necessario vim quâ stet & agat mutuatur. Non consistit numerus si tollatur vnitas eius principium, productio, medium, finis, non erunt sine puncto partes quantæ, sine partibus composita. Quis motus non innitur & dirigitur immobili? & quis contemplatus rerum diuersitatem, ordinem, principiorum concinentes contrarietates, negabit hæc à suprema sapientia, limites, modum, legem existendi & agendi recepisse: vniuersum origine sua nihilum, & in id vnde ductum est, sponte sua decidens, sustineri, foueri, in esse & actione seruari ab ente primo? Deus est infinitus & immensus, rebus omnibus intimè præsens; quomodo vacabit ab actione primus actus: à sui diffusionem, prima bonitas: à conseruatione rerum, cum sit idea paternæ dilectionis & prouidentia? Exponet ne quæ amando creauit, & quæ ad suam similitudinem creata, non potest non amare? nihil enim odit eorum quæ fecit.

Oportuit, vt diximus, ⁹ rebus creatis inesse vim agendi, quæ potestatem sui productricem, quantum licet referat; sed insuper necessarium est ipsis agentibus adesse vim aliam superiorem tutelarem, & concessæ potestatis, contra defectus essentialis, contra casus externos vindicem. Deus absolutam essentiam suam, & ab ea cæteras pendere, paucis exprimit Moyse dicentis, ^r Ego sum qui sum, nam sine Deo nihil est, inquit D. Bernardus, ^s tam nihil esse sine ipso, quam nec ipse sine se potest; ipse sibi, ipse omnibus est, ac per hoc quodammodo solus est ipse, qui suum ipsius est, & omnium esse. Absit igitur vt operis diuini censor impius, dicas melius fuisse res cre-

⁹ Supra l. 5.

^r Exod. 4:
^s Lib. 5. de
considerat.
cap. 6.

creari præditas viribus , quæ sufficerent ad existentiam suam & finis consequentiam , non egentes illo semper mendicato Dei concursu. Nam omnia Deus propter se operatus est , scilicet ad bonitatis , ad amoris , ad gloriæ suæ manifestationem. Itaque sicut nihil potest esse extra suam immensitatem , sic extra suam potentiam , ut in rebus corpories nihil est extra cœli ambitum & influxum , ut nihil est in luce solis , quod ipso non illustretur ; nihil in igne quod ipso non caleat ; nihil erit in immensa Dei existentia quod ipsa fouente & sustinente non existat ; nihil in eius infinita potentia , quod eius intima vi non agat : si naturalia necessario patiuntur à superioribus agentibus , licet virtutis finitæ , quanto magis ab infinita , causarum causa. Catenæ pendentis omnes annuli sustentur à primo , quo deficiente concidunt , licet sequentes non immediate , sed vicario tantum nexu contingat ; Deus autem propter infinitatem , & immensitatem à nullo distans , nulli pro ratione ordinis à se constituti , non se communicat. Infinitæ & inexhaustæ bonitatis proprium est semper diffundi : amoris æterni , his omnibus quæ fiunt in tempore , semper adesse ; Pater meus usque modo operatur , & ego operor , inquit Christus ¹ : ut enim æternitas omnem temporis fluxum ; sic æternus amor omnem à se fluentem existentiam , præfens fouet. ^{Ioan. 5. 17.}

Ambit terrenus princeps , nihil præter auctoritatem suam , legibus & magistratibus explicatam in ditione sua fieri ; omnibus vult interesse & coagere , si non immediate seipso , cum id non pariat natura , saltem per delegatos ; publicis actibus vult nomen suum inscribi , & vultum nummis vsualibus ut , inquit Cassiodorus , ² videatur omnes per commercium pascere , sicut pro his non cessat perenni cura vigilare ; ut in cæteris , sic hac in re potissimum æmulatur dotes diuinas , scilicet esse , posse , agere vbique , instar numinis opus suum replere , & sanè ministris nullum esset ius in populum , nulla iustitiæ vis contra publicè sæuientem iniquitatem , si non eos regia firmaret auctoritas. Hinc patet magis pertinere ad gloriam Dei , si agentibus naturalibus ut semper adest , ita semper coagat , quam si non videret aut non curaret quæ ab ipsis fiunt , obliuiosus , deses , velut si ex cooperatione labor , ex labore viribus resolutis fatigatio contingeret otio reparanda. Sanè si rebus corporeis inesset ratio , melius sibi iudicarent , habere Deum sibi cooperantem , eoque si non perfecta beatitudine , saltem hac honoraria tutela frui , quam si suis penitus potentijs relinquerentur. Agens natura , agentis intra se Dei speculum est , ut vultus mentis : ideò non esset agens , nisi agentem intra se Deum exprimeret. Quid in his plus immoramur ; repugnat esse multitudinem sine vnitatem , actum secundum sine

¹ Lib. 7. variat. epist. ^{32.}

actu primo, finitum imtrensio non contineri; limitatam potentiam ab infinita non pendere: repugnat fluxa sine solido, vana & quæ nullum habent ius ad existentiam, stare sine eo qui verè est.

Homines ad perfectionem & ad Deum siue Deo non veniunt.

S. 4.

SI rerum corporearum, vt creator & primum principium, ita moderator est Deus, illisque vt existant & agant præstat immediato suo concursu: tale beneficium multò magis largitur intellectuali naturæ, digniori, sibi proximiori, & ad excipiendos supramundanos influxus natæ. Ita D. Dionysius * in hoc potissimum dicit consistere cœlestem hierarchiam, vt Deo cooperetur, diuinamque in se demonstrat operationem quoad potest elucescentem: Angelos refert nunquam fatiscens amoris contentione semper ad anteriora extendi, primordiales illustrationes suscipere, & ad eas componi. Sic Ecclesiasticæ hierarchiæ ° finem esse dicit, simplicis perfectionis eius, qui summè simplex est diuinam participationem: vt Pontifices illustrati illustrent, consecrati consecrent, luciformes ac deifici, perfecti ac perfectores euadant.

* De cœlesti hierarchia, cap. 3.

° Idem de Eccles. hierar. cap. 1.

² In phædone.

• Epist. 41.

Eadem ferè fuit Platonis ^p & aliorum Philosophorum sententia, mentes humanas ad heroïca non consurgere, nisi diuino fuerint afflatæ spiritu; ad id nihil conferre præter purificationem, puris autem radium & calorem diuinum superuenire, vt speculo à sordibus expurgato solis splendor. Bonus vir sine Deo nemo est, inquit Seneca, ^q nec potest aliquis supra fortunam, nisi ab illo adiutus exurgere, ille dat consilia magna & erecta. In vnoquoque virorum bonorum, quis Deus incertum est, habitat Deus. Ecce verbum incarnatum, lux æterna, lucet in tenebris, & vim suam occultam, mentes ad diuina prouocantem & subleuantem agnoscunt adhuc sedentes in vmbra mortis, & idololatriæ nocte detenti: imperfectus tamen hic erat sensus, cum philosophi sicut Athenienses litarent ignoto Deo ^r, firmiles cæcis, quibus cum non sint oculi ad videndam solem in tota lucis suæ maiestate, ortum tamen conijciunt calore suo recreati, & insolito licet confuso splendore, lucidis spiritibus per organi viciati reliquias affulgente. Agnoscunt ^s mentibus humanis esse dispersa diuina semina, quæ si bonus cultor excipit, similes origini prodeunt: si malus, enecat: & purgamenta pro

• Act. 17. 23.

• Idem epist. 73.

ta pro frugibus colligit. Agnoscunt in se naturæ legem cordibus inscriptam, impressasque diuinitus ideas, quibus mentes fiunt veri, rectique consciæ; sed eas irritas esse cogebat fateri rationis & affectuum priuatim publiceque sic exundans peruersitas, ut esset argumentum pessimi, turba; Bonum, inquit Tertulianus, ^d aut nascitur, aut eruditur, aut cogitur, at tunc nasci non licebat, ita corrupta erant semina; non erudiri, ita deserta erant studia; non cogi, ita exarmata erant iura; vndique mala vincebant sub religione quæ hæc docebat, sub tyrannide quæ his fulciebatur, inter populorum corruptos mores, falsi prauique publicos applausus. Hinc communiter sapientes consebant ægram esse mentem humanam, quæ sic à ratione sibi naturali, à fœlicitate tot votis expetita deficeret, luxatas illius spirituales potentias, non à se, non à cæteris rebus corporeis ad hæc ineptis, & sibi multum inferioribus posse restitui, sed à solo Deo.

Impleuit naturæ legem, hominumque vota Iesus Christus homo Deus, & vtriusque naturæ particeps, reconciliator inter Deum & homines extitit; cumque diuinæ personæ dignitas suis actibus meritum infinitum conferret, nobis congeffit infinitum sufficientissimum thesaurum gratiarum, quibus quicumque voluerint uti, haberent efficax suæ libertatis, suæ restitutionis, suæ fœlicitatis premium. ^e Christus est via, veritas & vita; via quia per ipsum hominem, venit ad ipsum Deum; veritas, quia sic implentur iusta desideria; vita quæ liberat ab infirmitatibus & morte; & humanos actus non solum rectos, sed etiam Deiformes efficit. ^f Quemadmodum inferiorum omnium absoluta consummatio est homo, sic omnium hominum absoluta consummatio est Christus; quod si, ut dicunt Philosophi, ab vno quod in vnoquoque genere est perfectissimum ad cæteros eiusdem ordinis, quasi à fonte omnis perfectio deriuatur; dubium nemini est, à Christo homine, in omnes homines totius bonitatis perfectionem deriuari: illi scilicet vni datur spiritus non ad mensuram, ut de plenitudine eius omnes acciperemus, quæ prærogatiua ei ut homini-Deo, legitimo priuilegio conuenit. Caput est hominum & Angelorum, causâ vniuersalis, vnde singulorum pendet spiritualis vita, profectus, fœlicitas. Sicut inquit D. Augustinus, ^g non est à carne, sed supra carnem, quod carnem facit viuere: sic non est ab homine quod hominem facit benè viuere, quocirca ut vita carnis anima est, ita beata vita hominis Deus est. ^h Si quæras auxilium intra te, aruit cor tuum, mortuumque vitam sibi non restituet; si infra te, corpus quod corrumpitur aggrauat animam; si circa te, terrena habitatio deprimit sensum multa cogitantem, quære ergo supra te, quære à Deo, cuius si spiritus supra te fuerit,

^d Lib. de pudicitia. c.

^e D. August. in Psal. 35.

^f Picus mirandul. in heptap. ex-pol. l. c. 7.

^g Lib. 19. de ciuit. c. 25.

^h D. Bernar. serm. 16. super qui habitat.

N

Iudicium. 3
 * D. August.
 lib. . . contra
 Pelag. c. 20.

Id. in Psal.
 98.

- Psal. 58.
 * Psal. 22.
 * D. August.
 ser. 15. de
 verb. Apost.
 c. 9.

vt olim supra Gedeonem, ⁱ victor existes de hostibus. ^h Hæc est disciplina Christiana, quod nemo facit bene nisi gratiâ; quod facit homo malè, ipsius est hominis, quod facit bene de beneficio Dei facit; pondere suo labitur, improvidè se laqueis implicat, at aliena miserantis manu soluitur, erigitur; ⁱ quando vult ægrotat ex intemperantia sua, vt surgat illi necessaria est artificis medicina; sibi sufficit ad peccandum, vt iustificetur non sibi sufficit, nisi ab illo iustificetur qui solus est iustus, dicitur enim non volentis, nec currentis, sed miserantis est Dei, qui hominis voluntatem bonam, & præparat adiuuandam, & adiuuat præparatam: legitur enim, ^m & misericordia eius præueniet me, & ⁿ misericordia eius subsequetur me, ^o nolentem præuenit vt velit, volentem subsequitur ne frustra velit, sic scuto bonæ voluntatis suæ nos coronat. Sic homo dici debes opus Dei, non solùm quia homo es, sed etiam quia iustus es: melius est enim te iustum esse, quàm hominem esse; nam si te hominem fecit Deus, & iustum tu te facis, melius aliquid facis, quàm fecit Deus.

* Lib. de bono
 viduit. c.
 17.

* Id. ep. 89.

* 1. Corinth.
 25.

* Lib. 1. con-
 fess. c. 1.

^h Nostrum quidem est velle, sed voluntas ipsa etiam mouetur vt surgat, & sanatur vt valeat, & dilatatur vt capiat, & impletur vt habeat; nam si nos non vellemus, nec nos vtique acciperemus ea quæ dantur, nec ea haberemus. ⁱ Voluntatis arbitrium ideo non tollitur quia iuuatur, sed ideo iuuatur, quia non tollitur, qui enim Deo dicit adiutor meus esto, confitetur se velle implere quod iussit, sed ab eo qui iussit, adiutorium petere vt possit, volens adiit, volens deprecatus est, nec petiisset, nisi esset voluntas: non ego, inquit Apostolus, ^r sed gratia Dei mecum; Non ego solus, qui ex me nihil ad supernaturalia possum, non sola gratia quæ non supplet actus humanos, sed simul & gratia & voluntas, sic vt nihil absque gratia possit voluntas. Vt per solem ipsum, oculus videt solem; vt heliotropia licet insitam habeant vim solarem, non tamen ad solem conuertuntur, nisi solis ipsius radijs excitata; insita vis est magneti ad polum, sed non nisi poli virtute tractus in ipsum conuertitur. Fecisti nos Domine ad te, inquit Augustinus, ^s & inquietum est cor nostrum, donec perueniat ad te, sed sine te non perueniet, nam nulla res supra se attollitur, nisi à superiori trahatur; quo enim pacto, aqua volaret in aerem, nisi calore solis eleuaretur.

* Lib. quis
 sit rerum di-
 uinarum hz-
 res.

Summum amabile non potest dignè nisi à seipso amari, amatur autem quodammodo à seipso, cum amatur vi gratiæ ab ipso procedentis; absoluit opus suum, bonique circulum claudit, gratia sua mentes nostras, præueniente, adiuuante, perficiente, tandem cooperationes nostras quas animauit coronante. Primitiæ Deo dicantur, inquit Philo, fiebatque iuge sacrificium, matutinum &

vespertinum, eo quod prima stirpium, animantium, scientiarum, virtutum semina, sunt quaedam inuisibilis naturæ opera, & vt initia sic fines ad Deum pertinent; stirpis principium semen est, finis vero fructus, vtrumque opus naturæ, non agriculturæ; versatur in spatio medio inter principium & finem velut aliquid agentes, cum tamen ex Apostolo, ⁿ neque qui plantat, neque qui rigat est ⁿ 1. Corint. 3. aliquid, sed qui incrementum dat Deus. Ideo dicitur in mundi creatione, in principio fecit Deus, & rursum, perfecit Deus cælum & terram. Ad similitudinem Dei factus est homo secundum vitam æternæ dignitatem, quam gratiæ diuinæ beneficio consequi poterat, & ne id naturæ humanæ conditioni debitum crederetur, creatus est extra paradysum terrestrem, & inde in hortum Edem translatus.

Sed, inquiunt, cur Deus qui creatis omnibus indidit potentias internas & externas ad consecutionem sui finis, non similiter dedit homini vim naturalem qua posset beatitudinem suam consequi. Iam probatum est naturalia non agere sine concursu Dei immediato, hunc pariter naturalibus hominis actionibus necessarium nemo dubitat, ac cum ipse debeat eleuari ad beatitudinem supernaturalem, etiam ad id auxilium illi supernaturale necessarium est, scilicet Christi gratia, qua possit bene & ad gloriæ meritum operari. Id autem illi non contigit sine multiplici sua utilitate, nam, inquit D. Augustinus, ^o videns quod omnia habet à Dei misericordia, non de meritis suis, non superbit, non superbiendo non extollitur, se non extollendo non cadit; non cadendo stat; stando inhæret, inhærendo manet, manendo perficitur, & lætatur in domino Deo suo. Numquid strictum, securius, etiam splendidum magis fit imperium si Princeps ministris suis authoritatem precario tantum concedat, quam si absolutam in posterum independentem, quæ temporum lapsu originis suæ immemor velut præscriptione tuta contumax posset fieri. Semper pendet radius à suo sole etiam dum inferiora contingit, riuus late diffusus à suo fonte vt sit perennis; Aulicus à suo Principe, cuius affectum, continuis promereri conatur officiis. Ita David ^p dies noctesque sacrificium laudis exhibentes Deo, dicit, sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ, ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri. O sacra dependentia quæ fit amoris diuini perpetua quædam circulario, dum accipiens in Deum tam misericorditer largientem totus intendit, vires omnes suas acceptas refert, spe gaudens, charitate feruens, transfunditur, & vicissim Deus fidelem concessi talenti dispensationem, gratitudinem, dilectionem ampliori gratiarum effusione compensat.

^o In Psal. 84

^p Psal. 127.

Quod necessarium est, etiam commune & expositum est.

§. 3.

Maximum sapientiæ & bonitatis diuinæ mundo præsentis argumentum est, quod passiuæ actiuæ propotione respondeant & quod vnius necessitas exigit, id alterius præsens copia facile largiatur: ita fit vt à potentiis, sicut à loco & quantitate excludatur vacuum vt nihil otio vel pauperie languescat, naturæque desideria non ad supplicium, sed ad fruitionem indita sint. Cælum quia terræ masculus est vnde necessario pendet omnis eius fœcunditas, æterno iungitur illi fœdere; immotam licet, æmulo cingit ambitu; complectitur vi simul & amore, nullum locum diuortio relinquens. Lumen, colorum, figurarum, pulchritudinis anima è cælo vsque ad terram & quaqua versus per spatium amplissimum diffunditur, totum implet, totum illuminat, ultra diaphani terminos protenditur, per angustum foramen transiens subito dilatatur, ne rebus vel minimis gratiam suam expectantibus desit; Planetæ duplex hemisphærium, omnesque terræ plagas lustrant successiuâ præsentia & suis implent viribus; at dum eos discedere cogit motus necessitas, fœlices suos aspectus, fixasque suæ virtutis suæ vicarias sibi substituunt, sic influxu nouo prius redeunte, quàm impressus exciderit, & illum etiam per delegatos explicantes nunquam abesse dicendi sunt.

¶ Instit. de
ret. diuif. §.
1.

Elementa ex quibus vt constamus sic viuimus, aër, aqua, terra, mare, maris littora omnibus iure naturæ communia sunt: aër nexus vniuersi ne vacuum pariatur, cælorum viribus, figuratum, colorum, sonorum speciebus distribuendis, sed potissimum temperando cordis calori necessarius, vbique rebus singulis benignè præsens est, nec vlli, nisi vis inferatur, se negat. Aqua omnibus nutrimento est, etiam siccis sibi hostibus; terræ superficiem per fontes & fluuios, intima per occultos meatus fœcundat, ne verò hæc quæ relinquuntur eden- dis fructibus, & animantium habitationi spatia, beneficio suo vacua sint, è mari sublimati vapores resoluuntur in pluias quibus omnes plantæ, etiam quas negligimus & calcamus irrigationis æqua largitione recreantur. Cùm has habeat communicatiuas qualitates, cum sit humida, generatiua, abundans vbique & sine pretio, instituta fuit materia baptismi qui est ianua omnium sacramentorum, & qui ab omnibus cum vrget necessitas sine dilatione potest exhiberi.

Terra mater plantis, auibus, feris, olim Apostolis & Anachoretis, ab orbe condito barbaris, sine cultu præbuit alimentum, & nunc

etiam sufficeret, si ad rationem non ad opinionem viueretur. Ut enim famem sitimque expellas, ait Seneca, non est necesse super-^{Epist. 4.} bis assidere liminibus; contumeliosam humanitatem pati, maria tentare; sequi castra: parabile est quod natura desiderat & expositum, ad superuacua sudatur, ad manum est, quod fat est. Habet vnaquæque regio suis incolis congrua, tum alimenta, tum remedia, & si simplicium herbarum sub pedibus nostris vltro nascentium vis, in praxim reciperetur, medicina paruo constaret, securiorque sub natiuis remedijs esset sanitas, quam si credatur exteris, malè fidis & cum temperamento nostro pugnantibus. Terra summa sui parte tribuit, ut minimè parca, facilisque in omnibus quæ profunt; illa nos premunt, illa ad nos ad inferos agunt quæ occultauit atque demersit, & quæ non nascuntur. Sic ambit natura, quod necessarium est efficere commune, ut vim hac in re sibi factam, prodigijs vindicasse, referat Athenæus. Cum, inquit, faba Ægyptiaca plurimum profecisset plantata in palude quadam Epyri, Alexander illic custodiam statuit, ne plantam hanc carpere, aut ad locum accedere liceret, ab hoc tempore fructum hunc locus non tulit. Res huic simillima accidit in Edepso, ibi enim differens ab alijs aquis, aqua quædam frigida ex fonticulo scatens apparuit, quam ægri bibentes plurimum iuuabantur, cum verò duces Antigoni tributariam efficere voluissent, statim fonticulus exaruit. In Troade etiam licebat volentibus Tragaseum salem ante id tempus capere, cui cum Lyfimachus tributum imposuisset, continuò euanuit, cum postea locum immunem reliquisset, sal iterum creuit. Sic terra maluit fieri sterilis, quam non communis parens.

Facta iure ciuili diuisione dominij quod natura commune concesserat, ipsi beneficæ non in totum obstitit inuidia; superest enim in pluribus locis ius venationis, pratorum, syluarum, occupandi & suum faciendi quod inuentum fuerit, si pro derelicto habeatur; in extrema necessitate ius vtendi rebus alienis, quæ tunc communes fiunt. Restat liber transitus per terras, vnde meritò filij Israël pugnaverunt contra Amorræos qui negabant illis innoxium transitum iure naturæ debitum. Quilibet de populo actionem habet & ius impediendi ne viæ ad transitum, fluuij ad nauigationem deteriores fiant, & si via publica terræmotu vel inundatione interrupta fuerit, vicinus tenetur per terram suam iter publicum pati; vnde censura sua clari extitere Iulius Cæsar, Æmilius Consul, Trajanus & alij qui vias publicas strauere, & ab impedimentis liberas effecerunt. Cum in totum à naturali lege recedi non possit, communis olim dominij iacturam lex ciuilis compensat hac viarum libertate & tollitur populos, ut olim seruos quotannis in saturnalibus concessa per

diem vnum aut alterum libertatis imagine. Sed quantumuis naturæ fortuna detraxerit, rustici cum principibus, commune semper habent, quòd sint homines; communes habent sensus ad indiuidui & speciei conseruationem necessarios, & licet ad oculum minus splendida, verè tamen puriori, solidiori fruuntur voluptate, cui gratiam confert ipsa necessitas.

Quòd si de corpore transeas ad ea quæ respiciunt hominem vt rationalis est, & si ad eius vitam rectius instituendam scientia sit illi necessaria: ecce natura dedit omnibus veri rectique communes ideas, dedit mentem rerum causas curiosè scrutantem, oculos versatiles, vt illas legant in aperto semper cæli & creaturarum libro; manus ingeniosas ad quiduis operandum instrumenta, & instrumentorum opifices, vt verum experimentis comprobent. Si disciplina sit adiicienda naturæ, ^a sapientia clamitat in plateis & medijs semitis stans, si quis sitit veniat ad me. ^b In Ægypto expositæ erant in publicum columnæ mercurij, in quibus artium & scientiarum præcepta descripta erant, vnde Pythagoras & Plato philosophiam didicerunt. Nunc omnes disciplinæ communiore efficiuntur, magistris ad eas exponendas stipendio publico conductis. Si iustitia legis & innocentia vindex esse debeat, definitur communis virtus ad alterum, ^c ius suum vnicique reddens; suos habet magistratus, ad quos vt ad aras comme refugium est; ^d habet suas mensuras, suaque pondera, quibus omnes vtuntur ad æquam rerum æstimationem in commercijs. Denique si ad beatudinem necessaria nobis est pietas, ecce parent omnibus templa votis Deo reddendis, concionatorum vox cælestes veritates omnium auribus æqualiter instillat; communia sunt omnibus sacramenta, in pauperes vt in diuites, communem Christi gratiam effundentia.

^a Prouerb. 8.

^b Iamblicus de myste. rijs.

^c 1. 1. & 2. ff. de legib. Arist. 3. Rhetor. 2. ^d Tot. tit. ff. si mensor falsi mod. dix.

*Gratia Christi omnibus ad salutem necessaria,
etiam omnibus communis est.*

§. 4.

^e Hac. l. 9. 2. **G**RATIAM Christi omnibus ad salutem necessariam esse, supra probatum est ^c, vnde sequitur etiam esse communem, quia Deus non dæst in necessarijs; & si natura, vt mox demonstrauius, quod optimum & necessarium est, etiam effecit commune: si corpori sic à Deo prouisum est, multo magis animabus ad imaginem suam creatis prouidet: quid vltra debui facere vineæ meæ & non feci, inquit

per Prophetam^f, vult enim omnes saluos fieri, & ad agnitionem veritatis peruenire. ^g Ab aeterno prauisum est Adæ peccatum, sed & huic malo simul paratum est tam efficax antidotum, vt merito cantet Ecclesia, fælix culpa, quæ talem meruit habere redemptorem. Non enim, inquit, Apostolus, ^h sicut delictum ita & donum, si enim vnus delicto multi mortui sunt, multo magis gratia Dei, & donum in gratia vnus hominis Iesu Christi in plures abundauit, & vbi abundauit delictum, superabundauit gratia. Idem ad Corinthiosⁱ, sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur; pro omnibus mortuus est Christus, vt & qui viuunt, iam non sibi viuant. ^l Lux est illuminans omnem hominem venientem in mundum: sol est, inquit. D. Dionysius, ^m qui omnia quæ illuminari possunt, illuminat; vitam dat & perficit, & si quid eum non participat, non est in causa imbecillitas aut tenuitas facultaris illuminandi, sed quia res non est idonea ad admittendum lumen. Christus summus sacerdos, mediator Dei & hominum, mundum mente gerens, vt summus Pontifex veste, ⁿ pro toto mundo Deum placauit.

Totius mortalis vitæ suæ series, probat comunem ad omnes homines saluandos charitatem, vt comunem induit naturam. Natus iacet in præsepio inter bouem & asinum, mundum & immundum animal^o, vt significaret se venisse ad salutem Iudæorum & Gentilium, omnium denique: adoratur à Regibus & pastoribus, eorumque recipit oblationes, omnibus humanæ vitæ conditionibus, duabus illis extremis suprema & infima comprehensis, sanctificationem daturus. De se loquens dicit, ^p ego sum via, veritas, & vita; via, vt mox diximus, comunis est; comunis est veritas, ideo scilicet, lex, mensura, iustitia; comunis omnibus hominibus vita, & comunis illis à Christo capite diffusa gratia. Legati à principibus missi dedignantur pauperes, & statim ad Principem ad quem missi sunt accedunt, inquit D. Chrysostomus, ^q at Christus à patre ad homines missus legatus, statim cum meretrice, latrone, telonario, loquutus est magna benignitate, non enim ad vnum aut alterum venit, sed ad comunem naturam. Redemit mundum per crucem, quæ respicit quatuor mundi partes^r, quia hoc competebar vniuersali saluationi totius mundi, propter virtutem passionis vbique diffusam, vt sic intelligeremus cum Apostolo^s, quæ sit longitudo, latitudo, subtilitas & profundum superminens charitatis Christi; ne putaretur pro vna tantum gente hanc hostiam offerri, ^t extra ciuitatem, extra muros, extra portam passus est, vt intelligas quoniam comunis est hostia pro humano genere oblata: post resurrectionem mittit Apostolos Euangelium prædicare, baptismum & salutem conferre omni

1. Iai. 5.
2. 1. Timoth.

2.
b Rom. 5.
17.

1. Corinth.
15. 2. Corin.
5.
1. Ioan. 1.
De nominib. diuin. cap. 4.

a philo Iudæ. lib. 2. de monarch.

o Pho. biblioth. cap. 23.

p Ioan. 14.

q Phouus biblioth. cap. 177.

r D. Thom. 3. q. 46. a 4.

s Ephes. 3.

t D. August. ferm. 130. de diuers.

creaturæ quæ sub cælo est; cælis ipsimet comparandi, dum Dei gloriam enarrant, cunctos suæ charitatis ambitu complectuntur, ad diuina, vitæ sanctitate, veritatis luce promouent.

Cum gratia Christi sit principium omnis actus meritorij, eam qui non haberet, fieret impotens ad fidem, spem, charitatem & ad implenda quælibet diuinæ legis præcepta; quis autem existimet Deum qui omnia propter se operatus est, in hoc gloriæ suæ contrarium esse, negare media necessaria, quibus potest cognosci, amari, adorari. Impium est dicere quod æternus suus amor produxerit hominem, & productum malis temporalibus & æternis ex defectu gratiæ procedentibus volens exposuerit; eum impossibilia præcipere, quod absurdissimum est, & propter impossibile reos habere, & æternis addiscere suppliciis, quod iniquissimum foret, & supra sæuientem tyrannorum omnium crudelitatem; alienissimum à Deo qui charitas est, & paternæ dilectionis idea. Si punit hominem quem liberè reprobauit, & gratia sua spoliauit, punit suæ largitionis defectum, non hominis noxam, qui tali destitutus auxilio, aliter nec velle, nec operari poterat: quis enim peccat in eo quod nullo modo cauere potest, inquit D. Augustinus: ^v quis eum puniat in eo quòd non videt, postquam ei oculos auulsi; aut eo quòd non currat, cùm ei prius poplites abscederit. Immanitas inaudita inflicta iniquè priores pœnas, adscribere crimini, & iam non sua culpa miseros congestis torquere suppliciis. Melius fuisset non creare, quàm ex destinato creare ad æternam pœnam; creauit autem Deus ad pœnam si reprobauit, & reprobatum esse voluit sine gratia; ^x nam necare videtur, non tantum is qui partum præfocat, sed is qui abiicit, & qui alimoniam denegat; ^y lege Aquilia tenetur de pecoribus interfectis, qui inclusit ne pascantur; ^z Dominus amittit ius in seruum, quem ægrum domo ejecit, nulli curâ eius mandatâ, & similia multa in iure probant, ducem exercitus sui, nauclerum suæ nauis, medicum ægri sui, arbitrum & procuratorem susceptæ causæ desertorem, mali inde prouenientis causam censerit. At duplex est impietas dicere Deum authorem mali quod sufficienter non impedit, & malum hoc cuius solus est author in homine, iam misero quòd donis suis spoliatus, vindicare. Quòd si non punit, cur inquit Tertulianus, ^a præcepta constituit non executurus, delicta prohibuit non vindicaturus; damnat prohibendo, dimittit non vindicando, & absoluit non puniendo. O Deum veritatis præuaricatorem, sententiæ suæ circumscriptorem, timeri damnare quod damnat, vix amandus qui non timendus, nec satis boni author qui non exactor.

Nullam gratiam admittunt Notatores præter efficacem, quam qui habet, vt inquit, non potest nisi benè operari, qui non habet, non

^v lib. 3. de libero arbitrio cap. 15.

^x l. 4. ff. de alend. & agnos. liber. ^y l. 5. C. de l. aquil. ^z l. vnic. §. sed seruus C. de lat. lib. toll.

^a lib. 1. aduersus Marcion.

non nisi malè. Igitur ex peccato conijciet defectum gratiæ, idest defectum bonitatis diuinæ, sic in Deum auxilia non dantem tota culpa refundetur, legis autem diuinæ temerator, sua ad aliter operandum impotentia securus, suis omnibus impunè cupiditatibus indulgebit. Ita tollitur peccatum actuale, cui tamen soli Christus in Euangelio æternas minatur pœnas; esuriui & non dedistis mihi manducare, hospes eram, & non recepistis me. Si nulla data est gratia nulla erga Deum in gratitudo; ob quam tamen apud Prophetam ^b conqueritur, cognouit bos præsepe domini sui, populus autem ^c Isay. 1. meus me non cognouit ^d dereliquerunt me fontem viuum, & foderunt sibi cisternas quæ continere non possunt aquam. ^e Flet Christus super Ierusalem quæ non cognouit tempus visitationis suæ; Iudæos increpat quod non fuerint conuersi visis miraculis, ad quorum conspectum Tyrij & Sidonij pœnitentiam egissent. ^f Jerem. 2. ^g Luc. 19.

Reatum omnem refundere in peccatum originale, absurdissimum est, cum hic reatus in Christianis per baptismum deletus sit. Heu quanta doctrinæ peruersitas quæ peccantes, proprijs & quotidianis actibus, reos non constituit, nisi ex antiquo primi hominis peccato, de quo vix vllus cogitat & dolet, vix quemquam pœnitet. Timendum ne omnem Christianam fidem reducentes ad hunc primum articulum, qui non clarè constat ex antiquo testamento, totam postmodum ex mentibus excutere conentur, & hominem sic instituere, vt sine lege, sine numine, sine sequentis vitæ spe, metuque, more brutorum vitam agat.

Causa superioris æqualis est in inferiores influxus.

§. 5.

CVM diximus causarum vniuersalium influxus communes esse, etiam intelligendi sunt in subiectam materiam æqualiter diffusi, si non ex eius parte aliquid obstet. Cælum sphericæ figuræ, terram similiter rotundam ambit æquali circumferentia, & si singulis suis partibus eadem vis inesset, eam pari beneficentia subiectis largiretur. ^a Sol & luna in quacumque parte fuerint cœli, æquè illuminant omnia, & spectantur à cunctis, vt ea tanquam suis tantum regionibus lucere singuli populi credant, cum similiter luceant vniuersis. ^b Aër implet æquabiliter locum omnem, nisi corporum occurus cogat ad condensationem, aut calor ad rarefactionem. Aquæ similiter & fusa metalla concessum sibi locum occupant ad lineam rectam, nec nisi

^a D. Ambr. brof. exam. lib. 4. c. 6.

○

vim patiantur, rugas tumoresque indignata superficies ostendit. Diuinæ bonitatis primum, & æquale donum est creatis omnibus collectum, quod sint in existentia extra priuationem & causas suas.

Ex hac naturali lege communicabilia partibus æquis distribuite, ducta est lex ciuilis, qua^f in legato pluribus relicto, vel in pluribus hæredibus institutis, si partes adiectæ non sint, æquæ seruantur. ^g Solutio nummorum quæ fieri debet ad certa tempora, intelligitur æquis portionibus, ^h denique partis appellatione dimidium continetur. Feris inest is iustitiæ sensus, foetus enim suos non distinguunt, & se in alimentum pariter omnium sternunt, aues pullis suis ex æquo partuntur cibos, & alternant summa æqualitate; hinc ⁱ D. Ambrosius monet parentes æquali gratia complecti filios, quos æqualis iunxit natura, eadem mensura foueat prolem pietas, par circa omnes sit forma iustitiæ, nec discernant patrimonio quos titulo germanitatis æquarunt. ^l Sic lex diuina prohibet patri tollere ius primogenituræ à filio odiosæ mulieris, vt det filio dilectæ. Iure ciuili ^m si Pater testator hæreditatem suam in alienos transfuderit, filijs suis & legitimis hæredibus immeritò præteritis aut exhæredatis, competit illis querela inofficiosi testamenti, illisque lex falcidia tribuit quartam partem bonorum inter illos æqualiter diuidendam. ⁿ Principes qui patres patriæ dici volebant, vt communem in omnes testarentur affectum, in ingressu Imperij missilia in plebem iactabant, & hic est casus specialis in iure quo in incertam personam voluntas domini transfert dominium. Quidam debitores omnes ære publico vel alieno liberabant, captiuos indifferenter libertatem, reis abolitionem concedebant.

Deus hanc æqualis distributionis legem, naturæ, animantibus, hominibus imprefit, vt eandem in ipso bonitatem, iustitiamque circa nos pro salutis æternæ consecutione credamus & veneremur; vt enim æqualis est omnium creator & Pater, sic æqualiter dat omnibus gratias sufficientes, quibus quilibet adiutus potest bene operari, gloriamque promereri. Vult enim omnes saluos fieri. Vnde illi gratia priuantur, inquit D. Thomas, ^o qui in seipsis gratiæ impedimentum præstant, sicut sole mundum illuminante, in culpam imputatur eius qui oculos claudit. Dicitur hæc gratia sufficiens, ratione Dei communi beneficio, etiam naturæ nostræ defectibus commensurato nos iuuantis in spiritualibus; hæc eadem gratia dicitur efficax, cum eius auxilio sublenata voluntas ei cooperatur.

Multis tolerabilior videtur hæresis Pelagiana, hominem viribus naturæ posse saluari, quia naturæ vires semper Deo creatori & largitori imputantur, quam nouatorum opinio asserens quosdam homines, nec naturæ viribus, nec auxilijs gratiæ quibus carent salutem posse consequi, sed reprobatos necessario æternis addici supplicijs,

^l L. 19. in f. ff. deleg. 1. & §. 6. inst. de hæred. instit.

^g l. 11. ff. de hæredib. instit. l. 3. ff. de ann. legat. l. 43. ff. de vsufr.

ⁱ Examiner. lib. 5. c. 18. lib. 2. de Jacob. c. 2. lib. de Ioseph. c. 2.

^l Deuter. 21. ^m Inst. de inoffic. test. §. 3. & de l. falcidia. §. ult.

ⁿ l. 9 §. 7. ff. de acquir. rer. domi.

^o l. 2. q. 106. a. 2. ad 7.

quis crederet, quis colet Deum infanticidam, foetus suos ad imaginem suam productos exponendo necantem, qui cum beatus sit, & omnia propter se operatus, in imagine sua sibi contumeliam libera reprobatione, cessante omni motiuo inferat? Nulla fingi potest tam acerbæ damnationis ratio, nam vt in posthumum non cadit iusta causa exheredationis; satis enim, inquit Iustinianus, ^P crudele nobis videtur, eum qui non sentit ingratum existimari, aut alieno parentis in inuicem odio prægrauari, sic creandus & nascendus homo qui nondum est, non habet specialem causam cur communi Christi gratia spoliatur, & ad vitia æternamque damnationem reprobatus destinatur. Id alienissimum esse a Dei misericordia & ab Ecclesiæ matris pietate probat vsus, qui natos omnes statim à natiuitate indifferenter admittit ad gratiam baptismi, quo reatus originalis peccati deletur & remittitur.

^P L. 33. §. 1. legis autem c. de inoff. testam. & l. 6. ff. cod.

Deus, inquiunt, non tenetur homini gratiam conferre, verum est non tenetur lege externa id illi imperante, sed essentiæ suæ necessaria perfectio illi lex est, vt bonus & iustus non posset malum & iniquum agere. Ita dicit D. Thomas, ⁹ Deus bene disposito necessario dat gratiam, non necessitate coactionis, sed immutabilis bonitatis: negare homini necessaria ad salutem subsidia non conuenit essentiali bonitati, à qua quæcumque procedunt bona sunt, & nos vsque in delitias amanti: Nec id conuenit essentiali sanctitati, malum culpæ quantum in se est expellenti, saluo primo de non cogenda nostra voluntate decreto: filios exponendo necare non conuenit primæ paternitati, vnde omnis paternus affectus quo foetus suos educant feræ, & filijs suis improbo labore patres & matres prouident; hominem gratia spoliare, abdicare, non conuenit Christo cuius gratia latius in hominum spiritualem vitam, quam peccatum adæ in mortem diffunditur, cum pro omnibus mortuus sit, & de plenitudine eius omnes acceperimus. Singularis bonitatis est aliquibus prodesse, vniuersalis verò, & infinitæ omnibus; deletum est, inquit Apostolus chirographum, quod contra nos erat, igitur ad omnes peruenit liberatio.

⁹ 12. q. 11. a.

³

Coloss. 2.

14..

Solem hunc omnibus beneficum, in sua videamus imagine; vlt bonus, sibi, mundo, rebus cæteris, quæ fouent amorem proprium mortuus, viuunt vita Dei, sic omnes æquali dilectione complectitur, quia Deum vnicum obiectum suum, in omnibus videt, in omnes diuitem intelligit, illum itaque corde per charitatem dilatato, colit, sequitur, amat in omnibus omnes amantem, & amoris sui non satis intensi defectum, hac saltem extensione compensat. Huius æqualis in omnes affectus originem exponit Apostolus dicens, charitas Dei ^{Rom. 5. 5.} diffusa est in cordibus nostris, per spiritum sanctum qui datus est

nobis; per spiritum Domini qui toti incubuit nascenti mundo, qui replet orbem terrarum, qui corporis mystici partibus omnibus, prout expedit semper adest; Eius itaque exemplo docti, virtute roborati, dilaramini & vos, ut mundo, cœloque commensuretur vestra charitas.

Sol omnibus quidem lucet & influxum largitur, sed non ubique producit aurum & adamantem; mobilis aër omnium adest respirationi, sed non ubique spirat balsami, nardi, rosarum, ambari fragrantiam; fluunt porissimum è montibus fontes, ita testantur id quod est excelsius, esse debere magis beneficum, sed non omnes sunt salutiferi, non omnes paralysem solvunt, iecur temperant, fluxida consolidant, dura emolliunt. Ad hæc naturæ miracula confert plurimum vis cœlestis, & locorum ad eam excipiendam apta dispositio. Tenentur Patres filiis legitimam largiri; possunt tamen eos plus diligere, amplioribus etiam ex lege donis cumulare in quibus vident plus obsequij, plus virtutis in familiæ splendorem enascentis. Ita Deus¹ communis pater communes dat omnibus sufficientes gratias, ut in baptismo qui in omnibus æqualem habet effectum originalis peccati culpam & pœnam remittendi; speciales tamen gratias concedit quibusdam, vel qui prioribus fideliter usi sunt, iuxta illud,² quia in pauca fuisti fidelis supra multa te constituam; vel qui debent esse vasa electionis in alios effundenda, ita sapius in vno, multis providetur; vel eo quod ordinem in ecclesiastica, sicut in cœlesti hierarchia constituit, aliquos efficit primos, secundos, medios, infimos. Cur autem hunc effecerit primum, alium ultimum, non licet inquirere, sed exclamandum est cum Apostolo,³ ô altitudo divitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius. Quæ dicuntur passim in scripturis & apud sanctos patres de Reprobatione, sunt intelligenda de negatione huius præpotentis, & instar privilegij concessæ gratiæ, quæ non excludit sufficientem omnibus dari, & expositam. Sic Deus dicit⁴ dilexi Iacob, Esau autem odio habui, & posui montes eius in solitudinem, & hæreditatem eius in dracones deserti. Contigit quidem illi terra fratris sorte minus fertilis, non tamen intotum sterilis, sed alendis multis populis satis ferax.⁵ Licet figulæ ex eadem massa facere vas vnum in honorem, aliud in contumeliam, illud quidem ultimum vas est minus splendidum, sed usui non minus necessarium, propterea non confringendum.⁶ Apostolus hac vititur comparatione loquens de vocatione gentium, quarum ut Iudæorum Deus est, & quæ legem habentes scriptam in cordibus suis, si naturaliter faciant ea quæ legis sunt, non excluduntur à Dei misericordia. Licet populis de fide plenius instructis dicere liceat; non fecit taliter omni nationi,⁷ & iudicia sua non manifestavit eis.

¹ D. Thom.
3. q. 67. a. 3.
& 68. a. 2.
69. a. 2.

² Math. 25.

³ Rom. 11.

⁴ Malach. 1.

3.

⁵ Rom. 9.

⁶ Rom. 2.

Superiora semper adsunt inferioribus.

§. 6.

Quo res entitati primæ, æternæ, necessariæ, immutabili sunt proximiores, etiam eminent vt essentiæ dignitate, sic operationis, & in inferiores diffusæ bonitatis constantia: nunquam cessant Angeli^b à diuinis illustrationibus excipiendis, vtque primariò & multipliciter Deum participant; sic multis modis inferioribus arcanum Dei manifestant; Theophaniam diuinamque illuminationem, expiationem, perfectionem pro cuiusque modo videntibus immittunt.^c Actiones autem hierarchicæ semper erunt in Angelis; quia semper vnus alium illuminabit, purgabit, & perficiet.^d Sic hominum custodia Angelis commissa, cum sit quædam executio diuinæ prouidentia quæ hominem nunquam ex toto derelinquit, etiam custos Angelus, tutela suæ tradito, quidquid agat, quidquid peruersè moliat, semper adest ad meliora prouocans. At qui præsent corporeis, cælos mouent ordine non motabili, motu circulari & æquabili; elementis ad sua centra motum rectum, speciebus proprios actus semper imprimunt. Sub his rectoribus cæli suos influxus assidue mittunt in inferiora; aer respiratori semper præsent est; terra fructus & medicas fundit herbas, semperque homini parturit; metallorum & lapidum venas vitæ fert, effluuias iterum generat,^e ideo potest eas vsusfructuaris inquirere, censentur enim esse in fructu, quia renascuntur: fontes & fluij perenni cursu terræ superficiem alluunt, suam nostramque sicim sedant; supponuntur perpetui,^f vnde si fons exaruerit, & postea renascatur, seruitus hauriendi quæ casu videbatur extincta, ex iure danis & accipientis perpetuo reuiuiscit. Semder spirant venti, parent maria aduehendis commercio rebus vitæ necessariis:^g quandiu corpus naturalem suam seruat constitutionem, nunquam fieri potest, vt anima, ab eo secernatur; vi sua nutrit facultas toto vitæ tempore perseuerat, & cum in actione naturali duo debeant concurrere, facultas animæ & organum, facultas animæ non deficit, sed organum vnde senex videret vt iuuenis, si haberet oculos iuuenis.

Vniuersalis causæ perpetuos influxus æmulantur principes, & ideo videri volunt indefessa bonitate suis semper adesse populis: Ita personæ suæ præsentiam, quam vbique non valent exhibere, saltem exprimentis statuis, imaginibus nummis vultu & nomine suo percussis, & implentibus omnia ministris,^h quibusdam prohibita loci mutatione, ne videatur auxilium intermitteri.ⁱ Sic ab illis concessa priuilegia,

O iij

^a Albert Mag. lib. de processu entis. tr. 4. c. 6.

^b D. Dionys. de diuin. nomin. c. 3. &

4.

^c D. Tho. 1.

q. 108. a. 7. ad 2.

^d Ib. q. 113. a.

6.

^e l. 13. ff. de vsufr. l. 7. ff. solut. magi.

^f l. 15. ff. de seruit. rustic. prædior.

^g Galen. lib. de natural. facultatum substantia.

^h l. 1. ff. de decurion. l.

4. C. de off. milit. Iud.

ⁱ l. 30. ff. de

excusatio.
l. cum qui-
dam. ff. de
ann. legat.
¹ l. vnic. C.
de his qui
ad statuas
confug.

^m can. quief-
camusd ist.
42.

ⁿ Instit.
initio.
• l. 34. ff. de
adoptr.
Pl. i. C. de
legat.

^q l. 10. §. 3.
ff. de vsu. &
hab.
^r l. 17. ff. de
ann. leg.

intelliguntur data in perpetuum ; diuisiones die natalis sui dari iussæ decurionibus, habentur velut legatum perpetuum ; ne viderentur initia tantum sui regiminis largitionibus consecrare sicut diximus, ¹ cuiuslibet perpetuò concedunt ad statuas suas vt ad tutissimum asyllum confugere ; Iustitiam profitentur quæ est constans & perpetua voluntas ius suum cuique tribuendi : ^m curant erigi hospitalia in quibus charitas communi erga omnes affectu exerceri debet ; ⁿ denique legibus & armis muniuntur, vt vtrumque tempus belli & pacis in commune bonum rectè possit gubernari.

Transiit etiam ad particulares hæc perpetuæ bonitatis gloria, ^o vt adoptio non possit fieri ad tempus, nec enim, inquit lex, moribus nostris conuenit filium temporalem habere ; Alimenta ^B simpliciter relicta, intelliguntur perpetuò relicta ; feuda, donationes ordinariè & non nisi præscriptis à lege causis reuocantur : ^q alicui habitatio relicta, pro tota vita intelligitur, ^r si sit legata certa mensura vini ex agro prouenientis quotannis, debetur etiam anno sterili, quia compensatur alterius fœcunditate ; sic fœcundior & durabilior est dantis voluntas quam natura, vixque tam angustum est beneficium vt non aliquid de futuro polliceatur.

Innumera sunt similia ex quibus inferri potest, largitiones quæ perpetuò procedunt à dignioribus entibus, potissimum conuenire Deo, omnis bonitatis fonti, qui solus bonus dicendus est, & è cuius proximiori participatione, habent vt diximus entia superiora quod sint semper benefica. Dicitur sanctus sanctorum, inquit D. Dionysius, quia mentes conseruat, seque benignè offert ad formandum in eis qua ad ipsum conuertantur, diuinitatem. Quando facit homo totum quod potest, & totum quod in se est, inquit Diuus Thomas, ^t tunc est necessitas ad habendam gratiam, non quidem necessitas coactionis Deo debitum imponentis, sed necessitas immutabilitatis, qua necesse est Deum esse, & ideo esse bonum, affluentem, disposito accipienti dantem : Eius gratia dat perseverantiam in bono, vnde magis ipsa est perseverans nec vnquam amittitur sine culpa, ^u Deus enim hominem amando, amat permanenter, ideo ponit in anima donum permanens, scilicet gratiam habitualement. ^v Magis igitur offert se mentibus, quam fons sitibundis, solis lumen oculis, aër respirationi. Sic confiteretur D. Augustinus, ^v Serò te amaui pulchritudo tam antiqua & tam noua, serò te amaui ; ecce intus eras & ego foris te quærebam, & in formosis quæ fecisti, deformis iacebam : mecum eras & tecum non eram ; ea me tenebant longè à te, quæ si in te non essent, non essent. Vocasti, clamasti & rupisti surditatem meam ; corruscasti, splenduidisti, & fugasti cæcitatem meam ; fragrasti, & duxi spiritum & anhele tibi ; gustauisti & esurio & sitio ; tetigisti me, exarsi in pacem tuam.

^e De nomi-
nib. diuini. c.
12.
^t 11. q. 112.
a. 3. & q. 111.
a. 3.

^u Idem. 3. q.
50. a. 2.

^v 11. q. 112.
a. 2.

^v 10. con-
fess. c. 27.

In eo potissimum mirabilis gratia, quod peccantes & immeritos præuenit; semper autem dari sufficientem constat ex eo quod dicitur: ^a Ezech. 18. Reuertimini & uiuite; impietas impij non nocebit ei in quacumque die conuersus fuerit ab impietate sua; at sine gratia non possent omni die conuerti, adest igitur illi omni die gratia. ^a Conuertimini ad me & conuertar ad vos dicit Dominus, & statim additur, tanquam diluculum paratum inuenies eum, ut è somno surgenti lux, qua cingebatur affulget. Nam, inquit D. Augustinus, ut eum amitteremus, non eius absentia qui vbique adest, sed nostra fecit auersio: In mundo erat, & mundus eum non cognouit.

Quid igitur velut absurdum negant Iudam dum Christum tradidit, habuisse gratiam; si non habuisset non peccasset, sed ex eo magis reus est quod sollicitanti ad pœnitentiam, obstinatus restiterit; ^b nam si malus non priuatur auxilio Angelorum, nec etiam gratiâ Dei cuius tantum distribuendæ sunt ministri; effusa, magna magis & constantior debet esse Domini, quam serui liberalitas: ^c Lux est essentialis illuminans omnem hominem uenientem in hunc mundum; itaque gratia sua similis est tumini quod per se nullo mouetur modo, neque fluit, neque refluit; diaphano recedente aliquo ipsum non recedit, opaco à se illuminato abeunte, ipsum non abit; sui multiplicatione & amplificatione gaudet; ab illuminante non ab illuminato pendet, sit vnum & continuum, rumpitur aut interrumpitur nunquam. ^d Ergo quod dicitur, queretis me, & non inuenieris, & in peccato vestro moriemini; ^e tradidit illos Deus in reprobum sensum, & similia intelligenda sunt de priuatione amplioris auxilij & de peccantibus relictis cum sola gratia sufficiente, cuius beneficio licet saluari possint, illi tamen in tenebris lucenti mentis oculos negant, ita cæci ruunt; illos ducente reprobo sensu, prauisque habitibus, quibus meritò dicuntur tradi.

Sentiunt omnes naturali quodam instinctu, & teste conscientia se sua culpa malis implicari, melioribus vtrò derelictis deteriora sequi, dum orto periculo pœnitent eos, supplicesque ad Deum tendunt manus, velut rebus suis semper intendentem, misereri & auxiliari paratum. Sic ante confictum exercitus, ad vota, sacrificia, preces, expiationes conuertuntur, & obœnta victoria, hæc in Deum referunt, spoliis opimis hostium, in templo dicatis appensisque. Testatur id magnus ille populorum ad ecclesias & pœnitentiæ sacramentum concursus. Agnoscunt reatum suum, quod illucessenti gratiæ mentis oculos, aures vocanti, consensum mouenti, ducentique non dederint, & in malum se præcipites egerint, vim in contrarium faciente diuino subsidio. Lex ista naturalis qua videmus causas vniuersales æqualiter & constanter rebus inferioribus adesse, dedit occasionem ut

Osee. 6.

D. Tho. 1.
q. 113. a. 4.
ad 3.

Ioan. 8.

Ioan. 8.

Roma 1.

aliquid obiter diceremus contra perniciosam his temporibus vigentem nouatorum opinionem. Non fuit instituti nostri hîc congerere amplissimam conciliorum, authoritatum, argumentorum segetem qua se profert diues orthodoxæ fidei veritas, hanc authores plurimi doctissimis suis scriptis, ab hinc quindecim annis satis illustrarunt, donec tandem gratias Deo rependimus, quod hæc opinio velut hæretica ab Ecclesia Catholica damnata sit.

Insciis, etiam ingratis & inuitis inferioribus auxiliantur superiora.

Lex 9.

Ausis naturalibus præscriptos diximus esse ditionis limites à Deo, vt sicut nulla subit alterius locum, ita nec vim superioris agentem & directricem, inferior ambiciose sectatur. Agit vnaquæque quod suum est, & ex omnium collatis operibus sic disponente architectonica diuina sapientia, consurgit vniuersi pulchritudo, motus generationum perennitas, & in indiuiduorum sibi succedentium fluxu, semper immota specierum constitutio. Iniunctum sibi munus superior exequitur, cuius etsi beneficium sentiant inferiora, legem tamen agendorum, nec capiunt, nec morantur, sed cum habeant se per modum patientis materiæ, multa necesse est illis insciis ingratis, & inuitis contingant.

Nescientibus ex alto bona contingunt.

§. I.

ANimalia, plantæ, quæcumque vegetant, sentiunt, mouentur: vires suas habent à cælo, cuius statum, donumque cæca non vident, ratione carentia non intelligunt, nec ideò beneficos suos influxus intermittit, lucemque stupidis negat sol. Mirari licet quod opus suum natura format in tenebris & recessu, aurum & gemmas in terræ visceribus; animal in matris quid, & quomodo fiat ignorantis sinu, bomicis & similibus insectorum transformationes ipsis velut sepulchro conditis, ideò fortè vt sibimet de toto beneficio gratuletur,
 quæ

quæ nec adiuta nec prouocata, sed sponte sua; legibusque suis illud contulit.

Non est quod nobis blandiamur de mente nostra rationis capace, quæ dum inquit rerum causas, futuros eventus præcise tentat & augurari, nam ut diximus, in rerum medio, luce tenebris mixta constituti, inter corpoream & spiritualem naturam, paucis cognitis, ignoramus plurima. Plato^f describit homines in spelunca ligatos vultu versus terram verso, iruit videant tantum sui & aliorum supernè existentium umbras: saltem intellectus humanus est instar inæqualis speculi, quod suam naturam, naturæ rerum immiscet, eamque detorquet & inficit. Si scientiarum & artium est orbis quidam intellectualis, in eo multo magis quam in terrestri, sunt inculta & deserta, fallax in illis speculatio, fallax experientia, potissimum quæ de futuris contingentibus vel ex obseruatione syderum, vel ex rerum humanarum solito cursu audet aliquid præuidere. Cælum enim ex Ptolomæo^g est vniuersalis causa, cuius effectus variantur ex mobili materię dispositione, vnde præcipit Astrologis, ut communem potius atque possibilem, quam necessariam ferant sententiam: hæc etiam ars sic temperata, toties magistros suos fefellit, ut à pluribus non suspecta tantum, sed vana & ex scientiarum albo proscribenda videatur. Speculatiuarum inter Doctores dissidia, probare videntur nihileas habere certi: hinc Pyrrhonorum & academicorum celebris opinio, asserentium nihil certò sciri posse, nec improbabile quod dicit Philo,^h omnes nos similes esse somniantibus, eosque minus falli, qui se aduertunt somniare.

Quoad practicas scientias in quibus ex multis præteritis humana prudentia futurum colligit: in medicis, experimentum esse fallax, artem longam, cui brevis vita non sufficiat, præfatur Hypocrates.^h Ciuilis prudentia toties delusa, toties seniorum suspenso iudicio, metuque monita,ⁱ verum probauit illud sapientis dictum: cogitationes mortalium timidæ, & incertæ prouidentię nostræ; difficile æstimamus quæ in terra sunt, & quæ in prospectu sunt, inuenimus cum labore, quæ autem in cælis sunt, quis inuestigabit? quis certum ferret de futuro & fatali rerum serie iudicium? Quantumvis legi faueatur, & hæc dicatur diuina vox, illam propriè non edunt homines, inquit Plato,ⁱ nec futuris ex destinatò prouident, sed euentibus à Deo missis se accommodant, ut in mari gubernator, ventis spirantibus, & qui ludunt, forti ex improviso sibi contingenti. Sunt itaque leges mutabiles, & dum sæpius res in contrarium vertunt, probant incertam esse rationis humanæ prouidentiam, eamque nunquam sic de futuris debere decernere, ut non multa casibus relinquat. Tarentini^m Magistratus omnes duplices faciebant, quosdam per electionem,

^f lib. 7. de Republ.

^g Marsil. Fin. Theol. Plato. lib. 9. cap. 4.

^h lib. de Ioseph.

^h Aphor. 1.

ⁱ Arist. Rhetor. lib. 2. c. 13.

^k Sapienr. 9. 15.

ⁱ Lib. 3. de legib.

^m Arist. 6. politic. 5.

alios per sortem, cui velut ipsi præfidenti numini, res priuatæ publicæque, etiam Ecclesiasticæ sæpius olim commissæ sunt. Hinc, inquit Plinius, ^a fortuna sola inuocatur, nominatur; huic omnia expensa, huic omnia referuntur accepta, sic obnoxij sumus forti, ut fors ipsa pro Deo sit. Certè non debet accipi pro Deo, cum accusetur & agatur reà, sed pro decreto Dei, cui nihil fortuitum est, & cuius iustissima voluntate, quæ nos latet, præter prouidentia nostræ spes & metus, humana decurrunt.

^a Lib. 2. c. 7.

Nobis dormientibus aut alia cogitantibus, cœlum ignotis modis infœlices suos influxus temperat, siccitati per humiditates, humiditati per siccitates medetur; terra germinat, aër aduehit salutifera, fluunt fontes & fluuij, similiter in vniuerso suis omnia parent legibus, quarum nescij fructum percipimus. Cœpimus ut à nihilo, sic à tenebris & ignorantia, dum manus Dei nos in vtero materno plasmavit, torpentes aluit; natos ignarosque boni, maternus amor complexus est, & vix vterque parens iugi beneficio, accepti sensum natorum animis imprimit. Homine domi quiescente Respublica fert leges, mouet arma, præfidet iustitiæ, inuigilat consilij sui mysterijs, vnde huic priuato suis tantum commodis intento, salus & securitas. Si à naturalibus & priuatis causis sic ignorantes iuuamur; si fit acquisitio per alluionem^o quæ est latens incrementum, ^p si hæredibus etiam ignorantibus fit partis hæreditatis, dum vacat, accessio; ^q si absens & ignorans percipit commodum à filio aut seruo qui acquirit ei, ab eo qui confert ei beneficium, qui pro ipso appellat, qui causam suam defendit, qui pro ipso fideiubet; multò magis à prima causa rebus nostris immentia charitate, sapientiaque semper intendente nescientes iuuamur.

^o l. 7 ff. de acq. rer. domi.
^p l. 31. ff. de acq. hær. § l. penult. ff. de procurat.
^r l. fin. C. vt dig. ordo seru.
^s l. 30. ff. de fideiuss.
^t Seneca. 6. de benefic. cap. 9.

Quod non expectas ex transuerso fit, & super nos prouidentia negotium curat; serunt Socratem, si quando cupitis aut destinatis excidisset, id sibi quod euenerat vtilius existimasse quasi meliora forent, quæ cœlum dat, quam quæ voluntas appetit. Agunt nos nostraque causæ superiores, & ipsis etiam ad sensum aduersis consulunt: quam multos militiæ morbus eripuit; quosdam ne ad ruinam domus suæ concurrerent, carcer inclusit; ne in pyratarum manus deuenirent, quidam naufragiò consequuti sunt. Alteri vitæ nascituros vtero fert mater Ecclesia, infirmi diuina nondum capientes, eius spiritu viuimus per charitatem, sentimus per fidem, mouemur per subiectionem. Fœlix obedientia status, cui non licet aberrare, propriis itaque securior visis & affectibus. Sic in Euangelio^v prodigus penes se defecit habendo, qui penes patrem abundauerat non habendo; est enim penes patrem dulcis conditio, libera seruitus, absoluta custodia, paupertas diues, secura possessio, namque ad Patrem labor respicit, fructus redundant in filios.

^v Luc. 15. Chrysolog. serm. 1.

Sibi nocent qui curiosè nimis in parentis aut Principis actus, in Ecclesiæ diuinæque prouidentia de creta voluerint inquirere: nescimus quid petamus, scit autem quid nobis expediat qui nos regit Deus, ^x portans omnia verbo virtutis suæ, ^y nec longè est ab vno quoque nostrum, nam in ipso viuimus, mouemur & sumus; præ bonitatis abundantia, inquit D. Dionysius, ^z omnia amat, omnia facit, omnia perficit, omnia continet, omnia conuertit. ^a Si ad primam hierarchiam pertinet consideratio finis; ad secundam dispositio vniuersalis agendorum; ad tertiam executio operis; inest certè superioribus, ratione ministerij lux eminens quæ latet inferiores, licet moti directique eius sentiant effectus. Mirum, in virtute Christi, qui est caput hominum & angelorum, licet homini hierarchicum ordinem transcendere; Secundus erit à Deo Christo, qui Dei Christi notam voluntatem, rebus seu prosperis seu aduersis, gaudens impleuerit; factus vnus cum eo spiritus, dicat fortiter cum Samuele, ^b loquere Domine quia audit seruus tuus; cum Paulo ^c prostrato, cæcitate percusso, Domine quid me vis facere; oret, vt edoctus est à cælesti magistro; Patet fiat voluntas tua, quæ meam absorbeat & sanctificet. ^d Talis conformitas maritat animam verbo, cui cum similis est per naturam, similem exhibet se per voluntatem, diligens sicut dilecta est, non veritâ dignitatem personæ, quæ se plus amari quam honorari exoptat, & in quam affectibus traducitur.

^x Hebr. 11.

^y Act. 17.

^z De nomin.

diuin. c. 4.

^a D. Thom.

1. q. 108. a.

6.

^b 1. Reg. 3.

^c Act. 9.

^d D. Bernar.

serm. 83.

super cant.

Antiqua vox sapientum fuit, sequere Deum, sequi præcipiunt, non iudicare; notam Dei voluntatem exequi, non fines mediaque humanæ rationi discutienda subijcere; Nam cum homo de sibi profituris omnibus iudicet, inquit D. Augustinus, ^e de solo Deo decernente non iudicat, quia secundum Deum de cæteris iudicat. Abraham ad vnam Dei vocem egreditur de terra sua & de cognatione sua, incertus quo pergeret, certus eo duce non nisi fœliciter sibi peregrinandum. Dicente Christo sequere me, relictis omnibus sequuti sunt eum Apostoli, summa confidentia, quæ de præcipiente non iudicans, meruit in omnes iudicariam potestatem.

^e Lib. 83.

quæst. 30.

Quacumque res vertat, nihil inuitus, licet futurum ignorans, faciet Christianus, Deo non tam seruit quam consentit, sequitur non trahitur; effugit necessitatem, quia vult quod ipsa cogeret. ^f In arte motus instrumenti est indifferenter ad omnem locum materiæ, quæ est susceptibilis formæ artis; motus spiritus est ad omnem viam & partem corporis cui potest imprimi forma animæ; Ita vir bonus eo fert quo ducit voluntas diuina ad vtrumque paratus, iussa præuenit, & vnum implens, omnium interminata charitate coronas reportat, nam cuncta simul largitur, qui mentem dat variè semper ad omnia valentem inclinari. Fidens securusque, se totum diuinæ prouidentia

^f Albert.

Magn. tract.

1. de spiri.

tu. c. 10.

committit, quid enim timeat sub eadem quæ totum regit mundum, intellectualem, coelestem, elementarem, prouida sapientia? quid non speret sub summa paterna bonitate, quæ toties lucem eduxit è tenebris, dedit auxilium de tribulatione, fulgura in pluuiam fecit? quoties in mediis voluptatum illecebris afforsit lux discutiens mentis tenebras, coelestique suauitate cor lapideum emolliens, illi restituro rerum diuinarum sensu? quoties ex improviso fons occurrens humana tantum ambientem intus acriter mouit de vitæ præsentis vanitate, de mortis semper instante periculo, de sequuturi iudicij tremendo conspectu? quoties libidinis sibi met poenam infligentis fœditas, reorum poena, aulicorum casus mouit animum, & à vanis ad diuina conuertit. Fortuita putas hæc & casu contingentia, cum tamen sic te nescium tibi consulens gratia, ad ea quæ te docerent, deduxerit; animumque ad veritates excipiendas præparauerit. Igitur ignorantibus nobis ex alto bona contingunt, at mala non nisi volentibus; quia præsens gratia dat menti vim qua possit metuenda contemnere, cupienda fastidire, non alia quam diuina egere fœlicitate, tandem beatis præferri, aduersa superando, quæ sicut non experiuntur, ita nec vincunt, qui cœlum tenent.

Bonum non se negat ingratis.

§. 2.

§1. 2. C. de
consulib.

Sic est effusa superiorum causarum largitio, vt non ratione distribui, sed casu proiici videatur, velut exundantis seque non continentis abundantia necessaria quædam eructatio. Indignantur aliqui, quod lux pretiosissima qualitas insideat sine delectu rebus vilissimis, cæcis vt ocularis, mortuis vt viuentibus, & quod splendor purissimus, sole natus feruiat fœditati; quod terræ marisque vapores, naturæ miris artibus sublimari, guttatim in pluuias resoluti, vim cœli masculam, qua fœcundetur terra, præ se ferentes, indignè cadant super steriles arenas & rupes, super falsas maris aquas, sicut super sacra. His & similibus naturæ contumeliosis & inuidis quærelis responderur, si gloriæ & magnificentia datum est olim Imperatoribus, quod aurum spargerent; cœlo naturæque non erit indecens inferiorum necessitatibus liberalitate profusa prouidere; parum abest à defectu cui non nisi necessarium contingit; non est regalis mensa, ne frugalis quidem, sed pauper vnde nullæ reportantur reliquæ: quid magis causas vniuersales decet quam vniuersalis distributio; si nimium est accipienti paucioribus contento, non est nimium Imperantis maiestati,

vt de suis amplifsimis muneribus dicebat Alexander. Vellent ne solis radium ad oculos tantum & ad ea quæ ipso recreantur pertingere? qualis esset vniuersi facies his intermixta tenebris, quæ cum lucis va-
euo, vbiq; virium exolutionem efficerent, ipsismet enim oculis quibus priuilegio radius seruari videretur, sic concisus, sic interrup-
tus prospectum, rerumque discretionem negaret. Etiam inter are-
nas & sara exiles enascuntur plantæ, quibus alendis vniuersalis bo-
nitas impluit; aquæ quas arida, vel rupium rimis hians absumit terra,
penetrant vltius, inferuntur thesauris vnde fluunt fontes, & quod
existimas superfluum sit perennitatis causa. Quæ verò cadunt in ma-
re, falsedinem eius temperant, non sic illi commiscuntur, vt illas pis-
ces branchijs suis ab amaro non separent; illis viuunt, vnde dulcis
illorum substantia, venientes præsentunt, illis exultabundi saltibus
applaudunt, & ex his conchæ suas in ornatum nostrum, constant
margaritas. Sed quamuis nulla notaretur vtilitas imbrium sic indi-
stinctè & profusè cadentium, sufficit has effusiones causæ vniuersali con-
gruere, cuius proprium & essenziale munus est magna largiri, non
attenta recipientis accidentali dispositione. Ita lucret sol, etsi non
essent oculi qui splendorem eius viderent; fluunt in desertis fontes
nullis ad hauriendum paratis manibus, & licet hians terra cursum
aspicantes statim absorbeat.

Hæc naturalia necessario benefica sunt expressiones essentialis bo-
nitatis, sibi necessariae, ad externa liberae, nunquam tamen deficientis,
& quas permittit in causis secundis egestates, in hominibus in-
firmitates abundantissime replentis, & sanantis. Ego sum, inquit, ^h ^h Isay. ●
qui deleo iniquitates tuas propter me: hæc est beneficij perpetuò
conferendi immortalis causa, quæ ducitur ab immortali bonitate
Dei, qui nos dum non eramus, vt essemus dilexit; ⁱ qui commenda- ¹ Roman. 5.
uit charitatem suam in nobis, quoniam cum adhuc peccatores esse- ^{8.}
mus, secundum tempus Christus pro nobis mortuus est, multò ma-
gis nunc iustificari in sanguine ipsius, salui erimus ab ira per ipsum.
Si enim cum inimici essemus reconciliati sumus Deo per mortem filij
eius, multo magis reconciliari, salui erimus in vita ipsius. ¹ Venit Chri- ¹ 1. Timoth.
stus in hunc mundum peccatores saluos facere, licet ingratitude re- ^{1. 25.}
cidiua laborantes. Si facit solem suum oriri super bonos & malos, & pluit
super iustos & iniustos: si cum publicanis & peccatoribus conuer-
satus est, vt medicus cum ægris opera sua indigentibus; si affixus
cruci inter acerbissimos dolores orat pro inimicis suis, sic illum torquen-
tibus; si huic ingrato populo qui non cognouit tempus visitationis suæ,
iussit primum euangelium suum prædicari, dubitas ingratis peccatori-
bus gratias suas præuenientes, excitantes, adiuuantes offerre. ^o Sto ad ^o Apocal. 3.
ostium, inquit, & pulso, Venite ad me omnes qui laboratis, & ergo refi-
o.

ciam vos. Hæc peccatorum sarcina quæ videbatur esse causa vindican-
tis iustitiæ, causa fuit abundantioris gratiæ. Ideo dicitur pater miseri-
cordiarum, non pater iudiciorum, inquit D. Bernardus ⁿ non so-
lum quia pater videtur potius misereri quam indignari, sed eo ma-
gis, quia miserandi causam & originem sumit ex proprio, iudicandi &
vltiscendi potius ex nostro; Intus est qui rogat affectus, & certè non
staret inter quotidiana peccata genus humanum, nisi perennis esset
Dei misericordia; dicitur autem pater misericordiarum, quia septua-
ginta septies peccantibus, vt præcepit, sic statuit misereri; certo
numero peccata quælibet concluduntur, at misericordiæ eius non
est finis.

ⁿ Serm. 5. in
notali dom.

^o L. 23. c. de
nuptiis.

^p Arist. &
hic, 8. ij.

^q Seneca 4.
de benefic.
c. 28.

^r l. vnic. c.
si quis impe-
rat. maledic

^s Seneca. 3.
de benefic. c.
6.

^t l. 48. §. 1.
de hæc. inst.

Hinc Imperator Instinianus ^o, clementiam sibi propriam dicit ef-
se, ad imitationem Dei, qui quotidianis hominum peccatis sem-
per ignoscere dignatur, pœnitentiam nostram suscipere, & ad melio-
rem eam statum deducere. Nam regis amicitia ad eos qui reguntur,
in excellentia beneficij consistit ^p, eiusque proprium est bene agere,
& malè audisse: præstat enim contumeliam pati, quam rationibus
eam diluere, euulgatis consiliorum mysterijs. Procedit à Deo spiri-
tus ille principalis, maiore interuallo à contactu inferiorum abduc-
tus, quàm vt ad illum vlla vis noxia vires suas proferat & qui po-
pulis frementibus, vt medicus phæneticis contumeliosis, vim inten-
tantibus, etiam dum sæuiunt, consulit. Sic in sublimi positus prin-
ceps, quidquid agat ingrata plebs, intactus ipse, placidusque regi-
minis munus exequitur, curat publica quæ vt bonis sic malis contin-
gunt, vtrisque conduntur vrbes; ^q frumentum publicum sine mo-
rum delectu accipit quisquis ciuis est; ius fori omnibus dicitur, pace
fruuntur etiam homicidæ; sua reperunt etiam qui aliena rapuerunt,
percussores, & domi ferrum exercentes, murus ab hoste defendit;
legum præsidio, qui plurimum in illas peccauerunt, proteguntur;
multorumque delicta condonat, etiam læsa parentis patriæ commu-
nis pietas. Si quis petulanti & improbo maledicto nos laceffitus fue-
rit, inquiunt Imperatores Theodosius & Arcadius, ^r eum pœnæ no-
limus subiugari, quoniam si id ex leuitate profferit, contemnendum
est; si ex insania, miseratione dignissimum; si ex iniuria remittendum.
^s Inter priuatos autem homines meritò recepta non fuit in iudicijs
ingrati actio, non solum quia difficilè potest æstimari, quia si dare-
tur, tam frequens esset, vt illi omnia fora non sufficerent, sed quia
beneficium, sicut gratuitum confertur, ita semper vt honestum de-
bet continuari, nec intermitteri defectu gratitudinis, quæ non est de-
bita quia nec conuenta, & si leuis aliqua spes eius affulserit. ^t Hinc
valet talis institutio, filius meus impijssimus malè de memeritus, hæres
esto; nam validè hæres instituitur cum maledicto, & omnes huius-

modi institutiones receptæ sunt, in-favorem testatoris cuius pietas commendatur, dum ad imitationem Dei, beneficium confert ingratum. Ita donatio non reuocata à defuncto propter donatarij ingratitudinem, non potest reuocari ab hæredibus, & similiter causa propter quam iuste potest filius exhæredari in testamento, non est sufficiens ad repellendum eum ab intestato à legitima successione, nam pater præsumitur offensam remisisse, & ingrato consuluisse.

Stoicorum quidem sententia fuit, etiam ingratum beneficiendum exemplo Dei, qui sine mercede, sine vilo ad ipsum perveniente commodo, terras fructibus implet, opportunis & in omnes oras ferentibus ventis maria permouet deiectis imbribus, solum mollit, venas fontium arentes reintegrat, sceleratis vult solem lucere, pyratibus patere maria. Sed ingratum cui beneficiendum est, intelligunt eum, qui non natura & habitu talis est sed qui ex occasione, acceptis non in totum bene respondit, & omnino gratus non est, nulli enim, vir bonus beneficium dare poterit, si tales excludat. At si sit ingratus talis ut in hoc vitium naturam propensus sit, beneficiorum solitus fraudator, illi negant dandum esse beneficium, non minus quam captatori, ut nullus decoctori pecuniam tradit, depositum committeret ei, qui iam pluribus abnegavit, filiam contumelioso & scœpius repudiato non collocabit. Ecce quomodo magnifica stoicorum dogmata concidunt in communem vulgi sensum, hæc enim ipsa qua vtuntur inductione probant, non conferendum esse beneficium amittendi animo, sed ut mutuum spe paria recipiendi. Ut cœlestis, ita sublimior est Evangelica doctrina, & procul ab indigentia mortalis ficta timidaque largitione, sapit supereminens diuinæ bonitatis diuitias. Cum facis prandium aut cœnam, inquit Christus, noli vocare amicos tuos, neque fratres tuos, neque cognatos, neque vicinos diuites, ne forte te & ipsi reinuident, & fiat tibi retributio; sed cum facis conuiuium, voca pauperes, debiles, claudos, cæcos, & beatus eris quia non habent retribuere tibi. Dat Christianus sola Dei contemplatione, excipit, pascit in paupere Dominum suum Christum, quem cum semper adoret, cui cum semper debeat, & hac largitione complacere studeat, nunquam deficiet causa dandi licet occurrat vilitas, aut indignitas accipientis. Ideo charitas nunquam excidit, quæ sola etiam reddita semper retinet debitorem: nemini, inquit Apostolus, quidquam debeatis, nisi ut inuicem diligatis, quia qui largitur pauperi vel ingrato, eius occasione plura consequitur apud Deum, sic de creditore factus debitor, plura debet accipienti etiam titulo gratitudinis. Pauperem igitur à quo nihil sperari potest, diuiti præferendum merito docet Christus, sed inter pauperes cum aliqui possint esse saltem animo grati, alij ingrati, nullum de accepto sensum, nullam

^u l. fin. C. de reuoc. donat.

^x l. in arenam. Cod. de inoff. testam.

^y Seneca lib. 4. de benef. c. 25. & seq.

² Luc. 14. 13.

⁴ D. Augst. epist. 62.

⁶ Rom. 13.

Cassian.col.
18. c. 4.

gratiam habentes, legimus plures sanctos, gratis ingratos insigni zelo prætulisse; sic sanctus Boromæus affectu singulari prosequabatur domesticum sibi contumacem, sæpius improbe & petulanter insultantem. Sic quædam sancta mulier vetulam ægram, morosam, querulam, contumeliosam consultò domi habuit, eique fidelissimè ministrabat, quia propter improbos mores periclitabatur, aliorum auxilio destitui. Pura hæc & ab amoris proprii labe defæcata charitas, nihil aliud in paupere nisi Christum considerans, non fuit retardata, sed prouocata recipientis ingratitude, quia cedebat in patientiæ solidum experimentum, & vtriusque virtutis coronas duplicabat. Beneficium iucundum debitor gratus; clarum ingratus facit.

Inuitis præstatur auxilium.

§. 3.

Reis qualibet singularis existens pars est vniuersi, cui propterea sic debet consentire, vt ad totius ordinem, sine quo nec ipsa staret, quod in se est seruato proportionem conferat. Vnde sicut existentia sua certis speciei, temporisque limitibus continetur, sic actionibus ne vaga, sibi mundoque nociua libertate decurrant, modum diuina prouidentia decernit. Huius mundi architectonicæ sapientiæ proprium est, non generalibus & ordinarijs tantum, sed etiam singularibus & rarò contingentibus præsidere, ad suos fines aberrantia dirigere, insigni beneficio nescientibus & ingratis vt diximus, collato, etiam inuitis, sine neget quod ambiunt, sine ducat ad ea, & per ea quæ nollent.

Sunt quædam nocitura impetrantibus; quæ non dare, sed negare beneficium est, æstimatur enim potius vtilitas, quàm voluntas petentium, nec est spectandum an doleat qui beneficium accipit, sed an gaudere debeat. Sic frigidam hydropico negamus; somnum importunis vexationibus excutimus à lethargico; prodigis gratissimam bonorum profusionem lex interdicit; depositum ei qui malè vsurus est eo, pœcuniam alex mox exposituro, arma furenti, amicus negat; exitus enim spectandus est, & ea conuenit dare, quæ non tantum accipere sed accipisse delectet; cum enim accessio illa quæ animam inflammabat se remiserit, quidni oderit, à quo in damnum suum adiutus est; à quo sæua bonitare, blando & affabili odio, indulgentia sæuiente deletus est.

l. 4. in f. ff.
ad l. Cornel.
de siccar.

Capitale^c fuit aliquem etiam volentem castrare; non auditur perire volens, ad laqueum, ad præcipitium desperatione currentes, diligendi

ligenti custodia ne sibi noceant continemus: ^d occidens etiam volentem facit iniuriam occiso, & Deo, & Republicæ; propterea David ^e gladio percussit nuntium qui referebat se occidisse Saul id rogantem. ^f Senatus-Consultum Syllanianum, torqueri iubet feruum, qui dominum non impediuit, dum sibi violentas manus afferreret, potest enim esse locus pœnitentiæ. ^g Sic Cn. Domitius arauus Neronis in desperatione rerum, mortem timore appetitam ita expauit, vt haustum venenum sumpto antidoto euomuerit, medicumque manumiferit, quod id sibi prudens ac sciens, minus noxiuum temperasset. Humanæ mentis præceptis nec semper reparabile consilium agnoscen-tes Imperatores Gratianus & Valentinianus, ^h ne sibi & nimia sua noceret autoritas, & ministrorum obedientia, cauent sibi hac lege: Si vindicari in aliquos seuerius contra nostram consuetudinem pro causæ intuitu iusserimus, nolumus statim eos, aut subire sententiam, aut subire pœnam, sed per dies triginta super statu eorum fors & fortuna suspensa sit. Testantur historiæ multos principes in desperationem actos quod infignes personas ira sæuiente morti addixissent, recreatos ministrorum prudentia, qui distulerant executionem, & cunctando ipsi principi, reo postulato, gementique patriæ vitam restituerant: sic seruus non habetur fugitiuus, qui laeret domi, donec ira domini sui efferuescit, sicut nec is qui se confert ad amicum, quem ad precandum perducit. Gelon Siciliae tyrannus vt debellauit Carthaginenses, agens de pacis conditionibus illos coegit legibus adscribere, ne deinceps filios dijs immolarent.

Velles, inquit D: Augustinus, laute viuere, & nihil aduersi tibi contingere; Deus aliud vult; duæ sunt hic voluntates, sed stare debet voluntas Dei, vt regula ad quam quod in tua prauum est, corrigatur: prono ad luxuriam corpori deficiet sanitas, impensis non respondebit rei familiaris angustia; oranti negotium faciet ex improuiso mota lis, hostium coniuratio, potentioris ira, incendij, naufragij, belli vel alterius vis maioris calamitas; cumque hæc inter aduersa gemens computes, sunt tamen beneficia Dei, quibus viam tuam sepit spinis ^m vt tibi ad nociua præcludatur aditus, vitis luxuriantes pampinis falce præcindit vt fiat fructuosior; custodiens paruulos dominus, etiam inuitos castigat; vt magnos habeat hæredes; non nocet sed medetur specie nocendi, & cupiditatibus, ne sæuiant, arma subtrahit.

His & similibus, sicut Deus inuito nociua negat, sic infundit salutaria; aberrantes trahit, ducit in viam suam, quæ longè distat à vijs filiorum hominum. Videmus planerarum orbis raptos ad motum primi mobilis, licet in contrarium nitantur, animalia pronis in terrana vultibus cœlum aspernata, eius tamen luce influxuque vel

^d D. Thom. 3. q. 47. a. 6. ad 3.
^e 2. Reg. 1.
^f l. 2. §. 22. ff. de S. C. Syllani.
^g Sueton. in Nerone c. 2.

^h l. 10. C. de pœnis.

ⁱ l. 17. §. idem ait. ff. de ædil. ed.

^j In psal. 31. inf.

^k Osee. 2. 6

inuita circumfunduntur & viuunt; cum leges ius suum unicuique feruant, & pacem summum populi bonum, etiam propositis pœnis exigunt, malis etiam inuitis duplex conferunt bonum, & virtutem & securitatem. Optimi parentes tenellæ puerorum ætati, & ad voluptates procliu vim inferunt ad obeunda mature studia vnde pendebit vitæ splendor & felicitas. ¹ Affines vindicant affinem suum in libertatem, licet ~~voluerit~~ seruus permanere: ² potest inuito domino in eius ædibus conquiri & fodi thesaurus, cuius media pars illi continget: ³ cuiuslibet licet appellare pro eo qui ad supplicium ducitur, etiam eo inuito; ⁴ tenemur defendere vitam eius qui ab hostibus inuaditur, licet ipse nollet defendi: ⁵ in concessis priuilegijs conseruantur etiam qui vellent illis renuntiare: ⁶ laudatur hæres qui defuncto debitum honorem sepulturæ reddit, licet ipse testamento cauisset ne præstaretur, cinerosque suos in mare proijci; num quotidie phrenetico speculum oris apponitur, & in hiantes illata vi fauces infunduntur alimenta? num secari nolentes, & plus chirurgum quam mortem auersantes, vinculis continemus vt sanitate restimantur?

¹ l. 1. & seq. ff. de liber. cau.
² l. 3. C. de metallis.
³ l. 6. ff. de appellatio.
⁴ Bonacina de restit. q. vlt. prop. 2.
⁵ Cap. cum tempore de arbitr.
⁶ l. quidam testamento. ff. de conditio institut.

Vellet mundus à sectarum coniuratione deleri Religionem Christianam, quia præcipit dura sensibus, naturæ solutam libertatem eripit, à suis legibus deficientes diris insectatur, præsentis æternasque pœnas illis intentat, nec vsquam finit esse quietos securosque. At inuito Deus consuluit, & de tenebris voluit lucem splendescere: nam quot hæresum monstra successiuè tulit infelicitas temporum, tot victorijs illustrior facta est Ecclesia, meritoque nunc habetur inuictæ veritatis & sanctitatis asylum, ad quod refugit quicumque vult saluus fieri. Vellet impius omnem in se de Deo, de pietate, de futura vitæ sensum extinguere, & ecce sanctitatem tympana, psalmodiæ, prædicatores, scholæ, vulgi sermones suis auribus vndique personant; suis oculis obijciunt templa, publicus ad illa populorum concursus, feræ, pictæ viuentisque sanctorum imagines; pijs voluminibus refertæ bibliothecæ; sed potissimum menti semper præsens diuina gratia, illam monet, accusat, consciam propriisque tortam supplicij ad meliora prouocat. Te nemo domine amittit, nisi qui dimittit, exclamat D. Augustinus, ⁷ & qui dimittit, quo it aut quo fugit, nisi à te placato ad iratum; nam vbi non inuenit legem tuam in porta sua: lex enim tua veritas, & veritas tu.

⁷ lib. 4. confess. c. 9.

Est quidem in Deo summum illud ius, creaturas rationales inconsultas etiam inuitas donis suis ad libitum ditare, & mediâ ad salutem necessaria largiri; at obijciunt id homini in hominem non esse concessum, vt scilicet quis possit nolentem beneficijs obstringere, debitorem & seruum, cuiusque libertatem oppignoratam leui forte ri-

rulo sibi constituere; ^v eius est enim velle, qui potest nolle, & vt nulli licet inuitum bonis priuare ita nec cumulare, propterea debent donationes, vt valeant acceptari; & ^x seruis tantum id imponitur vt sint heredes necessarij. Paucis respondemus, Rempublicam cuius interest ciuem suum non lædi, cunctis vt illi nomine suo præstent auxilium, indicere & mandare licet contra recipien. is voluntatem, quæ in dictis casibus non est recta, sic nulla censeri debet. At in rebus Ecclesiasticis æquissimus est canon qui præcipit beneficium inuitis non conferri; quia quod avaritia, quod ambitio beneficium nuncupauit, in rei veritate onus est, sic conscientia, libertati, pietati, securitati formidandum, vt illi collum submittere detrectarint omnes sancti, periculosissimum est, Ecclesie bona, quæ sunt patrimonium pauperum fideliter ex instituto canonum dispensare; animas pretiosissimas, sanguinis Christi pretio redemptas, suæ curæ committas, suisque periculis ad foelicitatem perducendas habere. Non est excusatio, quod ad hoc officium inuitus adigitur; quis enim ignarus nauicæ regias personas per maria deducendas suscipiet; quis chirurgiæ nescius, operationes vnde pendet aliorum vita, tentabit? suadet non cogit adulantium vox, cui fortiter repulsam dare debet quæ est in conscientia veritas, nam vnusquisque melius à seipso, quàm ab alijs dignoscitur; quis enim scit quæ sunt hominis, nisi spiritus qui in ipso est? ^z Hæc igitur imperitia culpæ annumeranda est, inquit D. Chrysostomus, ^a licet omnium applausu votisque talibus se imbecuerit: vt seruus ^b qui permittit se creari decurionem punitur & remouetur; & qui indignum se sentiens ^c permittit ad palatinum honorem euehi: si cæcus cæcis ducatum præstet omnes in foueam cadent ^d, & qui sua præsumptione cæteris fuit exitio, ruinæ communis reatum in se attrahit. Ideo canones ^e annua suspensione plecunt Episcopum, qui inuitum ordinauerit, & Concilium Viennense Gallicum I. ^f præcipit vt fides his facile adhibeatur qui sibi crimina seu vera seu falsa imponunt, ne ordinentur; quia talibus in contrarium auctoritatem opponere, ipsis & Ecclesie periculosissimum est; nec est beneficium, sed iniuria vix æstimanda, nunquam satis reparanda, vt nauem ^g annonæ publicæ ferendæ destinatam, dum videret famem & hostis, & nimis licet pretiosis mercibus, ad certum naufragium onerare.

^v L. 3. ff. de reg. iur.

^x Inst. de suis & nec. hæred.

^y Ca. episco. dist. 74.

^z 1. Cor. ij.

^a Lib. 3. de sacerdotio. ^b l. 2. Cod. si seruus fiat decurio.

^c l. 1. C. Theod. ad l. Iul. de ambitu.

^d Math. 15. 14.

^e D. can. episcopus & can. gesta dist. 74.

^f Can. vlt.

^g L. vnic. C. de ne quid oneri publ. imponat.

Causæ superiores suos habent effectus pro
diuersa recipientium dispositione.

Lex 10.

DEus bonitatis suæ radios effundit in res creatas propter se, ^h ideo semper quia eadem semper est huius vniuersalis effusionis ratio; similiter sub ipso causæ respectu nostri superiores, implent quæ sua sunt indefessâ sicut inexhaustâ largitione, quia primæ bonitatis velut canales incorrupti, nunquam vacui, nunquam vacant ab iniunctæ sibi distributionis muneribus. Cælum suos semper peragit cursus, sol lucet, stellæ fulgent & influunt: angeli suis nunquam defunt officijs & si sibi par esset inferiorum conditio, idem semper fieret in natura, at cum sublunaria successionem variamque habeant existentiam in tempore, cum mutari, sic alterari debeant, vt cadere, sic inclinari, ex eorum varia positione radius superiorum diuersissimè receptus, fractus, propter materiæ densitatem exclusus, variè, parcè, interdum nihil, aut contrarium operatur. Sol æquales semper in se seruat, & in nos immittit splendores, etiam dum oppositio terræ noctem, Eclypsim lunæ coniunctio nobis efficit; nam Deo sibi que lucens, vt nihil eorum quæ patimur ad ipsum peruenit, ita non tardat perpetuas, suæque substantiæ incorruptibili congruas effusiones. ⁱ Est in hoc mundi templo simulachrum eminens diuinæ bonitatis, quæ nunquam rebus à se creatis deficit, etiam auersas luce caloreque circumfundens, quantum capere possunt, in se conuertit. Sic Apostolus ^j vult sanctos in medio nationis prauæ lucere, sicut luminaria in mundo; falsis opinionibus veritatem, corruptis moribus integritatem fortiter opponere, monere, increpare, aberrantes voce gestuque ad rectum reuocare, si non alium, hunc saltem conscientiæ fructum percepturos, quòd suis non defuerint muneribus. ^m Is cuius nauigium laxatis compagibus aquam ducit, continuo labore resistit, nec ideò intermittit, quia quantum exhaustum est, subnascitur, lento adiutorio opus est contra mala continua & fœcunda, non vt desinant sed ne vincant. Non in totum frustratur viri boni sic mundo consulentis conatus; ⁿ missi feminis pars aliqua proficit in centuplum, etsi cæteræ duris & incultis exceptæ pereant. Ita sub perenni causæ superioris influxu, ex inferioribus quædam eo fœliciter ani-

^a Isay. 4.

^d Dionys. 4. de nominib. diuin.

^j Philip. 1.

^m Seneca. 2. de ira, cap. 10.

ⁿ Math. 13.

matæ, quod naturæ suæ proprium est assequuntur; quædam surgunt ad ad ampliora, quædam eius usu peruerso labuntur in deterius.

*Vis eadem in diuersa materia transit in varios
vel contrarios effectus.*

§. 1.

Rerum diuersitatem hîc efficit, non tantum causarum diuersitas non cœli nunquam sibi par in totum constitutio, non materiæ prostituta ad mutationes omnes potentia, sed potissimum contingentes illi variæ qualitates, quibus eiusdem causæ vis, transit interdum in alienos & sibi contrarios effectus. Oportuit, vt dictum est, ° innumeram hanc esse rerum diuersitatem, vt fieret infinitatis expressior imago, sed cum infinitas diuina vna sit, etiam ipsa, naturæ diuersitates velut vocum inflexiones sic ad concentum reducit, vt dum ludunt, non tamen excurrant extra notatam præscriptamque specierum rationem.

° Supral. 27.

Nihil tam familiare sensibus, quàm ab eadem causa contraria fieri, in contraria materiæ dispositione; solem ex eodem vapore sublimato ab archæo, vt dicunt, & centro terræ, superiorum viribus velut seminibus grauida; illic aurum, hîc ferrum, & plumbum, adamantem & silicem efformare, propter diuersas matricis recipientis condiciones. Lutum indurat eliciens suo calore humidum quo madet terra, ceram liquifacit, humorum lentum, impactum viscosæ materiæ, non quidem foras extrahens, sed in ea qua continetur substantia diffundens, illo viatico fluidam efficit. Ignis siccus exsiccat, & tamen dum impositi sibi ligni latentem humiditatem excernit, simul ita diffundit, vt de rigida superficie flexibilem, de curua rectam, minima vis adhibita possit efficere. Vrit lignum siccum & subito inflammatum fulgentem efficit: at humidum timidè lambens, illum eductis ex ipso terrenis vaporibus infuscat, repudiatque velut indignum. Aqua pugnantibus cum igne qualitatibus, ipsum extinguit in linguo, accendit in calce, dum caloris reliquias & semina in centrum reperiens, vnione validiora, & ipsa contrarietate contumacia magis efficit.

Siccitate primum concreuit fœtus^p, mox siccior redditus, veluti lineamenta quædam cuiusque membri obtinet, denique in lucem editus siccior & valentior, ad summum incrementum efficitur; ab eo tempore partibus super iustum sicciscentibus, non solum cuius-

^p Galen. lib.
1. de sanitate
tuenda.

Q iij

que officium minus probe administratur, sed corpus fit macilentius; rugosus, invalidum & sic senio conficitur; ita siccitas in corpore variè disposito, fit vitæ necisque causa. Temporum flatuumque mutationes¹ morbos generant, intendunt aut tollunt, secundum corporum dispositiones; humidis prosunt siccitates, siccis & calidis humiditates, fiunt enim curationes per contraria. Qui integra sunt corporis valetudine medicationes² ægrè molesteque ferunt³, quia cum non subsit qui purgetur peccans humor, prohi turbantur, emissique corpus infirmum efficiunt. Trifolium⁴ herba decocta ex aquæ foru adhibito, medetur viperæ & aranei moribus, & dolores statim sedat; sin autem in alio non commorso, sanum locum eodem folio circumdederis, similem sensum, similesque dolores ijs quos morbus efficit, causat. Magno miraculo herbam & morsum sanare, & ferarum modo, sanam partem prauè afficere; sic fulgur venenata purgat, pura inficit; sic extrema seueritas quæ malis remedium est, si desæuiat in innocentes pro præmio pœnas infligens, irritat, & læsæ iusticiæ vindices, accendit ad insolita; sic colligimus ex historijs, strictum austerumque regimen, vni fœlix, infaustum alteri contigisse, proptervarias, temporum, rerum, personarum condiciones, quas qui non obseruat, generalibus tantum præceptis & experimentis ductus, empiricorum more publicam hominum salutem, mille periculis exponit. Denique concludit Galenus⁵ nullam causarum agere posse, sine patientis aptitudine, alioquin æquo omnes afficerentur ab eadem causa, cum tamen sub illa diuersimodè se habeant.

Ignis qualitatem triplicem possidet, calorem, lumen, & leuitatem ad superiora vergentem: corporibus crassissimis & ineptissimis, vt lapidibus solum calorem infundit; purioribus calorem atque lumen, quod facillè fit in lignis; tenuissimis denique vltra calorem & lumen, etiam leuitatem illam ad supera trahentem, quod facit in chartis puluere pyrrico turgentibus. Sic diuina mens corporibus inferioribus vitam præbet solum tanquam calorem, præstantioribus vt animantibus, sensum, tanquam lumen; præstantissimis insuper intellectum, tanquam leuitatem per quam anima surgit in Deum, & in eo velut in sphaera sua quiescit.

¹ Arist. pro-
blé s. 1. q. 3.
Hypocr.
lib. 3. aph. 2.

² Hypoc.
lib. 2. aph.

37.

³ Galen. lib.
de theriaca
ad Pisonem.

⁴ Lib. de dif-
ferentijs fe-
brium. cap.
4.

Vis superior apte recepta, surgere potest in effectum naturæ singulari superiorum.

9.

2.

Constat ex dictis " inferiora speciei suæ proprios actus nequi- ^{Supra. l. 8.}
dem edere posse, sine causâ superioris influxu, cœlique mo- ^{9. 1.}
tum non minus necessarium perficiendis sublunarium operationibus,
quàm cordis in corpore, ad singularum partium obeundas functio-
nes: communis hæc est materiæ dispositio, ad formæ particularis &
vniuersalis concursum necessaria, quæ si deficiat languessit actio,
partes dissident, & soluta compage totum deperit. Quamuis ad vnius
speciei constitutionem hæc materiæ dispositio sit sufficiens, est ta-
men angusta respectu causæ superioris, quæ vna, diues, in vnum
potius quam in multa vim suam vellet effundere, simileque sibi
producere, si donis excipiendis vnius subiecti singularis amplitudo
sufficeret, Igitur data conuenienti dispositione, hanc implet liberius
quàm aer locum cæteris corporibus vacuum, & æqua capacitati lar-
gitione superat positos vni speciei limites.

Hinc tot qualitates quæ primarum sortem excedunt, & quas oc-
cultas vocant, quia nescitur quæ fuerit in materia dispositio, vt
hanc reciperet à cœlo vim eminentem, nec qualis cœli constitutio
cum illam concessit; tandem qualis vtriusque congruentia propter
quam vni priuilegiò datur, quod cæteris in eadem specie negatum
est; cur magnes, lapis obscurus, ad cœli aut terræ polum solus in-
ter alios conuertitur? cur terræ filius, immobilis ex matris conditio-
ne, & prædominante elemento, mouetur tamen, nauium cursus in
mari, peregrinantium vias in desertis dirigit, vel minimam aberra-
tionem in contrarium inclinatione citissima demonstrat? quis nouit
matricis terræ qualitatem, propter quam sit potius in ea aurum quàm
plumbum? cur in mari quædam conchæ non omnes, ex rore vel
quædam immediatè cœlo stillantem exceperint, vel aquæ salis permixtura
fimbrijs suis filtratione expresserint, conficiant margaritas quarum
orbis angustus perpetuam refert nascentis auroræ pulchritudinem.
Idem dici potest de proprietatibus gemmarum & plantarum, qua-
rum quædam conueniunt cum aliquibus corporis partibus, quædam
mala profligant, bona promouent, tot miraculis vt fidem nostram
superent, & experti vix in hoc nostris credamus sensibus.

Ægrè fert humana mens rebus corporeis superior, aliquid in na-
tura fieri quod cognitione non precipiat, & opere non imitetur;

hinc artes & scientiæ mille se torquent experimentis, & irritò toties experimento repulsam passæ, in dies noua moliuntur obstinatis laboribus, vt quæ naturam in multis superant, possint saltem in cæteris æquare. Alchymia nosse putat qualis sit metallorum prima materia, quale sit agens, patiens, vas receptiuum, hinc à tot sæculis promittit veram auri confectionem, frustrataque vota vel artificum imperitiæ, vel casibus adscribit. Gemmas omnis generis, adamantes, rubinos, smaragdos, margaritas officinæ producunt natiuis ita similes vt fallant expertorum oculos, & non pulchritudinis defectu, sed lenissima quadem nota diutius examinata veniant in artis suspicionem. Magia naturalis tota posita est in similibus venatione, quæ se mutuo quarunt, efficiunt, conseruant, & instar angelorum, omnia se posse confidit, etiam supra solitas naturæ leges, applicando conuenienter actiua passiuis.

• Centiloq.
n. 8.

• De My-
steriis. c. 9.
& 13.

• Marf. Fi-
cinus lib. de
vita cœlitus
compar. in
finem.

l. 6. de vita
cœlitus cō-
parand. sub
finem.

• Paracelsus
de imagi-
uib.

Ultra res quæ pendent à primarum qualitatum proportione, processit astrologia, asserens sapientem non minus cœli quàm terræ cultorem esse, vt arte sua quos voluerit fructus reportet: sapiens anima, inquit Ptolomæus^x confert cœlesti operationi, quemadmodum optimus agricola, arando, expurgandoque confert naturæ; quàm audax propositum cœlo, rebus infimis dominanti, seruat quibusdam dispositionibus dominari? Sacerdos, inquit Iamblicus,^y operatur multa proxima diuinis, diuina per congruitatem externorum quibus vitatur attrahens: hinc antiquorum superstitione ex Promethei fabula, aptis Astrologicè dispositis materiis dæmones in statuas attrahi, & in illis oracula fundere. Existimandum tamen est cum D. Thoma,^z si statuas loquentes effecerint, non simplicem stellarum influxum ibi formare verba, sed dæmones sponte suis cultoribus, vt eos deciperent, obsequentes. Ex hac antiqua superstitione superest inter Christianos ars fabricandi cœlestes imagines ex congruentia diei & horæ, materiæque cum planeta cuius vis desideratur, quasi fluens ex se, sic possit alligari, & haberi perpetua; hanc non improbat Albertus Magnus, existimò tamen cum Ficino, nec sine causa, artem hanc periculosissimam esse, & illi se dæmones immiscere solitos, etiam nolentibus & in contrarium protestantibus his qui tales conficiunt, quia quod verbis negant, implent opere.

Vtæ hic authoris non probati^z non improbanda, vt mihi videtur, sententia; hominem rebus corporeis superiorem ab illis in totum non pendere, & cum omnibus insit rerum diuinarum appetitus, modum illas consequendi non esse positum in arcanis, & in arte paucis hominibus cognita, sed commune votum obtineri posse, communi & omnibus exposito medio. Suspiramus ad diuina, ecce constat apud omnes quale sit agens, qualis materia, qualis obtinendi modus, quæ sunt

sunt in naturalibus incertissima. Deus est agens, anima subseruiens modus est sanctitas: custodi innocentiam, puris mentis oculis & affectibus, illucescet sine dubio qui te circumfundet diuinus radius, & gratia Christi sanctificans; naturæ te diuinæ participem efficiet, ita regnum Dei intra nos est. ^b Quomodo stilla aquæ modica multo infusa vino deficere à se tota videtur, dum saporem vini induit & colorem; quomodo ferrum ignitum & candens igni fit simillimum propria forma exutum; & quomodo solis luce perfusus aër, in eandem transformatur luminis claritatem, adeo vt non tam illuminatus, quam ipsum lumen esse videatur, sic omnem in sanctis necesse est liquecere affectionem, & in Dei penitus transfundi voluntatem; alioquin quomodo omnia in omnibus erit Deus, si in homine quicquam de homine superest: O dulcis & suavis affectio! quomodo totum diuinum est quod sentitur? sic affici, deificari est.

^a D. Bernar. de diligendo Deo. sub fin.

Observatione dignissimum est, ^c quæ minorem in scala naturæ gradum obtinent, ea magis cœlestibus ditari muneribus, illa facilius excipere & fortius seruare. Terra elementorum ignobilior, à cœli commercio longius, vt videtur, & in imum proiecta, dum tamen vires eius immota recipit, his prægnans seminibus, fit omnium fœcunda mater, & in omnibus animantibus prædominatur, plus est virtutis in gemmis & lapidibus, quam in metallis; patet, quid enim ferri duritia pugnacius, ^d cedit tamen & trahitur à magnete lapide, domitrixque illa rerum omnium materia ad inane nescio quid currit, atque vt propius venit assistit, teneturque & complexu hæret. Plantis inest eminentior quam in animalibus qualitas, ab his vsus quotidianus accipit alimenta; ab his medici suas medicamentorum simplicium & compositorum vires mutuuntur. Inter arbores exiguæ deiectæque, qualitatibus sunt insigniores vt quæ ferunt, thus, cassiam, balsamum, aromata. Animalium ^e pedestrium, volatilium, natantium minutiora magis sunt fœcunda; insecta magis industria: quotidie videmus & miramur apum ædificia, ceræ mellisque confectiones, araneorum telas venationi paratas; bobicum stamina, vnde vestium decor. Generaliter quæ natura depressit gradu, cœlum eleuat formali virtute, mirabili mixtura minimi cum maximo, vt actiuitatis gloria potissimum tribuatur primæ causæ ad extremum operis sui pertingentis, & reflectione quadam illic vires suas duplicantis. Inde secundum Apostolum virtutem in infirmitate perfici colligit Tertullianus; ^f humiles extolli, & ad promerendas eminentiores gratias optimam esse dispositionem, nihil ex nobis in contrarium opponere; sensus, intellectum, voluntatem, totum hominem regenti prouidentie subiecti, silentibus humanis, pati diuina.

^a Albert. Magn. de mineral. lib. 2. c. 1.

^d Plin. lib. 36. c. 16.

^e Arist. 4. de generat. animal. c. 4.

^f lib. 1. contra Marcionem cap. 14.

R

Mala bonis permixta sunt.

§. 3.

Fœlices quos recensuimus causæ superioris influxus, dubios efficiunt & præpeditos, bonis omnibus fatali quadam necessitate permixta mala, à quibus nihil intactum, nihil securum existit. Omnium experimentis sensibus & ratione notam calamitatem, priuatis publicisque querelis infamatum, hîc non intendimus argumentis comprobare, sed quædam tantùm recensere, vt de remediis, & qualiter excipi tolerarique debeant, prouideatur. Dies & nox, hyems & æstas, sanitas & morbus, labor & quies, dolor & voluptas totum vitæ tempus partiuntur, & non modo contigua sunt, idest immediatè se sequentia, sed permixta, vt vnum insit in altero. Dies fauet actioni, sed se proferentem, innumeris exponit casibus: nox est opportuna quieti pariter & hostium insidiis, nec viuere dicendus est qui sopitis sensuum & rationis facultatibus morti præludit. Hyems conferre videtur sanitati, dum natium calorem spiritusque non amplius externo blandiente calore diffusos in centrum reuocat; sed interim corpus noxiis infestat humoribus, difficilem commeatum efficit, mare tempestatibus exagitat, terram reddit inertem, turpem, omni spoliatam fructu & decore, vitæ libertatem vrbe & domo velut carcere continet. Autumnus vt frugifer ita morbosus; dolor voluptati miscetur, nam appetitio cum sit indiga dolor quidam est, nec vnquam concupita votis speique respondent: spina ^s sepit rosæ gratiam tanquam speculum præsentis humanæ vitæ, cuius si quæ sit suauitas, curarum stimulis & sollicitudinibus circumfunditur. Id expressiùs in singulis obserua.

¶ D. Ambrosii examer. lib. 3. c. 11.

¶ Plato in aziaco.

Alimentum nullum est tam benignum, vt in nos penitè concoctione mutari possit: humores in venis non sunt sinceri: partis cuiusque vt laborantis, ita propria sunt excrementa: in sanguinis missione, boni plurimum effluit; omnia medicamenta cum vtili qualitate, habent nociuam quæ correctiuo debet temperari; terræ feraces auri sunt steriles; fertilis ager populos luxui, sterilis hostibus exponit, ad delicias compositus sit oneri, & anxietati tutelæ. Nauta ^h tot se periculis obiiens, & totus in arbitrium fortunæ, neque inter viuos, neque inter mortuos censendus est: agricultura fructuum prouentu delectat, sed etiam vlcus est semper paratum ad doloris causas ex siccitate, pluuiis, vredine. Necessitas simul & innatus societatis amor, dispersos prius homines, ciues effecerunt sub communi

legum sponſione, hinc multa quidem habentur vitæ commoda, ſed permixta malo multiplici, cum perit libertas ſub potentioris manu, ſub æmulorum inſidiis, ſub opinionum & conſuetudinum tyrannide quæ priuatos etiam lares inſectatur: illic oportuit eſſe diſtincta domina, ne res ſi tantum eſſet communis negligeretur; ſed inde cœpit auaritia rapinis, uſuris concuſſionibus in vnum congerere quæ multis ſufficerent, & quibusdam Reipublicæ partibus abundantiam ſuffocatis, cœteras atrophiam languentes enecare. In auxilium & ſecuritatem putatur eſſe vicinus, ſed non ſine periculo, onere, ſeruitute, propterea ſacræ & publicæ domus¹ vicinum non patiuntur. Ad magnas dignitates collegas politici promouent, quia non ſatis certa in vno fides; ſed inde diſſidia rebus opportunè peragendis contraria, occaſionis non reditura lapſus; imminentis mali negligentia; dum illud quiſque putat ſocio imputandum. Iuuentus fortis & audax, ſed improvida; ſenectus valet conſilio, deficit viribus, nimio ſæpè metu conſternatur; paſcit animum ſcientia, ſed minus efficit, legibus diuinis humaniſque docilem. Denique tam in natura quam in re civili nullum ſine inſerto & coæuo malo bonum. An hæc æqua boni mali que partitio contingit, propter duos fœlices, totidem infœlices planetas; an quia degimus ſub elementis pari contrarietate pugnantibus, ſemper incerto Marte, victoria volucris quæ momento lætis dolenda ſubſtituit aut permiscet? An quia res quælibet impetu ſuo vel alieno facilè declinat à præſcripta ſibi inter exceſſum & defectum via, ſic malum incurrit? An ex contrariis compoſita, principiorum ſuorum innato diſſidio partes habent in ſe mutuo pugnantes, & aſſidua velitatione ſe tandem conſicientes? Idea quidem & appetitus entitatis perfectæ fecit imaginari lapidem philoſophicum, non ſolum in ſeipſo purum & incorruptibilem, ſed etiam in alijs purum ab impuro ſeparantem, omnes ſanantem ægritudines in plantis, animalibus, hominibus: falluntur tamen in hoc maxime quod ſibi fingunt bonum ſimplex in compoſito, cuius partes non ſic ita cohærent quin eſſentialiter diuerſæ, in diuerſa tandem ferantur & ad diſſolutionem tendant alteratione. Hæc quia ſoli deprehendimus, etiam inſtruimur, perpetuam & abſolutam quam quærimus fœlicitatem, hæc non eſſe ſperandam, vbi non contingit niſi fluxa & imperfecta.

Huius mixturæ boni mali que cauſam, altius quàm ex elementis & cœlo ducendam exiſtimarunt antiqui, & cum illis non videretur poſſibile, vt malum à bono, bonum à malo procederet, vtriuſque diſtincta crediderunt eſſe principia. Plato Deum boni cauſam, poſuit, materiam mali; Manichæi conſtruebant duo principia æterna ſibi mutuo contraria, duasque naturas atque ſubſtantias, boni ſcilicet & mali, totumque hominem è duobus illis creatum eſſe principijs, ex

R ij

¹ l. ſacræ in
f. ff. de rer.
diuiſ. l. 4. &
46. Cod.
Theo. de
operib. pu-
bl.

Isidor. Origin. lib. 5. c. 33.

* Lib. de duab. animab. D. Tho. 1. q. 8. 2. 3. D. Dionys. lib. 4. de nominib. diuin.

bono animam, corpus verò fabricatum à malo: duas animas cuiuslibet homini dicebant ex contrariis illis principiis dimanantes, nempe malam alteram, à mali principio generatam; alteram bonam, infusam à boni principio, eandemque esse diuinæ substantiæ participem. Ad stipulari videbantur Romani dum mense Ianuario diis superis, Februario diis inferis & manibus sacra faciebant, velut boni malique potestas orbis imperium æqua lance partiretur. Aduersus tale commentum disputant D. Augustinus, ^k & cæteri Patres, itaque non immoror in huius erroris oppugnatione à tot sæculis facta. Summa rationum hæc est, quòd non esset summum bonum, sed impotens, claudum, mancum, quod in rerum creatione & regimine collegam haberet & pateretur malum. Non esset etiam summum malum habens existentiam quæ bona est, & qua si priuatur non erit, ita nec summum, nec malum.

^l lib. 3. contra Gentiles.

Igitur si quidquid est procedit à Deo, quæritur quomodo summè bonus cum sit, malum aut effecerit aut esse permiserit: his breuissimè respondet D. Thomas, ^l Deum, vt exposuimus, creasse rerum diuersitatem, hanc ne foret confusa, in ordinem digessisse; ordinem dicere prius, sequentia, media, postrema, tandem vltima; hinc sunt agentia quædam fortiora, quædam sunt passiuæ quæ cedunt fortiorum viribus, & in illa conuertuntur; illæ debilitates & priuationes si viribus actiuis comparentur, apparent mala singularia, cum tamen ratione vniuersi sint bona; oportuit enim in mundo esse quædam eminentia & plus cæteris actiuæ, quæ primæ causæ primique actus emiuentiam & omnipotentiam referrent. Vt in picta tabella umbras & obscuros colores malum non reputas, quia decenti sua positione conferunt ad rerum expressiones & artis complementum; sic in musica vocum inflexiones, silentij interpositiones cum tonis acutis & grauib. concentum efficiunt; etsi nox diei comparata, hyems æstati; corruptio generationi, malum videatur, ratione tamen vniuersi bonum est; non procedit sermo nisi deçedentibus & succedentibus syllabis: in teatro recedit vna persona, vt alteri locum & sermonem relinquat; rebus omnibus successiuus vt in cœlorum & quouis motu & tempore necesse est partem vnã quæ præcedit, sequenti cedere; ita constituitur rerum & sæculorum harmonica vicissitudo quam in cœlo mirabimur. Nouit Deus quid cuique temporis accomodatè adhibeatur, inquit D. Augustinus, ^m quid quomodo addat, auferat, augeat, minuatur, immutabilis mutabilium sicut creator ita moderator, donec vniuersi sæculi pulchritudo cuius particulæ sunt, quæ suis quæque temporibus apta sunt, velut magnum carmen cuiusdam ineffabilis modulationis excurrat.

^m D. August. epist. 5. Marcellino & lib. 8. q. 44.

ⁿ Supra. l. 4. 5. 1.

Concinunt autem partes suo vniuerso, vt dictum est, ⁿ & sicut

vbique videmus corruptiones & generationes, natiuitates & mortes, lucem & tenebras, quietum & mobile, irregulares in omnem partem motus; ita versantur res singulæ seu naturales seu ciuiles, vt nihil sit absolutè vnum sine oppositi sui permixtione, vtque mundus, sic res quælibet constat ex contrariis. Nox in die nebulis, dies in nocte stellis efficitur; quies & motus, actio & passio, priuatio & habitus, morbus & sanitas mutuò se peruadunt. Non est igitur quòd nultum conqueramur de vita quæ laborat malis temperatis, ne desperatione proiciatur, aut totis possideatur affectibus in æterna mittendis. Ceterum quid querimus de malis, quæ possunt bonis in bonum cedere.

Mala bonus in bonum vertit.

§. 4.

HÆc quæ recensuimus mala faciliè tolerantur, tum quia bonis intermixtis temperata sunt, tum quia communia sunt omnibus, hancque fati non nisi malignè nos iuuantis asperitatem consolatur æqualitas. Habentur duriora, quæ singulis velut speciali numinis ira contingunt, & dum cæteris serenum est, illis tantum sæuiæ tempestas in ea quæ respiciunt corpus, animum, externa fortunæ bona. Ita videtur his qui rem totam ex sensibus æstimant; at vir bonus scit inesse sibi cælo datam vim, quæ res aduersas ægritudines, paupertatem, hominum perfidiam, non solum illæsus ferat, sed & in bonum vertat, secundum illud Apostoli; ° diligenter Deum omnia cooperantur in bonum.

° Roma. 8.

Scit vitam hanc esse militiam, in qua cuiuslibet Imperator stationem suam assignat, occultis, iustissimis tamen prouidentia suæ legibus; si laboriosa si periculosa contigerit, argumentum est ad fortiter ferendam, cum eligi beneficio, & opportunis auxiliis non destitui. Hæc est sors sanctorum, fœlicitatis futuræ præsentia, carere commodis temporalibus, quia votis ad æterna tantum spectantibus non congruunt, & vocari prius ad certamen, quam ad coronas. Validum temperamentum innoxie trahit impurum aërem, probosque ex eo spiritus conficit, ita vescitur cibo minus salubri, quem in se transmutat; pisces in salis maris aquis, dulcem sibi faciunt substantiam, ferrum candens aquis fluentibus mersum solidatur; quia calor ad interiora repercussus consumit quidquid inerat flexibilis humidi, materiamque victrici duritie corroborat. Apes ex thymo asperrimo, mel dulcissimum conficiunt; ex venenis correctis & temperatis sunt po-

R iij

^pTertul. lib.
de Pallio.

tentissima remedia; Cereus ^p ætatis suæ arbiter serpente pastus, veneno languescit in iuuentutem, sol ex salis maris aquis eleuat vapores quos resoluit in dulces, & terram fœcundantes pluuias. Elementa nonne contrarias, ita sibi mutuò malas quia destructiuas habent qualitates, tamen ex se mutuò fiunt. Sic vsu probatum est, leges egregias, exempla honesta apud bonos ex delictis aliorum gigni: Adæ peccatum in Christi gratiam, humanæquæ naturæ dignitatem vertit diuina misericordia, & dubitas hanc Christi gratiam bonis conferre vim qua possint naturæ mala in animi bonum conuertere? Virtus in infirmitate perficitur vt ait Apostolus, & quidem facile tum quia consueta cæteris voluptas languescenti corpori dolor fieret; fructus est illa carere, eius defectum spiritali delectatione compensare, sic vt vnus lancis parte depressa, alia, scilicet animus sumptis viribus assurgat. Hinc mortalis vitæ tædium, melioris spes; piæ voluntatis resignatio religiosum efficit, quod naturæ necessitas indixerat: Inducias quas sano humana negotia non concessissent, morbus indulget: tibi quodammodo superstes, agnoscis eos adulari tibi, qui te dicunt rebus priuatis publicisque necessarium; te absente, habent, habuerunt, habebunt per tot. secula cursus suos: Morbus æterni sabbathi præludium sit, in quo splendoribus immensis circumfusa mens, & rerum humanarum vmbra supergressa non cognoscer amplius locum

⁹ Psal. 102. suum. ⁹

Ingemiscis quia paupertas detrahens pecuniam, rerum omnium pretium, res omnes negat, & priuationis dolorem tot diuitum oppositis exemplis auget. In id quod olim heroica philosophorum virtus, quod Evangelica doctrina præcepit, te nunc vel nascendi conditio, vel casus defert; in portum te tempestas adduxit; fœlix necessitas quæ cupiditatibus subtrahit arma, patientiæ, fortitudini, religioni dat occasionem; tibi negatur peccati, sed datur cœli pretium, nam beari pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Fœlix iactura, si spiritus voluntarium effecerit, quod necessariò videbatur impositum.

¹ Math. 5.

Tandem rationi contraria mortalium iniquitas, perfidiaque te magis mouet, quam aduersa quæ sensus afficiunt. Non essent hæc quæ te feriunt impræuisa tela, si cogitasses mundum in maligno positum esse, fidem venalem, passionem rationi, vtile, iucundumque honesto præferri: Amicus censendus fuit inter externa fortunæ bona fluxa, varia ex quibus tua non debet pendere fœlicitas. O te beatum si tui securus possessor, totis tuis in teipsum collectis affectibus intra te positum agnoscas, foueasque regnum Dei: si moribus cum conscientia sympathicis tibi suem amicus, Deo sacrum hoc fœdus sanciente, nunquam vero & fido carebis amico, tui Deique consortio semper frerus.

Bona malus versit in malum.

§. 5.

VMbra cum sit priuatio lucis illam tamen probat circa se circumfusam; & hunc cui infidet locum, inter aliorum splendores nigrescere, non quia lux illi se neget, sed quia corpus opacum opponitur. Laudamus fontis perennitatem, etiam dum aquae laesi canalis vitio, stillant ubi non oportet, deficiunt ubi desiderantur. Nemo fugillat imperatorem quod quidam ex militibus accepto donatio lasciuant; nullus hospiti contumeliam infert quod ex conuiuio quidam temulentari discesserint; suum fuit abundanter & splendide cuncta parare & exhibere, penes inuitatos erat talibus festiue frui citra turpes excessus. Hominem ultimo creauit Deus, inquit Philo, ut rebus omnibus ad necessitates & voluptates vitae dispositis eum velut opiparo conuiuio venientem exciperet. Indecorum fuisset & ipsi praecipuo conuiuio, & se sequentibus, appositas escas sic parcè metiri, ut nihil extra praescriptum concessumque licuisset occupare. Igitur illi data est libertas quo voluerit manum mittendi, sed simul ratio quae rebus appetendis, utendis & agendis modum diceret, ut cum omnia possit, tantum ad iusta & honesta feratur.

Elementa & ex illis composita seu inanimata seu animata, non sic inter suae speciei limites coercentur, ut ob diuerfas materiae dispositiones non aliquando labantur in defectum, excurrant in excessus, & inde fit in inferioribus contingentia, vel aberratio, sed nec ob id culpandae sunt causae superiores quarum optimis influxibus abutuntur inferiora. Ros sereni, temperati, ridentis effuse coeli lachryma dum verno tempore mundus readolescit, floribus suauis quod spirant, apibus dulcem conficiendi mellis materiam praebet, tamen ex illo bufones, araneae, aconita suum conflant venum; sol è medio caeli validissimos suos mittit influxus, sub illis tamen in scorpionibus turget mortifera qualitas, & aer in abyssis rarefcens, dum locum ampliore occupare tentat, terram concutit. Ex se foelix est Saturnus qui primo mobili & octauae sphaerae proximus, caeteris planetis ut loco sic qualitate sublimior, virtutem à circumferentia ad centrum colligit, auget & perficit vnione, propterea dicunt sub illo aureum fuisse saeculum; vim eius receptam in conuenienti materia, validam afferunt ut efficiat abstractos ab humanis negotiis, caelestium contemplatores, fixos in bono proposito: haec conueniens materia debet esse humida & calida, nam humiditatem siccitate, calorem frigiditate

lib. de creatione mundi.

Marf. Ficcin. in Plotin.

temperat, effluxumque cohibet; secus si in frigida & sicca materia vis hæc incidat, quia gemina vis infensa vitæ, ut similibus occurfu fortior est, sic timenda magis. Ita falsò calumniantur veneris influxum, qui per se tantum inclinatur ad humanitatem, urbanitatem, charitatem, non ad lasciviam & incongruas voluptates, nisi cum illam ad indigna detorquet mentis humanæ perversitas, & lapsum amoris pro amore substituit. Denique nullum in ordine naturæ & gratiæ bonum, quo non possit abuti pessima recipientis mens & dispositio.

¶ Pausanias
in Bœoticis.

In Arabia^u non nisi balsami succo viuunt viperæ, quæ sic in hominum perniciem vertunt, quod in saltè natura concesserat. Luce^u vir bonus vitur ad contemplationem operum Dei, ad auxilium ferendum his, quorum visa calamitas mouet compassionem suam, ad templorum ornatum, & ea præstanda, quæ per oculos mentem subleuant ad diuina; eadem purissima qualitate vitur impudicus, ut concupiscat; vanus ut ambitioso cultu popularem auram aucupetur; fur & pyrata ut spoliet. Cognitione nihil intellectuali creaturæ melius, cum in ea consummata nostra consistat fœlicitas; Ipsa tamen malè concupita & recepta lapsum operata est in Angelis, in Adamo, in tot philosophis & hæreticis. Ipse Religionis sensus sapius degenerauit in idololatram, superstitiones, turpitudines, tandem in parricidia & in priuatas publicasque populorum clades; hodieque nullis hostis infensior; ira, dolis, crudelitate, quam qui sub larua pietatis grassatur. Necromantia sacratissimis nominibus, cæremoniis, mysteriis abutitur, dum litat dæmoni, & suas perficit abominationes: Quis hæreticus non est vsus sacris scripturis ad erroris sui, & pertinaciæ defensionem, & hic acutus verbi diuini gladius quas non edidit strages in manu furentium? Tertulianus^x queritur philosophos vetus testamentum ad suas sectas adulterasse; de vna via multos obliquos tramites & inexplicabiles scidisse; omnia aduersus veritatem, de ipsa veritate constructa sunt, inquit, operantibus æmulationem istam spiritibus erroris.

¶ Apolog.
c. vii.

¶ Hypocr.
l. 2. Aph. 10.

¶ Galenus in
comment.

¶ tract. 16.
in Ioan. &
serm. 1. de
tempore.

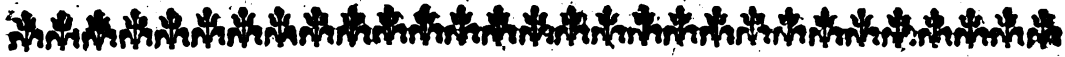
¶ Roma. 4.

Impura corpora^y quo plus nutrieris magis lædes. Nam, inquit Galenus, ^z mali succi in corpore prius collecti consortio, vitatur nouum accedens alimentum, quo fit ut cacochymiz quantitas augetur & retineatur qualitas. Sic bucella domini venenum fuit Iudæ, inquit D. Augustinus, & ^a non quia malum accepit, sed quia bonum malè malus accepit. Mutet ergo vitam, qui vult accipere vitam, nam si non mutat vitam, in iudicium accipiet vitam & ex ipsa magis occidetur, quam viuificabitur, sic ex occasione lex operata est peccatum, ^b quod grauius est in sciente & contemnente.

Non est extinguendus sol in cœlo, non imbres interdicendi, non terra sterilitate damnanda, quod sub communibus hisce principiis, ut
bona

bona sic mala coalescunt. Iubet Dominus zizania ^c è segete non colligi, ne simul eradicetur triticum, sed expectari vsque ad tempus messis, tunc apparebit sapientissima providentia, quæ causas ex se boni productivas, propter abusus malorum non destruit, imò malos vsus in bonum vertit, in concentum scilicet vniuersi, in contrariæ pulchritudinis commendationem, in virtutis exercitium & præmium.

Math. 13.

Mundo rebusque singulis natura seu diuina lex
imperat.

Lex II.

Natura ^d nihil est aliud, quam diuina ratio toti mundo & partibus eius infusa, cunctis directione fit, vt omnia ritè suis fungantur muneribus, opusque naturæ merito dicatur opus intelligentiæ. Hæc vt exposuimus in vniuerso, multitudinem sub vnitæte, corporea sub spiritualibus, passiuæ sub actiuis ordinatè constituit; essentiis, potentiis, actionibus ponit limites, & collatas omnium operas, in totius mirabilem concentum, pulchritudinem, perennitatem, diuinæque perfectionis imaginem efformat. In singularibus corporeis ipsa contrarias elementorum qualitates temperatas efficit, placidèque consortes ad implendum munus imperantis formæ, quæ & ipsa dicitur natura, motus & quietis principium. At quia his videntur obstare quæ proximè dicta sunt, superiorum scilicet influxus ob incongruas recipientium dispositiones variari, etiam in contrarium verti, casibusque continuis viam aperire, hanc ideo subiicimus legem, quæ doceat nos tamen esse sub ordinatissimo diuinæ providentiæ regno. Patet ex eo quod licet à tot sæculis, ex agentium cæco quodam impetu & recipientium peruersis habitibus multa præter ordinem videantur contigisse, idem tamen est hodie qui fuit olim naturæ vultus; idem status, numerusque specierum, eadem sub ipsis individuorum figura, proprietas, actio. Vt appareat id esse diuinæ legis imperantis, euncta cohibentis & regentis munus, aduerte Regulam Imperatoris Iustiniani ^e Legis, inquit, munus est, imperare, vetare, punire, indulgere. Hæc legi naturali congruere probamus sequentibus seriatim paragrâphis.

^d Seneca lib. 4. de benef. c. 7.

^e l. 7. ff. de legib.

In necessariis imperium natura merum est.

Vide infra.
l. 12. §. 3.

§. 1.

Summum bonum, verum omnium principium, in se necessarium, rebus à se conditis valdè bonis, his potissimum quas ad regimen vniuersi destinabat, tum existendi, tum agendi necessitatem quandam impressit. Nec enim conueniens erat quæ in commune bonum instruxit prouidentia, relinqui singulorum arbitrio, quia sic haberent ius in digniora, etiam sibi mutuo contrariis votis obstarent; nihil fieret in natura, nullus constaret ordo, nisi causis superioribus inesset necessitas, velut quoddam immobile, cui motus inferiorum inniteretur.

Id primum Deus concessit cælo, velut corporum nobiliori, ampliori, superiori, illi substantiam dedit inalterabilem, vt esset operis perpetui perpetuum instrumentum; dedit qualitates effusione nunquam exhaustas, motus circulares suis decursis periodis in idem redituros, vt sub ipsis rerum inferiorum vicissitudo tenorem suum seruaret, mundusque rediuiuus semper maneret idem; vt sole recedente ad signa meridionalia, ^f vincerent elementa inferiora, & conuerterent in se superiora, at eo recedente ad septentrionalia, vincerent elementa superiora, in se conuersis inferioribus. In hac reuolutione identitatem essentialem mundi, & specierum, rerumque vniuersalium seruare dicunt ^g cælum superius, nullis figuris insignitum, motu simplici & æquali; Administrum assignant ei proximum stellarum cælum, lento suo motu, stellis fixis, rebus diu duraturis præpositum; Planetas verò varios patientes motus, varias quotidie configurationes, præesse singularibus existentis, variè fingendis, alterandis, citoque destruis. Necessitatem hanc rebus desuper illatam, fatum antiqui vocarunt, à prouidentia pendens, vt à lumine calor, vtque tota rerum existentia tribus distinguitur terminis, principio, medio, fine, vbique regnantem absolute prouidentiam expresserunt per tres Parcas ^h quarum vna nec, explicat altera, tertia præscindit vitæ mortalis filum.

Ab hac igitur cœlesti necessitate, procedit ea quæ res inferiores profert certis temporibus è potentia latebris in existentiam; quæ natas agit, agentes catenis inuisibilibus continet, ne procedant ultra præfinitum sibi terminum; hinc impresso motu feruntur elementa & ex illis composita pro ratione dominantis sibi qua-

Albert.
Magn. de
gener. &
corrupt. lib.
2. t. 3. c. 4.

Idem lib.
2. de cælo
tra. 3. in fi-
ne.

Plato in
Eponomi-
de.

litas in centrum suum : hinc habent species quòd ab omni
 zuo, locis omnibus, easdem suis individuis dant inclinationes, pro-
 prietas, artes ad sui conseruationem & propagationem, & licet
 tam vaga sit materiæ profututio, casuum & circumstantiarum innu-
 mera contingens varietas, eadem quæ fuit ab origine mundi, sit adhuc
 hodie, eritque semper, leonum, equorum, aquilarum, piscium, ve-
 getantium, sensibilibium, rerum omnium natura. Hinc res quælibet
 suam habet actionem formalem qua simile sibi producit, calor ca-
 lorem, humiditas humiditatem, equus equum; & adulteria naturæ
 ad quæ libidinis furor profuit, sterilitate damnata sunt, ne fieret spe-
 cierum confusio.

Vegetans ¹ anima ratas suas habet facultates, nutritionem, accre-
 tionem, generationem; nutritio quatuor administras, attrahentem,
 expellentem, continentem, concoquentem, & hæ, vt in plantis
 sensu carentibus, sic in animalibus insciis vel nolentibus opus suum
 exequuntur. In his etiam sensus externi propositis obiectis necessariò
 suas obeunt actiones passionibus mixtas, videt oculus apertus colo-
 rem, auris percipit sonum, gustus saporem, odor suauitatem aut fœ-
 rorem; tactus molle, durum, quod delectat aut torquet; & hinc
 sæuitia tyrannorum, quos inermes efficeremus, si liceret sensibus in-
 dicere ne vim illatam sentirent. Rara hæc est doloris occasio, at vr-
 get nos quotidiana humidi quem natiuus calor consumpsit reparan-
 di necessitas, hanc dum dolor denuntiat, concitat sensus omnes ad
 officium, oculos ad inquisitionem, pedes ad motum, manus ad ra-
 pinas & vim, vt illi subueniatur; hoc in munere ne torpescerent sen-
 sus, addidit prouidentia passiones concupiscibilem & irascibilem,
 quæ sic naturæ vim omnem in suas trahunt partes, vt in homine vix
 rationi locum relinquunt. Ita constat vnumquemque sui perfectum
 non habere dominium, sed tutelam, adiunctis etiam censoribus qui
 negligentem his agant stimulis, his castigant & impellant tormen-
 tis, quæ necessitas si non premeret, animales homines torpore, spi-
 rituales abstractione, obliuiscuntur vitæ suæ mortalis, alimenta sibi non præ-
 berent.

Vt naturæ lex absolutum tenet in subditos omnes imperium, ita
 ciuilis, ² quæ est commune præceptum, communis Reipublicæ
 sponso, Dei donum ad cuius præceptum, omnes qui in ea Republi-
 ca sunt vitam instituere debent, vno tenet omnes vinculo; quod
 vni, sic omnibus non licet; nec etiam principibus quia cum fœlici-
 citatis suæ sit posse quod voluerint, virtutis est velle cum cæteris
 quod debeant. Qualis futurus esset Reipublicæ status si nullum esset
 legis imperium, & si suo quisque viueret arbitrio, hac praua liberta-
 te periret vera naturalis libertas, nam contrariorum oppugnationibus

¹ Fernel.
 Physiol. lib.
 5. cap. 4.

² l. 1. & 2. ff.
 de legib.

l. §. 1. Instit.
de iure per-
sonar.

Philos. lib.
solum sa-
pientem ef-
se liberum.

præpedita, frustraretur eo quod consequi vellet bono, propterea de-
finitur¹ naturalis facultas eius quod cuique facere libet, nisi si quid
vi aut iure prohibetur; lex enim intemperantes non continet, non
dirigit, nisi ut in optabilis boni possessionem mittat, & efficiat ratio
publica quod privata tentasset, si non passionum caligine delusa,
vinculis irretita in contrarium prorupisset. Ideo sapiens verè liber est,
quia Dei naturæque legem volens seruat, quæcumque vis inferatur
cogi non potest, nullo in ipsum iure, passionibus, fortunæ tyranni-
di relicto, ut his internis sic externis legibus vltro paret, scit anti-
quas & ab initio positas in controuersiam non esse vocandas ab ho-
mine nouo, breuissimi temporis incola. Itaque placidus sequitur or-
dinem vniuersi, imò præuenit paratis in obsequium affectibus, unde
lex ei non est posita, quia iam vult, quod ipsa cæteris imperat.

Huius quidem legis communis est, dispensationem non patiens
necessitas; licet vota publica petant sibi regem, qui regat non regat-
tur; qui Rempublicam ex administratorum auidis perfidisque manibus
vindictet, in nullo præceps est natura, sed lento suo semper gradu
procedit; Rex puer non citius quam plebeius crescit, adolescit in
virum maturefcit, communes omnibus patitur infirmitates pueritiæ,
iuuentutis passiones, nisi quod in summa licentia grauius insolescunt.
Illum non minus quam rusticum quotidiana premit necessitas, fa-
mem cibo, sitim potu, laborem quiete somnoque reparandi: cætera
corpori contumeliosa præbere cogitur obsequia, minister molestio-
ris ægri, cui cum apparatu seruiendum est, & cuius inolita luxus con-
suetudo, duriores, ut nec tam faciliè parabilem efficit naturæ necessi-
tatem. Quæcumque pacis bellicque negotia petant inducias, his sur-
da mors præscripta die, alia cogitantem rebus infectis abripit, & di-
uino sistit iudicio. Heu si sceptrum nihil gratiæ merentur apud natu-
ram, quid apud Deum? ad quid igitur tot curis, tot cædibus empti
tituli! ô dignitatis humanæ theatra vanitas! ô quantum est in
rebus inane!

Voluptas allicit in bonum.

§. 2.

Variæ politici regiminis species, variis sibi congruis constituun-
tur legibus, sed ut illis naturalem populorum libertatem sub-
ijciant; duobus similiter omnes vtuntur mediis, præmio scilicet &
pœna. Si regimen cælum est inferiora dirigens, illi humanarum actio-
num duo fines, duo sunt eius poli circa quos tota negotiorum ma-

china circumfertur; duo sunt luminaria, diei & nocti, bonis malisque moribus præsidentia; ex Democrito duo sunt dij, ad quos vel pro boni consecutione, vel pro nociui fuga, omnes vota concipiunt & supplices tendunt manus. Ad bonum allicit & in eo continet voluptas, quæ comitatur spem & possessionem præmij; at necæca libertas & sensus animalis extra protuat, imminentium capiti pœnarum metus, porrectaque minitans virga coërcet.

Communis hic est inter omnes populos regendi modus, quia procedit ad imitationem naturæ, cuius lex ut summum hic obineat imperium, agentium tamen conditionibus temperatum, vnumquodque trahit ad bonum sibi conueniens voluptate, à nociuis autem deterret dolore. Galenus^o hunc duplicem sensum idest sympathiam & antipathiam existimat inesse plantis, cum alia non possit esse causa, cur ea quæ sibi competunt, attrahant & conficiant, declinent autem à contrariis quantum licet, vel radicibus sub illis retentæ languentes depereant. Similiter partes corporis nostri quod sibi optimum & jucundum est in sanguine, trahunt, sicut stirpes è terra amœnum succum, sicut lapis Herculeus ferrum, sicut purgantia medicamenta humorem vnum è corpore substantia sibi similem ducunt. Ut autem conuenientis amicitia atque desiderio res vnaquæque trahit, ita par est eandem odio & offensione cogitatum, quid quid sibi noxium est & infensum, respuat & extrudat expultrice sua facultate.

^o lib. de naturalium facultat. sub-
stantia.

Constat apud omnes animal voluptate generari, deinceps continuo huius intimi sui principij ductu, nutriri, augeri, propagari. Subtili quodam odoratu, vel alio sensu ignoto nobis deprehendit ouis in prato herbas vtilis, quas nihil hæsitans inter alias oris avidissima celeritate demetit. Sic Anachoreta in deserto^o radicibus viuens, nec valens vtilis herbas à nociuis discernere, in maximum vitæ discrimen adductus est, donec fasciculum herbarum offerens ibidi, illa bonas consumpsit, nociuas rostro abegit. Ægri sæpius occulta sympathia res sibi profuturas augurantur & cupiunt, vnde dicit Hypococrates,^p paulò peior seu suauior cibus ac potus, meliori quidem at ingrato præferendus; nam, inquit Galenus,^q arctius à stomacho complectitur & digeritur facilius, sed cur ita fiat ratio consistit in occulta delectatione ex similibus occursum nascente, quam medicina de primis tantum qualitatibus iudicans non percipit, sic de meliori cibo temerè pronunciat.

^o Vitæ part.
lib. 4. c. 13.

^p lib. 2. Apho. 38.
^q In commentario.

Quoad voluptatem externos hominis sensus delinire solitam, hanc Aristoteles^r dicit esse diuinum bonum nobis à natura concessum, & probat quia populis omnibus est commune, ab omnibus expetitur mente nullis adhuc opinionum & consuetudinum imaginibus im-

^r 1. Rhetoric. cap. 11.

pressa. Huius statim nascens puer signa daret, nisi delicata carnis substantia, lucem, aërem confusum, insolitas pulmonis, iecoris, partium cæterarum explicantium se functiones, tandem lactis initio medicamentosi vim non ferret sine dolore; at eo sensim mitigato circa quadragesimum diem, incipit ridere, de blanditiis, gratulationibus, osculis, cantilenis, modulatis ad illas motibus velut saltationibus voluptatem percipere. Hæc sola latentes crescentis corpusculi dolores, ejulatus & lachrymas solatur; trahit ad matris vbera lactis dulcedo, tandem firmior ætas vinculis soluta, id omne quod concupiscit quod loquitur, quod obtinere tentat, quod oculos manusque mouet, voluptas est. Illam animalia cætera in cibo tantum & venere percipiunt, homo modis innumeris, & per singula membra. Quærit illam iuuenis in crescentis corporis & naturæ multa molientis leuamen, quærit vir in laboris, quærit senex in melancholiæ & defectus sui solatium.

Cum à natura concedatur velut actionis stipendium & præmium, illam austera licet philosophia non exclusit, sed ordinauit, ne quos debet animos accendere, dissolueret. Sic Plato⁶ præcipit iuuenes, in musicis, saltationibus, variis gymnasticæ concertationibus exerceri, vt hæc ætas, sic delinita fortius vires suas explicaret, & per ludum disciplinis imbueretur. Viris eadem ratione concedit festa, spectacula, ludos publicos, conuiuia, in solatium vitæ laboriosæ, cui cum remedium sit, plura & publica gerentibus concedit ampliorem. Ludis scenici primum in græcia sunt instituti, vt feros populorum mores delinirent; his neglectis ferunt Arcadas sic obduruisse, vt cæteris fierent execrabiles. Romæ iidem ludi recepti sunt in remedium sæuientis pestilentiæ, licet discussa melancholia corruptelam à corporibus in animas transtulerint, hinc enim fœdatos publicos mores merito conqueritur D. Augustinus. Nunc etiam iura dilationes & ferias, præscribunt quibus si sacræ sint, ⁶ renuntiare licitum non est, velut priuilegio ratione boni publici concesso. In priuatis etiam negotiis, ⁷ vsusfructuarius cum non debeat causam proprietatis deteriore facere & multis pretiosior sit voluptas quam utilitas, non debet ex voluptuario prædio, viridaria, deambulationes arboribus infructuosas opacas atque amoenas deijcere, vt forte hortos olitarios faciat, vel aliud quid quod ad reditum spectet; potest ædibus ornamenta addere non detrahere; ⁸ Ita non possunt legari, nec debent detrahi quæ spectant ad decorem ædificiorum, ⁹ vt columnæ, marmora, hærentes parietibus figuræ.

Ita prouidetur legibus ne desit materia voluptati; hanc autem potissimum percipiunt homines ex propriis suis actionibus, in quibus ipsa propter se quæritur, & alia omnia etiam vtilia & hone-

⁶ 7. de legib.

⁶ Cap. vlt. de dilatio.
⁷ l. 13. ff. de vsufr.

⁸ d. l. 13. §. 6.

⁹ l. 41. ff. de legat.

ita propter ipsam appetuntur. Pecunias avaritia congerit, quia cum sint rerum omnium pretium, delectant velut si in ipsis omnia possiderentur; ambitio concendit ad dignitates, quia delectat eminentiæ titulus, & infra se supplicantis turbæ spectaculum; dum placet oculis pulchritudo, rapit animum ad amorem; gaudet amicitia beneficiis, odium vindicta, spes bono futuro, audacia periculis, metus fuga, dolor lachrymis & solitudine; sic voluptas inest rebus omnibus etiam sibi contrariis. Coronæ, statuæ, triumphus, immortalis gloriæ monumenta cedunt in præmium virtutis, quia delectant animum natura sua tum excellentiæ tum æternitatis avidum.

Hanc in motu positam voluptatem² superat ea quæ est in quiete, scilicet in mente sedatis passionibus tranquilla, nihil pendens ab externis, læta, secura, plena sui possessione, in qua summum vitæ bonum licet falsò posuerunt philosophi. Illud absolutum & consummatum bonum asserunt non recipere plus & minus, quid enim summo potest addi; at voluptas in motu posita seu ratione locorum, personarum, temporum concessa, sic intra mediocritatis terminos debet contineri: ut excessum, sic defectum eius vitiosum asserunt, stupidum & agrestem esse, bonorum fructum tyrannicè sibi negantem, violentas quodammodo manus lento supplicio inferentem vitæ suæ, qui hanc omni voluptate carentem institueret; hoc tetricum vitæ genus, facilesque odisse delicias damnat philosophia, ut Iuriprudenti³ propositum eius qui vellet in sepulchris habitare. Horum qui plus sapiunt quam oporteat, qui non intelligunt mirabile necessitatis cum voluptate constitutum à Deo temperamentum, hic esse solet exitus, ut tandem auersati rigidiorum quam deceat virtutem, in contrarium acto torrente, quem omiserant luxum, ardentius repetant, & in eum immoderate resoluantur. Si qui sint crucis amatores qui dum se totos Deo dicant, totos sensibus negent, raptu quodam & alta rerum humanarum incuria, non deest illis misericors Deus, abiectas amore sui voluptates terrenas spiritualibus compensans in centuplum. Non immoror in hoc culpando deliciarum defectu qui rarissimus est, & si contingat, tolerandus, ut oppositione sua solitos eius excessus in naturam, in rationem, in Religionem in Deum peccantes valeat aliquo modo continere.

In hos excessus transierunt olim Sybaritæ, quorum dissolutos mores, & his citò dilapsam eorum Rempublicam refert Athenæus; transierunt pseudo-Epicurei qui philosophi summum bonum in animi voluptate constituentis sententiam ad sensus transtulerunt; transeunt etiam nunc inimici crucis Christi, quorum Deus venter est, & gloria in confusione ipsorum. Ignem concessit natura, ut intimi caloris & absentiae solis subsidium, non ut illo comburamur; dedit

² Marfil. Fin. cin. lib. de voluptate.

³ l. 3. §. 6. ff. de sepul. viola.

^b lib. 11. c. 16.

^c Philip. 3.

¹⁹.

aquam ut refrigeret, non ut obtuat; Ita concessit voluptatem ut alliceret ad conuenientia, ut vitæ labores leuaret, non ut homines toti corporeis gaudiis dediti per luxum & ignauiam vitam agerent. Hi sunt minus continentes plantis quæ in mediis aquis necessarium sibi tantum, non superfluum humorem trahunt, & bestiis quæ ad necessitatem & delicias, non ad stuporem & morbum usque concessis solent uti. Sufficiat hic breuiter demonstrasse legis naturalis imperium, sic esse temperatum, ut iubentis authoritatem obscurer obsequentium cupiditas & voluptas; tam liberale ut velit nos auspicari vitæ mortalis militiam à consummata præmio, à voluptate quæ est superfluentis quædam bonitatis, & æternæ felicitatis umbra.

Dolor & vis exigit, quod aliàs sponte non fieret.

§. 3.

l. 1. ff. de legib.

l. cum viro. ff. ad l. Iuli. de adulter.

l. 2. ff. de Iurisd.

l. Fin. ff. de officio eius cui man. est Iur.

l. vn. ff. si quis ius dic.

l. 15. ff. de transact. l.

11. ff. de recep. arbit.

l. can. & qui. dist. 44

lib. 9. de Republ.

VT prima iustitiæ pars est ad legis obsequium propositis præmiis homines prouocare, sic secunda declinantes in contrarium armata manu, minis pœnisque continere, lapsos reuocare. Cum humana mens peruersæ suæ libertatis vindex in hac sensuum & passionum regione vltro feratur ad illicitum, ad honestum autem non nisi vim passa, hæc coactio videtur esse præcipuum legis subditos in bonum dirigentis munus; vnde definitur^d delictorum quæ sponte vel ignorantia contrahuntur coërcitio. Rarò proponit præmia, vbi que minatur pœnas, quia virtus ipsa per se bonis præmium est, ad illamque propter ipsam veniunt; at cum naturalis & frequentissimus sit in peiora lapsus, continua debent esse quæ hunc cohibeant & impediunt, vincula. Etiam tempore pacis^e contra contumaces militari manu proceditur ad coactionem obedientiæ, & armari leges dicuntur pro criminibus vlciscendis; Vtque imperium^f absque notione exerceri non potest, ita nec iurisdictio sine imperio & potestate coërcendi, inermisque magistratus nullus est, vnde mandata iurisdictione^g etiam intelligitur mandari modica coërcitio, omnibusque concessum est^h iurisditionem suam pœnali iudicio defendere. In ipsismet transactionibusⁱ quæ liberè fiunt, pœna debet apponi, ne ab illis recedatur, ne data fides in compromisso, si liceret impunè, receptis arbitris illudat, iterumque miseros fori laqueis implicet; Multa bona præstantur inuitis, inquit canon,^l quando eorum consulitur vtilitati, non voluntati, quia sibi ipsis inueniuntur esse inimici. Concludit Plato^m viuendum esse sub legibus, quia nullus ea quæ sunt ad bonum publicum, aut sponte sua, aut diu vult. Non valet contra-

ctus

Etus sic factus, decem dabo si voluero, nec enim debet in arbitrium rei conferri an sit obstrictus, qui sponte sua fertur ad liberationem licet cum alterius iniuria; nisi quod iustum est exigat legis actio. Prius fideicommissa nullo vinculo juris, sed tantum pudore eorum qui rogabant, continebantur; postea necessitas imposita fuit hæredi, fideicommissario volenti hæreditatem restituere. Malus abdicata ratione transit in naturam bestiarum, quæ maximè pœnis & verberibus domantur; transit in naturam dæmonum inferiorum, quibus contumeliosè, ^a minis, adiurationibus imperandum est; non humiliter supplicandum vt docent Appolonius, Iamblicus, & D. Thomas.

Quod igitur oporteat ciuitatem & legibus & armis esse munitam, quibus & magistratibus inobedientes parere compellantur, & quibus propulsetur vis externa; quod rara sint præmia, pœnæ frequentes, id totum politici mutuati sunt à natura. Allicit quidem voluptatis illecebris, vt diximus, sed instat potissimum dolore, cuius sensus acutior est, ne à conuenientis boni prosecutione deficiat actio, aut in contrarium aberret. Opportuit partes corporis suis locis aptè constitui, dispositis sinibus excipi, non contrahi, non prolabi, & è suis sedibus moueri, vt sint ad proprias actiones paratæ, tunc autem non delectant, cum nec sentiantur; at si vis externa, aut incumbens humor luxauerit, ingens dolor cogit eas vnde motæ sunt statim restitui: quis de cibo ad humidi consumpti reparationem sumendo cogitaret, quis deficientis naturæ necessitatem intelligeret? quis omissis animi studiis curisque ad hæc se pateretur demitti, si non vrgeret fames, & exinanita ventriculi capacitas, rugis contracta, concidentibus in se lateribus proxima præcordia grauiter conuellens, ad implendam farciendamque vacuitatem stimularet appetitum; vbi sedatus est, offeratur licet cibus aliàs gratissimus, nauseam parit; vnde patet verum esse quod dicit Plato, ^o voluptatem potissimum in dolore cessatione consistere, quia dum cessat dolor, cessat ex fruitione voluptas, quæ maior est ieiunis in cibo vili, quam saturis epulonibus in pretioso. Id autem sic mira diuinæ bonitatis prouidentia factum est; ne vitæ solatium magno constaret, & in arbitrium fortunæ poneretur.

Nullus esset certantibus, venantibus, auaris, curiosis laborum terminus; exhaustis spiritibus momento vires conciderent, nisi lassitudo cogeret ad quietem, & improvidos passionum motus, sensus omnes vel nolentes irrepens dulcis somnus consopiret. Ita dolor voluptatis principium est, actionum origo, tutor & magister. Licet apoplexia tollat omnem motum & sensum, tamen mouentur musculi thoracis respirationis necessitate, & suffocationis dolore excitante neruorum vim ad functiones. Necessitas est quæ ciuilem hominum

T

L. 7. ff. de contrah. empt. l. 35. eod. l. 8. ff. de oblig. & action.

Inst. de fideicom. hæred.

^a Philost. in vita Appolonii lib. 2. c.

1. Iambli. de myster. c. 3. D. Tho. 22. q. 83. a. 17. ad 1.

^o In Phædone.

vitam instituit, ut se mutuis viribus iuarent. Necessitas artium omnium mater est, unde illi, & industriae velut proli vnicum Corinthij^p templum, vnam aram extruxerunt: docuit terram colere, maria sulcare, mundum omnibus communem efficere commercio, domos construere, victum, vestitum parare, & quod his inest probrosae seruitutis, apparatu splendido, artes suae verterunt in gloriam: aduersis in rebus addit animos, spem sapius dedit ex desperatione, victosque de vincentibus versa momento rerum aleam triumphantes effecit. Plinius lib. 8. c. 16. loquens de leone, qui homini in deserto blanditus est, ut os quo fauces praepediebantur auelleret: unde, inquit, medicas nouit hominis manus, nisi forte vis malorum etiam feras omnia experiri cogit. Illis in hoc eadem cum homine fors, nam a remediorum inuentione cepit medicina, nihil intentatum relinquens, ut vrgenti dolori subsidium aliquod afferret: hinc multorum edocta periculis, sanitatis restituendae & conseruandae praesidia promittit, saltemque praestat ut iuxta illam nemo desperet.

Etiam ea quae pertinent ad urbanitatem, ad vitae civilis decorum & vanitates recensent inter necessaria, ut eo titulo seclusis impedimentis omnibus, fortiter perficiantur. Haec non praestare dedecus est, velut poena grauior in eminentiori dignitate, ut deformitas in vultu, morbus in parte nobiliori maior est: ea ratione sacerdotis delictum minus toleratur, & olim pari sacrificio ac totius populi peccatum, debebat expiari; sacerdotis etiam filia delinquens grauius quam caetera puniebatur: homo Christianus propter duas causas fortiter cadit in peccato, inquit canon, aut propter eius magnitudinem, aut propter altitudinem dignitatis: sic tanto damnabilior iudicata est Angelorum culpa, quanto erat natura sublimior; plus delinquit miles quam paganus; plus is qui concessa est administratio, quam extraneus: generaliter tamen grauius in eodem delicti genere punitur seruus quam liber, famosus quam integre famae.

Quaedam acrius vindicantur quatuorupliciter, inquit D. Thomas, scilicet propter grauius peccatum, consuetudinem, pronitatem, & nocumentum. 1. Constat patricidia, sacrilegia grauius puniri; olim aduersus ducem vel praesidem militiae contumacia poenam capitis puniebatur. 2. Acerbius animaduertitur in eum qui sapius eadem commisit, videtur enim recidiua ut in morbis sic in delictis, nasci ex insufficienti curatione. 3. Cum maior est in malum inclinatio, sistitur sauiori vindicta, sic ossium capita lubricis & orbiculatis excepta sinibus, ne facile dissiliant, fortissimis vinculis colligantur; sic ferociiores equi durioribus frenis sunt coercendi; leones validioribus catenis detinentur; orientales populi ingeniosi, suae libertatis amantiissimi, parati semper ad excuriendum iugum dominationis, asperiori-

^p Pausan. in Corinth.

lib. 8. c. 16.

¹ l. 8. C. de Episc. & cler.

² Leuit. 4. 6. 8.

³ Leuit. 21. 9.

⁴ Can. homo. dist. 40.

^x D. August. tract. 100. in Ioan. in fine.

⁷ l. 14. ff. de poenis.

⁸ l. 9. ff. de iurel.

⁹ l. 10. ff. de poenis. &c.

¹⁰ l. 2. q. 105. a. 2.

¹¹ l. 7. & 8. ff. de iniuriis.

¹² l. 6. ff. de re milit.

¹³ l. capitulum. ff. de poenis.

¹⁴ l. capitulum. ff. de poenis.

bus legibus in officio continentur : austerior solet esse disciplina belli, quia vires armis constant, quæ ubi à recto itinere desciuere, oppressura sunt, nisi opprimantur. In paucorum potentia^f grauius animaduertitur in diuitem qui pauperes contumelia affecit, id enim, nisi occurratur, solet fieri; ea ratione grauius punitur mulier^g quæ cum proprio seruo, quam cum alieno commiscetur: propter violentam Domini necem seruos omnes torquere mos erat, donec reus cognosceretur, & si latebat omnes capite plectebantur, ut securior esset Domini vita, inter solitas seruorum ut hostium insidias. Innumera sunt in iure similia, quibus potest addi, quod seuerior effertur pœna contra nouæ legis transgressionem, ut deleretur diu contractus in contrarium habitus, & ne facili tunc transgressioni faueret impunitas: sic horrenda populi Iudaici punitio transgredientis nouiter receptam à Deo legem; sic ea de causa ne fratri quidem Remo pepercit Romulus, primamque hanc voluit esse victimam, quæ munitionem vrbs nouæ sanguine suo consecraret. 4. denique pœna delictis damnisque commensurantur, seuerior enim sumitur vindicta de reis læsæ maiestatis, qui totam Rempublicam, in vnus Principis aut Magistratus persona læserunt; his & similibus exceptis leues aberrationes tolerantur.

^f Arist. 3. Polit. 8.

^g l. vn. C. de mulier. quæ ser.

^h Tacit. 4. Annal. l. 1. ff. de S. C. Syllania.

ⁱ l. 25. ff. de pœnis can. non afferimus 24 q. 1.

^k l. 11. ff. de pœnis. l. 1. & 2. ff. ad l. Iul. maiest.

Permittuntur quæ non multum nocent.

§. 4.

Constant omnia certo quodam temperamento; positi sunt ut essentis sic actionibus termini, ultra quos ne quid procedat, & harmoniam vniuersi dissonantia perturbet, obstat naturæ lex, imperio, coercitione, misericordia, quæ nescientes & inuitos ad id quod optimum est dirigit. Sed hæc rebus imposita mediocritas suam habet latitudinem, è cuius centro licet in defectum aut excessum illæsis cuiusque speciei conditionibus declinare, spatiumque ita patens conceditur, ut in eo tota videatur esse libertas.

Vt ordiamur à defectu, necesse est cum illo stare rerum existentias, quia quælibet singularis æquare non potest totum speciei bonum, eminentis & vniuersale, tum quia singulares illi defectus conferunt ad bonum vniuersi. Lex est ad primi mobilis motum cælos omnes intra viginti quatuor horas orbis circuitum absoluere, deficit tamen in aliquo octaua sphaera in 100. annis absoluens gradum vnum ab occidente in orientem; deficiunt similiter mota quotidie planetarum corpora, quibusdam gradibus & minutis; patiturque superior

^m Card. Cusa. de docta ignor. lib. 3. cap. 1.

orbis aliquid sibi detrahi ab hac irregularitate, quia parum aberrat.
 * L. 13. ff. de ann. legat. Simile quid habent Iurisconsulti apud quosⁿ libertus cui centum re-
 stamento Domini relucta sunt, si ab vxore sua non recedat, cense-
 tur id impleuisse, licet suis vacans negotiis, aliquas excursions fecerit;
 breui reuersa vxor^o non videtur diuortium fecisse, & generali-
 ter^p videntur esse in fundo, quæ maiori temporis parte in eo sunt.
 ° L. 35. ff. de ritu nupt. Terra censetur occupare centrum mundi, quia tenet illud maiori
 P L. 18. de inst. vel inst. leg. sui parte, & licet illic aëri, aquis, ignibus satis ampla relinquat spa-
 tia. Possunt dæmones^{*} partem eius aliquam mouere, non tamen to-
 * D. Thom. 3. q. 16. a. 10. tam, quia hoc non est proportionatum naturæ ipsorum vt mutant
 ordinem elementorum mundi. Mari licet quotidianis æstibus exunda-
 re, sed in limine sibi posito confringit tumentes fluctus suos: cense-
 tur perennis fluuius⁹ etiam qui æstate quadam exaruit: ager habetur
 1. 1. ff. de fluminib. fertilis qui quandoque fallit spem agricolæ, vnus enim anni sterili-
 tas, alterius fœcunditate pensatur.

Diximus^r fatali quadam necessitate bonis mala permisceri, & ni-
 hil esse intra speciei cuiusque limites numeris omnibus absolutum;
 agros, domos, fontes patimur cum suis seruitutibus; amicos, seruos,
 equos, cum innatis sibi vitiis: Deus cum dixit fiat lux, sic fugauit
 tenebras, vt redirent, & mediam temporis partem occuparent; etiam
 vtiliter in venis, cæteris humoribus sanguis permixtus decurrit: nu-
 trimur dulcibus, non absolutè talibus, sed dulci permixtis; ne mo-
 mento quidem frueremur vita, si toties deficeret, quoties alteratur
 temperamentum. Alter alterius onera portate, monet Apostolus,^r ex
 disciplina naturæ, quæ legem suam vniuersalem, paruo quodam
 aberrante passu non censet violari, parumque vt pro nihilo reputare
 vidimus in defectu; idem obseruare possumus in excessu.

Elementa definitas sibi regiones & stationes censentur fideliter
 tenere, licet ignis & aër sint in omnibus, vt dictum est; licet terra
 supra mediam aëris regionem iuga montium efferat, & maria tum in
 solenti fluctuum elatione, tum per vapores emissos, sedes illas al-
 tiores occupent: patitur hæc natura, & his eruptionibus docet, quo
 ferrent, & in quales excessus effunderentur, si non illas velut fræno
 contineret regentis Dei manus. Non est angusta, vnde necessariis
 prouidens, etiam sufficit superfluis. Folia potissimum data sunt, vt
 dum arborem exornant decenti coma, in frugiferis fructus ab iniu-
 riis vindicent; at quanti lasciuientes pampini quos velut nociuos agri-
 cola falce præscindit. Mammæ alendo partui datæ sunt, tamen ap-
 parent in viris licet steriles, sicut in talpis oculorum inania rudimen-
 ta; superueniunt messi flores quibus laboratum non est; sunt in mar-
 moribus exangues, solidæ, fluorem mentientes venæ: quibusdam
 pinguescunt corporis partes, omnibus crescunt vngues & pili plus.

quam deceat, nec tamen culpatur ob id natura; ut nec cum meliori semine solum vacuum inutiles fundit herbas.

Ex hac naturali lege didicit civilis^x pro monstro hominem non habere, cui plures sunt solitis in manu digiti, & ob id^y seruum non redhiberi; generaliter quæ abundant^z non vitare scripturas, dum tamen adsint necessaria; didicit politia leui manu habenas moderari, nam imperat hominibus qui nec totam seruitutem pati possunt; nec totam libertatem; didiscit moralis non mirari, si sapiens interdum aliquo passionum æstu tenteretur; didicit, adolescentes rigida nimis disciplina non continere, ne pusillo animo fiant, inquit Apostolus,¹ & decussis decoctisque velut pruina floribus, spes omnis fructuum aboleatur: lasciuiunt primum, ut postea seruiant, canes & iumenta, & qui non patitur crescentis ætatis motus inordinatos, maturæ comoda non percipiet; teneris annis acerbè non est instandum, ne studia puer, quæ amare nondum potest, oderit, & amaritudinem semel perceptam, in posterum reformidet. Sic cum illis eloquentiæ studentibus oratio non possit esse perfecta, melior est abundans & ultra quàm par est fusa, facile remedium est vbertatis, sterilia nullo labore vincuntur.

Tandem sicut stat mundi totius ordo perennis, inter ea quæ propter defectum materiæ, & agentium cæcos impetus casu contingunt, ita viget lex civilis, licet habeat aliquid ex iniquo quod utilitate publica compensatur; & quamvis tolerari debeat minus malum ve grauius possit vitari. Citò deficeret civilis societas, si ex Stoicorum opinione paria omnia essent crimina, & ex Draconis legibus, tum defectus, tum excessus nunquam tolerari extremo supplicio vindicarentur.

Imperantis potestatis est, aliqua præter consuetam ordinem indulgere.

SI lex imperet Deum imperare dicit Aristoteles,² quia plurimum sapientum quibus diuina mens præsidebat consultatione semel stabilita, non subiacet in posterum vario passionum humanarum iudicio: hæc rata fixaque de rebus agendis, & ad rationis lancem ponderatis sententia, ita quidem obuiam inconstantiæ vel ex ignorantia vel ex culpa nascenti, sed rebus natura sua fluxis non bene prouidet immotum rigidumque decretum, quo supponuntur aliæ quàm sint, & quod malum cui debet auxiliari, vel non attingit, vel auget.

T iij

1. 14. ff. de stat. hom.
7 l. 10. ff. de ædil. ed.
2 l. 94 ff. de reg. iur. h.
37. C. de donatio.

Coloss. 31

Polit. libi
3. c. 12.

intempestiuo subsidio : quis non obseruatis morbi paroxifimis remedium decernit ? quis inter ventos momento varios , vnico velorum statu speret per ingentia maris spatia propositum portum attingere ? & quis mobilem negotiorum conditionem immobili , finito , illas non sequente statuto diriget ? Non possunt omnes casus ^c qui quandoque incidunt lege comprehendi , sed qui iurisdictioni præest , ad similia producere & ius dicere debet : igitur necessaria fuit lex animata , scilicet Princeps aut magistratus , qui legem scriptam , habita ratione rerum , personarum , locorum , temporum ex Epichia ^e & æquitate temperet. Hæc autem æquitas in tribus potissimum consistit , primo in legibus ex æquo & bono ^f ad sanam rationem & rectam sententiam accommodandis & interpretandis. 2. in illis ampliandis ^g & ad ea quæ lege comprehensa non sunt , vti par est ratio , extendendis , 3. ^h vt in his quæ ex verbis legis colligi non possunt , sequamur quod naturalis æquitas suggerit : quantumuis ergo provide scripta fuerit lex , cum sit in rebus ipsis præsentibus cæca , futurarum ignara , supplicantium votis surda , tyrannicum habebit imperium , si non fuerit mentis humanæ , quam sibi subiicere tentabat , arbitrio temperata.

^c l. 10. & seqq. ff. de leg.

^e Arist. 5. mor. 14.

^f l. 19. 24. 91. de verb. oblig.

^g l. 10. & seq. C. de const. præcu.

^h l. 2. 5. item varro. cod.

ⁱ Fernel. lib. 1. Physiol. passim.

^k Plin. l. 7. c. 10.

Lex naturæ his non subiacet incommodis , est enim diuinæ sapien-
tiæ mundum gubernantis ratio , rebus vniuersalibus sic providens , vt
singulis pro modo suo semper adsit , velut singularis , & vnius cu-
lusque commodis non minus aptè commensurata quam si ei tantum
inuigilaret. Sic formam asserunt cælo lapsam , aptum sibi domicilium
construere , edendis actionibus instrumenta parare , non ad ratio-
nem tantum speciei , sed prout exigunt indiuidui conditiones ; vn-
de dicunt vnam animam aliud corpus , quam suum , informare non
posse. In texendo verbi gratiâ humano corpore , ⁱ natura non est
ita certæ addicta legi & conformationi , vt in congruas singulari tem-
peramento varietates non excurrat ; bellionibus abdomini suo natis
dat iecur amplissimum , aliquando non dissectum in lumbos , nullis
fibris diuulsum , sed solidum , vt collecta virtus sit maior in perficien-
da digestionem. Hi quibus exundare debet bilis , bulla fellis ductum
habet non in intestinum tantum , sed & in ventriculi fundum proie-
ctum , vt etiam vomitione possit externi. In phlegmaticis quibus-
dam obseruatum est , vnicum esse renem , geminos magnitudine com-
pensantem , vt virtus vnita fietet ad excretionem fortior : futurum athle-
tam fortissimum effecit natura , ^k disponens rectos & transuersos gan-
cellatim nervos toto corpore , potissimum in brachijs & manibus.

Fuerunt etiam hominibus præter speciei suæ sortem concessa pri-
uilegia , vt quod Ophiogenes ^l serpentum ictus solo tactu leuarent ,
& manu impasita venena extraherent corpori ; quod ex hirpiarum

familia nati, super ambustam ligni struem ambulantes non adu-
rentur; quòd Pyrrhi regis dextri pedis pollex tactu leniosis medere-
tur, qui & cremari cum reliquo corpore non potuit. Vt reperiuntur
lapides naturaliter impressi figuris, ^o quæ ad similia vim latentem sy- ^o Albert.
derum exprimit, sic quibusdam hominibus corpus fuit certis infi- ^{Magn. de}
gnitum caracteribus innatæ virtutis indiciis; quibusdam anchoræ si- ^{lapidib.}
gno, ^o quia his fundari debebat Reipublicæ salus: alij genuinam lan- ^o Alex. ab
ceam femore præferebant, virtutis militaris augurium; Augustus ma- ^{Alex. lib. 2.}
culus habuit in corpore in modum cælestis vrsæ dispositas; an quia ^{c. 19.}
sicut hæc constellatio nunquam nobis occidit, sic eo regnante nasci
debebat ad finem vsque sæculorum duratura Religio.

Inter hæc priuilegia reduci potest fœlix quorundam natiuitas sub
fœlicium signorum & planerarum dominio, quibus videtur innata
non labore quæsitâ virtus, aduersis rebus non deiecta, prosperis non
insolescens, velut animo innocentæ primæ restituta. His addo bo-
nam fortunam eorum quibus res omnes prosperè cedunt ultra spem
& vota; & in quorum finem vndique fœlicia confluunt, ipsis etiã
alia cogitantibus vel dormientibus. Ordinatur, inquit D. Thomas, ^o lib. 3. con-
homo secundum corpus sub corporibus cælestibus; secundum in- ^{tra gentiles.}
tellectum sub Angelis, secundum voluntatem sub Deo, ex his causis
hominem inclinantibus in bonum citra electionem suam aliquis di-
citur bene fortunatus: magno certè priuilegio non nasci vt reliqui
mortales ad laborem, sed ad delicias, fortunæque vicissitudinem non
experiri: id ambierunt Athenienses ^o consecrato simulachro victoriæ ^o Pausan. in
inuolucris; id sperauit Vespasianus ^o Romæ dicato templo æternæ ^{Atticis.}
pacis, plurimorum adulatione sibi persuadens se Regem esse, cui hoc ^o Baronius
immortale bonum Iudæorum oracula promittebant. Vix tamen ob- ^{an. 76.}
seruata fuit sic constans fœlicitas vt initiis exitus responderit, nam, vt
dicunt, seruatus in finem vitæ maleficorum influxus, nullo benefi-
corum temperamento, deliriis & honoribus diu saginatos, vt olim
Crœsum, Aman, Sejanum, Belisarium, insperata crudelitate necat,
& elatos præcipitio collidit. Multorum certis temporibus sanitas
tentatur, ^o & omnium in senectute hebescunt sensus: pro miraculo, ^o Plin. lib. 7.
& id solitarium reperitur exemplum Xenophilum musicum centum ^{c. 50.}
quinque annis vixisse, sine vlllo corporis incommodo.

Exigua mihi videtur fœlicitas hæc quæ in breui vita fortunaque
contigit, nec suspicio tanquam maximum, quod spectat corpus mi-
nimam nostri partem. Verè maximum in homine priuilegium est san-
ctitas, quæ hominem transfundit in Deum, & purissimis affectibus
illi coniunctissimum participem efficit eius omnipotentæ, cui tota
natura humiliter obsequitur, quod habet relinquere, quod non ha-
bet assumere parata, cum id iussum fuerit. Meritò stupet omnis ætas

quod homo nullis artibus, sed sola in Deum fide naturæ leges intertat; ambulet super aquas fluiditate ponderi corporis non cedente; sit inter leones, inter ignes illæsus; solo tactu, etiam verbo, ægros sanitati, mortuos vitæ restituat; & similia in quibus totæ sunt sacræ quas veneramur scripturæ; id qua ratione fiat exponit D. Augustinus; ¹ Omnis, inquit, anima partim priuati cuiusdam iuris sui potestatem gerit, partim vniuersitatis legibus, sicut publicis coërcetur ac regitur: aliter quasi priuato iure agit, aliter tanquam publicè agere cogitur, potentior est enim parte vniuersitas, quoniam illud quod priuatum agit, tantum agere finitur, quantum lex vniuersitatis finit; sed vnaquæque anima tanto est virtute purgator, quanto priuato suo minus delectata, legem vniuersitatis intuetur, eique deuotè ac libenter obtemperat: est enim lex vniuersitatis diuina sapientia, ideoque fit vt sancti Dei serui quando hoc donum eos habere vtile est, secundum publicam & quodammodo imperialem legem, hoc est summi Dei potestatem, imperent infimis potestatibus ad quædam visibilia miracula facienda; in illis enim Deus ipse imperat, cuius templum sunt, & quem contempta sua priuata potestate, ardentissimè diligunt.

¹ Lib. 83.
quæst. 79.

² D. August.
epist. 56.
Dioscoro.
³ Id. lib. 4.
de trin. c. 19.
⁴ Id. epist.
49. c. vltim.

⁵ Pomponat.
in epist.
de incantationib.

His miraculis conuersus est ad fidem Christianam mundus; his Ecclesia fundata, his conuicti Philosophi, ⁶ etiam sensibus quos dicebant circa proprium obiectum non posse falli: Verbum factum creatura, ⁷ per quod facta est omnis creatura, omnem creaturam testem habere oportebat, & factis, ⁸ velut eloquentia splendidiori, mortalibus veritatem insinuare; precariò naturæ concessam esse potestatem, quæ ad concedentis nutum pendet aut reuocatur.

Quidam ⁹ vt infirmant diuinitatem Christianæ Religionis, asserunt ex Auicenna intellectui benè disposito, & à materia eleuato, naturaliter omnia materialia obedire, ideo pluias, grandines & alia huiusmodi ab humana anima fieri posse. Quod referunt de Pyrrho & Vespasiano, non potest imputari huic puritati mentis à materialibus abstractæ, quod rarò contingere potest regnanti, & in talibus meritiò suspicionem efficit, imperantium & diuinitatem ambientium potestas, maximè Vespasiani, cui velut æternæ pacis in mundo fundatori, sic poterat vel adulari, vel imponere blandientium aulicorum turba. At in initio Christianæ Religionis, non in vno aut altero, sed passim in omnibus fidem hanc profitentibus, erant sic frequenta miracula, vt oculatissimos iustitiæ ministros conuincerent, & de iudicibus sæpe martyres effecerint; vnde patet vim hanc non vnius hominis temperamento, sed religionis, quam profitebantur virtuti imputandam. Quod si priuilegium hoc quod omnes ambiunt sectæ, & sola obtinuit & obtinet adhuc Christiana Religio puris tantum mentibus conceditur, patet Christianam Religionem solam veram esse, quæ sanctitatem, & intimam cum Deo coniunctionem concedit.

Publica

Publica priuatis sunt preferenda.

Lex 12.

Ex ista paucis concepta verbis, precedentium & sequentium fundamentum est, omnesque serè quæstiones, in naturalibus, civilibus, artefactis hac appòsita generali regula, dirimuntur. Merito cõferri potest hæc veritas inter primã principia mentibus omnium insita; quæ cum cæteras probent propositiones, ipsa non probantur, quia scilicet notissima probatione non indigent, instar lucis, per quam cum omnia videantur, ipsa per se splendet, tenebrasque discutiens pascit oculos. Sic omnes sensu quodam communi supponunt huius legis æquitatem; sapiens tamen illam ratione discernit, & si vocaretur in dubium potest eam validissimis argumentis contra negantes asserere. Totum scilicet, publicum, compositum, perfectum illud quod ex partium apta positione confurgit, primum intenditur ab opifice, ut est unimodale, est propriissimus, commensuratus effectus quem sibi proponit causa vniuersalis. Anima est primò actus totius corporis, secundariò autem partium eius, inquit D. Thomas. Intentio legislatoris primò & principaliter ordinatur ad bonum commune, hinc non præcipit actus particulares vnus, nisi ut ordinantur ad alterum: pictor intencioni alicuius vultum exprimere, tum ad id iconuenientes ducit lineas, colores sibi vnusq; & vmbri miscet, donec ars naturam effecerit; igitur partes vnde totum illud intentum perficitur, se habent ad illud vultus materia, cuius proprietas est cedere ad obsequii formæ venienti, de habeat ut media, quæ pro ratione finis assumuntur, modum & limites accipiunt, denique repudiantur ubi prodesse desinunt. Ita totum illud suis partibus, qualitate intentione scilicet, antiquius & nobilius est; quantitate maius, & amplius bonitatis, cum ceteris partes vt plurimum salua sunt, dissoluta, tota concidit. Totum igitur preferendum est partibus, quæ tantum in ipso, sedem, nexum, decorum habent.

1. q. 76. a. 8. ad 2.

Idem. 1. 2. q. 90. a. 2. ad 4.

1. 2. q. 90. a. 2. ad 4.

V

Pars universo suo debet congruere.

S. I.

• Fernel.
Physiolo.
lib. 2. c. 2.

PArtem corporis definiunt medici, corpus toti coherens, commune vniuersae vitae coniectum, & ad illius functionem vniuersae comparatum. Vnde concludunt humores toto corpore fusos, ita spiritus impera cordis impulsos in arterias, partes non dici, quia non haerent, sed supra decurrant, quasi vase contenti sunt ceteris alimentum, quod non congruit partibus, alioquin illis ab inuicem consumptis, periret totius integritas. Similiter tumores, calli, verrucae, licet alantur & viuant, partes non debent dici, quia praeter naturam & prodigiose eum sint, nullam functionem, nullamque vsum toti, sed potius incommodum afferunt. Partes tum inter se, tum vniuerso congruant, quia certis locis, quantitatibus, formis, figuris finibus continentur, praescriptis concessisque modis sibi mutuo subserviunt, vt in totius commodum operis sui refundantur. Oesophagus a lingua radicibus in ventriculum illapsus, quaecumque accepta sunt, illi superpedat, concoquit autem hic, paratque icteri, intestina genitas concoctione cibi reliquias decurrant, quidquid purius est, icteri suggerunt vena quae dicitur mesenterica, vt hoc rursus altera concoctione in sanguinem secur conuertat, hinc orta genitaeque superflua, lien, felle cyta, renes expurgant paratis ad hoc ductibus. Cum sibi peculiarem actionem haec partes obtineant, hanc tamen referunt ad communem iceteris commoditatem & vsum, iceter autem ad cordis, ambo ad cerebri necessitatem, omnia denique ad sensuum, nobilitumque partium gestiones & opportunitates, vt videri possit exitum partium omnium concentus, & in vnam summamque animalem actionem, pro cuiusque specie ratione concordant omnia conspiratio.

• D.Tho. 1.
q. 3. a. 7. &
q. 65. a. 2.

Omnes itaque partes sunt propter totum, vt iam demonstrauimus caelorum & elementorum inductione; caeli superiores praesunt rebus vniuersalibus, inferiores rebus magis singularibus; cum inferiorum vita consistat in calido & humido; haec conferunt duo luminaria, sol calidus, luna humida; horum specialis tantum fit mentio in Genesi, & Aegyptij caelorum vim omnium in illis venerabantur sub nomine Osiridis & Isis. Inferiores planetae, superiorum vires temperant, Luna Saturni, Mercurius Iouis, Venus Martis: Ars diuina motus eorum sic dirigit, vt incidant in diuersos aspectus mi-

rè concinentes ad totius harmoniam; sicut cytharam tangentis digiti, velut fortuita, quia visum fallente velocitate, fictis etiam & semiuiuis tonis ludentes, proposita sibi notataque melodia blandiuntur auribus. Sic æquissima permutatione negotiantur elementa, & mixtorum temperiem pro cuiusque tum speciei, tum indiuidui ratione conformant. Terra, velut vase continet aquarum fluiditatem; aquæ per terræ venas colatæ, dum eius medentur siccitati fecundam efficiunt; sic de cæteris mundi partibus; quæ tum existendi, tum agendi terminos habent non tam naturæ suæ singulari, quam vniuerso profuturos; sic quodlibet indiuiduum est propter suam speciem, species omnes ordinatissimæ, mediis interiectis inter extremas, sunt propter totius complementum & pulchritudinem.

Ex his infert D. Thomas,^e hominem non esse bonum, qui non sit proportionatus bono communi; turpis enim pars, inquit D. Augustinus^f suo toti non congruens, quæ se vel non erigit, vel non depri-^{12. q. 9. a. 1. ad 3.} mit; cum id communis boni ratio videtur, postulare tunc non conturbabit sapiens publicos mores,⁸ & populum in se nouitate vitæ non conuerter, vt vniuerso, sic Reipublicæ positis legibus se libens accommodat, si non alio saltem pacis & ordinis tranquilli præmio; sequitur quæ mutare ius non est; totius pulchritudinem, licet minus absolutam non deturpabit partis auulsione; concentum in aliquo peccantem; duriores non efficiet notabili morum dissonantia. Ita decernunt canones Apostolorum,^h Episcopus qui inter cæteros in aliqua gente primatum obtinuit, non debet tamen aliquid præter eorum conscientiam facere; sic enim vnanimitas erit, & conglorificabitur Deus per Christum in spiritu sancto. Sic omnibus omnia factus Apostolus, vt omnes lucrifaceret, exemplo suo docuit nos; quam prædicauit patientem & benignam charitatem.

Quantis igitur tenentur criminibus qui publicam tranquillitatem seditione conturbant, & populum rerum ignarum, nouitatis auidum, in magnates naturaliter flagrantem inuidia, sub specie libertatis contra legitimam potestatem commouent. Crimen est læsæ maiestatisⁱ quo princeps sibi necessaria ad regimen maiestate spoliatur. Respublica diuisione fit infirmior, sceleribus, vt impunè grassentur, hostibus, vt crudeliter insiliant, lata panditur via; Vnde Cæsar^l cum cæ-^{1. 1. ff. ad l. Iul. maiest.} teris criminibus sæpè veniam mitissimus concederet, seditiosis tamen nunquam pepercit, quasi venia, ob crimen publicum indignis. Sed quanto grauius peccant in Rempublicam, quia in Deum Imperij datorem & conseruatorem, qui schismate, nouisque dogmatibus mouent animos; corpus Christi mysticum lato vulnere perfodiunt, in sacratissimam personam summi Pontificis primùm sæuit hæc impie-

tas, ut in posterum deleta ratione, synderesi, fide, conscientia magnis assueta criminibus, nihil horrens, nil formidans ludat inhumano patriæ, Regumque parricidio.

Inferiorum stellarum animæ censentur vniuersi partes, inquit Platonici, ^m quia in vnum opus, tum inter se, tum cum anima mundi vndique conspirant, communicant inter se, sensu, quamuis occulto, & latentem quadam compassione communicant; id autem faciunt sicut in natura elementari elementa, in vegetali plantæ, in animali animalia, nulla prorsus electione; nam si inferiorum vita per se, sine electione, officia sua peragit, multo magis vita superiorum per se sua prorsus absoluit; si qua illic intellectualis & rationalis electio est, non ministerium quidem hoc, sed officium superius elegit. Toleretur hæc de stellarum animis opinio, velut parabola, quæ nobis exprimit collegarum in administratione Reipublicæ necessarium cum lege concentum; res enim communis, sine communione animorum rectè non administratur; idè seponendæ sunt simultates, aut seponendi consiliarij, quorum odia priuata sæpè transeunt in publicum excidium. In ipsis rationem præuenire debet collatum ex dignitate nomen, quasi sui desinant esse, & facti sint iuris publici. Sint vnum cum imperante, ut inter se similiter huius tertij mediatione vnum sint, vnum agant, ut omnes arteriæ, vno cordis motu mouentur, ut duo oculi vnum vident, aures vnum simul audiunt, manus vnum operantur, & vna venit in alterius laborantis auxilium.

^m Galen. lib. de placitis Hypocr. & Platon.

Iuxta Platonis ^m sententiam animæ partes, irascibilis, concupiscibilis, rationalis; si sint concordæ, & in nullo dissidentes hæc tres, efficiunt sanitatem animi, discordes autem & contententes, morbum; Vbi sepositis priuatis commodis, conspirant in bonum publicum, mercatores, milites, Rectores seu Iudices, operasque suas in commune conferunt, impetu quodam rationem præueniente, ut sic cum concurretur ad moenia contra hostis irruptionem, ad nauem è naufragij periculo liberandam, ad extinguendum incendium, salua fiet res publica.

Partium virtus in totius gloriam refunditur.

SI partes se habent ad sumum totum, ut materia ad formam, ut media ad finem, mirum non est si quidquid habent virtutis & existentie in illud refundant, quia sic impendi est in illis perfici. In musica singula voces licet dulcedinis eximie non percipiuntur, sed ex omnium ordinato concentu nascitur una quae mentem per aures rapit, harmonia. Philosophi censuerunt elementa in mixtis non remanere, nisi secundum remissas qualitates, singulaque per viciem perire, sed morte viuifica, splendidaque, tum hinc nascatur aliquid prestantius, scilicet vegetans, sensuumque forma, cœli proles & expressio. Lux omnium corporalium rerum subtilior, et diuersis emissa principiis in unum perfectissimè coadunat, patrumque sic ad inuicem accessio, non interior, itaque dum sol in medio cœli pleno suo splendore, totum illustrat hemispherium, etiam stellæ hinc, licet non videantur, & maius sensibile minoris sensum obsecrunt, ostendunt suo fulgore per noctem, quantum in die soli deferant, vnde velut illis morem gererent Athenienses, ° in solemoni festo stellarum, præcipua sacrificia faciebant in honorem solis: dum Praxiteles vocerem e martiore educeret, instrumenta quibus duram scabisset materiam, suas actiones edidit, sed transeuntis, laboriosas, & in quibus attrita perierunt, at remansit opus artificem & sculorum suum apud posteros nobilitans. Maximum sane documentum quo sine in politicis & religione quisque agere debeat.

Mortales fumus, vita torrentis modo defluit, incerto nec perenni cursu, ex tumido mox deficiente, quæ censetur longissima, præteritis futurisque sæculis comparata, momentum est, quantis ratione exagitarum, quantum interruptum & decussum casibus? Ita qui se tantum & ea quæ ad præsentem statum pertinent spectauerit, in angusto laborat, minimum quid etiam incertum sectatur; indignum sane tot disciplinis, tot curis & laboribus finem fortunæ, mortique de sudare. Immortalis animus querit immortalia, quibus suas dicere possit operas, quibus hæream solito rerum fluxu non rapta, non absorpta; quamvis subiaceat hic legi temporis, æternum tamen aliquid molitur, & ut se sentit, sic opus agere vult non interitorum.

An quid inter mortales immortale, quid æternum in tempore? nihil hæc apparet durabilius Republica, quæ pereuntibus singulis suis ciuibus, ipsa permanet sicut sylua deciduis, iterumque nascentibus

quolibet anno foliis. Quælibet perpetuitatem sibi promittit, et si regnis ut hominibus sua sit ætas providentiæ legibus limitata, quia tamen sic in longum protrahuntur, ut nemo senectutem aduertat, interitum denuntiet, æterna facile credimus, sicut spatium immensum, cuius finem prospectus non deprehendit. In hoc sibi nimium blandiri ciuilem vanitatem docent historiæ, dum referunt diuturnas suis tandem temporibus contingentes imperiorum vicissitudines; illis tamen pereuntibus superstes manet pro illis præclare gestorum memoria; sic deleta Chartagine, se suæque Charthaginis famam semper ab obliuione vindicabit Annibalis bellica fortitudo. Ad hunc heroi-cæ virtutis apicem; & ut suo nomini æternam famam quærent, contenderunt antiqui fortiter agere pro patria; ad id potissimum instituti fuere iuuenes, hæc vna fuit senatoribus, ducibus, militibus, populis communis ambitio; hæc tot coronis, titulis, triumphis, monumentis æternitati dicata virtus, extra quam nihil sincerum, nihil excelsum habitum est. Apud Persas^p quicumque sacrificabat, non pro se priuatim, sed pro populo vota faciebat, nec aliter quam sub communi & generali nomine ipsius sacrificantis persona commendabatur. Erga patriam officia præcipit Plato^q præferri certaminibus olympicis, vnde victoribus apud gentes omnes fama quærebatur. In his tamen & sacris omnibus ludis, corona non dabatur victori, sed patriam ab eo coronari pronuntiabant. In bellis parva victoria, notabilior spoliolum pars in triumphum ducta referebatur in ararium publicum: sic Paulus Æmilius^r Xerxe Rege deuicto, penates suos nulla ex parte locupletiores fecit, satis esse sibi existimans quod ex illa victoria pecuniam gloriamque patriæ suæ quæsuisset. De eadem dicit Cicero, quod tantum in ararium pecuniæ inuexit, ut vnus Imperatoris præda finem attulerit tributorum; at hic nihil in domum suam intulit, præter memoriam nominis sempiternam. In monarchia Princeps solus velut corporis Reipublicæ caput coronatur, illique foeliciter gestorum gloriam proceres deferunt, summa cautela, ne sibi quid ex illa vindicantes, æmulatione velut alta fulmine contentantur. Visi sunt sex aut septem planetæ iouem comitantes. sed sub eius radiis, itaut appareant tantum ope tubi optici, & sic influunt indistincta virtute, ut nulla fiat eorum singularis consideratio; Iupiter censetur totum largiri quod conferunt, & Rex vult sibi gratiam haberi, gloriam deferri eorum omnium quæ foeliciter geruntur à ministris.

Reipublicæ simulachra sunt sodalitates quædam, militares, ciuiles Ecclesiasticæ, quibus etiam velut dominantibus, laborare, subuenire, gloriam quære leges præcipiunt, & huic officio suppleant, si defuerit illi singularis persona. Artificis bona, non exantibus eius paren-

^p Herodo.
lib. 1.

^q lib. 5. de
legib.

^r Plin. lib.
26. c. 4.

^s Valer.
Maxim. l. 4.
c. 3.

^t 2. Officio.

^v l. si quis. ff.
de ini. rup.

tibus & consanguineis, ab intestato deferuntur, non fisco, sed collegio artificis: Si extraneus succedat decurioni, ^a quarta pars bonorum cedit Curia, quod si sine liberis intestatus decesserit, succedit Curia, cuius ordini fatali necessitate exemptus est: sic bona militis ^y qui intestatus decessit sine legitimo herede, perveniunt ad vexillationem in qua militavit: similiter voluit D. Gregorius Papa, ^z Ecclesiam lucrari bona omnia quae Episcopus post adeptam Episcopatum acquisiisset: & decernunt Canones ^a si Episcopus heredem non habeat, non alium quam Ecclesiam sibi heredem instituat, debentque relinquere Ecclesiae, quae de Ecclesia acquisierit.

Societatis omnis initium fuit familia, cui pater praesidens, principis & Pontificis aliquo modo personam agit, in eum ergo naturalis principij iure refundi debet filiorum gloria, ut decernit sapiens. ^b Sic Antigonus ^c cum ingenti praelio superasset hostem, praemium belli ad patrem transtulit, & imperium illi tradidit Cypri. Diagoras ^d tres filios adolescentes habuit, unum pugilem, alterum pancratiastem, tertium luctatorem, eosque omnes vidit vincere, coronarique eodem olympiae die, & cum ibi tres adolescentes complexi, coronis suis in caput patris positis suaviarentur, cumque populus gratulabundus flores unaque in eam iaceret, ibi in stadio inspectante populo in oculis atque in manibus filiorum animam effudit, officio suo functi sunt filij, sed triam singularium amplissimis gaudiis iunctis et in se reflexis, non sufficiebat unius hominis cor, & plusquam natura patiebatur effusum spiritus deseruere, piissimo simul & splendido parvididio. Excessit hoc in cultu Ninus ^e qui Belo Patri Regi Babylonis statuum posuit, sacrauit, adorari voluit, & hinc origo idololatriae.

Haec praeludia sunt, quibus incitari debet animus, ut quidem quae habet felicitatis & gloriae, refundat in Deum, eius, omnisque boni principium, primum parentem, patriam nostram caelestis principem. Hinc Aegyptii scriptores ^f putantes omnia inventa esse a Mercurio, illi suos libros inscribebant. In Apocalypsi ^g viginti quatuor seniores adorant viventem in saecula saeculorum, & mittunt coronas suas ante thronum, dicentes, dignus es Domine Deus noster accipere gloriam, honorem & virtutem, quia tu creasti omnia. Vidit eum Ihas ^h sedentem supra solium excelsum, & terram omnem eius maiestate repletam, quia laudat eum omnis creatura, omnesque simul hymnum in eius gloriam concinunt. Coeli sunt hymni magis festivi ⁱ & fecundi laudibus quam terrestria; homo est vivens & intelligens hymnus Dei plus cunctis visibilibus; In hoc enim vere consistit vita sua; ut in primam vitam essentialem refluat, & gratus illi rependat quam accepit intellectualem. Certè maximum homini iusto munus incumbit; est enim actor Dei, & pro ipso apud populos, apud Re-

^a l. i. & 2.
quado pras
debetur ex
bo. decur.
^y l. vn. C. de
bon. mil.
^z Baron. a.
595. n. 59.
^a Can. episc.
l. q. 2. can.
sacerdotes
cod. & can.
statutum. 18.
q. 1.

^b Prouerb.
17.
^c Rhodig. l.
11. c. 17.
^d Gellius lib.
3. c. 15.

^e Cassiodor.
lib. 1. varia.
epist. 30.

^f Iamblicus
de mysteriis
initio.
^g Cap. 24.

^h Ihas. 1.

ⁱ Card. Cusa
lib. de vena-
tione sa-
pientiae. c.
15.

ges legatione fungitur. Hoc autem in officio debet in omnibus principis sui Dei gloriam querere verbis, exemplis, spe metuque rebelles in obsequium adducere, subditos in officio continere, suam ex Domini potentia felicitatem metiri, totum quod est summo suo iuri concedere, & totum si posset orbem. Quanto plus se sic totum in Dei laudes effundit & sanctorum animalium exemplo, die nocteque clamat, Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus, tanto magis ea quam celebrat gloria repletur, lucis ignisque cœlestis iterata reflexione perficitur, donec accipiendo, reddendoque non sufficiens, raptu vitæ mortali deficit. Ab excessu rediens, fruitur hac ineffabili pace, quam mundus nec nosse, nec dare potest. O bonitas! quæ dum ei gloriam ex debito rependimus, fœlicitatis æternæque lucis auroram nunquam fatis laudanda misericordia concedit & adauget.

Bono publico non potest derogari.

Vide supra
l. II. §. I.

§. 3.

Licet illimitata sit, & ad infinitum accedens materiæ potentia, licet terræ superficiem amplissimus locus amplissimus locus ambiat; licet tempus successione partium infinitam æternitatis extensionem æmuletur, angusta tamen sunt hæc spatia vagis rerum naturalium actionibus. Cum enim ratione vel loci vel temporis non habeant quo se liberius explicent, occurrunt, obstantque sibi mutuo, & collidentur ingenti totius orbis fragore, nisi cederent humida duris, infirma fortioribus, sic priuata publicis, velut quantitate, dignitate, merito præstantioribus. Etsi quilibet planeta feratur ab occidente in orientem, & coniuratis viribus in id tendant omnes, præualeat orbis superioris motus ab oriente in occidentem, cæterosque secum ducit gratissimo raptu, expetitæ scilicet ab omnibus rerum generationi necessario, violentum enim diu natura non ferret: Etsi quilibet planeta ex diuersa mundi parte suum spiret ventum, Saturnus septentrionalem, Iupiter orientalem, Venus meridionalem, Mars occidentalem, licet impetu vel foli, vel mixti pugnantesque riant, & oceani fluctus horrenda tempestate conuoluant, ipse statis semper suis sex horis fluit & refluit, quia sic vtrique hemispherio seriatim restituenda fuit sub linea meridionali aquarum à sole consumptarum æqualitas. Vis hæc summa ventorum, quæ rapit aërem, quæ ludis onerariis nauibus, quæ sternit robora, quæ domos agit in ruinam, quæ montes arenarum hic format, illic æquat solo, non transfert tamen, ne linea quidem mouet Solis radium à loco in quem per foramen nubis

nubis inciderit. Mirabilior huius luminaris influxus quæ cum sit omnium generationi & conseruationi necessarius, altam,mersam tenebris terræ densitatem peruadit, impletque seminibus unde fit fecunda parens metallorum, gemmarum, gemmarum, plantarum, animalium: huius miraculi compendium est magnes, cuius pars septentrionalis ad polum conuertitur, etiam in altis terræ cuniculis ad arces subruendas effosis; hic etiam mouet ferrum, licet interiecto duro solidoque ligni vel lapidis corpore. Sic cœlestium publicis viribus, nulla in contrarium inferior quantitas vel qualitas derogat, & hinc apud omnes populos inualuit eadem lex, vtilitatem publicam à priuata lædi non posse.

Non est quod hic obiiciat philautia, bonum quod vocamus ciuile & publicum; non à natura, sed ab hominum opinione nasci; nam homo naturaliter amat societatem, ¹ quæ non potest esse sine pace; pax sine vnione, vnio sine ordine, ordo sine distinctione, distinctio sine dependentia, dependentia sine authoritate, sic natura nos præstantioribus subditos effecit, & hinc patet iure naturali regna fuisse constituta. ^m Lex autem hæc naturæ est à Deo, cuius sapientiâ; vt elementis cœli, mixtis formæ; sic populis ⁿ reges imperant & decernunt iustitiam. Ipse Deus ^o mutat tempora & ætates, transfert regna, atque constituit; omnis potestas à Deo concludit Apostolus: ²

In huius regiminis distributione, vtitur Archangelis, velut protudentiæ suæ à secretioribus ministris; planetis etiam, inquit Philo, ³ sole, luna & cæteris velut magistratibus qui regunt sublunares creaturas, & ad hoc publicum munus assumpti, semper publica priuatis rebus personisque præferunt. Hinc apud astrologos si quærat ^r an duo Reges inuicem pacem aut bella inire debeant; obseruandæ sunt non propriæ eorum genituræ, sed regnorum quibus præsent; nam cum regna amica fuerint, erunt & reges, quamuis priuatis genituris distideant. Sic legibus statum, ^s iura publica priuatorum pactionibus non mutari; pactis ^t priuatis, iura fiscalia non connelli; ius agnationis & suittatis pacto repudiari non posse; quidquid sodales ^v inter se statuerint, validum non esse, si legi publicæ fuerit contrarium. Hi quibus princeps ^x curam alicuius rei iniunxit, excusantur à tutela; donec curam hanc gerunt; sicut administratores prouinciarum; magistratus ciuitatum, & qui occupati sunt rebus publicis, eadem ratione qua onus ^y priuatum non potest imponi nauis ad onera publica destinatæ; de publico aquæ ductu ^z aquam ad suum prædium deriuare non licet; sub pœna publicationis prædij; non licet ^a nec mutuo dare, nec scenerare; nec ad priuatos quoscumque vsus transferre pœcuniam aëriarij publici ne periculum incurrat; deportatur ^b qui species in horreis publicis depositas in suam vtilitatem conuertit; innumera sunt his similia in

¹ Arist. r. Polit. 3.

^m l. 5. ff. de iust. & iur.
ⁿ Prouerb.
^o Daniel. 2.
² Roman. 13.

³ lib. i. de Monarch.
^r Cardan. in questio. quest. 3.
^s l. 27. ff. de Reg. iur.
^t l. 7. & 38. ff. de pact.
^v l. fin. ff. de colleg.
^x l. 20. ff. de excus. tuto. l. 22. eod.
^y l. vni. C. ne quid oneri publi.
^z l. 2. C. de aquæ ductu.
^a l. 2. Cod. Theod. de his. qui cum dispens. contrax.
^b l. 3. C. de cond. in horreis publi.

X

Iure vnde constat rebus publicis à privato non posse præiudicium vel minimum afferri.

Etiã concessa priuilegia cessant vbi versatur interesse publicum.

^o l. 5. C. de feriis.

^d l. 7. ff. ad l. Iul. mar.

^e l. 1. ff. de l. Iul. de an-^o nona.

^f l. 2. ff. de iust. & iur.

^g §. Filius inst. quib. mod. ius pat. pos. sol.

^h lib. 2. c. 2.

ⁱ Valer. Max lib. 2. c. 1.

^k Cicero. 3. officior.

^l l. Priuilegia C. de d. c. 1.

^m 3. Reg. l. 22. C. de sac. Eccles.

ⁿ cap. non minus de immunit. Eccles.

^o Cap. peruenit. eod.

^p D. Greg. in regist. lib. 7. epist. 20.

^q D. Tho. 12. q. 97. a. 4. ad 1.

^r l. 4. C. quib. ex caus. malo.

^s l. 8. C. de reuoc. do. nat.

^t Vide infra l. 18. §. 1.

^u Galen. lib. 3. de natu- ral. facultat.

Ita fiscales causæ, tempore messium & vindemiarum agi possunt: Iure communi non audiuntur ferri contra dominos, liberi contra patronos, audiuntur tamen in crimine læsæ Maiestatis, vt si dicantur

continuum fraudasse annonam. Patris Religiosa censetur esse persona, effectusque primæui iuris gentium sunt, erga Deum Religio, vt pa-

rentibus & patriæ pareamus; at in ambiguo cui ex duobus officium nostrum præstandum sit, patria parentibus præfertur, nam & ipsa

prima, totiusque generis parens est; vnde summa patriciatus dignitas soluit à patriâ potestate, ne is quem Respublica vt patrem ele-

git, alteri subiiciatur. Mora quæstio est, inquit Gellius, an filius existens in magistratu patri cedere debeat, super quo sic disseruit

Taurus Philosophus; in publicis locis atque muneribus patrum iura interquiescunt, at extra Rempublicam in re domestica, naturale &

genuinum ius cedit. Sic filius Fabij maximi consul, videns quod pa-

ter accederet ad ipsum equo infidens, iussit per lictorem desilire, cui Fabius pater continuo obsequens; Non ego, inquit, fili summum

rum imperium contempsi, sed experiri volui, an scires consulem

agere; si tyrannidem occupare, si patriam prodere conabitur pater, non silebit filius, obsecrabit patrem ne id faciat, si nihil proficiat,

accusabit, & patriæ salutem anteponet saluti patris.

Apud gentes omnes Religioni concessa fuit à publicis oneribus immunitas, cum tamen vrget necessitas publica de sua conferre de-

bet sacerdotes; vt præcepit Ioas Rex Israël, qui tunc tulit omne aurum & argentum & vasa quæ inuenta sunt in domo Domini; hæc

etiam nunc vendi possunt pro redemptione captiuorum; licet in talibus consulendum dicant summum Pontificem. Ita tempore necessi-

tatis nemo excusatur à civitatis & murorum custodia. Generaliter nunquam dispensandum est in præiudicium boni communis: & si

concessis priuilegiis oriatur publica necessitas, habentur pro non concessis, quia Respublica videtur tacite sub ea conditione concessisse; vt tunc cessarent, non enim censetur vni personæ consuluisse in dam-

num totius corporis, & si factum esset, læsa velut minor restitue-

reitur. Sic si patronus filios non habens omnia bona sua liberis donatione largitus sit, & postea susceperit liberos, totum quidquid largitus fuerat reuertitur in eiusdem donatoris arbitrio ac ditio-

mansurum.

Natura dum abundat concedit, quod vrgente postmodum necessitate reuocat, sicut venarum quæ medium spatium inter iecur & partes circa ventrem occupant, duplex est ministerium, nempe vt

cum his abundantia fuerit alimentis, per eas feratur in iecur, cum autem vacuae sunt & volunt nutriri per easdem ipsas ex hepate trahantur; sic cor imminenti mali metu pauidum, securitati suae consulens quos effudit in arterias cum sanguine spiritus ad se reuocat, hinc inde membra ut exanguia, sic pallida, tremula, infirmaque concidunt; dum vrget fames repositum adipem; natura conuertit in alimentum, lac in venas deperditò candore refluit; venae quem infuderant humorem repetunt à neruis, licet ob id conuulsione laborantibus: Pater egens iure petit à filiis alimenta, non ut beneficium, sed ut debitum, cui soluendo, tum ea qua fruuntur vita, tum eius fructus omnes oppignorantur; eadem ratione laborans patria, omni priuilegio cessante petit à ciuibus suis officium & subsidium: quod terra concessit aëri per vapores in eam opportunè refluit per pluias, sic elementa caetera fiunt ex se mutuo, & hac circulatione constat mundi perpetuitas. Redde quod debes egenti patriae, si tempus arripserit, refundet ampliora cum ingenti bonorum honorisque cumulo.

Ex hac generali lege, quod bono publico non debeat à priuatis derogari, plura deduci possunt, quae suis locis fusius exequemur. Ut Domini proprium est, vti & abuti re sua, tamen interdicitur prodigi rerum suarum administratione, illisque datur curatio, quia Reipublicae interest, ut quisque re sua bene utatur. Diuinum olim habitum est homines artibus instruere quibus vita commodior duci possit, & bonum hoc instar lucis videtur vndique diffundendum, tamen lex obstat praemiis, honoribus aeternaeque famae particularium qui vellent omnibus indistinctè inuenta sua propalare, etiam ultimo supplicio punit eos qui docent barbaros, armorum & nauium fabricam. Ita ferunt sub Tiberio excogitatum vitri temperamentum ut flexibile esset, & totam officinam artificis eius abolitam, ne aris, argenti, auri metallis pretia detraherentur. Summum jus vitae & necis olim parentibus datum est in liberos, ut aequiore animo suscipiendorum aleam subirent; hanc tamen potestatem in puniendis morum vitiis, ne in immensum & praeter rationem extenderetur, leges cohibuerunt, nam filij magis Reipublicae, quam parentibus nasci intelliguntur: Vnde qui filium suum tempore belli subtrahit militiae, vel ut ad illam inhabilis esset, mutilauerit, deportatur; equitem Romanum qui id fecerat, Augustus ipsum bonaque sua subiecit haestae. Xerxes Pythio quinque filiorum patri, vnus vacationem petenti, quem vellet eligere permisit, deinde quem elegerat in partes duas distractum ab utroque latere viae posuit, & hac victima saeva nimis lustrauit exercitum. Eadem ratione non licet parentibus impedire quo minus liberi eorum volentes monachi & clerici fiant, nec

X ij

^{1.} l. 12. ff. de tutor. & curator.

^{1.} l. ult. C. Theod. de poenis.

⁷ Plin. lib. 36. c. 26.

² Seneca 3. de benef. c. 11.

^a l. vn. C. Theod. de emend. propinq.

^b l. 4. §. 11. ff. de re milit. l. 1. C.

Theod. de filiis milit.

^c Sueton. in Augusto.

^d Seneca. lib. 3. de ira. c. 17.

^e l. 55. C. de episc. & cler.

ob id possunt eos exheredare; Concilium Tridentinum adathemate
 Sess. 25. c. 18. fert^r eos qui hac sæua pietate liberos suos Ecclesiasticæ militiæ sub-
 trahunt. Imitari debuerant Abraham qui cum à Deo iuberetur uni-
 cum charissimum filium suum Isaac immolare, ita se seruum Domi-
 ni meminit, ut patrem esse nesciret, nec sine præmio, melius enim
 seruauit filium, dum non pepercit.

^s Zeno Ve-
 ronens. ser.
 1. de Abra-
 ha.

^b §. 3. Inst.
 de iur. pers.

¹ lib. 5. de
 Republ. &
 Menexeno.

Nihil æquius videtur quam ministrum, actis ipsiusmet quibus as-
 sumptus fuerat meritis expertum, fidelem, in officio quod ritè gerit,
 crescentibus in dies authoritatis titulis perpetuum esse; tamen ad
 Reipublicæ & Principis, tum splendorem, tum securitatem melius
 esse visum est; dignitates præcario concedi, ne securitas fidem ten-
 taret, ne veterata possessione cæterorum virtuti ad altiora pertingendi
 negaretur spes, præcluderetur aditus, & ut permutandi consuetudo
 tegeret iniuriam repulsæ. Multum semper in bello publicè suscepto
 militibus licuit, ut qui fortunæ, vitæque suæ periculis pugnant pro
 patria, etiam victis libertatem & vitam possint auferre, hinc enim
 primò nata seruitus,^b & morte generis humani multitudo luxurians de-
 meritur: tamen si bellum sit ciuile, ut est legendum, ita minus acerbè
 gerendum est. Plato¹ Græciam communem Græcorum patriam esse
 dicebat, vnde nato inter eos bello, disceptandum præcipit velut in-
 ter futuros amicos, non ad seruitutem aut necem, tanquam inter
 hostes; captiuos nullo dato pretio remittendos; terram communem
 matrem & nutricem non vastandam. Christiani Principes fratres sunt,
 communis matris Ecclesiæ filij; vident in se coniuatos ex omnibus
 terræ partibus hæreticos & infideles, tamen, proh dolor! illis velut
 stipendiarij militant, in mutuam ruunt perniciem, lugendas sæculis
 omnibus edunt strages; camporum, urbium, populorum, nobilium,
 rerum etiam diuinarum. Furor est, ob leuem, incertam, momenta-
 nei commodi spem, orbem Christianum propriis Christianorum ma-
 nibus dilacerari, disceptantes non conciliari, ad hostis communis ir-
 ruentis conspectum; non moueri periclitantis & compatiens Eccle-
 siæ matris gemitibus; sic ne apud eos qui publicis dicuntur intende-
 re, nulla manet boni Christianitatis consideratio, at saltem bono suo
 consulant, & ærario, populis, militibus diuturna belli clade tandem
 exhaustis, quod reliquum est, sceptræ, aras, animas, humana diui-
 naque non exponant seuienti barbarorum impietati, dum fallaci
 quadam esca deluduntur, & in mutuam aguntur perniciem.

... quod partes exponantur & impendantur in bonum virtutis ...

Partes exponantur & impendantur in bonum virtutis.

Res quilibet cuiuscunque sit speciei, crescere dignam est illam
 perfectionem, sed haec perfectio obdat in infinito; de qua re singu-
 lari, finita, infinitis privationibus desormata non potest pro merito
 exprimi, quod intentioni desit ex ratione seu numero, natura sup-
 plere tentat. Igitur quanto plus fuerint omnique speciei individua
 suis insignita dotibus, tanto magis iocundum est omnium in finitum
 quod assequi conatur bonum. At cum illud commodum siquid in pro-
 rio recipiendis nutriendisque terra non sufficiat; cum generatio rerum
 poralis aeternae simulachrum, debeat esse, succedat, oportuit nec has-
 ci, producere, interire, primas sequentibus loco edere, & in mun-
 dano templo illud sacerdotij genus ad laudem Dei sufficere oportet.
 Ita fit ut omnia sint in omnibus, ut omni die, locum in omni
 natura ferat ortus, progressiones, cuiuslibet aetatis gradus, minimum,
 medium, finem, indulgens nobis, contemplationis, cui successiva
 multiplicitate sunt praesentia in nunc temporis, vel in nunc aeterni-
 tatis. Cum ergo vegetantia vires suas exauriant in demerentis for-
 matione, animalia in sibi similibus generationibus, unde fit ut magis
 prolifica sint brevioris vitae, quae sunt valde bona, cum in bonum
 uniuersa, in summi boni perficiendo impagibant impendantur, cum
 iugi sacrificio creatori cadunt victima, quas natura condidit pro
 aeternitati.

Quod partes exponantur & impendantur in bonum virtutis ...
 pressius patet quotidianis experimentis; cum ne vacuum interpositione,
 & unitate mundi soluta, corporum influxus intetipiantur, & gratia con-
 tra naturam suam feruntur sorsum; ut in hydroticis, tibus ludic ars,
 fluida non effluunt, ut in dolis plenis nullo dato spiramento, quo
 tantum intret aeris, quantum emittitur visus; dura, franguntur, terra
 concutitur, & altitudinis suspendae soliditatem hiatibus aperit, ut aeri
 pateat aditus ad implendum locum, quem aqua gelu condensata va-
 cuum relinqueret. Sic ubi per longi temporis spatia in coeli calore ter-
 ra nimiam exaruit, reparatur sua fecunditas plumarum effusionibus,
 tum paribus interuallis vligo nimia siccitatis ardoribus decoquitur,
 licet pereant regiones quaedam fame vel dituuiio in hac magna aesti-
 te vel hyeme, partesque pro sui totius commodis parantur. Euenit
 haec omnia quae fiunt & accidunt sub hac mundi mole, commodu.

Phil. 1. 2. 100

Phil. 1. 2. 100

D. August.

Arist. me-
teoror. lib.
1. c. 14.

Arnob. lib.
1. contra
gentes.

lis non nostris sed ipsius pensanda sunt, rationibus ordinibusque naturæ generalis.

Id ipsum quod in magnis annis & in multorum seculorum memoriam omnem fallente decursu fit, etiam oculis nostris usu quotidiano patet: mare est salsum eo quod asperius crassiusque relinquitur, exhausto inde dulci, tenuique, quod facile trahit vis ignea solis, ad imbres terræ, ipsis etiam maris habitatoribus utiles, eliciendos. Imperitus coluber corporis sui gyris, caput in quo vitæ fons, ne ledatur, contegit, subito sine consultatione brachium exponitur ut augetur ictus vel in caput, vel in præcordia ruentes. Sequimur in talibus motum naturæ, quæ noxios humores e parte nobiliori propellit in ignobiliora. Eaiusdem officit medicina solitis suis reuulsionibus, & dum e brachio sanguinem elicit, ut alia pars ardens phlegmone, corpus oppressum plethora, cachomia languescens, adustum febre subleuetur.

* Plin. l. a. c. 100.

• lib. 2. ff. ad l. Rhod. de iactu.

August. 2.

Non tantum ut diximus, urgente publica necessitate quisquis teneretur sibi concessis renuntiare privilegiis, sed operibus & dispendiis pro Republica velut domina & parente totus impendi, sic incendia civitati periculosa vicinorum domorum ruinis opprimuntur, sic naus omnium qui sunt in ea communi damno iactu exoneratur, necessitate tempore ex æquo alimenta diuiduntur, omniaque sunt communia, propterea populus capitationes, angarias, tributa confert, dum nobiles pro communi salute sanguinem suum fundunt, quod videretur legi naturæ contrarium, scilicet nobiliorem partem pro vilioribus exponi, nisi temporale damnum compensaret honesti ratio, & coronæ regerent vulnera. Adde quod non solum pro populo, sed pro tota simul Republica, cuius illustrium potissima pars est, exponuntur.

P lib. 3. & 5. de Republ.

11.

11.

91. 18. ff. de excus. tutor.

Hinc apud omnes populos heroicum fuit subire mortis pericula pro totius Reipublicæ bono, asserunt omnes patriæ velut parenti multiplicatis officiorum gradibus debitam esse pietatem, sic enim patria dicitur vocabulo quidem à patre ducto, pronuntiatio tamen foemina reminatione, ut ex utroque parente mixtum esset, ex æquo duobus parentibus colendum. His quibus pro ipsa pugnando fortiter fortliciterque cesserit, iubet Plato dextras iungi, coronas deferri, optatas quas voluerint nuptias concedi, adiecta hymnorum & canticorum laude publica. Eos autem qui hac in militia optimè se gerentes decefferint, existimandos foelices effici demones expulsores malorum, sepulchris honorificè conditis colendos: ad eorum laudes celebrandas ex triplici dicendi genere, in solo demonstratiuo exercebantur Lacedemonij. Iure ciuili, qui in acie pro patria mortui sunt censentur per gloriam viuere, unde liberi sic mortui profunt patri suo ad excusationem tutelæ, quasi adhuc viuerent.

Huic praesumptioni appedit veritas, etiam eorum famam aeternam efficiunt gentium omnium pro quibus fortiter se gesserunt, historiae ut Lycurgi¹ qui ciues sub Spartanos iuramento obstrinxit se leges obseruatu-
 ras donec ab ea quam suscipiebat peregrinatione rediret, in ea mortem sibi conscivit, ut ipso non reddente perpetua foret legum obseruatio. Codri apud Athenienses² qui discens ex oraculo patriam non fore ab hostium incursionibus liberam, nisi ipse hostium manu caderet, depositis insignibus tanquam peregrius miles occisus est. Decij pater & filius diuerso tempore videntes pene deletum Romanum exercitum in medios hostes se iniecerunt, & foetici exitu se pro patria deuouerunt; Ita dubium est, utrum Romana ciuitas uilius habuerit Decios, an amiserit, quoniam uita eorum ne uinceretur obtulit, mors fecit ut uinceret. Concludunt politici non repugnare amoris quem quisque sibi debet, ut uiam & bona profunda pro bono communi patriae, quia honestum est ut utilitas publica praeferatur priuata, id est bonum maius bono minori, quia bonum quod largius extenditur maius est & melius; tunc uir bonus nihil facit contra se, imò pro se, quia sibi acquirit bonum & felicitatem, dum uel datissimam uirtutis actionem obit, patria seruata seipsum seruat, id est famam suam & suorum; quod si, inquit, sua particularis salus propter aliquas circumstantias aequè late extenderetur ac salus publica, pro ea non deberet mori.

¹Plutar. in Lycurgo.

²Valer. Maxim. lib. 5. c. 6.

³Rekem. in politicis.

Sic ratiocinatur timida mortalium cogitatio: ac Deus charitas est infinita, late se diffundens ultra iustitiae nostrae modum, pondus & mensuram. Verbum diuinitum caro factum tota humana natura infinite praestantius, ut eam suae restitueret integritati exponitur & moritur: pro debita morte obtulit indebitam, quia nec nos habebamus unde uiueremus, nec ille unde moreretur, materiam de nostra mortalitate suscepit, ut de suo, immortalitate collata, mori posset uita pro mortuis; Non enim potuit mors⁴ mori nisi in uita, non moritur amaritudo nisi in dulcedine, non moritur frigus nisi in calore; mortuus est pro nobis unicus, ne remaneret unus, multos enim Dei filios fecit unicus filius Dei, emit sibi fratres sanguine suo, probauit reprobatos, redemit uenditos, honorauit iniuriatos, uiuificauit occisos, & hic honor, haec uita cum refundatur in honorem Dei, cum beatos effecerit qui celebrari sine laudes eius aeternas, opus publicum, diuinum, aeternum, se dignum operatus est, oportuit ergo pati Christum, & sic intrare in gloriam suam.

⁴Idem ferm. 37. de uerbo Dom.

⁵Idem ferm. 37. de uerbo Dom.

⁶Idem ferm. 37. de uerbo Dom.

Quanta martyrum dignitas quibus idem ac Domino suo proponitur publicus, diuinus, aeternus finis, ut illis detur non solum inimicum euasisse, sed & deuicisse, gaudeantque non tantum liberati, sed & coronati; Ut sit in conspectu Domini pretiosa mors eorum qua mali ad fidem con-

uertuntur, bonorum charitas accenditur, sparsum est semen sanguinis, surrexit seges Ecclesiæ; crediderunt & qui persequebantur, ædificantur muri Ierusalem: Num dignior coronis & laudibus mors ista quæ plus patriæ cœlesti, quam heroum antiquorum fortitudo terrestri mortalique profuit. Munus hoc quod postmodum implevit Paulus Apostolus votis antea præuenerat, cupiens anathema fieri pro fratribus suis, ut propriis ipse periculis fratrum salutem promoueret; effectus Christi cooperatur, certus utiliore Christo & sibi omnium salutem esse, quam propriam, quæ quocumque res vertat non potest pati damnum ex charitate.

^a Cassian. collat. 23. cap. 6.

Parum erat viris fortibus vitam vnã profundere pro communi bono, etiam innumeras obtulisse videntur dum eadem de causa, filios, & in illis se per affectum paternum, spemque posteritatis non æstimabilem patriæ suæ deuouerunt: sic Agamemnon ex responso Calchantis vatis filiam Iphigeniam immolauit; Brutus. ^a cum studere reuocandis in urbem regibus liberos suos comperisset, protraxit in forum, & concione media virgis cecidit, & securi percussit, ut publicus parens in locum liberorum adoptasse sibi populum videretur.

^a Florus lib. 1. 9.

Cassius ^b adhibito propinquorum & amicorum consilio filium affectu imperij reum, domi damnauit, alia patriæ seueritatis in filios pro bono communi exempla plurima sunt apud authores; nec enim familia quæ minima Reipublicæ pars est, illi præferenda fuit, ut supra probatum est. His omnibus generosior mihi videtur mater Machabæorum ^c quæ sola Dei contemplatione pro patriis legibus filios non substraxit pœnis, sed ad fortiter ferendas animauit. Pari zelo beata

^b Valer. Maxim. 1. 5. c. 8.

^c Machab. 7.

^d D. Greg. hom. 3. in Euang.

Fœlicitas ^d septem filios sic post se timuit viuos in carne relinquere, sicut carnales parentes solent metuere ne mortuos præmittant, plusquam martyr quæ septem pignoribus fidem Christianam testatur, toties ante se mortua, ad pœnas prima venit, sed peruenit octaua.

Quæ bono publico nocent expelluntur aut destruuntur.

§. 3.

ET si boni conuenientis consecutio sit præcipuus naturæ finis, primos tamen suos illa conatus impendit in expulsionem vel destructionem nociui. Imitatur Deum qui proposito sibi totius creationis opere, diuisit prima die lucem à tenebris à corruptibilibus incorruptibilia, & ut asserunt Doctores bonos Angelos à malis. Ita fiunt generationes, ut materia primum incongruis qualitatibus exuatur, tum decentibus ornata cultior gratioque recipit formæ venientis amplexus.

Respiratio

Respiratio fuligine corruptum aërem prius emittit, compresso corde pulmoneque sedibus suis pellit, tum purior, natio calore refrigerium, gignendis spiritibus materia in patentes auidosque sinus securus illabitur. E solido marmore sculptor punctationibus, rasuris, carpit inæqualiter partes quæ propositam sibi figuram congerie superflua tegebant, donec ars tollendo semper quod non decet, quod volebat expresserit; sic vita spiritualis incipit à purificatione sensuum & cupiditatum, quibus potest præpediri vel infici mens æternorum capax; prius delendæ sunt impressiones humanæ, quàm recipiantur diuinæ; prius Abraham mandato Dei exit de terra & cognatione sua, quam fiat in gentem magnam; denique hæc est summa Euangelicæ sapientia, vt moriatur sibi rebusque sensibilibus qui vult spiritu Christi vivere; ignis enim ante ipsum præcedit, ^e & absumit inimicos suos, deletur per pœnitentiam proles peccati, vt fiat noua secundum Deum creatura. e Psal. 96.

Si accedens forma fugat quod sibi contrarium est, multò magis id non patietur cum fuerit introducta & materiæ dominium obtinuerit. Si ad ortum solis dissipantur tenebræ, nullæ futuræ sunt, cum è medio cœli omnem suum explicabit splendorem. Si dum ignis viride lignum lambit, tentatque leuî flammaram acumine, per fumos & stillicidia educit ex eo, quod aqueum est, certè nihil in eo talis humidi patietur, cum dispositum incenderit, luce caloreque suo dotatum, ignem effecerit; sic natura dum assiduè laborat alendo corpori, quod in alimentis ad id ineptum est, & quod succorum salubrium commodis officeret, excernit & proturbat singulari sua facultate quàm ob id expultricem dicimus. Ad id patefacto meatu, nitentibus musculis, villisque transuersis, quod nociuum est effluit, non tamen spiritus, licet tenuior & nobilior, eo quod natura pertinax est rei conuenientis, expultrix inimicæ & inutilis. Vt excutiat molesta se ad motus vehementissimos excitat, ^f tussis, vbi causa est in pulmone, gutture ac thorace, sternutamenti in naribus, singultus verò in ventriculo ac guttore. In morbis acutis die & hora conducta crism aggreditur, idest cum nociuis humoribus pugnam acerrimam, vnde fit de vita aut morte iudicium. Galen. lib. 2. de sympto. caus.

Medicina naturæ seruiens, primò corpus alienum tollit à vulnere, vt telum, grumum sanguinis, carnem laceram, ossis fragmenta aut simile quid antequam possit fieri dissitarum partium vnio: similiter si vulnus illatum sit à venenatorum morfu, priusquam illius vnio procuretur, suctu, cucurbitulis, attrahentibus medicamentis, cauteriis, aliisque remediis virus foras euocandum, mouendi sudores, & naturæ nociua non patienti subueniendum.

Apibus mira hæc munditia, ^g vt nullæ inter opera spurcitiæ iaceant, nulla quæ laborantes moretur aut impediatur nequitia, sic humi- e Plin. lib. 11. c. 10.

dis diebus & operis otio egerunt excrementa, fucos, & allec̄ta mellis dulcedinē animalcula vi proturbant, suorum exportant cadauera, & & primæ videntur naturæ legem nociuorum in corporibus expultricem ad politiam transtulisse. Sic mandato Dei leprosi segregantur à populi commercio^b dumque morbus ille vigeret in Europa vndique magnis charitatis impensis fundatæ sunt leprosaræ: Nunc autem prouidè curant magistratus separari peste & epidimia laborantes; quidquid conqueratur D. Gregorius Nazianzenus,ⁱ charissima familiæ pignora ab inuicem separari, id enim fit ne sibi mutuò & publicæ cladis causa sint: Nollet æger ipsemet, si sapiat, his periculis consueto suorum famulatu auxilium sibi præstari & si veller, non mereretur.

^a Leuit. 11.
Num. 2. 5. 4.

^l Oratio. 16.

^l Seneca ep.
104. & de
tranq. vitæ.
c. 15.

^m l. 2. C. de
Apostat.

ⁿ In Psal. 139

Inter morbos populares nullus Reipublicæ grauior est vitio, & ea cupiditate, quæ spretis Dei, naturæ, rationis, principum legibus furit in sensibilia: hæc humano generi omnium perniciosior est pestis, cuius virus est occultum, abstrusa calamitas, illecebrosa fallacia. Hærebit avaritia,^l superbia, luxuria ei qui cum auaro, tumido, luxurioso frequens est, talis conuersatio benè composita distubat, malos renouat affectus; quidquid imbecillum in animo, nec percuratum est, exulcerat; si maleficorum coniunctio foelicioꝝ planetarum vim inficit, & in contrarios trahit influxus; quid non nocebit viris bonis malorum societas? Ita prudenter Iudas Macabæus, licet ex parua militum suorum manu, iussit abesse formidolosos ne cæterorum animum exemplo suo deiicerent. Apostantes^m clerici expelluntur à ciuitate ne alios doceant: quomodo potest nulli nocere qui sibi non parcit, inquit D. Augustinus, etsiⁿ non inuadat rem tuam dum voluptatibus suis pascitur, nocet tibi saltem vel exemplo quia viuit tecum, & ad id quod agit, inuitat, vel enim duceris talium delectatione factorum, etsi non consentis, saltem inuenisti quod expugnes; quomodo tibi ergo non nocebit, cum labores vt vincas, quod in corde tuo fecit. Malignus est ergo omnis iniustus, & necesse est noxius sit, siue sit blandus; siue sit ferox. Vtramque personam agens priuatis nocet, vt in publicum sæuiat; Nam quia mali vident in eam quam sequuntur iniquitatem, Principes, magistratus, populos armatos, etiam ipsi societatem ineunt, in qua tutior sit & sine pudore peruersitas, occulta timida sic fortiori velut desperata coniuratione in publicam aguntur perniciem, vt qui venenum cum in minima quantitate sumitur, non posset cor inficere, nisi sanguinem & alios humores in suam naturam conuerteret, ita vi, metu, dolis, præmiis, obuios quosque trahunt in suas partes, & quam non possunt hostilem sibi delere Rempublicam, commouent, & vires in sui vindictam paratas, excitatis tumultibus impunitatis prædarumque spe, alio diuertunt. Ideo dicitur

Præsides facile prouincias pacatas reddere, si eas malis hominibus purgauerint. ^o l. ff. de off. præf.

Hinc exilij poena qua magistratus malum hominem rescindit à societate ciuili, vt olim Deus Cain profugum à familia sua, vt muscus cordam dissonam à cythara, vt pastor ouem morbidam à grege, vt hortulanus purgidum pomum à similiu cumulo, ne sana corrumpantur. Mitior est poena temporanei carceris quæ non longa locorum distantia, sed parietibus segregat malos à bonis; constituit in obscuris inter mortuos sæculi, catenis & foueis instar ferarum retentos, ne noceant: & species quædam exilij, vnde ^p tempus quo quis est in carcere, computatur in tempore quo debet esse in exilio.

^p l. 23. C. de pœnis.

His & pecuniariis tantum pœnis Europei solebant olim reos punire, vt patet in legibus Salicis, Allemanicis, Saxonis, Anglicis, Thuringiorum, Burgundionum, Francorum, Longobardorum, Teutonum. ^q Tandem crescentibus malis ventum est ad pœnas capitales, quas etiam lex Mosaica certis in casibus ab initio decreuit. Pœnis malefici vexantur, inquit Plato, ^r non quia peccauerunt, nam quod factum est, infectum esse non potest, sed vt posthac & peccatores ipsi, & eorum exemplo cæteri peccare desinant. Si nocentes moriuntur, ^s qui gradum à peccatis reuocare noluerunt vel inuiti tamen finem non tam naturæ quam culpæ adipiscuntur, ne plura delinquant, quibus vita scœnus est delictorum; sic pereunt, vt ipsis perire interest; sic pereunt, ne per ipsos aliorum multitudo, ipsamet Respublica deperat. Cum à ratione communi, scilicet à lege naturali & scripta deficient, non sunt amplius habendi velut partes ciuilis corporis, vt supra diximus, ^t sed vt calli, veruæ & cætera monstrificè nociua quæ chirurgus extirpat, totius corporis boni consideratione: hæc vltima sceleribus vltimis remedia decernuntur eius autoritate qui non sine causa gladium portat, ^v Dei enim minister est vindex in ira eius qui malè agit; nunquid fulgure, tempestate, creaturis omnibus pro se armatis occidit Deus peccatores? quid ni possit idem per ministros suos: nonne Sodomam & Gomorrham subuertit: de Antichristo dicitur quod Dominus interficiet eum spiritu oris sui, & in Euangelio, ^x inimicos meos qui noluerunt me regnare super se, adducite huc & interficite ante me. Vnde Valdenes ^y damnati sunt velut hæretici qui neminem cuiuscumque delicti reum capite puniendum dicebant.

^p In Codice legum antiquarum: lib. 11. de legib.

^d D. Ambr. lib. 2. de Abel & Cain. c. 10.

^h Hac l. §. 1.

^r Roma. 13.

^x Lux. 19.
^y Ebrard. Bibl. Patr.

Si boni publici consideratio quæ potissimum refertur ad vitæ ciuium conseruationem, vitam tamen reorum infectatur, & capita demetit, non est mirum res ciuiles cæteras illi subiectas esse; sic Cenimalus ^z ab auguribus iussus est altitudinem domus suæ quam in Cœlio monte habebat submittere, quia his ex arce augurium

^z Val. Maxim. li. 8. c. 2

• l. ædificia. C. de operib. publ. capiantibus officiebat, sic ædificia operibus publicis coherentia ^a propter quæ possint incendia vel insidiæ formidari, vel quibus angustiantur spatia platearum, vel ad ædificationem publicorum ædificiorum diruuntur, sic apud Lacedæmonios ^b adolescens reus habitus est quod priuatum ædificium publico pretiosus, naues publicis grandiores haberet. Hic potest referri quod olim ^c ex auro & gemmis nulli licuit aliquid facere, quod ad cultum & ornamentum Imperatoris pertinebat; nulli licuit ^d uti purpurâ quâ princeps utebatur, nec hoc sacro suo incausto scribere. Hodie non licet priuato Regum stemmata coloresque sibi assumere; hæc inhibentur & habita destruuntur, ne cæterorum paritate vilescat regia maiestas apud homines quibus insolitum est pro magnifico.

Causæ vniuersales suppleant defectus singularium.

Lex 13.

• Supral. §. 2. & l. 8. §. 1.
Rerum quidditas censei debet non tam ex earum indiuidua existentia, quàm ex eo quòd sunt partes vniuersi; quia quòd habent singulare generis & speciei legibus conclusum, etiã determinatur certis qualitatibus totius pulchritudini congruis; Sicut in musica vocis cuiuslibet in ea concinentis modus, in corporibus partium configuratio, in pictura colorum temperata varietas, pendet à proposita totius idea, velut à fine propter quem sunt & agunt. Ut igitur in rebus singularibus prædominatur ratio quædam vniuersalis, sic potissimùm intendi regique debent à causa vniuersali, formæ particularis vires promouente, fouente, moderante. Iam demonstraui-
 mus ^e agentia singularia opus habere tali concursu, & ut spiritus singularis corporum nostrorum organis inhærentes, suis operationibus fungi non possunt sine spiritu à iecore, corde, cerebro influentium subsidio; sic inferiorum vim omnem à motu & influxu cœli pendere. Trismegistus dixit fossilium patrem esse cœlum, matrem verò terram, mixtis vtriusque seminibus pro conditione tum loci, tum temporis, omnia eo coniugio quod primum à Deo factum est, ordinari generari. At in eo non sistit causæ superioris influxus ut tantum coagat, & non aliter quàm vnitis viribus conferre possit ad rerum productiones; Vtèrius agere & protendi hac lege demonstramus, dupliciter, primò si causa particularis deficiat, vniuersalem vices eius supplere; 2. causam hanc vniuersalem immediate obire posse minus

causæ particularis, ipsâ præteritâ, inconsultâ, etiam inuitâ.

Causa particulari deficiente succurrit vniuersalis.

DEVS, inquit D. Thomas, ¹ immediatè prouidet omnibus, quoad ordinis rationem, quo verò ad executionem ordinis per aliqua media prouidet, non defectu potentia, sed abundantia bonitatis, dignitatem causalitatis etiam creaturis communicans. Præsiciens ordini seruando quem ex æternæ prouidentia suæ decretis constituit, etiam his obstat quæ præter ordinem vniuersi fierent, seu agentium imbecillitatem subleuet, seu cæcos impetus coërceat, ea potestate cuius exemplo quilibet iudex, vt diximus, ² iurisdictionem suam tueretur. Vim similem impressit causis à se securidis, velut bonitatis suæ vicem agentibus, vt inferiori naturæ semper adsint, influxu benefico simul & prouido, qui valeat nocuos vniuerso defectus emendare; sic ad legem naturæ seruandam, duplici medio, formæ scilicet particularis, & in eius subsidium vniuersalis vigilantia consulit.

Ipse prima omnium causa, cum omnibus agit immeditatione suppositi, & solus agit vbi nihil præstare possunt causæ secundæ, vt in creatione animæ rationalis, & in gratiarum infusione: ³ illi proximiores Archangeli, curam habent rerum vniuersalium, adsunt prouinciis & regibus; singulis personis Angeli qui tutelæ suæ commissas occultis illustrationibus monent de fugiendis & agendis, & intellectum inter æquas ex aduerso rationes dubium, pendentemque inclinant ad meliora. Deus mentem Angelicam semel ideis omnibus impleuit, Rationalem autem implet quotidie assistentium sibi ministerio, ita vt nostrum intelligere nihil aliud sit, quàm à diuina intelligentia, nostra virtus à diuina sanctitate formari.

Cœli quorum materia formalis est, substantia non corruptibilis, motus regulatissimus, circularis, & qui potest esse perpetuus, sunt instrumenta diuinæ prouidentia, vt in tam vario rerum alterabilium fluxu, specierum, illisque dictarum legum illesâ seruetur integritas: & sanè si causa singularis non se totam exhaurit in suos effectus, illique sic deficiunt ab eius excellentia, hoc successiuo & in peius semper ruente lapsu, iampridem deformatæ propriisque orbatæ qualitibus iacerent species omnes, nisi singulorum defectibus, cœlum melioribus titulis occurreret. Ita luscus luscum, mutilus mutilum, iracundus non semper iracundum generat, temperamenta, vitiaque parentum, non necessariò transeunt in liberos, sed hi fortiores, viag-

ciores etiã foeliciter contrariã parentibus indole fiunt, prout cœlum fauens nascentibus iufluxerit : præfidet corporeis, nec patitur specierum dignitatem peruerfa successione perimi, licet in semine contenti spiritus ex totius corporis partibus decidant, & ad conformationem partium asserant medici ¹ plurimum posse grauidarum cogitationes. Vagæ sunt, multiformes, in res notas ac ignotas, possibiles & impossibiles excurrunt, ideo si nascentium figuræ his determinarentur, essent omnes monstrificæ, sub principio infinitè magis vario, variaquè confusè permiscente, quàm Africa vel oceanus. Fixæ stabilesque debent esse rerum species, & quâ ratione possent tales permanere, si pendeant à causis sibi nunquam constantibus, omni momento varijs; hos igitur, internosque defectus supplere debet cœlum ab alterationibus immune, generationum ex se tot casibus exposita fluiditas, hoc solido debet contineri, eius disciplina ne latius aberret coërceri. Ita videntur causæ secundæ non secus ac discipulæ, operari sub oculis causæ suæ vniuersalis tanquam magistræ, si ritè munus iniunctum ex artis diuinæ, idest naturæ, legibus non obeunt, adest doctior præfidentis manus quæ corrigit errata, perficit incompleta, & deserta per impotentiam opera digniùs absoluit. Ita ferunt in Hispania ² iuxta Tagum fluuium equas lasciuientes deficiente mare, fauonio concipere; exceptantque ³ leues auras & sæpè sine vllis coniugijs, vento grauidæ: Si quæ talibus fides, dicendum videtur id contingere vi cœlesti, quæ in perfectis animantibus fortè semen suppeditat, sunt in imperfectis formam. Addunt Philosophi, ⁴ post diluuiam aquæ & ignis quæ totam deuastant terram cum suis habitatoribus, restitui species virtute stellarum, quæ illas formant ex congruo terræ & elementorum temperamento velut in matrice: id, inquit Albertus, facile fit in animalibus imperfectis quæ habent membra maximè sibi similia, at de perfectis animalibus maior difficultas. Licet Auerroës, ⁵ Auicenna, Diodorus siculus asserant è terra cum certo cœli influxu quodlibet perfectum animal nasci posse, terram autem nunc effœtam à talium productionibus cessare.

Quod cœlum, vel vt alij volunt anima mundi præstat sine formis particularibus, forma quorundam animantium efficit deficientibus organis. Mihi, inquit Plinius, ⁶ contuenti se persuasit rerum natura, nihil incredibile existimare de ea, nam insecta trahunt animam, viuunt & spirant sine visceribus; Delphinus ⁷ audit, nullas habens cauernas, quæ vices agant aurium; serpens siue pedibus assurgit, & velociter repit: id semper in imperfectis istis animantibus exequitur natura, deficientibus scilicet congruis ad operationem organis, & idem in perfectis molitur, vbi partes ritè suis non funguntur officiis; organicæ proprios inherentes habent spiritus quorum vi vltimam abso-

¹ Fernel. Physiol. lib. 7. cap. 12. Plin. l. 7. c. 1

² Solin. Po. lib. 1. c. 16. ³ Virg. Georg. 3.

⁴ Alber. Magn. tr. 2. de propriet. elem. c. 13.

⁵ Rhodig. lib. 2. c. 19. Diodor. sicul. initio.

⁶ lib. 11. c. 3.

⁷ Arist. hist. anim. lib. 1. c. 11.

uere debent digestionem, vtilem succum in propriam conuerrere substantiam, nocium eliminare; at si se patiantur opprimi, & humorum affusione vitietur temperamentum, partium omnium vices agens natura crifim mouet, purum ab impuro discernit, nocium exturbat; si via solita non detur, nouam aperit, aut in partem minus nobilem reiecit; solutionem continui non patiens generat carnem quâ vulnus replet, ossa fracta callo consolidat, toti corpori eiusque singulis membris ita prouidè subuenit, vt eius inclinationes sequi consummata medicina profiteatur.

Ad exemplum naturæ, regimen seu politicum, seu Ecclesiasticum totum est in eo, vt qui præest singulorum defectus & obseruet & corrigat, sitque vt de seipso Iob dicit ^o, oculus cæco, pes claudo, sic præpositus omnibus, vt singulorum in se trahat sollicitudinem. Quirites summum ius condendæ legis in Principem contulerunt, ^p vt in eadem persona concurreret iustitiæ origo & tutela, essetque Cæsar, iustitiæ pater & filius, dominus & minister. Cùm non sit vbique, vt prouideat, sicut Deus; cùm imperij sui limites non ambiat vt cælum, plures oculos, pluresque manus habet per ministros vt singulorum necessitatibus possit adesse. Sic olim in Spartana, Atheniensi, Romana Republica instituti fuere Censores qui in cuiusque ciuis rem domesticam inquirerent; si pupillis non esset datus tutor, ^q dabatur à Præto ex lege attilia; iudex absentium ^r qui cuiuslibet rei possessione priuati sunt, suscipit in iure personam, & authoritatis suæ formidabile ministerium obijcit, vt ita teneatur absentes; generaliter Magistratus ^s curam habent bonorum pupillorum, amentium, prodigorum, prouidentque illis tutores, vt cuique suum seruetur. Bonis vacantibus ^t datur curator; quæ defunt ^u aduocatis partium iudex supplet; Proconsul ^x in Prouincia debet aduocatos dare fœminis, pupillis, debilibus, his qui suæ mentis compotes non sunt, & qui per aduersarij potentiam opprimuntur. Cedere actionem ^y mihi si quis teneatur, & non reperiat ille, lex mihi dat vtilem actionem siue cessione, furiosus acquirit ^z non voluntate suâ sed voluntate legis; deficiente accusatore & accusato, iudex ^a ex officio potest crimen prosequi.

Innumera sunt in iure similia vnde constat publicam authoritatem, supplere singulorum defectus, & hinc meritò dici publicam, propterea quòd omnium vtilitati consulat: Sic miseris patet ad Ecclesias & ad principum statuas refugium, sic fiunt restitutiones in in regrum quibus minores & læsi ab illatis sibi damnis vindicatur; sic appellationes à iudicum sententiis; sic gratiæ, abolitiones, priuilegia à principe conceduntur; sic olim Aristides ^b qui bona vitamque pro Republica Atheniensi impenderat, mortuus non habens in bonis vnde sepeliretur, publicis impensis honorificè sepultus est; sic ho-

^o Iob. 29.

^p Constit. singular. lib. 1. tit. 80. in cod. leg. antiq.

^q Instit. de artil. tut. l. vn. Cod. Theod. vnde de vi.

^r l. 1. & l. ius dandi ff. de tutel.

^s ff. 48. tit. 9. Cod. 1. tit. 10.

^t l. 9. ff. de aff. procons. l. 9. ff. de instit. act.

^z l. 63. ff. de acq. vel om. har.

^a l. ij. C. Theod. de Iuris.

De his qui ad Eccl. confug. c. 1. tit. 12.

^b Plutarch. in aristide.

• Arist. in
Rhet. ad
Alex.

nesto sepulchro debent donari, ° hi qui pro Republica mortui sunt, & eorum filii vsque ad pubertatem nutriendi.

Causa vniuersalis immediatè potest obire munus singularis, ipsâ præteritâ.

§. 2.

DEmonstratum est causam vniuersalem, agente & deficiente causâ singulari eius supplere defectus, & in auxilium vel laborantis vel aberrantis venire: maior est difficultas an causis singularibus stationes suas in procinctu tenentibus, paratisque ad sui muneris executionem, vniuersalis causa possit id singulare munus exequi seipsâ, illisque præteritis. Videtur enim quædam ordinis confusio, si supremum attingat inferius sine mediatione; agentia sine necessitate non debent multiplicari, & si huic actioni perficiendæ sufficit causa singularis, causa vniuersalis illam sibi totam vindicans, apparet superflua, importuna, & vim aliquam professâ. Id tamen in natura fieri ex sequentibus patebit, sic ratione fit, cum opus naturæ sit opus intelligentiæ. Hæc autem potest esse ratio, quod causa vniuersalis continet eminenter inferiorum virtutem, quæ de potentia debet in actum reduci, & vt est, sic agere independenter ab inferioribus; absurdum enim esset vim illam originalem & magistram ociari, nec habere ius ad actionem, nisi cum ab illa deficerent agentia secundaria, sic enim bonum penderet è malo, primum & supremum ab inferiori, vices tantum eius ageret, cum tamen inferius superioris vicarium sit, & precariò potestatem accipiat.

° Iamblic. de
myst. c. 33.

Antiqui plures colebant intelligentias rebus diuersis sub Deo præidentes, sed asserunt quidquid à singulis sperari potest, id ipsum perfectiùs obtineri à Deo omnium numinum principio, in eo omnes essentias dominationesque coli, & hunc esse sanctimonix summum apicem. Ex Theologorum sententia ° Deus potest immediatè facere omnem effectum cuiuscumque agentis sine eo; potest formas materiæ imprimere, corpora monere, intellectum illustrare, voluntates afficere, quis enim sibi fingit impotentiam in summo primoque actu, vt qui finxit oculum non consideret, inquit propheta. ° Ipsum esse omnis boni, omnis actionis fontem probat creatio cum res sine preiacente materia & è nihilo, ad existentiam eduxit, vimque vt agerent & producerent secundum genus suum concessit. Sic creata, & ad actionem instructa pendent semper ab eius concursu, sed cum sit omnipotens non pendet ab ipsis, per se potest omnia vt innume-

° D. Tho. 1.
q. 25. a. 1. &
q. 105. a. 2. ad
6.

° Psal. 95.

ris

ris sæpè probauit miraculis; ita Christus in multiplicatione panum; feminis, agricolæ, terræ, pistoris, ignis successiuas morasque trahentes actiones momento voluntatis suæ suppleuit. Dicitur; inquit D. Dyonisius, * præpotens rerum omnium prima diuinitas quòd omnia superet, quòd ijs quæ gubernantur sine vlla admixtione præsit. Effectus singulares attingit immediatè; vt doctissime differit D. Thomas contra gentiles; * & nunquam satis mirando misericordiæ suæ sacramento id nobis constat; Verbum enim caro factum est; ^y vt scirent homines, Deum tam proximum esse pietati hominum; vt hominè m suscipere dignaretur, & sic ei coaptaretur homo totus, quemadmodum animæ corpus; ad quem tamen Deum, velut longè positum per interpositas potestates, dæmones scilicet se pro angelis subiicientes, ambiebant homines. Multa quidem spiritualia dona per angelos nobis largitur, sed & ipsum immediatè pijs animabus illabi testatur mystica Theologia.

* De diuin.
nomin. cap.
10.

x lib. 3. cap.
70.
y D. August.
epist. 3. v. 9.
lufiano.

In angelis motor cœli superioris, ² potest mouere cœlum motoris inferioris: Archangelus principi datus potest eum illustrare præterito & inconstituito angelo custode: licet singulis regnis & prouincijs assignati sint rectores angeli, vnus tamen ² vices omnium agens, omnibus præsidens circuit omnem terram, & videt quod habitetur & quiescat. Cùm inferior angelus sit superior supremo homine nostræ hierarchiæ, secundum illud ^b; qui minor est in regno cœlorum maior est illo, scilicet Ioanne Baptista, hic inferior angelus ^c potest non solum purgare, sed illuminare & perficere etiam altiori modo, quàm ordines nostræ hierarchiæ.

* D. Tho. 1.
q. 117. a. 4.
ad 1.

* Zach. 1.

^b Math. ij.

* D. Tho. 1.
q. 108. a. 2.
ad 3.

Octaua cœlorum sphaera & loco & virtute superior; rebus vt dictum est vniuersalibus præsidet, ita tamen vt etiam cùm opus est singularia perficiat, & inferiorum planetarum vices agens, aliorum periti votis annuit. Vnde dicit Ptolomæus ^d cùm præstare non poteris, vt duobus lunam planetis coniungas, id præsta vt stellæ fixæ eam coniungas illorum mixturam habenti. Ab vnaquaque stella proprium expectamus donum, sed à sole ^e communia reportamus, tanquam communi duce cœlestium; operatur enim in omnibus naturis, & nulla naturarum aliarum operatur in eo: sic Iupiter bonum omne singulis planetis tributum ipse vi sua promouet; est enim velut sol temperatus, non aspectu tantum; vt sol, sed etiam coniunctione fœlix. Licet mures & ranæ sint vltra quàm credi & optari possit prolifica, virtus tamen cœli ^f loco spermatis, cum elementis sufficit ad eorum generationem in hoc maximè mundo vtilem, vt probet causas vniuersales operari posse singularia cùm id materiæ dispositio tulerit. Id ipsum in nobis experimur, nam mathematicus habens vnus trianguli rectum angulum, iudicat æqualem esse duobus alijs, & hac

^d In cent.
nu. 28.

* Haly. par.
1. c. 4.

* D. Tho. 1.
q. 45. a. 8.
ad 3.

Z

* Iambl. de
myster. cap.
12.

^a Phot. bi-
bliot. c. 183.
¹ Plin. lib. 18.
c. 3.

* Plato in
minoc.
¹ 1. Reg. 7.
¹ vn. ff. de
off. præf.
prætor.

vniuersali, certissimâ, compendiosâ cognitione, sine sensibus exter-
nis veram deprehendit quantitatem, quam diuturno labore, adhibi-
tis mensuris, pedetentem & mechanicè rusticus assequi conaretur. Si
vniuersalia principia, medijs prætermisissis, attingunt immediatè singulas
conclusiones, cur non possit ratio abdicatis sensibus multa præstare
quæ ad ipsos pertinent, cum id nobis etiam inuitis agat phantasia, &
cum sit sensibus externis superior eorum edat operationes. Intel-
lectus puri sine sensu sensibilia noscunt, inquit Platonici: ⁶
Fons effundit quidem aquas in riuos suos, sed sibi seruat puriores
& indeficientes, quibus sitim ad eum venientis possit sedare. Magnes
quam impressit ferreis annulis virtutem retinet, & fortius rapit fer-
rum, quam id vicariâ suâ dotatum qualitate: magister quas docet
artes aut scientias non amittit, sed perficit, ita princeps nihil de sua
maiestate & potestate detrahit, dum eius radios aliquos precariò mi-
nistris suis impertitur, illam enim summam integramque sibi seruat
quâ possit ad libitum seipso ius dicere, & legis animatæ munus exe-
qui; sic Æacus, Minos, Rhadamantus Reges in Græcia iudicauerunt;
sic Salomon, Augustus, Adrianus, cui olim vetula, quam iustitiam
poscentem nolebat audire, dixit, si non vis iudicare noli regnare, ste-
tit ad hanc vocem & ius reddidit. Adstricta regiminis forma confert
plurimum ad Regis dignitatem, vt non solum ab ipso, sed apud ipsam
remaneat præcipua vis, innotescat omnibus eum esse à quo pen-
deant omnes, noscat ipse rerum suarum statum proprijs auribus, non
tantum alienis, vt Midas ^h qui ab id contumeliosè dictus est habere
asininas aures. Primis imperij Romani temporibus vberior fuisse dici-
tur terra ⁱ, dum illam Imperatores colerent, gaudens scilicet vo-
mere laureato & triumphali aratore, honestis enim manibus omnia
lætiùs proueniunt, quoniam & diligentius fiunt. Sanè scèliciùs res
procedit, controuersia dirimuntur, indulget fortuna, principe ha-
benas imperij proprijs manibus moderante: sic solebant Persarum
Reges ^k veteri instituto, obire omnes ditionis suæ prouincias, sic Sa-
muel, ^l sic Marathias & Iudas: Romæ præfectus prætorio summam
habebat potestatem, ad emendationem disciplinæ publicæ, sic vt ab
eo non posset appellari. Apud nos Regi locus semper in parlamenti
relinquitur, quem implet & præsens ius dicit certis anni tempori-
bus, adest bellis, & secum ferens regni fatum, genio suo tutus,
omnibus addit animos, & vna persona pluribus legionibus æquua-
let: quàm ridiculus esset negans eum iubere posse militi, non aduo-
cato centurione, ipse dux licèt excubias disposuerit, lustrat omnia
obseruat si ritè peragantur; iubet, consulit, nec inferiores ministri,
quibus honor summum bonum est, læsos se putant, si generalis ex-
ercitus singularia præcipiat; imò vel minima in talibus muscitatio tur-

pis & capitalis est: Moyſes ſic ex conſilio ſoceri ſui conſtituit iudices qui iudicarent populum, vt tamen ad eum grauiora referrent. Exod. 18.

Ius illud, naturale, ciuile, eſt etiam Eccleſiaſticum, inquit D. Thomas ^m ſcilicet ad imitationem cœleſtis hierarchiæ, in qua angelus ſuperior, vt diximus, poteſt exequi officiũ inferioris, etiam medijs inferioribus ⁿ quibus vires ſuas delegat, alioquin turbaretur hierarchicus ordo; nam ſi media poteſtas nolit parere ſuperiori, nec illi parebit inferior; ſuis igitur id tentabit periculis, & à iure ſuo cadet, dum ſuperius non agnoſcit. At qualis dicendus eſt affectus, ſui negligens dum alteri noceat, ruinis ſimillimus, quæ ſuper id quod oppreſſere franguntur; caducæ ſiniſtræque ſunt vires, ° & in malum ſuum validæ, in quas ægrum erexit acceſſio. Quis ergo vel ſolo communi ſenſu præditus, non intelligit in hoc Eccleſiaſtico regimine, ſicut in ciuili, poſſe minora qui poteſt maiora?

^m D. Thom.
opul. 19.
cap. 4.
ⁿ id. 1. q. 113.
a. 3. ad. 3.

° Seneca. de
ira lib. 3. c. 3.

Qui poteſt plus, poteſt minus.

§. 3.

EX ſuperioribus hæc orta propoſitio, lucem illis plurimam affert, nataleſque ſuos reflexis ſplendoribus illuſtrabit. Regula iuris eſt, ^a non debet cui plus licet, quod minus eſt non licere; ſic cauſæ vniuerſales ſupplent defectus ſingularium, quia vires earum vel eminenter vel formaliter continent, & cùm hæc virtus ad plura ſe extendat, poteſt & ad minima: Rex poteſt per ſe, quidquid poteſt per miniſtros, iubere, prohibere, coërcere; poteſt dux generalis quod capitaneus; hinc patet ſic limitandam eſſe hanc regulam, vt virtus ſuperior poſſit quod inferior, ſi ſuperior habeat etiam proportionem in eodem ordine ad effectum producendum, ſicut qui poteſt ferre centum libras, poteſt etiam viginti; in maiori numero continetur minor; in cubitali quantitate, pedalis. Sic Angelus ^r poſt luctam quam habuit cum Iacob, illi ſpem, animoſque his verbis dedit; ſi contra Deum fortis fuiſti, quantò magis contra homines præualebis. Poteſt minor reſtitui ^s, ergo poteſt appellare; poteſt iudex ^t non deferre iuramentum, poteſt igitur iuramento aliquam ſummam definire intra quam iuret; qui concedit totum, cenſetur etiam concedere partes, ^u vt concedens facultatem recipiendi ſacerdotium, cenſetur etiam concedere facultatem, ^{ordinum} qui aliquo modo continentur in ſacerdotio; concedens facultatem veſcendi carnibus, ſimiliter concedit veſcendi ouis & lacticijs; cui conceſſa eſt iuriſdictio ^x, ea quoque conceſſa eſſe videntur, quæ ad illam exercendam pertinent: qui vult antecedens, ^y vult etiam conſequens, ſine

^a l. 21. ff. de
reg. iur. &
cap. 53. de
reg. iur. in
6.

^r Gen. 32. 28.

^s l. 43. ff. de
mino.

^t l. 76. ff. de
rei vind.

^u Bonacina
de priuileg.
pun. 7. in
fine.

^x l. 2. ff. de
Iuriſd.

^y l. 92. ff. de
cond. & de
mo.

Z ij

quo illud quod quæritur nullius est momenti, & qui mandat antecedens, ² mandat & consequens, qui seruum suum filio suo dat tutorem ³, tacite eum liberum efficit, quia non nisi liber potest esse tutor.

¹ l. 56. ff. de procur.
² §. idem iuris. Iust.
quib. ex cau. man.

³ Alb. Mag. meteor. lib. 4. tr. 1. c. 11.

Fallit autem regula in his quæ sunt diuersi ordinis, nec qui potest plus, & nobilius potest minus; nam ideò res ordinatæ sunt, vt vnacunque suis contenta limitibus non excurrat in alienos. Sic ignis superius & nobilius elementum, tamen non producit vt terra, non humectat vt aqua: Leo generat leonem non murem; homo potest intelligere non volare: ex cadauere ^b non nascitur planta, sed plura pullulant animalia, quia planta habet multum terrestris substantiæ, humidum autem per putrefactionem educitur subtile est, & multum aëreum; propria ad productionem animalis materia facit: vt prodeat animal ex cadauere, non planta quæ aliquid minus est.

⁴ Bonac. de legib. disp. 1. q. 1.
⁵ Supra. l. 12. §. 3.
⁶ Can. conquestus 9. q. 3.

Similiter in iurisdictione non est argumentandum à maiori ad minus, & ab actu nobiliori ad minus nobilem, nam iurisdictione pendet à concedentis voluntate quæ potest vnum concedere alio etiam minimo negato; vt sacerdotes consecrant corpus Christi, non tamen possunt consecrare vasa & iumenta quæ ad consecrationem adhibentur: Cardinales possunt eligere summum Pontificem, non tamen possunt creare Cardinales: Regina cui competit regnum iure hæreditario ^c, antecedit maritum in his quæ pertinent ad regimen, non ad oeconomicam & matrimonium; sicut supra diximus de filio consule erga patrem. ^d Non licet Archiepiscopo aut Patriarchæ, clericos subditi Episcopi eo inconsulto ^e ad iudicium trahere; sunt enim limitatæ dioceses, vt diuersa munia possint à diuersis diligentius perici.

¹ l. fin. C. de præd. decur.
² l. 1. ff. ad S. C. Velleia.
³ Clem. 1. de elect. c. 1.

⁴ l. vn. C. Theod. de patr. qui fil.

Interdum quod plus est permittitur, eo negato quod est minus, quia in illud maior est inclinatio vitiosa, cui se seuerius leges opponunt: vt licet decurioni ^f bona sua immobilia donare non vendere, quia facilius vendit quàm donat; ex S. C. Velleiano ^g mulier potest pro alio soluere, non fideiubere, quia facilius fideiubet quàm soluit Religiosus ^h in alio quàm suo ordine non potest eligi Abbas, cum possit eligi in Episcopum, secularis vel regularis Ecclesiæ. Patribus olim dabatur ius necis & vitæ in filios ⁱ, non verò eos oppignorandi; quod minimâ urgente necessitate fecissent, indolemque bonam educatione seruili corrupissent.

¹ l. 3. C. de commer.
² l. 31. C. de loc. & cond.

Tandem certis limitibus coercetur potestas, dignioribus concessis interdiciuntur minora, ne liberior, omniaque sibi vindicans feratur in perniciem subiectorum. Sic militibus & nobilibus interdicitur mercatura, ¹ vt inter plebeios sit facilius emendi & vendendi commercium; non possunt etiam conductores ^m nisi vsus sui gratiâ; ne

vicinis graues fiant præsumptione cinguli militaris. Caput non fungitur officio pedis, oculus digiti, cor lienis, at anima adest omnibus, operatur omnia, functionum omnium in corpore fons & origo; sic limitationes potestatis non cadunt in Regem aut summum Pontificem, qui habent summam iurisdictionem, cæteratum quæ per partes conceduntur principium.

Causæ suis effectibus sunt præstantiores antiquitate, virtute, beneficio.

Lex 14.

Agnus Dominus^o & laudabilis nimis, & magnitudinis eius. Pfal. 144.
 non est finis, infinitus est enim eo quòd essentia sua est omnis perfectionis & entitatis simplicissima & eminentissima complexio, quam auguratur mens nostra, cum qualibet datâ quantitate finitâ, maiorem excogitat vsque in infinitum. Huic primæ causæ cæteras, prout gradu sunt ipsi viciniotes, etiam perfectiores esse, iam ratione probauimus, ^o cum sint incorruptibiles Supra l. 4. §. 2.
 substantiâ, & inexhaustæ cuiusdam largitionis. Diuinam æmulantur Supra l. 3. §. 1.
 bonitatem & immensitatem, in eo quòd benefico suo concursu ^o vim l. 13.
 secundorum agentium iuuant, suppleant eorum defectus, & eminenti potestate sapiùs implent eadem quæ singulis assignantur officia. Iterùm hîc causarum in effectus suos præstantiam obseruamus ex antiquitate quâ præcedunt, ex virtute sublimiori quâ pollent, ex amplioribus donis quibus magnificè commendantur. Constat in superioribus eminenter inferiora contineri, sicut in altis montibus, ^o vallium Supra l. 4. §. 2.
 omnisque terræ fœcunditatem sublimi compendio collectam mirari licet. Maiores sunt venæ, vnde minores ad singulas corporis partes deriuantur; truncus arboris quolibet ex suis ramis maior est, terra cælo vnde viget comparata videtur punctum; lacuum, fontium, fluminum aquæ, guttulæ sunt respectu maris vnde suam ducunt originem: Respublica ^o suis ciuibus diuitiis, potestate, gloria, debet esse maior, olim non licebat liberto ^o plus possidere quàm Dominus, vnde non potest ^o eo inuito exercere negotiationem: Ita quidquid habet rationem principij vult eminere; vel quod eminent vult videri principium, & eo titulo ditiores, sapientiores, potentiores ambiunt dominationem. Supra l. 12. § in fine. Plato 11. de legib. l. 4. ff. de oper. libertor.

*Antiquitas seu prioritas est legitimus praelationis & excellentia
titulus.*

§. 1.

Qui de Deo loquuti sunt antiqui, summas ejus perfectiones expresserunt nominibus quæ prioritatem significant, cum vocando ens entium, primum rerum principium, primum motorem,^x antiquum dierum,^y ens æternum,^z omnium æuum & tempus, ante dies, ante æuum, ante tempus existens per se ipsa sua essentia cum omnia sint ab ipso. Angelos ipsi substantiæ puritate vicinos, secundos ab ipso rerum motores, asserunt Theologi^a prima die creatos, cum cælo & luce sensibili; Cæli autem sensibilibus primogeniti virtus quanta sit patet, cum forma ipsius imago, idest lumen, res omnes apud nos efficiat & conseruet: Cæli pars in cuiusque genesi prima, etiam potentior est, signumque primum in significationibus habet dominium; ^b quando per duo signa fit rei significatio; orientalis planeta, vel super alium eleuatus, viribus insignior habetur; Orientalis cæli plaga mittit ad nos vniones, gemmas, aromata, medicamenta, pretiosa cætera que non dat occidentalis. His suffragari videtur Christiana pietas quæ templa sua conuertit ad orientem, ^c solem iustitiæ, creaturarum primogenitum, gratiâ suâ velut aurorâ mentes illustrantem, hoc externo cultu venerata.

^x Arist. 8.
Phyf. c. 6.
^y Daniel. 7.
^z D. Dionys.
de nom. di-
ui. cap. 10.
^a Supra l. 3.
§. 1.

^b Hermes
centilo. n.
68.

^c Baron. an.
57.

Vim elementorum & potentioris principii dignitatem desumunt aliqui ex prioritate, illudque dicunt ad generationem validius quod est antiquius. Ita Thales posuit aquam rerum principium omnibus imperitans, terram enim absorbet, flammam extinguit, scandit in sublime, nubibus cælum obsidet, eo forte titulo quod in ortu mundi omnia pontus erat. Calcidius in Platonis Timæum, terram dicit antiquissimam, vel quia est animalium capax locus, qui præcogitatur ijs quæ in loco sunt; vel quia terra rationem habet puncti, quod omni magnitudine est antiquius, atque omni quantitate; centrum prius est circumferentia; quæ stant, ijs quæ mouentur præeunt, quia motus omnis post statum sumit initia. Addi potest quod in initio mundi Deus fecit cælum velut masculum & terram omnium matrem: hæc prærogatiua primum in lucem edi, hæc Dei præ cæteris electio vana non est, sed res illas primigenias duobus potissimum illustrat titulis, scilicet quod à cæteris sint independentes, & earum sint causæ; illis nihil debent, & plurimum conferant.

Pater tempore simul & causalitate præcedit liberos, & ex hac do-

metistica prælatione, civilis duxit originem. Etiam philosophi^d præcipiunt seras nuptias, ne filij propius accedentes ad ætatem parentum, eos minus venerentur, & hæc æqualitas aliquid de patria potestate detrahat. Ita placuit minorem natu, maiorem non posse adoptare, ^e adoptio enim naturam imitatur, & pro monstro est, vt maior sit filius quàm pater. Vnde cum antiqui Æsculapium Appollinis filium effingerent barbaturum propter necessariam in medicina experientiam, illi Dionysius siciliæ tyrannus Epidauri barbaturam auream abstulit, quia pater eius Appollo erat imberbis. Docere mulieri non permittitur, neque dominari in virum, Adam enim primus formatus est, deinde Eua, inquit Apostolus^f, ius illud quod habet vir in mulierem, ducens potissimum ex originis prioritate. Huic autem imperio vt ætas etiam consentiat, Aristoteles^g masculis ad ineundas nuptias præscribit annum trigessimum septimum, fœminis vigesimum secundum, & antiquæ legis^h seuerè prohibebant, ne viris minoris ætatis maiores fœminæ desponsarentur.

Cum igitur antiquitas sit excellentiæ & dominationis titulus, illam æmulatione summâ modisque omnibus ambiunt Respublicæ; mirum quod plerisque præclarum videatur originem suam ducere à dispersis destructæ Troiæ reliquijs, quasi casus turpitudinem, abundè compenset antiquitas: sicut enim in familiaⁱ recentissimus quisque seruatorum conseruis ludibrio est, sic in hoc rerum terrenarum vetere famulatu, noui habentur tanquam viles. Honestius apud Romanos generis illustrior nobilitas censebatur ducens originem suam ex primis illis viris, qui in concilium à Romulo vocati, Reipublicæ fundamenta iecerant^k, ex autoritate Patres, ob ætatem senatores dicti. Antiquitas certè veneranda, prima quippe sæcula sunt, quæ sequentium leges & imperia, virtutum vbertate, sanguine vel sudore pepererunt, idè Romæ^l templum primigeniæ fortunæ dicatum fuit, velut fœlicioris, & vnde pendebat futurorum fors.

Cætera virtute, labore comparantur, antiquitas Dei donum est, quod si desit aliundè non potest haberi, si contigerit omni studio seruandum est: sic nomina filiorum Israël^m scripta fuerunt in duobus lapidibus onychinis, secundum ordinem natiuitatis eorum: in qualibet Prouinciaⁿ matrix ciuitas habetur maiorum beneficio, seu antiquitate. Proconsul^o debet ingredi prouinciam per eam partem, per quam ingredi mos est, magni enim faciunt prouinciales seruari sibi hanc prærogatiuam antiquitatis suæ testem: in Appollonia Ioniz^p qui primi in eam coloniam venerant, cæteris ad obtinendas dignitates præferebantur. Artifices^q artium suarum dignitatem ducunt ex antiquitate, æmulique contestantur inuentas ab origine mundi: statuarij quod Deus fecerit hominem ad imaginem suam; agricolæ quod

^d Arist. de Republ. lib. 8. cap. 16.

^e minorè Instit. de adoption.

^f 1. Timoth. 2.

^g de republ. l. 8. c. 16.

^h In legib. Vuisigoth. lib. 3. c. 3. Vide infra. l. 15. 5. 6.

ⁱ Tacit. in vita Iulij agricolæ.

^k Florus c. 12.

^l Alexan. genia. dier. lib. 1. c. 13.

^m Exod. 28.

ⁿ l. vn. C. de metr. ber.

^o l. 1. ff. de off. procōf. p. Arist. 4.

^p polit. c. 4.

^q Chassanz in catalo.

glo. mundi. parte. 11. cō. 41.

Deus plantavit paradysum in Edem; sutores quod fecerit Adamo tunnicam pelliceam.

Splendor ille familiarum nobilitas, ducitur ab antiquitate, & sicut maiores earum sequuturis sæculis profuerunt, sic eorum posteros colit grata Respublica, priuilegijs donat, cæteris præfert in obtinenda dignitate^r quam non patitur a nouis hominibus pollui. Ex illustribus familiis prodire solent viri fortes, velut cælo dati ad res maximas fœliciter pro Republica peragendas; Moyses & Aaron^r qui primi pro Dei cultu & populi libertate mira præstiterunt, erant de tribu Leui in qua deinceps Deo sic decernente remansit sacerdotium, cum per illam salus primò facta fuisset in Israël, & huic antiquæ gloriæ cæterarum tribuum fortiter gesta nihil detraxerunt.

^r l. 14. §. 3. ff. de munc. rib. & honor. Rupert. in num. lib. 1. c. 6.

Prima sæcula vt rerum origini proximiora, sic velut aurea, iustitiæ magis dedita suspiciunt omnes, & cum ea reuocare non liceat, quæ ab illis ad nos vsque veniunt, etiam attrita, etiam ruinæ sunt in prætio. Hinc naturali quodam instinctu senes veneramur, velut fœlicioris sæculi superstites virtutum ideas, homines singulari Dei beneficio, ab innumeris vitæ casibus ereptos, ad immortalitatem accedentes. Apud omnes populos ad consilium & regimen assumpti fuere, tum quia valent experientiâ, sedatis passionibus viget in illis matura ratio, minùs etiam illis inuidet, & faciliùs cedunt hi qui eosdem ambiunt honores. Aetas talis prærogatiuæ causa, etiam per se citra dignitatem colitur; senectus verabilis est^u, & sæpè senibus idem honor tribuitur, ac magistratibus. Eâ ratione temporis ordo seruatur inter existentes in dignitate æquali; ^x vt prior receptus alios præcedat; primus ordinatus, ^y cæteris paribus, prior & maior habendus est. Sic in Concilio Romano^z Episcopi sederunt non habitâ ratione dignitatis suarum Ecclesiarum, sed prærogatiuâ ætatis in Episcopatu agentis: idem factum est in Concilio Anglicano, ^a sederuntque in eo Episcopi secundum tempus ordinationis suæ, præter eos qui ex antiqua consuetudine, siue suarum Ecclesiarum priuilegijs digniores sedes haberent. Inter plures^b autem pari dignitate depositâ, ille est potior, qui prior fuit in dignitate electus.

^r Arist. 7. polit. c. 14.

^u l. 5. ff. de iure immunitatis. l. 1. C. de consulib. ^y Cap. cum certum. de maio. & obedit. ^z Baron. a. 465. ^a Idem. a. 1075. ^b l. 2. C. de præf. præto.

Familiæ seniores sunt parentes, secundusque ab ipsis est primogenitus; sicut autem ex antiquitate & prioritate constituitur in republica ordo familiarum & dignitatum, sic ordo liberorum in familia: omni sæculo, apud omnes gentes, primogenitus cæteris fratribus prælatus fuit, primus enim impleuit parentum vota; primus dedit illis hunc pietatis & potestatis titulum, illosque ab antiqua sterilitatis maledictione vindicauit; primus firmavit mutuos eorum affectus in se concurrentes, ipsis adhuc inexpertos primus mouit, ita primus excepit, & in posterum præscriptione quadam sibi seruat; solet enim pri-

mus

mus amor æstu constantiaque subnascentes cæteros excedere. Quòd si talis alteretur dilectio, potissimum in secundis matrimonij votis, patri prohibet diuina lex, ^c primogenitum odibilis mulieris, postponere filio dilectæ. Lege naturæ primogenitus erat quasi dominus fratrum qui coram illo succumbebant; ^d duplicem partem in diuisione hæreditatis capiebat; erat sacerdos familiæ, ^e velut primitiæ à parentibus oblatae Deo, cui genuerant, vnde loco primogenitorum ^f Leuitæ fuerunt electi ad sacerdotium. Varia sunt in diuersis prouincijs primogenituræ iura; commune est vt familiæ stemmata ferant pura; sic vt à cæteris possint dignosci; vt maiorem in bonis hæreditarijs partem habeant, velut solidum cui possit inniti antiqua familiæ dignitas, hæc enim licet bonis abundans, vt flumen aquis multiplici partitione posset exhaustiri.

^c Deute. 20.
^d Gen. 27. 2.
^e Deut. 21. 5.
^f Num. 28.
Vide Spondanum. 2. 223.

Tandem quod nullius est, cælo, terra, mari nascens, ^g fit primò occupantis eo prioritatis iure. In hypothecis prior tempore, ^h præferatur posteriori; si duobus donatum est, ⁱ cum bona non sufficiant, prior profertur alteri; qui pro pluribus obligatus est in dubio ^l videtur soluisse pro eo, pro quo se prius obligauit. Præferuntur igitur posterioribus priora, nec à quæsito sibi iure dimoueri possunt à superuenientibus eo quòd imitentur causas suis effectibus præstantiores, hoc primo antiquitatis & prioritatis titulo.

^g l. 3. ff. de acq. rer. dõ.
^h l. 2. ff. qui pot in pign.
ⁱ l. 98. ff. de reg. iur.
^l 24. ff. de solution.

Causa superioris virtus eminent.

§. 2.

Dubitari non debet an causæ superiores virtutibus eminent, cum id supponendum sit, & ideò constitutæ sint in sublimi, existentia, loci, potestatis, quia virtutibus excellunt. ^m Hunc diximus ordinem à Deo constitutum, vt ipsi proximiores essentia, etiam existerent perfectiores, tanquam infinitæ suæ perfectionis imagines inferiorum causæ, agentium regulæ. Generaliter ⁿ enim in causis agentibus quantò aliquid est prius, tantò est perfectius: Excellentia cuiuslibet inferioris Angeli, ^o continetur in excellentia superioris, cuius essentia ^p est nobilior, virtus vniuersalior & efficacior ad intelligendum & agendum. Elementa sunt in ipso mundi opifice per ideas, in cælo per virtutes, sub cælo per formas, nec enim cælum inferiora regeret, nisi vim eorum complecteretur, sicut architectonica sibi subiectas artes. Hinc Astronomi tam in signis quàm in planetis, naturam designant elementorum, & effectum probant. Etiam Sacrae Litteræ loquuntur de aquis quæ super cælos sunt; & de terra viuentium, quorum scilicet & virtutes & naturæ sunt in cælis, sed modo excellentissimo. Natura ignis cælo præbet sensibile lumen viuifi-

^m Supra l. 3.
ⁿ D. Thom. 2. 2. q. 1. a. 7. ad 1.
^o Id. 1. q. 108 a. 5. ad 6.
^p Ib. q. 89. a. 1. & q. 55. a. 5.

cum, procul ab adustione calorem, motum promptissimum, viget in sole, & marte: natura terræ largitur solidam, firmamque stabilitatem, stellis densitatem quâ videri possint, lunæ, quâ radios repellit solares, & viget in Saturno; natura aëris dat perspicuam qualitatem, viget in Ioue & venere: natura aquæ confert delicatissimam, & æqualissimam leuitatem, quâ sphaeræ velocissimo motu se contingentes, non resoluuntur; eminent in Luna & Mercurio. Hæc autem sic debent intelligi, non quòd cælum aliquid accipiat ab elementis, sed quòd cælorum forma, vires elementorum eminenter complectens, habet aliquid in se quod singulorum proprietatibus meliori tamen titulo respondeat.

¹ Fernel.
Physiolo.
lib. 4. cap.
1. & 2.

Constat apud medicos ² vitam plantarum & animalium contineri, cœlesti quodam calore; agit virtute animæ, penetrat in omnem partem, non dissoluit, non adurit; non in cinerem vertit, alit, distinguit; assimilât; viget etiam in frigidis vt in papauere & mandragora, vnde patet non esse igneum & elementarem, inhæret spiritibus æthereæ naturæ, & quorum substantia tenuissima facilè per totum corpus diffunditur. Illius caloris fons est cor, in quo propterea fixus & plurimus est, abundat etiam in sibi proximioribus arteriis; sicut vis magnetis in annullo sibi magis vicino. Denique corporis animati membra superiora, magis sunt sanguinea & cholericæ, inferiora terestria, compendioque seruant ordinem vniuersi.

³ Seneca.
epist. 90.

Naturæ lex est, ⁴ potioribus deteriora submittere; Deus imperat Angelis, Angelus hominibus, homo bestiis, cælum elementis, anima passionibus, passiones corpori: mutis gregibus aut maxima corpora præsumunt, aut vehementissima, non præcedit armenta deterior taurus; Elephantum gregem excellentissimus ducit. Inter homines pro summo est optimus, animo itaque olim rector eligebatur, ideoque summa felicitas erat gentium, in quibus non poterat esse potentior, nisi melior. Bonus rex ⁵ aliis quidem existimat virtutem esse honestam, at sibi ipsi necessariam, cui enim maiore opus est prudentia, quàm ei qui de rebus maximis consulat? cui exercitatio iustitiæ, quàm ei qui maior est legibus? cui fortitudine validiore, quàm ei sub quo omnia seruantur? cui modestiâ continentiore, quàm cui omnia licent? quem magis decet virtus, quàm eum qui omnes homines sui ipsius animi spectatores & testes habet? Non potest, inquit Plato, ⁶ rectè ciuitatem regere is in cuius animo est ciuitas quædam incomposita & misera, priuatum enim suum malum, publicum efficit; nam eius exemplo prouocatus populus, non impunè tantum, sed & splendide peccabit.

⁷ Dion. orat.
3. de regno.

⁸ 2. de legib.

⁹ lib. 3. de
sacerdotio.

D. Chrysostomus ⁹ miratur collatam à Deo Sacerdotibus potestatem, longè maiorem quàm sit in terrenis principibus, etiam in Angelis &

Archangelis, nulli enim eorum dictum est, quæcumque solueris super terram, erunt soluta & in cœlis. Principes ius taurum habent in corpora, ipsi in animas: pater dedit filio omnem potestatem & filius illis: tantæ potestati respondere debet eminens vitæ sanctimonia, nam in ipsis ut in Deo potestas videtur supponere sanctitatem, illum enim Angeli suo trilogio prius ter sanctum, quàm potentem celebrant. Hierarchia dicit altitudinem quandam per quam quis sortitur diuinum gradum, inquit Albertus, ^x perficitur autem iste diuinus gradus in tribus, scilicet in participatione doni diuini, in consortio diuinæ potestatis, & transfundendo dona in alios; prius est autem diuina recipere, quàm effundere, prius speculum solis radios excipit quàm emittat. Deo proximiores Angeli qui cæteros purgant, illuminant, perficiunt, diuino flagrant amore seraphim, diuinis implentur luminibus cherubim, throni ab omni terræna deiectione secreti, ei qui verè summus est, immobiliter hærent. Ut Ecclesiastica hierarchia cœlesti conformetur, sit in sacerdotibus sapientia charitate feruens, charitas sapientiâ lucens, sanctimonia diuinis excipiendis & effundendis semper patens. Ita pectus & brachium dextrum immolatæ victimæ dabatur sacerdotibus, ^y in pectore mundæ cogitationes, in brachio bona opera significantur, ut quod mente conceperint exemplo probent, & in aliis exprimant.

^x In D. Dionysii cap. 3. de cœl. hierarc.

^y D. Hieron. ep. 138. ad Fabiolam.

Paterfamilias domus suæ, tanquam corporis caput est, quod si sanum fuerit, cæteris membris sanitatem & vires largitur. Velut aquila prouocet ad volandum pullos suos, super illos volitans eminentiâ virtutis. Maiorem ad pignora vestra non potestis habere pietatem, inquit Emisenus, ^z quàm si per vos agnoscant animarum parentem, quàm si per vos in cœlestis patris transeant adoptionem, quapropter studete non linguâ erudire sed vitâ; duplex vobis commodum erit cum salus ad filios vestros de vestra salute transierit, & cum per vos ad illam peruenerint, ex illis ad vos multipliciter reuertatur. Hoc enim bonum dando non consumitur, sed dilatatur, & magis dum transfertur acquiritur, vtriusque accipientis & tradentis lucrum est, cum vtriusque eadem censeatur esse persona. Pater vim sibi facit, passionem frænâ, virtutes animosè sectatur amore filii, ne quid suis obstet profectibus; filius amore patris, quidquid in illo videt imitatur, & in eius virtutes nititur transformari; tali virtutis suæ fructu delectatus pater, magis ac magis prouocatur ad heroïca, & ad eadem reciprocè filius, infinito quodam ad infiniti boni consecutionem progressu: hæc est perpetua quædam imaginis Dei generatio, hæc est vera paterna pietas, quæ filios virtuti, cœlo & Deo non vitis & mundo parit: nulla potest esse patris autoritas in corrigendis filiorum excessibus, nisi prius illis ipse caruerit, contrarios haberet affe-

^z Homil. 4. in f. de epiphania.

1. 11. C. de
inof. testa.

ctus, cupiens reum damnari, crimen absolui, vnde qui descendit in arenam non potest ob id filium exheredare. Domus parua quædam est Respublica & Ecclesia, sic in ea pater vices agit Principis, & Pontificis; cuius ex propinquo mores omnes curiosius obseruati liberos in eandem transformant similitudinem, & primas virtutum aut vitiorum species in eorum mentibus duraturas instillant. Regibus igitur, Prælati, patribus, qui rationem habent principij, & diuinam in homines referunt potestatem, Deus dicit, sancti estote, quoniam ego sanctus sum; habeant eminenter in se, quam in alios effundere debent probitatem.

Principiarum beneficentia cæteris est excellentior.

§. 3.

Jerem. 31.
Alanus
Varenus
lib. de amo-
re.

Ipsum principij nomen, vt prioritatem temporis connotat, sic eminentiam tum naturæ, tum ex ea promanantis beneficii, quod excedit cætera, prioritate, magnitudine, continuatione. Primum erga nos Dei beneficium, habet aliquid infiniti, nam ab æterno dilexit nos^b inter infinita possibilis non futura, selegit nos ante mundi constitutionem, & in charitate perpetua nos dilexit. Vt non potest calor non calere, lux non illuminare, ita nec summus amor summe non amare. In alium ferri non potest, quia nihil illo excellentius, & quia ab eo abest omnis compositio, ideo se amat pulcherrimum, se verò amans, omnia ab eo mirè prodeuntia vnicè & à nobis incomprehensibili modo diligit, nec alius est quo sese & nos prosequitur ardor, sed vnus idemque; vnus est verus amor, omnes alios producens amores, omnium ratio, talis amor est æternè in se agens; quia infinitus, infinita causa est & ratio vt sic se habeant. Et sanè vis eius in finita debuit esse, vt res crearet superans infinitam & incommensurabilem distantiam quæ est à non esse ad esse, à nihilo ad existentiam.

Huius amoris æterni duplex est erga nos effectus, qui respicit tempus & æternitatem, vitam hanc quam ducimus mortalem, & quam speramus immortalam. Vitæ præsentis ratione, ditavit eosque luminibus, visibus, periodicis harmoniis, vt per tot secula sufficerent innumeris rerum innumere variarum generationibus. Elementa propriis suis distinxit locis, qualitatibus actiuis & passiuis vnde fierent mixtorum temperamenta; ignem actioni, aërem respirationi, aquas & terras fecunditati destinavit, & tot rerum speciebus ad necessitates & delicias comparatis fouit humani generis vitam & propagatio-

nem. In hac rerum concatenata serie, sequentia pendent à præcedentibus, vltima à mediis & primis, sed quod extremum est in existentia, primum fuit in intentione, & simul in æterna sapientia, cui omne tempus præsens est, attingens à fine vsque ad finem, suaviter fortiterque cuncta disponens: vltimò creatus homo, quia propter ipsum omnia. Nobis laborauerunt præterita sæcula, artium scientiarum inuentionibus, fidei veritates à prauis hæreticorum dogmatibus vindicando, licet nobis hæc adire tanquam multorum hæreditatem nostra exercendam diligentia, vt locupletior transeat ad posteros, non sine largientium merito. Igitur ante mundi constitutionem ab ipso mundi principio, per creatum omne, per tot ætatum decursus, summis nos affecit beneficiis, primum æternumque principium Deus.

Sed præcipuum amoris sui pignus est, quod prædestinavit nos in adoptionem filiorum per Iesum Christum, vt habeamus redemptionem per sanguinem eius, & redemptionem peccatorum, secundum diuitias gratiæ eius. Gratia præcessit meritum, non gratia ex merito, sed meritum ex gratia; gratis dedit, qui nihil inuenit vnde saluaret, & multum inuenit vnde damnaret: præuenit nos in benedictionibus dulcedinis, dulcius enim sapit hæc gratia, quæ etiam immeritos adiunat, & cogitat in nos cogitationes pacis, dum operamur opera mortis; non inerpellantibus sed repellentibus spiritum adoptionis largitur, quid enim animæ dulce sapit, inquit D. Bernardus, cui misericordia tanta non sapit.

Ephes. 3.

D. August. serm. 15. de verb. Apost. c. 2.

In parvis sermon. 39.

Similiter prima & antiqua patriæ circa nos pietas fuit, quod futuris suis ciuibus prouidens, tulit optimas leges quibus fida steterunt matrimonia vnde legitimi nascerentur liberi; sic facti harum, cognationum, bonorum, titulorum, virtutum, officiorum successiones fuerunt perpetuæ. Leges illæ bonorum contra malos, innocentie iurisque tutelam contra vim susceperunt; & per illas nascituris anticipata bonitate prouisum est. Parentum prima bonitas erga futuros liberos fuit, quod vt illos legitime susciperent vagæ libertati frantum iniere statuerint, iugum & onera matrimonij subire, & vigili prouidentia, nec dum existentibus ad vitæ necessitates & splendorem, bona quæsierint.

Est & proles spiritualis, quam Ecclesia virgo, quam Apostoli, quam sancti Religiosorum ordinum Patriarchæ Deo pepererunt, & cuius colomas miserunt in cælum. Hæditas sancta nepotes eorum, filij eorum vsque in æternum manent; semen eorum & gloria eorum non derelinquetur. Sancti mei Patris Francisci amari Seraphico, non sufficebat cor vnum, os vnum, vita vna, vt se proferret in Dei gloriam & proximi spirituale commodum, regulam ex Euangelio describens, tot ad id in futuris sæculis sibi finxit corda, ora, opera;

1. Cor. 4. & Gal. 4.

Eccles. 44.

quot speravit instituti sui sectatores : Christi verus imitator fecit & docuit , summâ vitæ integritate , rerum mundanarum abdicatione perfectissima , orationum assiduitate , animarum zelo , spiritu , etiam carne velut alter Christus , sic humiliatus , sic passus est pro nobis , ut nobis relinqueret exemplum , & sequeremur vestigia eius , primo , antiquo dono , quo sanctitas in nobis & mundo quotidie restituitur.

Maximum est hoc beneficium Dei , patriæ , parentum carnalium & spiritualium quo confertur existentia , est enim dotium omnium sequentium fundamentum , nam sine vitæ naturali , non est rationalis & beata per scientias & virtutes , sine gratia non est beatitudo ; sine regula non est Religiosus. Ut qui dat arborem , dat nascituros ex ea fructus , qui dat fontem dat erumpentes ex eo perenniter aquas ; ita qui dedit vitam , mediisque ad fœliciter ducendam instruxit , multiplicato beneficio videtur contulisse quidquid ei postea boni contigit. Quod potest esse meritum hominis ante gratiam , inquit D. Augustinus ,ⁱ cum omne bonum meritum nostrum non in nobis faciat nisi gratia , & cum Deus coronat merita nostra , nihil aliud coronat quam munera sua ; sicut enim ab initio fidei misericordiam consequuti sumus , non quia fideles eramus , sed ut essemus , sic in fine qui erit vita æterna , coronabit nos in misericordia & miserationibus , unde scriptum est , misericordia eius præueniet me , & misericordia eius subsequetur me ; ipsa etiam gloria dicitur gratia , non ideo quia meritis non datur , sed quia data sunt & ipsa merita quibus datur.

Causæ superioris beneficium etiam maximum est , quia merè gratuitum est , & nihil ab inferioribus accipiens , illa donis innumeris cumulat ; Deus meus es tu , inquit Propheta , quia bonorum meorum non indiges , hinc enim probatur perfectissima sua essentia , independens , sibi sufficiens , omnibus benefica. Cultum quidem à nobis exigit , non quia hinc aliquid accedat infinite beato , sed quia vult nos esse fœlices , & id nobis non contingit nisi ad ipsum conuersis , ut ad videndum solem oportet in ipsum oculos conuerrere , licet nihil illi lucis adiiciat noster aspectus , nihil detrahat auersio. Fabulosum est cœlos terræ vaporibus pasci , & leuem ex puncto fumum vastis illis corporibus in alimentum cedere , si quæ rantorum esset fames , tam paruo non dimitteretur. Ratione , sensibusque patet illos halitus ultra mediam aëris regionem non ferri , meliores autem & vi cœlesti prægnantes ad sui fœcunditatem indiga terra repetit. Etiam homines licet hinc vitam agant ex alieno pendente , ambiunt^k beneficium sine spe recipiendi conferre , quia rerum honestarum pretium in ipsis est , & ad illas calcatis utilitatibus veniendum ; sic naufrago & aduenæ nunquam in conspectum nostrum redituro damus ; sic in testamentis nihil recepturi beneficia

^k Seneca. 4.
de benef. c.

^{2.}

conferimus; sic qui ciuem seruasset donabatur ciuicâ coronâ ex quer-
 cu; & mores æternos, exclamat Plinius, qui tanta opera honore
 solo donauerunt, & cum reliquas coronas auro commendarent, sa-
 lutem ciuis in pretio esse noluerunt, clarâ professione, hominem ser-
 uari nefas esse lucri causâ.

¹ lib 16. c. 4.
 Vide supra.
 l. 12. §. 2.

Tandem excellunt principiorum beneficia in eo quòd sunt conti-
 nua, ^m procedunt enim à substantia non corruptibili, vnde conferun-
 tur inexhaustâ profusione etiam, vt diximus, insciis, ingratis, inuitis;
 nunquam cælum cessat ab influxu, luce, motu; suis semper vitæ no-
 stræ necessariis qualitatibus prædita manent elementa, & tam illis
 pro natura sua, agere, quàm esse necessarium est. Legem hanc ac-
 ceperunt à Deo, in quem propterea gratias refundere debemus re-
 rum omnium naturalium quæ nobis famulantur, vt obligamur ei cu-
 ius iussu aliorum manibus pecunias accepimus. Auger beneficium
 dantis dignitas, pretiosius, scriniis curiosè seruandum, posterisque
 gratiæ splendidum traditur monumentum, quod à Principe vel Re-
 publica donatum est. Dulcis sanè piis mentibus consolatio, natura-
 lia velut diuina contemplari; in omnibus istis, Dei circa nos amorem,
 bonitatem, prouidentiam agnoscere, & sic ad laudis sacrificia prouo-
 cari. De hoc continuo principiorum beneficio, & inferiorum grati-
 tudine plura proximè dicentur. Et hæc dicta sufficiant de causis vniuer-
 salibus, nunc pauca subiicimus de particularibus, quæ illas, quan-
 tùm licèt, imitantur.

^m Supra l. 8.
 & 9.

Agens agit sibi simile.

Lex 15.

Primum, summumque veritatis tum naturalis, tum su-
 pernaturalis principium est; agens quodlibet quantum
 potest efficere sibi simile; agit enim in materiam ex se
 suscipiendis quibuslibet formis aptam, illique non aliam
 quàm quâ præditum est formam imprimat, vt sigillum figuram quâ
 signatur, non aliam exprimit in molli cera; vt res corporales, sui non
 alterius speciem emittunt in speculum: sic omnis causa est quodam-
 modo exemplar effectus ab ipsa procedentis. Aristoteles ^p ideo cau-
 sam efficientem confundit cum exemplari, probatque contra Melis-
 sum & Parmenidem non esse vnum rerum materiale principium, quia
 sic omnia essent vnum, cum res nihil sit præter sua principia, meri-

Phil. Met. 2.
 l. 1. c. 1.

¹ Physico.
 c. 2.

roque Rhetores per synedochen usurpant effectum pro causa, & causam pro effectu. Vt autem causæ sunt vel vniuersales de quibus loquuti sumus, vel particulares de quibus infra, sic diuersè seipsas exprimunt per suos effectus.

Causa vniuersales, non formas sed qualitates suas imprimunt his quibus dominantur.

§. 1.

Fontium & fluminum perennitas fit ex continuo allabentium aquarum appulsu, & specierum in mundo eadem quæ fuit ipso nascente constantia, pendet ab indiuiduorum mortalium sibi serie nunquam interruptâ succedentium generationibus, vt quod perit in parente, reparatur in prole. Cessat hæc fœcunditatis ratio in causis vniuersalibus, quæ quia non subiacent interitui, quia eadem numero sunt, quæ fuerunt à Deo creatæ, nihil à tot sæculis passæ, nihil in futuro metuentes ex temporum iniuria, carere debent se propagandi desiderio. Si nunquam morituræ semper generarent, in talem excrescerent numerum, vt earum excessu turbaretur ordo & harmonia mundi, vt nascendis materia, hospitio recipiendis locus non sufficeret; frustra forent, cum opus vniuersi eo quo nunc est modo, sit perfectissimè completum, Deo comprobante ° quòd quæ fecit sunt valdè bona.

° Gen. 1.

Igitur Angeli cum sint naturâ suâ spirituales, immateriales, non compositi ex materia & forma, contrariisque qualitatibus, sic immortales, non generant; illisque Christus^p comparat eos qui perfectionis amore abstinent à coniugio. Agunt tamen sibi simile quantum licet, diuinos enim ardores seraphim, splendores cherubim, throni sublimitatem & firmitatem à terrenis segregatam inferioribus Angelis & hominibus communicant; imitantur Deum qui cum alium Deum extra se non possit producere, quia repugnat infinitum multiplicari, vniuersum ad sui finxit imaginem; & quia est agens per intellectum & voluntatem, ° voluit esse creaturas purè intellectuales & incorporeas: mundum fecit vnum, cum ipse sit vnus, incorruptibilem; cum sit æternus, rotundum cum sit infinitus, & omnium maximum vitalibus seminibus exornatum, & ex seipso cuncta gignentem, cum ipse sit summa vita. Sic Angeli viuentes & actiuæ diuinæ bonitatis imagines, mentes inferiores formant ad sui similitudinem, & quia circa Deum velut beatitudinis suæ centrum, æterno, quieto, quia beatissimo motu circumferuntur, cœlis imprimunt motum

° D. Tho.
1. q. 50, a. 1.

motum circulem, qui quàm minimè à locali stabilitate recedit, quia sic in eodem circa idem secundùm eadem, simili & iugi continuatione, solus non mutans locum, videtur quasi non motus; assimilatur æternitati per regularem & perpetuam circulationem, quieti autem quia semper circa idem est.

Marf. Fic.
cin. Theol.
Plato. lib. 4.
c. 2.

Ipsum autem cœlum cum sit incorruptibile, alios non generat, sic enim fecunditate perpetuâ, & validissimis viribus commensurata, infiniti fierent cœli mundique, quod est absurdissimum. Inferiora tamen sibi quantum licet assimilât; cum sit circularis figuræ, elementorum spheræ; roris, aquæ & mercurij guttæ; animalium membra, arborum rami sic conformantur, nam columnaris figura est orbicularis quædam continuatio, velut fluxus: superior aëris pars circulariter mouetur, & hunc motum sequuntur aues dum sublimè volant: Circulos omnia peragunt; ad locum vnde exeunt flumina reuertuntur, vt iterum fluant, nihilque sub sole nouum sed renascens, fiunt tempestatum anni, morum, consuetudinum, Imperiorum, legum reuolutiones, licet in longo sæculorum decursu præcedentium memoria depereat. Quæ perfectum non absoluunt circulum, imitantur tamen pulsu & tractu, nam motus circularis componitur ex attractione & expulsionè; talis est fluxus & refluxus maris, motus cordis & arteriarum, pedum ambulando, manuum operando, musculorum in corpore, cum trahenti ex opposito respondeat retrahens; trahit facultas concupiscibilis, expellit irascibilis, saltem hæc æmulantur motum librationis obseruatum in cœlo.

Eccles. 16.

Populorum mores cœli sui proprietatibus conformari notat Ptolomæus, illosque diuidit per signorum & illis dominantium planetarum quadraturas: feros dicit esse sub æstiuo tropico, propter nimiam ariditatem à sole qui fertur super eorum verticem, similiter sub arcto, propter assidua frigora: proximos austro esse dicit ingeniosiores & calidiores, rerum diuinarum peritiores, quia verticale punctum eorum propius est zodiaco & planetis, quibus quasi familiares effecti, habent sagaciores animas in inuestigatione naturæ, & in disciplinis percipiendis, maiorem celeritatem. Præterea homines in oriente degentes magis masculos & firmos habent animos, minùs sunt occultatores, nam oriens natura solaris est, quare ea terræ pars, diurna, virilis & dextra existimanda est, vt in animalibus dextra calidiora & firmiora sunt. Ex eadem illa cœli parte oritur mundo lux sensibilis & intellectualis, hinc enim leges omnes tum ciuiles, tum religiosæ, artium & scientiarum processerunt. An hoc occulto naturæ sensu Græci Romanæ sedis primatum nolunt agnoscere?

Quadrup.
lib. 2. c. 2.

Stellæ cum sit immortales prolem non suscipiunt sibi parem, sed variis insignitæ dotibus, illas largiuntur prout materia ritè fuerit ad

Bb

† Cantiloq.
nu. 8.

× Philostr.
in vita Ap.
pollonij.

illas recipiendas disposita. Inde dicit Ptolomæus † sapientis animum conferre cœlesti operationi, quemadmodum optimus agricola, arando, expurgandoque confert naturæ. Hinc orta conficiendorum cœlestium imaginum ars, quâ defectum natiuitatis adscitis & adoptatis meliorum planetarum viribus, emendare se posse profitentur. Sic narrant × Iarcham Indorum sapientum principem, Appollonio didisse septem annulos septem planetarum ex metallo, cum lapide, subrus herba ex præceptis astrologiæ confectos, quos vicissim suis hebdomadæ diebus assumens, vitam ultra centissimum annum produxit. Trismegistus gemmarum vt difficilè solubilium generationem attribuit stellis fixis, metalla vero fusilia, planetis qui sunt stellæ errantes.

† Marfil. Fic.
cin. lib. de
vita cœlit.
compa. c.
22.

× Plutarch.
in Numa.

Saturnus non generat alium Saturnum, sed foeliciter positus natiuitati præsidens, vt est planetarum superior, † seuocat contemplantes à vitæ vulgaris affectibus terrena fastidientes, diuinis tantùm applicat & pascit, infensus tantùm his qui vitam contemplatiuam simulant, nec agunt. Iupiter calidus humidus duplicis huius qualitaris vnione, humano temperamenta fortunatissimus, ad mores optimos dicitur inclinare, & ad religionem, qua vel hoc argumento constat, nihil homini melius, nihil foelicius contingere: medius inter Saturnum & Martem, contemplationem miscet actioni, transferre dicitur rectorem ad diuina vt hinc illustrior, fortiorque ad humana descendat, & quas superius accepit leges, dicat sibi subditis. Sic Numa Pompilius × populi Romani venerationem sibi conciliauit, quòd relicta vrbe, agros saltusque peragraret, quasi in solitudine diuinis instrueretur præceptis. Temperatum hoc regimen populis ita faustum extitit, vt cum crederent ab influxu planetæ Iouis pendere, eo nomine optimos suos reges, inaugurarint & consecrarint, vnde trecentos Iones Vacro numerat, cum vnicus sit in cælo. Mars calidus siccus, calidis in quarto gradu dominatur, soli proximus, ardore geminato, efficit, vt dicunt, audaces, audios periculi, gratissimos regibus, qui se sic, humanoque sanguine coli volunt. Sol virtutis naturalis, lucis, generationum fons, in quo creditum est esse animam mundi, pulcherrimam, vniuersalem in pulcherrimo, maximo, omnium magis benefico corpore, facit quantum potest alios soles in halo nubium, in fontibus, speculis, oculis, in auro, adamante, rubino; in hominibus magnificentia, gloriæ, splendoris auidissimis: ipso à nobis recedente languescit natura, accedente reuiuiscit. Venus humida calida præfidet generationibus quæ duabus hisce qualitatibus perficiuntur. Mercurius naturam induens illius stellæ cui iungitur, metallum suum habet velut prolem, naturæ suæ mobilis & vnionis temporaneæ viuam imaginem: ipsum etiam exprimit Cameleon, de corio suo

ludens; ^a tarandum ^b apud scythas animal bouis magnitudine, similiter rerum quibus fit proximus calorem induens, vt polypus rupium; exprimit aqua ^c in diuersas se mutans species; inter arenas flaua; inter nemora viridantior, inter florulenta discolor, assumpto locorum quibus iufluit colore; exprimit in corpore spiritus, per se nullam determinatam figuram habens; expressit Protheus omniformis, expresse runt Aristippus, Alcibiades, Cato, hi omnes quibus versatile contingit ingenium, sic pariter ad omnia, vt nati videantur ad id quodcumque agerent. Luna motu, lumine, alienæ qualitatis accessione, omnium maximè mutabilis, vicina terræ, eius torpori remedium est, nam in immota motus, alterationes generationibus promouendis necessarias efficit, animantia & inanimata ^d plurima vim eius sentiunt, flumina crescunt & decrescunt vna cum ipsa; in pleniluniis turgidiora sunt maria vt syderis desiderio seipsa suspendere videantur, non enim ad solem ipsum intumescunt, animantia vel tota, vt caneri, vel partes aliquæ, vt medullæ in ossibus turgent eâ crescente, arefcunt eâ decrescente.

Elementa mediam quamdam vim principiorum obtinent, licet enim externis suis partibus veniant in mixtorum compositionem, vt plurimum tamen integra suas tenent regiones, illicque velut in thesauris vires habent repositas, quibus & alterata restituuntur, & quæ occupauerint in se conuertant: naturaliter ignis ignem producit in materia ritè disposita: aër, terreos aqueosque vapores sensim à fuligine sic purgat, motu cribat & dissoluit, vt in purum aërem conuertantur. Aquismersa, in aquas tandem liquefcunt; terræ implantatus est spiritus qui exsiccatur, indurat, sistit alias facultates corporum, & spatiis coërcet definitis, vt non fluant, nec vagentur, non abscedant in halitum; spiritus ille residet in terra, itaque nullus alius locus est aptus generandis metallis, formantur illic lapides pretiosi, ^e sed pellucidi, obscuro, albi, rubri, coloris varij secundum diuersos succos ex quibus concrefcunt: eo constipante spiritu, crescunt lapides per iuxta positionem, exhaustæ lapidicinæ, & metallorum mineræ ^f successu temporis reparantur; rupes per se diu labentibus aquis vim lapidificam imprimunt, quæ dissilientes guttæ, & à raptu decurrentis fontis liberæ, terram attingentes durantur, si cor alli baccæ ^g mox vt ab aquis exemptæ fuerint, terreo spiritu tunc ab obsidente prius fluiditate libero; ita concrefcunt margaritæ, vitrioli, electri, gummi species omnes, & ouis putamen simul ac ex auis educitur corpore. Ita refert Phorius ^h in India fontem esse, qui quot annis impletur auro humido, quod haustum statim concrefcit.

Omnes partes spermaticæ sunt albæ, vt ossa, nerui, venæ, membræ; sanguinis & ex eo partes formatæ serunt colorem hepatis in

B b ij

^a Terrul. de pallio. c. 3.

^b Philo lib. de temulentia.

^c D. Ambr. examer. lib. 3. c. 15.

^d Ptolomæ. in proemio. quadripar.

^e Matheol. in lib. 5. Diol. c. 1.

^f 1. Final. de fundo dotali.

^g Plini. lib. 22. c. 2.

^h Biblioth. c. 72.

quo sanguis generatur : Chilus habet albedinem à ventriculo; albedo sanguinis in lacte , procedit à partibus glandulosis in quibus fit hæc transformatio. Nerui à cerebro prodeuntes qui sensibus inferuiunt , sunt molliores , à spina autem inotus organa , sunt duriores , quia substantia spinæ substantiâ cerebri durior est. Cor, hepar , cerebrum , spiritus suos diffundunt per totum corpus vt diximus ,^h quia partes illæ cum sint velut causæ vniuersales, vbique quantum possunt, propagantur.

^h Supra. l.
8. 5. 1.

ⁱ A porta.
Physon.

Magia naturalisⁱ tota est in similibus venatione , sperat enim effectus causis quibus vitur similes : adhibet ad inducendum somnum animalia somnolenta , præsertim ipsorum cor & cerebrum ; ad vigilantiam vigilantia , vt est grus , gallus , luscinia ; lupi , vrsi , leones dant generositatem, vnde Achilles medulla leonis nutritus euasit fortissimus ; timida timidos , astuta astutos , stolidi stolidos efficiunt : calida calefaciunt , humida humefaciunt , senescencia faciunt senescere , inuenilia iuuenescere ; nerui animalium macerati profunt ad confortandos hominis neruos , ad ossa medullæ ossium , ad carnes carnes , ad iecur iecur ; ad amores prouocandos , animalia amica vt passerum , colombarum corda , dum tales operationes exercent ; Valent etiam ad id res omnes attractiuæ , vt magnes , cornu cerui , succinum.

^k Fernel. de
morborum
causis.

Ita quidquid tibi aut potus in corpus illabatur ,^k aut temperamento , aut materiâ , aut tota substantia agit , nosque permutat , & ipse sanguis qualitates alimenti ex quo formatus est , retinet , licet eius forma sit amissa , vt ex lactuca sanguis est frigidior , calidior ex vino ; nam quodlibet alimentum consentaneos naturæ suæ gignit humores. Ideo Galenus scribens de sanitate seruanda , tribus libris alimentorum naturam explorat , vt quæ temperamentum sensum in se conuertant ; aliis , inquit , præfidiis non omni tempore vitur , at sine alimento , ne viuere quidem nec secunda nec aduersa valitudine licet. Sic in India , quæ nardo vescuntur animalia sunt odoratissima : Viperæ in Arabia^l venenum fit ex lethifero mirtis , quia balsamico succo nutritur. Tandem Angeli , cœli , elementa , & eorum viribus dotata res inferiores producant qualitates sibi similes , quid enim dare possunt nisi quod habent ; dant autem illas , ad instar causarum vniuersalium , vt patet in immensa specierum ab objectis emissionem vnde visus , ex continua corporum transpiratione , vnde sympathia. His accidentalibus similitudinibus exercantur res singulares , donec sibi simile in substantia producant per generationem.

^l Pausanias
in Boëticiis.

Inest rebus omnibus se propagandi desiderium.

§. 2.

VNiuerſales cauſæ, vt mox expoſuimus, cum ſint incorruptibiles, ordine certo & determinato à Deo conſtitutæ, ſimile ſibi in ſpecie non generant, ſed qualitates tantum ſuas effundunt in inferioris naturæ ſubſidium & decorem, at ſingularia viuentia, cum interitui ſint obnoxia, optent tamen ad inſtar diuinorum ſemper eſſe & viuere, id aſſequuntur, non numero quidem, verum ſpecie, quæ ſemper eſt, & æterna; quapropter immortaliter ſerie continuantur eorum procreationes, vt quod ſingulari ſubſtantiâ ſeruari nequit, ſpecie ſaltem perſiſtat. Hinc procreandi libido cunctis viuentibus à natura tributa, & cum hæc fecunditas ſit in ſubſidium deficientis naturæ, maior eſt vbi vita breuior, pluribusque tentata periculis, vt multitudo ſucceſſiua ſingulorum defectibus ad ſpeciei conſeruationem ſubſtituatur. Ea ratione videmus infirma quælibet animantia mirum in modum, & vltra quàm æſtimari poſſit prolifica, vt ſunt lepores, mures, ranæ, locuſtæ, à quibus olim deſolatæ regiones & eiectos habitatores refert Plinius, ^o & quibus olim extinguendis in Cyreniaca ^o lib. 8. c. 19
provincia ^o & in Lemno inſula ter in anno publicæ venationes ^o Id. lib. 11.
incebantur.

Omnium perfectorum animantium fecundiffimi piſces potiſſimum exigui, quia maioribus cedunt in eſcam, vnde prodeunt incredibili numero vt alendis maritimis beſtiis, aibus, aſſidua hominum piſcationi ſufficiant, & poſt tot diſpendia videntur interdum tanta mole glomerantes, vt ſulcantibus obſtent nauibus: hæc immenſa fecunditas eſt adſcribenda Deo, qui præcepit illis, ^o *Creſcite & multiplicamini, & replete aquas maris; conuenientias autem aſſignant* ^o Genef. 1.
Aſtrologi, ^p in eo quod piſces creati ſint in ſigno piſcium, exaltatione veneris & in eius ſextili cum Ioue, quinta die impari ſic fecundâ, nam pari diuiſo nihil reſtat, impari diuiſo ſemper reſtat me- ^o *diu gignendo aptum: componitur ex impari & pari velut maſculo & femina, vnde olim in nuptiis quinque faces præferebantur, in fecunditatis augurium hominis quinque ſenſibus conſtantis; & quia hic eſt vltimus fecunditatis humanæ terminus, cum mulier edere poſſit vno partu quinque liberos, cuius indicium eſt, quod pes ma-* ^o *nuſque conſtet quinque digitis, nam de pede quo fit motus maſculi quærentis feminam ^o de prole ferunt iudicium, ſolipeda vt equi vnum tantum generant, multifida verò ſunt multipara, ſic ad Adria-* ^o *vide proxime hac l. & Ariſt. 7. de natur. animal. c. 4.*

B b iij

¹ l. 8. ff. de reb. dubiis. ² Gellius lib.

num Imperatorem perducta fuit mulier cum quinque liberis ¹ quos vno partu enixa fuerat, idem contigit sub Augusto.²

¹ l. 7. ff. de vfu. & quē. ² l. 9. §. eod. ³ l. 18. eod. ⁴ l. 69. in f. eod. ⁵ Lib. quis fit rer. diuina. hzref.

Quis nesciat creato quondam homini nihil prius, antiquiusque à Deo præceptum & institutum, quàm matrimonium, idque & inter sacra mysteria numerari, & apud omnes gentes summopere celebrari: sic homo tanquam diuinus seruat speciem humanam successione perpetuam; tanquam gratus, reddit naturæ, quod accepit ab ea velut fideicommissio, vt posteris restitueret. Mundi constitutus est, non Dominus; sed velut solo iure vtendi, fruendi, saluâ rerum substantiâ; vt autem vsus fructuarius debet facta tecta præstare, ¹ seminarium renouare, ² in locum de mortuarum arborum, alias substituere; ³ in locum capitum de grege defunctorum ⁴ ex agnatis supplere, sic æquissimum est, ne species humana depereat, ex aliis natum, ex se natos naturæ retribuere. Philo Iudæus ⁵ introducit Abraham, sic à Deo prolem petentem, supplex imploro vt semina scintillæque foueantur è quibus lux salutaris accendi queat, quæ tanquam lampas per manus tradita, mundo æquæua fiat.

¹ Gellius lib. 2. c. 15.

Apud antiquissimos Romanos & Lacedemonios ¹ maior rerum omnium honos, maiori ætati habebatur, sed postquam soboles ciuitati necessaria visa est, & ad prolem populi frequentandam, præmiis ad id atque inuitamentis vsus fuit, tum antelati quibusdam in rebus, qui vxorem, quique liberos haberent, senioribus neque vxorem neque liberos habentibus; sicuti lege Iuliâ ei ex censoribus fasces sumendi potestas fuit, non qui plures annos natus est, sed qui plures liberos quàm collega, aut in sua potestate habet, aut bello amisit; ad decurionatum ² obtinendum, patrem filios habentem, non habenti anteferri constat; & ætatis legitimæ defectus, ³ suppletur ex numero filiorum ad honores; qui tres liberos Romæ, ⁴ quatuor in Italia, quinque in prouinciis habebat superstites, vel qui in acie amissi sint, excusabatur à tutela.

¹ l. 9. C. de decurio. ² l. 12. C. de adm. tuto. l. ff. de mino. 25. an. ³ §. 1. Inst. de excus. tuto.

Contra cœlibes tanquam arbores steriles ficasque auersabantur antiqui, ipsis etiam senioribus iuuenes non cedebant, quia ipsis cœluros non genuissent; tandem quod corpore bono publico non præstiterant, ¹ pecunia in ærarium deferendâ compensare damnabantur. Hinc Enochus tertium genus hominum, ² neque vir, neque fœmina, sed monstrum quoddam ab hominum natura alienum, occursum infaustum & inauspicatum, si quis mane domo egressus id primum viderit; punitur tanquam ficcarius ³ qui facit spadones, & qui sibi sponte genitales partes absciderat, ⁴ à petita bonorum possessione exclusus fuit, & nequidem causam dicere in iudicio passus est, ne obscenâ præsentia, inquinataque voce tribunalia magistratuum, sub specie petiti iuris polluerentur. Ita nec Eutropius Enochus consul, consularibus fastis relatus est.

¹ Plato. 6. de legib. Valer. Maxim. lib. 2. c. 4. ² Lucian. dial. Enochus. ³ l. 4. §. 1. ff. ad l. Cornel. de ficut. ⁴ Valer. Max. lib. 7. c. 7.

Huic humanae, cuiusque rationi accedit diuina, nam Deo dicenti Crescite & multiplicamini, parendum est, inquit Clemens Alexandrinus,¹ eaque ratione homo sit Dei imago, quatenus cooperatur ad generationem hominis; sacramentum hoc magnum est in Christo & in Ecclesia, decernit Apostolus;² hac enim unio unde propagatur vita temporalis, refert sacratissimum mysterium, cui debemus aeternam, & cui ut late diffundatur, materiam praebet; Unde damnati sunt ab Ecclesia velut haeretici, qui nuptias prohibebant de quibus idem Apostolus,³ in nouissimis temporibus discedent quidam a fide, attendentes spiritibus erroris, & doctrinis daemoniorum prohibentes nubere: sic impij Manichei damnati, quod dicentes corpus esse a malo principio, generationem quantum possibile erat, impediebant ne malum multiplicaretur. Sic Tertulianus⁴ agit aduersus Marcionem, qui nuptias prohibens, soli coelibae & spadoni baptisma conferebat; fementem, inquit, generis humani compescere totum optimo Deo non congruit, quomodo enim saluum hominem uolet, quem uetat nasci, de quo nascitur auferendo; quomodo habebit in quo bonitatem suam signet, quem esse non patitur? quomodo diligit eum, cuius originem non amat, non erit humanior duritia Pharaonis nascentium encratis, nam ille animas adimit, ille non dat, ille auferit a vita, hic non admittit ad vitam, sub utroque homo interficitur, in altero iam edicus, in altero edendus. Iisdem argumentis Ebrardus⁵ pugnat contra Waldenses haereticos nuptias interdicens; Nihil inquit, Christus redemisset, nisi Christo filios & filias genuisset Ecclesia, si eorum inuidia uoluisset, etiam ipsi nihil essent, qui ergo nubere prohibet, & hominem nasci prohibet, qui autem nasci prohibet, prohibet & renasci.

Christi tamen Domini sententia⁶ a communi propagationis lege absoluuntur, qui propter regnum caelorum abstinent a coniugio, qui dixit crescite & multiplicamini uirginitatem postea suadet,⁷ modum figit, qui modum aliquando diffuderat, is colligit qui sparsit, is caedit sylvam qui plantauit, is merit segetem, qui seminauit, nec ut damnanda caeditur seges, sed ut tempore suo parens; tempus enim breue est, inquit⁸ Apostolus. Itaque sapiens ad meliora properat, vitam amulatur Angelicam, ut possit effici unus cum Deo spiritus. Nec propterea timendum ne deficiat species humana, nam ut inquit Christus,⁹ non omnes capiunt uerbum istud; arcta uia est¹⁰ quae ducit ad vitam, & pauci sunt ceterorum comparatione qui istam ingrediuntur. Facultas generandi data est propter totam speciem, inquit D. Thomas,¹¹ sicut ars aedificandi & pugnandi, ut autem non est necesse quod omnes homines sint aedificatores aut milites, sed sufficit aliquos esse, quantum expedit ciuitati, qui talibus fungantur officis,

¹ lib. 2. Pedagogo. c. 9.

² Ephes. 5.

³ 1. Timoth.

⁴ Baron. an.

⁵ 227.

⁶ lib. 2. in fine aduersus Marcionem.

⁷ Biblioth. Patrum to.

⁸ 4.

⁹ Math. 19.

¹⁰ Tertulian. lib. 1. aduersus Marcionem in fine.

¹¹ 1. Cor. 7.

¹² Math. 19. Math. 7.

¹³ Contra Gentiles lib. 3. cap. 136.

l. 1. C. de
infirmis
pœnis cœli-
batus.
⁷ Nou. 5. de
Monachis.

⁸ lib. 5. de
Repub.
⁹ Arnob. lib.
1. adu gen-
tes.

sicut in corpore, diuersa membra ad diuersos actus ordinantur; sic cum generatio non sit de necessitate indiuidui, ut est potus & cibus, sed tantum de necessitate speciei, non est necessarium quod omnes homines actibus generationis vacent, sed quidam ab his actibus abstinentes, possunt aliis mancipari, puta militiæ, vel contemplationi: propterea Iustinianus christianus imperator^a abrogauit leges, quæ cœlibatui pœnas indicebant, & vitam cœlibem in monasteriis profitentes⁷ miris extollit laudibus. Nec inde timet aliquid Reipublicæ nociuum fieri, cum tanta sit hominum fœcunditas ut ne numerus eorum excedat, p^{ro} ratione ciuitatis limitanda matrimonia præcipit Plato,² & pestes, bella, diluua, similesque clades mundo censet esse necessarias,⁸ ut luxuriantem hominum multitudinem demerant. Inhibenda in vitibus palmitum fœcunditas, ea enim est natura, ut parere malit quàm viuere, quidquid materiæ adimitur fructui accedit. Sic in homine primùm sensibus dedito coërcenda fuit hæc cupiditas fructui spiritus inimica. Concedatur Religioni, quod casus aut iniquitas absumeret; quod ars ad fœliciores prouentus refecit.

ⁱ 1. Cor. 4.
• Can. nu-
ptiæ. 32. q. 1.

Cæterum steriles non sunt habendi, qui dum generationem animantibus communem negligunt, imaginem suam mentalem in rectè factis exprimunt; per Euangelium, inquit Paulus,^b vos genui, & sicut nuptiæ terram implent,^c sic virginitas paradysum: sic se subtrahunt à carnali commercio, ut spirituali magis indulgeant sintque communes virtutum parentes, ita delitescunt in secessu, ut illic porissimùm agant & profint tum singulis tum vniuersis, ingenio, voce, consilio.

Mutuus est inter utrumque sexum amor.

§. 3.

⁴ Gen. 1.

• De genera-
animal. lib.
1. c. 2.

IN principio^d Deus creauit cœlum & terram, cœlum ut agens, bonitatis suæ maximam, splendidissimam, incorruptam in corporali natura imaginem; Terram ut patiens, perfectibile, non minùs auidum recipiendæ perfectionis, quàm cœlum communicandæ. Cum autem, ut dicit Aristoteles,^e mas sit qui in alio gignit, fœmina quæ in se, meritò cœlum ut mas, terra ut fœmina statuitur ad rerum inferiorum generationem. Æternus rerum parens, non minùs in ordinando sapiens, quàm in creando potens, organicam mundi molem in tam præclarum ordinem digessit, ut summa imis, & ima summis citra confusionem miscerentur, primumque amoris in natura vinculum inter formam & materiam, cœlum & terram, abundantiam & egestatem

egestatem, vtriusque descensu & ascensu vniuersa constare conuersim implexa littera VA. Hieroglyphicè testantur Ægyptij. Sic spiritus viuificus à superioribus naturis in has inferiores diffuens efficit vt terra non sit amplius inanis & vacua; sic cœlum, sol, ignis sursum sunt, & infra mittunt vires suas; terra autem emittit semen in altum; hic enim est ordo naturæ, vt descendat quod in sublime est, & ascendat quod in imo est; sic ignis propriam sequens materiam descendit, licet ascendat per seipsum; sic in animali principium motus est à cerebro, è sursum exiens vsque ad vltima organa pedum.

^f Paracels. lib. 1. fagacis Philosphiz.
^g Albert. Magn. lib. 2. de motib. animal. c. 2.

Vt vniuerso suæ partes conueniant, & sit in illis similiter superioris cum inferiore coniunctio, perfectorum animalium species quælibet ad indiuiduorum generationem, habet marem & fœminam æquali semper numero in his quæ bina p̄riunt, vt sunt columbæ, turtures, in cæteris ferè pari, sic vt æqualitas quæ vni familiæ deest, ab altera compensetur. In animalibus autem quibus multiplex est partus, prodigiosum est, omnes mares aut omnes fœminas nasci. In ipsomet innocentia statu fuissent tot mulieres, quot viri; dum planta putrescit & in animalcula mutatur, sunt hæc non vnius quidem, sed vtriusque sexus. Intendit igitur, vt maris sic fœminæ generationem natura, cum vterque sexus æquè necessarius sit ad speciei conseruationem, debiliorque fœmina sic intenditur quemadmodum sub cœlis & elementis superioribus terra, venter sub capite, materia sub arte, populus sub principe. Ita dicit Deus, non est bonum hominem esse solum, faciamus adiutorium simile sibi, scilicet ad generationem, non ad alias operationes, quæ melius perficerentur auxilio viri, quàm mulieris. Fit quidem fœmina propter virtutis actiuæ debilitatem, imaginationis errores, materiæ indispositionem, vel propter aliquam transmutationem ab extrinseco, puta à ventis australibus qui sunt humidi, & in hoc mirari licet generationibus præfidentem diuinam prouidentiam, quæ ex fortuitis ordinem, ex indiuiduorum defectu speciei conseruationem elicit.

^h Supra l. 4. §. 1. & l. 12. §. 1.

^k Plin. lib. 10. cap. 44.

^l D. Tho. 1. q. 99. a. 2. ad 3.

^m D. Thom. 1. q. 92. a. 1.

ⁿ Idem ibidem.

Illa maris & fœminæ perfecta distinctio reperitur tantum in perfectis animantibus, nam nata sunt ad quasdam operationes generatione nobiliores; & illas exercere debent extra tempus coitus in quo videtur vnum corpus fieri ex mare & fœmina. In illorum etiam formatione, cum plura requirantur, sicut in magnis ciuitatibus, distincta debent esse officia, quæ in minimis exercentur ab vno. Sic plantæ virtutem generationis habent simul actiuam & passiuam, semenque in se productiuum sui similis, cum hæc alimento iugiter inhærescant altissimis defixæ radicibus, nec ad mouendum sint aptæ, confusas perpetuoque mixtas habent maris & fœminæ vires vt nullo

^o Arist. 4. Politic c. 15.

Plin. lib. 13.
cap. 4.

alterius congressu ex seipsis progignant. Arboribus tamen^m, imo potius omnibus quæ terra gignit, herbis etiam utriusque sexus distinctionem aliquam inesse diligentissimi naturæ trahunt. Manifestior est in palma, cuius foeminae sine mare non gignunt, circa illum narrant pronæ blandioribus comis; illum afflatu visuque ipso, & pulvere etiam circumstantes dicunt maritare, huius arbore excita, viduas post sterilefcere, adeoque est veneris intellectus.

Obscurus tamen est si comparetur ei qui viget in animantibus, quorum ut sexus distinctior est, sic ardentior, exultans, blanda, sagax magis libido: quis non miretur bombices qui ex serico quem sibi texuerant tumulo rediuiui, & ex erucis facti papiliones albi, pulchri, nec volant nec edunt, sed propagationis tantum causâ sic transformati, miro sensu, iudiciisque nobis ignotis, masculi foeminas ambiunt, illis alarum applausu crebro gratulantur, copulantur, mox à partu, emisso quod in proximum annum seruatur semine, contabescunt & intereunt. Etiam lambrici ex sensibus solo tactu præditi, sexum agnoscunt, ut vere, tempestate potissimum humidâ calidâque, ex cauernis medij prodeuntes, apertis vteri meatibus coniunguntur. Fera quælibet animalia, etiam infensa sibi, ut lupi, canes, apri, tauri, foeminis suis blandiuntur, & ab illis læsa non se vindicant, coram suis aues canoræ mirè gestiunt, ardentius modulantur; columbus circuit, tripudiat, moras indignatur pleno gemibus gutture; pauo consorti suæ placiturus conchatam caudam, gemmantisque colores explicat, aduerso maxime sole, quia sic fulgentius radiant.

In homine potissimum mutuus est, blandus, ardens, si quid obstet vim & iras spirans, inter utrumque sexum amor, cumque cæteris animantibus temporarius sit, in illo perpetuus est, sic intelligendum videtur illud genesis, erunt duo in carne vna. Edificauit Dominus Deus costam, quam sumpsit de Adam, in mulierem: benè dicitur edificauit, inquit D. Ambrosius,^a quia in viro & muliere domus videtur esse perfecta, sicut enim vir publicis officiis, ita mulier domesticis ministeriis habilior censetur, vnde flamen dialis^o si vxorem amisit, velut domo destructa, mutiloque corpore flaminio decedit; vnum sunt, propterea si viro vsus domus relinquitur,^p potest habitare cum vxore, & si vxori relictus sit, potest habitare cum viro, at ab inuicem diuersi, velut imperfecti nec integri reputantur. Nemo culpet homines, quòd huic naturali in sexum propensionis desint, sed quod illi nimium indulgentes vxorij, feriatâ ratione toti sint in sensibus: nam propter ipsum videre & videri, tot fiunt diurni nocturnique conuentus, omnes pompæ in publicum prodeunt, ut gloria insolescat, & complacendo luxuria negotietur.

ⁿ lib. de paradiso. c. 11.

^o Gellius. lib. 10. c. 15.

Pl. 4. ff. de vsu & habitata.

occupat hic ardor iuuenum mentes, & primos illarum impetus à rebus honestis, miserè detorquet ad muliebria; occupat viros, mille periculis implicat, & hic sæpè pessimus dæmon facès priuatæ publicæque discordiæ, certaminum & bellorum accendit: occupat senes ætatis & maiestatis oblitos, velut sint quod fuerunt, canis & rugis mouent controuersiam intempestatiuâ lasciuiâ. Ita vidimus equos veteranos, fractis viribus, ad equæ tamen conspectum & odorem exultabundos, saltibus, hinnitu, lætâ & arcuatâ fontis compositione iuuentutem mentiri. Tandem non ætas, non insignis sacra publicæque vitæ conditio, sexus obliuionem inducit, opinio, dignitas, fortuna, cedit naturæ, cuius bonum in perniciem suam conuertit modum excedens humana cupiditas.

Amor si excedit torquet, temperatus ad omnia felix est.

§. 4.

BRuta feruntur in venerem ardore cœco, per quem sola sexus distinctione placet fœminæ mas, mari fœmina, quique nihil appetit præter copulam, quâ languescit expletâ. At homo simul intelligentiâ & sensu præditus, geminum habet amorem, geminamque venerem, vnâ cœlestem quam Astrologi tribuant libræ, aëreæ Veneris domui, aliam terrestrem, Tauro propriam, animalem, corporeæ scilicet generationi deditam. Cum primum pulchritudinis humanæ species oculis nostris offertur, eam mens in qua residet prima venus diligit & veneratur, velut imaginem diuini vultus cuius, ex propheta, lumen signatum est super nos, & cui atridet vniturque sympathicè hic supremi decoris in corpora diffusus radius. Non itaque corpus hoc amans desiderat, sed supremi luminis splendorem per corpora resurgentem, admiratur, affectat & stupet; quapropter quod cupiunt, aut quærunt amantes, nesciunt, Deum namque ipsum ignorant, cuius sapor occultus, odorem quendam sui dulcissimum operibus suis inseruit; hinc coram illo Dei simulachro obstupescunt, contremiscunt, propter illud despiciunt cætera, & in illud vellent transformari. Hunc amorem diuinitatis quendam sensum præ se ferentem non improbat, imò velut innocentem, à turpitudine penitus alienum, fouet etiam timorata conscientia, sibi que de illius puritate in arcanis suis plurimum plaudit. Oues Iob igne cœli comburuntur, idest, inquit D. Gregorius, etiam innocentes ardent amore, qui dicitur ignis Dei, quia si non faciente Domino, tamen permittente, decoris sui speciem imprimente generatur.

¶ Marfil. Ficin. in conui. Platon, orat. 3.

¶ Moral. in Iob. c. i.

Cc ij

Licet hic amor habeatur inter res honestas quæ sibi præmium sunt, amans tamen amari vult, & sibi velut mortuus viuens in amata persona, de qua solum cogitat, pro qua solum agit per mutuum illius amorem, vitam sibi restitui desiderat iterum amore refundendam; sed ardoris sui conscius, nescitus alieni, quem etiam stupens debitis officiis non valet promereri, rebus velut desperatis tacito more conficitur, inter vitam, mortemque medius, vitam doloris sensu, mortem pallore, rerumque omnium abdicatione præfert: dejecta mens, suis tantum intenta pœnis nihil aliud capit, non studia, non domestica publicaque officia, pendent opera interrupta, minæque murorum ingentes: sic apud Comicum loquitur adolescens, & tædet & amore ardeo, & prudens, sciensque viuus, vidensque pereor, nec quid agam scio. Miserum quod dolor placet, & suam cladem inter suspiria recognoscens animus liquefcit in obstinata tristitiæ voluptate, velut iustum sit, imò gloriolum tam illustribus flammis absumi. Hic intellectualis amor à natura fuerat inditus homini, ut dum diuinam formam contemplatur, huic concupiscat similem generare, indeque coniugium honestatem, venerationem, firmitatem, acciperet, & sciret vnusquisque, ut ait Apostolus, vas suum possidere in sanctificatione & honore; at infirma mens dum primæ veneri nimium adhæret, ab illa simul & secunda, quæ propagationem intendit, proscibitur; sic ille in flammis abût, sic pectore roto, vitur & sterilem spirando nutrit amorem.

Virgil. 4.
Æneid.
Terent. in
Eunch. act.
1. sc. 1.

1. Theosal.
c. 4.

Ouid. 13.
Metaph.

D. Ambr.
lib. 1. de
Abel. c. 5.

Non naturæ sed incompositæ mentis vitium illud est, ut eius è contrario, quæ in carnales solos affectus, brutorum more labitur illoque igne nigrescit, sicut aliæ in sterilem cinerem conuertuntur. Sæuus criminum stimulus est libido quæ nunquam manere quietum patitur, nocte feruet, die anhelat, de somno excitat, à negotio abducit, à ratione reuocat, aufert consilium, amantes inquietat, lapsos inclinat, castis insidiatur, potiundo inflammat, vsuque accenditur, nullus peccandi modus, & inexplicabilis scelerum sitis morte tantum sananda, quanquam sicut ad legitimos amores hominem allicit natura pulchritudine, sic à vagis deterreret horrendâ sceditate corporum virulentâ sanie diffluentium. Hoc amoris infami lapsu, vires animæ, corporis, fortunæ, gratiæ diabuntur, homo de spiritali fit caro & sanguis, & corruptione suâ sic olim mundum infecit, ut cælo terraque confluentibus aquis eum opportuerit deleri diluuiio.

At amor castigatis his excessibus, & in temperiem mixtæ ex intellectuali & corporea natura congruam veniens, nexus est opportunus, viri intellectu, mulieris sensu prævalentis; vires vnus, sic alterius infirmitati concordēs præstat, ut ex astrologorum aphorismo venus liget martem, & ex vtriusque congressu nata dicatur harmonia;

nam præstat inter onera matrimonij grande solatium. Amor sexus ex instituto naturæ procedens, non abstractus, non ferus, tria potissimum efficit in amante, pulchritudinem, industriam, fortitudinem.

Amor pulchritudinis proles ipsam, ut cumque conceditur, velut parentem in omnibus exprimit, amantem pulchrum efficit, tum ut conformetur pulchræ rei amata, tum ut pulcher pulchræ, pulchris gaudenti reciprocum amorem promeratur. Cælestis illius caloris velut primordialis formæ proprius effectus est, materiam, partium ordine, luce decore, qui diuini splendoris fulgor est, exornare; sic amantes frontis lætitiâ, vestis ornatum; auri, gemmarum ignes rutilos, florum pigmenta, incessus, totiusque corporis gratiam impensius affectant. Est enim pulchritudo internæ bonitatis flos alliciens intuentes. & sensibilis quædam ratio, intellectuali sympathica simul & gratissima. Sic anno renascente² sentiunt arbores fecunditatem suam, & gaudium floribus testantur, tunc variis colorum picturis in certamen usque luxuriant, aliasque quam sint, ostendunt; læta tunc est camporum facies, gratissimos odores spirant zephiri, personat aër auium dulcissimo concentu; tunc sol recedens ad primum punctum arctis in quo fuit creatus, naturam prouocat ad latè celebrandum diem suum natalem, utque solito pulchrior ad amores & partus disponatur; tunc etiam dies sunt longiores, ut diutius frui liceat ad miraculum gratissimo spectaculo, proximæ fecunditatis spes nutriente. Adrianus sophista^a Athenis non declamabat, nisi auro & gemmis splendidâ veste; Demosthenes^b eloquentissimus, etiam in vestitu fuit nitidus & venustus; similis genij Pacrasius pictor,^c quoties pingeret, purpurea veste induebatur, aurea corona capiti imposita; eo cultus splendore amorem erga decoras artes, & testabantur suum, & conciliabant alienum; egregium opus paritura mens illi pulchritudine præludebat & semetipsam, ut opus ideæ promissisque responderet, prouocabat. Amorem velut diuinum quid in se habeat, his augustissimis cæremoniis, & velut inconcussæ fidei primitiis placandum putant, & quia sapientiæ partus est, magnificè^d tractandum.

Igitur amor est avidus pulchri, ut autem nullum sine medijs obtinendi naturale desiderium infitum est, etiam callet artes quibus inducatur non vulgaris sed excellens pulchritudo. Superior cælestium spirituum hierarchia cæteras illustrat, in cælo venus amoribus præsidens, dicitur lucifer, non solum quia parum a sole distans sæpe nitet cum illius aurora, sed eo quod inter planetas lucidior & pulchrior, inter mercurium & solem media, lucem artesque mentibus infundit ad splendorem obtinendum. Amor ignis est, habens cum

Cc iij

^a Plin. lib. 16. c. 25

^b Philostr. in vitis Sophistarum.
^c Gellius lib. 1. c. 5.
^d Athenæ. lib. 11. c. 27.

² 2. Macab. 2.

c. 22. q. 33.
2. 1.
Athenz.
lib. 13. c. 5.

Athenz.
lib. 14. c. 15.

Sapient. c.
14. fulgent.
mytol. lib. 1.
Lactant. de
origine er-
roris. cap. 1.
Plin. lib.
35. c. 11.

ardore splendorem, nam delectationis quæ amorem comitatur proprium est, inquit D. Thomas^e animum dilatare ut magis obiectum suum capiat, hinc Athenis^f in academia statuam amoris erexerant, cui quoditianum fiebat sacrificium, velut amor artibus & scientijs omnibus quæ illic docebantur addiscendis propitius esset; est enim amor boni & pulchri, artes autem omnes sectantur bonum & pulchrum. Hic docet bestias propagationis tempore ad edendos securè fœtus suos, latebras quærere, cubicula sternere, aues miris & naturæ suæ congruis modis nidos fabricare: hoc ardore succensus spiritibus philomela die noctuque meditatam carmen decantat, & alie volucres similiter altè concinunt æmulo congressu, ut mirum sit tantis vocibus, tam exigua corpora sufficere. Quis dubitet ut inter aues, sic inter homines ortam ex amore musicam, cum ideo venus dicatur harmoniæ mater, & apud omnes populos etiam barbaros orbis noui, suos affectus amantes exprimant cantilenis. Primus inuentor musicæ^g amatorias odas cecinit, nec vnquam magis excellunt, quàm in amatoris velut duplici sympathico furore perciti poëtæ: illis affinis est eloquentia, quam etiam rudes affectant, cum amare cœperint, non ingrato peritis spectaculo, videre quo ferat æstus ille naturalis, vnde rhetorica duxit originem.

Artes cæteræ debent similiter suos ortus & perfectiones suas amori. Amissi filij desiderio pater,^h quam in mente ferebat, imaginem expressit ære, & colendam feruis exposuit; fingendarumⁱ similitudinum ratio, idcirco ab hominibus inuenta est, ut posset eorum memoria retineri, qui aut morte sublati, aut absentia separati sunt. Pausias pictor amavit Glyceram,^k coronas ex floribus texentem, certauit imitatione eius, & flores omnes pictura expressit; simplicium & compositionum vim primus tentauit, medicinamque orsus est qui dilectæ morbo laboranti subsidium conatus est asserre. Denique scientiæ & artes omnes circa amorem versantur; musica considerat quis tonus placeat; gymnastica quis gestus; agricultura quo semine gaudeat terra; astrologia amicitias siderum; sacerdotes quæ officia Deo amica sint, & ad artium inuestigationem impellit oblectatio.

Tandem amore spiritus vitales & animales incalescunt, sic lætiores discussâ caliginè lucidi, diffusi feruntur ad fortia contempto periculorum metu, vnde eiusdem speciei animalia potissimum inter se decertant, tempore coitus, apud homines etiam hodie Venus Marti consentit, validumque conciliandi muliebris amoris philtum est bellica fortitudo, imbelles plus mirantur, quod plurimum ab eorum distat infirmitate, gaudent illo ad sui defensionem parato presidio; præcellentis pulchritudinis putant argumentum à fortissimis possideri, cum ipsa fortitudo, sit prædominantis amoris effectus ipsæque se

fortes existimant, vnum cum fortibus effectæ, Apud Græcos & Per-^{1 Athen. lib. 13. c. 11.} fas^{m lib. 7. de legib:} vrgente publicâ necessitate, amicæ diis supplicabant, ardentius enim supplicant. At Plato^m dicit absurdum mulieres in bello non dimicare, veluti aues pro filiis contra feroces bestias, sed ad aras confugientes, infamare genus humanum, velut omnium ignauissimum; illas asserit amore fortitudinem & concipere & viris inspirare; ita Spartani venerem armatam colebant; Alcibiadesⁿ amori plurimum deditus, & hinc se sentiens haurire fortitudinem, pinxit amorem in clypeo: Persæ coniuges liberos, pollices ducebant secum in bellum, vt fortius decertarent. Hector generosius pugnat, & instaurat certamen, cum aduertit se spectariâ Trojanis mulieribus, quæ pro muris stabant: id feliciter successit Ferdinando Regi Hispaniarum, qui ducens secum in bellum Isabellam Reginam, cum toto genitico aulico, gloriæ apud mulieres cupidine sic accendit militum animos, vt insignem de Rege Granatæ victoriam reportaret.

Vt fortitudinis incentivum, sic præmium est amor, olim inter disceptantes procos propositis publicis certaminibus dilecta cedebat victori; Plato^o his qui se præclare in bellis gesserint, concedit quas voluerint nuptias; David^p obtrinet Michol filiam Saul in coniugem, ob deletos Philistæos; Caleb^q dat filiam suam ei qui urbem Cariatsepher cœperit, & mos fuit milites, id est militum amores, myrtho veneri dicatâ, coronare.

Igitur amor si iustis limitibus contineatur, primum & maximum est providentiæ donum, prouocans homines ad proles susceptionem, & ad fortia quæ necessaria sunt ad educationem. Fallit heroas magna, publica, bellica, æterna meditantés, dum illos subicit puellæ, cuius mens est infirma, tunc potissimum cum floret pulchritudo; fallit sapientem qui cum ambiat à nullo pendere, summo bono in sinu suo posito frui, volens tamen extrâ fertur, infirmo sexui seruitutem exhibet, & ex eius ore, vultuque placido, felicitatem suam metitur. Raptus & magiæ quædam species est, singulorum quidem liberati noxia, sed humani generis propagationi, dulce necessariumque malum.

ⁿ Plutarch. in Alcibiad.

^o Lib. 5. de Rep.

^p 1. Reg. 18.

^q Iosue. 15.

^r Plin. lib. 15.

c. 29. Tertul.

de corona

mil. c. 12.

^r Vide supra l. 12.

Amor consortem non patitur.

§. 5.

Licet animalia quæ naturæ suæ facilis genio gregalia sunt coetus lineant, solidæque pacis fœdera videantur sancire ob solam quam habent in eadem specie conuenientiam, præualet tamen in singulis amor sui, iras enim accendunt & fortiter decertant ut quodlibet sibi similibus præferatur pro cibo & venere, ita vim irascibilem concupiscibili dedit in præsidium natura. Appetunt vitam diuturnam in qua consistit usus omnium operationum & voluptatum, ut hanc ergo tueantur collapsasque vires restituunt, quærunt mira solertia cibum necessarium, & inuentum si desit copia quæ pluribus sufficiat, quod viribus præualet, cæteris exclusis totum occupare nititur. Ita moribus se dilaniant canes exiguâ quadam escâ inter multos non multum impares projectâ, quam partiri potentioris auida fames non patitur, sic rapacia quæuis animalia, quibus non aliter quàm inito conflictu præda contingit, viuunt ab inuicem segregata, prouidentia naturæ quæ sic tollit occasionem affiduz, & in magnis armatisque viribus crudeliori pro cibo dimicationi. Generaliter quæ plus amat natura, minus patitur inter plures fieri commune.

Furit magis speciei cuiuslibet mas, dum statis temporibus ambit fœminam, ut procos excludat, solusque concupita fruatur; tunc enim agit non pro singulari vita tandem morti concedenda ut in cibo præ cæteris obtinendo, sed pro speciei conseruatione sic pro vita multiplici, per successiuas propagationes immortalis, quàm quilibet per se magis quàm per alium seruari cupit, velut proposito quodam æternitatis præmio. Inter hyænas^v mares singuli fœminarum gregibus imperant, timent libidinis æmulos, ideo grauidas custodiunt, morsuque natos mares castrant, contra grauidæ latebras perunt; Odores pardi^x coitum sentit in adultera leo, totaque vi consurgit in pœnam, idcirco aut culpa flumine abluitur, aut longius comitatur. Videmus tauros fœminas suas cornuali concertatione defendere; arietes pro suis ouibus capitaliter insæuire; equos adiunctas sibi fœminas colaphis ac moribus vindicare; In columbis imperiosos mares ob suspicionem adulterij pleno quærela gutture, sæuis ictibus fœminas rostro ferientes: quantâ feritate decertant inter se gallinacei, & in cæteris auibus mares, vbi vernum tempus rediuuiuo calore proritat illos in
venerem

^v Cardan. de rerum. variat. c. 27.

^a Plin. lib. 8. c. 30.

^x Id. cap. 16. & lib. 10.

cap. 34.

venerem cum germanæ sint concupiscendi & irascendi virtutes, illos facilè concitat ad iram libido.

Pluribus de causis hic zelotypiæ motus, violentior est in homine quam in cæteris animantibus multiparis, nam in illis vt in canibus, lupis, cattis, vulpibus, fœmina potest à pluribus masculis iniri, integro cuiusque fœtu, & omnium partu; at hominis conceptio vnici maris opus est; quòd si plures admittat fœmina, intemperantiam fœminamque confusionem natura damnat vt plurimum sterilitate. Hinc impressit fœminis studium seruandæ pudicitæ, quam iterum impotenti zelo maritus exigit, vt hoc duplici præsidio tutior esset animantis omnium præstantissimi genitura. Brutorum mutuam libidinem accendit sola sexus in eadem specie distinctio, at hominum amorem excitat fouetque pulchritudinis tum corporeæ, tum spiritualis, virtutem scilicet diuino quodam radio præ cæteris effulgens species. Zelum igitur ex instinctu nascentem plurimum auget honoris stimulus, nec regna' ferre socium nec tæda sciunt; non se compatiuntur vt duo in eodem loco corpora, ita nec amores; amica censerur inter res illas quæ simul ad duos non possunt pertinere; vnus proci commendationem, alterius splendidior virtus obscurat, vota destruit. Inde factum est vt iure gentium, mariti fama vxoris incontinentis opprobrio læsa sit, velut ille careat his dotibus quæ amorem possint mereri, stipulatum conseruare.

7 Seneca
tragic. in
agamem.

Sexus imbellis plus miratur in viro bellicam fortitudinem, hanc plus amat, illi se libentiùs, quia tutiùs committit, vt testantur theatra quæ vix martem sine venere, heroam sine dilecta, variis empta certaminibus referunt. Gloriosum igitur apud homines habetur pulcherrimas vxores promereri, & id fuit in Platonis Republica viris in bello fortibus propositum præmium; nec sine prouidentia, nam eadem bellica fortitudo quæ quas voluit nuptias consequitur, eas ab aliis intactas sibi seruat, & petulanti fœminarum procorumque lasciuæ frænum iniicit. In contrarium malignus populi rumor hunc publicâ notat infamiâ quem mulieris incontinentia decipit, reali si non formali diuortio aliis velut amore dignioribus in iura sua receptis.

Huic malo ex aliena culpa crudeliter innocentis famam lædenti, vt maturiùs legès occurrerent, lenibus primum, tum acerbioribus remediis vsæ sunt. Primo genicæum in secreto domus procul à virorum confortio secretum habuere Parthi, Græci, nunc etiam Hispani & Itali. Mos fuit mulieres sub Eunuchorum & vetularum inuida fidiæque custodia domi continere, in publicum non nisi velatas egredi, velut hæc sit armatura pudoris, vallum verecundiæ, murus sexui qui nec proprios emittat oculos, nec admitat alienos; qui perficiat quod tentauit natura, dum illis capillos ampliores concessit pro velamine: vt nequidem principi

* Tertulianus lib. de
Veland.
Virginib.

^b Syntagma
Iur. lib. 6. c.
20. n. 11.

^b liceat uxores sine mariti comitatu in trepidum & choræas vocare.

Quemadmodum in cæteris rebus, sic in hoc generationis prælu-
dio vitur natura luditque contra positis, hic largitur pulchritudinem,
quæ cum sit diuini splendoris radius diffundi vult & videri, visa mentes
per oculos rapit, omnibus grata, ab omnibus expetita. Inde succen-
ditur zelus qui lucem hanc obscurare, solem nubilo tegete tentat, vt
externæ cupidini materia subducatur, sibi que seruet quod omnium
ambiret libido. Id tamen fit in omnium, etiam dilectæ, zelantisque
pœnam, qui amoris dulcedini horrendas miscet amaritudines; vnde
merito notant astrologi septimam cæli domum, ex diametro primæ
vitæque oppositam, simul significare nuptias & hostes. In hoc affe-
ctuum conflictu partibus ita compositis, vt vnus sit contra plures, quis
non æstimet plures præualere in vnum hunc pugno lucem ne fulgeat
continere volentem; raram esse cum pulchritudine pudicitiam, vix tot
procorum amoribus tentatam, aliquem non redamare. Fallit vigiles
exploratorum oculos sagax amor, cogi nescius nititur in vitium; pla-
cet inconcessa voluptas, iusque peccandi facit ipsa peccati suspicio. Scit
hæc zelantis animus, hinc torquetur, & in pœnam suam diligens alie-
næ cupiditatis explorator, cum grauem facti suspicionem^c conceperit
potest ex ea iudicio contendere, & thori sui vindex ream coniugem
postulare. Motum hunc licet acerbissimum, horrendi tamen criminis
ultorem in antiqua leges Deus comprobabat miraculo fere quoti-
diano per aquas zelotypiæ.

^c l. 2. §. fin.
& l. 30 Cod.
ad l. Iul. de
adult.
^e Num. 5.

Hic attoni non conceditur iras & arma deponere, non licet blandi-
tiis victos ab actione cessare, deprehensam enim in adulterio qui reti-
net, incidit in crimen lenocinij,^d & alieni peccati reus est.^e Diabolus
Domino æmulatur, inquit Tertulianus,^f docuitque suos patientiam
propriam, illam dico quæ maritos dote venales, aut lenociniis nego-
tiantes vxorum potestatibus subijcit. Ne tantum crimen fœda paris-
que turpitudinis indulgentia maneat impunitum, iure Digestorum^g
censetur inter iudicia publica, sic vt liceat vnicuique ex populo reum
postulare, cum læsa sit natura, Respublica, inter Christianos Eccle-
sia sacramenti prophanatione. Iure Codicis,^h proximis tantum, ne-
cessariisque personis defertur accusandi copia, ne volentibus temerè
liceat connubia fœdare. Es quia negotium hoc tenebrarum sine teste
peragiturⁱ vtrosque reos in opere deprehensos lex antiqua marito per-
misit occidere; postea ius hoc excluso marito permissum fuit patri,^k
quia plerumque pietas paterni nominis consilium pro liberis capit;
cæterum mariti calor & impetus fuit refrenandus.

^d l. 1. §. leno-
cinij ff. ad l.
Iul. de adult.
^e Cap. si vir.
de adulter.

& stup.
^f Lib. de pa-
tientia in fi-
ne.

^g l. 4. §. 1. ff.
ad Iul. de
adulter.

^h l. 30. Cod.
cod.

ⁱ Deut. 21.
fen. lib. 1.

^k l. 20. & 22.
ff. ad l. Iul.
de adulter.

^l 1. C. cod.

Eadem ratione lex Iulia^l non permisit mulieres de matrimonio
violato quæri quia nimium obnoxie sunt zelo qui fræno conti-
neri debuit, & vt filio parentem, liberto patronum, ita nec vxori

maritum propter reuerentiam licet in iudicium ex delicto vocare, alioquin naturalem hanc diuinoque iudicio stabilitatem auctoritatem, simul familiae pacem & splendorem leuissimis de causis temeraret. Saltem lex civilis ^m æquissime sanxit, ne maritus possit accusare uxorem adulterij, si ipse impudicè uiuat, & hanc legem ab Antonio Imperatore latam, summopere probat D. Augustinus ⁿ ne maritis videatur criminis impunitas concedi. Nemo sibi blanditur de legibus hominum, inquit D. Ambrosius, ^o eadem à viro quæ ab uxore debetur castimonia; Christianus ^p uxori suæ soli masculus nascitur, vtriusque est vnus Deus ^q pater, vnus Christus pædagogus, vna Ecclesia mater incontinentiam prohibens; vtriusque vna debet esse moderatio & verecundia, quorum est vita communis, communis gratia, communis in cælo sine sexus distinctione, salus. Licet igitur iura non concedant mulieribus actionem in viros, parendum tamen est infirmioribus animis grauius ob violatam coniugij fidem, læsis: vltimum est nuptæ malum, ^r palam mariti possidens pellex domum. Ideo lex diuina ^s præcipit vt si quis noluerit amplius habere consuetudinem cum captiua, eam libertate donet, nec illam cum alia super inducta domi retineat, cum zelotypiæ graui supplicio & imminentibus periculis.

Tam acerbus est hic zelotypiæ sensus in humano corde, vt sæpè populos in principem contempta maiestate concitauerit; plures tyranni perierunt propter excessum luxuriæ quàm crudelitatis, quia familiis suis labem hanc inferri, populi non patiuntur. Tandiu superbiam Regis Tarquinij ^v populus Romanus perpeffus est donec aberrat libido, hanc ex liberis eius importunitatem tolerare non potuit. Eadem querela patres armauit contra filios, vt cum iacob moriens ^z ferit filium suum Ruben hac maledictione, effusus es sicut aqua, non crescas, quia ascendisti cubile patris tui: Constantinus ^y Crispum filium occidit calumnia Faustæ nouerçæ conquerentis quòd eam de stupro tentasset. Eadem vsus est feritare Sigismundus Rex ^z contra Sigerium filium quem ex prima coniuge sulceperat; sic Cætilinæ libido fuit scelestissima, ^a nam cum orestellæ vesano amore correptus, filium haberet nuptiis suis impedimentum, eum veneno sustulit, protinufque ex rogo eius maritalem facem accendit.

Omnes zelotypi sæuiunt in vindictam per calcatas naturæ, familiarum, Reipublicæ, Religionis leges; læsus amor furor est humano satandus cruore, tum in priuaris certaminibus, tum in bellis, quæ sæpè latentem, veram tamen hanc habent causam, vt post Troadis excidium, gentium omnium testatur historia. Quasi vigeret adhuc in mortuis rabies hæc inuida & promissam defunctis quietem possit perturbare; Quidam testamento cauit pulchras quas amauerat mu-

D d ij

^m l. miles. 6. iudex ff. codⁿ lib. 2. de adulter. coniug. cap. 8.º De Abraham. lib. 1.

cap. 4.

^p Tertulia.

Apolog.

cap. 46.

^q Clem.

Alexand.

lib. 1. pæ-

dag. cap. 4.

^r Seneca

Tragic. in

agamen.

^s Deut. 21.^t Bodin. 4.

Reipub. ca. 2.

^v Florus. lib.

1. c. 7.

^x Gen. 49. 4.^y Baron. an.

324.

^z Id. an. 516.^a Valer. Ma-

xim. lib. 9.

c. 1.

Athens lib.

4 c. 17.

lieres in funebri suo conuiuio occidi, ne venirent in aliorum potestatem, huic tamen immanitati restitit populus, irritumque voluit esse testamentum.

Quis humanæ vitæ sortem miserrimam, non miretur, & doleat, videns sic insperatos ubique voluptatibus dolores, amoremque ut ait Plato, dulce-amarum, odia omnium sæuissima parere: summum sibi bonum spondent ex mutua fruitione coniuges, tamen, inquit Apostolus, ^b habebunt huiusmodi tribulationem carnis, sed longè grauiorem spiritus, cum illos zeli feralis & tartareus ardor, in mutuam egerit perniciem. Deus ipsemet peccantibus graues minitans pœnas, personam agit sponsi, cui fides seruata non est, seque passim in sacris paginis vocat zelotem. Hæc vnica vox recenset primum & maximum mandatum decalogi Deum scilicet ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus diligendum. Non vult habere consortem in amore, qui parem non habet in dilectionis retributione ^c & tamen sic vult amari, ut cuncta simul amentur cum ipso, & sic vult amari, ut nihil præter ipsum ametur, debet enim in creatore diligi creatura, non in se & per se summus omnium, summa charitate diligendus est, infinitus infinite, hanc amplificationem, vitalemque infinitatem mentibus inserit, ut sol qualitates suas cognatis corporibus. Mens igitur sponso suo se castam exhibeat abdicatis in totum mundi cupiditatibus; nec enim misceri possunt vana veris, ^d æterna caducis, spiritualia corporalibus, summa imis, ut pariter sapias quæ sursum sunt & quæ super terram. Fœlices illi viri per quos Dominica Ascensio præfigurata; Enoch raptus, translatus Elias: fœlices qui soli iam Deo viuunt, soli vacant intelligendo, diligendo, fruendo: Miseri qui tenentur humanâ cupiditate; qui fidem Deo iuratum non seruantes zelantis mouent iras & in parata dæmonibus incurrunt supplicia.

^b 1. Corinth. 7.

^c D. Bernard. serm. 8. in cœna Domini.

^d Id. ser. vlt. in Ascens. Domini.

Illibata debet esse coniugii fides.

§.

6.

A Nimalia quæ prolem suam non valent educare nisi collatis maris & fœminæ laboribus abstinent à vago concubitu, & illibatam coniugii fidem sibi mutuo seruant, si fera sint & gregalia, partus tempore soluitur similibus societas, masque quilibet solus cum ea quam sibi selegit fœmina, separatim, solitarium, latens quærit domicilium, ut securius suo fruatur amore, & proli nascituræ prouideat. Ita fit inter aues omnes ocynes, etiam inter turtures, palumbos, perdices, coturnices, cornices quæ propterea fœlix erant in nu-

ptiis augurium. Idem optat amans homo procul à cæterorum con-
 uersatione, solus relinqui cum dilecta, quæ sibi omnis boni loco est,
 cuius ideò fœlicissimam possessionem vindicare cupit à procorum
 oculis & concupiscentia. In votis essent syluæ, solitudines, rura sed
 quia mos est ciuitates inhabitare, amori timido se fideiussorem ex-
 hibet publica fides, nam ideò conueniunt in nuptijs contrahendis
 vtriusque familiæ capita, Regis autoritate fit contractus, quem
 Ecclesia sanctificat. Olim ad sponsi domum ducebatur vxor,
 per noctem, vnde faces præferre mos erat, facie tamen recta velo,
 deinceps perpetuo, hisque cæremonijs amori zelantis, consortem-
 que non patienti, blandiebantur; sic transibat in potestatem mari-
 ti, interdum per coëmptionem, vt quemadmodum res nostra sine
 facto nostro ad alium transferri non potest, sic intelligatur vxorem
 ad maritum pertinere, vt alterius fieri nequeat, ipso nolente, & quod
 amplius est, etiam consentire; Nam matrimonium, vnde legitimam
 prolem sperat Respublica iuris est publici, propterea de adulterio
 quo violatur, transigere non licet; illud inultum relinquens maritus,
 lenocinij crimen incurrit, & ipse velut adulter punitur.

Alexa. ab
 Alex. lib. 2.
 c. 5.

l. 11. ff. de
 reg. iur.

l. 4. §. 1. ff.
 ad l. Iul. de
 adult.

l. 8. ff. de
 transact.

l. 2. §. 29.
 ff. ad l. Iul.
 de adult.

Liberum est, seruato conuiuij decore, extendere manum ad escas
 mensæ appositas, sed eas eripere de manu & ore eius, qui prior illas
 accipiendo suas effecerat, vis est omnium indignatione ferienda; sic,
 inquit Epictetus, vnicuique licet pro suæ conditionis modo, virgines
 ambire, sed vbi transierint in mariti potestatem, & effectæ fuerint
 vnum cum eo corpus, crimen est, velut homicidium partem hanc
 essentialem, ab eo diuellere. Etiam barbari sub orbe nouo sine prin-
 cipe, sine lege viuentes, legem hanc naturalem in cordibus suis scri-
 ptam probant, dum illibata seruant coniugia, quæ pollui crimen est
 apud illos vix notum, & si contigerit, expiandum horrendo suppli-
 ciorum genere. Si feris insitum est copulam sam extrema concerta-
 tione defendere, & contra procos vindicare, quamuis plures admis-
 si fœcunditatem non opprimant, id multo magis debet homines,
 cum vagos concubitus, vt in meretricibus natura damnet sterilitate,
 & adulteria leges omnes tum humanæ, tum diuinæ temporalibus
 æternisque pœnis insectentur, addiderunt ad libidinem comprimen-
 dam seueras illas pudicitia sanctiones, gladio impudicitiam coercen-
 tes Respublicæ, vt puritatem vtriusque sexus, & domi connubio
 reseruaret affectus, & in publico metus legum, vt sic duplici præ-
 sidio castimonia niteretur, cum intus sit quod ametur, & foris quod
 timeatur.

Saluian. lib.
 7. de guber.
 Dei.

Seruata matrimonij fides, dat familiis ad nominis perpetuitatem
 posteros, Reipublicæ ciues, Ecclesiæ filios, ô quanta peruersitas adul-
 terij, quo tot iura publica temerantur, quo domus desinit esse tutif-

simum homini præsidium, inter amoris læsi furorès, inter procorum & adulteræ timendas semper insidias, inter acerbos sed tacitos zeli cruciatus, cui nequidem in tormentis libera vox; inter publici ruforis infames notas: fulget vxor maritalibus radiis, ^b at contra maritus polluitur vxoris vitio iniqua penitus conditione, vsu tamen recepta; huic malo nullus compatitur, omnes insultant turpibus cachinnis; amorem enim inuidet alter alteri, gratumque videtur spectaculum, tot vigiles mariti zelantis oculos deludi. Adulteros iudicabit Dominus, vtinam pœna saltem deterreat à tam graui scelere, quo pax, vnitas, honor familiarum crudelissimè dilaceratur, bona ad extraneos transferuntur, educationis liberorum cura deseritur, magnum sacramentum in Ecclesiæ Christi que Domini contemptum prophanatur.

Vt vitæ tranquillitati nihil magis aduersum est ea prauitate, quæ vertit amores in odia, quæ sibi primum, tum charis omnibus supplicium est, ita nihil sancta & inæmerata coniugali fide in prosperis & aduersis optabilius, cum in eo posita sit præcipua vitæ ciuilibus felicitas, habere fidum pectus cum quo indistincta sunt omnia; in quo curæ solatium, consilia spesque secretum, lata geminam gratiam inueniant. Quantum fidei, quantum castimonie marito debeant Christianæ mulieres discant, vel ab Ethnicis quæ maritorum casus omnes suos existimarunt, ^c cum carceratis inclusæ, exules sequutæ, cum mortuis consumptæ, vt vnum esset amborum fatum, sicut vnum fuerat cor, & velut ipsis tolerabilius esset, morte iungi, quam vita distrahi. Ideo matrimonium deportatione, aquæ & ignis interdictione non soluitur, ^d nec etiam si lepra superuenerit, ^e sed tenentur conjuges sibi mutuò adesse; quid enim tam humanum est quam vt fortuitis casibus sint inuicem participes; Ideo refert genesis Euam de viri latere sumptam, nam lateribus iunguntur qui pariter ambulant, & pari, er quo ambulant intuentur, inquit D. Augustinus. ^f Mulierum fides, amore, ratione, legum metu constringitur, nam ipsa delinquente partus fit illegitimus, & hereditas defertur ad extraneum, vnde licet, vt diximus, viro vxorem adulterij accusare, non mulieri virum, ^g quia crimen viri non tam graue damnum infert.

^b l. Fœminæ.
ff. de Sena-
tor.

^c Valer. Max
lib. 4. c. 6.

^d l. i. Cod. de
repud.

^e Cap. per-
uenit. de cõ-
iug. leprof.

l. 22. ff. so-
lut. matrim.

^f lib. de bo-
no coniugi
initio.

^g l. i. C. ad l.
Iul. de adult.

gellius lib.
10. c. 23.

Perpetuum sit coniugii fœdus.

Cœli & terræ velut maris & fœminæ primum à Deo diximus constitutum esse connubium, vnde cæteris feruandæ leges magnis lucidisque descriptæ characteribus proponuntur: Est communio bonorum, cum terra sit in cœlo per solitudinem, cœlum in terra per ignes, metalla, gemmas rerum omnium semina, rursus amor per lucis & influxus descensum, vaporum & fructuum ascensum; tandem apparet fœcunditas in rerum ordinata generatione: Talis coniugij fœdus perpetuum esse probat, tanta partium mundi constantia, vt æterna possit æstimari, & licet innotata terra in assignata sibi regione decumbat, cœlum tamen velut zelo percitum inmutatis in illam conuersis oculis seruat excubias, illam ambitu suo cingit, nequidem extra relicto loco quo diuertat. Hinc animalia quæ ad prolis educationem coniugium ineunt, perpetuum illud seruant, & licet expleto partus tempore, redeant ad similes greges, ad eam tamen maris & fœminæ par quod prius iunxit amor, seruat indiuisum, plures cæteris adherent sibi, & vere redeunte ad antiqua redeunt fœcunditatis munia.

Sic dum Deus creauit hominem masculum & fœminam, adiecit præceptum hoc, relinquet homo patrem & matrem & adhaerebit uxori suæ; merito, nam pater, mater, auita, naturæ fortunæque opera sunt, vir & uxor Dei-mysterium sunt, habuitque prius vir uxorem, uxorque virum, quàm patrem & matrem, ideo his relictis adhaerebit uxori suæ, vt quod primum illi datum est, præ omnibus seruet ad vltimum, nec vnquam esset sine altera, cum sine altero, altera creata non sit; necessitas separat filium à parentibus, nulla virum ab uxore. Erunt, inquit, duo in carne vna, vnum autem est indiuisum in se, & diuisum ab omni alio, propterea maior est coniunctio coniugum, quam inter quoslibet consanguineos, quia non est affinitas, sed vnitas, sicut homo sibimet ipsi idem est, non consanguineus. Est igitur matrimonium vt definiunt Iurisi. Consulti, ^m viri & mulieris coniunctio, indiuiduam vitæ consuetudinem continens. Hæc legalis transformatio, publicis familiarum votis expetita, Ecclesiæ sacramento sancita, non relinquit in coniunctis ius quo se sibi in posterum vindicent, cum sit publicum, & priuatis pactionibus tolli non possit. ^d Id naturæ congruum est, quæ ad amorem pertinaciter concipiendum, dedit cordis substantiam carnosam, spissam, neruis multis intextam;

¹ D. Tho. 3.
q. 29. a. 2.
^m §. 1. Iust.
de pat. pot.

^d l. 27. ff. de
Reg. iur.

dedit voluntatem, quæ dum amat, totaliter & in perpetuum amare constituit, idque votis & iuramentis solemniter protestantur amantes.

Duplici potissimum ratione coniugalis societas debet esse perpetua, 1. quia mulier pro dote præcipua fert ad virum, pulchritudinis & pudicitiae florem, nunquam cum decerptus est, restituendum, sic compensari debet affectu perpetuo; Quod si soluerentur matrimonia ex concupiscentiae vagis affectibus, nullæ tandem essent foeminae quæ violatae & deceptæ, quæ velut turpiter proiectæ voluptatis reliquiae, non venirent in contemptum. Æquius est ut cuius fuit commodum sit onus, & is cui placuit adolescentia, ferat ætatem, minus quidem oculis splendentem, sed viliorem familiæ, nam deflorescente vultu, maturescit animus ad res domi prudenter peragendas.

Secunda & præcipua ratio perpetuitatis coniugi respicit liberos, quibus parentes debent providere non breui & temporaneo affectu, sed perpetuo, sic perpetua debet esse patris & matris societas unde nascitur, cuius est vinculum, & ad quem necessariam dicit relationem. Facto aut meditato diuortio, transirent in liberos odia parentum, sic enim theatra lugent appositos in escam odioso marito filios à matre, & prohibet lex diuina, ° ne pater vxoris dilectæ filium, præferat odibilis primogenito. Quis relictæ filii provideret? eo saltem affectu qui constante matrimonio manet integer, sanè matrimonia crebto solvere, hoc est susceptos ex eo liberos crudeliter exponere. Si matrimonium publicum est, tum naturæ, tum Reipublicæ munus, illud qui semel iniiit debet absolueret, multo magis quam publicum ædificium, ^p quod inceptum non debet relinqui. Cum nulla diuortij spes affulget, & coniuges perpetuum intelligunt esse fœdus quod iæunt, se sibi mutuò contemperant, suisque moribus legem dicunt, ut in posterum alta pace fruantur; impenduntur serio querendis bonis ad necessitates & splendorem familiæ; quidquid agunt, quidquid patiuntur, id leue & gratum efficit amor.

Lege naturali, hisque rationibus ductæ plæræque gentes perpetua non temporaria voluerunt esse matrimonia, ut quingentis ferè annis post Romam conditam, ^q nullum factum est diuortium, & apud Iudæos ad duritiam cordis ^r permissum fuit, ne grauiora mala contingerent. Perpetuum hoc fœdus cæteri populi testabantur certis cæremoniis, ut Lacedemonii ^s qui venerem in vinculis colebant; Athenienses qui in eius templi summitate, ignem fœuebant inextinguibilem; passim apud Græcos, amasij amatæ foribus appendebant coronas, ^t quæ orbiculari sua figura sine fine, sperati connubij amorisque perpetuitatem significabant, ut annuli pronubi qui olim apud Romanos, & nunc etiam apud nos nuptis dantur.

Cœlum

° Deuter. 20

^p l. 1. §. 1. ff. de pollicit.

^q Gellius lib. 4. c. 3. ^r Math. 19. 8.

^s Pausan. in Laconi.

^t Athenz. lib. 13. c. 2.

Cœlum terræ maritus, cuius fulget radius, cuius influxu caloreque fit fecunda parens, interdum tamen vibrat grandines & fulgura, & condita per hyemem absentia, illam omni decore spoliat, turpem & sterilem efficit. Huic illustri, sed interdum sæuo marito, vicissim terra multis in locis, frontem rupibus asperam, arenis ingratam, aquis stagnantibus deturpatam ostendit, nec tamen soluitur diuina voce sancitum vtriusque connubium. Nullius matrimonij pax esset diuturna, non impleret annum, si ad leues quasilibet querelas vel zeli suspiciones dissolueretur; his non debet coniugum amor extingui sed accendi, ut ignis superiniectis roris instar aquæ guttulis. Dulcissimum est, præteritas similitudines & amaritudines, redintegratis fortiter affectibus ad lucrum compensare. Columbæ, ^u mares imperiosos ^u Plin. lib. 10. c. 34. etiam iniquos ferunt, quippe suspicio est adulterij, quamvis natura non sit, tunc plenum querela guttur, sæuque rostris ictus mox in satisfactionem exosculatio, & circa veneris preces, crebris pedum orbibus adulatio.

Sic illibatam matrimonij fidem voluit esse Tertulianus ^x ut etiam ^x lib. de monogamia. ab vxore seruetur cineribus defuncti mariti, qui semper putandus est illi viuere. Vnum inquit, matrimonium præfiguratum fuit in Adam & Eva carnaliter, in Christo & Ecclesia spiritualiter; vni viro fecit Deus adiutorem, non adiutores; mulier quæ duos habuit maritos, vnum habet in spiritu, alium in carne, at qui à carne disiunctus est, in corde remanet: illic etiam vbi cogitatus & voluntas sine carnis congressu, adulterium perficit; vsque adhuc maritus est, ipsum illud possidens, per quod & factus est, idest animum, in quo si & alius habitabit, hoc erit crimen: non est exclusus si à viliori consortio carnis discessit, honorabilior maritus est, quanto mundior factus est; sic habens duos, eligat cui se adulteram præstet; puto, inquit, ambobus. Hanc opinionem non probauit Ecclesia quia rectè pugnat contra sententiam hanc Apostoli, ^y Mulier alligata est, quanto tempore vi- ^y 2. Cor. 7. uir vir eius, si autem mortuus fuerit, libera est, cui vult nubat, tantum in Domino. Licita sunt igitur secunda matrimonia, sed vulgo non habentur honesta, nam multa licent, quæ non expediunt. ^z Se- ^z l. 44. ff. cundas nuptias existimarunt antiqui velut signum illegitimæ cuius- de reg. iur. dam intemperantiæ, ^a qua ne sacra prophanarentur, flamine sacerdo- ^a Valer. ti, & Pontifici Maximo iterare matrimonia non licebat; etiam nunc Max. lib. 2. Ecclesia ^b bigamos ad ordines non admittit, & hoc argumento pro- c. 1. D. Hieron. lib. 1. bat sanctius esse, solutos manu Dei iterum iugo collum non submit- aduer. Iouinian. tere: solutus es ab vxore, dicit Apostolus, ^o noli querere vxorem. ^b Can. si quis dist. 33. Redde filiis quod debebas vxori, amore præsentium, desiderium ab- Baron. an. sentis tempera, nec nouercam illis superinducas fortassis inter alia 58. mala, etiam fecundam. Hinc enim odiorum incentiua, offensionum ^c 1. Cor. 7.

discrimina : hæc obiter ex multis quæ protulimus in Digesto sapientia, sufficiant hic ad commendationem illibatæ perpetuæque fidei in coniugiis seruandæ.

Debilia sunt rerum optimarum initia.

Lex 16.

DUm verno tempore sol ad nos redit, instauratque mundum velut renascentem, natura discussa quo languerat per hyemem torpore, lætior, amoribus gestiens & ardens, spes maximas dat suæ fœcunditatis ; sed si primos eius conatus aduertas, irritum putabis quod aggreditur, tam exiguos, debiles, degeneres fœtus videbis vt illam inuvalidam, te delusum merito possis æstimare ; Arbores post splendidam illam florum iactantiam, deposita pulchritudine, proferunt concretum quid insipidum vel asperum, oculis & ori penitus ingratum ; aues post tot cantilenis celebrata, tot certaminibus promerita connubia, velut agræ suis incubant ouis, quæ nullam præferunt speciei suæ figuram. In viuiparis fœminarum intumescunt vteri, velut veneno, languescunt vires, & tunc in illis amorum fructus videtur ægritudo. Indignerur licet præceps, contumeliosa, moralque non patiens mens hominis, opus suum natura peragit seruato semper ordine, surgens à minimis ad maiora ; solem enim suum imitatur qui per gradus ad nos accedit, singulisque diebus ab aurora similiter se promouet in meridiem. Sic procedunt vniuersa læntè, prouidè, maturè, scilicet exclusis sensim contrariis qualitatibus inductisque propriis non vi, non periculoso ab extremo in aliud transitu, sed suauissima progressionem, quæ continuò spes implet, & boni fruitionem multiplicat.

6

Initia generabilium sunt mole parua, virtute maxima.

§. I.

OMne viuens interitus sui futuri conscium, ne species sua deperat, amoris illecebris & naturæ cæco quodam impetu rapitur ad similis sui generationem. At statim, in totum sibi simile, figura, quantitate, virtute, non producit, equus enim alium equum pari corpore, subito non generat, vt ignis ignem, nam igni generando datur apta materia, at illam animal ex se sumit; totam igitur quam habet alteri non communicat, quia certis contenta limitibus, tota non potest simul ad duos pertinere; quod si diuidatur in partes, vt vna detur generato, eâ minuetur generans, & non amplius sibi simile generabit; exhaurietur vnica productione, cum multiplices natura desideret ad sui contra tot casus conseruationem, & tandem his successiuis ad generandum decrementis, breui specierum dignitas absumeretur. Aliam igitur diuina sapientia dixit generationis legem, qua viuens à viuente procedit secundum naturæ suæ similitudinem, sic illæsa generantis substantia, vt multis hisce productionibus perenni fecunditate sufficiat.

Viuens omnè semen emittit, ex quo primum oriuntur ea, quæ secundum naturam constituuntur, ^d non tantum vt ex materia, sed vt ex motus efficiente principio. In animalibus procedit ex superfluo alimenti, potissimum ex sanguine qui trahitur è vena caua, & decidit si non ab omnibus corporis partibus, saltem à præcipuis cerebro, corde, iecore, cogente, digerente totius forma, vnde quælibet eius portio, totius vim habet, qua corpus vniuersum conformetur. Dum affluit & redundat turgescens impetu ardoreque corpus perturbat, excretum autem, hoc placidum, lenè, tranquillumque reddit, vnde si naturæ limites non excedat hic motus, vires non exoluit, sed ad illum perpetua quædam ex superfluo alimenti materia suggeritur. Confluit in semen ex toto corpore quam plurimus spiritus vitalis qui diligenter ei permiscetur, præterea calorem quemdam diuinum atque cœlestem obtinet, in quo residet potestas, tum naturalis & altricis animæ, tum eius quæ sensum, motum & appetitum habet. Dum materno calore foris efferuescit, quæ compressæ atque tacitæ in eo delirescunt facultates in actum erumpunt, & viribus sese ostentant. In eo spiritus procreationis author, omnium partium conformator & opifex radicatus inhæret, hasque vbi conformauerit, postea semper assistens, in omnem vitam quantum potest diutissime & sa-

^d Fernel.
Physiolo.
lib. 7. c. 2. &

3.

Ee ij

luberrimè conseruat. Quantitate parum est, virtute maximum, & diuturnum, cum ad omnes partes & ad vltimum vsque vitæ perueniat. Nam vitalis calor, vna cum humido primigenio est à semine: ex eo partium simiarium primo ducta sunt velut stamina ad quæ illabens maternus sanguis concreuit, efficitque substantiam carnosam; hæc stamina ex humido liquidoque semine creata, ad extremum vsque perueniunt senium, & in omnem vitam semper aliquid eius humidi retinent.

In plantis & arboribus, humor per radices, truncum & ramos apprimè digestus leato per cuncta ductu, eorum spiritus, ideam, naturamque hauriens, illam exprimit, cum calore cœli concreuit maturum, tandem terræ, velut matrici conditum fuerit. Verbum diuinum quod hominem à mundi illecebris, à fortunæ casibus ereptum, transfert ac cœlestia; Ecclesiam & potentia sapientiæque sæculi triumphanter, Christus comparat grano synapis, quod minimum est omnibus feminibus, crescit tamen velut in arborem, sub cuius ramis aues cœli requiescunt. Quanta ex vno semine Christo virtutum seges quæ totum orbem terrarum, & vacuas Angelorum in cœlo sedes, implebit! Quælibet bona lex diuina vel humana semen est paucis quidem verbis conceptum, sed immensum virtute, cum futuris sæculis proficiat; pius aliquis sermo, liber, occurfus viri boni semen est cuius vis totius vitæ mores formabit.

Vt ad naturalia redeamus, continuum miraculum est, in tam exiguo semine vim tantam, maximum in minimo contineri, velut sit imago quædam vnitatis infinitæ simul & fœcundissimæ. Illius maximum opus est, debitam speciebus animalium vel plantarum quantitatem eo concludere compendio; singulorum figuras inuisibili penicillo reddere, latentem somitem vitalis caloris & spirituum sic fouere, vt suis temporibus surgat in æqualem suo principio dignitatem, & fœcunditatem: Mirum quod ex vno tanta procedant, infinito quodam progressu; quod in ceruis & coruis ex digesto per vnum diem alimentum prodeat vis, quæ continuis vitæ functionibus impensa, non attrita, duret ad trecentissimum annum. Inter tot in vno miracula, etiam illud spectatissimum, quod hæc tanta vis non impetu, sed sensim & per ætatum gradus se proferat.

Diutius duratura & præstantiora lentè natura perficit.

§. 2.

Corpora quæ vel ars vel natura conformat constare debent iustissima partium ad se múruo, & ad suum totum proportione, vt in gigante caput cæteris respondens membris, maius sit quam in homoncione; vt vestibulum regiæ domus amplissimæ, latius pateat quam priuatæ; vt exordium orationis excedat id quod breuiter epistoliis præmittit vrbalitas. Sic in quantitate discreta, in tempore quod est numerus motus, si longissima sit duratio, inter eius initia reputamus quæ in cæteris diuturna viderentur. In maximis annis mundi, mille anni sunt sicut vnus; In magnis annis 360 solarium, quilibet gradus valet duodecim annos: In annorum septimana, annus cedit pro die; nascentem vocamus Ecclesiam in primo & secundo sæculo post Christum; Seth^f qui vixit nongentis duodecim annis pubertatis in qua genuit filium Enos, fuit an. 105. sic de cæteris Patriarchis quorum vt vita fuit prolixior, ita iuuentus excedebat annos qui nunc extremam constituunt hominum senectutem. Sic volunt^g primam ætatem & infantiam populi Romanæ fuisse sub Regibus per ducentos quinquaginta annos, quibus circum ipsam matrem suam, cum finitimis luctatus est; adolescentiam sub consulibus per ducentos annos; per totidem virilem ætatem vsque ad Augusti extrema tempora; tantæ molis erat, Romanam condere gentem Seruat hanc legem natura, & plus temporis impendit in formatione rerum, quibus diuturniorem concedit vitam. Elephas^h viuuit ducentis aut trecentis annis, propterea gestatur in vtero per biennium, eius iuuenta incipit ab anno sexagesimo. Leonibusⁱ vitam esse longam asserit Plinius, & infert ex eo quod plerique dentibus defecti reperiantur; inde fit vt initio sint informes, minimæque carnes magnitudine mustellarum, semestres vix ingredi possunt, nec nisi bimestres mouentur. At contra Ephemereum illud animal^k quod vna tantum die viuuit, habet mane iuuentam suam, perfectam ætatem meridie, senectam & obitum vesperi. Herculem^l facere Lucianus vocat triesperum ab trinoctio illo, quod traditur in eo concipiendò insumptum.

Aurum, gemmas, cristallum, & ea quæ vix alterantur, constat quidem esse opus naturæ, sed non vnus sæculi: leges, fœdera, decreta quæ transeunt in posteros, suspenso diu consilio, tentata per moras ratione & fortuna, sancire mos est: matrimonium quod indiuiduam vitæ societatem continet, longo parentum examine, & olim captis

Ee iij

^e Picus Mirandul. in heptapla. & Psal. 89.

^f Gen. 5.

^g Florus initio.

^h Plin. lib. 8. c. 10.

ⁱ Ibid. cap. 16.

^k Arist. hist. animal. lib. 1. c. 5.

^l Rhodig. lib. 6. c. 7.

¹ Dio Cal-
sius.

auguriis fieri solebat, cumque in cæteris faustum esset, thus, ignibus iniectum statim incendi, hic interiecta mora¹ flammam concipere auspicius videbatur. Diu deliberandum quis sit in amicitiam recipiendus, quia cum placuerit, toto, nec amplius vario pectore debet admitti. Zeuxis culpantibus quod tardè pingeret, respondit se multum temporis insumere pingendo, quia in multum tempus vellet ea durare. Naturam imitabatur quæ diutius elaborata, ne in vanum laboret, perficit, operationisque sua mora est in rebus ut permanentiæ sic excellentiæ validum argumentum,

² Galen. lib.
lib. 7. de usu
part.

Eximia citò non possunt absolui, quia plures in materia requiruntur dispositiones, ad perfectioris formæ receptionem, multa sunt eliminanda, plura introducenda, motu qui non nisi successivè, & certa temporis mensura procedit. Eo quod alimentum in momento mutari non potest, ³ vis retentrix illud retinet, quoadusque fuerit ut decet elaboratum; tres eius fiunt coctiones, prima in ventriculo, secunda in hepate, tertia in singulis partibus: aër quem inspiramus repenti non evadit nutrimentum spiritus animalis, sed paulatim immutatur, & innato spiritui familiarem acquirit qualitatem: vasa spermatica, & intestina sunt sinuosa, ut quæ continent, longiore mora perficiantur; maximè sinuosus est plexus retiformis, in quo spiritus vitalis, fit animalis. Tandem ubi natura voluit diutius materias immorari, ibi transitum ipsis molita est difficilem, sic in hepate angustæ sunt venæ sanguinem perficientes. Optimi fructus tardius maturescunt; Hypocrates ⁴ dicit eas aquas esse puriores quæ ex altissimis & siccioribus locis fluunt, magis enim ab imo profectæ colantur. Masculus pubertatem habet tantum anno decimo quarto, cum illam obtineat fœmina duodecimo.

⁵ lib. de aère,
locis & aquis.

Igitur & magis duratura, & magis excellentia, diuturno magis tempore perficiuntur, etiam agnoscuntur; nam hæc interposita mora plurimum confert ad eorum commendationem, & ut efficit rara, sic pretiosa. Viros eximios ad cæterorum regimen & tutelam, cælum pluribus ante sæculis, præmissis etiam prodigiis & oraculis promittit, quàm supplicanti mundo concedat: dum premit necessitas agnoscunt homines liberatoris beneficium, præparantur ut illo se dignos efficiant, dulcius accipitur, quod sub aliqua dilatione præstat: at contra licet pretiosum, vilescit oblatum, unde mos fuit, ⁶ ut iam pactæ sponsæ non statim traderentur, ne vilem haberet maritus datam, quam non suspirauerat sponsus dilatam. Sanguis ut gravior partibus quibus adhærescit, & assimilatur accedat, quasi ros minutissimus per venas capillares stillatur. Optimum frugibus & arboribus niues diutius sedere, ⁷ quia liquorem sensim præbent, qui non ingurgitat & diluit, sed quomodo sicutur distilans, velut ex vbere

⁸ Can. insti-
tutum. 27.
q. 2.

⁹ Plin. lib.
17. c. 2.

alit omnia quæ non inundat. Sic præstantiora sensim è materiæ sinu prodeuntia, plus habent gratiæ, spes progressu suo non fallente diutius implent, diutiùs possidentur, & mentes humanas longiori gratoque magis detinent spectaculo.

Vt malum citrium⁹ omnibus temporibus poma producit, & alia pariter auferuntur, alia florent, alia cadunt; Vt est in admiratione pinus, ¹ quæ habet fructum maturescentem, habet próximo anno ad maturitatem venturum, ac deinde tertio, quo mense ex ea nux decerpitur, eodem maturefcit alia, & sic dispensatur, vt nullo non mense maturefcant; sic dum plura eiusdem speciei indiuidua eodem tempore quædam nascuntur, adolescent, perficiuntur, minuuntur, occidunt, in hac varia multitudine omnes simul speciei conditiones nostris oculis subiiciuntur, præteritum futurumque tempus fit velut in æternitati præsens, totaque natura fruimur, dum videmus pueros adolescentes, viros, senes, etiam decrepitos, omnes hominum mores, omnis ætatis gradus præoccupata temporis successione, vna die contemplamur, & quibus inter se differant, perspiciamus.

Miraris aliquos prius vitiis inolescere, quam in bonam frugem veniant; ea solet esse magnorum virorum indoles, vt quædam generosa vina, ¹ non nisi post decimum quintum, vel vigesimum annum matura sunt, & potui vt decet, apta fit morâ bonum, quod recens durum & asperum videtur, at non patitur ætatem, quod statim in dolio placet: quod in pomis est, ¹ itidem esse aiunt in ingeniis, quæ dura & aspera nascuntur, post fiunt mitia & iucunda, sed quæ gignuntur statim vieta & mollia, atque in principio sunt viuida, non matura mox fiunt, sed putria; Relinquendum est igitur in ingenio, quod dies atque ætas mitefaciat. Augustus ^v prima iuuenta variorum dedecorum infamiam subiit, stupri, adulterij, & dissolutæ in omnibus vitæ: Scipio Africanus, ^x Fabius Maximus, Alcibiades adolescentiam in vitia procliuem egerunt; Illis vt vitibus ^y ætate prouectioribus, fructus exitit melior. Tandem homines infantes cæterorum animalium pullis sunt longè infirmiores, adolescentes poterni magis, tanquam ^z se tanto attollat excellentius supra cætera animalia vis humana, quanto magis impetum suum, velut sagitta cum arcus extenditur, rectorum reducta, distulerit. Habemus quod in quorundam adolescentia miremur sapientiæ canos, fœlicemque sine tyrocinio, magistræ indolem; vnde licet spes nostras vltra fortis humanæ terminum mittere, habemus quod lasciuentem feramus iuuentutem, quæ torpere nescia impendit tunc vires malæ cupiditari, quas matura ratione, virtutibus, bonæque menti, cum vsura restituet. Accelerata & præcocia citò deficiunt; prodigium fuit, ^a arborem stirpe non ramis & palmite fructum tulisse: Salaminus puer ^b qui triennio creuit ad

¹ Athenæ.
lib. 3. c. 5.
¹ Plin. lib 9.
c. 26.

¹ Athenæ.
lib. 1. c. 23.
& 24.

¹ Gellius lib.
13. c. 2.

^a Sueton:
in August.
c. 78.
^x Valer. Ma-
xim. lib. 6.
c. 9.
^y Plin. lib.
16. c. 27.
^z D. August.
lib. 13. de
Ciuit. Dei.
c. 3.

^a Plin. l. 17.
c. 25.
^b Id. lib. 7.
c. 16.

tres cubitos, incesso tardus, sensu hebes, cito absumptus est, & immoderatis ægritudinum suppliciis præcipitem incrementi celeritatem compensavit. In publicis potissimum negotiis, quippe maioribus, lentè festinandum, nam ipsa se velocitas implicat: scelera impetu, bona consilia mora valescunt, ° non properanti omnia clara, aperta, certa; festinatio improvida & cæca.

Indulgendum debilibus rerum initiis.

§. 3.

Semina suis aptè locis commissa vim & energiam à principiis acceptam explicant, se proferunt congruis temporibus, sed ortu tam infirmo, vt innumeris exponatur iniuriis. Plantæ habent initio plurimum humidi, & sic magnam mollitiem augmentis aptam, extendi facilem, minus tamen, vt resistat externis, validam, quàm siccum & durum. Quod in illis eminent, tenerrimum, vento, grandine, gelu facilè decoquitur, per summum telluris adherent, hæque non munitas sedes peruadit inimica frigoris aut caloris siccitas; alimenta consumendo, necans. Ita controuertitur inter authores, an mundus creatus sit vere, æstate, vel autumno, sed nullus asseruit creatum hyeme, cuius infesta rigidiorque tempestat, nec edendis, nec seruandis nouellis tenerisque productionibus fuisset apta.

Huic nascentium infirmitati subleuandæ, non desunt causæ generales & singulares, nam quia vere herbarum, arborumque tenella germina timent ariditatem, & dulci humido, velut lacte volunt nutriri, oriuntur manè cum sole in tauro, pleyades, hyades versus septentrionem; hædi versus austrum, tandem orion, & vespere arcturus, stellæ quæ cient pluuias & ventos humidos: Ver etiam tempus est omnium viuacissimum, fœcundissimumque, cum natura sua sit calidum & humidum. Operiunt quidem filiquæ nascentes arborum gemmas & flores ne tam facilè lædantur à frigore, si tamen præcox natura, citius quam par sit, se proferat, proiciatque crescendo leue quo tegebatur, velamen, cœlo nondum propitio, temeritatem ars emendat, operculis, velis, aggere, fossione, irrigatione, illæfasque præstat mille modis. Cato ° omnes ventos & imbres in tota arborum translatione damnat, nec permittit furculum qui inferitur in vento exacuari; Romani aduenam platanum vmbre gratia sic coluerunt, vt diu illas nutrent vino, quo gaudent, radicibus infuso; Palmas nouellas ferro non attingunt agricolæ, sed religant comas vt in altitudinem exeant. Cæteræ plantæ nascentes, ° licet validæ, si debilitentur,

⁴ Plin. lib 17. c. 11. & 14.

^e Theoph.

tentur, fiunt inualidæ, & ex dulcibus amaræ, quod enim profuenit ex semine degenerat, si eius imperus naturalis; aliquo motu fuerit immutatus, quippe tunc alius, atque imbecillis redditur, quod enim inter initia agitur, ad rei perfectionem spectatissimum est.

hib. planta:
lib. 2. c. 20.
& lib. 3. c. 9.

Animalia fera quibus ars nostra non opitulatur, sua sibi prouident, ut teneros suos fœtus à temporis & externa qualibet iniuria tueantur; pisces ^f in stagna & amnes transeundi euident ratio est, ut rutò fœtus edant, quia non sunt ibi bestia, quæ ipsos deuorent, fluctusque minus sæuiunt. Halcyones fœtificant bruma, tunc mare placidum indulget editæ proli nondum satis valida contra vim ventorum & fluctuum. Aues cæteræ quali prouidentia nidum mollibus plumis floccisque consternunt tepesciendis ouis; simul ne durus sit pullis infantibus. His docentur mulieres, amore vigilantissimo consulere suis infantibus, quos à conceptu, in partu, & primis annis mille circumstant pericula: hominis animalium superbissimi abortus ^e causa fit, odor à lucernarum extinctu, aut leuissima quælibet causa si mater salierit, aut fuerit horrendum aliquid conspiciata, aut ex dolore, aut ex crudelitate insigni, vel medicato aliquo cibo vel medicamento portione, vel missione sanguinis, vel alia simili euacuatione: Gravidas itaque ut sibi consulant, urget duplex amor, sui & patris, indistincta ferè ratione; nam sapius cum partu mater extinguitur, iusto prouidentia decreto, ut ad maiorem cautelam amoris metus accederet; his consentit adstantium affectus, ministrando quæ cupiunt, quæ oderint auertendo; ægras, etiam dum turget materia, non patiuntur purgari, ^h nisi post quartum mensem, cum scilicet iam vires acquisiuit fœtus initio debilior, & velut fructus arboris recens, qui à minimo vento læditur. Quot infantes mors immatura rapiat patet ex singulis familiis, in quibus ex magno susceptorum liberorum numero, duo tantum aut tres sæpè supersunt, qui concessum à natura vitæ cursum impleant. Infirmior ætas, temporum iniuriis magis patet, & præsumitur facilius occumbere, vnde si mater ⁱ cum filio anniculo naufragio perierit, filius hic prius decessisse creditur.

^e Galen. in
lib. 3. epid.
c. 8. & in
Apho. 17.
lib. 7.

^h Id. in A-
phor. 1. lib.
4.

ⁱ 1. 16. C. de
pa&. dota-
lib.

^k Galen. lib.
1. de sanita-
te tuenda.

Mirum quod referunt ^k Germanos infantulum mox in lucem editum, atque ab utero calentem ad flumen deferre, ibique ceu candens ferrum in frigidam aquam immergere, ut & roboretur corpus, & periculum de vigore illius sumatur: grande periculum, quia fit transitus ab extremo in aliud, quis neget multos tenellos sic expositos interire: summa fortè mulierum hac in gente fœcunditas, sic egit de hominis ut de canis partu, ex quo multis proiectis pauci pulchriores seruantur; ut habeant vnum fortem, multos necant: apud illos indignissime vis hominis ex corpore tantum, non ex anima censetur; grauius sanè frequentiusque infanticidium eo quod legibus

¹ In Thee-
teto.

Platonis ¹ permissum erat mutilos partus non alere. Crudelem hanc impietatem, neferis quidem notam, eluit Christiana Religio, docuitque imaginem Dei non sic leui de causa ab hominibus delendam, & licet corpore debilem, fouendam tamen omni cura, cum sæpius sublimes mentes minimis omnium excipiantur corporibus, velut angelis cognatæ, qui nullum habent corpus,

^m Coloss. 3.
21.
ⁿ 7. de Re-
publ.

Infantiam sequitur pueritia, pueritiam adolescentia, vtræque cum sit initium nascentis rationis, eiusque partis quæ hominem constituit, leui & parcente manu venit instituenda; vis enim merusque optimam alioquin indolem rerundit, spiritus seruitute comminuitur; Patres, inquit Apostolus, ^m nolite ad iracundiam prouocare filios vestros, vt non pusillo animo fiant. Sic præcipit Plato ⁿ pueros non tanquam coactos in disciplina, sed quasi ludentes enutriri, vt pateat quæ sit vniuscuiusque indoles; non enim, inquit, decet liberum hominem, cum seruitute disciplinas discere, & frustra discit, si cogatur, cum nulla animæ violenta disciplina sit stabilis.

^o Tacit. lib.
de morib.
german.

Verum est ^o Lacedemonios, Lucanos, Germanos, liberos suos ab infantia victu aspero, in continuis laboribus & certaminibus educasse, vt verum colligerent robur, sed ad illa ferenda, laudibus & præmijs concitati vltro ruebant, vt nunc ad pericula milites, quorum vulnera tegunt coronæ; sic fortitudinis & dura tolerandi habitum, libere, iucunde, gloriose sibi comparabant. Non est improbanda ciuilis institutio quæ diuinam imitatur; nam cum Deus seuocat hominem à rerum mundanarum voluptatibus & ambitu, durum quidem est illi renuntiare omnibus quæ possidet; proclamat tamen Christus, Venite ad me omnes qui laboratis & ego reficiam vos; tantis electos præuenit benedictionibus dulcedinis vt obscurent rerum proiectarum sensum; intus est quod gustatur, extrâ quod relinquitur: non est acerba medicina, protinus enim delectat dum sanat, aliorum remediorum post sanitatem, voluptas est, pietas pariter & salutaris & dulcis. Ita miror quotidie nouitios nostros, quibus parum est vitæ sæcularis delicias, quibus enutriti fuerant, reliquisse, austera religionis obire munia, etiam amplioris perfectionis ardore extorquent precibus, à suo magistro singulares carnis afflictationes, & quis merito compatiatur, cum illis gaudeant, cum illis proficiant, cum hæc ex charitate, ex adumbrato martyrio tolerata, ipsos cœlestis voluptatis torrente perfundant, & id quod acerbum videtur, fit fons & causa spiritualis dulcedinis. Indulget itaque Deus ad se vocatis, etiam austera sequentibus, quia pro se certantes internis reficit præmijs; arrhas concedit futuræ gloriæ, quæ gradum ex passione recipit, sic grati laudes Deo dicunt cum propheta, ^p Secundum multitudinem dolorum meorum, in corde meo, consolationes tuæ lætificauerunt animam meam.

^p Psal. 93.

Ab ortu tenera formanda sunt.

§. 4.

Res omnes ordinato progressu, certisque temporum gradibus è causis suis prodeunt, illas crescendo tandem exprimunt: semen est initium existentiae, & existentiae prior ætas, est initium, materiaque disposita comparandæ perfectionis. Animalia quidem habent innatos instinctus agendi quod speciei suæ conuenit, sed ita rudes, ut illis instructa natura sæpius cæcutiat & aberrat sine magistro, vnde pullos suos aues docent volare, ¹ cibum querere, dolis & imperu decertare. Hac indigere disciplina constat in canoris auibus quæ cantum edunt inconcinnum & alienum, si à parentibus suis non fuerint edoctæ; patet in canibus qui licet stirpe sint venatici, non habent initio debitam indagandi solertiam, aberrant, & à præda facile deluduntur, si non peritos veteranos diu sequuti & æmulati fuerint.

Ideo potissimum tenera sunt, & apta diuersimodè formari rerum initia, ut homo naturam arte præoccupans suam efficiat, habeatque velut mundi Dominus cuncta, etiam animalia instrumenta viuientia, quæ cum instruxerit seruiant vitæ suæ necessitatibus, impleantque quod ab inanimatis non esset sperandum. Hinc quæ à feris distinguuntur, velut domestica, ² talia sunt non natura sed educatione; taurum viribus & feritate leoni parem, ducit quo vult puella, motuque verberis coercet: equi feroces & generosi, aratro, fellæ, bellis, ferendis oneribus seruiunt, eo quod inter manus nostras creuere, & à primis annis humani vultus terrorem, discussit consuetudo. Nam equos, tauros, arietes, porcos scimus esse feros & syluestres in diuersis mundi partibus, quas non incoluerunt, aut incolere desierunt homines, illosque naturæ suæ relinquerunt. Animalia cætera quæ dicuntur fera, si paulò post à partu è parentum cubili rapta, nutriantur ab hominibus, ut elephanti, leones, lupi, cerui, quælibet alia fiunt domestica, iugum patiuntur, triumphantium currus traxerunt, & olim in desertis degentes Anachoretæ; leones sic sicuratos habebant pro fida sui custodia, & ut inter homines enutriti non nocerent hominibus, vnde Iurisconsulti ³ hæc animalia, licet natura sua fera, definiunt non fieri occupantis, sed eius esse ad quem ire & redire solent. Aues canoræ quæ ad nos aduehuntur ex Canaria insula & in caueis fœtificant, etiam linariæ, cum è nido recentes educantur, addiscunt philomelæ melodiam, in minus forti gutture suauiore, illamque sic habemus in discipulis diuturnam, quam in magistra breuem, & ad

¹ Deut. 32.
D. Thom. 1.
q. 101. a. 2.
ad 3.

² Instit. de
acq. rer.
Dom.

³ Passim in
vitis patrum

⁴ §. pauonũ
Inst. de rer.
dimif.

Ff ij

duos tantum menses natura concesserat. Etiam voces humanas iuuenes psytaci, corui, picæ, sturni, graculi docentur, & reddunt tam expressa pronuntiatione, ut auribus nostris illudant, omnibus gratissimo spectaculo, dominis suis utili, cum olim Cæsares salutarent.

Vnius anni furculos inserimus, & adrogatos ab aliena stirpe statim habemus magnas arbores, mira supra naturam pretiosi fructus accelerata propagatione, quia ut non vetus, sic docile fuit quod insertum est. In non frugiferis rami nascentes obsequuntur agricolæ, cuius ductu vel in altum emittuntur, flectuntur, intexti componunt concamerationes, aululas, ambulationes, quæ quia sunt viarum, crescunt, cum lapideæ minuantur, & ipso temporis progressu quo deperit in cæteris nouitatis decor, ipsæ fiunt quotannis pulchriores. Tenellos nascentes ramos tractando ludit ars, nobiliore quam in famulis metamorphosi dum non mutat homines in arbores, sed arbores in homines nec sine motu, sub diuersis ventorum flatibus.

Tandem animalia, plantæ, gummi, res quælibet ab ortu suo tenellæ, scilicet abundantes humido, formantur ad libitum, & dum fundit illas natura, nondum solide concretas, potest ars quibus voluerit figuris imprimere. Talis est etiam hominis indoles, velut tabula rasa, omnium capax, & in qua tam licet feros quam humanos mores, heroem quàm ignauum suis coloribus exprimere; igitur qui captata rerum nascentium occasione, in cæteris omnibus naturam præueniendo perficit, speciei suæ hac diligentia primum consulat; fingant puerorum animos patres & magistri, bona & in sequentem ætatem mansura virtutum imagine. Infans in utero, alieno vixit sanguine, calore, spiritu, nunc in lucem editus, mente rerum ignara, debet alienis formari documentis, nam ut non innato, sed audito sermone loquitur, sic non simpliciter indita, sed ab aliis mutuata virtute proficiet: Vacuum illud petit impleri; non deest cælum materiæ ad excipiendam formam dispositæ; sol diaphanum mox ut sibi præsens est, illustrat, adsit tenellis adolescentium animis ad optima promouendis, similis effusa bonitas similis officiosa disciplina.

Quibusdam fœlix est indoles, quæ sine longo magisterio, honesta simul cum audierit, complectitur; tam facili, tam obnoxio sunt præcipientibus ingenio, ut ignores an virtutem à natura, an ab educatione receperint: paucis tamen id contingit, cæterorum non ingrata videtur conditio si ad virtutes exercitatione diuturna proficiant. His fauet ætas ad recipiendum facilis, ad retinendum quæ cœperit obstinata; opiniones enim quæ iuuenibus infunduntur, altè descendunt, & vix possunt educi: seruant omnia figuras quas tenera induerunt: Vnde Plato ^v prohibet adolescentibus narrari fabulas de Deorum adulteriis, odio, certaminibus, ne sub his authoribus licita hone-

^v 1. de Re-
publ.

Itaque videantur esse crimina. Neglecta puerorum educatione, inutilis & superflua sunt leges^x prohibentes iniustitiam in commerciis, ut vanus esset labor eius qui ex fonte venenis infecto profluentes rivuos expurgare tentaret. Malum, quod ubi coeperit, non cessat, praeveniendum est, si remedia spem darent sanitatis, melius semper esset non aegrotare, quam sanari; sic legillatores irrito labori suo parcunt, integritati Reipublicae plurimum consulunt, si priusquam fiant leges de puniendis criminibus, illis viam obstruant per leges pertinentes ad bonam liberorum institutionem. Non sic humana mens, mercurio volatilior fixari potest, ut interdum etiam conceptis virtutum seminibus à recto non deflectat, sed facile se restituet in bonum, quod illi consuetudo naturam fecerat; extincti carbones citò reaccenduntur. Qui fuit apparitor, non potest fieri presbyter, nisi ab infantia fuerit educatus inter monachos, facili negotio redire praesumuntur primi virtutum habitus, & illis interiecta laetitiae ministeria non nocent, ut nec ingenuitati^z manumissio. Plurimum ergo potest initium in subsequencia.

^x Id. 2. de legib.

^z l. 32. C. de epil. & cler.

^z §. fin. inst. de ingenuis,

Ex initiis pendunt sequentia.

§. 5.

Initium rei à causa sua procedentis semen est, cuius intima vis ideam sequentis perfectionis continet; per totam iustae magnitudinis conformationem diffunditur, illi pro fundamendo subest, calorem spiritus, vitae fomitem ad extremum concessae durationis propagat: ex omnibus generantis partibus decisum simile sibi producit non modo secundum speciem, sed & secundum qualitates prosperas aut infelices quae tunc ipsum afficiunt, & ab hoc initio posteris longae serie nascituris lex imponitur. At cum in omnibus causis ordinatis, effectus plus dependeat à causa prima, quam à causa secunda, non agit nisi in virtute causae primae, & cum omnis virtus generalis^b vel specialis inferiorum reducatur ad virtutes caelorum generales vel speciales, totaque materia corporum inferiorum^c subiaceat variationi secundum motum corporum caelestium, antiqui sapientes existimarunt rem quamlibet fore foelicem aut infelicem prout caelum influxerit ipsa nascente. In his praecipuum iudicium sumitur à signo ascendente, primaque domo, quam duplicatis gradibus totam vitae sortem continere quidam asserunt. Alij per imagines & electiones constituunt sibi foelix initium, ut deinceps habeant prosperos successus. Ab annuae reuolutionis hora prima obseruant astrologi, quid

^a D. Thom. 1. q. 104. a. 2. & 12. q. 19. a. 8.

^b Id. 2. 2. q. 96. a. 2. ad 2.

^c Idem 1. q. 115 a. 3.

Ff iij

in 52 sequentibus horis contingit; nam inquirunt simile quid & fortius fiet ordine seruato in 52 anni hebdomadibus.

At quia non licet omnibus nosse vim cœlorum, mos fuit ex effectibus & phœnomenis quæ vocant astra secunda, superiorem causant tunc dominantem & ex hoc initio futura conijcere: hinc omnis auguriorum superstitio, velut si sub fœlici planeta omnia dextra, recta, pulchra, sub infœlici læua, distorta, turpia, in posterum nociua contingant: Iupiter cœlo potens, lunam cæterosque planetas amico radio respiciens, serenum efficit, vnde sereno cœlo comitia, coniugia, cæteraque tum priuata tum publica, velut deinceps fœlicia celebrare mos erat. At infortunis saturno & marte dominantibus, lunamque hostili radio lædentibus, triste cœlum fit, ideò rebus mouendis & incipientis vt putant inauspicatum; vnde notat Tacitus, ^d Galbam infœliciter Pisonem adoptasse in castris fœdâ imbribus die, quam tonitrua, & fulgura, & cœlestes minæ ultra solitum turbauerant; obseruatum id antiquitus in comitijs dirimendis.

^d i. Histot.

^b Cicero. 7.
de diuina.
tione.

In militum delectu ^e Consules obseruabant, vt primus qui inscriberetur miles esset bono nomine, & hinc vulgò dicebatur, quòd bonum, faustum, fœlix, fortunatumque sit; itaque si domum aut ciuitatem egredienti occurisset persona fœlicis nominis, fœlix inde trahebatur augurium. Innumeræ sunt talium obseruationes quæ licet vanæ sint, probant tamen communem hanc populorum opinionem, ab initijs pendere sequentia.

Certum est vt initia belli prouenerint, famam in cætera fore. Germani hoc auspicio grauium bellorum euentum explorabant; Eius gentis cum qua bellum erat, captiuum quoquo modo interceptum cum electo popularium suorum committebant, victoria huius vel illius pro præiudicio accipiebatur. Pertinacem existimant omnes esse cœlestium vim, eos quibus initio fauit, assiduis beneficijs prosequi, opus suum implere, & si medijs temporibus quædam intercidant aduersa, tandem exitum initio respondere.

Quantum valeat initium in subsequencia patet in speculatiuis scientijs, quarum veræ conclusiones, pendent à primo vero posito principio, quod si vitietur, innumera sequuntur absurda; patet in naturalibus vt supra, & in eo quòd primæ coctionis vitium in stomacho, secunda coctio non emendat, sed chylum sanguis æmulatur: corpora ab initio malè constituta ^f non perueniunt ad senectam, & aliquo semper morbo tentantur. Patet in mechanicis, in quibus error circini, vix initio sensibilis, fit progressu maximus & totius operationis vitium, qui via lapsus est, ab ea eò longius recedit, quò citatius fertur, & ipsa velocitas fit causa maioris interualli. Patet in moralibus, nam finis ^g qui primus est in intentione, est velut forma quædam vniuersalis

ⁱ Galen. lib.
6. de sanita-
te tuenda.

^g D. Thom.
12. q. 1. a. 3.

omnes artus specificans; quod ab initio non valet, ^h tractu temporis non conualescit; ita bonus usus non iustificat iniuste quaesita, ⁱ ut regnum tyrannice occupatum. Legi contra tyrannum infirmæ, cœlum suffragatur, nam, inquit, ^k cum Rex fit per prodicionem, plerumque parum durat, quia talia fiunt silente lunâ, vel à maleficis obsessa, unde regnum non potest esse diuturnum; magno in malis publicis solatio. Qui seruum expositum collegit ^l deinceps habere debet, sub eo statu quem initio habere voluerit, idest vel ut seruum, vel ut filium. Si sic finis responderet initio, maximum argumentum nobis est sperandæ beatitudinis, ad quam primo creati, postea per Christum recreati fuimus, si modo huic consentiamus felicitati.

Quamuis aliquo nascente sit infœlicissima syderum positio, quæ videatur ad prauos mores inclinare; quidquid auguria denuntient, quidquid ex infami profapia vulgi rumor male coniciat, hæc omnia potest superare nati diligens ad probitatem instutio; nam cœleste corpus nihil potest in corpoream, spirituales, immortalem animam, libera supra fatum, ipsa fati iudex artifex, potest primos vitæ annos virtuti consecrare, felici in sequentem ætatem præiudicio. Nemo Socrate ad amorem procliuior, nemo continentior: Zenocrates, Demosthenes, Cleanthes impedimenta naturæ diligentiam vicerunt. Sed huius victoriæ causa simul & augurium est, si quis in virtutis & vitiorum biuio, viam virtutis sectetur ab adolescentia, serpentes nascentes elidat: Beatus vir, proclamatur Ieremias, ^m cum portauerit iugum ab adolescentia, sedebit solitarius & tacebit, quoniam leuauit super se. Deo statim traditus, priusquam vel minimas cupiditatum sordes anima contraxit; sui primitias offerens, ⁿ primitias spiritus recipit; totum se dans, totus in diuina transformatur, & effertur supra sortis humanæ conditionem. Hæc est vera ingenuitas, vera vita innocentiae primordiali proxima, nunquam subiisse mortalis peccati, seruitutem & plagas: dulcissimum, vtilissimum est sic mature conuerso diutius tota vita recte composita frui: quis dubitet ab his felicitibus initiis longè maiores fieri profectus virtutum, cum illis impendit anima omne tempus, omnes vires suas, quas ceteri partiuntur in extirpandis, quos contraxerant, vitiorum habitibus; Plus amat Deus ^o innocentem quam peccantem æqualis charitatis, plus amans plures confert gratias, quibus anima capacior, expeditior effecta, diuina magis promeretur, recipit, assurgit in immensum supra valles sæculi, hoc posito vocationis suæ fundamento ^p in montibus sanctis.

^h l. 29. ff. de reg. iur.

ⁱ Can. neque 13. q. 6.

^k Cardan. lib. de Astrolog. interrogatio.

^l l. 1. C. Theo de expos.

^m Thro. 3. v. 28.

ⁿ Roman. 8.

^o D. Tho. 1. q. 20. a. 4. ad 4.

^p Psal. 86.

Parentes infirmos suos foetus, amant, fouent,
educant.

Lex 17.

 Egem præcedentem præmisimus ad probandum esse debilia rerum initia, internis externisque casibus exposita, & tamen talis momenti, vt ex illorum bona conformatione pendeat omnis qui speratur per ætates profectus. Hinc facile iudicium, naturam optimam quæ non deest in necessariis, quæ malis vrgentibus opportuna prouidet remedia, huic etiam nascentium infirmitati valido consuluisse subsidio. Longè petendum non fuit, quia fragilis hæc entitas simul vt existit foueri vult, nec sustinet vel ad momentum sibi relinqui; præsens igitur debet esse, etiam prouidum vt noxia caueat, potens vt ab irruentibus se vindicet, constans ne labore deterreatur, sed cœptum educationis opus ad perfectum adducat. Has omnes diuinæ bonitati proprias condiciones implet parentum amor, nam cum illi militent passiones omnes, illarum iunctis viribus, arte, dolis, fortitudine difficilia quæque superat, prolemque seruat incolumem.

Insignis est parentum amor pro foetus sui tutela.

§. 1.

¶ Supra l. 15.
§. 3.

Diximus [¶] innatum esse dulcem & vehementem amorem maris & foeminae; in illum animal extra se ferri raptu quodam, quia cum intendat vniuersale bonum, scilicet propagationem speciei, singulorum arbitrio liberiori relinquendum non fuit. Inest voluptas, non vt finis, sed vt condimentum quo necessarios suos omnes actus perfudit indulgens natura; nam imperium suum sic temperat, vt agentia ferantur ardenti desiderio in id quod iubet, operisque laborem compenset & fallat mira dulcedine. Voluptatem non esse causam coniunctionis maris & foeminae, sed esse medium, & velut instrumentum quod opere perfecto deseritur, patet in eo quod animal omne cum foetum edidit, vt illius educationi totum impendatur, abstinere à venere; perit statim omnis illius sensus, extinctusque qui vehementer

mens fuerat ardor, ne scintillas quidem aut fumos emittit. Tunc mas & foemina sexum ignorant, & prius per coniugium videntur vnum effici, vt deinceps vnum sint, collatis laboribus in prolis educatione. Amor sexus cedit amori foetus vt potentiori qui parentis vtriusque vota in se velut in centrum confluentia, miscet, vnit, tota in se conuersa, sibi penitus addicit.

Liberorum amor coelitus naturæ illigatus est, & planè ab aurea illa infractaque pendet catena, quam natura perpetuo contextens, & descendentibus nascentia coniungens, ne in nihilum relabatur, sibi cauet. Hunc amorem absolutissimum, verum, sincerum existimant philosophi, quia bona congerit, onera fert, prouidetque liberis, nihil ab illis sperans, nihil recepturus, solâ suâ gaudens beneficentia. Imitatur causas superiores, quæ cum sint inalterabilis substantiæ, simul & inexhaustæ bonitatis, nihil à nobis accipiendo in nos dona sua immensâ quadam largitione profundunt. Mirandus hic amor in parentibus, qui licet non habeant vt Deus & cœlum, vim immensam, sed limitatam, & nimio labore deficientem, indefessum tamen habent affectum prolem suam iuandi etiam vitæ suæ periculis & cum substantiæ suæ detrimento: plantæ suam transfundunt in semen, vt impleatur & ditescat, marcescunt. Viperas prægnantes abiicere oportet, quippe virtutem suam pro prole absumunt. Animalia cætera videmus dum prolem educant, macie confecta, vrgentur fame, & tamen escam ori suo iam appositam, iam libatam, licet gustu proritante sibi negant, & pullis offerunt: sic Plato pingit nudum amorem, quia spoliat se bonis omnibus, vt his amatum inducat & ornet, non culpandâ profusione cum in eo sit & viuat amans, cur enim eius gratia bonis suis parcat, qui vitæ suæ non parcat.

Liberis oculis nec vittâ obductis est hic amor, quippe vigilantissimus parentes in perpetuis habet excubiis, incubat vna, dum alia venatur escas, mira in earum distributione iustitia; mira ad præcauendas & auertendas iniurias, solertia, quæ vel exercitatos in inuestigandis auium nidis & ferarum cubilibus agricolas fallit. Nam si tam prouidæ fuerunt in illis occultandis, stabi-
liendis, struendis dum adhuc furerent in venerem, & solo voluptatis ardore, videbatur eorum phantasia detineri, si sic in futurum sunt ingeniosæ, laboriosæ, quid non agent in præsentem, cum charissimæ prolis conspectus, & infirmitatem testata vox, amorem in auxilium aduocant: quanto spiritu, quantâ feritate prædam venantur; quantis artibus, per sinus & anfractus intentos etiam fallentes oculos ad notum cubile perueniunt? quantâ profusione paruos implent, ne gemitu se prodant; quantis dolis ad eos venientes, auertunt? si quis ad nidum perdicis accedat, procurrit ad pedes fœ-

Plutarch.
lib. de amo-
re paren-
tem.

Marhiol.

In conti-
uio.

Vidæ l. 8.
supra.

Plin. lib.
10. c. 33.

ta prægrauem aut delumbem sese simulans, subitoque in procurfu, breui aliquo volatu cadit velut alâ fractâ, procurrit iterum; iam iam prehensurum effugiens; spemque frustrans donec abducat à nido. Imbelles etiam & infirmæ fortes fiunt, cum agitur de prole vindicanda, inuolant aues, sæuiunt feræ in raptoris etiam potentioris læsionem; furor est, nam oblitæ sui præcipites ruunt in pericula. Tigris mater ¹ videns catulos suos à nauigante venatore asportari, se præcipitem dat in mare; Pullo Elephanti ² in acie vulnerato; mater ad vindictam exiliens, turbauit exercitum: Hinc Plato ³ præcipiebat, liberos cum parentibus ad bellum procedere, vt certantibus animos adderet prolis amor, & vt pater plurium vitam agens, multiplicatis viribus sibi pugnandum intelligeret.

¹ Solin. c. 25.
² Florus lib. 1. c. 18.
³ lib. 5. de Republ.

Tandem hic amor constans est, nec vnquam deficit, quam diu potest prodesse: aues & feræ partus suos assidua fouent tutela donec auctis viribus, sibimet prouidant; infantes alunt; fortiores deducunt & comitantur, vocibus sibi propriis & naturaliter intellectis monent de præda impetenda, de hoste veniente, aut fugiendo, aut fortiter excipiendo, ad vtrumque ad dolos & certamen exercentur, gratissimo spectaculo dum parentes iam ætate prouectæ, lasciuunt cum suis iuuenibus, seu tradendæ causâ disciplinæ, seu transformans amor, id ab illis exigat. Hoc affectu puerascens Agefilus ^b visus est arundine pro equo conscensâ cum puerulis suis ludere, sed rogauit hoc spectantem, ne id aliis referret, donec ipse filios habens experimento disceret, qualis sit parentis in paruulos affectus.

^b Plutarch. in Agefilao

Ardentior & firmior hic esse debet in homine, quàm in cæteris animantibus, nam instinctui ad id naturali iudicium accedit, scilicet reflexa cognitio, quâ fruitur hac viua sui imagine, spes suæ posteritatis concipit, videt quis futurus sit laborum suorum fructus; amat amorem suum, qui mutuo coniugis & liberorum amore simul inardescens, tot reflexionibus dici non potest quantum accrescat sibi. Videt pater singularem suam existentiam in liberis velut reproductam, & multiplicatam, vnitate seruatâ dilatatam, sic amor sui à se non recedens, ad extra tamen negotiatur; suis artibus & consiliis explicandis angusta nimis erat vna persona, vnicaque stabilienda fortuna, itaque gaudet habere plures sui viuas imagines, velut ampliorem materiam in quam prouocatus amor plura conferat.

^c l. fin. ff. de publ. iudic.

^d l. 28. C. de inof. testa-

^e l. 3. §. 5. ff. de bon. cor. qui ante sentent.

Talem supponunt leges parentum amorem, maximum, ardentem, cæteros excedentem. Vnde si pater ^c pro vlciscenda morte filij aliquem falsò accusauerit, detergit calumniæ notam amor, ita vt illi non importet infamiam: exhæredati liberi ^d præsumuntur ingrati, nisi probent se gratos, at pater exhæredatus præsumitur gratus, nisi probetur ingratus. Si accusatus de morte filij ^e, sibi manus intuent.

lerit, censetur id fecisse dolore amissi filij, sic eius bona non publicantur. Tam intoleranda videtur illi mors filiorum, vt huic dolori lex remedium quæsierit per adoptiones, extraneos in defunctorum locum substituendo. Generaliter patris & filij eadem censetur esse persona, ^f is videtur in agro remanere colonus cuius filius remanet, & iniuriæ ^g filio illatæ, actio patri competit. Ita læsus à filio velut à seipso, facilis est ad veniam; pater prodigum ad se reuertentem benignè nihil impropers excipit, David vitæ & coronæ suæ insidiantem filium, intactum esse præcipit, intus est ^h enim in patris pectore qui interuenit & exorat affectus, vrgentur patris viscera, iterùm filium genitura per veniam.

^f l. ult. C. de impub. & al. subst.
^g l. 22. C. de agric. cens.
^h §. patitur Inst. de iniur.
 Vide supra l. 9. §. 2.
ⁱ Chrysol. ser. 1.

Matris tenerior & intimior est affectus.

§. 2.

MVtuò se iuuant, præueniunt, in vnum concurrunt velut æmulâ concertatione duorum parentum affectus in exhibendis proli suæ pietatis officijs, indistincta videtur amborum cura, tamen experimur teneriorem esse, & essentialem magis matris amorem. Mas enim definitur ⁱ qui in alio, fœmina quæ in se generat, hæc igitur quod à mare recipit suum efficiens, ^k prolem velut essentialis suæ partem, vt corporis sic affectus arctioribus vinculis colligatam, propriamque sibi vindicat. Hinc inter animalia quorum vagus est concubitus fœmina fœtui sola prouidet; in cæteris in quibus alendæ proli, parentis vtriusque cura desideratur, mas accedit tantùm vt adiuuans fœminam, cui principalis agentis titulum sic affectum intensiorem, hoc in opere natura concedit. Ita videmus inter aues fœminam nocte dieque tota ouis incubantem, horâ vnâ vel alterâ circa meridiem exceptâ, quâ mas in eius subit locum, vt ardore, siti, fame confecta paululum reficiatur, tum hæc impatiens moræ redit ad propria, nidoque marem velut extraneum excludit non sine gratulatione præstiti subsidij. In omni falconum & accipitrum genere, cum edacissimi sint pulli, quibus amore præcipuo prouidere debet mater, etiam ipsa marem plurimum autecedit corporis magnitudine, virium & ardoris præstantiâ; nam cui natura pro prole singularem dedit affectum, vt illum impleret, fortitudinem & arma concessit.

ⁱ Arist. de gener. anim. l. 1. c. 2.
^k §. 32. Inst. de acq. rer. domi.

Finem eundem, modo tamen contrario, prouidentia sibi proponit in homine: nam cum eius excellentia non in corporis, sed in animi viribus consistat, & is temperamento omnium delicatissimo primum viuat

Gg ij

in l. ff. de
reg. iur.

ex sensibus, matri ad teneris ætatis educationem, optimè prouisum est, fœminis ideò calor copiosus à natura negatus fuit, ne sanguis partui necessarius ab illo calore absumeretur, & ne ad actionem promptiores, minùs vacarent domesticis: assiduas igitur circa pueros natura duplici tenet vinculo, amoris & complexionis, hisque consentiunt humanæ leges, ¹ quæ propterea fœminas remonent ab omnibus publicis officijs: ad hæc etiam mens earum non videtur satis firma; his implicarentur periculose dum gestant vtero, dum lac præbent pueris, à quibus diuelli supplicium esset. Indulgetur ergo utilissimæ ad bonum publicum infirmitati; indulgetur matri dum non abducitur à tutela sibi commissâ paruulorum, quos plus amat quàm pater, suos enim ipsa cognoscit, pater putat, vnde partus ventrem sequitur, & cum astrologi sumant significationem Patris ex quarta cœli domo, assignant matri decimam medium & verticem cœli, vnde validior perpendicularis influxus, & vnde totius genituræ fundamenta colligunt, si Manilio creditur, quasi præcipua sit ad nati constitutionem & conseruationem, mater.

• Arist. moral. nichomach. lib. 8. c. 12.

• Id. dicto loco.

Certè culpanda non est natura quòd hominem inter animantia præcipuum nasci voluerit infirmissimum, illum enim simul amor materno potentissimo, vigilantissimo, & vitam nascentem vitæ perfectæ commisit. Amat mater statim à conceptu, ² alio quam oculorum sensu fœtum suum agnouit, quot in vtero naturæ, tot in corde fuerunt amoris motus; plus diligit quem diuturnis doloribus tulit, peperit, suum effecit; arctius enim complectimur quæ laboriosè comparata sunt, & sic amor ille matris, conscientia, antiquitate, pretio, præcipuus est. Sed cur Aristoteles, ³ inquit rationem eius amoris qui non consultat, qui fertur solo naturæ sapientis ductu, sibimet causa: cæteris exemplar, cum sit essentialis & idæalis amoris, propter se cuncta fouentis, prima descriptio.

• l. 1 §. 4. ff. ad S. C. Tertilian.

• Pl. n. lib. 7. c. 9.

Amoris illius primigenij miri & stupendi sunt effectus, primus quidem quod mater, delicata, infirmi temperamenti, volens tamen exponat se grauissimis partus doloribus, vt quoties de partu, toties de funere suo cogitet. Quod si quis exfecto matris vtero nascatur, ⁴ venit tamen ad legitimam matris successionem, vitam & hereditatem dat illi pro ipso moriens mater, etiam conceptis votis fœlicitatem omnem, quam alias sperare debuerat, in illum transfundit; propterea notant ⁵ auspicius pueros nasci enecta parente, sicut Scipio Africanus, primusque Cæsarum à cæso matris vtero sic dictus, & Manlius qui Carthaginem cum exercitu intrauit. Id videtur exprimere charitatem Christi domini qui morte sua crudelissima vitam nobis & gloriam promeruit, vt parentem suum homo plus diligeret illi vita libertasque per horrentes plagas fuit restituta. Si fuerit partus innoxius

mater non meminit pressuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundum. Ab his initijs amor eius ubique se profert sollicitus de-
Ioan. 16. 21.
 cens nato, miratur, complectitur, osculis, voce motibus delinit, flentis dolores coniectat ut sedet; adest ad minimas queruli voces, lædentia remouet, grata, pulchra quæque ministrat, ambit teneros affectus etiam infirmitatis similitudine, fractisque vocibus & gestibus, ut balbutienti complacere, repuarefcit.

Si decedat pater pupillosque relinquat orphanos, insignis est amor qui matrem, ut illis consulat, non permittit ad secunda vota transire; qui procis omnibus dat repulsam, & desiderium absentis mariti præsentium paruulorum complexu temperat. Non licet quidem defuncto, uxori perpetuam indicare viduitatem, sed licet quædam legare sub ea conditione, ut non nubat antè pubertatem filiorum, quia tunc magis cura liberorum, quam viduitas iniungitur, quod lex cælia sentia non permittit marito morienti, id conceditur amori matris, quasi non minus profit Reipublicæ curam agendo liberorum quos suscepit ex primo matrimonio, quam si plures haberet ex secundo. Tunc licet fœminæ à publicis officijs remotæ sint, possunt tamen filiorum curam gerere, quasi lucem & fortitudinem negotijs peragendis necessariam, amor suppleat. Ad id etiam admittuntur licet debitrices aut creditrices filiorum, cum cæteris omnibus prohibeatur pupillorum curam gerere, si res eorum habeant obligatas, censetur enim mater res filiorum præponere. Quod si tutelam non gerat, contra voluntatem eius tutor dari non potest. Si alimenta filijs dederit, si captiuos ab hostibus redemerit, censetur id fecisse causa pietatis, non animo repetendi, nec enim videtur bonis parcere, qui vitæ suæ non parcat pro filijs. Cum mater falso mortis filij nuntio mœsta domi sederet, ad primum conspectum redeuntis exanimata est, quia matris amantis animâ, volens vnum fieri cum filio amato, illicò spiritus omnes ad illum transmisit, quibus ipsa destituta, interiit. Hæc raptu quodam, at consultò Agrippina quæ cum Chaldæos consulisset de Nerone, responsumque fuisset regnaturum, sed matrem occisurum; occidat, inquit, dum imperet, putabat se cæsam, etiam in filio fore superstitem, & regnaturam. Fuit iustior Sanctiorque pietas matrum, quæ ut filios suos cælo parent, illos seque simul martyrio consecrarunt.

Si nunc desint occasiones sic amorem naturalem in diuinum transferendi, saltem pueros votis sanctos efficiat pia mater, pietatis rudimenta tenellis animis instillando; debilis ætas cogi nescia discat inter blanditias elementa fidei, discat Deum inuocare ut primum patrem, creatorem, saluatorem, glorificatorem; discat ab eo cuncta pendere; discat puer propositis præmijs non posse se melius matris

G g iij

l. 62. ff. de condit. & demonstr.

Auth. mat. C. qd mul. tute. off. fungi po.

l. 19. C. de excuf. tutor. x l. vn C. si contra vol. mat. tut. y l. 2. C. de neg. gest. l. 17. C. de postl. reuer.

Suet. in Nerone.

Vide supra l. 12. §. 4. in fine.

affectus promereri, quam sollicita erga Deum deuotione. Altè descendunt & velut in naturam transeunt tales habitus, diuque contrarijs quos mundus inducere tentat, resistunt. Certabit meritò mater cum patre an plus contulerit ad rectam filiorum institutionem, cum illius dederit fœlix initium, vnde pendent sequentia.

Vide supra
l. 16. §. 5.

Matres nutrices filiorum.

§. 3.

Terra magna mater cœlo prægnans, quas parit plantas alit humore vnicique congruo, velut tot illi sint vbera, quot partus, vnde multimammiam vocauerunt antiqui. In viuentibus, vt natura perfectior est, sic amor erga prolem intensior, parentium circa prolis educationem, cura sollicitior. Insecta oua sua forti lanugine tegunt contra cupiditatem auium & frigoris iniurias & quia vix durant in annum sequentem vt parentis officio fungantur, hos suos partus Soli relinquunt fouendos. Pisces oua sua similiter proijciunt, electâ tamen in aquis tranquilliori regione, in qua possint securius educi. Hic est inferior & ignobilior parentum erga prolem affectus. Aues oua quidem pariunt, sed nidis aptissimè contextis, intrâ mollibus reponunt, incubant, editos fœtus indicibili solertia fouent, alunt, ducunt, & quæ suæ sunt perfectionis docent. At in viuiparis quadrupedibus materni sanguinis portio defæcata, & nullo contaminata vitio, cum primum fœtus mouetur, in mammas concedit, vt naturæ mutationibus in lac conuersa, recens nato partui familiare & conueniens suppeditet alimentum. Sentit abundantiam suam mater, & repositum à natura nectar, vt fundat, turgentis, tensique vasis dolor premit; exonerari, voluptas simul, & egentium paruulorum amor inuitat.

^b Plutarch.
lib. de amore
prolis.

Alijs animalibus ^b infra ventrem vbera jacent, mulieri supernè ad pectus nascuntur, vt in promptu sit osculari, amplectique & fouere infantem, nimirum quia pariendi & alendi finis est, non necessitas sed amor; tota & integra mater est, quæ quos peperit, suis alit vberibus ^c; imperfectum autem & dimidiatum matris genus peperisse, ac statim ab sese abiecisse; aluisse in vtero sanguine suo, nescio quid quod non videret, non alere nunc suo lacte, quem videt iam viuentem, iam hominem, iam officia matris implorantem parum abest ab abortus crimine: mammarum bicipitem fontem sanctissimum corporis, humani generis educatorem, arefacere & extinguere; partum iam perfectum, iam genitum, iam filium, proprij conserui, cognati

^c Gellius
lib. 12. cap.
21.

fanguinis alimonia priuare: sicut enim valet ad fingendas animi, atque corporis similitudines vis & natura feminis, sic ad eandem rem lactis quoque proprietates valet. Vt videmus arborem lætam & nitentem, in alium locum transpositam deterrimo terræ succo deperiisse; sic ita corpus & animum ingenitis benignè primordiis inchoatum, degeneri lactis alimento corrumpi.

Qui filios suos aliis nutriendos tradunt, vinculum illud, coagulumque animi atque amoris quo parentes cum filiis natura consentiunt, interscindunt, aut certè diluunt, deteruntque, nam cum infantis facta est ex oculis amolitio, vigor ille maternæ flagrantiae paulatim restringitur; infantis etiam affectio, in ea sola vnde alitur, occupatur, abolitis ita naturæ pietatis elementis qui ad parentes fertur amor, non naturalis, sed ciuilis & opinabilis est. Hinc sæpe degeneres filii, & tot maiorum titulis parta nobilitas deperit, pueris non heroico, non casto, sed improbo fortè turpique sanguine, non affectu sincero, sed fucato enutritis. Hiuc vitio Quintilianus ^d adscribit corruptam suo sæculo eloquentiam: Inde bellicæ suæ fortitudinis defectum timebant Germani ^e qui propterea partus alienis nutricibus alendos non delegabant: hinc timebant degeterem probitatem Patriarcharum fœminæ, quæ licet essent velut reginæ, filios tamen propriis lactabant vberibus. Si ad corporis constitutionem ferè tantum confert, nascentis ætatis alimentum, quam semen, in matre adultèrii quædam species est, in marito lenocinii, alienum sanguinem suo miscerè, aliena nutritos substantia, quæ primæuam debilem diuturnitate diluat, pro suis agnoscere; Pudeat Christianas mulieres minus esse continentes feris animantibus, quarum fœminæ, quandiu fœtus habent alendos, masculum nesciunt, fugiunt, horrent.

^d Dialogo.
de oratorib.
^e Tacit. de
morib. ger-
mā.

Ad Patrem pertinet præcipua liberorum institutio.

§. 4.

Mater impleuit debitæ pietatis officia; quæ conceptum vtero, sollicitè ne læderetur gestauit, editum fouit, suis aluit vberibus, ad virtutis & pietatis regulam tenellos mores prima finxit, prima dedit Christianæ pietatis rudimenta, sed matrem domi semper manentem diu non fert ignita puerorum indoles, discurrendi cupida; euolat è residentis sinu, & nisi prouideas, peruersa vilium conuersatione, nouiter impressa virtutis facies obtunditur. Timendum ne nascens ratio temerè velit, vt de naturalibus, sic de diuinis ferre iudicium, &

compositos ad pietatem mores inter puerilia reputans; ea vanitas præclarum æstimer, cum prætexta deponere.

Parum est dedisse vitam, ad bonum & malum indifferentem, nisi bonam effecerit institutio, nam ea deficiente malè nati, ipso sui pondere ruunt in omne dedecus; benè nati, etiam deteriora sequuntur, nam magna scelera non ex vili natura, sed ex generoso genio, mala educatione corrupto prodeunt. Propterea maturè puerorum fortiter instituendorum curam pater suscipiat, pro conditionis suæ ratione, si liberalis sit, magistris tradat educandos procul à domus delitiis & licentia, illosque sic è fœuentis mætris sinu raptos, solidioribus secunda nutriat ablactatione. Sic autem aliis formandos tradat, vt ipse semper inuigilet eorum profectibus, discenda, remouenda præcipiat, decurrentis per ætatum gradus disciplinæ primus motor.

^f Marf. Fin. lib. de vita cœli. comp. c. 22.

^g l. Fin. C. de Alend. liber.

^h Plutarch. in solone. ⁱ l. Nec ei ff. de adoptio.

^j D. Tho. 22. q. 189. a. 6. ^k Serm. 49. de diuersis habetur. can. quicūque 17. q. 4. ^l Auth. licet C. de natur. liber.

^m l. 3. & 5. ff. de inof. testam.

Cœlum sub diuinarum mentium ductu, ^f sic nobis præsidere dicunt Platonici, vt corpus in corpora, mentes in animas influant: primus hic à Deo constitutus generationum pater, significat officia patris erga liberos, qui cum corporeæ simul & spiritualis naturæ sint, vtrique debet providere; Tenetur enim alimenta filio præstare ^g pro modo facultatum, si adesse sibi non possint, & vt possint, tenetur eos artes docere; vnde Solon ^h apud Athenienses lege sancinit filios non teneri patri seniori alimenta præstare, si non illos artem conuenientem docuisset. Impeditur arrogatio, ^h si arrogans alios liberos habeat, quos iustis nuptiis procreauit, ne illorum diminuarur spes, quam vnusquisque liberorum obsequio sibi parat. Huic naturali pietati etiam cedit ea quæ versari videtur circa res diuinas vnde non licet parentibus ⁱ ingredi religionem, nisi prouisum sit ab illis. vt filij educari possint: D. Augustinus ^k hæreditatem Ecclesiæ relictam, existentibus testatori filiis recusauit, quicumque, inquit, vult exhæredato filio hæredem facere Ecclesiam, quærat alterum qui suscipiat, quàm Augustinum, imo Deo propitio neminem inueniet. Etiam filij naturales ^l alimentari debent; etiam adulterini ne partus pereat, ne culpa natos matris infontes trahat. Dicuntur naturales, eo quod illos natura genuit, non honestas coniugii, at ex lege naturæ natis debentur alimenta, & licet adulterini non videantur partes Reipublicæ, nutriri debent sicut in humano corpore, calli, veruæ, tophi, qui non sunt partes corporis, viuunt adhærentes viuenti; Actionem igitur habent illegitimi pro alimentis sibi præstandis, sicut legitimi ^m pro vindicanda parentis hæreditate, si sine causa præteriti aut exhæredati fuerint.

Rarum id est in familiis malum, nam ad quærenda natis fortunæ bona, sic sæpius ardent parentes, vt modum excedant, & pietatis titulo impiè ruant in cupiditatem quæ est radix omnium malorum. Si tam

tam pestilens est pietas, & tam nocens, inquit Saluianus, * nec a-
mare expedit, nec amari, quia nec parentes amorem debent appe-
tere sibi noxium, nec filij desiderare parentibus obfuturum. Gravis
est etiam filijs, qui perniciosas illis parit hæreditates, & illos inter im-
probissimum quæstum improbè educat; cum his potissimum debeat
pater bonam institutionem, quæ summa fœlicis vitæ ducendæ, etiam
fortunæ conciliandæ hominibus ars est.

Quanta peruersitas, inquebat Crates, tantis laboribus bona li-
beris quærere, nec curare quales filij sint hi, qui talibus sunt vsuri,
vt si quis pedem negligens magnam gereret curam de calceo. In aui-
bus cum soli mares canori sint, ipsi docent pullos suos similiter, &
ex naturæ suæ regulis modulari; In humana specie viro, cui à virtu-
te nomen est, cui mens contingit in temperamento sicciori & cali-
diori ad contemplationem, scientias, artes, virtutes aptior, ad fortia
præstantior, etiam competit talibus filios instituere. Illis tradere de-
bent facem à maioribus acceptam, in posteros per manus mitten-
dam, vt possit tum Ecclesiæ, tum Reipublicæ splendor esse perpe-
tuus. Ideo iure ciuili ¹ non mulier, sed vir habet filios in potestate,
hunc Deus liberorum Dominum constituit, inquit D. Chrysostomus,
² vt ipsorum, velut charissimæ suæ possessionis curam ageret, bonum
animi, quod præcipuum est, illis procurando, & vt nulla tegerentur
excusatione, si bonos non faciat, cum teneros, subditos, ad omnia
flexibiles illi prouidentia concesserit.

Tam necessarium est id officium, vt velut vni non satis habeatur
fides, patri patrinum substituit Ecclesia, ³ sicut ad vitæ peritiles fun-
ctiones obeundas, natura bina membra constituit. Parentes igitur fi-
lios suos, & patrini eos quos de fonte lauacri susceperunt erudire sum-
mopere studeant; Illi, quia eos genuere, & eis à Domino dati sunt;
isti verò, quia pro eis fideiussores existunt. Ad id etiam mouentur in-
teresse proprio, laus enim filiorum reflectitur in parentem, velut ra-
dius in suum solem. Corona senum filij eorum, inquit sapiens; ⁴
sic vt diximus, ⁵ tres fratres vna die in diuersis certaminibus olimpiæ
victores, reportatas coronas capiti communis sui patris imposuerunt;
sic Consul Romanus ⁶ filium in bello & triumpho sequutus, specta-
tus fuit, non vt accessor, sed vt author gloriæ; sic parentes decurio-
num ⁷ fruuntur eorum priuilegiis; sic Nero ⁸ cum adhuc honestè age-
ret effigiem Cn. Domitio patri, petiuit à Senatu.

Sed ô facinus, ⁹ si parentes dum plus æquo temporalibus bonis
incumbunt, talia doceant filios; si non eos instruunt, sed per-
uertunt, infundendo teneris animis violentum amorem diuitiarum,
gloriæ, vanitatis. Quomodo poterit iuuenis vndarum moles euadere,
cunctis impellentibus atque mergentibus consilio & exemplo: patrem

Hh

* lib. 1. ad
Eccles. Ca-
tholic.¹ Inst. de pa-
tr. potest.
² lib. 3. con-
tra vituper.
vitæ monast³ Capit. Ca-
ro. Magni
lib. 2. c. 46.⁴ Prouerb.
17.⁵ Supra. l. 12.
§. 2.⁶ Val. Max.
l. 5. c. 7.⁷ l. 9. ff. de
pæn.⁸ Tacit. 13.
annal.⁹ D. Chry-
st. lib. 3.
cont. vitup.
vitæ monast

non facit generatio, improbos enim filios, velut non suos abdicant; ad bene viuendum minima portio est viuere; quid si vitam boni malique communem materiam in malum educatione pessima detorqueant, quam alienum est patris nomen ab impietate quæ liberorum animas æternis addicit supplicijs. Miseri non magis in parentum patrimonia quam in vitia succedunt; antequam habeant in dominio res paternas, habent in animis ipsos patres; antequam habeant illa quæ falsò dicuntur bona, antè habent illa quæ verè probantur mala, creuerunt inter execrationes parentum, qui diuitias, honores, vitiorum incentiua, illis & oprarunt, & ministrarunt: cum iudicij dies venerit, dicent, perdidit nos aliena perfidia, patres sensimus parricidas. Melius amari non possunt filij, quam si amentur vt Deus constituit, & in eo ipso qui dedit vt amentur, sic enim præcipit, ¹ vt patres tradant mandata Dei filiis suis, & ponant in Deo spem suam, non obliuiscantur operum Dei sui, & mandata eius exquirant, hæ sunt opes quas debent parentes filiis suis parare, vnde si sunt diuersæ religionis ² ei tradendi sunt educandi qui fidem orthodoxam sequitur. Tunc proderunt diuitiæ, cum venerint in manus pauperum sanguine non madentes, quæ nec iras in se Dei hominumque iniusta possessione concitent, etiam in posteros transfusa maledictione.

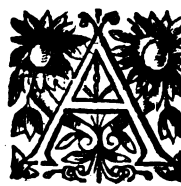
¹ Psal. 77.

² l. 12. Cod. de hæret. & manich.

Nata beneficas sibi causas agnoscunt.

Lex 18.

D causæ dignitatem pertinet eminere supra rerum quibus influit & sortem & conspectum, vt hanc nec natura, nec cognitione possint assequi. In Theologicis est clarissima caligo ¹ & per aspectus priuationem & ignorationem, vere cognoscimus eum qui omnium quæ sunt, essentia superior est; sydera tacito supernè labentia cælo, velocitatem suam sub specie stantis atque immoti operis abscondunt, singula in opere sunt, plurima tamen latent, cætera obscuro gradu & per occultum aguntur; formæ, qualitates internæ, motrices, & vniuersi rectrices intelligentiæ humanos fugiunt oculos; Religionis veritates, Principum consilia, scientiarum & artium certiores regulæ, sunt in mysterio, vitales corporis partes, tunc cum sanæ sunt, & probè suis funguntur muneribus, non sentiuntur; sic, vt diximus, ² causæ superiores, inscijs, etiam ingratis & inuitis inferioribus sua donant; Id autem ita fit, cum hæc inferiora nihil

¹ D. Dionys. de myst. Theol. cap. 2.

² Supra l. 9.

conferunt ad actionem, & passivè tantum habere se debent sub influxu dominante; at ubi causa secunda coagit, etiam necesse est agentem superiorem agnoscat, ut illi possit esse consentiens & consona. Duplici ratione, primò ut oblatam expositamque largitionem opportunè recipiat; secundo ut causam, gratitudine quadam efficiat in se benigniorem, impleatque hoc in opere quod suum est. Sic viuentia quibus à natura datus est motus, ut a debilibus initiis ad ampliores profectus se promoveant, agnoscunt beneficas sibi causas, illis venientibus occurrunt, auida boni cupiditate; etiam ex se liberales prouocant, ne desit hæc beneficentia, in quam itur duplici dantis & accipientis motu.

Omnia conuertuntur ad causas sibi profueras ut ab illis accipiant.

PLato^a constituit amorem in chao, id est appetentiam boni in natura nondum habente perfectionem, sed vnde affulget & haberi potest auidis in eam affectibus propensa. Nisi etiam illam sibi comparare propriis & innatis viribus dum feret ætas, ut proxime dicetur libro secundo, Interim quæ nascendo debilia sunt, & quibus natura motum negauit, agnoscunt causas vnde bonum conueniens potest illis contingere, in illas propendent, & sua patefacta necessitate benignitatem inuocant. Sic Athenis^b erat imago terræ quasi femina, supplices in cælum manus tendentis, ut obtineret imbres, qui si deficiant, iacet infœcunda. Sine simulachro, dum vrget siccitas, terra squallore satis testatur indigentiam suam, & quot hiant rimæ, tor ora pandit quibus implorat cœli humentis indulgentiam. Semina norunt intra terram, & procul à superficie quam solis calor decoquit, esse repositum humorem quo vegetent; Illic ideo statim mittunt radices, licet hi, quibus pleni sunt, spiritus, naturali suo motu, & à cœlo tracti, superiora primum deberent petere. Helyotropia solem suum sequitur; cæteri flores coram illo blandè resolutis foliis, apertoque sinu, illabentem ad interiora sua vim eius excipiunt. Potissimum lothos herba in Euphrate nascens, tanto solis tenetur desiderio, ut eum non solum nostro hemispherio fulgentem, sed in alium orbem deportatum, quantum licet, sequatur, nam caput & florem vespera mergit, vsque ad medias noctes, totaque abis in altum ut ne dimissa quidem manu possit inueniri, hinc paulatim subleuata, ad ortum solis emergit extra aquam, flore plurimum circa meridiem ela-

^a In conuiuio.

^b Pausanias in Atticis.

^c Plin. lib. 13. cap. 19.

ro. Quid in vmbra plantæ patiantur , ostendunt pallore suo , & quia pedibus non datur moueri , capite quantum possunt ad lucem , qua cuncta vigent , ad liberum aërem vi cœlesti prægnantem , inclinantur.

Expressior est in animantibus causæ iuuantis , sensus & inquisitio : licet in illis vltimo gradu jaceant conchæ , plantarum instar terræ , etiam mediis in aquis affixæ , norunt tamen vnde torpori suo & indigentia remedium sit ; viuunt in diem , & consumpto quem in illum reposuerant humore , nouum expectant à fluxu maris , huncque licet extra positæ , claustris apertis , hora condicta præsentunt : Agniculus licet verferur in millibus ouium recognoscit vocem parentis , festinat ad matrem , lactis quoque materni notos sibi fontes requirit ; quamuis cibi desiderio teneatur & potus , transcurrit tamen aliena vbera , licet humore lactis exundent , solam matrem requirit , solius materni vberis succos significat abundare : pastor errat in discretionem ouium , agniculus in agnitione matris nescit errare.

^d D. Ambr.
examer. lib.
6. c. 4i

Dum essem in conuentu nostro compendienti , è sylua in nemus nostrum allata est cerua partui proxima , sed sic à rusticorum canibus malè habita , vt illi penitus vires deficerent : itaque prostrata , cum fugere non posset , desperatione millies terræ caput allisit , donec manè cum expirantem , venationi præpositi reperissent , excisus est vterus : mirum , eductus infans , caligantibus paululum oculis à nimia luce , & paulatim explicatis poplitibus , iuit ad matris vbera , cunctis mirantibus & miserantibus. Ab hoc amoris & compassionis spectaculo redeuntes , à natura magistra didiscimus , matrem & natum sic ad se simul mutuis affectibus concurrere , vt si libertas adsit neuter ambo- borum præueniat , si præpediuntur , qui potest , totum iter ad vnionem absoluit ; Iuisset cerua mater ad hinnulum ab ea remotum si fuisset sana , sed quia iacebat immobilis , ad illam paruulus se quo potuit motu contulit.

In iuuenum passerum turba , quilibet suos agnoscit parentes , illisque tantum , & alarum applausu blanditur , & pro recipiendis escis ore panto supplicat ; sic gallinarum pulli matrem suam à cæteris discernunt , si paululum aberrauerint , vocantem , de periculo , de præda , de quiete monentem audiunt , citi sequuntur , & sub alarum præsidium confugiunt.

Eadem sed instructior sed suauior est in pueris hominibus ad matrem nutricem inclinatio ; in eius tantum vlnis securi , lætantur , gestunt , rident ; si quid occurrat horridi , è collo pendent ; sinum toto corpore premunt , velut inde tantum sit illis speranda salus , vnde vitam hausere. Vtinam similis esset in hominibus ad Deum sincera conuersio ; quid nobis de virilitate , de senectute blandimur , tota

hæc vita, quam in terris ducimus, alterius fœlicioris in cœlo pueritia est, donec occurramus omnes in vnitatem fidei, & agnitionis filij Dei in virum perfectum in mensuram ætatis plenitudinis Christi, inquit, Apostolus: ^e infirmos multa circumstant mala, plura fingit opinio, ^e Ephes. 13. ^{13.} vani vana formidant, falsis bonis in pretio positus, si defuerint, lamentantur mortales vt pueri, detracta præ matibus pupa; sunt larvæ, sunt terriculamenta quæ metum & lachrymâ excutiunt, sed quid refert quam falsa sit doloris causa, cum verus sit dolor qui sensu suo miseros in desperationem agit. In talibus angustiis ^{13.} positi, leuant supplices manus in cœlum, & humano subsidio deficiente, diuinum implorant: primos istos pietatis motus quos vi quadam expressit necessitas, postmodum ratio ratos habet, fides perficit: quod enim melius potest esse consilium quam malis prementibus, ad summè bonum, amantem, misericordem Deum confugere qui sæpius permittit aduersa nobis euenire, vt instar prodigi, consumptis omnibus ad ipsum redeamus: non potest non amari talis amor, qui nos culpa nostra lapsos restituit; non potest non inuocari talis misericordia, pereuntibus semper propitia, pœnas in præmium, fulgura in pluias conuertens, ab infanticida mundo sanguinolentos expositos summa pietate colligens, portansque velut nutrix in brachiis suis, ^f cœlestibus alimentis reficiendos. ^{! Osee. 12.}

Nata causis suis beneficis gratitudinem exhibent.

§. 2.

Agnoscent quidem omnia causas à quibus beneficijs afficiuntur, sed prius est nosse, quam experiri bonas; nam vt exemplo ceruæ demonstratum est, sæpius à causis iuuantur, eo quod illas primo conueniunt, petuntque vt accipiant: prius glans intelligit terram sibi fore nutricem, quam in eam radices mittat; conchæ prius aperiuntur, quam maris fluctus inundet, cum hient procul ab eo posita. Si sic ad causas suas instinctu solo res afficiuntur, quanto plus cum ab illis acceperint diuturna beneficia, quibus etiam feræ nobis conciliatæ blanditijs & officijs gratiam rependunt.

Sic ima summis in mundo consentire sapientes asserunt, vt nullum sit beneficium sine gratitudine, licet ad causam cui defertur, non perueniat. Philolaus dixit suffimenta aquæ & terræ, esse tributa quæ persoluunt, incruenta sacrificia quæ litant cœlo regnanti: quo plus arbores acceperint à terra, illi radicibus magis adhærent, & parentem ^g gratissimis frondibus, floribus exornant, ditant seminibus. Cor- ^g D. Basil. in Hexam. hom. 1.

H h iij

^a Plin. lib. 10.
cap. 3.

ni, aquilæ, accipitres; sui iuris effecti & à parentibus emancipati; illis loco cedunt, ne videantur æmuli rapinæ, vnicuique enim^b ex illis pari, magno ad populandum, vt satietur, opus est tractu. Ita cum adoleuit apum iuuentus, & ad laborem roborata conualuit relinquitur liber parentibus locus. Experimur in canibus, felibus, cæteris domesticis animalibus, filios licet viribus præstantiores, in omnibus vtrò cedere matri, cum illa, nunquam vel læsa vel læcessita in certamen descendere. Magnum hoc est homini documentum de honore parentibus exhibendo.

¹ Quintil.
declam. 13.

¹ l. 2. ff. de
iust. & iure.

¹ Philo Iud.
lib. de deca-
logo.

Effectus iurigenitum primæui sunt, inquit lex,^k erga Deum religio, vt parentibus & patriæ pareamus. Quartum est decalogi præceptum honora patrem tuam, & matrem tuam, vt sis longæuus super terram. Situm est^l in duarum tabularum confinio, priori secundam applicans, quia parentum natura videtur mortalis & immortalis essentia confinium; mortalis propter corpus corruptibile, & cognationem cum cæteris animantibus; immortalis verò, quia gignendo refert Deum genitorem omnium, Deo namque subministrant parentes, in gignendis liberis, at qui ministrum spernit, spernit principem. Quidam aiunt patrem matremque Deos esse conspicuos, hoc vno differre, quod Deus sit magni mundi genitor, hi parui, nec fieri posse vt pius sit erga Deum inuisibilem, qui erga hos conspicuos est impius. Ad diuinum accedit quod vitam dederint, primum subiectum humanæ fœlicitatis, diuinæ gratiæ, immortalis gloriæ, vtque ad Deum vltimum finem nati peruenirent eos optimis morum institutionibus formarunt.

¹ lib. 8. mo-
ral. c. 16.

Hinc meritò concludit Aristoteles,^m vt Deo, sic parentibus æquale reddi non posse, illis enim debet filius hanc ipsam dandi facultatem, & quidquid adiecerit illis cedit, vt accessorium principali, vt solo, quod in eo ædificatur, vt qui fructus annuos ex agro sibi liberaliter concesso, colligit, hos se debere fatetur donatori, denique velut omnia referimus in Deum etiam quæ labore nostro comparauimus. Sunt enim, inquit Platoⁿ parentes velut Dij domestici, dilectione, prouidentia, consilio, votis, rem liberorum in melius quotidie promouentes, vnde continuus illis cultus debetur duplex, animi in veneratione, corporis in rebus necessariis exhibendis.

^a lib. 11. de
legib.

Cultus animi consistit in pia quadam reuerentia, qua fatentur liberi præminentiam charissimæ sibi personæ, sunt enim parentes natu-
torum Domini, nam ex paterna potestate, regia ciuilisque duxit originem. Cultus hic interior est in affectu omnium antiquissimo,^p Exterior exhibetur verbis, honorificè de illis, & illis loquendo; signis & effectis assurgendo, famulando, impediendo damna, bona procurando, iussis obsequendo, etiam eorum vt Dei obseruata voluntate quæ sit bona^q & bene placens.

^o Vide supra
l. 12. §. 2.
Bonacina in
6. præcept.
decalogi.

^p Roman. 12

Maximè res ad victum necessarias tenentur suppeditare, tanquam debitores, ¹ pulchriusque est iis per quos sumus, quam nobis ipsis in his rebus opitulari: docet id natura, quæ ut diximus, ² urgente necessitate, reuocat quod prius in abundantia concessit tanquam precario, directoque dominio semper penes causam largientem, remanente. Accidens ³ procedens ex subiecto, illud perficit, & comparatur ad subiectum, ut actus ad potentiam; calor naturalis digerendo ⁴ generat pinguedinem, quæ ipsum conseruat, illique, si fames vrget, cedit in alimentum; omnis bona dispositio corporis, ⁵ redundat in cor, sicut ad principium & finem corporalium motionum. Caput ⁶ influens virtutem in alia membra, recipit ab illis obsequia & nutrimentum; Magna arteria, aorta dicta, ex sinistro cordis sinu procedens, statim in ipsum reflectit ramum coronalem quo alitur, sic in corpore vasa omnia nutriuntur eo humore quem generant & continent; stomachus chilo, hepar sanguine, cystis fellis felle, splen melancholia; qui plantat vineam, de fructu eius edit; seruus emancipatus censeferur esse Domini ⁷ & filius patris. Ciconiæ ⁸ fessas senio parentes alunt, & per æra deferunt; auibus ipsis non est graue, quod pietatis est plenum, non est onerosum, quod soluitur naturæ. Hoc naturali iure egentibus parentibus à filiis præstari debent alimenta.

Id receptum etiam est, apud homines iure gentium, apud ipsosmet barbaros impium habetur parentibus non subuenire. Antiqua lex est, ⁹ liberi parentes alant aut vinciantur; vnde filius ¹⁰ cui pater procurauerat ambas manus præscindi, hoc liberatus periculo egenti patri alimenta præbere damnatus est, quia cum lex decernit, liberi parentes alant, est intelligenda de malis patribus, nam bonos quilibet alit sine legis imperio. Id passim lege ciuili statuitur; ¹¹ etiam exulem patrem filius debet alere, etiam incoestuosum; ¹² nam licet legum contemptor & impius sit, tamen pater est, iura naturæ nullo iure ciuili dirimi possunt; filio ¹³ semper honesta & sancta patris persona videri debet; ut Deum, sic parentem laudant iusti, licet ab utroque multa patiantur. Parentes igitur filiis sunt loco Dei, semper benedicti, etiam dum aduersis exagitat; sunt loco principis, in cuius consilia gestaue subditus non inquirat; sunt ut creditores, quibus etiam ab affectu cessantibus, debitum soluendum est; nam bona non censentur, ¹⁴ nisi deducto ære alieno. Vnde si alicuius pater & filius sint in eodem periculo, ¹⁵ & vnum tantum possit iuare, pater est liberandus potius quam filius, quia id patri debet propter sanguinem, propter reuerentiam & gratitudinem; potest alium filium nancisci, non alium patrem.

Patri honor, matri amor præcipuus exhibendus est, ut intensiori eius amori, ¹⁶ par quantum fieri potest, reddatur. Tobias moriturus

¹ Arist. moral. lib. 9. c.

² Supra l. 12. §. 3.

³ D. Thom. 1. q. 3. a. 6.

⁴ Id. 22. q. 82. a. 2. ad

⁵ 1. 2. q. 38. a. 5. ad 3.

⁶ 3. q. 8. a. 1.

⁷ l. 1. ff. de hæred. institue.

⁸ Plin. lib. 10. c. 23.

⁹ D. Ambr. exam. lib. 5. cap. 10.

¹⁰ Seneca controu. 1.

¹¹ Id. contro. 7.

¹² De agnos. cendis & alendis liberis vel parentibus ff. 25. tit. 3.

¹³ Cod. 5. t. 25.

¹⁴ Nou. 12. c. 2. auth. incoestus. C.

¹⁵ de incest. & inuicil. nup.

¹⁶ l. 9. ff. de obl. par.

¹⁷ præst. Plato. 4. de legib.

¹⁸ l. 39. ff. de verb. sign.

¹⁹ D. Th. 2. 1. q. 31. a. 3.

²⁰ Supra l. 17. §. 3.

⁂ Tob. 4. hoc præceptum inter alia dat filio suo ^h honorem habebis matri tuæ omnibus diebus vitæ eius, memor enim esse debes quæ & quanta pericula passa sit propter te in utero suo. Pietatem hanc prouocat ipsa sexus infirmitas, & senectus, quæ ut viris venerationem confert, ita fœminis contemptum ingerit, deletâ scilicet qua prius commendabantur formâ, & corpore mirum in modum ab annis deformato.

⁂ Auth. 105. Vxor Consulis ⁱ mariti radiis coruscat, mater verò si consul voluerit; Relicta est filio libertas eius exercendæ venerationis, debitam enim effecit lex non principis, sed naturæ, sic illam persoluit, non necessitas, sed amor.

Inter animantia solus homo, tanquam sortis diuinæ particeps ob cognationem quandam Deum cognoscit & cupit tanquam auctorem, inuocat & amat ut patrem, ut regem veneratur, timet ut dominum; patris nomen, inquit Tertulianus, & pietatis & potestatis est, amorem & timorem exigit, & si prouocamur ad exhibendum parentibus honorem ea ratione quod Deum referant, si tantum defertur imagini, quanto plus debetur personæ, debetur Deo, à quo

⁂ Act. 17. 18. omnis paternitas, in quo viuimus, ^k mouemur & sumus. Iam non hecatombis placari vult, qui bonorum nostrorum non indiget, petit à nobis cor, petit affectus, petit sacrificium laudis quod in quauis fortuna, à plebeio, ut à rege præstari potest: Ideo petit, ut sic bene meritis plura conferat: nam ut soli tantum expositi ab eo illustramur, sic in Deum essentialiter beatum conuersi, habemus beatitudinem. Nobis laboramus cum illum, etiam amore purissimo colimus, quia respiciendo solem hunc illustramur; essentialem amorem amando, amamur; amati, bonis & fœlicitate cumulamur.

Effectus contingentes & degeneres non lædunt
causæ suæ nobilitatem.

Lex 19.

Pebus inferioribus optimè prouisum videbatur, quod illarum rectores cœli, sunt inalterabiles qualitate, incorruptibiles substantia, motu regulares, vnde pares in subditis affectus & effectus erant sperandi: fallunt tamen expectationem nostram rerum hîc nascentium cœlo contrariæ conditiones, assiduis enim alterationibus concussæ, nutant, donec aut sensim certis gradibus ut creuere, sic depereunt, aut præcipitio colliduntur

tur non vna ratione, sed modis infinite variis. Vagam hanc sortem motionum Philosophi¹ vocant contingentiam, qua fit vt nonnunquam à proprio solitoque ordine res aberrent, sine paulatim debilitata virtute, siue contrariorum occurfu, siue deficientibus in materia dispositionibus, vnde seminaria natura plantæ & animalis prolem suam, neque semper, neque opportunè parit vbique, neque perfectam, vt apparet in monstris, quia natura generans impeditur, vel intrinsecus, vel extrinsecus, & conditiones, dispositionesque materiæ influxum cœli permurant. Cœlum enim est tantum causa remota, vnde determinatio effectus pendet potissimum à causa proxima quæ materiam afficit. Immensam hanc varietatem, cuius causæ nos latent, adscribimus casui, cum tamen res omnes certa procedant ratione, cum nihil sit fortuitum respectu causæ vniuersalis, & si rediret eadem dispositio, idem sequeretur effectus. Interim mundanum spectaculum gratus efficit insperata diuersitas, quæ nouitate placet, irregularitate^m legem ordinariam commendat, animumque blandè perducit ad causæ latentis inquisitionem.

Bonum & æquissimum fuit parentes liberorum educationi & institutioni operas suas diligenter impendisse, vt sicut esse, sic bonum esse conferrent, Id tamen rotum non semper ex votis succedit, nec bono patri necessariò contingit bonus filius. Si sub sole lucis, pulchritudinis, fœcunditatis parente, nascuntur obscura, turpia, sterilia, si sub cœli motibus regulatissimis, tot contingunt potissimum in humanis confusa, vt horum antiquiⁿ causam dicerent esse, vagam, cæcam, indignorum fauorem fortunam, quid miramur parentibus prolem non respondere, sub sanctissimis Ecclesiæ principiis, sub bonis principibus & legibus mores esse corruptos, sub patris optimi præceptis & exemplis, liberorum vitia grassari. Augustum^o lætum atque fidentem disciplinâ domus fortuna destituit. Iulias enim filiam ac neptem, probis contaminatas relegauit: Nero maiorum suorum,^p non virtutes, sed vitia tantum retulit, sicut gagates lapis pro imagine umbras tantum reddens. Marcus Aurelius Imperator^q filium habuit Commodum successorem improbissimum, itaut post obitum acclamatus fuerit patriæ hostis & parricida: monstro^r similis fuit Scipionis Africani filius: In Curionum domo videre licuit, & patris grauiissimum supercilium, & filij perditam luxuriis vitam. Notant^s egregios omnes Philosophos, indoctos filios habuisse.

Huius infœlicis successionis aliqui causam esse dicunt, quod magni viri sensibus parum dediti generationi minus attendunt, & ad illam tunc inclinantur, cum fœlices ingenio planetæ malè constituti, languidos ad id corporis officium spiritus efficiunt. Verius est mentem non ex traducere venientem, sed à Deo creatam liberam, non induere paren-

¹ Albert. Magn. lib. de processu vniuers. tr. 4. c. 4. D. Th. opusc. 18. de fato cap. 3.

^m Vide supra l. 6. §. 3.

ⁿ Plin. lib. 2. c. 7.

^o Sueton. in Angusto. c. 63.

^p Id. in Nerone. ^q Baron. an. 182.

^r Valer. Maxim. lib. 9. c.

^s Philost. lib. de vitis sophistarum.

^t Aristot. prob.

tum qualitates, eadem qua in cæteris animalibus ratione, virtutem non esse bonum hæreditarium, rem esse sacram extra commercium positam, à Deo non ab hominibus expectandam.

• Theoph.
hist. plantar.
lib. 2. c. 3.

Multæ & penè omnes arbores^v ex semine natæ degenerant, & ex illis nihil vrbanum, sed siluestre prouenit, ex piro pirastrum, ex olea oleastrum; perficiuntur insitione, homines disciplina, sed quæ sæpius cadit in mentes filiorum sic auersas, vt efficiatur sine fructu; an quia præstantium virorum filij, virtutem velut sibi nimum familiarem & domesticam spernunt? an quod acquisitam, sibi que velut propriam reputantes de quærenda non cogitant, nec laborant? an quod illis vt illustribus plaudit adulatio, & ad vitia potissimum in excessu, velut ad quædam heroïca concitat? an familiis vt cæteris rebus termini positi sunt, quos transilire non conceditur, ne si maiorum virtutibus aliquid semper adderent posteri, vltra quam homini datum est nostra prouherentur, & quia nec stare fluxa, nec vltra progredi possunt limitata; cadunt sic vt præstantium in familia, claudat agmen, is cui filius degener contigerit.

Certè non est quod parentes tantum querantur de hac iniusta nomini suo turpitudinis nota; ipsorum enim gloriam contra posita male nati filij peruersitas, non obscurat, sed commendat. Notum est omnibus illos eum bonis exemplis ad virtutem præiisse, sed peruersa mens, instar mercurij, solidam nescia, quo plus manu paterna premebatur effluxit quæ data cupiditatum via: periit inter eminentiora Dei dona, primus Angelus, periit in corporali & spiritali gratiarum paradiso, bonis omnibus cumulatus homo primus; periit in Christi Domini collegio traditor Apostolus; pereunt quotidie peccantes, sub auxilijs diuinæ gratiæ, sub Angelorum illustrationibus & tutela. Ex schola dialecticorum, prodierunt Sophistæ, ex Iurisperitorum rabulæ, ex medicorum carnifices; ex Ecclesiasticorum & Religiosorum schismatici, hæresiarchæ, & omnium corruptionum optimi fit pessima; quid igitur mirum, si quandoque procedant ex bonis parentibus mali filij. Sol totum suum sibi seruat splendorem, pulchritudinis actum & fontem, licet sub eo monstra fiant; æterna manet in cælo fœlicitas, licet ex ea ceciderint Angeli; habet immoram suam sanctitatem & veritatem mater Ecclesia, licet à filiis suis prauis moribus & erroribus laceßita, sic seruatur illustribus familiis illibatus suus honos licet in illis quidam degeneres extiterint. Hæc est mortalis huius vitæ sors, vt mala bonis, zizania tritico, mœsta lætis; tineæ floribus intermiscantur; vnum hoc superest remedium, separare pretiosum à vili, mundum ab immundo, lucem à tenebris vt initio fecit Deus, & discretis suis temporibus diem & noctem.

• Jerem. 15.
y Leuit. 16.

Malè nati liberi morum prauitate, discedunt ipsimet ab illu-

stri sua familia ; vt meteora quædam terrestria sursum genita , infimam sibi propriam citò petunt regionem etiam suomet pondere ruentibus viam aperit subtilis , nec talia ferre valens aër ; obstinatè peccantes tandem tradit Deus ² in reprobum suum , vt faciant Roma. 1. 18. ea quæ non conueniunt , pœnæ suæ simul & authores & vindices , mortem enim ipse non fecit , sed impij manibus suis accersierunt eam pertinaces in malis , Ecclesia spirituali suo gladio separat à fidelium communionem quam suo polluerent & infamarent commercio ; sic parentes improbos filios quos nec minis nec beneficiis ad meliorem frugem adducere potuerunt , tandem suos esse negant & extra familiæ suæ corpus velut excrementa proiciunt , abdicatione vel exhæredatione ; licet , inquit Saltianus ,^a filij membra parentum esse videantur , non putandi sunt tamen membra eorum esse à quibus affectu cœperunt discrepare , quia morum degenerantium prauitate , perierunt in talibus naturæ beneficia. Integer manet familiis & parentibus suis honos , dissoluta societate cum malis ; & si suos esse negent , quos probos sibi similes efficere non potuerunt ; tunc noxa caput sequitur , pars vitio suo perit pro totius incolumitate , pietasque vt natura tunc facit quod melius est. a Lib. 3. de gub. Dei.

Natura, quantum licet, facit quod melius est.

Lex 20.

N singulis diebus creationis mundi , vidit Deus quod produxerat esse bonum , at perfecto sex dierum opere , vidit cuncta quæ fecerat , & erant valdè bona : nam partium inter se & cum toto , ad quod velut in finem dirigebantur , concentus , vniuersalem , sic eminentem absoluit bonitatem. Quæ tunc facta sunt , fuerunt velut principia , fundamenta , causæ rerum deinceps longa sæculorum serie producendarum ; positis enim ab initio legibus cuncta decurrunt , & ex hac nascentium conditione pendent quæ singula sibi vindicant , actionis passionisque iura. Nos eiusdem operis mundani causis obseruatis in præcedentibus legibus , illarum æquitatem & bonitatem distinctis paragraphis prosequuti , nunc conficimus corollarium quoddam , vnde constet totum hoc de quo viuimus , de quo disputamus , esse valdè bonum. Si nunc non datur , quod æternitati proprium est , rerum omnium causas & effectus , temporum seriem vno prospectu , nec etiam quæ præmisimus , vna simul idea contemplari , saltem iuuat multum dissita in arctum vt facilius spectentur , compendio concludere.

Vniuersum hoc non potest non esse valdè bonum , cum sit summi

boni Dei, unitatis infinitæ spectabilis imago, ipsius Dei manibus, arte, spiritu conformata. Infinitatem refert rerum innumerabilis in diuersitate multitudo; unitatem, ordinata partium sibi inter se adhaerentium, & insertarum insensibili commissurâ æquabilis series, vnde fit mundus vnus. Hic ordo significat superiora, sequentia, media, donec per succedentes gradus ad id quod vltimum est, deueniatur. Res illæ sic deiectæ, non sunt considerandæ secundum imminutam hanc suam entitatem, sed prout sunt partes vniuersi, aliarum societate, boni finisque communis gloria fulgentes: si iacent substantiæ & qualitarum gradibus vltimæ, primæ sunt vt cæteræ constituantur, minus habent ornamenti, plus necessitatis, vnde præcedentium sunt fundamentum: non est enim vegetatiuum sine elementatiuo, sensitium sine vegetatiuo, rationale sine sensitiuo. Gradus etiam in specie deiectionem compensant vt plurimum excelsæ cœloque datæ qualitates, plus enim virium & splendoris est in lapidibus quam in metallis, in metallis quam in plantis, in plantis quam in arboribus, in vegetabili quam in sensibili, sic res infimæ non abdicatæ, sed vt regentis numinis singulari fauore ad digniora sublata videri debent.

Ideo potissimum sunt in vniuerso quædam humilia, vt excipiant influxus superiorum, quæ primam causam exprimunt, in eo quod alii sunt boni, & amplioris perfectionis causæ. Sic initio factum est cœlum vt mas, agens, influens, perficiens; terra vt fœmina patiens, perficienda, superiorum seminibus fœcundanda. Cœlum mouetur, quod actiuitatis proprium est, sed mouetur immobiliter, scilicet mutans situm non locum, ad imitationem actus primi in quo quies & motus mirè coïncidunt; infinitas enim præuenit, & iam obtinet, id omne quod motus posset profèqui; æmulari id quantum fieri potest cœlum motu suo circulari citissimo, quo fit vt partes quæ simul totius situm non obtinent saltem successiuè, distantiaque minima temporis assequantur. Cœli vis fixa, validè nimis ex perpendiculari quædam affecisset inferiora, cum alia vnde procul abfuisset, præterita, abdicata, languida iacuissent, at motu omnibus partibus necessariam vim suam æquissime distribuit.

Immobilis situ terra, omnium assiduis generationibus mobilior, origine pauperrima, aliorum largitionibus diues, extat exemplum humilitatis exaltatæ. Ignis vbi creuit in incendium, videtur omnia consumpturus; mare cum sæuit, ruentibus in se ventis, videtur terras assumpturum, at illis & agentibus omnibus limites à creatore positi sunt, quos non transgrediuntur, nisi cum iusserit in peccantium pœnam. Exceptis his in plura sæcula dilatis diuinæ iustitiæ diebus, cœli & elementa æquissimo commercio in bonum vniuersi, potissi-

munum hominis consentiant, & perpetuò nobis fauent, etiam insciis, inuitis & ingratis.

In his vniuersalibus, natura quod intendit, semper assequitur, partibus suis sic in pondere, numero, mensura dispositis, vt nihil deficiat; præteritum tempus, habemus fideiussorem futuri; & si post tot sæculorum, generationum & corruptionum reuolutiones, cæli, ignis, aqua, terra, easdem habent qualitates quas, dum crearentur, acceperunt à Deo; si sit adhuc idem specierum numerus qui fuit mundo nascente, & eadem singularum virtutes, quid-ni speranda sit perpetuitas, nec metuendus finis, nisi cum dissolutionem iusserit, qui fœdus hoc cælorum & elementorum sanxerat. In rebus autem singularibus obnoxiiis interitui, natura non facit semper melius quod intendit, sed quod potest, prout causarum influxus exceperit disposita materia. Non facit etiam quod melius est ratione partium, sed totius cuius sunt partes; vt in humano corpore, non facit vbique caput & oculos, sed pedes & manus, etiam partes ignobiliores quæ pertinent ad complementum totius, alioquin non fieret totum, sed pars, partisque dignitas derogaret totius perfectioni.

Vnicuique rei nihil videtur seipsa melius, nihil quod ab ipsa magis amari & conseruari mereatur; cum ergo producit sibi simile, facit quod sensu suo melius est, talis est generatio, processio scilicet viuentis à viuente secundum naturæ similitudinem. Si quis obstat materiæ defectus, præstat natura quod melius fieri potest, vt casu luxatis embrionis membris, præcipuas partes vitales cor, hepar, cerebrum, impensius conformat, vnde fit vt deformes, quales Æsopus, Oedipus, sint ingeniosi, quod enim corpori detrahitur, organis melioris partis, animi scilicet, accrescit. In aqua calida, dum alteratur qualitas, saluam natura seruat substantiam, vnde fit in integrum restitutio: in imperfectis & mutilis animalibus, integram protegit vim feminalem, qua perfectum animal generetur. In multis plantis quarum folia stipitesque calor, aut frigus adussit, radicibus velut thesaurato, seruat vim qua verno tempore germinant. In apoplexia dum perimuntur actiones animales sensus & motus, eximit ab oppressione vitales, scilicet respirationem, spirituum & sanguinis per corpus diffusionem. Cum indiuidua statim in conuenienti magnitudine non possint generari, sed infirma sint ab ortu suo, illa diuersis munit præfidiis, plantarum semina, duro, aspero, aculeato, amaro, insipido tegit cortice; debiles fœtus animalium, parentum amori, tutelæ sagacissimæ simul & generosæ committit.

Tandem cum mundus constet ex contrariis, quæ mutuam assiduamque vim in se conuertunt, pereuntibus rebus singulis, quod publicum est, velut præcipuum illæsum seruatur, scilicet species in-

indiuuorum corruptione & generaliter quod vni perit, accedit alteri primum nobiliori, tandem vniuerso. Magnum id hominibus documentum, in vtraque fortuna sic versari, vt vnum, quod necessarium est, semper sit saluum, vt urgente periculo, sensus rationi, corpora spiritualibus, æternis temporalia, humana diuinis seruiant; salus ex inimicis, ex tentatione prouentus habeatur: nihil perit sapienti, qui totum intra se regnum Dei possidet.

Causâ principali, vel consueto procedendi modo deficiente, simile quid substituitur.

§. I.

IN hoc rerum elementalium fluxu continuo, sub cœlorum variis semper motibus & radiis, necesse est hîc varia contingere, causas & præscriptos ipsis agendi modos versari cum vniuerso, vt opportunè semper pari vultu passuque non adsint edendis inferiorum actionibus: natura tamen actus infiniti proles interim non ociatur, sed multiformis, solerti genio his quæ deficiunt obuia commodè substituit, vt opus propositum ad ideæ suæ rationem quantum fieri potest, absoluat. Absentem motu suo solem, & aliud lustrantem hemispherium, vimque viuificam referunt eius aspectus sextiles & trini, suomet corpore fœliciores; Illius etiam vices agunt, Venus orientalis, stellæ calidæ, cor leonis, spica, syrius, canicula; tandem ignis per hyemem luce & calore cuncta recreans, in alchymia breui tempore perficiens: si similiter fiat lentus, humiditate mixtus & inæqualis; frigore mortuas papiliones & muscas suscitatur, excludit oua, & quarundam herbarum vt lactucarum semen, & hinc illum velut potentem regnantis in cœlo syderis ministrum colebant Persæ. Fracastorius apoplecticos desperatos sanauit circumdando caput acriter sartagine calefacta, vt sic excitati spiritus animales, velut à calore naturali, obstructos humores discuterent. In astrologicis electionibus, cum vix haberi possit cum duobus fœlicibus planetis lunæ coniunctio, illam, inquit Ptolomæus, ^bconiunge cum stella fixa duarum misturam habente. Decanatus signorum ^csingulis ordine suo planetis deputantur, & cum in ipso decanatu planeta fuerit, licet in alieno domicilio, sic tamen est habendus velut esset in proprio.

^a Centil. nu.
28.
^c Iul. Firmic.
lib. 2. cap. 4.

Inferioribus similiter vicaria semper virtute prouisum est. In plerisque regionibus à mari plurimum distantibus sunt falsi fontes, è quorum aqua velut marina sal conficitur. Sunt & multi montes è qui-

bus foditur instar mineralium. Nascente mundo ^d fons irrigabat vniuersam superficiem terræ, cum Dominus nondum pluisset super terram; sic Persia maximam habet frumenti copiam, cum tamen illic raro pluat, nam terræ vaporibus nimis calore dissipatis, vel retusis, cum deficiunt imbres, vtuntur fluminum ibi frequentium irrigatione.

Ex eo quòd vbique terrarum viuunt homines vt plurimum sani, & ex occasione laborantes sanitati restituntur, inferre licet vbique similes saltem vicarias temperamento nostro congruas reperiri qualitates, opportunas magis, si cum alunt, etiam sanent. Hinc in medicinis ^e si non dentur exteræ sub solis ardoribus natæ, maiorisque vt creditur virtutis, plantæ, substituuntur indigenæ, quas constat minoris quidem, sed non minus congruentis esse qualitatis.

Corpus humanum cœlestis & elementaris mundi proles & complementum non caret ad functiones suas ritè peragendas hac subsidiaria virtute, cum enim illæ sint primæ constitutionis partes spermaticæ ^f exhausto iam vnde natæ sunt principio recisæ, vel corruptæ, eadem specie restitui non possunt, iis cognatum aliquid gignitur quod vsum haud distinctum præstat, vt ossis loco callus; ars naturam imitatur; & cum partes compositæ penitus extirpatæ restitui non possint, ita succurritur vt pro crure abscisso fiat ligneum, manus ferrea pro naturali. Angusta nimis existunt insectorum corpora vt capere possint cordis, iecoris, pulmonis cæterorum viscerum, vt in perfectis animantibus conformationem; sed habent aliquid partibus illis proportionale, & respirationis vicem subit transpiratio.

Viuens corpus aliud extremum & mortuum intra se non patitur, sed illud modis omnibus foras propellit, si negetur exitus per vias solitis egestionibus apertas, alias præter ordinem sibi molitur natura, solidarum etiam partium penetratione, vt cum aliqui spicam, cultrum, acutæ, intra pulmonis capacitatem improuidè sorbuisent, ^g hæc post aliquot dies aperto sponte sua latere foras proiecerunt; Tale quid à paucis annis apud nos accidit nobilissimo adolescenti casu quem sub spicilegij nomine eleganter expressit Renoaldus Doctor Medicus.

Multiplicem hanc prouidentiam æmulatur politica dum plures habet subordinatos ad regiminis & iustitiæ distributionem ministros, vt vno auulso non deficiat alter, sic solatur hominis sterilitatem adoptione, filiorum mortuis parentibus orbitatem, tutela; viduitatem secundo matrimonio; sic testatoris mortem hæredis institutione; vnus hæredis defectum alterius substitutione; iniurias per restitutiones & æquivalentia compensat. Defecerunt Romæ Patricij qui ex centum Senatoribus electis à Romulo fuerunt oriundi, & familiis illis cessantibus suffecti sunt Senatores vno nomine dicti Patres conscripti.

Duæ sunt Respublicæ ^h vna magna & verè publica cuius terminos

^d Genes. 2.

^e Galen. lib. de substitut.

^f Idem lib. artis medicinal. c. 82.

^g Van helmont de iniectionis materialib.

^h Seneca de ocio sapiet. c. 31.

sole metimur ; alia minor paucis contenta regionibus , cui maria , montes , priuatæ leges limitem ponunt : Priuatam hanc vix inuenias quæ sapientem , aut quam sapiens pari possit. Itaque si foro , si bello , si regimini suas non impendet operas , quippe sedibus istis ab ambientium turba præoccupatis , si ciuis amiserit officia , exercebit hominis , & maiori Reipublicæ deleruiens cunctis prodesse conabitur , vita procul ab ambitu , ab opinionum & vitiorum turpitudine defæcata , exemplo , voce , scripto , ea quæ veritatem decet libertate , apud omnium gentium & temporum homines concionabitur , & in priuato lare magnos explicans animos publicum aget negotium. Abstractas illas mentes , ab orbe toto quem mouent separatas ad munus Angelicum his verbis excitat Propheta. ¹ Laudate habitatores petræ , de vertice montium clamabunt , ponent Domino gloriam , & laudem eius in Insulis narrabunt.

*In realis presentie defectu , quod optat natura perficit per
Imagines.*

§. 2.

VNum , assiduum , licet vulgarissimum opus naturæ multis concurrentibus spectandum miraculis stupens video , scilicet quod res quælibet sensibilis , si lux affu'geat sui speciem & imaginem emittit , corporea incorpoream , visibilis inuisibilem , limitata propagatio- nibus infinitam ; innumeris oculis vnã , omnibus æqualiter sine sui diminutione communicabilem ; in tanta similium & dissimilium turba impermixtam vt cum quamlibet vel minimam loci partem species omnes simul impleant , vna tamen alteri non sit impedimento. Sic effulè corpora suas emittunt imagines , quia cum sint effectus diuinæ bonitatis æmulantur quantum possunt immensitatem sui principij , & cum suis quæque locis commenturentur , nec se penetrent , saltem vbique volunt esse per suas imagines. Inest illis appetitus redeundi ad originem suam spiritualem ; vnde cum ab idæis processerint , per oculos perueniunt ad animum , vt ex phantasmate fiat intellectus qui mundum sensibilem gratissimo laudis sacrificio refundat in archetypum intellectualem.

Illæ rerum imagines quibus inexpletè repletur aër , remotis obiectis aut extincta luce deficiunt , at vbi visus opera peruenerunt in potentiam quæ ab ipsis dicitur imaginatio , illic & in memoria fixas sedes obtinent , fiunt omni loco , omni tempore præsentis , etiam in tempore

pore præsentès, etiam in tenebris visibiles vt animum in se conuertant importuna sæpius sollicitatione. His prouidens vitur natura, vt præteriti, velut præsentis periculi metum incutiat, & ita cautum animal, contra vim hostilem iam expertam vel fuga sibi consulat, vel ad eam superandam se componat ira fortiter concitatis in prælium viribus.

Passiones quæ virtutibus militant aguntur maximè rerum absentium imaginibus, & si nihil est in intellectu quod non fuerit in sensu, sensusque proximè menti subseruientes visus & auditus solas capiant rerum imagines, illis debemus rectam omnem morum institutionem. His instruitur prudentia præteriti memor, futuri per similitudines coniectatrix; his fit sibi fidens malis omnibus superior fortitudo; Aliquem, inquit Seneca, ^k habeat animus quem vereatur, cuius auctoritate secretum etiam suum sanctius faciat, eum elige cuius tibi placeat & vita & oratio, & ipsius animum ante te ferens & vultus, illum tibi semper ostende vel custodem vel exemplum. Opus est aliquo ad quem mores nostri seipsi exigant, nisi ad regulam praua non corriguntur.

^k Epist. ii. in fine.

Spes quæ dicitur vigilantis somnium absentis boni semper præsens imago, totam humanæ vitæ scenam absoluit, cum enim præsens vnderarum instar effluat, & omnis cogitatio quæ rebus dicit ordinem tendat in futurum, ad quod nullum ius, nulla nobis cautio competit, deficiente rerum existentia, necessariò pascimur imaginibus: Ita mercator non habita, velut iam possideret computat, & ne deficient mille se terra marique periculis exponit: furit igne ferroque miles, & vitam sperans hostium spoliis ditiozem, gloria celebrem, votis in se pugnantibus mortem oppetit. Dum aulæ sequaces suos alit spe futuri splendoris naturam imitatur, quæ captiuis libertatem, sitientibus fontes, famelicis escas indulget in somnis, & veros ex absentia dolores solatur ficta per imagines præsentia.

Eloquentiæ maxima pars est oratorem sic affici rerum imaginibus, vt in illas quodammodo transformetur; nam phantasia & intelligentia habent rerum virtutem, ^l aliquando species intellecta calidi & frigidi, delectabilis aut tristabilis talis existit qualis vnaquæque res est, propter quod tremunt & timent intelligentes tantum; qui cibos avidius expetunt, saliuam habent eiusdem saporis; ex remedij cogitatione alius laxatur; ægri fortiter cogitantes de sanitate interdum sani fiunt, cum habetur sermo de re aspera, dentes stupefcunt; cum de profunditate præcipitium minante caligant oculi, fremunt pedes, totumque corpus horrore concutitur, hæc ita fieri dicunt subtiliores Philosophi, quia cum Deus per ideas cuncta creauerit, & cum omne corporeum procedat & regatur ab incorporeo, mirum non est si mens

^l Pomponat lib. de incantationib. Marfil. Ficcin. lib. 13. cap. 1.

nostra, diuinæ imitatrix, species & idæas concipit quæ plurimum possint, nos primum etiam exteros afficiant.

Van Helmont. lib. de injectis material. & de animali phantastico.

Cum autem in aliquibus excedit vis illa, præter conformationis & dispositionis vitio, & in melancholicis & prægnantibus, supra fidem sunt quæ solet edere cogitationum & actionum monstra, ut quod aliqui se putent esse vasa testea, aues, boues, etiam mortuos & demones, solitisque humanæ vitæ functionibus abstineant: Cum mulier destinet naturaliter inspirationes vitales ad fœtum eius quod fortiter appetit, imprimit figuram in pari membro, quod in se tunc licet inaduertanter contigerat. Stupendum est, quod quædam partui vicina, videns militem recenter ex conflictu manu truncatum, puerum edidit manu carentem; alia partui proxima videns reum decapitatum, peperit maturum infantem cruento collo cuius caput nusquam apparuit; si fides oculato testi sit habenda magnum naturæ miraculum est, phantasiæ solum imaginem membrum sine ferro præscidisse, sine penetratione, vel egestione momento consumpsisse. Ad hanc imaginationis vim ex praua dispositione maleficam, referunt sagarum vetularum fascinationes, quæ tenellis potissimum infantibus & fructibus sunt infestæ. Longas texunt authores talium mirabilium historias quæ probant vim imaginis internæ, quantumque possit in bonum aut in malum habita ratione dispositionis in agente simul & patiente.

Internas autem illas imagines ars produxit ad extra, & sensibus expositis effecit primò per sermonem, qui cum sit specierum existentium in mente per aures sensibilis imago, genuinam originis suæ vim censetur præ se ferre, non solum ut mentes mentibus exponat, ut sicut Angeli per species, sic illæ per verba cogitationum simulachra sibi mutuo loquantur, diuersisque se moueant affectibus, sed etiam ab aliquibus dicuntur talis efficaciam quæ plurimum possit in corpora; scripturas, characteres, in sympathica materia figuras, quas vocant talismanicas insculperunt curiosi, & his promittunt vim cœlestis configurationis fluentem excipere, sistere, & ad quotidianos vsus sibi semper velut præsentem seruare, mirando sane spectaculo si promissis responderent effectus.

Plin. lib. 1. cap. 35.

Hac explosa superstitione familiaris est vsus imaginum, cum loco, peregrinatione, morte distas à nobis charissimas personas pictura vel sculpsura in effigie præsentem efficit & amori blanditur. Sic olim principes ambitu celeberrimo statuas suas per omnes ditionis suæ regiones erigebant, nummis insculpebant, ut omnibus per providentiam viderentur adesse. Antiqui maiorem imagines foris circa limina affigebant cum hostium spolijs, quæ nec emptori refringere liceret, triumphabantque etiam dominis mutatis ipsæ domus & erat

hæc stimulatio ingens exprobranti quotidie tectis imbellem Dominum intrare in alienum triumphum. In bibliothecis, * ex auro, argento aut ære dicabantur eorum vultus, quorum immortales animæ in iisdem locis loquuntur, & si veri non habebantur vultus, fingebantur, cum omnes scire cupiant qualis fuerit aliquis. Marcus varro libris non solum authorum nomina, sed & imagines inscripsit, & in omnes terras misit ut præsentem credi possent ubique. Cur indignatur hæresis, Christianos pietati suæ tale solatium & fomentum largiri dum Christi Domini, Matris Virginis colunt imagines, habito ad eos quos referunt, respectu. Illæ ficta beatorum præsentia, mores formant, exemplo docent, litteras ignorantibus mutæ loquuntur, virtutem cum diuinis auxiliis hominibus esse possibilem, solidæ tranquillitatis fontem, imperiis splendidior, viros bonos inter mortales æterna fama, inter beatos immortalis gloria donantem.

* Plin. lib. 35.
cap. 2.

Efficacior est in piorum mentibus æternorum semper præsens idea, per fidem, spem, & charitatem. Christiani spe gaudentes ut ait Apostolus, in eandem Christi Domini morientis & resurgentis imaginem transformantur. Sanctis martyribus inerat tam expressa futuræ gloriæ species, ut iam velut immortales, impassibiles effecti gauderent in tormentis, ° & putares alium loquentem, alium patientem, ignibus corpora non dissolui, sed indurari, aspicientes scilicet in authorem fidei & consummatorem Iesum qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contempta. Per fidem ambulamus non per speciem, inquit Apostolus ^p est enim in piorum cordibus fides tam firma, ut velut iam transierit in immarcescibilis gloriæ conditionem, definitur sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium. Coram hac æternitatis imagine cessat terrenorum omnium anxietas, in his qui surrexerunt cum Christo facti ciues sanctorum & domestici Dei.

° D. Aug.
serm. de S.
Vincéntio.

^p Hebræo.
12.

Compendiis & imaginibus lusit prouidentia, & ubique maximum in minimo conclusit: Mundus hic locorum spatiis diffusus, infinitatis diuinæ simulachrum est ordo vnitatis, tempus æternitatis, annus sæculum refert, dies annum, homo creaturas omnes, dum animi sui constantia sortem hic omnem superat, integritate fœlicitatem omnem delibat seipso simul & Deo fruens. Adest huic mundano spectaculo, cum ad id se natum, & in amphitheatri medio positum intelligat: Videt placidè syderum principum, legum, regnorum ortus & interitus; hæc quæ multis sæculis suspensos detenuere populos, apud illum sunt velut per horam scena vel actus magnæ illius mundanæ tragicomediæ, læta mœstis, ima summis in finem vsque sæculorum permiscens. O si liceret & præteritorum memoria & futuri præmissione vniuersi partes velut orationis sic contexere, ut totius

K k ij

sensus perciperetur , mentem singularia prætergressam totam detineret in æterni & infiniti boni contemplatione , cuius temporalia ænigmaticam quandam picturam proposuerant. In hoc grandi spectaculo , hominis aut regni vita , licet longissima momentum est ; non fuit , non erit , ecce dilabitur cum suis spectatoribus hæc tota theatri facies. O super hæc amanda , quærenda , speranda veritas & æterna fœlicitas.

LIBER SECVNDVS.

DE RERVM CONSERVATIONE & augmentis.

P R Æ F A T I O.

Humana mens hoc habet spiritualis & immortalis essentia^e suæ præsens argumentum, quod sese supra materiam, locum, tempus, præteritum & futurum; efferens, sistat hæc præsentia iudicio suo, velut iam aternitatis particeps. Vidit libro præcedenti causas vniuersales & particulares, diuinæ bonitatis amulas, vnde perenniter fluunt rerum essentia^e; Vidit res iam existentes in suis debilibus initiis, eodem quo generatæ fuerant amore foueri, ne perirent internis externisque casibus expositæ; Vidit eas sibi simile vicissim generantes, & à maioribus accepta vitæ principia tradentes posteris, vt sic individuo singulari pereunte, multa supersint, ad speciei, mundiue cum omni suo decore perpetuitatem. Necessè fuit res certis temporum interuallis in naturam venturas, sic ab aliis produci, nec enim id sibi met ipsis præstare poterant, nec agere cum nondum essent, nec dare quod non haberent, cum illis non existentibus non inesset, nec idæa, nec appetitus, nec vis agendorum. Necessè fuit sic seriatim è causis suis prodire, vt seruetur fatalis quidam ordo, & vacuas intereuntium sedes æquis partibus, eiam cum fœnore nascentia replerent. Necessè fuit in ortu suo jacentes sine viribus sic statim excipi, amicè foueri ab iisdem vnde processerant causis præsentibus, fœtusque suos velut quasdam adhuc sui partes complectentibus. At quia non vna vel altera generatione exhauritur causarum particularium fœcunditas, & nouiter nascentibus infirmis, prouidendum est, parentes adultos iam fœtus emanci-

Kk iij

Deuter. 32. pant, suæque fidei committunt. Prouocat aquila ^a pullos suos ad vo-
 Ezech. 19. landum; ^b Leæna docet catulos suos prædam capere; animalia cætera
 longo exercitio paruulos suos instruunt qualiter oporteat habitus na-
 turaliter insitos, in actum educere; vt nociua fugiant, profutura
 consequantur. Maturis ergo viribus debent deinceps sibi laborare, ca-
 uere, providere, vt hoc tyrocinio suisque periculis fiant instructio-
 nes ad proximi sui fœtus educationem.

Actiones illæ quamuis à qualibet agentium specie limites acci-
 piant, in eam tamen diffunduntur varietatem, vt difficile sit eas certo
 numero, certisque legibus complecti, tum propter solutam liberta-
 tem potentiarum, & contingentes affectus vnde manant tales actiones,
 tum ob diuersitatem objectorum à quibus specificantur, tandem ob va-
 rios casus qui sine delectu se rebus interserunt, illarumque sortem cæca
 quadam temeritate modis innumeris agitant. Nec tamen ab hac in-
 quisitione velut infinita desistendum: Nam si nautæ ventos, medici
 morbos, musici vocis tonos infinite varios, paucis distinctisque termi-
 nis assignant: si suas actiones Iudiciarias ex vagis passionibus, & vni-
 uerso, quod homini potest competere, rerum omnium dominio, ad
 certa tamen capita Iurisconsulti ^c referunt, spes est naturales actio-
 nes, omnium ordinatissimas posse certa tradi methodo.

^a Instit. de
 actionib.

Triplex nobis videtur esse naturalium agentium finis, primus vt in
 existentia sua conseruentur. Secundus vt augeantur & à debilibus ini-
 tiis ad ampliora se promoueant, tertius vt à contrariis se possint tueri.
 Consideramus autem naturam, vel in agendo liberam pro sui con-
 seruatione; & pro debita sibi magnitudine comparanda, proprias
 & mutuatas vires ad id explicantem; aut contemplantur eam vexatam,
 & pariter vel propriis, vel auxiliaribus munitam copiis illæsam se ab
 hostium obsidione præstantem; Qualiter in talibus se gerat, scilicet
 in conseruatione, acquisitione, & sui tutela distinctis huius secun-
 di libri partibus, legibus, paragraphis, ostendimus, vt in hoc operum
 Dei tractatu expressior sit ratio laudandi diffusam in omnibus eius
 bonitatem & sapientiam. Latent nos rerum essentia, his autem qui-
 bus vestiuntur accidentibus ludit natura, vim aliquando latentem in-
 dicans, sæpius fallens, vt cum in tytymalis sub specie lactis præbet ve-
 nenum. Igitur figuris coloribus, ceterisque qualitatibus fides in to-
 tum non est habenda, sed certius quod elici potest de essentia iudi-
 cium petendum est ab operatione, à fructibus eorum cognoscetis eos,
 inquit Christus; agens enim, ^d quantum potest, agit sibi simile. Hic
 ergo de actionibus tractatus ad secretiora naturæ nos admittet, &
 compendio quodam rerum principia, finesque complectetur.

^a Supra. lib.
 1. l. 15.

REBUS A SVIS CAUSIS INSITA
sunt quædam permanentiæ principia.

Lex 1.

ES in vniuerso diuersæ, ad summæ tamen vnitatis expressionem ordinatæ, mutuo datis receptisque qualitatibus sic miscentur, sic sensus fallente commissura^e se complectuntur, vt ab alia in aliam transitus vix notari possit, & sub identitatis imagine subrepat alteritas. Talis etiam est effectuum è suis causis, insensibilis quædam emanatio; foetus enim hominis primum matris utero gestatus vnum cum ea fuit, eius vinens spiritu & sanguine; postmodum editus, vlnis, sinu, sicut prius utero portatur, eodem, sed lactescene sanguine nutritur, & indistinctum quid reflexione multiplicatus amor efficit. Huic amori qui diuinum imitatur, non fuit satis ad paucos dies, menses aut annos prodesse, accidentalia, citoque peritura dona contulisse, etiam cum fructibus fundum dat, substantiam scilicet rem immobilem, ad vltimum vitæ terminum duraturam, corpus potentiis & organis ad proprias actiones obeundas instructissimum. Ita res productæ vix censendæ sunt extra suas causas, cum per insita causæ beneficio principia, sint & agant. Sic cælum semper inferiora videtur utero ferre, dum cingit ambitu, dum illa suis agit motibus, luce recreat, viribus implet.

^e Supra. lib.
p. 3. §. 3. 1.

Corpora sensibilia ne diffuant agendo, solidis nituntur fundamentis.

§. 1.

HABET terra suæ conseruationis duplex præsidium, scilicet pondus & societatem; ponderibus librata fugiens excessu nocuum sibi cœli calorem ab eius circumferentia quantum fieri potest longè recedit in centrum, & illic immota manet, quia sursum aut deorsum declinans, fieret vicinior cœlo, sic alterandam se dederet hostili qualitati. Siccitas quæ suo termino facilè continetur huic in quiete securitati, plurimum fauet. At ne singulæ partes in se recedentes à toto diuellerentur, nec inter se cohærerent, vt patet in arenis, accedit

essentialis humiditas qua conglutinantur & totum fit compactum, solidumque.

Easdem illas qualitates quibus terra se tuetur, vtiliter impendit natura pro mixtorum omnium conseruatione; Nami cuiuscumque sint speciei, cuiuscumque virtutis, plus habent terræ quam cæterorum elementorum, vt non euanescant nec diffluant & hoc est præcipuum consistentiæ suæ fundamentum. Debetur siccitati, solidæ, densæ, terrenæque qualitati, quod cælum subsistit figura sua rotundum, quod stellæ lucem emittunt, quod in hac cœlesti militia ordines suos seruant; quod inferior materia & quantitas diuersis sit insignita figuris ad specierum & indiuiduorum distinctionem, quod in corporibus sint partes organicæ ad implendum munus potentiarum, denique quod pulchritudo aptis lineis & coloribus mentes per oculos ad diuina rapiat. Nam aër & aqua humiditate sua faciles ad omnem impressionem, nullam retinent; obiectis recedentibus statim delent quas superficie receperant illarum species, & si continui solutionem partiantur, diuulsæ partes, & externo superuenienti conformatae in se momento recedentes, confundunt & absorbent figuram alienam. Nullæ fiunt lapidum metallorum, gemmarum, fossilium, in vegetariuo vel animali conuerfiones nisi à terreno spiritu, qui firmitatis, consistentiæ, permanentiæ principium est.

Bacon. in
historia vite
& necis.

Ita viuunt diutius qui ætatem agunt in locis siccioribus, firmius enim & diuturnius est, quod siccum est, quales sunt arbores æthiopicæ, æstibus exustæ, quæ aquis propinquæ proueniunt, minus durant quam quæ in siccis, vt salix populus, sambucus; nam principium corruptionis est humidum aqueum, quo abundantes herbæ frigida quotannis moriuntur, vt lactuca, portulaca; calidæ verò ætatem & annos ferunt, vt hyssopus, thymum, melissa. Expurgata ab hoc humido fiunt diuturniora, vt metalla, lapides, ossa, ignem passa vitra, lateres; corpora conseruantur siccata in aperto aère, in fumo, in igne; aut admixtione calidi, vt salis & aromatum, à quibus consumitur humidum, sic incorrupta manent sepulta corpora in quibusdam caueis vnde exhalat vapor calidus, sulphureus, & vbi est maxima siccitas quæ corporis humorem exsugit; sic incorruptæ manent muscæ sepultæ in electro aut arborum gummis.

2. de partib. anim.
cap. 9.

Sicut, inquit Aristoteles⁸ qui ex limo aut alia massa humida animal effingunt, id præstant firmo aliquo subdito stabilimento, sic in hominis formando corpore naturæ partes carnosas erexit atque stabilivit subiectis ossibus quæ forent tanquam propugnacula aduersus omnes impetus, velut ædificij bases & columnæ; vt autem in omnem partem flecti posset ex variis discretisque compactum est omnium sedes & origo spina est, quam veteres carinæ in nauigio primum iactæ comparant,

parant, cui, seu fundamento, latera, prora, puppis innixa coherent; os autem cum sit sicci terrenique temperamenti, firmum, solidum, immorum ex se constituit; super quo fertur & decurrit motus.

Non solum autem mollia intus firmantur sicco, sed & exterius teguntur, talis est animalium cutis, arborum & plantarum cortex. Intus autem mollia sicco habent exterius, ut domum portatilem, murum, presidium quo se teneat; quo etiam dum se proferunt, latent contra vim & insidias hostium; talia sunt in plantis nucliata semina; in animalibus, crustata, conchiliata; unde patet omnibus entibus firmitatem, securitatem, permanentiam naturaliter contingere à sicco, quod facile suo, difficile alieno termino continetur.

Languescentem, timidam, & velut in umbra deiectam siccitatis proprietatem, heroica fortitudine præstantem efficit in se sapiens, dum neglectis rebus externis, seipso contentus, bonis in sinu suo positus gaudens, sibi fortuna & imperium est. Hæc fuere Stoicorum vota, quæ superat immensis intervallis Christiana pietas, dum hominis solitarij cor templum consecrat Dei maiestate repletum, splendoribus illustratum, oraculis edoetum, bonum omne in summo bono possidens. Talis homo unus cum Deo spiritus effectus, nescit dividi, nescit flecti ad arbitrium fortunæ, immotus si non dat, permittit infra se cuncta moveri, ipse velut throni, procul à rebus infimis, totis viribus in eo qui verè summus est, immobilitate firmiterque hæret, diuinumque aduentum, sine vlla motione recipit, ac Deum portat.

^h D. Dionys. de cœlesti hierar. cap. 7.

Vis interior præcipuum est in rebus permanentia principium.

§. 2.

Forma substantialis qua rerum singularum natura constituitur, seu sit à producente, ab angelis, aut à cœlo, imperantis ius & potestatem obtinet; cum enim similia ad se mutuo naturaliter inclinentur, in vnum humida confluerent, evanescerent aërea, terrea subsiderent, soluta partium organicarum dissimilariæ compage, si non illas forma spiritusque dominans in proprijs stationibus velut fræno contineret. Inde fit ut omnia corpora quæ habent in se spiritum acrem, ut sales & huiusmodi durent & non solvantur ob frænum permanens & durable spiritus dominantis & imperiosi cuncta penetrantis & mouentis: at ubi talis spiritus euaporauerit, aut suffocatus fuerit per frigus, tunc solutæ partes à fræno, cœunt secundum

Bacon. lib. 2. noui organ. aphor. 48.

Ll

desiderium suum naturale, formaque hæc suo primo ministro destituta, discedit à corpore, quod paulo post putrefactione consumitur.

* Fernel.
Physiolog.
lib. 4. c. 2.
& seq.

Inde patet calorem quo cuncta viuunt non esse elementarem, tum quia viget in his quæ complexionem frigidissimam sunt, vt papauer, & mandragora; tum quia elementaris caloris proprium est congregare homogenea, ac hic calor cœlestis heterogenea miscet, & mixta coninet ne dissoluantur: vt momento totum corpus peruat, oportuit illum positum esse in æthereo & tenuissimo spiritu, ac ne tota vitæ spes, huic volatili, substantiæ nec fide satis esset commissa, necesse fuit innatum illum calorem ali humido primigenio, pingui, oleoso, quod à semine procedens, ad ultimam vsque senectam perdurat: estque spiritus & innati caloris fundamentum, actionis & vitæ fomes. Illud efficit durable vinctuosa substantia quæ cometas etiam in aliena regione diu seruat incensos; quæ ignes artificiales in mediis aquis præstat inextinguibiles, & quæ videtur immortalis cum ex cineribus igni validissimo superpositis, fluit nobilissimus liquor vitri mox concretis: & per quocumque sæcula immunis à corruptione. Cùm diuersus sit arboribus humor pro sanguine, ficis lacteus, cerasis gummosus, vitibus aqueus, viuaciores sunt, quibus lentior.

¹ Plin. l. 16
c. 38.

...

* Origan.
parte 30.
cap. 2.

Quod autem humidum hoc primigenium in aliquibus hominibus longiorem aut breuiorem vitam efficiat, id medici referunt in primarum qualitarum temperamentum humidum calidumque speciei nostræ conueniens: Astrologi^m in influxum Saturni fœliciter, & in signo fixo constituti, in optimum cœli statum tunc cum aliquis natus est, potissimum à primæ domus signo, fœlicibusque planetis corpore aut aspectu illic existentibus: considerant etiam Dominum horoscopi liberum à combustionem & maleficis, similiter si luminaria fœliciter posita sint, ab infortunis non læsa, Ioui aut Veneri iuncta.

* 1. q. 66. a.
3. ad 2.

Altius permanentiæ causam inquirat D. Thomas; dicit enim cœlum empyreum licet motu careat, influere in inferiora, & illis aliquid fixum & stabile largiri vt puta continendi & persistendi vim, vt enim perpetuitas motuum inferiorum reducitur in motum uniformem, tanquam in causam, sic permanentia esse substantialis inferiorum, habebit etiam in cœlesti mundo aliquam causam, hæc autem non videtur esse alia, quam virtus demissa à corpore maxime stabili, motuque omni vacante, quale est cœlum empyreum. Qualiter autem alicui plusquam alteri fauens influat, id tam excedit humanæ mentis captum, vt in tanta scientiarum vanitate nullus id se assequitur promiserit. Constat tamen rebus omnibus inesse certum licet latens permanentiæ principium, cui velut fundamento niti debet quidquid actiones negotiantur; nihil solidum inædificari potest

in arena mobili, & nihil aut parum ad vitæ prolongationem conferret tota Galeni & Empyricorum schola ultra terminum speciei aut indiuiduo cæli legibus præfixum: fato viuimus, conualescimus, ° Declamst. morimur, inquit Quintilianus, ° medicina quid præstas nisi vt iuxta 8. te nemo desperet.

Rerum præcipua vis est in medio.

§. 3.

AD insita rebus permanentiæ principia pertinet, quod earum præcipua vis sedet in totius compositi medio, triplici potissimum de causa, scilicet seruandæ dignitatis, diffundendæ virtutis, & obtinendæ securitatis. Rerum corruptibilium maxima dignitas est in existentia, media, si aduertas inter duo non esse, vnum quod præcessit, alterum quod sequetur, & hæc mediij consideratio ° rationem habet excellentiæ supra negationem & priuationem, sicut vnitatis supra diuisionem, vnum est enim medium, duo sunt extrema. Vnus sol in medio sex aliorum planetarum ^p velut Princeps incedit hoc nobili stipatus satellitio, vnde dicitur à Platonicis cor & sedes animæ mundi, vim suam præcipuam habens in orbis sui centro, & illic existenti planetæ tribuens. In motu viam tenet inter duos tropicos vt mediam sic viuificam, & hinc animalium figuris distinctam. Subiectus huic cælorum medietati terræ tractus ^q ad omnia fertilis est, modicus illic corporum habitus, ritus molles, sensus liquidi, ingenia fœcunda, totiusque naturæ capacia. Ad instar vniuersi corpus humanum in sui medio & sub singulari solis influxu continet cor vitalis caloris spiritusque fontem in partes omnes per arteriarum riuos se diffundentem. In medio suo habet flamma verum calorem ignis, circa verò calorem terræ per fumum. Vbi que quod melius est ignobiliori cortice tegitur; gemmæ reperiuntur in communis lapidis sinu velut matrice; humor crystallinus est in oculi medio, tanquam in situ digniori, & vt obiectorum imagines commodius excipiat. Hinc apud Numidas ^r in publico confessu, locus medius habitus est honoratior; similiter apud Persas ^s qui zonam medium corpus succingentem, velut aliud zodiacum auro gemmisque pro dignitatis gradu distinguebant.

Sedet Episcopus in medio clericorum sicut stetit Iesus in medio discipulorum, pacem illis cœlitum munus afferens, & in omnibus ad iustitiam æqualiter diffusa bonitate prouidens: hoc situ pariter omnibus proximo, & ad auxilia præstanda disposito, paratum & omni-

Ll ij

° Carol. Bonillus in Epistolis.

^p Haly. 1. pa. c. 4. Philo. lib. quis sit rerum diuinarum hæres.

^q Plin. lib. 2. c. 78.

^r Salust. in bello iugurtino.
^s Plutarch. in Alex.

bus exhibitum ad salutem sufficiens gratiarum auxilium Christus significabat. Intelligit à centro ad circumferentiam, æqualem esse distantiam, aranea, quæ in telæ suæ venaticæ medio consistit, vt hinc ad prædam capiendam, vel ruinas reparandas per circuitum pari celeritate conuolet. Ea ratione cor è medio corporis singulis partibus, sol circumstantibus sphaëris influit; Malus altior, nauis medium tenens æquali funium tensione commodius totam trahit; Rex sedem habens in regni sui medio, partibus cæteris bello vel seditione laborantibus facile promptumque magis fert auxilium.

Tandem hæc nobilior compositi pars ad commune bonum nata, cum in ea recumbat tota conseruationis & restitutionis spes fido magis tutiorique præsidio fuit custodienda. Ideo tenet inter cæteras medium, prouidentiâ naturæ vt procul ab extremitatibus quæ pulsantur aduersis, ipsa securior in secessu remaneat. Elementa¹ proprias suas qualitates non obtinent nisi in medio sui loci; nam alterantur à circumstantibus, vt aër vicinus igni fit æstuosus & siccus, vicinus aquæ fit nebulosus; similiter aqua in summo sui repletur vaporibus vt aër; vicina terræ fit lutosa sic singulis elementis propria qualitas, in medio velut in penu vel thesauro reposita intacta manet, ne tollatur hæc integritas partium mundi distinctio promovendis actionibus necessaria.

¹ Albert.
Mag. tract.
1. de natura
locor. c. 3.

² lib. 1. l. 3.
§. 3.

³ Alb. Mag.
tr. 1. de spi-
ritu & res-
pir. c. 5.

⁴ Plato. 5. de

Cum partes omnes, vt diximus, ² infertione quadam vix sensibili transeant in se mutuo, cumque inferioris supremæ conueniat cum superioris infimis, fit vt quod vnicuique proprium est, fit & appareat tantum in medio; fructus arborum concresecunt in mediis floribus; semina pro conseruatione speciei pretiosa, latent sedentque suis distincta cellulis in medio fructus, cuius alliciens suauitas efficit vt semen contemptum, intractumque maneat; quod maxime spirituosum³ & calidum est in semine, se recipit in medium eius quod ei loco centri, crassius verò & magis terrestre se profert ad exteriora pro vallo. Ex semine prodeuntia corpora principij sui sortem in partium ordinatione sequuntur, & quod habent pretiosum seruant in sui medio. Ita cor fons caloris naturalis est in thorace, non solum vt inde calor in omnem partem commodius diffundatur, sed vt sub costarum munitione, sub manuum fortiter decertantium custodia securum & illæsum maneat. Viperæ vis salutifera, quæ propriij sui veneni fit antidotum residet in corporis medio, vnde captis ad tres aut quatuor digitos extremitates amputantur. Inde politica sumpsit artem arces, munitiones, lectissimas militum copias in limitrophis constituendi, vt dum tardant franguntque hostem irruentem, in medio metropolis⁴ & in ea Rex securè sedeat. Apud Romanos in exercitu qui speciem quandam totius Reipublicæ referebat, signa & mi-

litum pœcuniæ seruiabantur in eius medio velut loco tutiori, non nisi deletis cæteris, belli casus passuro.

Cum animal fugiens sibi contrarium, mouetur motu constrictio- nis, retrahitur tota eius superficiēs versus vnum punctum in medio, & figuratur concuum dimidiæ sphaeræ; causa est, inquit Albertus,² quod motor non est aliqua forma elementaris, sic enim motus esset rectus, sed est aliqua resultratio, aliquod vestigium motoris cœlestis, cuius motus est in gyro. Tendit etiam in medium velut in aliquid cœlesti qualitate præditum, & minus obnoxium corruptioni. Simile quid contingit hominibus in mundana varietate dura passis, indignantur externa, factoque cum illis diuortio in se redeunt, & siquidem innocentem gerant animum, excipiuntur velut in cœlesti æternæque pacis ciuitate, in quam rerum omnium hostilium irruptiones non perueniunt; licet ob vitæ necessitates exterius prudentia pro famæ, familiæ, bonorum tutela negotietur, litiget, aut arma moueat, qualiscumque sit rerum euentus, quantumcumque sæuiant contumeliæ, hostium & potentiorum furores, vir bonus Deo plenus nihil ab his mouetur; cor suum præsens habet asylum & sanctuarium quo confugiat; gaudet momento talibus insidiis eripi, ex alto solidoque fluctuantia despiciere, æternæque pacis securitatem prælibare iam beatus.

² Lib. 2. de motib. animal. c. 1.

QVÆRVNT OMNIA BONVM SIBI conueniens quo possint conseruari.

Lex 2.

HÆc quæ diximus insita rebus permanentiæ principia, illius tantum initia & rudimenta sunt, quæ pluribus indigent superadiectis actibus vt ad perfectum possint adduci; Non siccitas, non ex ossibus firma corporis constitutio, non forma substantialis, non calor, non humor primigenius per se vitam efficiunt ab internis & externis iniuriis immunem, sed hæc ipsa subsidium quærunt, ali & foueri desiderant; sic enim inter se consentiunt hæc insita vitæ principia, vt tamen mutuo se complexu perimant; Calor humidum quo pascitur, absumit, calorem per omnia diffusi spiritus exhauriunt, partium iacturâ totum interit, si non externo restituatur beneficio. Id autem non contingit, insciis, ingratis, inuitis, vt cœlorum influxus, sed quæritur

Supra. 1. 9.

Ll iij

viuentis diligentia, solertia, labore quem delinit & dulcem efficit innatus amor sui.

Viuentibus innatus est amor sui, suaeque conseruationis.

§. 1.

• Marfil. Ficin. in conuiuio. or. 2. Alanus Varenus lib. de amicitia.

Res quaelibet existit per suam unitatem essentialem, quae significat indiuisiōem in se, & diuisiōem ab omni alio, sic in se collectam, sic discretam à rebus cæteris, ut nulla coincidere possit in eius identitatem. Hæc unitas^b licet indiga, quippe constans entitate solitaria, cum infinita quadam cæterarum priuatione, diuinam tamen unitatem, essentiali & summo amore se complectentem æmulatur, in eo quod quisque suam intensissimè diligit, & habet velut centrum vnde procedit, in quod refluit omnis operatio. Id significare videtur mundus generali physionomia, sic conuersis in se luminibus & viribus, ut in sui commune centrum confluant; Etiam insensibilia, sensum & affectum ostendunt pro sua conseruatione, dum stipatis partibus duritiâ muniuntur, ut externis vnde possent alterari, præcludatur aditus, vixque possint deici vel dissolui. Plurimis inest orbicularis figura velut securior, in quam scilicet minimum potest impetus cadens in punctum; aquæ gutta se colligit in orbem, ne diuisis fuisque partibus fiat debilior, ita pendet ex alto, quandiu non vrget pondus nimium, ut non cadat in terram à qua consumeretur, planum tangit in puncto, ut & ficcum hostile vitet quantum potest, & si decliue viam aperuerit, expeditior aufugiat.

• Arist. 1. hist. anim. c. 1. d lib. 13. cap. 25.

Planta quæ dicitur sensitua, si tangatur, statim contractis foliis procumbit humi, non aliter quam imbellia quædam insecta, quæ ut vim in se patratam vident, quasi foret hostibus suis inutilis & ingloria, mortem simulant. Spongiæ sensum^c aliquem habere credunt, argumento quod multò difficilius abstrahuntur, nisi clauiculum accedat auulsor. Refert Plinius^d iuxta Trogloditarum insulam fruticem nasci, qui se carpi sentiat, & statim induratus aciem ferri habet.

Producit fœtus suos natura, non abiicit, & quia tutela certior est ex proximo, sibi quisque commissus est. Bruta licet in cæteris torpeant, tamen ad viuendum solertia sunt, aliis inuicilia non desunt sibi, ut se vi, dolis, passionibus tueantur. Tandem nihil est quod sui dissolutionem non fugiat, magna vi marmor euellitur è sua rupe, sub securi gemit abscissum lignum; mortem horret non opinio, sed na-

tura; si animalia quæ ita creata sunt, ut suo quæque tempore moriantur, mortem fugiunt diligunt vitam, quanto magis homo, qui sic fuerat creatus, ut si viuere sine peccato voluisset, sine termino viueret, ideo mors, quæ ex pœna quam præcessit culpa, prouenit, & quam natura refugit, contristat nos, nisi, ut monet Apostolus, fides nos reficiat.

D. August. serm. 32. de verb. Apost.

1. Thess. 4.

Omniū quidem entium, sed nobiliorum magis securitati natura consuluit, & ut illæsa permanerent tutioribus rexit præsiidiis: Adamas inter lapides pretiosissimus, etiam est durissimus; latent alta terra, gemmæ, margaritæ, pretiosa metalla; cerebrum cranio durissimo tegitur, cor constat carne dura, solida, neruis intertexta, in corporis medio positum, tegitur costarum munitione, iuxta brachia pro ipso decertare parata: Extra rerum alterabilium sortem Angeli constituti, in vnitatem suam semper collecti nunquam cessant à sui cognitione & amore, Deum imitantes qui bonitatem suam absolute & necessariò vult. Vnde beatis illis spiritibus essentia spirituali cognatus homo, se plusquam animalia cætera, amare, suæque conseruationi magis studere debet, sapiens autem plus cæteris; eo quod vita dignior sit; sic Aristippus increpatus ab intrepido nebulone, quod in tempestate metum pallore testatus esset, respondit non de pari anima tibi mihi que cura est, ac metus; sic pro regis custodia milites excubant, & eum non pariuntur obici periculis, in quo versatur omnium salus.

Arist. 2 de partib. animal. cap. 14.

D. Thom. 1. q. 19 a. 3. & q. 60. a. 3.

Gellius. lib. 19. c. 1.

Naturalis est igitur amor sui, etiam honestus, eo quod omnia quæ ad amicitiam pertinent, à seipsa ad alios deueniunt, & vnusquisque maximè sibi amicus est: Amare proximum sicut seipsum præcipit Christus, & in hac exhibendæ charitatis ratione, dicit contineri legum omnium impletionem, quia nemo lædit sed beneficiis afficit eum quem amat, amaret autem semper, & iuaret proximum, si amaret ut seipsum, nam nemo carnem suam odio habet, sed nutrit & fouet eam, sicut Christus Ecclesiam; Ita summum, effusum, perpetuum in homines diuinum amorem exprimit Apostolus per eum quo quisque pro se naturaliter afficitur; Eum nunquam intermitteri, nunquam vacare supponit lex, quæ permittit absentibus beneficium conferre, pro ignorante fide iubere, & semper qui non prohibet pro se interuenire, mandare creditur; Legatum factum alicui, cum petierit, non est conditionale; quia supponitur certò quod petit.

Arist. lib. 9. ethic. cap. 8.

Math. 5.

Ephes. 5. 29.

l. Plin. C. ut dig. ordo seru. l. 30. ff. de fideiuss. Pl. 60. ff. de reg. iur. l. 85. ff. de cond. & demon.

Humano pectori sic infixus est hic amor, ut sit fundamentum pietatis, quæ cum tanto honoris apparatu exhibetur patriæ, nam vix quisque nisi propriis affectus commodis curat publica. Remex pellit nauem, ut cum ea feratur, & magistratus gerit officium, vnde res sua

¹ l. 8. C. de
edif. priuat.

¹ l. fin. C. de
fund. limitr.

¹ Arist. 9.
polit. c. 9.

familiaris fiat melior, splendidiorque. Ita iubent Imperatores, ⁷ Curiales urbium, in eis domos proprias habere ut sit eis ratio pugnandi pro aris & focis. Olim agri limitrophi militibus ⁸ concedebantur cum prohibitione alienandi, ut simul pro suis & patriæ rebus decerarent; sic apud plerosque populos ⁹ diuites admittuntur præ cæteris ad regimen Reipublicæ, quia eorum magis interest eam seruari. Omnes amant publica, eo quod illis deletis, etiam priuata depereunt, sicut submersa naue, omnes quos vehit naufragium patiuntur; at si tale periculum non immineat, & desit proprium interesse, raram est priuata publicis non anteferri, & vnumquemque non magis velle sibi, filiis & amicis, quam Principi bona sua cedere; sic motus sympathicus quem habet ferrum ad magnetem, superat motum communem grauitatis, quo ferebatur in centrum. Sic præcipua cibi concoctio fit in partibus singulis quæ sanguinem, commune corporis alimentum, in suam substantiam conuertunt.

Hinc externa queruntur velut subsidia vitæ, quæ primum est naturalis amoris obiectum; hinc in armorum ratione, antiquior est cauendi, quam ictum inferendi cura; grauius puniebatur abjecto clypeo, quam ense miles; firmiores sunt confederationes ad defensionem, quam ad aggressionem initæ, & hæc fuit prima iusti belli ratio, vim vi repellere, ut dicitur infra. Est igitur contra naturam inferre sibi violentas manus, qualiscumque fortuna premar, quia nos vitæ nostræ tutores, non tortores prouidentia constituit, illi fidem non seruant, impressam mentibus vim externis omnibus superiorem inficiantur, proditoriè se dedunt aduersis, quæ superare debuerant, qui metu, tædio, dolore, animas suas proiiciunt. Hi cæca desperatione, dum pars felicitatis eripitur, totam cum vita sibi negant, desertores perire malunt, quam exerceri; ad primos hostis congressus arma deponunt, contempto Dei Imperatoris in auxilium venientis iussu: non est credendum sensibus, qui presentem dolorem summum æstimant, quot videmus ex hostium, tyrannorum, ægritudinum sæuissimis cruciatibus ereptos; cum aduersis & prosperis sibi succedentibus vita contexta sit, illam proximæ subtrahit felicitati, innoxium fundit sanguinem, qui quia se miserum putat, permittit. Læditur in creatura sua Deus, in ciue suo Respublica, & in eos qui sic iniuste se necant, iuste leges armantur, insepultos abiiciunt ^v pro his nolunt sacrificium offerri; si casu factum non peregerint, ^x infames efficiunt. Olim apud Athenienses & Massilienses ^y mos fuit, ut rei capitis damnati venenum biberent, sed merito tandem abrogatus, quia non decet hominem sui amantissimum, esse suæ mortis executorem, & à pietate magis alienum est, aliquem sui ipsius, quam filium patris esse ~~officem~~ officem: Ita reo damnato, præfides non possunt

¹ Can Placuit. 9. 9. 3.
xl. 38. 5. 12.
ff. de pœn.
⁷ Valer.
Maxim. lib.
2. c. 1.

possunt relinquere mortis electionem, ² quia videretur suæ morti ² l. 8. ff. de
cooperari. ^{poen.}

Igitur homo, ut concordat cum inanimatis, appetit sui conserva-
tionem; ut cum animalibus appetit objecta sensuum; At ut rationa-
lis appetit bonum & verum; non solum vitam, sed beatam vitam;
æternæ veritatis legibus consonam. Imprimis diligit homo seipsum
propter se, inquit D. Bernardus, ³ caro quippe est, & nihil sapere
valet præter se, cumque se videt per se non posse subsistere, Deum ⁴ Deinte-
riori domo.
& Epist. II.
sibi quasi necessarium incipit per fidem inquirere & diligere; at ve-
rò cum cœperit occasione propriæ necessitatis colere & frequentare
meditando, Deus innotescit & dulcescit, itaut eum diligit, non iam
propter se, sed propter ipsum. Mentem autem suam deiformem ve-
neratus, integritatis suæ diligentissimus custos procul ab illa pellit
viles & prophanas cogitationes, ne quid illustrationibus divinis of-
ficiat.

Innatus est boni convenientis sensus & appetitus.

Licet in accepta à suis principiis essentia conservari, primus sit
rebus insitus affectus cæterorum fons; hæc tamen entitas soli-
taria propriis viribus non stat, sed alieno foueri debet auxilio: cum
autem in mundo contraria, bonaque malis aut contigua aut permix-
ta sint, qualibet species sic à sapiente natura dirigi debuit, ut bo-
num appetens in nocivum velut in insidias, temerè non incidèret.
Ex terræ matris sinu, qualibet planta fugit sibi congruam humo-
rem; aquis gaudens & constans cucurbita, ad illas, si vicinæ sint;
inclinatur, arbor longas mittit radicum propagines per saxosa, ut
perueniat ad feclicius solum nutritioni suæ magis propitium: Ita par-
tes corporis ^b cum sint aliæ calidæ, frigidæ, duræ, molles, non omnes
ex eadem substantia nutrirî possunt, sed similes ex similibus, quas eli-
ciunt ex sanguine, qui nunquam sic est expurgatus & simplex ut has
in se differentias non contineat.

Non est inferendum cum Campanella ^c res omnes animatas esse,
quia notitiam & appetitum habent boni sibi convenientis; Id enim
fit motu naturali quo similia feruntur ad se mutuo, ut infra demon-
strabimus, & hæc est sympathiæ, non occulta ut vulgò dicunt, sed
planè sensibilis ratio: Nam humidum per tria maxime operatur, in-
quit Albertus, ^d subtilitas facit penetrationem ipsius, interminabili-
tas dat ei motum in alterum; vaporabilitas eleuat partes eius in quo

Mm

^b Ferhel. lib. de functio. & humor.

^c Lib. de sensu rerum & magia.

^d Lib. 5. de vegetabil. II. 1. c. 4.

^e Theophr.
de caus. plā-
tar. l. 6. c. 14.

est, ut effluere possit & secum educere; per hanc evaporationem humidi, delibat planta conuenientem sibi qualitatem, & huic iam facta similior, ut magis adhæreat, ad illam magis accedit. Sic optime plantis à natura prouisum est, ut cum non obtineant vim egerendi excrementa, nihil attrahant cibi, quod minus alere possit.

^f Plin. lib. 8.
c. 27.

In animalibus expressior est illa conuenientis boni, subita, momentanea, nunquam aberrans cognitio. Ouis auaritate celestissima depascens herbas prati, nociuas non hæsitans præterit, rapit intermixtas utiles, sic apes flores quosdam præteruolat, aliis insidet & innocuam exercet deprædationem, non pulchritudine, non humido turgescente delusa, ut à nociuis succum eliciat. Quam mirabili solertia, quælibet animalium species, dum ægrotat de remedio sibi prouidet. Ibis rostri aduncitate^f per eam partem se proluit, qua reddi ciborum onera, saluberrimum est: hypotamus acutissimam nactus hirundinis cæsuram, ea venam in crure aperit, & nimiam suam leuat repletionem. Testudines ruta, ciconiæ origano, apri hædera, canes & feles gramine sibi medentur; ab his ut alui deiectiones, phlebotomiam, denique medicinam, sic cæteras artes^g didiscimus; ædificatoriam, lutum aqua paleisque temperantem ab hirundine, nauticam à piscibus, velificationem à nauilo; laboris & regiminis vices, militares excubias à gruibus & anseribus: hinc apud Ægyptios animalia plurima pro Diis cæta, eo quod naturali ductu homines utilibus instruxissent artibus.

^g Photius
Biblioth. c.
147.

^h Plin. lib. 8.
cap. 16.

Ouis discernit à cane lupum, cum utrosque nunquam viderit, per dix coruum ab accipitre. Elephas^h vestigio hominis animaduerso, intremiscit insidiarum metu, iras profluat, & à cæpto remouetur itinere. Tigris etiam feris cæteris truculenta, homine viso transferre dicitur protinus catulos: hæc est natura rerum, hæc eius potentia, sæuissimas ferarum, maximasque nunquam vidisse quod debeant timere & statim intelligere cur sit timendum, etiam quid sperandum. Elpis Samius in Africam delatus naue, iuxta littus leone inspecto arborem fuga petit; adest leo procumbens, & hiatu quo terruerat, miserationem petit: os morfu auidiore inhæserat dentibus, cruciabarque inedia; blandienti feræ tandem hic fidem habens quod nocebat, euellit, gratiam dicunt leonem retulisse, quandiu illic fuit naus, venatus aggerendo. At vnde sciuit medicas manus, nisi forte vis malorum etiam feras omnia experiri cogit: utilia & hostilia sibi solo visu percipiunt, ideo pronum est in priora caput, quia sensus ante bona aut mala denuntiant.

ⁱ Id. lib. 11.
c. 37.

Mergi præsentunt tempestates, & relicto mari ad vada conuolant; glyres, mures, aranei præuident ruituras domos, à quibus discedunt etiam trimestri spatio antequam collabantur: iuuenes hiru-

dines, philometæ, turtures; venturam sentiunt hyemem, quam nondum sunt expertæ, & ut illam vitent in alias autumnæ terras transmigrant. Hinc quibusdam visum est animalia pluribus quam nos sensibus esse prædita, sic in illis defectum rationis nobis concessæ, compensari. Pudendum, inquit Plinius^k, omnia animalia quæ sunt^k Lib. 27. 2: salutaria ipsis nosse, præter hominem. Non omnino iuste queritur,³ nam experimenta medici per aliorum mortes quæsierunt, & iam pro tuenda corporis sanitate remedium copia laboramus; At lugendæ magis sunt latentes ægrotudines animi, in suam pernitiem passiones omnes amorem, odium, spem, iram, metum explicantis: ruunt in nociuas cupiditates miseri, quibus læditur corpus, hebescit anima, languet eius intima vis; certè non deficit in animalium nobilissimi tutelam diuina prouidentia, malum enim hoc sensus & ratio percipit, damnat synderesis, tamen peruersus peccantium animus sciens volensque se præcipitem agit in mortem. Utinam saperent & nouissima præuiderent, tam felici pro spiritualibus quam pro corporeis augurio.

Dicunt enim agros sapius sanitati restitutos per ea quæ ardentius appetebant, licet haberentur ut nocua, hæc illis idè negari vertat Hypocrates: ¹ Idem refert in somnis^m talia sæpè præiudicia contingere, quia cum corpus quiescit, anima in motu est, corporis, ² quasi domus suæ partes explorat, & circa impressas sibi species versatur: Galenus scribit quod cum circa diaphragma ægrotaret se somniasse liberaturum iri, si sanguinem mitteret ex vena quæ est inter pollicem & indicem; misisse sanguinem & conualuisse; diuinationes illas sic vocari dicit Cicero,ⁿ quia à diuis immituntur; cum Astrologi coniecturis uti soleant ut generalia quædam præuideant, soli numine afflati particularia prædicunt, inquit Ptolomæus.^o

His prætermisissis quæ miraculi loco sunt, videmus communiter omnibus infirum boni conuenientis appetitum, maximo diuinæ prouidentia argumentum, quæ dat escam omni carni; Ex eodem solo, ut dictum est, multæ plantæ sugunt proprium alimentum: sic vnum infinitatem æmulatur, dum multis sufficit, velut omnia sint in omnibus. Vnumquodque lætatur in propriis, & in suo quiescit centro, quod alteri violentum esset; pisces petunt aquam in qua mergimur, talpa terra gaudet qua suffocamur, aues aère libero, vnde præcipitio collideremur; & tamen ex aquis, ex terra, ex aère, vitam & spiritum ducimus, quamuis diuersa ratione. Ita videmus in rebus singulis vnum & multa; nihil vacat in vniuerso, distinctis rerum affectibus, nihil est quod aliquos non moueat, nihil quod non amet & ametur. Inter homines maxima foret conciliandæ pacis occasio quod affectus in diuersa feruntur, ut quod vnus respuit, alter am-

Nn ij

¹ Lib. 1.
Aph. 38.
² Lib. de somnis,

ⁿ Lib. de diuination.

^o Centiloq. nu. 1.

biat; his abundè natura sufficeret, & sic diuisi mortales non colliderentur, si non eorum affectus opinio cogeret in vnum quod à pluribus simul non potest possideri; Vnus est solus Deus qui quia infinitus, omnium simul implere potest desideria, ampliori quam solis luce præsens illustrat omnium mentes, implet multiformi spiritu in unitatem tamen diuinam, velut centrum charitatis, coincidente.

Corpus fertur in locum sui conseruatiuum.

§. 3.

ANtiqui, mundum dixerunt esse animal, pulchrum, ornatum, in actione perpetuum, propter partes ex dignitatis & officiorum ratione, sic optimè subordinatas, vt omnes in totius perfectionem, motu nunquam aberrante conspirent. Cælum illi caput est, vnde fluit in inferiora motus omnis & sensus; altum tenens, & vniuersa suo cingens ambitu, omnium locus est in immensitate diuina locatus, extra quem nulli corporum nec expedit, nec licet transmigrare. Sub ipso sphaeræ sunt ignis, aëris, aquæ, terræ, ex his elementis cum inferiora componantur etiam habitant in eo, cum quo qualitatibus conueniunt, vt à simili prædominante conseruentur, & in eo quiescant. Sic ignis & aër sursum euolant; aquea & terrea ponderosa motu recto, velut citissimo infra cadunt: aues in quibus multum est ignei & aërei spiritus, cum terrestri, vt libuerit quiescunt & pascuntur in terra, aut in omnem partem motu liberissimo per aëra volitant: pisces frigidi, quorum caro viscosa quæam est humiditas, habitant aquas; gressibilia graua & terrestria, terram incolunt; Arborea humidæ vt tiliæ, sambuci, alni, circa ripas aquarum optimè proueniunt; vinctuosæ quales pinus, abies, cedri, cum multum habeant ignis & aëris, gaudent montibus.

Constat ipso sensu mixta sibi quærere domicilium in elemento cui magis congruunt per primas qualitates in ipsis dominantes, sunt enim velut partes quæ in suum totum confluunt, vt seruetur integritatis & ordinis lex à Deo dicta, & ne nociuis contrariis diuisa magis exponantur. Maior est difficultas cur citra primas qualitates, occulto quodam influxu sunt loca, rebus certis hostilia, cæteris amica. Cur non viuat, ^P asinus in Scythia, equus in Æthiopia, aurata in oceano Britannico, in mediterraneo salmo, lepus in Itaco insula, canis in Sigaro, serpens in Ebuso baleari, noctua in Creta, aquila in

Plin. lib. 8.
c. 28. & lib.
30. c. 29.

Rhodo: quod est illud vnus generis salutis aduersum, quæue ista natura inuidia, aut qui terrarum dicati singulis termini? quod extra Iudæam ballamum non proficiat, quod Elephantes à primo tantum climate, vsque ad quartum generent, leones non vltra sextum; quod alliciat nos occulta dukedine natale solum, non ex opinione aut consuetudine natis affectibus, sed bonum suum sentiente natura in regione quæ corporis optima parens & nutrix est. Sympathiam aut antipathiam illam Albertus⁹ refert in cœlorum influxus, qui etiam in proximis sibi locis, calore, frigore similibus, tamen diuersus est, propter diuersitatem horizontis & meridiei.

⁹ lib. de locorum natura.

Loca determinatis quibusdam qualitatibus à cœlo sic affici probat, quia locus cœlo proximior est, vnde prius in illum, quàm in locatum vis imprimitur, hanc vim se recepisse & habere confidit locus, quia non mouetur vt illam obtineat, sed habitam ad se venientibus corporibus imprimit. Locis inesse vim actiuam, spiritum opificem qui locatum perficiat, patet ex communi chymicorum sententia, dicentium eandem esse lapidum & metallorum omnium materiam ab Archæo terræ sublimatam, quæ in ferrum, stannum, æs, argentum, aurum conuertitur pro diuersa loci, & matricis illam recipientis dispositione, vt sanguis commune corporis alimentum, vltima digestionem, vi partis in quam incidit conuertitur & assimilatur; sic fusilis materia formam accipit loci recipientis; sic partus vt plurimum fit similis matri. Si contra quod solet mas gignatur in vteri parte sinistra, & corpore & animo accedit ad mulierem, si verò mulier in parte vteri dextra, accedet ad colorem, vocem, & mores viri: Natus in Æthiopia etiam signo humano cum Ioue & Venere ascendente, erit niger: ad vim loci referri potest quod chilus in stomacho tantum fluidus est, alibi concreuit: plantæ in alienum solum translata, originis suæ vires non seruant; sic transplantati populi, in secunda aut saltem tertia generatione amittunt mores climatis vnde sunt oriundi, & assumunt eius in quo resident. Æstimat Astrologia vim planetarum ratione domus & signi in quo sunt corpore vel aspectu: Existens in hostili solo captiuus, habetur vt ciuilitate mortuus, & rediuius¹ cum in patriam postliminio redierit.

¹ l. 16. ff. de capt. & postlim. reuerf.

Igitur tam in magni mundi, quam in parui & ciuili corpore, partium sanitas & actio in hoc est posita, vt vnaquæque in suo sibi proprio loco consistat. Luxatum quidem corporis nostri membrum sola natura non restituit, sed expectat Chirurghi manum; at in mundo partes eius omnes insitum habent motum quo propria loca reperunt, situmque sibi vindicant illas vnde vis externa deturbat. Sic graua laxatis tandem, rupisque quibus sursum detine-

Mm iij

bantur vinculis, quanto citius fieri potest in ima relabuntur, & eodem pondere quo se mouerant, quiescunt cognatisque partibus fortiter adherent, ne facile possint diuelli. Aër licet in terræ visceribus editus, cum calore rarefieri ceperit, concusso, fractoque quo detinetur carcere per hiatus euolat in superiorem sibi propriam regionem: quanto fragore ruunt è montibus torrentes, donec nacti planum aquor, mixtis sensim vorticibus conquiescunt. Itaque contra naturam est pulsos ex oriente patria sua Christianos, sacras illas sedes suas non vindicare inunctis viribus, sed oblitos suæ vitæ, conditionis, pietatis, mutuis caribus deleri, plaudente cui decertant, impietate. Quas oceanus in terram bis quotidie profert vndas, pari tempore repetit, ex antiquo Dei decreto, quo iubentur in vnum congregari: sic quos interdum viros bonos ad officia charitatis mittit è claustro pietas, cito reuocat in solitudinem velut in centrum suum, in sphaeram propriam, securam integritatis regionem, centrum enim indiuisibilis vnitas, vnit & seruat, sicut diuisio destruit.

Vnumquodque seipsum praefert alicui.

§. 4.

GRauia quidem deorsum feruuntur, vt in propriam sibi regionem, quæ suæ faueat conseruationi, sed hæc excipit terra superficie tenus, & quia non datur penetratio corporum, partes centro viciniores soliditate sua tutæ, ius hoc præcipuum inalienabile sibi seruant, nec vnquam vel proximis vel superuenientibus concedunt: Quemadmodum hîc qualitarum similitudo confert ad vniõnem, non ad penetrationem, nec tollit ius quod sibi pars antiquior vt præcipuum vindicat centro proximam fieri, sic animalia eiusdem speciei, veniunt quidem in societatem; pro cibo tamen & venere decertant, & ea quæ viribus excellunt, æmulis suis volunt præferri; Nam operari sequitur esse, & vt vnumquodque sibi vnum est in substantia, vt sibi vniit existentia non communicabili, vt suam non alterius sentit indigentiam, ita sibi laborat, affectibus primum in se, quam in alios conuersis: Non exundant fontes & flumina nisi repletis propriis canalibus; vis generatiua contingit tantum in perfecta ætate, & semen fit ex superfluo alimenti; ventriculus benigniori chili parte sibi seruata fruitur, priusquam intestinis, quod digessit, erogat.

Eadem inclinatione ducuntur homines, ut sibi prius quam aliis provideant, ut saluis suis rebus, alienis auxilientur, id quod natura docet, ratio comprobatur, nam suo cuique corpori præsens est anima, unicuique sui boni, malique, non alterius sensus inest; unicuique sui tutela fuit commissa, ut adesset sibi non mendicato, sed proprio, proximo semper & nunquam deficiente beneficio. Si nobis non conceditur aliquam nostri partem in alios transfundere quamuis id amoris aut misericordiae raptus tentauerit, ducto ab esse ad operari argumento, nihil videtur detrahendum ex actionibus nostræ conseruationi necessariis, nisi quod superfluit. Ciuilis quidem societas ad quam nascimur, charitas, cui nos lex Christiana deuouet, communes quasdam & auxiliares operas à singulis exigit, sed omnium idea, exemplar, fundamentum est amor sui, qui propterea supponendus est integer & perfectior. Ita communis boni ratio, includit, ut diximus, singularis commodi, velut finis essentialis motuum, unde stipendia, præmia, honores, his qui se pro Republica bene gesserint, decernuntur: Misericordia, miseriam alienam, propter paritatem conditionis, nostram sibi fingit, ut alteri velut nobis ipsis auxiliemur: Iustitia quæ negat alteri faciendum, quod sibi quisque fieri nollet, fundatur in amore sui, qui nunquam caret notitia simul & affectu rerum, prout expedit, agendarum.

Proferuntur quidem exempla Thesæi & Pirithoi, Orestis & Py-

Valer. Máximus lib. 4, c. 7.

ladis, Damonis & Pythiæ, & aliorum plurimorum qui se pro amico deuouerunt; & id leges non interdixere, ne deserta foret hominis vita, nullius amicitiae cincta præsidio, ut etiam hic excedens amor, solitos eius lapsus ex opposito magis argueret, & sub tantis exemplis turpius videretur, officia lege gratitudinis debita non præstitisse. Amor species quædam est raptus & magiæ, transformantis amantem in amatum, in quo se putans esse & viuere in illo se diligit & feruat, ita sibi semper laborans, dum alteri videtur consulere. Nunc in Gallia id amicitiae miraculum obscurat consuetudo, quæ vix vllum permittit in duellis, sine amico decertare. Aguntur in pericula miseri, vana fortitudinis ostentatione, eo quod certamen detrectare probrosum est, non consilio, non electione, sed casu; non pro amico, sed pro seipsis, scilicet ut vitetur infamiae nota decertant; cum omnes nobiles paratos esse velint, id officium nobili, licet ignoto potentis cuiuslibet exhibere; sic igitur sibi quisque prouidet, etiam dum impendi videtur pro cæteris; pugnat non amico, sed sibi met, vel potens mundo saeuam in suos tyrannidem exercenti, nam quos alit splendidius, habet ut captiuos gladiatores, in arenam ad alterius armetrium descendere damnatos; victorem in aliam detinet eadem; exitus pugnantium mors est, ferro & igni res geritur.

Hac opinionis, vanitatis, furoris discussa caligine, communis est
^u D.Tho.2. Catholicorum Doctorum ^v sententia in extrema necessitate spiritua-
^{2. q. 26. a. 5.} li, vnum quemque teneri proximis adesse, etiam cum facultatum,
 vitæque periculis; debent enim temporalia spiritualibus cedere;
 tunc res agitur non tam proximi, quam Dei, cuius inuicta stare
 debet lex & veritas; cui tanto precio quæsitæ, sacratæ mentes de-
 bent custodiri, omnium externorum quæ in nobis sunt, dispendijs.
^{21. Ioan. 3.} Quomodo Christus animam suam posuit pro nobis, ² ita debemus ani-
 mas nostras pro fratribus ponere, si periclitetur fides sæuente ty-
 ranno, populante hæresiarcha, talis fuit martyrum mens, sanguine
 suo testari veram esse Christianam Religionem, à qua velut infelici,
 cœloque non probata, deterreri poterat mortalis infirmitas. Habet
^{7 Martyrol.} similiter Ecclesia ^v martyrum loco, pios illos sacerdotes qui sub Va-
^{ult. Februa-} terio & Galieno peste laborantibus exhibuerunt charitatis & Reli-
^{ri].} gionis officia.

² Bonacina At vbi versatur corporalis proximi necessitas, ² huic quisque to-
^{de charitate} netur tantum subuenire de superfluis vitæ & status, in cæteris se po-
^{puncto 6.} test anteferre. Vnde debitor extremam patiens necessitatem, non re-
 netur rem debitam restituere creditori, simili necessitate laboranti,
 quia in extrema necessitate omnia sunt communia, & est melior
 conditio possidentis. Ipsa intus reflexa brachia docent intentionem
 naturæ ad se cuncta referentis, saltem prius sibi quam alteri volen-
 tis providere; Inde tot leges ciuiles & Ecclesiasticæ quibus id de-
^{• Cod. de} cernitur, vt de Cyprissis ² ex luco Daphnensi non excidendis, quia
^{Cypr. ex lo-} inserviebant in Ægypto ad continendos aggeres Nili; de caricis ^b ex
^{co.} agro Atheniensi non asportandis, vt illis incolæ loci, soli frueren-
^{• Athenz.} tur: Copia frumentorum, inquit Cassiodorus ^c, provinciæ primum
^{lib. 2. c. 2.} debet prodesse cui nascitur, alienis siquidem partibus debet im-
^{c lib. 1. va-} pendi quod superest, & tunc de externis cogitandum, cum se ratio
^{ria, c. 34.} propriæ necessitatis impleuerit: de fontis aqua ^d primum pars illi ce-
^{d1. 6. C. de} dit, è cuius agro deriuatur in publicum: Rem alienam gerentibus, ^e
^{seruit. &} non interdicitur rerum suarum administratio; tres liberi Romæ, ^f
^{aqua.} quatuor in Italia, quinque in provinciis, excusant parentes à tutela:
^{e l. 8. §. fin.} In generali obligatione ^g pignoris non veniunt ea, quæ quis non ef-
^{ff. de procu-} set in specie verisimiliter obligaturus, vt vestem, supellectilem, alia
^{ra.} ministerijs eius necessaria, & quæ ad affectionem eius pertinent: si
^{fl. 1. C. qui} nullum sit ius seruitutis, ^h potest quilibet aquam sibi nociuam auer-
^{numero lib.} tere, licet aliis noceat; Inquilinus ⁱ potest durante locatione à domo
^{se excuf.} expelli, si eam Dominus suis vsibus necessariam habuerit; sunt apud
^{• l. 6. ff. de} Iurisconsultos innumera his similia.

Etiam in spiritualibus gratia habituralis ^k quæ ordinatur ad actus
^{• D.Th. 12.} interiores meritorios, est nobilior gratia gratis data, quæ ordinatur
^{q. iii. a. 1. ad} ad
^{4.}

ad utilitatem proximi ; Iudæis ¹ oportuit primum prædicari natum ¹ Act. 13. 46.
 apud eos Euangelium. Hæc est generalis & catholica rerum diuina-
 rum descriptio & ordo , inquit D. Dionysius , ^m ut primum Pontifex ^m De Ecclef.
 participet , satieturque iis , quæ aliis diuinitus datus est , deinde ita ^m hierar. c. 3.
 demum ea etiam cum aliis communicet. Prudentes ⁿ habitæ sunt ⁿ Math. 15.
 virgines quæ non dant petentibus de oleo suo , ne sibi & aliis non
 sufficiat : ea se ratione tuentur qui ut sibi Deoque vacent , publicas di-
 gnitates abdicant.

Ex hoc insito naturaliter amore sui , quo propria præferuntur
 alienis etiam publicis , factum est iure gentium ut essent distin-
 cta rerum dominia. Fabulantur quidem in aureo sæculo omnia
 communia fuisse , & in eius primeuæ fœlicitatis sub Saturno memo-
 riam , quotannis Romani Kalendis Ianuarij xenia mittebant , velut
 singulari rerum suarum dominio renuntiarent , externis in eius pos-
 sessionem missis. Communionem hanc in suam Rempublicam trans-
 ferre voluit Plato , ^o quasi querelas & lites omnes extincturus si ci-
 ues , velut amici , meum & tuum non admitterent , sed communis ^o Lib. 5. de
 esset omnium labor & fruitio. Id quidem receptum est à quibusdam ^o legib.
 philosophis Brachmanis , ^p Gymnosophistis , Essæis , Pythagoricis , ut ^p Philost. in
 refert Philostratus , tandem à primis Christianis , apud quos , ut ait ^p vita Appol-
 Tertulianus , omnia erant communia præter vxores. Non mirum
 si communem inter se volebant esse possessionem , qui omnem as-
 pernabantur , qui renuntiantes cupiditatibus quibus ministrant diui-
 tiæ , ancillas cum domina procul à se pellebant. Potuit hoc insoli-
 tum vitæ genus aliquandiu seruari in paucorum hominum societate
 cui placebat , & in ipso rerum neglectu deesse non poterat pauper-
 tas. At vbi visum est diuitias esse , corporis tum familiæ , tum Reipu-
 blicæ neruos , seu vitæ necessitatibus commercio prouidendum sit,
 vel bello repellendus hostis , legislatores comprobarunt possessio-
 num distinctionem , quam ipsamet docuit natura.

Exposuit quidem initiò res profusa largitione , his tamen legibus,
 ut fierent occupantis , & quod quisque industria , labore , bona for-
 tuna sibi comparauerit , velut suum , in vsus etiam abusus suos exclu-
 sis cæteris sibi vindicet. Ex primis hominibus Abel & Cain licet fra-
 tres essent , eorum quisque distinctam suam habuit familiam , distin-
 ctas possessiones ex quibus obtulerunt Deo sacrificium , vnus gratif-
 simum qui sincerum & pingue , alius parcum & repulsa dignum ,
 creatori scilicet negante quod sibi seruaret avaritia. Tunc solius na-
 turæ ductu quilibet seipsum amans vitæ suæ singulari necessitati pro-
 uidebat quæsitis labore bonis , quæ cum ob id multum amaret , etiam
 cæteris communia esse non patiebarur. Vnde probat Aristoteles ⁹ con- ⁹ Lib. 2. po-
 tra Socratem inter ciues bonorum communionem nec possibilem ef- ^{lit. cap. 2.}

se, nec vti'em; Nam homo quæ sunt sibi propria, magis curat quam aliena & ut est, sic agit ratione quadam individuali nec communi-cabili.

Quæ sunt vniuersitatis in nullius bonis sunt, itaque cum carèant Domino sub eius oculis non proficiunt, sed nullo curam laborem-que suscipiente, iacent inculta: quis enim sibi vix sufficiens operas suas impendat in agri communis cultura, cuius non percipiet fru-ctum, sed quem auidæ fortioris manus diripient: quanta foret ini-quitas, laborantem laboris sui præmio fraudari, admissis indifferen-ter omnibus ignavis & violentis ad eius deprædationem? Sublata spe messis, quis semina terræ mandabit, & quæ vix sibi sufficiunt, iacta-bit in incertum? si collatis operibus communia debent perfici, quan-tus esset in laboris singulorum æstimatione labor? iam seruitus est inuitos cogens, languentes & torpentes habens ad opus, quod al-criter cum proprium est, perficitur, cum familiæ, liberisque prouidus amor bona congerit.

Si ex rerum distincta proprietate nascuntur lites, quanto magis ex bonorum communione cum omnes ad idem sibi vindicandum æquo iure concurrunt, & inter illas, ut inter feras præualet, qui viri-bus præstat? si deses in bonorum communium participatione, tan-tum sibi vindicer, quantum competit industriis & laboriosis? In hac usurpatione promiscua, sub communionis titulo, nulla foret com-munio, æquitas nulla, seclusis scilicet à possessione his quorum causa quidem esset melior, vis autem ad occupandum infirmior, tan-tumque sub vim inferentium & patientium moribus Respublica concuteretur, quantum olim Roma sub Agrariis legibus. Melius igitur est ex instituto naturæ domitia diuidi, singulorum affectibus quærenda, conseruanda, dispensanda relinqui.

Hæc dicta sint non ut prouocentur homines ad amorem sui, nam ad illum ardentius quam par sit ferri, tum philosophia, tum religio, leges tam humanæ quam diuinæ conqueruntur, & in fine sæculo-rum homines futuros sui amantes velut vltimum pereuntis mundi symptoma, denuntiat Apostolus.¹ Notandum hic aberrare non sa-pientem naturam, sed opinionem vulgi, hominem tantum æstimantis ex corpore, sensibus & fortuna: Censeatur & deno-minetur ex mente præcipua sui parte, tunc amor sui, & hæc se cæ-teris præferens essentialis dilectio, erit summæ suæ perfectionis in-centiuum. Diuitias, honores, amicos, cætera corporis & fortunæ do-na, velut externa reputet, & cum Stoicis, hoc tantum suum sibi proprium bonum habeat in sua potestate positum, intellectum circa veri cognitionem, voluntatem in suis affectibus ad naturæ legem re-gere; ex Christi Domini perfectiori disciplina, hoc vnum sit illi pro-

¹ 2. Timoth.
3.

positum, charitate Deo conformari, non innocens tantum sed deformis erit amor sui. Tunc enim homo se Christi spiritu viuentem, se, idest ipsum in se Christum externis omnibus inconcussa fortitudine præferet. Mundus illum vocet ad terrena negotia, expositis delitiis blandiatur sensibus. pœnas minetur; sollicitè ad iniquitatem amicus, rapiat turba, ius ad id fecisse videatur consuetudo, expostulet debita suis pietas quidquid fremant parentes, Reges, populi, illis se Christianus præponet liber, solutus, omnibus superior, nunquam externis cupiditatibus animam suam sibi charissimam, Deo sacram, oppignorabit.

Nihil dare possum Deo quod accedat illi, nam bonis suis infinitis abundans nostris non indiget, hoc vnum à me petit misericors, vt ad dona sua largius excipienda, sanctioris vitæ, legibus cordisque dilatazione disponar: sic ab æterno me amanti vt complaceam, me amabo; sedatis, abdicatis circa terrena passionibus, puro mentis speculo diuinas excipiam illustrationes, quibus possim in ipsum ardentius transformari, sic Deum in me diligam, amabo quod amat, curabo quod commisit, colam assiduus quod sanctificat: sic ordinata charitas a deo procedens in deum refluat circulari quodam motu à Deo per Deum in Deum agendo, requiescet.

Prius necessariis prouidetur.

§. 5.

CVM Moyses Deum describit primo causas vniuersales creasse cœlum scilicet & elementa, vnde secundis agentibus tota vis inest, & hæc prius fecisse, quid est aliud quam attestante toto mundo, legem hanc futuris rerum processibus dixisse, vt inter multa quæ comparari debeant, primum necessariis prouideatur: hæc est lex beneficiorum, inquit Seneca, vt primo demus necessaria, deinde vtilia, deinde iucunda atque mansura; incipiendum autem est à necessariis. Aliter enim animum peruenit, quod vitam continet, aliter quod exornat, aut instruit. Necessarium est, cui velut posito fundamento rei singularis incumbit existentia; vnde manant, saltem vbi recipiuntur profectus, & quo sublato, quidquid est entitatis, virium & gratiæ concidit. Semen plantæ vim innatam continet qua surgere possit in causæ suæ generantis similitudinem, sed cum sit tam exiguæ quantitatis, vt debitæ partium commensurationi non sufficiat; cum pulpæ qua fouetur & alitur humidum, sensim

lib. 1. de
benef. cap.
11.

N n ij

absumptum, proximam denuntiet egestatem, primos suos conatus impendit ut aliunde subsidium sibi conquirat. Vbi solis accessu latent in eo spiritus incalescunt, & his turgēt infixus humor, non effertur ad calidi, & supra trahentis cœli motum; imò radices infra mittit in terram unde suget perpetuum alimentum, suis suffectorum profectibus. Ita semen animalis in utero trahendi sanguinis possidet facultatem, non secus quam magnes ferrum: quare primò competentem sibi sanguinem attrahit¹ quem & facillè vincere, & celeriter assimilare & sibi nutrimentum facere possit per adnatas venas & arterias vegetius effectum, pulsando tres principes partes efformat, iecur, cor & cerebrum, quæ sunt cæteris vitæ, motusque principia, postmodum alias ipsis vtilis, primo iecur^v unde infantes actiones animæ mutæ nutritiæ robustissimas possident, secundo actiones profectas à corde. Id² enim primum coherere atque constare necesse est, ex quo incrementum & motus cæteris partibus accedit.

¹ Galen. de natural. facult. lib. 1. & lib. 1. de femine.
^v Galen. lib. de fœtuum formatione.
² Arist. de gener. anim. lib. 2. c. 6. & de inuen. & semet. c. 3.

3.

^v Luc. 14.

² l. 3. & 4. C. de primip. l. 4. C. in quib. caus. pign.

¹ I. Cor. 15.

Ignis contra motum sibi proprium tendit infra, ut materiæ quæ præbet alimentum adhæreat, labentem sequitur, & si consistat immota, non prius apice sursum nititur, quam incendio latiori, basim qua solidè nutriatur, effecerit: quis nisi prius iactis fundamentis ædificat, & necessariis sumptibus supputatis, ^v ne turpiter subsannetur, si non potuerit consummare? quis bellum commissurus non prius de annonâ, munitionibus, angariis & necessario comœtu cogitat? hinc apud Romanos² tot concessa in causa primipilari priuilegia. Urbium fundatores prius explorant cœli statum, soli fœcunditatem, maris portus, fluminum vias, vicinorum mores & fœdera, quæ si desint in pœnam suam coit ciuilis societas, frustra que fiunt leges ad institutionem vitæ, si prius quo subsistat vita non habuerit. Ut corpori sic mentibus necessaria præbeantur scilicet bonæ leges quæ sunt velut fundamenta surgentis Reipublicæ.

Non est quod conqueramur in nobis prius esse corporale,³ quam spirituale, prius nos sensibus quam ratione duci, seruat hunc ordinem natura, & pro fundamento supponit elementatiuum vegetatiuo, vegetatiuum sensitiuo, sensitiuum rationali, Cum autem sic nobilium etiã operum suorum initia rudia sint, illa, pudore, conformat in abditis, nec profert, nisi plurimum elaborata. Non obstat quod arbores statim ut vernum tempus fauerit, sine fructu floribus luxuriant, quasi tunc pulchritudinem vtili, decorem necessario nobilis natura præferat. Illam cogita vires ad hoc opus hyeme tota congeffisse, radices impleffisse succo, cuius pars subtilior & aërea, altum petens, turgentes ramos primò sic exornat, donec quod solidius subest sole digerente in fructum conuertatur. Sic in iuuentute splendet pulchritu-

do, propter optimam corporis temperiem innatiquè calidi copiam, ^b cum non multum absit à vitæ principiis. Id igitur quod delectat, non præcedit, sed subsequitur optimam humorum crasim, ^c necessarium vitæ fundamentum, cuius decor est, tum signum, tum effectus.

^b Galen. 3.
^c Epidim.

Necessaria delectabilibus præferri patet, in eo quod si res periclitetur, & in extremis posita, iisdem modis restitui debeat, quibus primo constitit, cedunt vtilibus decora, & postpositis sensuum lenociniis conseruationi necessariæ prouidetur. Ornamenta publica priuataque destruantur, cum id expedit ad obsessæ ciuitatis munitiorem, tunc, & cum malacia nauem in mari detinet; cessat luxus in conuiujs, vt arctè cunctis alimenta suppeditentur; fiunt omnia communia, ^c cessante priuilegio. Ita fames vultus pulchritudinem extenuat, illique prius impenso humores natura repetit, vt ad vitæ fomitem, internis eos infundat partibus. Sic abdicatis delitijs rigidiorẽ dietam exigit medicina, pro corporis sanitate, Philosophia pro virtutum habitibus comparandis; Religio rerum terrenarum contemptu, in expiationem delictorum, & vt vnum quod necessarium est, facilius possit consequi.

^c l. 2. ff. ad
l. Rhod.

Pulchritudo & voluptas exundantia quædam est bonitatis, quæ non tantum implet indigentis naturæ desideria sed velut oblitam sui, satiãtã securã in vltiora diffundit: vnde si floribus, vultibus, gemmis quibusdam inest procul ab vili pulchritudo, & sine vtriusque decus, id est singulare ^d quid, velut præludium æternitatis, in qua nulla premet necessitas, & ideo sola pulchritudine sine libidinis incenciuo perfruiuntur. At communiter in hac indiga mortali conditione, cum voluptas sit tantum quædam exuberantia boni, cessat, vbi deficit causæ suæ plenitudo. Voluptates sectari iuuenile vitium est, vt profuturis intendere, virilis maturique iudicij mustus.

^d D. Augusti
de ciuit.
Dai lib. 22.
c. 24.

Cum hæc ita sint, & in naturæ hominumque moribus, necessaria delectabilibus præferantur, quarit D. Ambrosius, ^e cur Noë non dicitur seruisse triticum ad vitam necessarium, sed plantasse vineam ad delicias commodam. Respondet in hac vniuersi restitutione fieri & in creatione, abundantius necessarijs à Deo fuisse prouisum, & terram impinguatã tanta rerum congerie, specierum & elementorum seminibus prægnantem, omnigenas messes vitæ necessarias vtrò protulisse, sic virum sapientem vt de delicijs cogitaret, prouocauit abundantia.

^e lib. de noë
& arca c. 19.

Id vnum quod Christus dicit nobis esse necessarium, Deo scilicet inherere, opus est Angelicum; tam sublimis perfectionis, vt in superandis quæ contra militant cupiditatibus, in acquirenda quæ nos

ad illud promouet charitas, tota vita, cum assidua mentis intentione, tum necessaria, tum breuis sit, ita nunquam nobis ad delicias vocatio conceditur, sed viatoribus nobis semper ultra progrediendum est, paruulis in utero matris Ecclesiae, vel ab eius vberibus pendentibus, semper crescere necessarium est, donec ad plenitudinem ætatis Christi perueniamus.

NIHIL FIT AVT AGIT SEIPSO, SED
indiget auxiliis.

Lex 3.

Nullum omne pares habet suis initiis progressus, & sicut nullum ens fit, ita nec agit seipso, sed vbique semper indigum alienis stare debet auxiliis. Alia tamen fors est nascentis & proficientis, nam solo causæ beneficio primum in existentiam producit, nihil enim ad id conferre valet quod nondum est, at agens vitur medijs, quæ vel edit, vel conquirat, eligit, moderatur dictis à se legibus, & ideo velut sua sibi vindicat. Solus Deus ob infinitam suam perfectionem cui nihil deest, nihil potest superaddi, omnia complere valet ut creauit seipso, nullis aduocatis auxiliariis viribus, nam sua potentia^f quæ est operationis principium, est ipsa sua essentia infinita. At in Angelis, quorum existentia non est essentia, & qui compositi sunt ex actu & potentialitate, materia scilicet metaphysica, D. Dyonisius^g distinguit, substantiam, virtutem operationem. Id multo magis contingit in entibus inferioribus, quæ quia plurimum recedunt ab essentiali diuina simplicitate habent cum forma sua, accidentia realia superaddita, potentias scilicet quarum vi suas edunt operationes. Tales operationes cum sint externæ, transeuntes, & sæpius intermittant, dici non possunt potentia, quibus proprium est, esse fixum, internum, inexhaustum: Et illæ potentia cum resideant in singulis organis non sunt forma quæ est vniuersalis, & illarum commune principium, ita sunt hæc ab inuicem distinguenda. Sicut semen, ut diximus, primò mittit radices in planta, venas in animali, quibus fugit alimentum suis profectibus necessarium, sic ex forma quam seu generans, seu cælum impressit, emanant potentia vitales, organorum actus, edendis in posterum operationibus necessaria; Cum ita sint, velut essentia fructus; velut perennis fontis

^f D. Tho. 1.
q. 77. a. 1.

^g De cæl.
hier. c. 11.

riuisi, non tam auxiliaribus quam indigenis viribus voti compotes efficiuntur. Similes sunt populis qui se liberos existimant, ex eo quod reguntur ab his quos elegerint. Potentias illas generaliter diuidimus in actiuas & passiuas, his enim duobus modis vel agendo vel patiendo ens omne perficitur.

Instita sunt rebus ad sui perfectionem potentia.

§. 1.

Infinicum est insitarum rebus potentiarum seriem texere cum ex illis procedat hæc actionum immensa diuersitas quæ colludit & negotiatur in vniuerso: Si vegetans, nutritur, crescit, generat; si sensus quilibet in animali suas obit functiones, visus rerum species, auditus sonos, gustus saporem, odoratus odores, tactus, externas qualitates, molle, durum, asperum, percipit; si stomachus potest citò solidum alimentum macerare, & in fluidum liquorem soluere, quod ars vix diuturnis molendinorum tormentis, armatisque ferro palis crebrò cadentibus, aqua stillante, perficit, si liquorem hunc expurgant intestina, & defæcatum guttatum per meseraicas refundunt in iecur, si verritur illic in sanguinem, si sanguinem iterum ab humore superfluo purgant renes, à bilioso fel, à terrestri splen; si liquidum solæ continent venæ, percutte cæteras humani corporis functiones, procedunt omnes à diuersis potentiis, quarum vnaquæque in suo proprio residet organo.

Amplioris virtutis sunt illæ quæ dici possunt cognoscitiuæ, quia cæteris, organisque modis innumeris vtuntur, prout expedit ad nociui fugam, boni, finisque consecutionem; acuminato penicillo, calamo ad reddendum atramentum optimè composito pingentis manus, infinite varias exprimit figuras; faber vnico malleo quot formas metallis imprimit, ita licet vnus organi determinata sit conformatio, illud tamen, inflectit, explicat, contrahit potentia & spiritus opifex, tot modis, quot exigit rerum & obiectorum contingentia. Singulares illæ potentia inhaerentes organis, ministrae sunt habituum insitorum, quibus, vt dictum est, animalia naturæ solius magisterio, vtilia sibi, nociuaque percipiunt, & prout casus obtulerit res hostiles vel amicas, ad pugnam, vim, dolos aut fœdera, quantum fieri potest, aptissime componunt.

Brutis quibus totum in corporeis bonum est, datæ sunt illæ pro corporis tutela potentia, ac homini, cuius fœlicitas in spiritualibus diuinisque consistit, datæ sunt potentia spirituales, vniuersalissimæ,

ultra sortem corporalium, ad immensitatem propius accedentes; primum ratio quæ naturaliter habet in se generales agendorum ideas, nam de omnibus iudicat, fecundissima propagine vnum infert ex alio, artes per experimenta conficit, congruis illas instruit præceptis & organis, naturam imitatur, superat & perficit, sic homo fit mundi quodammodo Deus, quia nouus conditor.

^h Seneca de
benefic. lib.
4. c. 21.

Cum eius fœlicitas in actione morali, & recta sui ipsius quippè nobilioris in vniuerso partis institutione consistat, insitarum sibi inclinationum præcipua videtur esse circa Deum Religio, quam sequitur synderesis, monens quali iustitia colendus sit; hæc omnium mentibus impressa lux, ostendit verum & bonum, & si rectè quis intendat discussis opinionum tenebris à falso maloque discernit. Bona conscientia etiam obruta delectat ^h concioni ac famæ reclamationat, in se omnia reponit, & cum ingentem ex altera parte turbam contrasentientium aspexit, non numerat suffragia, sed vna sententia vincit, si verò bonam fidem perfidiæ supplicii affici videt, non descendit è fastigio, sed supra pœnam consistit.

ⁱ Supra li-
bro. 1. l. 8.
^{§. 4.}
^k 1. Pet. 4.
& 1. Cor. 12.

At ne vis illa domestica, sensuum passionumque commensalis, harum commercio polluat, animo etiam cum viribus sibi cœlo datis laboranti, ad optima suspiranti, propitius, vt dictum est, ⁱ adest Deus per auxilia gratiæ; hanc multiformem vocat Apostolus ^k quia sicut lux omnibus naturæ productionibus, sic omnibus illa bonæ mentis conatibus fauens adest, præuenit, adiuuat, consummat, & si voluerimus diuina, diuinæ nos naturæ consortes efficit. Meritò circa nos Dei misericordia dicitur esse supra omnia opera eius, quæ nos humanis diuinisque præfidiis munit, non naturæ tamen, sed æternitatis splendoribus illustrat, ne delusa mens à fine suo deuiet.

Res non minus patiendò quam agendo perficiuntur.

§. 2.

^l Marf. Fi-
cin. Theol.
Platon. lib.
10.

Miram in vniuerso videmus extremorum inter se conuenientiam, & supremis infima, ^l quibusdam illustrium qualitatum titulis congruere: vt Deus habet actu infinitatem, æternitatem, immortalitatem, sic materia prima illi ex diametro opposita has videtur imitari perfectiones, eam æternam asseruerunt antiqui, omnes fatentur nullius esse determinatæ formæ, incorruptibilem, implentem omnia; terra vt cœlum empireum stat sine motu; luna plenâ & silente pariter intumescit oceanus, tam fluit in terras, cum sydus illud suum ascendit ab oriente ad meridiem, quam cum descendit ab occidente

occidente ad imum cœli, iisdem contrariis temporibus velut simili fato auspiciatissimis Germani sua celebrabant comitia; planetæ in his etiam oppositis quadrantibus habentur orientales; æstatis initium, æstatis exitui, hyemis initium, hyemis exitui respondet. Hæc infinite similia Phœnicæ referebant per draconem in orbem redactum, caudamque suam deuorantem, quia rerum initia finesque coincidunt. An quia sic æmulantur omnia motum cœli circumlarem, in id unde cœpit redeuntem? an quia nascente mundo, cum dixit Deus, fiat lux, facta fuit in hoc nostro hemispherio à sole, arietem meridiemque obtinente; in alio à luna in libra, & solis oppositione, sic supra infimaque pars orbis similiter illustrata fuit.

Hæc quidem congruunt, sed verior mihi videtur ratio cur inferiora referant superiorum imaginem, quia cum sint in vltimis naturæ gradibus, imbecilli forma, & ad priuationem plurimum accedente, vltro superiorum influxus recipiunt; cœlum enim totum formale, virtutibus exundans, ambit cuncta motu celerrimo, vt impleat materiam penè vacantem, cum induitur forma minus nobili. Materie primæ potentia disponit vniuersum, vt vbique referat, bonitatis, sapientiæ, potentie, cæterarum Dei perfectionum imaginem. Terra, vt diximus in elementis vltima, omnium tamen est ditissima, pulcherrima, eo quod immota jacens, formæque suæ cedentis patientia, cœli vires largius excipit: etiam mixta quæ sunt in vltimo naturæ gradu, lapides scilicet & metalla, sic splendore, sic occulta virtute planetas referunt, vt ex illis vulgò nomen accipiant. Cera mollis nullam habens figuram, eam quam imprimere volumus, facile recipit; caret pupilla coloribus, auditus sonis, olfactus odoribus, lingua saporibus, & quodlibet organum vacuum esse debet qualitatibus quas ab obiectis recipit, nam si iam esset affectum, aut nullatenus aut consule determinaretur.

Tales optat Respublica iudices, qui priuatis affectibus exuti, communes tantum induant, iustitiæ quæ virtus est ad alterum digni sacerdotes, sicut nomine sic officio publicam tantum agant personam. At quia vix reperias hominem qui vel inscitia vel passione saltem interdum non deflectat à recto, publica conuentione & sensione constitutæ sunt leges quæ singularia quantum possunt determinant, nec relinquunt iudicantium arbitrio, hinc speratur scelicior rei publicæ priuatæque status, nam vt ait Philosophus, legum lationes ex longi temporis considerationibus fiunt, at iudicia de repente, vt difficulter rectam habeat iustitiæ & vtilitatis rationem ille qui iudicat. Quid igitur sperandum aut quid non timendum ex nostri sæculi iudicibus qui neglecta legum peritia, contemptis Iuriconsultorum responsis, ex praxi pro captu suo dubia litis dirimuunt

Tacit. lib. de Morib. germanor. Ptolomæ. quadrip. lib. 1. c. 5. Galen. in introductio. de pulsibus. Macrob. Saturn. 1. 1. c. 9.

x Aristot. 2. Polit. c. 7. D. Thom. 1. 2. q. 95 a. 1. Arist. 1. Rhet. 1.

velut antiquis sapientibus iudicio pares, imò superiores sint. At tales se non esse sentiunt ipsimet, ex incerto, ad momentum vario, consultationis indigo, sapius pœnitente suo iudicio. Etiam in sinum probitatis amantem, occultus quidam amici, familiæ, potentioris, spei metusque sensus irrepit, & Iustitiæ lances inclinât ad indebita, reclamante peritorum cœtu, ingemiscensibus familiis quas improvida iudicis vox, grauius quam hostilis deuastatio agit in desperationem. Sic ne leuiter de fortunis & hominum vira decernitur, & sententiæ velut fulminis ictu, alta licet innocua sanctaque percussa cadunt? hæc est expressa Principis voluntas, publica populorum conuentio, vt positæ legi, velut fundamento magistratus inhæreat; sub ea conditione, probatur, postulatur, infula decoratur? ad quid tam celebris Iurisprudentiæ titulus magistrorum diligentia & emeritorum cautione comparatus, si leges docentur in scholis, negliguntur in palatijs? si non ex antiquorum sapientum placitis, sed ex noui forensis empyrici æstu quodam præuaricante proferuntur iudicia, innocentæ simul & maiestatis senatoriæ periculis? Leges constitutæ sunt, ne iudicibus omnia liceant, & ecce Iudex affectato per inscitiam legum contemptu, eas quantum potest, abrogat, vt solus ipse pro lege sit. Hac animi præparatione peccat in omnes, donec à singulis, prout casus tulerit, aberret. Scire forum puduit, quod non scire pudor esse debuerat; noluit intelligere vt bene ageret, vt absque laboriosa quæstionum discussione, quod primo mentis imperu visum est, pro iure sit. O lugenda litigantium fors, tot impensis & longa seruitute strages suas ementium? O cæca, versatilis, iniqua, fortunæ conuictis omnibus noranda iudiciorum alea? Heu qualis Astræa rebus humanis præsidet, si abiecta lance, vitra clausis oculis, armata manu, ruentes ad se supplices turbas non iudicat, sed ferit, ferro hinc inde numquam impunè misso, & nulli nisi cum alterius iniuria parcente.

Abstractionem à rebus singularibus, potentiamque superiorum influxibus patentem respectu perfectioris vitæ paucis Christus expressit. Si quis, inquit, vult venire post me, abneget semetipsum; si quis non renuntiauerit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus; qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam; externis bonis, sanguine coniunctis, sibimet affectu moriendum, vt nihil mortale sitiens, nec capiens anima, diuinis impleatur; desinat esse homo, qui vult fieri Deus; & hæc humanitatis priuatio, sit diuinæ formæ recipiendæ principium. Vt autem deiectæ magis formæ, superiores præstantiores qualitates facilius excipiunt, ita factum est vt idololatria perditæ gentes citius ad Christum quam Iudæi conuersæ fuerint, vt nunc etiam mundanis cupiditatibus pec-

carisque velut nihilo meriti, anidius vocanti gratia consentiant & perfectio in Evangelicam profiteantur, ideoque tepidos, magis quam calidos aut frigidus aueratur Deus. Stant enim magis in gradu suo, minusque diuina patiuntur tepidi. Numquid ea ratione verbum diuinum non naturam Angelicam assumpsit nobiliorem & in proposito fixam, sed humanam vltimam mentium, fluxam, vt labi sic erigi facilem?

Propheta miracula facientes, non viuunt vitam humanam, sed diuinam, inquit Iamblicus, ⁷ quasi anima eorum ocietur; & Deus ibi sit pro anima, moueatque tanquam excellentior: idem dicit Plato ² diuinationem contingere hominibus, cum prudentia & rationis vis præpedita est à somno, morbo, extasi: hinc fit vt in rebus dubiis sæpius optima consilia dentur à minus sapientibus consiliariis, & sint magis fortunati qui minus consultant, sunt enim magis à cælo passibiles hi quos proprii motus non infestant, sicut melius scribit discipulus cuius manum nihil aut parum ad characterum formationem conferentem, totam dirigit magister. * Frustra poeticas fores compos sui pepulit, non potest grande aliquid & supra cæteros loqui nisi mota mens, cum vulgaria & solita contempsit, instinctuque sacro surrexit excelsior, tunc demum aliquid cecinit grandius ore mortali, non potest sublime quidquam, & in arduo positum contingere, quandiu apud se est, desiscat oportet à solito, & efferatur, & mordeat frenos, & rectorem rapiat suum eoque ferat quo per se timuisset ascendere.

Certè quas habemus artes & scientias, magis debemus docilitati nostræ quam inuentioni, nam quilibet, etiam felicitis genij, pauca Marte proprio reperit, cætera discit à præceptoribus, & in plurium sæculorum labores, velut opulentiam sapientum hæreditatem admittitur. Entis omnis inferioris conditio præstantior felicitiorque magis est, quo placidius superioris impressiones excipit & sequitur. Pax, summum populi bonum, fructus est constanter exhibitæ rectoribus fidei, nam omnes istæ feritate liberæ gentes, ² leonum, luporumque ritu, vt seruire non possunt, ita nec imperare, non humani vim ingenij, sed feri & intolerabilis habent, regere non possunt, quibus non contingit populus qui regatur. Oeconomica, politica, Religiosa societas constat ordine, ordo fida perpetuaque custodia dictæ legis à Rectore; Angelus Angelo imperat, ^b & inter iubentem & imperantem summa semper manet concordia. Obedientia virtus est, ^c quæ virtutes cæteras menti inserit, insertasque custodit, vnde primus homo, præceptum quod obseruaret accepit; Nascente mundo spiritus Domini ferebatur super aquas vi quadam effectiua & fabricatoria, sicut superfertur voluntas artificis ligno, vel

⁷ De myster. c. 24.

² In Timæo.

* Seneca lib. de Tranquill. animi cap. vi.

² Seneca lib. de ira c. cap. 15.

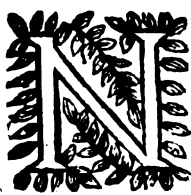
^b D. Bern. lib. de ordine vitæ.
^c D. Aug. lib. imperfecto de Genesi ad litteram.

cuiuslibet materiae subiectae ad operandum; super aquas, idest super inferiorem materiam quae facile cedit operanti, ut aqua caribuslibet motibus. Igitur inferiora minus perficiuntur; actiuis propriis potentiis quam passiuis, quibus superiorum vires ampliores, nobiliores excipiunt.

AGENS CONGRVIS INSTRVCTVM esse debet mediis & instrumentis.

Lex 4.

Imium sibi blanditur homo, velut in orbis medio rerum medius, admittatur in totius naturae spectaculum etiam in intimos essentiarum fontes, vnde tota vis in actionem diffunditur. Latent ipsum aeternae rerum ideae, liberaeque Dei decreta, quae futuris rebus legem dicunt; Latet partium cum vniuerso, dierum, annorum cum saeculis, saeculorum cum aeternitate conuenientia; latent essentiae, formae, & quae ex illis manant, actiuae passiuaeque potentiae, cumque sensus illa non percipiant, caeca ratio pertentat, debilibus, nixa coniecturis. Externae tantum rerum facies, motus varij, & quibus perficiuntur organa patent oculis, & haec tam apte rebus agendis conueniunt, ut ex illis certius quod haberi potest ducatur iudicium; ex instrumentis actio, ex actione conicitur essentia, cum agens, quantum potest, agat sibi simile. Hinc diuinum quid & propheticum habere videtur quod periti pronuntiant ex plantarum & animalium physionomia; Inde Galenus humani corporis partes qua constant in se & ad inuicem optima conformatione, propter operationes rite perficiendas expositurus, dicit illos suos commentarios hymnos esse qui conditoris bonitatem & sapientiam celebrent. Medicorum est hanc physiologiae partem exactius per analysim & anatomen discutere, nos communem omnibus naturae legem exponentes, attingimus tantum vniuersalia, quae pertinent ad mediorum & instrumentorum condiciones ut edendis suis actionibus optime praeparantur; inde sapientissimo conditori Deo laudes dicturi; In hoc enim consistit vera & sancta magia, ut per mundum elementarem & caelestem, perueniatur ad archetypum.

¹ Videlib. 1.
l. 5.

Lib. 3. de
vsu partium

Nihil rectè fit sine congruis organis.

§. 1.

EAdem quæ nos primum in societatem adduxit necessitas, res naturales variis iungit fœderibus, ut sibi mutuò præstent auxilium, & ipsæmet dum perficiunt perficiantur. Nullum agens insitas sibi, & à forma manantes potentias educit in actum, nisi iuuentur organis ad id conuenienter dispositis; hæc autem ex se terrestria, jacentia, dum aliena vi mouentur veniunt in consortium præstantis actionis, & ab ea, cui succurrunt, indigent, nobilitantur. Tali nexu ima summis deuinxit sapiens orbis artifex, ut quod eminent non insolescat, velut sibi sufficiens, & quod gradu deprimitur, non desperet in aliorum auxilium, sui que gloriam assumi.

Hæc autem media & instrumenta sunt vel externa vel propria, vtraque prout occasio, rerumque natura tulerit, edendis actionibus æquè necessaria. Ignis proprio sensibili corpore carens, alieno tantum infidet. Vita materialis est duplex, altera vegetatiua, altera sensitua, neutra est sine extrinseco, hinc vegetatiua sumit alimentum, sensitua motus sui principium, etiam innixa vegetatiuæ functionibus: Nihil proficit chirurgus sine medicamentis, artifex sine proprijs arti suæ solitis organis, politia sine ministris, Religio sine ceremonijs, bellum sine maximo comœatu.

Deus ipsemet agit medianibus causis secundis, dat inferioribus vim ad sui conseruationem per cœlum, ^f hominibus reuelationes & illustrationes per Angelos, fidem ex auditu per doctores, idque non ex indigentia, sed ut dignitatem causandi communicet creaturis. Nobis autem agentibus necessaria sunt media, ut præfixus, quem diximus, rerum ordo seruetur. Vnde nemo ^g potest seipsum baptizare; peccatum esset insensibilitatis, ^h contra rationem, vitæ necessaria prætermittere, & tentarent Deum, qui omissis penitus humanis medijs, otiante prudentia, diligentia, se solum diuinæ prouidentia committerent. Ita peritos consulimus, medicos pro sanitate tuenda, aduocatos in fori negotijs, nautas pro nauigatione. Adam alimento- rum, ⁱ & arboris vitæ vsu corpus sibi seruasset immortale; David ^k suscepto contra Goliath certamine plurimum sperat in Dei exercituum auxilio, tamen sumit fundam & lapides, & munus obit fortiter decertantis; vnde tam Platonici ^l quam Christiani Gnosticos insectari sunt, qui primum tantum numen, sine medijs asserebant esse colendum; & Archontici ^m hæretici damnati sunt, eo quod repudia-

O o iij

^f D. Thom. 1. q. 22. a. 3. & q. 98. a. 3.

^g Id. 3. q. 66. a. 5. ad 4.

^h Id. 21. q. 142. a. 1.

ⁱ Id. 1. q. 97. a. 3. ad 3.

^k 1. Reg. 17. D. August. serm. 20. de diuersis.

^l Photin lib. 9. contra Gnosticos.

cap. 9.

^m Baron. an. 175.

rent diuina sacramenta, quasi foret indignum inuisibilia per visibilia conferri.

^a Fernel.
Physiol. l. 1.
cap. 16.

His externis instrumentis carere sæpius liberum est, licet in datum suum; at internis, propriis innatis uti & viuere, idem est, parque necessitas. Ut vniuscuiusque animantis, ita maximè hominis corpus ^a animæ gratia conditum est, non modo ut diuersorium, verum etiam ut organum accommodatum illis insitis viribus exprimentis, atque ut mens est formarum præstantissima, & ratio, artium omnium ars vel officina, quod vna omnes omnium animantium vires potestate contineat, ita & illius organum instructissimum est, & conformationem pulcherrimam consecutum; Tria obtinet quæ cæteris animantibus natura non concessit, primum figuram celsam, & rectam que in cælum suumque conditorem se attollens, cælestes igniculos, & semina diuinitatis suæ testatur; deinde cerebrum amplissimum, animi eiusque partium sedem, ut enim animus permultis facultatibus præditus est, sic homini quam cæteris animantibus domicilium capacius dari par erat, idque pluribus instrumentis contineri. Præterea manus exporrectas belluis denegatas, quibus facile persequimur quæcumque mens iusserit. In illis digiti sunt inæquales, ^o ut eorum summitates ad æqualitatem venire possint, cum molem aliquam magnam in circuitu apprehendunt; diuisi, & tribus articulis flexibiles cum opportuerit ad mensuram propositæ materiæ, contrahuntur, explicantur, diuersis simul incumbunt muneribus, ut cum lyre fides carptim mira celeritate decurrunt. Aliæ principes corporis nostri partes primum cum suis instrumentis conformantur, scilicet venæ cum iecore, nerui cum cerebro, arteriæ cum corde.

^o Galen. lib.
1. de vsu
partium in
fine.

^p Lib. 2. Ma-
cab. c. 7.

^q Indic. lib.
1. c. 6.

^r Valer. Ma-
xim. lib. 9.
c. 2.

^s Florus lib.
3. c. 4.

Organicæ ex pluribus compositæ conuenientem habent ad proprias operationes quantitatem & figuram, qua nulla melior esse potest. His quocumque modo grauiter læsis, vel amputatis, læditur aut cessat actio, ut de puero Machabæo ^p cui tyrannus amputari iussit, linguam, manus & pedes, dicitur, cum per omnia inutilis factus esset, nam qualiscumque sit ardens animæ facultas, sibi detractis organis otiosi cogitur. Ita quidam victores bello captis hostibus, dextræ manus pollicem absciderunt, alij poplitis utriusque neruos, ut in posterum ad pugnam fierent inutiles; Ita Iudæi ^q capto Adonibezec absciderunt ei summitates manuum & pedum, cum ipse prius idem fecisset septuaginta regibus, quos belli captiuos habuerat: hac atrocitate Annibal, ^r & plures barbari sæuierunt in captiuos quos abscissis manibus, ^s viuere superstites pœnæ suæ iubebant. Non volant aues præcisus alis; naues fulmine bellico deiectis velis malisque ineptæ fiunt ad

terramen, ut equus accisis poplitibus, sic quaecumque sit interna vis ad actionem deficit sublati instrumentis.

Cum brutorum vita tota sit in sensibus, illis organisque ad externas actiones necessariis singulari providentia consultum est; Elephas terrestrium animalium colossus, ingens moles carnea, cum facile, flecti non possit proboscidem habet à capite ad pedes usque demissam cartilaginosa, cauam, nervosa, qua velut protensa manu, attingit in omnem loci situm, in extremo fissura conniunte velut labiis, maxima minimaque colligit, potum & escas in eos ingerit; Leoni ex rapto viuenti quanta ad prædam capiendam in animo feritas, in corpore vis; collum & armos vestiunt spissæ undantesque iuba, quas nullus peruadat morsus; os rictu & horrendis minax dentibus, pedes armati dilaniantibus unguibus quos extra pugnam vagina continet, ut eorum acies non atteratur, insuper huic tot modis armatae fortitudini iungitur mira velocitas, cuius impetum rugitibus intonans, à longè prænuntiat, prædamque metu debilitat. Feles velut pantheræ pumiliones similiter conspicimus instructos armis, viribusque ignobiliori prædæ suæ commensuratis. Mitto armatum lancea unico scilicet cornu, tectum lorica non penetrabili Rhinoceronem cum Elephante præliaturum; Aprum furentem, spumantem, exertis dentibus hostilia quæque sternentem, dilacerantem; Lupum armo validum, ferratis dentibus timendum, cum auulsa semper quam mordet parte, nunquam sine præda sæuiat; Molossis potissimum Anglicanis æqua feritas, ira pertinacior, ut guttur hostile, quod semper impetunt, morfu nunquam nisi cum vita cessante, premant.

Cuncta curiosè spectanti maior apparebit in minutissimorum animalium conformatione providentia: qua fit ut apes ore tam exiguo, tam diuersa ferant & exerant instrumenta ad ceræ mellisque confectionem, limam qua radunt florum extima, rudibusque suis ob id cruribus infigunt; tubum extremitate sua spongiosum, quo in intima florum immisso, succum exsugunt; linguam qua velut canes diffusum in foliis rorem lambunt, tandem forcipes quibus obstantia præscindunt, decertantque cum anima in vulnere ponenda non est. Omnium mihi videtur admirabilior araneus vterque ferens liquorem, qui guttatim emissus statim multiplicatur, ut aqua dum in aërem conuertitur ratione millenaria; cum aërea tamen illa raritate qua diffunditur, aliquid habet terrei spiritus, quo simul ut procedit opus texturæ, concessit in subtilem lanuginem, inexhausta quadam fecunditate duci semper paratam. Infinitum est similia recensere cum nullum sit vel minimum animal, cuius apta conformatio non possit esse diurnæ simul & gratissimæ contemplationis materia.

Aues rapaces partes priores habent validas ad impellendum aërem;

Arist. hist. anim. lib. 8. c. 28.
 Galen. lib. 3. de alime.
 posteriores minus & acutas, ut facile sequantur; cerebrum illis est exiguum, sed durius, quia magnum & liquidum, volatus celeritate conturbaretur; aquatilibus pedes sicut lati remorum instat ut aquarum impulsione forti ad anteriora se promoueant. Rapaces rostro & unguibus aduncis, vim quam profitentur, ostendunt: lepores quibus ex celeri fuga salus constat, pedes habent obductos molli spissaque lanugine ne possint atteri; posteriores longos, ut resiliendo vim ad cursum, saltumque multiplicent: Serpentibus cum desint pedes & manus ad prædam continendam, dentes vinci sunt, ne possit elabi: de his consulendus Aristoteles, Galenus, Aldrouandus.

Lib. de partib. animal. x lib. de usu part. Arist. 7. politic. 3.

Hinc discunt homines ad speciem Reipublicæ leges esse debere accommodatas; paria negotiis perficiendis ingenia eligenda, non infirmiora ne succumbant, non altiora ne negligant; utendum audacibus in petitione, disertis in persuasione, astutis in inquisitione, rebus desperatis proficit quorundam temeritas, ut in extremis morbis, extremum remedium. Etiam sacramenta in materiis, effectibus suis congruis Christus instituit; vnus eius spiritus, diuersis diuersa confert dona ad ædificationem corporis Ecclesiæ, ut quilibet opus impleat ad quod assumitur. Fœlices qui norunt ambulare secundum vocationem qua vocati sunt; parata semper, ut diuina voluntas in ipsis, & per ipsos fiat, instrumenta.

i. Cor. 7.

Qui dat rem, dat et apta ad illam media.

§. 2.

ORDINATISSIMA partium in vniuerso complexione fit, ut quidquid est, certis innitatur fundamentis, proregatur auxiliis, agat instrumentis, vnde qui rem dat aut efficit, etiam confert ea sine quibus stare vel agere non potest, alioquin frustra diceretur dare, quod negatis sibi necessariis subsidiis ne momento quidem consistit. Ita generans cum semine suo simul dat alimentum, quo aliquandiu partus enutritur, ut patet in ouis auium; in pulpa qua continetur plantarum semen, etiam quod excidit ex animali, non totum purum & sincerum est sed miscetur externa quadam nutrice fonteque substantia. Potissimum generans censetur dare media conseruationi necessaria, eo quod semen suum implet opifice spiritu qui caloris omniumque facultatum moderator, partes omnes conformat, postea semper assistens, in omnem vitam, quantum potest, diuissime & saluberrime conseruat. Is itaque spiritus non modo primum vehiculum & instrumentum est procreatricis facultatis, sed

Theophr. de caus. plant. l. 1. c. 7.

Fernel. physiol. lib. 7. cap. 9.

sed etiam omnium naturalium quibus nutrimur & augemur, earumque auxiliares is vnus omnes in se sustinet & comprehendit; sicut virtus artificis communiter est artis & instrumenti, sic virtus animæ & suæ est & instrumenti sui, & per hanc virtutem imprimit substantiæ nutrimenti speciem vitæ, vt in ipso sicut in proprio subiecto, operationes vitæ exercentur.

c Albert. Magn. lib. 1. de nutritio- ne. c. 3.

In potestate nostra est per virtutem intellectus agentis formare phantasmata accommodata considerationi quam volumus & organa quæ in externis operationibus menti ministrent, impleantque quod idea dirigit, & manus exequitur. Idem fit in politicis & æconomicis, vt sicut Deus fecit Angelos suos spiritus, & ministros suos ignem vrentem; Ita principes feudis concessis constituunt sibi vassallos, in partem regiminis quos voluerint & probauerint eligunt ministros, agendis leges, rebus pretium, mensuris quantitatem præscribunt, vnde suis armis^d insigniuntur. Sic vnaquæque ciuitas^e olim defensores suos eligebat, vt Paterfamilias idonea sibi seligit ad famularum & singulis, vt ei placet suæ domus officia distribuit, vt equos, aues, canes, seruos instruit, & in suos conuertit usus, sic infert Cicero ipsum sibi facere amicos, qui sunt præcipua vitæ civilis instrumenta.

l. 11. C. de frumento Alexand. lib. 11. l. 1. C. Theod. de defensorib. ciuitat.

Generalis est iuris regula, cum re quæ præstari debet, etiam venire media ad illam necessaria; concessa iurisdictione, ea quoque concedi, sine quibus explicari non potest; cum qui habet ius hauriendi, iter quoque habere ad hauriendum: magistrum nauis, nauem instructam præstare debere, sicut auriga currum, nec ob id fieri contributionem sicut in iactu; qui mandat antecedentia, mandare pariter consequentia siue quibus mandatum non expletur; qui habet usum aræ^f vel pascui in fundo, posse tugurium ædificare quo se recipiat; vino legato, venire vasa in quibus inest, etiamsi non sit expressum, & plura his similia.

l. 1. ff. de iurisd. l. 3. ff. de seruit. rust. prz. l. 6. ff. ad l. Rhod. l. 38. de procurato. l. 6. ff. de serui. rust. przd. l. 4. ff. de penit. legata.

Hinc ipso naturali lumine docemur Deum factorem omnium, qui viles etiam creaturas tam aptis ad actiones illis proprias, instruxit potentiis & organis, non defuisse homini animantium nobilissimo, in his quæ pertinent ad temporalem & æternam suam fœlicitatem; vt supra^m demonstratum est. Rara sunt & præter intentionem naturæ monstra, sic membris mutila, vt proprias speciei suæ actiones edere non valeant; horrendum dictu, nouatores supponunt Deum, quosdam homines ex destinato gratiis omnibus priuare, pœnis æternis destinare, & cum pauci sint electi sequitur quod in statu gratiæ, mala, & monstra ordinaria, multiplicia efficiet boni, ordinis, pulchritudinis autor. O lugenda mortalium impietas, vt non habeantur rei voluntariæ legum transgressionis, totum suum reatum in Deum refundunt, negant eum dedisse, vt non videantur ingrati recepisse, &

ⁿ Vide supra. lib. 1. l. 8.

commiffum malè adminiftraffe; vt non fint peculatus & concutionis rei, Deum fibi fingunt durum dominum, qui metit vbi non feminat, ^o congregat vbi non fparfit; Patrem infanticidam, sæuiffimum tyrannum, qui iubet quod negat & non potest impleri, & quia non impletur, iam miferos præteritos & expositos in æternum cruciat.

Mediorum & instrumentorum multitudo fecurior.

§. 3.

IN corporis humani conformatione, natura geminàs hinc inde partes disponit ad idem munus implendum, duas aures, nares, mammas, manus, vrterias; duos oculos, testiculos, cordis finus, pulmonis lumbos, cum enim fint propter motum, binario numero diuifibili continentur. Hæc æqualium è regione fibi respondentium ordinatio regularis plurimum confert ad corporis pulchritudinem, fic enim nihil occurrit mancum, nihil quod defit, fed partes ad fe mutuo, & ad totum pari refpectu, implent quod ad compositi perfectionem, mens & oculus expetit. Præcipuè tamen in fenfibus, vnde pendet actionum vitæ tota directio, officiales illæ partes funt collegæ, in folidum fuis obligatæ muneribus, quæ poffunt independenter ab inuicem exequi, vt vna cafu deficiente; altera per fe totam edat actionem, tutiorque fit fub duobus correis debendi natura.

Duplicem homini menfam Deus parauit, terram & mare; duo luminaria quæ fucceffiuè mundo luceant: Cochleis ^o duo funt cornua ad iter prætentandum, & fi opus fuerit refiliendum: Elephantis ^p duos habent dentes prominentes, fed vno tantum vtuntur ad radices fodiendas, & ad moles impellendas, alteriùs mucroni parcut, ne ad futuram dimicationem habeteretur; Barbari & Germani fabricabant naues ^q pari vtrinque prora, vt hinc vel illinc appellere, indiscretum & innoxium effer. Romæ duo Confules Rempub'icam gerebant; In vrbe cum fingulis officiis vnus præfetter, annonæ tamen, ^r vt rei inter omnes magis neceffariæ duo præficiabantur, fcilicet præfectus vrbi, & præfectus annonæ, hoc in munere collegæ.

Non bina tantum, fed & multiplicia media ad idem munus affumuntur, fic præter obiecta propria fingulorum fenfuum, dantur quoque fenfibilia communia, à pluribus fenfibus percipi apta, nimirum, motus, quies, numerus, figura, magnitudo, vt vnus defectum emendarent cæteri. Quibusdam pifcibus ^s dentes funt toto ore, vt turba vulnerum molliant, quæ attrita fubigere non queunt. Apes reges plures inchoant, ^t ne defint, poftca cum proles adoleuerit, communi fuffragio deteriminos necant, ne detrahant agmina; vni trunco

^o Plin. lib. II.
c. 37.
^p Id. lib. 8.
c. 3.

^q Tacit. lib. 3. hiftor. & lib. de morib. german.
^r l. I. C. de off. præf. urb.

^s Plin. lib. II.
c. 37.
^t Ibid. c. 16.

vsque fenos calamos inserunt agricolæ, mortalitati eorum sic numero succurritur; sibi timens hædera, etiam in ramis habet radices quibus & hæret & fugit alimentum; quia cerebrum excipiens totius corporis vapores, abundat excrementis, cum etiam ipse sit frigidi & humidi temperamenti, habet septem vias per quas purgatur, aures, oculos, nasum, os, intestina. Protogenes^v egregie suæ deperitæ fabulæ, quam Romæ in templo pacis posuit, quater colorem induxit subsidio iniuriæ & vetustatis, ut decedente superiore, inferior succederet.

^u Plin. lib. 35. c. 10.

Hinc existimatum est securius esse plures magistratus ad Reipublicæ regimen admitti, nam cum unicuique sua sit virtus, collatæ simul, lucem vimque maiorem efficiunt, & quod ab vno peccatum est, ab aliis corrigitur; præterea multitudo minus subiacet corruptioni, quemadmodum aquæ magna congeries, difficile est omnes irasci & errare, & sic corrumpi iudicium, sicut fit in particulari; Ideo fiscus non satisfacit, com semper probus & diues habeatur. Laudatur itaque Tarquinius, quod Senatus maiestatem numero ampliauerit, & centuriis tribus auxerit. Augustus quo plures partem administrandæ Reipublicæ caperent, noua officia excogitauit, in Consulatu binos habere voluit collegas; Existimauit cum Catone, in bono publico, sicut in agro colendo, prouidendum esse ut non longè sit operariorum copia. Pluribus ad id admissis, non apparet vnus defectus inter multos superstites, æternaque consilia temporis iniurias non sentiunt; sic arundo viuax est, mori nescia, propter stirpem crassam, numerosamque.

^x Arist. 3. Polit. 7. & 11. & lib. 6. c. 8.

^{yl} 1. 5. 18. ff.

vt legat. nom. cauea. ^z Florus lib.

1. c. 5. ^a Sueton. in August. c. 37. ^b Plin. lib.

18. c. 5.

^c Theophr. histor. planta. lib. 4. c. 12.

Cum amici sint vitæ ciuilibus instrumenta, expedit plures habere, qui se publicis negotiis immiscerent, sic enim maior in agendis lux, maior vel in aggressionem, vel in defensionem potentia, immensitate quadam tali copia præditus, distitis locis & negotiis præsens est. Magnæ nauis non sufficit vna tantum anchora, non vnicum velum, arbori proceræ vna radix, neque publica tractanti, vnus tantum amici fides; octauus orbis^d habet stellas multas, quia per illum infunditur causalitas vniuersalis, omni rei quæ est, & viuit; sicut enim natura non facit per multa quod potest facere per vnum, sic non coarctat in vnum id ad quod multa requiruntur. In publicis personis ex plurium ministrorum iunctis operibus, ut in mechanicis ex rotis probè dispositis, fit supra singulorum æstimationem, miranda virium multiplicatio.

^d Albert. Magn. lib. 2. de cælo. tr. 3. in fine.

Si naturæ corporeæ, si rebus fluxis multiplici remedio prouisum est, non nobis defuit diuina bonitas, in his quæ pertinent ad animæ salutem; quæ ut temporalibus omnibus dignior est, sic amplioribus protegenda fuit, & promouenda subsidiis. Cœlestis agricola

plures in vineam suam vocat operarios, omni hora diei, omni sæculorum ætate; Impium est hanc quam diuina prouidentia seligit multitudinem, velut superfluum auersari; nam quandiu erunt homines, vigeant errorum, malorum affectuum, peccatorum maledictæ propagines, sic in amplissima messe, attentis operibus præstandis, erunt semper operarij pauci. Quot ab initio mundi, sub lege naturæ, Mosaica, Christiana fuerunt Dei benedictiones. viris bonis collatæ, quot infœlices extitere malorum exitus, quot sanctorum exempla, quot S. Scripturæ versus, quot humanæ diuinæque leges, ad morum integritatem, quot ad multiformis gratiæ diffusionem sacramenta, tot sunt salutis media, quibus, iuari, curarique possunt mortalium animi. Adiice fidam, perpetuamque sanctorum communionem, Ecclesiæ matris circa nos vigiles curas, Angelorum auxilia, intimos conscientiæ morsus, si peccatur; applausus, si viuitur ex lege Dei. Inter tot naturæ simul & gratiæ copias auxiliares, nemo nisi sciens, volensque perit. Deus meus misericordia mea, toties à me repudiata, nunquam auersa, fugienti semper præsens, affectanti tenebras, illucescens.

Bona, bonis mediis querenda sunt.

§. 4.

COrpus motu suo naturali fertur in centrum per rectam lineam, quæ est sine latitudine longitudo, velut fluxus puncti, sic tum lationis via, tum proficiente semper approximatione, suo termino, tendens in illum, conformatur. Lignum non prius ignem concipit quam consumptis aquosis humoribus, illi per siccitatem simile fiat, & hæc sympathica qualitas medium est, vltima, solaque dispositio, qua potest nobilem hanc formam promereri: apes ex dulcibus tantum, & aqua sincera mel conficiunt; Nutrimur similibus; elementa non veniunt in complexionem, nisi remissis propriis qualitatibus, & vt extremitate sua se contingant, mutuo sibimet, assimilantur; Nam contraria vel diuersa non se recipiunt nisi per assimilationem.

Ex hac naturali lege inferri debet illa moralis, finem non obtineri nisi mediis ipsi congruis, & quæ naturam eius sapiant; Bonus, idest rationi, legi naturali diuinæque consentaneus, obtineri debet paribus mediis, non vitiosis. Hoc est oraculum Apostoli, non sunt facienda mala, vt eueniant bona; Non licet vti incantationibus, & pactis cum dæmone ad sanitates restituendas; non sepulchrum

^e Rom. 3, 8.

§ 1. 1. ff. de
extrao. co-

violare, ^s & sarcophagum effodere, ut inde fiant remedia vel ædificia, hoc est enim geminum facinus perpetrare, quo spoliantur sepulti, viui polluantur; Non elemosinas ^h facere ex vsuris & male quæsitis, nam qui offert sacrificium de substantia pauperis, quasi victimat filium in conspectu patris sui; Non in regimen animarum ⁱ irrepere per simoniam; Non à continentia ^k voto recedere ut infidelis ad fidem hac facta pactione conuertatur, nec ut vitetur ^l periculum mortis; Non adulterium ^m perpetrare sola voluntate generandi filios; Non humilitatis causa mentiri, ⁿ nam non est veritas nec humilitas, ubi regnat falsitas; Non inducere ^o aliquem ad religionem per falsam doctrinam; denique peccatis peccata congerit, qui boni faciendi causa, malum perpetrat.

Damnata fuit ^p Parrhasij pictoris ars sæuissima, qui ut hominem bene pingeret, hominem male peremit, emptum enim captiuum viuum torsit, visceraque sensim dilaniavit, ut exprimeret Prometheum, cuius immortale pœnis iecur vultur erodebat. Merito fuit accusatus læsæ Reipublicæ, qui ut oculis blandiretur in vitam desæuiit, & quia serui à seruando dicti, quod captiuos non occidere ^q sed seruare victores soleant. Herophilus ^r quidem & Crisistratus medici, nocentes homines à regibus acceperunt, ut etiam spiritu remanente, ea quæ natura antea clausisset, considerarent, ut motus cerebri, cordis, & arteriarum, pulmonis, diaphragmatis, intestinorum, constitutionem fœtus in utero, vocis formandæ rationem, & respirationis instrumenta. Quis non horreat tam crudeliter instrui medicinam; tolerabile tamen malum, quia principe, viua lege, id permittente in grauitate nocentes quos viuos torqueri mos erat, & quod fieri solebat in exemplum, tunc etiam fiebat in disciplinam.

In talibus non fit, ratione boni, malum, sed ab aliis causis procedens, in bonos vsus conuertitur, sic colligimus ambarum, naufragij reliquias, & multa pretiosa quæ læua maris tempestas in littus eiicit; gemmas educimus ex serpentum capite, theriacam è vipera, calor putridus fit naturalis à cœlesti ut patet in stercoratione; ut liberum populo pateret commercium, sæpè principis indulgentia duces latronum, egregios militiæ duces constituit, sicut Augustus Crocotam, Alexander Demetrium, Soliman Aradim œnobarbum & Draguc. Tunc non fiunt mala, sed quæ prius erant, desinunt, cum in publicam cedunt vtilitatem. D. Paulus ^s non prouocauit Atheniensium ignoto Deo immolantium, idololatriam, sed hinc occasione sumpta prædicauit illis Iesum Christum; non ædificauimus idolis templa, sed occupata, Deo vero consecrauimus. In hoc mundo, ^t ciues regni cœlestis & terreni permiscuntur & sibi mutuò seruiunt, Regnum cœleste vsurpat ad opus suum ciues regni terreni,

Pp iij

gnit. D.Th.

1. q. 114. 2.

4. ad 2. &c.

1. 4. C. de

sepul. viol.

^b Eccles. 34.

Can. fortè

13. q. 5. D.

Greg. in pa-

stor. p. 3. c.

22.

D. August.

de verb. do.

c. 35.

ⁱ 1. q. 1. per

totum.

^k Can. non

solum. 34.

q. 8.

^l D. Thom.

22. q. 88.

2. 1.

^m Ca. sic

non sunt. 32.

q. 4.

ⁿ 22. q. 2.

can. cum

humilitas.

^o D. Tho. 2.

2. q. 189. a. 9

^p Seneca lib.

5. contr. 34.

^q §. 3. Inst.

de iure per-

son.

^r Galen.

^s Act. 17.

^t D. Aug. in

Psal. 51. &

61.

^v Phillp. i.

²l. 3. Cod.
Theodof. de
infirm. his
quæ à tyrā.

^x Can. re-
mittuntur.
²³. q. 4.
² Apolog.
c. 22.

¹. 4. Cod.
de malef. &
mathem.

^b Athen lib.
¹³. c. 22.

^c Macrobi.
lib. 1. c. 10.
Plutarch. in
probl. Ro-
man.

¹. 3. ff. de
furt. l. 1. ff.
de seruo
corr. can
sollicitato-
res & can.
pernitiosè
de pœnit.
dist. 1.

^e Sueton. in
Vespasiano
cap. 16.

¹. 17. §. 7. ff.
de iniur.

¹. 45. ff. fa-
mil. ercisc.
¹. 10. ff.
comm.

¹. 13. ff. lo-
cat. l. vn.
furti adu.
naut. caup.
stabul.

de his Apostolus: ^v sunt qui per inuidiam annuntiant Christum, sed interim annuntiatur Christus, fiunt ista donec transeat iniquitas; etiam à tyranno ^x benè sancita valuerunt, vt emancipationes; manumissiones, transactiones factæ.

Licet Deo vti dæmonibus, velut iustitiæ suæ ministris, hominibus tamen id interdicitum, ^y fallunt enim sub specie auxiliij, venantur animas, ad turpia & nefanda sensim deducunt, vt patet in tot sæculis idololatria laborantibus; lædunt, inquit Tertulianus, ^z deum cum lædere desierint sanasse creduntur. Ita meritò mater Ecclesia filiorum suorum saluti consulens, prohibet his mendacibus, in penitentiam nostram coniuratis fidem habere; Vnde non est admittenda lex ciuili ^a permittens vsu eius magiæ, quæ grandines, & cætera naturæ flagella compescit, ne diuina munera & labores hominum sternantur, nec enim dolis carent hæc dona hostium, quibus finis est mentes auersas à Deo, sibi velut plus beneficis deuincire.

At malorum hominum operibus quæ suo non nostro consilio ediderunt, vtiliter nos vti posse quis neget? Phryne meretrix ^b deiectos Thebæ muros restituere parabat, si hæc illis concederetur inscriptio, Alexander euerterat, Phryne amica excitauit, id Thebani respuerunt, fortè quia tunc adhuc illa publicum corporis sui questum faciebat; non sic fuere Romani difficiles, ^c qui magnas opes ab Aua Laurentia meretrice sibi relictas, magno populi totius applausu acceptarunt; etiam ludis floralibus in eius honorem institutis.

Malos autem imperio vel consilio in malum ^d prouocare, vel mali perpetrandi occasionem præbere, vt hinc nobis accedat vtilitas pernitiosum est, nam reus est criminis ^d qui illud suadet vel iubet. Sicut Vespasianus, qui summa ærarij, fisci que inopia compulsus, rapacissimum quemque ad ampliora officia ex industria promouebat, ^e quo locupletiores mox condemnaret, his valgò dicebatur pro spongiis vti, quod quasi & siccos madefaceret, & exprimeret humentes; illorum manibus ipse populum spoliabat, nam qui per alium agit, ^f ipse agere videtur, vnde culpa serui ^g imputatur ei, qui non magis idoneum rei communi adhibuit; Magister nauis ^h tenetur de ea, si tempestare periit defectu boni gubernatoris: exercitor ⁱ nauis, cauponæ, stabularij, tenetur de maleficio à seruis suis commisso, etiam ipso ignorante, quantò magis iubente.

Minus habet excusationis qui seipso malum committit, spe boni alicuius faciendi, perit enim spes vltima salutis, si vitij præfigatur honesti titulus, & quærantur velut media legitima quibus perueniri possit ad bonum finem; sic enim scenerator, fur, præuaricator impunè rapiet, vt habeat quod filiis & pauperibus largiatur, & per scelera fiat misericors: Cum ad vnicum finem plura comparentur me-

diā, propter vnus sperati boni consecutionem, innumera fient mala, sic latissimus nequitiae campus aperietur: Quod intenditur bonum mille casibus obnoxium fortè non continget, at iam certò hæc quæ pro mediis assumuntur mala perpetrantur, multiplicantur; vsuris absumuntur facultates pauperum; concussionibus iura temerantur, vt tandem abundans res familiaris, etiam alendis pauperibus sufficiat: cum proximum diligere debeas sicut teipsum, æqualiter in omnes diffusa charitate, quo iure plures enecas, vt vnum iuues; quo iure spoliās illum vt vestiāris; quo iure vni detrahis quod largiaris alteri nullius dispensator & dominus: Ex tuis non ex alienis constare debet liberalitas.

Quis non excretur tyrannum qui per populorum strages, magnatorum proscriptionem & cædem, per calcata diuina humanaque iura, viam dicit sibi parare ad fœlix alta pace regimen; Interim ingemiscit oppressus populus, ad turpia quæque cogit extrema necessitas, tolluntur heroum pretiosæ nunquam rediturae personæ, exundant mala ipsa sua contagione fœcunda, & velut id æquum esset, in mutuam sui tutelam armata; exacerbantur animi, noui gemitus in crimen vocati, nouis atteruntur calamitatibus, donec deficiat vel tyranno populus, vel populo tyrannus pace quæ sperabatur, in æternum sublata. His ce magnis exemplis nequitiae sub æquitatis larua læuientis, docemur malo, sicut dæmoni fidem non habendam, bonum ex integra causa, vt a Deo indistinctè præceptum est non minus in medijs quam in fine lectandum, nam Christus simul est via, veritas & vita, & ad eum non peruenit nisi consummata sanctitas.

Illustria medijs illustribus perficiuntur.

§. 5.

Agentia secundaria siue media, vel in subsidium assumit necessitas vel in ornatum abundantia causæ principalis, apparatus sapius longè diuerso: Non effundit opes ad decorem sibimet non sufficiens necessitas, sed auxiliarijs viribus vitur vel obscuris vel splendidis, prout illas laboranti, non eligenti casus obrulerit. Ac præstantiores causæ, quæ splendoris sui multiplicandi gratia seligunt, substituntque sibi ministros, eos suis collustrant radijs, vt ex subiectorum excellentia, quanta sit in dominante sublimior appareat. Imitari conantur Deum qui seipso, per verbum tamen splendorem patris cuncta creauit, & in posterum per illustres creaturas, Ange-

* Apocal.
19. & 22.

los, cœlos, ignes, principes, à se condita gubernat. Tantis radiantibus fulgoribus semper apparuerunt Angeli, * vt pro Deo habitati & adorati fuissent, si non indebitum sibi cultum humili sanctimonia respuissent hac voce, caue ne feceris, conseruus tuus sum, Deum adora.

¹ Hali. 1. parte. c. 4. D. Dionys. de diuin. nomin. cap. 4.

Cœli quibus inferiora reguntur, fulgent stellis innumeris, quæ dum nocte serena hinc inde stupentes rapiunt oculos, mentem æternum, infinitum quid, confuse licet sentientem, ad diuina transferunt. Potissimum ingens iste, totus splendidus, ac semper lucens sol ¹ est expressa diuinæ bonitatis imago, omnia quæ cum participare possunt, illustrans, vt nihil sit quo non pertingat mirâ vi splendoris sui; præest generationi corporum quæ mouet ad vitam, nutrit, auget, perficit, purgat ac renouat; est mensura, numerusque tempestatum, dierum & omnis nostri temporis. Oriens confusas in tenebris rerum figuras educit velut è chao; sua luce, colorum, ordinis, pulchritudinis anima, cuncta distinguit, implet, perficit, in se conuertit ad instar summi boni, primæque lucis intellectualis.

² 1. Cor. 6.

Sic in corporalium regimine præcipuus ille diuinitatis minister splendidus est, & ipse similiter vires suas magis mirabiles imprimit gemmis fulgure suo pretiosis, vt non facili tantum, sed & splendida medicina omnium nobiliori vitæ medeatur; formas mixtorum, quibus temperamentum & vita constat, è cœlo manare credunt, eo potissimum argumento, quod ad vitæ functiones viuunt spiritibus, subtili scilicet sanguinis euaporatione, quæ multum accedit ad naturam spiritualem, igneam, splendidam, vt patet in his qui capite grauius concusso ex oculis scintillarum instar, emicant. Ipsi oculi quibus videtur id omne quod sol illustrat, duo sunt luminaria, cœlestibus in hoc præstantiora, quod non inæquali luce fulgeant, paria quod colorem & motus, amores scilicet ingenerent, cum in illis, si cœlum fauerit, sedeat diuina quædam fortiter alliciens, fœliciter imperans, nunquam satis miranda, totam implens & sedans animam, pulchritudo. Ex Apostoli sententia ^m corpus nostrum templum est, ad instar mundani templi, his intra se corruscans luminibus, animæ præsentis intelligentiæ ministris: & hinc cum templi materialis Deo consecrati parietes, auro, marmore, gemmis, ferico, peripsomate vestiantur, præcipuus tamen illi decor est à luce, seu solis quo fulget omnis pulchritudo, seu accensis lucernis & cereis, quibus numinis præsentia, mentis puritas & ardor ad diuina colenda, capiendaque significatur.

Homines scientiis & virtutibus exulti, in Ecclesiastica hierarchia, sicut in ciuili regimine qui præsent, gaudent velut amplissimo dignitatis

tatis suæ titulo si dicantur illustres, sic enim intelliguntur Dei circa res præstantiores ministri. Hæc vna populis omnibus fides, ipsi Deo digniorem cultum exhiberi per digniores ministros; sic olim sacris præficiantur primogeniti, ^a charissima præcipuaque familiarum pignora; & sic ex hominibus ^o assumptos, velut supra sortem humanam esse crederentur, tot mysticis vñtionibus & cæremoniis consecrare mos erat. Apud plerosque populos Ægyptios, Persas, Indos, Romanos, Reges sacerdotio functi sunt non amplificandæ suæ dignitatis causa, sed vt augustos fasces religioni submitterent, & hic sacer cultus fieret illustrior, habens in ministerio, quod in humanis imperat, vtque quod est optimum ab optimo coleretur.

^a D. Thom.
12. q. 103.
a. 1. ad 3.
^o Hebr. 3.

Dei vicem agentes in populorum regimine, volunt etiam sibi splendidam exhiberi seruitutem, cum præcipuos ditioris suæ nobiles addicunt suo ministerio, sibi que proximius famulari, sit maximus dignitatis titulus, vt patet in electoribus Imperij, & regiæ domus officijs. Cyrus ^p decreuit vt honoratiores semper ad fores palatij sui præsto essent ad obsequium ex occasione præstandum; sic erant aulici Dauid, cum quibus mansit Vrias; sic inuentus est Aman ^q in foribus Assueri; & hæc etiam nunc inualuit apud Turcas consuetudo; nam legati ministrique, quo sunt illustriores, scelicius sibi commissum negotium peragunt; audacius ruunt in pericula milites duce nobilissimo, dignus enim refert principem, sub cuius oculis gloriosum est fortiter occumbere.

Vide digest.
sapienz.
tit. Virtus
Potestatis.

^p 1. Reg. 11.

^q Esther. 6.

Confert plurimum ad maiestatem vestis dignitas, palatiorum amplitudo, famulitij numerosa lætaque facies, mensæ luxus, equorum, venationis, rerum omnium cæteris non concessus splendor. Quidquid erat circa Reges Persarum erat aureum, ex auro sceptrum, sella, thorus, in bello aurea tabernacula, producebatur etiam illic aurea vitis, vnde pendebant pro racemis gemmæ. Cæsar Caligula ^r habuit ex cedro liburnicas, gemmatis puppibus, versicoloribus velis, magna etiam pomiferarum arborum varietate, inter quas discumbens Campaniæ littora peragrabat. Nero ^s piscatus est rete aureo, purpura coccoque funibus nexis.

^r Sueton. in
Calig. c. 37.

^s Id. in Ne-
rone. c. 30.

Cum ad conciliandam Imperantibus maiestatem, non satis diuiciarum habere videatur natura, cum illis non satis esset, auro, gemmisque; vestiri, bibere, sedere, pretium ex raritate, raritatem interdicto fecerunt, ne quis in communes vsus conuerteret res ad cultum & ornatum Imperatoris pertinentes, vt gemmas in frænis equorum, purpuram ^v in veste, sacrum incaustum ^x in scripturis. Augustæ virtutis & fortunæ vitium est hæc inuidia, quæ vt vnus emineat, aliorum obstat profectibus ne veniant in æqualitatem, cæterosque superat non se atollendo, sed illos deiiciendo. Sic sibi contrariis votis ob-

^l 1. Cod.
nulli liceat
in fran.
equist.

^v l. 1. C. quæ
res vendi
non poss. l.
3. C. de ve-
stib. holob.

^x l. 6. C. de
diuers. res-
cript.

stant dominantes, ambiunt, tamen timent illustres ministros, ne sint velut instrumenta nimio suo pondere manum non sequentia; ne rectè gestorum gloriam totam occupent, ne de summo ministerij gradu facilis & immediatus sit ad summam potestatem transitus, vnde scitum est illud, magnum aulicum, signum non esse magni principis; satietas aut illos capit, cum omnia tribuerint, aut hos, cum iam nihil reliquum est quod cupiant: securius esset immoderatos illos profectus dum vigent temperare, quam summos præcipitio frangere, & tantæ molis casu totum Reipublicæ corpus concuti. Solius diuinæ bonitatis infinitæ scilicet proprium est, non improperare, ^y non inuidere, sed nos ad sui similitudinem, prouocare, iuuare, sustollere, nouis quotidie gratiarum auxiliis, naturæ suæ congruis, nostræ superioribus, vt ad supereminentem Christi charitatem peruenientes, vnum simus cum ipso.

^z Iacob. 1. 5.

Perpetua conuenit esse media quæ usu non atteruntur, sed perficiuntur.

§. 6.

A Eternus & immutabilis Deus, æterni sui decreti, circa rerum à se creatarum regimen, constituit perpetuos & immortales ministros, Angelos, cœlos, elementa. Ordo quem semel posuit in Angelis quoad graduum distinctionem semper remanebit ^z etiam post diem iudicij, semper vnus idem alios illuminabit, purgabit, perficiet: Idem sol qui fuit nascente mundo, nunc nobis lucet & tempora metitur; idem cœlum influit; Idem Iupiter serenat, mars fulgurat, eadem luna paribus incrementis & decrementis alternat vices, paribus horis agit maria; Causis illis vniuersalibus nec substantia nec qualitate mutatis omnia sic eadem ab initio ^z perseverant. Elementa similiter assignatas sibi seruant stationes; superiores spatium occupant à lunæ concauo ad nos vsque ignis & Aer; non discessit nec discedet ab orbis centro terra, licet interdum partes quasdam illius vis interna concutiat. Huius humiliorem superficiem & abyssos semper implet ex aquarum congregationibus factum mare, ^b venas vndique profundit, vapores ex se sublimari patitur, vnde terrenis omnibus constat vita, fecunditasque.

^z D. Thom. 1. q. 108. 2. 6. & 7.

^z Petr. 3.

^z Gen. 1. 9.

Hæc elementa, cum ex illis omnia fiant, & in ea resoluantur, externas quidem habent partes quæ veniunt in permutationem, sed intactis substantiæ suæ thesauris: mixtorum etiam fluxum Deus in-

clusit quatuor primis qualitatibus, tanquam littoribus oppositis, ne materia in immensum vagaretur. Mari posuit terminos,^c quos movere non humani iuris est, & si quando debeant ultra proferri, id non aliter quam cœlo decernente tentandum est; sic plures Reges^d voluerunt mare rubrum iungere mediterraneo, sed destiterunt ab opere, tum ne depressior Ægyptus inundatione periret, tum innumeris prodigiis illos ab hoc ausu deterrentibus. Sub Tyberio^e deliberratum est, an ob moderandas Tyberis inundationes verterentur flumina & lacus per quos augetur: visum est optimè rebus mortalium consuluisse naturam quæ sua ora fluminibus, suos cursus, vique originem, ita fines dederat, ipsum Tyberim nolle prorsus accolis fluuiis orbatum, minore gloria fluere.

Corpus nostrum, constat, vt diximus,^f humido caloreque primigenio, qui à femine trahens originem, durat vsque ad vltimum vitæ spiritum conformatur etiam ex organicis partibus quæ semper eadem manent in alimentorum & nutritionis fluxu, nec semel extirpatas, ars aut natura restituit. Id in ciuili corpore vultus imitari politia, vt præcipuas sui regiminis dignitates, velut partes officiales haberet perpetuas & immotas quibus cæterarum minorum inniti posset vicissitudo; Vt enim Respublica vel dignitas non censetur mori,^g sic regentis persona, velut eius anima rationalis sui corporis immortalitatem quantum fas est, si non factis, saltem iure, legisque remediis æquare debet. Hinc apud plerasque gentes regnum vni ad totam vitam concessum fuit; apud multas hæreditarium, vt idem in progenie sua censeretur viuere princeps, magis ita propensis in obsequium subditis. Eandem etiam regnantem personam, factis suis superstitem, regno suo coæuam fingeant nominis identitate, cum Imperatores Romani à Iulio Cæsare, dicti sunt Cæsares, Albanorum Reges Siluij, à Siluio primo eorum Rege; Ægyptiorum Pharaones; Alexandriae Ptolomæi. In sua inauguratione donabantur aurea corona^h in perpetuitatis indicium, aurum enim est incorruptibile, & circularis figura sine caret.

Idem in magnis dignitatibus seruatum fuit; licet apud Athenienses plerique magistratus concederentur ad tempus, quo finito gestorum à se rationem reddebant, tamen Senatus Areopagus, inter maximas Reipublicæ varietates, inter multorum & paucorum potentiam, perpetuus fuit. Cæsarⁱ spectatissimos in partem regiminis assumptos sic conseruabat, vt plerique in iisdem negotiis insenescerent. Nec immeritò nam qui securi sunt de dignitate sibi diu gerenda, vt ea benè fungantur virtutem peritiamque comparant, illam vsu sibi naturam efficiunt, cum inde pendeat totius vitæ suæ splendor & fœlicitas. Hæc regiminis scientia caput omnium, maximè con-

^c Iob. 26.

^d Aist. 1.
meteor. Kerman. in politic.
^e Tacit. 1. annal. in fine.

^f Supra hoc lib. 2. l. 1. §. 2.

^g 1. 5. ff. de legat. 2.

^h Clem. Alexandr. lib. 2. pædag. c. 8.

ⁱ Tacit. 4. Annal.

* l. 15. ff. de
agric. & ser.
cenf. l. quæ-
admodum.
C. cod.

stat experimentis, quæ non alienis sed suis tantum periculis parta, peritos efficiunt. Quædam sunt ex locis personis, negotiis indicia quæ non nisi à præfente & diutius explorante percipi possunt; in rem ipsam veniendum est, & sic olim singulis agris^k erant adscriptitij ui, quos ab illis diuellite venditione vel donatione non licebat, quasi versaretur in eo ius publicum, & agros minus naturam eorum scientibus committi, hoc esset culturam eorum deserere.

Nihil ex hostium votis quidquam potest grauius Reipublicæ contingere, quam peritos, casuum præscios, autoritate præmunitos expelli, vt in eorum locum homines noui succedant, & tyrociniij semper fiant pericula; nunquam magisterij fructus percipiuntur. Lugemus viros illos publico bono natos, patres patriæ, cum eos rebus infectis mors immatura rapuerit, nec tamen veremur, dignitatibus, ob quas maximè desiderantur, spoliare, viuentes sepelire, eorumque fatum accelerare ciuili quodam parricidio.

Si dicas esse iustum omnes æque ciuitatis iure ad dignitatem per vices promoueri, non aduertis te sic priuatorum commodis Reipublicam submittere, & eos ad eius regimen velut in prædam æquis partibus sorte distribuendam admitti; debentur singulorum officia Reipublicæ, non Reipublicæ dignitates singulorum votis ambiciosi; Nihil iniquius hac æqualitate, quæ priuata publicis; nouos homines, cælo datis; inexpertos expertis, dubia certis antepone.

Qui regit ad breue tempus, etiam peritissimus, magna non aggredietur, quæ non nisi diuturno tempore valent perfici; sciens volensque non incurreret initij difficilis inuidiam, vt rei bene gestæ, consummatæque gloriam successori suo relinquat. Hac ratione noui homines officium citò deposituri, aut non tentant ardua, sed vt ad annum coloni, sublata futuri spe, præfens omne commodum extorquent, & quæ sibi non agris profutura sunt, sectantur; aut si mouet illos famæ cupido, vt magnum quid breui sibi concesso tempore moliantur; rarum est præcoces illos fructus suaues esse, & ordine peruerso, minus obseruatis rerum temporumque circumstantiis, non implicari, non concidere præcipitem velocitatem. Adde quod periculosum est maioris dignitatis secreta pluribus committi, qui variis acti passionibus, iniuria repulsæ, successoris inuidia multa tentare possunt contra publicam tranquillitatem.

Vt igitur fit diuersa camporum facies diuersis anni temporibus, solo fondoque non mutato, vt pili, vngues crescunt & rescinduntur, vestes mutantur, immutatis partibus, quibus hærent & accedunt. Ita stantibus quantum licet iisdem probis expertisque hominibus in maioribus publicis officiis, licebit minora diuersis precariò conce-

dere ; citrà graue periculum , ingenia probare , quæ rebus agendis paria , solent suis enasci temporibus ; ad virtutem æmula candidatorum industria prouocare ; vt nemo nisi sua culpa iaceat

Verum est mutationes illas etiam in magnis dignitatibus vsurpata à quibusdam populis. Plato ¹ annum volebat esse summum sacerdotium ; Romæ quia Dictatoris ^m dignitas summa erat , vltra sextum mensem non retinebatur. Sic Spartani ⁿ & Carthaginenses Reges suos annuos habuere Vuandali etiam precario , vt omni tempore possent à populo deponi , sic in omni Republica nihil tam ciuile visum est ,^o quam breuem potestatem esse , quæ magna est , quia cum Republica constet ex diuersis , cum sit corpus minus vnitum ita minus validum quam Monarchia , congrua sibi seligit instrumenta , non diuturna ne minister concessam sibi potestatem vsu suam efficiat , quod maxime timet , & tandem accidit , vt apud Romanos , resoluta scilicet in vnitatem , velut principium suum , regimine. Cum etiam iustum in populari gubernatione ^p consistat in æqualitate , secundum numerum , non secundum dignitatem , sequitur vt omnes admitti debeant vicissim ad magistratus , vt communis sit labor , communis dignitas ^q vt nemo insolescat perpetua potestate , nec diuturno seruitio frangatur ; nemo audeat alium seruitio premere , cuius sibi successuri in honorem mutua forent subeunda fastidia , nemini labor grauis , quem dignitas sequutum releuaret. Igitur mutato monarchio regimine , quod secundum naturam est , in multorum potentiam , velut excessum imperantis temperantem , illi pariter debuerunt officia velut organa commensurari , non diuturna , ne nimis ponderosa , contumacia , & quæ mouentis manum non tam facile sequerentur. Sic infirmitati sibi timentis , suspicionibus laboranti in solatium cedit mutatio , sicut obsessæ ciuitati , duces alios aliis substituere , nouis in diem vti clauibus , referis , seque plus varietate , quam viribus tueri. Et sic muscæ , pulices , imbellia quæuis animalia celeri confusaque mobilitate manus nostras effugiunt.

¹ 6. de legib.

^m 1. 2. §. 18.

ff. de orig.

iur.

ⁿ Plutarch.

in furio Camillo

lib. 4.

c. 35.

^o Senec. lib.

3. decla. 8. &

& vlt.

^p Arist. lib.

6. Polit. c.

2.

^q D. Ambr.

examer.

lib. 5. c. 15.

Mutantur aut repudiantur media cum esse desierint utilia.

§. 7.

Tertulia.
de Pallio.
cap. 3.

Plin. lib. II.

MVndus æternitatis & temporis, immutabilis Dei, & ad omnia proclivis materiæ proles, vbique constat mutabilium cum immutabilibus, accidentis cum substantia societate. Stat terra sibi semper seruario frigiditatis & siccitatis spiritu, licet circumfluis ignis, cœli, aëris, aquarum qualitatibus, vnde calet, madescit, prægnans est, & variis hinc inde modis afficitur: arbores per æstatem foliis vestiuntur ne rami fructusque sui nimia siccitate laborent, at illa deponunt autumno tepescente, velut superflua, & vt tunc nihil erogantes alimenti, totæ sint in eo congerendo. Serpens vt senium perlenfit, in angusta se stipat, pariterque specum ingrediens, & cute egrediens, ab ipso statim limine erasus, exoletis illic relictis exuviis, se nouum explicat. Ceruis decidua sunt quotannis cornua, cum enim cæterorum animalium ossibus adhæreant, illis tantum sunt in cute, ideo plus sicca quam vt ali, plus onerosa quam vt ferri possint, illa velut externum corpus à se natura proiicit. Aues quolibet anno æstatis occasione captata, seriatim antiquas pennas nouis commutant: aër qui frigidior inspiratur ad cordis calorem temperandum, hoc functus officio iam tepescens & noxius emittitur, alio puriori partes eius subeunte; Quanta celeritate manus artificis permutat instrumenta prout exigit operis sibi propositi ratio, & quæ prius necessaria fuerant, tunc abiicit, iterum iterumque cum opus erit resumenda, vel deponenda.

Eadem ratione Princeps, quosdam è minoribus potissimum ministris rectè suis functus muneribus, honestè mittit aliis in eorum locorum substitutis, sæpè quia sic exigit geniorum cum imminentibus negotiis sympathia, interdum occulto consilio, rebus plurimis simul prouidente, sic enim facie rerum mutata turbat hostis diu meditato agendi modos, & illudit exploranti; sic blanditur populo nouitatis auido, inopinatis deiectionibus & promotionibus aulicorum mentes suspensas tenet inter spem & metum medias, & quod præstantissimum est, quo flectere voluerit, faciles: tunc ipse magis apparet rerum arbiter; foelicitatis fortunæque conditor, cum sic ex ratione sortem cuiusque commutat, cum propositis præmiis spes accendit, & omnium obsequia promeretur ciuile numen.

Igitur quædam instrumenta per vices assumuntur & deponuntur;

quædam ad certum tempus & opus perpetua sunt ; at penitus cessant , sine cui laborabant , obtento. Sic quæ comparata fuerant ad fœtus formationem , eo edito desinunt , arefcit enim vena umbilicalis ex venis arteriisque contexta , emittuntur illæ , quibus infans inuolutus fuerat tunicæ , tantis artibus à natura fabricatæ , Apes^r fucis vtuntur in edendo fœtu , multum ad calorem conferente turba , postmodum eos abigunt , multæque singulos aggregatæ , trucidant. Ædificata & solidata fornice , tolluntur ad fulciendum machinæ , multis impensis dispositæ. Igne supposito , euolare cogitur mercurius , postquam eius mixtione aurum dilatum vasis inaurandis impressum fuit.

Talis est mediorum vsus , tam in humanis quam in diuinis , vt scilicet deponi debeant absoluto quod per illa intendebatur , opere. Mens^v dum corpus habitat , vtitur corporali simulachro phantasiæ , vt excitetur ad vniuersalem pariendam tanquam fundamento vel comite , quo potest carere postquam propriam speciem peperit ; Cognitio Dei^x acquiritur vt plurimum per alia , inquit D. Thomas , sed postquam iam cognoscitur , non per alia cognoscitur , sed per se. Perductis ad Christum magis , enauit , quæ illos duxerat stella : Antiquæ legis cæremoniæ^y cesserunt in aduentu Christi , potissimum in passione , scilicet veritate eorum consummata , cum Christus dixit ,^z consummatum est ; sicut fides & spes in clara Dei visione cessabunt. & similiter omnia cæremonialia quibus hic ad charitatem accendimur , vnde dicit Apocalypsis^a de ciuitate beatorum , templum non vidi in ea , Dominus enim Deus omnipotens , templum illius est & agnus.

Illic quidem licebit depositis mortalitatis exuiis , peractis militiæ nostræ laboribus , in triumphantis Christi ducis nostri gloriam admitti ; At quandiu sumus in hoc tabernaculo , velut in vtero matris Ecclesiæ , non sunt dissoluenda quibus alligamur fidei vincula ; non sunt spernenda , quibus instruimur , purgamur , reficimur sacramenta : Adhuc nobis ædificatur perpetuæ pacis & fœlicitatis ciuitas , ideo ne quid ex profectibus excidat , omni diligentia custodiendum est cor nostrum , sentusque ratione sunt cohibendi , Proclamat Christus venite^b ad me omnes qui laboratis & ego reficiam vos ; adhuc in via sumus , venimus , non peruenimus ,^c seruiendum igitur domino cum timore. Sic sibi cauebat Apostolus dicens ,^d Video aliam legem in membris meis , repugnantem legi mentis meæ ; adhuc bellum aduersus me gero ,^e nondum sum totus instauratus ad imaginem fabricatoris mei , cœpi , resculpi , & ex ea parte qua reformor , displicet mihi quod deforme est. Vniuersum præsentis pœnitentiæ tempus est vigilia quædam

^r Plin. lib. xi. c. 11.

^v Marf. Ficcin. Theol. Platon. lib. 10.

^x D. Thom. 1. q. 2. a. 2.

^y Idem. 12. q. 103. a. 3.

^z Ioan. 19.

^a Apol. 21.

^b Math. 11. 28.

^c D. Aug. serm. 12. in fine de verb. Aposto.

^d Roma. 7. c. D. August. in Ptal. 140.

^f D. Bern.
fermo. in
festo. S.
Andrez.

solemnitatis magnæ, ^f & æterni sabbathi quod præstolamur, nec
causaberis vnquam vigiliam longiorem, si æternitatem festiuitatis
attendas, licet enim præparationem habere soleant solemnia
diurna, diurnam, illa cum æterna sit, non exigit tamen æternam.
Non sunt ergo tollenda virtutum fulcra, velut peractum sit opus
quod inchoatur; peregrinanti non est in itinere suscepto sistendus
gradus; Non sunt arma deponenda, cum instet infensissimus hostis:
sperare licet, nondum possidere æternam illam requiem, ad quam
ideo semper præparari sapientis est.

Quod eminent potest agere vel nullis vel paucis adhibitis medijs.

§. 8.

^g Supra hac
l. 5. 3.

EX dictis ^g constat formas nobiliores, vt ad plures variasque se
proferunt actiones, etiam indigere multiplici mediorum &
instrumentorum apparatu, hæc multitudo supplet defectum agen-
tis; sic enim vt ait Plato, constituta fuit ciuitas, vt quod vnus aut
duo non possunt efficere, plures præstent. Plura lumina magis ac-
cedunt ad lumen solis, sed vt sol iunctos illos debiles stellarum,
facium, lampadum fulgores vnico suo splendore superat & operit,
sic patet dari causas eminentes quæ non egeant mediorum operâ
subsidiariâ.

^h D. Thom.
1. q. 14. a.
4. ad 2. q.
45. a. 5. &
q. 105.

Deus vt seipso est splendor & idea boni, pulchrique sine forma
superaddita, intelligit suamet essentia, ^h non per speciem; cum
sit infinitæ potentæ, solus potest ex nihilo res educere per creati-
onem, solus potest inducere formam in materia nullo mediante
agente naturali. Igitur si quod est optimum non indiget actione,
nec medijs vt bonum assequatur, quod optimo propinquius est,
paucioribus indiget ad actionem. Ita naturæ conditor causis se-
cundis quibus dedit vt essent inferiorum principes, etiam concessit
vim eminentem agendi, minus à medijs & organis pendentem.

ⁱ Iamblic. de
myst. c. 12.
^k D. Thom.
1. q. 10. a. 9.

Intellectus puri, ⁱ quos rebus inferioribus præfecit, sine sensu,
sensibilia percipiunt, Beati ^k vident res in essentia Dei per ipsam
essentiam, non per similitudines earum multiplices. Cœli raras,
mures, & cætera viuientia producant, licet deficient ea quæ ad
communem eorum generationem concurrunt organa; Inest femini
virtus formatiua, quæ sine cognitione, sine affectu, nullis vtens
instrumentis, solo spiritu, caloreque pulsante, membra vt decet fa-
bricat, rotunda, longa, solida, caua, polita, æquis iustisque sic
sibi respondentia mensuris, vt nihil vltra possit desiderari. Id D.

Thomas

Thomas ¹ tribuit virtuti cœlesti, vnde similiter zenophon ^m præstigiator occultè se dicebat trahere ignem, quem sponte sua nasci faciebat. Et Brachmanæ Philosophi ⁿ ignem habebant sacrum, à sole vt dicebant acceptum, sine alimento perpetuum; qui aris apposita alimenta non consumebat. Virtus hæc cœlestis se profert ad miraculum ex astrologorum sententia, cum dominante fœlici regnorum fato ad regimen vocantur pueri, fœminæ, imbelles, & tamen præter indigenarum metus, hostium spes, fœliciter omnia succedunt, vt totum prouidentia non humanis viribus tribuatur. Ideo fortè sacris adhibitum thus, ^o eo quod eius arbor sola, respuit omnem cultum & manus humanas dedignatur, totos suos profectus volens debere cœlo.

Independentia cœleste diuinumque ius est, quod Reges ambiunt, sed falsò nisi seipsis agant in omnibus; quid enim est superiorem non agnoscere dominantem, & tamen à ministris pendere, fidem eorum pretio, blanditiis promereri, obsequium prius exhibere quam recipere, & sub regentis titulo, turpissimam pati seruitutem: cum id fortibus animis indignum sit, vt procedat ab immoderata cupiditate, quæ plurium indiget opera, homerus inducit heroas, ^p sobriè viuentes, escas sibi sine famularu parantes. Talem fuisse referunt Palamedem, ^q cui cum Achilles obiceret quod esset rigidior, nullum habens sibi ministrantem, quid igitur hæc inquit ô Achilles, ambas manus porrigens. Ita Metellus ^r vt militem disciplinam indulgentia corruptam restitueret, lixas è castris sumimouit & in agmine neminem militum vt permisit ministerio seruorum. Intolerabile fuisset decretum hoc Sabino diuiti, ^s qui cum esset memoria pauperri- mus, seruos magno prætio sibi comparauit, quorum vnus sciret Homerum, alter Hesiodum, nouem præterea lyricis singulos assignauit; postquam hæc familia illi comparata est, cœpit conuiuas suos inquietare; habebat ad pedes hos memoria suæ delegatos, qui quos hæsitans inceperat versus integros redderent, putans se scire, quid quid in domo sua sciretur. Quam ridicula fuit hæc indecenter diuitis vanitas, tam lugenda nunc est dominorum conditio seruis suis seruientium; illis splendide nutriendis, fouendis, etiam ditandis, facultates & animas suas miserè patiuntur oppignorari: hæc est vera seruitus aliis laborare & acquirere, hoc maximum mundanæ vanitatis supplicium pro personis indignissimis torqueri, cum olim serui ^t torquerentur tantum in caput dominorum.

Solus ab hac tyrannide fit immunis Euangelicæ perfectionis sectator, nam sibi sufficiens & abundans, animo sano, erecto, despiciente fortunam, vt nihil illi debeat, bonis externis nihil adiicit, sed cupiditatibus detrahit. Pauper, castus, sobrius, secretus, ad vitam

Rr

¹ I. q. 118. a.
¹ ad 4.
^m Athenæ.
 lib. 1. c. 14.
ⁿ Philost. in
 vita Appoll.
 lib. 3. c. 3.

^o Plin. lib. 12.
 c. 14. Theo-
 phr. hist.
 plantar. lib.
 9. c. 4.

^p Athenæ.
 lib. 1. c. 11.

^q Philostrat.
 in heroicis.

^r Valer. Ma-
 xim. lib. 2. c.
 2.

^t I. i. ff. de S.
 C. Sillani.

* D. Bern.
serm. 5. de
aduentu.

contentus paucis, æmulatur fortem beatorum qui nullis indigent. In aliis virtutibus promissio futuro tempore iudicatur, paupertati non tam promittitur quam datur, vnde præsentis tempore enunciaturum est, beati pauperes spiritu quoniam ipsorum est regnum cœlorum, cum in cæteris dicatur hæreditabunt, consolabuntur & similia; Nec mirum, nam sedatis humanis passionibus, puro totoque corde Deum capientes, pleni, satiati, omne bonum, in infinito possident.

Expedi aliquando vim superiorem per media dispensari.

§. 9.

SI dum media veniunt in agentis auxilium, vires quidem illius augent, sed gloriam actionis partiuntur & imminuunt, præstantioris causæ proprium est, vt tota sua sit actio, nullis vel paucis adhibitis mediis propositum sibi finem assequi. Ita Principes nolunt ex alieno videri fortes, sapientes, magnifici, fœlices, vnde semper rectè gestorum gloriam, cæteris æmulatione timenda sibi vindicant. Salomon, duarum mulierum de puero cuius esset litigantium controuersiam diremit nullius adhibito consilio, & ea cœlesti prudentia, qua filius veræ matri redditus est, regni sui futuram fœlicitatem, augurio certissimo præsignauit. Minus gaudebat Philippus Rex Macedo, vrbes armis sibi subiicere, quam prudentia, cuius illi soli laus tribueretur. Cæsar fœlici fortunæ suæ fidem habens, desperatis rebus exercitum, palantes in tempestate nautas confirmauit: Imperantibus, commune votum est, videri proprio motu conferre beneficia, interdubias concertantium rationes, decernere, summamque rerum in se, non in ministris esse positam; sit illis hic illibatus excellentiæ gloriæque titulus; sit in summa potestate, summum quid quod à cæteris non pendeat, quamuis tali valerent sapientia quæ posset rebus omnibus interesse, si non sui, saltem subditorum gratia necesse est vt ministris, vt ad legem naturæ lex ciuilis conformetur.

* Haly. 1.
parte. c. 4.
de sole.

Solem immenso suo fulgentem splendore oculi nostri non sustinent, laborant, hebescunt, offunduntur tenebris nimia luce, sed hanc blandè per aëra diffusam excipientes fruuntur pulcherrimo, terræ, cœlique spectaculo. Hic cœli princeps censetur ab Astrologis, infortuna per coniunctionem corporalem, nam comburit, extinguitque planetam qui coniungitur ei, at fœlix

est per aspectus, qui vim suam viuificam, signis & stellis imprimunt. Dum sc̄uit hyems, externo frigore læsus naturalis noster calor, foueri debet igne, non tamen immediato, qui graue foret supplicium, remediumque malo pejus, sed per qualitatem eius, quam ab eo distantem, & in aère debiliorem inoffensè, tactus percipit. Chymici solem hunc suum, operationum suarum motorem primum ignem, cogunt non agere nisi per calorem certis gradibus, prout expedierit, remissum, eius etiã siccitate per balneum mariæ, aliisque modis temperata. Possset aër corpori circumfusos, transpirationi & inspirationi immediatus adesse, sed prouidè superextenta fuit externis partibus epidermis, quæ sine sensu, vim eius sic refringit vt non lædat subiectam cutem, sed afficiat, quantum oportet ad sensationem; similiter in interiora receptus, à pulmone præparatur; vt alendis, propagandisque spiritibus inseruiat. Possset mare iure suo, occupare totam terræ superficiem, at hæc effusio, non esset beneficij sed iniuriæ, terram enim efficeret inhabitabilem, infœcundam, diluuiio merfam, mortuamque; vt igitur eius succurrat siccitati, vtitur medijs; per venas effundit aquam quæ colata dulcessit; & per vapores sublimata sitientem per interualla superficiem recreat, vt ad fructum inter vlginem, & ariditatem media, præparatur.

Summa potestas, multa valet exequi per se, quæ tamen per intermedias vires fieri, magis expedit subditis, non nisi temperata, si-bique commensurata benè capientibus. Israëlita * videntes montem ^{x Exod. 20:} fumigantem, in quo Moyses legem acceperat à Deo, perterriti pauoreque concussi, dixerunt Moyfi, loquere tu nobis & audiemus, non loquatur nobis Dominus ne fortè moriamur. Inest regnantibus cœlo datus splendor nimius, qui populi mentes & oculos perstringit etiam perturbat; Inest maiestas, cui vel minimum refragari periculosum est, & quæ descendens ad communia vilescit; Tiberius ^{y Tacit. 1. annal.} volebat se per liberos adiri, salua maiestate cui maior ex longinquo reuerentia, adolescentibus etiam recusantibus aliqua ad patrem referre; quod aliud subsidium, inquebat, si imperatorem spreuissent. Liberior est ante Magistratum & ministrum subditus in votis suis explicandis; Liberior est magistratus in diligenti, diuturnoque rerum examine, vnde consilijs lux affulget; Liberior in rebus tentandis, quas postmodum reuocare, vel moderari fas erit, at sic in particularibus, detineri, deiici, prætentare non decet principem maioribus intentum, & immutabilia, quantum licet, instar oraculi decernentem. Igitur in vniuersi sicut in Reipublicæ tegimine potissimum ordo constituitur, vt vis superiorum medijs interjectis ad inferiores temperata descendat, & vt sol per lunam habet influxus rerum alte-

Rr ij

rabilium conditioni respondentes, ita princeps, saluo suo splendore per ministros ad populorum preces descendit.

Diuina sapientia² ad nos venit in homine, quoniam & nos homines sumus qui ad eam venire non poteramus, nisi sic infirmitati nostræ congrueret, & sic fieret mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus, per quem omnia nobis donata sunt. Perierat² homo volens fieri similis Deo, Verbum incarnatum est, & tale se exhibuit, vt quisquis imitari voluerit, fiat ei ista imitatio via salutis.

² D. August. lib. 1. de do- & r. Christ. c. 2.
² D. Bernar. ferm. 1. de aduentu.

MOTV CVNCTA SERVANTVRE ET proficiunt.

Lex 5.

IN hac communi naturæ prouidentia, quæ rebus cunctis facultates, figuras, partes organis instructas concedit, vt agant, notandum illas sic conformari, sic armari, præcipuè motus causa: Vt cælum sphæricum est, quia ferri debet motu circulari semper in eadem redeunte, vt ignis & aër motu recto centrum suum petituri linea recta, partes omnes suas, licet æqualis sint subtilitatis disponunt in longum & acumen; sic animalia & ad motum & ad qualitatem motus aptas habent, aut efficiunt corporis sui partes. In mari conchiliata quibus vix alius est motus quàm à fluctibus circumuolui, vt plurimum figuræ sunt orbicularis aut columnaris, & sic terrestria timida, si deprehendas, conglobantur, mortem velut insensibile quid simulant, herinacei, insecta penè omnia, se dum impetuntur contrahunt, vt vitent maiores injurias fugiantque celerius non suo sed impellentis motu. Ad motum rectum qui igni & aëri proprius est, aptantur animalium corpora in longum protensa. capite vt aër facilius scindatur, acuminato. Potissimum, grues & anseres, hanc quam corpore figuram præferunt imperant agmini suo, dum gregatim altum tenentes in longinqua peregrinantur, & ab illis sic naues fabricare rostris prominentibus nauta didicit. Auium corpora intextis vndique sunt velata plumis, quæ reciprocant aërem; duabus alis librata, quibus aëre compresso, & post solutionem auidius in se redeunte, stipanteque, sustinentur, in illis ignei spiritus, cerebri soliditas, oculorum acies miranda, totum hoc quod habent interius, & quod exterius ostendunt, est propter motum. Eius instrumenta mediam occupant corporis partem

in homine, cæterisque terrestribus, vnde constat motum præcipuam esse rerum inferiorum affectionem, cum illi natura tanto, tam diligenti prouiderit apparatu, qui & inclinatas in eo spes suas ostendit, & vt conditiones eius inquiramus, contemplationem nostram prouocat.

Omnia constant motu & quiete.

§. I.

DEus eo quod infinitus est, entitatis creatæ extensionem omnem implens & superans, etiam quæ sunt apud nos contraria vnitate sua simplicissima complicat, ^a & sic summa quies est, summusque motus: summa quies, eo quod essentia sua, quæ est omnis boni, pulchrique fons & idea, infinite beatus ab æterno, non habens extra se principium vel finem, in se incipiens, desinit in seipsum: Summus motus, eo quod infinite se semper intelligit & amat infinitum, nunquam otiante sapientia nec charitate, cum vtraque æterna sua sit essentia, & tam illi necesse sit se amare & intelligere, quam esse. Omnium ipse primus actus, primusque motor, efficit vt ad imitationem sui, circulatione quæ finem ad initia reciprocatur, mundus in se agit & quiescit.

^a Cusa lib. 1.
de docta
ignorantia.
cap. 21.

Ad huius essentialis æternæque bonitatis ideam, Angeli primo creati sunt, qui quia componuntur ex potentia & actu, ^b iam incipit in illis motus à quiete distingui, nam intelligendo & amando feruntur in suum authorem, & cum ab eo processerint, similiter in se redeunt, in illum iterum iterumque surrecturi, motu beato, qui vt nunquam est sine complacentia, sic nunquam sine quiete. Illos Prophetæ ^c describunt pluribus præditos alis, quibusdam complicatis, cæteris expansis, nunc placidis, nunc se concutientibus, cum sit vox in firmamento quod est super caput eorum, denique stantes & volantes, nam in suis actibus & motibus non habent æternitatem infinitam, quæ sit tota simul, absque vlla successione collecta, sed habent æuum medium inter æternitatem diuinam, & tempus mundanum.

^b Marsil. Ficcin. Theologia Platon. l. 4. c. 2.

^c Isay. 6.
Ezech. 1. 20.

Cælum ^d quia est corpus deficiens à diuinitate, ideò debet moueri, sed quia diuinis proximum est, mouetur motu locali qui extrinsecus est, substantiam & qualitatem non attingens; & circulari, qui quam minimè à locali stabilitate recedit, quia fit in eodem, circa idem, secundum eadem; simili & iugi continuatione voluitur cir-

^d Marsil. Ficcin. dicto loco.

ca stabile, solus non mutans locum, videtur in motu quiescens. In illo sunt stellæ fixæ, mouentur tamen cum octaua sphaera. Planetæ varios habent motus longitudinis & latitudinis, sed intra zodiacum, in quo sunt interdum stationarij, in eoque fixas habent domos.

In inferioribus expressior est motus & quietis distinctio, vt si simul esse non possint, sibi saltem immediatè succedant, & per vices tempus omne partiantur. Aër nunc sub Ioue tranquillus, blanditur plantarum & animantium generi, tenellisque fœtibus, quos immotus, securos ad motum euocat, cum interim naues in oceano velis concedentibus, malaciâ languescunt. At aliàs tempestate sæuiens, dum fata sternit, domos & arbores æquat solo; fluctus maris horrendum in modum exagitat, interim homines domi, nautas in portu, terrestria & volatilia in cubilibus suis continet. Elementorum sphaera vltima, constat solido & fluido corpore, scilicet terra & aquis. In mari vario, & maximè mobili, sunt quædam immota animalia, vt conchæ rupibus adhærentes, ipsæque rupes, spongiæ, & similia, cum in terra immobili, nulla sint nisi mobilia animalia; sedes stabilis^e in humido tantum est, terrestrium nulla statu immutabili viuunt, natura motui quietem sic iungente, vt quod vni deest elemento, à suis suppleatur incolis; nec tamen omni motu vacat terra, nam stat cum partes eius agitentur vario cœlorum influxu, hominumque cultura. Certis in regionibus aliquando concussæ tremunt, vel subsidunt, sed nunquam nisi sopito mari,^f cœloque aded tranquillo, vt volatus auium non pendeant subtracto omni spiritu qui vehit, & occultato in venis terræ. Sic in omni motu animalium, pars quæ se mouet ignitur alteri non motæ, quæ ambulant alternis quiescunt & progrediuntur pedibus. Ideo corpus constat tum ossibus rigidis, tum neruis, flecti, contrahi, dilatarî natis, concurrentibus ad hoc musculis, articulis, iuncturis quibus vna pars moueri potest, altera sibi iuncta, quiescente. Vena immobilis, iuncta est arteriæ, motum cordis semper sequenti. In actionibus quas concupiscibilis vel irascibilis, vel vtraque simul impetu magno promouet, quietis speciem habet quæ comitatur voluptas, est enim vltimæ fruitionis quædam prælibatio, & præliantis potentia stipendium.

Si vitam humanam æstimes, mixtura quædam est belli pacisque, mœroris & gaudij, rerum secundarum quibus aliquando quiescens hæret animus, tum aduersarum, quibus miserè conturbantur. Quis est tam compositæ fœlicitatis,^g vt non aliqua ex parte cum status sui qualitate contendat. Anxia res est humanorum conditio bonorum, & quæ vel nunquam tota proueniat, vel nunquam perpetuò duret, inest singulis quod inexpertus ignoret, expertus horreat. Nihil mortalibus æternum est, voluunt humana vices crebræ,

^e Arist. hist. animal. lib. 1. cap. 1.

^f Plin. lib. 2. c. 79.

^g Boetius de consolat. Philos. lib. 2. profa. 44.

& omnium rerum fuga fit. Videre licet magna gaudia ex insignibus malis, & immensa mala ex ingentibus gaudiis. Quid stupes, quid miraris? hæc est inferiorum conditio, sic ad tempus quiescere; sic moueri: pompa est, ostenduntur istæ res, non possidentur, dum placent transeunt, expirant instar vnguentorum, suisque moriuntur horis.

Eriam in diuinis experitur anima vicissitudines euntis & redeuntis verbi, ad modicum vadit & venit ad nos; in præsentem quiescit, pro recedente conturbatur dilecta, quærit absentem nec inuenit per vices & plateas mundanæ ciuitatis. Fortè recedit ^h ne nimis assiduus contemnatur, & vt absens magis desideretur; desideratus auidius quærat; diu quæsitus, tandem gratius inueniatur. Si nunquam deesset hæc consolatio, putarem nos hic habere ciuitatem permanentem, & minus inquireremus futuram. Igitur ne reputemus exilium pro patria, arrham pro pretij summa, venit sponsus & recedit vicissim, se possidendum, & quærendum exhibet, donec alteritas temporis tota cedat æternitati, motus quieti.

^b D. Bern.
lib. de scala
claustrali.

Quiete motus temperatur.

§. 2.

HÆc fuit prima mundo nascenti ⁱ constituta lex, vt ex luce & ¹ Gen. 1. tenebris fieret dies vnus, vtrisque cōstans, sic in posterum, inter diem actioni, noctem quieti opportunam, bipartito tempore. Id singulis diebus regulatissimo suo motu peragit sol, ab oriente per meridiem & occasum in id vnde processit punctum rediens, vtrique per vices lucet hemispherio, horas luci tenebrisque diuersimodè datas, prout exigit varia tempestatum anni conditio, & compensans, & bis in æquinoctiis ad summam reducens æqualitatem cūm occidens offundit tenebras & facta est nox, in ipsa pertranseunt omnes bestię syluæ; ^k catuli leonum rugientes vt rapiant, & quærant à ^k Psal. 103. Deo escam sibi; ortus est sol & congregati sunt, & in cubilibus suis collocabuntur; Exit homo ad opus suum, & ad operationem suam vsque ad vesperam, cum cæteris diurnis animalibus ministerio suo dicatis: quam magnificata sunt opera tua domine omnia in sapientia fecisti, noctem ferarum insidiis & securitati; diem cæterorum animalium actioni designans, contrariorum prouidus conditor, ludens in orbe terrarum.

Quietem suadet nox, sed ad illam cogit virium defatigatio, & obstinatæ ad laborem cupiditati ad certamen furori bellico finem

imponit deficientis corporis necessitas, cui parendum est. Terra post fructus editos petit vacationem, quam singulis septem annis lex illi Mosaica¹ concedebat; noualem Iurisconsulti vocant, quæ præcisa cessat, ^m certo quodam tempore nouandarum sibi virium causa. Si quid vltra fertilibus etiam agris imperetur, illos exhauriet citò nunquam intermissa fœcunditas: Plantæ ⁿ videntur habere aliquid simile somno, dum omnes nocte contrahunt flores, quædam folia, & tota hyeme quiescunt, vt glyres, testudines, limaces: Temporibus solito, arbores æstiuo tempore exinanitæ, partim ex germinatione, partim ex fructificatione, rursus repleri restituique videntur, deinde ex ea restitutione temporibus congruis germinant & pariunt.

¹ Exod. 23.
11.
^m l. 30. §.
2. ff. de
verb. sign.
ⁿ Theophr.
de caus. plã-
ta. lib. 1. c.
14.

• Albert.
Magn. tract.
1. de somno
& vigilia
cap. 5.

Id ita fit, vt vbique per quietem actio temperetur, quamuis nutrire, augeri, generare, sint actus vegetabilis potentia, quæ propriè non inducit lassitudinem & ideò non indigent quiete, ^o quæ tantum est necessaria, cum motus virtutis quæ mouet organum non est naturalis motui organi; at cibus mouetur naturaliter ad membrum sicut ad suum locum & ad suam speciem, per quantitatem eius fit augmentum, & per superfluum eius generatio, vnde tales motus non inducunt lassitudinem, sed perfectionem; propterea ex illis non causatur nec vigilia nec somnus; At cum motus virtutis non est naturalis motui organi, fiatque continuus discursus spirituum in organis durante vigilia, inducitur lassitudo, quæ per quietem debet reparari; Nam organa sunt harmonicè composita, & ab excessu læduntur, vnde nullum est animal, quod semper dormiat aut vigilet, successiuè & per vices id præstat, somnusque est propter vigiliam, vt potentia animæ præcedat in actum; & explicentur spiritus qui fuerant per somnum ad interiora retracti. Si vigilia sunt nimia, dissoluunt hos spiritus, corporis vires labefactant, coctionem impediunt, cruditates pariunt, vniuersum corpus, atque imprimis cerebrum exsiccant, bilem accendunt & acuunt, quia natura circa sensus & exteriora occupata, illic spiritus & calorem distribuit, quibus dum interiora priuantur, refrigerantur & exsiccantur.

^o Plin. lib. 7.
c. 50.

Ita fit, vt æstimatione nocturnæ quietis, dimidio quisque vitæ suæ spatio viuit, ^p pars æqua morti similis exigitur, aut pœnæ, nisi contingit quies: nec reputantur infantia anni qui sensu carent, non senectæ in pœnam viuacis, & tamen vitæ hoc tempus annumeratur. Exiguum est quod seriis impendit ætas matura, & tamen inde detrahit otium, & interuallum quo remitti non dissolui dicitur animus, nam eius impetum labor assiduus frangit, indeque nascitur hebetatio quædam & langor. Ideo monent sapientes, mentem humanam natura sua amplissimam in angustum non esse redigendam

gendam, ut ad operas præstandas more seruorum adigatur, sic enim diffluet, malens disperdi quam cogi, sicut aer & aqua diffugiunt, & exhauritur imbibita spongia si manus comprimatur. Viatori etiam in pigro utilis mora, quæ vires cibo & quiete reparat; hi per partes spontanei defectus impediunt totalem, qui fatigatas ultra modum vires penitus sternit. Æternis tantum & corruptioni non obnoxiiis perpetua conceditur actio, mortalibus alterna requie debet reparari. Ut fructus vitæ percipias ferenda hæc est conditio, sub qua tibi concessi sunt. Interim gloriosa seruitus, quæ speciem præfert beatitudinis; certè grauis videri non debet infirmitas, cui pro remedio est quies, perfectis, beatisque existens pro præmio.

Mundanis hominibus, non sufficit illa quies quam necessitas imperat, multò longiorem & lautiolem sectantur, ut indulgeant sensuum voluptati; etiam virtutum æmuli suam habent quietem, ampliolem liberiorem & ultra quam exigunt, in actionibus consumptæ vires; longiorem vitam efficiant diuturno bonæ mentis studio; colant secessum animi, in seipsum, & in diuina se reuocantis, hi potissimum qui publicis impenduntur negotiis: si iustitia, si charitas in commune bonum te diffundit, ut humanitas tua plena sit & integra colligat te intra se sinus, qui omnes recipit; cum omnes te habeant, esto etiam ex habentibus vnus; quid solus fraudaris munere tui; deriuentur aquæ tuæ in plateas, sed inter cæteros bibe & tu de fonte putei tui, quid enim prodest si vniuersos lucreris, & te perdas. Ita D. Bernardus¹ monet Eugenium Papam, secedat interdum ab humanis negotiis, ut diuinis impleatur, & magis imitetur eum, de cuius plenitudine omnes accepimus: Sume, inquit, exemplum de summo omnium Patre, verbum suum & dimittente & retinente: verbum tuum consideratio tua, quæ si procedit non recedat; sic progrediatur, ut non egrediatur; sic exeat, ut non discedat. Ab æternorum contemplatione illustrior & doctior ad singularia descendet animus, & discussa prauæ consuetudinis caligine, de rebus, aliis quam vulgus, oculis, iudicabit. Quid pulchrius, quid dulcius, quam inter tenebras huius vitæ, multasque amaritudines, diuinæ dulcedini inhiare, æternæ beatitudini suspirare, illicque tenere mentem, vbi vera haberi gaudia certissimum est. Mundanorum inquietudo² variat affectiones, ut vna alteram trudet, quies autem habet constantiam, in qua maximè intelligitur, quod dicitur, EST.

¹ lib. 3. de
consideratione ad
Eugenium PP.
c. 5.

² D. August.
lib. 1. med.
cap. 37.

³ Idem de li-
bero arbi-
trio. cap. 8.

Plus est motus, quam quietis.

§. 3.

IN hoc vniuersi spectaculo, inter cœlos & elementa, vnum omnium minimum terræ corpus immobile sensus deprehendunt, licet nobis in hoc curiosa quorundam obseruatio moueat controuersiam. At cœlorum sphæras superiores & amplissimas citissimè moueri nullus vnquam dubitauit; omnes notant solem spatium quod est inter orientem & occidentem statis horis diei decurrentem, & licet in summa motus æqualitate stantis speciem præ se ferat, satis patet eum moueri, cum videtur ab vno termino in alium peruenisse, quindecim gradibus qualibet hora decursis: Mouetur qui nunc præsens, nunc absens est, qui præsentiam suam luce, absentiam tenebris, idest creaturarum omnium publico testimonio comprobat. Varios in aliis sphæris & planetis motus ad amussim obseruauit à tot sæculis tradita per manus disciplina, ne dubitarem in illis magnis corporibus longè cætera excedentibus, esse motum, cum etiam reperiatur in singulis multiplex.

Communis est philosophorum sententia ignem etiam in sphæra sua moueri, tum circulariter vt cœli principis sui moribus conformetur, tum agitatione perenni, non quidem vt hic indiga materiæ, quam imperat, sed ob naturam suam subtilem, actiuitatis fontem, ociari nesciam, effundi cupidam. Aërem pariter sequi motus cœli patet ex eo quod celerior est ab oriente in occidentem navigatio; At quæ contingit illi sub singulis ventis, sub omni corporum motu varietas, est infinita. Similiter oceanus sequitur motum primi mobilis, habet statos suos fluxus, dum luna ascendit à prima domo ad decimam, & à septima ad quartam, refluxus dum à septima ad decimam & à quarta ad primam; sed quis explicet quot concuriatur motibus ab interno spiritu, dum imis feruet arena vadis, à ventorum turbine, à procellarum se collidentium impetu, à rupium vim repellentium soliditate; tandem humiditas alieno termino contineri nata, infinite mobilis est.

Mixta sapiunt naturam superiorum ex quibus componuntur, & animantia potissimum longè plus habent motus quam quietis. Perpetuus est vt diximus, in corpore vitalis motus, & quia fit cordis dilatatione & contractione; nec simul in contraria fertur, necessario intercedit quies, sed tam exigua vt ratione tantum, non sensu

possit percipi. Vigilia tota est in motu, tunc enim ignei, & aërei spiritus cuiusque facultatis vires explicant, sensus habent in procinctu, ut quilibet sibi proprium obiectum quærat, manus ad opera, pedes ad iter accingunt, etiam cum voluptate, donec paulatim viribus fatigatis, succedens dolor inuitet ad quietem. Est igitur quies excedentis actionis remedium, at plura sunt semper alimenta quam remedia; longior est actionis innoxia continuatio, brevis est in quo languescit & succuri debet excessus. Quis tam deses ut tantum dormiat, quantum vigilet? quis viator tantum temporis concedit hospitio, quantum itineri. Ex septem hebdomadæ diebus, vltimam tantum quieti Deus sacrauit, cæteras operi; vnum posuit in cælo Saturnum contemplationi præsentem, cæteros planetas ad actionem inclinantes; Ita docuit huius vitæ fœlicitatem in actione positam esse, charitatem non solis affectibus, sed potissimum operibus æstimandam; eam requiem, quam ex interuallis sua concedit misericordia, militiæ nostræ stipendium esse non præmium, breuem humanitatem hospitij, non patriæ quam speramus fœlicissimam in æternitate mansionem.

Motus res seruantur, situ & torpore depereunt.

§. 4.

COeli supra rerum alterabilium sortem positi, priuilegium est, cum nullis indigeat, tantum ad inferioris naturæ commodum moueri, & lucem, qualitates per citissimos motus temperatas, liberaliter dispensare. Imitantur beneficos illos influxus, Rectores qui velut non sibi, sed bono publico nati, ditiones suas, ut sol mundum, successiuè perlustrant, illasque si non immensa, saltem alterna fouent præstantia. Idem efficit Deo plena, parum externis indigens, nulli grauis, omnibus officiosa charitas, dum egentibus auxiliatur, velut si diuinæ bonitatis in omnium tutelam diffusæ partes ageret. Diuinum hoc est in cœlis, Angelis & sanctis propter aliorum commodum agere, at inferiora cum multis indigeant propter se primum mouentur, tum ne situ & torpore depereant, tum ut vitæ necessaria sibi comparant, de quibus infra dicetur; hic tantum agimus de motu, in quantum blanditur naturæ rerum, & illas eximit à corruptione.

Id præstat, quia quodlibet mixtum ex diuersis conflatum elementis, singulorum contrariis qualitatibus debet per vices ex æquo compati, earumque vim hostilem, ne perniciosè desæuiat, consen-

Sf ij

† Euseb.
præpar.
Euang. lib.
4. c. 4.

tiendo placare ; vt ergo ratione terrenæ ponderosæ molis animanti per interualla conceditur requies , sic ob partes in eo igneas , aëreas , etiam cœlestes , quæ virtute præstantiores sunt , moueri debet , vt suum vnique natura tribuat , ideo dicta principium motus & quietis , in eo in quo est. Propterea diis cœlestibus & æthereis[†] olim antiqui offerebant volatilia quasi gratiora diis qui sunt in perpetuo motu , cœli enim & aër perpetuò mouentur.

‡ Galen. lib.
1. de sanitate
tuenda.

Cum longa quies mixto conceditur , quæ in eo sunt partes homogeneæ , ad se inuicem confluunt , relictis cæteris quibus adhærebant , vnde contingit dissolutio. Ita fit sedimentum in vrinis ; humores prius in sanguine temperati separantur & fit putrefactio , cum extra corpus & motum extractus sedet in chirurgicis vasculis ; Ideo versantur grana in granariis ne putrescant ; Vina quædam alba in doliis sæpius agitantur vt seruent musti dulcedinem ; exercentur milites & populi , bonisque publicis intentos rectorum diligentia continet , ne otio in partes & seditionem dilabantur. Infantes mulcentur motu ,[‡] seu ab vlnis matrum , seu pensili lecto ; cum vires adoleuerint discurrunt , lasciuiunt ; Iuuenes gymnasticis exerceri mos fuit in omni benè instituta Republica , & Galenus librum composuit de exercitatione parvæ sphæræ , quam dicit plurimum conferre ad sanitatem , quia varius est in ea motus , quo muscoli omnes exercentur & firmantur. His motibus continentur mixti , temperatique humores , ne dissoluti in se , & in partes infirmas decumbant , inundent & putrescant ; at otium & longa quies corpus replet nimis excrementis , pituitam auget , calorem natium obtundit , ciborum coctionem & distributionem infœliciore efficit , corpus segne atque inualidum reddit. Spiritus ad omnes sensus & mentis naturæque functiones , ignaues.

§ lib. i. c. 8.

His argumentis probatur motum mixtis ad sui conseruationem esse necessarium , nec minus elementis quanquam diuersa ratione. Planetas contrarium primo mobili motum habere dicit Plinius ,[§] vt fundatur aër , qui alioquin nimium quiescens , similique semper actus latione corrumpetur. Quotidianis experimentis scimus eum immotum corrumpi , in cubiculis , in subterraneis specubus , in syluis nimium densis , in quibus , quia non perflatur , insalubris est.

‡ Baron. an.
170.

In Babylonia[‡] de templo Appollinis ex arcula aurea , quam miles fortè inciderat , spiritus pestilens erupit , orbem compleuit , & Romæ tantam depastus est hominum multitudinem , vt ad bellum Marcomannicum oportuerit seruos , gladiatores , latrones , aliosque præter vsum armare ; & miraris si ex abyssis terræ , sufflatus qui diu conclusus fuerat aër , vrbes & prouincias pestilentia consummat ?

Id ita fit eo quod mundi pars est aër, qui cœlum terramque connectit, ima simul ac summa sic separat, vt tamen iungat, vnde pars eius à suo toto separata, toti suo corpori impresso spiritu, etiam cœli commercio priuata, corrumpitur. Hæc autem semper humida, semper diffundi nata, vbi patet exitus, erumpit, & vt sanetur toti suo se commiscit, sic illud inficit, & malum suum longè lateque propagat. Metu tam horrendæ calamitatis Abyssini, Tartari, Arabes habent ciuitatem portabilem, mutantque situm pro tempore salubriorem, ne à pestilentia destruantur: quod illos vtilissimum esse experientia docuit, ratio persuasit Philosopho, qui sic vnumquemque tuendæ suæ saniratis cupidum monet. ^a Da operam vt in perpetuo quodam pro viribus motu verferis, tantum defatigatione vitata, vt & proprium motum, externis motibus clam nocituris, opponas, & cœlestem actum pro viribus imiteris: quod si potes spatia motibus ampliora perage; sic & cœlo fies conformior & plures eius vires passim diffusas attinges, varietas tædium prohibebit, & venus voluptatis amica veniet in spiritum. Mobilis enim potissimum est in homine spiritus; hinc cœpit vita vegetior, quo fuerit mobilior, vnde sæpius in vtero mouentur mares, ^a adulti sunt longè mobiliores fœminis, & homini velut cosmopolitæ, huius mundanæ ciuitatis ciuius est habere domicilium, ^b vbiicumque non est ei interdictum. Si Titio decem legata sint, ^c si à tali ciuitate non recedat, percipiet legatum & non parebit conditioni, quasi inutili, & quæ ius libertatis infringit; potest quidem hæc seruitus libertis imponi, verbi gratia illis legari certum quid, ^d si ab vxore defuncti non recesserint, sic tamen illis frequentes excursiones non interdicerentur; vt nec seruis colonis certis agris adscriptitiis. Miraris si dignitas publica dicatur seruitus, cum hominem certis locis & muneribus alliget, vt seruum aut reum, quosdam exilia, quosdam sacerdotia eodem loco detinent, inquit Seneca, ^e cum tamen in cœlo stellæ nobiliores, scilicet planetæ, magis varios & liberiores habeant motus quam fixæ.

Homini libero cedit in pœnam non posse quo voluerit progredi. Ita claudius Cæsar, ^f quosdam nouo exemplo relegauit, vt ultra lapidem tertium vetaret egredi ab vrbe; sic Salomon ^g imposuit Semei non egredi Ierusalem sub pœna mortis, hodiequeris postulatis, designatur domus, ciuitas, vel prouincia pro carcere. At contra Principes in spectaculum summæ libertatis & potentæ solent in vna prouincia plures habere domos, in vna domo diuersas sedes quas incolunt prout fert annuæ tempestatis occasio: Vnde si amplæ domus vsus relictus sit, ^h quam vsuarius non occupet integram, tamen eis quæ vacabunt proprietarius non vtetur, quia licebit vsuario aliis & aliis temporibus tota domo vti, prout temporis conditio exigit; sic

^a Marf. Fin. lib. de vita cœlitus compar. c. 6.

^a Plin. lib. 7. c. 4.

^b l. 31. ff. ad municip.

^c l. 71. §. 2. ff. de conditio. & demonstrat.

^d l. 13. ff. de ann. legat. l. 11. ff. de agricol. & cens.

^e De tranquillit. vitæ. cap. 10.

^f Sueton. in Claudib. §. 3. Reg. 23.

^h l. 22. ff. de vsu & habitatione.

captatur occasio liberioris aëris qui habitatione continua minus salubris posset fieri.

^l Plin. lib. 31. c. 3.

^k lib. de aëre aquis & locis.

^l Athenæ. lib. 2. c. 2.

^m Galen. lib. 3. de alimentis.

ⁿ Natural. quæstion. lib. 3. cap. 19.

^o Galen. lib. 8. Meth. medendi.

^p Dialogo Charontis & Mercurij. § 1. & 2. ff. de seruo corrupto. D. August. in Psal. 114.

Similiter aquæ immotæ putrescunt, meritoque stagnantes & pigras damnant medici, ⁱ vtiliores quæ fluunt existimant, cursu percussuque ipso extenuari & proficere, vnde cisternas non probat Hypocrates, ^k licet tenuissima sit imbrium aqua, cum illic situ deterior fiat. In Mileto ^l est fons Achilleus, cuius aqua fluens est dulcissima, quæ consistit salsa: simile quid contingit hydropicis qui febricitant & sitiunt, eo quod humor circa viscera deses, nec perflatus, putredinem & falsedinem colligit. Inde caro piscium qui in aquis sordidis limosis & stagnantibus degunt excrementosa admodum & muscosa existit, ^m optima autem eorum est qui in puro mari viuunt, præcipuè cum ventorum procellis ipsum mare agitatur, sicut & in rapidis fluctibus, duplici ratione, quia scilicet & puriori viuunt elemento, & ipsi magis exercitati, mixti sui dissolutionem magis impediunt. Refert Seneca ⁿ in Caria nouum lacum exiliisse, nouis horrendis refertum piscibus, periere quicumque illos ederent, erant enim pingua, diffusa, ex longo scilicet otio corpora, cæterum inexercitata, in tenebris saginata, & lucis expertia ex qua salubritas ducitur. Iisdem de causis animalia ^o quæ in cibum sumuntur, non sunt clausa habenda, nam excrementosa sunt omnia quæ exercitatione carent, minusque puris vtuntur alimentis, nam putrescunt facillè calida & humida, si sint conclusa in calidis locis. Igitur aquæ sicut aëris pars à suo toto separata, spiritu, vt diximus, toti impresso spoliata, externis exposita qualitatibus facillè transit in corruptionem vnde generantur immunda & venenata.

Pares sunt effectus desidæ, pestis hæc hominem homini negat, societatibus cælo datos fœlices influxus obstructione quedam respuit, tunc animus non viuunt communi tum naturæ, tum gratiæ spiritu, sed deiectus tantum vitiorum ferax, in supplicium suum, publicamque infamiam languescit. Vita nostra veluti ferrum est quod si exerceas, illud quidem vsus conterit, sed cum splendore, sin minus, citius, & turpiter exedit rubigo. Sic hominibus longè magis officit, deses voluptas, quam honestus labor. Apud Lucianum ^p Charonⁱ inferorum nauclerus, par tributum pendere cogitur tempore pacis, quam belli, quia plures homines moriuntur otio & delitiis corrupti, quam hostili manu confossi; vnde censetur seruum corrumpere ^q qui eum consilio vel laudibus ad desidiam prouocat, & hæc fuit sæpe latens tyrannorum sæuitia, populum voluptatibus corrumpere vt fieret imbellis, & obnoxius seruituti. Vigilandum laborandum vbique lex Christiana præcipit; Nos enim, ^r non sômnus, sed actio bona perducit ad semper vigilantem requiem.

Quod uni loco deest, motus quarit in aliis.

§. 5.

Plantarum & arborum perpetua quædam infantia est, cum semper pendeant ab vberibus magnæ matris, quæ & illas nunquam penitus enixa, dolore an amore dubium, medias vtero fert. An ideò quod cœli terræque proles cum sint, vtrumque volunt agnoscere parentem, & à charissima genitrice non valentes diuelli, tensis à longè brachiis, patri blandiuntur: quot radices tot sunt ora, quibus præsens sugunt alimentum, magno quidem beneficio, sed quod internis externisque non vacat periculis; nam si sole desuper coquente humor deficiat, si grando diuerberet, si sæuiat obuia quæque sternens tempestas, si bestia conculcet aut depascatur, his omnibus iniuriis expositæ perire possunt, carentes motu quo nociua fugiant, & bonum quod præsens non est, alibi venentur. Hic quidem vltimus viuentium gradus non tam nobili tutelæ commissus fuit; sua fors est, sic animantibus in alimentum cedere, sic expectare, sic pati, ora manusque rapientium: Non tamen illis diuina prouidentia defuit, Nam non semper læsæ pereunt cum radix caulem absumptum facile restituat, semper etiam salua remanet species, propter infinitam seminis multiplicationem qua reparatur singulorum interitus. Adde quod vbi sponte sua proueniunt, fauet illis natale cœlum, solumque, nec vllis solent incommodis affici; quod si peregrinas effecerit homo, transtuleritque in locum sibi magis commodum, illis minus conuenientem & periculis opportunum, immunes præstare debet, non natura sed ars, quæ suis illas mancipauit vsibus, sicut Domini vassallorum & libertinorum officiales operas suis sustentant opibus, & commodatarius fert impensas cibariorum.

Vt autem nobilior est animalium quam plantarum natura, sic illis ad sui tutelam & perfectionem datus est motus localis, liber, indeterminatus, in omnem locum & situm ferri valens, & per quem potentiâ sunt vbique. Illo motu plurima consequuntur. 1. vt agant ad rationem naturæ suæ, cum aëra & ignea magis sit, diurnæ quietis impatiens, gaudet cuncta lustrare, motu quantum licet, cœlo simili, vt superiori §. demonstratum est. 2. sentu prædita quo & dolorem indigentæ, & fruitionis voluptatem percipiunt, duplici stimulo concitantur ad prosecutionem alimenti, quod consumptas vires cum delectatione restituat. 3. motus fauet amori quo se quarit

¹ Feud. 4. tit. 107. l. 21. ff. de operis libert.

² l. 18. ff. commod.

lib.
1. 1. 15. 8. 3.

& complectitur vterque sexus, & efficit quam diximus^v speciei propagationem. 4. sic gregalia veniunt in societatem, quâ summè delectantur, & infirmitas se multitudine tutiorem existimat. 5. sic homines commercia celebrant, dant superflua, necessaria recipiunt, & hoc mutuo se tuentur subsidio. 6. sicut motu prosequuntur vtilia, sic se subtrahunt à nociuis; denique motus assignatur velut præcipua corporis naturalis affectio, cum sit communis quædam facultas ad conseruationem & profectum penitus necessaria, vt singulatim exponemus sequentibus legibus & paragraphis.

Hic sufficiat generaliter prænotare spontaneum hunc localem motum in animali dotem esse nobilissimam, medium scilicet quo bonum omne sibi conueniens, comparatur; quamuis natura sua sit alienum, nostrum tamen fit, cum motu libero quæritur, sicut quod nullius est, fit primò occupantis; sic bonum nulli debere, & à se possidere nobilius est, quia magis accedit ad Deum qui est seipso perfectissimus; Vnde volens hominem ad sui similitudinem formare, non impressit illi motus necessarios, vt cælo, elementis, brutis, per instinctus, vegetantes, & sensitiuas facultates, sed dedit rationem & liberum arbitrium, vt esset fœlicitatis suæ velut artifex, secunda post primam, & cum eius concursu, causa. Sic animalia nobiliora quæ plus habent de superioribus elementis vt aues, etiam præstant motus celeritate: volatus in illis non est labor, sed voluptas, cum etiam satiata citra spem omnem aliquid conquirendi illo ludant, & delectationem gestu, voceque lasciuente testentur. Agunt igitur in mundo velut Principes in ditione sua, qui quocumque diuertat, fœliciter à suis excipitur subditis; non serunt neque metunt, inquit

* Math. 6.
26.

Christus, * & tamen pater cœlestis pascit illos: Numquid totam suam vindicant regionem, quæ non tantum suis necessitatibus, sed etiam delitiis ferax est? Numquid suus est tam oriens quam occidens, cum mutant sedes præscia tempestatum anni mutatione, & velut magnates hæc habent varia ad commoditatem & delitias diuersoria.

† Galen. 4.
de vsu partium.

Minimum neruum hepatis dedit natura, † quia non conuenit moueri, sed instar plantæ vegetans, loco suo alligatum nutrir; At ratio qua homo est, sedem habet in cerebro, quod est neruorum & motus principium. Hi potissimum quibus inest igneus vigor, & secundum astrologos, signum aëreum ascendens cum mercurio, valent mirabili solertia ad res omnes perficiendas, fœlicique cupiditate lustrandi diuersas mundi partes, velut suæ ciuitatis plateas & vicos: Ambiunt nosse, suis non alienis oculis totam mundi faciem, & physionomiam; vnde ferant de latentis numinis sapientia, iudicium: Naturale cum omnibus populis fœdus, volunt præsentia sua sancire; gratissimum est singulis aliquid impartiri, ab illis vicissim addiscere,

addiscere, colligere dispersos veritatis radios, ut sapientiae lucem splendidiorem, calorem diuinum efficiant. Sic Lycurgus² plures² peragravit prouincias, omnium explorans leges, priusquam suas daret Spartanis; sic Romani suas à Græcis² mutuati sunt; sic Plato venit in magnam Græciam ab Archyta Tarentino docendus: ^b Pythagoras adiit Memphiticos vates; Apollonius Indos sapientes & Brachmanas: Galenus & Hypocrates duodecim annorum peregrinatione vniuersam medicinam didicerunt, herbarum proprietates, medendi modos: D. Hieronimus^c ex Dalmatia patria sua, venit in Italiam, Galliam, Traciam, Pontum, Bythiniam, Galatiam, Capadociam, Ciliciam, Syriam. Mobilis noster animus qui momento ex abyssis in cœlos euolat & ab ortu mundi tot sæculorum seriem, præteritum, futurumque decurrit, etiam vtens sensibus gaudet frui non abstracto tantum, sed sensibili totius orbis spectaculo; & speculationes suas experimentis comprobare; his alitur, his reficitur alimentis auiditate, delectatione, profectu maiore, quam corpus suis.

² Plutarch. in lycurgo.

^a l. 2. §. 4. ff. de origine iur.

^b D. Hieronim. in Apolog. adu. Rufin.

^c Baron. an. 372.

VIRES CONSUMPTÆ, REPARANTVR alimentis.

Lex 6.

Aboris excessum, quo spiritus viresque dissoluuntur, ad mediocritatem restituit alterna quies, sicut inertiae torporem opportuna discutit exercitatio, & vt primarum qualitarum, sic actionis temperamento scelicius vita decurrit. Sed conformetur, agat quiescat licet ad iustitiam corpus, vires quidem suas optime dispensabit; vt autem dispensentur haberi debent, at deficient nisi perpetuis foueantur alimentis. Igitur nutritio essentialibus in nobis defectibus medetur quietis & actionis, nam & existentiae fundamentum est; sera quippe in fundo parsimonia, nec de agendi modo querendum est sublatis subsidiis, sine quibus vt nec viuere sic nec agere licet. Præterea de alimentis ad fouendam vitam necessariis sollicitè matureque natura sibi prouidet.

Natura propriis deficientibus, in se conuertit externa.

§. I.

VIta consistit in calido, quod humido primigenio naturaliter adhæret, pascitur, tandem propagari cupiens, seipsum, absumpta qua vigeat materia, velut ignis noster, exinguit, & per ipsamet vitæ functiones mortem accelerat. Intelligit natura domesticum depredatorem, hostem beneficum, simul ditantem & spoliantem, facilem tamen, quia cum necessario sit pascendus, parcit propriis, si externa substituantur; plurimum parcit humido radicali, dum ipsi congrua subministrantur alimenta. Viuens omne huius oblatæ conditionis præcium videtur, dum in ipso vitæ limine, nullam adhuc patiens iniuriam, primos suos motus impendit, pro comparando sibi alimento, & ne lædatur ab interna vi, externum sibi conquirat auxilium.

Mirum non est plantam illud è terra radicibus emulgere, quia cum præsens sit, trahit illud vt aquam spongia, malens solido sibi magis congruo repleti, quam aëreo, & in vnum facile similia confluunt. At admiratione dignum est, nascens animal, vt diximus, ^d nosse matris vbera, & illuc sponte sua ferri, vbi natura disposuit, validum amorem qui suscipiat, abundantiam quæ latiet. Cum adoluerit animal, volatile, terrestre, aquaticum vbique sibi venatur alimenta, licet ad exercitium solertiæ, hæc natura diffusis in locis implicata, velata, nociui specie fucata poluerit. Homo conuehit ex campis, montibus, syluis, ex terrâ murique cibos, qui gulæ suæ blandiantur, & quos non eximius sapor sed parandi difficultas pretiosos effecit, summum in omnia dominium, summa restatus indigentia.

Hæc est rerum mortalium fors, vt nulla sibi sufficiens, sicut existit diuersarum compositione, sic agat multarum collectis operibus, & mutuatis auxiliis; quælibet est vniuersi pars, cuius proprium est non esse solitariam, ab aliis recisam, sed sibi præordinatis, adhærere, consentire. Ita quod exprobare videtur infirmitatem dignitas est, scilicet partem toti suo conformari, & referre speciem vniuersi quod est ex diuersis contrariisque conflatum. Apes vagantur, ^e & flores carpunt, deinde quidquid attulerint, disponunt, ac per fauos diuidunt, & succum varium in vnum saporem mistura quadam, & proprietate spiritus sui mutant; Nos quoque quidquid diuersa lectione quæsiuimus, committimus stylo, vt in eundem, eodem digerente coalescat; ex omnibus colligimus vnde fiat vnum, sicut vnus numerus fit ex singulis, & in choro vna vox ex omnibus. Intellectualis nostra natura, cum

* Supra lib.
1. l. 18. §. 1.

* Macrob.
in præfatio.
lib. 1. Satur.

viuat necessario pascitur sed alio quam intelligibilis vitæ cibo nunquam refici potest, quemadmodum omne viuens simili cibo vitæ suæ pascitur, nam spiritus vitæ nisi restituatur deficit.

Naturam aduentiis gaudere patet ex eo quod insertas arbores profert fronde latiori, longè suauissimis fructibus; quod si desit manus quæ inserat, id ipsamet molitur, regens vna cortice qui se contingunt ramos, & in visco, quod cum sit exterum, decorat fronte perpetua. Sic in solatium ^f culpâ vel morte amissorum liberorum, exteri in alienam familiam assumuntur per adoptionem, cum à parente in cuius potestate sunt, authoritate Prætoris alteri dantur minores, maiores autem & sui iuris principali rescripto per adrogationem.

^f Gellius. lib. 5. c. 19. instit. de adoption.

Romulus ^g lucum asylum fecit, sic ad ipsum ex omnibus partibus hominum magna multitudo confluxit, & quasi ex variis elementis, corpus vnum conflatum est. Hic vrbs conditor, prouida valens sapientia, plures populos ^h eodem die, hostes, dein ciues habuit; cum Lacedemoniis & Atheniensibus, nihil aliud exitio fuerit, quam quod victos velut alienigenas arcebant. Ianus ⁱ regens Italiam, Saturnum aduenam excepit hospitio, & in regni partem; sub illis moneta primum cudi cœpit, in cuius vna parte, facies erat imperantium, in altera nauis, quia Ianus nauigio aduectus fuerat. Tarquinius Priscum, ^k ad Romanum Imperium occupandum in urbem aduexit fortuna, & ipse suis virtutibus effecit, ne hæc ciuitas pœnitentiam ageret, quod Regem, de finitimis potius esset mutata, quam de suis elegisset. Internis sæpè laborans dissidiis Respublica, externis tantum iuuari potest rectoribus, velut remediis: cum illi non liceat vt priuato, ad sanitatis restitutionem, locum mutare, mutat personas, & ad diuersos influxus cœli recipiendos, sua peregrinatio est, exterorum in sua iura receptio. Externæ cœlo cadentes pluiæ, magis profunt ad terræ fecunditatem, quam indigenæ fluentes aut stagnantes aquæ; nutrimur, curamur, diuersis hinc indè totius mundi commercio aduectis. In immortalis Reipublicæ corpore, mortales ministri; non tam partes, quam alimenta aut remedia, ad breue tempus profutura censeridebent. Cedat in indigentia propria solatium hæc auxiliorum, ex omni climate venientium, gloria præmiisque prouocatorum turba; quis remedium explodit salutiferum, ea tantum ratione, quod in extero solo natum sit, imo raritas, & ex hostibus veniens commodum, est in pretio. Itaque corpora, familiaræ, Respublicæ, sentientes indigentiam suam, illi medentur exterorum adoptione; non est hoc pati, sed agere, sed alienis spoliis gloriosè ditari, quod profuturum est in se conuertere adhibita conuenienti cautela.

^g Florus lib. 1. c. 1.

^h Tacit. 11. annal.

ⁱ Macrobi. Saturnal. lib. 1. c. 7.

^k Valer. Maxim. lib. 3. c. 4.

Qua assumuntur, etiam afficiunt

§. 2.

A Equè prouida semper ad sui conseruationem natura, vt partes vitales valido textit præsidio, sic ad illas non immittit nisi diligenti sensuum cautione probatum, & innoxiiis qualitatibus certò præditum alimentum. Visus, odoratus, tactus, primi sunt eius censores, tandem admotum ori, simul atque gustas consilio recipitur, si solidius est, dentibus manditur, extenuatur, mollicur, oris pituita perfusum, calore maceratum, iam disponitur per aliquas animantis qualitates vt pristinam speciem & naturam vix retineat. Agitatione crebra, variisque linguæ motibus præparatum ventriculus excipit, arctè complectitur, tum proprio, tum vicinarum partium calore, tum recondita spiritus sui proprietate in speciem quandam cremoris conuertit. Hic per intestina & venas miseraicas iecori distributus fit sanguis; vnde diffusus, expurgatus à bile per cystim fellis, à melancholia per splen, à pituitæ superfluo per renes, tandem roris instar tractum stillat in partes singulas, quibus inhærentis in illis spiritus vi assimilatur. Nec tamen vniuersum coctione mutari potest, nam quantumcumque benignum & familiare sit, alteram partem habet idoneam ad corpus alendum, alteram discrepantem & ineptam quam exturbat vis expulsiua.

Etiam ea pars quæ velut vtilis similisque retinetur inuictam quandam sibi seruat qualitatem, quæ cum non possit à natura multiplici digestionem superari, naturam ipsam afficit, & sensim in sui trahit similitudinem. Nam omne agens¹ agendo repetitur, & ipse sanguis qualitates alimenti ex quo formatus est, retinet, licet eius forma sit amissa, vt ex lactuca fit sanguis frigidior, ex vino calidior: humoresque alimentis consentanei gignuntur. Sic ferunt Achillem medulla Leonis enutritum, magnanimum euasisse; Romulus,² à Lupa lactatus latrociniis deditus fuit; Agis Curetum Rex,³ à cerua, fuit miræ celeritatis; qui à capra sunt hilares & exultabundi; vnde censent sapientes⁴ matrem teneri foetus suos alere propriis vberibus, ne nobilitatem nati modo hominis, corpusque & animum benignè ingentis primordiis inchoatum, degeneri alimento lactis alieni corrumpatur.

Hæc est improbi cibi vis, vt corporis bonam indolem malam efficiat, & iam natura sua peccantem, vertat in deteriorem; Tacitus⁵ de Iudæis loquens dicit, eos à porcina carne abhorre-
re me-

¹ Fernel. lib. de morbor. caus.

² Iustin. lib. 43.
³ Id. lib. 44.

⁴ Vide supra. lib. 1. l. 17. §. 3.

⁵ lib. 5. histor.

mores cladis, quod ipsos scabies quondam turpauerat, cui id animal est obnoxium. Lac animantis ⁹ veratro pasti, nauseam parit, ty- ⁹ Mathiol.
 timalo, mouet alium: quod in Sardinia gignitur mel ^r est amarum, ^r Plin. lib. 11.
 nam apes inibi vescuntur absceynthio; fiunt rabiosi, qui rabiosi ani- ^{c. 53.}
 malis carnes edunt. Cum Romæ ^r annonæ caritas coëgisset homines ^r Galen. lib.
 vesci pessimis alimentis, inde nati sunt varij maximeque periculosi ^{de cacochi-}
 morbi & hinc apparet quantum vitiosi succi ad gignendos morbos ^{mia.}
 vim habent; quantum noceant animis improbatæ lectiones; quan-
 tum exterorum minus probatorum administratio Reipublicæ grauis
 sit.

Venenatis pasta, ^r prius innocua, etiam ipsa fiunt venenata. Apros ^r Arist. 7.
 in Pamphilia, & Ciliciæ monuosis, Salamandra ab his deuorata, qui ^{histo. ani.}
 edere, moriuntur; Venenatorum autem morsus grauiore sunt, quæ ^{mal. cap. 29.}
 aliis animantibus venenatis vescuntur, quod faciunt viperæ, scorio-
 nem & bufonem vorantes; vespæ serpentibus auidè vescuntur, quo
 alimento mortiferos ictus faciunt.

At contra complexio corporis ex alimenti præstantia, transit in
 sortem meliorem: sit conchilia ^v quæ in Indiæ nardiferis paludibus ^v Mathiol.
 inneniuntur, suauem spirant odorem, quia nardi pabulo vescuntur.
 In insula S. Thomæ suis cannis saccari saginata, esum præstant sua-
 uissimum. Viperæ ^r in Arabia sedes suas habent sub arboribus balsa- ^r Pausani. in
 mi, & quia vescuntur eius succo, venenum earum temperatur, & ^{Boeticis.}
 fit ex lethifero mitius. Persica cum fuisset in Perside lethalis, in
 Ægyptum translata, ex succo terræ meliori, noxium quem habebat,
 amisit. Hinc diuersi sunt diuersis in climatibus morbi, etiam mores,
 quos Hypocrates ^r & Galenus impurant variis aëris, aquarum, ali- ^r Lib. de
 mentorum qualitatibus. ^{aëre locis &}
^{aquis.}

Vt corporibus sic animis inest sua vacuitas externis replenda, &
 velut fames quæ congruis refici vult alimentis. Sic adolescentium
 auidæ mentes sensibus & ratione venantur rerum species quibus im-
 plentur; vident, audiunt, tentant omnia vt bonum & verum quod
 naturaliter appetunt, possint assequi: quod si veritatem quærentibus
 mundus pestiferas suas obtrudat opiniones; iram, avaritiam, ambitio-
 nem, turpem amorem pro honesto; vana, momentanea, pro veris
 & æternis, mirum non est si talibus pasti, corrumpantur, & foelicissi-
 ma licet indoles, venenatis referta depereat. Non est tamen despera-
 ta salus, quandiu superest illis vita, sed deteriorum vsu languentes,
 talium abstinentia, probis etiam alimentis medicamentosis possunt
 in integrum restitui; quotidie videmus impuris, sanguinolentis cu-
 piditatibus immerfos, afflante diuino spiritu ad cœlestia conuerti, &
 pessimos habitus sub religiosis præceptis velut alimentis, sic exuere,
 sic in novos homines transformari, vt extremæ dissolutioni morum,

succedere soleat, eminens inter alios sanctitas. Id præstant sacra lectio-
 nes, meditationes, exercitationes, sacramenta, quibus enutriun-
 tur, sed potissimum panis vitæ, manna omnimodæ suauitatis, om-
 nem habens in se dulcedinem & plenitudinem, quia donum id,
 idem est cum datore. Verbum erat apud Deum, inquit D. Augusti-
 nus, cibus erat sempiternus, quo saginantur supremæ mentes, & in-
 regrum manet quod eos satiat & lætificat. Sed quia homo ad panem
 illum non poterat ascendere, dignatus est panis ille descendere ad
 hominem, & hoc cum ineffabili pietate factum est, quia oportebat
 quod mens illa lactetceret Angelorum, & ad paruulos perueniret.

* Catd. Cu-
 fa excita-
 tion. lib. 2.
 c. 26.

* D. August.
 serm. 128 de
 tempore &
 concio. 1.
 super. psal.
 33.

* Quest. 57.
 super Leuit.

Idem D. Augustinus^b quærit cur in lege veteri, homo prohibe-
 batur edere sanguinem, cum in lege noua omnes ad bibendum
 in sacrificio sanguinem inuitentur. Vetitum quidem fuit, animalium
 sanguinem edere, quia anima censetur esse in sanguine, animam au-
 tem bestialem habere non conuenit, at animam & spiritum Christi
 habere sibi & aliis optat Apostolus, & consequimur hoc diuino ali-
 mento, quod cum nobis potentius sit nos conuertit in se, Christi-
 formes, Deiformes efficit, vt vnum simus cum Christo & Deo. O
 sa utis humanæ contraria, inuida, perfida nouatorum opinio, qui
 sub humilitatis larua debilibus & ægris negant hoc salutiferum ali-
 mentum; asserunt enim perfectis tantum deberi, at hoc est omni-
 bus & semper negare; nam si septies in die cadit iustus, & quilibet
 peccare non desinit, quis enim delicta intelligit, secundum psal-
 mistam, expers omnino erit viuificæ huius sanctificationis, qui se
 perfectum existimat, tantique mysteriis dignum, eo ipso iam non
 est, sed sacrilega præsumptione laborans. Igitur ex S. Concilio Tri-
 dentino, præmissa sacramentali confessione, recurrat infirmus, re-
 currat æger ad Eucharistiam, gratiarum & misericordiæ fontem, cum
 ex D. Dionysio^d vim habeat maximam perficiendæ sanctitatis.

c S. Cyrill.
 Alexandr.
 lib. 4. in
 Ioan. c. 17.

* De Eccles.
 hierarch. c.
 4.

VIS ACTIVA CERTIS ET DETERMINATIS MODIS PROCEEDIT.

Lex 7.

Forma non venit in materiam, nisi quam longa dispositio congruis induerit qualitatibus, & his, velut dotaliis muneribus, suam effecerit; non procedit etiam in actum, nisi si prædita congenitis vel externis convenientibus modis, qui conferunt ad intenti, certique sui finis consecutionem. Habent animantia naturæ beneficio habitus & instinctus agendorum, ^c quibus ne temerè & frustra laborent, diriguntur; habent ministras ad id potentias, voluptatis præmio in suis muneribus fideles; habent operibus suis exequendis organa ^f sic aptè concinnata, vt ad vim & decorem nihil addi posse videatur: habent paratos in auxilium superiorum causarum influxus ^g qui vim languentem excitent, aberrantem corrigant, suppleant deficientem. Sed iterum rebus naturalibus externi quidam imponuntur limites quibus vis eorum actiua coërcetur, ne latius excurrat, & frustretur eo ipso quo se diffundit. Totius vniuersi pulchritudo, & harmonia pendet ex ordine quem sibi datum ab initio, res omnes fideliter seruant, ne si tumultuosè ferantur, vna pugnet & incurrat in aliam, hacque horrenda collisione, totum cum suis partibus collabatur. Debet igitur rerum singularum actio intra cuiusdam essentiæ, loci, temporis limites fieri, nam ab infinito & indeterminato abhorret natura, & vt essentiæ, sic actiones quæ sequuntur earum naturam sunt limitata; nec enim fit quodlibet ex quolibet, & quolibet modo, vnde censetur miraculum ^h quod fit non tantum præter essentiã rei, sed præter consuetum agendi modum. Ad instar naturæ, scientiæ & artes omnes, opus suum aggrediuntur & perficiunt & determinatis procedendi modis. Grammatica certis scribit caracteribus, sermonem certa verborum & nominum coniugatione congruum efficit; Arithmetica suas habet additionis, multiplicationis, partitionis regulas; strictè dialectica sequitur syllogismi sui modos, quibus prætermisissis, aberrat mens à veritate: Olim apud Ægyptios, ⁱ crimen erat si medicus ægros aliter quam ex libri publici forma curasset, nec illis licitum erat, experimenta per mortes facere. Respublicæ & Religiones antiqui sui moris acerrimæ vindices sunt, totumque apud ipsas æternis quantum licet, nec mutandis decretis, peragitur. Iuris ciuilibus actiones compositæ

^c Supra l. 3.
^g l. 1.

^f l. 4. supra.

^g Supra. lib.
^h l. 1. 13.

^h D. Thom.
ⁱ l. q. 105. a. 8.

ⁱ Diodor.
sicul. rer.
antiqu. lib. 1.
c. 3.

¹ l. 2. § 6 &
7. ff. de orig.
iur.

¹ In d. leg.
² l. si seruus
& l. 4. ff.
de furtis.

sunt, quibus inter se homines disceptarent, quas actiones, ² ne populus ad arbitrium, institueret, certas, solemnesque esse voluerunt; certas numero, solemnes propter verborum formalitatem, inquit Cuiacius, ¹ vnde passim in iure, ³ formalitas significat ipsam actionem. Interest igitur æternæ legis naturæ præscriptos agendi modos hic inquirere, cum hinc procedat optima morum nostrorum disciplina.

Agens singulare propriis intendit, alienis se non immiscet.

§. I.

Actio partus est essentia, cuius propterea conditionem sequitur, ipsam refert, nec supra natales suos assurgit. Vt igitur res quælibet singularis est & sibi tantum, non aliis existit, ita sibi laborat, operatur quod naturæ suæ congruum est, non attentis aliorum inde profectibus vel incommodis. Sol stans gradibus & temporibus lustrat signa zodiaci nunquam cessante circuitu, nec modum accipit illa motus sui necessitas, licet quædam terræ clymata caloribus torreat, dum alia quæ deserit, lugent, frigoribus, tenebris, & longa sterilitate damnata. Luna vices suas menstruas obit, constanti variatione, surda clamoribus mortalium, qui sic putant illam à defectu, velut è somno terris infaulto, reuocare. Cæteri planetæ similiter suas decurrunt periodos, & in mutuos deueniunt aspectus, tardi, veloces, Retrogradi, suis tantum obsequentes motoribus, alienum enim est à singulis, quid inde terra patiat. Mira quidem celebratur eorum harmonia quæ contrarias inferioris mundi partes reducit in concentum; confusis ordinem & pulchritudinem, morruis vitam, motusque regulares imprimit, sed primi motoris creatoris omnium Dei sapientia, sic ab initio leges dixit in æternum valituras; quibus dum cœlestia necessariò parent, ad vniuersi rerumque singularum bonum, vt summæ bonitatis instrumenta conferunt.

Planta vel arbor, sibi tantum mittit radices, sugit alimentum, ludit floribus ad sui propagationem producit semen, & vt ei parcat rapientium auiditas, fructum quo concluditur, offert in redemptionem. Quod volat, currit, serpit, natat, præliatur animal, id quodlibet aggreditur pro singulari suo & fœtus sui bono; fertur innato sui amore, qui, vt diximus, ⁴ à Deo datus est vnicuique velut tutor & curator ad sui conseruationem. Ad illam reducuntur omnes quæ sunt in animantibus vires & industria, cum enim non ratione, sed sensibus tantum valeant, vniuersalia nec capiunt, nec intendunt, sed

vis

⁴ Supra. l. 2.
§. 1.

vis eorum omnis versatur circa singularia sibi propria.

Reuocat nos ad cor nostrum & antiqua & Christiana philosophia, ut spreis rebus externis, his impendamus quæ nobis propriae sunt, quæ intellectum veritatis luce, voluntatem directis in verum bonum affectibus, perficiant. Nobilissimas illas prouidentia nobis concessit potentias, quibus si legitimè velimus uti, admitimur ad totius vniuersi spectaculum & imperium. Inter tot inconditos rerum casus, securus, immotus, fœlix esse potest sapiens, si recedat intra se, & infra videat, cum ociari volet, fortunæ ludibria, mortalium errores.

Eminentiora dona nobis contulit Christus, scilicet ut simus templum spiritus sancti, ut cor nostrum sanctuarium sit in quo perpetuum laudis sacrificium offeratur Deo, loquentem, & voluntatis suæ circa nos oracula fundentem; audiamus, sanctis olim Anachoretis summa fuit hæc occupatio, à se quidquid prophanum esset, procul pellere; Illis tota vita breuis videbatur, huic comparandæ sanctimonix, ut Deum dignè cognoscerent, amarent, colerent, & augusta mens hominis præstaret hæc nunia, quibus assignantur in cœlo millia millium Angelorum. Datum est nobis, ut filij Dei, nominemur & simus; fœlices si fruamur inhabitante spiritu, & in diuinæ sapientix, potestatis, gloriæ sortem adoptati, ad mortalia degeneri conuersatione non redeamus.

Nesciunt dignitatem suam & naturæ & gratiæ, qui velut nihil habeant in se peragendum, quarunt externa negotia quibus implicentur; falsis rerum imaginibus acti, discurrunt, vagantur; cæco cupiditatum cæstro, in eadem ruentes, colliduntur: plures conueniunt, se nunquam; à plurius liminibus exclusi, neminem ex omnibus, difficilius domi, quam se conueniunt. ° Prædia sua occupari à nullo patiuntur, alios tamen vitæ suæ possessores faciunt; Nemo pœcuniam, quisque vitam diuidit, & adstrictus in patrimonio, profusus est in temporis iactura cuius vnus honesta auaritia est. Curiosi scire volunt bellorum ambiguos casus; aulicorum pendentem fortunam, sectariorum falsa dogmata, familiarum opes, stemmata, coniugia, denique singulorum amicitias & odia, hoc se quisque modo semper fugit. Illis non placet sine agitatione vita, eunt, quia nesciunt consistere; ægris versari cedit in solatium, & sibi nunquam placens animus, quam non habet in se quietem, frustra quærit in aliis. Interim ætas dilabatur, succedunt cani solum quod diu vixerint, argumentum; mors rapit imparatos ob solitam rerum suarum incuriam, & noti nimis omnibus, ignoti sibi moriuntur; ô vanitas hominum humana diuinaque sibi collata beneficia sic profundentium? ô lugenda mors prima, quæ ducit ad secundam & æternam.

° Seneca de breuitate vitæ. c. 20.

Non abnuimus homini publicis aliquando rebus vacandum esse; ad id munus sponte sua ferri præclaras mentes, aurei generis ut existimat Plato,^p & Angelis gradu proximas. Agunt in humana hierarchia, quod separatæ supremæque mentes in cœlesti, purgant, illuminant, perficiunt inferiores, & diuinæ charitatis ardoribus, sic in proximi commodum dilatantur. Quos sic ad hominum regimen, vocat diuina prouidentia, etiam dicit, ut Elisæum duplici spiritu,^q qui priuatis simul & publicis valeat intendere, nec enim licet, ut supra probatum est,^r neglecto propriæ salutis studio, totum hominem rebus publicis impendi. Si vtrumque præstari non possit, præferenda est salutis suæ cura, naturaliter, diuinitus, specialiter unicuique commissa, publicæ dignitati, quæ est ex hominum instituto, & ad quam suscipiendam nemo tenetur nisi in quantum facere potest, deducto scilicet ne egeat; ^s nam & procurator^t non potest cogi, ut suis neglectis rebus alienis prouideat, ne suum ei officium sit damnosum. ^v Eadem ratione qua patientes extremam paupertatem eximuntur à tutelis ^x si se impares oreri iniuncto possint docere: sancti maximum onus publicæ dignitatis intelligentes, nec illi vacare se posse, sine propriæ salutis dispendio; excusationibus vel fuga sibi consuluerunt; ^y quasi valeret hoc in casu quod ab antiquis dictum est, Nemo alteri nascitur, moriturus sibi.

Humanus animus gratis potissimum illustratus, sacra res est, quæ sic venire non debet in mortalium commercium, ut oppignoretur, ut sic loco pretij, ut detrahi, & alienari possit; Dei possessio est, contra quem non præscribit mundus; licet illi naturalia, & ciuilia tractare, sed ut Angelis, quibus propterea nihil de sua fœlicitate detrahitur; Ad humana propitius veniat, sed maiore sui parte, illic sit vnde descendit, ^z quemadmodum radij solis contingunt quidem terram, sed ibi sunt, vnde mittuntur, sic animus magnus & sacer, in hæc demissus ut propius diuina nossemus, conuersatur quidem nobiscum, sed hæret origini suæ, illic pender, illuc spectat ac nititur, Vbicumque sit suus est, rebus non se tradit, sed commodat, nec vnquam sic commodatus ut suas non tractet cogitationes, & se sibi deoque saltem per interualla non vindicet.

^p Lib. 4. de legib.

^q 4. Reg. 2.

^r Supra. l. 5. §. 2.

^s l. 173. ff. de Reg. iur. l. 8. §. fin. ff. de procur.

^t l. 7. ff. quæ. test. aper. x § 6. Inst. de excusat. tutor.

^v D. Thom. 22. q. 185. a. 1. & 2. D. Chryf. lib. 2. de sacer.

^z Seneca ep. 45.

Quod intenditur, opportunè suscipiendum est.

§. 2.

A Gentium naturalium vires, certis quibusdam loci, temporif-
que limitibus coërceri demonstratum est, ^a itaut nihil possint ^{Supra. 1. 7i}
extra sphaeram suæ actiuitatis & quædam in propria tantum cœli so- ^{§. 2. & 4.}
lique positione coalescant. Similiter statis interuallis, nasci, adoles-
cere, proficere, tandem interire: Id ita sensibus est expositum, &
familiare, vt sit extra controuersiam, & qui dictum hunc rebus or-
dinem, ratione non percipit, videat oculis, & probet experimento,
in his itaque non immoror amplius, sed dictis hanc superaddimus
naturæ legem circa temporis condiciones, scilicet quod intenditur
opportunè suscipiendum, vt fœliciter procedat.

Omnia tempus habent, & suis spatiis transeunt vniuersa sub cœ-
lo, inquit sapiens: ^b prius solidatur terra, & ab aquis inundantibus ^{Eccles. 3.}
expurgatur, quam fieret herbarum omnium ferax, prius sua fœcun-
ditate parat fructus in escam, quam creentur quæ his statim indigent
animalia. Nox diem præcedit, ver æstatem, vt in siccitatis suæ anti-
dotum humore turgens terra, calore non tabescat, sed velut fermenta-
rata, masculis superiorum viribus prægnans, fructus suos, suis pariat
temporibus. Etiam sæcula ordine suo decurrere alibi probauimus. ^c
ex D. Augustino: ^d Orbis Monarchiam ab vna gente, in aliam ^{In Apolo-}
translatam pro temporum varietate, sic enim fit pulchrum & decens ^{gia fati vni-}
si temporibus conueniat: similiter legem naturalem, Mosaicam, ^{uersi.}
Euangelicam opportunè datam à Deo, qui nouit quid cuique tem- ^{d Epist. 5.}
pori accommodatè adhibeatur; quid quando imperiat, addat, aufe- ^{Marcellino}
rat, detrahat, augeat immutabilis mutabilium sicut creator, ita mo- ^{& lib. 83.}
derator donec vniuersi sæculi pulchritudo, cuius particulæ sunt quæ ^{quæst. 44.}
suis quibusque temporibus apta sunt, velut magnum carmen cuius- ^{& tract. 38.}
dam ineffabilis modulationis excurrat. ^{in Ioan.}

Artem hanc diuinam imitantur artes omnes humanæ; quis non
videt fabros ferrum tundere, dum calore molefcit; indurare, can-
dens illud aquis mergendo, vt calor ad intra repercussus, ibi consu-
mat quidquid supererat humidi; cæteris metallis quam voluerint
dant figuram, captato fusionis momento. Sic fiunt instantaneæ
præcipitationes in chymicis. Agricultura sationes, messes, vinde-
mias, propagationes & cætera suis quæque temporibus exercet, quæ
si fiant a'iter, non succedunt. Infitiones tunc fœliciter agreditur
cum in infitis est mutua cupiditas vtrimque coëundi vt in verno æ-

Vu ij

^e Hypocra.
lib. 1. aph. 15.
& apho: 12.
lib. 3. apho.
14 & 17. lib.
4. aph. 36.

quinoctio. Tempus est in quo occasio est, inquit hypocrates; occasio autem in quo tempus non multum: medela tempore, aliquando etiam occasione contingit. Vnde Medicina tota est in occasione temporum exploranda, ut sanitatem tueatur & morbos profliget; ut victus rationem secundum anni tempora constituat; inde ferat de morbis, de remediis iudicium: præcipit concocta, maturaque non cruda medicari ac mouere, nec per initia, nisi suomet ruant impetu; obseruandos motus & sudores criticos; sub canicula & ante caniculam monet difficiles esse purgationes, nam illas æstu iam imbecillis & dissoluta natura facile non fert. Denique remedium vel alimentum intempestiuè datum venenum est, & innatas qualitates in contrarium vertit, non satis obseruata temporis ratio.

^f 1. 3. Cod.
Theodosia
de naufrag.

Alcyonès captata occasione tranquilli maris circa brumam nidum ædificant septem diebus, & totidem sequentibus pariunt. Hinc edocti nauæ non soluunt è portu, nisi cum tunc remittit hyems, licet auidis periculi mercatoribus^f propter lucrum, olim prohibebatur nauigare à mense nouembri vsque ad aprilem: Non etiam dant vela ventis, nisi cum secundi sperantur, ex stellarum ortu & occasu cum sole, & ex planetarum inter se syzygiis. Qui in Noruegia ventos vendere dicuntur, non sunt necromantici, sed astrologiæ periti naucleri, qui sciunt regnantes certo tempore ventos, quos Baconius^g vocat statos & anniuertarios eodem tempore, iisdemque in locis flantes, ut sunt Ethæsiæ, procedunt ex eo quod his in locis & temporibus fit magna generatio vaporum. Belli varios casus non ita subirent duces, fortunam non sic volatilem experirentur, si præuiderent ex cælo varias temporum mutationes; interdum caliginem ex solis ortu cum nebulosis ad insidias, serenum ex coniunctione vel fœlici iouis aspectu cum Luna, ad aggressiones & com meatum; pluuias, ex inferiorum & martis aspectibus in signis aqueis & portarum apertione ad quietem & securitatem; gelu à prædominio saturni, ad aquarum & fossarum sine vado transitum.

^g Marfil. Ficin lib. de vita cœlitus comparanda.

Non in publicis tantum, sed in priuatis etiam vel minimis negotiis electiones plurimum valere dicunt Astrologi, & earum proximè docent pluribus editis voluminibus. Obseruatio generalis est ut planeta præsidens intentis, fœlix sit, dies & hora, totaque cœli dispositio faueat actioni, depressis ne noceant infortunis; sic occasionem vocat Plato, temporis florem, qui cito ne marcescat colligendus est; alitem, quam nisi venientem in manus, apprehendas, frustra quæris, cum euolauerit, relicto pœnitentiæ, non emendationi loco. Opportunum hoc tempus obseruatione cœlestium eligendum asserunt, h^h ut in mittendis feminibus sic in cæteris; nam, inquam,

quemadmodum corpus se habet ad locum, atque tempus, ita motus & actio se habent ad tempus, sicut ergo certa quædam corpora, eorumque formæ, certis locis & temporibus coalescunt atque seruantur, sic & propriæ quædam actiones ex propriis quibusdam temporibus efficaciam nanciscuntur, nam ad efficaciam actionis, effectumque debet cœlestis harmonia ad idem consonare; hæc tantam habere potentiam existimant, vt non solum agricularum laboribus, atque medicorum artificiis per herbas aromataque confectis, sed etiam imaginibus, quæ apud astrologos ex metallis, lapidibusque fiunt, virtutem sæpè mirificam largiantur.

Anxium etiam superstitiosum est, liberos & indifferentes actus velle semper ad cœli legem collimare, vbique sibi fingere occasionem quæ rara est, & flos, vt diximus, non in omni temporis parte existens: hæc etiam electio vel exquisitissima, vana fit, si non consentiant quæ habentur in directione, profectio, reuolutione, transitu, potissimum in radice. Vnde sapius eodem vectis nauigio, ex eodem portu soluentibus, diuersa penitus fors contingit. Ciuilis prudentia suas habet electiones minus abstractas, certiores & fœliciores, cum quis, verbi gratia, principem adit, ad ea quæ proponuntur excipienda ritè dispositum; Nocet enim se proferre tunc cum secretum & tenebras affectat; ad serua vocare, curas laxare cupientem; non ad læta, cum infœlices luget successus, nam musica in luctu importuna narratio; sic Horatius mittens olim Augusto Cæsari librum diligenter monebat portitorem, vt adiret eum tempestiuè, ac molissima fandi tempora obseruaret; ad id referri potest, quod Imperatores dicunt, ⁱ ciuitatem Rhodiõrum iniuriam suam, non tam decenter quam serò conquestam esse. In iure præscriptio est legitima definitio temporis, ideo constituta, vt in omnibus negotiis opportunitas cum tranquillitate retineatur, ne quid in Republica vel tardius, vel præmaturius fieret, quam æquum & bonum videretur. Ita læsi repelluntur ab actione, ^k domini à rerum suarum vindicatione, post statutum à lege tempus: Idque non tam in fauorem reorum, & sine titulo possidentium, quam in negligentia pœnam eorum, qui quæ sua sunt opportunè non sunt prosequuti, sed ius suum, velut abdicantes, & pro derelicto habentes, fecerunt alienum. Sic in incertum diu non remanent rerum dominia, & litibus sedatis tranquillior efficitur Reipublicæ status.

In cæteris humanæ vitæ negotiis moras similes occasio non patitur, præceps euolat, & momento pro fœlicibus infœlicia decernit. Iuuat in bellis hostem aggredi fessum ex itinere, castris nondum munitis, acie nondum ordinata; In certamen vocare tunc cum sol

V u iij

Prolemæ:
centiloq.
num. 6.

ⁱ l. Ciuitas.
Cod. de of-
ficio rector.
prouin.

^k Toto tit.
de diuers.
tempor.
præscrip.

vel luna oculos eius nimia luce perstringit, cum eos, conuersus puluis excæcat; cum in illum militat æther, & coniurati veniunt in classica venti; denique quidquid amor insanus, quidquid ambitio, ira, auaritia tentat, eo miserè fœlicius est, quo magis opportunè fuerit susceptum. Ita passiones licet natura sua præcipites, ne frustra sæuiant, seruiunt tempori. O vana pro vanis & malis tanta sollicitudo; hanc vigilantio rem pro rebus æternis exigit à nobis Apostolus. Hortamur, ^{12. Corinth. 6.} inquit, ' vos fratres, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis; Ait enim, tempore acceptò exaudiui te, & in die salutis adiuui te; Ecce nunc tempus acceptabile; Ecce nunc dies salutis: Transeunt non reditura momenta, & nemo recogitat; Etiam si diuina bonitas toties repulsam passa nunquam à conferendis ingrato gratiis desisteret; Instabit morbus qui mentem cum corpore deiiciens, excipiendis donis diuinis efficiet inualidam: Instabit passio, instabit tentatio, quæ totos occupabit affectus, & ad terrena transferet; dum vita differtur, transcurrit, vltimo die finietur, singulis & semper perit. Verum ^{in Psal. 143.} dicis, inquit D. Augustinus, ^m quia Deus conuersioni tuæ indulgentiam promisit, sed dilationi tuæ crastinum, in quo fiat conuersio, non promisit: quam serum est, tunc viuere incipere cum desinendum est; quam stulta mortalitatis obliuio, differre sana consilia in tempus incertum, inualidum, & quo pauci perueniunt. Ideò ne tardes conuerti ad Dominum & ne differas de die in diem, inquit sapiens; ^{in Eccles. 5.} quia quælibet dies est salutis occasio non reditura; alia poterit offerri, hæc perit, relicto, contemptæ diuinæ bonitatis, reatu. Ad mortales sic Dei & sui met oblitos clamat Propheta. ^{in Jerem. 13.} ° Date Domino Deo vestro gloriam antequam tenebrescat, & antequam offendant pedes vestri ad montes caliginosos; expectabitis lucem, & ponet eam in vmbra mortis, & in caliginem. Puncto temporis maxima rerum momenta vertuntur.

Ordinata feliciter procedunt.

§. 3.

Flores sentiunt quidem suum præsentem solem, & spiritibus calore recreatis lætitiâ testantur aperto sinu, quem dum discedit, contrahunt, diligenter captata radiorum ipsos pingentium & perficientium occasione. Sed non ideò minus ordinate procedit natura, vti digesto per caulem alimento, prodeuntibus floribus è gemmis, paulatim figuram speciei propriam, saturos colores, adultam pulchritudinem suo tempore conferat. Varium, incertum, inæ-

quale tempus est , quo se sic ad solem explicant prout fulgidus illuxerit, at vnicuique flori sua determinatur ætas, qua fit herba, tuber, calix sese paulatim pandens, propriis infectus coloribus; hoc ordine semper seruato, etiam in his qui in diem nascuntur, quorum vt vira, sic adolescentia breuior est.

Igitur obseruare licet, immotum quid in mobili, certum in incerto, in contingentibus eundem semper procedendi modum, & inconcussum ordinem; Nam quæ à Deo sunt, ^p ordinata sunt. Sicut enim ^pRoman. 13. ipsum vniuersum stat harmonicè dispositis partibus, sic & motibus, & vt in quolibet composito naturali, partes, sic actiones essentiæ respondentes esse debent ordinatissimæ: Inde procedit pulchritudo, splendor, & decor, non in corpore tantum, sed etiam in actione, nos in admirationem & amorem rapiens, quia sensibilis quædam est imago primæ rationis omnium ordinatricis, nostram, cuius est principium, ad se trahens, perficiens, & in agendis edocens.

Sapientis quidem munus est, vt proximè diximus, ^q obseruare ^qSupra 6.2. cœlestem, naturalem, moralem occasionem, & illi consentire, vt quod intendit fœliciter procedat, sed propterea non recedet à solita morum suorum æquabilitate: Ibit semper vna rationis via, licet non vno gradu, nec vnquam à mediocritate, & ab vltimo suo fine deuiabit. Non erit plantis rigidior, quin captet occasionem solis purè lucentis, vt optimas ad eius radium faciat infusiones; vtetur luna plena ad sationes eorum quæ volet citò ad fructum perducere; silente, vt ligna cædat quæ minus humiditate turgentia, minus in posterum subiacebunt corruptioni: Porriget manus vt excipiat fauentis fortunæ beneficia, & amoris citò desituri largitiones; cum oportuerit decenter personam induet publicam, amico colludet, compatietur, in cæteris explicabit versatile suum ingenium, & ratione non mutata, aliquid pro temporum ratione mutabit. Tunc non tam videtur seruire quam imperare tempori, cum homines & cœlos, elementa, in suos conuertit vsus, & cum didicit Deo in orbe terrarum contingentis ludenti complacere, creaturis suas partes in vniuersi harmonia tenentibus, concinere; eo ipso seruat ordinem, quia nihil fortuitum est, nihil temere fit respectu causæ superioris, sed omnia ratas suas habent rationes & congruentias, cum præterito, præsentis, futuro, licet eas humana mens, non valeat contexere.

Igitur dum vniuerso consentit sapiens, ordinem seruat, tum diuinum, tum proprium, quia sic constituit, sic apud se decreuit, prout feret occasio, conformari. In cæteris religiosè seruabit apostolicum illud præceptum; ^r omnia honestè & secundum ordinem ^r 1. Cor. 14. fiant in vobis: Monet homines agnoscere dignitatem suam, vt quia

præferunt imaginem Dei, qui omnia fecit ¹ in pondere, numero & mensura, per verbum, cuius humana ratio vices gerit in sui & creaturarum regimine; quia sunt complementum mundi, qui tam ordinatissima partium dispositione constat, etiam ipsi suas habere debent ordinatissimas actiones, ne à natura in omnibus ordinatè procedente, dissentiant.

¹ Vide supra lib. 1. l. 16.

² In præfatio. huius libri secundi.

Hic actionum naturalium ordo, in tribus potissimum videtur consistere, 1. vt à minimis ad maiora procedatur; 2. vt actionis progressio continua sit & æqualis, non impetu nec saltibus interrupta. 3. à maximis & præcipuis incipiendum, si debeant esse sequentium principia, fontes & origines. Videmus vndique debilia rerum initia, & solere naturam à minimis ad maiora progredi. Actio quippe motus est, qui procedens ab imperfectis materiæ conditionibus, velut à termino à quo, sensim se promouet ad indiuidui pro sua specie perfectionem. Quam exigua res est, arbor, animal in semine, & quam debilibus, æqualibus tamen incrementis coalescit, formatur, & ad perfectum adducitur. Nam vt supra ³ demonstratum est, agens naturale non potest statim partem sibi penitus similem in quantitate & qualitate producere; si tale quid moliretur natura, vnum agens, absumeret vna generatione, & cito deleret totam speciei dignitatem, quæ in producto non esset similis parenti. At dum genita sensim labore suo perficiuntur, à iis indiuiduis senio deficientibus vel morte sublatis ordine suo succedunt, nihil exundat, nihil deficit in vniuerso: videre licet omnes ætatis differentias in præsentibus; Grator est successiua boni possessio quæ spes plurimas accendit; suis eas implet temporibus, & dum durantem profectum coronat, inuitat.

³ Prouerb. 4. 18.
⁴ Prouerb. 29. 11.

Quod necessitas imponit naturæ, id ipsum prudentia persuadet sapienti, lentè, maturè, obseruatis rerum, locorum, temporum, personarum circumstantiis pedetentim se proferat. Semita iusti ⁴ quasi lux splendens procedit & crescit vsque ad perfectam diem; Fortium spiritum suum profert stultus; ⁵ sapiens differt & reseruat in posterum: sic semper collectas habet in se vires suas, quas, augmenti seruata ratione, dispensat, & sensim elatus subtrahitur infensæ citissimis profectibus inuidiæ. Hinc artem sibi fecit Rhetorica, orationem numerosis contexens periodis; est autem periodus loquutio habens principium & finem per se, & magnitudinem conspectu facilem, nam iniucundum est, & non accommodatum cognitioni quod est indeterminatum; iucundum autem quod determinatum, quia semper aliquid se habere putat auditor.

Secunda motus naturalis conditio, qua fit ordinatissimus, est quod sit æqualis; pari semper tenore fluens; æquas enim vires suas, æqualibus temporis momentis ad iustitiam distribuit. Temperata quæ
vicio

vitio carent, perpetuò sunt similia, inquit Galenus,^a quippe quæ feruare expedit; quæ verò vitium habent aliàs sunt similia, aliàs contraria; vt aqua dum nihil obstat dulcè fluit, ita pulsus, respiratio, in sanis æqualis est; Inæqualiter inæqualis procedit à facultate offensa, arteria scilicet compressa vel humore, vel inflammatione, vel ab alio tumore, nam cum ob angustiam spiritus, diastole vix possit effici, impetu facto, aliquos motus gignit maiores, celeriores, vehementiores: Inæqualiter verò æquales pulsus, fiunt à facultate infirma.

Vt Deus est summum agens^a & summa quies, eo quod in ipso omnes motus naturales vt in fine quiescunt, & omnis potentia in ipso perficitur, vt in actu infinito; sic in naturalibus quo magis motus est æqualis ita plus ad vnitatem accedens, magis cum quiete coincidit; Licet non appareat^b in auro quod mouetur quando est fufum, propter æquabilitatem suæ substantiæ, tamen non propterea minus sed plus mouetur; trochus quanto plus citius & æqualiter transfertur, tanto minus apparet moueri: similiter baculus extremitate carbo in orbem æqualiter actus, brachio circumducente, videtur stans circulus igneus. Sunt hæc quædam simulachra cœli, quod existens corpus sphericæ figuræ omnium æqualissimæ, etiam sic æqualiter voluitur motu tam regulari, vt visu deprehendi non possit, sed memoria quæ præteritum terminum reuocat, & confert præsentis. Sydera^c tacito supernè labentia cœlo, velocitatem suam sub specie stantis atque immoti operis abscondunt; quanta rerum turba sub hoc silentio euoluitur? Ita volunt aulicum, otianti, vacanti similem esse, tunc potissimum, cum præter omnium æstimationem grauissima molitur. Hic motus tanto magis fallet zelantium oculos, quo fuerit æqualior, & sibi semper pari ratione temperatus: homini proprius est,^d qui ex parte suæ temperatissimæ complexionis, non habet superexcellentiã alicuius passionis animæ, quam habent cætera animalia, secundum quod deuiant ab hac æqualitate, vt Leo in audacia, canis in ira, lepus in timore; propterea quandiu ratione, non passione ducitur, medius placidè fluit inter defectum & excessum, motu qui vt in cœlo, vt in indice horologij, vt in crescente corpore, vt in alluionibus,^e non est perceptibilis quia æqualis, nec deprehendi potest, quid quolibet momento adiiciatur. Fit itaque transitus quidam insensibilis à minimis ad maxima mediis illa contemperantibus, sicut in coloribus Iridis,^f & in elementis immediatè sibi iunctis, & subtilis commissura diuersorum dum subit velut identitas, illudens oculis inuidiæ, vim eius nociuam minus experitur.

Tandem ordinis hæc est tertia conditio, vt primo fiat id quod sequentibus debet esse loco fundamenti, principij, vel originis,

X x

^a Metho. med. lib. 8.

^c Card. Cusa. de docta ignor. lib. 1. cap. 23.

^b Id. excitatio. lib. 10. cap. 11.

^c Senec. 4. de benef. c. 23.

^d D. Tho. 1. 2. q. 46. a. 5. ad 1.

^e §. 2. Inst. de rer. diuifio.

^f Vide supra lib. 1. l. 3. § 3.

etiam si nobilissimum & præstans videatur superare nascentis rei infirmam conditionem. Non enim excedit vires agentis vniuersalis, quod sic operi suo in futurum prouidet, & vt rotæ diu postea volvendæ vim maximam imprimit. Sic Deus incæpit mundi creationem à cælo sine cuius influxu non mouerentur inferiora, sic Iudæis primò legem dedit illis dominaturam, cælo & elementis attestantibus, illamque multis statim confirmauit prodigiis. Sic natura corporis nostri formationem orditur à cerebro, corde, hepate, ab his nobilioribus partibus, vnde pendet cæterarum vita. Laudant politici nouum Principem, nouis statim legibus, quæ mouenda sunt, mouentem, vt deinceps nihil timeant, multa sperent subditi. Volunt Stoici & sapientis animum generalibus primùm decretis imbuendum, quibus ad totam vitam instruat, & vnde discat, quid in quacumque re faciendum sit. Incæpit Christus doctrinam suam ab hoc decreto, quod mundanorum sensu summum est, & vnde pendet totius perfectæ vitæ securitas. Nisi quis renunciauerit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus: statim extirpat improbas cupiditates, quæ hominem cælo natum mortalibus affigunt; soluit compedes, vt liberè possit ad diuina transferri. Huc pertinet quod diximus ^b necessariis prius prouidendum; externis nostra, corporeis spiritualia, vtrisque diuina præferenda, & hoc vnum esse necessarium, cui, cæteris postpositis incumbendum est; & quo posito cætera fœliciter adiiciuntur. Si primò quæramus regnum Dei & iustitiam eius, quærenti dabitur; ^c habenti quod summum est, nihil poterit deesse, hic est ordinis huius diuini semel in animo positi fructus, vt qui Deum rebus cæteris anteponit, à Deo super omnia constituitur. ^d

^b Senec. epist. 94.

^a Supra. 1.2. §. 5.

^c Luc. 11. 9.

^d Math. 24.

Simile non agit in simile.

§. 4.

VIs hæc imperans quæ legem modumque dicit actionibus, siue procedat ab essentia, vel à loci, temporis cæterisque circumstantiis, inuicta quædam est necessitas motum adamantino clauo sistens, vt rebus ita positis aliter fieri sit impossibile. Superest alius coërcitionis modus ex amoris imperio liber, vt scilicet integræ solutæque potentæ se non explicent, sed contineant cum occurrit quod amatur; & simile non agat in simile, nam similitudo est initiata, licet non absoluta penitus identitas, eius tamen vultum, colores, vella præfert, vt hoc initi fœderis signo tardet impetus, & ad vnionem

alliciat. Sicut ergo nullum ens agit in semetipsum actione destructiva, ita nec in sibi simile, armantur enim qualitates in eas tantum quas experiuntur esse sibi contrarias, & cum quibus compositæ detrimentum si non inferant, patiuntur.

Cum agens intendat producere sibi simile, nullus actioni locus, quia nec finis relinquitur, ipsa similitudine iam in obiecto naturaliter posita, vim omnem vltro præueniente. Similia sunt, vt proximè dicemus, velut effusæ lucis partes quæ sublato quo diuiduntur impedimento, mutuis in se confluunt affectibus, se complectuntur, vnum fiunt actu, sicut vnum sunt relatione, sub vnius ideæ præsentis conceptu. At prius est res sibi non esse contrarias quam vnitas, ideo contrariæ quæ venire debent in vnionem, vt elementa, sensum in finibus suas deponunt hostiles qualitates, & vicinis induuntur. Sic homines ciuilem auspicantes societatem primum hoc iustitiæ præceptum & munus posuerunt, nulli nocere, ¹ alterum non lædere, ius suum cuique tribuere. Ius naturæ est, inquit lex, ² vt nemo cum alterius damno fiat locupletior.

Prohibitionis huius æquitas duplici nititur ratione, & consideratione tum hominis singularis, tum quia ciuis est & corporis Reipublicæ pars. Vt caloris, inquit Plato, ³ proprium non est frigefacere, neque siccitatis humidum reddere; sic iusti opus non est aliquem iniuria afficere, sed cum bonus sit bona conferre. De S. Ioseph dicit scriptura, ⁴ cum esset iustus sponfam, quam prægnantem inuenerat, vt læsæ castitatis ream noluit traducere. Ita legibus ⁵ sancitum vt nemo inuitus agere cogatur, sed licet sua quilibet renunciare possit. Quo maior integritas, & dignitas personæ, eo minor esse debet inclinatio ad alteri nocendum; caderet enim è gradu suo, nam cum iniuria afficere & affici vtrumque malum sit, inquit Aristoteles, ⁶ eo quod soluitur mediocritas, peius tamen est iniuria afficere, quippe cum id vitium sit, & vituperabile, at iniuria affici vitium non est. Sic Demonax Philosophus apud Lucianum ⁷ gloriatur, quod nulli vnquam litem mouerit, nulli negotium fecerit, ipse hostis nemini. Viri clarissimi ⁸ propter honorem non possunt deferre ad fiscum hæreditates ab indignis possessas. Episcopi ⁹ non possunt cogi ad perhibendum testimonium. Christianis ¹⁰ non licet Iudæos aut paganos quietè degentes, nihilque tentantes offendere, nec eorum bona rapere sub pœna dupli; Beneficia principis ¹¹ in nullius iniuriam tribuuntur. Non debet Ecclesia ¹² suscipere quæ filio exhæredato sibi offeruntur.

Ideo male differit apud Platonem ¹³ Glaucus hanc iustitiæ legem, vt nemo alteri noceat inde natam, quod primum iniurias inferendi & se mutuo cædendi datâ naturaliter licentia experti sint homines plus esse in patiendo mali, quam in inferendo boni, sic non inferen-

X x ij

¹ l. 1. 10. ff. de iust. & iur. ² l. 206. ff. de Reg iur.

³ lib. 1. de Republ.

⁴ Math. 1. ⁵ Toto tit. Cod. vt nemo inuitus l. 4. C. de pact.

⁶ Moral. nicomach. lib. 5. in fine.

⁷ Dialogo Demonax.

⁸ l. 18. ff. de iure fisci.

⁹ l. 7. Cod. de episc. & cler.

¹⁰ l. 6. Cod. de pagan.

¹¹ l. 4. Cod. de ema. liber.

¹² Can. quicumque 17. q. 4.

¹³ Lib. 2. de Republ.

^al. 3. ff. de iust. & iure.

^bl. non debet. de Reg. iur.

^cl. 1. ff. de aqua & a- quaz.

^dl. Fluminū ff. de dam. infe.

^el. 13. ff. de seruit. vrb. præd.

^fvidelib. 2. l. 2. §. 4.

^gl. 2. Cod. de condict. furti.

^hl. 1. Cod. quando lic. sine iudi.

das iniurias lege lata statuerint; Responderi potest homini non esse naturalem iniurias inferendi licentiam cum, illi noceat, cum rationi quæ magis viget in probis, aduersetur; cum dissoluat ad quam nativum domesticam civilemque societatem, & nos efficeret ferociores ipsis Leonibus qui non læviunt in Leones, sed ob naturæ similitudinem sibi sunt innoxij. Cum inter nos cognationem quandam natura constituerit, inquit lex, ^a consequens est hominem homini insidiari nefas esse, quæ sunt alterius inuadere, sic enim solueretur humani generis communio, sicut interiret corporis integritas si validior in eo pars cæterarum substantiam & vires ad se traheret. Hinc populorum omnium legibus & iure gentium receptum est vt alteri per alterum ^b iniqua conditio non fiat, in aquarum ^c ductu, in arborum plantatione, ^d in parietibus ædificandis, in itinere producendo, ^e si enim via per fundum alicui concessa est, fieri debet ea parte quæ minus afferat detrimenti. Hoc in innumeris casibus spectant leges, hanc volunt innoxiam esse civium societatem, quam qui dirimunt, eos morte, exilio, vinculis, cæteris pœnis coercerent.

Inde fit vt cum tam iure naturali, quam gentium distincta fuerint rerum dominia, ^f præcepta decalogi prohibent proximi bona concupiscere, furari, mœchari, falsum testimonium dicere, hominem occidere. Ius civile duplicem ^g in fures dat actionem, scilicet rei persecutoriam & pœnalem: fur vim infert dolo, qui cum difficilius possit præcaueri, crimen auget; iustis titulis parta iniuste sibi vindicat; inter ciues agit vt hostis, dum de viris bonis & industriis prædas refert, & congestis pro sui tutela criminibus rapinam defendere solet homicidio. Propterea ne tantum scelus maneat inultum, leges ^h publicum ius gladij concedunt dominis contra fures nocturnos, & diurnos armatos telo vt se defendant.

Homo præcipua sui parte constans anima spiritali simul & immortalis, vivit in civili mundo potissimum spiritali vita, scilicet fama, qua fit supra locum & tempus, vbique & apud posteros immortalis. Illius virtuti quem fama celebrem effecit vltro se concedit fortuna; huic accedunt diuitiæ, dignitates, in consiliis, in rebus sceleriter peragendis splendor inuidiæ nebulas omnes discutiens. Vnde si nulli nocendum est, in singulis humanæ vitæ bonis, cauendum præcipue ne quis lædat alterius famam bonorum maximum, quo sublato cætera concidunt, velut arbores succisis radicibus, ædificia subductis fundamentis.

Difficilis quidem est huius illati damni reparatio, sed alius occurrit casus in quo fit impossibilis, cum scilicet aliquis ira vel odio furens humanum fundit sanguinem; mors enim ideo timenda, quod inducat bonorum omnium temporalium absolutam sine restitutio-

nis vlla spe priuationem. Læsæ diuinæ maiestatis crimen est præter prouidentia suæ decretum, militem statione, ministrum officio, sacrilegium est sacerdotem hunc suum ministerio summouere, gratiarum futuris largitionibus subtrahere, morte corporis præmatura secundæ morti fortassis animam addicere. Horrendum homicidij crimen, speciem humanam in alumno, familias in prole, Rempublicam in ciue, matrem Ecclesiam, Deum patrem in filio & in imagine extrema non reparabili lædens iniuria. At nunc proh dolor, madet orbis mutuo sanguine; ad vnus aut alterius arbitrium tot hominum millia in mutuam ruunt perniciem. Homicidium cum admittunt singuli crimen est, virtus vocatur cum publicè geritur, impunitatem sceleribus acquirit non innocentia ratio, sed sæuitia magnitudo: ludunt Principes humano sanguine, & diuinum opus cui seruiunt cæli & elementa, exponitur igni ferroque ad insolescentis potentia spectaculum. Non est huius instituti recensere læsiones omnes, quæ corpori, famæ, bonis inferre solet humana peruersitas, de his habentur amplissimi tractatus apud Iuris Consultos & morales Theologos; sufficiat hic indicasse naturale ius quo tenemur nulli hominum nocere, omnibus quantum fas est opitulari, cum humana natura tot laborans infirmitatibus, tot ærumnis circumsepta stare non possit absque mutuis auxiliis.

STANT OMNIA MUTVIS AVXILIIS.

Lex 8.

Gentium naturalium potentiam limitatam esse, multis iam probatum est argumentis¹ quibus & illud licet adicere, quod omnia non propriis sed mutuatis & auxiliariis viribus conseruentur & agant. Indigentiam arguit externa sic in subsidium assumere; impotentiam ab aliis assumi, nam ex mixtione fit alteratio, & quidquid actiua vel passiuua necessitas adiecerit demit aliquid ex indiuiduis propria non communicabili conditione. Sic adoptio probat in adoptante prolis, in adoptato facultatum inopiam, & hoc ciuile remedium, vtriusque fortunæ laboranti subuenit. Hunc rebus ad se mutuo respectum impressit omnium creator Deus, qui voluit illas esse non solitarias, non recisas ab aliis, sed vniuersi partes, quæ suas essentias & vires acciperent, prout decuit ad sui totius optimam, pulchramque conformationem, ad æternitatis imaginem, in generationum fluxu conseruandam; Igitur illæ compositi conditiones singulis assignant proprias in specierum gradu virium differen-

¹ Supra lib. I. l. 7.

Xx iij

tias; essentiis & actionibus limites ponunt, quatenus respectu cæterarum, attolli, deprimi, misceri debeant; sicut notæ musicales imponunt singulis vocibus modos, flexus semiuiuos aut liberiores, etiam silentia tunc cum conferunt ad totius harmoniam.

^m D. Thom.
1. q. 3. a. 7.

ⁿ lib. de mūdi creatio-
ne.

^o Athenz.
lib. 8. cap.
vltimo.

^p D. Thom.
d. loco.

^q Arist. 2.
ethicor. cap.

^r 1. Cor. 12.

Generaliter in compositis est actus & potentia, ^m eo quod vna partium est actus respectu alterius, vel saltem omnes partes sunt in potentia respectu totius: Confluunt omnes, vt ex illis fiat aliquid perfectius; nam perfectio bonitatis creatæ non inuenitur in vno simplici, sed in multis. Ita si mundus, ex Philone ⁿ conuiuium est homini nascituro prius à Deo præparatum, simile dicendum est de cœnis illis antiquis ^o quas collatiuas vocabant, eo quod ad illas instruendas, quilibet conuiuarum, aliquid de suo conferebat. Creaturæ latentem quam habent à creatore suo dependentiam testantur hoc inter se mutuo commercio; non sunt, non agunt absque cœlo, elementis, similibus & dissimilibus concursu, quanto minus stare possunt sine primo actu, primoque motore Deo: Ipsa perficiens illas interna vel externa compositio notat indigentiam naturæ sibi non sufficientis, actu potentiaque consistentis; vnde Deus ^p procul à potentia, æternus, infinitus, primum ens, prima causa, purus actus, etiam procul est à compositione; Cætera omnia, elementa, mixta in mundo, homines in ciuili societate, sunt velut partes vnius corporis singulæ distinctis dotatæ virtutibus in mutuum auxilium; ædificator accipit opus à futore, ^q futor ab ædificatore, reductis vtriusque operibus ad æqualitatem. Non dicit oculus pedi nec manui ^r non indigeo opera tua, cum magis necessariæ sint partes, quæ videntur viliores, nec stet gradus superior sine infimo, vt nec domus sine fundamento, ne quid velut minus dignum excludatur à communione, & vt splendoris defectus operis vtilitate compenseretur.

Inferiora dant vt accipiant.

§. I.

Agunt omnia, & formæ cœlestis beneficio, parentis morus irrequietos quantum fas est, æmulantur, licet agendo vires suas & profundant & exhauriant. Illis remedium est, quod indigentia suæ conscia, plus agunt ad prædam colligendam, quam ad beneficium conferendum, & saltem vbi contingit virium æqualitas quantum dant, tantum accipiunt. Sic in se mutuò transmutantur elementa, ^r & mira permutationis æquitate, per tot sæcula, per tot corruptionum & generationum fluctus, nihil exundat, nihil deficit in singulis, sed tenent regiones suas eadem quantitate & qualitate qua prædita fuerint nascente mundo.

^r Arist. de
generat. &
corrup. lib.
2. c. 6.

Fiunt omnia ex omnibus, ex aqua aër, ex aëre aqua, ignis ex aëre, ex igne aër, ex aqua terra, ex terra aqua; Nihil deficit quod in se redit; omnium elementorum alterni recursus sunt, quidquid alteri perit, in alterum transit, & natura ^t partès suas velut in ponderibus constitutas examinat, ne portionum inæqualitate turbata, mundus præponderet. Mare non deficit in exitu aquarum ab ipso, & elevatione euaporationum, ^v quia redit ad ipsum tantum, quantum ab ipso recedit, si enim per euaporationes mutatur in aërem ex parte meridiei, tunc tantundem conuertitur in ipsum de aëre ex parte aquilonis; mutatur in aërem aliquid de ipso in æstate, redit ad ipsum tantundem in hyeme, sic nubes & cæteræ impressiones humidæ in ipsum refunduntur. Ideo mare non crescit, quia quod influxit non in suum vertit, sed protinus reddit, occulto enim itinere subit terras, & quod palam venit secretò reuertitur, colaturque per diuersos anfractus. Si quando terras inundat mare, in medio mari terræ enascuntur, velut paria secum faciente natura ^x quæque hauserit hiatu, alio loco reddente.

^t Seneca natural. quæst. lib. 3. c. 10.

^v Albert. Magn. meteor. lib. 2. tr. 3. c. 13.

^x Plin. lib. 2. cap. 86.

Cum terra arida & sicca constare per se non possit sine humore, nec rursus stare aqua, nisi sustineat terra, mutuo implexu iunguntur: similiter in quolibet mixto, humidum continuat siccum, & siccum terminat humidum; se habent in mixto sicut obsonia ^y & condimenta in cibus, vtrumque enim constat per alterum, se habent sicut farina & aqua, per aquam farina conglutinatur, ne ventis sit ludibrio, & aqua per farinam, ne diffuat, sistitur; sic accidentia substantiis inhærent, ac per ea substantiæ recipiunt, partium dimensionem, figuram, vires, actiones & passionés unde perficiuntur. Diem & noctem Theodoretus ^z contemplatur velut sorores, quæ temporis spacia ad hominum vsus inuicem mutuuntur, simul & beneficè reddunt. Nam illufcescente vere, quando multi admodum hominibus circa sua opera labores exoriuntur, dies horas mutuo sumit à nocte, & paulatim eas recipit, ne nimio augmento eis noceat, tum vbi ad medium æstatis peruentum est, eas paribus interuallis restituit, donec fiant in æquinoctiis pares.

^y Albert. Magn. meteor. lib. 4. tr. 2. c. 2.

^z Oratio: 1. de prouidentia.

Hinc iure gentium introducta fuit permutatio, ^a qua rem quam à me poscis volens tibi concedo, sub ea conditione, vt aliam quam à te peto pariter mihi concedas, vtriusque tacita apud nos facta æstimatione. Hic est antiquissimus omnium contractus ab omnibus populis receptus, antequam percussus esset. forma publica nummus, qui posset esse pretium indifferens rerum omnium; etiam distinctus contractus empti, venditi, locati, conducti, denique totus ob rem dati tractatus, ^b pertinet ad permutationem, & ad quatuor illas species contractus innominati, do vt des, facio vt facias, do vt facias,

^a §. item pretium Inst. de empt & vendit.

^b l. naturalis ff. de præscrip. verb.

c. l. natura.
cod.

facio ut facias; ex quibus datur actio præscriptis verbis cum certa non potest assignari; natura enim comparatum est, ut plura sint negotia quam vocabula.

^d Vide supra
l. 2. §. 1.

^e Alexa. lib
2. c. 5.
^f l. 1. ff. de
iure dot.

^g l. Fin. ff. de
emancipa.
^h §. 1. Inst.
de testam.
ordin.

ⁱ Cicero. pro
muræna.

^k Seneca de
beneficiis
lib. 4. c. 2.

^l Ib. lib. 1. c.
12.

^m ff. de ope-
nis libertor-
um.

ⁿ lib. 1. feu-
dor. tit. 1. §

^o l. 14. in f.
ff. comm.
diuid.

^p In Eury-
phrone

^q Censorin.
de die nata.
li. c. 1.

Dando & accipiendo totum civile negotium, priuatum, publi- cumque peragitur, & ut in natura, sic in politicis nihil fit ex nihi- lo, nullæque præstantur operæ, si non subsit aliqua commodi per- cipiendi spes. ^d Propterea Romani liberrimas etiam liberalissimas actiones celebrabant sub emptionis specie, nuptias per coëmptio- nem, ^e nec illa fictitia tantum sed vera censeri debet, per donationes propter nuptias; per dotem ^f quæ marito datur ad onera matrimonij sustinenda, per tot conuentiones rigidius quam in agrorum vendi- tione seruandas, denique per corporum permutationem. Sic fiebant olim emancipationes ^g per æs & libram; sic testamento scribebatur hæres, qui propterea dicebatur emptor familiæ, ^h sic liberabantur à sacris res, & prophanæ fiebant per coëmptionem sacrorum, ⁱ ad quam faciendam erant olim senes constituti.

Iactent licet Stoiçi beneficium sine spe paria recipiendi tribuen- dum esse, ne transeat in formam crediti; ^k sibi met aduersantur, cum dicunt æquissimam esse querelam ingratiitudinis; cum monent ^l ut sicut decoctoribus & prodigis pecuniam non credimus; ut semina in solum effœctum & sterile non spargimus; sic beneficia sine delectu indignis & ingratis non esse conferenda, hoc enim esset illa non da- re, sed proiicere. Monent etiam danda quæ maneat, & quæ ante oculos posita recipientis euanescentem memoriam refricent, obli- uisci non sinant, authorem ingerant; ad quid hæc nisi subesset spes recipiendi? Feuda dantur sub fidelitatis & officiorum præstando- rum iuramento, ut olim libertates, sub operis conditione; ^m ita fœ- minæ ⁿ non succedunt in feudum ut masculi, quia sunt inhabiles ad seruiendum Domino, qui semper retinet directum dominium, & utile negat vasallo, quoties ab officio defecerit. Tam naturale est dando recipere, ut si socius ^o qui operas suas confert in societatem, paciscatur ne partem suam commodi petat, effectu tolletur societas. Similiter quidquid dicant viri fortes se pro Republica deuouerunt, dum se belli periculis obiciunt, & dignitatum onera sustinent, ad ea fe- runtur duplici præmio prouocati, honoris scilicet & stipendiorum.

Plato ^p dicit inter Deum & nos exerceri mercaturam quandam, ut nos vota, ille sua conferat beneficia; Non quod nostris indige- at, ^q sed quia talis est hominum fors, talisque ad Deum relatio, ut ab eo dona maiora recipiant, cum fuerint ad eum sinceris affe- ctibus conuersi, sicut conuerti debent in solem ut frui possint eius aspectu. Quantum erga nos amor Dei qui cum nullis indigeat, no- stra querit à nobis, nostri causa; præceptis inuitat, trahit vrget nos
ad

ad se, vt taliter dispositos fœliciores efficiat, ideoque vult vt pater, sub illo pietatis titulo, à nobis coli & adorari. Prouocat nos ad dandum spe recipiendi, date inquit, ^r & dabitur vobis, qua mensura ^{Luc. 6. 38.} messi fueritis remetietur vobis, tum ne ad charitatis officia tepesce-
ret affectus, & ne quisquẽ suis contentus viuat, si paria tantum datis recepturus sit, pro rebus minimis ex charitate præstitis ingen-
tes in cœlo thesauros, centuplum in hoc & alio sæculo promittit.

Sic Christus ^r qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem, vbique ^{Hebreo. 12} suos excitat ad tolerantiam laborum spe futuri præmij; sic Apostolus ^r exultat in angustiis, certus quod sibi reposita est corona iustitiæ, & ^{2. Timot. 4} sic fideles hortatur, stabiles estote, ^{1. Cor. 15.} abundantes in opere Domini, ^{Rom. 12.} scientes quod labor vester non est inanis in Domino; & audet mus-
citare nouatorum turba, quasi Christiano sit indignum, operari pro-
pter retributionem. O vana, ô prophana spiritualia profitentium opi-
nio? plus sapiunt quam sancti, quam Apostoli, quam ipsemet Chri-
stus? spem Theologicam virtutem vocant in crimen? si Deus sum-
mum bonum, & vltimus noster finis est, non licebit in illum inten-
dere, illum amare, amando dum frui non licet, desiderare, spe gau-
dere? ^r si heroicum est ad virtutem propter ipsam venire, sanctum
est ad Deum, sanctum sanctorum, propter ipsum possidendum, fer-
ri. Aut nihil amandum, aut nihil sperandum, si non amatur, si
non speratur Deus qui summum bonum est? Etiamne sic superbit
homo, vt pudeat ipsum operari propter Deum, in quem desiderant
Angeli prospicere; Vt se demittit qui agit propter bonum infra se
positum, se sustollit quantum fieri potest, agens vt possideat sum-
mum & infinitum bonum, ad quod ipsomet decernente, disponente,
trahente, factus est. Contra non repellunt in se motu naturali ten-
dentia; & quomodo Deus repellet tendentem in ipsum animam
motu quem ipsemet gratia sua impressit, bonitatis suæ radiis, pul-
chritudinis suæ splendore promouit. Dum mihi volo Deum fruën-
dum, non meipsum amo, sed Deum cuius sic impleo voluntatem,
quæ me ad se creauit; me prius amanti, vocanti, trahenti, volo me
totum tradere, cupio statum in quo me perfectè possideat & me to-
taliter ipsi adhærentem bonitatis suæ participem efficiat: Sacrum est
illud, beatorum in æternitate commercium, vt se totos in Deum ef-
fundant, totos se semper beatiores recipiant, increata bonitate. crea-
tam in immensum crescentibus donis superante.

Dantur Superflua pro necessariis.

§. 2.

A Qua propriæ suæ humiditatis excessu laborans, hinc inde vaga diffluit, dispersa consumitur, sibi que sic relicta, dupliciter peccat in naturam, quæ vult singula conseruari, nec indeterminate profundi. Similiter in terra siccitatis innatæ sibi vitio; dum singulæ partes in se contrahuntur, à similibus dissident, ita non fit omnium vnio, sed dissolutio, dum puluis effectæ, ventis exponuntur, iam propriæ suæ repugnant siccitati, quæ facile proprio termino, difficile alieno continetur. Igitur aqua superfluentem in se humiditatem communicat terræ, vt terminetur; terra excipit illam sua siccitate, vnde tumescens, partes suas dilutas extendit vt se tangant, sibi met velut glutino adhærescant; concrecant, aquis hospitibus dubium gratiam magis debeat, an conferat. Ita cor inardescens iunato suo calido & sanguine spiritibus ebulliente, suffocaretur, si non elaboratum aërem acciperet à pulmone, qui vicissim nimis rarus tabescens vanesceret, nisi hoc benefico calore, sanguine, spiritu, per venam arterialem assidue reficeretur; Ita se temperant respectu nostri planetarum influxus, cum Iupiter ligat Saturnum, Venus martem, & inferiores superiorum vim, complexionem nostræ minus consonam, in concentum adducunt.

Confluerent similiter orbis terræ partes, & varias dotes quas habent, sub diuersa cœli positione conferrent, vt fœliciorum abundantia, à sole magis remotarum indigentiam subleuaret, nisi materiæ suæ pondere, suis locis fixæ & immotæ retinerentur. Quod tamen habent, vitæ necessitatibus & delitiis conueniens, quantum illis licet, donant, dum exponunt sumere volentibus, magna que naturæ prouidentia factum est, vt motus qui deest illis ad afferendum, datus sit animalibus cum mira sagacitate, ad hæc bona, licet remotissima quærenda, sibi que comparanda; eo feruntur instinctu, turtures, hirundines, philomelæ, cõtornices, & aues cæteræ peregrinæ dum autumnio, præuisa imminentis hyemis sæua tempestate, transmigrant in fœliciores terras, sequuntur solem, qua parte liberalior est, ita vernum & æstiuum tempus efficiunt sibi perpetuum. Cum suo sole redeunt ad nos tum sanis corporibus externarum regionum medicamentis, tum doctæ securæ que quod eadem à notis sibi sedibus celeri volatu repetent, si premat necessitas,

Docuerunt homines natiuo solo non contentos, mundum lustrare,

nouitatis etiam utilitatis desiderio; nosse quæ sibi à Deo donata sunt; sparsos hinc inde veritatis radios, & summæ bonitatis fructus colligere, nam illis ad hoc omnes terras aperuit natura. Inde commercium ab omnibus populis ab ipso mundi exordio frequentatum est: quid enim magis naturale, quam commoda quæ præsens negat locus vel tempus aliundè venari, è regione quæ fame laborat in ferriorem transmigrare, Id fecerunt singuli vt patet multis sacræ scripturæ locis; ² Id fecerunt nationes integræ: Græci se in Galliam ^a immiserunt; Græciam Galli, populi septentrionales, Hispaniam, Galliam, Italiam, irruptione facta tenuerunt, vix inuenies vllam terram, quam etiam nunc indigenæ colant; permixta omnia & insiritia sunt.

^a Gen. 26. 46.

Ruth. 1. & c.

^c Seneca. in consolat. ad heluid. c. 6.

Huic transmigrationi omnibus animantibus communi, & exilio quod imponit necessitas medetur commercium, nam locis non mutatis ad vnus regionis subleuandam indigentiam cæterarum bona confluunt: Cum vnaquæque singulare quid proferat, & abundet eo quod aliis negatum est, rebusque non vtendi tantum necessitas, sed voluptas, etiam sterilis raritas pretium posuerit apud homines, omnium auidos, necessaria iucundis, iucunda necessariis facillè permutantur. Nulla nunc est regio ad quam Cereris & Lyæi dona non peruenerint; transferuntur ad hunnos vsque, vina, frumenta, lanæ vestes, pro pellibus; Aurum, gemmas, aromata, medicamenta, serica mittit ad nos oriens; pro ferro, canabe, lino, arrefactis apud nos communibus; Ad humanæ vitæ necessitates & delicias confluunt in vnum diuersa, & negotiatorum beneficio, orientalem & occidentalem Indiam habemus Parisiis, omniaque sunt in omnibus.

Vndè meritò mercatores censentur velut necessariae partes ciuitatis, ^b potissimum hi qui longis nauigationibus lustrant orbem, & vndique salutaria colligentes, transportant ad suos. Habet Plinius, vt miraculum nasci herbam quæ contusa, ventos procellasque recipiat & prouocet; paucis diebus adnaueat Ægyptum Italiam, Italiam Galliam, Septentrionem orienti; vtrò citroque portet orbem terrarum; quis, seclusa consuetudine non miteretur artem hanc, quæ simul efficit hominem piscem & volucem, sicco vestigio super fluitus ambularem, quæ venos velut equos currum trahentes habentis moderatur, & loco currus arcem, cum suis bellicis instrumentis munitissimam, urbem portabilem, urbium fortem, prouidamque nutricem. In primis ideò Romæ percussis nummis ex vna parte insculpta videbatur Iani Legislatoris effigies, ^d in altera nauis, quod legibus & mercatura constet ciuitatis scèlicitas, & Germani ^e Mercurium negotiationi præsentem colebant, eius signo in modum Liburnæ figurato. Tam necesse visum est hoc nauale commercium, vt iudices

^b Arist. pol. l. c. 7. & lib.

4. c. 4.

^c In proximo lib. 19.

^d Plutatch. in problem. Roman.

^e Tacit. de morib. ger.

Y y ij

^fl. 6. C. de
naucles.

^ll. 3. Cod.
Theod. de
naufrajiis.

^hl. 4. C. de
commer. &
mercator.

puniantur ^f qui tempore nauigationis permittunt Naucleros in suo territorio degere; postea quæstus insatiabilis cupiditas, audacius quam deceat homines exposuit mari, ut oportuerit illos continere legibus, quæ nauigationes per hyemen ^g velut nimis periculosas prohibent, & certis illas limitibus ^h circumscribunt, ut ultra vagari non liceat.

Quamuis sibi prius quam Reipublicæ nauigatio consuluerit, & mercatorum vota tota sint in congerendis pecuniis, fœlix exitit auidia quæ dedit occasionem optimas leges, fideique Christianæ documenta ad barbaros, & incultas prius nationes transportandi. Si dari debent superflua pro necessariis aduertat prædicator, quantum in urbibus Christianis abundant conciones, ut iam assiduitate viluerint, & ad illas non discendæ veritatis zelo, sed ad curiositatis & eloquentiæ spectaculum fiat concursus. Propositum videtur non prodesse, sed placere, eo fortè titulo quod prodesse non possunt, nisi placuerint: Inter hæc cum dignitates negotiatur ambitio, cum à theatris & foro parum distet veritatis Cathedra, num euacuatur Christus? num semen illud verbi diuini ideò non coalescit, quia non dispergitur? nec enim iam in urbibus est irrigatio, sed inundatio, & sterilis quædam vligo. Dum illic Verbum Dei superfluit, Rustici velut paruuli petunt panem & non est qui porrigat eis; quot scimus nationes barbaras Christianæ veritatis auidas; ad illas lucri causa concurrunt mercatores, & ad lucrandas animas Christo non properabunt Doctores? qui hoc Apostolico fungi voluerit munere, dabit superflua quia ipso abeunte non deficiet his in partibus prædicatio, at reportabit necessaria, salutem scilicet animarum, pro qua alligatum se spiritu ⁱ dicebat Apostolus; si euangelisauero non est, inquit, mihi gloria, ^k necessitas enim mihi incumbit, Væ enim mihi est si non Euangelisauero.

^lA&. 20. 22.
^k 1. Corin. 9.

^l De Verbis
Domini. ser.
5.

Eadem ratione Christiani prouocantur ad charitatis corporalis officia, non coguntur, inquit D. Augustinus, ^l diuites pauperum cibis vesci, vtantur consuetudine infirmitatis suæ, sed doleant se aliter non posse; si consuetudinem mutant ægrotant, vtantur superfluis, dent inopibus necessaria, vtantur pretiosis, dent pauperibus vilia. Plurimum indulgetur ut delitiæ transeant sub titulo necessitatis, sed saltem quod superfluit, quod sublatum nihil detrahit victus commoditati, etiam splendori, detur pauperibus. Illis subueniendo, verè das superflua, etiam nociua bona temporalia, recipis spiritualia ad huius vitæ veram fœlicitatem, & alterius spem necessaria. An non superfluum est quod Christus, quod Apostoli, quod eorum exemplo tot sancti, aliis possidenda proiecerunt? An non necessarium est ad hominis salutem quod peccata delet, quod semel datum, cum ingenti

scendere thesauris cœlestibus inferitur ; quod hominem Deo qui charitas est ; omnium suprema sympathia conciliat ; quod efficit ipsum de iudice patronum , de patrono fideiussorem in centuplum restituendi , in hac & alia vita , quod nomine suo collarum fuerit.

Beneficium quod danti non est difficile , facile concedendum est.

§. 3.

Angusta sunt quæ dicuntur externa fortunæ bona , ut cum trahant in se plurimorum affectus , vni tantum cedant , & his spoliatur , sibi que neget qui donat alteri. Cum autem innato quilibet amore sui se cæteris in dilectæ rei possessione præferat , mirum non est si sit ad accipiendum explicata manu , ad dandum contracta , facilis ad occupationem alieni , difficilis ad proprii largitiones , inde fora personant querelis , & iustitia reddens vnicuique quod suum est , exigit quod mala fides inficiatur.

In hac rerum materialium arcta conditione , inuidia de possessione , quædam tamen sunt ad naturam spiritualem accedentia , quæ ut licet sine sui damno cæteris permittere , sic negare inhumanum & iniquum est. Non debet esse difficile beneficium quod largitate non patitur detrimentum , inquit Cassiodorus ; Ita lex decernit , quod mihi prodest , & tibi non nocet , æquum est ut mihi non prohibeas , id enim suadet æquitas etsi non sit ius. Ut in alieno fundo illi non nociturum aggerem facere quo diuertatur mihi plurimum nocens aqua pluiæ. Ad sepulchrum^o vicinus viam præstare debet iusto pretio , ita ut damnum non patiatur. Tuendus est^o qui in littore ædificat , vel molem in mare jactat , si damnum inde nemo sit passurus.

Quis ipso naturali lumine , legibus etiam silentibus , contumelia pœnisque dignum non censeat eum qui nollet de fonte suo iuxta viam posito cæteros haurire ; in tenebris degentes ex candela sua lumen accipere ; in igne suo lignum quod transferetur accendi ; non minuitur fons , lux , ignis , etiam dum pluribus communicatur , cum inde nihil depereat Domino : hæc prohibens fit reus inuidiæ tartaræ , & læsæ naturæ , quæ nos ut sociales sic communicabiles esse voluit , & tantum hostibus inofficiosos , si de nostris muneribus arma sibi contra nos sint habituri. Omnis res quæ dando non deficit dum habetur , & non datur , nondum habetur quomodo habenda est , inquit D. Augustinus. * Etiam ignotis & barbaris aberrantibus iter ostendunt incolæ , mœnent illos de sylvarum anfractibus , aquarum ;

¹ lib. 1. variar. epist.

^{14.} l. 2. §. item varus. ff. de aqua pluiæ.

^o l. 1. ff. de religios.

^o l. 2. §. aduersus.

ff. ne quid in loco publi.

* Lib. 1. de doctrina Christiana. c. 1.

latronum periculis, breuique sermone dirigunt aliter perituros. Huic gratiæ parem quilibet præstare tenetur proximis inter huius vitæ mortalis ambages, vt exemplo Tobia^p det omnibus monita salutis, nec tantum ad se venientes, sed rerum ignaros, auersos & inuitos consilio suo, clamore, etiam nutu iuuet, & officio velut Angelico ad præcipitia currentes, auertat. Ea fuit antiquis philosophis mens, quam à natura studiisque lucem habebant in omnes diffundere: si cum hac exceptione detur sapientia vt illam inclusam teneam, nec enuntiem, reiiciam inquit Seneca; Appollonius, Demetrius, Musonius, Epictetus, Diogenes, & alij philosophi velut animarum medici circumibant prouincias & nobilissimas ciuitates vt mores labefactatos corrigerent; æmulo fortè Dæmonum spiritu imitari volentium apostolos ad totius orbis illustrationem dispersos, lumen & ignem diuinitus acceptum non abscondentes sub modio, sed vt luceat & ardeat longè lateque, licet vitæ suæ periculis explicantes. Alij ad publicam institutionem magno certamine confertissimas erexerunt bibliothecas, Ingeniorum sic immortalē constituentē Rempublicam; diuisis possessionibus rerum spiritualium communitio relicta est, eo quod sine dantis dispendio ad plures perueniunt, & hac largitione non minuantur sed augentur, etiam diligentius excoluntur, pudet enim in communibus deficere.

Tobiaz. 1.

Epist. 6.
Baron. an.
73.

Plin. lib. 35.
cap. 2.

Magnæ dititiæ ob id mihi potissimum videntur appetendæ, quod efficiant facilia charitatis officia, quia quod pauperis vrgenti necessitati sufficiens & multum est, proceribus in ingenti rerum copia, parum aut nihil videtur detrahēre, sed velut superfluum effundi. Sic vniuersales causæ continuos emittunt suæ bonitatis influxus, eo quod inexhaustæ, nihil ex his quæ largiuntur amittunt, sed æqua semper felices abundantia, illius nouam pariunt accessionem, cum ad multos peruenit.

Igitur sublato metu grauis inimicitia, quæ de collatis sibi bonis anima conficeret in danrem acriter conuertenda, nullus negare debet beneficium sibi facile, proximo necessarium; Nullus quod à se pendet vitare, ne vertatur in alterius vtilitatem. Ita non licet habenti fontem⁹ vel aquam priuatam, eam aliquomodo spurcam reddere, si cum eadem spurcicia in aquam vel fundum defluat alienum. Legem hanc in sua capitula traduxit Carolus Magnus, si quis inquit fontem quacumque inuidia coinquinauerit vel maculauerit; grauius mulctetur, & vicinis damnum resarciat.

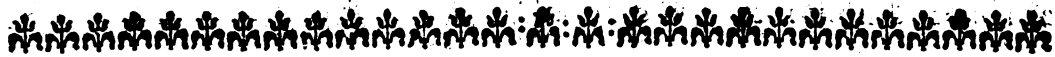
9 l. apud
Trebatium
ff. de aq.
pluu. arcen.
Capitul.
l. 5. c. 103.

l. 27. § 11.
ad l. aquil.

Declam. 13

Si apes in prædium tuum aduolent & eas excusseris, tenetis lege Aquilia de damno. Apud Quintilianum reus habetur diues qui floribus suis veneno infectis, necauit apes pauperis ad eas conuolantes; Innocens enim est huius animalis rapina, vix contactis

floribus reuolat, parum est quod ex illis legit, & quod aufert, ubi desit non inuenies, præsens etiam merces ab illis redditur, nam floribus quibus infedere odorem mellis inspirant. Parum est vix singulis familiis sensibile quod pauperes Euangelici de piorum elemosinis reportant; pretiosum quod relinquunt scilicet intimum sensum mundanæ vanitatis sic fortiter contemptæ; humilitatis Christi adhuc in suis, homines ad abdicationem temporalium, vt ad cumulandas in cælo diuitias voluntaria paupertate prouocantis; tandem relinquitur merces, Apostolum, Christum in ministro pauisse. Has largitiones nulli graues, quippe leues, liberæ, non quotidianas, sed interiectis temporibus exiles, sub Ecclesiæ simul & Reipublicæ fide publica conuentas, numquid inhumanum, etiam impium est prohibere? sunt in deliciis Ecclesiæ militantis desertores, & fortiter pugnantibus annona subtrahitur? licebit vnique ciuium bona sua donare cui voluerit, etiam immerito, joculari, pantomimo, non licebit stipem porrigere Christo in persona Religiosi ex suis consiliis paupertatem professi? Imitantur Diotrophem illum de quo D. Ioannes ^v conqueritur quod ipse fratres hospitio non recipiens, etiam recipientes prohibebat, suis & alienis manibus volens fieri Christianæ pietatis parricida. Ep. 3. v. 9.

SIMILIA SE QVÆRVNT ET AMICE
complectuntur.

Lex 9.

Portuit mundum ex diuersis etiam contrariis conflare, ^m vt ad infinitatem sui principij latè diffusa multitudo ⁿ ^{l. 2.} magis accederet, & dum in vnionem venit harmonicam, omniaque quodammodo sunt in omnibus, ⁿ ^{Supra. lib. 1. l. 4.} exprimeretur quantum licet vnitas infinita bonum omne complicans; sic ordinata rerum series cedit in perfectionem vniuersi, sique decoris illustrior titulus est, quod ad idæam summæ pulchritudinis conformetur. Sed interim vt diuersa contrariaque misceantur, oportet ab inuicem similia diuidi à suorum amico complexu, à cognatis sibi locis exulare, humidum in sicco, siccum in humido, calidum frigidumque inuicis hostilibus suis qualitatibus simul degerere.

Quidquid dicatur partes vniuersi natas esse ad onera subeunda

° Supra. lib.
1. l. 12.

quæ pertinent ad sui totius commodum, ° id tamen vltro non fieri, & contra, dum veniunt in vnionem vim pati, conuicere licet ex eo quod inde se quantum valent expediunt rupto carcere, solutisque vinculis in libertatem se vindicare, & ad massas similium redire semper tentant, idque tandem aliquando consequuntur facta mixti solutione. Continet igitur illas ne diffluant, vis quædam maior; quanta sit, vix potest æstimari, cum ingentes cælorum tum sphaeræ, tum planetæ suis in contraria motibus exagitant, permiscunt elementorum qualitates in mixtis, nulla data quiete, qua similes ad se mutuo confluant: Iterum forma cælesti quadam virtute prædita humores per spiritus versat motu continuo, nec sedere permittit vt similes vniantur, quidquid igitur causæ tum externæ, tum internæ præstiterint, violentum est, quod ideò non est perpetuum, ita certis temporum interuallis mixta quælibet dissoluuntur, & impressa rebus singulis ad simile suum, inclinatio præualet. Calore motuque pariter tepescente per absentiam solis, per planetas in signis humidis existentes, fiunt in sæculis diluua, singulis annis hyemes, statis diebus pluuiæ; Ex contrario cæli statu, fulgura, conflagrationes in orbe, febres in corporibus, vnde peracuti morbi, functionum alteratio, tandem omnium vltima mors.

Illi duo sunt actionum omnium naturalium termini, componuntur res, & dissoluuntur; vi diuelluntur à similibus, & ad illas postmodum inclinatione impressoque sibi motu redeunt; per tot cælorum & sæculorum circuitus, eadem rexitur & dissoluitur, iterum iterumque retexenda, soluendaque rela; fit continua quædam chymicorum cohobatio, qua humor eductus è materia refunditur in illam, vicissim semper educendus & refundendus. Omnis ille motus tendit in quietem, quæ contingeret similibus sibi mutuò redditis, cum planetis in propriis suis signis, in quibus fuerunt nascente mundo: cessante motu cæli, elementis nihil amplius ex alieno habentibus, ita velut igne purificatis, cessabunt generationes & corruptiones. Interim huic vltimo fini præludit natura, hunc assidua cupidine delibat, per similia ad se reditus, & complexus. Nec immerito, nam hic reditus facilis est, delectabilis, innoxius, ad cuiusque substantiæ conseruationem validus.

Facilis

Facilis est similitum in se transitus.

§. 1.

Quam facilis sit similitum in se transitus omni momento probat nobis aër, qui cedens locum occupanti corpori, & sagittæ motu citissimo transmissæ, in se redit eodem ipsomet instanti quo fit alieni recessus, ne detur vacuum, obmurmurans cum scinditur, tranquillus & silentiosus, quia gaudens cum refluit; Ita pendent volatus auium, cum duabus alis compressus aër ab infima sui parte densior effectus, aptior est oneri sustinendo; elabique volens sursum, renitens pondere suo corpus eleuat, & tum afluxu copioso solidior, tum transfuso motu, rectum infra tendentem præpedit. Subtilior est luminum ex diuersis principiis emanantium in lucem vnã, insensibilis quia momentanea complexio Gentiles solebant olim accensis facibus animas defunctorum euocare & sollicitare, quod crederent eas esse naturæ igneæ, & ad sympathicum sibi splendorem è tenebris aduocari; vnde Concilio Elibertino sic statutum, Cereos placuit per diem in cæmeterio non incendi, inquietandi enim sanctorum spiritus non sunt, qui hæc non obseruauerit arceatur ab Ecclesiæ communionem. Auideo licet minus celeri subtilique commercio se subeunt aquæ, & guttæ mercurij, quæ ne videantur augeri sicut cætera corpora per iuxta positionem, aduenas vt proprias statim excipiunt sub eadem orbiculari figura.

Elementa quæ cognationem inter se habent in inuicem facile transmutantur, & transitus hic velox est, quia facilius vnũ quam multa commutantur; ^p sic ex igne aër siccitate superata, ex aqua aër deuicta frigiditate; at quæ duabus qualitatibus pugnant in inuicem immediate non mutantur, sed prius in alia sibi sympathica. Nutritio fit, cum is qui nutrit cibis, corpori quod alit assimilatur, citius autem assimilantur sicca siccis, humida humidis. Duplex autem est id ipsam quod cuique conueniens dicitur, ^q aliud quippe tale est secundum totam substantiam, & hoc sola experientia discitur, vimque habet non vulgarem. Ad iecur sanandum vt præcipiunt iecore, ad stomachum stomacho, ad cerebrum cerebro animalium non longè ab humana natura distantium, & ita mumiã asserunt ^r plurimum ad vacuandum corpus valere, propter specificam naturam. Instatio ^t tanto perfectior, quanto fuerint arbores magis similes, earumque australes fibræ australibus, boreales borealibus sunt iungendæ; eadem esse debet corticum natura, idem germinationis tempus, nam lenta

^p Arist. de generat. & interitu. lib.

2. c. 4.

^q Galen. lib. 6. de sanit. tuenda & lib. 3. de temperamētis.

^r Paracelsus: Blin. d. 17.

c. 14.

res est, quoties humidis repugnat sicca corticis durities. Plantæ quædam in alias transmutantur, sed in similes sibi, non in penitus remotas, ut symfibrium in mentham. Et quid est aliud motus naturalis, quam motus ad simile, qui rectus & velox est, eo quod nihil obstat.

* Galen. lib. de inæquali temperamento.

¶ l. 4. ff. de testib. l. 3. Cod. eod. l. 15. C. de his qui accus. no. po.

x In Lyfide.

¶ Ptolomæ. quadrip. lib. 4. c. 7.

* Marsil. Ficcin. in conuiuio. Platon.

* Paracels. lib. 1. sagacis Philofo-
phie.

b Idem lib. de inuentione artium.

Ea ratione similia in se mutuo facile transeunt, quia non laborant in inducenda similitudine quæ iam est, quæ non ad laborem, sed ad fruitionem inuitat. Homo ieiunus^c salua scorpionem & aspidem non hominem interimit, ut nec scorpio scorpionem, aspis aspidem, quodlibet enim non perimitur à simili; aqua fouet, non occidit piscem, quia est concretionis aqueæ, & aqueos habet spiritus; eorum oculi palpebras non habent, quia non læduntur propter conuenientiam circumfusi humoris cum oculo, Ita quanquam putrefactio maximè sit ab humido, tamen quæ humidum habent commune non putrescunt, sicut alnus sub aquis, non enim aqua sub aqua putrefit, quia nihil inuehitur peregrini; hinc sumptæ leges^v quibus nemo cogitur testimonium ferre contra consanguineos. Cum ergo similia à se inuicem non patiantur, cum nihil habeant, quod vires suas in oppugnatione detineat, citò transeunt in se, veniunt in propria, nihil titubante, placido, veloci motu.

Ita Plato^x dicit desiderium communionis & amicitie oriri ex cognatione quæ est conuenientia in idæa, sydere, genio, & quadam animæ corporisque affectione; nam qui ex vno pendent, in vnum, per vnum, atque ad vnum reuerti nituntur: præsidens illud vnum duobus, illosque dum ad se trahit coniungens, dicunt^y esse cælum in eorum genesi pariter dispositum; si sol & luna sint in eodem signo, aut in receptione, horoscopus vtriusque aut idem, aut paucis distans gradibus, trino vel sextili se respiciens: hinc nasci putant sympathicos amores qui ad primos occurus prætermissa consultatione, corda fortiter illigant, & animas in se mutuo videntur transfundere. Amantes autem sæpius falluntur,^z dum rem amatam, pulchriorem quam sit existimant, eo quod nati sub eodem astro dominante, idem habent corpus æthereum, & simile haberent terrenum, similemque complexionem, si defectus materiæ non fuissent impedimento; reformant autem imaginem per sensus acceptam, conuersi ad intimum simulachrum, & ad idæam cœlesti principio conformem. Duplex, inquit,^a habemus corpus, vnum elementare, ut pariens, aliud sydereum ut dominans, cuius occulta vi præter ceterorum opinionem homines ad diuersa quæ sibi cognata sunt, inclinantur; hinc processit artium inuentio,^b dum cœlo duce quilibet ad sibi proprias, ingeniosus, fœlixque se conuertit, similis ad similes. Martij ferrum tractauere, & quæ per ignem fiunt, Saturnini agros coluerunt;

mercuriales mercaturam ; sic de cæteris pro diuersa planetæ dominantis constitutione.

Astris tamen sapiens dominatur , ipsa mentis humanæ supra factum , tum naturali , tum diuinitus collata dignitate , si desint felices illæ syderum positiones ad amoris conciliationem. Nouit aulicus mores suos , moribus sui principis conformare , assentiri , blandiri , vt putes ambos vno duci genio ; Sic officiis suis promeruit affectum & Imperium Tiberij , Caius , de quo dictum est , c seruum nullum meliorem , nec deteriore dominum fuisse. Etiam inter priuatos urbanitas proficitur ingenium omnibus consentiens , vt plures amicos ciuili communique beneficentia sibi comparet ; Ignis ignem accendit , fax facem , amor amorem , nam vnumquodque sibi simile generat ; hoc est amatorium d sine herba ; sine vilius veneficæ camine , amare vt ameris. Nec id leges prohibent , nam hæres non incidit in crimen captaræ hereditatis , e si blando sermone testatoris affectum erga se conciliauit Captatorias institutiones non eas Senatus improbauit f quæ mutuis affectionibus iudicia promeruerunt. Sic Iudicium vxoris g postremum in se provocare non est criminofum.

Igitur homo fit fortunæ felicitatisque suæ peritus artifex , supplet sympathiæ defectum , cum suis officiis , liberæ suæ voluntatis conformitate , trahit in se humanos , etiam quod mirabilius est , diuinos affectus. Charitas enim facit homines Deiformes , h ciues cœlestium , Angelis pares. Iam signatum est super nos lumen diuini vultus , similitudinem naturalem perficit gratia , amorem nostrum præuenit diuinus amor , continuis illum prouocat muneribus , felix felices efficit & quidem facile , vt patet in Apostolis , qui vocantem Christum sine mora sequuti sunt. Non est quod desperet infirmitas humana , sic extolli , sic assami ; facilis nobis est in Deum transitus propter naturæ simul & gratiæ similitudinem ; facilis , quia trahit nos vis infinita , & torrente voluptatis suæ sic mentes implet , vt in illis humana deficient. O laudibus æternis celebranda misericordia , quæ homini tam facili præbet ad diuina transitum. O Lugenda mortalium peruersitas , si spreis diuinis , omnium affectibus expositis , & quæ præfenti consolatione delibant æterna gaudia , implicantur terrenis cupiditatibus anxii , dura seruitute corpus & animam præuen-

c Sueton. in
Cai. cap. 10

d Seneca.
epist. 9.

e l. Fin. ff. si
quis aliq.
test. prohib.
l. 70. ff. de
hered. instit.
l. 3. C. si
quis aliq.
test. prohib.

h D. Thom.
1. 2. q. 65.
a. 5.

Consanguineos natura conciliat.

§. 2.

¹In authent.
de incest.
nupt. §. 1.
l. penult. &
& ult. ff. de
iust. & iure.
l. 8. ff. de
reg. iur.

² Lib. 8.
moral. c. 12.

¹ Vide supra
lib. 1. l. 17.

¹ l. 4. ff. de
procurat.
² l. 8. in f. ff.
quod met.
ca.

¹ l. 9. & 10.
ff. de testib.

¹ Plin. lib. 7.
c. 2.

Inter leges quas Iurisconsulti dicunt esse iuris naturalis ¹ recensent dilectionem & reuerentiam sanguinis, velut primam, præcipuam, innatæ nobis æquitati, æternæque veritatis seminibus inspersis humanæ menti, sic congruam, vt ipso iuris nomine significetur, nec vlla ratione dirimi possit. Primam vocant quia parentum, filiorum, fratrum, consanguineorum societas, fons est societatis ciuilis, procedit à natura quæ hic pares paribus iungit, inter quos est tanta similitudo, vt dici possit identitas: nam vt ait Aristoteles, ² parentes natos vt seipsum amant, qui nempe ex ipsis orti, sunt quasi ipsi alij proportionem; nati verò parentes, vt orti ex illis; ¹ fratres verò sese mutuò diligunt, quod ex iisdem sint orti, identitas enim quæ est ad illos, idem inter ipsos facit, quapropter eundem sanguinem dicunt & stirpem.

Vt inquirens naturam individui prius assignare debet specificam differentiam, vnde sua constat definitio; ita qui nosse cupit hominem, obseruat cuius familiæ pars sit, vnde conditionis suæ, liberæ, plebeæ, nobilis, regiæ pendet æstimatio. Affectus cæteri sæpè latent, metu, pudore, zelo; At consanguineorum amor de immoto suo naturali iure securus fidensque palam se profert, nominis, stemmatum, insignium identitate, vt sic affines ab omnibus quales sunt cogniti, speratis affectibus, publicæque sponcioni, quam fallere nefas est, respondeant. Cum pater agit nomine filij, ³ videtur suam potius iniuriam, quam alienam prosequi; æquè iustus est metus, ⁴ cruciatus corporis, seruitutis, fortunarum, pudoris & infamiæ, vinculorum & mortis in liberis, ac si hæc in se verterentur.

Idem censendum inter fratres, qui cum sint vnum, vni tertio parenti, etiam inter se vnum haberi debent in re domestica, ⁵ formantur enim vno charitatis radio reflexione non diuiso, sed magis intenso. Suauissimum est recordari in eodem domicilio priusquam nascerentur, habitasse, in iisdem cunabulis infantiæ tempora peregisse, eosdem appellasse parentes, sub iisdem creuisse votis, adoleuisse moribus, parem ex maiorum virtute gloriam trahere. Incubat vt asserunt, consanguineis idem familiæ genius, cum illo qui singulis à numine præficitur. Inde factum est vt Pnyllorum corporibus ⁶ ingenitum esset virus exitiale serpentibus; vt Hyrciæ super ambustam ligni struem ambulantes non adurerentur; vt ophyogeni in Cypro

non læderentur à serpentibus ; vt obseruatum fit in Romana histo-
ria Manlios omnes fuisse seueros, Publicolas benignos, ac popula-
res, Appios ambitiosos: Scipiones Africæ fuisse fatales: Elegit Deus
familiam Abrahæ quæ nominis sui cultum conseruaret; familiæ Leui
dedit sacerdotium, regnum tribui Iuda, fortitudinem & fœlicitatem
Macabæis vt oppressam religionem vindicarent, frustra que idem
tentarunt qui non erant de semine eorum per quos salus facta est in
Israël. ¹ Habent igitur consanguinei tum à natura, tum à Deo im- ^{11. Macab.}
pressam similitudinem & quamdam identitatem qua debent intimis ⁵
affectibus conciliari. Ita duodecim fratres Aruales, Accæ Laurentiæ,
nutricis Romuli, filij, primi fuerunt Romæ sacerdotes instituti, vt hoc ¹
primo sanguine pariter & amore coniunctorum augurio, firma ci- ^{Alexand.}
uium pax & societas consecraretur. ^{lib. 1. c. 26.}

Hinc arctiores amicitia denominantur à fraterna, fratresque di-
cuntur, eiusdem collegij, dignitatis, professionis homines, quod in ¹
bonum publicum collatis affectibus & operibus debeant consentire. ^{Can. præ-}
Fratres vocabantur primi Christiani, quorum erat cor vnum & ani- ^{ter. dist. 51.}
ma vna; meritò sic dicti & habiti, qui vnum spiritum biberunt san- ^{Tertulian.}
ctitatis, qui de vno vtero ignorantia, prodierunt ad lumen veritatis, ^{Apolog. 6.}
& ad spem æternæ hæreditatis; Pari charitate deuincti Religiosi, qui ^{39.}
animo animaque miscentur, quibus in re familiari nihil indiscretum,
dicuntur fratres, vt vita, tituloque velut sacram commendent in ciui-
libus familiis vnionem. Pudeat Christianos Christi Domini filij Dei
adoptatos cohæredes, commensales, communionis sanctorum par-
ticipes, inter se dissidere, & non habentes inter se pacem, alienos se
fateri.

Cæteros affectus prudentia probat & discutit, fraternum amo-
rem imperat natura & cum inter fratres sit quædam identitas, furor
est in ipsos vt in seipsum desæuire. Ad hanc immanitatem prouo-
cauit primum inuidia Cainum in Abel, ambitio Romulum in Re-
mum; multos postea Reges simili feritate dominantes, quorum
hic seriem texere longum esset, tandem auaritiâ sitibundi fratres
veniunt ad delatam hæreditatem armatis mentibus & manibus, vt
ferro vel lite nunquam non cruento res decernatur. Hæreditas hu-
mana ante diuidit corda quam bona, vt diuidat facultates scindit
hæredes. Inter eos odiorum caulam sæpè grauem efficit, non rei
magnitudo, sed infirmitas mentis lædi facilis, & cui exigua, mi-
nima pro maximis sunt; præcipue cum iniuria ab his procedit vnde
sperabatur beneficium, læsus amor iras spirat aciores, & hic vt in
cæteris, optimi corruptio fit pessima. Peccant in naturam, peccant
in Rempubicam quæ sacrum hoc sanguinis fœdus nullis de causis
voluit violari; peccant in debitum maioribus suis obsequium, qui

nomen illis, insignia, bona, honoris titulos reliquerunt communes, sub conditione mutuae dilectionis: Præsentibus nocent quorum naturales affectus, vitæque dulcedinem talibus dissidiis perturbant; posteris execranda discordiarum semina relinquunt, mutilum efficiunt familiæ corpus, hostium iniuriis & ludibriis expositum. Crimen hoc publicum, fidei Christianæ contumeliosum, quieti publicæ, rei familiari nocentissimum præuenire debet propositis arbitris Rectorum autoritas.

Similior præfertur minus simili.

§. 3.

* Aristot.
problem.
sect. 20. q.
44.

* Plin. l. 31.
c. 4.

7. Baron. an.
Chr. 33. n.
36.

SI conciliat affectus infra vitæ principis similitudo, quo maior erit, strictioribus etiam vinculis colligabit animos, & unionem efficiet unitari proximior. Flamma citius unitur flammæ, quam cuius unctuosulo humori, aër aeri, quam vapori aqueis vel terreis qualitatibus permixto. Vinum aceto mulso suavius est, quoniam quæ natura permiscet, longè amplius temperantur, quàm quæ à nobis miscentur. Sic idem sanguis ex eodem fonte manans in propinquos, se sentit in illis & corda coniungit essentiali ratione, quæ cæteris collata præponderat. Terra superiorum influxu prægnans producit quidem prætiosa metalla ex aquis spiritu suo concretis, sed lapides sibi congeneres gemmas efficit, quas illustrat maiori splendore, pulchritudine, virtute. Observatum est similiter, illam non ita communem esse matrem, quin multis in locis indigenas aduenis præferat. In Creta * expugnato oppido, quod vocabatur Arcadia, cessarunt fontes omnes qui in eo sita multi erant, nec emerferunt nisi post aliquot annos, incolis in propria restitutis. Fons Siloë † ad radices montis Sion, precibus Isayæ primum erupit, ut obsessis sub Ezechia Rege Iudæis seruarietur & quotiescumque iidem aquarum venissent undam præbebat, hostibus verò aduenientibus latebat. Spongia pellit aerem ut aquâ sibi magis simili, centri cognatione proxima, repleatur; Locus abhorret à vacuo, primum tamen trahit ad se corpora, minus resistentia & rara ut sibi similia. Apum, Gallinarum, cæterorum animalium pulli se vicissim agnoscunt eodem editos partu, colludunt, exteris si se velint immiscere, fortiter abactis: medicamenta humores trahunt, non communi elementari qualitate, sed totius substantiæ similitudine infraque familiaritate, unde primo deducunt quod sibi simile est, deinde alia purgant.

Indè communis fuit sapientum² sententia in subuentione neces-
 sariorum præferendos eos qui gradu sunt proximiores, patrem ma-
 trem; filios, fratres, cæteros seruato cognationis ordine: parentes
 præferuntur omnibus, nam vt diximus, sua quodammodo est filio-
 rum substantia. ^a Diuersè tamen pensanda est beneficiorum ratio,
 & personis commensuranda. In iis quæ pertinent ad conseruationem
 naturæ magis tenemur parentibus, à quibus naturam accepimus
 quam aliis, & consequenter consanguineis; sed in aliis beneficiis
 interdum potest aliter fieri. Eriam in spiritualibus Apostolus ^b præ-
 fert cæteris populis Iudæos, qui sunt sibi cognati secundum car-
 nem; primum apud eos prædicatum est Euangelium; cupit pro
 ipsis esse anathema. Si quis, inquit, ^c suorum & maximè dome-
 sticorum curam non habet, fidem non habet, & est infideli de-
 terior.

Vt planetarum coniunctio fortior est quolibet eorum fœlici aspe-
 ctu, ^d sic sanguine coniunctorum affectus, cæteris videtur præferen-
 dus. Qui repudiato fratre externum; adiscunt amicum, similes
 sunt, inquit Pultarchus, ^e homini qui sibi naturales pedes amputa-
 ret, vt aptaret ligneos. Substitutio breuiloqua ^f scilicet hæredes
 meos inuicem substituo, vocat prius in institutione coniunctos,
 deinde disiunctos. Ad relictum familiæ ^g prius vocantur qui proxi-
 miores sunt in gradu, & sic hæreditates ab intestato deferuntur, ^h
 quia talis præsumitur esse legitima defuncti voluntas. Episcopus ⁱ
 in Ecclesiasticorum bonorum distributione, parentes suos pauperes,
 cæteris pauperibus potest præferre. Generaliter iu misericordiæ
 operibus proximi externis sunt præferendi; ^k Vnde cum restitutio
 facienda est propter homicidium, fieri debet ^l suis & necessariis hæ-
 redibus, qui soli censentur coniuncti cum occiso. Hunc ordinem
 charitatis licet interdum præterire ob rationabiles causas, ^m vt ob
 accepta beneficia, nam qui donauit videtur ea conditione dedisse,
 vt in causa necessitatis illi succurreretur, nec enim dedisset si præui-
 disse ingratitude accipientis; Initur enim potissimum ciuili so-
 cietas vt homines mutuis se iuent beneficiis.

Cum ordo charitatis habeatur ratione Dei primj nostri principij,
 illi proximiores in temporalibus & spiritualibus cæteris sunt præfe-
 rendi, In temporalibus, parentes, patriæ, personæ publicæ, In
 spiritualibus viri boni & sancti, primum ad domesticos fidei, inquit
 Apostolus, ⁿ tum exundans beneficentia poterit in alios deriuari.
 Ita motus sympathicus est potentior communi, vt motus ferri ad
 magnetem, qui procedit à virtute cœlesti, præualet motui graui-
 tatis infra tendentis. Vita mundi omnibus suis partibus insita, in-
 quiunt Platonici, ^o magis viget in perfectioribus; propagatur in

² D. Thom.
 2.2. q. 31. 2.
 3. & q. 3. 2.
 4. q. 26. a. 6.

^a Supra. lib.
 1. l. 17.

^b Roman. 9.

^c 1. Timoth.
 5.

^d Hermès
 centil. n. 8.

^e Libro de
 amore fra-
 terno.

^f 1. 41. §. 4.
 ff de vulg.
 & pupill.
 § 1. 32. ff. de
 legat. 2.

^g Inst. de hæ-
 red. quæ ab
 intest. de-
 fer.

^h Concil.
 Antioc. I.
 can. vlt.

ⁱ Can. est
 probanda
 dist. 86.

^k Bonacina
 de bello.

^l Idem de
 charitate
 proximi,
 pundo. 5.

^m Galat. 6.

ⁿ Marsil Fic-
 cin. de vita
 cœlitus
 compar. c. 9

herbis & arboribus velut in pilis, in lapidibus & metallis velut in ossibus, at potissimum vegetat in cœlo, ut in magni illius animalis capite. Eadem ratione natura maxime iuvat partem nobiliorem, semper enim rei mellioris est autor quo ad fieri potest.

Jucundum est uniri similibus.

§. 4.

Nihil tam naturale quam uniri similia, quæ cum in suo principio sint unum, etiam unum extra fieri tentant, & ultimum in causam suam reditum, concurrentibus ad se mutuo, permixtisque qualitatibus æmulantur. At quod est secundum naturam iucundum est, ^p & quæ cognata sunt & similia sunt jucunda, ut homo homini, Iuuenis juueni, equus equo. Oportuit naturam alioquin corripescentem, ad actiones allici voluptate, tanquam stipendio vel premio; ^q At voluptas quinque sensuum consistit in sola obiecti cum illis conuenientia. ^r Oculi loco superiores ignis lucisque naturæ cognati sunt, illis ideo ea sunt gratissima, quæ luce temperata similia sunt, & ex coloribus, splendidi cum omnes à luce proficiunt. Aures puro aëri cognatæ, sonis etiam ex puro aëre confectis delectantur, & qui ex eadem quæ & ipsæ harmonia consistunt, vnde secundum naturæ diuersitatem quidam vehementioribus, hi remissioribus, grauioribus aut liquidioribus gaudent concentibus. Nares crassiori quadam natura concretæ, medium aërem & aquam continent, vnde similibus delectantur, scilicet odoribus qui inter aëris & aquæ naturam commisti sunt. Gustandi organum aquæ simillimum, liquidioribus etiam corporibus delectatur, quæ humoris decocti maturique naturam habent. Tactus ad crassitudinem terræ magis accedit, vnde si solida ei & crassiora corpora admoueantur eadem prædita humoris calorisque natura, qua ipse quoque sensus affectus est, suauitate perfunditur.

^p Arist. 1. Rhetor. c. 11

^q Supra. lib. 1. l. 11. §. 2.
^r Marfil. Fin. lib. de voluptate.

^t Vide supra §. 3.

^u Lib. 2. Apho. 38.

^v Iamblic. de myster. cap. 33.

^w Euseb præpar. Euang. lib. 4. c. 4.

Eadem est in cibus ratio qui placent quia conueniunt cum persona vel in primis vel in occultis qualitatibus, ^b harum ultimæ cæteris ignotæ ardentius appetuntur, afficiunt excellentiori suauitate, quæ cum sit index similitudinis in substantia, monent hypocrates cibos illos apparenter deteriores, agris indulgeri à quibus sic ardentè appetuntur. Olim præcipuus sacrificiorum ritus fuit ut Diis conuenientia & similia, velut gratiora, ^v & ad eos placandos magis efficaciam dicarent; sic offerebatur ^x soli equus, vulcano ignis, veneri turtur, Dianæ cerua; Diis terrestribus terrestria; aëreis volatilia, inferis

feris, nigra. Existimabant Deos affici sicut homines, quorum amor mouet ad similia ut ait D. Dionysius; cum enim propter similitudinem affectus amanti ^{6.} ~~quasi~~ ^{7.} ~~vultus~~ amato, ^{8.} ~~tendit~~ ^{9.} ~~appetit~~ in perfectionem visionis, ut scilicet unio quæ iam inchoata est in affectu, compleatur in actu; unde gaudent amici ^{10.} ~~mutua~~ ^{11.} ~~præsentia~~, allocatione, conuersatione, quæ habet aliquid voluptatis, cum ea quæ ex absentibus percipitur, sit leuis & euanida.

D. Thom.
lib. 1. contra
gentiles.

Nascitur hæc voluptas ^{12.} ~~idcirco~~ ^{13.} ~~apientes~~ ^{14.} ~~ex eo quod~~ ^{15.} ~~horum~~ ^{16.} ~~animis~~ ^{17.} ~~innatis~~ ^{18.} ~~& vult~~ ^{19.} ~~naturaliter~~ ^{20.} ~~insens~~ est somes aliquis philosophia, qui conuersione scintillas emittit, splendet & ardet. Vnde mos olim, celebrandi conuiuia capite floribus coronato, ^{21.} ~~& unguentis~~ ^{22.} ~~delibuit~~, nec sine causa, quidquid inideat Lutiæ ^{23.} ~~& hinc~~ ^{24.} ~~follecyfman~~ esse voluptatis, flores odorati gratos, non sibi naribus sed super caput, vnde sentiri non possunt, conficere, floribus enim in capite significabant quotidie nouam sine tactu, & sapientium sermonibus latiniam; eos idcirco musica non indigere dicebat Socrates.

Athenz.
lib. 13. c. 5.
Dialogo de
morib. phil.
lophor.

Ut delectat præsentia sic torquet absentia; unde legibus antiquis amoris insani & turpiter debacchantis poena fuit deportatio: Supplicium illi tam graue, tot congestis moribus vitam vnam diuertians, ut ipsis poenæ ferus intolerandum videatur. Iudei enim in diuisione bonorum non debet seruos coniunctos ab inuicem separare, sed eadem assignare quis dura nimis esset separatio; Lugemius defunctos etiam in meliorem sortem translatos, non heorum, sed nostri causa, vnum enim rapendo, mors plures torquet, alisque si non vitam, at vitæ fructus abstulit: dolemus super illos, non ut dolendos, sed ut ablatos, & qui dimidiatam, conscissam, eruentam reliquerunt in nobis animam nostram, iam sibi nec viuere nec mori volentem. Solâ spes Christiana solatur relictos, in tam breui vita, & iam multis decisa partibus longa non potest superesse separatio; Instat fatalis dies in qua sequemur, qui nos præcesserunt. Tunc sæculi dolores in communis infiniti boni possessione multiplicatis in immensum per complacentiam gaudiis, charitas compensabit.

Plato in
Conuiuio.

c. L. vnic.
Cod. Theo.
dof. de mu.
lier. quæ se
feru.
l. 11. C.
commu.
vtriusq. iud.
l. 4. §. 3. ff. de
leg. 3. l. 6. C.
de patr. po.
test.

Similia sunt unione fortiora seque diuina protegunt.

Licet similia veniant in unione, & quasi quodam fœdere, & mutuâ sibi inuicem iungantur innatis affectionibus, illæ adhiar ad complexus, detineatque summa voluptas, hunc tamen amorem natura non patitur esse grauiorem, sed vilem efficie magnis ex se nascentibus commodis: hic est, ut diximus, modus præcipuus quo res suæ student conseruationi mutuatis similitum viribus, & eorum unione, ut sic fortiores vim externam validius propulsarent. Homogeneorum partes in totum sibi similes, ut se muniant contra communem hostem, sibi coniungi appetunt; oleaginea deuitatis aqueis, oleagineis coniunguntur; aquea pariter repudiatis oleagineis, aqueis commiscentur. Aqua, si copia suppetat ex altis cadit pondere suo, serie non interrupta, filoque columnari, si deficiat quantitas, rupta continuatione sursum resilit gutta in orbem conformata, hac unione tutior. Sic è portu videmus in alto tumentes maris aquas, velut in nos ruituras, suspensas tamen unitatis suæ conseruandæ desiderio, ne diffluant; & sic utroque hemispherio suas, quas commodauit zonæ siccanti, repetente, fit fluxus & refluxus.

Cum similia fiant, conseruentur, vires accipiant à similibus, tota magia naturalis ad miros effectus præstandos posita est in similitum coniugio. Nam ut asserunt, somnolenta animalia somnos inducunt, vigilantia vigilias, amores prolifica. Ætares temperatæ, si victui, regioni, loco temperato comparentur, similes à similibus benè afficiuntur: ipsæ stellarum effectiones^b validæ tantum sunt in congrua temporum, anni, ætatum, angulorum, constitutione. Quamuis in arboribus quod accidit, qualitate non emineat, ea tamen accessione gaudens, lætiorque natura surgit in longè maiores fructus; ita ferunt^h infitos vltimo, ex ipsomet sumptos furculos, latioribus ad umbras esse foliis, ramisque densioribus. Ipsæ cœli partes unione densiores formantur in splendorem stellarum, & lucis radius suamet augetur reflexione. Confluentibus aquis, augentur fluuij, minus patiuntur à cœli calore & terræ siccitate, fiuntque ferendis onerariis nauibus apti. Postquam spiritus aut humidum in spiritum versum euolauerit in aliquo corpore porosiore, ut in ligno, osse, membrana terra & huiusmodi, tum partes crassiores maiore nixu contrahuntur & coeunt, vnde sequitur induratio, aut desiccatio quæ fit per mo-

^f Galen. in aphor. 3. lib. 3.

^b Ptolomæ. quadripl. lib. 1. c. 9. in fine.

^h Baron. de augm. scientia. lib. 5. c. 2.

Bacon noui organi. lib. 2. aphor.

tum amicitiae & vnionis, sicque corpus fit externis minus peruium.

Hic instinctus se conseruandi per similiarum vnionem expressior est in animalibus; potissimum gregariis vt sunt boium, equorum, bubalorum armenta, ouium, caprarum, suum greges; nam alicuius clamore denunciato periculo statim in orbem congregantur, & audaciores masculi pro caeteris, non sine militari disciplina, accessu recessuque condito, decertant. Tonitrua ¹ solitariis ouibus abortus inferuat, remedium est eas congregare; vt coetu iuuentur; Eadem ceruis, columbis, perdicibus, caeteris gregalibus animalibus inclinatio, orto periculo congregari; an quod putent in similiarum turba latere? an quod gratus ille suorum conspectus, cedat in timoris solatium? an vt fati sui durtiem, consoletur aequalitas. Narrant in maritimis Aethiopiae ² nasci dracones vicenum cubitorum, eosque quaternos quinolque inter se, cratium modo implexos, erectis capitibus velificantes, ad meliora pabula Arabiae vehi fluctibus.

Hinc homo naturam immitatus didicit artem similia componendi, augendique simplicium vires in medicinis specificorum adiectione. Sic antiqui ¹ sacerdotes, miscebant plura inuicem, quia videbant simplicia habere nonnullam planetae virtutem, non tamen totalem, quamobrem ipsa multorum commixtione attrahebant superiorum influxus, componendoque vnum ex multis conficiebant, assimilabant ipsi vni quod est super multa, constituiebantque statuas ex materiis multis permixtas, odores quoque compositos colligentes, sic singula per diuisionem debilitata, per mixtionem restituebant in exemplaris idaeam. In summis enim est vnitas cum virtute, in infimis multitudo cum debilitate, vnde quae ascendunt simul recurrunt in vnum copia potestatis.

Nullus nostrum sibi sufficiens est ex seipso, sed multorum indiget, sic alius alium, aliumque sibi, ² & ad vsum alium adiungentes, cum multis indigeamus, multos in habitationem vniam communicatores adiutoresque congregauimus; hunc coetum ciuitatem appellauimus, quam fecit indigentia nostra; important enim vicissim sua, & alia vicissim accipiunt, conducere vicissitudinem istam existimantes. Diuersi diuersis artibus exculti similes tamen habentur propter specificam in natura conuenientiam; propter corpus ciuile cuius sunt partes, motum & ordinem recipientes a lege tanquam ab anima.

Vt camporum messem amplissimam nullus vno manipulo continuit, sed in plures collectam, in cumulos centenos, millenosque diuisam, facilius est aestimare, comportare in horreum vbi sub vno tecto, sub vnus Domini iure, compositi fasciculi vniam sunt; Ita tot vnus regni

populos politia diuisit in prouincias, in ciuitates villas, familias, in diuerforum officiorum collegia quæ licet dicant respectum ad totum, inter se tamen proximam & specialem habent vnionem. Vt ad eparvenæ, ad cor arteriæ, ad cerebrum & spinam nerui referuntur, motum tamen situmque seruant pro ratione partis organicæ in cuius veniunt compositionem: Magna nemo sapiens tentauit & absoluit nisi per partes, quæ seruato cum sibi coherentibus ordine, surgunt in conformem ideæ suæ pulchritudinem. Primum igitur est similia conuenire, vt vnus ciuitatis ciues, vnus familiæ propinquos, vnus scientiæ vel artis professores, vnus officij collegas esse vnanimos, vt vnitis validisque viribus fœliciter opus sibi propositum impleant. Plurimum confert ad animorum conciliationem quod exercitationis ratione, vnum se esse, idest aliquid indiuisum reputent; ideo eiusdem familiæ eadem sunt stemmata, olim eiusdem centuriæ milites eadem tessera distinguebat, nunc eiusdem Domini pedisequi iisdem vestiuntur coloribus, vt ipsomet sensu doceantur affectibus esse similes.

• l. 1. §. 1.
quod cuius
vniuers. no-
mine.

• l. 1. Cod.
de vetera-
nis.
Pl. 2. Cod. de
excusat. ve-
terano.
• l. 8. ff. de
excus. tutor.
• Valer. Ma-
xim. lib. 9.
cap. 3.

• Plutarch.
in Lycurgo.
• Bodin.
Reip. lib. 4.
c. 1.
• Plutarch.
in Numa.
x Lib. 2. de
re militari
cap. 2.

Eandem artem profitentium erant corpora, ^a corpus menforum frumenti, corpus fabrorum, pistorum, nauiculariorum & similium, hæcque corpora seu collegia Senatus Consulto probata, ad exemplum Reipublicæ habere possunt res communes, arcam communem, actorem siue syndicum per quem tanquam in Republica quod communiter agi fierique oportet, agatur, fiat. Eiusdem etiam artis homines, causam sibi similibus suam esse putant, & sibi mutuò præbent auxilium; sic veterani ^o vna voce privilegia petierunt ab Augusto; licet excusentur à tutela, non tamen à tutela filiorum commilitonum; ^p & militi impuberi datur tutor qui fuerit miles. ^q Ita iuuenes parisiæ ætatis facillè conueniunt, seque collatis officiis & viribus tuentur. Manlio Torquato triumphanti ^r non occurrerunt iuuenes, quia filium suum iuuenem, fortiter, sed sine iussu præliatum securi fecisset percuti.

Hæ singulares vniones sæpius in monopolia & in seditiones degenerant, quibus vt occurrerent antiquæ Respublicæ, publica instituebant conuiuia; ^s ciuitates prius in partes diuisas, ^t vacuo interiacente, positis ædificiis fecerunt continuas. Romulus ^v diuersas gentes ex quibus ciuitatem suam conflauerat, mixtas iisdem artibus etiam sacris congregationibus addixit vt vnum essent. Monet Vegetius ^x auxiliares legiones, non multum prodesse, nisi fomentur eadem disciplina; acceptas autem à confœderatis facilius transire in mores nostros, nam tunc etiam sibi militant spe communis victoriæ, Sic armatus ferro magnes validius trahit ferrum, quam si sit simplex, propter similitudinem substantiæ ferri versus ferrum. Exercitus tamen ex indigenis præfertur, quia maior in illo præsumitur affectus

cuius participatione confederatis habetur fides, Æthiopici nobilioris magnetis ⁷ argumentum est, quod magnetem quoque alium ⁷ Plin. lib. ad se trahit, & amoris legitimi quod gaudeat & accendatur magis ^{36. cap. 16.} similibus occursum, affines propterea simul in acie stare & dimicare volebant Germani ² ut gemina vis amoris sanguinis & patriæ auget fortitudinem. Vnde Lacedemoniis mos erat ante prælium amorem sacrificare propterea quod in instructarum acierum amicitia, omnis & salus & victoria posita sit. Vni Christo militant tot Ecclesiasticorum & Religiosorum sub diuersis regulis ordines inuicti, si conciliaret illos charitas & spiritus Christi qui vicit mundum; tunc enim Ecclesia procederet ut castrorum acies ordinata ³ terribilis mundi & tenebrarum potestatibus. Quid non sperandum; si fuerit omnibus idem animus regnum Dei protendere? at quid non timendum si suboriantur schismata quæ liuor, quæ cunctis dominari volens ambitio; quæ prædas etiam sacrilegas sitiens auaritia, quæ lucem timens; & extinguere cupiens improbitas, excitat, quæ fouet inimica Deo terrena sapientia; nimias pietatis unitæ vires reformidans.

² Tacit. de morib. germanorum.

³ Cant. 6.

Similium unio sola constans est.

§. 6.

Harmonicus est rerum diuersarum etiam contrariarum concentus in mundo, nec dubium est, quin appetat mixtionem illam qua sua constat, crasis, pulchritudo, perpetuitas. Ut partes suo congruant vniuerso, putant aliqui rebus singulis pares affectus rerum contrariarum inditos esse; ^b siccum enim appetit humidum, vacuum repletionem, frigidum calidum; sicut imbrem arida tellus, cœlum turgens nubibus ardet in terram cadendi mira libidine; senes gaudent assidere iuuenibus, timidæ mulieres, amant impensius bellicosos, verumque probant illud astrologorum soli marti amicam esse venerem.

^a Plato in Elyfide. Aristot. moral. lib. 8.

Diximus ^c res diuersas & contrarias in mundo esse necessarias, ut esset ordinata multitudo quæ referret primæ causæ unitatem infinitam; ut esset locus actioni, ^d quæ in secundis causis primæ potentiam productiuam imitaretur; ut contrariorum vires æquis librata ponderibus, ^e quantum vsurpant, tantum restituere cogantur; perpetuaque sic fiat rerum omnium vicissitudo. Fauet materia ^f quæ cum non omnes in cœlo figuras, neque formas sub cœlo omnes simul possit habere, cum inter se multæ contrariæ sint, vbique tā-

^c Supra lib. 1. 1. 2.

^d Supra. lib. 1. 1. 5.

^e lib. 1. 1. 7. ^f Marf. Ficin. Theol. Plato. lib. 11. c. 16.

men appetit omnes ; tanquam naturæ suæ perfectiones , hinc ad sempiternum motum procliuis efficitur , vt quod non potest statu possidere successiuè saltem quodammodo consequatur : hinc elementorum & sphaerarum circularis & sempiternus motus ; vt sicut mundus intelligibilis nunquam, fit semper est ; sensibilis fiat semper ; nunquam fit. Igitur cum vniuersi perfectio sit in hac successiua permutatione meritò constat diuersis & contrariis ; perpetuò nox & dies , vespere & mane in terra fiunt circum gyrante lumine victore , tenebrisque opposita in parte regnantibus & consequentibus ; & in signorum zodiaci successione , & in elementis rerum principiis fit transitus à contrario in contrarium, vicissitudinis conseruandæ, gratia.

Alia videtur in singulis indiuiduis ratio ; nam cum nolint dissolui & mutari quod fit à contrariis , sed conseruari quod fit à similibus , appetunt non contraria sed similia ; cum tamen constant ex contrariorum temperie , si excessu vel defectu lædantur , si plus minusue quam expediat in vnam declinent partem , contrarias qualitates appetunt quibus possint in naturæ suæ congruam temperiem restitui. Sed medicamentum est ingratarum sensibus & dolore dolorem sanans ; vim infert non durabilem , nam cum id quod excedebat ad mediocritatem reduxerit , si statim non remoueatur , in contrariam transfert intemperiem , calido laborans sanatusque frigido , frigidus experietur morbos si frigidorum vsus sit assiduus ; sic extinguuntur spiritus , languescit & corrumpitur pars adhibitis vltra modum narcoticis. Inde dicunt astrologi quod lex quæ cœpit in trigono igneo non durabit in regione trigono aqueo subdita , sed transibit ad regionem suo trigono subiectam , sic Mahumetana magis viget in Africa vbi est trigonus cancri , sub quo cœpit , quam in Arabia subiecta sagittario. In nauibus fabricandis vel cæteris ligneis operibus nec pino , nec abietis quercus conglutinari valet , alterius enim materia spissa , alterius rara , affectus autem similes in his esse oportet quæ sociari conflarique debent , non contrarij , seu si ligno lapidem coniungas.

At cum in diffinis similibus fracta videatur identitas , per vnionem in integrum restituantur , habentque tunc rationem vnitatis indiuisæ in se , & diuisæ ab omni alio , sic perpetuæ : Nam res pereunt interno vel externo morbo laborantes , neutro ex his tangitur virtus vnita ; non internis malis , quia partes sic confœderatæ nullis se læcessunt dissidiis , non læduntur etiam externa , cui fortiores effectæ validius resistunt Si tabulæ perfectè explanatæ & leuigatæ applicentur sibi inuicem , deduci nequeunt , nisi altera trahatur ad latus. Corpora quiescunt in suis centris , & illic extra proprias vel externas alterationes posita perficiuntur. humidum radicale , quia naturæ no-

e Campa-
nella.

Theophr.
histo. Plan-
tar. lib. 5. c. 8.

stræ conuenientius est, plus durat, quam alimentum: Generaliter eorum quæ inter se similia sunt, firmior est societas; accedunt enim magis ad identitatem indiuisibilem, vnde dixerunt Platonici animam hominis in corpore hoc crassiore ad breue habitare, in æreo per multa sæcula, in cœlesti per omnia.

Aristoteles ^s fert idem iudicium de humana societate, stabilemque tantum affirmat eam quæ fuerit inter bonos similes inita. Triplicem assignat causam propter quam solet contrahi, vtile, iucundum, honestum. In his qui amati sunt propter utilitatem aut voluptatem, si talia deficient, inquit, rectè inreque soluitur amicitia, causa deficiente; sibi imputet qui cum taliter amaretur, ob mores se putabat amari. Talibus improbi ducuntur, utilitate vel voluptate; ita nullos amant sed seipsos, & ex aliis sperata commoda. Instar dæmonum ^b non se mutuò diligunt, licet in malis faciendis concordent; dissident à semetipsis; agunt illos, exagitant, transferunt varij passionum æstus, leuis est malitia sæpe mutatur non in melius, sed in aliud. Ita qui secum non concordant, multò minus cum aliis inconstantia pari laborantibus, varia semper cupiditate velut tempestate iactatis, eadem quæ iunxit illos vnda conterit, iniraque facile soluitur societas. Stuppa collecta synagoga peccantium, & consummatio illorum flamma ignis, inquit sapiens ^c Princeps sceleris sui ministros velut exprobatos odit, nec securos esse patitur.

At inter viros bonos concurrunt semperque vigent tres illæ causæ utilis, iucundi, honesti quæ mouent humanos affectus, sic inter illos tantum perfecta solidaque manet amicitia. Nam se mutuò bonis afficere volunt & student, eius cui conferunt causa, sinceris affectibus qui gratos efficiunt etiam in ingrata fortuna. Amant se virtutis contemplatione quæ perpetua res est, sola quæ inter humanos fluctus stat immobilis. Hoc habent inter cætera boni mores, ^k placent sibi; talis est sapientis animus, qualis mundi status super Lunam, semper illic serenum est, nunquam est sine gaudio quod nascitur ex virtutum conscientia ex alto & ex propriis veniens, quod non dedit fortuna non eripit; Non potest gaudere nisi fortis, nisi iustus, mali enim sic gaudent, vt prædam nacti Leones, pro qua mox sunt decertaturi. Illud autem gaudium quod viri boni ex propriis & amici virtutibus percipiunt, perpetuum est, indeficiens, reflexione multiplici sibimet quotidianis incrementis accrescens: quid ni? Deus infinite bonus, est talis amicitia principium, medium, finis; vtrosque trahit ad se, & illos inuicem approximât, trahendo; connectit illos indeficiens diuina charitas, in communi pulchritudinis & amoris centro, de multis, vnum efficit.

Vix fœlicem habent exitum nuptiæ inter longè dispares, vel for-

^s Lib. 8. moral. cap. 3.

^b D. Thom. 1. q. 109. a. 2. ad 2.

^c Eccles. 21. Tacit. ann. lib. 14.

^k Seneca. ep. 59.

¹ Tertulian.
lib. 2. ad
uxorem.

tuna, vel ætate, vel moribus contractæ; mutari necesse est amorem rebus natura sua fluxis & inter se dissidentibus inhærentem; Sed omnium infœliciores habendæ sunt quæ contrahuntur inter personas diuersæ religionis; has enim ratas non habet Deus pater, mater Ecclesia; si fidelis credit hæreticum ab Ecclesia, à Deo, à cœlo proscriptum, Amabit ne, quem odit Christus & Ecclesia; qualiter vtrò & spontè ad prohibita descendit? quis dubitet obliterari quotidie fidem infideli commercio? bonos corrumpunt mores confabulationes malæ, quânto magis conuictus, & indiuiduus vsus; quomodo fidelis vxor potest duobus dominis deseruire, Christo, & marito infideli; timeat maritus peruersæ mulieris laqueos, quos nec vitauit sapientissimus Salomon; quahseumque fit filiorum educatio, proni sunt adolèscèntes in hæresim sensibus blandientem. Quod peius est ex patris & matris diuersa Religione sicut ex diuersa speciei animalibus, nascuntur monstrosi inter omnes Religiones medij, nulli fidem habentes, prodigia tum Ecclesiæ, tum Reipublicæ inauspicata: heu generabit ne christianus natos, non Ecclesiæ, non cœlo, sed impietati, sed dæmonibus, patriæ, parentum, si non actu, quiescente sæculo, saltem votis & affectu parricidas?

APPETVNT OMNIA NON TANTVM conseruari sed & augeri.

Lex 19.

¹ Lib. 1. &
² supra.

¹ D. Thom.
² 2. q. 117. a.
³ ad 11.

Diximus ¹ de rerum conseruatione tum causarum vniuersalium & particularium beneficio; tum in eo quod res omnes ad sui tutelam propendant, instinctu, amore sui, congruis ad actionem potentiis & organis instructæ alimenti, loci, fociorum munitæ præsiidiis. Sic existentes & agentes supponendæ fuerunt priusquam inquireretur de profectu & earum incrementis, ad quæ, quidquid est, ius sibi vindicat, & cum omni vitium suarum apparatu, contendit velut ad aliquid præstantius, Maioris enim virtutis est ² augeri quam conseruari, quia plura sunt attendenda circa profectum, qui assimilatur motui, quam circa conseruationem, quæ assimilatur quieti. Id assequi conatur natura per tot cœlorum, tot sæculorum reuolutiones, tot elementorum fida commercia, tot ab ipsis rerum primordiis actiones vt rebus etiam inanimatis inesse supponatur hic, appetitus incrementi. Crescunt

cunt vegetabilia & sensitiua, materialia habent vestigium augmenti vegetabilis, & motus animalis dum rarefiunt; aër & aqua diffunduntur; ignis crescit in immensum, data materia, si deficiat, inest tamen essentialis ille propagationis appetitus, quem testatur flammæ in-quietum, & nihil intentatum relinquens, acumen.

Ciuius ignorantibus acquiriturⁿ per personas non solum coniunctas, vt per filios & seruos, sed etiam per extraneas, vt per procuratores, per alium quemlibet qui defert hæreditatem, qui causam defendit, qui fideiubet, qui donat, qui iuri suo cedendo alienum accrescit, quia supponuntur velle res & facultates suas sic augeri. Hæreditas^o suscipit incrementum, & in iudicium familiæ eriscundæ veniunt ea quæ amnis fundo post litem contestatam attulit, & thesaurus. Sic rebus inferioribus insciis auxiliantur causæ superiores, & implent illis insitum augendi se desiderium. Vt igitur concipimus, ita hic exposuimus augmentum, velut entitati superueniens; quanquam sic implexum sit essentiæ, vt ab ea discerni non debeat, illiusque non tam sit effectus, quam causa, cum id primum natura videatur intendere.

ⁿ Inst. per quas personas nobis acquiritur. Vide supra lib. 1. l. 9.

^o l. 16. & 22. ff. famil. eriscun. Vide 3. lib. 1. l. 9.

Intentio naturæ prima tendit in augmentum.

§. I.

SI recurramus ad prima rerum exordia, videre licet materiam primam quæ naturaliter sic formam appetit, ^p vt sine ea non possit conseruari nisi à Deo; & hic appetitus non superuenit illi per modum accidentis, sed essentiam suam constituit, estque primum mixtionis fundamentum. Eius affectio prima est quantitas, seu extensio, secundum longum, latum, profundum, siue quibus esset inepta ad cæterorum accidentium, & formæ receptionem. Ita semen seu plantarum seu animantium exigua contentum quantitate, ingentes sed occultos complicans in se spiritus, nunquam deest temporis & loci conuenientis occasione, vt è potentia educatur in actum. Sæpius etiam vrget impatiens se proferendi conatus, & hinc videmus præcoces germinationes irritas, eo quod intempestiuè fiant, ad eas excipiendas, fouendasque locis & temporibus nondum ritè dispositis.

^p Ruuio. 1. Physicor. q. 5. & 7.

Quod primò semen plantarum intumescat; quod pulpam quæ coerchetur aperiat; quod radicem mittit, qua conquirat aliunde, quod non habet alimentum sufficiens optatis & tentatis incrementis, id totum efficit insitus calor, cuius motus est expansiuus, per quem corpus nititur ad dilatationem sui, & recipiendi se in maiorem spheram siue dimensionem. In animalium, vt diximus,

B b b

⁹ Supra. lib. 1. l. 16. §. 1. Fernel. Physiol. lib. 7. c. 9. ⁹ semine innatus calor surgit in spiritum mobilem, qui partium omnium conformator est & opifex, facultates omnes naturales quibus nutrimur & augemur, earumque auxiliares in se complectens, & hinc homo cum plus habeat caloris & spirituum, quibus proprium est sursum ferri, est erectæ præ cæteris staturæ.

Anima vegetans cui competit accretio & generatio, est animarum prima & communissima, primum animæ principium ut placet Aristoteli. In animali cor primo viuens, caloris naturalis fons, parte sua ampliore superiora corporis spectat, non dilatatur quia impletur, sed impletur quia dilatatur à facultate insita sibi, & quem semen concessit velut quoddam primogenituræ ius & fomitem spirituum vnde procedit tota vis ad obeundas vitæ functiones. Ita videmus plantas & animalia è debilibus suis initiis sensim surgere in conuenientem suæ speciei dimensionem, & generantis se dignitatem assequi; Licet assignare ætatibus sibi succedentibus suos profectus, omnium incrementa & sperare & notare, at inquirunt Platonici, quis determinabit rerum esse, cum sit in continuo temporis fluxu, & iam tale non sit, cum esse pronuntiantur: Est igitur in natura prius incrementum, quam existentia, tum originis, tum constitutionis suæ ratione.

Marfil. Ficin. Theol. Platon. lib. 11. c. 6.

Fœtus egreditur ex utero materno, quia vult ampliorem locum, cibum, aërem, ita natiuitatem efficit amplitudinis appetitus; Nati dum inclinantur ad sugendum lac, puelli dum manus tendunt omnium auidas, probant innatum hunc appetitum incrementi. Cum processit ætas ducitur animus spe quæ est passio in appetitu irascibili circa bonum futurum arduum, possibile tamen ut habeatur; Illum sequitur longanimitas in expectando, patientia in ferendo, magnanimitas in aggrediendo, denique alacritas & animi lætitia in operando. Spes alit agricolas, milites, aulicos, principes; ita totius vitæ civilis primum mobile est appetitus incrementi; spes est Christianæ perfectionis fundamentum, & se habet ad charitatem, ut anima vegetans ad intellectualem. Licet legis Euangelicæ præcepta sint arctiora quam Mosaicæ, censentur tamen leuiora, propter propositæ fœlicitatis spem. Hunc naturæ motum sequuntur ciuilia; locus qui eligitur ad vrbis ædificationem, debet esse amplissimus ita ut possit augeri ciuitas, & suburbis cingi. Prima cuiuslibet societatis intentio tendit in augmentum, familia in prolem, proles in ampliorem dignitatem, dignitas in illustriorem si fieri potest & summam; fœlicis enim suæ sortis nemo censetur satis dignus æstimator.

Gregor. Nazianz. orat. 42.

Ergo si consideretur finis qui prior est in intentione, omnium prior est accretionis appetitus. Quid enim aliud intendit res omnis nascentis, quam crescere, assequi conuenientem sibi quantitatem molis

& virtutis, qua suæ speciei dotes omnes percipiat, idæ suæ fiat conformior, sic ad diuinæ bonitatis similitudinem magis accedat. Opus naturæ est opus intelligentiæ, quia hunc sibi proponit finem; sic rerum incrementum prius est, quia prius intenditur; nec solum in intentione, sed quod illi singulare est, etiam in executione, cum omnia sint in profectu, & potius augeri quam esse dicenda sint; cum non accipiant esse, nisi per augmentum.

¹ D. Thom. lib. 3. contra gentiles

Vita vegetatiua appetit esse, vita sensitiua bonum esse, Rationalis vero optimum esse, ideo non quiescit nisi in summo bono, quod qui consequendum sibi proposuerit, infima despiciens, naturali mentis & supernaturali gratiæ motu in admirabiles surget profectus. Imitatur Angelos, qui ut ait D. Dionysius^v semper quantum fas est ad maiora & meliora in diuini stabilisque amoris contentione nituntur. Validioribus lacertis impressus telo motus spatium longius transmittit, & hæc statim heroica perfectionis intentio, transfert animum supra res humanas, supra ius ditionemque fortunæ, ut secunda temperet, aduersis elaboratur, aliis admiranda contemnat. Et si quod summum est vix assequimur, altius tamen ibunt² qui ad summa nituntur, quam qui præsumpra desperatione quo velint euadendi protinus in imis substituerint. Deus mundi creationem auspiciatus a cælo, docuit nos vitam nostram sic instituere, ut primo spiret diuina, ut illis primos dicet affectus, ut inde lucem, inde vires desumens, cum Apostolo³ semper ad anteriora feratur. Quidam pro fidei magnitudine digni fiunt qui inducantur in omnem plenitudinem; Deus qui fecit illos auidos sui, non arceat, sed misericors excipit. Moyses audacior petiit videre faciem diuinam: similiter Propheta Regius, ⁴ exquisiuit te facies mea, faciem tuam domine requiram, sponta petiit oris osculum, Philippus Patris visionem; Tales magna audent, quoniam magni sunt, ⁵ & quæ audent, quæ petunt tandem obtinent iuxta promissum. Magnis hisce spiritibus, magnus occurrit sponsus, & magnificat facere cum eis, emittens lucem & veritatem suam, eosque deducens in montem sanctum suum.

² Cap. 4. de cæl. Hierar.

³ Quintilian. in præf. idstic oratoriar.

⁴ Philip. 3.

⁵ Psal. 131. D. Bernar.

Appetitus augmenti, ceteris potentior est.

§. 2.

IN partium orbis distributione, cælo, igni, aëri, ut nobilioribus corporibus regio superior & amplior contigit ordine dignitatis seruato, talique iure cui velut dominanti nihil in posterum præscribit. Unde cum in viuentibus plurimum sit cœlestis caloris & aëris, forma primo libero suo motu quo prodit e potentia materiae, tendit in altum, terrenis & aqueis partibus, ut surgentes fulciant subfidentibus. Arborea magis citiusque crescunt in longitudinem quam in latitudinem; ^b quædam sursum prodeunt auctæ & enutritæ magis in superioribus, & ibi sunt magis ramosæ ut abies & pinus propter calidam materiam nutrimenti. Plantæ caulē prius emittunt nudam & altum, quam foliis & ramis vestiatur; corpus nostrum adolescens, congruam ratione sui temperamenti sumit altitudinem, nec nisi circa senium calore iam fatiscente abdomen distenditur. Quamuis spiritus in corpore moueantur ad omnem situm & locum, ^c tamen cum sint naturæ aëreæ, & habeant in se multum caloris, maxime sursum mouentur, sic abundant in capitibus animalium ubi plures etiam perficiunt operationes, & in plantarum summitatibus producant folia, flores, fructus semina in quibus residet spes tota propagationis. Vapor ^d vehementer calidus & siccus pertransit in finem & mediam aëris regionem vsque ad supremam in qua facit diuersas impressiones. Denique sursum tendunt omnia, ascendunt montes, fluctus maris, flatus aëris e cavernis, ignis de petra, semen e terra glebæ viscera frangens; quod est generosius in metallis in altiores spiritus ebullit ab alchymia sublimatum; plantæ, arborea metalla fiunt a spiritu e visceribus terræ sublimato. Obiectum præsens homini, transit in sensationem, illa in imaginationem, hæc in existimationem, existimatio in rationem, ratio in intellectum, intellectus in mentem, mens in lumen, qua splendet & rapitur.

Hic motus potissimum emicat in corporeis cum vis externa nititur in contrarium, & materiam igneam vel aëream diffundi cupientem velut carcere coercet, tunc enim hæc fractis obicibus, summo totius naturæ tumultu se vindicat in libertatem. Tonitruum aliqui nihil aliud esse putant, quam ruptionem nubis humidum incallescens & calore dilatatum, non valentis continere. Eadem ratione terra tremit & concutitur, ^e cum spiritus in ea conclusus frigo-

^a Plin. lib. 16
c. 30.

Albert.
Magn. tr. 1.
de spiritu &
respir. c. 18.
10.

^d Idem lib.
de passionib.
aëris.

^e Seneca
natural.

re densatus cœperit à vicinis ignibus incallescere & rarefieri, tunc quærens locum omnes angustias dimouet, claustra sua conatur effringere, hinc terra spiritu luctante & fugam quærente conuelli- tur, hæc, aut subsidet. Immensæ moles terræ, ædificiorum & simili- um¹ subuertuntur & in altum iaciuntur à pusilla quantitate pulue- ris pyrii; cuius causa pro certo illa est, quod motus dilatationis pulueris qui impellit, multis partibus sit fortior, & celerior, quam motus grauitatis per quem fieri posset aliqua resistentia. Calore violento in tot spiritus aereos repente soluitur vitriolum aut antimo- nium, vt retortæ corpus quod placidè prius massam retinebat, non possit illam rarefactam continere, sic cum maximo fragore dirum- pitur, spiritibus ampliores locum quærentibus.

quæst. lib.
6. c. 12.

¹ Bacon no-
ui organi
lib. 2 c. 46.

Simile quid videmus in humanis & in bonum & in malum prout efferbuerit hic appetitus incrementi, habet enim mens nostra sublime quiddam & erectum, impatiens in arcto contineri. Magna- nimos² nos natura produxit, & vt quibusdam animalibus ferum de- dit, quibusdam subdolum, quibusdam prouidum, ita nobis glorio- sum & excelsum spiritum, cœli amulum, alta semper tenere cupi- entem. Vnde cum nemo se immisceat arti quam nescit, tamen im- perare vix vllus detrectat, quamuis artem imperandi non didicerit, & hic amor dignitatis videtur esse secundum naturam qua semper tendit ad id quod est melius & sublimius.³ Aqua maris salta, quan- diu resident in imo, non sunt viles alendis germinibus, at sursum in vapores elatae terram rore pluuiisque fecundant. Sic quidam ma- gnanimi, si subiectos habeas, amaris apparent moribus, ad dignita- tes velut in debitam sibi sortem elati, sunt bono publico per viles. Hac ratione S. Pacomius Abbas⁴ Monachum sacerdotium ambien- tem promouit, & de iniquo effecit virum sanctæ conuersationis, Indulgendum aliquid animis magna spirantibus, vel timendum ne si contra naturam in arcto & humili contineas, erumpant, quærentis, tumultu, seditione, & quos non habuisti pro te generatos, contra te patiaris infensissimos duces. Quidam hoc maligno feruore perci- ri, maluerunt larronibus quam nullis imperare; in Principem, in patriam arma mouere, quam desiderare; vni, quam rubigine confici; inconstantis fortunæ potius, quam superbe dominantis arbitrium experiri. Situm est apud illos, si ius violandum est, regnandi gratia violandum: impiissimum dogma, sed familiaritate concitatis, desperatis animis, obæcæta per ambitum ratione, scelere, paricidio gauden- tibus.

² Seneca²
epist. 104.

³ Vide Su-
pra, lib. 1.
lege vltima.

⁴ Vitz Pa-
trum in Pa-
comio.

Huius mali publicum exemplum primò datum est, cum heroi- cum magnates censuerunt, quocumque titulo progredere fines im- perij; cum his tantum qui id præstirissent triumpho Romæ decerne-

rentur; cum militaribus signis præferrent nunc aquilam expansis alis, nunc solis omnia lustrantis simulachrum, quasi ditionis cuiusque fines illimitatos efficeret fortitudo; sola coërceret impotentia, & cum Lacedemonii non alium putarent dominationis suæ terminum, quam quo cuspides lancearum non perueniunt. Sic Alexander gentium vastator, tam hostium perniciem quam amicorum, summum duxit bonum esse terrori cunctis mortalibus, & orbe spoliato, nouum, quem sibi subiiceret, optabat.

Auaritiæ materia quidem minus subtilis est, non minora tamen quam ambitio per obstantium strages quærit incrementa; exæstuat, sæuit, pugnat, rapit, congregat, seruat, sui tenax; appetens alieni, non suo, non alieno, non ipso contenta, totum possidet, & de inopia semper quæritur, per fas atque nefas, artibus & versutiis occupat aliena; hinc concussæ gemunt vrbes, maria plus prædonibus sæua sunt, quàm tempestate; non iura, non leges, non honor vllus obstiteret, amicus in amicum, frater in fratrem, filius in patrem experitur; hic sub inexplebili diuitiarum cupiditate cessant iura sanguinis, quæ nullo iure ciuili dirimi possunt, nouum calamitatis genus semper crescens, nunquam senescens. Hos amplitudinis appetitus esse contra naturam patet ex eo quod animam dilacerant, quod ciuilem societatem ad quam nascimur soluunt, quod populis omnibus graues, etiam authoribus suis supplicio sint. Apud Romanos Augustus * fuit nomen Imperij, eo quod olim auerent Rempublicam amplificando, quod nomen primo Senatus Octauiano Cæsari tradidit, vt quia auxerat terras, ipso nomine & titulo consecraretur.

Ardent sed innocenter in augmentum aliquæ passionis. Æmulatio tot votis expetitam inter amicos æqualitatem & communitatem non patiens, vult inter pares eminere. Ea duci videntur tyrones quibus vitio non imputatur, * si dato prætio tentent redimere tempus tyrociniij sui, licet enim fraudem facere videantur legibus, illæ tamen indulgent huic promotionis appetitui, etiam hoc in casu dati conditionem concedunt, quia non dantis turpitudine versatur, sed solius accipientis ob id concussionis rei. Spes cum omnia calamitas abstulerit, superest victis vt retentent arma, naufragis ad nouos quæstus faciendos; seruis vt aliquando restituantur in libertatem; ære publico pressis¹ bonisque publicatis, vt iterum acquirant, quæ fiscus non rapier. Ad incrementi legitimos appetitus, quibus cæteri cedunt, referri potest intentio propagandæ dilectionis inter ciues, cuius causa potissimum fit vt nuptiæ tantum inter extraneos licitæ sint, non inter consanguineos quorum affectus iam natura conciliauit, & vt horror incestus, tutiorem efficeret, seruaret in familiari conuictu pudicitiam. Ad id etiam referri potest quidquid ratione boni publici

* Zeno Veronensis serm. de duplici tentatione.

* Isidor. origin. lib. 9. cap. 2.

* l. 3. Cod. de eond. ob turp. caus.

¹ l. 22 §. is cuius ff. mandati.

fit, ^m licet in contrarium nitantur singulares affectus.

Si hoc habet humana mens suæ diuinitatis argumentum, quod infinitatis æmula suos affectus ultra semper protendat, nec mortalibus aut fortuitis satiatur; fiat diuina & æterna, hic incrementi motus, etiam plaudentibus legibus cæteris erit præstantior & fortior. Natura pietatem inter consanguineos, inter parentes & natos commendat, tamen Euangelicæ perfectionis amator calcatis his affectibus ad vexillum crucis euolat, & votum emittit de meliori ⁿ bono. Apostolici fastigij proprium est, perfectæque virtutis ^o vendere omnia, pauperibus distribuere, sic leuem & expeditum sequi Christum magnis passibus ad cœlestia properantem: subtilitatem hanc & leuitatem dat ignis charitatis è cœlo in hominum corda diffusus, semper accrescens data scilicet infinitæ bonitatis materia, semper proficiens vt in æternum permaneat. Id significare videtur thus sacris adhibitum eo quod per ignem statim relicta qua constabat concrectione in subtilem vaporem transformatus, lateque diffusus altum petit. Ea ratione canonici regulares ^p & Religiosi zelo sanctioris vitæ ad strictiorem Religionem transire possunt, petita licet non obtenta licentia sui prælati. Denique charitas præstat cæteris virtutibus, eo quod omnia refert in Deum, vt est in se infinite bonus. Amor Dei est in omnibus inuictus; ^q summa bonarum actionum, salus morum, finis cœlestium præceptorum, mors criminum, vita virtutum, anima sanctarum mentium, causa meritorum, vnicum contra morbos omnes animi remedium.

^m Vide lib. 1.
l. 12. §. 3.

ⁿ D. Thom.
22. q. 88 a. 1.
^o D. Hieron.
ep. 8.

^p Cap. licet
de regular.
D. Tho. 22.
q. 23. a. 2.

^q Alanus
Varenius
lib. de amore
Dei.

Difficilia qua pulchra.

§. 3.

HVius à Græcis mutuati prouerbij veritatem probat natura, dum necessarias ad indiuidui conseruationem & profectum qualitates efficit communes vt ab his interdum deficere, monstraque fieri mirum, prodigiosum; inauspicatum hominibus videatur. At supra consuetum hunc vulgaremque perfectionis gradum efferri, & idæis votisque nostris quod respondeat opus contingere, sicut difficillimum, ita rarissimum est, instar miraculi futuris deinceps sæculis suspiciendum. Ab imo terræ ductus vapor, crassus lentusque nimis vt in auras possit vanescere, pro loci recipientis affectibus, terreno cogente spiritu, in varias transmuntantur concrectiones, fit illic saxum, marmor, hic stybium, calchantum, ferrum, æs, plumbum; at iam nouus orbis lustrandus est qui ferat argentum, aurum, adamantem,

Leuium metallorum fructus in summo est, illa opulentissima sunt, & magnis eruenda laboribus, quorum in alto latet vena. Hinc ad hortos hesperidum, ad aureum vellus interiecto furentibus procellis oceano, & vigili draconum custodiâ præpeditum iter fingunt Poëtæ. Olim tantum in Sabæa thus, in Iudæa balsamum, in orcadibus insulis ambra; omnibus sermonem natura dedit, paucis eloquentiam; Vulgaris est vxoria pulchritudo, rara quæ diuino quodam splendore radians mentes & oculos rapit. Virtutem referunt in prærupti montis vertice sedentem, vt paucis Diisque genitis ad eam pateat aditus. Fortasse tanquam Phœnix vir bonus ¹ semel anno quingentesimo nascitur, sic ex interuallo magna generantur, mediocria & in turbam nascentia sæpè fortuna producit, eximia verò ipsa raritate commendat; nequidem rosæ sine spinis, sine dura & vi confrigenda cortice nucleus; bonum quo maius, eo plus improbis laboribus emitur; cum eminent, paucis peruium, cæteris irritò conatu circa se lapsis & iacentibus negatum est.

Seneca.ep.
41.

Hinc de prouidentia vulgi querelæ, quod cum affectus perfecti boni & eximie pulchritudinis ipsa mentibus nostris impresserit, eius tamen fruitionem tot septem difficultatibus neget, vt frustratus amor nobis tantum cedat in pœnam. Vellent hi diuinæ sapientiæ contumeliosi, cuiuslibet rei prætiosæ tam frequentem esse, tam communem vsum quam lucis & aëris, expositas esse naturæ diuitias, promiscuam omnium libidinem, quæ iuuant quæ delectant ad manum esse, & statim vt desiderantur haberi. Absurdissimum & in semet contradictione pugnans votum. Non aduertit cæca cupiditas, quod diximus, vniuersum certo rerum sibi per gradus succedentium ordine constitui, & in quolibet genere quanto aliquid est prius, esse tanto simplicius, & in paucioribus consistens. Sic prima corpora sunt præ cæteris simplicia. Est in sole plenitudo lucis, in igne plenitudo caloris, in corde plenitudo vitæ, in capite plenitudo sensus, & in vnoquoque genere deuenitur ad vnum quod in ipso summum est, cæterorum regula, vnitatis supremæ bonum omne complicantis imago. Huic proximiora, vt sunt perfectiora sic minus diffusa sicut lineæ à circumferentia ad centrum ductæ quo sunt illi viciniore, acutos magis & in arctum contractos efficiunt angulos; deficit quantitas in partibus quæ magis ad apicem pyramidis accedunt, denique summum & vnum conuertuntur; summè bonum, pulchrum vnum est, accedens scilicet ad idæam boni & pulchri quæ est vna.

Hoc igitur pulchrum quia non commune nec in rerum cæterarum turba, rarum est, etiam difficile, cum ad illud non aliter quam emensis plurium infra iacentium gradibus perueniatur. Hic
autem

autem profectus ad vltimum alicuius speciei verticem motus est, qui propter agentis vires limitatas, propter imatum pondus ad ima depressum, propter spatij longitudinem, contrarij resistantiam, non fit sine labore. Non otiatur natura, sed cœpto semel ope diligens incumbit; donec ad perfectum adducat; nec patitur fieri per plura quod fieri posset per pauciora; Vnde si plus temporis impendit vt diximus¹ in rerum excellentium conformatione, probat hac actionis nunquam intermittētis mora, occurrentes plurimas in opere nobiliori difficultates quæ citius non potuerunt superari.

¹ Supra lib. 16. §. 1.

Sic ex contraposis viribus constant omnia, ne vires sibi relictæ, nullius hostilis qualitatis impetu prouocatæ tepescant & ipso situ conficiantur. Est in orbe rerum in inuicem decertantium, gratissimo cœlicolis & sapientibus spectaculo labor assiduus, semperquæ sunt in procinctu; nam actiones naturales reficiuntur, vt diximus, voluptatis semper illas comitantis stipendio; & obtenti melioris boni pars ad ampliores spem accendit. In sensibilibus primum enutriti, inter populos sensibilia sectantes; eorum tum naturali, tum ex familiari consortio sibimet accrescente per ætatem amore detinemur; & miraris si diuturnus etiam hæreditarius animi morbus; lento & difficili curandus sit remedio? si constatæ per tot annos, tot circumstantium manibus peruersorum habituum catenæ vi maxima constringendæ sunt? si multa sint dediscenda & addiscenda vt quis in virum probum euadat? Ipsa virtus in mediocritate consistens ab extremorum obsidione vix efficitur libera; medium enim in re qualibet tenere difficillimum est, inquit Aristoteles; Vix bona mens recti conscia se potest expedire à seditiosis intra se passionum motibus, & inter turbas ad perniciosas ruentes, inter tot hostium laqueos & insidias inoffenso gradu rectum virtutis iter tenere.

Ad hæc cum ex occulto grassantur præcauenda, cum insiliunt superanda, magnis opus est animis & pectore firmo, quis neget, sed hic labor cedit in gloriam victoris, virtus habet experimentum sui, exercetur, proficit, & quanto grauius instat ex certamine periculum, sequitur illustrior triumphus. Torpescerent heroicæ mentes, & ignavis turpiter æquarentur, si nullus esset perfectionis apex, quem cæteris infra se longè relictis possent consequi. Hinc homines velut excelsioris cuiusdam naturæ participes, laudibus, Imperio, potentia decorantur, quod difficilia, hostes, fortunam vicerint. Pulchritudine præstantiores virgines Plato decernebat in præmium his qui se fortiter in prælio pro patria gessissent, talesque nuptias non tam amor, quam duplex victoria de præteritis belli periculis, & de turba procorum illustres efficiebat.

Repugnat igitur pulchra fieri communia, quia sic tolleretur re-

Ccc

rum ordo, si quod sorte sua deiectum est, ad parem sublimioribus gradum iniqua sustolleret æqualitas; hac inducta confusione, pulchrum non haberet amplius oppositum, cuius comparatione fulgeret, non esset admirationi, non amaretur; non coleretur, conluctum non afficeret, & sua semetipsum obrueret copia. Si pulchrum commune non sit, sed emineat, sequitur etiam difficile fieri, quippe debilioris naturæ vires & captum excedens, solis fortioribus concessum.

Tam naturale est pulchrum esse difficile, ut ex difficili pulchrum homines æstiment, ex raritate & obtinendi difficultate pretium rebus imponant; nitimur enim in vetitum.

*Quidquid seruatur cupimus magis, ipsaque furem
Cura vocat, pauci, quod finit alter, amant.*

Hic est ludi, certaminum, etiam dignitatum finis, obtinere quod omnes ambiunt, paucis aut vni licet. Hinc cibi, lapides ab externis regionibus aduecti, homunciones, in plantis, fossilibus, animantibus ipsa naturæ vitia, quia rara sunt habentur pretiosa, & quæ procerum scriniis curiosè reponantur. Verum est omne pulchrum esse difficile, falsa tamen est conuersio, difficile similiter esse pulchrum & bonum, nam pyratica, tyrannis, libertati populorum insidiantis ambitio, thorum alienum inuadens luxuria, excessus omnes suis non carent difficultatibus & periculis, laborant tamen in suum damnum, in publici priuatique boni pernitiem. Difficultas non est virtutis essentia, sed color, quem vitia sæpius induunt, ut fucum oculis faciant dum fortitudinem mentiuntur, & malæ mentis vires omnes obstinate peruersas explicant: non est statim validum brachium quod non potest vi qualibet externa flecti, rigor est qualis in statua & cadauere reperitur. Ut gemmarum & auri sic venenorum venæ alta terra mersæ magnis fodientium laboribus & periculis eruuntur, nec tamen ob parem casu matris vtero nascendi difficultatem similes habent splendas & vsibus humanis profuturas qualitates. Nocivas continent, quæ inexpertos à longè crudeliter afficiunt, sibi proximiores necant nec immerito cum sepultas temerè & in pœnam suam prouocauerint. Ita quilibet occulto sensu, vitiorum vim mortiferam, ex ipsamet sub initiis difficultate, & synderesi subodoratur, ut inde monitus aufugiat, & in prænuntiatam non incurrat pernitiem. At qui virtutem circumstat labor similis est leui nebulæ velut velo solem orientem sic obscuranti, ut tamen splendeat, & ipso lucis obstantia dissipantis profectu, certissimum det proximæ

serenitatis indicium. Circa virtutem impensum opus delectat animam, quia naturæ suæ rationali congruum & sympathicum est, spes alit quotidianus ad meliora profectus, accedit liberis, heroicis, sibi fidentibus & plaudentibus animis etiam metus ne dum obsidetur tot hostium viribus & insidiis, non proficere sit deiici.

Viuens quod non crescit, minuitur.

§. 4.

COelum motu suo materiam implet formis, mensurat tempus quo rerum inferiorum existentia concluditur, & ipsius etiam existentiae per gradus accessum ad summum sui, & hinc recessum, omni die duodecim horarum interuallis exprimit. Ex aurora sol nascens sensim lucem suam explicat blandè subeuntibus incrementis, donec in apice cœli, totum suum splendorem obtineat. Inde statim ut momento descendit, minuitur, & æquo suis profectibus passu, declinat in occidentem. Huic perpetuæ circulationi nulla se quies intermiscet, vnde stella quæ suum apogæum attingit, cum nec illic consistere, nec ad altiora niti limitatæ peripheriæ raptus concedat, necessariò descendit, licet stationem sibi fingat astrologia, non habens calculum qui tam minutos exprimeret defectus, fatetur tamen illos cum planetæ stationario assignat duo testimonia debilitatis, nam etsi non appareat, verè tamen retrocedit.

Ut ordinatas, sic limitatas diximus esse naturalis agentis vires, cum igitur peruenit ad existentiae suæ summum, ex tunc temporis fluxu nunquam intermittente defertur ad suum finem, licet lento nec sensibili lapsu. Hunc frustra physici vocant ætatem consistentiæ, nam, ut ait Hypocrates ^r Athletarum plenior corporis habitus, si ad summum sit plenitudinis gradum perductus, lubricus est, neque enim in eodem permanere aut consistere potest, cum verò non consistat, nec iam possit in melius proficere superest ut recedat in deterius. Ita præcipit plenioram illam corporis habitudinem statim solui, quo corpus nouæ nutritionis initium capiat, & inde crescat ne lapsu subito conteratur: Sic illi crescere necessarium est, ut ob id à summo reuocetur ad initium; remediis infirmetur, ut naturæ detur occasio proficiendi, & languescat ad sanitatem.

Si gradus reuocatur cum ad summum ventum est, accelerari debet cum sumus in via & in procinctu ut crescamus, & ne vis externa nostros profectus dum sistit imminuat. In bello qui se non gerit

Ccc-ij

^r Aphorif. 3.
libri 3.

^f D. Bern.
serm. 81. su-
per cantica.

fortiter, parum est quod non vincat, nec ab hoste spolia reporter, etiam vincetur, & veniet in hostis potestatem; Res familiaris citò delabitur inter tot fortunæ casus, & ambientium dolos, si non his occurrat prouidentia, consumptisque bonis plura substituatur, & in præsidium sibi reponat acquisitio: qui volunt ire contra cursum fluminis, si laborem remittant, vndis se dedunt, illis vim non inferre hoc est pati, retrocedunt si non progrediantur, quis nescit, quis non dolet corrupta natura duce, affectus sic in vitia dilabi vt rea voluntas vbi semel peccato consenserit, vix iugum possit excutere, ^g vnde querula vox eius, Domine vim patior responde pro me; sed quid respondebit, nisi bene fac & viues; ne te torrens iniquitatis rapiat, insta, fortiter explica concessas tibi vires; vt vincas malum, quod à parente trahitur, vt ere bono quod à Creatore tribuitur.

^h Id. ad fra-
tres de mon-
te Dei.
D. August.
ep. 242.
ⁱ Epist. 71.
72.

^k Can. de his
dist. 58. & 1.
q. 1. can. si
quis.
^l Genes. 49.

Seruo Dei aut semper proficiendum, aut deficiendum est; ^t tandiu non relabimur retrò, quândiu ad priora non contendimus; vbi cœperimus stare descendimus, nostrum non progredi, reuerti est: non multum interest, inquit Seneca, ^v vtrum omittas virtutem, an intermittas, non enim vbi interrupta est, manet, sed eorum more quæ intenta defiliunt, vsque ad initia sua recurrit, quod à continuatione discessit; Reos satis aperta capitis minutione lex castigat, quos prohibet ad ampliores dignitatis gradus conscendere, ^x hac feritur maledictione Ruben; ^y effusus es sicut aqua non cresces; hæc dura seruitus imponitur vt ædificiis sic personis altius non tollendi, quæ ius naturale vnicuique quæsitum infami nota deiicit.

^z Galen. lib.
1. de sanit.
tuenda.

^a Vide lib. 1.
l. 5. §. 2.

^b D. Thom.
1. q. 45. a. 5.
ad 1.

Postquam corpus ad summum incrementum peruenit, in eo quod sequitur tempore ^z omnibus iam partibus supra iustum succescentibus, non solum cuiusque officium minus probè administratur, sed etiam ipsum corpus macilentius, gracilius atque rugosius redditur, artusque omnes fiunt inualidi, quæ affectio appellatur senectus, ipsi marcori plantarum, prouenienti ob siccitatis excessum, quadam proportione respondens. Dum autem corpus incipit sibi non amplius crescere, vltimumque incrementi sui terminum attingit, defectum hunc abundè natura compensat per generationem & multiplicem indiuidui propagationem, sic enim dum incipit in se minui, viuit & crescit in sibi coniunctis. ^a Ipsa senectus vel naturalis vel Religiosa per abdicationem externorum fit consiliis vtilior dum illi multum non est cum corpore, imitatur Angelos qui patres ^b dici possunt eorum quos purgant, illustrent, perficiunt, heroica diuinaque generatione fœcundi.

Incrementum fit sensim & per gradus.

§. 5.

ENs naturale, sicut probatum est, ^c innatis tum materiæ tum ^cSupra. §. 1.
 existentia suæ passionibus, appetit augmentum, cum sine eo
 non sit, non agat, finem suum non assequatur, nec conseruari pos-
 sit tam in indiuiduo quam in specie. Hic tamen appetitus omnium
 caput, ne feratur imperu, non est relictus agentium secundorum ar-
 bitrio, sed procedit certis modis & legibus à natura cuiuslibet generi,
 vt æquissimè sic necessariò præscriptis. Diximus ^d res quantitate mo- ^dSupra lib.
 lis exiguas nasci, nec enim plures generans, vt tutius speciei prou- ^{1. l. 16.}
 deatur, singulis ampliorem materiam valet suppeditare, nec debet in ^{§. 1.}
 fœtum sic effundere substantiam suam, vt vno exhauriatur benefi-
 cio. Paruas ergo res nascentes, paruum decet alimentum, nam abun-
 dantius non foueret, sed vt ex scintilla primò nascentem ignem, ma-
 gna lignorum congeries suffocaret; & cum ad mensuram alimenti
 fiat incrementum, sub debili sibi que sensim accrescente nutritione,
 etiam paulatim corpus & vires augeri necesse est; sic infirmum nas-
 cens animal, & modulatis profectibus surgens in debitam suæ spe-
 cie dignitatem, transit per omnes ætatis gradus, & in id omne quod
 illi proprium est exercitatione diuturna perficitur.

Quid in his diuersa nobis fingimus, vnicum est, continuum, serie
 nunquam interrupta naturæ beneficium, stillat enim vires, quæ ma-
 teriam capaciorem efficiant, vt ampliori, maioraque capienti, plura
 pro recipientis merito largiatur. Magnum diuinæ prouidentia mun-
 do præsentis argumentum, sed & summæ bonitatis quæ diues in
 omnes totum dare parata, si totum potuissent continere: è glande ra-
 dix prodiens occasione captata foli humidioris, se terræ insinuat, in-
 de firmior effecta, locum quem semel occupauit, inuicta retinet,
 tantaque per ætatem firmatur propagine, vt vim ventorum non ti-
 meat sic fundata quercus. Quis illam ducentorum annorum adul-
 tam, cum tam alta, tam explicata radicum vbertate, solo mandare,
 coherentem statim efficere potuisset, & nouam aduenam antiqui
 municipij priuilegiis donare? Olim Saturnus^e in laneis compedibus ^eMacrobius
 visebatur, eo quod res complicata & constricta nascens, processu ^{Saturn. lib.}
 temporis facilè grandescit, ruptisque mollibus, quibus detinetur na- ^{1. c. 8.}
 turæ vinculis in optimos erumpit profectus.

Si statim plantis & animalibus totam quam decursu temporis

Ccc iij

consequi possunt amplitudinem natura concederet; hoc obtento perfectionis suæ termino, deinceps nihil sibi possent conquirere, eorumque tota vis torpesceret, solum minui non augeri nata; at cum paulatim adoleſcunt & perficiuntur innato sibi metipsis amori plurimum indulgent, non mutuata tantum, sed acquisita sibi que magis propria gaudent bonitate, in diuersis ætatum gradibus consonant ad harmoniam, conferunt ad pulchritudinem vniuersi. Quid decentius, quam vt extrema concordent; & sicut imminutio sic accretio certis procedat gradibus, & pro numero rerum deficientium aut decedentium, pares substituuntur.

Lex ista naturalis iure gentium ad humanos mores translata fuit, Nam obseruatum est vt corpus, sic animum successu temporis formari, perfici, vnde non permittuntur sibi adolēcentes, nec efficiuntur sui iuris, donec, inquit Plato,^f in ipsis constituta sit optima quædam Respublica sub imperio rationis partis nobilioris: Impubes^g quamuis necessitas penurix hominum cogat, ad honores non esse admittendos; concussionis crimen incurrere^h qui à tyrone munus accepit euitandi tyrocini causa; Nouitiosⁱ in religione non recipiendos ante annum probationis, velut artes virtutesque ipso temporis cursu accrescant, & ad perfectum adducantur. Sic tam in sæculari quam Ecclesiastica politia receptum est, honores gradatim conferendos,^k & ad maiorem non perueniri nisi per minorem. Causum enim appetit qui ad summi loci fastigia postpositis gradibus per abrupta quærit ascensum; In ordinibus itaque conferendis præscripta seruanda sunt interstitia. Ex Apostoli præcepto^m ad Episcopatum neophyti, id est nouiter conuersi non sunt admittendi; prius magistri quam discipuli, duces quam milites, cum sibi non sufficiant, qualiter providebunt cæteris? Etiam imperiti superbiunt velut habeant innatum genij sui præstantia, quod cæteris conferre solet eruditio.

Dum superior dignitas cedit in præmium inferioris bene gestæ, cunctos spes continet in officio, exercentur, probantur, æmulatione proficiunt. Habet Respublica quo plurimum candidatorum votis successiue satisfaciatur, quo bene meritis diutius sit benefica, quo se per saltum promouere volentibus opponat, tota in legem reiecta repulsæ inuidia. Hæc dignitatum successio fouet maximam inter diuersos dignitatum gradus concordiam, ipso namque progressu qui gessit officia minima, cum illis validum quia primæuum seruat affectum consentit cum paribus communis boni ratione, ad superiora se præparat, & in illis existentes ministros, suos aliquando futuros collegas, his officiis, quos sibi volet reddi, promeretur.

^f Lib. 9. de
Republ.

^g l. 2. ff. de
iure immu-
nit.

^h l. 3. C. de
cõd. ob tur.
caus.

Cap. non
solum. de
reg. iur. in
6.

^k l. vt grada-
tim ff. de
muner. l.
honor eod.

^m Can. sicut
dist. 48. D.
Gregor. in
registro lib.

4. ep. 50.
ⁿ 1. Timoth.
3.

Aucta nolunt minui .elevata deprimi.

§. 6.

Creatum omne à supereminente causa procedens , vt origini suæ respondeat , excellentiam appetit ,ⁿ & naturæ suæ sortem supergressum æmulatur superiora : aduolat cœlorum sphaera^o rapidissime , vt quantum fieri potest , vbique sit tota simul , vbiicumque tota simul est anima , inquit Platonici , & quia nusquam reperit stantem animam , crescit & ipsa nusquam , & sicut anima circa Deum assidue circumuoluitur quasi circa centrum , sic corporis sphaera circa animam à qua trahitur . Hunc eundem circuitum ignis & aër sequuntur in parte sua superiori , & oceanus licet imperfectè suo fluxu & refluxu . Vnionem perfectam , vnitatis indiuisæ quandam imaginem natura sibi fingit in auro penè homogæneo . Quædam animalia mutantur in alia perfectioris speciei , vt erucæ & bombices in papilioes . Francisco L. Regi Galliar^p concha allata est in qua videbatur piscis penè in auem conuersus . Denique demonstratum est omnibus inesse validum appetitum incrementi & augmenti .

Ex his licet inferre , si res ex imis naturæ gradibus ad superiora nituntur , & ad ea superatis obicibus perueniunt , eadem vis facilius sibi constabit ne deiiciatur , & asseret quod promouit ; nam ex Aristotele acquisitio vt operosior viris est propria , fœminis conseruatio , quippe facilius , & passim in iure^q facilius retentio , quam actio conceditur . Si ad id quod melius & superius est tendit natura , certè non fertur in contrarium , nec abdicato quem occupauerat eminentiore gradu , volens se dimittit ad inferiorem , & libera se multabit proscriptione . Ab orbe condito cœli & elementa assignatas sibi superiores regiones pro gradu suæ dignitatis retinent ; vapor intense calidus & siccus qui mediam aëris regionem illæsus peruasit , ignem ex ætheris vicinitate concipiens , mauult illic splendide consumi quam descendere : terræ moles quas inclusus spiritus dum erumperet euexit , obstinata duritie suam vindicant altitudinem , & vt intelligas quantum illis placeat , montes rerum omnium sunt feraces quasi ne explanentur vellent eo pretio vim humanam redimere . Non redeunt in vermem apes ; in exiguos originis suæ fontes , fluuij ; aurum quod longo sæculorum opere natura perficit , non resoluitur in sulphur , mercurium , aut ignobiliore materias quæ fuerunt suæ formationis rudimenta , sed ipsis etiam ignibus manet inuictum . Crescit corpus nostrum diuturna per ætates alimentorum accessione , non

ⁿ Supta §. 1.
^o Marfil. Ficin. theol. Plato lib. 4. c. 2.

^p Scaliger de subtilitate exercit. 59.

^q l. 16. ff. de ritu nupt. l. 20. ff. de statu hom. & c.

^r Vide supra lib. 1. l. 4. §. 2.

sic minuitur postquam attingit vltimum augmenti sui terminum sed ossa & membra vitam potius, quam acceptam semel quantitatem amittunt.

Inde nata lex ciuilis^s qua maioribus honoribus functi, ad minores non reuocantur; sic aduocatum fisci deponens, postea non cogitur viliores conditionem subire; Liber homo non potest cogi^v ad administrandum Reipublicæ actum, qui à solis feruis ordinariè præstatur. Inde Galba sæuus, & omnium odio dignus habitus est, quod classarios quos Nero ex remigibus[†] istos milites fecerat, redire ad pristinum statum cogeret, & recusantes non modo immisso milite deieceret, sed & decimaret.

Dignitas est pars integrans immortalis corporis Reipublicæ quæ sic non moritur; vnde seu dignitatem homini, eum hominem dignitati Respublica dederit, perpetuum munus censendum est, & si crimen absit, non reuocandum. Vt enim præmium est extolli, sic poena deprimi, quam irrogare bene meritis iniquum est; & eleuasse ut lapsu grauiore ruant; coronasse ut victimas ad necem Caput tentatur vertigine cum abyssos, non cum magnam supra se altitudinem aspicit, Ita magnarum rerum species humanum animum ad se vocat, deterret autem & supplicium est è gradu vel præsumpta deactio. Putasne magnis assuetum negotiis animum ad minima demittere? velut indignæ materiæ non adhærebit, nec ciuile compositum efficiet; minutias illas contemnet, etiam agenda non videbit ut oculus ex magna luce prodiens, minus illustrata percipit velut obscura & tenebris obsita. Possunt quidem publicæ dignitates præcariè & pluribus successiuè concedi, sed ita tamen ut recedentibus honor ex munere deposito supersit. Rhodi Solis colossus^z terræ motu prostratus, iacens quoque miraculo fuit; & quos lex vel fortuna magnis honoribus rectè functos seponit, æquum est semper suspici & clarissimos haberi, cum attonito splendore vigerint, inquit lex, excipi debent acclamatione solita, nec prætereantur ut incogniti. Sic æde sacra^b terræ motu diruta, locus ædificij non prophanus, sed manet sacer.

Explosa fuit velut ridicula sibimet contradictoria Pythagoreorum opinio, asserentium humanas animas post aliquot sæculorum reuolutiones gustata Elisëorum felicitàte; iterum teneri huius mortalis vitæ desiderio, & in corpora velle reuerti; quis enim in hominis beatitudine quæ potissimum in intellectuali luce consistit, admitte tantam intellectus cæcitatem, & affectuum prauitatem, ut non intelligant sortem suam, & melioribus relictis, ferantur ad deteriora. Constat apud Catholicos^c beatum non posse pro suo arbitrio cessare à visione beatifica, quia nemo potest velle se non esse beatum,

si

^s l. 2. C. quemad. ciuilia munera inducant. ^v l. 2. & 3. ff. de aduoc. diuers. iudicior.

[†] l. 1. C. ne quislibet. in.

^z Sneton. in Galba. c. 12.

^y l. 1. C. de adu. diu. ind. l. vii. C. de cemit.

^z Plin. lib. 34. c. 7.

^b l. vnic. C. de quæstio. rib.

^c l. 6. ff. de rer. diuis.

^c D. Thom. 12. q. 5. a. 4.

si enim hæc voluntas non est in via , multo minus in patria , tunc enim possidetur infinitum bonum in quo omnia creata bona eminenter continentur ; beatus etiam non potest efficere ut lumen gloriæ cesset & non eleuet intellectum , nam hæc motio est supernaturalis & præuenit libertatem arbitrij : mouet autem necessario , quia non pendet à speciebus rerum creatarum sed ab essentia diuina quæ loco speciei concurrat.

Quandiu sumus in hoc tabernaculo non sic Deus illucescit in cordibus nostris , non sic æternis suis splendoribus mentis nostræ tenebras & inconstantiam discutit , ut illi necessario & totaliter adhæreat. Præcipit soli ^d & non oritur , & stellas claudit quasi sub signaculo. Deus tamen lux est ^e quæ illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. Bonitas, ^f quæ uult omnes saluos fieri, & ad agnitionem ueritatis peruenire; Gratia ipsius opitulatio, ^g per innumeros modos siue occultos, siue manifestos omnibus adhibetur, & quod à multis refutatur, ipsorum est nequitia, quod à multis suscipitur, & gratia est diuinæ, & uoluntatis humanæ. Sic exclamat D. Augustinus. ^h Te Deus meus nemo amittit, nisi qui dimittit. Quanta mentis peruersitas Deo propitio, ipsam ambienti, donis innumeris promereri uolenti, repulsam dare, concessas ab eo coronas per contemptum proiicere ut se tradat diræ seruituti, pœnis temporalibus & æternis torquendam, ut inuito naturæ ductu aucta uelit minui, eleuata deprimi. Mihi adhærere Deo bonum est, inquit Propheta. Ipsum complecti charitate quæ non excidit, quæ conscendens montem domini, stat in loco sancto eius, stabilem beatorum sortem æmulata: hinc dilabi turpe & nefas sit, uir fortis animo semper erectus placidusque se dimittit ad humilia cum sic prouidentia ratio tulerit, ac instar lucis hæret origini suæ etiam dum contingit infima ut sanguis dum in corpore uita fouetur, ut fontes quandiu uitali terræ spiritu uenas suas implent, alta pariter & depressa æqua diffusionem peruadunt, sic æquo pede uir bonus terit altas & deiectas fortuitorum semitas; pretium sui non accipit ab opinione, dum uacat ab externis quæ suspiciunt homines, non propterea deiicitur, sed gaudet experimento sui, externorum independentia, in libertatem ex seruitute, in tutum ex insidiis, etiam in sublime conuolat, nam excelsus Deus humilia de propinquo respicit, & hominem à terrenis gratulabundus excipit uelut dilecti filij sui uiuentem imaginem.

^d Iob. 9.
^e Ioan. 1.
^f 1. Timoth. 2.

^g Prosper. lib. 2. de uocat. Gent. c. 26.
^h lib. 4. confess.

^lVide lib. 1.

Augmentis positus est terminus.

§. 7.

VT cœli & elementa finitas & suis terminis circumscriptas habent sphaeras; sic omnia viuientia sunt in determinata quantitate, inter duos terminos maximi & minimi quos citra miraculum non excedunt. Nam in natura sicut in arte certa debet esse organorum dispositio inter se, potentiisque mouentibus commensurata. In India ^k sunt arbores tantæ proceritatis vt sagittis superari nequeant; sunt arundines quarum singula internodia alueo nauigabili ternos homines ferant; Miratur Plinius ^l trabem è larice altitudinis 120. pedum, quo intelligebatur vix credibilis reliqua altitudo fastigium ad cacumen æstimantibus. Has excelsiores arbores, ^m, vt naturæ summum opus, mos erat numini sacrare, sicut Elephantem ⁿ omnium maximum coronis decoratum, in India Alexander Soli dicauit. Hæc facit vbertas soli, temperies cœli, aquarum abundantia, & hic dici potest vltimus vegetantium terminus vltra quem non procedunt.

^k Plin. lib. 7. c. 2.
^l Idem l. 16. c. 40.

^m Idem lib. 12. c. 1.

ⁿ Philostr. in hermis.

^o Aristot. problem. Plin. lib. 6. c. 2.

^p Plin. lib. 7. c. 16. Philostr. in herois. c.

^q §. 2. Inst. de rer. diuis.

In mari ^o sunt animalia maiora terrestribus, quia sunt tantum in elemento sibi proprio humido, ad dilatationem facili; eximuntur etiam à vi solis qui plurimum alimenti consumit, sed tamen Delphinis, orcis, phocis, balænis, bestiis cæteris, vnicuique pro ratione speciei, sua finita constat magnitudo. Referunt sæpius effossa gigantum ossa ^p ex quorum proportione apparebat aliquibus corpus fuisse septem, nouem, etiam triginta & quadraginta sex cubitorum. Tantæ molis causa petenda videtur à gignentium exuberanti constitutione, & simul à statu cœli, luna crescente plenitudini proxima, cæteris planetis in suis apogæis & in signis longæ ascensionis existentibus; hora conceptionis & natiuitatis ascendente parte prima alicuius ex his signis. Fatum vniuersi notat decurrentibus magnis annis quorum quilibet est 360. annorum solarium, apicem cœli cum sole maximo planetarum, peruenisse ad horoscopum qui est in cancro, cum ante diluuium gigantes dicuntur fuisse super terram. Stupenda & prodigiosa hæc est humani corporis altitudo, limitata tamen, est enim velut litus, ^q ad quem maximus naturæ fluctus peruenit. Explosa Poëtarum, in magnis semper ludentium fabula, de Oreste, Encelado, Antheo, Poliphemo, cæterisque gigantibus cœlo bellum inferentibus, constat ex veris historiarum monumentis, staturam hominis altissimam ad septem aut octo pedes excreuisse; solitam videmus intra quinque aut sex, ad quam pro ratione temperamenti se natura producit;

lento gradu, ne diutius vacet in accretionis breui termino.

Augmentum fieri dicit Galenus, ¹ quousque ossa confirmentur, confirmantur autem, inquit, in exigua magnitudine ob materiæ defectum & siccitatem, cum pars cui facienda est additio, in tantum induratur processu temporis, vt extendi non possit, & tunc stat augmentum in longum, & tandem ex eadem causa stabit etiam in latum & in profundum. Sed etiam induratis ossibus in parte superiori, videmus in inferiori adhaerentes tendones qui sensim in ossa firmantur, quod autem sic continuè non accrescant, non est prima causa siccitas cui alimentis succurritur, sed ipsius siccitatis est inquirenda ratio. Stat augmentum, inquit Albertus, ² 1. quia humidum feminale ex aliqua sui parte miscetur humido addito, & cum non sit in infinitum extensibile tandem deficit. 2. quia calidum naturale quod est finitum, non potest protendi vltra mensuram suæ essentiæ. 3. externum humidum semper retinet aliquid de natura extranei, sanguis enim de lactuca generatus frigidus est, & caro erit frigida, ideò continuè debilitatur calidum, & deficit accretio; defectum hunc à defectu potentiæ naturalis pendere patet in eo quod fœminæ incrementum desinit anno 21. aut 22. maribus tantum anno 27. licet fœminæ citius adolescant ob materiæ tenuitatem.

Crescit aliqua ratione mundus per multiplicationem indiuiduorum, sic enim magis accedere videtur ad infinitatem principij, ¹ quia tamen semina sunt certo numero determinata, certo temporis spatio transeunt & omnia, fit recursus ad principium, secundum Platonicos ² annis sex & triginta millibus solaribus. Cum omnia sint in omnibus, ³ sic vt pars huius referat, huic extremæ rerum renouationi præludit sol annuo reditu ad primum punctum arietis; dum etiam crescit & decrescit à duobus tropicis, quos exprimebant Ægyptij per duos canes velut custodes qui prohiberent eum vltra progredi. Nec lunam certos excedere luminis orbis, sed seruare modum quo crescit atque recedit, inquit Manlius, ⁴ Cum animalia cætera citius crescere quam nutrirî desinant, solus crocodylus, quandiu viuit crescit, ⁵ & ideo licet infensissimus homini, fuit apud Ægyptios in honore, ⁶ non solum quia talium bestiarum aquas occupantium terrore, ab Arabia atque Lybia latrones in Ægyptum nare nequeant, sed maximè quia referunt mundum, tandiu rerum generationibus crescentem quam durantem, accretionis & existentie pari fato, tandem tamen desitutum.

Hominem diximus ^b esse paruum mundum, sed æui breuioris, cum tamen idem illi ac magno mundo propositus sit finis, scilicet imitari, & quod amplius est consequi mundum Archetypum, magnum opus illi, paruo tempore conficiendum; properet igitur, dies & annos celeritate & assidua mentis intentione præueniat, crescat

D d d ij

¹ Libro de optima corporis constitutione Albert. magn. lib. de Vegetab. tr. 1 c. 1.

² Idem de generat. & corrupt. tr. 3 c. 15.

³ Vide lib. 1. 2. §. 1.

⁴ Plutarca. lib. de placitis Philosophor. Marf. Ficin. Theolog. Plato. lib. 4. c. 2.

⁵ Vide lib. 1. l. 4.

⁶ lib. 1. c. 5.

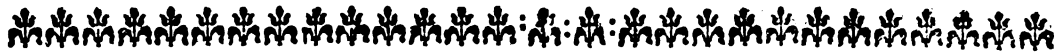
⁷ Plin. lib. 8. cap. 25. in fine.

⁸ Euseb. Cæsariens. præpa. Euan-gel. lib. 2. c. 1.

^b vide l. 1. l. 4. §. 3.

sine mora virtutibus & meritis, respondeat gratiæ, sacris affectibus anticipet æternitatem momento cuncta complectentem; quædiu viator est, currat in odorem diuinæ suauitatis, ut hoc breuis vitæ, curriculo, Deo dignus efficiatur. Liceat sacratissimis hisce motibus terminum non ponere, quia tendunt in infinitum cuius gratiæ beneficio ad vltiora semper protenduntur; at abominanda mundanorum in congerendis pecuniis, dignitatibus, voluptatibus, indeficiens, & nusquam satiata cupiditas. Breuissimum iter vitæ, infirmas iam ad illud vires, inquieto, superfluo, etiam oneroso torquent viatico. Hæc malè parata, vitam minuunt, augent reatus, etiam à posteris in caput noxium redituros; tandem propriis se conficit viribus, qui, ut ait Propheta, * dilatauit sicut infernus animam suam, & ipse quasi mors non adimpletur.

*Habac. 2.

VIVENTIA NORVNT SVAS ET HOSTIS sui vires.

Lex 11.

Diuina prouidentia, quam naturam vocamus, viuentia præmuniuit duabus internis potentiis; quibus seu pace seu bello necessaria conquirunt ad sui conseruationem. Horum affectuum primus dicitur concupiscibilis qui præstat animanti ut secreto sympathiæ sensu percipiat quæ sibi conueniunt & ad ea sibi comparanda, miris voluptatis illecebris inclinatur, impendatur. Ita seligit locum sui conseruatiuum, alimenta congrua, similibus societatem, organorum quibus præditum est habet vsum facilem; seruat agendi modum legitimum, sequitur motus sibi familiares; & motu locorum distantiam superans, mittitur in boni sibi conuenientis possessionem. Hæc & similia pertinent ad naturam quam diximus liberam, cum ad ea sponte sua, nullo cogente, solo se conseruandi propagandique desiderio feratur.

At cum mundus dicatur à Platone ludus Deorum, quia spectaculum exhibet agentium omnium velut paribus armis decertantium, ut nulla res sit vel tam excelsa, vel tam humilis quæ non patiatur hostes sibi plurimum infensos, necesse fuit ad tutelam potentiæ concupiscibilis, irascibilem aduocare, quæ concupitis obstantia superaret. Inde sumptum illud Imperatoris Iustiniani, c Imperatoriam maiestatem non solum armis decoratam, sed etiam legibus oportet

c In præmio institutio.

esse armatam, ut utrumque tempus & bellorum & pacis rectè possit gubernari, utque legibus vim & auctoritatem arma, armis ne temerè deserviunt, ductum modumque leges conferrent. Hanc togatam militiam, virium & sapientiæ foelicem mixturam, in qua cuiuslibet rectè constitutæ Reip. posita salus expresserunt Poëtæ per armatam Palladem, curiosè notarunt Astrologi^d in mercurio & marte ^{d In fato vniuersi.} soli iunctis nascente mundo; Id consequuta est Roma, dum non minus scientiis quam armis florens, imperii sui limites longè lateque protendit. Huius familiarem idæam habemus in natura, quæ potentia concupiscibili iunxit irascibilem, & ne decertatio, furor esset præceps in pericula, voluit vnumquodque nosse quid possit & valeat.

Sentiunt animalia quid possent & valeant.

§. I.

PArum esset naturam instruxisse quodlibet animal exquisitis potentiis & organis^e ad eliciendas actiones suæ speciei proprias, ^{Vide summi subiunxisset arcanum quendam imperum, quo percipit collatas pra. l. 4.} sibi vires, ut eas impendat in opere. Norunt omnia quid potissimum valeant, sibi fida, naturæ grata, quam providentem, intelligentem, parentem optimam hoc intimo munerum suorum sensu testantur. Constat motiones illas animantibus inesse, non per acquisitos sed per insitos & implantatos essentiis habitus, cum vides pullos anatum & anserum statim ut ex ovo prodierint, aquis se committere quas horrent cætera volatilia nandi facultate non prædita; parvus equus nondum solidis vngulis calcitrat; taurus parvus nondum habens cornua fronte ferit, vnde patet, inquit Galenus,^f animam vrentem particulis earum utilitatem nosse, ut quas ipsa construxerit; At cum vires ^{Lib. de formatione.} adoleuerint, eas intelligere satis ostentat taurus rauco minacique mugitu, crebra frontis iactione præludens certamini, quod fortis furensque subit solus contra ferarum impetum pro totius sui gregis tutela. Intelligit falco volatus sui pernicitatem, cum momento tenens altum, indeque ruens iteratis ictibus sternit ardeam, auesque cæteras corporis magnitudine, viribusque longe superiores: sic mustellæ & viueræ insiliunt in cuniculos qui celeritate viribusque præstantiores hærentem dorso bestiolam, infixoque versus aurem morsu pertinacem, velut prædam auferunt, sed cui, citò dolore victi, succumbunt. Galli in quacumque domo sunt, regnum ambiunt assidua dimicatio.

D d d iij

ne, velut ideo tela agnata suis cruribus intelligentes. Nouit torpedo vim suam ^g ipsa non torpens, merisque in limo se occultat, pisces qui supernatantes obstupuerint, corripiens.

^g Plin. lib. 9.
c. 4.

Quis venator etiam frustratus gaudens non spectet iactabundam leporis celeritatem, securus fidenisque non quarit nemorum latebras sed medias tenet planities, velut ad cursum equos, canesque pro-uocans; si par non inuenerit paucis saltibus magnum iter emensus, sedet & à longè venientes expectat, tarditatem illis exprobrans, gaudensque suæ celeritatis iterato sapius spectaculo. Si magna canum vis vrgeat, subit proximum collem quem velut planitiem decurrit, quia posteriorum pedum expansa longitudo, sic æquat loci decliuitatem, vt corpus recta procedens, ad ima pondere suo non declinet. Indiam petenti Alexandro magno, ^h Rex Albanæ dono dedit inusitatae magnitudinis canem, cuius specie delectatus, iussit vrsos, mox apros emitti, ipso contemptu immobili iacente, ea se-gnitie tanti corporis, offensus Imperator generosi spiritus, eum interimi iussit; Nuntiauit hoc fama regi, itaque alterum mittens, addit mandata ne in paruis experiri vellet, sed in leone, Elephantoue, duos sibi fuisse, hoc interempto postea nullum fore, nec distulit Alexander, leonemque fractum protinus vidit; postea Elephantum iussit induci; tunc horrentibus per totum corpus villis, ingenti primum latratu intonuit, mox ingruit assiliens, & assidua rotatione afflictam bestiam cadentem confecit. Sentiebant canes illi vires suas, quibus iraque sua indignum reputabant hostem ignobilem, Athletarum simili vanitate, qui volunt fortioribus componi, quia sic fortiter susceptum certamen, certam suam habet gloriam, licet victoriæ fortuna non consenserit.

^h Id. lib. 8.
c. 40.

ⁱ Centiloq.
n. 3.

Qui ad rem quampiam aptus est, habebit, inquit Ptolomæus, huiusmodi significationis stellam admodum potentem in sua genitura; præcipiunt etiam diligenter obseruare quo ferat genius, quem notant ^k in gradu, inter horoscopum & partem fortunæ medio; sed quid opus est obseruationibus astrologicis, cum virium suarum conscia mens impetu naturali feratur in id quod fœliciter implere potest, & hinc adolescentum indolem explorari Plato præcipit. Augustus iuuenis potentioris sui genij occulto sensu, ^l Marcum Antonium paris ætatis ludo securus prouocabat tunc semper victor, eo quod talis futurus esset in posterum. Athanasius puer ^m cum coætaneis ludens solebat agere personam Episcopi, quam postmodum mira fortitudine contra vires coniuratas hæreticorum & Imperantium sustinuit.

^k Marf. Ficin. lib. de vita cœlit. comparanda cap. 23.

^l Cœl. Rhodig. lib. 2. cap. 10.

^m Baron-an. 3^{ll}.

ⁿ Libro de carne Christi. c. 12.

Probat Tertulianus, ⁿ animam quæ sensibus omnibus sensum præstat, ipsam sui sensum ab initio sortitam esse; Nam ideo ratio-

nalis est, quod se ratione præditam, & ad diuinam natam intelligit, facta scilicet ad imaginem Dei, qui nunquam vacat ab infinitæ suæ perfectionis contemplatione. Inde magnis animis, quos humana passionum labes non infecit, inest in arduis summa securitas, inuicta fortitudo, æstus quidam, quo, maris instar, prius accrescunt sibi, quam in externa diffundantur. Existimare se dignum magnis, magnanimitas est, ° qua sibi fidens animus spe futuri præsentium vim hostilem superat, Cum enim rei non possibilis, non sit appetitus, ad magna non contendet, nisi qui ad ea vires sibi putat suppetere.

° Arist. 2.
Rhetorio.
cap. 12.

Antiquum illud sapientiæ dogma, nosse teipsum, non minorem exigit notitiam perfectionis, quam defectus, bonus se bonum agnoscens, fortis fortem, agit opus iustitiæ, & ut aliis, ita sibi reddit quod suum est: nec enim menti propriæ detrahit, aliis officiosa charitas. Cauendum præcipit Vegetius, p ne dubitans aut formidans exercitus producat ad pugnam, ager enim prout sibi confidit, & victoriam sibi fortiter spondens consequetur, seu imaginationis vi, quæ ut ait Paracelsus, q multum potest in ipsis & in aliis, seu futuri præscia mens occulto sensu, belli fata præueniat. Denique generosos cursus nisi confidentia magna non appetit, nec sine diuinitatis suæ sensu, mens ad diuina sustollitur.

p Lib. 3. de
re militari
cap. 9. &
13.
q Lib. de
philosophia
occulta.

Nisi te Deo æquaueris, Deum nunquam intelliges, inquit Trismegistus, r nam simile semper à simili suo cognoscitur; extende teipsum in magnitudine sine termino, emerge ex corpore, totum supergredere tempus, æternitas esto, sic Deum agnosces, impossibile nihil in te supponens, teipsum immortalem puta, comprehendere cuncta potentem, scientiam omnem, atque omnem pariter artem, omni sublimitate sublimior esto, omni fundo profundior, adesto simul cælo, terræ, mari, ut essentia sic cognitione & affectu cuncta supergressus Deum attinges. Sed non sine Deo, quod ad huius philosophi confidentiam addendum est, ut enim per solis lucem licet cuncta discernere, ita spirante Deo cuncta consequi; omnia possum, inquit Apostolus, s in eo qui me confortat. Utque Deus Prophetis olim variam rerum humanarum sortem expertis, meritoque sibi desidentibus signa dabat quibus spe confirmati, leges diuinas contra vim omnem humanam fortiter vindicabant, sic quibusdam reuelat ipsos esse confirmatos in gratia t ut securitatis gaudium etiam in hac vita in eis incipiat, confidentius, fortius, que magna opera perficiant, superatis vitæ præsentis incommodis.

r Trismegist.

s Philip. 4.
Vide supra
lib. 1. 8. §. 2.

t D. Thom.
3. q. 26. a.
& 12 q. 112.
a. 5. ad 4.

Ita consentit humilitas Christiana cum animi fortitudine, ut qui gloriatur in domino gloriatur, v idest in veritate, veritas quippe

u D. Bernard. lib. de
dilig. Deo.

dominus est; igitur vtrumque scire decet, quid sis & quod à teipso non sis, ne aut omnino non glorieris, aut inaniter glorieris; Cauenda ignorantia qua de nobis, minus sentimus; Sed plus illa qua plus nobis, quam oporteat tribuimus; per hanc Dæmonibus, per aliam pecoribus sociamur; Nimia quippe sui confidentia inficiatur dona Dei, non petit, non obtinet necessaria, & cum egenum ægrumque se non agnoscat; etiam oblata subsidia dedignatur. Si Religionis actus omnes positi sunt vel in peritione, vel in gratiarum actione, impius est qui sibi confidens, nec Deum datorem supplex agnoscit, nec gratus reueretur. Vnde primum & præcipuum pietatis signum hominibus à Deo datum, fuit circumcisio, ^x quæ significabat excisionem opinionis impiæ, menti persuadentis quod posset ex seipsa generare. Etiam in moralibus qui præsumit minus veretur, minus præcauet, plus periclitatur, ^y timor fundamentum salutis est, præsumptio impedimentum timoris: Cauenda superbia quæ etiam in prosperis supplantat, nescit enim stare, & si ceciderit nescit resurgere.

^x Philo lib. de migrat. Abrah.

^y Tertulian. lib. de cultu scemin. c. 2.

Vt sentit, sic ostentat natura vires suas.

§. 2.

Oportuit animalia nosse vires suas, ne velut his destituta languerent, non impletis ad sui conseruationem iniunctis muneribus, aut ne cæca præsumptione niterentur in id quod non possent consequi, & amplioris boni cupiditas in suamet rueret perniciem. At cum vitam agant inter hostiles potentias; etiam necesse fuit inditas sibi vires ostentari, & palam prodire, vt hostis impetum prius incusso metu, quam inito certamine repellerent, nec sibi tantum, sed infirmioribus, quibus vim possunt inferre, consulere.

Naturæ beneficium est, quod magnas mutationes ad ordinem vniuersi necessarias describat in cælorum constitutione, & præmissis quibusdam sensibilibus signis denuntiet, vt dilecti fugiant à facie arcus. ² Non sæuit ex insidiis, sed prædicit fulgura tonitru, terræ motus mugitibus, & suspenso spiritu; maris tempestates rauo tumultuante ex abissis fragore; pestes, & cætera generis humani flagella, monstris ³ quæ fingit ad mali venientis viam expressionem. Sic arma posuit in animalium anteriori parte vt ipso occursum feritas intelligeretur, & eius imperum declinarent infirmiora. Ob id exerti sunt dentes apro, hippopotamo, Elephanto; ob id cornibus est armata

² Psal. 59.

³ Paracels. lib. 1. Sagacis Philo-
sophiæ.

armata ceruix, tauris, bubalis Rhiceronti, ceruis, capricornis, sic enim vim profitetur, & minas intentat, sicut oris toruitas, horrendusque rictus in Leonibus, Pantheris, Molossis Anglicanis. Nullum animal^b cui ungues adunci gregale est, sed ad prædam se natum, & carniuorum præsignat.

^aArist. Hist. animal. lib. 1. c. 1.

Maximè cum ad hostis prædæque conspectum efferuescit animalium ira, & ad nocendum insurrexerint, corpora solitum quietum, que habitum egrediuntur, & feritatem suam exasperant; spumant apris ora, dentes acuuntur attritu, taurorum cornua iactantur in vacuum, & arena pulsu pedum spargitur; Leones fremunt, rugitibus intonant, & ungues prius vaginis conditos exerunt; canes horrentibus villis, voce graui rudente, ostensis dentibus, morsum prætentantes, minantur; instantur iratis colla serpentibus; intumescunt veneno rubetæ; scorpiones reflexo ad anteriora caudæ acumine stillant necem, denique nullum animal tam perniciosum natura ut in illo non appareat ira sæuiente, noua feritatis accessio. Interdum utrinque merus incussus auertit hostes a conflictu, hostesque velut paribus armis gradum reuocant, eo tamen prius discedente qui se minus intelligit habere virum.

^cSeneca de iralib. 1. c. 1.

Quid aliud præstat regnantium ambitio, quam potentiam & vim profiteri sumptis ferarum ex raptis uiuentium insignibus, quasi gloriosum sit esse terrori populis, & inuidentium audaciam metu continere. Sic Imperij Romani signum fuit aquila, ^dVeneris Leo alatus; Hispanis Leo furens, similiter Hollandiæ, Scotiæ, Daniæ, Scythiæ; Angli tres habent Leopardos sæuientes; olim Seythæ fulmen, arcum & pharetram Persæ gestarunt. Regibus & Consulibus Romanis fasces, secures & virgarum fasciculi præferebantur: Iustitiam licet pacis parentem optimam, armatam tamen expressere; nam oportet in ciuitatibus esse arma, quibus etiam nolentes ad præscriptam legibus mediocritatem metu compellantur. ^eCedunt in maiestatem Principis tot militum quibus stipantur cohortes, ensis & galea stemmatibus imposita, distinguit a plebeio nobilem; tot honoris tituli quibus politia sibi deuincit hominum mentes, & seruitutem exigit, potentiam significant sub qua videtur & securior & illustrior vita transigi.

^dChassanz in catalogo gloriæ mundi parte. 1. confid. 17.

Hæc igitur rebus in pace compositis ad cuiusque tutelam affectatur ostentatio potentie, sed in illam maximè ut animalia cetera feruntur homines quos ira possidet. Armorum, vindictæ, sanguinis suppliciorum, ingens tunc illis cupiditas; flagrant & micant oculi, multus ore toto rubor, æstuante ab imis præcordiis sanguine, gemitus, mugitusque & parum explanatis vocibus sermo præruptus, fœda visu & horrenda facies; ut nescias utrum magis detestabile

^eVide lib. 1. l. 11. §. 3.

Ecc

vitium sit an deformē. Quidam humana feraque transgredientes ponunt in cœlum os suum; diras, horrendaque proferunt & imprecantur, Deo, sanctis, Christo potissimum contumeliosi. Dum iudicio consiliisque præclusa mens sic agitur, natura feritatem verit in præsidium, sic enim territat hostem, & fugat furoris nihil, ne diuina quidem metuentis, metu, quanquam Teomachia sit abominandum defensionis genus & publicum in se conuertens odium; quid enim indignius quam irasci Deo, qui malum non efficit sed prohibet, qui omni boni largitor est, & à quo sperandum erat in aduersis auxilium? Quis furor ut vnum terreas, omnes in Deo communi parente lædere, hostes omnes infensos, ob scelus hoc, experiri?

Citra detestandos illos impietatis & blasphemiae conatus affectarunt olim feritatem milites horrenda cæsarie, velut caput algol serpentibus intextum præ se ferentes, leonum induiti spoliis, alpidum & cæterarum ferarum horridis figuris impositis cassidi, armis etiam fulgentibus, quæ fulguris instar, luce maligna præstringerent oculos, & mille modis ut terrorem suis hostibus incuterent, vires sortem humanam excedentes, mentiebantur. Id ipsum ambit apud nobiles, plebeios, artium & scientiarum professores commune vitium iactantia, sic enim vnusquisque potentiae & excellentiae nomen aucupatur recensitis rebus à se feliciter gestis, arte tamen, ne deprehensa vanitas risum aut inuidiam incurrat.

Quod in hoste validum aut infirmum est decertantia percipiunt.

§. 3.

CVM diuersis entium gradibus qualitates actiuas ad libram æquissime prouidentia distribuerit, quando dicimus vnum industria, viribus, pulchritudine præditum esse; id semper comparatiuè debet intelligi, ut scilicet infimis aliquibus præstans, nobilioribus subiiciatur; præualet canis lepori, sed canem discerpit leo, venatur perdicem accipiter, sed vtrumque, cum sua præda victorem rapit aquila. Plurimum igitur interest animalia certamen ineuntia, nosse vires eius cum quo congregiuntur ne temerè se periculis exponant, & falsa præsumptione posse se putent in omnem hostem quod in infirmum obtinuerunt. Antipathiae secreto sensu agnoscit infensum sibi lupum ovis, miluum gallina, accipitrem perdrix, hominem timent fera omnia; eo viso tygris transfert protinus catulos. Elephas ve-

stigio hominis animaduerso priusquam homine, intremiscit insidiarum metu, circumspectat, iras proflat, non calcat, sed erutum proximo tradit, ille sequenti, nuntio simili usque ad extremum, & tunc totum agmen regreditur. Sic passeret & hirundines viso per aërem accipitre conclamant, & cæteris receptui dant signum. Visa in syluis vulpe, picæ & graculi, instant latebras petenti, & importuno clamore ex insidiis grassantem produnt. Docent speculatorem buccina clangere cum viderit gladium venientem,* vt se populus custodiat. * Ezech. 33. Isay. 21.

Habent hanc etiam omnia solertiam vt ad occursum hostilis bestię, statim in arena capiant consilium, an cedendum, an certandum, & qua belli disciplina, aliter enim molossus taurum aggreditur, aliter aprum, aliter lupum, vrsus, leonem, aliter elephantem, quem, vt vidimus, f assidua rotatione fatigatum, procumbentemque con-

fecit. Supra. §. 1.

Non eadem partium omnium corporis temperies, externas occurrentibus aduersis expositas natura præmuniuit cute duriori, pilis, etiam lorica, in rhinoceronte, crocodilo, testitudine, & cocleatis omnibus, telis in hystrice, & herinaceo; at cutis subtensa membris in diuersa se flectentibus, velut sub axillis, vt motui consentiret, esse debuit tenerior, maximè cum ferè semper tecta videatur extra nociui periculum. Talis etiam ea debuit esse quæ ventrem & intestina subcingit, vt esset ad dilatationem facilis, cum ex cibis aut foetu ventres intumescunt. Animalia quæ cum potentioribus in certamen venire cogit necessitas, obseruant partes illas infirmas, & in illas valituros suos ictus insidiosè dirigunt. Regnat in Nilo Crocodylus g Plin. lib. 8. c. 25. vnguibus armatus, contra omnes ictus inuicta cute, morfu terribilis pectinatim stipante se dentium serie, illi tamen in ventre mollis est, tenuisque cutis: intelligunt hanc hostis sui partem imbecillam Delphini in flumen immeantes, & astu viribus longè superiorem, interimunt; Nam vt territi mergunt se, subeuntque aluum secant spina, quæ illis ad hunc usum inest dorso cultellata. Sic Rhinoceros h Id. Ibid. c. 20. vnico suo in nare cornu Elephantis ventrem ferit i. Macab. 6. 46. sciens partem hanc esse molliorem. Inde dediscit Eleazar i se supponere Elephanto Regio, eumque confodere, licet oppressus fuerit tantæ molis casu; suoque sepultus triumpho. Eandem bestiam viribus præstantem dracones k Plin. lib. 8. c. 12. aggrediuntur, ne illos atterat, gressus allicant cauda, in ipsa nare caput condunt, pariterque spiritum præcludunt, & mollissimas lancinant partes: vel obuij deprehensi in aduersos erigunt se, oculosque maximè petunt; bibentibus etiam insidiantur, & nodis illigata manu, in aurem morsum defigunt, quoniam is tantum locus defendi non possit nisi manu, sic sanguinem ebibunt, siccatos sternunt, licet sæpè commoriantur oppressi.

Lupi vitant taurorum cornua & insilientes à posteriori parte prædam obtinent, dum morsus infigunt genitalibus; Mustella sicut diximus, cuniculum ferit versus aurem, vbi sedet vena vitæ, viriumque thesaurus. Cum aliquando foras emissa fuisset altior aqua piscinæ, mirati sumus plurimos vna nocte exanimatos pisces, leui versus aurem vbi squamiæ deficiunt cruentato vulnere, inflicto, vt dicebatur, à Scincho, paruo animali nigrescente stellionis instar, in aquis degenti. Leoni leontophronum paruum animal præsens est venenum, hunc visum frangit leo, & citra morsum exanimat; ille contra vrinam spargit exitialem; sic feles necant speciem quandam terrestris muris illis pestilentem, & quam ob modulatos sibilos vocant musicum. Certum est iuxta Nilum, canes currentes aquam lambere, ne Crocodilorum auiditati occasionem præbeant: Veterani canes leporarij præueniunt confugientem ad montana leporem. Norunt denique cuncta animalia, non sua tantum commoda verum & hostium aduersa, norunt sua tela, norunt occasiones, partesque distidentium infirmas.

¹ Plin. lib. 8.
c. 38.

^m Ibid c. 40

^a Luc. 14.

^o Sueton. in
Iulio Cæsare.

^p Arist. 2.
Rhet. c. 12.
Quintil. lib.
11. c. 1.

Quid amplius præstare potest militaris prudentia, quam ipso naturæ ductu in animalibus tam insigni, suas & hostis vires diligenter expendere; munitiones & exercitus ea parte qua deficiunt, aggredi, & si non detur occasio nec spes victoriæ^a ad pacis condiciones conuertere. Iulius Cæsar exercitum per insidiosa loca nunquam duxit, nisi perspeculatus locorum situs, neque in Britanniam transiit, nisi antè per se portus & nauigationem, & accessum ad insulam explorasset. Idem extremo tempore ad dimicandum cunctator factus est; quo sæpius vicisset hoc minus experiendos casus opinans, nisi præbuisset occasionem hostis, quia nihil se tantum acquisiturum victoria dicebat, quantum auferre calamitas posset.

Varij sunt hominis affectus^p secundum ætates & fortunas, præcipuum autem artis Rhetoricæ munus est, eos aggredi ea parte qua ratio debilis passioni subiaceret; conciliare nobilem gloriæ stimulis, militem spe victoriæ & prædæ, plebeium familiæ commodis, iuuenem voluptate, senem præteritæ fortitudinis memoria. In tuam faciliè duces sententiam avarum pecuniis; vanum laudibus; ambitiosum dignitate, luxuriosum voluptatis illecebris, quia non tam tuis, quam naturæ fatigue sui viribus debilitatus cedit. Sic Demon primum hominem naturaliter futura cognoscendi cupidum, faciliè fecit inobedientem, tum cæteros toto Idololatriæ tempore, falsis simulachrorum responsis delusit. Etiam illatis calamitatibus, temporalium bonorum effecit auidiores, vt eos ex ea parte debilitatos sibi magis deuinceret. Sic accipitres fame vexamus; vt superato quo prius retinebantur hominis terrore, auidius ruant in escas, &

manum eas offerentem, velut beneficam agnoscant. Sic aliqui precantur amicis ⁹ incommoda in quibus magis animum accepti beneficii memorem ostendant; ad beneficium iniuria veniunt, quærunt per scelera locum officio, morbum & incendium excitant, ut sedasse videantur, fortunam, animumque recipientis debiliorem efficiunt, quo validius sibi concilient. ^{9 Senec. lib. 6. de benef. c. 25.}

Quis, inquit Christus ^r rex iturus committere bellum, aduersus alium regem, non sedens prius computat, si possit cum decem millibus occurrere ei, qui cum viginti millibus venit ad se, alioquin adhuc illo longè agente, legationem mittens rogat ea quæ pacis sunt; sic ergo omnis ex vobis qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus. Ex hac inducta similitudine principis qui perpensis hostium viribus, cum se nouerit inferiorem non exponit se periculis, infert pro comparanda mentis tranquillitate & salute renuntiandum mundo, nam potentior est in hac sua sensibilium regione; quis enim ferat impetum vitiorum tam magno comitatu, tot populorum magnatum, sæculorum iunctis viribus innocentiam opprimentium. Etiam fortissimi milites munitionem expugnari facilem, hosti dedunt, ne in eius veniant potestatem, & dubitabit Christianus ambitionis, auaritiæ, voluptatis abdicare titulos, plurimum integritati suspectos; pati paupertatem, ut animum furoribus liberet; & relictis rebus quæ possident non possidentur, ad veras diuitias, veramque libertatem conuolare; sic mundi & tenebrarum principis vires declinamus; superabimus autem si ex ea parte qua debilis est, eum aggrediamur: Docebat Abbas Antonius discipulos suos, inquietum dæmonem mentis tranquillitate & solitudine; Impium, orationis assiduitate; insensissimum Deo & hominibus charitate, superbum humilitate superari; hæc sunt arma Christianæ militiæ, ^{2. Cor. 10.} ad destructionem munitionum & omnis altitudinis, extollentis se, aduersus scientiam Dei.

FORTIORA PRÆVALENT INFIRMIS

Lex 12.

^e Vide lib. 1.
l. 3. §. 2.

^f Eccles. 6.

Pituitus ille mundanum corpus implens, regens, agi-
tans, ^t virtusque cœlestis inferiorum forma, latet nos,
cæci ducimur; quod intus mouet arcanum est, sa-
pientiam enim Dei ^v præcedentem omnia, quis inue-
stigauit. Vnum est quod omnium oculis patet, quod
omnes intelligunt & suspiciunt, velut quid præci-
puum & diuinum; quia dominans, corporea scilicet
fortitudo, viriumque præstantia, cui quod infirmius est, parere co-
gitur. Ignis inter elementa præstans actiuitate, compositum omne dis-
soluit, nec se nisi per aliorum corporum strages immanis propagat;
Marini pisces vt præstant viribus, sic feritate, illis commune fatum,
vt minores sint in escam maioribus, & hæc tanta voracitas, cibique
cita confectio, probat ipsos in se plurimum ignis, ^x etiam in hostili
plaga victoris, continere. Ex eadem aqua primitus aues eductæ, ^y
vt plurimum viuunt ex rapto; nidis aliorum insidiatur Coccix, pullis
graculus, adultis passeribus accipiter, hunc, Miluum & coruum fal-
co discerpit, falconem aquila, cuniculos venatur vulpes, vulpem lupus,
lupum leo, omnibus sub hominis ductu, bellum indicunt canes; hinc
tot impensis ludunt Principes in auiibus cœli, ^z & gaudent huius, al-
teriusque venationis spectaculo, non innoxie, si sit sæuientis poten-
tiæ tyrocinium.

^x Vide supra
lib. 1. l. 4. §.

^{2.}

^y Gen. 1. 22.

^z Baruch. 3.
17.

Illius adumbrata quædam videtur idæa in naturæ gradibus, nam
ex elementatiuo viuunt plantæ, ex plantis animalia, ex minimis ani-
malibus majora, ex imperfectis perfecta, ex omnibus homo, cui
omne quod mouetur à Deo datum est ^a in cibum & obsequium.
His dominari non contentus, etiam imperium vsurpat in similes, &
in æqualitate naturæ vires mutuatur à fortuna, vt potestatis velut le-
gitimo titulo vim intentet. Sic currentibus magnis annis cum in vni-
uersi figura ^b ventum esset ad sextam domum ægritudinis, Nem-
broth primus mundum vexauit tyrannide, morbo deinceps insa-
nabili, & quo totus orbis velut diluuiò consumitur. Roma sub in-
fluxu martis mundo nascente, ^c apicem cœli tenentis nata, &
facta rerum domina, annum inœcepit, velut fœlicibus auguriis
à mense martio, marti dicato; Ex Scythis ^d Sarmatæ adorant

^a Gen. 9.

^b Vide fatū
vniuersi.

^c Ibidem.
^d Clemens
Alexand. in
exhort. ad
gentes.

atinacem; In Lacedemone^c Creta, & apud gentes quæ possunt præualere, finis est vt dominantur; vnde ad bellum ferè tota iuuentutis disciplina est, honoresque & præmia sunt, quæ ad virtutem bellicam accendunt. Vbique tyrannus sæuit in populum, Nobilis in plebeium, diues in pauperem, validus in infirmum. Rari sunt externi casus fortunæ, ab homine homini quotidianum periculum, ^e Arist. 1. politicor. cap. 2. Nullum malum frequentius, nullum pertinacius, nullum splendidius, cum illustris potestatis titulo sæuiant, & illis pro iusto sit quod volunt & possunt. At quia sub legis naturalis nomine grassatur hæc publica calamitas, operæ præmium est tanti mali causas & remedia distinctius expendere. ^f Seneca ep. 104.

Æquum est debiliora pro natura sua modo subiici potentioribus.

§. 1.

VT humanæ menti licet cogitationes suas in possibile simul & impossibilia mittere, quidam quorum totus in pacem est genius, vim & cædes non ferens, quærunt, num conuenientius fuisset, creata non in se mutuo decertare, sed concessis proprietatibus, orbe toto gratulabundo, procul ab inuidiæ fortunæque telis, frui. Angustæ timidæque mentes, dum hærent singularibus, non satis intelligunt mundi totius harmoniam ex contraposis & semiuiuis, variè semper desinentibus, vt dictum est, ^g positam. Non exprimeret primæ causæ vim producentem natura, sed segnis torpensque iaceret, nisi daretur actio, at simile non agit in simile, & frustra vires explicarentur, nisi propositum esset, quod obtinerent præmium, oportuit igitur esse contraria, quæ decertarent in inuicem, & inter decertantia oportuit vni victoriam cedere, at cui meliori titulo concedetur, quam fortiori, sic enim dominantis elementi, cœli, genij vicem videtur agere; si fictilis olla cum ferrea collidatur, æquum est fictilem confringi, & terram metallo duriori cedere, sic bestiam imbellem fortiori. Est seruitus quædam naturalis, ^h vt fundi sub alio positi vnde deriuantur aquæ, & de illo damno non tenetur dominus. ⁱ Plin. lib. 9. c. 3.

Si durum tibi videtur magnos in mari pisces vesci minoribus; cogita diuinam prouidentiam, quâ fit vt tot rapinis respondeat seminum immensa fœcunditas; licet enim tot belluæ, tot aues rapaces, tot homines piscationibus assiduis prædam agant in mari, non exhauriunt, nec ita superfluum tollunt piscium copiam, quin olim tyrannorum multitudo, ⁱ classem Alexandri, velut hostis agmen, in

contrarium expulerit ; vnde si cessaret præda , omniaque piscium femina certò coalescerent , illis nutriendis etiam continendis , licet vastum abyssis mare non sufficeret : Non est indignum mori mortalia , quæ nec sentiunt , nec dolent fatum suum ; Nonne melius est hæc interitu repentino , quam lenta corruptione tolli ; cum aliis sunt in alimentum , vitam non tam amittunt , quam donant ; existentia locum cedunt antiquis & validioribus , quibus ad illam plus iuris quæsitum est. Mundus hac communi lege regitur , vt vnus corruptio sit alterius generatio , nihil illi perit , sed perennitatis suæ maximum argumentum est quod ex suis continuò surgat cineribus.

^k Plin. lib.
c. 29. & 55.

^l Id. lib. 10.
c. 27.

Vis hæc singularibus illata , vniuersi nimia plenitudine laborantis remedium est , & nociui opportuna vacuatio. Ouibus , cuniculis , leporibus , armentis inest mira fœcunditas , quæ agros hominumque labores vastaret , nisi his feræ simul & homines vescerentur ; sic enim cuniculi populatis messibus famem sæpè balearibus insulis attulerunt , ^k ab iisdem suffosum in hispania oppidum refert Varro , & quotidie gementes audimus rusticos , quod cerui , lepores , & cæteræ circa Ilyuas regias feræ agros in messem venire non sinant , eo quod illic priuatis venatio sit interdicta. Hæc igitur animalia cedunt nobis in cibum , ne multitudine noceant , at quæ tantum nobis sunt nociua nec in cibum vtilia hostes suos habent à quibus exterminantur. Ita ferunt Seleucidæ aues ^l in montem Cassinum sole existente sub cancro aduolare vt populentur insectorum multitudinem quæ tunc maximè abundant , & nocent frugibus , quibus depastis disparent ; sic apud Ægyptios Ciconiæ & Ibides sacra habebantur , quia depascuntur ibi , multum nociuam serpentum multitudinem ; sic apiafter auicula , gallicè *Mesange* nascitur ad conficienda per hycmen cruciarum oua ; licet enim sub multiplici laneo inuolucro , explicari difficillimo , tecta lateant ; hæc obstinata pertinacique malignitate claustra dilacerat , & exitialem arboribus prolem , absumit : sic regulus auis araneas , araneæ muscas capiunt ; illis propterea nullus irascitur , vt nec cattis quod venentur mures , & domos nostras hac importuna lue liberent. Non est igitur iniquum potentiora , minus validis præualere ; & si homines id sibi crederent illicitum , abstinere deberent ab omni cibo , non animalium tantum , cum Pythagoreis & Manichæis , sed etiam plantarum & fructuum , quibus tollimus vitam , vt nostræ subueniatur.

^m Baron. an.
145. nu. 12. &
16.

Longè ab illo delicato misericordiae sensu aberrant , qui vim omnem dominantem , ^m velut martiam , velut diuinum quid & inuictum habebant in honore , dracones , crocodylos , etiam pessimos hominum. Sed quis sensu rationeque non horreat iniquissimam & feralem

lem hanc opinionem, quæ vim pro iure constituit, quæ mundum rapinis & cædibus exhauriens, humanam societatem citò deleret? quis prædam bonorum suorum, quis seruitutem æquò ferat animò eo quod illam, sine causa, patiatur à potentiori? quis æquum putet athletas & baiulos moribus corruptos, quia viribus præstant, dominari viris bonis & sapientibus. Male vim hominis æstimant ex corporeis quæ pleniora contingunt animantibus: bonum hominis in animo constituendum est, obsolescit si ab optima nostri parte ad pessima transit, & transferatur ad sensus: Non propter vires corporis sed animi nobis contingit in naturam imperium, & qui hac parte prævalent, meritò cæteris dominantur: hinc populi totum ius suum transtulerunt in reges velut sapientia ad sui & aliorum regimen magis aptos; sponcione publica se submiserunt legibus, quæ sunt defecatae rationis sancita, priuatim autem quilibet discendi cupidus agendi normam accipit ab artium, scientiarum, virtutum magistris.

Optanda foret tam excellens animi potentia, ut cæteros in se conuerteret, ignorantes in peritos, cæcas passionum aberrationes in virtutum habitus, hinc Aristotelesⁿ asserit eos qui perturbationibus subiiciuntur, naturaliter esse seruos eorum qui prævalent sapientia, inde Romani^o consulere se dicebant populis, etiam inuitis, velut ægris, quos armis vincebant, ut bonis moribus excolerent, salutari seruitia, Herculis & heroum exemplo, qui peragrabant orbem, non concupiscendo sed vindicando, & ut populos in veram assererent libertatem. Sed quid iuuat ambitioni præfigere probitatis titulum; non fallit mortalium oculos hæc assumpta virtutis & humanitatis larua; non vult docere populos qui bello & igne vastat, qui facit extorres à patria, qui fugæ vel neci durius ereptos, perpetua vexat seruitute. Viderint Romani qui Deum suum terminum, recto concludi nolentem colebant, quia nullum ipsi patiebantur terminum imponi promouendis imperij sui finibus. At Christiano Principi non licet^p infideles sibi non subditos prætextu Religionis bello vexare, cum nullam in illos habeat iurisdictionem, maximè si fidem nunquam receperint; non licet eos naturali sua libertate fruente spoliare, facere mala ut eueniant bona; innoxios vexare, delere, spe propagandæ fidei, quam aut coacti non recipient obstinatè nitentes in contrarium, aut receptam vltro citroque violabunt.

Aliud potest Princeps in sibi subditos, vitur enim ab ipsismet sibi tradita potestate, armatas habebit leges,^q quæ malos ad obedientiam adducant & constringant. Notant astrologi^r in capitibus geminorum duas esse stellas lucidas quorum præcedens mercurium refert, & nominatur Apollo, altera sequens est martia, & vocatur Hercules, primam natura sua immortalem, alteram immortalitate donatam fin-

Fff

ⁿ 1. Politic. c. 3.

^o D. August. lib. 19. de ciuit Dei. c.

21.

^p Bonacina de fide. puncto vltimo.

^q 1. ff. de iurib.

^r Ptolom. quad. lib. 1. c. 8.

gunt Poëta, quia lex æternæ veritatis, aduocauit in auxilium suum humanam potestatem, quam hac vnione consecrauit, & hinc Athenis Arcopagi Iudices in monte Marti sacro ius dicebant.

Itaque populi sponſione publica legibus scriptis etiam animatis, scilicet principibus summam dederunt potestatem, vt priuatæ potestati velut minori publica præualeret, & iustitia tum legis æternæ, tum humanæ potestatis gemina vi cunctis dominaretur. Finis enim iudiciorum est ¹ vt quisque præsidium iuris sui habeat publicum, & vt lites non priuato sed publico iudicio terminentur. Ideò debitores non oportet armata vi terreri, sed iuris remediis ² ad solutionem vrgeri. Hoc iure vtimur, vt quidquid omnino per vim fit, ³ id in vis publicæ, aut vis priuatæ crimen incidat. Non enim est singulis concedendum, ⁴ quod per magistratum publicè debet fieri, ne detur occasio maioris tumultus; vnde priuati carceres prohibiti sunt ⁵ sub pœna capitis. In Concilio Arelatensi Gallia an. 445. & iudicio Leonis Papæ, Hilarius Episcopus metropolitani dignitate priuatus fuit, quod vi armata, quæ ei placita erant in electionibus & depositionibus exequabatur. Indè patet quanta sit iniquitas in his qui duello decertant, vsurpant enim jus gladij, soli Regi à Deo concessum; In sua causa se constituunt iudices, æstu vindictæ corrumpente iudicium; iam læso, ad iniuriæ cumulum, pro satisfactione necem intentant.

Igitur priuatæ potestati præferri debet publica, vim enim suam habens à ratione quæ est legis anima, ab æterna veritate, à verbo per quod omnia facta sunt, meritò cæteris dominatur. Iura publica sunt in habitudine triplici, primò partis ad partem, secundò totius ad partes, 3 partium ad totum: ita virtutes omnes complectuntur & commendant; certissima sunt humanæ vitæ præsidia, ² infirmorum auxilia, potentum fræna. Quem delectat libertas ab amore mutabilium rerum liber esse appetat, ¹ & quem regnare delectat, vni omnium regnatori Deo, subditus hæreat, plus eum diligendo quam seipsum, hæc est perfecta iustitia qua plus potiora, minus minora diligimus & minori priuatæ potestati, publicam diuinamque, tanquam maiorem præferimus. Hinc iure naturali ab ipsis mundi primordiis oblata sunt creatori Deo, fructuum & animalium sacrificia, quibus homines omnipotentia diuinæ se subiectos profitebantur. His in lege noua successit sacrificium iustitiæ, laudis, fidei, quo rationem, animæ, vt ait Philo, prolem masculam, sicut Abraham vnigenitum, ligatis pedibus manibusque primæ veritati viuifica morte desitutam immolamus.

¹ l. 1. ff. de iud. l. vnic. C. quando liceat vnicui. se vind. ² l. 9. C. de abl. & art. ³ l. 151. ff. de reg. iur. ⁴ l. 176. ead. ⁵ Tot. tit. C. de priu. carcerib.

¹ Cassiodor. lib. 3. variar. epist. 17. ² D. August. de vera religio. c. 48.

Vim potentiorum sauientem natura moderatur.

§. 2.

MVsicorum libri lineis notulisque suis distincti limites ponunt vocibus ne quid potentior audeat supra dictam concentui legem; hinc enim altum tenent, mox occurrente mutationis signo, fractione, deiectione, etiam silentio, prout postulauerit harmonia, castigatur. Modum hunc potentioribus impositum ars didicit à natura, quæ, vt diximus, ^b agentibus omnibus limites, sine-^b que præscripsit, sed potissimum vim profitentibus & rapacibus, ne non tantum demetant luxuriantem copiam, sed excedente sæuitia, speciebus quibus data sunt pro remedio, sterilitatem inferant. Triplici ratione continentur. 1. vt non in omnia sed in quædam, librat-^b tis ex æquo viribus, decertent, sæpius incerto Marte. 2. vt non sem-^b per, sed certis tantum temporibus; 3. non vbique, sed præfinitis quibusdam locis. * Vide supra lib. I. l. 7.

Feritas quæ venatur animalia specie diuersa, non indistinctè debilioribus omnibus vim infert, sed quibusdam, non etiam rapit quidquid persequitur, dolis enim & celeritate sæpius se vindicant à canibus & lupis, cerui, damæ, lepores, à falconibus columbæ, à marinis bestiis, pisciculi. At quæ sunt eiusdem speciei non sæuiunt in inuicem, nisi pro cibo & venere, propterea non vsque ad internecionem, id enim prohibet virium paritas, & vicens etiam in rixa, innatus similitium amor; certaminis igitur præmium est, frui concupitis, expulso qui prædam exilem partiri volebat, æmulo; Nam si abundet, lupi, canes, leones, aquilæ, corui simul inoffensè satiantur. Imò venationes mira vixque credibili disciplina disponunt, vt quidam ex insidiis occupent loca, in quæ cæteri cursu concito prædam agunt, quam communi labore partam, inter se partiri mos est. 2. certis tantum temporibus in se desæuiunt animalia, scilicet pro cibo, cum vrget fames; pro venere, vno vel altero mense cuiuslibet anni, vbi necessitas, æstusque desierit, mitescunt, & similibus amicè sociantur. Denique sicut ad quietem sua vindicant cubilia, sic ad prædam, certos locorum fines intra quos socium non patiuntur; sic vnum par aquilarum, ^c magno ad populandum tractu vt satietur indiget, determinant ergo spatia; nec in proximo prædantur, seu clementer suis partant hospitibus, seu quæsitu facilia generosè contemnant, vel pro-^c uidæ reponant futuræ necessitati. * Plin. lib. 10. c. 3.

F ff ij

Cum oportuerit hominum societatem velur corpus, apta partium ordinatione constitui, & ordo dicat superiora, media, infima, quidam existunt potentiores in bonis animi, corporis, fortunæ, quibus à cæteris pro ratione gradus debetur obsequium; salua naturali libertate ciuiler subici debet rudis ingenioso, ignorans sapienti, infirmus valido; pauper diuiti. Quid enim, inquit sapiens, ^d communicabit cacabus ad ollam, quando enim se colliserint, confringetur; vltro cedendum prouidentia quæ res humanas & cuiusque sortem ita distinxit. At ciuilis huius potentia modum, non oportuit relinquere priuatorum arbitrio. Sic enim nullos nec ratione personarum, nec locorum, nec temporum limites patere; vellet ambitio populis omnibus imperitare, auaritia diuitum omnium thesauros congerere, sacra prophanis permiscere; Naturæ desideria finita sunt, ex falsa opinione nascentia quo desinant, non habent: Nullus sufficit humor ad satiandum eum, ^e cuius desiderium non ex inopia, sed ex æstu ardentium viscerum oritur, non enim sitis illa, sed morbus est. Eadem natura est in omni desiderio quod non ex inopia, sed ex vitio nascitur, quidquid illi congesse-
ris, non finis erit cupiditatis sed gradus; necessariis rebus & exilia sufficiunt, superuacuis nec regna.

^d Eccl. 11.

^e Seneca in
consolat. ad
helui.

^f 9. præced.

^g Vide lib. 1.
l. 7. 6. 3. & 4.

^h Arist. lib.
3. politico.
c. 9. & 11. &
lib. 5. c. 8.

Æstus igitur illos quos ratio, quos natura, quos singulorum cupiditas non satis continebat, lex ciuilis publica maiorque potestate constituta, vt exposuimus, ^f velut fræno compressit. Et eo quod ipsimet ministri iustitiæ concessa sibi potestate possent abuti, vim hanc dominantem certis rerum, personarum, loci, temporisque limitibus & leges tum diuinæ tum humanæ circumscripserunt. Apud Romanos Senatorum & nobilium potentiam Tribuni plebis, apud Lacedæmonios Regum authoritatem Ephori temperabant; vt pictor non patitur in animali caput, ^h vel membrum aliud, iustam excedens quantitatem, nec chori magister vocem, licet ex se suauissimam, si cæteris harmonicè non consonet; Ita lex non permittit vel Regem vel ministrum sic potentem, vt pars sit supra totum. Modum leges Regni vel Reipublicæ fundamentales, vota populorum, intimi sensus pietatis & Religionis exigunt, ne periclitetur regimen, si potentiam illimitatam, non temperet vt in Deo, æqualis illi bonitas & sapientia.

Recensuimus leges illas publicas immodicè crescentis potentia fræna; de pietatis sensu scribit D. Bernardus ad Eugenium Papam,

ⁱ Lib. 2. c. 9.

Attende te simul esse summum & vilissimum; imitetur cogitatio tua naturam, imitetur & quod dignius est, authorem naturæ, summa imaque consociantem: Nonne natura in persona hominis limo, vitæ spiraculum inspirauit, & colligauit; Nonne author naturæ in

sui persona verbum, limumque contemperavit, ita tibi sume formam, tam de nostræ concretionē originis, quam de sacramento redemptionis, ut altus sedens, non alta sapiens sis, sed humilia de te sentiens, humilibusque consentiens, non minus cogita te hominem, quam hominibus imperantem. Rara magnaue felicitas hoc intimo naturæ suæ sensu à felicitate non vincit.

Bella quidem introducta sunt ^k ut quod non potest ratio, vis obtineat, modum tamen illis præfinire debet tum ratio, tum Religio, ut non nisi cogente necessitate contra proteruos suscipiantur, sicut ad ferrum & ignes non recurrit medicus nisi frustra tentatis leuioribus remediis: Nam bella finitimis inferre, ^l & hinc in cætera procedere, ac populos sibi non molestos, sola regni cupiditate conterere & subdere, quid aliud quam grande ^m latrocinium nominandum est. Etiam dum in armis ius est, hosti data fides seruanda, ⁿ deberet enim ut homini cum quo naturalis est societas, nec obstat quod sit hostis, quia promissio ius nouum confert. Parta victoria conseruandi sunt ^{ij} qui non crudeles in bello, nec immanes fuerunt, iisque consulendum. Ita Romani nationes deuictas bello in fidem receperunt, æquè pulchrum existimantes, reges & vincere & seruare. Ne generosæ quidem feræ permordent & urgent abiectos: Elephantes leonesque transeunt quæ impulerunt; Viri fortis est, ^o eos qui de victoria contendunt hostes putare, qui victi sunt, eos homines ludicare, ut possit bellum fortitudo minuere, pacem humanitas augere; sic Metellus vrbe capta, corporibus liberis vim inferri vetuit; sacra, quæ victoria prophana fecerat, religione impeditus non attigit: parcendum foeminis, senibus, pueris, hospiribus, innoxie multitudini, agricolis & his omnibus qui nihil ad bellum conferunt. Furor est ea destruire quæ vires hostis non minuunt, victoris non augent; non sua sed aliena credit qui sic immaniter vastat. Iniustum semper habitum est ^p victos arma deponentes occidere, & in certaminibus publicis tenetur lege Aquilia ^q qui cedentem occidit. Insignis est laus eius qui contentus fuit ex Rege victo, ^r nihil præter gloriam sumere, hoc est enim ex victoria sua triumphare, testarique nihil se quod dignum esset victore, apud victos inuenisse.

Ut eiusdem speciei animalia pro cibo, venere, vel æmulatione, non vsque ad internecionem decertant, sic ea bella quibus imperij gloria proposita est, minus acerbè gerenda sunt, potissimum ciuilia, in quibus vsque ad victoriam non vsque ad feruitutem aut necem pugnandum præcipit Plato, ^s vnde lauream nec Senatus cuiquam dedit, ^t nec quisquam sibi dari desiderauit, ciuitatis parte lachrymante; templis etiam ob externas victorias inferenda trophæa, domestica mala, tristitia aperienda censuerunt.

^k Cic. 1. officior.

^l D. August. lib. 4. de ciuit. Dei c. 6.

^m D. Cyprian. ad Donatum. ⁿ D. Ambr. lib. 11. offic. cap. 29. & D. August. ep. 1. ad Bonifac.

^o Cicero. ad herenn. gellius lib. 15. 8.

^p

^q Lilius dec. 3. lib. 8.

^r 1. 7. §. 4. ff. ad l. aquil. ^s Seneca. lib. 1. de clementia in fine.

^t In Menexeno.

^u Valer. Maxim. lib. 2. c. 1. Tacit. 1. histor.

SÆPE CONTRARIA DVM IMPVGNANT,
perficiunt.

Lex 13.

* Lib. 2. de
cœlo cap. 3.

Eritò probat Aristoteles ^v ad vniuersi perfectionem, res pari vicissim contrarietate fuisse præditas, dari cœlum mobile, terram immotam; in elementis & mixtis, primas qualitates, æquis ponderibus oppositas seruare mundum successiuis corruptionibus & generationibus perennem: Nata quælibet sibi non relicta ne torpescerent, eo quo versantur externarum causarum motu perfici. Phœnicum Theologia dicebat, ^x tonitrua & fulgura in aëre facta Naturam commouisse, itaut è terra & mari animalium mares & sceminæ profiluerint. Obseruant ^y easdem cœli minas, indicam arborem efficere Caphuræ fœcundam; Conchas etiam plurium & maiorum margaritarum matres. Regalia quædam esse fulmina, ^z quæ ciuitatibus fœlicitatem importent, & cœli non iram, sed locorum quæ libauerint, testentur desiderium. Terram insolitis motibus concussam, sæpius fudisse montes & metalla; plurimos fœlici naufragio liberatos ex hostium seruitute; sic ludit in orbe terrarum prouidentia, vt hostiles contrariorum vires, non solum certis loci temporisque limitibus coërceat, ne procedant in excessum, sed easdem vertit in iam concessæ virtutis splendorem & profectus.

* Euseb.
præparat.
Euang. lib.
1. c. 7.
^y Mathiol.

* Athenæ.
lib. 3. c. 8.
Sueton. in
Augusto.
gellius lib.
4. c. 5.

Contraria iuxta se posita magis apparent.

§. 1.

EXplorant quidem sensus nostri rerum naturas, & earum auidæ menti, quæ perceperint, discutienda referunt; sed cum essentias ignoret ipsa, cum illam consueti vultus non afficiant, & ex assuetis non fiat passio, fit parum æqua rerum æstimatrix. Huic infirmitati geminæ subuenit prouidentia duplici præsidio, nam identitatis tædium leuat gratissimæ varietatis nouitatisque intermixto spectaculo; Insuper rebus addit splendorem, earum in nobis auget

sensum, pungit & vellicat fastidientem appetitum, immediata contrariorum iuxta se positione, dies & nox inuicem vertunt, nunc splendidum, mox nubilo sordidum cœlum; ^a æstati in qua dominatur bilis succedit autumnus, cui propria est melancholia; post hyemis diuturnas humiditates, statim oriuntur venti martij, qui longe magis exsiccant quam æstiu; ^b Ver si sit humidum, pluuiosum & australe, æstus de repente accedunt, pluuiæ fiunt vehementiores post serenum, quam alio tempore, quia tunc est expulsa ab aère maior frigiditas: Aristoteles ^c longam tæxit historiam locorum sibi viciniorum quæ tam contrariis prædita sunt qualitatibus, vt viæ solius interstitio, ibi producantur animalia; quæ ex alia parte non viuunt, optimam & florentissimam in summo corporis constitutionem excipit morbus, vitam mors, priuationem forma.

An id procedit à cœlestibus, vbi signis terreis immediate succedunt aërea, aqueis ignea, masculinis fœminina, diurnis nocturna, & hinc putant ^d magnas in orbe fieri mutationes legum & imperiorum, cum superiores planetæ coniunguntur in transitu à signo aqueo in igneum. An natura conatur imitari Deum in vnitatis sua simplicissima contraria complicantem, ^e & ex hac contiguitate, licet vnitatis imagine minus perfecta, res creatæ suam mutuentur splendorem; nam in composito debilitantur qualitates, quæ in contrariis iuxta se positæ integre manent, & illustiores emicant.

Modum hunc artes didicerunt à natura vt ipsam perficerent; Rosas agri cultura facit odoratiores, latentemque vim earum prouocat, si propè ferat allia; sic colores in pictura debent disponi, vt inter claros obscuro, inter obscuros clari sedem habeant; similiter in oratione, ^f non sunt semper affectanda elata & excelsa, sed quædam submitti debent, quædam atolli, vt eminentiam humilitas, umbra lucem commendat. Dulciores ^h post famem epulæ sunt, quæ assiduitate fastidio sunt, condimentum cibi ieiunium est, vsu etiam pretiosa degenerant, post peregrinationis iniurias quies optabilior, sol post noctem gratior; ipsa lux post tenebras splendidior, sanitas post ægritudinis tentamenta iucundior. Ebriosi quædam saliuscula comedunt, ⁱ quæ fiat molestus ardor, quem dum extinguit potatio, fit delectatio, & institutum est, vt etiam pactæ sponsæ non tradantur statim, ne vilem habeat maritus datam; quam non suspirauerit sponsus dilatare; vbique maius gaudium, molestia maiori præceditur; magis placent quæ vitæ periculis comparata sunt. Artem hanc callent mulieres quæ nigris capitis ornamentis effingunt sibi vultus niueos; quæ gaudent obsequio deformium ancillarum, inter quas magis emineant; quæ cultum ducunt ex neglectu; quæ procorum amores simulatis in contrarium affectibus, velut flabellis flammam, accendunt.

^a Hippoc. lib. de aère locis & aquis.

^b Bacon. in historia veterum.

^c Histor. animal. lib. 8. c. 8.

^d Origan. parte 3. cap. 6.

^e Card. Cusa lib. 2. de doctâ ignor. c. 3.

^f Cardan. lib. 4. de subtilit. ^g Plin. lib. 3. ep. 13.

^h D. Ambr. de Elia & ieiunio. c. 6.

ⁱ D. August. lib. 8. con. fess. c. 3.

Hanc ex contrariorum comparatione vim pessimè transtulit in mores, & ex deiecta Republica sibi gradum ad ampliorem famam fecit Augustus, ^k quamvis enim nouisset in Tiberio morum acerbiteriam; successorem tamen elegit Imperij, ambitione tractus ut tali successore desiderabilior ipse quandoque fieret. Sic deiicit quos æquare non potest inuidia, ut prostratis vel pumilio grandior sit. Sic epulis olim inducebant sanguinolenta spectacula, ^l ut conuinæ ex aliorum miseria suam melius intelligerent fœlicitatem. Sic confluunt ad spectandam reorum mortem populi, & ad theatra quæ referunt maximos altioris fortunæ casus, ut hinc suæ licet mediocri blandiantur, represso qui ad sublimiora ferebat, æstu.

Ea ratione debet in profectus nostros fœliciter impendi naturæ disciplina, quæ sic vires, pulchritudinem, delectationes, splendorem ex contrariis iuxta se positis elicit. Quid ni liceat è portu spectare laborantes & naufragos in alto mari, non quod placeat aliorum miseria, sed status ab hoc immunis casu. Ita Sancti ^m non gaudebunt per se de pœnis damnatorum, sed per accidens, contemplando in eis iustitiam diuinam, & quomodo ab eis liberati sunt. Tot & tantæ strages mortalium, obstinatis decertantium cupiditatibus, confirmant viros bonos in virtutis à turba seductæ, proposito; horrent probi & præsentis & sequuturæ vitæ miseriis emptum terrenæ voluptatis momentum: Expertis diuina fastidio sunt quæ sensus demulcent, nec illis mundus amandus videtur, ⁿ tam aperta labe contritus ut etiam speciem seductionis amiserit. D. Augustinus ^o loquens de conuersione sua post nouem annos in hæresi Manichæorum elapsos: Nunc, inquit vbera Ecclesiæ post longissimam sitim penè exhaustus tota auiditate repetiui, eaque altius flens & gemens concussi & expressi, ut id manaret, quod mihi sic affecto, ad recreationem satis esse posset, & ad spem salutis reducendam: diuinam delibans, exclamat, ^p serò te amaui pulchritudo tam antiqua & tam noua, serò te amaui: coruscasti, & fugasti cæcitatem meam; fragrasti & duxi spiritum, & anhelò tibi; gustauit, & esurio, & sitio, tetigisti me, & arsi in pacem tuam.

^k Sueton. in Tiberio.

^l Id. in Caligula, Sennec. 4. conuouerf. 25.

^m D. Thom. supplem. q. 94. 2. 3.

ⁿ D. August. epist. 45.

^o Id. lib. de utilitate credendi ad honoratū. c. 1.

^p Id. l. 8. confess. c. 27.

A. contrariis

A contrariis vexata plus virium concipiunt & explicant.

§. 2.

PArum est contraria dum veniunt in conspectum, videri qualitatibus præstantiora, etiam sunt, & hostis licet potentioris expugnatio, vires inimicas sæpè non tam frangit, quam auget. Mira naturæ providentia, quæ vim sævientem, non solum variis, ut diximus, modis temperat, sed vertit in laborantis commodum & priusquam eliciat ex corruptione generationes, diu suspensa victoria, vel interdum penitus negata, vires oppressas ipsamet oppugnatione facit validiores; Cum enim contrariorum pugnantium infirmius, à potentiori sic undique premitur & obsidetur, ut non sit nec egressioni nec fugæ locus, vires suas in se colligit, unione reddit fortiores, exclusis etiam externis quibus permiscebatur partibus & qualitatibus inualidis: hinc minus diffusum, suis undique velut armis rectum, minus patet læsioni, fortiusque vim illatam retundit.

Aqua^p propositis obicibus erumpit impetu maiore, quia maior eius copia, dum retinetur, congregatur, & arctius compressa, sicut ferrum in contraria distentum vibratur vehementius. Ea ratione per æstatem aquæ pluviales sunt frigidiores, quippe naturalem sibi frigiditatem vindicant à circumfuso aëre calidiore. Per hyemem ventres calidiores^q & ad conficiendos cibos magis apti, quia circumstantis frigus obstat ne calor internus dissipetur. Calx^r incalescit in aqua, eo quod in eius meatibus consumpta genuina humiditate inest calor fornace quæsitus, qui fugiens ingressum aquæ intus concluditur, stipat seipsum, acuitur condensatione, tum motu, tum ipsa coitione in ignem euadit. Ferrum aqua extinctum inducatur, quia calor pulsus à contrario, se recipit ad interiora, ibique congestus fortius absorbit quidquid inerat flexibilis humiditatis. Alti montes sunt feraciores metallorum, quia cum eorum cacumina glacie rigeant, calorem re-percutiunt, & intus fortem continent: qui per hyemem frigida se abluerint, aliquandiu frigent, reliquo toto tempore tuti à frigore sunt, caro enim spissatur, & inclusus calor se colligit. Nix fœcundat agros quia per antiperistasis fouet calorem terræ. Insulæ frequentius terræ motibus agitantur, ut Cyprus, Sicilia, Molucæ, quia propter obstentiam circumjecti liquoris, multum exhalationis & sulphuris in illis colligitur; In chemicis cæterisque artibus natura longè magis se prodit vexata, quam cum libera relinquitur.

^p Cardan. de rer. variet. lib. 1. cap. 6.

^q Hippoc. lib. 1. Aphor. 15.

^r Cardan. de subtil. lib. 1.

^t Arist. problem. sect. 1. quæst. 29.

Ggg

* Lib. 1. de
legib.

* Tertulian.
contra gno-
sticos.

Similia quædam fiunt in moribus, nam, inquit Plato, ^t in ciuitate malè instituta, rari sunt boni, sed præstantiores, quia virtus illorum à contrariis prouocata, altas in imo pectore radices agit, vnde validior nec opinionibus vulgi deiicitur, nec obruitur cœtu, sed qualis singulis talis vniuersis obsistit. Genium cuiusque non deprehendēs, nisi cum fortiter irritaueris, indè fingit fabula Protheum in varias se formas mutantem, tunc cum manicis arctè comprehendere-
tur. Certaminis nomine ^v Christus suis martyria propoluit, vt non solum gauderent liberati, sed exultarent coronati; sic fides Christiana creuit persecutionibus, & diuinam mundus agnouit, cum tot aduersis tentatam, non illæsam modo, sed proficientem, lætam, victri-
cem miratus est.

Augentur etiam obsessæ rei vires ea potissimum parte qua frequentius impugnantur, solet enim in illam velut laborantem benefica natura mittere copiam abundantiorē, tum alimenti tum spirituum; cum autem obsidens vel premens partes exteriores contrarietas, dilatationem impediatur, fiunt densæ, solidiores, icribus in posterum illæxæ. Ita generatur in partibus corporis labore sæpius tentatis, callus, qui est obdurata cutis; stipata magis est in facie propter consuetudinem nuditatis, vnde non riget, sicut cæteræ corporis partes. Pars arboris versus septentrionem, frigore scilicet asperiori verberata, corticem habet, cæteris longè duriorē, itaque transplantari debet; eodem seruato situ, ne si mutetur, tenuior & inualidus in cæteris cortex, asperiorē hanc cœli plagam non ferat.

In sensibilibus & intellectualibus similiter fiunt habitus, qualitates scilicet productæ ex actibus frequentibus inclinantes potentiam ad facilius etiam delectabilius operandum: sic domantur animalia, & semel edomita nobis semper subiiciuntur, dum sensus molestiam tollit consuetudo. Sic regiminis periti monent non ita laceffendos hostes vt crebris exercitati velitationibus, euadant artis bellicæ periti, & suis edocti periculis, necessitate fortes, disciplina cauti, suis tandem insultent victoribus. Itaque magno simul & citissimo bello, rem perfici præcipiunt sapientes.

* Lib. 2. de
tuenda sa-
nitate.

In inanimatis lenta quidem continuaque contrarietas, materiam sibi subiicit, & gutta cauat lapidem, non vi, sed sæpè cadendo; At animata violentum diu non ferunt, vel enim impetu facto superant illud, vel illi sic conformes fiunt vt vis transeat in naturam, & inde nihil amplius patiantur. Exercitationis duplicia sunt commoda; inquit Galenus, ^v hæc ad excrementorum vacationem, illa ad solidarum partium bonam habitudinem conferentia. Vehementior enim motus, instrumentorum duritiem, genuini caloris augmentum, &

spiritus validiores inducit; at ex instrumentorum duritia sequitur ad labores robur, ex calore distributio validior, immutatio expeditior, nutritio absolutior, humorum fusio, ob quam exigui meatus laxiores fiunt: sed ex valentioris spiritus impetu, purgari meatus necesse est & excrementa expelli.

Pari ratione Deus viros bonos aduersis exagitat, tristiori disciplina continet, vt verum colligant robur; probat illos, eo quod amat, indurat, recognoscit, exercet, & in illis ostendit quid possit humana ratio cum diuina gratia. Multum est Christianum sic abduci à rerum mortalium affectu, vt ad illum nulla vis noxia perueniat; per humanos casus incedere animo non humano sed diuino, callum ducere per aduersitates, inter electos numerari quos Deus probat vt aurum igne; Vita nostra Christus est, ^x Christum attende, pati venit, sed & glorificari; contemni, sed etiam exaltari; mori, sed etiam resurgere; Beati inquit, qui persecutionem patiuntur, quoniam ipsi consolabuntur, etiam in hac vita, vt quid enim dura videatur aduersitas quæ cupiditatum est medicina, exercitatio patientiæ, fors sanctorum, certamen mentibus dans robur, assidue Christum efficiens in suis mundi victorem; & cui repositæ sunt illustres in cælo coronæ.

^x D. August. ferm. 6. de verb. dom. c. 11.

OPPRESSA SE VINDICANT IN libertatem.

Lex 14.

Vctis ex oppugnatione contrarij & partium vnione viribus, primus earum effectus in agentibus est, vt oppressa vindicent in libertatem. Infirma quidem non tulerunt primos & improvisos hostium impetus, cesserunt illatæ vi, sed collectis postmodum spiritibus, turpem fugam actione validiori compensarunt, nam ex concentratione spirituum oritur calor, qui est motus expansiuus, per quem corpus nititur ad dilatationem sui, & recipiendi se in maiorem spheram seu dimensionem quàm prius occupauerat. Sic halitus pinguis dilatatur in flammam, liquor feruens intumescit; aer stipatus frigore, cum solis radiis vel ignis vicinioris calore rarefieri cœperit, latius diffunditur, & inde fiunt circa meridiem venti calorem temperantes: Etiam in visceribus terræ natus, seruitutis impatiens, agit non vt verna, sed vt ingenuus, dum fractis obicibus liber in proprias sibi sedes euolat. Mollia sublato quo premebantur pondere, redeunt

G g g ij

in origini suæ parem altitudinem. Radius solaris per angularem figuram transiens, quo plus extenditur, magis accedit ad circularem sibi ut principio suo propriam: Nec mirum, nam

Non minor est amor libertatis, quam existentia.

§. 1.

Rerum omnium quantitati modus extensionis dictus est, extra quem non consistunt, nec enim se penetrant corpora, & qui præter legitimæ dimensionis limites cogit, illa vel destruit vel labor contra renitentia manet irritus. Licet solidissima suos habeant poros, implet quidem vacuum aër, nec tamen per illos diffunditur, comminutionem sui ad tantam subtilitatem non patiens; sicut aqua non exit per rimam minusculam. Omnis virtus^y corporis organici, omnis vita, omnis flamma, & ignitio destruitur per compressiones, & per easdem omnis machina corrumpitur & confunditur. Etiam sic destruuntur virtutes quæ consistunt in posituris & dissimilitudine partium paulo crassiore, ut in coloribus, neque enim color floris integri & contusi, neque succini integri & pulverisati; glycerissæ succus flavescit liber, nigrescit compressus & congestus; Etiam in saporibus, nam non est idem sapor pyri immaturi, & eiusdem compressi & subacti hic enim manifestè dulcedinem maiorem concipit. Ignita ingenia si durè contineas, si neques quam optant in rebus diffusionem, extinguis.

^yBacon. no-
ui organi
lib. 2. Apho-
rif. 50.

¹l. 3. ff. ne
quis eum.

^al. 3. ff. de
capit. dimi-
nut.

^bl. 32. ff. de
reg. iur.

^cl. 209. eod.

^dD. Thom.

supl. q. 39 a.

^eLibro ad-
uersus Iu-
dæos cap. 13.

^fl. 3. 4. pe-
nul. ff. quod
vi met. ca.

^gl. 22. eod.

^hSalustius.

Vere non existit quod non est liberum, quia spoliatur innatis suis qualitatibus, non agit, sibi non laborat & hæc est ut actionis sic existentia comes priuatio. Ita serui personam^z non habent, nec caput,^a nec statum,^b nullo loco, nec numero censentur, & seruitutem morti lex^c comparat. Etiam Ecclesia^d seruos & mulieres, propter statum subiectionis, quasi verè non sint, non permittit ordinari. Iudæis non licebat conficere chrisma quo ungebantur reges, nisi eo tempore quo erant liberi, velut gente per seruitutem destructa. Illis idè Tertulianus^e exprobat, quod si nunc ab illis expectatus veniret Messias, non possent illum ungere, quia ubique terrarum sunt serui. Cum igitur seruitus inducat quandam existentia priuationem, metus eius sicut mortis, iustus est,^f etiam carceris,^g & quod in eo promittitur, velut nimio libertatis amore voluntatem cogat, nullius est momenti.

Libertatem nemo bonus,^h nisi cum anima simul amittit, potiorque videri debet periculosa libertas, quieto seruitio; Cato sapien-

rissimus, victo Pompeio, cuius partes sequutus fuerat, optavit potius mortem, quam in manus victoris deuenire, Libertatem quam patriæ non potuit dare, sibi dedit, & cum terras marique hostis legiones cingerent, inuenit ipse qua exiret; seruitutem morte deteriorum supponunt leges, quæ reos capite plecti permittunt, quo cæteri corrigantur, & exempla sint omnium, tormenta paucorum, ac liberum hominem^k perpetuis non damnant vinculis. Pater olim vitæ & necis in filios habebat potestatem, non tamen eos perpetuè seruituti tradere, quin possent nolente domino in libertatem vindicari. Fera animalia si clausa teneas suæ virtutis obliuiscuntur; imò vitam indignata proiciunt. Sæpè vidimus philomelas, primo vere aduenas, dolis captas, cibum omnem aspernari, inedia, tædio, etiam claustris suis illiso capite, morientes. Ea imitatus est Lacon adolescens,^m qui bello captus, & contumeliosum præstare iussus officium, obstinato libertatis amore, clamans non seruiam, illisum patrieti caput rupit.

Si vel minima spes affulgeat libertatis illam animalia quocumque modo, sibi vel aliis cruento vindicant; quanto furore decertant apri, lupi, cerui ne comprehendantur, vt captiuitatem minitanti- bus sæpe mortem inferant. Mirati sumus vulpem pedica captam, vt euaderet, crus implexum sibi dentibus abscidisse, sic Aristomenes Missenius,ⁿ qui dicitur fuisse hirsuto corde, ab hostibus comprehensus, sopitis custodibus somno, ad ignem aduolutus, lora cum corpore exussit; acutissimi doloris sensum ingens libertatis amor obscurabat, meliusque naturæ visum est, esse corpore mutilo quam seruo, nam vix censetur esse, quod non est liberum. Ita res per seruitutem pereunt & Religioni & domino, Religioni quidem, quia iure ciuili, ° cum loca capta sunt ab hostibus, desinunt esse religiosa & sacra; & sicut homines liberi in seruitutem perueniunt; pereunt etiam dominis suis, nam seruitus est quædam alienatio,^p propterea qui alienare prohibitus est, non potest seruitutem imponere.

Vt vitam hic agimus, inter motum & quietem, diem & noctem, præsens & præteritum, existentiam & priuationem, sic inter seruitutem & libertatem mediam & quamuis priuata publicaue vota suspirent ad libertatem, maxima vitæ pars ex alieno pendet arbitrio: Nonne parentum, magistrorum, regentium, legum tum diuinarum, tum humanarum imperia seruitutem exigunt. Quamnis lex^q definiat libertati non officere quod iure prohibetur, sentiunt omnes publicum onus sibi grauissimum; ingemiscunt miseri sub principum sæuitia quibus exhibenda præcipitur veneratio, & velut terrenis numinibus fortunæ vitæque prætio litatur. Quamuis Respublicæ suam

Ggg iij

ⁱ Toto tit. ff. de pœnis Cyp. ferm. s. de lapsis. ^k l. 35. ff. de pœnis. l. 6. C. eod. ^l l. 2. C. de patrib. qui fil. distrax. l. fin. C. de patr. pogeft. ^m Seneca. ⁿ P. 77.

ⁿ Plin. lib. 11. cap. 37.

^o l. cum loca. ff. de relig. & sumpt. P. l. 34. C. de sacros. Eccl.

^q l. i. ff. de stat. hom.

iacent libertatem ; & hoc nomen publicis vbique locis inscriptum, fœlicitatem denuntiet ; emitur publica libertas , priuatorum durissima seruitute , itaut nullus vt voluerit viuât , sed in mensam , vestem, ædificium*, liberos , artem , conuersationem , in omnem vitæ ciuilibus motum rigidus inquirat censor.

Temperarunt hanc naturali libertati sœuam nimis potestatem , Romani , habitis sœpè publicis comitiis , vt populus intelligeret se non tam obsequi quam decernere ; suam non alterius sequi sententiam , per se quia per electos à se , gubernari ; & ne ius hoc diuturna dominatio minueret , annua imperia , binosque Imperatores sibi fecerunt , qui Consules appellati sunt à consulendo , non reges aut domini à regendo atque dominando. Seruos seu bello captos , seu domi natos fideles habere conabantur , ptoposito libertatis præmio. In saturnalibus regnum lusu sortiebantur , seruique tunc se tanquam domini gerebant in memoriam aurei sæculi in quo omnes erant liberi. Nec temperamentum hoc obstitit , quin sœpius serui pro vindicanda sua libertate Respublicas in extremum discrimen adduxerint , vnde vulgatum illud , quot serui , tot hostes.

In moralibus triplex potest distingui vita, sensualis rationalis , eminens seu diuina ; sensualis vt adhæret materiæ , sequitur passibiles , & vernaculas eius qualitates ; Labor enim & seruitus , præcedit , comitatur , sequitur sensuum voluptatem ; præcedit , quia vix sentitur delectatio nisi cesset qui prius vexabat dolor , illique comparata magis apparet ; comitatur , nam quot curis & impensis parantur , quæ oculis , auribus , palato placent , nec vanitati sufficiunt. Hi quos impurus amor possidet , seruitutis titulo designantur , catenas , ignes , tormenta , continuas in vitam mortes pati se miseri conqueruntur , & quia nequidem possunt libertatem velle , furor , & extrema seruitus est. Tandem illa sequitur voluptatem , quæ transeuntes in naturam assuetudine , cum habentur non delectant ; cum deficiunt torquent , & hominem addicunt corpori faciendo , perpetuum ægri ministrum. Omnium durissima seruitus est cupiditas quæ mentem tenet velut cæco conclusam carcere & vinculis colligatam , ne videat intelligibilia , & ad ea quæ sunt sibi bona feratnr. Peccans non est in agendo liber , quia non qua Dei capax est , agit , sed qua ad inferiorem gradum declinat ; non dominatur creaturis ; non sensibus , rationi parere natis ; non gaudet indifferentia ab inferioribus , sed sponte se seruam constituit , nec postea facillè potest vinculum soluere , quia à quo quis deuictus est , huius & seruus est. Non potest seruus contra dominum præualere , nisi à potentiore adiutus , nullus autem potens nisi in vno , à quo si discesseris , nihil tibi præter imbecillitatem superest , Denique peccatum est vera ser-

* D. August. lib. 5. de ciuit. cap. 12.

† Tacit. anal. 13.

‡ Bodin. Reip. lib. 1. cap. 3.

§ D. Thom. 2. 2. q. 18. 2. 4.

uitus, quia per illud impeditur homo, ab eo quod est sibi proprium. Vt libertas cum vita, seruitus hæc cum morte conuertitur, nec enim tantum tollit potentiam, sed existentiam, nam qui communi omnium quæ sunt finem relinquunt, pariter desinunt esse, & à natura sua deficiunt vt cadauer à natura sui corporis hinc subiectio mulieris ad virum inducta est in pœnam peccati.

* Boetius de
consol.
Philos. lib.
4. pro. 2.
D. Thom.
2. 2. q. 164.
a. 2.

Secunda vitæ species dici potest rationalis, sapientibus propria, qui spreis rebus externis, corporeis scilicet & fortuitis, toti sunt in excolendo animo velut sibi proprio, vt veritatem percipiat intellectus, verum tantum bonum appetat voluntas. Sic extra sensuum irritamenta, opinioniones vulgi, fortunæ dominium positus liber est, etiam fœlix, in sinu suo gaudens, securus sui possessor, omnium iudex, cum libuerit ad naturæ mundique se conuertens spectacula, sortem suam, ex tumultuantium comparatione digniorem colit & veneratur.

† Philo lib.
virum bonū
liberū esse.

Tertia tandem eminentior vita contingit his, quos gratia supra mundum, supra semetipsos in Deum vsque subleuat, & implet eo spiritu qui liberrimus nunc etiam sicut nascente mundo fertur super aquas, inferiora fouere, regere, cura opus est paratus, amittere & non habere paratior. Illo spirante voluntas hominis cum voluntate Dei sanctissime confusa, nihil aliud vult, quam quod vult Deus, id autem vult vsque in contemptum sui & aliarum rerum, non tantum ex iudicio rationis, sed etiam ex affectu mentis, vt iam voluntas plusquam voluntas sit, vt amor sit, vt sit charitas, & vnitas spiritus; velle quod vult Deus, hoc est iam similem Deo esse, Non posse velle, nisi quod Deus vult, hoc est iam esse quod Deus est, cui velle & esse idipsum est cuius voluntati necessario libera nihil refragatur, omnia consentiunt. Huic sanctissimæ conformitati, nihil fortuitum, accidit. Impletur congenitum rationali creaturæ desiderium primo suo principio vitæque fini conformem esse, & in hac impletionem hic consummatæ libertatis quædam prælibatio. Adhæreat igitur Deo, viuat ex æternæ suæ legis decretis qui veram vult consequi vitam & libertatem.

* D. August.
l. 1. de libe-
ro arbit. c. 15

* D. Bernar.
de vita felicitaria ad fratres de monte Dei. sub fin.

Tentata libertas nititur in vetitum.

§. 2.

Hæc propositio pertinet ad ea quæ iam dicta sunt, scilicet à contrariis verata plus vitium explicare, sic enim nituntur in

vetitum, & ambitiosa quadam concerratione, simul & irritas hostis impugnantis vires & suas conflictu non debilitatas sed velut spoliis reportatis vegetiores; ostentant. Primam huius naturalis irritamenti causam & idæam habemus in planetis qui feruntur ab occidente in orientem, latione motui primi mobilis penitus contraria, & vnde rerum corporearum vires exagitatæ mundum efficiant interitu benefico, corruptionis scilicet & generationis successione perennem. Inde dicunt Saturnum & Martem infœlices planetas extra suas essentielles & accidentales dignitates positos; à sibi contrariis qualitatibus non temperari, sed irritari, & longè maligniores influxus in inferiora mittere.

Ignis sphaeræ suæ superioris desiderio, materiam qua fouetur tepescens sæpe negligit, obduci se cineribus patitur, flammaque sua tenues euanescit in auras; At si vento follibus vehementer expresso ab eadem materia coneris expellere, illi pertinacius adhæret, fortius in illam reflectitur, ardet, augetur, absumit, eadem illa qua leuis & volatilis excuti videbatur commotione. Fluentes aquæ placido cursu, si rupes, aut aliquid offendant quod obstet, iratæ, spumantes, tumultuantes surgunt in fluctus, & moras impetu maiore facto compensant: hinc ars exiles, ferè stagnantes ritos repagulis coercendo, ipso carcere celeriores efficit, vt sufficiant vertendis magnis machinis & molendinis. Mirum refert Theophrastus^b de ligno mori Aegyptiacæ, quod cæsum continuò viride manet, aquis autem mergitur & conditur, madefactumque in profundo siccatur, sicque fluitat & innatat, terra siccitate, vnde potissimum constat, in externam hanc aqueam humiditatem, prævalente. Experimur ligna quercina ex quibus fiunt pali ferendis pontibus & ædificiis, vadis infixæ, postquam pluribus sæculis fuerunt sub aquis sic indurari, vt ferè lapidescant. In agro Dolensi Armoricæ Prouinciæ, olim à tempore, cuius non extat memoria, ingens sylua, hiaru terræ absorpta fuit, aquis diu desuper stagnantibus, illis tandem exsiccatis, inde nunc trahuntur ligna, omni humiditate consumpta, nigerrima, sicca, facile frangibilia, etiam odorata, & ex illis mihi datus est confectus scipio.

Si supra palmæ arboris lignum^c magna pondera imponas, & tam grauitè vrgeas oneresque vt magnitudo oneris sustineri non queat, non deorsum palma cedit, aut infra flectitur, sed aduersus pondus resurgit, sursum nititur & recuruatur; Illam idè in certaminibus placuit esse signum victoriæ, quoniam ingenium eiusmodi ligni est, vt vrgetibus, opprimentibusque non cedat. Aues volant contra fluxum ventorum, pisces natant contra cursum fluminis, dispositis à natura pennis & squammis, ne quid in hoc affectato contra rapientes nisu, patiantur. Molossos visa fera toris venatores aliquandiu

^a Albert. Magn. de gen. & corrupt. lib. 2. tit. 3. c. 4.

^b Histo. plantar. lib. 4. c. 2.

^c Plutarch. in Sympho. lib. 7. Gellius lib. 3. c. 6.

aliquandiu continent, vt in. eum impetu maiore ruant, ira, ipso in contrarium facto conatu, magis efferuescente. Sic probis lacessitos ab hostibus milites, in vindictam ardentem, protracta consultò certaminis die, tandem mora ferocios effectos, in pugnam dux emit- tit.

Habet in se mens humana, nescio quid sublime, & imperitans quod difficultatibus non cedit sed acuitur. Vocat in aulam populos rarò visa principis maiestas; pulchritudinem, velum & alterius amor commendat, Interdictum satis est amplà concupiscendi ratio; Ipsa potestas semina nequitiæ languidiora facit: aperta multi transeunt, abdita & obtrusa rimantur, furem signata sollicitant, effractarius aper- ta præterit, populus in secreta tentat irrepere, quæ latent, meliora putat; hinc marinis^d diuitiis prætia, capientium periculo fiunt; hi niues, illi glaciem potant, seruat^eur albor æstibus, dulciora sunt po- ma præter ætatem immatura, vel cum fugiunt, ita nihil quod secun- dum naturam est homini placet.

^d Plin. lib. 9. c. 35. & lib. 11. c. 37.

Quintilianus^e controuersiam refert de filio qui terens secretò ve-
 nenum deprehensus est à patre, & interrogatus cui pararet, respon-
 dit sibi, iussus bibere, effudit, accusatur parricidij, Respondet, vis
 occidere, veta, inuade poculum ne hauriam, bibam; ablata sunt sa-
 cramenta pereundi te iubente; Innocenti facilius est mori, si roge-
 tur vt viuat. Sic hæreses altas in sectariorum mentibus radices ege-
 runt, ipsis Pontificum, Regum, Illustrium virorum oppugnationi-
 bus nobilitatæ dum semet tot conatibus, tot magnatum ira & hac
 animorum publica commotione dignas mirantur & suspiciunt.

^e Declam. 17.

Verramus peruersam hanc naturæ vim in bonum nostrum, ecce mun-
 dus totus in maligno positus est; à maiore vsque ad minorem^f omnes
 auaritiæ student, & à populo vsque ad Prophetam cuncti faciunt
 dolum, rapit omnes torrens iniquitatis; certant plebei rapinis, no-
 biles vanitate; Principes ambitu, omnes turpi & cæca sensuum vo-
 luptate: quæ contingere potest illustrior Christianæ fortitudinis oc-
 casio, quam si cunctis in perniciem suam ruentibus, tu vir bone,
 stes firmus in gradu tuo, fidemque tibi, Deo, Religioni datam ser-
 ues. Attende non quid multi agant, sed quid agendum ipsa na-
 turæ lex ostendat, nec enim aut minor tua erit gloria si scælix eris
 cum paucis, vt nec leuior esset pœna, si miser esses cum multis.
 Imitare sydera quæ contrariam mundo viam tenent: sis lux mundi,
 quæ contingens inferiora, suæ semper hæret origini; quæ super ob-
 stantia reflexione magis splendet & ardet. Fortis illius Matathiæ^g
 zelus, accenditur ex plurimorum Iudæorum ad idola defectione; Et
 si, inquit, omnes gentes obediant Regi Antiocho, ego & filij mei
 obediemus legi patrum nostrorum. Toto mundo Dæmonibus ad-

Jerem. 6.

^g 1. Macab. 2.

Hhh

^a Philo. lib.
de Abrah.

dicto, & in veri Dei cultores sæuente, stetit inuicta martyrum fides, & solitaria Religio publicam, inermis bello potentem, pauper diuitem, simplex eruditam superauit & in se conuertit. Accepit Noë duo summa à Deo munera, vt non interiret diluuiò cum cæteris, & vt esset quasi restaurator generis humani, illiusque finis & principium. Parum est à communi corruptela immunem te fieri, ad maiora nitendum est, vt etiam cæteros fortitudo tua confirmet, & orbem fidelem fœcunda virtutum prole restituat. Intellige, tandem inuictam & diuinam prosus potentiam tuæ mentis, cui vim inferre non valent, nec armatæ tyrannorum manus, nec blandientis fortunæ munera, aut sæuientis iræ; nec frementium populorum & in contraria vocantium tumultus; non infœlicium stellarum impressiones malignæ; Mundo, fatis, Dæmonibus superior es; tuum igitur in bono propositum augeat, & cedat in pertinacis tuæ virtutis gloriam, tot in te coniuratorum hostium imbecillis multitudo. Cogi non potes retrocedere, potes ad vltiora progredi.

Solent excedere qua se restitunt in libertatem.

§. 3.

VIm diu passa vires suas in se colligunt, vt diximus & vnione fortiores effectas, continere non valent quin erumpant, impetuque ferantur, etiam extra positos naturæ suæ limites. Sic arcus chordam manu trahimus in pectus, vt subitò sibi relicta, saliat vltra rectam tensionis suæ lineam, sagittamque longius propellat. Sic præclusæ fluminis aquæ, primum exitu negato accrescunt sibi, tum tumentes molis suæ quantitate arietant in ea quæ retinent ipsas repagula, excedunt, frangunt, datis vndequaque rimulis erumpunt, nec solum implent antiquum alueum, sed spumantes, per agros latè spantur, velut optatæ post captiuitatem diffusioni, locus omnis non sufficiat. Acum magnete tactam, pendentem æquilibrio, & polo suo gaudentem, si motus excusserit, statim in amicos aspectus ipsa se restituere conatur, immoderata tamen latione, quæ pertransit hinc inde quod amat, it reditque velut vaga donec sensim se temperans cupiditas in charissimo situ conquiescat. Parti dolenti sic inapensu adest natura, vt sanguinis & spirituum affluxu nimio causet inflammationem; in vulnerum repletionem excedentes prognerat carnes quas cathartecis absumere cogitur medica manus, post maximam ex morbis virium resolutionem, oriri solet excedens instaurationis.

appetentia, & canina fames, impletis etiam visceribus non satiata. Canes & equi quos diu domi continuimus, ad primos egressus libertatis desiderio lasciuunt, spontaneo cursu, saltuque gestientes profundunt vires suas, ut vix ad gradum itineri conuenientem possint reduci. At cum equus loris casu contractis, è stabulo vel è regentium manibus effrenis erumpit, statim concito cursu campos emeritur, altis hinnitibus recuperatam libertatem celebrat, crebra calcium iactatione minatur obstare sibi volentibus, & ineundo propterea certamini ferox se præparat.

Viget eadem indoles in hominibus, vel in bonum, vel in malum prout affecta mens libertatem suam in virtutibus vel in vitiis posuerit. Videmus adolescentes è præceptorum & parentum duriori disciplina nouiter emancipatos auidius impleri florentis ætatis voluptatibus, in excessus quoslibet, etiam genio suo minus gratos dissolui, ut sibi cæterisque persuadeant se tunc absoluta libertate donatos. Timeant ne veste, sermone, conuersatione, moribus, sapiant prioris vitæ, sub alterius imperiis exactæ, modum. Cupiditas illis est pro lege, voluptas pro summo bono, & ne diuinis quidem se subiicit nouæ libertatis gustu ebria mens, orgiis bacchi, venerisque turpiter initiata.

Pisces orta tempestate secessus profundos, quasi syluâs, vel florulenta loca ingressi, commoditati suæ consulunt, verum vbi radiorum solis splendor aquis redditus fuerit, & totum mare arridet, in summis ludunt fluctibus, sic qui prementibus aduersis, vel ægræ cuiusdam passionis æstu, Religiosæ solitudini votis emissis se mancipant, interdum sedata passione, conciliata fortuna, pœnitent illos pœnituisse, & virtus illa quam fecit necessitas, abortum patitur, instar margaritarum, quas cœlo fulgurante concha concipit; Tunc ut monstrâ fiunt in perfectioribus, ut optimi pessima corruptio, ut ignita omnia cum refrigerantur, frigidiora solito fiunt, ut ex altis præcipitium est, sic ex vitæ perfectionis instituto lapsi, transeunt in omnium pessimam morum corruptelam. Cum cœperint odisse pietatem, & indictum voluptatibus odium, quos reliquere repetunt luxus, immodica cupiditate, quæ vim sibi diu factam compenset, fiuntque hominis istius posteriora, peiora prioribus.

Hi sub libertatis specie subeunt mundi, & vitiorum fœdissimam seruitutem; at ad veram proclamant libertatem, qui diu mundanis cupiditatibus irretiti, & his vinculis, in quæ non nisi morti ius est, cum euadere licet, in Deum magnis licet seris conatibus, conuertuntur; elapsam in malis tempus tentant reparare diligenti virtutum omnium custodia, breuem quæ superest vitam omni momento bonæ menti dignisque pœnitentiæ fructibus impenso, longam efficere,

Hhh ij

Senec. lib.
4. contro.
25.

saltem in extremis perfici vt exeant meliores ; Vbi superabundauit peccatum, superabundat gratia, quæ vt solis radius, plus interdum in remotiora, quam in proximiora, in senibus, quam in iuuenibus operatur. Solent hi præteritæ vanitatis memoria, diu dilatæ pœnitentiæ desiderio, instantis omni die mortis metu, austeriorem quam natura ferat disciplinam amplecti, & vires totas velut in itineris extremo, spe proximæ quietis profundere. Virgam contortam in contrarium plus quam decet inflectimus, vt etiam ab impressa vi deficiens, in suam redeat rectitudinem; semper ad sanitatem procliuius est, quod potest detractione curari; illi succurri non potest, qui simul & insanit & deficit. Igitur tolerabiliores sunt in tardè nouiterque conuersis excessus; ne tamen multum ultra quam decet procedant, temperant illos vitæ spiritualis magistri. Indulgere solent infirmis iam corporibus, votis tamen integris, quibus licet sine modo Christum & crucem diligere. Fœlix sane resurrectionis augurium, cum vita tali zelo rutilans occidit.

VIM VI REPELLERE LICET.

Lex 15.

Vim ex contrariis constant omnia, & rebus singulis ipsæ existere sit præliari, frustra prodirent extra suas causas, nisi potentiis, viribus, organis essent instructæ quibus se contra vim hostilem fortiter tuerentur, nam si natura vim impendit ad individui profectum, multò magis ad conseruationem; hanc enim prius intendit, illique superueniunt per actiones omnes conquisita spolia. Primùm est esse quam perfici, primum igitur est vim repellere ad sui conseruationem, quam inferre ad augmentum. Vnicuique rei quo se tueatur innatum ius est, & in se ruentes iniurias toto conatu repellendi vt si penitus illas superare non valeat resistentia sua, retardet tamen, & illis modum dicat, quem inuadentis impetus sibi non imposuisset. Stat res hæc causarum vniuersalium & singularium beneficio, cur sorte sua contentam, cæteris innoxiam aliena cupiditas aggreditur, quid ni læsa venientem paribus armis excipiat. Iniquum etiam ingratum esset agonis mundani spectaculum, si ex rebus inter se compositis, quædam inermes & imbelles sine conflictu hosti se dederent. Ex his quæ vim sibi factam retundant, quædam id præstant sola naturali sua soliditate non

Vide Supra total. 2.

agendo, non adauctas ex hostis præsentia vires, animosius explicando, sed firmo fixoque statu, qui dum non mouetur, motum passionemque reiecit in agentem, ne vana penitus actio careat effectu. Sic dura congestis stiparisque suis partibus secura manent, aditu præcluso qualitatibus externis, vnde nasci solet interitus. Hæc si pugno verberes, non lædis, sed læderis, & integro parietæ conrulsâ manus, dolore languescens, debitas suæ temeritati pœnas luit: Nauis in flumine trahitur ad arborem ripa adnatam, quam vncopetitam trahere tentauerat. Irritus ingenti scopulo fructus assultat, & in spumas dissolutus effluit, nullis scuitiæ suæ relictis vulneribus, super tecta quæ percutit, grando frangitur. Cum quidam Olympius magna Plotino vellet nocere, ita reperit fortem Plotini Dæmonem, vt in imprecantem ipsummet maleficia retorqueret. Loca quædam extra commercium hominum præruptis cincta rupibus natura conserauit, quæ si quis tentet peruadere, his innocenter immotis, præcipitio colliditur.

^a Marfil Ficin. in vita Plotini.

Ad id mihi videtur pertinere quod dicit psalmista, ¹ deiecisti eos dum alleuarentur; Impia simul & improvida Dæmonum & hominum elatio contra Deum, damnationis casum sibi molita est, Nolite, inquit ² sapiens zelare mortem in errore viæ vestræ, neque æquitatis perdicionem in operibus manuum vestrarum, quoniam Deus mortem non fecit. Cum iniuriarum vltio Christianis prohibita sit, hæc vna tibi licet, Deo sic adhærere, sic tanto intervallo ab humanis abduci vt ad te fortuita lædentia non perueniant. Fatigetur, inquit Tertulianus, ³ improbitas patientia tua, plus improbum lædis sustinendo, nempe qui te lædit vt doleas, quia fructus lædentis, in dolore læsi est; ergo cum fructum eius euerteris non dolendo, ipse doleat necesse est amissione fructus sui; tu verò aduersarij frustratione delectatus, & dolore defensus abibis. Inimico dans cibum & potum, carbones ardentes ⁴ congeris super caput eius; Ita citò cessabit ab odiis sibi tantum noxiis, hoc est non hostem, sed hostis vitia, nobili sanctoque vindictæ genere superare. Priuato cuique non licet domum suam arcium modo munire propugnaculis quæ se principi suspectum efficiant, at vnicuique licet animum his instruere virtutibus, his armaturis fidei, quæ præstent ipsum inter hostiles impetus, inuulnerabilem:

¹ Psal. 72.

² Sap. 1. 13.

³ Lib. de patientia.

⁴ Roma. 12.

Quædam non penitus illæsa manent, sic tamen se habent & armis teguntur prouidentia naturæ, vt minus iniuriis pateant; Ita corallum planta vegetans & flexibilis in alto mari, eo se sentiens spoliatam præsidio & externis occurrentibus expositam, ne faciliè conteratur, lapidescit. Sic arbores sua duritie & altitudine se suosque fructus vindicant ab animalium appetitu, viresque præscindentis

Hhh iij

ipsas fatigant. Noces teguntur amara simul & lignea cortice, conchiliata tecto lapideo. Spinis horrent in sui tutelam rosæ, iuniperi, castaneæ, herinacei, & similia vim inferre volentibus, vim inferre censentur cum resistendo sensus insultantium lædunt, auertunt, castigant, vel morantur. Hæc est minima se, velut sola difficultate vindicantium classis.

Alia cum læduntur erumpunt in actionem, damna pariter inferentem, vt diximus ^p de his quæ vires suas augment ad occursum contrarij, & in hoc insensibilia non videntur carere sensu. Ignis quia hic ob naturam suam tenuem & inter aliena positam facile dissipatur propinqua deuorat, at in sphæra sua nihil consumit, quia non consumitur; Interim non iacet iners materia quam absumit, sed spirat fuliginem, qua suffocatur ipse, nisi morienti respirationem permeans aër afferat. Aqua lebere conclusa, suppositum patiens ignem, effervescit, ex se non mobilis exagitur; humida contineri facilis, captiuam simul & læsam se non patiens, è claustris suis prorumpit, ignem extinguens, iterum materiam ad eum alendum ineptam efficit. Terra ^q per cuniculos excauata, vt eruatur aurum subsidit, & opprimit operarios, vt iam minus temerarium videatur è profundo maris petere margaritas, inquit Plinius, tantò nocentiores fecimus terras; viuimus super excauatam, & miramur si quando, licet optima parens indignatione contremiscit & dehiscit. In monte Canigo ^r comitatus Roussilon, Cataloniae, est lacus in quem si proiiciatur lapis, statim erumpunt vapores, vnde fiunt venti, grandines, & fulgura. Idem obseruatur apud Heluetios in lacu qui dicitur Pilati propè Lucernam, & apud eosdem in monte Appensel, antrum est, quod iactu lapidis irritatum, horrendas in aère mouet tempestates. Euphorbium ^s arbor Lybica, quæ iuxta Mauritaniam inuenitur, turget acerrimo succo, cuius eximium feruorem expauescentes incolæ, feriunt arborem à longè, ne odoratu nociuo feriantur. Elleborum nigrum, effodientibus capitis dolorem infert, & halitu caput aggrauat. Cucumeris syluestris è fructu maturo in tangentis manum grana simul & aquam ejaculatur, ictu sonituque qui non expectatus, territat.

^q l. 1. 2. 3. ff. si quod paup. feci dic.
^r Petrus Crinit. de de honesta discip. lib. 2. c. 13.
^s Plin. lib. 8. cap. 16.
^t L. 3. ff. de inst. & iur. l. 12. ff. quod met. ca.

Expressior est hic vindictæ sensus in animalibus, quæ licet domestica, si quis irritauerit fera fiunt, & iras spirantia miro furore lædentem persequuntur; vnde cessat actio de damno, ^t si quis læsus est à bestia, quam incitauit. Id patet in apibus, canibus, tauris, arietibus, ^v qui propterea dicuntur reciprocicornes: etiam vidimus equos & mulos blandos omnibus, in aliquem tantum furentes à quo nimis fuerant excepti verberibus. Leo ^x vulneratus obseruatione, mira percussorem nouit, & in quantalibet multitudine appetit. Sic apud homines ius gentium est, ^y vt vim atque iniuriam propulsemus, &

quod quisque ob tutelam sui corporis fecit, iure fecisse existimatur: ^{z L. 2. C. ad}
 Aggressus ^{l. Corneil.} in dubio vitæ discrimine potest occidere aggressorem. ^{de ficar.}
 Etiam in hoc casu necessitatis, propria manu arma mouere possunt ^{Can. si}
 clerici. ^{nulla q. 8} Non frustra data fuit homini mens tot bellicorum instru-
 mentorum, tot munitionum artifex, non frustra data sunt illi manus
 fideles ministræ, ad omnes motus doctè fortiterque versatiles, sed
 vt se contra vim irruentem, vi simul & arte tueretur. Accessit hono-
 ris stimulus læsum acriter agens in vindictam ne lædenti videatur in-
 ferior. Hinc ipso naturæ ductu apud omnes gentes gloriosum fuit
 aduersa propulsare, & qui fortiter id præstiterunt hostium & mon-
 strorum debellatores pluribus præmiis, coronis, encomiis, etiam di-
 uinis honoribus donati sunt. Quantum laudis promeretur hæc for-
 titudo, tantum afficitur ignominia pusillanimitas, quæ fugit, lætet,
 & imminentis periculi solo metu prostrata, quid possit nunquam
 experitur, mallens subiici, quam conficere. Impunè sæuirent præ-
 dones & tyranni; malis hominibus innocentia cederet in prædam,
 ius omne temeraret secunda feritas, si nullus occurreret vindex iniu-
 riarum, sed illis patientes animos torpore exponeret.

Necessariam igitur esse repulsam iniuriarum probat ratio, sed ad
 læsiones propulsandas non est opus longa rationis consultatione.
 Vim enim irascibilem in hominis corde velut nobiliori parte naturæ
 constituit, vt ad primum iniuriæ sensum statim esset in proginctu,
 inflammatis spiritibus, hisque sanguine per omnes corporis partes
 abundantius effuso, sentirent adactas sibi vires, sic discusso metu,
 præpedita ratione ruerent audacius in pericula. Non indigent hæc
 ampliori probatione, cum ad vindictam plus iusto procliuior sit na-
 tura ipsumque ferrum virum attrahat, vnde superesse nobis videtur
 obseruandum quibus legibus hæc vindicta debeat temperari.

Illata vi, aqua potest esse defensio.

§. 1.

Terra quam diximus vlcisci vim sibi factam ab his qui viscera
 sua perfodiunt, tantum dehiscit, quantum ab ea solidi detra-
 ctum est, & superficiem suam habitantibus per accidens tantum
 nocet, dum ab ea decerpere cogitur quæ suis internis replendis
 vulneribus sufficiant. Insidentem sibi radium vel pilam æqua pro-
 portione reflectit, si pulserit obliquè, reflexio fit æqualiter in con-
 trariam partem, si verò in linea recta & perpendiculariter, radius ^{plin. lib. 8.}
 motusque redit in se. Elephanti, ^{6. 7.} non nisi lacessiti, & iniuriarum

c Ibid. c. 16.

seruata ratione nocent. Vt Leo ^c percussorem suum mira discernit solertia, inuicta persequitur feritate, sic cum qui telum quidem miserit, sed tamen non vulnerauerit, correptum, raptatumque sternit, nec vulnerat. In morbis tantum acutis extrema conflictatione resistit natura, & crismi mouet ipsamet die in qua grauior est morbi paroxysmus; extremis etiam morbis adhibentur extrema remedia.

^a l. 2. ff. de Compensat. l. 3. eod. l. si duo. ff. de dolo. ma. 10.

^c l. 37. §. in refutatoriis C de appellati onib. l. 10. C de iudiciis l. 1. quod met. cau.

^f l. 1. 2. 3. C. de compenf.

^e l. 1. ff. de adult. Baron. an.

477. ^b l. 3. C. de fugitiui.

^l l. 1. ff. si quod. paup.

^k l. pen. ff. de publ. ind.

^l ff. quod quisq. iur.

^m Gen. 9. 6.

ⁿ Exod. 21.

Hinc in iudiciis recepta fuit compensatio, ^d exceptio scilicet qua vnusquisque creditorem suum, eundemque debitorem summouet, debitum enim cum debito, dolus cum dolo, delictum cum delicto compensatur; & id quidem iustissime, nam interest nostra potius non soluere, quam solutum repetere. Sic æqualitas seruatur, ^e lites dirimuntur, fit per pauca, quod non debet fieri per plura. At compensationem leges non admittunt ^f si deficiat æqualitas, vt debiti in diem, rei non liquidæ, rei frumentariæ, & expeditioni copiarum destinatæ; si diuersa sit rerum species; In publicis etiam iudiciis vbi requiritur publica vindicta ad coërcitionem delictorum.

Ex hoc etiam æquitatis naturalis fonte manauit à tot sæculis & populis recepta talionis pœna, vt scilicet in quo quis deliquit puniatur; seruus fugitiuus ^h amputatione pedis, seditiosus manuum pellices nasi, deformato qui ad crimen pertraxerat vultu; blasphemii linguæ perforatione. Si quadrupes ⁱ alteri damnum intulerit, illud debet Dominus resarcire, aut animal noxæ debere, accusator ^k subit pœnam eius criminis, quod imposuerat alteri. Valet adhuc Prætoris edictum, ^l vt quod quisque iuris in alterum statuerit, ipse eodem iure vtatur. In ipsis mundi primordiis à Deo dicta fuit lex, ^m qui fuderit humanum sanguinem, fundetur eius sanguis. Et à Moysè præceptum, ⁿ qui mulierem prægnantem occiderit, reddat animam pro anima, dentem pro dente, oculum pro oculo, manum pro manu, pedem pro pede, adustionem pro adustione.

In hac talionis pœna totum penè positum fuit Radamanthi ius, quod tamen non probat Aristoteles, ^o nec in distributione bonorum, nec in emendatione personarum; nam personæ spectari debent, vt si quis magistratum gerens aliquem pulsauerit, non est referendus, & qui magistratum pulsauerit, non modo verberandus, sed castigandus est. Eadem Charondæ lex, eruatür oculus pro oculo fuit abrogata; ^p conquirente monoculo reo, quod si vnus illi qui supererat oculus erueretur, grauius damnum pateretur quam intulisset, in hac igitur pœna talionis, est habenda ratio circumstantiarum, loci, personæ, temporis, vt infligatur secundum proportionem, non arithmeticam, sed geometricam, & pro mensura peccati, fit plagarum modus; ^q nam si ab inæqualibus æqualia demas, quæ remanebunt,

^o Moral. lib. 5. c. 8.

^p Diodor. sicul. rer. antiq. l. 12. Gellius lib. 10. c. 1.

^q Deuter. 25. can. ex literis de constitutione.

bunt, erunt inæqualia, nec ideo Iustitiæ in æqualitate posita congrua. Certè totum humanum genus foret mutilum, turpiter languescerent & infirmarentur Respublicæ, si vigeret hæc rigida pœnarum reciprocatio.

Pœna talionis utebatur sanctissime Dorotheus Thebanus anachoreta, qui austeræ suæ disciplinæ reddens rationem, dicebat, corpus meum me tentat occidere, & illud ego, utcumque licet pessimo, ut saltem dominari volens menti subijciatur. Nunquam satis cum vitis decertamus, quæ persequi debemus sine modo sine fine, nam illis quoque nec finis, nec modus est. Dantur militibus induciæ ad vires reparandas, nox præliis finem imponit, sed hic aliter, nam necessario, alterum consequitur ut cadat quis & pereat armis spoliatus, aut continenter urgeat, & stet armatus. Hinc ipsa continentia observantia quatuor anni temporibus est assignata, ut in idipsum totius anni redeunte decursu, agnosceremus nos indefinenter purificationibus indigere.

Vita Patrū
lib. 8.

D. Chry-
sosth. lib. 6.
de sacerdo-
tio, in fine.

S. Leo. ser.
mo. 9. de
ieiunio.

Malis urgentibus occurrendum citissimo remedio.

§. 2.

AD æqualitatem in iniuriarum repulsa necessariam, reduci potest ut ex improvisæ sævienti, læsus occurrat pari celeritate, potissimum si tale sit mali genus, quod per moras capiens incrementa, vix postmodum sanari possit; sic emissos in vestem vel in cutem carbones statim officiosa manus exturit. In valde acutis eadem die medicari oportet, nam in talibus tardare malum est, ne morbus inualescat, collabantur vires, & errantes per corpus humores in principem aliquam partem decumbant. Aquam trahenti nauigio statim succurritur ne dehiscat; rupti dolij rimas, diligens oculus obseruat, manus obturat ne totus liquor effundatur. Luxata membra omni qua fieri potest celeritate, suis sunt locis restituenda, ne deformitatem quam sibi relicta natura non potest emendare, consolidet. Vitiosa quælibet nisi corrigas, citò transeunt in habitus & præscriptione quadam sibi ius efficiunt. Romani nullos observabant dies cum instabat necessitas privata vel publica defensionis locus, cum eligendi facultas non superest; quis accepto vulnere differat emplastrum abhibere donec ex observationibus astrologicis opportunum tempus occurrerit. Ita sublata sunt Grecionum scrupulosa solemnitates quibus certis tantum diebus, & iudicio con-

Galen. in
aphor. 10.
lib. 4.

Macrob.
Saturnal.
lib. 1. c. 16.

I. 17. C. de
iure delib.

^a L. fin. C. Theod. de quæstionib. l. 9. C. de feriis.

^b Baron. an. 361.

tendere & hæreditates adire permittebatur, ne mora res in peius cederent. Plurimum nocuit Macabæis observatio sabbathi sui scrupulosa, quasi tunc non liceret insultantem hostem repellere, donec suis edocti periculis ea die laceßiti fortiter decertantes Deo de suis inimicis gratissimas victimas obtulerent. Ita licet propulsare larro-
num pericula ^a in venerabilibus festorum solemnium diebus; cum facillimè in hoc summi numinis speretur venia per quod multorum salus & incolumitas procuratur. Instantis mortis periculum monuit Ecclesiam, vt sine dilatione pueris baptismus conferretur, ideoque condemnati sunt Massaliani hæretici ^b qui negabant eo sacramento, cæterisque quemquam initiari debere, donec in illum visibilis gratia Spiritus Sancti descenderet.

^c Vide supra l. 12. §. 1.

^d L. 1. C. quando liceat se sine iudice vindicare. l. 5. C. de iure fisci. l. 4. & 5. ff. ad l. aquil. e l. 1. C. si quis de emin.

^e Bonacina. de restitu- tio. qu. ult.

Quamuis homines iniqui sint rerum æstimatores, & vitam, famam, externa bona, quantum ad se pertinent nimio, minimo cum ad alterum, habeant pretio; licet propterea leges nulli permittant sibi ius in propria causa dicere, & instituti sint Magistratus, ^c vt lites non priuato, sed publico velut æquiori iudicio terminentur, in casu tamen necessitatis lex gladium tradit priuato, ^d vt marito contra thalami sui violatores; patrifamilias contra fures nocturnos, vnique contra transfugas, raptores sacrarum virginum, liberorum hominum plagiarios, contra nocturnos aggressores itinerum, vt mortem quam minabantur excipiant, melius est enim occurrere in tempore, quam post exitum vindicare. Communis est Doctorum ^e sententia quemlibet occidere posse iniustum aggressorem ad defensionem vitæ suæ & membrorum, dum tamen id fiat cum moderamine inculpatæ tutelæ, idest si ea adhibeatur moderatio & cautio, qua deficiente, non posset iniuria repelli, itaut defensor credat se ab alio occidendum nisi occidat: id autem fieri debet in ipso actu, dum vis infertur, nam non licet occidere hominem de quo vehemens est suspicio quod nos velit occidere.

^f Arist. Rhetor. lib. 1. cap. 9. & de morib. lib. 4. c. 7.

Quidam asserunt honorem vitæ præferendum, cum vitæ ciuili sit velut entelechia. Hinc sicut pro vitæ sic pro honoris grauius læsi defensione, dicunt decertare licitum & aggressori necem inferre. Hæc exercitandis ingeniis aliquando thesis proposita, transit nunc in horrendam lugendamque praxim inter nobiles, qui dum audiunt hominum opinioni accedere Doctorum sententiam miserè, ruunt in mutuas cædes, pro vindicanda vel leuissimi contemptus umbra, velut id etiam tuta conscientia fieri possit. Abutuntur blandi Doctores honoris nomine. Honor enim dicitur ab honesto, ^f honestum, virtus est per se laudabilis, cuius splendor & dignitas, maximum censetur bonum inter externa; honorem hunc magnanimus

appetit, cum eo se dignum existimet, habens enim virtutem æquissimum est eum propterea commendari, lucere, ea quam præfert face, fulgere iis quibus ornatur gemmis. Appetitur ab omnibus virtus honorata, sic vnus eam habentis laus, plurium accendens animos, in publicam cedit vtilitatem.

Graviter igitur peccat qui bene meritis debitum honorem detrahit; & famam eius lædit contumelia ^h huius tamen iniuriæ vindex esse debet non qui læditur, sed magistratus, & quamuis ex D. Augustino ⁱ minus non sit periculum in verbis mentiendo, quam manibus sanguinem fundendo, nullis tamen ius est stricto ferro vindicandi illatam vt vitæ sic famæ suæ iniuriam, nam non idem imminet periculum. Si occidar à grassatore, non est remedio locus, & quidquid ex post facto decernat Iudex, corpori non restituitur erepta, licet iniquissimè, vita. Cum hæc igitur extrema & irreparabilis vrget necessitas, ius gladij, vt diximus, priuato conceditur. At quæcumque prolata etiam grauissima calumnia non in momento læsi famam inficit, nec irati commotique verbis, statim accedimus, multi mentiuntur vt decipiant, ^k multi quia decepti sunt, alius criminatio gratiam caprat, & fingit iniuriam, vt videatur doluisse factam; est aliquis malignus qui velit coherentes amicitias deducere; est suspicax qui spectare ludos cupiat, & ex longinquo tutoque speculatur quos collisit. In his igitur pendet audientis iudicium, nec simul reus & dicitur & creditur. Quod si dicta suspicionem aliquam moueant elui poterit referentis pœnitentia, iudicis vel amicorum arbitrio, veritatis tandem è nube prodeuntis splendore, sic vt infamia in conuiciantis caput acerrimè refundatur. Si liceret omnem calumniam priuata manu vindicare in tam volubili passionum & linguæ licentia, deficeret humanum genus suis confectum cædibus: Irrita foret legum & iudiciorum authoritas, arma læso furenti committerentur, excedensque vindicta, præstaret ipsi malo peius remedium. Lex Hebræa ^k propinquo occisi permittit vt extra asyli loca homicidam interficiat, recteque notant interpretes hebræi talionem pro mortuo exigi posse; pro se, vt puta in vulnere, non nisi per iudicem, quia scilicet difficilior est moderatio vbi proprius dolor accedit.

Licet quidem illatam vitæ vim, vi repellere, sed in continenti, non ex interuallo, ⁱ patri licet filiam in adulterio deprehensam occidere cum adultero, sed in ipso opere; at cum sæpius amicis interuenientibus, non concedatur læsis statim post acceptam contumeliam ad arma concurrere, seruant odia, quasi iuste possint, iniuste læsam suam famam ferro vindicare, hostem prouocant ad certamen, & vt famæ suæ consulant, armorum infelici sorte, famam & vitam amittunt.

^h Toto tit. ff. de iniuriis & famosis libellis.

ⁱ Can. nemo. 11 q. 3.

^k Senec. lib. 2. ira. c. 19.

^k Grossius de iure belli lib. 2. c. 20. § 8.

ⁱ l. 3. § 9. ff. de vi & vi arm.

l. 2. 23. & 34 ff. ad l. iul. de adult.

Dolendum maximè, quod leuibus de causis friuolis & inanibus in hunc furorem agantur homines, adeo ut quidam minus officiosa salutatione, risu, gestu, nutu, ipsa læsionis suspicione læsi, sic sæuiant quasi nihil interfit qualis sit iniuria, si lædentis animum prodar, & læsi famam vel minimum obscuret. Infirmas est sic ad leuem tactum contollescere; leuitas sic minimo vanitatis flatu transferri; furor est ob ridicula tot se suosque periculis implicare; hæc magnanimi contemnunt. Et quæ tandem ratio conquerendi etiam vlciscendi si tam delicati sensus homo, pulsatus sit à turba cui se volens commisit. Certè rerum æstimatio, non ex vulgi opinione, non ex singulorum affectibus, sed ex prudentum iudicio, ad pondus & mensuram sanctuarii censi debet. Eius igitur fama læsa non est, ex eo quod talem illam reputent agræ quorundam mentes, & tamen hac posita decisione, quod nobiles debent famam suam vindicare sanguinis sui pretio, miseri descendunt in arenam, proiiciuntque suas animas, maiori quam ea qua se læsos putant, iniquitate. Cum non subsit vera causa tanti dissidij; cum ad priuatum ius talis vindicta non pertineat; etsi pertineret non deberet nec statim ex occasione tentari, quia non vrget qualis est in vitæ periculo necessitas; non etiam in dies & menses dilato certamine, quia datis talibus induciis patent varia ad iniuriæ reparationem, iuris, amicorum, prudentiæ remedia; cum ob leues illas offensas, nulli priuato, ut supra diximus, lex specialiter gladium tribuat imò prohibeat vnumquemque in sua causa iudicem esse, & priuatis licere, quod per magistratum debet fieri, nulla superest ratio Theologis legem diuinam professis laxandi fræna furenti passioni, quam leges ciuiles continent. Hæc Euangelicæ mansuetudinis manifesta præuaricatio agit nobiles in singulare certamen, nam dogmatis id indulgentis facilitate delusi, semetipsos demonibus immolant. Si criminis ab alio commissi reus est, ^m qui ad illud consilio & suasionem concitauit, quantis tenentur criminibus, in Deum, Rempublicam, familias & priuatos qui sanguinolentas illas in publicum egerunt opiniones. Primi naturæ læsæ motus, habent aliquid cæcitatibus, cui lex interdum ignoscit; habent aliquid raptus & violenti quo minuitur voluntarium, ita delictum; at has omnes excusationes respuit opinio quæ docet pro fama vindicanda licitum esse calumniatorem occidere; non sufficiunt illi homicidia impetu, nisi fuerint & concilio facta, libera, meditata, & in voluntate diu sanguinem sitiente, diu se pascente cædibus, innumera.

Nullus esset inter homines iniuriarum finis, si maiores quam sint illas læsus æstimer, vindicerque, & vicissim reciprocas ad sensum suum augeat indignabundus, pertinax, pati nesciens, qui prius illas

¹. 176. ff. de reg. iur.

^m l. 1. ff. de seruo corrupt. l. 15. §. 8. ff. de iniur. l. vnic. C. de rapt. virg.

ⁿ Liuii lib. intulit. Romani perfidis Pœnis ⁿ fidem sanctè seruauerunt, senatus 6. c. 6.

enim non eos quibus id præstabat, sed maiestatem suam aspexit; cur non deceat lædentibus iniuriam condonare, si magnificum est, etiam ingratis benefacere. ° Noli vinci à malo, sed vince in bono malum non malum, sed bonum pro malo reddens. Nam inquit Christus Dominus, ^p si diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis apud patrem, nonne publicani hoc faciunt; si conquereris de viro malo qui te læsit, absurdum est te in eadem labi quæ damnas, & alicui nocere; dilige quem pateris malum, ^q vt vel vnus sit malus, nec geminetur malitia: præmium est fortitudinis & charitatis à præcepta & iurata dilectione proximi; quidquid agat, non excidere. Quanquam diligere ^r sit rem meliorem diligere, tamen secundum rationem intelligendi, quæ Deus est, magis meritorium est inimicos quam amicos diligere; primò quia dilectionis amici potest esse alia ratio quam Deus, sed dilectionis inimici solus Deus est ratio. Secundò quia præsupposito quod vterque præter Deum diligatur, fortior ostenditur esse Dei dilectio, quæ animum hominis extendit ad remotiora, scilicet vsque ad dilectionem inimicorum sicut virtus ignis, tanto ostenditur esse fortior, quanto ad remotiora diffundit suum calorem, & minus combustibilia comburit.

Grossius de iure belli lib. 3. c. 19.
° Vide supra lib. 1. l. 9. §. 2.
p Math. 15.

°D. August. in Psal. 3.

°D. Thom. 22. q. 27. a.

4.

Expelluntur intus nociua.

§. 3.

SI vim externam vi fortiore propulsat natura vt se seruet integram sin quantitatis & qualitatis suæ iuribus, liberam in actione, secundum cuiusque speciei leges; si vindicando quod suum est, non cedit, sed irritata proficit aduersis, longè magis sollicitior fortiorque debet insurgere contra malum quo torquetur interius; magis enim vexat & extremas edit strages admissus hostis in mœnia. Nocium internum soluit partium vnionem, assiduo dolore dissipat spiritus, vires frangit, & actione quæ resistat præpedita, sæuit impunè. Nec ideo desperata salus, nam cum rebus omnibus innascantur mala propter contrariorum quibus constant solitam intemperiem, etiam inest illis virtus, qua quod est incongruum nociuumque vel emendant vel expellunt, remedio malis commensurato, & vt cum venenis nasci solet antidorum.

Diuisio superiorum aquarum ^r ab inferioribus in genesi expressa, facta videtur separando subtile à spisso, & tenuem quasi spiritum à

°D. Greg. in registro lib. 1. epist. 41.

Iii iij

fuliginoso corpore; id factum est ope lucis quæ spiritus est igneus fegregans heterogenea, calor siquidem est ignis instrumentum, cuius ope duo opposita vno eodemque labore operatur, humidam quippe naturam dum à terrestri separat, illam rarefaciendo, hanc condensat, sic per heterogeneorum separationem fit homogenerum congregatio. In huius mundi nascentis descriptione vix aliud notabis quam indigestæ confusæque prius molis partes à contrariorum oppositione liberat, sibi similibus, locisque propriis redditas; afferuntque Patres eo momento, quo lux diuisa fuit à tenebris, diuisos bonos Angelos à Dæmonibus.

⁴ Seneca lib. 3. natural. quæstion. c.

Maris hæc est natura ⁵ vt omne immundum stercorosumque litoribus impingat; quædam partes matris certis temporibus id faciunt, vt circa Massanam, fimo quiddam simile profert, vnde illic stabulare solis equos fabula est. Omnis aquarum stantium clausurumque natura se purgat, nam in his quibus eursus est, non possunt vitia consistere, quæ secunda vis defert & euaporat; Mater verò cadauera strameataque & naufragorum reliquiis similia ex intimo trahit, nec tantum tempestate fluctuque, sed tranquillum quoque placidumque purgatur.

⁶ Albert. Magn. de sensu & sensat. c. 1. ⁷ Theophr. de causis plantar. lib. 3. c. 11. & lib. 6. c. 8.

Quando dulce ⁸ cum aliter sapientibus commixtum est, reiicitur grossum & amarum, retinetur dulce: Ita fit in plantis, quæ receptum è terra succum expurgant, ⁹ excernendo quod sibi minus conuenit, in trunci ramorumque corticem, & in putamina fructuum, qui propterea dulciores efficiuntur. Vt in stirpibus, sic in animalium corporibus inest duplex facultas, vna quæ conueniens alimentum fugit & attrahit, altera quæ inutile, superuacaneum, nocium expellit ne succorum salubrium commodis officiat. Cerebrum cum osse solido vndique septum sit, ¹⁰ plurimis magnisque conatibus expurgatur, per nares, palatum, vtramque aurem, per caluæ commissuras, etiam per oculos, oculus verò per euidentes meatus, eiicit quidquid in eo excrementi gignitur. Ita cor fuliginosos suos vapores, & quidquid in aère recepto minus purum est, emittit per respirationem. Variæ fiunt cibi digestiones, vt exactius purum ab impuro separetur; & in vltima quælibet pars reperit semper aliquid minus conueniens quod egerat variis sibi concessis modis. Mirum est quod effluant quædam crassiora spiritibus per eos meatus per quos spiritus non effluunt, eo quod natura pertinax est rei conuenientis, expultrix inimicæ. Vt excutiat molestum ¹¹ parti nobiliori semetipsam concitat ad motus vehementissimos, ad tussim vbi causa est in pulmone, gutture, aut thorace, cum in naribus ad sternutationem, cum in ventriculo aut diaphragmate, ad singultus.

¹² Galen. lib. 2. de sympto. caus.

Si debilitata nimis illo ritè non fungitur officio, auxiliatur medi-

cina; quæ tota ferè est in nociui superfluique vacuatione, vt in mor-
 su venenarum, suctu; cucurbitulis, attrahentibus medicamentis,
 cauteriis virtus foras euocat: In cæterorum vulnerum curatione; pri-
 mò tollit ab his corpus alienum, vt grumum sanguinis, carnem la-
 ceram, fragmentum ossis, & simile quid, nec enim prius fieri potest
 diffitarum partium vnio; tunc natura doloribus acerrimis læsum pro-
 uocat ad expertas manus, tandem si desit ars, ipsaque sola non va-
 lens è vulnere statim nociuum discutere, nec in vaporem resolvere,
 circumiacentem partem in pus, solidum in humidum conuertit, vt
 erosa desuper cute, facilius sit corporis exteri vacuatio.

Nullum medicamentum carnem creat, ^a sed solum vel emendat ^a Galen.
 malam membri temperaturam; vel vulnus eluit; protegitque ab hu-
 morum interno fluxu, & ab externo frigore; sic nulla lex probitatem
 mentibus imprimit; naturæ simul & gratiæ donum est virtus, tota-
 que moralis ars est in purificatione posita; si Trimegisto ^b & Platoni ^c ^b Pyman. c.
 credimus; demendum vt in sculptrura quod latentem imaginem bo- ^c 4. 7. 10 11.
 ni, confundit & obscurat. Eluantur, inquit, terrenæ sordes quibus ^c In Phodo-
 inficitur mens hominis, & vt nitens speculum statim excipiet & red-
 det diuini sui solis splendores; auferantur hæc in cœlestem partem
 iniecta sensibilibus affectuum pondera; præscindantur quæ detinent
 illam vincula, surget innata sua leuitate; & externis omnibus efficie-
 tur superior; quot passiones, tot sunt compedes quibus præpeditur
 sui motus libertas. Renuntiandum externis omnibus & sibi met præ-
 cipitur ei qui Christum Dominum cœlos petentem sequi vult, tota-
 que Euangelij doctrina posita est in innatæ cupiditatis abdicatione.
 Quantum à vitiis recesseris, tantum virtutibus propinquabis, inquit
 Emissenus; ^d nam abdicationis criminum, adoptio meritorum est, nec ^d Homilia
 nisi mundo sobrius ad cœleste conuiuium præparatur. Maxima salu- ^d 3. de Epi-
 tis spes si remoueat à se opinionum, sensuum, cupiditatum idola; si ^d phania.
 fundat huius animalis vitæ sanguinem coram altari, si per pœnitent-
 riæ sacramentum euomat virus, quod latet in pectore, & à se longè
 pellat quidquid alere potest internum mali fomitem.

Talis est Ecclesiæ publica disciplina de reformatione morum plu-
 ra sancire, vt fidelibus & infidelibus tollatur occasio scandali; iei-
 niis, orationibus, continentia, silentio, sacro secessu, vacuas efficere
 mentes à terrenis, vt diuinis impleantur; ad diuina mysteria non ac-
 cedere nisi cor mundatum sit ab odio, simulatibus, & à cæteris
 quæ charitati contrariantur: optima mater vibrat interdum spirituale
 suum fulmen contra proteruos: & à communionem fidelium rescindit,
 membrum putridum extirpat pro totius corporis incolumitate. Ta-
 lis est apud omnes populos recepta politiæ lex, vt lepra, peste, simi-
 lique morbo laborantes, à ciuium cœtu separare, sic malis moribus

infectos, tranquillitatis publicæ perturbatores, exilio, carcere, deportatione, tandem ultimo supplicio, à bonis rescindere, ut paucis reis pereuntibus, & eiectione securior constet Reipublicæ sanitas.

Præuisa mala modis opportunis vitantur.

§. 4.

Parum est naturam malis præsentibus fortiter obistere, suis edoceri periculis, firmari, perfici; mittit etiam cogitationes suas in futurum, & contra casus possibiles sagacissima præmunitur. Nam cui datur actio ad solum repetendum, fortius datur remedium, ut re integra seruetur indemnis. Præuidit hostiles impetus etiam in ipsa rerum formatione, dum illas ad sui conseruationem armis & fortitudine, internis externisque qualitatibus instruxit, velut in certamen & in spectaculum, eo ipso quo sunt, exhiberentur. Præuidit vitales partes corporis externorum occursum lædi posse, dum illas solidis munitionibus contexit, cerebrum cranio, cor, pulmonem, iecur vallo costarum, nervos carnibus, quæ læsæ facilius reparantur; inuigilant oculi pro totius corporis salute, velut in specula positi; sparsus est per omnes partes tactus qui statim nocivum deprehendens, docet fugere priusquam tempus illi concedatur ad læsionem.

Apes non ut præsentis tantum cibi memores in diem viuunt, duraturos hyeme reponunt victus, & repletis vere cellis tutus illis annus est. Sæuientem hanc, sibi que nociuam anni tempestatem non expectant aues plurimæ sed in alias migrant regiones, solemque suum sequuntur. Ex armenti, gregis, piscium pinguedine sub hyemis initium, frigus magnum & durabile coniiciunt, contra cuius iniurias sagax animalium natura congestis ultra solum alimentis se præmuniuit. Præuidet imbelles pullos suos multis expositos esse periculis aues, dum nidos suos tot artibus abscondunt, & feræ sua cubilia. Præsentiant proximam tempestatem maris aues illius incolæ, & priusquam sæuiat, altum relinquentes ad placida securaque littora magno concursu se recipiunt. Infinitum est hic singularia recensere, cum vel vnus speciei solertia, ut canum, luporum, vulpium, apurn, formicarum, sit argumentum diuturnæ simul & iucundæ, quia semper proficientis contemplationis.

His igitur præsuppositis quæ iam alias attigimus conuertimur ad hominem, cuius mens ad imaginem Dei facta, ut præsentis & præteriti, sic futuri cognitionem ambit; nam si reperitur prænotio quædam

dam in animalibus, maior esse debet in homine naturas eorum emi-
nenter complectente; Ita nulla gens tam barbara, ^e quæ non teneatur desiderio futura cognoscendi, & hanc notitiam ut sibi possibilem multumque profuturam variis modis consequi non tentauerit. Naturalis enim sciendi cupiditas angustissimis coercetur limitibus, cæcutit & hæret si se non extendat in futurum; maxime quia præsens rerum gerendarum status pendet à futuro, illius itaque coniectrix est prudentia quæ cæteris virtutibus faciem præfert.

^e Cicero lib. de diuinatione.

Nititur potissimum experimentis, quibus solis, ut empiricis in medicina periculose fides habetur, itaque futurum in causis altioribus mens humana quæsiuit, scilicet ex syderum obseruatione, quam utilissimam asserit Ptolomæus ^f ut præuisa mala vel adhibitis conuenientibus remediis vitentur, vel ut ad illa facilius toleranda placide se componat animus. Negat enim stellas hominibus necessitatem inferre, sed asserit sapientem operatione cœlesti tantum conferre, ^g quantum terris ad fecunditatem agricola, & ut propter fatum non deseritur agricultura, nautica, medicina, sic non spernendam astrologiam quæ per coniecturas de futuro, monet de agendis in præsentia. Qui hanc callent artem, asserunt innumeris probatum exemplis infeliciter initas societates inter eos quorum horoscopi ex diametro vel quadrato se respiciunt, vel cum vnus ascendentem gradum ferit in alterius genitura positus Saturnus. Observant etiam, luminarium, partis fortunæ Iouis, Martis, Mercurij positiones contrarias, si confederatio politica, bellica, litteraria non sit, sancienda.

^f In præmio quadripartiti.

^g Idem centiloq. num. 8

Hæc vulgus non inquirat, sed quilibet infensos sibi reputat variis de causis quæ sensus afficiunt; ut quod aliquis sit ex familia suæ semper infesta; sunt enim hæreditaria quædam odia, seu opinione, seu, ut quibusdam placet, familiis præsentis oppositi genij, sitque ut personis & regnis, ita familiis suum fatum. Alij habentur inimici quia læserunt, pertinaci ad iniurias animo, alij quia læsi sunt, & supponuntur in vindictam proni, defectu tantum occasionis vel potentia, ut viperæ per hyemem torpescente veneno, mitescunt. Licet potissimum homini publico modis omnibus per se, per amicos, per exploratores, commissis etiam leuioribus negotiis eos probare qui sibi sunt infenso genio, ne temere fidem illis habeat & ad scopulos velut ad pharum properans, allidatur. Ita vassalli ^h iurant dominis suis nuntiare si quid nouerint illorum bonis vel famæ contrarium.

^h Constitution. sicular. lib. 3. tit. 165

Quod si talibus aliisque coniecturis deprehendas hostilem alicuius animum in te; vel si quis palam odium tui profiteatur, si minas capitales intenter quæ iustum inducunt metum; ⁱ habes illi gratiam quod occulte non læuiat, sed monet ut tibi caueas; potes igitur non inermis, non incomitatus incedere, amicos, potentes in auxilium

ⁱ l. 7. Cod. de his quæ vi metus caus.

K k k

* Sueton. in
Augusto.

† Valer.
Maxim. lib.
9. c. 14.

‡ l. 1. Cod.
de alluio-
nib.

§ Gellius
lib. 7. cap. 3.

¶ Sup. §. 1.

aduocare, turbam cogere, quæ terreat terrere volentem, & metum in authorem refundat. Augustus * postquam nimium senatorum numerum cohibuit, existimatur lorica sub veste munitus, ferroque cinctus præsedisse, decem valentissimis senatorii ordinis amicis sellam suam circumstantibus, nec admissum quidem tunc quemquam Senatorum nisi prætentato sinu. Masinissa Rex Numidarum † parum fidei in pectoribus hominum reperiens, salutem suam custodia canum vallauit. Dionysius Rex Siciliae tonsoribus iugulum non fidens, tondere filias suas edocuit; cubicularem lectum, perinde quasi castrata fossa cinxit, in quem se ligneo ponte recipiebat; Domitianus insidias suorum pertimescens, porticum in qua deambulare consueuerat lapide lucidissimo distinxit, vt quidquid ageretur à tergo posset videre. Misera tyranni conditio quidquid meretur semper expectat, timer timentes, merus in authorem redit, nullus tamen eorum in suspectos omnes desuauit, alioquin ciuium omnium & familiarium sanguis fundi debuisset. Fluuium † cuius times exundationes, prohibitum est alio diuertere, licet tamen ripam tuam præmunire, sic hostem cuius vim & animum formidas non licet tollere de medio, sed præuisos in te conatus, prudentia viribusque comparatis irritos efficere.

Igitur extremam crudelitatem tyrannorum, Saturninum, timidumque furorem, naturalis etiam legis modum omnem excedit, hæc quorundam, ex Erebi faucibus opinio mendicata, vnicuique licere hostem suum, quem suspicatur vitæ suæ insidiantem, occidere, impedire crimen & mortem suam, accelerata vindicta. Aduertant, inquit etiam prophanus autor, ‡ non esse in omnibus rebus cauendis eandem causam, neque humanæ vitæ negotia, & actiones & officia, vel occupandi, vel differendi, vel etiam vlciscendi, vel cauendi similia esse pugnae gladiatoriae; Nam gladiator composito ad pugnandum, pugnae hæc proposita fors est, aut occidere si occupauerit, aut occumbere si cessauerit; hominum autem vita non tam iniquis, neque tam indomitis necessitatibus circumscripta est, vt idcirco prior iniuriam facere debeas, quam nisi feceris pari possis, quod tantum aberat à populi Romani mansuetudine, occupare, vt sæpè iam in se factas iniurias vlcisci neglexerit.

Crudelis huius opinionis impietatem, pluribus argumentis licet arguere, Primò, quod in vindicta iure naturæ seruanda sit æqualitas, ¶ at hic necem certam & meditatam infers pro dubio vitæ vel famæ tuæ periculo: quod minatur hostis, potes vitare modis innumeris, amicorum, potentioris, Magistratus patrocínio, tandem prudenti secessu, at erepta semel vita non restituitur, non est igitur inculcata vitæ tuæ tutela, cum vano timore percitus, sanguinem fundis.

etiam si tunc cum minatur, esset eius ea voluntas, multa solent incidere quæ hanc ab effectu deterreant, non tam facilè scelera manus exequitur, quam iræ brevis furor suggesterit; continet malos insitus honesti sensus, horror criminis, rectoria conscientia, tandem legum, Deique timor, quoties tonat, non fulgurat, & inter fulgura quædam infuscant non adurunt; non absorbet terras mare, licet bis in die fluxu suo minetur illis interitum, hostis sæpè metu fingit audaciam, teritus minatur ut terreat, interdum, ut procul ab impotentia nota, pax armata manu honestius possit conciliari imitantur illos in Germania fontes, quos vocant insanos, eo quod aqua videatur ebullire, cum sit frigida; sed tamen extra sedes suas nunquam exilit. Inter hæc mundanæ scenæ ludibria cunctis nota, licebit ne suspicaci, meticuloso, crudeli, furioso, humanum sanguinem fundere, velut subsit iusta vitæ suæ protegendæ causa? Cum vanus sit ille metus, temerè sic vindicantem reum efficit, Deo, Regi, proximo; ut dum mortem fugit, incurrat in turpissimam mortem tortoris manu, tantum crimen explaturam. Antonius Caracalla fratrem Getam occidit, timens ex partito inter duos Imperio plurimas belli civilis clades, in quibus ex utraque parte plurima hominum millia caderent; melius itaque visum est sibi populisque publicum imminens malum vnius morte præuenire. Tamen Papinianus Iurisconsultus, cum rogaretur ut oratione scriptisque factum hoc legitimum asseteret, respondit sibi difficilius esse fratricidium excusare, quam Imperatori commisisse; maluitque à tyranno occidi, quam præuaricari, quam huius ambitionis sæuissimæ patrocinio, nouum perpetrare fratricidium.

DOLIS SE TVENTVR QVÆ NON
possunt viribus.

Lex 16.

Res corporeæ concipiuntur, formantur, reguntur, ut diximus
 ° à spiritali natura, & quæ sensus afficiunt, degeneri qua-
 dam successione ducunt originem à causis nobilioribus su-
 pra sensum positis. Fugiunt oculos, manus & aures nostras syderum
 influxus, substantiales formæ, rebus singulis insitæ facultates, earum
 ministri spiritus, organorum vegetantis & sensibilis animæ motores
 & opifices. Etiam quidquid præclarum molitur natura, id in locis re-
 conditis procul ab externa vi latens perficit.

Kkk ij

Seruantur omnia iisdem quibus constituta fuere modis, & ut ad sui formationem sic ad tutelam, & ut securius procedant actiones, fallunt intentos oculos, & superiorum, causarum naturam inuisibilem, utcumque licet exprimunt. Cum non apparent non impugnantur, vitant impetus qui tantum in res sensu perceptas valent dirigi, adsunt cum abesse, surgunt cum deiici, lædunt cum prodesse putantur, & hæc impostura duplex, quæ sensibus fucum facit, scilicet ut res qualis est non percipiatur, & alia quam sit existimetur, dolus vocari solet, fortè quia geminum ex frustratione simul & læsione causat dolorem. In hoc mundano spectaculo contrariorum compositis, æquis ferè viribus decertantium, tam efficax est hic occultus agendi modus ut validioribus utilis, infirmis necessarius habeatur.

Dolis etiam valida proficiunt.

§. I.

Nobilioribus entibus præstantium rerum agendarum onus incumbit; multa mouentibus obstant multa, quæ sibi subire, & præscriptum sibi finem consequi non valent, si vires fortitiæ dolisque fuerint destitutæ. Natura motus & quietis principium, dominatur quidem singulis, vim tamen non profiteretur, & actionum suarum necessitatem, ne quid obstat abscondit voluptatis illecebris. Fallit ut diximus^p in indiuiduorum propagatione quibus seruantur species, sic enim allieit, ut ad huius tributi solutionem animalia ruant impetu, inito certamine vitam profundant, & malint mori, quam non generare: Cum productiones suas efficit modis incognitis, & in interiori officina, illudit homini, ne mens eius nimis curiosa, nouitatis auida, etiam maligna possit solitas leges interuerrere. Leones hominum metu petunt deserta, latitant in speluncis vnde transeuntibus insidiantur, per noctem prædas agunt, agrediuntur circuientes, ita summa vis, cum summa feritate, ne dolis quidem caret. Ferunt odore Pantherarum^q mirè sollicitari quadrupedes cunctas, sed capitis toruitate terreri, quamobrem occultato eo, reliqua dulcedine inuitatas, corripunt. Aquila pro foetus sui conseruatione nidificat in præruptis rupibus, sic & vultures^r quorum nidos nullus vnquam attingit, vnde sunt qui putant eos ex aduerso orbe aduolare. Felis mures viribus longè superat, quantis tamen dolis irrepit, nec enim ad sui tutelam cautus nisi cautus ob-

^p Lib. 2. l. 5. 2.

^q Plin. lib. 8. c. 17.

^r Id. lib. 10. c. 6.

tineret, & hinc puto cartum vocari, quasi cautum: propter hanc Mercurij dotem sacer fuit Ægyptijs; & Romæ Deus Catius: colebatur qui cautos & acutos in negotiis gerendis efficeret. Vulpes marinus oblatam escam non sorbet, nec deuorat, sed mordet, sic per minutas partes hamum esca spoliat.

Sol nullam stellarum propinquiorem habet incessu quam mercurium qui ab eo non recedit amplius vno signo, habetque suas domos, geminos & virginem, proximas luminarium domibus, velut potentiae indiuidua comes debeat esse versatilis prudentia. Martis & mercurii naturam habent canis minor, & caput herculis, quia tam in animantibus quam in hominibus, vires sine dolis irritae sunt, moleque ruunt sua. Ideo dicunt Achillem edoctum à Centauro semi homine, semiboue, & Minotauri signam in legionibus habuerunt antiqui Romani, vt quemadmodum ille in intimo & secretissimo labyrintho abditus erat, ita Ducis consiliu semper secretum esset, nec vlli pateret aditus, nisi qui deduceret in errores inextricabiles. His consentit Astrologia dum signa bicorporea dicit dominium habere super Reges, quia sunt duplices animo, & plus dolis quam armis imperitant, & cum marti domum & exaltationem assignant in scorpione paruo vasro animali, ex insidiis irrepente, & lethale virus leui plaga infundente.

Cardanus de subtilitate^x dicit, hominem vt medium vniuersi, natum esse ad fallendum, nam inquit, belluæ, parum possunt esse fallaces ob stultitiam, superiora propter sanctitatem; sed circa diuina parum subtilis non aduertit in Deo sanctam & misericordem fallaciam. Sæpe nos rerum externarum esca vel oblata vel negata reuocat ad se, & agris sibimet infensis, blandiendo medetur; Eius potentiam & benignitatem omnibus notam esse, omnibus apparuisse, at sapientiam in mysterio absconditam prædicat Apostolus. In igne Deus, sed non est ignis; in homine filius, sed non hæc solum quod videbatur erat, erat & quod latebat: spiritus apparuit in columbæ specie, & tamen columba non erat spiritus. Liberas hominum voluntates, quas omnipotentia sua non vult cogere, sapientia demulcet & suas efficit. Sic omnibus omnia factus Apostolus omnes lucrabatur; cum essem, inquit, astutus; dolo vos

æcepi. Sic paterno regentibus affectu vorum est, amore potius quam metu, arte quam vi subditos in officio continere; honoris stimulo, præmiorum commodis, amorem proprium insitum vnicuique detorquent ad Reipublicæ ministeria; quod optimum occultè censuerint, habitis comitiis, publicisque consiliis, curant decerni, vt id velut suum populus irritum esse non patiatur; collegarum fidem

ΚΚΚ ij

^x D. August. lib. 4. de ciuit. c. 21. Plin. l. 9. c. 43.

^y Ptolomæ quadrip. lib. 1. c. 16.

^z Veget. strategem lib. 3. c. 6.

^x Lib. ii. pag. 262.

^y Roma. 1. 1. Cor. 1. ^z D. Aug. lib. 2. de symbolo. c. 9.

^z 2. Cor. 11.

æmulatione mutua sibi deuinciunt. Ars est obstinatos in aliquid inconueniens animos, spe placare, dilatione frangere, inductis nouitatibus vtiliter ad alia diuertere, seditiosos honoris titulo, remouere. Vt sapientia Dei mirabilius effulget, cum natura aliud agit, prouidentia aliud elicit, sic eximior est ciuilis prudentia, si quis aliorum opera possit abuti ad suos fines, & his vti ministris quibus occultum sit consilium. In his & similibus Plato^b dicit Principem vtiliter subditis suis fucum facere, Aristoteles^c Rectoribus ideo dicit necessariam esse Rhetoricam, vt cum libuerit rebus paruis pondus dent, magnis auferant, artem haec Plato^d comparat picturae, quae citra dolum obseruatis perspectiuae regulis fallit oculos, rebus quantitatem, colorem, praesentiam, distantiam, minuit, auget, immutat. Hinc forte praestigiatores olim^e praemiis publicis donati sunt, quia docebant artem, ad regimem facile transferendam, quae qui praesunt, fidem populorum, delusis oculis mentibusque possunt, promereri; postea gratiam, quam habet aeger chirurgo qui vomitam blandiente, celeri, metumque praeniente manu aperuit. Fas est in hoc turbido rerum humanarum pelago interdum obliquare sinus, & si recta portum tenere nequeat, id ipsum mutata velificatione consequi.

Sic ad pacem, summum Reipublicae bonum, confert dolus bonus, & imponens populo frons salutaris, ac longe magis est necessaria in rebus cum hoste gereidis, dolusque plus videtur mereri gloriae, quam si aperto Marte pugnatum esset. Nam laudanda victoria^f quae hostes in consilii nostris rapit admirationem, & opinione frangit animos; quae ratione, in qua posita vis hominis, vincit homines; quae parcit humano sanguini, & saluo aetario, saluis copiis, ciuitati relinquit integram, sinceramque de felicitate sua, laetitiam. Sic Philippus Macedo plus solebat gloriari de incruenta dolo & consilio reportata victoria, nam tota sua erat, non militum. In aperto Marte multum iuris fortuna sibi vindicat, prostratis saepe cedit gloria, vt qui animis victores, corpore tantum inferiores extiterunt; at stratagemate superatus, turpis, inglorius, nullo miserante, omnium patet irrisioni; si dum fugam simulares, persequens in insidias inciderit; si plurimum tubarum, Echo iuuante strepitu, vacuis & frontem tantum praeferebantibus agminibus; lixarum velut militum ingenti numero tectus terga verterit. Dolis istis, quos vsurparunt heroes antiqui, quotidie plurimum adiicit fortissimorum Ducum nostrorum industria qui non negligunt pelli leoninae, si non sufficiat, vulpinam assuere, In armorum exercitatione probatur quilibet corporis motus, quo possumus ictum vitare vel inferre, propterea Socrates apud Platonem^g irridet cum qui dicebat fortitudinem esse vim, in

^c In Rhetor. ad Alexand.
^d In Sophista.

^e Athenaz. lib. I. c. 14.

^f D Chryso. lib. I. de sacerdo. in fine.

^g In Lache.

eodem gradu semper manendi ; regi debet à sapientia quæ est omnibus mobilibus mobilior ; ^h Vapor est enim virtutis Dei , peruadens ; præueniens ; sternens fortia quælibet. Bonus est igitur dolus ⁱ quo quis aduersus hostem vititur , vt sua vel aliena tueatur ; Nec refert ^h vi an fallacia quis potestatem hostium euaserit ; vt postliminio fruatur. Sed

^h Sap. 7.24.
ⁱ l. 1. ff. de
dol. mal.

^h l. 26. ff. de
capti.

Vt vim ita dolos certis limitibus natura conclusit.

§. 2.

PLurimi naturæ doli quibus vtuntur vniuersales causæ , cedunt in communem vtilitatem , sic in illis non timetur excessus , nam illo magis temperatur imperantis potentix vis , ampliusque subiectis consulitur. Exonerat se per occultos meatus in terras mare , & sub solido ducit fluenta , non sic tamen vt solidum dissoluat , sed vt generandis metallis ; fructibus , animantibus fudendisq; fontibus terra fiat opportunior. Discedit à nobis sol per hyemem , velut hoc hemyspherium abdicans , delera penitus florum , camporum , sylvarum pulchritudine , velut omnia deberent in antiquum chaos refundi , sed amoris hæc est absentia , vt interim productionibus exhaustæ plantarum & animantium vires , per quietem , tacitosque proventus reficiantur , & ipse post tot horrores pulchrior omnium votis & sensibus superueniat. Dum sæuit hyems , ærem & maria validæ quatiunt tempestates , interim vtumque purgant elementum , nauas , agricolas , itinerantes reuocant ad quietem , breui reddito votis & laboribus sereno , terrisque sufficienter aqua potis , calore.

Tandem hi naturæ doli quibus nos ficta seueritate ducit ad meliora , sic in consuetudinem abierunt , vt fallere desierint , nam certum est tempus in quo vim suam remittunt , & inter minas ad beneficia placidè componimur. Nauta sæuiente tempestate nauis arma-menta disponit , vt æquori statim pacato se committat. Per hyemem agricolâ terræ semen committit , securus de solis reditu cuius calore proficiet ad messem. Ita nullus est in talibus terror vel dolus qui spem restitutionis , & agendi conuenientibus modis , auferat.

Animalibus , quæ vt ampliores agant prædas , dolos miscent feritati , natura similiter modum imposuit , ne debilioribus nulla superesset ad salutem via , nullum contra vim simul & astus refugium quantumuis insidietur gregi lupus , non se transformat in minus animal , in felem , aut mustellam , vt dum non timetur securius insulet , nihil imminuere potest de corporis sui quantitatè , non mutat pellem

non deponit oris hiantis & oculorum sinitillantium minas, quin ad primum eius conspectum oues territæ, pastorem canes custodes in auxilium aduocent; Non sic volatum suum fingit accipiter; non sic ex umbrosis insidiatur; & instar stipitis sedet immotus, quin aues à longè vel venientem vel expectantem non aduertant, & clamore cæteris periculum denuntient.

Animalia signis sibi naturaliter notis & certissimis, suos agnoscunt hostes, diuersi scilicet & antipatici generis; At cum hominì maximum sit ex homine periculum, cum quisque sub fallaci vultu abditos gerere possit sensus; cum in interiora nemo prospiciat; vix à similis sui dolis immunem se valet præstare. In hoc deficere videtur naturæ prouidentia, Nec sine ratione. Nam cognationem quandam inter omnes homines constituit; ¹ vñum alteri insidiari nefas habet; ^m lex eius est honeste viuere, alterum non lædere; ius suum cuique tribuere, & vt nemo ⁿ cum alterius damno fiat locupletior; cum igitur hominem homini fecerit amicum, non hostem, non impressit vultibus hostilitatis fugiendæ notas, nec etiam dari debebant perennes, propterea quod affectus sint ambulatorij, & in quouis momento mutari possint.

Vt tales affectus animi se proferrent, certisque manifesti fierent iudiciis prouidentia concessit nobis sermonem, cuius ideò veritas inter nos sic videtur esse debere constans & inuiolabilis; sicut inter animalia certæ manent externæ rerum species vnde hostilia sibi vel amica deprehendunt. Quia tamen non hæc inter homines regnat Iustitia quæ sermonem aptet rerum veritati, sicut natura physiognomiam formis, internisque qualitatibus; cum etiam in hominum maligna societate non semper expediat vera manifestari, ne suis exponantur hostibus, cum & Religio & politia multa contineant in mysteriis, talibus iure gentium prouisum est.

Vbique receptus est ludus in quo positis legibus rigidè seruandis, in reliquo certatur industriâ; licet dolo compositis verbis gestibus, actibus abscondere quod intenditur, ad id æmulum esca quadam allicere; vt delusus cadat à proposito præmio: sic, extra contractus bonæfidei; in cæteris stricti iuris, prout verba, quamuis deceptoria sonant, controuersia dirimuntur. In emptionibus licet infra dimidium iusti prætij se circumuenire: ^o Ea quæ commendandi causa in venditionibus dicuntur, ^p si palam appareant venditorem non obligant, vt si dixerit seruum speciosum; domum benè ædificatam. Excercentur decepti, inquit D. Ambrosius, ^q vt pretium luant facilitatis; & sumant industriam cautionis, vnde dicitur ^r estote prudentes sicut serpentes.

Tyrociniū est hoc politia, quæ potissimum constat dolis vt

¹ L. vt vim. ff. de Iust. & iure.
^m l. 10. cod.
ⁿ l. 206. ff. de reg. iur.

^o l. 16. §. pē- nult. ff. de minorib.
^p l. 43. ff. de contrah. emptio.
^q Lib. de fuga sæculi. c. 7.
^r Math. 10.

diximus & hinc principes olim certabant ænigmatibus. Fraudem triplicem faciunt: leuem, mediam, & magnam: in leui continetur diffidentia & dissimulatio, nam quæ negotiis, nisi penitus abdicis, securitas? Media fraus est conciliatio & deceptio, seu corruptio, cum suasioe præmiisque, eos qui alterius erant iuris in partes nostras trahimus, & ut arces sic personas hostium, ut cumque conceditur, occupamus: has fraudes dicunt esse licitas, quod tamen exactiori lance & ad pondus sanctuarii mihi videtur perpendendum. Sed magnas fraudes fatentur esse penitus illicitas, scilicet perfidiam & in iustitiam, hæc innocentes, si cupitis obstant, tollit de medio, calumniâ, deportatione, proscriptione, periculis exponit, hostium gladiis perimit, ut David Vriam; captata temporis occasione inuadit aliena, scelera quælibet successu honesta fieri credit, id æquum haberi quod utile, auctori suo nociuam esse veram iustitiam.

¹ Lipsius in politicis de regis prudentia.

Perfidiam vsu sibi familiarem efficiunt, explorata, vel etiam provocata leui causa ob quam licite videantur non sterisse promissis, datam, etiam iuraram fidem, non seruasse. Id expresse prohibet diuina lex. ² Neque mentiemini, neque fallaciter ageris, quisquam cum proximo suo. Peribit humana societas si sic obligatam fidem frangere liceat; si deceptus alteri se non amplius audeat committere, si nomine tenus amicos, ut hostes in insidiis positos formidet; sic peribit amicitia maximus humanæ vitæ fructus, potissimum in aduersis refugium. Etiam hostibus fidem seruandam asserunt sapientes omnes: Pompeius pyraticum bellum pactionibus feliciter confecit. Regulus ³ captus à Carthaginensibus, Romam emissus fidem datam de reditu, impleuit, etiam certo vitæ suæ periculo. Iosue ⁴ fidem seruauit Gabaonitis, etiam ipsum decipientibus. Observant Christianorum exercitus in Palæstina iusta Dei vindicta fuisse deletos, eo quod promissam fidem Sarracenis non seruassent; publica enim conuentio est, ⁵ quoties inter se duces belli quædam paciscuntur. Qui publicam hanc fidem fallit, obscurat totius suæ gentis gloriam, spe leuissimi præsentis commodi, innumeris se damnis in posterum exponit, nam illi fides non habebitur, datam læsi non seruabunt, velut id illis liceat iusta rationis pœna. Delusi furore quodam acti ultra solitas belli leges, igne, ferro, vastatione sæuiunt, & animantur quasi fauente numine, iusque suum modis omnibus vindicatur.

¹ Leuit. 19. 11.

² D. August. lib. 1. de Ciuit. c. 15.
³ Iosue. 9.
⁴ Baron. an. 1156.
⁵ l. 5. ff. de pactis.

Igitur perfidia haberi debet ut instrumentum nocendi debile, quod semel tantum percutit, deinceps ad ictus vitandos, vel inferendos inualidum; quos etiam non repellens, in se trahit. Similis est igni quomodo bellicis machinis quæ dum in hostes exploduntur, astantem principem & amicos horrenda contractione conficiunt. Nam

^a Seneca
contro. lib.
4. cont. 7.
^b Quintil.
decl. 13. l. 35.
§. 2. ff. de
contrah.
empt.
^c l. 1. C. de
de malef. &
& mathe-
mat.
^d l. ult. ff.
de ritu nupt.

publicum exemplum perfidiæ, docet regiminis ministros, etiam populos eadem vti contra se mutuo, & in principem pro priuatis commodis. Hinc in contractibus, in administratione iudiciorum, ararii, belli, legationis perpetuæ fraudes, quibus intimum ipsiusmet regis consilium non vacabit. Romani^a veneno vinci hostem noluerunt, proditione noluerunt; Venenum,^a leges habere, emere, nosse denique vetant, ineuitabilem pestem occulta fraude grassantem; & quæ rura manebit innocentia si sit in potestate secretum scelus? Vnde plus est hominem extinguere veneno quam gladio,^b quia facinora magis improbantur quæ sunt occultiora; ^c & ideo nunc reis capite damnatis vita non aufertur vt olim dato veneno, ne sit exemplum populis occultè se vindicandi hoc vsurpato maleficio, ad quod sponte sua timidæ passiones plurimum iam inclinantur. Idem debet esse iudicium de fraude, cuius si princeps in negotiis, vel cum populo vel cum hoste consuetudinem fecerit, transibit in publicam morum fideique corruptelam, vnde totum Reipublicæ corpus, cum membris tandem cor & caput, contabescet.

Dolus solet esse rebus infirmis præsidium.

§. 3.

INter animalia, vt exposuimus, quædam ad sui conseruationem duplici munita sunt præsidio, scilicet viribus & solertia, velut in ipsis facto spiritualis & corporeæ naturæ quodam temperamento: Alia viribus destituta, tantum arte, necessitatibus vitæ suæ prouident & vim à potentioribus inferendam, innatis sibi dolis effugiunt. Vt hæc solertia vnicus superest illis vitæ suæ tuendæ modus, amplior esse debet quam in cæteris, quæ simul habent concessas à natura vires & arma; sicut tactus acutior in conchiliis quæ cæteris carent sensibus, nam vnus fungi debet plurimum officio.

^a Plin. lib. 8.
cap. 32.

Ceruus^d magna canum vi premente fugit secunda semper aura, vt vestigia cum ipso ventus auferat; cæterorum cœtui se miscet in sylvarum abditis, vt odore canum confuso facilius se subducat, & alios integris viribus substituens, lassos iam venatores frustretur. Lepores variis ex longinquo saltibus insiliunt in suum cubile, vt canes vestigiis inhærentes in vacuum hoc non ferantur, sed alio vbi reperiunt vestigiis sensum diuertant. Si casu cogitur è suis erumpere latebris, emetitur vias tritas, siccas; vbi non sint herbæ quæ transeuntis odorem retineant; It reditque per eadem, vt fiat vestigiorum

confusio, & canes ferantur in contraria, velut rectâ currentem sequuntur: in extremis interdum ingenti saltu præter omnium opinionem euolat in cauum arboris, saxi, ruinæ domus, vnde spectat circa se frustra vagantes delusosque cum suis ductoribus canes, donec securitatem nox attulerit. Vulpes dum per arenas aut niuem coguntur incedere, sic gressus suos moderantur, pedem pedi æqualitate tanta substituunt, vt non videantur quadrupedis vestigia, sed fossulæ recta linea ductæ, in quibus etiam cum successiue quatuor pedes oberrauerint, confunditur pedis figura. Mus syluestris intelligit animalia plurima, vulpes, feles, canes, coruos, accipitres, aues diurnas nocturnasque insidiari sibi, itaque cautus incedit per subterraneos cuniculos quos ipsi foderunt talpæ, & vix extra reperies, nisi cum glandes castaneasque colligit in proximam hyemem. Sæpiæ^c vbi piscantem sensere, effuso atramento, quod illis est pro sanguine, infusata aqua absconduntur, idemque faciunt voraci pisce aduenienti. Squatina,^f Rhombus, Raia, & cæteri pisces qui ex occulto latrocinantur licet tardissimi, tamen tantæ sunt solertiæ, vt mugilem velocissimum omnium, habentes in vtero reperiantur. Polypus^g fugere nescius, induit colorem saxi cui adhæret, fallitque sic homines qui piscantur, & pisciculos quos comprehendit. Chameleon similiter transformatur in speciem eius corporis cui insidet, vt ab eo non possit discerni. Insecta plurima si tangas, statim in orbem conuoluta, mortem simulant, & velut inanima, solo molis suæ pondere ruunt in præceps; sic vim iterandam vitant fuga, vitam & fugam abscondunt tali motu. Tandem in infirmis animalibus vt in muribus, muscis, paruis auibus, motus irregularis & in omnem partem momento varius, oculorum citissima conuersio perpetuam arguit ad vitanda pericula diffidentiam, solertiamque, qua sub nostris manibus posita, manus effugiunt.

Virium corporis defectum, dolis & industria suppleri satis probatum est in homine. Nascitur nudus, inermis, sed ratione præditus, quæ perfectis & defæcatis suis organis vndique vires & arma sibi conquirat, cæterisque animantibus imperitat. Regiones frigidæ generosos producunt milites,^h quippe sanguine abundantes; at calidæ producunt homines aptos consiliis, nam splendor siccus animus sapientissimus, & hinc ortæ sunt artes, scientiæ, leges, quibus ea pars orbis illustrior, cæteris dominatur. Asserunt quidam nunc mundo senescente, cum hominum corpora reddantur ficciora, & imbecilliora quam olim, decrepantibus viribus corporis, accrescere vires animi, vt videmus in insectis, exanguia esse magis ingeniosa, sic homines corporeis viribus minus fortes, nasci magis industrios. Mulieres ob humiditatem temperamenti, soliditate corporis animique

^c Plin. lib. 9.
c. 29.

^f Ibid. c. 42.

^g Athen. lib.
7. 36.

^h Vegetius
lib. 1. cap. 2.

destituta, excellent tamen dolis, blanditiis quibus fortissimos heroes, victores gentium, habent ut seruos, & eorum opera miras olim in orbe strages ediderunt sic se tuetur, sic etiam praualet

*Mulier, dedit natura cui pronum malo
Animum ad nocendum, pectus instruit dolis
Sed vim negauit, ut ne inexpugnabilis
Esset, sed agras frangeret vires timor.*

Seneca tragic. in Octa-
uia.

Paulanias
in Corinthiacis.

Cum cœperunt homines ex fortuitorum bonorum abundantia potentiores, ex priuatione debiles haberi, qui talibus carent, tentant defectum hunc industria supplere, & hinc summa rerum indigentia, quam necessitatem vocamus, artes omnes peperit, propterea Græci¹ vnicum templum necessitati & industriæ dicauerunt. Auari, ambitiosi, qui non habita sed habenda computant, omnium pauperrimi, cum plus, scilicet immensum, suis desit cupiditatibus, ut id quod ambiunt consequantur, nullis parcunt artibus & dolis. Sed hanc ex opinione nascentem indigentiam longe superat ea vera quæ sua solertia, vitæ vel libertati grauitè oppressæ subsidium exquirat. Vnde serui misera sua cogente conditione, & intimo ad libertatem affectu dolis & fallaciis supponuntur addicti, eos veteratores lex² vocat; ideo si solum in illis animi vitium sit, redhiberi non potest nisi dictum sit hoc abesse; nam à seruo constantia philosophi non est exigenda.

¹ l. fin. ff. de
edil. edi.
² l. 12. §. 4. ff.
cod. l. 18.
cod.
³ D. Bern.
serm. 48.
super cantica.

Assidui debemus esse vitæ nostræ censores; ³ salutem nostram cum metu operari; in humana conuersatione velut in hostili solo, nobis semper cauendum est, & inter potentiores inimicos vnicum nobis superest ex cautelâ præsidium. Æstimetur vir bonus sicut lili-um inter spinas, si premitur à spinis perforatur; ô candens, tener, & delicate flos, inquit D. Bernardus, vide quomodo cautè ambules inter spinas. Quanta mentis in corporeo carcere cæcitas; seruitus, indigentia, cœlestium bonorum pauperies? Charitas vnum est necessarium, quod cum naturæ desit, illum mens omni sollicitudine quærat à Deo, datum, cautè portet thesaurum in vase fictili, & in viâ lubrico.

Vt in armorum ratione antiquior est cauendi, quam ictum inferendi cura, sic ad vtendum dolis plus videtur iuris esse infirmo ad ad se tuendum, quam potentiori ad acquirendum. Christus tamen qui via, veritas & vita est, viam tuendæ vitæ docuit per veritatem, ut non liceat nimio rerum terrenarum amore prauaricari. Veritatem salutemque nobis ipse contulit, pretiosum suum fundens sanguinem; Ipsum fortiter confessi sunt martyres, licet iacturam bonorum, & plures in diuturnis tormentis mortes tyrannus intentaret; Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem;

⁴ Roma. 10.

vnde damnatus est Elzas pseudopropheta ° dicens non esse peccatum in persecutione fidem abiurare dummodo corde retineatur. Omnis patientia huiusmodi Idololatria est, inquit Tertulianus, ° negat quisquis dissimulat. Non confitetur coram patre suum Christus, ° qui se coram hominibus negauerit. Igitur mentiri non licet in causa fidei, vt quis bonis suis & vitæ consulat.

Iuramentum est actus Religionis ° inuocans Deum vt primam veritatem in testimonium rei, cæteris non satis cognitæ, ideoque præceptum non peierandi & non assumendi nomen Dei in vanum, habetur in prima decalogi tabula quæ ad Dei cultum pertinet. Ipsi met pagani ° nullum vinculum ad astringendam fidem iureiurando arctius esse voluerunt: illa ara, inquit Symmachus ° concordiam tenet omnium; neque aliud authoritatem facit sententiis nostris quam quod omnia quasi iuratus ordo decernit. Iurant magistratus, iurant omnes iustitiæ, belli, ærarij ministri, iurant ipsi Principes & Pontifices in sua inauguratione, concessa sibi potestate fideliter vsuros in publicam populi vtilitatem. Litigantes ° præstant iuramentum calumniæ, vt scilicet actores iurent, se non calumniæ causa litem intendere, Rei verò non calumniæ causa ad inficias ire: dubia litis explorat iudex delato partibus iuramento. Igitur si tanta sit religio iuramenti, sancientis fœderibus, stabiliendo regimini, dirimendis controuersis cœlitus concessa, Ægyptij ° perjurios merito capite damnabant, vt qui duplici tenerentur scelere, cum & pietatem in Deum violent, & fidem inter homines tollant, maximum vinculum societatis humanæ.

His ductus rationibus non existimo tolerandam eorum opinionem, qui dicunt, aliquem coram iudice conuentum, si delatum sit ei iuramentum, an vèrbi gratia debeat grauem pecuniæ summam, quam verè debet, eum posse falsum iurare, si talis pecuniæ solutio graue damnum & incommodum familiæ suæ sit allatura. Doctores illi, Deum primam veritatem, produci volunt falsitatis testem; illum impij non timent, & non timendum cæteris persuadent, quasi non sentiat, non iudicet, non vindicet prouidentia suæ contumeliosos, ita dum docent negare debitum, negant iustum, & prouidentem Deum proclamata, assecurata periuris impunitate. Omnium maximam iniuriam vocat Aristoteles ° quæ fit periurio publico, vbi enim non peccabunt, qui vel apud iudicem peccant. Sed hac in re fortior sanctiorque D. Augustini ° sententia: Quid inquit, quod vitæ huius tales amatores vt eam non dubitent præponere veritati, ne homo moriatur, imò vt homo quandoque moriturus aliquanto serius mariatur, non tantum mentiri, sed etiam peierare nos volunt, vt videlicet ne aliquanto citius transeat

LII iij

D. August. lib. 1. de fide & symb. c. 1.

1. ° Baron. an. 105.

° Lib. de Idololat.

cap. 21.

° Luc. 11.

° D. Thom. 22. q. 89. a. 1.

° Cicero lib. 3. officior.

° Lib. 3.

epist 54.

° l. 44. §. 4. ff. famil. er. miscen. l. 2. C. de iureiur. prope. calum.

° Diodor. sicul. rer. antiq. lib. 2. c. 3.

x Rhetorico. lib. 1. c.

° Lib. contra mendacium ad Consentium. c. 18.

vana salus hominis nomen Dei nostri accipiamus in vanum? & sunt in eis docti qui etiam regulas figant, finesque constituent, quando debeat, quando non debeat peierari. ô vbi estis fontes lachrymarum? & quid faciemus, quo ibimus? vbi nos occultabimus ab ira veritatis, si non solum negligimus cauere mendacium, sed audeamus insuper docere periuria, saltem assertores defensoresque mendacii in Dei cultu concedant non esse mentiendum, saltem sese à periuriis, blasphemis que contineant: saltem vbi Dei nomen, vbi Deus testis, vbi Dei sacramentum interponitur, nemo mentiarur, nemo laudet, nemo doceat & præcipiat, nemo iustum dicat esse mentiendum. Hæc D. Augustinus. Graue damnum, inquiunt, debitori hæc inferret solutio. Et quæ tandem solutio angustæ familiæ grauis non est, nec minus tamen est iusta, cum ad illam iudicis autoritate, miseri cogantur debitores, nunc carcere, olim seruitute, ^y liberorum distractione, etiam mortui corpore inter creditores crudeliter diuiso; si durum est debitori restituere quod suum non est, sed alterius, nam bona ^z non censentur, nisi deducto ære alieno, durius est creditori si eo quod suum est, spoliatur; si beneficium ei suum fiat damnosum; ^a punitur dantis beneficentia, coronatur debitoris aliena dilapidantis luxus, negligentia, fraus & mala fides; nam non distinguunt ex qua causa debitor egeat, dum egeat, & hanc indigentiam definiunt non extremam, in qua deficient ad viuendum alimenta, sed si honestè pro conditionis & dignitatis suæ gradu vita non possit transigi: cum autem ambitioni nihil videatur sufficiens, nunquam deerit honesti titulus, perpetrandi perfida quæuis scelera & periuria. Ecce reus constituitur in causa sua iudex, & quis affectu nimio fortunæ bonis addictus non æstimet in grauis æris solutione, viuum sibi membrum amputari. Favorabilis habetur minoris causa, ^b & tamen etiam læsus non restituitur aduersus contractum iuramento firmatum. Mentiti sunt Ananias & Saphira, vt urgente persecutione futuræ suæ necessitati prouiderent, & tamen iusta Dei vindicta statim perierunt. Nulla est ergo causa legitima impiis illis dolis & periuriis vtendi ad vitandum aliquod familiæ incommodum, nulla sic in proximum, in Rempublicam, in Deum peccandi necessitas, quibus vna est non peccandi necessitas.

^y L. 12. C. de oblig. & actionib.

^z l. 39. ff. de verbo sign.

^a l. in com- modato §.

fin. ff. com. mod.

CVM VIRES PROPRIÆ NON SVFFI-
ciunt aduocatur exteræ.

Lex 17.

Vndum magnum esse animal eo potissimum argumento probant Platonici ^a quod tantam corporis molem, implet ^a Videlib. 1. & agitatur vnus spiritus, vnum efficiens, in vnum finem ^{l. 1. 5. 4.} ordinatè concilians tot partes natura sua diuersas & contrarias. Licet vnaquæque singulari virtute ad sui conseruationem plurimum conferente prædita sit; licet propriis innatisque stare videatur viribus, communis etiam corporis ratio postulat, vt omnes vel in essentia vel in actione sibi subsidio sint, hancque prouidentia fecit necessitatem; vt esset beneficæ societatis occasio. Inferiora formantur & agunt singulorum vires animante cælorum influxu; ^b lib. 1. l. 3. cæli lumen & qualitates ad nos perueniunt aëre proxeneta, qui ^{9. 1.} gratuitus dispensator, vel momentaneo præmio donatus, diu duraturos effectus importat; vnde nata lex ciuilis, ^c vt publicæ lætitiæ ^{Cod. lib. 12 tit. 64.} nuntiator nihil ab inuitis, vel immodicum possit accipere. In mundano sicut in humano corpore vim igneam temperant humidæ qualitates; veloces cæli motus, lenta & immota; coagunt minima maximis, itaut ex Apostoli sententiâ, ^d caput dicere non valeat ^d 1. Cor. 12. manû vel pedî, opera tua non indigeo. Germanæ vires, sicut in existendo, sic in operando se comitantur; tales sunt olfactus & gustus, vnde per olfactum inuitamur ad gustum: germanæ concupiscendi & irascendi virtutes, ideo facilè ex libidine incitatur ad iram; duo oculi simul ad idem conuertuntur; sensu operante simul operatur phantasia, sic quando phantasia species suas profert in actum, mens quoque suas educit in lucem, quæ prius in solo mentis vertice lucebant splendent ad extra. Nobis laboriosa data est mens, imus per obstantia, pugnandum igitur, sed bonorum aduocatis viribus & consiliis. Exposuimus ^e publicas causarum vniuersalium ^e lib. 1. l. 6. largitiones quibus rerum inferiorum indigentia subuenitur, & quos à cælo terra supplex petit per tot ora quot in æstu siccis hiat rimulis; Nunc specifica quædam singulis malis experta, & concessa remedia hic expendimus.

Malis singulis, singula prouisa sunt remedia.

§. 1.

Fernelius
patholog.
lib. I.

CORpus viuens internis pluribus tentatur morborum causis, ^f innatis vel ex semine, vel ex primordiorum quibus constamus repugnantia, vel ex insiti caloris vi, qui licet vitam propaget, eius tamen fomenta conficit. Humores etiam homogenei ad se naturaliter confluentes, soluunt debiram organis, pro ratione speciei, cum sua temperie missionem. Innumeris iterum externis exagitur incommodis, ex aëre cibo, potu, motu, quiete, somno, vigilia, vi quam infert hostilis occurfus, contusione, solutione continui, deleterio, aliis denique causis, quia nihil tam firmum cui non sit periculum ab inualido.

Inter tot vires noxias non est tamen desperata salus, imò maximum diuinæ prouidentiae ad omnium vel minimarum rerum tutelam diffusæ probatio est, quod plura videmus valida, læta, pulchra, quam ægritudine languentia, bonumque malo longè præstantius. Nam malis internis & externis, Deus prouidet interna simul & externa remedia, quæ vim noxiam, aut ne lædat præueniunt, autiam actu sæuientem continent, & retundunt vt tentata nec prostrata sanitas deinceps dulcior chariorque possideatur. Assidue pro mixto in sua temperie conseruando decertat substantialis forma, partes, ne dissoluantur, velut freno continet, & cœlesti quadam virtute dominante, velut inalterabili qualitates alterationem passas suis restituit natalibus, ad id tamen externis indiget auxiliis velut manu quæ nociua remoueat à patiente; quæ lebeti suppositum ignem auferat, vt aqua ad natium suum frigus redire possit; sedis mutatio vitat insidens è cœlo, vel emissum è terra malum. In malis internis corpus laborat interdum obstructione, peccantium humorum affluxu nimio, quo vitalis calor oppressus, & spiritus extincti suis fungi non possunt muneribus: si tunc cum validior erat natura his ingentibus malis succubuit, certè iam obsessa, iam læsa, iam infirmior effecta his se non eripiet; luxatum membrum suo non restituet loco; vulnus sola non purgabit, cum ipsi suomet beneficio noceat, confluente scilicet ad illud nimia copia spirituum & sanguinis, vnde fit sibi semper accrescens inflammatio, putrefactio in cæteras partes mortaliter grassatura.

In his igitur internis & externis malis persanandis natura postulat auxilium medici, qui contra dolores pro nostra salute confligit, & ibi

& vbi nos nititur subleuare , vbi nullæ diuitiæ , nullæ possunt dignitates opitulari. Dei minister , microcosmi motor & tutelaris Angelus , agit cum prouidentia ad operis omnium nobilissimi conseruationem , ad sanitatem quæ est inter externa bona maximum , ad annorum productionem , vnde pendet meritorum cumulus ; gratiam sanitatum quæ data fuit Apostolis miraculo , arte consequitur , nec sine speciali Dei munere. Ita monet sapiens : ^h honora medicum ^h Eccles. 18. propter necessitatem , dominus enim eius author est , nam omnis medicina manat ab altissimo ; altissimus de terra produxit medicamenta , nec abhorret illa vir sapiens. Hic fuit etiam sensus antiquorum , ⁱ qui Deos fecerunt inuentores medicinæ , eamque cælo dicarunt ; Æsculapium ^k dixerunt filium Appollinis , vel ipsum Appollinem. Sic Iapis medicus apud virgilium. Non hæc humanis opibus , nec ope magistra , Proueniunt neque te , Ænea , mea dextera seruat ; maior agit Deus.

Animalia quorum victus simplex est , vt plurimum , simplici laborant ægitudine , cui simplex herba , ipsis instinctu nota , præfens remedium est ; canibus & catis gramen ; cæuis dracunculus ; organum testudini ; At homo totius mundi naturas compendio complectens , tanta ciborum vtens varietate , tot diuersis actus passionibus ; facili cibo per tot luxus & voluptates corrupto etiam solet laborare malis complicatis quibus occurrendum fuit medicamentis arte diuinitus concessa compositis , & vt se temperarent qualitates naturæ vim excedentes , illamque vexando restituerent.

Horum copiam inmensam experimentis comprobata à tot sæculis in artem peritissimi deduxerunt ; sunt frigida , ^m calida , humida , sicca in diuerso gradu , vt aptari possint variæ laborantium complexionum ; sunt quæ substantiæ similitudine vel contrarietate , bilem flauam , melancholiam , pituitam educunt ; sunt specifica nobilioribus partibus amica , cordi , cerebro , pulmone , hepate , lieni ; sunt exterius applicanda medicamenta ; refrigerantia , repellentia , emplastica , anodyna , Narcotica , emolientia , attenuantia , absorbentia , attrahentia , maturantia , detergentia & similia quorum classes habent in numero medici ; fato cælestiumque maligna vi superiora.

Vt arcem corporis obtinet forma potissima morborum expugnatrice , sic quæ subsidium afferunt medicamenta , non longè posita sunt , sed solent ex iisdem quæ nocent materiis educi , venenumque cum suo antidoto produxit citò benefica , clementer minax , doloris impatiens rerum natura ; Nam in venenatis res insunt maximè salutare , ⁿ arcanum enim vitæ ita munitum est vt veneno lædi non possit : hinc ex carnibus viperæ fit theriaca , terrestris ^o scorpio tritus ,

M m m

ⁱ Plin. in proœmio lib. 29.
^k Macrob. Saturnal. lib. 1. c. 20.
^l 12. Æneid.

^m Vide Fernelium de summis medicamentorum generibus.

ⁿ Paracelsus

^o Mathiol.

crudus & impositus suæ plægæ remedium est : Mus araneus dissectus , & impositus sui morsus venena diluit : aër nascitur in visceribus terræ propter periculum vacui : apud Æthiopes sole perustos , ne siti torqueantur aquarum inopia , aut aquis se præ nimia siti ingurgitent , lothus herba comperta est , cuius radicem qui in cibum sumpserit non sitit ; vbi Leo nascitur , ^p simul & Leonticida paruum animal , cuius carnes escis cæteris mixtas si Leo deuorauerit , statim moritur. Se mutuò temperant vires cœlestes , ^q & in quouis trigono , cum vnum sit signum pertinens ad maleficum planetam , duo sunt , quæ benefici naturam sapiunt. Saturnum ligat Iupiter , martem venus , congestis etiam cæterorum foelicium viribus ad protectionem vniuersi.

^p Solin. cap. 29. Plin. lib. 8. c. 98.

^q Origan. parte 3. c. 1.

^r 1. Cor. II.

Eandem obseruant in Ecclesia prouidentiam , vt dæmone hæreses producente statim plures emineant peritissimi doctores , ad fidei contra falsa dogmata , non solum tutelam , sed splendorem & ornamentum , vnde dicit Apostolus ^r oportet hæreses esse. Ex Alexandria contra Arium prodiit Athanasius , contra Iouinianum Hieronimus , contra Manichæos Augustinus , contra Nestorium Cyrillus ; contra Albigenses S. Dominicus & S. Franciscus floruerunt , adhuc in spiritali sua sobole implent victoris de mundo Christi ruinas , & adimplent quæ suæ defunt passioni. Vt filicem calibe percutiens elicit semina flammæ in eius venis abscondita , ita qui fidem Catholicam falsis opinionibus laceffit , illustrat data piis peritisque occasione scribendi. Hinc enim nata scholastica Theologia quæ sic exercitatos Doctores effecit in confutandis erroribus , vt & præteritis & futuris hæreticis omnem veri speciem abstulerit , illosque ipsismet suis armis conficiat.

Similia dato signo mutuum implorant auxilium.

§. 2.

Quædam animalia præsentis periculi metu vocem & motum omnem continent , transformantur quantum licet , & hæc est illis vnica defensio , oculis & auribus inuadentis fucum facere. Alia dum à validiore durum aliquid vel timent vel patiuntur , acutis personant clamoribus , & vim imminentem toto gembundæ suæ vocis conatu vicinis denuntiant. Consensit sibi rerum natura , & hoc instinctu in diuersis contrario , idem contendit , scilicet conseruationem indiuidui prout fert vniuscuiusque conditio. Insecta

Chameleon, Echini, & similia, cum sint inualida, timida, infirmitatis suæ simul & suorum conscia, vnde nihil expectant auxilii, silent, proiecta manent coram hoste, velut mortua vel inanima vt pertranseat innoxius, & his imaginibus quæ prædæ spem auferunt, delusi vitent impetum: etiam in extremis lupi, feles, vulpes, mustellæ mortem simulant, & eodem instinctu acie deleta prostrati milites, quandiu sæuit ardens martis furor, gladiusque stantes omnes demerit: sic potentiorum iræ non patienter tantum, sed etiam hilari vultu ferendæ sunt, arridendum est suorum funeribus, vt non iterentur, lædunt enim iterum eos qui se læsos, velut simul & infensos dixerint.

Senec. lib. 2. de ira c. 33 & lib. 3. c. 17

Rebus autem non desperatis commune est animantibus quibus ex societate vis accedit, vt orto periculo, clamore turbas concitent, & in suum aduocent auxilium; sic aues diurnæ, ingenti diuersarum vocum tumultu, concitantur in nocturnas; ita canes si lupum odore, vel vlulatu perceperint, insolito, altumque personante latratu, ex circumstantibus villis sibi respondent, fidem dant auxilij, & si vox dominorum iusserit, agmine facto hostem aggrediuntur: sic porci ad vnus intercepti clamorem horrentibus villis plures accurrunt, & communi grunnitu iras suas accendendo probant se patientis dolorem intelligere, & paratos vlcersi.

Homines ad mutuam auxilium sibi præstandum natos satis ostendit domestica, ciuilisque societas, maxime sermo cogitationes abditosque sensus & affectus afferens in commercium, quia malis potissimum internis pressi hoc interno iuuari debuerant remedio, scilicet verbis* quæ dum fidem & amicitiam testantur, vitæ mortalis amaritudines mira dulcedine diluunt. Sed nos esse natos ad excipiendum præstandumque mutuum subsidium maxime patet ex gemitibus quos naturaliter dolor exprimit, & qui ab omnibus gentibus intellecti, omnium ad misericordiam mouent animos. Querula est vox doloris, & læsus animus vociferatione pascitur, non opprimuntur imperio lachrymæ^v sed irritantur, nulla flendi maior est causa, quam flere non posse, est quædam in ipsis malis mæroris voluptas, & omnis aduersa fortuna habet in querelis legamentum, mæror lachrymas amat assuetas, flendi miseris dira cupido. Vnde summa fuit in Cæsare crudelitas^v miserorum in tormentis os inserta spongia occludere, ne vocis emittendæ facultatem haberent; nam cui morituro non est relictum quo gerneret? cui confosso & laniato non licuit aliter quam per vulnera animam emittere?

Plato in Protagora.

Cassiodor. lib. 4. varia. ep. 15.

Senec. controuer. lib. 4. cont. 1.

Senec. trag. in Thi. 2. s.

Senec. de ira lib. 3. c. 19.

Vt vegetatio, sic illa doloris vox videtur libertati nostræ non relicta, velut ad vitæ conseruationem non minus necessarium fit, quod imploratur externum auxilium, quam internum opus naturæ. Clamor

Mmm ij

primum est hominis læsi ad sui defensionem telum, unde fur diurnus, aut nocturnus² si se defendat, non potest occidi, nisi qui percutit, id prævio clamore fuerit testatus. Oppressi populi supplices ad principem litteræ, miserorum gemitus & concursus, vim seditionis publicam præcedunt. Clamor est affectus validi cæteros in auxilium aduocantis signum; sic dum sæuit hostis, dum ad arma concurritur, dum vastatur vrbs diluuiò vel incendio, pueri, senes, mulieres implent omnia miseranda conclamatione, & quæ non valent suis viribus, saltem alienis dato signo commotis perficere conantur. Ita serui² si viderint dominum obsessum hostili validissima manu, quam reprimere non possunt, capite plectuntur, nisi clamore periculum vicinis denuntiauerint, & saltem voce tribuerint auxilium, quia non debent periculo dominorum suorum sibi consulere. Tam validus habetur ad cæteros commouendos clamor, vt eo qui fuerit vsus sine causa legitima, ad concitandam turbam & seditionem, incidat in pœnam legis Iuliz de vi publica.^b

* l. 4. ff. ad
L. Aquil.

* l. 1. §. 28. ff.
de S. C. Sil-
lania.

* l. 3. ff. ad l.
Iul. de vi
publ.

e Iudic. 15.

Plus mouent visa quam audita, & homines plus solent oculis quam auribus credere: grauis dolor non habet nec verba nec gemitus, sed profert grauiora signa, quæ cæterorum compassionem moueant; habet & sanguis vocem suam qua Deum & homines deprecatur. Declamatorum ars cum tota figurarum & argumentorum vi, non sic commouit populum Romanum pro vindicanda cæde Cæsaris, ac eius toga, perfossa mucronibus, madens adhuc Imperatoris proditoricè necari sanguine in publicum exposita: Leuites³ cuius oppressa & mortua fuerat vxor in Gabaa, corpus eius in duodecim partes diuisit, & misit ad singulas tribus partem vnã, vt illatam sibi grauem injuriam agnoscerent, tacita, sed efficaci magis quam verbis accusatione. Partium vitalium morbos, non tam acuto dolore, quam actionum læsione, & externis natura prodit symptomatis; febrem hecticam consumptione, icterum colore flauo, vitiliginem albo, melancholiam & elephantiasim, nigro.

Non est in illis fallax natura, sed in simili mens hominum, quæ mendacibus interdum signis innocenti crimen imputat, & velut in reum, cæterorum iras, in se velut grauiter læsum miserationes excitat; ita qui ferebat imaginem Imperatoris^d ad inuidiam alterius, velut ne ab illo occideretur, damnabatur ad vincula publica; & qui deferebat vestem lugubrem,^e vt publicè ostenderet fortunam suam alterius inuidia necatam; qui seruo persuasit^f ad statuas Imperatoris fugere vt infamet dominum suum; vel qui ad illas fugit^g vt suis inimicis creet inuidiam. Graue crimen falsa doloris ostentatione, fidem his detrahare quæ cæteros ad misericordiam mouere possunt, vt vnus impostura dubium in cæteris necessitatibus efficiat, & morretur quod alienis malis prouidentia concesserat auxilium.

* l. 38. ff. de
iniur.

* l. 39. l. 15.
§. 27. eod.

* l. 5. ff. de
extr. crimi.

* l. 1. C. de
his qui ad
statu. con-
fug.

Datis à patiente doloris signis auxiliantur similia.

§. 3.

Iam exposuimus ^h qua ratione similia veniunt in vnionem, & ^h Supra l. 9. vnum quid efficiunt, vt congestæ vires accrescant sibi mutuo, fiantque malis internis minus obnoxia, externis oppugnantibus inuicta. Nunc autem obseruandum est, quomodo similia etiam locis distita concurrunt dato signo, vt vni, & in illo suæ speciei vim patienti ferant auxilium. Ipsismet elementis hic videtur inesse sensus, nam dum aqua lebetæ contenta igne supposito, quod patitur ostendit fremitu, & tumultuosa collisione partium, quæ superficiem obtinent minus calidæ vt ab igne remotiores, subeunt locum earum quæ sunt in fundo, & his alia aliaque vicissim succedunt vt in perpetua motu fracta, nec insidens vis agentis infirmior sit, & magis toleranda partibus alternatim recreatis. Ad respirationis facilitatem, ad loca quæuis perslanda; ad ignis fuligines expellendas plurimum confert aëris purioris officiosa diffusio, hic enim in captiuo, externisque iam infecti qualitatibus momentanea celeritate succedit, paremque recipit à sequentibus se partibus gratiam. In omni corporis motu, oculus oculo, pes pedi, manus manui laboranti, defectuque suo subsidium postulantur citissime subuenit; In partes obstructione, vel continui solutione laborantes, confluit sanguis & spiritus abundantior, vtque vena turgeat aptior phlebotomiæ, premis illam Chirurgus. Hæc autem subsidia dantur non languide, non ad largitiones vi retentiu difficili; sed impetu, re nimirum æquissimo decisa naturæ iudicio, quod consultationem & moras in executione non patitur.

Id euidentius patet in animantibus eiusdem speciei quæ visu vel auditu consortis sui perceptis periculis, pro sua libertate decertant. Furit taurus in vindictam viso gregis sui tumultu vel sanguine. Elephantes ⁱ Africa foueis capit, in quas decerrante aliquo, protinus cæteri congerunt ramos, moles deuoluunt, aggeres construunt, omnique vi conantur extrahere. Eadem minimis, vt maximis animalibus industria, talpas dolo capiunt, perforato ad palmæ longitudinem, & cuniculi sui latitudinem ligno, aditum præstat suspensa cedensque ex ea parte hippoglottis ferrea, quæ pondere suo recidens regressum negat; ingemiscit captiuæ, ad quam cæteræ, velut in foueam incidit, tantam in cauum lignum congerunt stipantque terræ copiam, vt & magis præcludant aditum, & miseram suffocent. Hæc sæpius

M m m iij

mirati sumus, sicut circa mustellas captas & catena alligatas cæterarum officium; nam si collum succingens numella sit ex corio, liberæ per noctem captivam circumstant, liberare contendunt crebris moribus hac erosa qua retinetur numella. Si polypi fœmina ¹ tridentem feriat, mares auxiliantur hanc detrahentes.

¹ Athenæ. lib. 7. c. 36.

Cum hic misericordiæ sensus cæteris animantibus communis sit, eminent in homine, & sic excellens illi proprius est, ut inde dicatur humanitas. Ne desit causæ tres concurrunt, ut illum nobis commendent, & altis imprimant pectoribus, scilicet natura, ratio, Religio. Natura quidem eo quod si brutis hunc indidit instinctum, ad individui simul & speciei conservationem, maximè sic providit hominibus animalium præstantissimo, cum ipsa soleat partes suas nobiliores validioribus munire præsiidiis. Humana mens plurima sibi fecit ex opinione mala quibus superandis ipsa non sufficeret, nisi miserationis affectus euocaret & impenderet proximos in patientis solatium, & sicut cum venenis nascuntur antidota, ¹ sic humana societas, unde procedunt tot passiones & opiniones quibus exagitantur animi, etiam ferret pro remedio similium miserationem: sanè sicut oceanus ^m navigari non potest sine portibus, sic vita præsens transigi sine misericordia. Huius ara ⁿ Athenis in foro posita fuit, velut numinis, quo nihil melius in tot casibus habet vita mortalium.

¹Supra §. 1.

^m D. Chry. solt. hom. 33 ad popul. Antioch. ⁿ Pausan. in atticis.

Effectus illius sunt ut sine consultatione rapru quodam condoleat mens afflicto; Ita pro patientibus iniuriam, indignamur; iugulatos cernentes nos mœror occupat; cum flentibus impendimus lachrymas; ad conspectum vulneris patimur animi deliquium. Vera misericordia ^o non iudicat sed afficit; non nititur discussione occasione contenta, non enim expectatur ratio, ubi trahit affectus. Unde quos inter supplicia pereuntes auido spectamus assensu, etiam ingemiscimus: Bonum est ^p cum puniuntur nocentes, qui hoc nisi nocens negabit, & tamen innocens de supplicio alterius lætari non potest, sensu rationem præueniente, & rationem sensum comprobante quod homo nocens factus sit ut tam crudeliter impendatur.

^o D. Bernar. epist. 11.

^p Tertul. de spectac. c. 19

Sicut omnis actionis necessariae laborem natura voluptate temperavit, sic ad misericordiam quæ est alieni doloris participatio ad conservationem speciei necessaria, trahit hominem tacitis quibusdam voluptatis illecebris. Ita fit maximus populi concursus ad tragœdias, etiam dato prætio, & ad capite damnatorum videnda supplicia. Licet intersit Reipublicæ suam exerceri publicè disciplinam, ut pœna paucorum, sic multorum doctrina, & saltem ad documentum utatur eorum morte, qui viui prodesse noluerunt; ad hoc tamen spectaculum non est cogendus populus, liber, volens, iniussus, etiam armata vi repulsus confluit, tot funeribus nunquam non miserante

nunquam satiata cupidine. Vult, inquit D. Augustius, ⁹ homo dolere, cum spectat luctuosa, quæ cum ipse pati nollet, tamen pati vult ex eis dolorem spectator, & dolor ipse est voluptas eius: sed qualis misericordia in rebus fictis & scenicis, non enim ad subueniendum prouocatur auditor, sed tantum ad dolendum inuitatur, qui fastidit si non dolet, dolens autem manet intensus, & gaudens lachrimatur; ergo lachrymæ amantur & dolores; certè omnis homo gaudere vult; an cum miserum esse nemini libeat, libet tamen esse misericordem; quod quia non sine dolore est, hac vna causa amantur dolores. Honestum sui causa colimus, ^r nemo non amat beneficia sua, quorum videt fructum in percipiente, & ipsi recipiunt per gratitudinem; At amici condolentes ^r mitigant afflicti tristitiam, & ipsi videntur doloris onus comportare, quia probant dolenti quod ipsum amant, vnde nascitur in eo delectatio sedans tristitiam, & in ipsis, eo quod opera sua videant sanatum & gratulabundum.

⁹ lib. 3. confessio. cap. 2

^r Senec. lib. 4. de Benef. cap. 17.

^r D. Thom. 12. q. 38 a. 3.

Stoicorum opinio fuit ^r sapientem non tangi misericordia, quæ est ægritudo animi ob alienæ miseriæ speciem; nam inquiunt, talis ægritudo non cadit in sapientem, serena mens eius est, nec quicquam in propriis etiam calamitatibus incidere potest, quod illum sic obducatur. Igitur succurret alienis lachrymis, non accedet; faciet libens & alacer, quod alii dolentes facere solent; & Dei more calamitosos propitius, inconcussus tamen respiciet. Imbecilles enim sunt oculi qui ad alterius lippitudinem ipsi suffunduntur. Peruersæ sapientes dum in naturæ legibus negant præmissas, negant & consequentiam. Ipsa doloris sensum effudit per omnes corporis partes ut cauerent à nociuis, ita mentibus humanis indidit misericordiæ motum, ut alienis velut propriis afficerentur, & se diffunderet ad plures, in indiuiduo contractus amor; tolle doloris & ingrati gustus sensum, nemo vitabit nocitura; tolle misericordiæ motus, vix aliquis miseriæ proximi feret auxilium. Imo timeri debet ne tali delectetur alienæ calamitatis spectaculo, vnde per oppositum felicitas sua magis effulget; non subleuabit eum quem inuidia, superbia, vanitas, si staret, vellet deiici.

^r Senec. lib. 2. de Clem. c. 6.

Ita D. Augustinus, ^v pereant, inquit, argumenta Philosophorum, qui dicunt in sapientem non cadere perturbationes animi, dum nullo prorsus eriguntur & excitantur affectu, humanitatem potius rotam amittunt, quàm veram assequuntur tranquillitatem, non enim quia durum aliquid ideò rectum, aut quia stupidum est, ideò sanum. Turbetur planè Christianus animus non miseria sed misericordia; timeat ne pereant homines Christo, timeat, tristetur, amet & lætetur propter Christum qui talibus propassionibus affici voluit nostri causa, & qui se patientem dicit in paupere, nudo, carcerato,

^v Lib. 14. de ciuit. c. 9 & tract. 60. in Ioan.

²D. Thom. 3. q. 46. ar. 6. ad 4. fleuit super Lazarum, super Ierusalem, & magis dolebat ² de miseris nostris, quam de passione sua. Igitur si sapiens ambit innocenter Deo conformari, sit misericors, ut sit Christiformis: Nouit esse se diuinæ misericordiæ maximum opus, siue respiciat creationem, redemptionem, post tot peccata restitutiones in integrum; repensas ingrato gratiarum largitiones; Cur ergo misericordiæ parenti suo conformis, non exhibet misericordiam? cur respuit motus illos tum naturæ tum gratiæ, quibus ad officium suum excitatur animus, ut quod alteri concedit, sibi potissimum, cælo refundente, proficiat.

⁷Roma. 12.
² 2. Cor. 11.

Sit igitur cuilibet fideli hoc cum Apostolo ⁷ propositum gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus, quis, inquebat, ² infirmatur & ego non infirmor; Nec timeri debet excessus doloris, cum ex amore naturali procedens delectet, & si superueniat charitas, cælestis voluptatis torrente perfundatur: si non licet homini hominis animam creare, liceat dolore tabescentem, omnibus charitatis officiis recreare: Vnum corpus omnes effecti, vno Christi spiritu viuentes condolere debemus, & afflictis opem ferre, sicut pedi pes; manui manus auxiliatur. Concurrent omnes ad extinguendum incendium, ad irruptiones aquarum aut hostium auertendas, charitatis officium publicum munus est, quippe diuinis humanisque legibus præscriptum, ne rerum externarum disparatâ pauperie mens à Dei cultu deficiat, pereatque culpa proximi, quem ideo Deus diuitem effecerat ut eum haberet in iuandis pauperibus suæ prouidentię ministrum, suæ largitionis dispensatorem; Non est penitus gratuitum hoc officium, nam impensa pauperi charitas, peccatorum remissione pensatur.

Pauperibus in diuitum bonis naturale quoddam ius habere, quod dominij partitionibus in totum tolli non potuit, probat lex antiqua Iudæorum, quæ sexagesimam agri partem relinqui præcipiebat egenis; etiam spicilegium, racemationem, acinos decedentes, manipulos in agro per obliuionem remanentes; decimas illis per annum repositas, tandem eleemosynas urgente necessitate. Non obfirmabis cor tuum neque contrahes manum tuam à fratre tuo paupere, sed aperies illi manum tuam, subleuabis & sustentabis eum, præcipit Deus. ² Hic amplissimus esset locus differendi de beneficiis, de eleemosyna tum spirituali, tum corporali proximis exhibenda, sed hæc speciales suos desiderant tractatus, nec ingentem hanc segetem licet pugillo concludere; non scribimus moralia, sed exponimus naturæ legem, in quam, constat obiter, eos peccare, feris ipsis crudeliores qui proximo laboranti non ferunt auxilium, qui misera iam sorte sua languentem, torquent dilatione, repulsa, contumeliis, nec dant sed superbè precum & libertatis prætio vendunt, quod præstare putant

² Deut. 15. 7.
Leuit. 25. 35.

officium ; cum tamen natura docuerit id fieri debere sine mora, impetu potius quam iudicio. Peccant etiam in hanc legem qui nullum putant officium deberi gratuitum & omnia suis metiuntur commodis, cum tamen pars corporis parti, animal animali simili ferat auxilium, aliquid inde patiens laboris & periculi, quis enim alium in onere ferendo iuuans, onus non sentit. Mutuum date nihil inde sperantes, inquit Christus Dominus; ^a In hanc ergo naturalem & Evangelicam legem peccat fœnerator, qui cum debeat alienam subleuare miseriam, ex illa per vsuras lucrum percipit, blandiendo grassatur, & miseras naufragij reliquias crudelis sibi colligit. Non est igitur omnibus applicanda Doctorum distinctio lucri cessantis, ¹ & damni emergentis, nam longè diuersa mihi videtur causa, eius qui mutuum dat petenti, non vt se malis imminentibus eripiat, sed vt negotietur, magnosque ex commodato faciat profectus; & eius qui egens, carceratus, ab immani pressus creditore mutuum perit, nam illi tunc gratis exhiberi debet misericordia, vel saltem sine vsuris mutuum. Absit vt tantum de superfluo dentur elemosynæ, eo sensu, vt superfluum non intelligatur, quod ad vitam pro dignitatis suæ splendore ducendam congruit; sic enim diuitibus huius sæculi, & ambiciosius immensa cupientibus, nihil erit superfluum, quibus nihil est sufficiens; ita præfertur vanitas charitati, mundanorum opinio, diuinæ sapientiæ decretis: ita peribit naturali diuinaque lege proximis exhibenda misericordia, hoc impio pessimorum doctorum peccantibus blandientium, sensu; ad illos sic Deus per Prophetam. ^b Væ qui consuunt puillos sub omni cubito manus, & faciunt cervicalia sub capite vniversæ ætatis ad capiendas animas, & cum caperent animas populi mei, viuificabant animas eorum. Et violabant me ad populum meum propter pugillum hordei, & fragmen panis, vt interficerent animas quæ non moriuntur, & viuificarent animas quæ non viuunt, mentientes populo meo, credenti mendaciis, &c.

Luc. 6. 35.

Ezech. 13.

18.

Vt infirma se tueantur adherent fortioribus.

§. 4.

NAscuntur omnia proprii sui defectus conscia, unde cum propter infirmitatem externis se sentiunt incommodis exponi, pro remedio quærunt potentiam cui adhæreant, & hac deditioe vires alienas suas efficiunt. Fumus indito sibi calore petens altum, ne facile vento dissipetur, scandit quantum potest, per recta solidaque sibi opportuna duplici præsidio, scilicet ad ascensum & condensationem. Argentum viuum ancipitem suam sibi que nociuam conditionem metuens; pondus quo nescit consistere, siccum diffluens, humidum non adhærens, mira naturæ transformatione fit vapor inuisibilis vt in aurum aduolet, cui iam securum adhærescens solidatur & albescit. Sequitur genium sui planetæ qui solem auri parentem assidue comitatur, ab eo nunquam distans plus 23. gradibus, velut hæc adhærentia nobiliori syderi retrogradationem cum cæteris non patienti, sit inconstantis suæ naturæ correctiuum.

Infirmitates plantæ, quales sunt volubilis species omnes, si sibi relinquantur non proficiunt, sed dum vario motu quærunt adminicula, quibus scandant, contorquentur, gibbæ, deformes, confusæque iacent, pedibus animalium conculcatæ; at vbi primum occurrit arbor vel pertica; hanc lætiores arctissime complectuntur in gyrum suos circumducentes profectus, ne suo pondere, quod recta cadit, possint in imum deprimi. Hæderæ solers natura melius prouidit, nam illi radicata dedit brachia, per totum succrescentibus radicibus dentata, quibus hæret muris, arbores fugit ac strangulat. Vitis se ipsam non fert, sed miserè procumbens succo suo ebriorum sortem præfagit. Huic ideo mira ratione consultum est, nam pampinis suis adnascuntur ligamenta quæ prout surgit, vicinis vlmis implicantur, & multiplicata longam cum suis fructibus propaginem fulciunt, elatam à terrestrium deprædatione vindicant, & maturandam offerunt soli. Eadem arte vncisque manibus præmunita cucumeris pinum scandit, læta viridique fronde, prægrandi fructu iam insolescens trium mensium planta, mox desitura temerè, vt fert apologus, insultat arbori quæ plurium annorum sæuas tempestates superauit, sic explicans celeres quorundam aulicorum profectus & casus, quorum tamen momentanea fortuna contra regni proceres solet insolescere.

• Plin. lib. 16.
c. 34.

• Petrus Crinitus de honeste. discipl.
lib. 2. c. 14.

Habent in villarum custodia minutos canes, metu vigiles, transeuntibus infestos, quia scilicet securi sunt de molossorum quibus adhærent, & quorum iras accendunt, viribus. Blandiuntur nobis catelli dum excepti nostris vlnis, velut inuicto præsidio, superbè cuilibet ad ipsos accedenti, sæuos morsus, & dira furentes minantur. Sic ex milui supra rotantis vmbra pullus gallinæ suum intelligens periculum, currit ad matrem, sub eius alis securus; sic viso territamento puer, voce, vultu, gestibus, si non potest incessu conuertitur ad matrem, & exceptus amico sinu velut tutissimo præsidio, quiescit à lachrymis & metu.

Similis instinctus natura constituit inter homines amicitiam in excellentia positam; sicut enim ferrum, licet in ordine elementari vt metallum sit superius magnete, quia tamen est inferius in ordine cœlesti & vrsæ influxu, fertur ad illum, superius enim trahit ad se inferius vt illud perficiat, & inferius fertur ad superius vt perficiatur: sic in serie solis inferior homo licet fortunæ donis præcellens, admiratur superiorem; in ordine Iouis veneratur; in ordine Martis, timet; in ordine veneris amat raptu quodam seipsum deferens; in ordine mercuriali semper ab ipso discit & persuaderetur, in ordine Lunari ad mutationes inclinatur; & hanc Ficinus^d affert causam cur aliqui corporis animique dotibus, vt apparet, cæteris minus præstantes, plurimum tamen possint apud Principem qui à genio sibi superiori subsidium exposcit. Obscurior hæc est inferior ad superiorem sympathia, at euidens est filij ad patrem,^e iunioris ad seniorem, vxoris ad virum, subditorum ad principem, quibus communis lex est posita, vt infirmi iuuentur à potentiore, sicut oues à pastoribus. Hinc adoptio^f qua quis in alienam familiam transcribitur, causa cognita, si scilicet expediat adoptato; vt vnus paupertas diuitis facultatibus subleuetur. Hinc Socrates^g proponit coniugium pœniæ idest paupertatis cum Poro diuitiarum Deo, vt explicet rerum sublunarium amorem indigum esse, & velut è chao natum, tendentem ad aliquid melius vnde foueatur. Eo sensu D. Dionysius^h amorem definit insitam commiscentemque virtutem, qua infirmiora ad potiora & sublimiora conuertuntur. Sic leges comprobant matrimonia pauperum mulierum cum viris diuitibus, vt tali subsidio iacens releuetur inopia, & hac inæquali mistione, fiat quoddam ciuitaris temperamentum.

Inualuit nunc apud nobiles consuetudo, alicui se dicare principi, cuius affectum & potentiam suis promeritam officiis, habeant pro præsidio. Periculosa tamen fide cum se putant obligatos sequi partes patroni sui, etiam Regi patriæque rebellis quod esse seditiosum & iniquissimum alibi probauimus.^k Olim familiare fuit potentiorum

^e Aristot. lib. 8. mora. c. 13

^f 6. inst. de adoptionib.

^g Plato in conuiuio.

^h lib. de diuin. nom. c. 4.

ⁱ Plato. 6. de legib. l. 7. C. de incest. & inut. nupt.

^k Lib. de agente Dei in humanis;

Cod. lib. 2. tit. 14. 15. 16. 18. nomine titulos prædiis affigere ; ¹ vel eorum nomina in litem prætere-
 tendere ; lites in potentiores , vel in Rempublicam transferre, quod
 tandem prohibitum fuit , ne potentioris patronicum vim inferret
 iudiciis ; Pauperi tamen licuit causam suam committere æque po-
 tenti , ^m ac est is cum quo negotium habet. Publica magistratus
 auctoritas satis validum haberi debet iniuria pulsatis præsidium, ad
 Iudices enim vt ad aras concurritur.

^a In legib.
 Vuisigoth.
 lib. 2. tit. 3.
 l. 9.

^a l. 1. C de
 metropoli
 Bery.

^a Gen. 21. &
 26.
 1. Macab.

¹ Arist. 5.
 Politic. c. 10

¹ Psal. 96.

Priuatum hoc ius confugiendi ad potentiores , transit in publi-
 cum, nam ciuitas metropolis ⁿ talis esse debet , vt reliquæ vrbes ad
 eam tempore necessitatis tanquam in asylum confugere possint &
 ab ea deffendi. Eminens victrixque potentia , solet esse potissima san-
 ciendorum foederum inter Reges & Respublicas, sic ^o propter causa
 prosperitatem Abrahæ Abimelech inie foedus cum eo ; & postea
 cum Isaac ; Macabæi ^p similiter agunt cum Romanis, videntes quod
 essent potentes viribus , cæterarum gentium exemplo quæ hanc am-
 bierant societatem spe quidem auxilii , quanquam hac esca tractæ ,
 tandem tributa pendere , & impositum sibi iugum subire coactæ
 sint. Regia potestas ¹ pro tutela præstantium virorum contra po-
 pulum reperta est , inquit Aristoteles , ¹ Tyrannus verò originem
 habet à populo , qui se vult rueri contra nobilitatem. Ita confluunt
 elementa ad massas suas in quibus magis conseruantur : homines
 in ciuitates vbi iunctis viribus & industriis vita ducitur securior fœ-
 liciorque.

Christiana Religio frequens est in probanda hominum infirmi-
 tate vt hinc moueantur ad conquirenda sibi remedia, non ab ho-
 minibus quorum solet inficere conuersatio , non à fortuna volucris,
 non à mundo fallaci , & venenum pro medicamento propinante,
 sed à Deo , qui creauit, redemit, iterum iterumque lapsos indefessa
 misericordia restituit: qui habitat in adiutorio altissimi ^t in protectio-
 ne Dei cæli commemorabitur ; In eius enim manu sunt vniuersi fines
 terræ , & quis vnquam in eo sperans est confusus. Hic vita conteri-
 tur inter vana, caduca, noxia, ideò nobis tantum potest contingere
 securitas in summo, integritas in vno, consummata quies & fœlici-
 tas in primo æternoque bono Deo , cui sinceris affectibus adhæ-
 rere, hoc est saluari, & in immensæ gloriæ suæ fruitionem admitti.

Virgente communi periculo diuersa, etiam contraria sociantur.

§. 3.

Constat quidem mundus ex contrariis, quæ mutuò vires suas experiuntur, ea tamen lege ut non ad interuersionem sed ad spectaculum decertent, nihilque fiat quo turbetur ordo & harmonia vniuersi. In mixtis qualitates elementorum contrariæ sic agunt ut se non perimant, sed ad actiones indiuiduo profuturas se magis excitent; regulantur enim & conseruantur per formam substantialem quæ est impressio quædam corporis cœlestis inalterabilis. In corpore pars dissimilariis & organica, nihil aliud est, quam nexus decens partium dissimilarium in vnâ formam actioni oboundæ vtilem & aptam. Præualet in omnibus ratio boni communis^s cui cedunt pu-^{s Supra. lib. 1. l. 12.} gnantes affectus vel in boni conuenientis prosecutione, vel in im-
pendentis mali fuga.

In tubis quibus arte naturam tentamus periculo vacui, simul ascendit ex supposito mercurio, quod spirituosum est, & vbi deficit, etiam terrestre: Leuia deprimuntur, volant grauia, vnũ agunt; etiam quæ qualitatibus suis pugnant ne mundus plâgam hanc & continui solutionem cunctis infensam patiatur. Simile quid videmus in canibus qui cum acriter inter se morsibus decertent, si lupum viderint, rixa sua statim composita, comunem hostem iunctis aggrediuntur viribus; Nam ira qua se lacecebant accidentaliter erat, & ad breue tempus conciliari facilis; at lupum oderunt essentiali quadam antipathia, eius hostilitatis imago hæret intimis sensibus, maior obscurat minorem, velut totius speciei causa tali certamine dirimenda sit. Sic simul aues diurnæ licet hostiles, conuolant in nocturnas.

Lex illa naturalis transit in ciuilem, nam cum Romulus^s ex di-^{Florus. cap. 1.} uersis populis quasi elementis conflasset corpus vnũ ciuitatis, in foro fuit effosa specus,^v in quam omnes, terræ vnde orti fuerant, particulam conferebant, ut sic in ciuitatis vnus ac patriæ populum^{Coel. Rhodigin. lib. 1. c. 6.} animi coalescerent & omnes communis boni ratio conciliaret. Cum acerbè regnantibus mos sit, eligere collegas infensos sibi mutuo familiariter discordia, ne conspirent, & aliquid præter mentem regentis moliantur; artem hanc arte deluserunt plurimi^x boni publici studio, dum depositis priuatis simultatibus fidem sibi mutuò dederunt in his^{x Valer. Maxim. lib. 4. c. 2.} quæ spectant ad commodum Reipublicæ, vnanimis fieri, ne ut medici de laborantium vita, sic administri de communi salute crudeliter

N n n iij

luderent, concertatione supra modum ambitiosa.

Quid mirum id in maximis fieri negotiis, quod in venatione publica, quod in urbis obsidione, in tributis præstandis, in bello, in musico concentu quotidie fit, ut domestica quærela dissidentes, ea velut obliterata, simul conferant opes operasque suas pro boni publici commodis. Etiam Catholici vnitis aliquando viribus cum hæreticis, idololatriæ restiterunt,^y & sic sub Diocletiano, Petrus Monachus Catholicus, & Episcopus quidam Marcionita hæreticus, pro Christi nomine, eodem rogo combusti sunt, sed non eodem secundum scientiam zelo, nec eadem æternæ retributionis spe. Inter eiusdem partis milites quotidiana dissidia non obstant, quin fortiter contra communem hostem pro suo principe decertent, & quæ diuidebat eos in rebus priuatis æmulatio gloriæ, iunxit & accendit in præstandis maximis belli facinoribus. Dæmones se non diligunt, iuant tamen cum agitur de struendis hominibus insidiis, & hæc cum cæteris naturæ bonis post lapsum remanet in illis naturæ lex, licet illam immanis nocendi cupiditas in malum detorqueat. Idem dedere consilium spiritu suo motis hæreticis, ut licet dogmatibus contrarij sint, fœdus tamen ineant in oppugnanda Catholica Romana Ecclesia, cuius veritatis splendor imposturas & turpitudines omnium æquè manifestat.

^y Baron. an.
308. num. 1.

^z Plutarch.
in Themistoc.

Themistocles^z orto bello contra Persas facillè sedauit dissidia, tunc inter Græciæ ciuitates vigentia, ipsis solo naturæ ductu in pacem inclinantibus ut vnione fortiores efficerentur contra communem hostem. Quis non miretur, quis satis lugeat Christianorum Principum cæcitatem, infidelitatem, furorem, qui dum vident Turcam Christiano nomini infensissimum, Christianos omnes quos occupare potest dura seruitute prementem, cogentem ad parricidia, dum catenis & verberibus eos adigit in triremibus contra suos navigare; Cum vident sæuissimum hunc tyrannum sacratas Christi domini sanguine terras, occupantem; excidium orbi toto Christiano minitantem & iurantem, se tamen bellis intestinis conficiunt, & tanta fidelium strage, corruptis per bella moribus & religiosis institutis, consumptis ciuilibus ærariis, hosti suo stultè simul & impiè militant.

Ecce confluunt in vnum hæretici ut vnitis viribus Apostolicæ sedi quem à tot sæculis minantur, tandem afferant interitum. Vident, intelligunt tartaream hanc coniurationem Doctores, & cum ob vnitatem fidei quam profitentur, hierarchiæ cui nomen dederunt, corporis cuius sunt membra, Christi Domini cuius se dicunt domesticos, esse deberent vnanimis, in se tamen opinionum turbulenta contrarietate decertant. Controuersiam longa dif-

cussione sapientissimorum Antistitum iudicio ponderatam, oraculo suo tandem solvere dignati sunt summi Pontifices, & adhuc qui causa ceciderunt, animo pertinaci, verbis, scriptis, reterant disputationes, agunt conuenticula, & damnatas opinionones, velut furtiuas aquas dulciores, curiosis propinant: hinc sordescit Doctorum nomen, sic dissidentium, sic se pertinacibus argutiis conficientium; vacillat fides velut olim certa, nunc problema sit; ab ea multi deficiunt, & in æqua concertatione non habentes cui certò credant, nulli credunt, effecti de dubiis infideles; quis pertinaces illos Doctores existimet catholicos qui sic proditorie detrahunt ordinis sui dignitati, Romanæ sedis veritati, maiestati, iuribus; qui sic dilacerant, Christi tunicam, Ecclesiæ fideique unitatem, & priuatis suis opinionibus non renuntiant, saltem ob imminens scandali, hæreseos, infidelitatis commune periculum.

FUGA ET LATEBRÆ SVNT VLTIMUM
infirmi-
tatis præsidium.

Lex 18.

PLantarum & animantium vitam quæ materiæ torpores motu sensuque mirè discutit, pretiosum opus esse Dei conditoris probat ipsa rerum natura quæ tot mediis uti solet internis externisque ad eius conseruationem. Primum formâ substantiali, quæ cum sit cœli fœtus, contraria sic conciliat in indiuiduo, sicut cœlum ipsum elementa cogit ad societatem in vniuerso; quælibet suis est prædita potentiis quæ referunt sub agente primo motrices intelligentias. Animalia fugiunt sibi contrarium per constrictionem, ut bonum sibi conueniens prosequuntur per dilatationem; hi duo motus sunt omnibus communes; & horum principium notatur in cordis systole & diastole; constringitur metu & tristitia, dilatatur læticia & spe. Motus constrictionis est à circumferentia ad centrum, dilatationis autem à centro ad circumferentiam; Cum autem mouetur animal motu constrictionis, retrahitur tota eius superficies versus vnum punctum in medio & figuratur concauum dimidiæ sphæræ, causa est, quod motor non est aliqua forma elementaris, sic enim motus esset rectus, sed est aliqua resultatio & vestigium motoris cœlestis, cuius motus est in gyro & circularis, deficit autem in animali quod describit tantum semicirculum.

Albert.
Magn. lib.
de motib.
animal. 6.

Formæ tam nobili & cœlesti mirè consentit artificiosa partium compositio actionibus cuiuslibet speciei propriis, commoda. Quorundam corporum facies, velut arx munitissima hostium arcet impetus & præuenit, nulla spe vincendi relicta; sic Echini telis, conchiliata recto lapideo, leones; pantheræ, lupi, plurima minaci rictu sistunt aggressoris audaciam; nec frustra nam quidquid præ se ferunt horridi, superat in certamen ab hoste prouocata feritas. Eximium quid est, & fortitudinis exemplar naturale, ardentem in pugnam ferri cum ad illam vocat iustæ defensionis occasio; supponit enim liberam, subiici nesciam indolem, & si fors tulerit, vincere paratam. Cum propriæ vires non sufficiunt, & cogit necessitas, auxiliares à similibus mutuari, id cum indigentia, connotat tamen dignitatem naturæ tanti pretij vt eius singulare periculum commune censeatur, & communi periculo vindicandum. Sic inferiorum creaturarum homo nobilior, nudus & inermis nascitur, contra temporis & rerum sibi nociuarum iniurias, non proprio sed alieno tantum tutus præsidio.

Quidquid in talis protectionis vel initi certaminis commendationem dicatur, suis hæc non vacant notis in aliquo contumeliosis: Nam quæ non stant per se sed alieno subsidio, cui debent quod sint & agant, in hoc plurimum distant à superioribus causis nullius indigis, & quæ fœcunda bonitate continuo dant inferioribus, nihil ab illis accipientes. Similiter pugnare melius est, quam hosti læuienti cedere, quia tamen pugnantia resistendo multa patiuntur, & sæpè non nisi pluribus acceptis plagis grauius vitant periculum, melius illis esset nec pugnare nec lædi; vt melius est non agrotare quam sanari, acerbis potissimum remedijs. Independentem, planam, securam defensionem natura concessit rebus infirmis, & gradus sui deiectionem hac compensauit tutelâ, vt illæ læ, vt quietæ vim hostilem frustrentur, quod valida magno labore magnisque periculis & incommodis vix obtinent. Securitas hæc in fuga & latebris est posita, quæ motu contractionis etiam in aliena materia seruant indiuiduum: Ita quod infirmum, quod turpe putant homines, in natura suo non caret encomio.

Infirma

Infirma fugiunt à nocentibus & latent.

§. 1.

ORbis primam constitutionem authores tum sacri tum prophani describunt per fugam contrariorum à se mutuò, vt sicut qualitibus, ita locis plurimum distent, & in hoc posita est tota ordinis mundani ratio. Terra tenet imum suis librata ponderibus, & in orbem conformata, vt quantum fieri potest ab inimico suo cœlo separetur. ^b Maria ab ortu in occasum continuo feruntur motu; quoniam à sole rarefiunt, intumescunt, & ideò præcurrunt, velut aqua feruens in caldario intumescit vbi ignis applicatur, & ad oppositam fugit partem; quod si ignis in gyrum apponatur ac moueatur, & ipsa in gyrum abit; cœlum autem voluitur, ita causat maris fluxum & refluxum qui est motus semicircularis, nec perfectus, quia terris interiectis maria non efficiunt vnum continuum. Aër fugit ignem ipsum depascentem dum rarefit, & huic periculo exponit tantum partes, quæ penitus necessariae sunt, ne detur vacuum. Argentum viuum, natura sua frigidum, ignem ægrè patiens nunquam satis miranda metamorphosi, fit de denso subtile, de ponderoso volatile, de crasso inuisibile & ne hosti suo cedat in prædam, tenues euanescit in auras. Cucumis ^c pendens è sarmento, ita refugit subditum oleum, vt reflectendo se curuetur in sinus, quia habet constitutionem suam ex multa aqua, quæ fugit oleum. In locis proximis iuxtà mare ^d flectunt ferè se arbores, & incuruant quasi auerfantes auras maris, & fugientes ramis, si non possunt stipite.

In elementis & plantis obscurior est à nociuis fuga. At hæc manifestior apparet in omnibus animantibus quæ deprehensa, celeriter eripiunt se ex hominis conspectu, quem naturaliter intelligunt libertati vitæque suæ insidiantem. Etiam Leo ^e animi nobilissimi fera, magna canum & venantium vrgente vi, cedit in campis, contemptim quidem vbi spectari potest, at vbi virgulta syluasque penetravit acerrimo cursu fertur, velut abscondente turpitudinem loco. Lepores, cerui, damæ, omnes feræ fugiunt canes quasi fidos hominis ministros; fugiunt accipitrem columbæ, perdices, & omnis imbecillium volucrum turba; fugiunt homines etiam fortissimi, metu iustissimo, maris inundationes, domus ruinas & incendia, pestem, morbos populares, fuso sanguine se pascentes tyrannos, & quidquid sapit vim maiorem à nemine præstandam. ^f Apud Cannas delictis Romanis, Ciuicam coronam meruit Sergius, ^g quod indè fortiter fugiendo fortunam vicisset; & ex illo pari Consulum ibidem

^b Campa-
nolla.

^c Fracastor.
lib. de sym-
path. c. 9.

^d Bacon. in
historia
ventorum.

^e Plin. lib. 8;
cap. 16.

^f l. 23. ff. de
regn. iur.
^g Plin. lib. 7.

Ooo

c. 28. Lipsius lib. 1. de consta. c. vlt.
 * Cicero lib. 3. officior. .
 dimicantium fortio rem ciuem existimarunt Varronem qui fugit, quam Paulum qui occubuit, nec aliter senatus populusque Romanus iudicauit, qui publicè gratias ei egerunt, quod de Republica non desperasset. Athenienses ^h cum Persarum impetum nullo modo possent sustinere, vrbe relicta, naues statuerunt ascendere, vt Græciæ libertatem classe deffenderent.

Quis in ciuili societate, & communis vitæ negotiis ferat impetum vitiorum tam magno comitatu venientium. Nemo non aliquid nobis virtuti contrarium, aut commendat, aut imprimit, aut nescientibus allinit: Mundanae leges diuinis oppositæ peccandi ciuilem quandam necessitatem efficiunt. Vrget interna passionum seditio; consentit exterius coniurata malorum, innocentiam obsidentium, turba; ipsismet altaribus imposta colitur iniquitas, & miraris si qui vident abominationem desolationis in loco sancto, ex præcepto Christi domini, ⁱ speris omnibus fortunæ bonis, fugiunt ad montes idest ad puriorem vitæ rationem. Turbam hanc ma'is suis enutritam etiam gloriantem, non possum ad meliora ducere, possum autem ab ea debilior abripi, possum infici, itaque tutior est secessus. Nihil foro, ^h nihil campo, nihil curiæ debeo, vnicum mihi negotium est, nec aliud nunc curo, quam me curem; Nemo alteri nascitur mortiturus sibi. Sic vbi desperata communis salus, sibi consulit qui non potest omnibus.

At quandiu fortitudini locus est, quandiu supersunt cæteris vires & animi, variamque fortunam sibi conciliare potest bellicus ardor, turpissimum apud omnes gentes habitum est hostibus terga vertere, & impotentiam, cum non vrget necessitas, profiteri, Reipublicæ, sociis, etiam cælo iuuantem contumeliosa timiditate. Hinc olim militiæ desertores ⁱ induxi veste muliebri perpetuam subibant infamiam. Romanis legibus ^m ignauia flagitiosa delitescens vt à bello se eximat, capite punitur. Fugiunt & qui se suosque debilitant, vt fiant ad bellum inhabiles, & hos interdum morte, ^o interdum perpetuis vinculis & seruitute Imperatores damnarunt.

Fuga tendit ad latebras, vt sibi cauens infirmus, ab hostis persequentis conspectu se eripiat, loci distantia, tenebris, vel situ recondito. Latent animalia quæ, vt diximus, fucum faciunt oculis, & absentiam dolo mentiuntur. Vt sapiæ ^o quæ vbi senserunt se apprehendi, effuso atramento, quod illis est pro sanguine, infuscata aqua absconduntur. Brachmanæ Philosophi ^p se cum libuisset, faciebant inuisibiles, eadem ratione qua Gyges ^q annulo suo fatalli, visus hominum cum volebat fugiens Lydiorum regum obtinuit, & plus illi profuerunt opportuna latebræ, quam ingentes exercitus. Apes ^r hyeme conduntur, non enim illis insunt vires, ad niuem, & aquilonis flatus perferendos. Similiter quandiu durat illa

¹ Diodor. sicul. Biblio. histor. lib.

¹¹ .
¹ l. i. Cod de deserto. capit. Caroli M. lib. 6. cap 353.

¹ l. 4. §. 11. ff. de re mil. l. 1. Cod. Theod de filiis milit.

Valer. Max. lib. 6. c. 3.

^o Plin. lib. 9. c. 29.

^p Philostr. in vita Apollon lib. 3. c. 3

^q Diodor. sicul.

^r Plin. lib. 11. 6.

fæua tempeſtas latent, limaces, teſtitudines, glyres, mures montani, infecta pœnè omnia. At quæ innatam ſibi perpetuam agnoſcunt infirmitatem, perpetuas affectant latebras talpæ, lumbrici, per diem cuniculi, vulpes, lupi, etiam magnanimi leones, ortus eſt ſol congregati ſunt & in cubilibus ſuis congregabuntur. Draco marinus, ^{Plin. lib. 9. cap. 27.} captus, atque miſſus in arenam, cauernam ſibi roſtro mira celeritate excauat.

Vt infirma pro ſui deſſenſione latent, ſic conditione nobilia, ſtatu, virtute præſtantia, etiam latent, cum eorum vim beneficam ſiſtit inferiorum cæca pertinaxque multitudo, niſi fuerit arte deluſa. Ideò diximus¹ cauſas vniuerſales ſibi ſubiectis inſciis etiam inuitis auxiliari, ^{Supra lib. 1. l. 9.} vt agris medici, pupillis tutores, populis qui paternè dominantur. Illis propoſitum eſt occultè publicum conferre beneficium, ne fre-
mat in contrarium ex ſe timida inuidorum artibus concitata plebs, ne ſapientiam vnius obruat confuſa multitudo, ne numero potentior in malum ſuum ſit inuiſta, occultis ideò modis proceditur, vt ſe prius ſanatam gaudeat, quam curandam timuerit. Religionis ſimul & politiæ decreta latent ſub myſterio, & tam diuina quam humana potentia, ne vim inferat liberis affectibus illos arte præuenit, & alio tendentibus beneficiis promeretur.

Pertinacem in malo voluntatem, nemo niſi ſalubriter fallens detorquebit in bonum. Vnius viri boni virtutem, quamuis in ſe valiſſimam expugnabunt malorum iniquitates circumfuſæ, niſi latenter ſibi viuat, in ſinu gaudeat, & ſuos in aliorum commodum emittat influxus. Ita vitales corporis partes nec ſub oculos nec ſub manus cadentes ſaluz ſibi manent, & cæteris beneficiæ. Sic in occulto & in reconditis officinis natura conficit ex vaporibus mineralia, liquores in gemmas conſolidat, ſemen in partes ordinatiſſimas animalium conformat; ex reptilibus efficit volatilia. Tranſiit hæc neceſſitas in artiſicioſam maiestatem & ſenſum hominibus, hæc fuit impreſſa mens, vt maximum ex occulto metiantur; maior eſt ex longinquo reuerentia; difficilis ad Principem accessus, & ipſum videre beneficium eſt. Non eſt igitur exprobandum ſanctis quod ab hominum communi ſocietate ſe ſubducant; nam Religioſa^v nullius ſunt, & in ^{§ 8. Inſt. de rer. diuiſ.} commercium cum rebus cæteris æquum eſt non venire, ob ſui ſecuritatem, & aliorum reuerentiam. Lux tamen illa lucet in tenebris, nec latet niſi cæcas mentes, & in inſenſibilium conditionem vitio ſuo conuerſas, vt ſol ligna & lapides; Non vni genti, ſed magnæ mundanæ Reipublicæ natus eſt ſapiens, vacat à minoribus officiis quæ ſub ſenſum cadunt velut mechanicis, mercaturæ, cauponariæ, vt totus ſit in maioribus, conſiliis que ad maiorem ciuitatem pertinentibus, ignotus plebi, quæ plebem mouent naturales diuinaſ.

que causas contemplatur; Id Deo præstat ne tanta eius opera sine teste sint; populis leges dicit sæculis omnibus profuturas, & instar Dei, miseris absconditus auxiliatur.

Imperfecta & indecora pudor regit.

§. 2.

OMnia, sicut diximus, in existentiam velut in certamen veniunt, cum intimo quodam sensu sui defectus, quem & abscondunt quantum licet duplici de causa, tum ne patens infirmitas in se de victoria securum hostem aduocet, ut cum ceruus vi canum pressus ad occursum venatoris, multas sibi superesse vires affectatis præter necessitatem saltibus, mentitur: cum miseri debitores ut vitent inhiantem sibi creditorum turbam ex paupertatis vel minima suspicione crudeliorem, magnifici conantur apparere, & dilabentis fortunæ suæ reliquias avidius profundunt, breuique fiunt ne tunc videantur ad extremum egeni. Urbes obsessæ proiectis etiam è mœnibus cibariis fingunt abundantiam penè deleti exercitus incedunt similiter explicata fronte, sed cauis legionibus & ordinibus. Familiarissimum omnibus accusatis de crimine vel aliquo turpi facto statim plurimas excusationes pretendere, quæ probata innocentia imminentes legis pœnas vitent; sic primus homo reatum falso negans, cumulanque mendacio grauius effecit.

Secundo se regit infirmitas excellentiæ quodam ambitu, cui sibimet, spectantium etiam existimationi non respondere, cæteris non præferri turpe censetur. Hinc iactabundi, quos in se sentiunt defectus abscondunt verbis ad laudes suas arte concinnatis, & ipsiusmet gloriæ quam affectant contemptum simulantibus. Præcipiunt sapientes * quædam beneficia palam danda, quædam secreto, palam quæ consequi gloriosum est, ut militaria & honores, & quidquid aliud notitia pulchrius sit, quæ autem occurrunt infirmitati, egestati, ignominia, tacite donanda sunt, ut nota sint solis quibus profunt; Interdum & ipse qui iuuatur fallendus est, ut habeat, nec à quo acceperit sciat, ut inutiliter verecundus quod desiderat, inueniat potius quam accipiat. Ita beneficium contumeliosum plus lædit quam iuuet, satis sic danti gratus est qui beneficio eius ignoscit.

Videtur hic deformitatis abscondendæ sensus ipsismet insensibilibus inesse, velut si cum nimis deficiunt à summo bono, à summa

* Seneca lib. 2. de Beneficiis.

pulchritudine creatrice, timeant rigidam Angelicæ humanæque mentis censuram. Nascente mundo terra describitur inanis, vacua, ^a Gen. 1. simul & tenebris obsita, iam præludens futuris naturæ processibus quæ rerum præcipuarum formationem perficit in secretioris officinæ secessu, ne parum decora materiæ sensim formas induentis dispositio lædat oculos, & ex operis nondum perfecti rudimentis indocta censeatur. Hæc eadem terra circum se fluentibus elementis sua glorians firmitate, si vel hominum excavantium, vel aquarum partes suas dissoluentium & eradentium vitio dehiscit, lapsum hunc interdum repente sic emendat, ut nulli remaneant hiatus, ^b sicque cavernæ capiunt ruinas montis, agri, oppidi, ut nullum vsquam vestigium appareat, quod accidit cum cavernæ respondent in capacitate molinarum. Simile quid in corporibus nostris vulnere confossis molitur natura. Paucis enim interiectis diebus plagam externam replet carne citra modum succrescente, ut non minimum experto chirurgo faciat negotium, peniculo viam excreffionibus necessariam, semper aperitam seruandi. Non vult videri læsa ut nec aberrans, cum monstra ^c propter facilem seminum confusionem in mari frequentia, seruat in abyssis procul à littoribus ipsi timendis, propter hominum hinc de suis operibus male iudicantium, præsentiam. Visus ^{*} atrum esse affirmat id quod transire nequit, unde aërem nigrum è longinquo, candidum ex propinquo videmus, & maris quod propè adest candidum, quod procul cæruleum & nigrum. In horizonte cælum terræ iunctum apparet, & ultra sex aut septem leucas spatium non dari, quia nec videri potest; natura sic visus defectum in res obiectas adulantibus apparentiis retorquet.

Expreslior est in animantibus instinctus abscondendi quod in ipsis debile & probrosum est, Elephas ^d nocte tantum miserabili voce seruitutem suam luget, homine superueniente tacet, velut pudor vocem præcludat, & turpius sit, quæ plurimum auersatur, pati. Cerui ^e post libidinem avidè petunt pabula, vbi se præpingues sensere, latebras quærunt fatentes incommodum pondus; cornua quotannis stato veris tempore amittunt, tunc petunt inuia, latentque velut inermes & indecori. Pavo ^f cauda annuis vicibus amissa cum foliis arborum, donec iterum renascatur cum flore pudibundus ac mœrens quærît latebras. Aues omnes canoræ similiter decidentibus per ætatem pennis sic verecundè tacent, latentque ut putes emortuas.

Non sic in illis cæterisque animantibus pulchrè conformari poterunt corpora, quin sint partes quædam obsenæ mittendis excrementis destinatæ, sed illas sic plumis, pilis, cauda, cutis contractione prudens natura contexit, ut earum penitus lateat turpitud.

O o o iij

^a Gen. 1.

^b Georg. agricola lib. 2 de causis subterr.

^c Cardan. lib. de rer. variet. c. 38.

^{*} Arist. problem. sect. 23. q. 10.

^d Philost. in vita Appollo. lib. 2. c. 5.

^e Plin. lib. 8. c. 22.

^f Id. lib. 10. c. 10.

^g Gen. 3. In homine ^g post peccatum primus fuit ex verecundia doloris sensus, nudum enim se sentiens fugit à facie Dei, nuditati quæsiuit operimentum, excusationem peccato, vtriusque tegere volens quam conscientia percipiebat infamiam. Non est hic pudoris sensus ex hominum opinione, sed natura docente mouenteque barbaros etiam sub zona torrida vestem non patientes, pudenda tamen tegere. Pudet animam^a immortalem hæc in corpore suo præferre sicut generationis, sic reparandæ corruptionis organa; pudet liberam, artibus suis toti naturæ velut imperantem, in exiguo proprio domicilio absolutum non habere dominium, patique quos nollet importunos libidinis motus; pudet sic deiici, sic quas appetit mundicias inquinari, si premit necessitas saltem auersatur pœnæ naturalis instrumenta, & quasi non essent, optat non videri.

^h Gen. 9. Inter primos homines à diluuiio, Cham ^h maledictionem incurrit Noë patris quod à vino prostrati nuditatem impudenter conspexisset.

ⁱ Plutarch. Missenæ virgines ⁱ furore quodam velut populari morbo inter illas grassante, cum sibi manus violentas afferrent, suspensis nudis mortuarum cadaueribus & expositis populo ab hoc scelere deterritæ sunt anticipato metu suæ futuræ turpitudinis, & pudoris sensu ipsis etiam extinctis nihilque sentientibus superstite. Nequidem scenicis ^k olim Romæ sine subpublicaculo prodire licuit, ne partes quædam corporis aspicerentur indecorè; Ira nec cum parentibus filio, cum socero generi lauare licuit, natura verecundiæ duce & magistra. In Anglia ^l mos erat stupri reos nudos cum femoralibus & cereo in manibus circuire Ecclesiam populo spectante cum autem aliquis zelo vt videbatur austerioris pœnitentiæ turpiter se penitus nudum exhibuisset, reiecta fuit & grauioribus pœnis castigata hominis impudentia. Parcendum vt oculis sic auribus, & si phantasia nolentibus species rerum indecoras obiiicit, modestiæ munus est illas silentio suppressere, ex Apostoli præcepto ^m vitare turpiloquium, velut propriæ latentis turpitudinis argumentum, incentiuum alienæ.

Si rectè mortalium vitam æstimes in eo totam videbis esse positam vt quilibet defectus sibi, naturæ, fortunæ, voluntatis vitio proprios contrariæ perfectionis larua tegat, apud proceres opportunè negotiatur adulatio cum vnusquisque cupiat non tam esse quam videri à turpibus immunis. Velat caput suum mulier ⁿ intortis ampliatum capillis, vt infra solitam hominibus capacitatem exile, non sit exilis & ad magna peragenda imparatæ mentis argumentum. Sic homines naturalem nuditatem splendidis vestibus & palatiis; famem opiparis conuiuuiis; infirmitatem indigam opis alienæ, magnifico seruatorum apparatu; tyranni metum ad maiestatem composita militum custodia operiunt & excusant. Minus tamen noxiè quam cum pro-

^a Rupert. in
genesis lib.
3. cap. 9.

^k Cicero. 1.
officior.

^l Eneas Sil-
uius com-
ment. lib. 1.
cap. 2.

^m Coloss. 3.

digi ne videantur suas omnes exhaustisse facultates, illas nouis reparant concutionibus; quam cum Dionysius Sytiliz tyrannus hominem nefarium ad dignitates euexit, ut esset quem se magis odisset populus; quam cum Augustus probe noscens in Tiberio^o morum acerbitatem, cum tamen Imperij successorem elegit, ut quæ dura fecerat, eius comparatione leuia viderentur sui que posteris relinquere desiderium. Blasphemam timidus ut ex numinis contemptu nihil formidantis audacia credatur. Reges incestuosi ne notarentur infamia, illegitimæ coniunctionis labem lege lata deterferunt, communemque fecere. Multi male memis impetus * vel fato vel astris impurant, nolunt enim suum esse, quia malum agnoscunt. Cogunt turmas sectariorum hæretici, malumque suum quantum licet propagant, ne videatur error singularis, sed populi velut Dei voce comprobetur. Iniquissimum simul & absurdissimum hoc est excusationis genus, scelera sceleribus ut regantur cumulare, plus enim apparent congesta, non fallunt oculos, sed indignationem bonorum & cœli- rum in se conuertunt; ut homini placeant, ut seruo blandiantur, Deum omnium Dominum, omnis boni largitorem spernunt, ut fugiant vanam humani dedecoris umbram, incurrunt in diuinæ iustitiæ paratas tot criminibus pœnas.

* Sueton. in Tiberio.

* Tertulian. in Apolog. tico.

Non sic excedere nec tanti constare debet innatus decoris appetitus, ut eat per calcatas diuinas humanasque leges, quid enim homini turpius quam à ratione sibi propria, à Deo boni honestique idæa deficere? Passim in communis vitæ muneribus heitum est innocenter proprios abscondere defectus, ut cum quis collectum ex lapsu veste puluerem clam statim officiosa manu detergit, quasi pœnæ solatium sit non videri; licet decurtatum casu pedem alteri parem efficere, supposito qui claudicationem impediatur, calceo; vnius humeri gibbum altero pariter sarcimentis elato tegere; vno priuatum oculo, ea parte qua viget alter, ut olim Antigonom pingere. Ex Euangelio ieiunantibus licet lauare faciem, ne ut in hypocritis videatur ad spectaculum exterminata. Vultus mulierum deformes optime velum decet, mulieri tamen licitum non est^p faciem ut pulchrior appareat pigmentis acquisitio candore rubori mixto perfundere, operi diuino satanz ingenia superinducere, vanitatis & accendendæ concupiscentiæ causa.

^p D. Thom. 2. 2. q. 199. a. 2. Tertulian. lib. de habitu mulie. c. 5

Licet parum sapienti, scientiæ suæ defectum silentio, varios animæ motus, vultu gestuque semper in modestiam composito tegere, vel ideo secessum querere, sic enim Tiberius⁹ procul ab vrbe degens seuitiam ac libidinem quam factis promebat, locis occultare nitebatur. Secretum quod exigit cliens à patrono, amicus ab amico, Dominus à vasallo, pœnitens à confessario, quilibet ex charitate à

⁹ Tacit. 4. annal.

proximo, licet maiori fide maiorque cautela sibi met præstare, ne malis in res nostras secretiores admissis, plurima detur illis occasio nocendi.

Suidas in
voce ἰμμε-
νίος.

Seneca.
epist. 11.

Hinc lento diuturnoque supplicio torqueri putantur hi, quibus ob perpetrarum crimen irrogatur infamia, inuruntur pœnales notæ, ut fugitiuis mancipiis, militiæ desertoribus, damnatis in metallum, sacrilegis, homicidis^r qui iuebantur olim ferre collo suspensim à se necati corporis particulam: hi toties pereunt, quoties proferuntur, quoties patiuntur oculos æternas illas commissi criminis notas obseruantes, quoties turpitudinem quam natura docet abscondere, lex in pœnam viuacemque mortem publicis exponit aspectibus. Si magna pars peccantium tollitur, cum peccantibus testis assistit, cur non præsentem, renes & corda scrutantem Deum, Patrem, Principem, iudicem homines non verentur, cur metu simul & amore in supremæ maiestatis conspectu non abstinent ab illicitis?

Sæpè vis inimica cedendo frangitur.

§. 3.

MVndum Plato dixit ludum esse Deorum, vel sapientium spectaculum eo quod in eo maxime certatur dolis & videre licet validiora impetu magno ruentia suis frangi viribus, si quod aggrediuntur opportunè loco cesserit. Mare furens & assultans dissoluit munitiones quibus ars tentauit coërcere fluctus suos, ne ad ali- quod breue spatium diffundantur; at libertati suæ relictum tumentes vndas in se replicat, & in arenarum lata planitie, cum nihil contra nititur vi propria languescens retrocedit; fulmen parcit rarioribus quæ momento penetrat, at densa confringit, eo quod propter resistantiam in illis diutius maneat & agat. Similiter nostra belli fulmina quæ tantas edunt strages turrium, propugnaculorum, ædificiorum, cadunt in cassum ictu frustrato, torpescente celeritate super mollem lanarum congeriem. Messes, arundines, arbores rarò sternit tempestas, irritam enim efficiunt flexu, propter longitudinem in materia minus solida facili, ita vim sequendo, cedendoque vitant. Iratum mare nullus hominum sedauit, sed nauis obliquat sinus, contrahit vela, it reditque fluctuans in anchoris, latitat in portu donec mitescant fluctus, & illis se committere volentibus, arrideant. Ut lex ciuilis^x nimiam nautarum audaciam coërcet, nec permittit nauigationes per hyemem velut nimis periculosas; ut cum peccantibus

^x l. 3. Cod.
de naufr.

tibus humoribus statim ab initio medicus non configit, ^y nec crudos, sed concoctos curat, sic in rebus humana prudentia non semper probat præcipites ad sui defensionem conatus, ubi spes est vim illatam paulatim ipso tempore desituram, interim tum in rebus priuatis, tum in Iudiciis, etiam in causa fidei, fugam latebrasque præcipit.

Maximum iræ remedium, mora, ^z graues habet primos impetus, tota vincitur dum partibus carpitur; Ideo dare locum iræ præcipit Apostolus, ^a Ità seruus non habetur fugitiuus ^b qui latet domi donec ira domini sui efferuescit, sicut nec is qui se confert ad amicum, quem ad precandum perducatur: Potest quis latere non turpide causa, inquit lex, ^c vt si tyranni crudelitatem timet, vim hostium, domesticas seditiones, creditorum inhumanam auaritatem.

In bello Duces fortissimi fugiunt certamen, quo magis ad illud hostis inclinatur, nec illud vnquam ineunt ad eius arbitrium; expectant tempus cui cedere turpe non est, ne turpius sit vinci & iniquas pari pacis condiciones; sic Fabius maximus fregit Hannibalem & rem cunctando restituit, non ponebat enim rumores ante salutem; sic Marius ^d non ausus statim congredi cum hoste, milites suos tenuit in castris, donec inuicta illa rabies & impetus quem pro virtute barbari habent, consenesceret. Antigonus olim ingruentibus hostibus cedens dicebat se non fugere, sed retrò positam vtilitatem persequi.

Quamuis iudicio sistendi necessitas vrgeat; & in contumaces vt in reos conuictos; poenæ sapius decernantur, vmbrailes tamen illas multi innocentia sua ruti, maluerunt subire, quam coniuratis paratis tunc ad nocendum hostibus suis exponi; cum maximo vitæ suæ periculo. Non enim videtur ^e vi & iniuria à iudicio exemptus, cui sit ius non conueniri. Is sanè grauis & iustus est metus, legitima declinationis, fugæ, latebrarum causa. Nam omnes ^f quorum in alterius manu vita posita est, sapius illud cogitant, quid possit is in cuius ditione ac potestate sunt, quam quid debeat facere. Sic Alcibiades ^g accusatus innocens de crimine capitali, noluit iudicio sistere; Amens est, inquebat, qui vitam suam alieno subiicit iudicio, cum sit illi declinandi potestas, & addebat, hæc in re non fiderem meæ matri ne nigram fabam albæ loco non aduertens mitteret in vranam. Sic Themistocles, ^h sic Furius Camillus, innocentes capitaliter accusati sapienter latuerunt, donec tempus coniuratorum artes dilueret, & veritati suum restitueret splendorem. Præuidit hoc sapientissimus Moyse Dei consilio, & homicidas inuoluntarios noluit in iudicium vocari, licet paratissimam haberent absolutionis

Ppp

^y Hipoc. lib. 1. Aphor. 22.

^a Senec. lib. 2. de ira. c. 28.

^b Roma. 12. l. 17. §. idē ait ff. de x. dil. ed.

^c l. 7. §. 4. & 13. ff. quib. ex caus. in poss.

^d Florus lib. 3. cap. 3.

^e l. 3. ff. ne quis eum qui in ius. Cicerō pro Quintio.

^g Plutarch. in alcibia.

^h Idem. in Themist.

ⁱ Deut. 19.

causam, sed eos præcipit confugere ad ciuitates refugij, & iudicio-
rum declinationem, in quam multum inclinat sibi timens natura,
effecit legis præcepto necessariam, vt sic tutior esset contra vim om-
nem, innocentia. Inter moras, hostilitatis ardore remisso, de crimi-
ne capitali potest transigi^r quia licet vnicuique quoquo modo re-
dimere sanguinem suum; nec transigens^l pro confesso habetur, sed
censetur tantum vitasse periculum.

^r l. 18. C.
de de tran-
sactio.
^l L. Fin. ff.
de præuaric.

Ita vis inimica cedendo frangitur & in multis fuga non infamat,
sed protegit, innocentia, fortitudini, veritati suum præstat patrocini-
um, in causis tum priuatis tum publicis, etiam dum agitur de Re-
ligione, cui proprium est contemptis omnibus fortunæ bonis, vitæ
periculo, fidem publicè profiteri. Fuit error Montani & Tertuliani
fugam in persecutione non esse licitam, quasi persecutio sit à Deo
decernente & volente, sic nec iustum, nec possibile fit ab ea im-
munem se præstare. Si valeret hæc opinio nullis contra morbos con-
fligendum esset remediis; arte nulla sibi prouidendum esset in malis
innumeris quibus scatet humana conditio: Non esset fugiendum à
peste, ruina, diluuiio, ab incendio, ab hoste; complausis ma-
nibus esset excipienda vis omnis: Iniustitiæ, impietati sæuienti
dedere se deberet indefensa virtus & Religio. Longè diuersum est,
Deum permittere mala quæ contingunt ordinaria naturæ lege, vel
hominum peruersa voluntate, & aliud est eum aliquid futurum à
causis secundis penitus abstracto, æterno, non vitabili fato decre-
uisse. Non sibi contrarius est infinite bonus, sapiens, & potens; qui
dedit, non impugnat legem Euangelicam; qui vult eam ab omni-
nibus recipi, omnes ad agnitionem veritatis peruenire, non est insti-
gator, promotor, etiam necessariò cogens & exactor, vt aliqui con-
iuratis mentibus fidem impugnent, cæteri deserant, vim hanc velut
insuperabilem patientes. Lumen quod illuminat omnem hominem
venientem in hunc mundum, non facit, non inducit tenebras; sum-
mum bonum non est mali causa, sed permittens mala nasci ex libe-
ra peruersaque hominis voluntate, his ita solet vti, vt bonis non
noceant, imò cedant in maiores virtutis profectus.

^r D. Cy-
prian. ferm.
5. de lapsis.

Summus victoriæ titulus est & apex Christianæ fortitudinis, fide-
lem, gentilium manibus apprehensum Dominum confiteri; secundusⁿ
ad gloriam gradus est cautâ secessione subtractum Domino reseruari;
Illa publica, hæc priuata confessio est: Ille iudicium sæculi vicit,
hic contentus Deo suo iudice, conscientiam puram cordis integri-
tate custodit; Illic fortitudo promptior, hic sollicitudo securior:
Ille appropinquante hora sua, iam maturus inuentus est, hic for-
tasse dilatus est in melius; confiteretur vique si fuisset & ipse

derentus; quisquis in Christo manens interim cedit, non fidem denegat, sed tempus expectat. Sancti ° cum præstituti sibi à diuina prouidentia temporis finem ignorent, noluerunt insidiantibus se temerè tradere, sed circuentes in melotis, egentès, angustiati, in cauernis terræ latitantes, expectabant definitum à Deo tempus. Inhærebant exemplis Christi qui fugit in Ægyptum, & sæpè declinavit insidiantes sibi Iudæos, hoc ipsum Apostolos docuit, cum persequerentur vos in vna ciuitate fugite in aliam. Paulus per sportam euasit persequentium & comprehendere volentium manus. Quis sibi confidat se tantam habere fortitudinem vt superet sæua tyrannorum tormenta? rebus ita dubiis in persecutione melius est fugere quam negare: ° Petrus quia fugere renuit abnegauit, Ioannes ne abnegaret, aufugit.

Martyr comprehensus ° debet tenere constantiam, non comprehensus debet fugere persecutorem, vt & persecutori indulgeat respiscendi tempus, & ipse nihil conferat ad hostile periculum, persecutorem qui prouocat facit, corrigit qui declinat. Fugere ergo debemus, si saluare persecutores nostros volumus, pro quibus præceptum est nos orare. Aristoteles Athenis accusatus quod de Diis male sentiret, non se purgauit coram iudice, sed se contulit in Colchidem dicens, nolo Athenienses bis in Philosophiam peccare nam & ante Socratem interemerant. Sibi, hostibus, iudicibus sapienter fugâ consuluit.

Boni interdum pugnam cum malis deserunt, ° si defectu auxilii viderint laborem suum superuacaneum, maxime si è vicino causâ suppetant quæ fructum valeant Deo ferre meliorem. Ita distinguit D. Augustinus; ° fugiunt serui Christi, quando quispiam eorum specialiter à persecutoribus quæritur, itaut ab alijs qui non ita quærantur non deseratur Ecclesia; fugiunt etiam si cæteri fugerint, nec sint quibus oporteat ministrare; fugit Athanasius dum specialiter quærebatur; at si commune sit periculum, pastor, lupo veniente gregem suum non deserat, ne sit velut mercenarius, & quærat non quæ Iesu Christi, sed quæ sua sunt. His exceptis casibus, in persecutione fuga sic habita est licita & sancta, vt confessorum numero comprehenderentur qui dicebantur extorres, hoc est qui ne Christum negare cogerentur, neue per ipsos Religio dispendium pateretur, dimissis omnibus bonis se subtrahebant, quæ facti potius quam verborum confessio dicebatur; si in eo statu mortui fuissent habebantur vt martyres.

° S. Athanasius in Apologia de fuga sua. Baron. an. 356.

° Chrysolog. serm. 150. & 151. ° Gregor. Nazian. orat. 3.

° Laërtius.

° Can. ibi adunati 7. q. 1

° Epist. 108

° Baron. an. 253.

Mala quaedam latentia minus nocent.

§. 4.

LAtent plurimæ res infirmæ, ne potentioribus cedant in prædam; latent etiam infensissima cunctis mala, ne publicas clades inferant, sic vtrique per latebras natura sibi consulit, prouida tamen magis in noxiorum proscriptione vnde damna grauiora mundo contingerent. Si necesse fuit ignem contineri terræ visceribus, ad illius torpores ex frigido temperandos & vt superiorum influxus in tot mineralium, lapidum, plantarum, animantium productiones, digestionem transmutaret; etiam oportuit illum alta terra coerceri, ne cuncta sub eius soluta vi deperirent. Eo conclusus carcere, se fumo suo dum nascitur perimit, sine luce, sine motu, fit, nunquam est, essentialibus suis mutilatus qualitatibus: At vbi rarefactus aër dilatari volens, per obstantes terræ moles diu concepto spiritu exitum sibi fecerit, tunc emissa fuligine perflatus ignis ex montium visceribus emicat, diffunditur, excutit ambustos lapides, fundit liquati sulphuris riuos, latè populatis agris miseranda strage, quam in vesuuiio vidit sæculum nostrum, tunc planetis omnibus ignea signa rentibus. Simile quid in microcosmo, scilicet, in humano corpore contingit; cum sanguis feruidus & retorridus, atræ bili permixtus cancrum in profundo generat, qui si non fuerit irritatus remediis nec exulceratus, solo tumore liuens diu citra perniciem consistit, vnde præcipit Hypocrates, * occultum non curari, sic enim igne semiuuo permittit vitam trahi longiorem, quod si quis eum secando & vrendo sanare tentauerit, igne prius latenti dat cum aëre librovires vt longè lateque prorepens carnes depascatur & interimat.

* Lib. 6.
apho. 38.

Fremet & leuiter crispatur mare cum subditus è terris vapor, magnam aquarum altitudinem peruadere non valens in imo residet arenasque conuoluit; si detur exitus momentò fluctus assurgunt, & ingenti procella iactatæ concussæque naues, excussis velis, arbore fracta, vix eripiuntur à naufragio. Non conquerimur de Mercurij, stibij, cæterisque pestiferis halitibus, quandiu terra continentur, tunc enim sunt innoxii, sed cum variis de causis effusi, ^y hominum aut animantium alicuius speciei corporibus, perniciem inferunt, prout illis tota substantia reperiuntur contrarii.

^y Fernel. de
abditis rer.
caus. lib. 2.
c. 11.

Cor humanum est abyssus boni malique ferax, sed multis partibus naturaliter bonitatem excedit malitia, dum intellectus peruersè

iudicantis, tum voluntatis incongrua, sibi cæterisque nociua persequenti, maximum in malis suis leuamen est, quod intermittunt, quod tenebris lux, passioni ratio, peruersis affectibus salutaris succedit, & deprauatæ mentis æstus emendat pœnitentia; Interim maximum diuinæ prouidentia munus est, quod quilibet boni rectique conscius tegit internas cogitationum & affectuum præuaricationes; quod omne malum, ² aut pudore aut timore natura perfudit; quod malefici gestiunt latere, deuitant apparere, trepidant deprehensi, negant accusari, ne torti quidem facile aut semper confitentur. Affectant latebras in famæ suæ præsidium, sed & illæ, cæteris multò sunt vtiliores; nam si ex Momi votis ^a pateret omnibus cordis arcum, & æquè cogitationes ac vultus apparerent, spurcitiis, horrore, fœditate læderentur spectantium mentes & oculi, periret fides & amicitia, malumque sua contagione fieret de priuato publicum.

^a Tertul. in apolog. c. 1.

^a Lucian. dialogo de sectis.

Non nocuit aura pestilens in templo Babylonæ ^b arca conclusa, donec effodit illam miles, at simul effecit pestilantiam orbem pœnè totum depascentem; serpens ^c ligatus mittitur in abyssum, clausus, signaculo super eum posito, ne gentes seducat; non nocent per hyemem in antris suis serpentes conditi; nec mundum inficiunt aut exagitant tot impiæ cogitationes quarum humana mens est capax, quandiu se non ostentant; nec enim propriè malæ sunt adhuc latentes & cum imaginatione nondum in assensum, effectus & opera transferunt. At nocent cum se proferunt verbis, scriptis aut actione, tunc enim ignis ille tartareus alitur, aura populari diffunditur, nouo splendore curiosas mentes trahit & conficit.

^b Baron. an. 170.

^c Apocal. 20. 2.

Cum malum se profert actione, pro remedio statim armantur iura vt de medio tollatur inauspicatum publicæ tranquillitati monstrum, & ab hoc officio ne feriat ^d quidem diebus vacat, auctoritas publica. Solet etiam in horrendis criminibus flammis absumere cum reis, reatus instrumenta, iudicij probationes, vt nullum supersit aberrationis nefandæ vestigium, & his quæ non fuerunt proximum sit, quod citò deletum est. ^e Solon & Romulus nullam in parricidas statuere pœnam, crimen hoc inter impossibilia recensentes; Reum qui hoc commisisset Persæ ^f spurium existimabant quasi solo naturæ ductu, à tanto facinore legitimi reuocentur & abhorrent.

^d l. 9. Cod. de feriis.

^e Plutarch. in Solone.

^f Herod. lib. 1.

Si verbis se proferte tentet impietas, coërcetur legibus ^g quæ non permittunt semel iudicata ac ritè disposita reuocare, super his publicè disputare, quia sic prophanantur veneranda mysteria: Noli contendere verbis, inquit Apostolus ^h ad nihil enim vtile est, nisi ad subuersionem audientium. Si scriptis peruersum dogma vel consultò vel errore prodierit, occurrendum citissima censurâ ne virus

^g Plato de legib. l. 4. C. de sum. trinit. 1.

^h 14. 15. 16. C. Theod. de hæret.

^h 2. Timo. th. 2.

serpat in perniciem animarum. Olim improbatæ lectionis libri conferebantur à fidelibus ¹ igni tradendi, sic libri Porphyrij contra Christianam Religionem iubentur ² comburi, ne pias mentes offendant. Nunc vix tale conceditur remedium voluminibus typographiæ nocius beneficio infinite multiplicatis. Si penitus sint contra fidem aut bonos mores, viget Ecclesiastica disciplina poliuz iuncta, vt impositis pœnis quantum fieri potest, supprimantur & saltem impii in tenebris conticescant. Interim si dogma tale sit vt prurientibus curiosis auribus, interdicto magis placeat, & gratius excipiatur, natura semper in contrarium nitente, ex D. Dionysii consilio, ³ melius esset, errore suppresso, silente controuersia, veritatem validis suis nixam rationibus proponere, Nam, inquit, vbi veritas demonstrata clarè constat, arguitur ex opposito dissimile, & cum quisque affirmet se habere regium numisma, vero proposito facile consentiunt omnes & aduertatum repudiant.

¹ Act. 19.

² L. 3. C. de sum. trinit.

³ Epist. 7. Polycarpo.

Turpe habetur non tantum facere sed etiam loqui rem turpem licet necessariam; omnis sermo turpis recedat ex ore vestro, inquit ⁴ Apostolus, ⁵ hæc enim reaccendunt consopitas cupiditates, ⁶ cordis puritatem foetore quodam inficiunt, irritant sensuum voluptatem ⁷ spiritui contrariam, vnde sic apud se statuerat David ⁸ integritatis & diuinorum desiderio, non loquatur os meum opera hominum. Quid igitur dicendum de his qui consultò percurrentes celebrium Doctorem libros, Ecclesiæ plurimum viles ad illustrationem fidei, ad hæresum confutationes, ad mores Christianè conformandos, aliquas ex illis diuellunt propositiones velut bonis moribus non congruas & has in publicum proferunt, vel authores infamandi, vel publicos mores corrumpendi gratia, vtrumque à Christiana charitate & pietate penitus alienum. Cui plura scribenti, aliquid minus exactè dictum non excidit? vsus est Retractionibus D. Augustinus, & nunc etiam, si viueret vteretur, videns scripta sua sic in prauos sensus detorqueri vt Ecclesiæ pacatisque mentibus negotium faciant. Nec propter aliqua non satis accuratè pensata excidit à cultu suo Angelicus Doctor? quis audebit diuinæ prouidentia, & ordini mundano ab ea constituto detrahere propter aliquod in nobiliori specie contingens monstrum? quis non attendens solis immortalẽ substantiam, viuificos influxus, inexhaustos splendores, eum æstimabit & denominabit ex nauo quem ope tubi fortè fallacis in eo deprehendit oculus, & obscurum in meridie cœli dominum pronuntiabit? quis diuulsam à suo corpore partem, & à suo contextu sententiam exponet ea pollentem gratia, quam habebat ex sui totius proportionẽ & spiritu.

⁴ Coloss. 3. 8.

⁵ Cassian. lib. 4. 15. & collat. 20. c. 9.

⁶ Psal. 16. 4.

Sit tandem in scriptis, elapsus error, melius latebat in tanta re;

rum vtilium copia, labem hanc obscurante. Noluit sapiens Paterfamilias à tritico separari zizania, ^p licet frequens, ne simul eradicaretur triticum: hi calumniatores, propter granum vnum zizaniæ volunt non solum ditissimam diuinæ sapientiæ messem, sed etiam messis dominum; & domini propinquos omnes igne damnari. Non valent ductæ consequentiæ à sensu composito ad diuisum; ex melle dulcissimo educunt chymici extractum violentissimum quod aurum dissoluit, & pro cibo sumptum vitam perimeret, nam vt ex venenatis elici possunt medicamenta, sic ex cibis deleteria, soluta scilicet qua mixtum constabat, temperie, si quid erat minus exactè ponderatum in allegatis propositionibus, manebat innoxium, quia nec apparens, in eruditionis optimæ copia; nunc autem contumeliosi tot minutias colligendo corpus efficiunt, & ex atomis solidum, conscientias ingenti lædens scandalo.

Exponunt confertim, nudeque propositiones insolitas, non adita nec distinctione nec ratione qua solui possit dubium, venam aperiunt, quasi medici, & eam non comprimendo vitam exhauriunt. Sic D. Augustinus ^q ad Consentium, qui Priscilianistas sectam suam occultantes, inuestigabat; Magis inquit, fac vt expugnata iaceant, quæ fecisti vt prodita pateant, ne falsa dogmata ita inuestigata videantur, quasi docenda fuerint, non redarguenda. Nam velut proclamata cupiditatibus libertate, in furtis, homicidiis, simonia, periurio, inde titubant piæ mentes, & dum hæc vitant peccata quæ dicuntur Doctorum virorum iudicio probata, timent ne se vanis torqueant scrupulis. Confirmantur in malis suis contractis habitibus mundani: conscientia sensim efficiuntur criminibus familiares, & magnæ sic aberrantium turbæ, cum authoritate doctorum, cum exultatione probabili facilius accedunt.

Si pro veris hæc admittantur, perit virtus, perit charitas & simul fides Christiana? si non admittantur & à ratione fideque vt proponuntur, habeantur penitus aliena; perit fama, perit authoritas in cæteris fortiter pro fide decertantium; sic in suis militibus velut exautoratis infirmatur Ecclesia militans. Inhumanum est ^r Christo quotidie parturientem congregationem tot infamiæ pœnis subiici: feditiosum est propalare coram populo, quod Antistitum iudicio soluendum erat: Impium est actores Dei sic infestare, sic Patrum turpitudinem filiis, hostibus, plaudentibus hæreticis aperire; flagellatos exponere populo, vt iterum in suis Iesus crucifigatur? Cum sint soluendis Ecclesiasticis controuersis Ecclesiastica tribunalia posita, ne sacerdotio debita reuerentia prophanetur, ^s cur non prouocant ad Doctores, ad Antistites, ad summum Pontificem. Cur ad plebem cæcam in talibus, contumeliosam, probis, & aura maligna

^p Math. 13.

^q Lib. de mendacio.

^r l. 3. ff. de pœn.

^s Can. si quis & seqq. ii. q. 1. & can. placuit. c. 21. q. 5.

2. Tim. 2.

se pascentem? Si tales opiniones sunt, vt aiunt, carbones desolato-
rij, cur ignes illos subterraneos, prius latentes & innoxios libero
committunt aëri ad tantas mundo strages inferendas? cur exulce-
rant cancrum latentem, vt fiat exitiosus, & serpat in pernitiem
animarum? cur ex imo tempestates excitant Petri nauem horrendè
vexaturas? cur ligatum in abyffis dæmonem ad seducendas animas
euocant noua nec adhuc satis damnata necromantia. Interest Rei-
publicè non sic mores corrumpi, non sic dignitatem sacerdotalem
traduci, ideo plurimas ex his opinionibus hoc in opere, vt occurrit
legis naturalis occasio, confutauì, non credens reos qui accusantur,
sed ne quæstiones illæ vt nudè proponuntur grauissimorum docto-
rum iudicio probaræ, Christianis mentibus pernitiem inferrent.

E' DVOBVS MALIS MINVS ELIGITVR.

Lex 19.

HÆc, vt sapè diximus, mundi compositio constans ex
contrariis naturam semper continet in procinctu, nun-
quam ab actione, nunquam à conflictu vacantem, vel
vt fortiora cæterorum ditescant spoliis; vel vt infirma
contra vim illatam sibi, certamine, dolis, tandem la-
tebris & fuga sibi consulant; at cum omnia nata sint ad interitum;
differri quidem potest non vitari his rebus ad sui conseruationem
concessis modis, & iam illius vltimi fatalis termini præludium est, &
quædam mortis delibatio sic inter duo mala concludi, vt vni eorum
se dedere necesse sit.

Hoc urgente periculo, vt natura quæ semper quod melius est fa-
cit, etiam malum quod maius est vitat, nam bono proximius est,
& bonum comparatiuè censetur quod minus habet rationem mali.
Ea lege partes vniuersi vim faciunt innatis sibi qualitatibus, mouen-
tur immobilia, ascendunt graua, leuia descendunt, qualibet etiam
non amica nolunt à mutuo complexo diuelli, ne detur vacuum,
quia melius est partem quam totum iniuriam pati. Corpus obsessum
ab heterogeneis se recipit ad minus inimica, vt metallum foliatum,
cum non delectetur aëre circumfuso, à natura solidi & ponderosi plu-
rimum distante, adhæret cuilibet corpori tangibili, maxime verò
crasso; nec facile diuellitur: etiam papyrus & pannus non se benè
habent cum aëre qui inseritur & commixtus est cum ipsorum poris,
itaque

^a Bacon in
nouo orga-
no.

itaque aquam aut liquorem libenter imbibunt, & aërem exterminant. Sic aquam trahit spongia. Cum oporteat ex corruptione fieri generationes, minus nobile cedit; in alimentum nobiliori, elementatum vegetatiuo, vegetatiuum sensitiuo, sensitivum rationali: si materiae defectus immineat; ^z natura ignobiliori parte præterita, nobiliori prouidet; si turgeant humores, nociuos reicit ubi minus noceant, si morbis necessario conflictetur, ^y grauiorem sanat minus periculoso, conuulsionem & terarum quartana, melancholiam, per hemorroydas, ophthalmiam, diarrhæa.

^z Arist. lib. 2.
de partib.
animal. c.
14.
^y Hypocr.
lib. 4.
Aphor. 57.

In hac electione minoris mali mirabilis est animalium instinctus. Ceruus ^z urgente vi canum, vltro confugit ad hominem, & in pariendo fœmina semitas minus cauet humanis vestigiis tritas, quam secreta loca feris opportuna. Idem ^a ætatis suæ arbiter, serpente partus, veneno languescit in iuuentutem. Perdix vt vitet accipitrem sibi magis notum infensissimum hostem, conuolat ad homines, latens deprehensa patitur se manu capi, hac libera deditioe, sperans, nec frustra misericordiam, dum viua venit in venantium manus. Pedicula capti, vulpes, lupi, feles, vt diximus, pedem quo detinentur, extirpant sæuo morfu, libertatem & vitam redimunt membri mutilatione. Sæpiæ vt vitent piscatorem, aut piscem voracem effundunt atramentum, quod est illis pro sanguine. Melanaurus ^b piscis, nunquam ex imo maris prodit, nisi sæuiente tempestate, qua mauult concuti, quam in piscatorum insidias, dum serenum est, incidere. In suis cubilibus quietæ, sæcuræ manent feræ, nec indè prodeunt, nisi cum vrget necessitas, illisque melius est validiorum & hominum periculis exponi, quam mortem inedia subire; experiri dubium certamen, quam cerram sub hoste sæuiente discriptionem.

^z Plin. lib. 8.
cap. 32.

^a Tertulian.
lib. de pallio. c.

^b Aldobrandus.

Homines solo naturæ sibi consulentis impetu, vitant incendium præcipitio, vt bestiam latronemque fugiant in flumen se proiiciunt, & ibi ne pereant obuuis quibusque, spinis, ferro scindentis, igne candenti pertinaciter hærent; dum sæuit tempestas metu naufragij iactant in mare merces pretiosas, interdum alimenta, & vt viuant, proiiciunt vnde viuant, ne tam citò moriantur. Cum huic inclinationi ratio accesserit, vitæ producendæ desiderio patiuntur asperrima se diæta torqueri, vri, secari, fugiunt ^c mortem proximam per plures futuras, & cum eligant sub medico dolore ne finiant, accedit eis vt doleant & finiant. In morbis compositis & complicatis ^d ab eocurationem auspiciatur medicus, à quo maius periculum impendet ægro, aut læsæ functionis præstantia, aut facultatis offensæ dignitate corpus vniuersum gubernantis, interdum ab eo quod grauissimè torquet symptomate, causa morbi prætermittitur.

^c D. August.
ep. 45.

^d Fernel. de
methodo
medendi.

e. l. 3. §. 4. ff.
de S. C.
Syllani.

Seruus ^e est sine culpa qui cum domino & dominæ periclitantibus,

Qq q

¹ Lib. 1 moral. cap. 1.

² S. Ambr. lib. 1. de Abrah.
³ Iudic. 19.
⁴ l. 200. ff. de reg. iur.

utrique non valeret auxiliari, adfuit potius domino quam dominæ: Cum mens, inquit D. Gregorius ¹ inter maiora & minora pericula constringitur, si omnino nullus sine periculo aditus pateat, minora semper eligantur, sic qui muris clauditur ne fugiat, ibi se præcipitat, vbi breuior murus ingeritur. Loth offerebat filiarum pudorem ² quia minus erat secundum, quam aduersus naturam delinquere. Sic hospes Leuita ³ in Gabaa tradit impuris concubinam, non hominem quo volebant abuti. Quoties nihil sine captione inuestigari potestis, eligendum, inquit lex, ⁴ quod minimum habet iniquitatis.

⁵ l. 1. ff. de constit. princip.

Tota moralis, & politicæ Iustitiæ ratio sic procedit, vt eligatur velut bonum quod minus nocet: Naturalis est homini libertas, & ad illius vt ad vitæ conseruationem ingenti fertur appetitu, tamen iure gentium introductum est regimen, & vni vel pluribus legis imperantis locum tenentibus, omnes se regendos commiserunt, transmissio toto libertatis suæ iure, ⁵ quia hac subiectione grauius malum est anarchia, & tot pati tyrannos, quot essent iniqui potentiores Licet Monarchia hæreditaria multis sit exposita periculis, ex minoritate, imperitia, sæuitia successorum, tamen præfertur electiæ, hanc enim plura circumstant pericula ex ambientium coniurationibus. In ea sæpius vt sedentur discordiæ, res sorti committuntur, vt nullus videatur consilio excludi, aut alteri præferri. Sic in consiliis publicis vt vitentur inuidiæ mala, iudicia numerantur, non ponderantur.

⁶ 3. de legib.

⁷ l. 7. Cod. de legib. & constit. princip.

⁸ l. 17. ff. de minor.

⁹ l. 29. C. ad l. iul. de adult.

Propriè leges non fiunt à legislatoribus, inquit Plato, ⁶ sed ex occasione vt in ludo, quod minus nocet eligitur. Hinc summum ius summa iniustitia, & omne magnum exemplum habet aliquid ex iniquo, quod singulis vtilitate publica rependitur. Leges ⁷ & constitutiones futuris dant formam negotiis, non ad facta præterita reuocantur, quia nimis periculosum esset tanta simul conuellere: licet contrahentibus se mutuò decipere, ⁸ modo læsio non excedat dimidium iusti pretij, vt mercaturam Reipublicæ penitus necessariam alat lucri comparandi spes maior: meretricia vita conuiuentibus legum oculis permessa fuit, ⁹ ne grauiora mala contingerent stupri scilicet & adulterij. Equuleus receptus est, licet aliquos torqueat innocentes, ne multorum crimina maneat impunita. Amittit ciuitas ciuem vnum perpetrato homicidio, geminatur autem amissio cum reus homicida capite plectitur, id tamen necesse fuit vt metu pœnæ cæteri deterreantur ab alieno sanguine fundendo; quia suum ex tunc obligatum iudici censetur.

Infinitum est similia singulatim profequi, tum in priuatis, tum in publicis rebus, nam cum mala bonis permixta sint vt exposui-

mus, ° nobis bonum est quod minus habet iniqui. Ingentium malorum remedia nunquam suis vacant periculis, sapientis est profutura cum nociuis, cum circumstantiis personarum, rerum, temporum, locorum æqua lance ponderare, & id vt melius probare quod minus nocet. Deficiunt qui cum armatis inermes congregiuntur; cum malis tanquam cum probis, si res non vt fiunt sed vt fieri debent, & ex idæis Platonis, abstracta mente contempletur.

• Supra lib.
1. l. 10. §. 3.

Magnus est ille qui in diuitiis pauper est, ^p earum non corruptus contubernio, sed securior est qui caret diuitiis, qui proiicit hæc minus explicandæ virtutis quam nequitia instrumenta. Non semper habebit in promptu pauper quæ ad corporis cultum & sanitatis tutelam conferunt, sed externa non habendo, habebit facilius quæ pertinent ad animi libertatem & tranquillitatem. Si exercitus in obsidionibus diram famem pertulerunt, pro regno, quod magis mireris alieno, & ne in arbitrium victoris caderent, dubitabit aliquis ferre paupertatem, vt animum furoribus liberet? fauor principis maximum est in aduersis præsidium, sed emitur perpetua seruitute, ingentium vitiorum ministerio, nam illis blandiri & obsequi necesse est, aut opprimi. Igitur qui sibi vilis non est, eliget magis libertatem, securitatem, integritatem, quam splendidam hanc seruitutem, mauult faus esse quam alterius, & si calamitas ingruit, illam propriis viribus, scilicet virtute, quam alieno, graui, fortuito subsidio superare.

• Seneca
epist. 17.

Seruitutem exigit mundus, domesticam & animalem, sub iugum mittens homines in coniugio; Exigit publicam in officiis in quibus nobiles emunt ære grauissimo, quos assiduè patiuntur irrequietos corporis & animi labores, dant simul operas & pretium, ridicula si non miseranda conductione: In tanta inuidentium, vitæ, fortunæ, bonis insidiantium turba, velut in hostili solo, perit qui semper non seruat excubias, & quidquid agat semper torquetur sua vel alterius cupiditate. Hæc, inquit, lex est, à tot sæculis mundo posita; sic viuitur sic famæ, sic fortunæ, sic proceribus seruiendum est. At ego, habeant proceres suam gratiam, sit mihi mea libertas & integritas, quam pro fortuitis non impendo; si hac in vita seruiendum est, potentiori, optimo, maximo Deo, bonorum omnium largitori seruiam: erit mihi secunda temporalis vita sub eius prouida bonitate, quæ ne minimis quidem rebus deest, securior mentis integritas sub ter sancti legibus & imperio, cui seruire regnare est; Post conscientia diurnam imperturbatam hic pacem, externorum abdicationis pretio, secunda, læta continget mors ad diu speratam in æternitate consummatam fœlicitatem, præbens aditum.

Semel victa solent suis victoribus in posterum subiici.

§. 1.

In instinctus ille quo ducuntur animalia, ut è duobus malis minus sibi nocivum eligant, generale quoddam principium est, miræ in periculis innumeris occurrentibus explicandæ solertiæ. Si feras & aues esca delusas rete viuas ceperimus, sic servant speciem insidiantis sibi machinæ, & duræ servitutis quam passæ sunt, ut si postea casu manus nostras euaserint, licet gustu pruriente, licet fames urgeat, malunt esca proposita priuari quam in experta iam damna rursus incidere. In hoc brutis acutior est sensus quam hominibus; multos deceptis ambitio, & diu quæsitum affixit imperium, multos hæc escata fortunæ beneficia perdidere, & extremis miserere suppliciis; hunc aulae malignus splendor, illum amicæ blandiens virus, alium secreti non servata fides fefellit, & tamen in eadem quotidie recurrunt, ne suis quidem periculis edocti.

Eodem instinctu maius & expertum malum cauendi, fit ut animalia si ferè cum paribus decertent, & debilius à fortiore fuerit acriter castigatum, doloris huius perpetuam servat imaginem, & ne simile quid in posterum patiat, victorem suum formidat, illique mauult subiici, quam pugnam grauitè vexantem retentare. Elephantum⁹ pugnant inter se vehementer, & dentibus alter alterum ferit, qui autem victus fuerit, adeò animum amittit ut ne vocem quidem victoris toleret; qui eos venatur infedit aliquem mitem, sed fortem qui ferum persequitur, ferit, fatigat, viresque dissoluit; tum rector in defatigatum illum insilit, regitque falce, post breui tempore feramitescit atque obtemperat. Vidimus lupum adhuc lactantem enutritum domi, sæpius à canicula morsibus vexatum, in illam postea nihil audere, etiam cum ætas integras illi vires suas dedisset. Ea ratione catti & canes, licet matri suæ sint præstantiores viribus, illi tamen cedunt, non pietatis sensu, quo carent, sed quia paruulos illa castigauit, fecitque subiectionis habitum. Habemus equos, tauros, canes mira disciplina nobis obsequentissimos, postquam imperii nostri notionem, humanis vocibus mixta verbera, & verberum minæ dederunt. Sic agrestia quælibet animalia tempore fiunt domestica, ideo fera non dicuntur^r quamuis sint ex ferino genere, si sint mansueta ut leo.

⁹ Arist. hist. animal. lib. 9. c. 1.

^r l. 1. §. bestias ff. de postulando.

Respublicæ patiuntur quædam damna, unde perpetua remanet illis infirmitas, nec pristinae virtutis memoria satis animos accendit, ut vel

iterum belli fortunam experiantur, vel satis fortiter vt impositum iugum excutiant. Illis idem accidit quod magneti¹ qui vires suas amittit, si flagrantibus carbonibus igniatur, cum autem semel virtutem illam amiserit, iam cadauer frustra tentatur iterum viuificari. Sic Lacedemonii post infœlicem Luctrensem pugnam, & Thebani post cladem Chæronæam, velut fractis viribus hostibus suis cessere: Ex quo Porus² Indorum Rex ab Alexandro victus fuit, nunquam vsurpauit titulum regis, sed Satrapa volebat denominari. Cosroes³ Rex Persarum victus à Tiberio, duce Iustiniano, cogitur in regnum suum se recipere, vbi legem scribit ne Rex Persarum in posterum contra Romanos arma ferret, velut sempiternum fugæ suæ monumentum. Semel expertus aduersam in bello fortunam, timet illam in posterum, nec se libenter exponit periculis; hinc ad Cannas⁴ victis Romanis, octo millia seruorum empta militauerunt, cumque minoris captiui redimi possent, maluit se Respublica seruis in tanta tempestate committere, quam semel victis militibus, velut post cladem expertumque hostem dejectiori forent animo. Constitutionibus Siculis⁵ nullus campio si deuictus fuerit, iterum ad pugnam pro alio admittitur, nisi pro se, non cum ipse impetit alium, sed cum fuerit ab alio impetitus. Cum duello tunc lites maximè nobilium dirimerentur, timebant ne semel successu non fœlici remissus fractusque pro alio decertantis animus, innocentiae causam mutilata fortitudine deffenderet.

Sicut pars⁶ quæ diutius ex alterius consensu laborauit, eius quandoque contrahit affectum velut proprium, fitque ex sympathia, idiopathia: sicut prædiorum seruitutes;⁷ quæ continuum vsum habent, acquiruntur præscriptione vt in æquæ ductu quotidiano, sic diuturnam dominationem multi supponunt esse legitimam, velut tacito semel subacti populi consensu. Hoc sublato principio controuersiam patientur imperantium omnium iura, nam si regnorum natales curiosus inquiras, videbis hæc incœpisse à tyrannide, ab inundatione populorum, ab vsurpatione bellica, iusto tamen Dei Iudicio, qui reges & populos contumaces regit in virga ferrea, tanquam vas figuli confringit, dominatur enim excelsus⁸ super regnum hominum, & vnicuique vt voluerit dat illud.

Hinc non modo iure gentium, sed etiam iure naturali videtur introducta seruitus; Nam si contra naturam est, hominem natalibus liberum alieno dominio subiici; naturali tamen iuri consentaneum videtur, cum qui temerè contra potentiolem mouit arma, nec ad pacis condiciones se conuertit, captiuum victori seruire vel tributa pendere, hinc serui à seruando dicti, quod eos non occidere sed seruare soleant Imperatores. Hanc autem seruitutem & tributorum

Qqq iij

¹ Porta. l. 7. c. 51.² Philost. l. 2. de vita Apol. ³ Baron. an. 579.⁴ Macrobr. Saturn. lib. 1. c. 11.⁵ Cod. leg. antiq. in Const. Sicul. lib. 2. tit. 37.⁶ Fernel. de morb. caus. lib. 1. c. 4. ⁷ l. 10. l. final. ff. de Seruit.⁸ Daniel. 4.⁹ §. 3. Instit. de iure person.

penſitationem iure gentium comprobataſ putandum eſt , vt huius infœlicis turpiſque conditionis metu , homines etiam laceſſiti bellorum aleam , incertumque martem ſubirent , & concideret ſi non primus , ſaltem ſecundus ad certamen impetus. Ita lex ciuiliſ caſtigat immanem iudicio contendendi cupiditatem , ^b penis temerè ligantibus impoſitis. Igitur ex peccato , ſcilicet ex actione contra rectam rationem procedit ſeruitus , hoc enim nomen primum à iuſto Noë uſurpatum , cum peccatum filij vindicauit , & Daniel ^c confitens domino peccata ſua & populi ſui, ea dicit cauſam fuiſſe ſuæ captiuitatis. Inde creſcentibus peccatis , creuit populorum ſeruitus , & imperiorum aſperitas.

Cum ex peccato ſeruitus ducat originem , ipſum peccatum eſt omnium duriffima ſeruitus , & eminenter continet effectus ſui malignitatem. Qui facit peccatum , inquit Chriſtus dominus , ^d ſeruus eſt peccati. Nec enim in eo liberæ manent cogitationes , turbatur mentis oculus ne veritatem percipiat, vt carbo ſemel accenſus facilè concipit ignem , ita cor concupiſcentiam , cuius flagrauerit ardore. Seruus eſt peccator , & ſæuitiam domini non valet nec mutare nec fugere , cum ſe ſecum vbique trahat , & tormentum ſuum mala conſcientia. Sicut , inquit D. Auguſtinus , ^e qui ſe occidit vtique viuendo ſe occidit, ſed occiſus non uiuit , nec ſe poteſt reſuſcitare cum ociderit ; ita cum libero peccatur arbitrio , victore peccato, amiſſum eſt liberum arbitrium , à quo enim quis deuictus eſt , ^f huic & ſeruus addictus eſt. Seruus non quidem amiſſa libertate naturali , ſed morali.

Multæ tribulationes peccatoris , patitur enim iuſto Dei iudicio , internas externasque ſæuiſſimæ ſeruitutis pœnas ; vermem conſcientiæ qui non moritur, æſtus irrequietos nunquam ſatiatæ cupiditatis , cui tum mediocritas , tum exceſſus ſupplicium eſt ; priuationes rerum quibus adhæret videntur illi ſæuæ membrorum extirpationes ; Patitur & quidem inuitus fruſtra reluctans , morbos , bella , peſtem , incendia , naufragia , ſæuientem inimicum : Felix qui cum Propheta , ^g dicit Deo , caſtigati me & eruditus ſum , quaſi iuuenculus indomitus ; miſeri beſtiis ferocioreſ ; qui nec beneficiis Dei mitigantur , cum boſ agnoſcat ^h præſepe domini ſui, & etiam leones oſtendant gratitudinis ſenſum. Furor eſt feritatem omnem excedens , non aduertere , non timere , non ſequi caſtigantem. Luget extremum hoc populi ſui malum Ieremias : ⁱ percuſiſti eos & non doluerunt , attriuiſti eos & renuerunt accipere diſciplinam , indurauerunt facies ſuas ſupra , petram & noluerunt reuerti. Nec ſe Deo , beneficiis & pœnis æquali miſericordia prouocanti dedere.

^b Inſt. lib. 4. tit. 16.

^c Daniel. c. 9.

^d Ioa. 1. 34. D. Auguſt. l. 9. de Ciuit. c. 15.

^e In Enchirid. ad Laurent. c. 30.

^f 2. Petr. 2.

^g Ierem. 31.

^h Iſay. 1.

ⁱ Ierem. 5.

PLVRIMA VIM SINGVLAREM PASSA
restituuntur in integrum.

Lex 20.

Vm victa victoribus suis in posterum subiiciuntur, id censendum semper non est, tanquam aliquod per alterationes interitus præludium, & à superiori gradu in infimum lapsus, sed est interdum ordinis congrua restitutio, qualis est cum ignis aut aër, visceribus terræ conclusus, sursum ad regionem suam euolat. Vt partium in vniuerso, sic indiuiduorum in qualibet specie ordo positus est, ex formæ, temperamenti, principiorum, superioris influxus præstantia. Hanc inquirunt Astrologi, ^k obrinet super alium is, in cuius genesi luminaria, superiores planetæ, cum signis eleuantur, & fœliciozem habent positionem; si habeat in ascendente medium cœli mundi, denique si sit oriundus ex illustri familia cui potentior genius incubet; hinc enim videntur nasci fœliciores, vt ex mari maiores pisces quam ex fluminibus, ratione maioris spiritus insiti. Quod si casu & per accidens occasione transitus infausti, contingat vt præstantior minori subiiciatur, vim hanc diurnam melior natura non patiens, iugum excutit, sortem immutat, latentis substantiæ vi emergit è seruitute, vt ex aquis aëreum & oleosum, suoque se restituit ordini. Tandem præualet accidenti substantia, & hanc habemus naturæ gratiam, vt cum ex principiorum contrarietate, corpora, fortunæque concutiantur, morbo tamen sanabili laboramus, tot in subsidium paratis remediis, pluribusque causis in restitutionem nostram conspiciantibus.

^k Almanfor.
propof. 72.

^l Vide supra
1. 17. §. 1.

Forma lasas suas restituit qualitates.

§. I.

MVndus hic ex nihilo creatus ab omnipotente Deo, præfert in omnibus aliquod vtriusque sui principij vestigium nihili & entitatis, priuationis & existentia, tum mixta tum successiua, tam oppositi status partitione. Tempus quo res mensurantur collectio quædam est, præteriti iam non existentis, cum præsentis momento, quod iam desit cum esse pronuntiatur, & in hoc esse non diuisibili partem anteriorem obtinere videtur præcedentis desitio, posteriorem subsequens & illam perimentis inchoatio. Si quis contempletur naturam, vultus vt Prothea mutantem, videbit res fieri potius quam esse; nascendo depereunt, nisi vis interna vel externa vindicet illas ab interitu, & illarum maximi conatus nihil ferè sunt aliud quam imperfectæ restitutiones. Aër friget & incalescit, condensatur & rarefit, ventis hinc inde pulsatur; & his intermittentibus conantem se suæ restituere qualitati, superueniens altera vis occupat. Mare mox de tranquillo turbidum momento vertitur, & dum silentibus ventis fluctus suos explanat, vt cœli faciem expriment conuolunt illos surgentes vel ab imo, vel ex alto ruentes procellæ. Fluuiorum aquæ dum grauitatis & fluiditatis suæ motu dilabuntur, vnitatem quam affectant, amitterent, nisi fugientis vndæ celeritatem, æquaret sequentis velocitas, itaut continuum fiat, ex nunquam interrupta loco cedentium restitutione. Animalium substantiam assidue consumit is quo viuunt innatus calor, reparat autem illam, alimentum quies & somnus. Aqua quantumuis ignem passa hoste remoto redit ad naturale suum frigus; similiter quæ fuerunt nimium densata vel rarefacta, remotis obicibus, statui sibi connaturali restituuntur.

Hæc efficit in singulis substantialis forma, quæ cum sit, vt diximus proles quædam incorruptibilis cœli, ipsa non sentiens alterationem, materiae partes illam passas, propriis iterum vestit qualitatibus. Vidimus, inquit Plinius, vlcera montium repleri, renascuntur enim suis temporibus in mineris lapides & metalla, vnde maritus^m non censetur fundum dotalem deteriozem reddere, si ex illo lapides extraxerit; Mirum in plumbi metallisⁿ quod derelicta fertilius reuiuiscunt; hoc videtur facere relaxatis spiramentis ad satietatem infusus aër, qui terram velut obstructione liberatam foelicius imprægnat.

Viger

^m l. Fin. ff. de fundo dota-
li.
ⁿ Plin. lib.
35. c. 17.

Viget vt diximus , in illa spiritus quo fiunt concreciones omnes & qui diffusos auidius in vacuam matricem vapores , illic iam existenti parti assimilans , consolidat. Vim hanc toties exhaustos thesauros suis temporibus reparantem , antiqui coluerunt velut numen sub nomine magnæ matris quæ semper nostris necessitatibus & delitiis æqua pietati fœcunditate parturit,

Videtur eminenter continere vim vegetatiuam , quam ab ea mutantur plantæ , vt in illis æstu vel frigore caulis consumptus , iterum de radice pullulet , ad idæam speciei , cum omni foliorum & florum ornatu. Arbores similiter præcisos ramos fœtu multiplici reproductunt , quibusdam cortex senecta rugosior rumpitur ° sponte sua vt viti , quibusdem etiam cadit vt malo , sic reparantur in iuuentutem. Prostratæ vi tempestatu quercus restituuntur plerumque , & quadam terræ cicatrice reuiuiscunt. Est in exemplis , ^p & sine tempestate vllaue causa alia quam prodigij , cecidisse multas arbores , ac sua sponte resurrexerunt , à quo tempore maiestas populi Romani resurrexit quæ antè prostrata cladibus fuerat. Platanus & salix securi luctatæ procumbentibus ramis noctu surrexerunt , & plagam cortex iterum obduxit ; seruandas arbores & faustas augures responderunt. Hac in restitutione sæpius ars naturam adiuuat , nam arbor nascens ^q læsa & deterior effecta fructu etiam amaro , vt pote humores debilis permiscens , nec valens decoquere , in naturam pristinam restituitur , si ætate iam confecta recidatur & aprimè colatur.

Vt in plantis fit noua pullulatio de stipite , quia sibi maximè similia sunt plantarum organa ; sic animalia quorum partes sunt inter se maximè similes , redeunt ad iuuentutem secundum aliquid , & eorum partes descissæ renascuntur , sicut in cancris , ostreis , serpentibus , lacertis , vermibus & similibus , præcipuè renascuntur illæ partes quæ multum distant à vitæ principio , sicut caudæ in quibusdam ; Nam partes principes aliarum restitutiæ , vt cor , non renouantur. In animalibus autem quæ membra habent inter se multum dissimilia vnum non formatur ex altero. Senectam quotannis exuunt aues mutando pennas , quadrupedes pilos , serpentes cutem , homini renascuntur , pili , cutis , vngues laboribus attriti. Excisi capilli Samsonis iterum creuerunt , & cum illis , restituta fuit ei prior fortitudo.

Restitutionem naturæ tum vniuersalem cum stellæ fixæ & planetæ pluribus decursis sæculis simul ad propria loca redierint , quæ nascente mundo tenerant ; seu particularem in plantarum & animalium renouatione , æmulata est lex Mosaica. Præcipit enim ^r seruum hebræum anno septimo liberum fieri ; Sanctificat annum quinquagesimum ^v remissionis & iubilæi in quo reuertitur homo ad possessionem suam , & vnusquisque ad familiam pristinam. Id Iudæi tra-

° Plin. lib. 16. cap. 31. & 32.

^p Theophr. hist. plantar. lib. 4. c. 19.

^q Id. libro de causis plantar. lib. 2. c. 20. ^r Albert. Magn. tract. 2. de iuuentute & senect.

^s Iudic. 17.

^t Exod. 21.

^v Leuit. 25.

R r r

hunc in argumentum speratæ suæ restitutionis sub venturo quem in vanum expectant, Messia.

Lex civilis similiter naturalem vnde procedit sequuta est, cum ciues ab hostibus redeunt voluit in pristinum statum postliminio restitui, & fictione iuris tales haberi, ac si semper fuissent in ciuitate; vt agri ab hostibus recuperati ad suos redeant dominos. Nam quod ita sanatum^y est vt in pristinum statum restituatur, perinde habendum, quasi nunquam morbosum fuisset. Omnes ex diuersis causis conditiones, in integrum restitutiones; omnia Principum, legum, Iustitiæ munia hoc intendunt, vt ius suum vnicuique tribuendo, læsos eo in statu constituent, ac si non fuissent iniuriam passi. Princeps se habens vt civilis corporis anima, per ministros quasi per totidem sensus explorat mala quæ sensim illabuntur, & nouis legibus velut adhibitis remediis civile commercium ad originis suæ, legisque naturalis integritatem reuocat.

Idem intendit moralis & Religio homines in spirituales defectus lapsos, in meliorem statum restituere. Materia deformitatem quidem habet naturalem, formositatem verò peregrinam, inquit Plotinus, sed anima turpitudinem habet aduentitiam, pulchritudinem verò natiuam, eius itaque virtus & pulchritudo, est ipsa sua puritas animo restituta. Hanc restitutionem animæ rationali possibilem esse solius naturæ viribus censuerunt philosophi: sed tot rationis & affectuum aberrationes, quandiu sola viguit philosophia Idololatriæ tempore, satis probant humanæ mentis infirmitatem & impotentiam, vt se malis prementibus eripiens valeat ad meliora resurgere. Si quid anima ex seipsa parturit, inquit Philo^z plerumque abortiuum & immaturum gignitur, è diuerso integrum absolutumque quidquid in eam diuinitus impluit, aperit Deus, clauditque vuluas animæ, ideo dicebant Patriarchæ, hi sunt filij quos dedit mihi Deus. Expressior est in hoc Christiana Religio, quæ docet hominem ad diuina, naturæ superiora, natum, vt ad illa pertingat ab iisdem debere sustolli, si ceciderit restitui: ad Deum sine Deo non venire, vt supra demonstratum est. Vnde omnia fidei mysteria referuntur ad humanæ naturæ restitutionem post lapsum, vt sit Deus omnia in omnibus, mentis nostræ mens, vt spiritus eius^b adiuuet infirmitatem nostram. In nobis habitans gratia, est diuinæ naturæ participatio; sapientia^c qua formaliter sapientes sumus, est quædam participatio diuinæ sapientiæ quæ Deus est: hic ergo diuinus spiritus in nobis inhabitans supplet defectus animæ, illamquæ perfectius suæ integritati, quam forma corpus propriis suis qualitatibus restituit.

L. 16. ff. de capt. & postlim. reuerf.

L. 16. ff. de edil. edicto.

lib. de migrat. Abrah

Supra lib 1. l. 8. §. 2.

Rom. 8.

D. Thom. 22. q. 23. a. 2. ad 1.

Quod tibi fieri non vis alteri ne feceris.

§. 2.

L Ex ista sapientum & populorum communi voce, citatur velut cæterarum fons, Iuris naturalis compendiosa quidem sed essentialis institutio, quæ tantum valet in præceptis moralibus, quantum in diuinis charitas virtutes omnes complectens; vnde præsupponenda videbatur hoc in opere, & præcedentibus titulis præfigi velut principium, illam tamen hic consultò seruauius vt frænum quo passiones continentur, & ab his læsa solent in integrum restitui.

Præfati sumus à Deo prima veritate insitam esse mentibus humanis ideam recti, qua iustum ab iniusto quilibet sine præceptore, sine lege scripta, sine magistratu, sola sua synderesi discernit; hac luce Deus illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, & qui dedit Angelis rerum omnium species, animantibus instinctus quibus in suos fines fœliciter diriguntur, has impressit homini certas & vniuersales agendorum regulas. Lux ista semper quidem adest mentibus, sed ab his terrena fœce maculatis semper non auditur admonens & increpans; sæpius enim insurgunt primi motus, qui perspicuitatem iudicio, libertatem & electionem voluntati præripiunt, & hi violenti flatus nos turbine nunquam exagitant sereno cœlo.

Commodis & profectibus suis solum intenta cupiditas aliena diripit, nullo calamitatis alienæ sensu, iustumque reputat quidquid ambit & potest; quosdam inconsultos rapit primus ille pulchritudinis splendor, & per calcatas honestatis publicæ, thori coniugalis, sacre professionis leges cæcus amor tendit ad illicita: ad primos iniuriarum ictus ira furit, & quidquid crudele, violentum ardor vindictæ suggesterit, addicta mens iustum æstimat; non vacat passio quin mille coloribus & argumentis ius suum validè tueatur, impetu quidem, sed natura duce sic ad ea quæ sibi proponit fœlici, vt hinc Rhetores sibi fecerint artem. Vnicum in his acutis animi morbis remedium est mora, & attenta mentis in se conuersio, quæ naturæ legem in se scriptam consulat, quæ ius alienum propria sua lance ponderet, propria metiatur mensura. Iniquissimum mihi videretur bona mea, labore meo parta, à potentiore diripi, famam lædi, ob leuem linguæ volubilis culpam, ob inconsideratum in officiis & vrbantate defectum inclementi, nihil parcente sæuitia macerari; at iustitia communis est virtus, & si talibus læditur in me, lædetur & in alio; sic discussa quam amor proprius suffundebat caligine apparet actionis iniquitas,

Rrr ij

sensu non amplius torpescente, alienum ex iniuria dolorem in me deprehendo, & quod exigebam ab alio applicatum mihi & ex vicino consideratum, habetur ut iniustum, si tale sit; malum est, at malum nemo volens sequitur; sic passio ratione destituta iusto synderis iudicio concidit.

Iam ex præcepto Dei homo proximum considerat & amare discit sicut seipsum, nam in pari causa, in pari ad Deum & legem eius respectu par debet esse iudicium, si reputas iniquum te à potentiore spoliari, nec ipse debes occupare bona debilioris. Momento mare, momento fœlicitas humana vertitur. Væ qui prædaris inquit Propheta, numquid & ipse prædaberis, & quæ tibi supererit ratio conquerendi? quis condolebit, quis succurret si iusta talionis pœna damnum ab alio patiaris, quod aliis tu pariter intulisti. Si Platoni creditur ut diximus, hæc inter homines prima fuit institutio iustitiæ, quod cum possint iniurias ut inferre sic pati, melius iudicant ab illis abstinere, quia non esset iniustum pati, quod ab ipsis cæteri passi fuissent, & hæc apud Romanos lex inualuit, quod quisque iuris in alterum statuerit, ut ipse eodem iure utatur; quis pater non exigit obedientiam à filiis, Dominus à subditis & seruis. Igitur monet Apostolus, reddite cui honorem honorem, cui timorem timorem, vis amari ama, vis non lædi, ne lædas, eadem quippe mensura qua mensi fueritis remetietur vobis.

Abiectus est hic iustitiæ sensus ex metu nascens, similis canibus qui ad præsentiam fortioris non rixantur, non mordent, ne vicissim mordeantur; Indignum est hominem cui propria est ratio à passione dirigi, sanitatem debere morbo, habitu & affectu iniquum esse, ex occasione & per interualla iustum.

In intimo pectore, seruet quæ fuerunt olim in arca, inquit Origenes, tabulas legis, virgam, & manna, iustum, disciplinam, consolationem legis, intret sanctuarium suum velut Summus Pontifex; mundum non veste, sed mente ferens, & ex propitiatorio, inter duo Cherubim, legem scilicet naturalem & Ecclesiasticam diuina discat oracula.

Si aqua procul ab igne sibi relicta nociuum sibi deponit calorem, & sensim natium frigus recipit, si cæteræ naturales formæ sponte sua ad sibi proprias qualitates postliminio quodam redeunt, quid mirum si mens hominis in se reflexa, Deo nunquam non præsentante, prouocante, iuuante, nociuas tum sibi, tum proximis exuere potest passiones? si tunc scriptam in se naturæ legem intelligit & seruat, tandem si procul à terrenis cœlestium dignata commercio, diuinæ quodammodo fit particeps naturæ.

*Ad alterati restitutionem est necessaria contrarij vexantis omni-
moda cessatio.*

§. 3.

Quandiu res infirma vim potentioris ipsam impugnantis patitur, debilitatis sensim propriis qualitatibus induit alienas, & in dies accrescente defectu properat ad interitum. Quo diutius aqua lebetæ conclusa suppositum patitur ignem, magis ac magis incalescit, feruet, evanescit in auras, ab hostili elemento confugiens ad sympathicum, & mallens tandem non esse, quam semper torqueri. Tunc igitur cum assiduus calor illam exagitat, forma nativam sibi frigiditatem non restituit cum amittit, non se subleuat. cum deicitur, nec simul esse possunt illi duo motus ad contrarios terminos directi; duæ qualitates oppositæ, quarum quælibet existit per alterius privationem. Remouendus est igitur ignis, & aquæ ab eius vexatione liberæ concedendum est tempus quo paulatim tepescens in naturale suum frigus restituatur: Nam si vel parum adhuc incalescenti, rursus ignem admoueas, efferuescet citissimè, cedetque hosti, cuius nondum ditionem excesserat.

Inde patet ad alterati perfectam restitutionem non sufficere quod vis hostilis intermittat; nam aquam tepescentem non dicimus frigidam licet non ferueat. Tremor est à facultate partim humore oppressa, partim illam superante, est tamen morbus: febrem quidem intermittentem periculo vacare pronuntiauit Hypocrates, ^d quia non procedit ab inflammatione & humorum putridine maligna; spem dedit de futuro, at quandiu tali malo detinetur æger, vires concidunt, nec nisi febre penitus cessante conualescit; nam & tertiana in continuam, cum eadem sit materia, quartana in mortalem hydropem sæpè conuertitur. Ita lex ^e decernit, qui tertiana aut quartana febre aut podagra vexantur, quique comitalem morbum habent, ne quidem his diebus quibus morbis vacant, rectè sani dicuntur: habet aliquod sanitatis intervallum, inhaerentem autem morbi tempore suo redituri causam, illique, velut imposita seruitute manent obligati, etiam oppignorati; Nam ^f quæ relinquuntur in morbis recidivas facere solent; ex scintilla relicta suscitatur incendium, ex vlcere sinu iterum grassatur putredo, ex vermium semine, iterum vermes ebulliunt.

Ideò natura molitur omnimodam nociuorum expulsionem, & vix in illa se temperans, etiam vtilia cum vitiosis, spiritus, probumque

R r r iij

^d Lib. 4.
Aphor. 43.

^e L. 53. ff.
de ædil. ed.

^f Hypoc.
lib. 2. Aph.
12.

^a Can. sunt
plura de
pœnit. dist. 5

^b Can. Ec-
clesiam de
consecr.
dist. 1.

^c Eccles. 34.
in fine

^d Bacon. in
historia
ventorum.

^e Galen. lib.
1. de dieb.
criticis.
= l. 23. ff.
quemad.
vñsuf. amitt.

fanguinem cum peccantibus humoribus extrudit. Sic falsa est pœnitentia ^b quæ non est omnium peccatorum : vera diffunditur in omne tempus , dolet de præteritis , in præsentis Deo consecrans cor, excludit ab eo reos omnes affectus , sicut in loco ubi ædificatur Ecclesia ^h proiiciuntur paganorum ibi sepulcorum reliquiæ ; spondet in futurum exactam pro seruandis Dei mandatis fidelitatem quam præstare solet vera mentis compunctio. Quid enim si post absolutionem iterum faciant , quæ fecisse se plangunt , & scelus scelere obruant ? talis pœnitentia peccatorum est meditatio , & semper censetur peccans , habens tacitum affectum , cum habitu peccandi , cuius actiones ad diem intermittentes per menses & annos solito liberoque decurrunt itinere. Vnus ædificans & vnus destruens , quid prodest illis inquit sapiens , ⁱ nisi labor ? qui baptisatur à mortuo , & iterum tangit eum , quid proficit lauatio illius ? fiunt nouissima illius peiora prioribus , cum tot iteratos lapsus hypocrisis cumulauerit ? quæ conuentio lucis ad tenebras ? gratiæ cum peccato ? Christi ad Belial ? Deus vult ex toto corde diligi , immensus totum petit non partem , vacuo illi loco opus est : sanctus sanctorum alienissimus à terrena fæce , non patitur affectus , præteriti & futuri reatus desiderio coïnquinatos , sed quærit in azymis sinceritatis & veritatis sacrificium in quo nihil sit veteris fermenti.

Igitur ad restitutionem alterari non est tantum necessaria contrarietatis intermisso , sed totalis cessatio , quæ contingit variis de causis , vel exhausta impugnantium vi ; vel aduocato potentioris auxilio ; vel cum patientis vires accrescunt per similibus societatem. Cometæ deficiunt sub Ecliptica , quia calore solis augetur conflagratio , & deficit materia , sicut cum ignis appositam sibi consumpsit. Sedantur venti ^k aut cum vapores coacti in nubes ab aliis ventis in alto spirantibus transuehantur in alias regiones , vt pax sit ab ipsis in regionibus quæ præteruolant ; Aut denique cum venti à fomitibus suis spirantes longo itinere , nec succedente noua materia languescunt , impetu suo destituuntur , & quasi expirant ; In mari cum pertinacia sunt vehementiores propter copiam vaporum : serpentum venena à cubili suo repentium nocent , innoxii dentes sunt , cum illos frequens morsus exhaust. Ad veram morborum solutionem ^l excretio copiosa , vel insignis abcessus desideratur ; Nam qui morbi citra hæc finiuntur , in iis recidiua timenda est. Si ager inundatus sit , amittitur proprietas & vsusfructus , eo autem exsiccato redit vtrumque. Sæpè pacem conciliat necessitas , consumptis vtrinque decertantium viribus ; & à præda sua persequenda desistere coguntur pyratarum naues , omni puluere pyrrico crebris missis fulminibus absumpto. Huc referri potest impugnatis hostis contingens calamitas , morbus,

tandem mores, quæ diu meditata belli consilia, & conceptas victoriæ spes momento vertit in contrarium, sic Holopherne^a à Iudith^a Iudith, 12; capite cæso statim concidit exercitus, & in fugam versus est; sic Dionysius^o Heracleæ tyrannus audita morte Alexandri quem timebat, præ gaudio repentina consternatione affectus est, postea latriæ statuam consecrauit; Tales sunt quibus consumptis bonis parisioniam prodigalitas indixit; senectus aut morbus continentiam; quieti non tam sua fortitudine, quam hostis impotentia.

Secundò cessat vt dictum est^p impressus à contrario defectus & restitutioni locus est, cum res oppressa nouas vires assumit ex similitudine vnione. Ita magnes^q cuius virtus euanuit, pristinam vim recuperat ex contactu alterius viuidi, & si sepeliatur in ferrea scrobe per multos dies, quo vsque ex ferri consortio vel halitu, suo fungatur munere. Qui fuit apparitor^r non potest fieri presbyter nisi ab infantia fuerit educatus inter monachos, tunc enim creditur à sæuo ministerio facile transiturus ad bonos mores, quos suos educatio fecerat, & restituit pia sacerdotum conuersatio. Sic planeta post virium suarum deiectiones, si iungatur stellæ fixæ naturam suam sapienti, non modo conualescit, sed mirum in modum exaltatur: Aegros in solo peregrino, ad natale remittunt nos medici recuperandæ sanitatis gratia.

Tandem potentioris aduocatum auxilium vim hostilem reprimat, & oppressos liberat, vt cum Saturnum ligat Iupiter; cum frigida calidis, calida frigidis, humida siccis, curantur & per contraria medici læso temperamento subueniunt. Homicidæ confugiebant ad ciuitates Leuitarum, prophani ad sanctos, nam inquit Philo,^r vir bonus est malorum redemptor; Tegit multorum iniquitates, vnus aut alterius iustitia: Moyses stat contra Deum vindicem in contractio-
ne; ab incendio Sodomorum saluatur Segor propter Loth ibi habitantem. Validus patriæ murus est vir iustus. Si speratur genius custos & munimen ciuitatis, ciues Carthaginis benè viuant, inquit D. Augustinus,^v & ipsi erunt genius Carthaginis id autem auxilium à nociuis liberans, maximè procedit à causâ vniuersali.

^o Photius
biblioth. c.
234.

^p Supra. l.
17. § 2. & 3.
^q Porta. de
magnete
cap. 49.

^r l. 52. Cod.
de epis. &
cler.

^s Supra. l. 17.
§. 4.

^t lib. de Sa-
crif. Abel &
Cain.

^v Serm. 6.
de verbis
Domini
cap. 6.

Vera liberatio & restitutio procedit à causa vniuersali.

§. 4.

Agentia secunda vim passa, siue propriis, sine mutuatis viribus nunquam impunè se restituunt; diu sensere graues sibi contrariorum qualitates, & post certamen etiam in victoribus remanet non facilè reparabilis vastitas. Post tempestatem silentibus ventis statim fluctus suos ad æqualitatem mare non componit; qui ex longa & graui valetudine expliciti sunt, motiunculis leuibisque interim offensis perstringuntur, illis non planè sanum est, nec sanitati satis assuetum corpus; Nam remedia cum sint naturæ contraria, carpunt illam dum iuuant, & interdum occulta partis principis læsione, detinent ad alias infirmitates. Venti claustris suis conclusi, dum aquarum superficiem non vexant in abyssis tumultus agunt, vt indè paulò post crudelius erumpant. Sic causa particularis non tam mali restitutiones quam inducias concedit.

Vniuersalis autem causa cum emineat, cum agendo nihil reparatur, læsas sublunarium qualitates, sincero & integro magis beneficio reparat. Tolle quantumcumque volueris de terra secreta, lota depurata, subtiliata, si dimiseris aliquandiu sub dio, mox cœlestibus viribus fœcundata & prægnans, ex seipsa producet planitas, vermiculos, lapillos, lucidas metallorum scintillas. Intra paucos dies, calor putridus fit naturalis, vt patet in stercoratione: Post diluuiam aquæ & ignis quæ totam deuastant terram cum suis habitatoribus, dicunt philosophi^x quod restituuntur species virtute stellarum, quæ illas formant ex congruo terræ & elementorum temperamento, velut in matrice. Viginem sol ad temperiem fœcunditati propriam adducit, sic olim Ægyptus^y à Nilo & paludibus inundata, sicciore effecta est, habitationi & ferendis fructibus aptior, formam viuientium à cœlo ductam eo potissimum probant argumento, quod alimenta tam facile, tam æqualiter conuertat in substantiam alicui, sicque consumptas laboribus vires reparèt. Quamuis ex multorum opinione semen ex parentis partibus omnibus excidat, & inde procedant morbi quidam hæreditarij, cœlorum tamen præsidium influxu fit, vt cæcus cæcum, surdus surdum, mutilatus mutilatum non pariat, nec podagricus, podagricum, si fauens sit cœlorum constitutio in filiorum genesi: Impressas ab infortunis qualitates emendant in filiis planetæ, cœlum quod induxit reuocat, vt aliquis impositam à se ædibus

^y Albert. Magn. tr. 2. de propriet. element. cap. 13.
^x Arist. 1. meteor. cap. 14.

bus suis seruitutem, ² potest cum libuerit remittere.

² l. 2. ff. de
seruit. præl.
Vrbano.

Hominem agnoscit natura sibi dominantem, primæque causæ per rationem vicarium, hinc in plurimos defectus lapsa gaudet in pristinum statum restitui nostris artibus. Medicus Dei minister ægros reuocat ad sanitatem, microcosmi tutelaris Angelus, hostiles quibus constamus qualitates temperatas efficit, & hic iucundam bonorum omnium cum prospera valetudine concedit possessionem. Agricultura cœli vices agens sitientem agrum humectat irroratione ductisque riuis aquarum, humidum exsiccat, & à diluuiò vindictarum aratro proscindit; aquas in præceps lapsas per fistulas aut canales marginibus præmunitos reuocat in originis altitudinem; arbores vitio vel vetustate laborantes recreat proba nutritione & partis vel excedentis vel deficientis recisione: sic ars quælibet opus suum casu vel tempore vitiatum reparat, at omnium vitæ seruientium præstantior est iustitia quæ spoliatos ante omnia restituit, quæ vim priuatam publicamque, velut ignem cuncta consumere nitentem, non tantum continet, sed quæ iam inuaserat, consumpserat cogit restituere, vt seruetur ciuilibus æqualitas, dum unicuique ius suum redditur. Sed à tot ministris, seruatur, reuocatur publicæ salutis gloria, potissimum debetur Rectori, qui cunctorum officia in optimum regiminis finem dirigens, implet in hoc diuinæ prouidentia sibi commissum munus.

Ambit princeps vniuersalis causæ titulum, vult esse in suo regno, velut ea quæ vniuersis præsidere dicitur anima mundi, velut cœlum, cuius luce, motu, viribus in ordine suo stant inferiora, & cuius vim impassibilem habere videtur dignitas quæ non moritur. Hinc inter regalia præcipuum ius est concedendi restitutiones in integrum ^a deceptis, aut extra ordinem læsis, reis gratias, abolitiones criminum, natalium restitutionem libertinis, & his ^b qui seruitutem sub tyranno passi sunt; vt vrbs iniuriam passa, in antiquum suum splendorem redeat; sic Vespasianus ^c cum vrbs deformis esset veteribus incendiis ac ruinis, vacuas areas occupare & ædificare, si possessor cessaret, unicuique permisit. Curæ Regalis est ^d prouidere vt loca sacra spurcicia scædata, in antiquum statum reformentur; diruta reparentur exemplo Ioas. ^e Rex Religionis est nutritius, iniuriam passæ vindex & restitutor, vnde qui sub illo magistratus administrant dicuntur iustitiæ sacerdotes. ^f

^a Tot. tit. ff.
de in inte-
grum resti-
tutio.

^b l. vnic.
Cod. Theo.
dos. de inge-
nuit qui tē-
pore tyran-
ni seruiorūt.

^c Sueton. in
Vespas. c. 8.

^d Cap. Car.
Magna. lib.

4. c. 53.

^e 4. Reg. 12.

^f l. 1. §. 1. ff.
de Inst. &
iure.

Si quæ cœlo, si formis substantialibus, si principibus & magistratibus contingit cæteros liberandi potestas, hanc habent velut vicariam à Deo rerum omnium vt primo principio, sic conseruatore & restitutore. Ius hoc diuinum esse confessi sunt etiam falsorum numinum cultores, cum necesse statuerunt ^g vincitum quemlibet solui qui flaminis Dialis ædes introisset; cum templa fecerunt, misero-

^g Gellius lib.
10. cap. 15.

§§

rum asyla, cum lustrationes instituerunt, quibus res tum priuatas tum publicas credebant effici à criminum reatu liberas; ad aras & ad ciuitates Leuitarum-lex Mosàica refugium concedens vmbra fuit summæ potentia à Christo concessæ sacerdotibus ligandi atque soluendi, de qua alibi disseruimus.

Si ministris hæc competit potestas multò magis immediatè Deo, ad quem supplicatione & contemplatione anima perueniens, ^h vitam primam obnoxiam passionibus, transmutat in vitam passionibus expertem, subiens actionem vitamque Dei: hinc in sacrificiis vtuntur igne qui conuertit in se materiam, & de terrena facit cœlestem, non amplius in ima reductam; hinc pro rebus omnibus, tum pace, tum bello, fiunt vota & expiationes, Sara ⁱ filia Raguelis cui dæmon occiderat septem viros, petens à Deo liberari dicit, non delectaris Domine in perditionibus nostris, quia post tempestatem tranquillum facis, & post lachrymas exultationem. Eliphaz Themanites dicit Iob, ^k si reuersus fueris ad omnipotentem, ædificaberis, dabit pro silice torrentes aureos, delitiis afflues & eleuabis ad eum faciem tuam. Lex Mosàica sperans à Deo liberationem à seruitute cæterisque malis externis, figura fuit legis Euangelicæ quæ tota est in collatione gratiarum, in redemptione miseriarum maximè spiritualium. Vtrumque Christus contulit, cæcos, claudos, surdos sanitati, mortuos vitæ restituit, & simul tribuit remissionem peccatorum: momentò peccatores ad pœnitentiam conuertit, Paulum de persecutore, Mathæum de publicano fecit Apostolos. Viget adhuc nunc in Ecclesia hoc miraculum gratiæ iustificantis quo Deus mouet animam ^l de statu peccati ad statum iustitiæ, cum tamen iustificare impium sit aliquid maius, quam creare cœlum & terram ratione termini & repugantiæ. Patent omnibus sacramenta ad talis gratiæ deiformis distributionem; patent ex infinitis Christi meritis inexhausti gratiarum thesauri: proclamatur, gratis venundati estis, gratis & sine pretio redimemini. Vtinam abolitionis tanta facilitas faciles non efficiat ad peccandum, & inter præsentia nec sumpta tamen remedia, suis cupiditatibus corruptas mentes improuisa mors non sistat tremendo Dei iudicio.

^h Iamblicus
de mysteriis
c. 9. & 33.

ⁱ Tob. 3.

^k Iob. 22.

^l D. Thom.
12. q. 113. a. 1.
& 9.

Casus multa restituit.

AD vniuersalis causæ, & ad Dei prouidentiam pertinent in-
 speraræ quædam periclitantis & deiecti status restitutiones,
 quas vulgus calibus & fortunæ tribuit; Quod non expectamus fit
 ex improviso, negotium superiora perficiunt^m nobis ignorantibus
 sicut paterfamilias pueris, princeps populis inconsultis, rebus suis
 ordinem dicit feliciter deceptis profuturum. Hinc cum antiqui
 Romaniⁿ nullum sapientiæ templum posuissent, plura dicarunt
 fortunæ: huic omnia expensa, ° huic omnia feruntur accepta, &
 in tota ratione mortalium, sola vtramque paginam facit; cæcitatem,
 inconstantiam, sortem versatilem quam in talibus patiuntur homi-
 nes, adscribunt huic falso numini, cæcum, vagum, incertum, in-
 dignis fauens dixerunt, & his illud coluere conuictis. Sic quæ non
 bene discernunt oculi, nigra & confusa reputant, cœlum terræ
 coniungunt in horizonte; cum e portu soluit naus terræ discedunt,
 extrema senecta sæculo deficiens, sæculum calumniatur; sic huma-
 na mens futurorum ignara, quæ non capit blasphemar, & eo quod
 ignotis sibi modis versantur mundana, reatricem inconstantiam sibi
 finxit.

^m Vide lib.
1. l. 9.

ⁿ Plutarch.
lib. de for-
tuna Roma.
^o Plin. lib. 1.
cap. 7.

Alius est nobis sensus edoctis à Christo domino, diuinam scilicet
 prouidentiam minimis etiam rebus legem & ordinem dicere. Nonne,
 inquit, ^p duo passeret asse venæunt, & vnus ex illis non cadet super
 terram sine patre vestro; vestri autem capilli capitis omnes nume-
 rati sunt; Nolite ergo timere multis passeribus meliores estis vos. Si
 sol luce sua non illustrat tantum altas quercus & abietes, sed &
 humi iacentes violas quas vestit purpura; si calore suo, non tantum
 viuificat Elephantes & Leones, sed repens insectum quod pulchrè
 varia, splendida & aurata succingit veste; si roris guttulam nascens
 pingit tot eximius coloribus, vt punctum referat totam terræ cœ-
 lique pulchritudinem: quid mirum si lux intellectualis, infinita,
 immensa, bonum omnis boni causa se diffundit ad existens omne,
 etiam ad illud quod videtur nobis in ultimo entitatis gradu deie-
 ctum.

^p Math. 10.
30.

Nihil igitur eius respectu fortuitum est, quia nec esse potest
 independens ab eo, nec præter infinitam cuncta collustrantem re-
 gentemque sapientiam. Fuit hæc Platonis sententia, ^q qui certis, ^q lib. 6. de
 iustis, licet occultis modis à Deo cuncta regi pronuntiauit & ideo legib.

Stf ij

in sacris potissimum præcipiebat electiones sorte faciendas; ut totum numini præsidenti committeretur. Manifestum est sydera non habere in animo, ut fiant quæ fiunt; sicuti neque ignis qui de syderali natura est, atque tellus, aliud quam ignem, aut tellurem facere satagunt, verum dum pugnant quodam fato, idest causarum concursu & necessitate fit, ut harmonice producant animalia, plantas, lapides, liquores, & cætera quæ rerum vniuersitatem integrant, & variis mutisque vsibus inserviunt: hinc etiam patet causas nobiliores esse in mundo quæ syderibus & elementis vtuntur, ad rerum productionem & transmutationem, ut ferrarius vtitur igne.

Cælum prouidentia diuinæ instrumentum est, inquit D. Thomas, & ut ex instrumento artificis manu gestato, futuram conuictus actionem; sic periti ex syderum positione quædam augurantur quæ casibus imputat cæcum vulgus, ut subitas tempestates, ægritudines, in melius restitutiones: Cælum putas quod in Pyrrhi gemma naturaliter insculptæ visæ fuerint nouem Musæ cum Appolline; quod in Germaniæ comitatu Mansfeld terra fert lapides nigros in quibus apparent naturaliter depictæ piscium & auium imagines: quod inter Tripoly & Baruc in Palæstina tales inueniuntur lapides figura piscis non pictos tantum sed & sculptos spinis eminentibus tanta subtilitate, ut id ars non possit assequi; & talem ego lapidem habeo hinc alatum, & mihi domo datum à quodam nostri ordinis Patre missionario. Figuras illas fortuitas non esse sic probat Albertus, sicut, inquit, vapores terræ referunt in nubibus figuras hominum, bestiarum &c. quæ euanescent, quia recipiuntur in materia fluida, sic intra terram, cum recipiuntur in materia sensim lapidescente, apparent lapides taliter figurati: hæc autem figuræ pendent à constitutione cœlesti sub qua ut in ordinatis speciebus fiunt interdum monstra, sic vbi fœlix est, fiunt in inanimatis animatorum figuræ.

Sunt quibus res omnes prosperè cedunt, & dormientibus; ut olim dicebatur de Timotheo duce Atheniensi, vrbes veniunt in retia, & in sinum de cælo victoria deuolat. Tales benè fortunatos vocant, nec casu tamen, sed Deo prouidente, & ad id tum Angelis, tum corporibus cœlestibus vtente. Nam, inquit D. Thomas, homo est ordinatus secundum corpus, sub corporibus cœlestibus; secundum intellectum sub Angelis, secundum voluntatem sub Deo: ex his causis hominem inclinantibus in bonum citra electionem suam, aliquis dicitur benè fortunatus. Nonnunquam & in procella confusis vestigiis cœli & freti, alicui portus offenditur prospero errore; Nonnunquam in tenebris aditus quidam, & exitus deprehenduntur cæca fœlicitate, ut Aristomeni Messeniorum Duci, qui captus à Lacedæmoniis, & in caueam demissus, hinc se eripuit occasione vulpis per

Campanella in p. æfat. suæ Astrologiæ.

Contra gentiles lib. 3. cap. 82. 83. & 91.

Plin. lib. vlt. cap. 1.

Dauity in germania.

De mineralibus lib. 2. tract. 3. c. 1.

lib. 3. contra gentes.

Tertulian. lib. de anima c. 2.

Pausanias in Messeniis.

subterraneas cauernas ad cadauera venientis. Sic fortè propter insignes aliquas virtutes morales Deus calamitati finem imposuit, nec sine quadam in cœlis prænotatione, si peritis creditur qui dicunt se pluribus sæculi nostri experimentis vidisse magnates è carcere liberatos cum occurrit directio trini solis ad decimam in eorum generesi.

D. Augustinus ^b gratias egit Deo quod ~~casu~~ aberrauerit à via, in qua illi Donatistæ insidias parauerant ad necem; liberationem suam non casui aut fortunæ, sed pius & gratus adscribit Deo, qui vitæ nostræ momenta sic moderatur, sic ab aduersis vindicat, cum ita prouidentia suæ placuerit. Quidam ^c tuber tyranni gladio diuisit, qui ad eum occidendum venerat, & rem quam medicorum manus reformidauerunt, nocendo sanauit. Profuit aliquibus in flumen cecidisse frigore magno, quorundam flagellis quartana discussa, & metus repentinus animum in aliam curam auertens, suspectas horas fefellit. Quibusdam venenum pro remedio fuit, vt ei cui vxor adultera venenum propinarat, & vt citius operaretur miscuit argentum viuum de quo sic Ausonius.

Diuidat hæc si quis facient discreta venenum,

Antidotum sumet qui sociata biber.

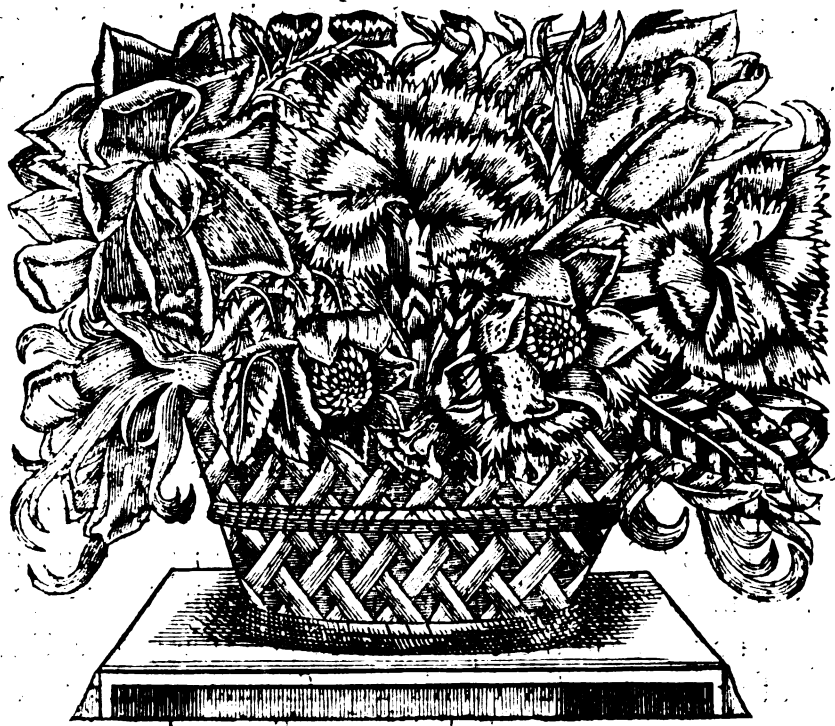
Quam pia cura Deum, prodest crudelior vxor.

Et cum fata volent, bina venena iuuant.

Id merito refert in prouidentiam quæ maleficæ mouit animum, vt ad instar scorpionis proferret antidotum cum veneno & ad tanti sceleris prius occulti vindictam, rea testis existeret. Cur præsentis mali sensum augemus impatientia, futuri metum auxilia sollicitudine: Maximum vitæ nostræ præsidium est probitas & sanctitas, quæ Deum nobis conciliat fortunæ & casus omnis æquissimum moderatorem, quocumque res nostræ vertant foeliciter constitutæ sunt in manu misericordissimi parentis, si filiorum obsequentium officio fungamur. Supra variam mundanorum sortem, stat mens vni Deo charitate coniuncta, nullum bonum amittit, saluo illi summo suo bono, quo dum fruitur, secunda, foelixque facit etiam de tentatione prouentum. Cum interim, vt exposuimus agunt, repatiuntur, prostrata resurgunt inferiora, omnisque vita militia est decertans viribus, dolis, aduocatis auxiliis, pro sui conseruatione vsque ad præfixum durationi terminum. Et hæc sufficient de rerum conseruatione & augmentis, quæ qua ratione penitus tandem desinunt, sequens tractatus exponet.

^b In enchiridio ad Laurentium. c. 17.

^c Seneca. lib. 2. de beneficiis. c. 19. & lib. 6. c. 18.

LIBER TERTIVS.

DE RERVM ALTERATIONE

& interitu.

P R Æ F A T I O.

Audet interdum mundus pulcherrimo nascentis auroræ spectaculo, cum illa proximos terræ vapores mille pingit coloribus, lenes mouet zephiros, stillat mel cœli & rorem, vt naturæ profusus ridentis in hac sua renouata genesi lachrymas, quas in homine dolor exprimit. Ex ea parte quæ magis fulget oritur sol, qui statim radiorum maiestate perstringit oculos, viuifico suo spiritu, insitum omnibus excitat, vt aperto sinu pulchritudinem suam flores explicent, odores fundant, aues dulce concinant, animal omne lætum propriis incumbat operibus, cum interim ipse cursus splendoresque suos promouens ad meridiem, indè sensim vergens in occasum diem claudit vt inceperat, orbis læta facie, secururæ serenitatis præsaga. Nam si tunc regnet fœlix stellarum positio decedentem nobilissimè solem, nox sequitur innumeris hinc inde fulgens syderibus, luce tamen æmula, quæ nihil patiens videri præter cœlum, illic euocat oculos & affectus, ornat & vult amari talem lucis & motus in natura velut moriente defectum.

Ecce dies vna constans principio, medio, fine, vniuersam sæculorum seriem, & rerum omnium singularem existentiam his conclusam limitibus, exprimit; Vt lux solis, sic nata res quælibet, producit, augetur ad præscriptum vsque naturæ suæ terminum, vt exposuimus libro primo & secundo. Ab hoc virium summo, velut à

meridiè, decreſcunt vires, & naturaliter per gradus labuntur ad interitum, à ſolis tamen quem diximus, occaſu duobus maximè titulis diſtinctum, quod pulchritudine & ſpe reſtitutionis careat. Reſ nascentes fulgent illibato quodam decore, geſtiunt, exultant, caloris vitalis & ſpirituum fontis ſuo vicinorum, tum puritate, tum abundantia: his autem in accretione, actione, paſſioneque paulatim abſumptis, nec ſufficienter alimento reparatis, ſequitur lenta potentiarum defectio; ſuccedens pulchritudini deformitas, alacritati torpor, ſanitati morbus, tandem vitæ mors, & negatus à priuatione ad habitum reſreſſus.

In breui vitæ noſtræ decurſu, videmus nascentes, adoleſcentes, ſeneſcentes tandem morientes, canes, catts, equos, aues & fateri cogimur hæc nos precario tantum poſſidere, cum à nobis etiam inuitis auferantur: pereunt inter diligentis & commiſerantis manus, hæc amoris vel vtilis vel delectabilis irritamenta, hanc vnicam habemus tempori cuncta depaſcenti gratiam, quod amorem cum rerum pretio paulatim imminuat, vt illas non tam videatur rapere, vi, quam laſſis iam & faſtidientibus animis ſubducere.

¶ l. ii. ff. de
reg. iur.

Cum rebus mutare conſilium graue non eſt, ſed durum videtur res ſic mutari vt cogant ad conſilij mutationem; vt illis impoſita citò pereundi neceſſitas in affectus noſtros refundatur, & illos ſatis extinguat maligna fati vis, dum materiam qua fouentur ſubtrahit. Sic impii diuinæ prouidentie cenſores, imperfectè fabricatum mundum aſſerunt eo quod res alterationibus tandem corruptioni ſint obnoxie, meliores putarent ſi ſemper permanerent in eo quo creatae ſunt qualitarum & ſubſtantie gradu. Nam ſtatu motu dignior eſt, eo quod ad illum tendat motus, & in eo deſinet aliquando cum res in fine ſæculorum velut impletis ſtipendiis quieteſcent. Quis neget alterationi & corruptioni præferendam eſſe permanentiam, cum eo maximè titulo, cœleſtia ſublunaribus antecellant: addunt Deo immutabili conuenire magis opus pariter immutabile, ſic abſolutum, ſic fixis innixum eſſentiae fundamentis, vt extra diſſolutionis aleam non egeat quotidianis additamentis reſarci, iam non ipſum tot decrementis & acceſſionibus immutatum.

Ita differit cacutiens humana ratio, & vt ſapientiſſimo rerum omnium opifici contumeliam inferat, impingit in abſurda & ſibi met contradictoria. Fatemur ſtatum abſtractè conſideratum motu præſtantiorem eſſe, non tamen in his quorum eſſentia, perfectio, dignitas in ipſomet motu conſiſtit. Deſtruis muſicam ſi hanc vno tono emiſſo, ſublata vocum ſucceſſione, varietate ex proportionum regulis, concludas; ſermo conceptus noſtros non exprimet, niſi ſuccedentibus ſyllabis & verbis ex inſtituto ſignificantibus: ſic ex

D. ^b Auguſtino

D. ^b Augustini sensu , Deus immutabilis , mutabilium sicut creator ita moderator res ordine suo nascentes aptauit sæculis , sæcula æterno suo verbo , ^c donec ut diximus vniuersi pulchritudo , cuius particulae sunt quæ suis quibusdam temporibus apta sunt , velut magnum cæcumenicum cuiusdam ineffabilis modulationis excurrat ; hæc enim rebus decedentibus & succedentibus peragitur , & Deus gloriæ , ^d qui est prima pulchritudo , ut homini , sic ætatibus mundi conuenientem dedit pulchritudinem . Statum efficit ipsa partium ordinatè venientium series pulcherrima ; sicut continuam musicam , vocum harmonica varietas , continuum sermonem , non interrupta verborum mentem apèrientium prolatio ; cœnam continuam , fercula seriatim apposita , licet alia & alia mensæ rectique versatilis facies succedat ; perennen fontem & fluuium , aquarum indeficiens effluxus & appulsus .

^b Epist. 5.
Marcellino
^c Hebræo.
11. 3.

^d D. August. lib. 83.
99. 9. 44.

Stat igitur vniuersum rebus singulis decedentibus , & sua constat dignitas eo motu regulari , quo fit ut insensibilia videantur animata . Sic definitur natura principium motus & quietis per se ; sic principes eius partes sunt maximè mobiles , cœlum super elementa ; animal super inanimatum ; cor & cerebrum super cæteras animantis partes , & quis stagnantes aquas viuis , rigorem lapidum , liberis animantium motibus æquaret ? Conqueri quod intereat pars vna sequenti locum cessura , prima secundæ , secunda tertiæ & sic in cæteris , absurdissimum est quia fieri non potest aliter supposita successione ; sic autem quælibet particula ipsa sua defitione confert ad sui totius integritatem & permanentiam ; sibi , non suo toti deficit ; in illo vivit mortua , decedens permanet : sicut in sermone vox elapsa , licet illam copia cæterarum obruerit , licet aures non amplius sono suo feriat , adhuc integra manet ad discursus intelligentiam cum aliis quas antecedit & sequitur . Lugeat voces sic diffuentes ad mentis expressionem ; aquas ad perennitatem fluminum ; motus cordis ad conseruationem vitæ ; offerat cum Ægyptiis ^e miserationem ; lachrymas atque fletum germinibus terræ deflorescentibus , qui plantam , qui animal , qui hominem , & quidquid sorte sua mortale est , mori conqueritur .

^e Eusebius
preparatio.
Euang. lib.

Sanè conuenientissimum est mundanum opus referre quasdam opificis sui perfectiones ; sed cum infinitus sit , & infinitas pluralitatem non admittat , cum effectus non sint eiusdem , sed longè disparis conditionis ; cum Deus sit agens ad extra , non necessarium , sed liberum , sequitur hoc opus , infinitum , æternum non esse , sed ut placuit opifici , sic compactum sic limitatum est ut aliqualem tamen eius referret imaginem . Pictor non semper se pictorem coloribus exprimit , sed prout liber , flores , arbores , equos , ædificia ;

T t t

substantialis ipse facit opus accidentale tamen ad exemplaris ideæ suæ similitudinem. Ita Deus ad extra mundum producturus, fecit illum, immaterialis materialem, spiritualis corporeum, æternus temporalem, vnus multiformem, Immensus limitatum; Immortalis; partibus suis mortalem; sic tamen vt infusus materiæ spiritus, esset immaterialis entitatis vestigium; successione in tempore perpetuitas; æternitatis vmbra; rerum multiplicitas in ordinem digesta sibi bique cohærens per vnionem, esset vnitatis in vna materia non ab- similis proles, tandem per indiuiduorum generationes & corruptio- nes stare generum, & specierum perpetuitas.

^f Supra lib.
1. l. 2. §. 1.

Infinitem vt iam exposuimus, ^f æmulatur multitudo, & vnus amplioris dolij capacitatem pluribus vasis minoribus æquamus: at infinitum finita nunquam æquare possunt: oportuit igitur esse singularia numero multiplicata, successione perpetua, quæ diuinæ, infinitas, æternas perfectiones melius quidem hac multiplicitate, licet nunquam satis exprimerent, vsque ad tempus soli diuinæ sapientie cognitum; at per generationes producantur singularia innumerabilia, quæ collectiue magis implent suæ speciei dignitatem, vno supplente quod alteri deerat, sic ad infinitatem diuinam numero, ad æternitatem successione, ad cæteras perfectiones cumulatis singulorum virtutibus, magis acceditur.

Diuinæ bonitatis in rerum creatione, viuum & actiuum sigillum rebus impressum, est ipsa vis essentialium productiua per generationes, quibus vnumquodque producit sibi simile, sic vnitas singularis, ad exemplum infinitæ fit fœcunda, per prolem existit in multitudine; per successiones æternitatem æmulatur: at hæc diuina vis rebus indita, vel cessaret vt inutilis, vel ordinem vniuersi citò confunderet vt superflua, nec esse deberent generationes si creata semper eadem vt creata sunt, permanerent inalterabilia, & immortalia; nam vt stagnantibus, nec fluentibus aquis, si magna vis aquarum superueniat, intumescunt, & cito loci continentis profunditatem supergressæ longè lateque diffunderentur, & campos æquor efficerent; sic rebus per generationes multiplicatis, si parentes ex se natis tandem loco non cederent, nec alendis illis, nequidem ferendis terra sufficeret. Cum animalium infimæ species, vt crucarum, locustarum, ranarum, murium, cuniculorum, & similibus cæteris multò sint fœcundiores, minus quam vnus sæculi spatium totum orbem implerent, & cæteros licet validiores incolas obruerent sua multitudine. Si Ægyptum muscæ, locustæ, cyniphes citò consump- sissent, nisi plagam hanc eadem quæ fecerat manus, sanasset; si referunt ^g è diuersis regionibus pullos homines à talpis, ranis, muribus, serpentibus, scolopendris, quid fieret: & nonne deterior esset

^g Plin. lib. 8.
cap. 29.

antiquo chaos confusio, si nequidem daretur in mundo locus quo se à multitudine oppressa reciperent.

Igitur aut cessare debent in inferioribus generationes, aut oportet ut in aquarum fluxu, in verborum prolatione, sic in indiuiduis antecedentia cedere sequentibus, mori parentes ut succedant filij, & ætas deficiens, valida iuuentute reparetur. At generationes de mundo non tollendas decreuit ab initio diuinum oraculum, Crescite & multiplicamini; probat ipsa sexus distinctio, probat tot voluptatis illecebris insitus ad se mutuus amor, & ad prolis educationem, ad quæ ut ad publicum munus, non tam electione, quam raptu quodam animal omne transfertur. Vide supra lib. 1. l. 15. §. 3.

Ex generationum ergo conuenientia sequitur alterationis & corruptionis necessitas, quæ dum vrget, naturam vbique seruat alacrem, velut in procinctu, vires suas pro sui conseruatione, vel profectibus fortiter explicantem. Ideò constat mundus principiis inter se contrariis, ut ex illis composita torporem excutiant, & innato quodam impetu, perpetuis actionibus impendantur. Hinc insitus amor sui mira sagacitate, inuicta fortitudine, nociua refugit, vtilia prosequitur, decertat, & victor spoliis diratus ad vltiora spe protenditur. Elementa si non agerent in inimicem, ignis in aquam, aër in terram, si calor innatus non absumeret humidum radicale, si non esset fames & necessitas artium mater, cessaret omnis actio, & vacantes potentia frustra singulis concederentur; ut esset mundus inalterabilis, iaceret immotus; situ, torpore conficeretur; ad quid motus nullo proposito præmio, si nihil est quod consequatur aut fugiat? Si riget ut lapis animal? Pulchritudinem orbis non tam facit specierum quam actionum diuersitas, si sufficeret res creatas ab alterationibus & interitu immunes esse, cessare deberent motus cæli, si sub illis inferiora nihil agere, nihil pati nata sint.

Imperiti censores non aduertunt se, dum rebus singulis fauent & volunt eas inalterabiles, vniuerso plurimum detrahere; nam sublata desiderati fruitione tollitur pulchritudo, amor, omnis vitæ suauitas quæ potissimum contingit ex dolentis & alterati restitutione; Volunt perpetuum violentum in natura, si partes elementorum sub indiuiduorum forma vim patientes, in suam nunquam redeant originem. Oriuntur, crescunt, minuuntur, intereunt singula, sic ab initio factum est, Ita nunc fit, sic deinceps fiet: Cur vana curiositas in questionem reuocat diuinæ sapientiæ mundo præsentis immutabile decretum? heu quam vanum & quam impium est, contra cæli terræque leges ^h dictas contra farum, idest in æternum permanens verbum, censere, & velut meliora conicere, quam ea quibus tot elapsis sæculis, stetit cælorum, elementorum, specierum ordo perpetuus, h Isay. 32. 3.

mundique constans per suas vicissitudines pulchritudo : sic ab æterno decreuit diuina sapientia , in tempore cœlos moueri , elementa permutari , mixta nasci , stas incrementis proficere , decrementis minui , tandem interire.

Magnum exhibent homini spectaculum cœlestis militiæ variæ semper exercitationes , quæ modis alternantibus vni decertantium nunc victoriam , nunc fugam decernunt ludicra velitatione , cum nihil intereat vniuerso , sed partes in agmen suum receptæ , postmodum inde fortius erumpant. Magnum spectaculum sub variis cœlorum aspectibus , videre magnas in orbe mutationes. legum , imperiorum , populorum , terrarum quas hic mare sorbet , alibi restituit ; quas calore consumptas ,ⁱ humoribus diluuiâ reficiunt : humana mens , supra locum , supra tempus , & materiam elata , videt sub se mundanam machinam hos vicissim induentem colores , non casu , sed dictis à prouidentia legibus , quas putant ex cœlis velut ex paratis ad executionem instrumentis posse conici.

¹ Arist. me-
teor. lib.

Licet nobis velut in æternitatem iam admissis , illius saltem candidatis in præsens , præterita futuraque colligere ; rerum initia , progressus , fines contemplari , & ultra venientes sæculorum decursus momento cogitationes nostras mittere , at heu quam excelsa simul & deiecta hominis conditio , qui hoc in humano theatro non tantum sedet spectator , sed in arenam descendit damnatus pugil , simul iudex & reus ; eandem ac ea quæ regit tempestatem patiens ; sublimes animo , corpore domesticis quidem animalibus longiorem ducimus vitam , sed sine simili , scilicet morte concludendam ; cuius executio dum præuidetur , dum non viranda differtur , in improbis metus auget , & cedit in supplicium. At viro bono liquet mortem nullius esse mali materiam , multorum finem. Non est timenda² bonorum amissio , quæ altero bono , idest incommodorum pace pensatur. Lucrum est euasisse incrementa peccati ; Lucrum fugere deteriora , & ad meliora transire. Diu non fuimus , in posterum non erimus , attento præterito futuroque , momentum est , punctum in vniuerso non spectabile , quod sumus : Illud tamen breue tempus si benè dispensetur , semen est nunquam desituræ fœlicitatis. Iuuat interim nosse nos corpore mortales , vt huic infimæ parti minimum indulgeamus ; Immortales animo , vt toti simus in eius cura , qua tempus in æternitatem , essentia spiritualis , in diuinam potest re-
fundi. Licebit & cum sapiente¹ speculari rerum initia , progressus , fines , vicissitudines , permutationes , & præcedentibus libris de ortu & augmentis rerum , hunc de earum interitu subiicere , vt sicut natura per tot mortes offert Deo iuge sacrificium , quo protestatur totam ab eo pendere quam habet è nihilo ductam existentiam , sic

² Tertul lib.
de testimo
animæ. c. 4.

¹ Sapient. 7.

nos huius publicæ solemnitatis præcones, quod sit actibus, verbis conabimur exprimere ad Dei laudem, & hominum ab ortu suo sensim in mortem properantium disciplinam. Eo procedemus ordine, ut primum exponantur generalia quæ pertinent ad rerum interitus; tum inquiremus alterationis & corruptionis causas tam internas, quam externas; tandem quæ singulorum interitum immediate præcedunt; & postea sequuntur.

COMPOSITVM EST NATVRA SVA dissolubile.

Lex 1.

Rimam mundi molem, rudem, indigestam, confusam describunt antiqui, ^a quia corpore in vno frigida pugnabant ^a Ouid. l. i. calidis, humentia siccis; mollia cum duris, sine pondere ^a Meta- habentia pondus. Ex eorum opinione res sibi mutuò sic obstantes morph. ut nec essent; nec agerent; sapientissimus opifex, spatium congruè distans locavit velut fides in cithara, qui liberæ consonarent ad harmoniam vniuersi. Mirum in animalis exiguo corpore contubernaes degere contrarias elementorum qualitates, quæ se non compatiuntur in vasto totius orbis spatio. Hic humida siccis, calida frigidis, spiritus sine pondere grauibus obtusisque permiscentur, temperatè tamen, & diu saluis propriis suis viribus quæ conferunt ad integritatem compositi.

Id efficit substantialis forma quæ cœlesti quadam virtute has qualitates elementorum fræno continet ne similes ad se mutuo confluant dissoluta mixti temperie; agit illas perenni motu sicut mixtos liquoribus pulueres, qui non sedent & inum non petunt, nisi quieti. Hinc didicit politia populos exagitare ne rebellent; & moralis, sensus in opere detinere, ne lasciuiant. Talis motionis primarius minister est natiuus calor, effectu tamen sibi plurimum contrario: miscet enim dum agit, ^a sed dissoluit, dum à centro rei mouet ^a Albert. Magn. lib. 2. ad circumferentiam, & dum subtile sibi conueniens attrahit, separaturque à grosso inum tenente, congregat homogenea, separat heterogenea cum transmutatione substantiæ. ^a de gener. & corr. tract. 1. cap. 5.

Humido primigenio sensim à calore consumpto, nec alimentis sufficienter reparato, etiam minuitur hic fortiter exagitans calor, & partes suæ relinquit inclinationi: cum sint contrariæ in congressu

pugnant, in pugna & reactione vim patiuntur, quam natura non finit esse perpetuam; Itaque se fugiant, evanescent spirituosam, ad se mutuo humida confluunt, subsidunt torpentque terrestria, ita fit totius dissolutio. Repetunt partes statum quem prius habuere, puriorem, liberiorem, & spiritus tum vniuersi, tum singulorum elementorum distractas partes quibus adhuc insidet, à mixti captiuitate reuocat, & illas velut postliminio, suis restituit natalibus. Ideò plantæ & animalia cum non possint ordinari ad incorruptionem, non remanebunt in mundi innouatione.

° D. Thom.

Frustra speres æternam ciuitatem, ° in qua sunt plures principes, vel quæ componitur ex diuersis gentibus, nam habent vnitatem accidentali modo quæ tandem cedit essentiali diuersitati, rerum motuumque. Contractum ex diuersis gentibus exercitum, ° vt secundæ res tenent, sic dissoluunt aduersæ, siue necessitas, siue singulis innatus amor homines socios effecerit, illis superest libertas inde cum voluerint, discedendi, & ab hoc accidentali communiōne in essentialē singularitatem vitæ dominijque restitui. Nihil tam naturale, inquit lex, ° quam vnumquodque eodem genere dissolui quo colligatum est; ideò verborum obligatio verbis tollitur, nudi consensus obligatio, contrario consensu dissoluitur; siue mutatio, ° contigerit, ex personis, rebus, voluntate, actione, distrahitur societas, & adeò morte socij finitur vt nec ab initio pacisci possimus vt hæres succedat societati; si conueniat ° ne omnino rei communis fiat diuisio, tale pactum nullas vires habet, nam nemo cogitur ° in commune manere, nullaque societatis in æternum coërcitio est, siue priuata seu publica, nam vt liberum est vnicuique de societate, sic de ciuitate ° discedere.

¶ Tacit. in vita Iulij agricolæ.

¶ 1. 14. ff. com. diuid. ¶ 1. Final. ff. cod.

¶ 1. 70. ff. pro socio.

¶ 1. actione § labeo ff. Pro socio.

¶ lib. 6. & 11. delegib.

¶ Plutarch. in Romulo.

¶ Idem in Paulo Emilio.

¶ D. Thom. suplemen.

q. 67. a. 7. c. Quadrip.

lib. 4. c. 5.

¶ 1. 41. ff.

famil. ercisc. ° 1. §. in his autem ff. de acquir. rer. dom.

¶ 1. §. in his autem ff. de acquir. rer. dom.

Antiqui legillatores hoc communi iure ducti, diuortia coniugatorum permiserunt; Plato ° propter decennij sterilitatem, aut si propter acerbiteriam morum non consentiant coniuges; Romulus ° ob adulterium, concepti fetus suffocationem, clauium subreptionem; Tandem apud Romanos ° vt apud Hebræos ° causa repudij legitima habita est, odium inter coniuges, licet eius rationes in libello non scriberentur, vel ne infamarent, vel quia sunt occultæ, validæ tamen causæ antipathicæ, quas Ptolomæus ° refert potissimum ad luminarium positionem in vtriusque coniugis genesi in signis inconiunctis, vel oppositione vel quadrato se respicientibus.

Cæteras quas habemus cum rebus aut personis humanas societates optimum est considerare velut in diem mutabiles, & ex improviso nos relicturas. Sicut vnus ex sociis ° cæteros licet inuitos potest prouocare ad diuisionem hæreditatis, & rei communis. Vt animalia ° desinunt esse nostra cum reuertendi animum amiserunt, sic homi-

nes, cum libuerit fiunt de familiaribus alieni, nam ambulatoria, ^f imò volatilis est voluntas vsque ad mortem, & subinde mutatur in varios affectus. Lex Romana ^b decernit iura sanguinis, nullo iure civili dirimi posse; Lex tamen Saica permittit volenti renuntiare parentelæ, in mallo, idest publicis comitiis, fracto super caput baculo aluino in quatuor partes, quæ prouiciuntur inter propinquos conceptis etiam verbis diuisionem à familia significantibus. Hunc gaudebas amicum tibi contigisse probum, gratissimum, vt putabas fidum, & ecce momentò, vnde probandus erat fugit, alterius specie, commodis, genio captus, & quod maxime doles, secreti tui conscius te deserit; Quid indignaris? vtitur iure suo, mutabilis mutatur, vt mutabilem possidere debueras, vt ex amico futurum inimicum, & nihil illi committere, quod committere etiam inimico non posses. Diuisus, etiam seruus eras, in duplici corpore & familia, fortunæ magis expositus, nunc te liberum integrumque prouidentia restituit virtuti, in qua velut in fonte probos omnes possideas amicos.

Florens vxore pudica, piis liberis, satis amplo prouentu fundata domus arridebat, cum insperatæ mortes augent ex præcedenti voluptate charissimorum pignorum luctus, quasi data sint, vt breui possessa, desiderio sui diuturnum fouerent dolorem; At iniquus tu rerum æstimator familiam non considerasti, vt est accidentale compositum, natura sua obnoxium dissolutioni: hortus erat fulgens floribus qui vel citò sponte sua marcescunt, vel excutiuntur subita ventorum procella; Liberos mortales genueras; dati fuerant die non adjecta ⁱ vt præsentì deberentur; cur malæ fidei debitor creditori repetenti facis conuitium? cur quod precariò receperas gratis non reddis?

In his & similibus fallimur, inquit Epictetus, ^k quod rerum naturas quales sint non agnoscimus, cum tamen quisque debeat esse non ignarus conditionis eius ^l cum quo contrahit: Si diuitiæ, dignitates, amici, liberi, contingunt, hæc omnia in mutabili tempore, & mutabilium regione, etiam à mutabili possessa, mutabilia sunt, siue res possessori, siue rebus possessor deficiat: Igitur vt mutabilia debent possideri; sicut habemus ver æstate, æstatem autumnò, autumnum hyeme desiturum; sicut solis splendore fruimur ad amissionem eius parati, cum illum aut nubes tegunt, aut cadentem in occasum nox excipit. Non multo maiori necessitate res mortales inter se connexæ sunt, quam cum illis est coniuncta lux, quæ tantum superficie tenus aduenit, & abest nullo sui relicto vestigio. Perit rerum etiam illustrium memoria cum sonitu & velut sonitus quem immediate sequens obscurat. Vt bulla paululum in aquis intumescens, eodem quo turget spiritu in planitiem momento euanescit, sic dis-

ⁱ L. 4. ff. de adimend. legat. ^j l. 8. ff. de reg. iur. ^h Cod. leg. antiquar. leg. Saicæ. c. 63.

ⁱ L. 14. ff. de reg. iur.

^k In enchyridio.

^l L. 19. ff. de reg. iur.

solvitur omne naturale compositum iisdem quibus constat principiis, eadem fari lege qua coeperat, licet singula suis propriis occumbant temporibus.

^a l. 11. ff. quib. mod. usufr. amittat.
^a Plin. lib. 2. c. 90.

Deletæ sunt florentissimæ ciuitates, bellis, incendiis, diluuiis, vix supersit earum memoria; etiam intelliguntur moti, cum hostes dirutis ædificiis per illas ducunt aratrum ^m quod passa est Carthago. Mare non ciuitates tantum, sed maximas etiam regiones ⁿ sorbuit. Ogygis & Deucalionis diluua operuerunt magnas orbis partes. In vniuersali diluuiio sub Noë, omnia pontus erat, & sine litore pontus. Tandem totus orbis has passus vicissitudines deficiet sicut arbor singulis annis viduata & vestita foliis tandem senectute contabescit; Ipsum perpetuæ tragediæ celestibus exhibitæ theatrum, quia compositum est, aliquando dissoluetur.

Compositi dissolutionem tardat aut impedit potentioris interuentio.

§. 1.

^o Albert. Magn. de celo. lib. 1. tract. 1. cap. 9.

Cœlum ^o alterationibus & generationibus inferiorum præsidens, ab ipsis immune constitutum est, ne si vel minimum deficeret, turbaretur concentus vniuersi, vel si læsæ suæ qualitates restitui deberent ab alio, daretur progressus in infinitum nisi tandem deueniretur ad inalterabile. Nihil ergo nec à se patitur, cum sit corpus simplex; nec ab externis, cum magnitudine, virtute, situ longè superius sit. Seu immediatè creatum à Deo immortalitatis dote cum puris mentibus donatum sit, & inferiora regens hoc regali iure fuerit insignitum; seu habeat aliam ab inferioribus materiam; seu hæc tam nobili formæ cæteras eminenter complectenti coniuncta sit, vt amittat vagum quo transfertur ad mutationes appetitum. Vndecumque procedat hæc permanentia, constat hanc illi competere, cum à tot sæculis nihil de sua luce, virtute, periodo stellæ perdiderint, cum æquè semper fulgeant, moueantur, & inferioribus vim qua species & individua conseruentur, influant.

^p 1. q. 66. a. D. Dyonif. celest. hierar. cap. 8. ^q Masfil. fin. lib. de vita cœl.

Cœlum empyreum licet motu careat, influit tamen in inferiora, inquit D. Thomas, ^p & illis aliquid statui suo conforme scilicet continendi & persistendi vim largitur. Primi mobilis signa fixa, cum illis fuerint planetæ fauent rerum conseruationi: stellæ fixæ dominantur potissimum regnis, legibus, & his civilibus corporibus quorum duratio prolixior est: Primum conceptionis mensera ^q Saturno turno

urno tribuunt; quia cogit semen ne diffluat, non frigore vitæ contrario, sed virtute à circumferentia ad centrum omnia redigente, & spiritus nimis volatiles coërcente; Quod aurum sit homogeneous & vacans omni sulphure inflammabili, vnde non potest calcinari per ignem, id procedere dicunt à virtute solis qui eodem semper passu procedens in Ecliptica, nec cæteris planetis communes variationes patiens, etiam in cælorum centro vim habens minus mobilem, illam imprimi suo metallo; Ex eo chymistæ spondent ductum elixir vitæ diuturnæ conseruatiuum, cum sit humidq radicali substantia persimile. Inde fluunt formæ substantiales, quæ, vt diximus, contrarias elementorum qualitates cogunt in concentum & temperiem. Certum est enim has ex se qualitates animantium vitam non producere, nec corruptionem ab humido, consumptionem à calore semper nasci, nam leo plus viuit quam ovis, at leoni calor maior, succi minus, igitur ratio præcipua durationis procedit à forma & vi cœlesti, quæ splendore vix ætatem sentiente, micat in gemmis.

Quod cælum efficit in natura, id præstat in ciuilibus lex, velut immortalis ideæ diuinæ simulachrum; supponitur enim ab humanis passionibus libera, sic inalterabilis, mutabiles hominum voluntates ne contra ius & æquum ab inuicem dissiliant, in multis coërcet; naturaliter liberum est, vt diximus, è societate & è ciuitate discedere, lex autem sic limitat nisi societatis & ciuitatis intersit, vt si fiducia multitudinis bellum sit susceptum, si obsidio imminet: gregatim discedere non licet, quamuis id permissum sit singulis, vt aliud est ex flumine æquam haurire, aliud riuum deducere. Ciues Romani, vbiicumque sint alterius regionis incolæ, possunt ad ciuitatem retrahi vt seruire possint functionibus quas imposuit antiqua solemnitas. Sic etiam nunc Respublicæ Itælorum, Helueticorum, Germanorum reuocant ad se ciues suos sub pœna publicationis bonorum, vrgente belli periculo. Lex commercia cum hostibus habentes, transfugas, desertores militiæ, grauibus subiicit pœnis; prohibet diuortia, exhæredationes, abdications, nisi certis de causis. Ad hoc reduci possunt, prohibitiones alienandi, conditionem suam mutandi cum alterius interest, & similia plurima in iure.

Disciplina moralis homini legem dicit, qua vagos mentis & affectuum motus coërcet; habitus animi non erit in optimo nisi totius vitæ legem sibi dixerit, ad verum non peruenitur sine decretis, continent vitam; his accedat præstantis alicuius viri præsentia quem animus vereatur, vt coram illo dissolui pudor sit; si commotos populos & milites sedat præsentia Principis, quam sanctè componetur mens quæ Deum intimè sibi semper assistentem agnoscit. Ex illo charitatis fonte manat illa qua Religiosus naturalem suam liberta-

V u u

Plato lib 5.
de Republ.

l. actione.
§. labeo ff.
pro locio.

l. vnic. cod.
de priuileg.
corporat.
vrbis Romæ

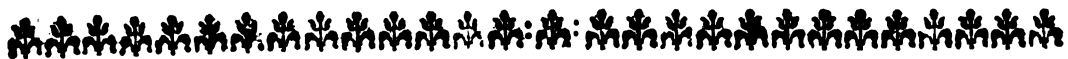
l. 75. ff. de
reg. iur.

x Seneca
ep. 95.

⁷ D. Thom. 2. 2. q. 88. a. 1. & 4. ¹ I. Corinth. 13. ⁸ Roman. 8. 35. ⁹ Senec. ep. 95. ^c Psal. 118. ^d Ezech. 47.

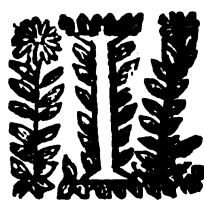
tem litat Deo per vota, quæ firmant rationem ⁷ in meliori bono, & hac animi firmitate mortalem assimilant beatis; Cælum & terra transibunt, vnum est quod nunquam excidit, ² scilicet charitas quæ nos Deiformes sic immutabiles efficit, quis nos separabit à charitate Christi, securus, fidesque proclamat Apostolus; ³ non tribulatio, non angustia, non fames, non nuditas, non periculum, non persecutio, non gladius. Habet Ecclesia Iurisjurandi religionem qua fidem hominum velut oppignoratam continet ne diffuat à promissis; habet ligandi potestatem, qua ministris suis indicit cœlibatum, residentiam certis in locis, operum præstationem, seu charitatis diuinæ vinculum omnium fortissimum & suauissimum est, quo fit vt anima æterno Deo, in æternum adhærere seligat spretis omnibus vitæ ciuilibus & naturalis oblectamentis. Ita Deus fundauit terram super aquas, firmum in meliori bono propositum, super fluxam ex se voluntatem humanam. Non promittit se bonum in perpetuum ^b qui casu bonus est, ergo infigi debet obligatio ad totam pertinens vitam, omnia honestè fiunt cum honesto nos addiximus, in particulari suasse, totum ordinanti parum est, non contingit tranquillitas, nisi immutabile certumque iudicium adeptis. Cæteri decidunt subinde & reponuntur, & inter omnia appetitaque fluctuant. Vt igitur perpetuo cœlestium influxu continentur elementa ne confundant ordinem vniuersi; vt anima corpori præsens partium corruptionem impedit; vt lex & Princeps vigens in Republica compescit seditio- nes, pacemque conciliat, vt Philosophia decretis suis mores optime dirigit ne dissoluantur; Ita Deus piis mentibus præsidens astringit illas sibi per vota, perpetuo charitatis, virtutum simul & fœlicitatis vinculo. Fœlix enim qui dicit cum Propheta, ^c à iudiciis tuis non declinaui, quia tu legem posuisti mihi; fœlix quem velut arborem irrigant egredientes aquæ de sanctuario, ^d vt illi folia & fructus non deficiant.

RERVM CORPOREARVM DVRATIONI
præfixus est terminus.

Lex. 2.

Nſitas rebus inferioribus vires ſuis terminis concludas expoſuimus, ^e quia productum omne cum ſit pars vni- ^e *Supra lib?*
uerſi debet ſeruare cum cæteris proportionem, quæ ^{i. l. 7.}
conferat ad totius complementum; ſicut in depicta ta-
bula figuræ contrahuntur, producuntur, fulgent colo-
ribus, velantur vmbriſ prout licet ex perſpectiuæ regula, quæ vici-
nas vel diſtantes exprimit. Cum igitur vniuerſi permanentia conſtet
rerum ſingularum ſucceſſione, illarum durationi præſcribi debuit
terminus, vt ordine congruo primis ſuccedant ſecunda, ſecundis
tertia, ſic deinceps, fiatque fatalis ille ſoli Deo notus cauſarum
nexus. Eadem compositum omne manet diſſolutionis neceſſitas, non
tamen paribus interuallis ſingula deficiunt, rerum exitus variantur,
vt quantitate, longis breuibuſque numeris diſpares ſunt ſyllabæ, qui-
buſ ſermo, vel metrum conficitur; vt toniſ quibuſdam toto ſpiritu
productis, aliis mediatis, ſemiuiuiſ, intercepta fractaque voce naſ-
cendo morientibuſ aures muſica demulet. Ne quis autem caſibus
tribuat quæ ſunt arte diuina in regno prouidentię, cauſas aliquas
naturales exitus ita diuerſi ſcrutabimur, vnde conſtabit omnia ra-
tione diſpenſari, plurima ſapientes agnoſcere quæ vulgus ignorat, &
& illiſ adhuc ſuperreſſe longam inquisitioniſ materiam.

Citò naſcentia, citò diſſoluuntur.

§. 1.

SI res diu duraturas, diu meditatiſ operibuſ natura perficit, ⁱ ſi ⁱ *Vide ſupra*
ſaurum & gemmæ ſint plurium ſæculorum labores, ſequitur à ^{lib. 2. l. 16,}
contrario citò naſcentia citò diſſolui; quotidianiſ id conſtat experi- ^{§. 2.}
mentiſ impreſſionum ignitarum aëriſ in ipſo ſuo curſu deficientium;
inſectorum quorundam vna die naſcentium & morientium; planta-
rum, quæ vt citiuſ enaſcuntur, ita minus ætatem ferunt quam ar-
bores; Inter illaſ, ſambuci, ſaliçes & cætera id genus ligna medul-

Vuu ij

lis grauida, mala persica, breui tempore surgunt in altum, ferunt fructus, sed intra paucos annos effœta contabescunt. Ita fit quia plantæ, talesque arbores constant potissimum humore aqueo qui terreo subtili permixtus facillè diffunditur, & cœli calorem sequens debitam suæ speciei consistentiam accipit; Ita si quis plantas potissimum frigidas ut cucumeres, pepones comprimat aut aperiat videbit eas inspissata tantum aqua constare, & hæc est ut citissimi profectus, sic interitus causa; nam hic humor aqueus vix sibi constans vel euanescit, vel in composito torpescens generat corruptionem. Hinc animalia aquatilia breuiorem habent vitam quam terrestria, quæ sicut arbores magis constant terreo probè digesto, vnde soliditas & permanentia.

Vt chymia mixtum dissoluens primum educit aqueum flegma, ita sol verno tempore terram calore suo tepefaciens, ex ea primum elicit quod est aëreum aqueumque, vnde formantur folia, flores, legumina, plurimi fructus ætatem non ferentes, ut cerasa, pruna, poma, pyraque quædam præcocia. Hæc quamuis non æquent eorum bonitatem, quæ lenta coctione etiam ad ferendum hyemem valida tardè profert autumnus, placent tamen quia veniunt post steriles plurimos menses avidis expectantibus gratiora, noua, & annuæ fœcunditatis primogenita gustui plurimum blandiuntur, diu quidem non durant nimis humida, & id expediebat, ut in sua morentur æstimatione, & ut quæ primò placuerant, sequentibus comparata, repulsam non paterentur.

Plurimum nobis indulget rerum natura suæ fœcunditatis profectu, dura minima substrahens, meliora substituit, & decedentium extinguit desideria sequentium ampliori suauitate. Placet hæc vicissitudo quandiu viget in externis, at vbi mors è familia rapit expectationis maximæ iuuenem, prudentia, rebusque iam præclare gestis, canum; tunc erumpunt gemitus celerius occidere festinatam maturitatem, & quasi lateat quædam quæ spes tantas decerpat, inuidia, ne videlicet vltra quam homini datum est nostra prouehantur. At cæcus ille præ lachrymis dolor non aduertit fortè iuuenem, anticipata gratia genij sui iam apicem attigisse, & clausisse totum in exiguo, fortassis alicui malo subduxit illum prouidentia, si nullalij, certè vel ætati prouectiori quæ spei conceptæ turpiter non responderet. In Cypro^h genus quoddam peculiare palmarum est, cuius fructus nunquam maturefcit, crudus tamen gustui placet, & peculiarem dulcedinem sortitur. Sic quorundam hominum adolescentiæ sola contingit suauitas; Nam qui cerebrum frigidum & siccum habent, præcoci sunt ingenio, & iis in ætate tenera sensus sunt acres, actionesque vitio carent, non enim sunt multi vapores humidi qui

^g Quintilia.
Instit. orator.
lib. 6. in
proc.

^h Theophr.
histor. plât.
lib. 2. c. 8.

spiritus & organa sensuum inquinant, & est satis caloris in prima ætate ad actiones obeundas; at annorum progressu, cum alij sapere incipiunt, & omnibus sensibus vigent, in iis sensuum acrimonia remittit, & calor non sufficit ad actiones animales, vnde prouerbum præcocia ingenia rarò ad frugem perducit. Humana natura vniuersi compendium est, & in ea reperiuntur diuersis entibus distributæ conditiones: sunt ingenia quædam ad fructum lentè matura, sunt quædam ad delicias, & tantum vt floreat cita sua nascendi sorte familiis concessa: his vtendum vt floribus qui cum spectatissimè prodierint, celerrimè marcescunt.

Cœlestis pulchritudinis species diuersa & inter se contraria materia hic excipitur, vna est fluida, permanens altera; In fluida citò recipitur, citò desinit, vt in aquis quæ cum puræ placidæque solem referant, minima pulueris iniectione, vel externo motu turbantur: in anemone, in cichoreis cæterisque floribus qui statim nati solem sequuntur, sed intra paucos dies concidunt: in muliebri pulchritudine quæ vigens in primis annis rapit mentes, at ætate paululum procedente deflorescit, etiam turpiter deformatur, non ingrato spectaculo his quos superbè torserat. Fulget splendor diuinus, inquiunt Platonici, ¹ in his quæ oculis, auribus, mente percipiuntur: Citò placent, citò desinunt naturæ suæ momentaneæ fato: artes quæ non relinquunt opus post se, qualis est musica, saltatio, oratio voce gestuque ex eloquentiæ præceptis naturæque fœlicis impetu fortiter animata, dum pronuntiatur agitat mentes quibus voluerit passionibus, transformat illas ineluctabili magia, sed ad horam, & cui saltem pauci dies remedio sint. Plurima prostant exempla citò nascentis pariterque desinentis fœlicitatis & gratiæ. Equestribus copiis proprium est citò parare, citò amittere victoriam; Ludus momento quem impleuit spoliatur; Aula cito summam rerum adeptos præcipitio collidit, & ex magnis dignitatibus extremas conficit calamitates; quis fidat huic tranquillitati, momento mare vertitur, & vbi lusere nauigia sorbentur: Etiam ius singulare ² quod ex occasione, & cum vrget casus aliquis introductum est, ibi desinit, nec produ-
¹ Marf. ficini in hippia maiore.
² L. 14. ff. de legib.

At cœlestis pulchritudinis splendor sedet, diurnamque sui fruitionem permittit in auro, & in gemmis ab omni æuo, & apud omnes populos ideo tanti pretij, quia sunt naturæ per plura sæcula vterro ferentis, partus immortales; Inter ea quæ delectant mentem humanam, cui propriè competit sensus pulchritudinis, referri potest habitus sapientiæ qui defæcatam veritatem in vniuersalibus principiis contemplatur, habitus consummatæ virtutis, qui potentiis ordinem dicit, vt in cœlestibus nunquam aberrantem, suauitate, for-

ritudine, rectitudine legibus æternis consonum. Cum hanc moralem gratia Christi perfecit, mens humana paradus est, velut illi iam contingat omnis boni possessio, sed illam solent præcedere diuturnæ virtutum exercitationes. ¹ Vnde neophitos idest recenter ad fidem conuersos, per saltum & prætermittis ordinum interstitiis promotos Ecclesia non probat, ne dignitatis tantum occasione virtus assumpta facilè diffluat ad antiquos mores, sicut ex ludo, successione, donatione, denique citrà laborem facultatis quæsitæ facilis est profusio, & vt fert prouerbum, malè parata, malè dilabuntur. Hic sperata vitæ fœlicitas vix erit constans, nisi quærat & conseruetur per virtutes quæ fidelissimam exhibeant seruitutem Deo: In his constituendum est regnum eius, non in momentaneis gratiæ splendoribus, qui vt cito fulgent, ita desinunt, & incautas immeritas mentes, quæ nihil habent solidæ virtutis; interdum horrenda sterilitate damnatas repudiant

¹ Philo lib. de profug.

• Opusc. de laude scriptorum.

² Ioan. 64.

Quod si receptos diuinitus splendores in aliorum salutem reflectere velit charitas ipsa nunquam excidens, & id gratia concesserit, non tantum fluxis, vt pronuntiatur sermonibus, sed æternitati scriptis posteritati consulat, ordinabit sæcula futura, & apud omnes gentium & temporum homines concionabitur. Gerson ² miris extollit laudibus hoc impensum libris scribendis studium, accuratè magis & exactiori diligentia, quam quod pronuntiatur digerendum, sed immortali donatum præmio, dum non operatur cibum qui perit; ² dum arma, consilia, munitiones in futurum suppeditat Ecclesiæ militanti, & hostibus suis timendam efficit, erectis diuinæ veritatis, post tot de mundo reportatas victorias, perpetuis trophæis.

Magis actiua minus durant.

§. 2.

• Fernel. meth. med. lib. 2. c. 9.

Viuens in actione calorem & spiritus è thesauris suis trahens, profundit ad externas partes, vbi sedibus suis pulsus, velut è fomite suo flammæ surgentes euanescent; Itaque motus immoderatus, ° siue sit supra corporis vires, siue perpetuus nec intercisus morbos infert, virium substantiam exhaurit, tandemque corpora refrigerat, & commotis putridis humoribus languidum obruit. Igitur quo frequentior & vehementior erit actio, maiorem lassitudinem inducit, hanc autem sequitur, caloris, spirituum exolutio, quæ non sufficienti quiete reparata, tandem dissoluit compositi totius harmoniam: hinc inanimata vt lapides, metalla, quia non agunt &

minus repatiuntur diutius durant, quam animalia.

Theophrasti regula est ^p fecundiores arbores celerius consenes-
cere, nam diurni pensi perpetuatione fatiscunt, quia succus qui
debeatur matribus abit in sobolem, sic vitæ principia euadunt de-
bilia; dicitur enim semen arbor potestate, quippe cum arbor vna
multa ferat semina, multas quoque arbores ferre dicitur, ergo se sic
in multis millibus representando, multum amittit sui. Id euenit an-
nuis plantis, & causa hæc est vt annua constant natura; cum enim
fructus perficiuntur radices protinus exarescunt, quoniam vis natu-
ræ tota consumpta est, quam ob rem culta celerius quam inculta
fenescunt, & meliora quam deteriora, urbana quam syluestria;
cultura enim auget fructus qui arborem necant. Rosa ^q dicitur à
fluxu odoris, quem plurimum emittens citò marcessit. Dum vineæ
putantur ^r non sunt vni trunco plusquam quaterni palmites conce-
dendi, non indulgenda est, sed semper cohibenda fecunditas, ea
est enim natura, vt parere malit quam viuere, quidquid materiæ
adimitur, fructui accedit;

^p De causis
plantar. lib.
2. cap. 11.

^q Clem.
Alexandrin.
pædag. lib.
2. c. 8.
^r Plin. lib.
17. c. 22.

Simile iudicium est de animantibus, quæ plurimum prolifica, vt
passeres, columbæ, lepores, ad paucos perueniunt annos, cum-
que, refert Aristoteles, ^s gallinæ bis in die peperissent, à tanta fec-
cunditate effœtæ redditæ sunt, breuique mortuæ. Ferunt sub au-
gusto ^t ancillam quinque pueros edidisse, eosque perpauca dies
vixisse, matrem quoque eorum, non multò postquam peperit mor-
tuam.

^s De gene-
rat. animal.
lib. 3. c. 1.
^t Gellius
lib. 10. c. 22.

Videtur singulis vita non ad mensuram temporis, sed actionis
concessa, vt tantum durationi detrahatur, quantum adiicitur actio-
ni, & cedat in fatalis census liberationem, quod anticipata solutio-
ne præstatur; sic Alexander annorum viginti quinque spatio imple-
uit Imperatoris fortissimi munia, quæ cæteri diurnis bellorum pe-
riculis edocti senes vix consequuti sunt. Ter enixa ^v videtur etiam
quæ ter geminos peperit. Fallebatur ergo qui vitam sibi producere
sperabat, ætatem duplicare, diligenti totius temporis impensa, la-
bore dies noctesque nunquam intermisso: nam nimia vigiliæ ^x spi-
ritus animales exhauriunt, cerebrum siccant, mentem perturbant,
bilem inflammant, natium calorem humidumque dissipant, sic læ-
sa coctione magnus fit cruditarum prouentus, quo vitæ fomes ex-
tinguitur. Segerem nimia sternit ybertas, rami fructuum onere fran-
guntur; ad maturitatem non venit nimia fecunditas, nec ad sene-
scutem labor improbus.

^v l. 137. ff.
de verbo.
signific.

^x Fernel.
meth. med.
lib. 2. c. 9.

Publicis dignitatibus insigniti, formæ cuiusdam vniuersalis, sed
non immortalis munere funguntur; agunt plurium ministrorum
oculis, manibus, solertia, & tot in vnum congestæ sollicitudines,

⁊ Petrus
Damiani
opusc. 23.

tot animi pluribus intenti pathemata, vires vni vitæ debitas absor-
bent. Inde fit vt Regum, maximè Pontificum ⁊ vita breuior sit,
totius scilicet orbis intenta regimini, tutelam gerens animarum quas,
quippe spirituales, nec oculis videre nec manu tangere licet, nec
liberas vi continere. Itaque meritò recenset Hypocrates inter vitæ
conseruandæ pæcepta, publicæ dignitatis abdicationem, quæ tot curis
spiritus animales exhaurit illisque fraudat corpus naturale, vt serui-
ant ciuili. His consentit astrologorum obseruatio, qui domum cœli
decimam regimen significantem constitunt in apice cœli, horos-
copum vitæ fontem quadrato hostili mortalique radio ferientem.

Si detur optio, & melius sit vitam vt ferrum in actu cum splen-
dore, quam in sordibus rubigine confici, impendatur pietatis &
charitatis officii, propriis sensibus & concupiscentiis bellum indicat,
voluptate carens fortè breuior, sed securior sine glorioso conclu-
detur. Si ferat, hominis Deo dicati conditio, corruptos publicos
mores arguat zelo pertinaci, voce, scripto studiis irrequietis; populos,
principes, prædicator velut tuba, reos denuntiet, illis pœnas mi-
neretur, conuersis abolitionem promittat. Multa molienti, multa
patienda sunt in quibus fortè vita deficiet, laborum tolerantia,
malorum coniuratione, sed lucrum est etiam tempestate in portum
transferri; excellit in hoc mortali stadio, qui celerius currens præ-
mium reportat; Nam vt perfectior est Angelorum operatio stabilis
quæ vno momento perfectissimè suum opus absoluit, quam quæ
indiget tempore, ita cæteris lentè gradientibus præstat illa quæ ad
id minus temporis impendit; quæ vnius vitæ mortalis periculo, san-
ctissima diuinaque fœcunditate innumeris vitam spiritualement immor-
talem largitur; anticipatos paucos annos, heu quanto fœnore fœlix
æternitas compensabit.

* l. 18. ff. de
exculat. tu-
tor.

Si tot laudibus celebrant milites & duces pro aris & focis fortiter
decertando mortuos, si lex ⁊ illos semper habet vt viuentes, quid
censendum de his qui pro gloria Dei & proximorum salute labori-
bus assiduis profundunt animas suas vero licet incruento martyrio?
Nullus est qui non fateatur honestam hanc acceleratam mortem
longa & inerti vita longè præstantiorem esse, sed id lugendum est
quod in officiis sæpè tentatur & debilitatur non tam corporis quam
animi bonus habitus. Charitatis muneribus intenti, fedari possunt
vt aquæ, quibus sordes abluuntur; consumuntur vt cerei, vt sacræ
vestes, dum diuinis inseruiunt cæremoniis, illas sic in Dei cultum
impensas quis non præferet aliis arca conditis, tinea corrosis & quæ
nequidem vestes sunt nunquam in vsum assumptæ? Nemo rupem
opertam terra, damnum non patientem, imò iuxtapositione cres-
centem, præferet animantibus cœlo, tota natura fruentibus; licet
vitam

vitam actio motusque depascatur; & quis domui suæ sepultos viuentes mortuos, æquabit fortiter pro virtute decertantibus, quamuis humano puluere parum inquinatis? Attritos assiduis operibus vngues natura restituit, vires consumptas cibo, quiete, somno reparat, & ex infirmitatis lapsu vegetior solet surgere feruens, auidaue periculi charitas, etiam quod plurimum agendo vitæ temporali deperit, ingenti profectu vitæ spiritualis, tum propriæ, tum in alios effusæ, compensatur.

*Singularia citius alterantur & intereunt, quam
vniuersalia.*

§. 3.

PRobant Platonici ^a supra res mutabiles dari debere primum immutabile principium, alioquin nullus esset status in rebus, nec motus haberet ordinem & continuationem: hinc ipsa ordinatissima cælorum citra idem centrum, eisdemque polos reuolutio, motionum æqualitas, statæ syderum periodi, inalterabilis eorum substantia, luminis & influxus indeficiens largitio. Cum partes habeant, vt diximus, ^b aliquam sui totius similitudinem in omni naturali composito, sedet fixumque manet aliquid, communes cæteris partibus alterationes vel nulla ratione, vel minus patiens. Talis est in mixtis quinta quæ dicitur essentia cœlestis, quæ perseuerat in viuentibus vsque ad extremum vitæ terminum. Tales sunt in plantis & arboribus partes magis principes, aliisque beneficæ, ita cadentibus foliis remanent ij quibus adhærebant rami; ramis excissis, remanet truncus vnde pullulant, trunco prostrato superest radix quæ in syluis cædis per plura sæcula nouas agit sursum, deorsumque propagines, ætate simul & vulneribus iuuenescens, lætior resurgit.

In perfectis animantibus ossa corpori firmitatem, rectitudinem tribuunt, partesque mediis illis continentur ne in se mutuo concidant: vnde refert Hippocrates ^c puerum sine ossibus natum exterius licet benè conformato corpore, breui mortuum. Hæc ossa tum formæ, tum substantiæ soliditate huius naturalis ædificij fundamenta & columnæ, etiam eo diruto supersunt, & propter siccitatem vix post plures annos corrumpuntur. Cor in animali cum sit fons caloris quo vita constat, etiam est vt primum viuens, sic vltimum moriens, extremas sibi seruans viuificæ suæ virtutis reliquias.

Morale corpus ad instar naturalis habet aliquid immobile, cui succedentes sibi partium motus vnde sua constat perennitas, inni-

Xxx

^a Marsil. fi-
cin. theol.
Platon. lib.
1. c. 25.

^b Snpra lib.
1. l. 4.

^c Lib. 2. de
morb. po-
pularib.

^d L. 8. ff. de
reg. iur.

^e Cassiod.
lib. 1. variar.
ep. 1.

^f L. 56. ff. de
leg. 2.

^g L. 20. ff. de
atn. leg. cap
requisit. de
de testam.

^h lib. 8. de
Republ.

ⁱ Origan.
parte 3.
membro. 2.
- 4.
Campanella
Astrolog.
lib. 1. cap. 3.

tuntur. Talia sunt stirpis, nominis, nobilitatis, stemmarum, sanguinis iura, quæ ^d nullo iure civili dirimi possunt: ad id etiam referuntur antiquæ possessiones, quas alienare multi nefas existimant, quatum etiam conseruationi lex Iudaica fauebat per reditus ad illas quolibet septennio, & nostra per retractum gentilitium. In Republica lex censetur immortalis. Romæ patriciatus dignitas erat perpetua, ^e & similis sacerdotio, quia patriciorum prima familia, numini dicata fuit. Inter tot Atheniensis & Romanæ Reipublicæ iactationes stetit immobilis Senatorum ordo. In regnis ius successionis vel electionis, personis fato suo diuerso sublatis idem manet. Præcipuæ dignitates conceduntur ad vitam, nec subiacent mutationibus quas cæteræ patiuntur præcario concessæ. Dignitas, inquit, ^f non moritur, vnde si legauit Imperatori qui antè mortem meam moritur, legatum debetur alteri Imperatori successori: similiter relictum sacerdoti, ^g videtur relictum templo, & in perpetuum debetur.

Nimium sibi blandiuntur homines de Regnorum, ciuitatum, legum, dignitarum æternitate. Non hominibus & animalibus tantum sua ætas est, sed & Imperiis quæ licet diutius durent, certo tamen suo tempore desinunt & plures passa morbos, tandem moriuntur. Ita periit Assyriorum, Medorum, Persarum, Macedonum, Atheniensium, Lacedæmonum, Thebanorum, Romanorum Imperium, vt ex his magnis funeribus cætera discant immortalitatem sibi non arrogare. Plato dicit ^h annos clymaëtericos septem & nouem qui simplices valent in hominum vita, multiplicatos per cubos & quadratos suos, efficere regnorum mutationes. Sanè supersticiosum est vim tantam florentissima regna sternentem tribuere numeris qui nihil sunt reale, si quid in talibus obseruatione dignum est; eorum referri debet ad cælorum motus, certos, regulatissimos, ab inuicem formali virtute distinctos, qui propterea numeris optimè significantur.

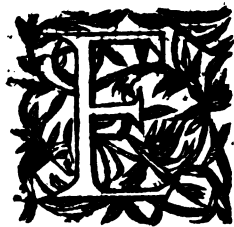
Has regnorum mutationes aliqui ⁱ petendas dicunt à mutatione excentricitatis solis, vel à mutatione obliquitatis zodiaci, vel à stellis fixis infœlicibus, dum fiunt illis verticales, tandem à maximis conjunctionibus Iouis & Saturni, potissimum in transitu à signo aqueo in igneum. Nuper editus est liber Arabis cuiusdam de fato vniuersi, qui hanc de regnorum alterationibus & interitu materiam noua faciliq; methodo cæteris melius profiteretur illustrare, scilicet ex transitu Saturni vel algol per radicem regnorum in figura vniuersi, vel cum in eadem vertentibus magnis annis occurrunt eorum quadrati. Hic autor astra contemplatur velut diuinæ prouidentię & Iustitię instrumenta, quæ dum assumuntur, coniecturam aliquam dant de opere illis proprio mox edendo.

Igitur non aliter quam homines ægrotant, debilitantur, senescunt tandem moriuntur Imperia, ut corpore, sic duratione maiora. In his præter consuetum singularibus ordinem diuturnæ filiorum successioni parens existit superstes, innumera quæ vidit & sequutus est suorum funera ipsemet aliquando patiens. Ita nihil est hic in tempore non fluxum. Vitas illas vniuersales & prolixiores, breues iam efficit mens nostra quæ videt illas nascentes, adolescentes, tandem senescentes & sibi mutuo succedentes; at in æternitate tot sæcula, tot exagitata negotiis, bellis, fœderibus, vanitas & momentum erunt.

MALVM FVTVRVM SÆPE SIGNA quædam & prodigia denuntiant.

Lex 3.

X omnium gentium monumentis, traditione, fidèque quotidianis experimentis comprobata constat, vix vllum regnis, ciuitatibus, principibus damnatum contigisse, quod præcedentibus signis aliquibus & prodigiis non fuerit denuntiatum. Longum esset, etiam superfluum hic ea recensere quæ passim habentur apud probatissimos auctores, ex quibus ego plura collegi in Digesto Sapientiæ: ^k Igitur supponendo quod nulla sit ciuilis vel externi belli, nulla gentis aut vrbs excidium passæ; nulla principis violenta potissimum morte sublata historia, quæ non referat hæc mala pluribus antè signis prædicta, videntur tales præmonitiones communes omnibus, inter naturæ leges recensendæ. Hinc nostris & alienis periculis edocti discimus mundum, partium suarum læsiones sentire, dum extirpantur conuelli; non casu, sed certa prouidentia regi tum vniuersa, tum singula; Res in existentiam ordine sibi dicto venire, ex ea pariter discedere; alias aliis ita complexas esse ^l ut quæ antecedunt sint sequentium vel causæ vel signa, nam si fatum est nexus causarum, in prioribus posteriora præsentiri possunt, non enim statim existunt futura sed sensim explicantur. Deus res hominum curat propenso semper in eos affectu misericordiæ, & dum incurrunt in iustitiæ suæ poenas, illas eis denuntiat vario creaturarum præconio, ut conuersi fugiant à facie arcus, aut vitent imminentem calamitatem, aut præuisam fortius ferant.

^k Tit. cognitio contrarietatis.

^l Cicero lib. i. de diuinatione.

Xxx ij

• Paracels.
lib. 1. Saga-
cis Philoso-
phia.

• In præfa-
tio. animal.

Illustriora ferunt^m esse præfagia ; quæ casus significant magis vniuersales , debent enim à pluribus intelligi , ita magis terrent quæ malum minantur vrbibus quam pagis , Imperio quam regioni , Cæsari quam priuato. Sic antiquæ Religionis mutationem à Christo factam , prædixerunt tot prophetiæ , prodigia quæ refert Cardinalis Baronius. ⁿ Dantur etiam priuatis futuri præfagia , satis clara cum moneant eos quorum interest ; quidam licet abiectæ conditionis homines obseruarunt nihil aduersi sibi suisque contigisse , cuius non aliquod signum in somnis , prodigiis , vel fortuita diuinatione præcesserit. Inde constat hominem non tam fortunæ quam naturæ titulo cœlestium curam promereri. Si quid magis impenditur circa principem , id fieri non personæ suæ singularis , sed multorum ab ea pendentium causa , vt per fontem riuus , per sanitatem capitis , toti corpori prouisum sit.

Hæc de futuræ calamitatis præuisione materia , vel insperatis vel consultò captatis modis , tot occultæ philosophiæ mysteria completitur , tot historiarum fidem aduocat , vt ad illius dignam expositionem cum multa iam extent volumina , plurimum adhuc in scribendo ætati nostræ superest , & posteritati supererit operis. Id igitur non intendimus hic accuratè scrutari , sed tantum ex multis quædam delibare , vnde constet mala potissimum publica sæpè præmissis quibusdam ostentis significari.

Malum imminens diuersis nutibus providentia significat.

§. 1.

COelum prius mugit tonitru , terret fulgetris , quam feriat fulmine. Et Deus optimus maximus modis innumeris hominibus minatur , vt eos à malis quæ pœnas merentur , auertat ; Intendit^o arcum suum donec infirmentur idest humilientur , priusquam feriat monet, obserua, ^p vt non inueniat quos feriat. Ad Ionæ prædicationem Niniuitæ pœnitentes non loci sed vitæ mutatione , laram in peccantes sententiam vitarunt , ^q & denuntiatio mortem minans , vitam peperit. Ita D. Augustinus refert ^r Constantinopoli reuelatum esse fideli homini urbem paulo post igne cœlesti perituram ; admonitus Episcopus ad pœnitentiam prouocauit populum ; dicta die apparuit nocte ignita nubes paulatim excrescens cum sulphuris odore , sed dissipata est , cum mox videretur ciuitas peritura. Sacræ scripturæ referunt innumeras prophetarum prædictiones , quibus

• Psal. 57. 8.
• D. Aug.
serm. 109.
de tempore.

• D. Chri-
stost. homil.
5. ad popul.
Antioch.
• Tract. 11.
de diuers.
cap. vlt.

aliquando Iudæi ab idolorum cultu reuocati sunt; aut in malis suis pertinaces, prædictis sibi flagellis durissimè contriti.

Sæpe Deus monet homines de malis imminentibus per Angelos, qui sunt corporis Ecclesiæ vigiles semper oculi, bonoque suo propicientes. Tempore belli Iudæis¹ significabant futuram de hostibus victoriam, insolito fulgore gemmarum in rationali summi sacerdotis, vel earumdem obscuritate, tempus infaustum præliandi. Angelis suis mandauit de te, inquit Propheta, " ne offendas ad lapidem pedem tuum; Educunt Loth² de Sodomorum incendio, præmuniunt Tobias³ contra Dæmonis æmuli mortiferos in pluribus iam expertos furores; monent S. Ioseph Christi Domini nutritium de sua in Ægyptum fuga, ² vt vitet Herodis persequentis manus. Cum diuina bonitas nunquam hominibus defuerit, his potissimum qui ad naturæ legem viuerent, exempla plurima referuntur auxilij philosophis præstiti ab Angelis quos Genios vocabant. Plato scribit ⁴ Socrati à primis annis adfuisse bonum genium, cuius monitu deterrebat ab omni occasione, & actione sibi periculosa, ita ⁵ ferunt Simonidem euocatum è domo, quæ ipso egresso statim corruit, & malos homines illic conuiuantes oppressit.

Solent Angeli hominibus futura prædicere potissimum in somnis, quia tunc mens liberior à corpore diuinos affatus melius excipit. Horum autem vniuersali scientia præditorum sermo; vt plurimum est allegoricus, quem non nisi sapientes intelligunt. Ita Ioseph⁶ somnium Pharaonis de septem bobus macie confectis; interpretatur de septem annis sterilitatis; & Daniel⁷ somnium Nabuchodonosor statuæ, cuius caput erat aureum, pectus & brachia de argento, venter & femora ex ære, tibiæ ferreæ, interpretatus est de futuris regnis quæ secundum proprietates talium metallorum sibi debebant succedere. Aliud eiusdem regis somnium de arbore excelsa succidenda, residuis radicibus; intelligendum dixit de regno ab eo transferendo per septem annos & postea restituendo. Hypocrates⁸ causas morbi, & qui sint humores corporis temperiem turbantes venatur ex ægrotantium somniis, ex figura, colore qualitate, quantitate visum. Quiescente ^{*} corpore anima non quiescit, & si caret operamembrorum corporalium, suis vitur; vt gladiator sine armis exprimit artis suæ habitum gesticulatione.

Vt in somniis sic in prodigiis angeli parabolicè futura significant. Nam vt pictores & statuarij ^f priusquam magnum opus aggrediantur, illius prototypum effingunt & exercentur in vili materia, sic illi formant ostenta, quæ proximos casus exprimunt, luduntque his quæ nos detinent, ænigmatibus. Sic ante Augusti excessum ^g in aère globus igneus apparuit qui in ipso suo cursu dissipatus est: idem vi-

¹ D. Bernar.
lib. de natura
amoris.
c. 10.

² Theodor.
in Exod.
quæst. 66.

³ Psal. 90. 11.
⁴ Gen. 19.
⁵ Tobiz. 8.

⁶ Math. 2.

⁷ in Theage.

⁸ Quintil.
instit. orato.
lib. 10. c. 2.

^c Gen. 41.

^d Daniel. 2.
& 4.

^e Libro de
somnia.

^f Tertulian.
lib. de anima.
cap. 45.

^g Paracelsus
lib. 1. Sagacis
Philosophiæ.

^h Seneca. 1.
natural. 9.
c. 1.

sum prodigium cum de Seiano actum est¹; nec Germanici mors sine tali denuntiatione fuit, quid enim sunt aliud hi quos supra ceteros extulit ciuilis fœlicitas, quam igniti vapores naturæ suæ vanitate citò dissoluendi. Vi turbinis^b in campo Romæ columna ante Iouis ædem cum signo aureo decussa fuit, responderunt aruspices, magistratum interitum fore, tum omnes magistratu se abdicarunt, & metu fidem dederunt augurio. Loca publica fulmine tacta publicas denuntiant calamitates, vt accidit Mediolani^h anno 1321 arcesic horrendo disiecta fulmine vt in ea 113 homines perierint, paulo post ex ea Galli pulsi sunt. Obseruatum etiam est insolitas maris & fluminum inundationes prænuuntiare magnos populorum tumultus nam aquæ multæ, multi populi. Quod experti sumus in vltimo Galliz motu an. 1650. Sequana agros vastante, domos & pontes diruente: præcesserat magna coniunctio Iouis & Saturni in piscibus, iisdem planetis tunc venientibus per directionem ad erectæ figuræ horoscopum.

Asserunt aliqui terræ motus fieri potissimum à Deo, pœnas peccantibus sic misericorditer minitante, vt ad pœnitentiam redeant, contremiscit hoc elementum alieno periculo; Iras suas testatur commotione contra creatoris sui contumeliosos hostes, illos ne reparatoris crimen incurrat, ne pondus sibi vrbibus integris grauius videatur libenter pati, fortiter excutit, terrenisque hominibus linguam cœlorum velut exteram nescientibus, terrenâ quam facilius capient Deus loquitur.

Expressior & interpretatione non indigens belli significatio fuit, cum in lata planitie inter Capuam & Vulturumⁱ nocte visæ sunt acies præliari priusquam ibi ciuiles acies Romanæ nefario bello confligerent. Antequam inuaderentur ab Antiocho Iudæi^k tempore Macabæorum, apparuerunt in cœlo acies confligentes. Anno 937. in Gallia species duorum exercituum in aëre concurrentium visa est, Hugore Capeto regnum tunc armis occupante. Tres soles in cœlo visi, dominationis timendam diuisionem significarunt vt inductione probatum est in supplemento Digesti sapientiæ. Sic antequam imperium Constantini scinderetur inter fratres, & Ecclesia grauius laboraret Arianismo, in oppido Antiochiæ natum est monstrum puer quatuor oculos & duo ora habens. Obseruat Cicero^{*} si puella nascatur biceps, protendi seditionem in populo fore, corruptelam & adulterium domi. Appollonius^m viso monstro in Sicilia puero scilicet masculo habente tria capita, & vnum corpus, dixit Nerone mortuo tres futuros Imperatores qui imperio non essent perfectè potituri, designans Othonem, Galbam, Vitellium. In Co intula ouis leunculum peperit, & id fuit proximæ tyrannidis augurium; Ita per

^a Plin. lib. 17.

^h Cardan. lib. de rer. variet. 6. 71.

ⁱ D. August. lib. 3. de ciuit. c. 23.
^k 2. 2. Macab. 5.
Plin. lib. 2. c. 57.

Tit. Cognitio Contrarietatis.

^l Ammian. Marcell. lib. 19.

^m Lib. 1. de diuinat.

ⁿ Philostr. in vita Appollo. lib. 5. c. 4.

Tacit. 15. annal.

solēs, per capita, per oculos, per columnas allegoricè significati sunt populi Rectores, & per fera animalia tyranni.

Ingentis publicæ calamitatis indicium^o fuisse duæ puellæ an. 1601. & 1602. in utero materno tribus antè partum diebus ejulantes. In uterum protinus reuersus est infans Sagunti, ^o quo anno ab Annibale deleta est: dubium an id contigerit Angelis partum sic mouentibus, an subsit causa naturalis, & delicatissimi sensus infans multum affectus sit à maligni syderis influxu prouincie tunc incumbenti, huncque lædentem aut gemitu, aut fuga testatus sit.

Sapientem naturam nunquam aberrare sibi persuadebant antiqui, sed consultò his portentis mortalibus futura mala denuntiare & velut dato libello reos puniendos ad Dei tribunal citare. Si procedebant è cœlo, ad eius iram placandam indicebantur ^P solemnes supplicationes Pontifice Maximo, Senatoribus, omnibusque ordinibus circa templa procedentibus. Si monstra informia edita essent, iussu foetu exportari, & in mare vel flumen deilci, à ter nouemnis virginibus cermen per urbem caebatur, adhibitis etiam solemnibus expiationibus & sacrificiis. Consilium fuit hæc etiam mala præuenire indicta singulis lustris supplicatione publica, quæ fausta omnia Imperio Romano precabantur, & vota in sequens lustrum promittebant.

Maximæ dignitatis & autoritatis erat collegium Augurum & Aruspicum in talibus prodigiis interpretandis cum contigissent, & si sponte se non offerebant, futurum variis modis conicere nitentur, maxime consultis hostiarum immolarum extis, & ex aliquo partium vitalium defectu, per in ciuitatibus vel personis malum augurantes; dicebant enim ad hostiam deligendam, ^a ducem esse vim quandam diuinam toti mundo diffusam & præsentem. Auspicia sumpturi utebantur lituo incuruo, scilicet ad hemispherij similitudinem, baculo in sex partes diuiso, significante sex domos astrologicas, sic obseruabant in qua primum parte fulmen aut quis apparet, & inde ferebant iudicium foelix vel infaustum pro ratione domus.

Omnibus penè gentibus mos fuit in ambiguis sortes mittere, cum sit omnium facillimus diuinationis modus. Etiam à Christianis usurpatus fuit, cum elegerunt S. Mathiam ^r in Apostolum. Iis utendum dicit D. Augustinus si in magna persecutione dubium sit qui remanere debeant; Nam, inquit, contradictiones sedat sortitio, & inter potentes definit. Orto bello civili in galliis inter fratres Reges Chibbertum & Clotarium clerici Diuionenses discunt exitum belli positus super altari tribus sacris libris, scilicet Prophetarum, Apostolorum, & Euangelistarum, in singulorum fortuita apertione

^a Camera-
rius. cent. 1.
genitura. 38.
& 39.
^o Plin. lib. 7.

^c 3.

^P Alex. ab
Alexan. lib.
5. c. 27.

^a Cicero lib.
2. de diuina-
tione.

^r Act. 1.

^a Baron. an.

356.

inuenta sunt vaticinia futuri excidij; sic Romani consultis libris Sybillinis, sic Iudæi ex Ephod augurabantur.

Astrologi totius vitæ casus in erecta nati figura cœlesti, descriptos afferunt, illorumque licet non certa, nec fatali necessitate fixa sint iudicia, ex illis tamen graues ducunt coniecturas, tum ratione, tum experimentis comprobatas. Vnde Ptolomæus¹ scientiam hanc coniecturalem, cognitioni gratissimam rebus agendis perutilem, etiam necessariam probat, vt ad exemplum medicæ & nauticæ præuisa pericula vitentur quantum humanis conceditur viribus. Licet hanc scientiam Arabes multis infamarint superstitionis obseruationibus si tamen ex probatis Ptolomæi regulis tractetur, eam non penitus vanam esse, probat ratio, Doctissimorum & sanctorum virorum auctoritas, quotidianum etiam inter peritos experimentum. Difficultas laborque discendi, neglectam effecit, malunt enim quidam disserere nullum dari ex cœlestibus iudicium, quam quale sit ediscere; superbè blasphemant quod ignorant, ne videantur aliquid quod sciri debeat, ignorare. Contumeliis occasionem præbuere tot antiquorum Patrum decreta, scientiam hanc velut Idololatriæ consortem, Dei & hominum libertati contrariam, damnantia; hæc diluere conati sumus in quadam eius apologia,² his tamen afflicta conuitiis, reatus suspicionem apud plerosque non effugit, & inculta, contemptu dignior iacet.

¹ In præfat. quadripartiti.

Albert. Magn. in speculo astrolog. D. Thom. lib. de fato & passim.

² In Apologia fati vniuersi.

Huius naturalis astrologiæ simia quædam est Geomantia, proiectis fortuito linealiter punctis, & linearum extremitatibus in numerum vel parem, vel impari desinentibus vim planetarum tribuens; eius periti dicunt vix vniquam falli sua vaticinia spiritu scilicet vniuersorum projicientis manum dirigente.³ Cardanus existimat ex vanis similibus obseruationibus veras aliquando contingere prædictiones, quia mouent animam & intentam magis efficiunt, vt velut speculum ex cœlestibus futura referat; ita ut sint potius irritamenta, quam rationes diuinandi; exponunt enim, inquit animam benigno veneris syderi, quod more facilius hominum arcana reuelat. At citra talem obseruationem mentes auidissimæ sunt futuri, & tamen illis non illucescit contingentium notitia; quis igitur artem hanc solo casu constantem, non damnet velut incertam, & ridicula sua vanitate proseribendam.

³ Lib. de rer. varietate cap. 44. & 68.

Nullus fuit in inquisitione futuri superstitionibus finis; nam ex igne, aëre, aqua, terra ductæ sunt variæ diuinationis species, id operantibus dæmonibus, auium volatus, animalium motus, hostiarum fibras, calculorum sortem, sic disponentibus, vt notat Origènes,⁴ etiam infœlicis euentus duxerunt augurium ex occurso primo deformis hominis, eunuchi, claudi, gibbosi, alicuius infœlicis nominis; animalis

⁴ Homil. 16. in numer.

malis nocturni, vel solitarij si sit naturæ gregalis. Sinistra pars habita est inauspicata, quia motus animalium & cœli ut incipit à dextris, ita desinit in sinistris. Tanta fuit eius rei superstitio, ut olim Romæ cum Imagines Deorum per urbem solemniter veherentur, polluta habita sunt sacra, eo quod rector currus, habenas improuidè sumpsisset manu sinistra. Augustus omen infaustissimum ducebat, si mane sinister calceus pro dextro porrigeretur; læuus pes ante dextrum calceatus fuit, ea die qua ferè obsidione oppressus est. Nigrum etiam in somnis, in occurſu, in ostentis, in Eclipsibus, in morborum signis infaustum habitum est, eo quod est luci contrarium, saturno infortunæ maiori, terræ ultimo elementorum, tenebris, malis Dæmonibus, morti proprium. Sic eo quod à Deo & angelis interdum conceditur aliqua diuinitio, hanc in artem ducere tentarunt homines, & eam efficere sibi tum propriam, tum perpetuam mille vanis superstitionibus, quæ diuinæ prouidentia, nostrisque sub ea paratis obsequiis multum derogant. Nunquam fortuna satis valida contra seipsam arma suppeditat, à nobis fortiter sumenda, & à Deo suppliciter expectanda sunt.

Si pro rebus caducis sit inquisitio tam auxilia futuri, quanta debet esse pro rebus æternis. Scit Christianus post hanc vitam aliam sibi superesse, pro ratione meritorum aut immensa gloria semper felicem, aut suppliciiis nunquam desinentibus addictam. Quis & ratione & fide certus de animæ suæ immortalitate, & de futuro iusto Dei iudicio sollicitus de reddendis domino suo rationibus non cogitet, & an futurus sit in perpetuum cum beatis aut cum damnatis; Implicat mentes, libertati nostræ quam experimur; bonitati diuinæ quam credimus mouent controuersiam, tot argutæ quæstiones de prædestinatione, & de signis prædestinationis, sed nodos illos inextricabiles si non soluit absumit uia fides, ardens charitas; Annos æternos in mente habui, inquit propheta, ² meditatus sum nocte cum corde meo; & exercitabar & scopebam spiritum meum, hoc est verum futuræ tuæ beatitudinis augurium; bene fac & viues; Ama Deum, securus quod amantem, sibi que complacere volentem, non perdet, qui nos etiam cum inimici essemus, dilexit. Ambis gloriam, & hæc venalis est, inquit D. Augustinus, ¹ eme si vis, nec multum exæstues de re magna propter pretij magnitudinem, tantum valet, quantum habes, imo noli quærere quantum habes, sed quantus sis, res ista te valet, tantum valet quantum es, tu te da & habebis illam; si malus es, dando te illi, bonus eris.

^x Plutarch.
in Coriola-
no.

⁷ Sueton. in
Augusto.
Plinius. c. 1.

² Psal. 76. 6.

¹ Serm. vlt.
de Verbis
Domini.

Yyy

Præfagia natura sunt ut plurimum mali iam incipientis effectus.

§. 1.

Inferiora corpora suæ constitutionis rationem, vim ad actiones quibus seruantur & augentur cœlo debere nemo sapiens dubitauit. Viuunt, agunt, modis infinitè variis, afficiuntur continuo superiorum motu & influxu, quo cessante ut cessarent à motu sublunaria, sic eo mutato mutari debent; toti mundanæ machinæ partes colligantur, ^b ut fœtus in aluo toti corpori materno per continuata ligamenta connexus, impressiones inde recipit. Ab his causis superioribus continuè mouemur, & de futuris pluribus moneremur, nisi mens alio distracta, cogitatione, consilio, studiorum curarumque copia tales motiones non perciperet. At ratio quæ sensum hunc superiorum sic obscurat, quos infert illi defectus compensare conatur per scientias & artes, quibus, ut dictum est, futurum inquirat, anticipati tamen iudicio, cum post tot sæculorum obseruationes, tot aphorismos, tot exempla, nihil amplius astrologia promittat, quam coniecturas.

^b Marfil. Fin. Theol. Platon. lib. 13. c. 2.

Cum itaque multa sint quæ humana industria non possumus assequi, ut certas mutationes temporum, quæ non tam è cœlo, quam è diuersa locorum positione, montosa, paludosa, maritima procedunt, Deus & natura non deficientes in necessariis, ea nobis modis aliis reuelant. Futuras cœli dispositiones, pluias, tonitrua, grandines, ventos, frigora, tempestates, denuntiat nobis aër medius rerum, & ad varias affectiones syderum & locorum mobilis; hic autem sensus animalium afficit & titillat ad signa earundem rerum edendas. Nam inferiores formæ à cœlestibus afficiuntur, illisque ut particularia vniuersalibus & passiuæ actiuis seruiunt.

Instante pluuia aues fluuiales sese abluendi causa caput immergunt aquis, humerisque suis infundunt; cætera iuxta fluentia lauantur, plumasque vellicant, tum quia prælibatam aëris humiditatem quam appetunt, ampliorem sibi ex aquis ministrant, tum eo quod inquietantur à pediculis qui ex corruptione calida humidaque nati, etiam calida humidaque tempestate, cum per æstatem pluit, magis vigent, acrius pungunt, illos autem aues, tum nostro, tum frigidâ conantur exturbare. Sic aranæ, scolopendræ, scorpiones tunc per muros serpunt, quærentes quod ex aëre vaporoso degustant humidum quod

post longam in tenebris siccitatem reficiantur. Delphini superficiem maris radentes prænuntiant tempestatem; fugiunt enim inum, ubi è terra impetu magno turbines erumpentes conuoluunt arenas, priusquam per aquarum altitudinem viam sibi ad superiora fecerint; vim hanc maxime fugiunt minuti pisces, quos maiores sequuntur & depascuntur. Tunc etiam mergi ex æquore reuolant, infestant enim illos multi pisces summum aquæ tenentes. Aëre nebuloso & pluuioso hirundines circa humum & parietes volant, quia venantur muscas quæ superioris regionis humiditatem frigusque fugientes infra decidunt. Hæc igitur prælagia sperni non debent; nam animalia tali sensu ducta meritò dicuntur stellæ secundæ, per quas certius habemus iudicium quam ex stellis cœli, sunt enim iam causæ dominantis incipientes effectus, vnde per talia certius nauticæ periti iudicant, quam astrologi scientifici. Hanc fortè Aruspicinam permiserunt Christiani Imperatores, quia fit sine magia solius naturæ beneficio.

c l. 1. Cod.
Theod. de
maleficiis.

Harum & similium obseruationum occasione referunt alias, quasi sint occulto quodam instinctu futuri mali prælagia, cum tamen procedant à causa naturali tales effectus iam producente: Vt cum dicunt^d ruinis imminentibus præmigrare musculos, id autem contingit territis, dum ædificiorum compago, partibus hinc inde crepitantibus & minuratum cadentibus dissoluitur. Inglans frangi se sonitu prænuntiat, inquit Theophrastes, ^e est enim eius materies ampla vsusque ad opus tectorium, itaut præsentire homines possint, quod & in Andro accidisse, omnesque è balneis terrefactos profugisse traditum est. Simile est quod dicunt^f vultures & coruos biduo aut tri-
duo antè aduolare ubi post conflictum cadauera futura sunt, sequuntur enim exercitus, in quibus ex hominum & iumentorum ingenti collecta multitudo, ex assiduis in inuicem aut cum hoste velitationibus, nunquam desunt cadauera. Crocodylus diuinatione quadam, inquit Plinius, ^f oua sua parit & incubat extra eum locum ad quem summo auctu eo anno accessurus est Nilus. Sentit, in litore madentem intus terram, priusquam inundetur superficies. Idem fieri debet in similibus iudicium explorata superstitione quæ refert ad occultas causas, quod à manifestis & sensum afficientibus procedit.

^d Plin. lib. 8.
cap. 28.

^e Historiæ
plantar. lib.
5. c. 7.

^f Plin. lib. 10.
cap. 6.

^f lib. 8. c. 25.

Habemus & nos latentis & iam ingrauescentis morbi prælagia, ex symptomatis quæ functiones & actiones lædunt: sic spontanæ lassitudines denuntiant morbos vel ex cacochymia, vel ex plenitudine aut ex vtraque nociuis iam humoribus per totum corpus diffusis, & spirituum viam præcludentibus. In gangrena, ^h quæ est vitalis caloris extinctio, & incipiens corruptio pars liuet aut nigrescit, tumi-

^g Hipocr.
lib. 2. Aphor.
5.

^h Fernel. de
extremis af-
fectibus. c. 7.

Y y ij

da, mollis, ac prorsus cadauerosa. Qui sæpè & vehementer sine causa manifesta animo linquuntur, ⁱ ij de repente moriuntur; Id enim mali patiuntur propter imbecillitatem animalis virtutis; & qui frequentes mouent contra fidem quæstiones, tandem ab illa penitus deficiunt, vt obseruatum est in Iuliano Apostata; ^k hæc enim, vt ait Apostolus, ^l prophana vaniloquia proficiunt ad impietatem, fide iam in imo pectoris expirante; Non est infirmitas, sed habitus, actus suos iam producens in eadem vitia sæpius labi, id enim arguit maximam in animo corruptelam, vnde nascitur malorum series.

^l Hipoc. lib.
2. Apho, 41.

^k D. Greg.
Nazianz.
orat. 3.

^l 1. Timoth.
4.

ALTERATIO PRÆCEDIT CORRUPTIONEM.

Lex 4.

Non sunt vt plurimum à cælo, à prodigiis, à cæteris diuinationis artibus petenda cladis & interitus imminentis signa, vnaquæque res illa præ se fert; quod patitur emittit in faciem, & est læsionis illatæ materia simul & augurium. Arbor diuturna sterilitate, ramis retorridis, nihil noui proferentibus quod validè sugat alimentum, exsiccato vertice mortem suam prænuntiat: fontes diu parcè fluunt, antequam origine totaliter vitiatâ desinant; morbum ingrauescentem testantur spontanea lassitudine, inappetentia, pallore vultus, totius corporis languescente facultate. Dubium quibusdam videtur an naturæ gratiam debeamus, quod tot alterationes præcedant corruptionem, quod res lento conficiantur excidio; quod succis etiam poplitibus, ad extremum vsque contra mortem decerent; dubium an expediat nos tam in nostro corpore, quam in his quæ possidemus ita diu concuri, & quod semel patiendum est naufragium, metu continuum effici. At certè prouidentia successiuas illas optimi status deiectiones nobis non indixit ad supplicium, sed ad cautelam, vt scilicet lenioris mali sensus excitet nos ad occurrendum grauioribus; vt extinguatur serpens in ouo, ignis in scintilla, & si res sorte sua è manibus nostris effluentes retineri non possunt, placidè videamus illas abeuntes, assueto priuationibus, vt minus afficiatur, animo.

Extremi defectus solent à paruis incipere.

§. 1.

CUM rebus creatis præfixus sit à prouidentia, tum quantitatis tum virtutis terminus, ^m conueniens fuit, vt probatum est, ⁿ eas ad summum sui & concessæ perfectionis apicem ordinatis gradibus peruenire. Hinc continuus naturæ motus, cum non possit ad superiora progredi, necessariò declinat ad inferiora, sed gradatim imminutione vix sensibili, quæ respondeat lentè surgentium profectibus. Legem hanc salua sua substantia seruant in motibus & influxibus suis cœli, & ad eam obseruandam exemplo suo prouocant inferiora; Sol à meridie descendit in occasum luce paulatim decrescente, sicut ascendens creuerat ab oriente in meridiem. Planetam vocant stationarium, cum accedit ad perigæum epicicli, verè tamen in eius perpetuo circulari motu non intercedit quies, sed fingitur eo quod momento motus in anteriora minuitur tam lenta defectioe, vt designari non possit vel minima fractione numeri. Cum expirat aër è terra ° sensim & sparsim parum primò percipitur, sed postquam aëris illius emanationes multæ minutæque confluerint, fit ventus, vt ex scaturiginibus aquarum riuus; Ideò notatum est ventos ab ortu suo exiguos spirare.

Ingens eruptio Vesuuij, in qua nimis curiosus spectator Plinius occubuit, incoeperat à nube instar arboris pini longissimo trunco efflata in altum, & quibusdam sursum ramis diffusa, nam quo euehebatur spiritu senescente, suoque pondere victa in latitudinem yanescebat, tum explosis silicibus, fracta quæ obstabat alta terra, exitus liberior datus est flammis quæ toti regioni vastitatem intulerunt. Sensum æstatis ardor desinit per autumnî noctes frigidas, discuffisque arborum foliis, canoris aibus mulctatis exilio perit aëris, camporum, cœli decor sub hyemis accrescentis sibi sœuitia. Antè morbos sanitas leuibus primum tentatur incommodis: obscurantur oculi vix vlla apparenti causa per suffusiones ipso tempore concretas: febris hæctica quæ cordis substantiam afficit & depascitur, initio perseverat sine dolore, itaut vix æger se sentiat ægrotantem. Cancer incipiens à tumore ciceris magnitudine, interdum sine doloris sensu, tandem totum corpus depascitur. Venenum serpentis & canis rabiosi paulatim spiritus inficit & per eos ad cor perueniens necat animal: hinc hominum perfida timidaque malignitas artem

ⁿ Supra lib: 1. l. 7.

ⁿ Supra lib: 2. l. 7.

o Bacon. hist: storia veterum.

Yyy iij

sibi fecit venena sic temperandi, ut citò non noceant, his uti statuerant Carthaginenses^p sperata captiuorum cum Romanis permutatione, ut captiuis emissis à se lentum darent venenum, quod non nisi permutatione facta mortem inferret. Ita Seianus^q Druso per spationem venenum dedit, quo paulatim irrepen- te, morbus videretur esse fortuitus.

^p Gellius lib. 6. cap. 4.

^q Tacit. 4. annal.

Mitius nobiscum agit natura, & cum extremos casus à paruis ordirur non sœuit in nos ex insidiis; sed occultat, & moderatur quantum potest suos defectus; pudori suo, nostrisque timoribus parcit. Mali venientis satis aperta dat signa, quibus possit prævideri, nec totam simul effundit humoris peccantis tabem, ne talis ab extremo in aliud præceptus transitus noua sit ægritudinis accessio. Ita sapientes melius esse censent, amicitias cum minus probantur, sensim difsuere, quam repentè præcidere; non negant aliquando recedendum, sed paulatim relato gradu, ut sit urgente belli periculo, saluis signis, salua militari dignitate. Si ad Reipublicæ^r conseruationem alicuius potestas est minuenda, id expedit fieri modicè, non vno simul impetu, non cum honoris contumelia, ut facilius toleretur. Magistratus non potest iudicare, præcipere, eo die quo magistratu priuatus erit, ut ab eo recedat sensim deficiente parentia.

^r Cicero 1. officior.

^s Arist. 5. polit. 11.

^t l. 13. ff. de Iurisd.

Cum artem experientia fecerit & tot exemplis didicerimus, exiguum esse malum nascens quod per moras sœuissimè grassatur, prudentis est obseruare vel minutissima, quorum defectu magna concidunt. In conseruanda Republica maxime cauendum est ab eo quod paulatim irrepit, inquit Aristoteles, latet enim corruptio quæ non tota simul fit, sed mentes ut sophista decipit; ex falsis positis principiis inferuntur falsissima & absurdissima; à recto paucis primum passibus aberrans iter, suo progressu deducit in contrarium. Dæmon non statim tentat hominem spiritualem de grauioribus peccatis, inquit D. Thomas, tyrannus ille sensim occupat dominationem, sœuus, implacabilis & qui, si peperceris, non parcet. Occasione conuersationis, vrbanitatis, morbi sanandi, laboris relaxandi causa indulgetur sensibus, quod deinceps ut debitum exigit natura, gratiam vertens in obligationem: Vnius interdum tegulæ defectu ruit tota domus, leuis in veste scissura facile dilatatur; torrentes si vel minimum cœperint ingressum, totum introducunt fluentem. Quid interest ad naufragium, vtrum vno grandi fluctu, an aqua paulatim subeunte nauis oppressa subsideat. Haberi non debet ut paruum quod in cumulum obruentem solet accrescere; non est leue, quod Deum lædit; quod de toto corde, de totis viribus illi sacratis detrahit. Cur ergo Doctores quidam blandiuntur humanæ fragilitati? cur tentant inani philosophia, latam viam efficere, quam Chri-

^u Politico. lib. 5. cad. 8.

^v 3. q. 41. a. 4.

^x D- Chry- sost. hom. 19 ad popul. Antioch.

stus arctam prædixit; luctum sanctis indictum, in mundana gaudia conuertere; pacisci conuentionem tenebrarum cum luce, sensuum cum Christiana pietate, philautiæ cum charitate Dei & proximi; soluere quod antiqua Patrum disciplina strinxerat; cum nobis vigilandum & cauendum præcipiatur, securos tamen, sibi que nihil timentes hostibus dedere; tandem docere seculares, quomodo peccando non peccent? Doctrinæ christianæ finis est, professores suos efficere quantum licet puros & in posterum auersos à peccato; at peccatum fouetur per actus consentaneos, tollitur autem per contrarios qui fortiter ad asperiora nitantur, qui per fructus dignos pœnitentiæ sensus rationi subiiciant, ut qui fuerat sub iniuriis labor, velut in naturam, & in vitam cœlesti voluptate refertam transeat.

Solet esse nexus quidam malorum.

§. 2.

Inualuit apud vulgus prouerbialis hæc sententia, malum incommittatum, seu solum non venire; præcedens gradum esse sequentis, & miseros mille casibus actos aduersam semper fortunam insequi. Non probarem quod ait Plato, malum esse de genere infinitorum, & in deterius lapsos non magis retineri posse, quam graue pondus in præceps ruens urgente se & quo plus procedit, accelerante motu. Hæc desperata de rebus vim passis opinio non debet admitti; natura quippe certas habet mali vexansis accessiones & remissiones; hyemi succedit æstas, tempestatibus serenum, alioquin iam pridem dissoluta & in nihilum esset redacta mundi machina, confusis aut deletis rerum omnium speciebus. Propterea diximus^y mala bonorum vel mixtione vel successione ut plurimum esse temperata. Tamen sicut inter homines huic obnoxios vicissitudini reperiuntur aliqui bene fortunati,^z quibus magis foeliciter quam cæteris cuncta succedunt; sic à contrario sunt alij aliis infœliciores, qui rerum sortem semper experiuntur aduersam, ipsismet beneficiis, ut impura corpora probis licet alimentis, læduntur; quod habet vita dulcius, ad eos perueniens accessit; quidquid fiat, miseri sunt; quidquid eueniat, in suum colorem trahunt.

Platonici^z ordinem animarum assignantes planetis, dicunt tales esse sub absoluto dominio Saturni, qui cæteris superior, facit à rebus externis abstractos, hisque si se misceant, semper infœlices: Astrologi continuos illos aduersos casus tribuunt maleficis, in alicuius generis, corpore, quadrato, vel oppositione, primam, decimam, par-

^y Supra lib. 1. l. 10. § 3.

^z D. Thom. lib. 3. contra gentiles.

^z Plato in Timæo Marf. ficin. de vita cœlitus compar. c. 22.

tem fortunæ & earum dominos lædentibus. Si mitior sit genesis ; seriem licet non perpetuam aduersitatum , procedere dicunt ex saturni domibus immediatè se sequentibus primam & secundam domum cum infortunis occupantibus ; Etiam ex occurſu maleficorum per profectionem , directionem , transitum , paucis interiectis temporibus sibi ſuccedentium. Antipater ^a Sidonius Poëta omnibus annis eo die quo genitus erat febre laborabat, & eadem die tandem mortuus est : hæc infirmitas annua, ſi fides habetur astrologis, videtur adſcribenda ſoli per annuam reuolutionem redeunti ad locum radicis ab infortuna grauiter læſa.

^a Valer. Maxime. lib.

^b Alexand. ab Alexand. lib. 4. c. 10. Gellius. lib. 5. c. 17.

^c Plin. lib. 37. cap. 2.

^d Marſ. ſi. cin. de vita cœlit comp. pa. c. 22.

^e Fernel pathologiæ lib. 1. c. 10.

^f ſerui Inſtit de iure perſonar.

Apud Romanos ^b habebantur aliqui dies infausti in quibus cum aliquando dura paſſi fuiſſent , deinceps in illis exercitum conſcribere , legiones educere, manus cum hoſte conſerere , peregrè proſciſci , fœdus vel nuptias inire , exitiale putabant , quaſi ſemel experta ſemper recurreret aduerſitas, ſtulta vanitate , quæ ſpem & fortitudinem in aduerſis elidit. Videtur idem eſſe ſenſus iratis , dum obuia frangunt & proiiciunt , velut de meliori fortuna deſperantes, & imminentem aliam præuenientes fati ſæuitiam. Sic Nero ^c amiſſarum rerum nuntio accepto ira furens fregit pretioſos duos criſtallinos calices ; an ſtatim à graui damno, velut interitus ſui prænuntio inuidebat aliis vſum rei ſibi chariſſimæ ; An aduerſum & iteratò ſæuiturum fatum placare nitebatur hoc velut pretioſi muneris ſacrificio ; ſicut Hebræi ^d credebant in maſtandis animalibus , rebusque ſuis ſacrificio diſſipandis mala cœlitus imminetia ab ipsis ad ſua deſlecti.

Sed miſſis ſuperſtitioſis obſeruationibus ſi conuertamur ad ſecundas quas diximus ſtellas , ſcilicet ad cauſas ſenſibiles tum naturales , tum morales , conſtat ^e morbos quosdam eſſe connexos & conſequentes ; cum vnus eſt alterius cauſa , vt quem obſtructio , horrendum ſymptoma , dolor , ſyncope conſequitur. Sic humores vniuerſi ad commotam & calefactam ſedem facilius permeant & ad dolentem confluunt. Omnes inflammatae particulae tenduntur, tenſæque dolorem ſibi conciliant , quo fit vt inflammationes augeantur , conuulſionesque excitentur : à natiuitate ſurdus etiam mutus eſt , quia non innato ſed audito ſermone loquimur ; ex bello agris deprædatis & vaſtatis ſequitur fames , ex fame prauaque nutritione morbus popularis , peſtiſque luxuriantem generis humani multitudinem demetens. Serpit in fructibus corruptio , & vel contactu , vel emiſſis prauis vaporibus infectus aër totam facile congeriem abſumit. Denique cum à paruis incipiant defectus, vt dictum eſt, neglecti creſcunt in immenſum, auctique validius quæ tetigerint , inſtant. Ex ancillis naſcuntur ^f ſerui , & ex læſa contra naturam originē

ne sequutura proles alterius dominio remanet mancipata.

Tyranni rationem habere se putant augendi quotidie suas cupiditates & vexationes; In hoc potissimum miseri quod postquam in se odium priuatum, publicumque concitarunt, vix securè valent suæ feritati finem vel modum imponere. Contra Rempublicam infœlici successu grauius læsam audacius insurgunt hostes, ab ea dum sibi timent, deficiunt amici & in rebus priuatis publicisque circumuersos ingens est solitudo. Patitur quis naufragium, plures inueniuntur qui sibi potius quam misero reliquias colligunt; quidquid intonent leges, ⁱ prohibeantque sub pœnis grauissimis è re tam luctuosa compendium sectari; vnus calamitas, multorum irritat cupiditatem, & fracta nauis, domus incensa, fit occasio furtis & direptioni. Qui potentioris iniuriam passus est, timet iterum inferendam, hoc enim habent pessimum animi magna fortuna insolentes, quos læserunt oderunt, velut infensos improbitatis suæ testes & hostes. Ira tradit illos Deus in reprobum sensum; apponit iniquitatem super iniquitatem non vulnerando, sed non sanando, inquit D. Augustinus, ^e qui tales sunt vt curari non mereantur, in ipsa malitia proficiunt. Abyssus abyssum inuocat; sic omnia vitia capitalia ^h generant alia, vt videre est in singulis. Crimen crimine tegitur; David adulterium suum cumulauit homicidio; furem supponimus si quid obstat, cæsurum; Iurisconsulti in tit. de præsumptionibus, seruum fugitiuum etiam furem esse coniiciunt.

ⁱ l. i. Cod. de naufragiis.

^e In Psal 68. concio. 2.
^h D. Thom. 2. 2. q. 53. 2. 6.

A pedibus didicere manus peccare proteruæ

Non miror furem, qui fugitiuus erat.

Internecina testamenta dicebantur, ⁱ quæ quis falsa fecerat, & vt effectum haberent, eum de cuius hæreditate agebatur, occiderat. Timendum itaque peccatum, vnde cum ex nobis non possumus surgere, possumus in alia & alia, in apertum barathrum, seipsam præcipitem agente malitia, labi.

ⁱ Cuiac. obseruation. lib. i. cap. 24.

Repentinus aliquando contingit interitus.

§. 3.

His quæ diximus de mali venientis præuisione, de eiusdem lento qui nos ad arma vocat progressu, obstare videntur subiti simul & inopinati sæpè contingentes rerum interitus. Videmus mare momento verti, ex tranquillo furens, quæ læta & in triumphum vexerat sorbere nauigia; vidimus oppressos ruina suæ domus quæ debuerat esse vexatis tutum ⁱ receptaculum; quantos quotidie mor-

ⁱ l. i. 103. ff. de reg. iur.

Zzz

bus acutus, mediis in priuatis publicisque negotiis alligat lecto? Quantos longum iter, nuptias, ambitus meditantes sternit apoplexia, rapit subita mors insalutato cui tantis affectibus adhærebant hospite mundo? Esset aliquod imbecillitatis nostræ solatium si tam tardè perirent cuncta, quam fiunt, ac durissimum videtur quod cum lentè proueniant incrementa, festinetur in damnum, malaque vndè minus expectentur, erumpant. Propterea fortunam antiqui volucrem effinxere & Diis inferis^k volucres hostiasque nigras offerebant, quia citissimè simul & in tenebris, ne his occurratur, deszuunt.

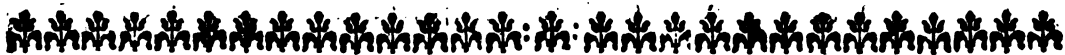
^k Plin. lib. 2.
c. 1. Euseb.
præparat.
Euang. lib.
4. c. 4.

In his nemo neget falli mortales, sed sua culpa, dum non possident res prout sunt natura sua his obnoxia casibus; non aduertunt præjacentes aduersitatis causas, & vt spei suæ plurimum blandiantur, signis & coniecturis omnibus fidem derogant. Peritus nauta nouit maris indolem, variam, infidam, ad omnem ventorum vim agitari facilem, itaque nunquam soluit è portu nisi naue modis omnibus instructa ad ferendam tempestatem, quam quia semper paratus expectat, & vigil ex signis pluribus coniicit, non paritur repentinam. Fiunt & in aulis fortunæ, in bellis vitæ naufragia, sed præuisa quibus se sciens volensque deuouit fortunæ litantium animus. Vt arbori sorbo^l folia simul decidunt vniuersa, cum à cæteris paulatim diffluant, ita scitur ab omnibus aulicos momento spoliari, sereno cælo fulgure percuti, ne minis exterrita, vel suspicione læsa potentia, tanta moueat in sui tutelam, vt si cadendum illi sit, totam secum trahere tentet Rempublicam. Cum ex alto præcipitium hoc aulicis tot exempla tum externa, tum domestica denuntient; huius tamen aleam subire volunt, & his periculis regum affectus tempestiua celeritate promereri. Si hos nimius splendor non excæcauerit, si sapiunt, casum suum innumeris iudiciis præuident, saltem ex immoderata fœlicitate, quæ timendam principis inuidiam in se concitat. Sic morbos acutos, apoplexias, casumque præuident medici^m cum plenior corporis habitus sui summum attingit, itaque remediis, vacatione, diæta soluendum præcipiunt. Idem fieri debet iudicium de mulierum amore cæco, volucris, ad id quod statim nouitate placuerit, translatitio; Idem iudicium de mundanorum affectu, suum interesse, suaque commoda hinc inde venantium, propterea dicunt sapientes cum ciuilibus amicis viuendum sicut cum futuris inimicis, nec vnquam illis arma committenda, quibus si fiant datæ fidei defertores, nobis possint nocere.

^m Hypocr.
lib. 1. Aphor
3.

Cur ergo prouidentia contumeliosi sumus quasi mala nos ex insidiis aggrediantur, cum insit rebus omnibus natura sua variis implexa diffidentia ratio; cum quodlibet emergens damnum tot præcedant signa, tot sapientum præsagia, tot in similibus exempla.

Repentinum igitur & insperatum haberi non debet quod venit ad nos præmissis pluribus nuntiis, sæpius cum rumore, quo vel ad fugam vel ad patientiam instruimur. In medio rerum positos homines ^o oportet ^a Gellius lib. 13. c. 26. esse animo semper prompto, atque intento, ut sunt athletarum corpora ad ictus vitandos cauta, aut ad faciendos parata. Quis in aperto conflictu, quis in excubiis positus queri potest de hostis irruptione, quam non obseruasse stupor & crimen est, & quis inter mortalia, meritò queri potest de mortalitate, quam licet præter spes humanas, iure tamen suo infert natura, etiam præmonitis. In omni obligatione ^o ubi dies non ponitur, præsentis die debetur, dilatio solutionis, pendet ex creditoris arbitrio, & si non implet debitoris vota, mota tamen actio non est præceps, nec antè tempus, quia silente creditore dies omnis ad solutionem interpellat. Quot sunt singulis diebus morientes, quot sunt in Ecclesiis sepulchra; in cœmeteriis ossa, in vrbe viduitates, in iudiciis lites de defunctorum hæreditate, quot testamenta, quot instrumenta publica de defunctis loquentia, tot sunt denuntiationes mortis. Instantem omni ætati, omni die tympana moesto suo concentu personant, & quærimur quod veniat repentina, spesque nostras ex insidiis præripiat.

ALTERATIONIS ET CORRUPTIONIS causæ sunt internæ vel externæ.

Lex. 3.

DAres nascimur, natura non discernit principem à pastore, si quid adiciere videtur vanitas, cum aliquos utroque fufos excipit purpura, vestis est, & exterior ornatus nihil ad iam nati corporis substantiam, habitusque conferens. Eadem omnibus hominibus posita lex est, idem modus conceptionis, nutritionis, conformationis fœtus in visceribus maternis, & quia pares sunt illic adipiscendæ perfectionis causæ, par est, aut exiguis distinctum interuallis nascendi tempus. At cum in omnes homines lata sit sententia, terra es, & in terram ibis, & hanc qui non audiunt, videant; cum omnes eadem maneat mortis necessitas, diuersis tamen id contingit temporibus, quia diuersæ etiam infinitæ sunt quæ vitam alterant, & auferunt, causæ.

Quid est homo, ^p quodlibet cassum vas, imbecillum illi corpus ^p Seneca in

Zzz ij

consolat. ad
Marciam.
c. 11.

& fragile, nudum, inerme, ad omnem fortunæ contumeliam proiec- tum; ex infirmis fluidisque contextum; frigoris, æstus, laboris impatiens, ipso rursus situ & otio iturum in tabem, alimenta me- ruens sua, quorum modo copia modo inopia rumpitur; odor illi, saporque, & lassitudo & vigilia & humor & cibus, & sine quibus viuere non potest, mortifera sunt, quocumque se mouet infirmita- tis suæ statim conscium, non omne cælum ferens, aquarum noui- tatibus, aura minus familiari læsum, inter aduersa semper pendens, donec illud insperata mors opprimat. Itaque nascimur vno modo, multis morimur, gladius, laqueus, præceps locus; venenum, nau- fragium, aliæ mille mortes nobis insidiantur, nihilque tam exi- guum quod in perniciem generis humani non valeat. Cum ex mul- tis constemus velut ex raptō, quod suum est cuncta vindicant, & tum partes compositionis, tum quæ nos circumstant magis actiuæ, minus conuenientes in nostram conspirant dissolutionem, vt simus maximis minimisque elementis & vermibus præda. Tot hostiles cau- sas à quibus incerto varioque tempore, singula deuastari necesse est, reducimus ad duas classes; vel enim sunt internæ, quæ nos sua diuisione perturbant, debilitant, conficiunt; Vel sunt externæ, quæ nos obsident & pro speratis quibus indigemus auxiliis, vim- mortiferam inferunt.

9 Plin. lib. 2.
cap. 63.

Vix vlla stare potest Respublica, quibuscumque munita præsi- diis cum ciuili simul & externo bello vexatur, nam vt altius surgunt & periculosius conuoluuntur fluctus maris quam fluminum, ita metu- endæ magis sunt potentioris status seditiones, vertit enim vires suas in suum damnum, tuncque videtur desperata salus, cum alicuius ar- bitri res composituri loco, sæuit externus hostis, pessimorum partes fouens & iuuans. Vnde fit igitur vt hominum vita, iam constans partibus ad diuisionem propensis, simul adhuc à tot externis nocen- tibus expugnetur? Non apparet tantum alienæ misericordiæ expo- sita sed feris à quibus dilanietur proiecta, & in certum naufragium inermis deuota tempestati. Quidam existimant tot ex vita nobis esse concessos exitus, ne nolentes in ea retineremur: Naturam miser- tam nostri^a genuisse venenum, cuius haustu facillimo, illibato corpore, & cum toto sanguine dormientibus similes exingueremur, à vitæ radio cæterisque cruciatibus liberi. Ac prinationem pro fine sibi non proponit natura, tendens semper ad id quod melius est; imo plerique vitam licet ærumnosam, sic complectuntur, sicut qui à torrente rapiuntur, spinas & aspera. Si mors portus est, qui nos à fortunæ fluctibus eripit, non debuerat tot circumdari, tot prohi- beri scopulis, quibus doloris cautæ multiplicantur non finiunt.

Sanior est Christianorum sensus qui vitam hanc mortalem, tot

aduersis exagitari putant, sic decernente prouidentia, vt boni fœlicitatem quærentes, suis & alienis exemplis discant, terram eius rei quam quærunt non esse regionem, in oceano non inueniri ceruos, pisces in montibus, nec in caducis rebus vera bona; vt citra concupiscentiam, quantum vitæ necessitas exigit, talium vsu recepto, spe ferantur ad æterna, & hæc innocens fortisque mortis exercitatio, vitæ sensualis ægritudines, mortis naturalis metus extinguat, vtriusque conditionibus homine iam soluto, & velut æternitate donato.

Prodest malis tot obsidentium aduersitatum ictus sæuissimos pati, minas grauiores præuidere; vt sciant hisce rebus, etiam dum blandiuntur, fidem non habendam; sibi, diu commotis & vellicatis tandem cadendum; affixos volubili rotæ, cum eadem conuerti, & à sibi met ipsis præcipuè cauendum, cum grauiora sint quæ ab internis causis procedunt mala, vt sæuiores sunt ab imo maris surgentes procellæ. Has igitur aliquas internas externasque mali causas hic sigillatim expendimus ad diuinæ prouidentia nos erudientis gloriam, & hominum inter ista viuentium, disciplinam.

AB HIS QVIBVS CONSTAMVS destruimur.

Lex 6.

Nternas causas interitus contemplanti, illud primum occurrit, tam naturale nobis esse minui quam augeri, mori quam viuere, cum eadem sint vtriusque, principia & sicut quantitas partium extensione simul & terminis constat, sic esse nostrum vita breui, morte prolixa, & existentia partibus omnibus inserta. Non est, non numeratur vita nisi per mortes; adolescentia mors est pueritiæ, virilitas adolescentiæ, senectus virilitatis, sic vita minutissimis portiunculis dum datur, eripitur, si quidem motu perpetuo cœlum rotat momenta, dies diem erudit, & quod accedit annorum numero, præfixæ durationi detrahitur, vt in clepsidra quo plus effluit, minus restat.

Institæ sunt humano corpori morborum & mortis causæ, quædam naturales, aliæ præter naturam; Naturales temporum, ætatum, que decursu sensim nos immutant, & sine sensu in extremum senium mortemque deducunt. Tales sunt partes seu qualitates elementorum

contrariæ , quæ dum pugnant , cuicumque cedat victoria , sequitur compositi dissolutio. Quamuis vitæ fomes positus sit in humido primigenio , pingui , oleoso , permanente , qui propria est spiritus & caloris materia , per ætatem tamen absumitur pabulum hoc à calore qui dum conseruari & perfici naturaliter desiderat , semetipsum cum alimento suo conficit , & progredi volens properat ad interitum.

^t Id. Patho-
log. lib. 11.
c. 11.

Præter naturam ^t insitæ nobis morborum causæ dicuntur , quæ vel ex paterni seminis , vel materni sanguinis vitio exortæ , similem inurunt proli temperaturam , paresque suis temporibus ægritudines hæreditarias ingenerant. Transit in liberos vita , vt in hæredem fundus , cum sua seruitute suisque oneribus , eadem causa viuentes morbosos , tandem mortales efficit.

^c Supra. lib.
1. l. 10. §. 3.

Iam inductione probatum est , ^t in hac sublunarium regione , vbi duratio priuationibus , status omnis mutatione perficitur , vbi nihil sine successione perpetuum , nullum bonum dari sine mali permixtione ; nocere quæ iuuant , modis diuersis , vtiliaque censerit ; quæ minus nobis sunt aduersa. Sic alimentum vniuersum concoctione mutari non potest , nam quantumcumque benignum & familiare sit , alteram partem idoneam ad corpus alendum , alteram discrepantem habet & ineptam , quam non sic foras extrudit vis expulsiva , quin indè sanguis complexioque plurimum afficiatur. Oportuit esse vim concupiscibilem voluptatis ^u allectam illecebris , quæ nos ad sensibilia vitæ fouendæ necessaria transferret , alioquin illa , vt nimium in fra nos posita neglecturos : Oportuit esse passiones , quæ sub rationis imperio militantes , illi plurimum conferrent ad solertem mali fugam & intrepidam constantemque boni conuenientis prosecutionem. At quæ mala mortalibus non intulit , & quotidie non infert concupiscentia primæ præuaricationis mortisque causa. Hinc quotidiani gulæ , veneris , excessus qui fortunæ facultates exhauriunt , corpus vel copia suffocant , aut languidum effectumque morbis innumeris interdum horrenda tabe conficiunt. Passiones vocari solent perturbationes quia mentis consilia perturbant , rationem non exaudiunt , & si videntur illi militare , similes sunt copiis quæ signum receptui negligunt. Eas aliqui vocant appendices , ^t velut essent in anima , malorum spirituum , animantium , lapidum , adulterinæ proprietates appensæ , ex quibus similia procedunt opera , dæmonum immanis nocendi cupiditas , ira leonum , porcorum ingluuies , duritia lapidum. Inde lites , pugnae , bella ambitionis , avaritiæ furores , priuata , publica que mala quæ proiciunt animas , quæ diuinas humanasque leges imperu modum non capiente , violant. Si tam acerbè semper non desæuiunt in aliorum perniciem , saltem priuato.

^a Supra lib.
1. l. 11. §. 2.

^x Clem.
Alexand.
strom. lib. 2.
cap. 9.
Paracelsus
libro de Lu-
natis.

ipsas parturienti plurimum nocent, tum animæ, tum corporis parturientiæ, hanc utramque partem ægris cogitationibus conficientes.

Has ideo perturbationes inter evidentes & necessarias morborum causas recensent medici, ^y quarum, & si sint moderatæ, nullus ferè usus præterquam gaudij, hoc enim exhilarans & dilatans cor, spiritus diffundit, nativum calorem suscitatur, sanguinem humoresque extenuat, quibus conservatur sanitas; quod si modum excedat, & vehementior sit, tum animæ tum corpori plurimum nocet, impedit enim usum rationis, ^z quia fertur in obiectum ipsi contrarium, sensibus ita blandiens, ut totam ad se rapiat attentionem. Plures etiam referunt ^a extinctos morte subita præ nimio gaudio, scilicet excedente cordis dilatatione qua spiritus omnes effusi sunt; nullo dato tempore quo consisterent, & aëti respirationi necessarius traheretur. Sic mortui sunt, Chilo, Sophocles & Dyonisius Siciliae Tyrannus, uterque accepto victoriæ nuntio: ita concidit mater è pugna Cannensi videns redeuntem filium incolumem contra falsum nuntium: tollitur vita, eo quo recreati videbatur remedio.

Quandò pereunt propter amicos qui tamen existimantur firmissimum vitæ civilis præsidium, nam pro his in solidum obligantur fortunæ, suis & alienis iactantur periculis. Est pecunia pretium rerum omnium, & in ea videntur omnia possideri, multos tamen perdit, tum felicitatis insolentiâ, tum impetu potentioris, cuius invidiam & cupiditas irritat. Constant omnia calido & humido & utraque qualitas est vitæ simul mortisque principium; Nam in calida regione homines minus vivunt, eo quod æstuosus cæli status spiritus inflamat, sanguinem & humores extorret, bilem exacuit, morbos acutos generat, poros patefacit, quibus caloris nativi vis dissipatur. Humido plurimum constant plantæ aquatiles & domesticæ ^b magis cultæ, ideo brevior illis vita, quam sicciori solo natis & sylvestribus: generaliter in omnibus humidum est accretionis & corruptionis causa. Florentem putares familiam fœcunda liberorum educatione, hi tamen numero suo partitas inter se facultates exhauriunt, & antiquum splendorem deiectione status obscurant. Immensa militum multitudo, qua constabat Xerxis exercitus & obtinendæ victoriæ spes, stravit eum per Græciam, & quæ regi, quæ se tota uti non valebat, pondere suo victa procubuit. Nulla magna civitas diu potest quiescere, si foris hostem non habet, inuenit domi, & suis ipsa viribus oneratur. Percurre cætera vitæ tum naturalis, tum civilis munia, nullum periculo vacuum inuenies; sed cuncta iisdem ipsis quibus nitebantur, fundamentis concuti, & extremam parti dissolutionem. O rerum mortalium vanitas; ô fallax in illis posita spes? nutant, nocent, interimunt, quæ iuvare debuerant.

^y Fernelius
pathol. lib.
1. c. 18.

^z D. Thom.
2. 2. q. 34. 2.
3.

^a Plin lib. 7.
7. c. 53.

^b Theophr.
hist. plant.
lib. 4. c. 14.

EXCESSV PLVRIMA DEPEREVNT.

Lex. 7.

c Supra lib.
1. l. 1. §. 3.

d lib. 1. l. 2.
§. 1.

e Ibid. l. 4.

Æpè diximus ^c omnimodam perfectionem in ente primo, vno, infinito tantum reperiri, vtque fieret eius similitudo quædam in creatis, collectas fuisse singulares vnitates, ^d quæ ad infinitatem magis accederent sua multitudine, & ad vnitatem partium ordinata constitutione; sic omnia sunt in omnibus, ^e sic insunt elementorum, cœlique vires in quolibet mixto, resque diuersæ deficientes à suis principiis confluunt in vnitatem multa complectentem, diuinæquæ magis similem, vnica quippe forma continentur. Hæc est primæua ratio cur res omnis constat temperatura naturæ suæ conuenienti, & cur ex diuisibili multitudine surgit formalis indiuisibilis vnitas.

f Marfil. Fi-
cin. de vita
cœl com-
paranda. c.
5.

g Hypocr.
Aphorif. 47.
lib. 6.
h lib. 7. Po-
lit. c. 7.

i Arist. 4.
Politico.
cap. 11.

Aristoteles cœlum dicit constare ex caloris frigorisque mistura, vnde nec torpet nec ignescit; Motus eius perfectior est motu elementorum, quia cum partium eius nulla sit grauis, nulla leuis, neque à centro neque ad centrum fertur, sed citra centrum. Iupiter planeta ^f dicitur fortuna maior, eo quod est mediæ virtutis inter solem & venerem temperatæ, est etiam medius inter solem & Lunam, vnde complectitur omnia, denique sol est ad nos temperatus. Saturni frigidi diurna conditio melior, Martis calidi, nocturna, sic enim temperantur & nobis temperatis minus fiunt noxij. Subzonis temperatis ^g optima fit corporis constitutio, & ad egregias animi functiones aptior. Ita Græcos mediam orbis regionem sortitos, Aristoteles dicit ^h esse animosos & ingeniosos. Ex anni tempestatibus verna salubrior est, quia magis temperata. Quid multis opus est, vita, vitæ sanitas, pulchritudo, delectatio, fœlicitas, ars omnis, vt ordine, sic agendi modis, inter defectum & abundantiam mediis constat, ita partes toti suo, scilicet mundo, consentiunt, quem Deus fecit in pondere, numero & mensura. Mediocritas est entelechia & forma quædam vniuersalis virtutum omnium, etiam Reipublicæ quæ est vita ciuilis. In ea non debent esse nimie diuitiæ, quia pariunt superbiam quæ rationi non obedit, nec nimia paupertas quæ est impotens & fraudulenta, deiicit animos, & ineptos efficit ad regimen. Vt igitur operationes tum naturales, tum humanæ
stant

stant per mediocritatem, sic pereunt per excessum & defectum, rupto scilicet eo vinculo, quo partes in vnitate formali continebantur.

Obruit recipientem qualibet excedens copia.

§. 1.

Sive res videas in ortu suo, vel iam natas in actionis suæ progressu, semper naturæ tendentis in finem suum vires obruit, aut sanè vitiat, causæ materialis vel efficientis excessus. Quotidie nascentem in focus ignem extinguit maior quam deceat imposita lignorum strues: cum in vtero materno exundant vitæ principia, fiunt plurimæ conceptiones, ^k sed minimè vitales, sæpius monstrosæ, prodigiosæ, inauspicatæ, & quas sequi solet sterilitas. Ideo prægnantibus aliquibus mulieribus sanguis extrahendus est, ne copia fœtum suffocet. Similiter laxis in vtero vinculis, membra turpiter producantur ultra debitam sibi figuram & quantitatem.

Eadem in alimentis ratio, nam cum oleæ sitienti imbres copiosi accesserint, vitiatur oleum in amurcam & oliua nigrescit; Ita rore & leui pluuiarum stillicidio plus agri proficiunt, quam effusa torrentis vnda, licet excessum terra respuat, & ad quatuor circiter pedes humidum excipiens, illud deinceps qua data via permittat effluere. Pinis hic est morbus ^m ex abundantia, vt toti vsque ad extremum corticem, tædifiant, sic obesitate moriuntur, cum enim nullum transitum habeant spiritus, strangulantur, sicut in animalibus accidit, quæ ultra modum pinguescunt. In nobis ex probati licet sanguinis copia, fit nimia repletio quæ naturæ symetriam excedens, vires opprimit, viam obstruit spiritibus, motus tardat, gignit interdum phreneses, apoplexias, morbos innumeros. Phlegmone nihil aliud est quam tumor ortus à sanguine, qualitate laudabili affatim extra venas, maiori copia quam parti alendæ sit opus, effuso, qui calorem, ruborem, tensionem, pulsationem, acerbum dolorem indicit, eo plus quo sanguis purior est. Ex hoc alimentorum excessu putant medici omnes ferè corporis morbos originem ducere, ideoque toti sunt in sanguinis missione quæ supplet vires ab antiquis usurpati vomitus & ieiunij. Existimant politici ciuile corpus vt naturale paribus de causis ægrotare, paribus remediis sanari; tyrannides, seditiones, morum corruptelas, legum contemptus, ex-nimiis nasci diuitiis, & his opportunè subueniendum per id omne quod excedentes facultates imminuit; clementi seueritate, dum per priuata quædam incommoda publicæ consulitur tranquillitati.

AA a a

^a D. Hieronym. in vita Malchi.

^o Saluianus lib. 1. & 2. ad Ecclesiā. Catholicam Petrus Damiani opus. 20. 13. 31. & passim.

* Rupert. in Genes. lib. 7. c. 37.

^p D. Thom. 2. 2. q. 167. a. 1.

A pluribus iam sæculis sancti Patres ^a conquesti sunt ; Ecclesiam diuitiis maiorem, virtutibus minorem effici, impedimenta hæc esse, non adiumenta, onera non subsidia, maximarum opum possessione, Religionem non fulciri, sed euerti, ^o quippe contrario indoli suæ, dum nata & formata fuit, temperamento ; hinc, inquirunt, quantum humanæ facultatis accessit, tantum cœlestis disciplinæ recessit. Nam diuitiæ pietatis filiæ, tot sibi famulantium manibus matrem suffocant. Ambiunt homines non tam sacerdotia quam lucra, non officium, sed officij splendorem & prouentus ; sub religionis titulo exercentur iniusta compendia ; Ingemiscit orbis his excessibus læsam esse religionem, tamen obstat Religio, ne sicut in ciuilibus huic occurratur nociuæ repletioni : Non est enim Religionis sed singulare personarum vitium, vota pietatis pretiosa quibus Christi corpus vngitur, quibus domui suæ prouidit * turpiter simul & impiè dilapidantium.

Iterum multi nobis obiiciunt nunc Ecclesiam periculosius laborare litterarum, quam diuitiarum intemperantia nectunt arguti nodos, & ambiguum significationem verbis alligant, tum partim soluunt, sic dubiam & infirmam efficiunt fidei veritatem. Studium per se bonum, per accidens fit in illis malum, ^p quia retrahit à magis vtilibus & necessariis ; refertur ad vanitatem non ad Deum ; Tumentes magistri ludunt animarum pretio, quas certis opinionibus addictas & coniuratas, habent vt gratissimum eruditionis suæ spectaculum.

Lugenda magis Doctorum quorundam peruersitas qui cum in nullius authoris eant sententiam, contrarias simul discunt, in ytramque parati eodem ore calidum frigidumque spirant, prout mundanæ gratiæ, vel vtilitatis spes affulerit. Peccant in legem naturæ quæ bonum cum vno & vero conuertit. Non est igitur bona eorum sententia, quia non vna, sed multiplex & versatilis, non vera semetipsam contradictoriè rescindens, etiam dum vera dicit mendax propter euulgatas in contrarium opiniones quæ fidem ei derogant. Monstrum est & inauspicata naturæ deuiatio, si quid nascitur præter determinatæ speciei formam, si plurimum simul partes vel geminatas, vel extremas extremis, aures & manus pedibus turpiter annexas, præferat.

Datur quidem aer omni vento mobilis ; dantur specula quæ figuras omnes obiectas referant ; dantur mollia impressiones omnes excipientia ; Nec mirum est cum sub externis fortioribus se tantum habeant passiuè, tanta varietas non ipsis, sed variis agentibus adscribitur, se tamen quantum possunt, vindicant à confusione, cum species illas non simul, sed successiue recipiunt. Motus enim & omnis,

actio naturalis determinatis continetur limitibus & in certum sibi-que proprium tendit terminum, vnde cum turbo inæqualiter in se reflexus obuia conuoluit, non est propriè motus, sed conuulsio laborantis naturæ. At Doctores cœlis comparantur quia non patientis sed agentis, causæque superioris vices agunt, nec ergo debent ab aliis sic affici vt varij sint, sed doctrinæ suæ certum lumen & influxum inferioribus, quantum capere possunt, largiri. Qua ratione dirigent animas, si nec eorum sententia in certam veritatem ~~non~~ dirigatur; Nautas maria sulcantes non diriget acus magnetica, si tam in orientem & occidentem, quam in septentrionem conuertatur, nec re-ctam tradet morum institutionem in vtramque partem mobilis doctorum sententia.

Vsurpant in negotio salutis, quod in ciuili sine grauissima legum preuaricatione non fieret, Nam aduersus factum proprium ¹ nullus admittitur vt controuersiam moueat; tenetur doctor datam à se responsionem tueri, non ergo debet in contrarium respondere, vt nemo potest euincere ² rem quam ipse vendidit, etiam alio quæsito titulo, quia quem de euictione tenet actio, eundem agentem repellit exceptio. Vnde si quis antequam obtineret magistratum ³ fuerit aduocatus vnius partis, & hæc postea in eadem causa coram se contendat, debet pro illa causa mandare iurisdictionem suam; patroni, in causa cui patrocinium præstiterunt, testimonium ⁴ non possunt dicere, ita quisque censetur tenax opinionis à se semel conceptæ. Si responsa prudentum habentur pro legibus, qualis erit illa Doctorum lex ambulatoria, omni momento, prout cupiditas sur-rexerit, mobilis, Regula lesbia ad arbitrium inflectenda; quid iuuat præcepta negatiua obligare semper & pro semper, si nunc rigidus ad probitatis spectaculum Doctor, nunc palpans & blandiens ad commodum, contraria respondeat? Iudex quam semel tulit sententiam ⁵ definitiuam non mutat; Cur licebit in hoc conscientiarum tribunali, crebra mutatione sententiarum mentes implicare dubijs & ad incredulitatem disponere?

Medicis non licebat apud Ægyptios ⁶ curare nisi methodo libro publico præscripta; Res sunt venales, sub certis forma publica percussis mensuris & ponderibus. Imperator Iustinianus, recisis, nec memoratis quidem ambiguis antiquorum in iure responsis, habito pericissimorum Iuris consultorum consilio, ⁷ determinatam iusti at-que iniusti scientiam digesto & Codice complexus est. O si quæstionibus vanis, fidei, moribus nociuis, Christiano nomini contumeliosis Ecclesia modum diceret? si nunc vt præceptum est populus scientiam disceret ex ore sacerdotis? si casus singulares non transirent in regulas authorum indiscreta scribendi libidine? si prætiosus Christi

AAa ij

¹ l. 25. ff. de adopt.

² l. 17. ff. de euict.

³ l. 17. ff. de iurif.

⁴ l. 25. ff. de testib.

⁵ l. 14. ff. de re iud.

⁶ Diod sicul. rer. antiq. l. 2. c. 3.

⁷ l. 1. Cod. de vet. iure. enuel.

sanguis ad salutem animarum effusus non veniret in disputationis & exercitationis ingeniorum aleam? O si saltem resecato controuersia moralis studio, via non aperiretur iniquitati, impunitas publicè non concederetur pessimis cupiditatibus, discerentque homines,

¹ Rom. 12. ex Apostolo ² sapere ad sobrietatem?

Videmus in contrarium quosdam acri zelo, sed non secundum scientiam perfitos, quoslibet defectus, ut ingentes ruinas conclamare, sicut priuatis, ciuilibus, Ecclesiasticis personis contumeliosi; non sanant, sed irritant cupiditates intempestiua seueritate, omnibus, sed nulli magis quam sibi graues, si peccantibus omnibus irasci decreuerint; Initium sapientia timor domini, ³ hic tamen si sit ex superstitione nimius & inordinatus, Deum videt ut tyrannum, in suam semper perniciem armatum, dura quæ peragi non possunt imperantem, velut insidiaretur humanae saluti; Error insanus quem colit, violat; ⁴ quid enim interest Deum neges an infames; quidam ⁵ negare mitius esse putant, ut minus est hominem non nosse quam iniuriis afficere. Tales, ut plurimum, proficiunt in impietatem, cum enim se diu falsis opinionibus torserint colentes phantasmata sua religionis nomine, tandem ut dolori suo parcant, ad id deueniunt ut putent nihil esse colendum; ne toties habeantur rei, abolitionem generalem sibimet concedunt impietate, quæ negat legem & principem rebus humanis imperantem, hic solet esse finis cultus immoderati, ut à summo phantasticæ pietatis, cadant homines in atheismum.

⁶ Seneca ep.

123.

⁷ Plutarch. perfitioe.

Eadem ferè fors est indiscretæ deuotionis eorum qui ieiuniis, vigiliis, orationibus supra modum assiduis, vnius anni spatio, profundunt omnes vires suas, toto reliquo vitæ suæ tempore, languescunt sibi cæterisque oneri. Erga Deum infinite bonum & amandum dilatentur spatia charitatis, sit amor sine modo, id menti licet, ad Dei dilectionem ipsiusmet illapsu Dei, ad infinitos eius splendores, & ardores excipiendos ultra quam dici potest, amplificata; At in externis pietatis officiis quæ pendent à corpore, corpori consentiendum in multis, indulgendum ut iumento ad vitæ viam alacriter perficiendam necessario, tali ratione, ut nec deficiat nec insolescat: mortificatio exuberantis & nimia repletionem laborantis naturæ remedium est, certo pondere, numero, decretaque mensura exhibendum; suis etiam temporibus, quis enim perpetuis viuet medicamentis? quam stulta mensis vnius austeritas in posterum infirmitate etiam sensualitate damnata, incidit enim in ipsam inertem & delicatæ vitæ rationem quam vitare voluerat.

Infinitem est recensere singulas actiones quæ sola constant & perficiuntur mediocritate, cum illa sit effectus rationis & intelligen-

tia cuncta moderantis in naturæ, artium, moralis, politiæ, Religionis operibus; Non est fortitudo sed temeritas citò peritura, quæ nihil timens, ruit in quoduis periculum; Non est frugalitas sed turpis auaritia, omnium odio digna, quæ decorum non seruat in bonorum erogatione; semper, etiam in necessariis contracta manu, sibimet negans, quod aliis abstulit; Perit aulicus nesciens fortunæ suæ blandienti modum dicere, nam vt ad ignem, sic ad principem accedendum; perit naus quæ non contrahit vento nimium secundo, turgida vela; & nimis pertinax & nimis blandus consultor exploditur; hæc & similia fusius habentur in Digesto Sapientiæ.

x In titulis.
Maiores
Bonitatis
Magnitudinis,
Durationis,
Potest. &c. &
tit. Virtus
Medii mediocritatis.

Transitus ab extremo in aliud sine medio periculosus.

§. 2.

Corpora naturalia constant ordinatis suoque loco firmiter positis partibus quarum nulla situm mutat, nulla præcedentem aliam anteuertit, tunc enim fieret dissolutio continuitatis, cui potissimum in viuentibus idem est non esse, ac aliter disponi. Similiter in his quæ perpetuitatem, & vniformitatem æmulantur partium successione, primam secunda sequitur, secundam tertia sic de reliquis quæ veniunt ordine suo, cedentes sequentibus locum, quem nulla velox præripit, nulla tardior detinet præter legem fluxui positam: hanc à Deo sibi dictam seruant cœli æqua sibi semper partium suarum serie, quamuis solidi non sint, in fluxa tamen materia motus suos æqualitate tanta peragunt, vt nihil vnquam excedens aures & oculos nostros afficiat, sed in ipso suo cursu taciti simul & immoti videantur. Quamuis asserant partes eius singulas teneri desiderio totius locum situmque occupandi, sintque aliis aliæ splendore, virtute digniores, nulla tamen prætermissa, nulla repulsam patiente procedunt, choros ducunt, circuitus suos absoluunt qui beatos animarum à se in Deum, à Deo in se reditus sensibilibiter explicant.

Superioribus sic agentibus responderet inferiorum potentia, aliter regi non nata quam si sensim ab vno in aliud decursis omnibus mediis fiat transitus. Ideò terra stat immobilis, suosque polos semper polis cœli habet æquales, ne si conuerteretur in contrarium, plantæ & animalia, quæ natura sua frigido gaudent cœlo, solis æstu repentino læderentur; similiter assueta calori, frigus non sustinerent. Ita Deus sensim nos ducit ab hyeme ad æstatem, y media veris tem-

7 Theodor. orat. 1. de prouidentia.

perie, ab æstate ad hyemem per autumnum vtriusque participem. Nam sicut videmus vasa chymica frangi cum ab aqua vel ab aère

AAaa iij

frigido, statim igni validissimo exponuntur, aut ab hoc igne in aquam præcipitantur; sicut manus frigoris asperitatem grauiter passæ dolent, & mille aculeis videntur perfodi cum statim ad copiosum ignem accedunt, sic rebus omnibus, immediatus ab extremo in aliud transitus plurimum infert damni.

Non sic tamen æstatis expirantis calores, & accedentem hyemis rigorem autumnus temperat, quin morbos generet, propter subitum ab utroque transitum in vna die; Nam tunc calori diei poros aperienti, statim succedit frigus vespertinum quod patentibus poris ingrediens, calori natiuo plurimum nocet; sicut aqua frigida epota interdum æstuantem interficit, quia tunc præcordia paruadens natiuum calorem nimio subitoque frigore perimit. Hinc apud Hypocratem generalis est aphorismus; ² semel multum & repente vel vacuare vel replere, vel calefacere, vel refrigerare, aut alio quouis modo corpora mouere periculosum, omne siquidem nimium naturæ inimicum, paulatim verò quod fit tutum, cum alias, tum maximè ab vno ad aliud facienda est mutatio: Ita verno tempore, ² suum incrementum paulatim recipit dies vt corpora sensim assuescant maioribus laboribus tunc suscipiendis in agricultura, nautica & cæteris, nam solito maior labor si subitus incidat, corporibus non mediocriter nocet. Auditus officina tortuosa est, & confractui cocleæ persimilis, vt illabentis aut aquæ aut aëris frigiditas, aut vehementis fragoris tinnitus, flexuum varietate sensim mitescat.

Ea fortè de causa ascenditur ad dignitates per gradus, non scientiæ comparandæ gratia per experientiam, quæ alienis, publicis potissimum non debet fieri periculis, sed vt qui priuatus fuerat, sibi que tantum intentus, sensim discat in ipsis operibus incalescere, totum se bono publico dicare. Idem autor gratiæ qui & naturæ, dum eduxit populum Israël à cultu idolorum cui assueuerat in Ægypto, permisit illi sacrificia, sed eorum animalium quæ pro Diis habebantur in Ægypto. Vt ceremoniæ antiquæ ^c iudæorum fuerunt per traditionem receptæ ante legem, sic postquam desierunt in morte Christi aliquandiu obseruatæ sunt, sicut corpori priusquam in totum corrumpatur remanet eadem figura.

Inde sibi fecerunt artem politici, vt si mutandæ sint leges, id fiat leni & lenta via, alioquin periculum est ne irritentur animi subita mutatione: Itaque Princeps in nouo suo imperio prudenter non statim noua facit omnia, sed sensim quæ non placent, immutat; soluit solita stipendia, antiquis ministris novos permiscet, etiam mutato rerum statu antiqua retinet vocabula. Tiberius populum per tot annos sub Augusto molliter habitum, ^d nondum audebat ad duriora vertere; Leo Isauricus Imperator ^e sacrarum imaginum cultum dele-

² Lib. 2.
Aphor 51.

^a Theodor.
d. loco.

^b Theodor.
n Leuit. q. 1
^c D. Thom.
12. q. 103. a.
1. &

^d Tacit. 1.
Annal.
^e Baron. an.
726.

turus, eas primum in sublime poni iussit, eo pretextu ne eas ore manibusque contingendo populus prophanaret, sed verè id agebat ut eas ab oculis remouendo paulatim venirent honines in dissuetudinem illis honorem exhibendi; sic his temporibus Nouatores, differendam suadebant Eucharistiæ sumptionem specie maioris reuerentiæ, ut sic fieret eius abstinentiæ consuetudo. Vis igitur corporum deperit, in pernitiem funentis cedunt medicamenta; naturale, politicum, Religiosum reginen periclitatur, si fiat immediatus transitus ab extremo in aliud. Ita dicunt astrologi^f magnas in mundo mutationes legum & imperiorum contingere, tunc cum fiunt coniunctiones Saturni & Iouis in signis igneis, eo quod ad illa fit transitus à signo aqueo dualus qualitatibus contrario, scilicet à piscibus in arietem, à cancro in leonem, à scorpione in sagittarium, diuina prouidentia vtitur, ut aint, coslo sic disposito, velut virga ferrea, cum decreuit fictilem, insolecentem tamen humanam potestatem confringere. Similite in acuris morbis fit crisis cum septima aut decima quarta die, Luna peruenit ad quadraturam aut oppositionem duabus qualitatibus contrariam signo in quo fuit tempore decubitus; Nam sicut stridet & effervesceat aqua ferrum candens passa, sic peccans humor, lunæ conditiones sequutus, ad repentinum occursum talis contrarietatis, furit, & aut naturam opprimit, aut à validiore foras protruditur. generaliter vbi termini sunt contrarij non fit immediatus transitus ab extremo in aliud & si contingat, constans non est defectu dispositionis; vnde medici fidem non habent sanitati extra dies criticos & sine causa manifesta statim ægrum liberanti.

At in instanti fieri possunt quæ non habent terminos contrarios, ut formæ naturalis introductio, quia substantiæ nihil est contrarium, in eodem instanti^b fit illuminatio aëris, visio coloris, & discretio rei visæ licet primum sit causa secundi, & secundum tertij. Igitur tripliciter in instanti fit mutatio, ^b 1. si forma sit indiuisibilis, ut forma substantialis 2. si subiectum sit in vltima dispositione, 3. si agens sit infinitæ virtutis: statim fugiens ab hostibus ciuitati postliminio restituitur; statim ut fons qui aruerat, reuiuiscit, etiam redit ius pristinum hauriendi; rem suam furto ablatam, statim dominus vindicat; in momento mortis testatoris aditur hæreditas, cedunt legata, hæc enim consistunt in iure quod habetur inter res incorporeas, quod etiam ablata possessione non extinguitur; sed ea vel abeunte vel redeunte, non est eius transitus, sed continuatio.

In situs est humanæ menti diuini vultus splendens similitudo; Christianis mentibus impressus est gratiæ baptismalis character, qui probat illas esse possessiones Dei, iure creationis & redemptionis; quid

^f Origan.
parte 3. mē.
bro 2. c. 1.

^b D. Thom.
1. q. 65. a. 5.

^b Id. 12. q.
113. a. 7.

obstat quin prima lux illuminans omnem hominem, statim offusas peccati tenebras discutiat, & rem uam dominus dominantium, omni cessante præscriptione, sine mori vindicet; peccatum enim in anima non est quid posituum quod sensim à contraria virtute debeat superari, sed est priuatio rectitudinis, ex qua voluntas cum auxiliis gratiæ momento se potest eripere, intimo sibi Deo coniungi, à quo immenso prius distabat, non passibus, sed affectibus; momento potest ab eo illuminari, purgari, perfici; Deus enim qui iustificat impium, est infinitæ virtutis, & nihil ei resistit. Fœlix immediatus ab extremo transitus qui contigit vocatis à Christo Apostolis ipsum statim sequentibus. Etiam nunc hodie miramur illas à diuina gratia factas morum transformationes, in his qui à sæculi furoribus transeunt ad vitæ Religiosæ sanctitatem: Videmus illos statim animo cum habitu mutato ex elais humiles; ex delicatis, fortiter ad aspera quæque paratos, metuos mundo, soli Christo viuentes: hæc mutatio dexteræ excelsi; hic subitus à vitiis ad virtutes transitus, diuinum est illis collatum beneficium, omnibus documentum, homines nullis tam validis cupiditatum catenis alligari, quin statim libertate donari possint, si liberatori & illustranti Deo mentis oculos, dona proferenti manu, prouocanti, consensum non negauerint. O fœlices nos, sic aperti, sic facili ad fœlicitatem via, si de beneficio crimen negligentia nostra non effecerit? Priuilegium est quosdam eximio principis fauore statim euehi ad dignitates, quæ cæteris cedunt in præmium diuturnæ & ab auis acceptæ fortitudinis; Ita diuinæ gratiæ singulare donum est, quosdam in virtutibus repente fieri summos, nam ordinariè sicut demonstratum est ¹ tum naturæ, tum moralis incrementa fiunt sensim & per gradus, nec præcoces & præmaturi prouentus periculo vacant.

¹D. Thom.
12. q. 113. a.
7.

²Supra lib.
2. l. 10. § 4.

Magna concidunt propriis in se conuersis viribus.

§. 3.

Quod exiles sint rerum omnium natales, quod in parua quantitate minimum etiam virtutis affulgeat, id imputandum non videtur imbecillitati, sed cautioni naturæ, quia tunc in viuentibus, toti, copiosi, puriores, scilicet origini suæ vicini spiritus dum se sensim ad accretionem explicant, non tentantur malis ab excessu, progressuque nimio nasci solitis. Rosa primum germinat inrumescente gemma conclusa, hinc inde viridibus stipata spiculis, paulatimque dehiscens ac sese pandens, ad solem rubescit, explicantur

ordine

ordine gratissimo succedentia sibi folia, sed in tantum, ut cum vis deinceps ad contractionem deficiat, humido tenui unde constabat color, absumpto, pallent, marcescunt, deflunt, sua morientes exposita pulchritudine. Ob humoris abundantiam¹ producunt ex se plantæ rodentes ipsas vermiculos, à quibus longè magis quam ab externis iniuriis læduntur. Terra surrexit in montes ab incluso & fortiter propellente spiritu, ^m qui deinceps vacuum maiusque spatium nactus, ibi frigore densatus, post modum ⁿ à subiectis ignibus rarefactus, exitum quærens claustra sua concutit, & insolitas prius elationes punit abyssis. Referunt ^o in Thebaïde locum reperiri undè perpetuo manat salus quidam humor, quem calor solis densat in fudes acutas quæ calceos terebrant; Illic itaque terra semetipsam inuiam, exasperatam, sterilem efficit, ex suis visceribus effusa qua lapidescit materia. Similiter ex corporum nostrorum corruptis humoribus, procedunt phlegmones, impetigines, Elephantia, cancri, febres, tot morbi, quibus caro deturpatur, putrescit, moritur; asserit Galenus,^p sic ea, unde constat, corrumpi posse, ut induant naturam veneni, eisdemque pariant effectus.

Non pereunt rosæ, vel plantæ nascentes, sed tunc cum suam adeptæ plenitudinem exundat quod probè digeri non potest alimentum: Non memorant initio terras extitisse steriles, non horrendis motibus concussas, non halitu pestifero contagiosas, sed post plura sæcula superiorum influxu nimio monstrificè supercæcantes. Vacat adolescentia morbis innumeris quibus torquetur ob suam intemperantiam virilis ætas. Sic societates omnes, sic Respublicæ nascentes, maximam seruare solent partium suarum concordiam, ut vires quas non habent ciuium numero, augeantur vnione; At ubi suum adeptæ sunt incrementum, cuius partes omnes non sunt ex æquo participes, quæ prævalent, cæteras opprimunt, oppressæ coniurant ut suæ restituantur libertati, ita ciuile corpus vires suas in se conuertit, ^q tyrannide, factione, seditione, ciuili bello. Tyrannis est violentum vnus imperium, præter mores & leges: factio est paucorum aut plurium inter se coitio, & cum aliis dissensus, cui origo à priuatis familiarum odiis & ambitione: seditio est multitudinis in principem aut magistratus subitus & violentus motus à plebis inopia, magnatum ambitione, impendentis pœnæ metu.

Licet Romæ ^r Martis & Bellonæ templa fuerint extra urbem ædificata, ut procul esset à ciuibus, seditionis, bellique ciuilis immanitas, tamen populus Romanus in se conuersus ^s Marianis atque Syllanis, tandem Pompeij & Cæsaris manibus quasi per rabiem furorem & nefas semetipsum lacerauit, crescentibus cum imperij magnitudine vitis. In se magna ruunt, lætis hæc numina rebus,

B B b b

¹ Theophr. hist. plant. lib. 8. c. 10.
^m Albert Magn. lib. 2. de propriet. elem. tr. 2. c. 4.
ⁿ Id. Meteor. lib. 2. tit. cap. 16.
^o Vitæ patrum lib. 2. in fine.

^p lib. 6. de locis affectis.

^q Lipsius in Politicis.

^r Alex. ab Alex. lib. 2. c. 4.
^s Florus lib. 2. cap. 19.

Crescendi posuere finem. Plurium sæculorum experimentis constat, Deum infensos sibi populos ingratos, impios, per semetipfos delere, suis illos tradere cupiditatibus, ut ipsa qua sunt abusi fœlicitate pereant. Concurrere faciam, inquit, ¹ Ægyptios aduersus Ægyptios, & pugnabit vir contra fratrem suum, amicus aduersus amicum, regnum aduersus regnum, & dissipabitur spiritus Ægypti in visceribus eius, & consilium eius præcipitabo.

¹ 1. Reg. 14. Prælagium fuit ^u Philistæos ab Hebræis delendos, ex eo quod versus fuerat gladius vnus cuiusque ad proximum suum; Regnum

^x Math. 11. in se diuisum desolabitur, inquit Christus Dominus; ² quid enim superest spei, si quod iuuare debuerat, nocet; si victrix aliarum potentia, in semetipsam sæuiat, semper victa etiam dum vna pars præualet alteri, magno quidem apparatu, sed ut in funeribus lugendo.

⁷ Valer. maxim. lib. 2. c. 3.

^a D. August. 3. de Ciuit. c. 23.

Propterea lauream, nec Senatus cuiquam detulit, ⁷ nec quisquam sibi dari desiderauit ciuitatis partem lachrymante, prudenter enim censuerunt domestica mala non superbe celebranda, sed pudore tristitiaque operienda. Paulò antè seditionem ² Gracchorum ignis Æthnici æstu tanta vi fauillæ opplera est Sicilia, ut Caranensis vrbis tecta obruta, & oppressa diruta sint; sic æstuabat mare, ut pix nauium solueretur; quantum erat malum, quod tanto malo significabatur. Prodest ignis subterraneus ut temperetur natua terræ frigiditas, etiam ad terrenos spiritus emittendos quibus fiunt concretiones, producuntur metalla, saliuunt fontes, vegetant plantæ, purgantur maria, surgunt vapores, fiunt pluuiæ camporum faciem fœcundantes; at vbi congesta sulphuris & bituminis copia maximis incendiis materiam præbuerit; horrenda vastitate & hinc sterilitate conficitur tota regio, terraque hoc infœlici suo partu suffocatur.

Quidquid concordia lex exigit à ciuibus, quidquid fingat accommoda moribus omnium urbanitas, dissident naturaliter, diuitum, ambitiosorum, inuidorum animi, non cohærent, & cum illos publica fœlicitas extulerit, dissoluuntur, ruunt, sicut in aceruum congesti lapides, cum in certam altitudinem peruenerint. Ipsæ leges cum de rebus singulis volunt fieri, protensa nimis sua diuersitate sapius in apparentem deueniunt contrarietatem, inextricabiles inducunt nexus, rabulis, malæque fidei opportunos ut iudicia diu pendant, litigantes expilentur, & legibus fundata ciuitas legibus pereat.

In Ecclesia nascente fidelium omnium erat cor vnum, & anima vna, & hac vnitate quam influit vnus Christi spiritus, vna in ipsum fides & charitas, de mundana sapientia, potentiaque triumphum egit; At quia Diabolus ^a multos Deos non potuit facere Christiana-

^a D. August. tract. 10. de diuers. c. 8.

nis, sectas multiplicauit, errores disseminauit, hæreses instituit, superbos concitat in humiles; dignitate, diuitiis, ambitione profana, tumentes Euangelicæ perfectionis sectatoribus hostes conscribit, ne luce veritatis eorum arguantur opera, ne dicatur & fiat, quod prædicare & facere renuunt. In futurum non quæro signa grauissime laborantis & persecutionem patientis Ecclesiæ, ex Apocalypsis, Reuelationum; vel Astreæ mysteriis: iam conuellitur, & frequenti syncope maioris mali prænuntiā laborat mater fidelium, tanto periculosius, quo nobiliores sunt partes ab inuicem diuisæ, falsa pro veris, vitia pro virtutibus verbo simul & exemplo pessimè populis influentes. Quid in terræ motu cuiquam satis tutum videri potest, si mundus ipse concutitur, si partes eius solidissimæ laborant, si quod vnum immobile est in illo, fixumque, fluctuat; si quod proprium habet terra perdidit, stare; quo cuncta sollicita confundent, si ab imo metus nascitur, & funditus trahitur; quod auxilium nobis superest si orbis ipse ruinas agitet, si quod nos sustentat, didiscedit ac titubat? quid potest esse solatii, cum timor ipse fugam perdidit? quæ potest inter Christianos esse fidei, charitatis morumque disciplina, si templi, si cæli columnæ concutiuntur.

Paracelsus^d dicit fortunæ nomen commentitium esse, hominè que malorum aut bonorum suorum esse causas, prout prouidè se gerunt; Cadet, inquit, qui per abrupta nimis festinat, pungetur spinetis implicatus; sol lucet omnibus; potest tamen in eius radio claudens oculos nihil videre; potest alius luce nimia circumfusus obrui. Hominem superna simul & infima connectentem, magnum miraculum vocat Trismegistus, & hic excellentiæ suæ nimio sensu, potest imperantis sibi Dei gloriam ambire, debitam illi subiectionem inficiari; hinc transit ad nos peccati fomes, pessima primi parentis successione; hinc concupiscit caro contra spiritum, & sensus deficit à ratione, deficit à Deo; hinc voluptati deditis quæ superuacua fuerunt, fiunt necessaria, illisque seruiunt, non fruuntur; hinc zelotypi pulchritudinis amorem vertunt in supplicium, & instar furentis Herculis, vxorem putantes hostem, trucidant. Hinc malitia^c quælibet maximam veneni sui partem bibit: venenum serpentes, in alienam pernitiem proferunt, sine sua continent, at vitiorum non est huic simile, nam habentibus pessimum est; vt mare propter aquarum altitudinem, horrendè se suis vndis exagitat, vt ferrum cætera domans metalla propria se rubigine conficit, sic iniqui turbantur, concutiuntur, pereunt vario cupiditatum suarum æstu, eo maiore quo fuerit earum amplior materia, mercedem^f quam oportuit erroris sui in semetipsis recipientes. Iussisti Domine & sic est, inquit D. Augustinus, § vt omnis inordinatus animus sibi pœna sit;

^b Senecalib.
6. natur.
quæstion.

^c Iob. 9. 6:
^d Lib. de bona & mala fortuna.

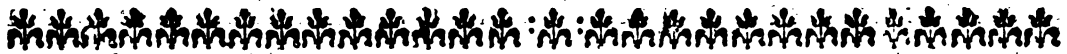
^e Senec. ep?
81.

^f Roma. 1.
vers. 30.
§1. Confess;
c. 12.

BBbbij

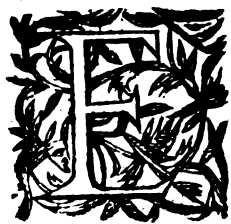
^b Job. 20.^c 7. 20.^e Psal. 101.^f Iacob. 1.
14.

cum habuerit quod concupierat ^h possidere non poterit, cum satia-
tus fuerit coarctabitur, æstuabit, & omnis dolor irruet in eum. O
Domine, exclamat Job, ⁱ cur factus sum mihi metipso grauis, si pec-
cem, recti conscia mens id impune non paritur, sed semetipsam ut
ream iudex sæuissimè diuerberat; si quid rectè peregerim itrepat va-
nitas quæ debitam tibi Deo meo gloriam vindicat, sic alleuans ^k alli-
sisti me, vtrinque præuaricatio, vtrinque periculum, vel si non se-
quor subleuantis manum, vel si dum sequor, meam esse reputato,
quod in me misericors efficit. At certè Deus ^l intentator malorum
est, ipse neminem tentat, vnusquisque verò à concupiscentia sua ab-
tractus & illectus parit peccatum; cum ipse temporalium & æter-
norum particeps ordine peruerso, hæret temporalibus velut æternis,
in se diuisus, partis inferioris seditione, superioris abusu miserè con-
cutitur, eo quod à principio suo diuidant & separent illum, pec-
cata.

INFERIORA DEFICIUNT, DEFICIENTE principiorum influxu.

Lex. 8.

Xpositis causis quibusdam interitus, internis & ab
excessu nascentibus, rerum ordo deducit nos ad in-
quisitionem externarum, quæ defectum inducunt
mortalem. Inter illas occurrit prima præcipuaque,
priuari principiorum ad existentiam & actionem ne-
cessariorum influxu, sic enim se habet partium mundi concentus, ^m
ut inferiora pendeant, à benigna continuaque virtutis superioris ef-
fusione, qua sublata depereunt. Communis est Philosophorum sen-
tentia, si cessaret cælum à suo motu, simul motus omnes inferio-
rum desituros; eorum influxu actioneque cessante; subito vitam
omnem cum morte commutandam, sicut tenebris obsitæ manent
rerum omnium figuræ, nulli colores, cum sol post occasum lumen
suum illis negauerit. Ita nox diei succedens, hyems æstati; plenitudi-
ni luminarium, Eclipsis docet nos per minimos defectus, quanta
sublunaribus incumberet calamitas; si talium principiorum abdica-
tione totali damnarentur.

Id manifestius apparet cum immediatæ causæ vis subtrahitur, suc-
cisa sua radice procumbit arbor, languent, cadunt folia; quæ prius

ⁿ Vide su-
pra lib. 1. l.
8. 9. 10.

crescebat, in dies dèperit, sicca, fragilis ad corruptionem disponitur. Extra suum elementum exanimantur viuentia, nos extra aërem, pisces extra aquam; plantæ, metalla, lapides, non amplius capiunt incrementum, sed externis pereunt iniuriis, dum à terræ parentis visceribus, sinuque diuelluntur. Fit apoplexia, quæ est repentinus motus & sensus omnisque animalis functionis priuatio, obstructis cerebri meatibus ab humore crassiore & obstante ne vis eius diffundatur; succiso neruo pars superior cerebro spinæque proximior, viget adhuc, inferior autem, influxu suæ causæ priuata iacet immobilis; abscisso capite, cadit corpus truncum sensu carens, iam cadauer, citò putridum. Est pretiosus oculus, sed si perseverat in corpore, nam auulsus, nec sibi nec corpori lucet, debent quidem illi membra suæ lucis obsequium, sed & ipse oculus sentit corpori se debere quod lux est. In Carinensi^o Hispaniæ agro fons est qui pisces omnes ostendit aurei coloris, nihil extra illam aquam, à cæteris differentes; Vim, pretium, splendorem suum amittunt, si discedant, rebelles à principe & Republica subditi, ab Ecclesia Christiani, ab ordine suo Religiosi, abortiui sunt, errauerunt ab utero quo contineri, quo ferri debuerant, donec illos æternitati peperisset.

Quod cælum efficit in elementari mundo, quod sol in vegetabili & sensibili, quod radix in planta, quod cor, iecur, cerebrum in animali, quod aër respirationi, aqua piscibus, id Deus præstat vniuerso, potissimum hominibus, in ipso enim viuimus, ^p mouemur & sumus. Cum sit causa causarum, si vim suam subtrahat, cuncta deficient; sic confitetur Propheta; ^q aperiente te manum tuam omnia implebuntur bonitate, auertente autem te faciem turbabuntur, auferes spiritum eorum & deficient & in puluerem suum reuertentur. Bonitas immensa inexhausta, etiam sapientissima adest omnibus pro modo naturæ suæ, ^r irrationabilibus insciis etiam inuitis prouidet, at humanæ menti ratione præditæ bona sua copiosius solet largiri cum in ipsum intellectu simul & affectu conuertitur. Ut solis lucem auris, manus, gustus non percipit, sed oculus ipsam apertus organoque rectè disposito recipiens. Sacer, inquit Seneca, ^s intra nos spiritus sedet, malorum bonorumque nostrorum obseruator & custos, hic prout à nobis tractatur, ita nos ipse tractat. Speculum purum à fordibus & expositum soli, solem refert solis illustrantis beneficio, sic ab inordinatis affectibus pura mens humana Deum capit, eius splendet radiis, virtute perficitur, vnde fœlicitatem Plato ^t constituit in sapientia Religiosa, duabus enim inquit alis sursum eleuamur intellectione scilicet & voluntate, sed diuino tantum illustrante & afflante spiritu, qui non nisi ab ipso liberè deficientibus, deficit.

ⁿ Chryso-
log homil.
132.
^o Plin. lib. 2.
cap. 103.

^p Act. 17. 28.

^q Psal. 103.
28.

^r Supra. lib.
1. l. 10.

^s Epist. 41.

^t In Phædo-
ne & axio-
cho.

▪ Euseb.
Emisen.
hom. 11. de
Pascha.
x Seneca.
epist. 94.

Ab immenso totum suum opus implente & superante distantes tantum efficit affectata cæcitas & impuritas, & hæc pessimæ conditiones dum nos diuidunt à summo bono, pronos efficiunt ad omne malum. Id vitare cupientes antiqui etiam idololatriæ temporibus, assiduum numinis cogitationem & reuerentiam profitebantur, sic hebdomadæ diebus^v dederunt nomina syderum quæ pro Diis habebant, imagines eorum in templis priuatim & publicè proponebant, ne subiret eorum obliuio. Nam quæcumque salutaria sunt, sæpè debent agitari, vt non tantum nota sint nobis, sed etiam parata, nec enim reposita illa esse oportet, sed in promptu.

⁊ Num. 15.

* Homil. 23.
super nu-
mer.

⁊ Psal. 1.

Viguit potissimum apud Iudæos assidua Dei memoria, velut ex eius defectu, ex sui conditoris & liberatoris obliuione, omnis illos maneret calamitas. Ideo summus sacerdos^y tribus omnes in suo rationali præferens & velut vices omnium agens, nomen Dei aurea lamina sculptum gestabat in capite, idem significabat iugè sacrificium quod propriè dicitur dies festus domini, nam inquit Origenes, non aliquando certisque per interualla temporibus agenda Deo festiuitas, sed semper & indefinenter celebranda, vt sine intermissione oremus, itaut ascendat mane oratio nostra sicut incensum in conspectu eius & puræ manus à peccato, bonis operibus plenæ, sint illi sacrificium vespertinum: Id etiam significabat lucernam semper lucens in tabernaculo, ignis semper ardens in altari, & Deus præcepit poni fimbrias hyacinthinas in palliis, vt his visis fierent memores mandatorum. David Dei dona & hominum officia psalmis suis celebraturus sic exorditur^z Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum sed in lege domini voluntas eius & in lege eius meditabitur die ac nocte, &c. omnia quæcumque faciet prosperabuntur, non sic impij non sic, sed tanquam puluis quem proiicit ventus à facie terræ: vbique sperat firmitatem ab immobili, subsidium à montibus æternis, à prima luce lucernam suam accendi, qua viam suam dirigat in ambiguis huius vitæ; ab omnipotente scutum quo tegatur, mediisque in hostibus illæsus maneat, à summa misericordia dulcedinem qua sicut adipe & pinguedine reficiatur. Hæc singuli versus Psalmi 118. commemorant, si deficiat cœlestis illa lux, alimonia, protectio, erraui, inquit, sicut ovis quæ perit; percussus sum vt fœnum, & aruit cor meum, quia oblitus sum comedere panem meum.

His omnibus adstipulatur Ecclesia Catholica singulis diebus, pio celebrique eorundem psalmorum cantu, sic & augustissima cæremoniæ & templorum maiestate, tympanorum altissimo concentu velut multitudinis Angelorum voce de cœlo missa, torpentes in rebus humanis excitat ad celebrandas Dei laudes, saltem in cordi-

bus suis, ^a sine intermissione semper orantes. Beati qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud, inquit Christus dominus: Traiciatur ergo in viscera animæ tuæ, ^b transeat in mores tuos & in affectiones tuas; Ne obliuiscaris comedere panem tuum, quod quotidianum à Deo peris, ne exarescat cor tuum, sed adipe & pinguedine repleatur anima tua; si sic verbum Dei seruaueris, haud dubie quin ab eo serueris, at si oblitus Dei creatoris tui, totus sis in humanis rebus quid sperare potes auersus à luce nisi confusionem, à vita nisi mortem. Dei salutisque suæ negligens, mundo non Christo militans, uiuit sed in mortem, stipendia enim peccati mors, ^c gratia autem Dei vita aeterna in Christo Iesu domino nostro. Vbi nulla de Deo cogitatio, nullus amor, ubi nulla charitas, nulla spiritalis vita; ut nulla corporalis, extincto naturali calore: Anima tunc sicut corpus mortuum primo frigescit, post induratur, tandem putrescit; Miseri transeunt aliquo modo in sortem damnatorum, quibus priuari uisione & amore Dei aeterna mors est.

His ita positis pudet referre quorundam opiniones dicentium; præceptum de diligendo Deo esse affirmatiuum & ideo non semper obligare, sed semel tantum in uita & in articulo mortis. Præceptum hoc de dilectione Dei, ordine convenientissimo, primum est, inquit D. Thomas ^d & omnium fundamentum, quia finis humanæ uitæ & societatis est Deus, & sic oportuit primo hominem ordinari ad Deum, & quia duo sunt quorum beneficia nullus sufficienter recompensare potest, scilicet Deus & pater, ideo sola duo præcepta affirmatiua ponuntur de cultu Dei & parentum. Affirmationem præcepti sumit hic D. Thomas ut expressæ magis obligationis titulum ad actionem eliciendam; Tamen supradicti doctores trahunt hanc affirmationem in argumentum contemptus; præceptam enim Dei dilectionem sic differunt, sic habent indeterminatam & arbitrio nostro relictam ut nulla sit, sicut constitutio principalis quæ est sine die & consule; sub hac conditione si uolam nulla fit obligatio. ^d

Amandum decernunt Deum, tali ratione, qua ne uilis quidem homo se uellet amari, scilicet amabo te quando mihi placuerit: & ne quidem sic licet inimicos diligere, suspensa & in articulum mortis dilata dilectione: si minus soluit ^e qui tardius soluit, plurimum detrahit de amore Dei illum reiciens in calcem uitæ, non enim tantum minimum in imo, sed pessimum remanet; ut inutiliter relinquitur usus fructus ^f rei pereuntis, ut arboris dum eradicatur, sic uana uidetur Dei dilectio dilata cum homo morietur. Hæc dilectio præcepta fuit ad totius uitæ directionem, & ordine frustrato, tunc exhiberi uolunt, cum uita desinit; finem uolunt intendi, cum ad si-

Coloss. 3. 16.

1. Thossal. 2.

^b D. Bern.

serm. 5. de

aduentu.

^c Roma. 6.

^d l. 2. q. 100.

^a 6.

^e l. 8. ff. de

oblig. &

actio. l. 17.

ff. de uerbo.

obligatio.

^e l. 12. ff. de

uerb. signif.

fic.

^f l. 5. ff. de

usu. legat.

nem ventum est, tunc incipiunt bene viuere, cum desinendum est: Non sic amor moras patitur, non differtur ad arbitrium, sic consultò dilatus, nullus est. Dicere Deo cogitabo de te, amabo te cum moriar, hoc est, per totius vitæ meæ tempus, tui negligens, tui oblitus, meis rebus vacabo, meis indulgebo cupiditatibus, & si fors tulerit, expirans tui recordabor: certum, validumque tempus dant mundo, incertum, languidum; deficiens & iam nullum, Deo tunc totius præcedentis ætatis & propositi contumelia, obstat gratiæ ad eliciendam in fine dilectionem necessariæ. Absurdissimum esset aliorum affirmatiuorum præceptorum obseruationem sic in extremum vitæ differre, vt dilectionem proximi, honorem parentum, eleemosinæ præstationem, cur ergo dilectionem Dei præceptorum omnium caput, obiecti dignitate, nostri necessitate præcipuum, ad calcem vitæ reiciunt?

Deus ratione infinitæ suæ perfectionis, etiam collati nobis beneficij, creationis, redemptionis, perpetuæ conseruationis, perpetuò debet amari & coli, & impius est qui vitio suo tali non fungitur munere, licet in illum non peccet actuali blasphemia, sicut rei habebantur olim serui, ^g qui quotidie mane salue, vesperi vale domino non dixissent; libertini ^h qui singulis mensibus non venissent in domum domini parati ad præstandas operas. Reus habetur miles non tantum ad hostes transfuga vt arma ferat contra patriam, sed etiam ordinis militiæ desertor, ⁱ & ignauia flagitiosa delitescens vt à bello se eximat. Impius est in parentes, non tantum qui violentas eis manus iniicit, sed & qui debitum honorem non defert, hos enim ^k non amare impietas, non agnoscere infania.

Non sufficit etiam hunc amoris actum differre, cum insurgunt tentationes odij Dei, & est periculum illis consentiendi; cum etiam eliciendus est actus contritionis, potissimum in mortis articulo, eo quod tunc magis vrget periculum salutis: Id doceret colendum Deum, non ratione sui, sed nostri; non amore, sed necessitate quod à charitatis perfectione multum deficit. Si tantum tenemur Deum amare, cum vrget tentatio illum odio habendi, rarissimus erit hic actus amoris? quis est enim tam desperatæ & diabolicæ peruersitatis vt Deum oderit, potissimum cum supponatur de ipso non cogitans. Igitur ex tali sententia, his non occurrentibus casibus, sufficiet tempore medio habere se ad Deum indifferenter, quod diximus grauissimum esse peccatum omissionis, irritum efficiens præceptum affirmatiuum; Id abominatur Dominus, vtinam inquit, ^m aut calidus aut frigidus esses, at quia tepidus es, incipiam te euomere. Zelotem ⁿ se dicit totalis affectus nostri quem exigit, non ergo patietur hominem sic se habere erga ipsum, sicut nec pater vellet erga se filium; dominus

^g Sueton. in Galba.

^h Plato II. de legib.

ⁱ II. Cod. de desert.

^k Seneca 3. de Benef.

^m Apocal. 3. 16.

ⁿ Exod. 20. & 34.

dominus seruum, vir uxorem, princeps subditum, socius contubernalem pati.

Cum opinionis tam inofficiosa proferunt pro fundamento distinctionem hanc præcepti affirmatiui, quod dicitur non obligare pro semper, consulatur locus Deuteronomij^o ubi habetur præceptum hoc, non de Deo odio non habendo, sed de Deo diligendo, diligatur ergo ex præscriptis verbis præcepti. Hæc autem sunt, diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua, eruntque verba hæc quæ ego præcipio tibi hodie in corde tuo, & narrabis ea filiis tuis, & meditaberis in eis sedens in domo tua, & ambulans in itinere, dormiens atque consurgens, & ligabis ea quasi signum in manu tua, eruntque & mouebuntur intra oculos tuos, scribesque ea in limine & ostiis domus tuæ. Non poterat Dei memoria dilectioque magis commendari, quam cum dicitur cordi infigenda, vt tam frequens sit quam respiratio, iuxta illud^r os meum aperui & attraxi spiritum, quia mandata tua desiderabam; cum adiicitur hanc cogitationem & dilectionem omnino loco & tempore eliciendam multis hinc inde signis refricandam. Cum dicitur ex toto corde, ex tota anima, ex tota fortitudine, assiduum mentis attentionem, cordis dilectionem, operis impletionem pro viribus significat. Fundus totus meus est, cuius nulla pars est alterius, ad Deum igitur non pertinebit totum cor, tota mens, si partem eius maximam, diuturnam sibi vindicet mundus, si mentis cogitationes, si cordis affectus, occupet iure suo, ad Deum autem non teneamur conuerti nisi certis in casibus, velut per exceptiones, & ex necessitate supra legem posita.

Talibus qui diuinum amorem certis alligant conditionibus & temporibus liceat dicere, quod olim dixit Iudith^r his qui hostibus ciuitatem statuerant tradere nisi venisset auxilium intra paucos dies; posuistis vos tempus domino, & in arbitrium vestrum diem constituistis ei; totum petit, partem offertis, etiam minimam, incertam, ferè nullam, bonorum omnium in hac vita, beatitudinis in alia largitori; Non dat totum cor, qui non dat toto, sed breui determinato tempore, vt non videntur esse fundi^r quæ ad tempus ibi sunt, & minori anni tempore. Quis eredit Deum à contemplatione & amore sui nunquam cessantem, homini ad imaginem suam formato præceptum dedisse de dilectione sui non perpetua, sed temporaria & ex occasione, vt aliquando velit non amari, qui semper summè bonus, sibi nobisque summè semper diligendus est; Numquam ab amore sui vacat homo, igitur nunquam vacare debet ab amore Dei, quem plusquam seipsum debet diligere.

Mirretur ex eo quod certum tempus non videtur assignatum

CCc

^oDeuteron.
6 3.

^r Psal. 118. v.
131.

^r l. 25. ff. de
verbor. si-
gnificat.

^r Iudith. 8.
13.

^r l. 44. ff. de
leg. 3. 4. ff.
de inst. vel
instr. leg.
l. 18. §. 12.
cod.

* l. 14. ff. de
reg iur.

huic præcepto, audeant Doctores eius obseruationem sic limitare, sic differre, cum sit hæc certissima iuris regula, in omnibus¹ obligationibus in quibus dies non ponitur, præsentī die deberur: æterno supra tempus posito Deo, ab æterno nos amanti, ad æternitatem promouenti; omni momento, iuuantī, conseruanti, perficienti perpetuum debemus amorem & cultum, sed misericors comparitur infirmitatibus nostris, nec apud eum rei sunt singuli nisi cum attentis naturæ suæ viribus & auxiliis gratiæ, debitum torpente simul & affectata negligentia non exoluunt. Nihil iubet Deus supra vires, & quæ apud homines impossibilia sunt, apud ipsum sunt possibilia. Vult amari, quid amore facilius, quid dulcius si detur obiectum modis omnibus amabile. Amor non est ad actionem intentio quæ diuidat, onus quod tardet, sed incentiuum quod fert, impellit & delectat; est in anima quod est spiritus in animalis corpore, qui quo plus abundat, motus faciliores efficit. Dicitur inquit D. Dionysius,^u præpotens rerum omnium prima diuinitas, quod experenda amandaque sit omnibus, & iugo voluntario omnia cõercean, eisque dulces partus diuini ac præpotentis rerum omnium, & indissolubilis bonitatis suæ, amoris offundat. Memor fui Dei, & delectatus sum, inquit Propheta;^x sicut desiderat ceruus ad fontes aquarum,^y ita desiderat ad te anima mea Deus. Amanti dulce est, & graue supplicium esset à Dei cogitatione & amore vel minimum diuelli.

* De diuin.
nominib.
cap. 10.

x Psal. 76. 4.
y Psal 41. 2.

Si quando id exigat humanæ vitæ fragilitas & necessitas, amor tamen ad breue tempus interruptus, cum sit habitualis, continuus censetur, sicut semper apertus ad lucem oculus, licet successiuè claudat palpebras, vt nascentem ex luce calorem humido suo contrarium temperet; sic breui reuersa vxor^z diuertisse non videtur; qui debet cum aliquo esse,^a non tenetur cum eo omni momento morari. Vir bonus sic transit per bona temporalia vt non amittat æterna, videt simul lucem & colores, Deum & agenda, inferiora contingens suæ non minus hæret origini; si quando diffluant cogitationes suæ, omni hora, saltem omni die colligit illas, in Deum nili maiore rediens defectum celeritate compensat; gratias agit in prosperis, in dubiis lucem petit, in aduersis auxilium, vt Abraham ambulat coram Deo, & viuus in corde fomes charitatis, etiam ex improviso scintillas suas emittit.

* l. 33. ff. de
ritu nuptiar.
* l. 8. ff. de
conditio. &
demonst.

Memorari doctores fauere putant hominibus terrenis cupiditatibus implicatis, dum absoluunt illos ab hac Dei meditatione & dilectione, sed rerum diuinarum ignari, debilitant animas, & ad quodlibet rectum opus inhabiles efficiunt sublato Dei sensu, dum leuare volunt aggrauant, vt qui totum sanguinem duceret è corpore, quod fieret ad iter peragendum leuius; qui præscinderet alas aui, rotas

currui, velut oneri futuras; qui ab omnibus actionibus naturæ voluptatem eliminaret, velut attentionem & vires efficeret partitione minores: Præceptum amoris Dei, ex D. Thoma, ^b est vt finis cæteris dirigens actiones, ad hunc igitur toties debet homo recurrere, quoties mechanicus ad circinum & regulam, pictor ad prototypum, rector navis ad magnetem: qui sub specie libertatis à Dei dilectione fit alienus, exponitur dæmonum tyrannidi, cupiditatum tempestatibus, amittit maximum præsentis vitæ solatium, futuræ beatitudinis spem; quid enim viros bonos prudentes fortesque facit in aduersis; nisi quod summa erga Deum reuerentia prouidentia suæ cuncta regentis ordinem læti sequuntur, affectu ad omnia parato præueniunt; iamque præmium putant, aliquid in amoris sui probationem, perpeti.

Quantumcumque suis cupiditatibus seruiant mundani, sæpius ingemiscunt se, non vt debent, de Deo cogitare, ab eius amore; terrenis passionibus, velut quibusdam procellis diuelli; hæc dilucida interualla pœnitentiæ fructus aliquos operabantur, & spes supererat diuina dulcedine resectos humana tandem aliquando fastidire: concupiscunt cum Propheta ^o desiderare iustificationes Dei, sic in ipsis iam est, quod in amore suo est; ^p habent aliquid eius quod quærunt licet eo plenissimè non fruuntur: at vbi Doctores languescuntibus, vt ægris medici nimium indulgent, cum hæc in publicum profertur, opinio rebus mundanis implicatos attenda vitæ suæ conditione, non teneri ad actus amoris Dei, nisi semel in vita, & in mortis articulo, solutis habenis conscientia ruunt in omne nefas, & quia Deum non habent in notitia, ^q tradit illos Deus in reprobum sensum vt faciant ea quæ non conueniunt, vnde perpetua mentis cæcitas, peruersitas, conuulsio, motus sensusque priuatio, mors; O Deus ^r à quo auerti cadere, in quem conuerti resurgere, in quo manere consistere est; Deus à quo exire, emori; in quem redire reuiuiscere, in quo habitare viuere est; Deus quem nemo amittit nisi deceptus, quem nemo quærît nisi admonitus, quem nemo inuenit nisi purgatus: Deus quem relinquere hoc est quod perire; quem attendere hoc est quod amare, quem videre, hoc est quod habere.

^a 12. q. 100.
^a 6.

^o Psal. 118.
^{20.} D. August. ibid.
^p D. Bern. in soliloq.

^q Roman. 1.
28.

^r D. August. 1. soliloq. c. 1.

PERIT ACTIO VITAQUE MEDIIS
ad conseruationem necessariis destituta.

^r Vide supra
lib. 2. l. 3. 4.
& 6.

Lex 9.

^r Vide supra
lib. 1. l. 8.

^r Galen. lib.
lib. 1. de lo-
cis affectis.

Nest causis vniuersalibus vis quædam inexhausta, quæ
damnum largitione non patiens, sed splendidiorem
ex effectis suis amplitudinem nata, æqualiter in id
omne quod illam capere potest diffunditur: quod ergo
deficit in quibusdam inferioribus id illi non est impu-
tandum, sed subiectis ad illam excipiendam imparatis, vt est oculus
cæci ad solis lumen, rupes sub cœli pluuiis & rore semper infœcun-
da, sub his dulcibus mare semper amarum: pendet igitur superiorum
& imperantium causarum effectus à medij & recipientis conditioni-
bus. Ita fit vt in actione naturali duo semper concurrant^v facultas
animæ & organum; facultas animæ non deficit, sed organum, vn-
de senex videret vt iuuenis, si haberet oculum iuuenis, & cum sin-
gulæ corporis actiones peculiaris fortiantur organa quibus eduntur,
actionem lædi necesse est instrumento suo grauiter læso. Non datur,
quia frustra foret, corporea substantia sine accidente; corpus debitis
sue speciei organis mutilum, monstrum est inauspicatum, nec diu
uiuens, si recta conformatio partium internarum defuerit.

A natura didicerunt artes singulæ præmuniri propriis & ad opus
suum accommodatis instrumentis, quæ si vitientur aut omnino de-
ficient, in actum se proferre non valentibus ideis, vix peritum ab
imperito discernes: quid ager maria ventosque toties expertus nau-
ta, si desit nauis? quid nauis velis, remis, cæteroque suo apparatu de-
stituta? quid ager dux sine milite, & omni bellico comœatu, Prin-
ceps sine ministris, Respublica siue ciuibus tali numero qui possint
iura sua tueri & publicis fungi muneribus? vnde si post magnas cla-
des, vt post diluuiâ, pestes, bella, hiatus terræ, tam pauci super sint
qui populum facere non valeant, non competit illis antiquum ius
populi; Infaustum & interitus signum erat, cum in immolatis hostiis
eæ partes deerant sine quibus animal non potest viuere,

^r Seneca.
epist. 92. l.
in bello. §. si
plurium ff.
de captiu.

Mortem nihil aliud infert quam organorum defectus, cum vel
senio tabescunt, vel accelerata vi perimuntur, vt vulnere quo fit
vnitatis solutio; obstructione, officiales operas præpediente; vel si
corrumpantur qualitatibus inconuenientis affluxu. Ictus suos imme-

diatè nemo dirigit contra formam substantialem quæ non videtur, non tangitur, sed satis illam perimit destruens accidentia sine quibus nec esse potest, nec operari. Qui non potest comam arboris attingere, sternit illam acciso cui innitebatur trunco, vel auulsa cortice sub qua fluit alimentum, exsiccatam, emortuam ventis procellisque relinquit deiciendam, suffossis fundamentis momento ruit ingens ædificiorum moles; sic occulta & perniciosius accelerata machinatione qui directè non audent in Rempublicam, in Principem deservire, ministros aggrediuntur, & erutis regiminis oculis, præcisis manibus & poplitibus truncum & inerme corpus sperant facile spoliandum.

Et miraris si reus maiestatis habetur^y qui peccat in magistratum publicum, læditur enim princeps in ministro, grauior videtur iniuria quæ subrepat, & iustitiæ titulo mutilum efficere conatur imperantem. Cordis substantia^z nullo penè morbo tentatur, sed dicitur eor sanum esse aut dolere, cum partes quæ circa illud sunt, bene aut male se habent, vt pericardium, nam illo inflammatione affecto cor consortij lege afficitur, læsis etiam arteriis ab ipso pendentibus laborat syncope; pia mater vltima cerebri membrana ita tenuis est, vt non possit lædi nisi simul lædatur cerebrum. Medullæ spinallis à cerebro fluentis periade ac ipsius cerebri vulnus lethale est, vtriusque vitium facile communicatur læso nervo, venarum mala redundant in hepar, arteriarum in cor, fitque morbus per consensum. Dicunt martem in geminis, pulmone dominantibus & domo Mercurij, efficere pulmone laborantes, & tam mercurium lædere, lædens domum suam quam si esset ipsimet coniunctus. Pari ratione princeps illatam ministris suis iniuriam suam reputat, & eo quod ad tale crimen prona naturaliter^a est, turpissimamque subditorum inuidia, seuerius videtur vindicanda.

Inde miror Imperatoris Constantini decretum^b quo prouocabat omnes, propositis etiam præmijs, ad accusandum Palatinos & in quacumque dignitate positos, si quid non integrè ac iustè fecisse viderantur, ipse me vindicabo, inquit, de eo qui me vsque ad hoc tempus simulata integritate deceperit. Id prodesse poterat ad ministros metu in officio continendos, inter tot ipsos circumspicientium censuras; & ad probandam Principis in eorum electione diligentiam. Sed non satis tuta cenferi debet dignitas tot inuidentium calumnijs exposita, semel impetita suspicione non vacaret, nec satis esset integra pudicaque de qua quæreretur. Melius postea constitutum est ad inuidiam nulli nocere dignitatem,^c nec ex senatoria vel alia dignitate, præsumi dolum vel metum inferri; In ius vocari non posse,^d Magistratus, Pontifices, Religiosos, iudices dum

^y l. 1. ff. ad l. lul. maiest.

^z Galen lib. 5. de locis affectis. c. 1.

^a l. 16. in ff. de pœn.

^b l. 3. Cod. Theodof. de accusation.

^c l. 6. Cod. de his quæ vi met. cau. ^d l. 4. 6. & seqq. ff. de in ins vo. can. l. hos accusare ff. de accusat.

2. q. 7.
can. non est
à plebe.

ius dicunt ; Non admitti presbyterorum aduersus Episcopum accusationem , seuerè puniendos qui audent de patriarcha publicam & contumeliosam facere mentionem. Tandem Laici^e aduersus episcopum accusationem non admitti.

Ecclesiam à Christo domino institutam , perpetuam pastorum à Petro successionem , conuicti negare non possunt hæretici , tamen vt hanc vnicam dilectamque Christi sponsam infament , in eius ministros debacchantur ; illique contumeliam inferre tentant ex Pontificum morali vita non satis probata : hac temeritate fiunt contra ius antiquum rei, Dei veritatem immortalem, ex mortalium moribus æstimantes ; quasi verò per lapideum canalem non transeat aqua in areolas quas efficit fertiles , quamuis in canali lapideo nihil generet ; lux per immunda transiens pura manet & illuminat ; valent iusta principis decreta , nec inquiritur in mores præconis illa publicantis : ita licet hæreticis concederetur , aliquos non probatis moribus in Ecclesia ministrasse , non valet à moribus humanis ad diuinam doctrinam consequentia. Christus Dominus^f loquens de Pharisæis, facite inquit quæ dicunt , at quæ faciunt nolite facere.

^f Math. 23. 2.

Non ministrorum tantum sed & cæterorum mediorem salutis priuatione deiicere, nullamque conantur efficere Catholicam Ecclesiam ; Nam vt constitutos à Deo prælatos non agnoscunt, sic accessum ad sacramenta gratiarum fontes vel negant , vel differunt in tempus intra quod languescens tandem pereat fides & charitas : Insuper contrariis opinionibus mentes diuidunt , pugnantes efficiunt filios contra matrem impietate , seditione , spiritualium alimentorum inopia , sanctorum turbata, ruptis fœderibus , præpeditis auxiliis, communione , sperant se ciuitatem hanc sanctam à Deo fundatam , velut obsidione generali diletuos ; sed cautiore nos efficere debent , nota nobis hostium nostrorum consilia , seruent sanctitatem quam nomine & veste præferunt, quam Deo & hominibus promiserunt prælati, sint vnanimis in dilectione, in fide Catholici, sit apud illos frequens sacramentorum vsus , saluis hisce mediis à Christo institutis stabit nouis quotidie profectibus accrescens Ecclesia ad finem vsque sæculorum, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam.

VITIAT ET CORRUMPIT DISSIMILIVM approximatio.

Lex. 10.

Ntiqua mortalium est querela, hoc in rerum medio vbi bonis mala permixta sunt, ^s inæqualem prorsus esse partis vtriusque sortem, cum bona licet assiduis laboribus perquisita vix possint comparari at mala facile nos & quæ nobis gratissima sunt, inficiant, non cogitantes etiam inuiros obruant, parum absynthij amaritudinem suam melli celerrimè communicat, ^h cum contra mel ne dupla quidem parte copiosum, dulcedinem suam non det absynthio; paruo lapide summoto flumen totum in pronum trahitur, eiusdem autem impetus firmissimo licet aggere non potest contineri; parum aceti, amphoram vini viciat, at parum infuso vino non dulcessit acetum; Non sic habetur sanitas ex aère salubri, sicut morbus contrahitur ex contagioso, non sic sanitatem ex sano, sicut ægitudinem ex ægro lippiente, leproso, epidimico trahimus. Benè se res haberent nostræ, inquit Plato, ⁱ si sapientia talis esset, vt in vacuum hominem ipso contactu proflueret, quemadmodum aqua ex pleno calice in vacuum per lanam influens; at nunc faciles furus in vitia & vt sicca stipulæ, ignem hunc nos consumentem mox concipimus, licet nos in contrarium longa præmunierit eruditio.

Non est propterea consentiendum Manichæis ^k constituentibus duo rerum principia, vnum boni, aliud mali, quod in regione corporum & tenebrarum, velut sua, spiritui lucique præualet. Nam si mundus hic sensibilis subiiceretur mali principij dominio, rerum ordinem & pulchritudinem confusione, existentias & actiones priuatione iam pridem deleuisset. Dissimilium igitur consortiò facilius malum quam bonum contrahitur, quia bonum est ex integra causa, malum autem ex quolibet defectu, at facilius est inferre pauca quæ vitient, quam multa & omnia quæ secundum naturæ leges essentiam compleant. Cuiuslibet compositi partes sponte sua tendunt ad dissolutionem ^l nec nisi per formam, cœlestis, vt dicunt, originis, in æquabili mixtione continentur; ab illa si deffluant, mutua qua se ^{1.} semper impetunt pugna, vel agentis externi subsidio, vt si bilis in aliquo iam exundans, solis ardore vel motu supra modum violento

^s Vide supra lib. 1. l. 10. 5. 3.

^h D. Greg. Nazianz. orat. 1.

ⁱ Dialogo de amore.

^k D. Tho. 1. q. 8. a. 3.

^l Vide supra hoc lib. 3. l. 1.

exæstuet, duplicata vis facilius cadit à mediocritate, quam in illam restituitur, ut grauia pondere suo & externa vi tracta, facilius cadunt in præceps, quam inde subleuantur; domus facilius est ruina quam constructio, nam ars lignis, cæmento, lapidibus vim intulit ut in eo manerent ordine; hunc autem si vis externa contrariaque concutiat, illi partes ponderibus suis vltro consentiunt, ut in suam restituantur libertatem.

Philos. lib.
de temulen-
tia.

Quanto igitur difficilius est ^m certa ratione incedere quam casu vagari; ascendere quam descendere; aggredi noua, quam consueta tractare; attingere punctum circuli medium, quam in alia quælibet puncta quæ innumerabilia sunt, incurere; scopum ipsum sagitta percutere, quam quæ circumstant; tramitem sulcumque seruare; quam hinc inde præuaricari; rectum ad amissum tenere, quam dilabi in obliquum, tantò difficilius est rectè agere quam delinquere, bonum esse quam malum; Ut rectum teneatur pauci benè dirigunt, ad auertendum omnes etiam impresso minimo motu sunt validi. Virtus in mediocritate consistens ab excessu & defectu, simul ab innumeris erroribus qui ad has declinant extremitates, ita difficilius est maxime si sub tantis oneribus animum iam laborantem confundat & opprimat malorum contubernium: hinc olim actio malæ conuersationis publica fuit, & Cretenses hostibus suis nihil grauius imprecabantur, quam mala consuetudine delectari. Nascuntibus anima velut tabula rasa, quoslibet colores excipit ex cæterorum consortio, vnde non innato, sed audito sermone loquimur, non indita naturaliter, sed multis actibus comparata virtute præstamus, à more & consuetudine moralis dicta; Corruptæ tamen naturæ liberior est ad res sensibiles impetus, maxime si non desint qui nos ad illas exemplo suo & comitatu faciant audaciores.

Diodor.
sicul. bibl.
histor. lib. 2.

Arist. mo-
ral. nico-
mach. lib. 2.
cap. 1.

Ex mali consortio sani laborant, sanati recidivam & interitum patiuntur.

§. 1.

Res integras mali contagione vitari, cælo, terra, mari suis omnibus partibus natura testatur velut conclamatione publica moneat nos periculum hoc maxima cautela fugiendum. Indifferentes planetæ infortunis coniuncti patiuntur maximam virium iacturam & quinque testimonia debilitatis: quid aër lacuum & terrarum halitu pestifero vitatus inferat damni totus orbis ingemuit, populis peste grauissima consumptis in annis Christi 170. 189. 454. Exhalationes siccæ

siccæ & adustæ, marinis aquis permixtæ, reddunt eas salvas & amaras; puteales iniucundas & insalubres; Lipidissimi fontes putrescunt si deriuentur in cloacam: fungi sunt mortiferi, si iuxta serpentis cauernam oriantur: quidam mortui sunt ^p apponentes ori, vel edentes saluam, licet ex se salutiferam, quia sub ea bufo teterrimus degebat, & eam infecerat suo veneno. Mare mortuum & lacus Asphaltis in quo fuit olim Sodoma & Gomorra, non solum pisces non nutriunt, sed malignis suis vaporibus terris circa se positis perpetuam inferunt sterilitatem. Plurimi corporis nostri morbi fiunt per consensum, partesque alioquin sanæ morbos aliarum in se transferunt, fitque ex sympathia, idiopathia. Infinitum est similia recensere cum in fructibus, in gregibus ab vno in plures malum grassetur, & multiplex corruptio fiat per contactum vel approximationem contrarij.

Idem contingit in moribus qui vt inter bonos lento vixque sensibili profectu mutantur in melius, sic malorum consortio deprauantur, sed celeri corruptione cum in illam inclinet mens humana, propter latentem in ipsa peccati fomitem, excitari, & in flammam assurgere facilem. Nascimur ad imitationem prouisi, hæc enim rationi ad electionem nondum maturæ via facilis, præcedentium vestigijs trita, securamque promittit hæc ipsa quæ natu maioribus & populi totius exemplis habetur fides. Sic pecorum ritu plerique sequuntur antecedentium gregem, pergentes non quo eundem est, sed quo itur, viuuntque non ad rationem, sed ad similitudinem. Hærebit tibi auaritia, ^q quandiu auaro sordidoque conuixeris; hærebit tumor quandiu cum superbo conuersaberis, nunquam sæuitiam in tortoris contubernio pones, incendunt libidines tuas adulterorum sodalitia, si velis vitis exui, longè à vitiorum exemplis recedendum est. Vnde censorum munus erat curare vt qui venirent in urbem studiorum causa, honesto & omni suspicione vacante domicilio recipe-
^r Mizald. aphor. 1. cent. 1.
^r Seneca epist. 104.
^r 1. 1. Cod. Theod. de studiis liberalib. Exod. 23.
^r Clemens Alexandr. in exhortat. ad gentes.

rentur. Deus prohibet Israëlitas inire foedus ^r cum gentibus ne mores eorum & prophanos cultus induerent, sicut filij Seth corrupti fuerant per coniugia cum cognatione Cain inita. Draco ille antiquus ^r tyrannorum antiquorum more viuos cadaueribus alligat, donec cum illis putrescant.

Si probos etiam & virtute validos inficit malorum societas, multo magis eos qui nondum satis confirmata valetudine nuper à vitis recesserunt; hæc enim conuersatio bene composita disturbat, reuocat præteritos affectus, & quidquid imbecillum in animo, nec percuratum est, vlcera: ignem passus carbo, & ab extinctione fumans adhuc candela facile reaccenditur. Morbi magis oriuntur & exacerbantur ^v in temporibus cum quibus habent affinitatem: Vertiginem

DDdd

^r Hypocr. aphor. 19. lib. 3.

excitant iis qui illi sunt obnoxij rotarum circumactus, & aquarum vortices. Aggruari dicunt ^x vulnera introitu eorum, qui vnquam fuerint serpentis canisue dente læsi; iidemque gallinarum incubitus; pecorum fœtus abortu vitiant; tantum remanet virus excepto semel malo, vt venefici fiant; venena semel passi. Facilis igitur est nouiter conuersorum corruptio in malorum conuersatione, cum vtrique ad id dispositi sint, hi ad fundendum peccati virus, illi ad excipiendum. Ideo si plures simul milites deseruerint, ^y deinde intra certum tempus reuersi sint; gradu pulsati, sunt in diuersa loca distribuendi. Ex manichæo factus orthodoxus ^z si inuentus sit conuersari cum Manichæis capite punitur, quasi testaretur ipsa conuersatione relapsum in hæresim, & apostasiam hypocrisi detestanda cumularet. Ardent titiones mutuo sibi communicatis ardoribus; mali sicut spinæ se complectuntur, ^a vix dissoluenda tot tenacibus articulis implicata connexionem.

^x Plin. lib. 18. c. 3.

^y l. 3. § 9. ff. de re milita. ^z l. 16. Cod. de hæret. & Manich.

^a Nahun. 1.

^b Vide supra lib. 1. l. 15. §. 3.

^c Vide digestum sapiēt. tit. differentia minoritatis. Suspectum contubernium.

^d Fetnel. Physiol. lib. 7. c. 12.

^e D. Thom. 12. q. 3. 2. 6. ad 3. ^f Oratio. 16.

Cum inter vtrumque sexum innatus sit amor, ^b cuius ardorem nulla vitæ conditio, nullum melioris boni propositum, ætas nulla penitus extinguat, fomiti materiam præbet, flammam flabello suscitatur familiaris viri mulierisque conuersatio: Illam ideò canones maxima cautela prohibent hominibus Deo sacratis, quasi non sit integritas satis tuta in hoc suspecto contubernio; ^c renouatur enim facile cupiditas, citò rebellant affectus, sub specie dilectionis spiritualis irrepit sensualis; qui spiritu cœperunt, carne consummant, alligabit enim quis ignem in sinu sine combustionem? quid oras quotidie non induci in tentationem, cum illius te quotidiano periculo subiicias, tibi & in proximo, propter scandolum, periturus. Sancti, licet cum sanguine coniunctis mulieribus, cum matre cum sorore, habitationem satis tutam, satis sanctam non existimarunt; domiciliis separari melius esse, quos separatim natura conformauit ad primum integritatis documentum, nam gemellos ^d distincti sexus diuersis & separatis includit secundinis.

Constat Christianis omnibus interdictum esse stuprum & adulterium, ita tenentur vitare conuersationes ex quibus nascitur graue periculum in tale crimen incidendi, maximè postquam metum hunc iustissimum effecit infirmitatis suæ conscia mens. Luxuria vincitur fugiendo, ^e vt accidia & cætera vitia resistendo; gloriosa fuga est, quæ fugit à facie peccati, vincimus enim hostem frustra nos in insidias deducere conantem. D. Gregorius Nazianzenus ^f conqueritur quod leprosi vrbibus, ædibus, foro, conciliis, viis publicis, conuiujs eiiciantur, cum tamen admittantur flagitiosi, & melior sit apud homines vitii, quam morbi popularis conditio. Eadem nobis hodie contingit doloris causa, quod fugiant potius homines damnum tem-

porale quam æternum, cum sæuit in vrbe pestis & ingentem demerit ciuium multitudinem, fugit diues ad rura, lites, commercium, charissimorum societatem deserit, vt sanitati suæ consulat; Cur non idem fit? cur non deseritur quodlibet temporale commodum? cur non soluitur quælibet humana societas, si salus animæ periclitetur? Cur Doctores quidam asserunt hominem non teneri vitare suspectum contubernium, quamuis proxima sit occasio peccati, cum id fieri non potest sine graui status & bonorum iactura. Ita solent semper in fauorem temporalium bonorum respondere neglecta spiritualium & æternorum cura, qua ratione id fiat nescio; positus Christianæ fidei fundamentis.

Dilectio Dei super omnia, & mandatorum eius obseruatio vnum est necessarium, cuius comparatione cætera pro nullis habenda sunt: Christi domini oraculum est, qui se suaque plus diligit quam me, non est me dignus ^g quid proficit homini si vniuersum mundum ^g Math. 37. lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiat? ^h sic abominationis ^h Luc. 9. 25. vrgente periculo, iubet sanctos ⁱ ad montes confugere, & non tollere aliquid de domo sua. Cœlestis doctor, prima veritas, docet bona temporalia sic vili habenda, vt pro implendo consilio sint abiicienda, quantò magis cum agitur de impletione præcepti, & quidem negatiui vt fatentur semper obligantis & exceptionem non patientis. Iubemur fugere à facie colubri; quis pretiosa licet, inter vi- ^k Eccles. 22. peras & aspides posita, nuda manu vellet auferre, cum certo mortis ^{2.} periculo? & quis nisi cui vilis anima sua, sectabitur temporale commodum in suspecto contubernio, validas etiam mentes inficiente: qui amat periculum ^l peribit in illo; Iam perit ipso diuinæ vocis ad- ^l Eccles. 3. monentis contemptu; perit ipsa salutis suæ incuria & prostitutione; ^{27.} perit cum sectatur bonum temporale pretio suæ salutis, quæ temporalium omnium abdicatione comparari debuerat; abdicans & seruire faciens humanis diuina, spiritualia corporeis, temporalibus æterna.

Fortè dura videretur hæc periculosa societas humanæ dissolutio, si tota vitæ subsidia tolleret, mortem inferret, vt cum Malchus Monachus, seruus effectus, ^m Domini sui aliter necem minitantis ⁿ D. Hieronym. in vita Malchi Monac. iussu, coactus fuit nubere cum serua illi data in vxorem, in hac extrema necessitate non defuit sanctis superabundans Dei gratia, qua mediis in ignibus cor mansit intactum. At quæ necessitas homini ad amores procliui, operas suas locare domino, apud quem ex occasione mulieris sua periclitatur castitas, fortè iam naufragium passa; etiamsi mutet conditionem hanc sibi tunc fauentem, non tamen infertur fortunæ suæ tale damnum, quod modis innumeris apud alios non possit compensari; fidelem sibi & innocentem Deus illæsum seruabit, & ex prouidentia suæ lege, ex sponsione suis facta;

DDdd ij

in præmium eorum quæ pro amore suo reliquit, centuplum largi-
Math. 19. tur. ⁿ

Leuem lucri cessationem blandi doctores velut bonorum om-
 nium iacturam conclamant; fauent cæcæ mortalium cupiditati;
 res ita non ad rationem, sed ad passionem æstimanti, & hac legis
 præuaricatione indulgent duplici vitio, avaritiæ scilicet & luxuriæ.
 Fouent mala quæ deberent insectari, quidquid intonent verbi Dei
 præcones, quidquid minentur prophetæ, quidquid conscientia mor-
 deat, homines in peccatis suis pertinaces, quia securos, efficiunt. Si
l. 8. ff. ad
 l. Iul. de
 adulter.
 l. 5. C. de
 ser. fugit. l. 1.
 ff. de rece-
 ptator. punitur vt adulter ^o qui domum suam præbet ad adulterium com-
 mittendum, si receptores, ^p si suaiores criminum puniuntur vt rei
 principales, quid censendum de his qui falso dogmate plurimos in
 peccatis retinent, fugitiuos, & desertores sinu suo excipiunt ne ad
 Deum conuertantur; spiritali lenocinio peccandi si non necessita-
 tem, copiam tamen faciunt; vt bonis temporalibus indulgeant pu-
 blicos doctinæ fontes inficiunt, damno nunquam satis æstimari-
 do.

Potentioris mali noxia destruensque magis est societas.

§. 2.

Natura sic iniuriis est opportuna, vt à minimis etiam rebus
 lædatur; mobilem enim, velut prostitutam in quibusdam com-
 positis materiam, ratione situs & quantitatis vagam, volubilem, indife-
 rentem, imbecilla quædam conturbant. Parum aëris ^q noui & moti, su-
q Bacon. in
 histor ven-
 tor.
Quintilian.
 declam. 11. peraddituma aëri veteri, totum concutit & in motu ponit, vt videre est
 ex pusillo vento qui ex follibus aut rima fenestræ efflat, qui tamen
 totum aërem cubiculi mouet, quod ostendit vndans variaque can-
 delæ flamma. Vnius hominis audacia, primò famam efficit; ^r de
l. 3. §. se-
 ditionem ff.
 de re milit. nullo loquutus est continuo populus, nihil statim totum est, vt in
 illo pariter omnium sermo consentiat. Paruo initio lites magnas lin-
 gua producit; vnus hominis vociferatio mouet seditionem, ^r vnus
 militis timidi fuga, cæterorum frangit animos, & officij sui deserto-
 res efficit; vapor tenuis comitali morbo laborantes, horrendè con-
 torquet; solem nubes tegit; illum planetarum minimus & inferior,
 suspensione lucis & influxus damnat.

Si sic nocent adhærentia minima, quanto plus maxima, cum ex-
 tensæ quantitati respondet vis intensior ad destructionem potens,
 totum obiectum suum circumplexa vt non sit euasioni locus. Sic
 alicui regioni cœli pars ex perpendicularo dominans, creditur certas

cupiditates populis ingenerare, animos addicere certis affectibus, unde mali quidam censentur^t quia sint nationis infamatae; Cretenſes ſemper mendaces, malae beſtiae, ventres pigri, inquit Apoſtolus. Nautae ſunt, vt plurimum, malis moribus, propter tetros maris vapores cerebrum occupantes, & infidi elementi commercium. Fertociores caeteris ſunt populi, ^x qui montes ſcopulis aſperos inhabitant, ex terreo ſimiliter vapore lapidiſcente duri, & humanitatis ſenſu carentes: ſic Elephantes ^{*} montani ſunt peruerſi & inſidioli, & niſi alicuius rei indigeant, hominibus non fidi. Loca grauiſſimam etiam valetudinem tentant; vndique circumcingit nos aer, exceptus reſpiratione peruadit corporis intima, & quae poteſt eſſe ſpes ſalutis ſi maligna qualitate corruptus cordi peſtem inferat pro refrigerio. Impura corpora quanto magis nutries, ^y tanto magis laedes; nam mali ſucci in corpore prius collecti conſortio, vitiatur nouum accedens alimentum; quo fit vt cacochymiae quantitas augetur, aucta plus laedat, tandem interimat. Cum fortiora conuertant in ſe minus valida, ^z nemo miratur ignem elementorum actiuiſſimum, vicina ſibi torrere, quae attingit diſſoluere, & in fauillam conuertere. Torrentibus & fluuiis, ſi ſenſum haberent, miſereri liceret, quod impetu tanto praecipites agantur in mare, cuius ſtatim colorem, guſtum, motum induunt; quia dulcium aquarum licet tumentes vndae, guttulae ſunt quas inexhauſtis abyſſis ſuis mare ſorbet, & ne quid ex illis ſuperſit, minimas particulas vi procellarum millies fractas, ſibi commiſcet. Sic flumina quae in oceanum influunt vſque ad viginti, ſaepe vſque ad centum millia paſſum corruptam habent aquam, nam oceanus refluendo longius quam caetera maria aquam inficit ab oſtiis, & quo potentior qualitates ſuas magis diſſundit nociua praeventione.

Inter validas quantitate & qualitate nocentes cauſas, referri poteſt populus de quo dicit Propheta, ^a omnes declinauerunt, ſimul inutilis facti ſunt, non eſt qui faciat bonum, non eſt vſque ad vnum; omne animi bonum, inquit Tertulianus, ^b aut naſcitur, aut eruditur, aut cogitur, at bona iam non naſci licet, ita corrupta ſunt ſemina; nec erudiri, ita deſerta ſunt ſtudia; nec cogi, ita exarmata ſunt iura; vt in populi tumultu qui non rapiuntur cadunt & ſequentibus ſunt exitio. Ad ſalutem igitur quomodo reuocari poſſunt, quos nemo retinet, populus impellit, malis ipſe moribus obruit virum bonitate praetantem; quid faciat vnus venenato vndique vallatus interprete, quid faciat, cui natura cum bonis, vita cum malis eſt. Hinc philoſophia tum antiqua, tum Chriſtiana, vitandam praecipit turbam, cui nemo ſapiens tuto ſe commiſit, vnde nemo bonus mores quos intulit, refert; Eſt inimica multorum conuerſatio, nemo

DDdd iij

^t l. 31. §. qui muncipia. ff. de aedil. ed.

^v Timoth. 1.

12.

^x Bodin.

Reip. lib. 1.

cap. 1.

^{*} Philoſtr. in

vita Appol.

l. 2. c. 7.

^y Galen. in

aphor. 10.

lib. 2.

^z Vide ſupra

lib. 2. l. 12.

^a Cardan. de

rer. variet.

lib. 1. cap. 6.

^b Pſal. 13.

^b Lib. de

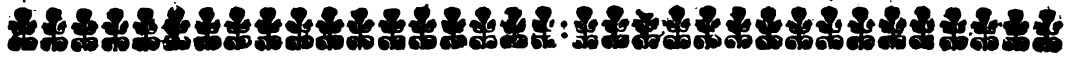
pudicitia.

Idem ep. 7. enim aliquod nobis vitium, aut non commendat, aut non imprimit, aut nescientibus, non allinit; ^d quo maior populus est cui commiscemur, hoc periculi plus est, quis enim ferat impetum vitiorum, tam magno comitatu venientium. Ancilla quæ ea lege venit, ^e ne prostitueretur, censetur prostituta si in caupona maneat etiam sub specie ministrandi, propter multorum pudicitia suæ insipientium frequentiam. Ideoque stupri & adulterij crimen ^f non vindicatur in sceminis quæ in caupona ministrant, & intemperantiæ vina præbent velut inter tot lasciuos quædam esset peccandi necessitas. Satis morte damnatus est, in lacum serpentum aut Leonum immissus.

el. ult. Cod.
si mancip.
ita ven.

l. 1. Cod.
Theodo. ad
l. Iul. de
adulter.

Cuiuslibet hominis vitiosi societas accedentem inficit, populus ad peruersas opiniones & consuetudines turba rapit; scitur tamen & videtur quo procedant miseri, & cum displicuerit tumultus, inde se sapiens tutò se potest eripere: At periculosior censi debet improbè regentis familiaritas, qui partibus suis adhærentes non habet in amicitia sed in apparatu. Primo collatis quibusdam donis facta maiorum sponsione, fidem eorum mentemque sibi facit in posterum oppignoratam; diu non patitur nisi libidinis suæ seruos cæcitate ad imperata præcipites; semel admissos in perniciosæ suæ mentis arcanum timet, in minimis periculis expertos maioribus implicat, ex quibus eripere se velle maius periculum est. Probitatis primo, tum fortunæ vitæque iactura solet esse fragilis huius splendoris præmium. Malè sibi conscius princeps famam suam alterius periculo vindicabit, imponet ministro totam rei malè gestæ contumeliam, quæ iussit secreto, vertet in crimen publicum; vel ex virtute, vel ex vitio suspectum habebit, & ex occasione reum efficiet. Nam diu non patitur occultæ suæ improbitatis testem, nouas creaturas purat potentia suæ argumentum, præteritæ feritatis obliuionem & securitatem; recentibus elatos beneficiis, ardentes futuros ad obsequium. Quam miseri sunt qui cum publicæ potestatis labores subeant, incurrant inuidiam & reatus, gloriam tamen parti non audent; ex elatione sua timent præcipitium; augent sibi dominantem potentiam, quæ fit ad eos obruendos audacior, & is quo splendent fulgor; sæpè proximi fulguris prænuntius est. Ex malis igitur potentioribus quæ consortio suo corrumpunt, nullum puto grauius malo rectore, perit enim sub illo naturalis libertas, mentis integritas quæ idolis idest vitiis thura cogitur incendere, & perit virtus vitæque ipsomet quo se tectam putabat præsidio.

PERTINAX OPPUGNATIO VALIDA
quæque destruit.

Lex II.

Vibusdam agentibus tanta vis inest, & sic eminenter patientis resistantiam omnem superant, ut illud in se momento valeant conuertere; Sic ignis statim naphtham occupat, paleas incendit, & celeritate visum præueniente de puluere pyrrico, facit incendium, quidquid obstat, quantumque molis sit, excutiens; sic ouem rapit lupus, auis insectum, diues pauperem sine conflictu quo pendeat potentioris inuadentis victoria. At ea quibus vis inest languidior actionis defectum assiduitate compensant, & quod vno non obtinent impetu, oppugnatione pertinaci consequuntur. Araneus implicatas suis retibus muscas grandiores, ligat ducto ex distante filo, tum crebris ictibus lacessitis, motu continuo, quo se vinculis eripere conantur, fatigatis, audacior incumbens, virium reliquias infixis forcipibus exsugit. Multis piscibus & dentes sunt toto ore ut turba vulnerum molliant, quæ attritu subigere non queunt. Hinc ars ducta limæ & scalpi, quibus frequenti nec intermisso morso, & minimarum partium erasione successiua, magna ligni, lapidis, metalli moles tandem diuiditur, aut conficitur. Licet septentrionales regiones multum patiantur ex solis à suo zenith distantia, huius tamen soli frigiditatem subigit, edendis frumentis etiam metallis fertilem efficit fecunditatis parens, caloris intenzi defectum, luce per sex circiter menses noctibus non interrupta compensans. Imbecillior natura non valens integram morbi causam vno crisis impetu protrudere, id diuersis conatibus, & per diuersa loca molitur. Metallorum fodinas exhaurimus, & hos alta terra reconditos thesauros, nostros efficimus lenta partium de- tractione. Mediis etiam in fluminibus, oppositis repagulis & influentes aquas machina semper exhauriente, siccum efficimus ad fundamenta ponti iacienda.

^b Plin. lib.
II. cap. 37.

In moralibus, in politicis, bello paceque prudentia foeliciter magna peragit, si per partes id, lento quidem, sed assiduo conatu moliatur, semper sibi seruatis ad vltiora viribus quæ factam ab oppugnato resistantiam valeant rerundere; totum spiritum suum profert stultus, ^h sapiens autem differt & reseruat in posterum; Nec ^b Prouerb.
29. 11.

sine fructu, cum & viribus suis parcat quæ nimia deficerent effusione, & eas quas ad se tuendam res oppugnata profert, facilius exhauriat. Statim ut lignum primis flammæ aculeis impetitur, ut illos extinguat, effundit quam in se continet partes suas colligantem humiditatem, unde sic diluæ, si curuæ fuerint, vel minimo pressu flexibiles in rectum adducuntur: at hoc humido sensim absumpto, flammæ materiam occupant, cuius auctæ spoliis, fortius agunt ad eius consumptionem. Ita diximus¹ mutationes sensim faciendas, ne vires agentis ipsa sui profusione deficient, & acrius ab efferato patiente repellantur; at actio probè vires suas dispensans, illas sibi seruat, & externas quas aggreditur faciliori modo conficit, si sic procedat ut possit esse continua. Omnis enim actio cum frustra non sit, aliquid obtinet supra patiens, quod quia separatim minimum est, non apparet nisi plurium partium collecta & congesta defectio. Sic gutta cauat lapidem non vi, sed sæpè cadendo, superficiem scilicet paulatim diluens, & in poros illapsa soluens solidi continuitatem. Silices formicarum² itinere attritos videmus, & in opere semitam factam, ne quis dubitet qualibet in re quid possit quantulacumque assiduitas. Difficilius lapis eroderetur diu suæ relictus siccitati, & stillicidium non excipiens.

In his insensibilibus, impressio licet interrupta, manet, nam mortuis non inest virtus, qua se in contrarium restituant; At si subsit forma cui repugnet sensim inducta qualitas, ex illa nihil remanebit, actione diu dilata, sed in pristinum suum statum libera natura se vindicabit. Terra fieret sterilis, aut sua naturali frigiditate & siccitate, aut, ut olim, aquis obruta, si non vtrique malo mederetur sol, ad paucos menses semi-relictam, iterum calore suo viuificans, nec ab illa discedens annuo diurnoque motu, nisi quantum oportet, ne hanc proximiores & immoti sui radij torrerent.

In singularibus quorum præceptus magis est ad interitum existentiæ, formæ virtus ad actionem & restitutionem suam celerior, vis externa parum obtinet nisi fuerit continua. Citò refrigerat, imò celerius congelatur aqua, si vel ad breue tempus subditum ignem, quo vexabatur, remoueas. Animalia conditione sua fera, continemus mansueta, quandiu inter manus nostras viuunt, ludunt, fortificant & quotidianis blandientibus beneficiis propriæ naturæ aduentitiam substituimus. Orientales populi sub calidiori cælo minus habentes sanguinis & audaciæ, generosos non efficies, nisi perpetuis exercitatos bellis, stimulis gloriæ, spe præmiorum fortiter actos: si remiserit hæc occasio sub principe pacis nimium cultore, citò relabentur in suam segnitiam, quæ fœderatos amittit, hostes in se prouocat.

Bello

¹ Supra hoc libro 1. 7. §. 2.

² Plin. lib. 17. cap. 11.

Bello semel indicto nullam dicunt nocendi prætermittendam occasionem; non concedendas inducias, siro consilio videantur peti, vt fractæ vires ad noua prælia reparentur; Parta victoria instandum acrius hosti debilitato, territo, ad cedendum & ad fugam iam inclinante, priusquam vires & animos colligat. Contumeliosum fuit Hannibali, quod deletis Romanis in Cannensi pugna, prætermisit occasionem Romam occupandi, vnde milites, ciuesque sui conquirebantur, quod sciret vincere, non vti victoria. Sic Alaricus capta vrbe Roma, ^m contentus trium dierum præda, discessit, amisitque occasionem obtinendi totum Romanum Imperium. Elizæus ⁿ iubet Ios Regem Israël iaculo percutere terram, & cum percussisset tribus vicibus & stetisset, iratus vir Dei dixit ei, si percussisses sexties aut septies, percussisses Syriam vsque ad consummationem.

Qui rebus partis contentus acquirenda negligit, scælicitatis suæ proditor est; si contra fugientem hostem non pugnamus, quæ spes pugnandi contra resistentem, inquebat Agis dux Lacon, imperfecta mali curatio disponit ad recidiuam, ^o & victoria non producta quo iure belli peruenire poterat, victorem detinet ad nouum certamen, fortè non scælix cum varia sit fors armorum, etiam fortunâ timidos, & eam magnificè non excipientes, auersante. Tales impetus qui priusquam oporteat desinunt, pertinent ad iram & passionem animalem, ac æqualis & pertinax est ratio, ^p cum iudicauit aliquid faciendum in eo perseuerat, statque semel constitutis. Ad vocem Iosue stetit sol ^q donec penitus hostes delerentur, quasi noctis vnus spatium ipsis ad colligendas vires concessum, irritos præcedentis diei conatus efficere potuisset, & idem ferè sit victoriam differre, quod amittere.

Quanta diligentia suis assident principibus aulici, perpetuis suis officiis, natura sua mobiles affectus obsident ne deriuentur in alios, ne horam præsentia sua vacuam, blandior aliquis occupet; Teneatur iniuriarum ^r qui scæminæ pudicitiam similiter affectatur, affectatur autem qui tacitus frequenter sequitur, velut id frustra non fiat, & vix vlla sit castitas semper tentata, semper intuiçta. Vincit omnia labor improbus, cælo, naturæ, genio dominatur, scæpius malè vitiisque natos transtulit ad philosophiam, linguæ vitia reformauit in oratore, timiditatem in milite, manus doctas efficit in artibus; nec despondendum animo, si sub initiis occurrat difficultas hanc enim exacta superabit diligentia.

Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, ^s sed aduersus principes & potestates tenebrarum, contra spiritualia nequitæ, bellum graue quia occultum, ^t quia cum fortiore, cum struendis insidiis semper intento, qui neque labore deficit, nec

E E e e

¹ Plutarch. in Hannibal.

^m Baron. an. 410. ⁿ 4. Reg. 19.

^o Hipocr. lib. 2. Aph. 12.

^p Seneca lib. 1. de ira. cap. 16.

^q Iosue. 10.

^r b. 15. s. 22. ff. de iniur.

^s Ephes. 6.

12.

^t Cassiodor. in Psal. 56.

victus loco cedit ; semper itaque nobis vigilandum præcipit Christus ; " Math. 24. " semel obtenta contra talem hostem victoria, ulterius semper est proferenda ; nunquam satis cum concupiscentia certatum est , hanc persequere sine modo , sine fine , nam illi quoque nec finis nec modus est. Ex virtutis actibus assiduis fiunt habitus ^z qui non modo facilem , sed solida voluptate plenam vitam efficient , negligentem , auersantem sensuum blanditias vt viles , turpes , indignas se , quibus tamen nos irretire tentat hostis. Sit assidua rerum diuinarum meditatio ; quærite faciem Dei semper , monet propheta , ^y satiari enim quærentem in quantum capit , & inuenientem capaciorrem facit , ^z vt rursus quærat implere , vbi plus capere cœperit ; sit indeficiens charitatis ardor circa bonum infinitum, hîc plus amore quam cognitione possidendum ; sit grande nefas pacisci cum Christi domini nostri hoste superbo ; aliquid illi concedere mentis integritati nociturum , & quod postea dubio certamine redimendum sit ; semper in procinctu , vigiles , certantes , nunquam nisi cum his spiritualibus armis securi , carnis , mundi , dæmonum coniuratione fruemur in nostram gloriam , & repositis sibi coronis perseverantia donabitur. At si nos vitia trahant in suam consuetudinem ; si mentem efficiant cæcam , voluntatem frigidam ad diuina , in malis contemnentem , securam , etiam gloriantem , quot vitiorum actus se sequentes , tot sunt implexi se mutuo ferentes annuli ex quibus conficitur ferrea catena^a constringens animas in peccatis, ex libidine consuetudinem , ex consuetudine necessitatem efficiens , nam quod diu miseri noluerunt , tandem posse desinunt , in cupiditatum , in dæmonis potestatem , vi continua , ne resurgant , adacti.

^a D. Aug. 8.
Confess. 5.

Malum malo superueniens grauius est.

§. I.

Malum sic potest per minimas particulas naturam primò lacerare, vt hæc validior vim exiguè nociuam superet , illam in se conuertat , & sensim à minimis ad maiora procedat innoxie , nam ab assuetis non fit , passio. Hac arte Mythridates , vt se contra venenum præmuniret , assuevit veneno , & ne quidem eo perire potuit captus à Romanis volens morte consequi libertatem. Sic enutrita fuerat pulcherrima puella, cuius consuetudine hostes sperabant Alexandrum periturum , sed triste micantes oculi vim pestiferam prodidere. Natura quæ callum obducit partibus externis attritione continua tentatis, internas pariter præmunit qualitate contra vim de-

leteriā paulatim sumptam, satis valida ne noceat. Virgines hospitalis Parisiensis agrorum millibus nunquam satis miranda charitate ministrantes, sic assueuerunt aëris corruptioni, ut in illo, & postmodum inter epidimia laborantes sanæ permaneant. Vicitant quidam toto suo corrupto sanguine, sub malis legibus sed consuetis diuturna steterunt imperia; hosti qui non potest esse superior fit deditius, & ea quæ prius premebat potentia, gloriatur.

Vnius igitur mali licet potentioris vim, vitat natura modis ex occasione diuersis, ut exposuimus, ^b aperto Marte, dolis, fœderibus; potentiorum patrocínio, tandem initis quibusdam cum hoste, pacis conditionibus: At ubi plura mala suis quæque nociuis qualitatibus separatim armata simul ingruunt, grauissimum est imminentis interitus & dissolutionis compositi indicium. Ut si coronæ ^c quæ videntur circa sydera pluribus in locis rumpantur, sæuissima suboritur tempestas, manifestum enim est à pluribus partibus in illam impetum fieri, & inquietum aërea hinc atque illinc assilire: Fulmina bifurca ^d pinguntur, quia sunt acerrima quæ à tribus superioribus planetis Saturno scilicet Ioue & Marte, sic singulariter dispositis mittuntur; nec est alia ratio cur in iure ^e pactiones de quota litis habentur illicitæ & contra bonos mores, nisi quod ad litem persequendam turbam faciunt, & vnus partis loco plures admittunt ob suum interesse singulare, industria multiplici reum exagitantes.

Malum solitarium licet accerrimum, si paulatim sæuiat, transire potest ut diximus in consuetudinem, at cum rem vnā obsident hostilia multa, non coniurata ut se habeant per modum vnus, sed prædam sibi propriam quælibet sitientia, non est deditio locus, & tam expedit sub omnibus, quam sub vno perire. Procedunt actiones omnes naturales quiete moribus ad solatium & leuamen interposita, at ne respirare quidem licet homini quem plures simul aggrediuntur, nam eo quo spiritum ducere vult momento, cogitur impetum declinare, & si simul dato signo plures irruant, cum vna manu, non nisi ictum vnum vitare possit, à cæteris necessariò confodietur, Terram ^f longa iam siti destitutam si comburas, desperata est, & sine remedio sterilis, raritas enim sua humorem inductum non retinet, & innata amaritudo impedit alimentum plantarum, est itaque sicut corpus animalis mortuum & incineratum.

Laborat interdum corpus implicitis & compositis morbis dissentientibus, ^g sic ut quod vni prodest alteri noceat, & quoniam contraria præsidia postulant, plerumque desperati & insanabiles permanent; licet vni, qui causa censeretur alterius primùm, aut ordine præpostero vrgentioris sæuiorique symptomati, aut vtrique media qua-

dam methodo remedium adhibeatur, partita vis medicamenti cum

^b Supra lib. 2 l. 14. & seq.

^c Seneca natural. quæst. lib. 1. c. 2.

^d Alexand. de Alexand. lib. 5. tit. 14. e l. 5. ff. de pact.

^f Albert. Magn. de vegeta. lib. 7. cap. 6.

^g Fernel. de medendi ratio. lib. 1. c. 5.

sit infirmior, morbum non sanat, sed irritat. Ita rarum est Rempublicam bellis simul civilibus & externis concussam stare posse, vni quippe negotio intenta, & vix sufficientia consilia, subsidiaque interuertit, partitione debiliora facit superueniens periculum, & res mole sua iam inclinatas, impetu priore deficientes, prosternit. Vix integræ vires nouum hoc onus ferre potuissent, illas ideo labi necesse est, cum iam debilitatis & imparibus superuenit. Olim ^h locus fulmine percussus sacer habebatur, nec vterius cuiquam illi vim inædificati, cultura, aut alio quouis vsu licebat inferre; iras cœlestes humanis non cumulandas, sed misericordia temperandas putabant, cæco non ponendum offendiculum, claudos aut alio quouis naturæ vitio laborantes conuitiis non laceffendos, hinc hostibus suis velut crudelissimis impræcatur propheta, effunde super eos iram tuam; & furor iræ tuæ comprehendat eos, quoniam quem tu percussisti persequuti sunt, & super dolorem vulnerum meorum addiderunt.

^h Alex. ab Alex. lib. 6. c. 1.

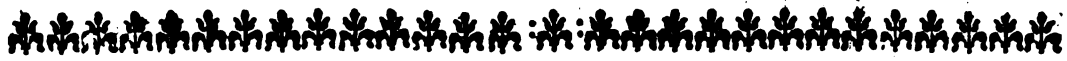
^h §. Final. institut. de actionib.

^l l. 6 ff. de iure dot. ^k l. 1. 7. & fin. ff. de incend. ruina. can. præsentium & seqq. 7. q. 1. ^l l. iudices. Cod. de episco. & cler.

^m D. Grego. in regist. lib. 2. epist. 51. ⁿ Quintilianus declam. 8.

^o l. Capitulum §. graffatores ff. de pœn. l. 8. Cod. ad l. Iul. de vi. publ. l. 1. ff. de abigæis.

Leges ad humanæ societatis auxilium factæ modis omnibus auertere & lenire conantur, hanc malorum opprimentem seriem, cum generaliter concludunt, ^h afflictum in vno, releuandum in alio, ne afflictio detur afflictis. Ita succursum est patri, ⁱ vt filia amissa solatij loco cederet, si redderetur dos ab eo profecta, ne & filia amissa, & pœcuniæ damnum sentiret. Ita statutum ^k in littus eiecta vel fluitantia naufragorum bona, non diripienda, sed dominis suis restituenda; tributis ob alluiones, modum dici; hostilitatis tempore non currere præscriptiones; clericos infirmos percipere fructus suorum beneficiorum. Etiam reis impositæ pœnæ quantum licet temperantur, vt ne circa carceratos ^l inhumaniter se habeant custodes; vt Episcopo ^m propter delictum amoto præstentur alimenta; sic prouisum est ne pœnis iustè sibi iam impositis, afflictos superueniens aliorum inhumanitas opprimat. Ægrum ⁿ licet sua culpa, castigare, reprehendere nefas, eius auribus parcunt sæuiora verba, si quid neget, occidere videris. At cum agitur de criminum æstimatione grauius semper illud habetur quod iteratis actibus animam percutit, ^o itaque sicut in extremis morbis, extremis vtendum est remediis, sic frequentes in crimen lapsus, grauioribus pœnis leges coërcent. Quod si desperata sit eius spiritalis sanitas qui sibi de vitiorum consuetudine naturam effecit, morte sanandum est scelus, vt grassari desinat in priuatam publicamque perniciem.

RAPIT SINGVLOS ETIAM IMMERITOS
vniuersaliter indicta calamitas:

Lex. 12.

Erum singularium alterationes, defectus, mortes, ita nobis familiares effecit natura, ut earum metum consuetudo sustulerit, & inter quotidiana suorum funera ciuis, inter prostratorum cadauera miles, mortem ad alios non ad se putet pertinere. Multo magis nos afficiunt, & plus incutiunt timoris publicæ calamitates, nam cum sint insolitæ, malum quod inferunt inexpertum, sibi fingunt homines velut immensum; pluribus ante signis prænuntiata grauiores minas intentant; Veniunt cum ingenti strepitu, tumultu, apparatu terribili, vnde mentes suo, & alieno periculo iam motas facile concutiunt. Si timentur ab omnibus fulgura quæ paucorum cadunt periculo; si misericordiam mouet malum alienum, cui nos pariter sentimus obnoxios, quis non timeat vniuersaliter indictas calamitates quæ concussis mundi fundamentis refugij spem omnem videntur præcludere & infinitas rerum omnium charissimarum mortes vna concludere ruina. Aut non sumus partes vniuersi, aut necesse est nos concuti cum vniuerso: sic in fine sæculorum commotis cæli cardinibus, in elementorum horrenda concussione, describuntur homines arescentes^p præ timore & expectatione eorum quæ^p Luc. 27. superuenient vniuerso orbi.

Generale diluuium Noëmi tempore, totam terræ faciem vndis merfit: alia contigerunt in quibusdam regionibus sub Ogyge & Deucalione; maris etiam diuersis in locis^q horrendæ factæ sunt inundationes, quæ tum insulas, tum terrarum ingentia spatia sorbuerunt; quantas vrbes & regiones pestis solitarias & desertas effecit. Velut non sufficeret hominibus his naturæ flagellis durissimè percuti, violentas insuper sibi manus inferunt, per bella quæ apud omnes gentes, omni æuo tantum fudere sanguinis; quæ campos effecere sepultos insepultis ossibus, quæ simul & semel in urbium obsidionibus inferunt clades omnes, fulminum, inundationis, incendij, pestilentiæ, terræ motus, famis, quas natura diuersis temporibus & paroxifimis parcens immittit. Sic prouidentia permittit populos sibi mutuò pœnas dare suosque reatus vlcisci, cœlis etiam plurimum ad id con-

^qD. August.
lib. 8. de
de ciuit. c. 8.

EEe ij

[†] Vide fatū
vniuersi.

currentibus, obseruatum est enim hæc mala regnis contingere, cum horoscopus vniuersi peruenit ad eorum quadratos aut oppositiones: & humanarum ideo passionum tumultus, rationis ordinem perturbantes, non sine publicæ rationis ordine fieri; similiter exundare diluua planetis omnibus, maxime superioribus coniunctis in signis aqueis; conflagrationes in signis igneis, quia Deus vtitur cælo velut instrumento ad executionem suæ iustitiæ, dumque mala populorum vindicat, orbis totius incolumitati prouidet.

[†] In Timæo.

[†] Meteor.
lib.

Vnde Plato [†] sæuas illas publicas clades & ruinas dixit esse purgationem terrarum, rerum innouationem, luxuriantis humani generis necessarias succisiones. Aristoteli [†] visum est, vt in singulis annis solaribus oportet hyemem esse, qua virtus mixtorum omnium in suum centrum contracta, vnione simul & quiete sibimet validior restitatur; æstatem qua vi solis calor interior ad actiones & productiones excitetur, esse siccitates & humiditates, quæ successiua tempestate se mutuò temperent, sic in magnis annis mundi contingere diluua, conflagrationes, pestilentias, morbos, fames, ne quid exuberet. Ad breue tempus sæuiunt malignæ & deleteriæ qualitates, donec bonis modum excedentibus remedio sint.

[†] Arnobius
lib. 1. contra
genres.

Hæc autem euenta quæ fiunt & accidunt sub hac mundi mole, non nostris commodulis, sed ipsius pendenda sunt rationibus, [†] ordinibusque naturæ, pluit mundus aut non pluit, sibimet pluit aut non pluit, aut vliginem nimiam siccitatis ardore decoquit, aut longissimi temporis ariditatem pluuiarum effusionibus temperat: Quid ergo quia frigus membris tuis aduersum est, non debet esse hyems in mundo, non sol tibi noxius, non venti aërem perflare debent, quia somnum tuum impediunt, atque aliis legibus, alia rursus ordinanda natura, superciliosa nimium res est, cum ipse sis non tuus, aliena etiam in possessione verferis, potentioribus dare conditionem velle, vt id fiat quod cupias, non quod in rebus inuenieris antiquis constitutionibus fixum; sic Arnobius ^x respondens calumniantibus Christianos quod essent causæ malorum quibus orbis premeretur; quid, inquit, si siderum motus certis signis, partibus, temporibus, lineis pariunt hæc mala, & subiectis afferunt variorum discriminum necessitates? quid si statis temporibus rerum vicissitudines fiunt, atque vt in maritimis æstibus, modò secundæ res influunt, modo rursus effluunt, malis reciprocantibus prospera, & quod nobis videtur aduersum, ipsi mundo non sit malum. Vnde cum publica priuatis sint præferenda, [†] nihil æquius est, quam homines sequi leges vniuersi communes, ex subiecti sui ratione vniuersales, omnibus iustissime meritis & immeritis imperantes.

^x Dicto loco.

[†] Vide supra
lib. 1. l. 12.

[†] Lib. de
mortalitate.

Carne cum cæteris coniungimur, inquit Cyprianus, [†] spiritu se-

paramur, suntque nobis cum humano genere incommoda communia; Sic cum foetu sterili terra ieiuna est, neminem fames separat, cum irruptione hostili ciuitas aliqua possessa est, omnes simul captiuitas vastat, & cum imbrem nubila serena suspendunt, omnibus serenitas vna est, & cum nauem scopulosa saxa confringunt, nauigantibus naufragium sine exceptione commune est. Gladius domini occidit iustum & impium, inquit propheta. ^a Communis huius sæuitiæ rationem reddit D. Augustinus. ^b Summus, inquit, ille vitis agricola aliter parat falcem sarmentis fructuosis, aliter infructuosis, tamen non parcit nec probis nec improbis cum tempus putationis aduenit, illis purgandis, illis amputandis; Nullus enim hominum est tanta iustitia præditus, cui non sit necessaria tentatio, ad probandam, perficiendam virtutem. Si calamitas mortem inferat, malos ne grauiora committant, excutit e terra, bonos velut emeritos vocat ad coronam. ^c

Licet igitur, inquit Ptolomæus, ^d quæ singulis hominibus è cælo accidunt ex propria particularis naturæ qualitate mutari possint, non tamen quæ propter generalem constitutionem, vt quando propter magnas aëris conuersiones, quæ difficulter coërceri possunt, totæ gentes intereunt, sicut fit in ardoribus, aut pestilentia, aut diluuiis, cum semper inferior causa, succumbat maiori & validiori. Sic obiicientibus vanam esse astrologiam, eo quod hi quibus non est eadem genesis, imò fortè contraria, simili tamen modo moriuntur in bellis & naufragiis, respondet Iunctinus, ^e id fieri, quia singulare fatum rapitur à communi regni fato strages illas edente, & omnes sibi pari ratione subditos, inuolvente. Similiter in iudicio de bellis aut foederibus attenditur potius regni, quam regis figura. In electionibus, ^f conuenire debet tempus cum genitura, si enim contrarium est, nequaquam profeceris; Nam singularia sequuntur vim maiorem ab vniuersalibus illaram, & quæcumque à prima causa in vniuersum maximè mouentur, hæc inuariabili modo procedunt.

Hinc animalium casus, mortes, quæque sine culpa accidunt, rapinæ, tumultus, incendia, aquarum magnitudines, imperus hostium à nullo præstantur, ^g nam quod casu fortuito contingit alicui, potest contingere & cuilibet etiam patrifamilias diligentissimo. Imperatores sic loquuntur de naufragiis, ^h quia excludere casus, & inclementem cohibere non possumus fortunam, de his diligens fieri debet inquisitio. In vi maiore non vitabili complectuntur tyrannidem, vnde si quid sub clade barbarica indignè commissum est, ad inuidiam trahi non debet: Habeant, inquiunt, omnium criminum impunitatem, qui euadendi forsitan non habuerunt facultatem, non enim crimen dicitur, quod mortis adegit impulsus. Miseri mor-

^a Ezech. 28.^b Lib. 22. contra Faustum. c. 4.^c Job. 38. 13.^d Quadrip. lib. 1. cap. 13.e In præfatione astrologiæ.^f Ptolom. centilo. num. 6.^g l. 23. ff de reg. iur.^h l. 5. Cod. Theod. de naufrag.ⁱ l. 14. Cod. Theod. de infirm. his quæ sub:

tales si fœlicitatem suam posuerint in externis bonis, quæ non sui, sed alieni iuris esse probant tot quibus rapiuntur inuicti casus. Hæc ut sua vindicent licet coniurata cœli, maris, elementorum, tartari vires, orbe collabente stare potest immotus sapientis animus, placidusque spectator, temporalia cum æternis conferet, hæc sitiens, indignatus illa, suis & alienis arridebit funeribus, nec sine solatio.

Paritas in miseriis solatium est.

§. 1.

PRouidentia quæ non deficiens in necessarijs, mala bonorum mixtione temperat, quæ de venenis ipsis præsens concedit antidotum, conceptos ex publica calamitate metus & horrores mitigat, ex ipsamet paritate miseriarum nascente solatio. Imminet nostris & charissimorum capitibus malum multiplex, communi sæuitia nemini parcens, proprijs & alienis pœnis quas amor nostras efficit crudeliter nos exagitans, ipsa tamen in patiendo societas miræ naturæ solertia dolorem simul auget & minuit. Auget compassionem, minuit innocentiam conscientiam. Cum enim ex pluribus vnum, singularis prosternit aduersitas, ingemiscit ille, duriusque fert sortem suam cæteris infœliciosem; Illi contumeliosum est ita percuti, velut latens aliquod in eo vitium iras cœli promeruerit & concitauerit. Pudor est inter fœlices solum esse miserum, inter stantes iacentem, & quod aliorum festos dies opposita sua commendet calamitate. Non potest sine tacito liuoris morsu, alios sic videre, ab alijs sic videri. Huic grauis est omnis consolator, qui fortunæ disparitatem arguit, mouet inuidiam plagas refricat; cogit aduertere quod afflicti iam sentit, cœlum cæteris fauens, illi crudeliter esse ferreum.

At cum calamitas omnibus æqualiter incumbit, nulla personarum aut conditionum habita distinctione, nullus tunc inest ex malo pudor, nulla mentis inuisæ numini suspicio; nullus ex aliena fœlicitate liuor, nam quos fati malignitas nondum opprimit, perpetuis tamen obsidet periculis, velut reos accepta damnationis suæ sententia, dilato supplicio durius torquet, & mortes metu multiplicat. Non decet in tanta similium turba vnam tenente viam, pavidum & dubium esse: Necessitas ipsa non fert amplius mobiles inter spem & metum animos, sed fixos efficit in proposito, & ne cogi videantur, etiam sæuientis mali contemptores & auidos. Solatium est cum vniuerso rapi; pares tunc habere, quos in multis fortuna subuexerat; videre relapsos in communem mortalium sortem, à qua vindicare non possunt illos amici, diuitiæ, regna; laruam huius pictæ fœlicitatis

felicitatis numen eripit, datque certissimum humanæ vñitatis & opinionis argumentum. Ideo non iustus tantum, sed & misericors Deus, iustos aliquando malorum pœnis implicat, & probos aliquos ex Israelitis voluit pati captiuitatem, ob id ne peccatores qui fuerant iugo seruitutis oppressi omnino subsidium non haberent, inquit Origenes. * Daniel, Ananias, Azarias; Misael, Ezechiel, Zacharias, Aggeus immunes à peccato fuere, captiuitatem vt sortis paritate, fortitudinis exemplo deiectos suorum subleuarent animos.

Singularem hanc indulgentiam prouidentia communem effecit in morte, vt crudelitatem fati consolaretur æqualitas, nec durum videretur subire conditionem hanc, & personalem obligationem, sub qua cunctis hominibus vita conceditur: Reges, Pontifices, plebejos, agricolas æquat omnes cinis; successiuè veniunt in tumulum nullo tamen ordine seruato, cum sæpius senem iuuenis præueniat, nam ius suum sibi seruat prouidentia, vitam præcario concessam, vt libet reperit, docetque quotidianis exemplis, sine præscripta die permissam, ¹ omni die cum repetierit, deberi.

In tam breui vitæ tempore non nisi paucis ab inuicem interuallis decedentium funera distinguuntur, & si solatium est omnes eadem mortis lege teneri, maius etiam est simul & semel interire, sic enim mors amittit quod in ipsa durissimum est, charos ab inuicem diuidere; & mutuam duorum in vno corde vitam partiri. Inde fit vt amantes horrendum hoc non ferentes mortis diuortium, meliusque sibi reputantes priuari vitæ vsu, quam fructu, commori voluerint. Hunc amoris ardorem theatra celebrant in Pyramo & Thisbe, in Antonio & Cleopatra, in Protefilao & Lardicia cæterisque. Othone mortuo ^m quidam militum iuxta rogam interfecere se, non noxa, neque ob metum, sed æmulatione decoris & charitate Principis, quem fortè morientem hac iurata sponsione consolati fuerant.

Id visum est tam æquum & amori congruum, vt apud multos in legem & consuetudinem transierit. Apud Thraces ⁿ cum quisque plures haberet vxores, omnium dilectissima, vltro etiam æmulatione in defuncti mariti rogam insiliebat. Id etiam referunt apud Indos obseruatum non tantum amoris æstu, non vt blandirentur morientis zelotypiæ, dilectæ possessionem aliis omnibus inuidenti, sed etiam legis cautela, ne scilicet vxor moliretur mariti mortem, cui lex comitem deuouebat. Refert Athenæus ^o Gallorum Reges olim secum habuisse sexcentos nobiles commensales, maximæ post ipsum authoritatis, qui etiam voto se obstringebant, commori. Idem alij referunt ^p de Regibus Hyberis & Cantabris. Tanta nobilium strages maleuolum erat solatij genus; Non amabat moriturus, quem

FFF

* Homil. 1.
in Ezechiel.* Seneca in
consolatio-
ne ad poly-
bium.11. 14. ff. de
reg. iur.* Tacit. hi-
stor. lib. 2.* Herodot.
lib. 5.

* lib. 6. c. 6.

* Alexa. ab
Alexa. lib. 1.
cap. 16.

fic superstitem nolebat, cuius vitam hostili feritate proiiciebat. At qua ratione non amans poterat amari, breuem felicitatem vendens ementium vitæ pretio; amorem metu simul extorquebat, & interdicebat. Quid ni condonanda fuisset perfidia resiliens à tam crudeli pacto; simile videbatur immani voto Herodis qui moriens iussit plurimos magnates occidi, ne suæ sine lachrymis essent exequiæ, si non suo, saltem alterius desiderio.

Creditum est defunctorum animas humano sanguine propitiari, ⁹ vt tamen nobiliori parcerent, captiuos vel malo ingenio seruos mercati in exequiis immolabant; postea placuit impietatem voluptate adumbrare, gladiatores iuxta tumulos offerendo, sic mortem homicidiis hæres consolabatur, captiuoque regi ^r perfundens sanguine flammæ. Mirius tandem factum est, vt humani sanguinis loco ciuilibus funderetur, auro signato aut infecto, vestibus, armis, gemmis cæterisque rebus in defuncti rogam aut tumulum proiectis, quod etiam nunc à barbaris Canadæ & Occidentalis Indiæ fieri solet. Risu digna superstitio, insatiabili post mortem aliquid conseruandi cupiditate, publicis odiis inuidia dignissima, viuus enim detrahunt quod sibi prodesse non potest, vnde meritò lex ciuilibus ^t prohibuit ornamenta cum corporibus condi-

⁹ Tertulian. lib. de spe. & ac cap. 12.

^r Virgil. 10. Æneid.

^t Cassiod. lib. 4. variat. epist. 34.

^t l. 14 §. non oportet. ff. de Relig. & sumpt.

^v D. Hieronym. asellæ epist. 45. & 52.

^x D. Greg. Nazianz. orat. 2.

Igitur ex communi calamitate tantum percipitur solatiij, vt si facto non contingat, illud modis omnibus homines, affectu vel imperio, sibi concilient. Idem inesse videtur sensus malis & vitio deprauatis, cum enim lege, conscientia, fama publica norint peruersitatem suam, & animæ à Deo recedentis mortem, remedium pœnæ suæ arbitrantur, ^v si turba sit peccantium; non contenti perditione sua, volunt habere plures mortis suæ participes, quasi multitudo peccantium scelus minuat, & non numerositate lignorum maior gehennæ flamma succrescat. Ritu dæmonum, trahunt quos possunt in suam pernitiem, delere putant impressas sibi notas infamiæ, si fecerint communes, vt Reges Persarum incestuosi, incestum lege lata permiserunt. Idem inest sensus hæreticis, occulta machinatione, conductis emissariis, potentiorum suffragio sectam suam hinc inde diffundentibus, & vt ad instar erucarum, semine relicto, ad plures annos propagetur. Eadem inest vanitas ignaris, ^x qui blasphemant quod ignorant, ne videantur ignorare quod scitu dignum est, vt priuata eorum inscitia sub communi deliteat, & nullus eam, velus publicis præmunitam suffragiis, audeat coarguere.

Hic naturalis instinctus querendi leuamen aliquod ex aliorum similibus malis, frustra non est insitus, & cum natura sit boni proles, hic affectus originis suæ genio, potest in bonum conuerti. Quod igitur affectum mali peruersa voluntate, sibi velut suum vin-

dicent boni ; in virtutis suæ hic dura patientis solatium. Licet nobis ex angusto nostro tempore & loco , mentis oculos in præterita sæcula , & in totius orbis regiones mittere , contemplari licet sanctum Iob , è fœlicissimo , bonis omnibus corporis & fortunæ spoliatum ; Abraham , Isaac , Iacob profugos & proscriptos. Tobiam in captiuitate & cæcitate ; Macabæos fortissimos simul & sanctissimos belli duces ad extremum vsque persecutione vexatos. Christum Dominum contemplare sanctitatis idæam ab ipsis incunabilis tyranni persecutione ad mortem conquistum , quadraginta millium innocentium sui causâ occisorum morti , compatientem ; Vide supremam hanc majestatem , tot insidiis , tot calumniis impetitam , tandem turpissimo crudelissimo supplicio morientem ; Vide sanctos Apostolos omnes , pro laborum suorum in propaganda fide præmio , violenta morte sublato. Sanctos Ecclesiæ nascentis patres angustiatis , ^y nudos , in speluncis terræ latentes , quibus dignus non erat mundus , tandem lapidatos , sectos , crucifixos , laceratos à bestiis. His consideratis non te putabis à Deo relictum , nec miserum , cum te aduersa exagitabunt , imo charum & probatum , quem gratia sua dignum , satisque fortem efficit , vt cum tot malis valeas componi. Hæc est fors sanctorum cuius consideratio maximum est in huius vitæ periculis solatium. Vnde D. Gregorius ² arguit summæ crudelitatis Arianos , qui Catholicis à se crudeliter vexatis , inuidentes in fide constantiam , in tormentis solatium , facultatem illis non dabant videnti eos qui in iisdem doloribus versabantur ; sed nihil profuit talis inhumanitas contra pias mentes quibus præsens semper erat Christus , via crucis & passionum suos ad æternam ducens gloriam.

^y Hebreor.
11.

² D. Greg.
Nazianz.
orat. 25.

Nullum sine quadam exceptione malum.

§. 2.

Solatium ex communi miseria nascens singulis pœnæ linimentum est , quod ita tamen prorogari non debet , vt omnes pereant , nullo qui publicæ calamitati supersit , relicto. Nam cedere debent priuata publicis , & melius est totum non perire quam singulis partibus pereuntibus inuidam hoc solatij genus indulgeri. Si leuius est aliquibus sequi sortem communem , aliis ab eadem eximi singulari priuilegio longè magis gratum est , mundanæ perpetuitati , præpotenti in vniuerso bonitati , nec à priuatione penitus vnquam absorptæ magis conueniens. Non dari summum malum ² patet ex eo quod eius existentia , & partes conuectens ordo bonum est.

² D. August.
lib. 1. de or-
dino. c. 6. &

FFff ij

contra epist. Manich. c. 29. Inde fit vt in vniuerso quæ contingunt clades partes tantum aliquas demetant, pereuntium radice semper seruata, illæsis etiam quibusdam indiuiduis in quibus seruari possit species & iterum propagari.

b Meteor. cap. 14.

Ex Aristotele, ^b vt animantibus, sic terræ suæ sunt ætates, iuuentus, senectus: sed partes omnes animalium, non terræ simul senescunt, vnde talium vicissitudo non officit æternitati totius. Elementum simul totum non perit, sed externæ quædam eius partes in commercio positæ, tantum recipiunt à vicinis, quantum illis concesserint: pereunt indiuidua, & ex eorum prius fecunditate paria subministrantur, ex his alia, aliaque multiplices perennique proles successione, cuius beneficio species nunquam deficiunt; mundus, licet omnis caro corrupisset viam suam, aquis tamen diluuij non tam deletus quam ablutus est, seruata Noëmi familia & in arca conditis animantium omnium speciebus, vnde facta fuit totius pulcherrima renouatio. Montes Plato ^c dicit positos velut asyla ad quæ subortis diluuiis confugere possint homines, hinc fingunt Poëtæ Deucalionem & Pyrrham missis post tergum lapidibus mundum à diluuiio reparasse, idest homines in altis rupibus seruatos, & per regiones ab aquis liberatas hinc inde dispersos, eas incoluisse. Umbrosum gens antiquissima Italiæ, ^d sic dicta fuit à Græcis, quia terris imbrium inundatione deletis, superfuit.

c In Timæo.

d Plin. lib. 3. c. 14.

e Petrus Damiani opusc. 52.

f Gen. 19.

g l. 2. §. si nauis ff. ad l. Rho. l. 7. cod.

h vide gross. lib. 3. de iure belli. cap. 11. & 12.

i Plin. lib. 9. & 10.

Inter maris horrendos fluctus, stant immotæ, omni rerum copia diuites, nauigantibus hospites insulæ, tales sancti ^e dicunt esse domos religiosas, mediis in urbibus infectis terrenarum passionum amaritudine perpetua, tempestate frequenti concussis. Ex Pentapolis incendio saluatur Segor; ^f ex hac calamitatum turba qua sanctus Iob vna die opprimitur; ex hostium & latronum irruptione, ex domus in qua filij conuiuabantur ruina; ex igne cœli armenta pastoresque consumente, vnus semper euadit qui cladem nuntiet: à pyratis naue capta ^g sarcinas suas potest aliquis habere saluas, singulari felicitate, nec tenetur conferre ad sarcinendum aliorum damnatum, ita quilibet ex depressa naue suum seruat, sicut ex incendio. Olim belli sæuitia parcebat agricolis, ^h innoxia multitudini, personis & rebus sacris, etiam pretiosis quæ vires hostium integræ non augent, aut destructæ non minuunt. Ex Troiæ vt credebatur penitus deletæ cineribus euasit, Æneas cum sociis, Italiæ aliorumque latè populorum regna fundaturus felici calamitate, velut tot heroum necatorum fortunas iure quodam accrescendi suas fecisset, sicut felicissimus ex geminis habetur, ⁱ qui est superstes, altero interempto abortu, aut qui nascitur enecata parente.

Non datur aliquid omnino morbosum & vitiosum, nam si mor-

bi singuli possunt rem profligare, quid futurum esset si vniuersi concurrerent ad perniciem rei viuentis; etiam omnes morbi in corpore, omnia in animo vitia simul esse non possunt, quia inuicem pugnant. In apoplexia remanent actiones vitales, scilicet respiratio, spirituum & sanguinis per corpus diffusio, sed perimuntur actiones animales sensus scilicet & motus. Similiter in epilepticis subito facultates omnes animales tolluntur, superest aliquis motus, sed deprauatus. Ita peccatum caret ordine ² ex parte auersionis, non ex parte conuersionis, nam in quolibet peccato est aliquid virtutis, non enim potest omnes eius circumstantias corrumpere.

²D. Thom.
12. q. 84. 2.
3. ad 2. &
quæst. 73. 2.
2.

Hæreticos mirati sumus omni sæculo morales aliquas virtutes eminenter professos; ambiebant Montanistæ castitatem; Saturnini & Euchratitæ abstinentiam; electi Manichæi paupertatem; Massaliani perpetuam orationem; Donatistæ inuictam in tormentis pro secta sua ferendis patientiam, & expositam pro charitatis officiis vitam. Videtur hoc aliquod in malis mundum inundantibus solatium, ambiguum tamen eo quod viam aperit deceptioni; cum enim aliquid sit virtutis in vitio, veritatis in mendacio, vitium virtutis, mendacium veritatis personam gerit: sub externis operibus fidei latens hæresis, fidem ipsam oppugnat, & probos mores naturaliter omnibus acceptos proferens in noui dogmatis cautionem, venenum gratissimis immiscet poculis. Recta potest esse morum disciplina, sed nec ideò recta fides, non est enim opus fidei si desit fides, at non est fides, in his qui non audiunt, imo pertinaciter oppugnant Ecclesiam; sanè virtus moralis potest esse cum hæresi in nouatoribus, sicut fuit olim cum idololatria in antiquis philosophis. Innocentior in illis erat hæc optima morum institutio, quam ratione & naturali lege ducti sectabantur, at illam affectans hæretici vt fucum faciunt oculis; vt nos diripiant velut pyratae, vela nostra suspendunt, sed hostilem animum, ab vno Christi spiritu penitus alienum probat ipsa dogmatum pugna pertinax. Vt bonis moribus abutuntur in falsitatis patrocinium, pudeat Catholicos his fidei suæ propriis insignibus non vtissent, vt monet Apostolus ¹ in omnibus perfecti, in fide, in charitate, & hostibus fidei præripiant, velut suam vindicent bonorum operum præstantiam. Si desertores, vt lateant, tesseram militarem præferunt, absurdum est ea carere, qui fideliter Christo & Ecclesie militant; si malum habet aliquid boni, Bonum sit ex integra causa, quantum licet defectum omnem excludens, eum maxime qui veritati, & proximorum ædificationi præiudicium facit.

¹Ephes. 6.

PRÆSENTIUNT PLÆRAQVE SVI
dissolutionem.

Lex. 12.

▪ Vide supra l. 3.

▪ Supra lib. 1. l. 12. §. 1.

Aximas in orbe venturas clades plurima prænuntiant, alia quippe aliis ordine certo sic complexa sunt, ut quod antecedit sequentium causa sit aut signum, quemadmodum aëris aut maris proximam tempestatem aura præter solitum commota præcurrit. Cum autem toti suo partes consonent, & vniuersi ratio compendiosè reperiatur in singularibus, fit ut occulto quodam naturæ sensu, multa percipiant imminentem sui dissolutionem, & hic merus notari debet ut primum symptoma illam præcedens.

Si sub clementissimo cælo, nondum vllas iniurias inferente præsentiant aues proximam hyemem & in alias commigrant regiones; si testudines, glyres, mures montani, limaces eodem naturali prælagio tunc maturè quærunt latebras: maioris mali, vltimi scilicet interitus, ut maior est timor, sic acutior debet esse præuisio. Quis neget plantas suo modo futuri præcias, cum intra sex menses totam suam substantiam profundunt in seminis absoluta formatione, velut præuideant solem à zenith nostro breui recessurum, & tunc humido quo constant alimento gelu concreto corruptoque se proxtinus interituras? Ex hac itaque peritura substantia, elixir quoddam eliciunt, humido circumseptum oleoso, frigoriq; non obnoxium, in quo spem suæ propagationis reponunt.

° Plin. lib. 10. cap. 1.

Phœnicem ferunt senescentem, casia thurisq; sarculis construere nidum, replere odoribus & super emori: ex ossibus & medullis eius nasci primo ceu vermiculum, inde fieri pullum. Non caret proximæ suæ mortis sensu qui sibi tumulum hunc pretiosum ponit, & hæredis ex cineribus suis surrecturi personam agens sibi met honorificè parentat. Id fieri putant quingentesimo quolibet anno, cum simul fiunt magnæ syderum conuersiones, quas hæc vnica mundo congener auis acutiori sensu præsentit, quam cæteræ, tempestates anni solitas. Illam de proximo suo interitu monere potest virium ex senectute defectus, at familiarior, expressior & mirabilior hic sensus mihi videtur in bombice, qui turgens alimento, tunc cum magnitudine viribusq; præstantior est, intelligit vitæ suæ

reptili terminum posuim, & semet serico condit tumulo, ad disciplinam hominum ex hac vita in meliorem transeuntium. Simile quod refertur in vita Patrum, ^p de Isidori abbatis monasterio in quo ^p Plin. 8. c. cum essent mille monachi claustro nunquam egredientes; eorum ^{71.} nemo antè decessum in morbum incidebat, sed quando vniuscuiusque venisset translatio, id omnibus significans, & se reclinans, dormiebat. Innumera sunt sanctorum exempla qui diem & horam sui transitus prædixerunt edocti diuina reuelatione, non sine suo & aliorum maximo spiritali profectu, vt scilicet in conspectum diuinæ maiestatis mox producendi, curarent maiorem conscientia suæ nitorem, & vt adstantium mentibus altius imprimeretur; fides spesque futurae beatitudinis. Hi quibus talis gratia non conceditur, sensibus & ratione ducti, vitæ suæ terminum possunt obseruare.

Homini naturalis est mortis suæ præuisio & meditatio.

§. 1.

Primum humanæ diuinæque sapientiæ præceptum, Academia- rum & templorum frontispiciis insculptum, est, *nosse seipsum*; nam cum essentius commensurari debeant actiones in suum finem conuenienti modo directæ, omnis institutio moralis, politica, religiosa, pendet ex recta sui ipsius cognitione, hominis autem naturæ constat duabus partibus, scilicet anima rationali, spiritali, immortali, & corpore sensibili, sensibilibus alterationibus variis, morti tandem exposito. Spiritualem & immortalem animum esse probant omnes eius operationes, potissimum intellectus, qui de spiritalibus, abstractis, supra materiam, locum & tempus positus, etiam de diuinis differit; qui creatis omnibus imperat, naturam si placuerit, imitatur, perficit deficientem, reuocat aberrantem; plura concipit quam ferat totus orbis, plura per artes exequitur quæ mundum insigni pulchritudine nouum & illustriorem efficiunt. Hæc est humanæ mentis, præcipuæ dominantis in nobis partis præstantia; etiam dum sensibilia regens ad hæc humilis inclinatur; at cum se diuinis interfert, immensis Dei donis seipsa maior, quia deiformis effecta, velut æternitate iam donata, in sanctorum splendoribus plura capit, quam ratio discernere, sermo possit eloqui.

Corpus autem quod humana mens inhabitat, terrenum est, in sensibilibus regione, sensibilibus omnium legibus, damnis, seruitutibus obnoxium, & postquam illud multi casus concusserint, cadit mortuum, putredinis & vermium esca. Horret natura priuationem

* Plin. lib 8.
cap. 16.

hanc omnes alias complectentem, & vt animalia viso suo simili mortuo, fremunt,⁹ indignata fugiunt, sic homines terror occupat ad occursum & conspectum mortui, mortisque cogitationes vt tranquillitati suæ noxias auersantur. Pugnat tamen in semetipsum sensus hic; cum publicè de reis pœna capitis sumitur; concurrunt enim ad hoc spectaculum maximo tumultu populus, nunquam satis miratus immortalem mori, sanum, loquentem; momento deficere, sic intelligens aliquid esse supra corpus, & sub sensus non cadens, quo corpus vegetat, sentit; mouetur. Ita cæco quodam imperu, licet auersos natura ducit ad publicam hanc lectionem & doctrinam humanæ conditionis.

Iterum ne mortis meditatio; moralis disciplinæ, prudentiæ, omnis negotij ritè peragendi principium veniat in desuetudinem, illam refricant exempla quotidiana, illique gentium omnium leges & consuetudines adstipulantur. Hominem esse mortalem probant quotidie ciuium, sæpè domesticorum funera, defunctorum hæreditates, testamenta, iura in posteros translata, sepulchra; cimeteria ossibus referta; terræ corruptorum cadauerum vligine madentes, quantitate surgentes in tumulos; historiæ ingentium toto orbe populorum, & exercituum, ex quibus post centum annos ne vnus quidem superest vita, paucorum ex alta cæterorum omnium obliuione superstes memoria. Si fiant contractus, societatis, matrimonij, mandati, emptionis, venditionis; si populi sanciant inter se fœdera; si ludi, si festi dies celebrentur, si personent, si triumphos, si luctus agant, theatra, si picturis exornentur priuatæ publicæque domus, vbique fit mortuorum commemoratio. Fit autem non tam ipsorum quam viuentium causa, vt scilicet hinc discant, cum eiusdem sint speciei, eandem subituros conditionem, eadem lege vt ad vitam, sic ad mortem genitos; propterea Romæ^r ea quæ ad funeris pompam pertinebant vendebantur in foribus templi Veneris, & apud astrologos septima domus vel occidens significat mortem & nuptias, quia morti, velut perpetuas victimas absumentis, materiam suppeditat propagatio.

Plutarch.
Roma. præ-
bl. 23.

† Dauidy.

Lacedæmonij monumenta defunctorum constituebant circum templa, vt illic frequenter conuenientes populos monerent de mortali sua conditione, & à rebus pereuntibus euocatos transferrent ad diuina. Pari ratione in regno Malabar,^s templum ingredientibus sacerdos cineres offert, vt apud nos aquam benedictam, velut inter sacras lustrationes censeris debeat mortis meditatio. Hæc importuna, excutiatur, proscribatur quantum fieri potest, inuitis oculis, auribus, mentibus se semper offert, mundanis etiam rebus addictos subito horrendoque tremore concutit; Publicum est naturæ ius, quod nulli

nulli licet ignorare, cui nemo potest præscribere, & ut ad sepulchrum via etiam non uiuendo non amittitur, sic licet affectata sit mortis obliuio, notionem eius naturaliter impressam, tot obiectis prouocatiua nemo penitus delere potest.

Duo tamen sunt quæ hanc debilem in hominum mentibus efficiunt, voluptas & ambitio. O mors, exclamat sapiens, ^v quam amara est memoria tua homini pacem habenti in bonis suis, ut enim miseris portus, feruis libertas est, ita foelicibus huius mundi supplicium. Vix enim sine dolore deserunt quod cum voluptate possident, ut autem fatalis illius diei minas non audiant, & ut accepta damnati capitis sententia unius mortis metu, mortes quotidianas non patiantur, implicant se quantum possunt voluptatibus & negotiis: sibi proponunt longas peregrinationes, seros in patriam reditus, ædificiorum, operum diuturnos labores, bellorum, foederum suspensa concilia, velut cum rebus illis agendis semper futuri sint, & vita tamdiu duratura sit, quandiu talibus intenta cogitatur.

Sed quid iuuat hac in causa semetipfos decipere, quotidie morimur, quodidie demitur aliqua vitæ pars, & tunc quoque cum crescimus vita decrescit; licet voluptatibus & honoribus dediti non aduertant, progrediuntur tamen sicut in nauibus dormientes ^x ventis aguntur in partum, etsi nullus quiescentibus sensus est nauigandi, tamen cursus eos urget ad finem & impellit ignaros; sic vitæ nostræ spatio deficiente, ad proprium unusquisque finem cursu labente deducitur, vnde dicitur ^y surge qui dormis, tu enim dormis, & tempus tuum ambulat. In longis certe nauigationibus, nullus est tantæ foecordiae qui non inquirat sua vel aliena scientia quo ventis ferentibus peruenerit; sub qua sit longitudo, latitudo, quantum distet à scopulis & terris; nam & exhaustis laboribus nosse mensuram, voluptati est, ^z & hortatur ad reliqua fortius exequenda, scire quantum superfit. Singulis ætatum gradibus sua sunt officia, qui transactam cogitat adolescentiam, & declinatem in senium virilitatem, etiam necesse est videat proximè desinentem in morte senectutem, nulli concessa generalis huius legis exceptione. Cogitet Iuuenis de profectu, senex de exitu, sicut Luna crescens orientem cornibus spectat, decrescens occidentem; meritò inquit Isidorus, quia occasura & amissura est hæmens. Igitur ne voluptas mentis oculos abducatur velo, cum res tanti momenti venit obseruanda, solebant Ægyptij ^a in conuiujs scelerum hominis proferre, ut horrentes illæ mortui reliquæ astantium cordibus sic tacite loquerentur, sui quod estis, eritis quod sum, cetera manet omnes mors, dies incertus, in hesternum nulli ius est; de mensa sit sæpè transitus ad tumulum; hæc cogitate, vobis caueo.

^v 1. 4. ff. quemad.

^v Eccles. 41.

^x D. Ambr. in Psal. 1.

^y Ephes. 5.

^z Quintilian. Instit. lib. 4. c. vlt.

^a Plutarch. in conuiuio sapienti.

^b D. Hieronym. ep. 25. super obitu blefilæ.
^c Petrus Damiani opus. 25.

^d Vita Patrum.

e loco citato.

^f Sueton. in Julio. c. 87.

Cum mentes generositatis æmulas; illius saltem titulum affectantes plus mortalis conditionis oblitæ efficiat ambitio quam voluptas, cæcitatem hanc vario frequentique remedio curare conati sunt antiqui, ut inter honoris splendores salua semper esset mortis memoria. Triumphantibus ^b in curru comes adhærebat per singulas acclamationes ciuium dicens, hominem te esse momento. In inauguratione Græcorum Imperatorum ^c aderat minister qui vasculum cinere & ossibus mortuorum plenum offerret, alter stupæ lini ignem admoueret, subitoque combureret, ut esset memor mortalis & tot casibus obnoxie conditionis. Idem fit coram Papa nouiter electo apud S. Petrum in capella S. Gregorij, & stupâ coram eo incensâ dicitur, sic transit gloria mundi; apud eum etiam defertur sepulchrum, quod in conclauis asseruat. Mos ille processit à Ioanne dicto Eleemosinario ^d Patriarcha Alexandrino, qui frequenter ad se venire volebat artifices, quærentes ab eo ex quo lapide, & qualiter sibi vellet fieri sepulchrum.

Si talis ceremonie sensum obscurat maximus dignitatis splendor, & inter adulantium plausus, si voces illæ monitorie non audiuntur, Deus potentiorum cordibus loquitur exemplis, & acceleratis sibi similibus funeribus, docet eos esse mortales. Sic Alexandro summo Pontifici, quærenti quare vita SS. Pontificum Romanorum ita breuis sit, ut electo dicatur non videbis annos Petri idest 25. Respondet Petrus Damiani, ^e id contingere certa Dei prouidentia, ut mors hominis in orbe Christiano summi, moneat omnes de talis exitus necessitate, à qua neminem dignitas eximit; obseruatur enim ab omnibus huius majoris luminaris Eclypsis. Quantum, inquit, populis prodesse debet Pontificis vita, cuius etiam mors, sine publico profectu non contingit.

Hæc mortis memoria plurimum prodest ut homo tempestiue rebus suis prouideat optimo consilio, quod inter cætera bona non transit ad hæredes; ut hostem conciliet, liberis consulat, lites inter eos futuras extinguat in fomite, legesque bonis suis in futurum dicat, ut fecerunt Patriarchæ unicuique suorum liberorum benedictionem pro meritis largiendo. Qui sic uiuit mortis memor mortem non timet, & potest ut Cæsar ^f repentinam optare ut commodissimam, non est enim impræuisa, negotiis iam bene dispositis non nocet, naturæ blanditur, apud quam, supposita tali transitus necessitate, diu non torqueri nobilitatis priuilegium est.

Qui se breui moriturum cogitat, immortales non fouet in corde cupiditates, auri, deliciarum, vindictæ; non se nimium exagitat in præsentem pro futuro, in quo forte non erit; sequitur placidus rerum & temporis fluxum, perituris utitur ut moriturus in transitu;

velut viator, cui dum occurrit læta camporum facies, aut luto difficilis via, in hac non hæret torpore, in illa cupidine, sed hæc velut ad se non pertinentia suspensio videns animo, ad propositum sibi terminum properat; seruire iubet mortale corpus, immortalis animo; non potest esse nisi brevis labor, in tam brevi vitæ tempore; immensa pro minimis promittuntur, cum in præmium boni operis & duratione & merito tam exigui æterna nobis cedit gloria. Probis igitur non importuna sed gratissima fit meditatio mortis quæ viam illis aperit à terrenis ad cœlestia, quæ Christi Domini sanguine consecrata, sanctos admittit ad æternæ suæ fœlicitatis consortium.

VT IN PRINCIPIO SIC IN FINE
contingit infirmitas.

Lex 14.

X nihilo creata, etiam quæ nunc nascuntur vegetantia & sensibilia, cum ab exiguo semine suam ducant originem, illius in omni suo progressu potissimum in fine notas ignobiles præferunt. Primo quidem tam debilia prodire videmus, ut nullam ostendant indolem, nullam dent spem suæ speciei, sicut emergens è glande germen, roboris, & ouum, gallinæ. Hinc per insensibiles profectus surgunt in quantitatem, virtutemque sibi congruam, quiete tamen actionibus interposita, quæ vires consumptas, & ad inirij defectum inclinantes reparat.

In ætate nondum prouecta, inest adhuc hæc intima formæ facultas, quæ spiritus exhaustos & fatigata ministeriis organa restituit in integrum, at tandem existentia positus est terminus, in quo post plurimos languores initiis debilibus ferè pares, vis tota contabescens, desinit in eam quæ præcessit initia priuationem. Ita motus cœlorum decrescit in suis partibus, prout magis accedunt ad duos polos, qui pariter extrema tenent, immobiles. Quotidie sol Oriens & Occidens mixtam tenebris lucem mundo largitur, similiter infirmam, ut sub ea corporum colores, figuræque vix possint discerni. Ideo per Ianum bifontem ^s antiquitas solem significabat, quasi vtriusque ianuæ cœlestis potentem, qui Oriens aperit diem, Occidens claudit. Hæc est iterata quædam expressio mundi totius, in cuius natali similiter & in vltima dissolutione credenda nobis proponitur, elementorum horrenda confusio. Si ex oraculo Christi do-

^s Macrob.
Saturnal.
lib. 1. c. 9.

FF ff ij

^h Math. 14. mini, cœlum & terra transibunt, ^h par erit nondum creati, & postea dissoluti, scilicet non existentis conditio. Quantitas omnis terminatur puncto physico, minima scilicet eius particula, eademque priuatio primam antecedit vltimam sequitur; Eadem, quia in non-existentia, nulla videtur constituenda distinctio, sicut in seruorum conditione Iurisconsulti nullam admittunt differentiam.

ⁱ Instit. de
de iure per-
sonar. §. vlt.
^k Vide supra
lib. 1. 16.

Exposuimus ^k rei cuiuslibet etiam corporis humani nascentis infirmitates, in quas similiter inclinata iam ætate relabitur, nam contractis ex siccitate membris, amittit liberalem quam prius habebat rectitudinem, & inclinatur ad exiguam pueritiæ staturam, reptat decrepitus vt infans; albescentes e flauo primos erumpentes capillos æmulatur canitie, edentatus balbutit, stupet per diem somnolentus, & in cæteris fiunt bis pueri senes. Postquam enim corpus ad suum incrementum peruenit, ^l in eo quod sequitur tempore omnibus iam partibus supra iustum siccessentibus, non solum cuiusque officium minus probè administratur, sed etiam corpus ipsum macilentius, gracilius atque rugosius redditur, artusque omnes inualidi, atque ad motus suos pigri, & inconstantes cernuntur, quæ affectio appellatur senium, ipsi marcori plantarum prouenienti ob siccitatis excessum quadam proportionem respondens, vt vinum sic vita nascens & desinens accessit. Vt pueri sic senes quærule sunt sibi primum tum cæteris oneri, vitam miserè trahunt ab aliorum manibus pendentem, cum nulla, sicut in pueris, spes ad hæc officia prouocet, turpis, ingrata sæpè delirans infirmitas auertat.

^l Galen lib.
1. de sanita-
te tuenda.

Definit dies in noctem, magno rebus mortalibus commodo, nam labori finem imponit quem agentium excedens auiditas sibi non imperaret; sub lucis defectu torpescentes spiritus necessariæ quieti blandè consentiunt, intra condictas horas expectata, nunquam fallens redit lux, somno refectis, operum auidis viribus opportuna. Longè dispar est humanæ vitæ conditio, occidit enim, vt amplius non oriatur, in magno rerum tot laboribus quæditorum apparatu, fluit in mortem omnia simul sorbentem, sicut fluuij tumentibus vndis plurium accessione collectis, currunt ad mare, vbi dulcedinem, motum suum, nomen, existentiam amittunt.

Hæc tamen quæ senectutem comitatur infirmitas censeripotest indulgentia naturæ, sic fati necessitatem temperans, vt ab extremo in aliud immediatè non fiat transitus, non enim subito impulsus ac prostratus sumus, carpimur, singuli dies aliquid subtrahunt viribus, & per multas priuationes ad vltimam componimur. Fit hæc consuetudine quadam familiaris, per infirmitates, oculorum manuum, pedum, velut per delegatos à se proxenetas, affectus nostros sibi deuincit, & ad necessitatem facit nos libertate disponi; succedit in locum

voluptatis, nullis egere, cupiditates fugasse & reliquisse, extra mundanas tempestates, contractis velis, otiantes specula, nihil timentem, æterna sperantem ad portum allabi, plenum satiaturumque conuiuiam discedere.

Si non deuera tantum, sed præceps sit ætas doloribus mancipata, non timet educi laborantem animam, proflire ex ædificio ruente & putrido, relictis mundi facibus, periculosis societatibus, ad sanctorum cœtus, ad cœleste conuiuium Deo vocante transferri. Præcedens itaque longa corporis vexatio, facit ut mors non sit pœna, sed pœnarum finis, libertas post seruitutem, quies post plurimos emeritos labores. Cæterum Platonis ^m est sententia sensim deficiente & re. ^{m in Ti: mæo.} laxato per senectutem corpore, animum ab illo duci cum aliquo voluptatis sensu, quod enim ex rei natura fit iucundum est, ut violenta sunt molesta. Senilis anima ^m in primis labris est, nec magna vi ^{m Seneca epist. 30.} distrahitur à corpore: ignis qui violentam materiam occupauit, aqua & interdum ruina extinguendus est, ille qui alimentis deseritur sua sponte subsidit, quis exitus est melior quam qui in finem suum, natura soluente dilabitur.

Consumpta virtutis residuum emicat in fine.

§. I.

AD occursum contrarij natura vires suas colligit, vnione sic auget, ut quietis impatientes, in maximos erumpant impetus, inde fit ut cum existentiam sui que conseruationem impensius appetat, interitus imminente periculo, illius vitandi & auertendi causa se totam explicet, & insensibilia hoc in casu sensibus prædita videantur. Obseruatum sæpius est lampadem oleo deficiente languescentem priusquam penitus extinguatur, subitum & insolitum splendorem emittere: Ignem cineribus sepultum, priusquam totus emoriatur sintillas fortiter iaculari; Ligna quo plus humido suo deficiente properant ad mortem, siccantur ut minus subiaceant corruptioni. Dum in lagena contentus humor effunditur, qui est extremus abundantiam mentiens, impetu ruit & desinit. Hæc contra vim vltimum minantem interitum pertinacia, magis apparet in animalibus. Ceruus diurnam vim venatorum & canum passus, non prius exhaustis viribus in prædam solet se dedere, quam supra naturam suam ferox furensque, in turbam se persequentem feralem faciat impetum. Animalia cætera vulneribus confossa, dum vltimum agunt spiritum, præter expectationem, cum mortua creduntur,

GGgg iij

assurgunt, motus edunt violentos, quibus peractis prostrata iacent: Aquis merfi postquam diu cum aduerso sibi elemento in vanum luctati sunt, & conelamatum est, miro conatu emergunt supino capite, vt vltimum spiritum reddant aëri, vltimum vale dicant cœlo, tum in inferiora mortui relabuntur. Sic obsessæ ciuitates deditiōi proximæ pauperiem suam tegunt residui largitionibus, virium defectum magna simul & audaci, sed vltima militum eruptione.

Hominis vita tentatio est super terram, cum enim in virtute suum summum bonum constitutum sit, illud tamen impugnant prospera simul & aduersa, vt non minus insidiis quam aperta vi, fortunæ donis quam iniuriis ab integritate se doleat deiectum, cum iam senex in totum vitæ peractæ tempus censor inquirat. Videt florentem iuuentutis ætatem propriæ libidinis æstu & alterius consortio miserè vanis voluptatibus impensam. Videt viriles annos, maturo iudicio magis aberrantes, ambitioni, auaritiæ, vindictæ cæteris agris reisque passionibus consumptos; tandem senectus non ferens aulam, militiam, officia publica receptui canit, vocat ad quietem in qua sibi redditus homo miratur tantis ereptum se periculis, in hunc vltimam diem seruatum beneficio Dei, cuius tamen leges contempnit, donis abusus est. Tunc extra cerraminis arenam posita mens sentit sua vulnera, cur non irascatur mundo, concupiscentiæ, fragilitati suæ, & pœnitens diuinæ misericordiæ supplicet saltem in extremis?

In animalibus ex desperatione nascens audacia, furorque dum intereunt vanus est, cum vitæ reliquias non seruet sed profundat; homini verò datum est, languescente corpore, conscientia reatus suos agnoscente, desente, in extremis actus virtutis heroicos producere, totiusque licet præteritæ vitæ salutem, apud Deum misericordem promereri. Latebat in pectore cœlo missus ignis, cuius splendorem ardoremque humana diu tenuit cupiditas, quid obstat, quin hac saltem senio deterfa, quod in nobis diuinum est, totam mentem occupet, & sursum ad originem suam transferat. David in extremo morbo aulicos suos limine exclusit, admissis ad se sanctis, propheta Nathan & similibus, p̄ deoque benedicens animam reddidit. Salomon sub finem ætatis, amissum per Idololatriam spiritum sanctum pœnitens recepit, prouerbia scripsit, & Ecclesiastem de mundi contemptu, dicit enim in prouerbiis, nouissime ego egi pœnitentiam & respexi vt eligerem disciplinam. Fœlix qui cum in freto vixerit, saltem mori potest in portu; qui tot in salutem suam coniuratas, vires & velut in possessionem missas fallit, excludit, irritas efficit, diuinum in se ius vindicat, pio vitæ suæ exitu.

o Geneb. an.

3146.

p̄ 3. Reg. 1. &

2.

AMBIT NATURA HONESTO FINE
concludi.

Lex. 15.

Ex ista pertinet ad augmentum superioris paragra-
phi in quo demonstratum est, naturam sic ambire
splendidum operis sui finem, ut propterea vim faciat
antiquis etiam habitibus, victis vires addat, ut saltem
fortiter desinant. Turpis corruptio praecedit genera-
tionem, & ipsius generationis incipientis deformitas,
tum se promouentis impotentia, satis excusantur ex operis intenti
perfectione. Arbores gummiferae nudo sterilique trunco surgunt in
altum, sufficit illis ad pulchritudinem, si calore sursum alimentum
pellente, virenti fuerint coma. Humani corporis partes, tum necessi-
tatis, tum honestatis causa tegendae, habent expressiones suas & si-
gna, in aperto vultu extrema tenente & ad caelestis pulchritudinis
formam figurato. Illius & extremas omnes partes in orbem pro-
videntia conformavit, eo quod circularis figura, ubique sibi simi-
lis omnium est pulcherrima. In extremitatibus etiam sensus est ve-
getior propter reflexionem spirituum, has ideo solas partes olim an-
tiqui Diis caelestibus offerebant. Saepè sol tota die nubibus atris
obsitus, occumbit inter purpureas, quae speciem eius diffundentes
maiores & pulchriores exhibent, quam fuerit in medio caeli, mul-
tiplicata scilicet, temperata tamen, sua luce in hac splendida curia-
lium decumbenti vale dicentium corona.

Inde quidam existimant plurimos mediocum defectus, honestate
finis compensari, violentam initio possessionem, priuatam publicam-
que fieri legitimam, si tandem desinat in usus iustitiae votisque com-
munibus congruos. Numa eo ferocem populum Romanum redigit,
ut quod vi & iniuria occupauerat imperium, religione atque iu-
stitia gubernaret. In malis solatium quidem est si desinant & bono
fine concludantur, sed iniquissimum est votum eius, qui facit mala
ut eueniant bona; qui sub initiis suam arcet tyrannidem, cum
proposito mitius habendi populum, cum inermis & obsequens fue-
rit effectus. Talis infinitae cuiusdam & illimitatae peruersitatis natura
sua malum committit, cum speratum bonum a futuro pendens, sit
incertum, angustum, etiam in contraria detorqueri facile. Sic Ni-

¶ I. I. Cod.
de penis.
¶ Arist. pro-
blem. sect.
16.

¶ Euseb.
praeparat.
Euang. lib.
4. c. 4.

¶ Florus. lib.
1. c. 2.

¶ Vide supra
lib. 1. c. 4. 5.

sius Syracusarum tyrannus post diurnas cædes & rapinas, tunc tandem voluit donis & conuiuio populares affectus promereri, cum ab Aruspibus didicit se breui periturum. Quis non improbet morem ² hæreticorum circa paludes Mæotidas habitantium, qui non intrant Ecclesiam, nisi anno ætatis suæ sexagesimo, cum scilicet ob senectutem non possunt amplius vacare latrocinis, quibus maximè sunt dediti, & quibus impendunt iuuentutem, ut senectutem pœnitentiæ. Viuidam ætatem vitiis, inualidam & vitæ fæcem Deo dicant. Quam fallax & iniuriosa spes meditati & multiplicati ad extremum usque criminibus indulgentiam velle promereri? Rara ex senectute naturalis mors, frequentior violenta & immatura, unde qui pœnitentiam remittit in senectutem, suæ salutis contemptor, non curat si moriatur impœnitens. In ipsa criminum abdicatione, manet adhuc voluntas illa perpetrandi si vires non deficerent, rapiunt adhuc affectu, & hæc laxata pœnitentia Deo & hominibus illudens reatus non tollit, sed hypocrisi cumulat.

Igitur quantum fieri potest omnis ætas impendatur bonæ menti, cum celeritate temporis utendi celeritate certandum est, velut ex torrente rapido, nec semper casura semper hauriendum, cum tamen senectus vel morbus instantem vitæ finem denuntiat, tunc insolito charitatis ardore instandum bonis operibus, quibus anima præortata gratior veniat in conspectum diuinæ maiestatis. Quando viget messis & vindemiarum tempus colligendis & congerendis fructibus intentus agricola, hoc tantum curat, ne desit labori; quo cessante ad mensuram & numerum percepta computat, sic solet elabi vitæ moralium in excipiendis Dei donis, in vitandis aduersis, & componenda suppellectile quæ proli sufficiat. Cum verò moriendum est, & de acceptis rationes Deo reddendæ, tunc præteritum omne votis antiquis longum, variis actum casibus, iam inter non existentia, momentum est ex quo tamen pendet æternitas. Viri diuitiarum ⁷ dormierunt somnum suum & nihil inuenerunt in manibus suis: Euanerunt ambitionis, auaritiæ, voluptatum obiecta, remanet ingrata & dissoluta mentis reatus. Quod ergo potest esse melius consilium, quam debiti cuius possibilis non est tota solutio, remissionem petere, & piis affectibus apud diuinam misericordiam promereri. Alius de alio iudicat dies, postremus de omnibus; Numeris dat formam vnitas vltima; vitæ in æternum felici vel miseræ, characterem imprimunt postremi decadentium affectus. Si ceciderit lignum ² ad austrum aut ad aquilonem, in quocumque loco ceciderit, ibi erit. Licet, inquit Saluianus, ³ salubris sit in omni ætate sapientia, in exitu tamen necessaria est, quia laude digna non est, nisi bono fine concludatur; crescere debet bonis operibus vita, ut sententiis

² Dauidy in Circassia.

⁷ psal.

² Eccles. 11.

³ Lib. 4. ad Eccles. Cr. tholic.

sententiis oratio, quia de bono opere nihil nimis est; vitæ finis præcedentibus non debet esse deterior ne deroget, sed præstantior ut perficiat. Ita Theodosius^b moriens populo tributa relaxat, hostibus dat indulgentiam. Balduinus Rex Ierosolimorum, & Stephanus Rex Hungariæ facta professione religiosa, induti habitu monastico moriuntur.

^b Baron. an. 395. & 1131.

Ius gentium est ut quemadmodum cœna peracta, ^c reliquæ circumstantibus diuiduntur, sic peracta vita aliquid porrigi his qui totius vitæ ministri fuerunt. Id suadet humanitas, pietas autem exigit à Christiano, ut misereatur animæ suæ, ut peccata sua redimat elemosynis; ut bonorum à Deo concessorum usufructu per mortem deficiente, redeat ad Dominum possessio, saltem velut in feudi mutatione Christo ius suum reddatur in pauperibus, & id offerat, non præsumptione donantis, sed humilitate soluentis minimam partem, & quidem tardissimè pro toto. Quid stultius^d quam ut aliquis de suo non sibi consulat, malit hæredem diuitem relinquere, & se vacuum bonis operibus quibus æterna præmia promittuntur. Facilius est aliquid hæredibus deesse de patrimonio, quam testatori de salute; id vtrò patientur hæredes si digni sunt, si non patiuntur, sunt indigni quibus hæc illis relinquuntur.

^c Seneca. ep. 77.

^d Saluianus lib. 1. ad Eccl. cathol.

Plurimum indulgent naturæ qui morienti promittunt honestam pro facultatibus pompam funebrem, ^e & per monumenta, celebritates annuas, titulos, historias, nomen perpetuum. Hæc fuit omnino tempore, apud omnes gentes recepta consuetudo, potissimum apud Ægyptios qui sublimium pyramidum; inextricabilem Labyrinthum æternis operibus perpetuam defunctorum memoriam, religiosos & intactos defunctorum cineres testabantur. Pauci sunt qui tumulos sibi ponant, memoriæ suæ apud posteros præcones; multi rem hanc hæredum suorum fidei committunt. At vnum est quod alienis præstari non potest officiis, sed quod ipsemet exequi debet moriens, pia scilicet ad Deum conuersio, quæ non memoriam apud posteros, idest vmbra quandam existentiae, sed veram, æternamque cum Angelis in cœlo perpetuitatem promeretur. Fauet huic sanctitati status animæ corporeis vinculis ferè iam soluta, & per species quasdam vniuersales, rerum temporalium vanitatem, spiritualium dignitatem iam ex alto prospicientis. Ita Philo^f Moysen morti proximum describit Deo laudes dicentem pro acceptis ab eo beneficiis à natiuitate vsque ad senectutem. Vocatis, inquit, in auditorium elementis totius mundi præcipuis, terra cœloque, quorum alterum mortalium domus est, alterum immortalium, carmen cecinit Deo, vates quodammodo choreis æthereis insertus; absoluta melodia è sanctitate charitateque contexta, cœpit paulatim è mortali vita, in immortalem mutari, sentireque separationem rerum ex quibus con-

^e l. 23. ff. de ann. legat.

^f Libro de charitate & de vita Moys. in fine.

HHhh

cretus fuerat, corpore in testæ modum discedente, nudanteque animam; hac verò auidè migrante ad destinatam sibi regionem. Postremo migraturus ad superos, iam tum prope totus versus in animum, & quidem illustrissimum, repletus diuino spiritu, singulis suæ gentis tribubus, futuros casus aperuit.

Ignis flamma sua desinit in apicem à materiæ conditionibus penè totum absolutum & æthereum in quo propterea summa vis inest. Apposita sibi ligna conuertit in cineres, qui sub sordido velamine continent splendidam & incorruptibilem vitri materiam velut huius actionis violentæ coronam. Insectorum plurimæ species vt erucæ, bombices, formicæ, tineæ & cæteræ senescentes, transeunt in speciem nobiliorem, fiuntque de reptilibus volucres. Latio naturalis est ab initio tarda propter maiorem resistantiam mediæ, ea autem sensim superata fit in fine velocior. Offeruntur in fine conuiuij bellaria, satiatum etiam appetitum sollicitantia; quid mirum si deficiente senum corpore virtus mentis augetur, iure quodam accrescendi; si tunc homo liberatus ab impudentissimis dominis, voluptate, libidine, spretis terrenis animus ad diuina conuolat, si morituri quasi iam in atriis domus Dei positi, ducunt æternitatis spiritum, cognitione simul & affectu iam quodammodo deiformes.

In nascendi moriendique cõmmuni cum animantibus conditione vt vindicemus naturæ nostræ dignitatem, hoc nobis præsidium prouidentia concessit, animum, corpore deficiente, posse liberius agere, & ad simplicium essentiarum perfectionem assumi. Moriatur, iaceat, corrumpatur pars illa terrestris, supersunt virtutis præteritæ merita, illique repositæ coronæ; supersunt apud posteros rerum fortiter & & sanctè gestarum exempla, quæ docent, quæ prouocant ad simile, superest viro Dei duplex immortalitas apud immortales, & mortales, in cœlis & in hoc mundo. Excedit longè Regum & victorum triumphos, sanctorum solemnem perpetuaque per totum orbem gloria, & nunc hoc est splendido fine concludi, sine fine semper, omnium linguis, scriptis, votis, cultu diuinis proximo celebrari.

Maximus in fine labor.

§. 1.

VT vniuersum constat ex contrariis, sic eius singulæ partes, aliquas sibi patiuntur aduersas; conceptis votis, licet æquissimis aliquid semper obstat, quod inito prælio superandum est, fortassis ut post pugnam & victoriam dulcior & gloriosior fiat possessio. Ambit natura sine glorioso concludi, & ecce finem multæ circumstant difficultates, tum propter vires ex præcedenti labore languidas & penè iam exhaustas, tum ob vim hostilem, huic posteriori parti velut debiliori crudelius insidiantem.

Lapis ex alto libero suo naturali motu cadens in terram, fertur celerius quo fit illi propinquior, propter superioris aëris partes quæ fortiter in se redeunt impellunt, & inferioris in exigua quantitate, minorem habentes resistantiam. At in motu violento, ut in emissa sagitta, contrarium accidit, nam impressa vis cum sit limitata, velox initio, sub finem tardior, tandem quiescit, sensim cedit ponderoso corpori imta petenti, & à rectitudine declinans vergit in terram, ibique sedet. Explosus bellici fulminis globus primò fertur tanta celeritate ut visum fugiat, tum vi remissa terram contingens, assulcat; motu semper quo plus procedit minus violento.

Sublunaria plurimum habent de materiæ terræque stupidis, deiectis & immotis conditionibus, vnde dum hæc ad actionem cœlum luce, circulatione, virtute sua prouocat, videtur illis inferre vim, quæ remittit in recessu solis, & circa finem, ut in partibus, sic in vniuerso languescit. Obseruat Hypocrates^a vim hanc cœlestem vigere potissimum in zonis temperatis, deficere versus polos sub quibus, ut sub arctico nostro, dicit gentes esse feris moribus. Ferunt initio terram^b caloris ardore repetitam multis in locis habuisse humores quosdam concretos in quibus putredines tenui connectæ pellicula sunt excitatæ, quæ ad summum perductæ, velut adueniente partus tempore, formæ animantium omnis generis eductæ sunt, terram autem postea solis ardore & ventis in dies magis arefactam à gignendis maioribus animalibus desisse, productis tamen imperfectis ut ranis & muribus. Fatentur mundi senescens defectum qui notant non amplius, ut olim, fieri transmigrationses populorum, quia iam non sunt tam viuaces homines, itaut vix vno sæculo prouinciæ repleti possint, Priusquam id docuisset experientia, præuidere sapientes qui ætatem mundi primam auream, tum ar-

^alib. de aëre aquis & locis.

^bDiodor. ficul. lib. 1. c. 1. & 2.

c Arist. lib.
de mirabi-
lib.
d Athen. lib.
3. c. 3.
e Alex. ab
Alexan. lib.
5. c. 19.

genteam, æneam, tanedn ferream dixerunt. His adstipulantur diuina scripturæ, dum grauissimas in fine mundi persecutiones denuntiant, itaut illis fortiter ferendis vix iusti pares futuri sint. Quod habet optimum primò fundit natura, extremas signorum zodiaci partes exponit infœlicibus planetis; dies à luce in noctem computatur; exhaustis auri, argenti, æris fodinis, e non amplius hæc metalla sed ferri ramenta producuntur. Hyems tempestatum anni vt vltima, sic deterior, & ficus d quæ tunc temporis maturescunt, quasi inuita natura & fatigata, sunt deteriores; Aurora musis amica, mane consiliis capiendis aptum, & olim incipiente aut crescente die, e non iam deficiente iusta auspicia fiebant quasi fatiscente sub vesperam cœli hominumque virtute.

Id ideò quia motus animalis violentus est, dum forma spiritusque torpentem ex se corporis massam, ad actum & loci mutationem propellunt. Quam alacriter egreditur de domo viator, somno ciboque viribus recreatis, tam lassus die peracta venit in hospitium, vix parum itineris quod in fine superest, maximo perficiens labore, licet prouocatus proximæ quietis desiderio. Similiter in senectâ velut in vitæ termino, post emeritos ætatum labores, virtus corporis animique deficit, & quæ aliquibus cruda viridisque dicitur inesse, verè debilis habetur pro miraculo quod tunc penitus non interierit.

Auget & consummat finis difficultatem, quod consumptas iam in opere vires, facilè sternit superueniens hostis insidiantis impetus, hac infirmitatis occasione captata longè sæuior; sic nauem ex longinqua nauigatione semicassam scœpius frangunt terris circumiectæ rupes, & lugendum causant in portu naufragium; Extremas corporis, exercitus, regni partes, vt à caloris & virium fonte magis distitas, sibi primum obuias hostis solet impetere; diligentius ideò præmuniendæ sunt, & imitanda natura, quæ has in animantibus, vnguibus, cornibus, venenis, aculeis armavit. Ideo sicut in primis, sic in vltimis ordinibus exercitus fortissimi milites disponuntur, Vrbes ea parte qua respiciunt hostem, eiusque pati possunt incurfus, acerrimis teguntur propugnaculis. In limitrophis regni partibus f arces munitissimæ constituuntur, & ideò non omnibus illic castrum habere licebat, sed veteranis militibus, qui pro imperij custodia, finibus excubabant, & operam nauabant.

f lib. 2. Cod.
de fundis
limitrophis
l. vlt. C. de
officio præf.
præf.

Serpens insidiatur pedis calcaneo, dæmon annis extremis vitæ, velut ad resistendum minus validis, tunc enim potissimum corpori comparitur animus, cum illo læditur, infirmatur, veris doloribus falsos, metu & imaginatione confictos superaddit; auidius terrena complectuntur homines, cum hæc illis deserenda sunt. Rerum toto vitæ tempore gestarum confusæ species mentem obruunt; anxia fa-

miliæ cura, necessariam salutis curam præripit. O quam fera pœnitentia, vbi nec benè cogitare in tanta rerum temporalium turba, nec bene agere, in tam graui mentis & corporis infirmitate licet, natura potius in cœlestium aut obliuionem, aut desperationem propensa; ideò maturè bonis operibus præmuniendus est hic vitæ mortalis exitus, qui, licet ex eo pendeat æternitas, laborat tamen essentialibus incommodis: tunc homo, diuitias, parentes, amicos, liberos, hostes animæ suæ patitur, cum eorum causa vigeant, quæ deberent extingui malæ cupiditates; tunc maximè sæuiunt vi dolisque potestates tenebrarum. Exponit igitur salutem suam, qui curam illius reiicit in nouissimum illud tempus, omnium infirmissimum, visibilibus & inuisibilibus hostium grauioribus iniuriis laceffitum.

Rerum abeuntium & absentium maior solet esse cupiditas.

§. 2.

Res, vt ambit natura, satis honesto fine concluditur, cum decedens magnum sui relinquit desiderium, id enim probat eam extra comparationem esse positam, & talis excellentiæ, vt vix vlla similis possit reperiri. Diuturna cuiusque finiti boni possessio transit in assuetudinem, quæ sensum illius obscurat, torpescit, nec mouetur satiatus appetitus, at cum imminet priuationis periculum, res incipit desiderari velut iam absens, sic ex decedente excerpt quidquid potest in futurum sibi prouidens cupiditas. Oues circa solis occasum præsentunt lucem sibi proximè defuturam, vnde ne momento quidem ociantes, oris mira celeritate carpunt herbas, & antequam nox ruat, implentur. Quod ad diem, id auidius longo temporis tractu faciunt cum instat hyems, pastuque supra solitum ampliori, copiosum sibi congerunt alimentum, metu defectus voracitatem prouocante. Similiter ex pinguedine piscium & reptilium in principio hyemis, frigus magnum & durabile coniicimus, contra quod sagax animalium natura se præmunit.

Inualuit apud homines ventri deditos eadem animalis propensio; vt ante diem ieiunij quadragesimalis, cibo potuque sibi paulo post interdicto supra temperantiæ modum impleantur; In sanctitatis vestibulo^s prophanati præstant se rebus sacris indignos; ebrietatem Deo inimicam admittentes excludunt Deum; in illum hodie consultò peccant, quem postridie placare volunt, absurdissimè per temulariam præparantur ad ieiunium, vt ligna per aquam ad concipiendum ignem: rationi tamen præualet hæc naturalis inclinatio, au-

^s D. Basilius
homilia de
ieiunio.

HH h h iij

dius appetendi quæ fugiunt, contra venientem priuationem fortiter nitente desiderio. Ita senes sunt inclinantis iam vitæ suæ conseruandæ studiosissimi, propterea quod, inquit Aristoteles, ea maximè
 2. Rhetor. 3. cupiunt, quibus indigent.

Grata quidem est, sed obscuræ voluptatis amici familiaritas, at cum ille discedit nauigationis, belli, longissimæ peregrinationis periculis exponendus, tunc amor ruit in amplexus, abeuntem quantum potest detinet, sed cum id frustra se tentare videat, in ipsa possessione sentiens proximæ priuationis dolorem, vt circa morientes, fundit lachrymas. Sic natura multis vt diximus ^h prodigiis bonorum principum mortem, & quæ defectum hunc sequentur incommoda, prænuntians, maturè luctum videtur instaurare. Cælum quod in Christi natiuitate lætitiâ nouo lumine, & angelico concentu restatum fuerat, dolorem non continet in eius morte, licet viuifica, quin tenebris, terræ motu, petrarum, veli templi contractione auctori suo compatiatur, & inter mortales desitutum hoc magnum miraculum doleat.

Si sic metus instantis absentia accendit desiderium, multò maius erit re charissima totaliter ab oculis sublata, cumque conceptum de futuro dolorem præsens possessio non amplius temperat. Sanas & optimè loco suo constitutas corporis partes non sentimus, at luxatas ab opere & influxu suo præpeditas acerrimus dolor sequitur: pari ratione rerum optimarum fruitionem vix aduertit sensus illi familiaris effectus, sed qui bonum suum possidens ignorat, illud dum eo spoliatur, agnoscit, & rei cuiuslibet pretiosæ conditio solet esse similis
 1. Plin. lib. 2. cap. 16. facibus ⁱ accensis in sublimi, quæ non nisi cum cadunt, emicant. Acutior generaliter est doloris quam voluptatis sensus, potissimum in amissione dilectæ rei; nam eius fruitio conceditur tantum successiuè & per partes, sic semper imperfecta, à præterito futuroque pendens, ægris etiam intermixtis passionibus plurimum interrupta, priuatio verò tota simul est, partium omnium temporis dolores cumulat, non veris tantum, sed etiam ex imaginatione confictis animum obruit.

Vt id vertitur in desiderantis supplicium, sic in desiderati commendationem & gloriam, hinc amantes affectant temporaneam absentiam, qua sui pretium & desiderium faciant discussio fastidientis præsentia torpore. Rerum pulchrarum speciem in certa tantum ab oculis distantia percipimus, geographi dum montes & excelsa loca describere & delineare cupiunt, in humilibus profundisque vallibus subsident. Extra motum esse debet qui iudicat de motu, extra continuam possessionem qui de delitiis eius pronuntiat. Ideoque providentia nobis, lucis sensum & desiderium, per noctes, æstatis per

hyemem, consolationis per aduersitates refricat. Non agnouerunt Athenienses, ⁵ quantum in Pyrrho, Socrate, Themistocle dignitatis & fœlicitatis possiderent; nisi cum illis, quos prius eiecerant, & occiderant, statuas honoris causa posuere: virtutem incolumem odimus, sublata ex oculis quærimus inuidi. Mundus sanctos, quos viuentes accerbissimè persecutus est, quotidie mortuos colit; pœnitet ipsum non agnouisse tempus visitationis suæ, pudet possedisse, & crudeliter habuisse terrenos Angelos quibus non erat dignus, & sanè si peruenit ad beatos ex his quæ hic geruntur, accidentalis quædam gloria; summa futura est, videre se nunc sic desiderari, sic coli, sic Deum in ipsis honorari, sic mortis suæ supplicia in coronas versa, sic in ore votisque fidelium esse viuentes, vt ipsis totus orbis pro monumento sit.

* Plutarch.
in Thesæo.
Pausanias in
Atticis.

OPTIMI CORRVPTIO PESSIMA

Lex 16.

Hostiles acies duæ si confligant, fortior superat infirmior, provincias occupat sibi que subiicit, ita Romani dicebantur protendere fines imperij sui quia quæ fuerant alienæ ditionis efficiantur suæ. Sequebantur naturam, quæ in contrariorum pugna victori concedit spolia debilioris. Ignis ex ligno quod absomit, augetur; pardi, leones, lupi quam rapiunt prædam in se conuertunt, & omnis mutatio fit à contrario in contrarium. Etiam seruat in hoc ordo qualitatis vt quæ sunt perfectiora si corrumpantur, transeant in statum cæteris deteriore, quippe perfectioni quam obrinuerant ex diametro penitus oppositum. Ex humili lapsus, ex altis præcipitium est; fel nulla ex re magis fit, quam ex melle, quantò dulciora sunt alimenta, tanto bilem creant amariorem. Ex optimo statu sanitatis quem obtinent corpora per hyemem, minus dispersis spiritibus & calore, sunt morbi grauior. Athletarum ¹ valida constitutio morbo vix tentatur, nisi lethali: aër subtilis vim pestiferam facilius excipit, latius diffundit. Animalium corrupta cadauera longè deterrimos, minusque tolerabiles exhalant fœtores, quam herbarum aut fructuum putredo.

¹ Aristot.
problem. 1.
sect. 22.

Vt optimum cunctorum animalium est homo, inquit Aristoteles, ² ita si alienus fiat à lege & à iudiciis, pessimum est omnium ².

² Politic. c.

ⁿ Paracels.
lib. de lunaticis.

animalium; sæuissima est enim iniustitia tenens arma; Leonis & pantheræ feritas in eo crudelior est, ⁿ habet enim iudicium & dexteritatem, quod animalitas conceperit, dolo & prudentia exequi, sermone alios in suam sententiam trahere, vanitate fœlicis successus animari ad vltiora; sic furit homo plusquam taurus saucius cum animalis spiritus vincit intellectualem. Animalium sapientissimus, amore, metu, zelo, dolore, ipsius etiam sapientiæ nimio studio cadit in insaniam, ipsi sapientiæ, vt vulgò dicitur, conterminam. Eo quod bilis & melancholiæ exquisita temperies, excellentissimis ingeniis accommodata, si patiatur excessum, transit in maniacas passiones. Læsus amor inter coniugatos & consanguineos, vertitur in furorem. Primæ & diuinissimæ gubernationis, regiæ transgressio, est deterrima scilicet tyrannis, fortunas, vitam, famam ciuium, quidquid interest Reipublicæ seruari, demetens & insatiato furore depascens.

* Baron. an.
85.

* Lib. 5. cap.
11.

° D. Thom.
1. q. 63. a. 4.
5. 8.

° Idem 1. 2.
q. 73. a. 10.
& q. 106. a.
2. & 22.

° Epist. 137.
in fine.

Hebræ. 6.

Non est mirum infœlices illos transitus ab extremo in aliud circa res inferiores fieri, cum contigerint etiam in spiritualibus & cœlestibus. Sub Domitiano * Euphrates quidam ex Philosopho factus est pessimus omnium assentator & delator. Athenion similiter ex Philosopho effectus est crudelissimus tyrannus, & plures quos refert Athenæus, * venenum in scholarum vmbra torpescens, mora diuturniore congestum, illud cum affulsit potentia, in hominum perniciem, latius & insolentius effuderunt. Angeli ° desertores tanto grauius peccauerunt, quanto fuerunt superiores: hinc excellentia personæ peccantis^p aggrauat peccatum ex deliberatione; homo grauius peccat in noua lege, quam in vetere; baptizatus quam non baptizatus; clericus in sacris, plusquam sæcularis. Vitam Angelicam castitate, terrenorum abdicatione, assiduis Dei laudibus æmulantur Religiosi; de his tamen dicit Diuus Augustinus^q fateor coram Domino, ex quo Deo seruire cœpi, quomodo difficilè sum expertus meliores quam qui in monasteriis profecerunt, ita non sum expertus pejores, quam qui in monasteriis ceciderunt; tam luctuosæ desertionis rationem insinuat Apostolus: † Impossibile est, inquit, eos qui semel sunt illuminati, gustauerunt etiam donum cœleste, & prolapsi sunt, rursus reuocari ad pœnitentiam. Cæteris communem sæculi vitam ducentibus inest menti sublimis de pietate, de religione sensus; venerantur quæ viribus suis diffidentes non sunt experti, & quæ remittunt ad maturioris ætatis sanctiores profectus; At qui piis exercitiis diutius enutriti, nihil inde solatij, nihil internæ fœlicitatis percipiunt, velut id ex status sterilitate, non ex animi sui negligentia procedat, sibi fauentes, Ecclesiæ contumeliosi, oderunt eam cui prius incubuerant pietatem; & cum in ea nihil homine dignum, nihil quod animam impleat, esse sentiant, non est restitutioni nec pœnitentiæ locus. Id

Id maximum sublimia profitentibus humilitatis argumentum est, ne non satis accurately rerum diuinarum usu, pereat in ipsis, earum sensus, pretium, amor, beneficium; ne cor terrenum lapidescat in ipsis cœlestis gratiæ fluentis. O quam vigili custodia seruandus est spiritus, ne si dignè non excipiatur, indignis malis suis affectibus cruciandos deserat; si tenentibus altum minantur quæ circumstant præcipitia, incedendum est suspensò semper & diligenter securitati suæ consulente gradu. Miserrimum est tales sursum ascendisse, vt lapsu grauiore ruant; impensas pietati graues operas in reatum & in ultimam suam damnationem cedere? Christum cæteris in redemptionem, talibus positum in ritum?

ANIMAL HORRET SVÆ SPECIEI cadauer.

Lex. 15.

Ne seria jocantur philosophi, cum nos hoc argumento prouocant ad mortis contemptum, quod illa non pertineat nec ad viuentem, cui nondum adest, nec ad mortuum qui pertransiit extra vitam & sensum positus, & si dolor sit in extremo halitu, breuem esse; Cur sic hominibus illudunt, mors non vna venit, sed quæ rapit vltima mors est; ita viuentem diurno langore per omnes corporis partes & mentis affectus, carpit, torquet, tandem perimit; mortuum autem ne redeat in vitis, ne corpori post corruptionem integritas, ne animæ corpus restituatur, quandiu stabit mundus perpetua detinebit priuatione. Breui tempore fit hæc dura separatio, sed quam fauissima symptomata præcesserunt, duriora sequuntur, in morientium & viuentium pœnam.

Cum instat crudelis huius diuisionis hora, in moriente supini vultus, oculi parentes, immobiles, & extincti, contractæ nares, os liuidis dentibus hians, longum, difficilem, raucum fœtidumque reciprocans halitum, qui supererat in facie color visibiliter diffluit, pallor, frigus, paulo post rigor & fœtor partes omnes occupat, fitque de corpore jacens & immotum cadauer. Non fit minor in astantium affectibus mutatio; fluunt lachrymæ, extorquentur, excipiuntur nouissima verba, conclamatur, quandiu spirat fouetur moriens, mortuus statim nudatur, deseritur à propinquis, & qui prius erat in illis

Lib. de
rer. varia-
te cap. 1. &
22. 35. 44.

amor, desinit in horrorem & abominationem. Nec sine causa nam vt contraria sunt sub eodem genere, sic inquit Cardanus, ^r omnis antipathia in sympathia quadam constituta est, ob id sapientes e corporibus mortuorum multa desumpserunt quæ viuis aduersarentur; nam nihil est tam contrarium cuique, quam ipsum est, vel mortuum, vel corruptum, vel excrementum. Ita referunt decoctam vulpem & in frusta diuisam, gallinis, anatibus, auseribus in cibum datam, eas immunes & securas reddere à vulpibus, qui in illis similis sui necati odorem sentiunt & auersantur quod in infectis, canibus equis obseruatum est, etiam in plantis; nam germina felicitis excisa, dum putrescunt necant radicem: deperit arbor nisi ramos tabidos diligens cultura mundauerit; Vbi steterit & tandem eradicata fuerit emortua, statim alia non debet plantari, nec antequam locus aperta diu scrobe perflatus & pluuiis expurgatus fuerit. Acutior est hic sensus in homine animantium perfectissimo, propterea dicunt leprosos balneo eius aquæ in qua cadauer ablutum fuerit, sanari; nam materia quæ ad cutem propelli solebat antipathia cadaueris non amplius sic propellitur, sed cæteris excrementis concessa via. In mortuis igitur parentibus quod est sibi nociuum occulto sensu sagax natura percipit, horret & optat materiam hanc diuersis ad nocendum modis infestam, subtrahi.

Seneca
lib. de re-
mediis for-
mator.

Vnde non defunctorum causa, sed viuorum inuenta est sepultura, vt corpora visu & odore fœda amouerentur, & vt inedia necessitatem, lautis conuiujs, nuditatem superbo vestium apparatu, defectum omnem voluptate & vanitate, sic extremam hanc humanæ conditionis turpitudinem celebritate funebri tegimus: alios terra obruit, alios flamma consumit, alios lapis ossa redactus inclusit, non defunctis sed nostris oculis parcimus. Ne tam execranda tabes visum, vel eius cogitatio mentem offenderet, mos fuit olim comburendi cadauera, abiit tamen in desuetudinem, quia creditum est aliquid animæ residere in corpore defuncti, quod ignibus tradere crudele visum est, pium magis terrenam substantiam, terræ principio suo restituere.

Tertulian.
lib. de ani-
ma cap. 51.
& de testi-
monio ani-
mæ. c. 2.

Communis autem funerum ratio fuit, amouere defunctorum cadauera quæ viuentes sine horrore non vident, sine damno non patiuntur, nam intimo naturæ sensu quilibet percipit in suo simili, se pariter morte damnatum, & quod timet auersatur, remotis obiectis, quæ tam infelicitis exitus cogitationem foueant; adice quod nullius cadaueris fœtor tam nos lædat quam humani, vnde crudelissimum supplicium à Mezentio tyranno repertum fuit, mortuis corporibus alligare viuentia * & merito culpatur mos relinquendi suspen- satorum corpora donec diffluant, cum inde exitiales morbi popula-

Van Hel-
mont in tu-
mulo pestis.

res oriātur. Vt igitur huic funerum officio defunctis præstando non deesset populus, vulgatum est ^z insepultos, non antè ad inferos redigi, quam iusta perceperint: id autem à Poëtis confictum est, ne quis defunctum domi detinens, ipse amplius cum illo maceretur enormitate solatij dolore nutriti, sic iubetur instançia funeris, vt honor corporum seruetur, & mœror affinium temperetur.

^z Tertul. de anima cap. 56.

Adiecit & Religio fidem, ^x sacerdotes, priuatos, vrbes integras tactu & illatione mortuorum pollui; lex 12. tabularum ^y præcipit, hominem mortuum in vrbe ne sepelito, nec vrito. Id tantum speciali priuilegio concessum fuit ^z Ducibus qui insignem de hoste victoriam reportassent, & Imperatoribus post triumphum; velut inter tutelares genios virtute consecrati, animos ad heroica exemplo suo prouocantes, nihil nisi faustum Reipublicæ portenderent. Olim sacrificaturi ^z poterant tangere corpus animalis exanime; non vero hominis; quia in eo vitæ diuinæ vestigium quoddam extinguitur, at penitus extinctum non esse in sanctorum corporibus, & illi quendam habere respectum ad beatas suas mentes, probant quotidiana ex eorum reliquiis miracula. Non polluant igitur sed sanctificant, cum Ecclesiis & altaribus inferuntur.

^x Leuit. 21. 11. num. 5. 2.
^y Cicero. 2. de legib.
^z Plutarch. in probl. Rom. 79.

^z Iamblicus de mysticis. c. 34.

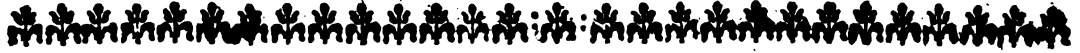
His ergo mortuis exceptis quos credimus immortalitate beata donatos, & quorum naturalem horrorem tegit sanctimonie veneratio, ceteros omnes auersamur instinctu, quem habemus communem cum animantibus. Cum Lepnes Africam vastarent, ^b vnus suspensus, ceteris terrori fuit. Experti sumus cornices luci cuiusdam hospites, & vicinæ domui sua garrulitate plurimum importunas; hinc nec plausu, lapidum iactu, bombardarum explosione, nec ceteris territamentis eici potuisse, sed tantum vna occisa; & in altioris arboris summitate suspensa. Quod apes primo vere mortuas extra claustra comportent, non est opus pietatis; qua terrum est eas carere; sed solertie qua pollent; nihil immundi, sic nec cadauera visu solo lædentia patientes. Sæpè vidimus equos ad conspectum cadaueris sequini territos, hærentes, aut in contraria versos; excipiuntur bellatores quorum generositas periculis sæpe tentata calcandis cadaueribus assuevit.

^b Plin. lib. 9. cap. 16.

Implacabilis feritas fuit in Annibale, ^c qui cum vidisset fossam humano sanguine plenam, & incedens inter cadauera, dixit ô formosum spectaculum; In Sylla, quod abscissa miserorum capita, in conspectum suum afferri voluit, vt oculis illa, quia ore nefas erat, manderet. Hostium sanguinem sub boni publici specie sitientes, & inde laudem sæpius consequuti, exuerant humanitatem omnem, crudelitatis portenta facti. Diuinæ providentiæ munus est quod animarum per peccata mortuarum turpitude non videatur, ne bonis

^c Valer. Maxim. lib. 9. c. 2.

in malorum turba; continuum esset supplicium, aut ne daretur occasio non amplius auerfandi, sed in familiaritatem admittendi crimina.

QVORVNDAM COMPOSITORVM
partes dissolutæ retinent vim & sensum
pristinæ societatis.

Lex. 18.

Vndum indeclinabili partium connexionem factum à Deo ut æternitatis suæ perpetuum simulachrum, & si ratio non satis perciperet, probat experientia cœlorum & elementorum quantitatem, qualitatem, positionem eandem

^d Supra lib. 1. l. 12. §. 1.

habentium, quam acceperunt dum crearentur. Diximus^d singularia velle quantum possunt huic toti suo conformari; ita cum ex multis vniuersi particulis in vnum confluentibus, sub vnius formæ dominio mixta, constituantur, ambiunt ad instar mundi, existentiæ suæ perpetuitatem. ^e Pugnant hîc vota singularia cum publicis. Nam elementa velut dominantia, suas partes inalienabiles, præcario tantum concessas, stans temporibus repetunt à mixtis; quæ sic necessarium est dissolui, & priuata commoda cedere publicis ^f hic tamen

^e Supra lib. 2. l. 2.

^f Supra lib. 1. l. 12.

indiuidua societatis amor quem impressit natura, cui velut imagini suæ, fauet vniuersum, etiam partibus diuisis, non est in totum irritus: Nam illæ seruant ad se mutuam inclinationem, & mundano spiritu mediante, ^g licet locis distitæ se sentiunt, sibi que compatiuntur.

^g Supra lib. 1. l. 3. §. 3.

In Scotia lapides extracti ex lapidicinis quæ sunt iuxta mare, & applicati ædificiis, sudant cum maris æstus intumescit. Terra ex Nilo sumpta resiccata & diligenter asseruata, toto anni tempore eiusdem est ponderis, ad diem 17. Iunij seipsa fit grauior, velut aquis imbuta cum Nilus inundat, & ex eius ponderis accessione, rationem ineunt Nilotici incrementeo anno fururi. Magnes se conuertit ad polos terræ, seque restituit in eundem quem prius cum tota terra situm habuerat, & ad polos cœli respectum: quo tempore vineæ florent, vinis etiam veteribus innatant alba quædam ramenta tanquam flores. Gnaphalij flores quos immortales vocamus, collecti non marcescunt, at per hyemem manent complicatis foliis, verno tempore explicantur, velut suis adhuc hærerent radicibus. Phocæ seu vituli marini ^h pellis etiam detracta corpori sensum maris retinet,

^h plin. lib. 9. cap. 13.

semperque æstu maris recedente, inhorrescit.

Idem instinctus perpetuæ societatis etiam post dissolutionem, ob-
servatur in homine. Nam anima separata ⁱ servat semper inclinatio-
nem ad suum corpus, in quo solum, quas habet radicaliter sensiti-
vas potentias valet explicare; Vnde creditum est defunctorum ani-
mas, circa sua corpora quoadiu supersunt, inquietas oberrare, ^k
nec cessare desiderium nisi per absentiam corporis, quod propterea
citissimè consumi per ignem, aut sarcophagum, suprema pietas cu-
rabat. Plato ^l dicit eos qui in bello pro patria decesserunt, teneri
semper amore patriæ; dzmonas effici sanctos, expulsores malorum,
custodes mortalium. Invaluit hæc opinio apud Celtas, qui in viro-
rum fortium sepulchris obnoctantes, inde petebant oracula.

Inest, inquiunt Platonici, ^m in rebus etiam mortalibus aliquid
immortale & æthereum, quod fati validum semper instrumentum
mira operari non desinit. Hac se cœlesti virtute præmunitum in
Reipublicæ suæ tutelam, credidit Zoroaster, qui moriens, populis
quibus imperabat præcepit, vt cineres suos asseruarent, sic futurum
vt ab hostibus non possent lædi. Sic Zischa ⁿ homo Boëmus dux
Hussitarum hæreticorum, non Boëmos tantum fideles, sed & Teu-
tones magnis cladibus affecit; moriturus mandavit suis, pellem meam
mortuo demitte, relictoque feris cadauere, ex ea tympanum facite
quo in præliis utramini, nam vt hostes viventis aspectum non fere-
bant, ita mortui sonitum non ferent. Herodotus ^o refert Lacede-
monios dolo à Thegeatibus Orestis corpus eripuisse, cuius secreta
vi perpetuam de hostibus victoriam reportarunt. Edoardi I. Regis
Angliæ ossa in exercitu delata filio suo fœlicitatem dederunt. Hac
videtur ratio cur diabolus altercetur pro corpore Moysis, volens
illud apud Israëlitas remanere, vt illi, non Deo suas in posterum ad-
scriberent victorias, & illud vt diuinum quid colerent, in idololatriam
relapsi eius occasione qui prius eos ab idololatria fecerat immunes.
Hi quibus fœlicium suorum Ducum aut Legissatorum reliquias ha-
bere non contingebat, saltem deferebant eorum imagines, & om-
nium expressissimam obseruato nascentium themate genesim, velut
palladium quoddam fœlicitatem importans. Harum plurimas vidi
pretiosis sympathicis lapidibus insculptas cum hac inscriptione for-
tuna Alexandri; fortuna Cæsaris, & similibus.

Explosa superstitione credimus communionem sanctorum, de-
functorum cum viuis Ecclesiam vnã componentium: Non est
terra obliuionis ^p quam sanctus inhabitat, inquit D. Bernardus non
terra laboris vt occupetur in ea, latitudo cœli dilatat corda non
arctat, exhilarat mentes non alienat, affectus non contrahit, sed
extendit; supremi spiritus non quia incolunt cœlos, terras despi-

ⁱ D. August.
serm. 110.
de diuersis.
Marf. ficin.
Theol. Pla-
to. lib. 18. c.
19.

^k Tertulian.
lib. de ani-
ma. c. 57.

^l Lib. 5. de
Republ.

^m Albert.
Magn. lib.
2. de Mine-
ralib. c. 2.

ⁿ Aeneas
Sylvius
commenta.
lib. 3.

^o lib. 4.

^p D. Bernar.
serm. 2. de
sancto vi-
store.

ciunt, omnes sunt administratorij spiritus; sancti qui veniunt ex magna tribulatione experti nostras miserias facilius opitulantur, fortes iuuant infirmos, quot sancti tot intercessores potissimum pro his cum quibus vixere populis. Ita refert D. Augustinus,⁹ Nola oppugnata à barbaris, Felicem confessorem ciuibus piè à se dilectis, non solum beneficiorum effectibus, verum etiam ipsis hominum aspectibus apparuisse. Sapor Persarum Rex obsidens Nisibem Mesopotamiæ ciuitatem, ^r repulsus fuit variis prodigiis cum ciues conuersi fuissent ad præces S. Iacobi eius ciuitatis quondam Episcopi, & quandiu corpus eius Nisibi mansit, planè facta est inexpugnabilis.

⁹ Lib. de cura pro mortuis, cap. 16.

^r Baron. an. 338.

^o lib. de monogamia c. 4 ad decimum.

Communis igitur & publica fides fuit superesse in mortuis pristinæ coniunctionis sensum; & hinc Tertulianus,^r licet falsò, secundas nuptias esse dicit illicitas, quia prior maritus defunctus adhuc maritus est, ipsum illud possidens per quod & factus est, idest animum, in quo si & alius habitabit hoc est crimen; Cæterum, inquit, non est exclusus si à viliori conditione carnis decessit, honoratior maritus est, quanto mundior factus est. Frustra præclaris hominibus defunctis laudes, monumenta, famam æternam posteris deferrent, frustra malis infamiam, damnata memoria, inhumatis ossibus, inurerent, nisi talium sensus ad eos perueniret, & adhuc affectibus in ciuili corpore computarentur.

^r L. 1. Cod. de aduoca. diuers. iudicior. l. 2. C. de præpos. fac. cubic. l. 1. & 8. Cod. de præpos. fac. scruti.

Moritur dignitati, qui hanc vel lege decernente, vel arbitrato proprio deponit, hic tamen cum antiquis suis collegis societatem, & officij priuilegia retinet, quod in Consulibus, ^r Proconsulibus, eorum aduocatis; Comitibus qui prouinciam gubernarunt, cubiculariis principis, & cæteris suis muneribus optimè functis, obtinuit. Politia naturam imitatur, quæ partibus excisis plantarum, arborum, animalium, vires seruat quas habuerant in composito, & sanè remedia medicinæ deessent, nisi mortuis & auulsis simplicium partibus quibus vtitur, inesset adhuc ad suum totum relatio, & in quantitatis fractione, virtus integra.

VNUMQVODQVE RESOLVITVR
in ea ex quibus constat.

Lex 19.

Contemplati sumus res naturales in debilibus suis exordiis, alieno servatas subsidio, hinc per ætatem auctis viribus, vario passionum & actionum æstu pulsatas, tandem exhaustas in defectus maximos dilabi; Nunc opere prætium est videre quo ferat hæc impressa vis, & ubi tandem velut in ultimo motus sui termino conquiescat. Ne quod hac in re nascatur dubium, quotidianis, annuis, plurium annorum & plurium sæculorum conuersionibus docemur, productum omne in id vnde cœpit restitui communi iure, publica que iustitia, quæ reddit unicuique quod suum est

*Repetunt " proprios iquaque recursus
Reditaque suo singula gaudent
Nec manet ulli traditus ordo
Nisi quod fini iunxerit ortum
Stabilemque sui fecerit orbem.*

Boetius de
consol. phil.
lib. 3. met. 2.

Igitur propriè dicitur finis & qui terminat, & qui intenditur, implet enim limitata naturæ desideria, motum quiete, multipliciter unitate, amplissimas principiorum effusiones, pari ad ipsos refluxu compensat & coronat.

Momentaneos illos reditus experimur in motu naturali corpora suis centrīs restituente statim ut vis externa cessauerit; In respiratione, per quam interceptus aër, præter modum incalescens, rarefactus, vitiatus ad externum cognatumque refluere conatur. Argentum viuum igne resolutum in vaporem motu dissipatum in particulas, quanto citius potest redit in ponderosam, fluidamque suam consistentiam; Arborum rami ventis aut manu fortiter inclinati; diuisionem patiens aër, aut flamma mox in conuenientem sui toto statum redeunt. Circulus proiectus primò quidem rectam lineam in cursu suo facit, sed in motus sui fine describit figuram circularem. Radius solis per foramen inæqualis figuræ transiens, certo dato spatio in orbem conformatur, si sit perpendicularis incidentia, cum finem procedendi fecerit, in suum reflectitur principium. Quotidie

sol à meridie vergit in occidentem, & vtrumque lustrans hemispherium ab oriente redit ad apicem cœli vnde discesserat. Singulis annis omnes zodiaci domos decurrens, & diuersis climatibus factus proximior, constitutis etiam ordine suo quatuor anni tempestatibus; reuertitur ad primum gradum arietis, & ad ver in quo primum creatus fuit. Mare per occultos meatus terræ visceribus illabitur; eius superficiem suspensis per vapores aquis, irrigat; vnde turgens humido, interius exteriusque suscepto, per fontes torrentes & flumina, restituit mari solemniter quas ab eo guttatim recepit aquas.

Hæ sunt quotidiana & annuæ ad sua principia resolutiones; aliæ sunt intra plurimum annorum spatium, quales sunt mixtorum & animalium, quæ finito naturaliter speciei suæ concessio tempore, aut præmatura morte sublata, in quatuor elementa ex quibus conflata fuerant, resoluuntur. Dei decretum est * in pœnam homini pronuntiatum post peccatum: In sudore vultus tui vesceris partem, donec reuertaris in terram de qua sumptus es; quia puluis es, & in puluerem reuerteris. Labor corpus inclinans & lassitudine conficiens quotidianum præludium, & exercitum est ultimi mortalis defectus illud totaliter in terram sternentis & resoluentis. Cum autem ex quatuor elementis corpus conflatum sit, mortuum Chaldæi comburebant, cineresque partim in aërem, aquam terram dispergebant & quia variis qualitatibus sub diuerso cœlo pugnant inter se climata, solum patrium propriè nobis est loco principij; eiusque pariter rationem habent parentum cineres. Hinc extra patriam & maiorum sepulturam, † inferri non luctuosum modo, sed nefas & odiosum iudicatum est, primum huius pietatis exemplum dedit primus homo ‡ in Hebron creatus & sepultus; passim scriptura loquens de patriarchis defunctis dicit, appositus est ad patres suos. Inde nata consuetudo ut essent familiaria sepulchra § in quæ inferebantur sanguine coniuncti; etiam exheredati, nisi testatoris odio speciali vetuisset. Hæc est extrema maledictio qua propter peccata sua percussus fuit Rex Assur. ¶ Vt defuncti corpus terræ patriæ ¶ et cineribus reddebatur, sic Platonici ° dicebant animas, quæ hac in vita pie ac iuste vixissent, redire ad compares stellas; comparantem vocabant stellam ° eam, à cuius intellectuali motore semen intelligentiæ in animam hominis transfusum est, sicut in dissolutione mixti elementa redeunt ad suas regiones.

Ex naturali lege sumpta fuit civilis, qua usus & usus fructus; usufructuarij morte, redit ad dominum, sicut & finito emphyteusis tempore, sic feuda reuertuntur ad dominum dominantem si contingat feloniam & infidelitas velut mors vasalli. Coloniarum redeunt in

* Gen. 3.

† Plutarch. in antonio.
‡ Can. Hebron. 13. q. 2.

§ 1. 2 & 6. ff. de relig. & sumpt. fun.

¶ Isay. 14.
° Plato in Timæo.

° Albert. Magn. tr. 2. de natura & origini animæ. c. 7.

in ciuitatem ° & ad municipum iura, censetur in propria redire, quia fuerant ex ciuitate propagatae. Par erat Iubilaei ratio apud Iudaeos in quo serui ad naturalem libertatem, venditores ad antiquas possessiones reuertebantur, successiones in ascendente linea, bona refundunt in parentem velut in suum principium; In vacantis autem successionis diuisione paterna paternis, materna maternis assignantur: praualer quidem descendens linea, eo quod inquit Iurisperiti, amor naturalis descendit magis quam ascendit, motum suum, quantum potest, continuum efficit, nec aliter quam in eo defectu se patitur fieri retrogradum; quod enim pater dat filio, censetur concedere nascituris ex eo nepotibus, non haeret in vno singulari, sed in omnem ex se futuram prolem se diffundit liberalitas, interdum etiam filio exhæredato. Clerici * possessio ex rebus Ecclesiae procedens, eo mortuo reuertitur ad Ecclesiam; quod si bona clerici ita sunt confusa, vt quid patrimoniale, vel ab Ecclesia sit, discerni non possit, in quatuor partes ea diuiduntur¹, & vna pars Ecclesiae, altera Episcopo, tertia pauperibus, quarta parentibus idoneis assignatur. Similiter beneficij renuntiatio fit in manu eius, ad quem collatio, & institutio pertinet.

Tandem reuolutio plurium saeculorum est, cum regna quae coeperunt à Monarchia post aliquot Aristocratiae & Democratiae circuitus, redeunt in monarchiam originem suam, vt patet in Romanis. Diuturnior est ea quam assignant toti mundo Platonici post 6. mille annos. Talmudistae^f post 6. millia, vt sint duo millia ante legem, duo millia in lege, duo millia post legem. Vanitas absoluta transit in alteritatem primò per mentes Angelicas; 2. per rationales, 3. per sensibilia; hinc à sensibilibus incipit per rationabilia, deinde per intelligibilia in primum suum principium restitui, vt fusius exponit Cardinalis Cusa lib. de docta ignorantia. Locus rei cuiusque est, inquit, ^g ad quem rediens quietem habet, locus autem motus temporis est aeternitas, siue nunc; locus motus localis est quies, locus numeri est vnitas; Deus qui est prima veritas, est quies seu locus intelligibilium discursuum & affectuum; Ideo dicitur à Ioanne a & o principium & finis; ideò finis, quia principium; nam quia Deus est vnde omnia recipiunt vt sint, omnium ipse est quies. Ab vnitate diuina omnia procedunt, vt diximus, ^h per vnitatem indiuidualem creatricis imaginem, constant, per eandem reuocantur in diuinam, reuocata perficiuntur; & hæc ipsa rapit nos ad virtutes, quibus vnimur Deo.

Sicut humana voluptas fit in reditu quodam ad habitum naturalem, sic mens tunc est læta, adipe & pinguedine repleta, cum à perturbationibus & rerum multiplicitate in se redit, & in idæam boni

KKKK

^e Gellius lib. 16. c. 13.

^{*} Cap. 1. de testam. cap. sancto. de success. ab intestato. can. non oportet. 7. q. 1.

^f Picus Mirand. in Heptaplo.

^g Cardin. Cusa excusat. lib. 7. c. 12.

^h Supra. lib. 1. l. 1. §. 4.

• D. Dionys.
de Ecclef.
hierarch. c.
3.

• Homil. 5.
in Ezechiel.

pulcrique vnde formatur. Ut hunc naturæ mentisque ad Deum reditum exprimeret in Ecclesia primitiua Pontifex, ⁱ solebat à diuino altari vsque ad extremum templum cum dignitate proficisci, atque ad illud ipsum sacrum perficiendum reuerti, vt discerent omnes sic ad res sibi subiectas vrgente charitate, vel necessitate descendere, vt ad diuina statim reuocentur. Ea fuit ratio sacrificiorum, quibus creatura immolata Deo, in ipsum, quantum fieri fas est, redit, & hic reditus maximè & propinquissime est in diuinissimo sacramento. Vnusquisque nostrum aut cœlestia facta habet, aut terrena, inquit Origenes, * & vtraque cognatas propriasque sibi sedes repetunt; sicut enim ei qui portat imaginem hominis terreni dictum est, terra es, & in terram ibis, sic cœlesti & qui imaginem cœlestis portat, conuenit dici cœlum es, & in cœlum ibis. Magna quidem finiri ad infinitum distantia, ne tamen mouearis vt Deum tangas, quia stabilitas ipse est; ne distraharis vt per varia apprehendas, quia vnitas ipse est, siste motum, collige multitudinem, te primum assequutus, Deum assequeris. Morere morte iustorum, morere voluptatis illecebris, passionum vagis motibus, ita viues spiritu Christi altum petente, vnde venit, relictis mortalitatis exuiis suos ad patris gloriam reuocante. Mors ista nihil relinquit in morte naturali quod timeatur, multa prœuidet quæ dilatatum per charitatem cor, supra se, supra spem & cognitionem, infinitum scilicet bonum ambiat. Hominem in Deum principium suum redire quid est, nisi diuinis splendoribus illustrari, diuinis ardoribus succendi, æternitati diuinæ coëxtendi, intellectu, voluntate, participata gloria, deificari.

A PRIVATIONE AD HABITVM NON datur Regressus.

Lcx. 20.

Dissoluta mixti compage, partes elementorum, ut diximus, in suum totum redeunt, igneæ ad ignem, aëreæ ad aërem, terreæ ad terram, ut patet quotidianis experimentis cum viride lignum imponitur ardenti foco. Illæ prius diuisæ partes in mixtis, corruptioni magis expositæ, impetu quodam, magnisque, ut licet, affectibus postliminio redeunt ad propria, utque purgantur ab externis qualitatibus, auidè cognatis & indigenis in massa sua purioribus, per minutissimas particulas insinuantur & confunduntur. Ita si concluso cubuli parietibus aëri, apertâ fenestrâ detur exitus, statim extra diffunditur etiam cum vacui periculo, cui exterior superveniens occurrit, & ex hac reciprocatione perpetua, fit ut surgentis venti quædam agitatio. Aquæ maris superiores quæ solum solemque passæ sunt, penetrant quantum possunt sibi subiectas, unde fit semper, etiam silentibus ventis, aliquis in mari motus; at in littore fluctus ad ima, & in centrum suum conuoluuntur, ut suis illic propriis restituantur qualitatibus: quis haustam, è flumine protinusque resulam aquam, potest eandem educere? nam momento totam tangens illi permiscetur, ut patet in tincta quæ protinus à colore suo deficit. Ex combustionem ligni quæ supersunt partes terreæ, cum careant humido fluxuque, quo facile totum suum percuadant, sibi tamen non cohererent, sed discretis à se mutuo particulis cineres, expectant motum aëris, quem ultro sequentes in totam terræ superficiem, ut possint partium aliarum commercio restitui, disperguntur. Quis autem cinerum atomos postquam fuerint ventis ludibrio, in terram, in herbas, in animalia, rursus in terram ex corruptione conuersos, colliget eosdem qui fuerant in prima ligni formatione?

Hinc communis hæc est philosophorum sententia, à priuatione ad habitum non datur regressus, quia vnius generati, corruptique materia per continuas transmutationes naturaliter dissipatur, diuiditur, commiscetur aliis, à diversis formis informatur, & ad remotissimas dispositiones transit earum respectu, quas prius habuerat, & quæ cum sua forma supponuntur restituendæ. In hac sperata

KKkk ij

reproductione non erit eadem actio numerica, in diuerso subiecto, termino, tempore, ita non erit eadem numero productio; fiet sub diuersa cœlorum constitutione, quia nunquam redit eadem, & si octaua sphaera per 36. millia annorum, vt volunt Platonici, rediret in eundem statum, non tamen consentirent planetæ, quibus præcipuum in inferiorum corruptionibus & generationibus competit dominium.

l. 1. c. 11.
ff. de noui
oper. nunt.
l. 36. ff. de
vfu.

Fit igitur ex corruptione generatio, sed diuersa semper ad ornatum vniuersi, & vt hæc innumera, formarum accidentium, actio- num varietas magis accedat ad infinitæ perfectionis expressionem. Non est eadem res reproducta, cum materia secunda post tot successiuas alterationes sit penitus alia; sub diuerso cœlo similiter alia forma, quæ sic singularem & incommunicabilem habet proportionem cum materia sua vt aliam non possit informare: quod surget deinceps compositum erit à primo distinctum, vt opus nouum facere videtur * qui aut ædificando aut detrahendo aliquid pristina- nam faciem operis mutat: domus vsufructu legato, † si concidit & postea reædificetur non censetur eadem; sic de insula si pereat, & renascatur, sic de scyphis si in massam redigantur, & postea ex ea reficiantur, quia non est eadem forma. Professi Religionem mortui sunt mundo, & viuunt Deo; vnde non sunt reuocandi ad vitam occasione cuiuscumque euentus: fœlix necessitas quæ cogit ad meliora: fœlix priuatio si ad priores malos habitus nec actus; ne desiderijs quidem concedit regressum; suis superstes funeribus resurrexit, qui mundanis mortuus viuit Deo, iam cœlestium colle- ga.

* Origen.
homil. 8. in
Genesi.
† Tertulian.
lib. de resur.
car.

In materialibus licet omnipotenti Deo, quod naturæ præscriptis modis agenti non licet, vt Princeps supra legem positus potest, quod populis, etiam magistratibus, non conceditur. Potest Deus animam à corpore separaram, huic iterum nondum corrupto refundere: sic Abraham montem ascensurus vt immolaret Isaac, citra mendacium dixit pueris, sedete hic, ego & puer ibimus vsque illuc, & cum adorauerimus reuertemur ad vos, verum dixit, * cerro credens, quod Deus qui ex illo semen nunquam desitutum promiserat, occisum restitueret in vitam. Potest Deus † qui cuncta de nihilo molitus est, absumptam carnem exprimere de nihilo; vbicumque resolutus fueris, quæcumque te materia distraxerit, hauserit, aboleuerit, in nihilum prodigerit, reddet te, semper idoneus quæ fecit reficere. Omnia in statum suum redeunt cum abcesserint, omnia incipiunt cum desierint, ideo finiuntur vt fiant, nihil deperit nisi in salutem; Totus hic ordo reuolubilium rerum, testatio est resur- rectionis mortuorum: si omnia resurgunt hominis carni, quale est

vt ipsa depereat in totum, propter quam & cui nihil depēit: huius interitum quem putas, secessum & somnum scias esse; Non sola anima seponitur, habet & caro suos sinus in aquis, in ignibus, in bestiis, tandem in terra matrice; Nec refert quam diutius tabe & putredine consumpta sit, ^ⁿ vt enim radius oculi nostri, longin- ^ⁿ D. Aug. quiora interualla pari celeritate contingit, ita cum in noctu oculi ^ⁿ P. 49. fiet resurrectio, æque facile erit diu dilapsa cadauera quam recentia suscitare.

Superest anima rationalis, superest corporis sui materia, super- sunt ergo partes hominis quæ mutuam habent ad se inclinationem, nec vt in brutis forma perit materia superstite; quod si dissitarum partium reunionem præstare non potest natura, perspicacitatis, immensitatis & vnitatis diuinæ proprium opus est, quantumcum- que dispersa, nosse, colligere, in antiquum statum redintegrare. Ideo fortè in monumentis * defunctorum pingebantur olim ampul- ^{*} Suidas in læ olei, quia oleum quantumuis cæteris humoribus mersum vel voce γράφει mixtum, enatat & in se redit. Non erit saluus homo, si carne per- ditus sit; non illi contingeret perfecta beatitudo, nisi ad duas eius essentielles partes spiritualementem & corporalem perueniat, nisi mutuam impleat ad se tendentiam; nisi vtramque laboris consortem, gloriæ participem efficiat, certamini victoriæque respondere debet trium- phus, non erit anima prostituta ^⁰ vt nuda suscipiatur à sponso, ^⁰ Tertulia d. habet instrumentum, habet cultum, habet mancipium suum, car- loco. nem, cum illa præmiandam.

Non possunt ergo separari in mercede partes, quas opera con- iungunt, nam & sacrificia Deo grata, ^p ieiunia, virginitatem, alias- ^p Tertulian. que conflictationes, caro de proprio suo incommodo instaurat. ^{d. loco.} Igitur quam Deus manibus suis plasmavit, quam de suo afflatu ad similitudinem suæ viuacitatis animavit, quam incolarui, fructui, dominarui totius suæ operationis præposuit; quam de disciplinis & sacramentis suis vestiuit; cuius munditias amat, cuius castigatio- nes probat, cuius passiones sibi adpreciat, hæccine non resurget toties Dei. Absit vt Deus manuum suarum operam, ingenij sui curam, liberalitatis suæ hæredem, Religionis suæ sacerdotem, testimonij sui militem, Christi sui sororem, in æternum destituat interitum?

Resurget corpus spiritale, inquit Apostolus, ^⁹ spiritus scilicet ^⁹ 1. Corinth. dotibus insignitum, immortalitate, de qua diximus, splendore, ^{ⁱ⁵} leuitate. Nam vt cætera elementa ignis, aër, aqua, natura sua sunt diaphana, eiusdem splendidæ qualitatis terra particeps erit, pura & in vitri naturam conuersa, nec tamen fragilis, quod olim ars est ^ⁱ Plin. lib. assequuta. ^ⁱ Reducentur omnia in id quod præcipuum est in suo ^ⁱ 36, c. 26.

KKkk iij

D. August.
lib. 13. de
ciuit. c. 16.

Id. de do-
ctr. Chri-
stiana lib. 1.
c. 19.

genere, corpus humanum in cœlestem substantiam, vt non magis obster actibus animæ, quam sydereæ corpora suis intelligentiis. Si per artem fit vt metalla aquis supernatent, cur per potentiam diuinam corpora non poterunt sursum manere? bene valentibus minus ponderosum est corpus, tunc perfectissimè, nullo modo. Si Angeli ferunt quo voluerint aliena corpora, cur non animæ beatæ suæ. Potest Deus accidentia tollere, vt grauitatem, integra substantia. Nunc descendit anima in corpus, tunc ascendet corpus ad animam, ditabitur eius immortalitate, nullamque faciet molestiam quia nullam patietur indigentiam. Christus caput nostrum surrexit & ascendit in cœlum, vbi caput, illic erunt membra, immortalis suæ fœlicitate, ne quid illi desit, donata: Longum igitur sed non æternum vale nobis indicit mors quæ surget in vitam meliorem; iterum animæ corpus suum restituetur, iterum licebit amplecti charos, sed per beatitudinem digniores & chariores, dabitur tunc cum illis in summi boni, summæque pulchritudinis centro fœliciter confundi, viuat hic igitur corpus ad legem animæ, sicut animæ ad legem Dei; conferet pars inferior operas ad communis fœlicitatis consequutionem, momentum est quod hic patitur, æternum quod sperat à diuina iustitia, bonos hic aduersis probante, perficiente, vt gloria sua dignos efficiat.

Alterationes, corruptiones, priuationes sublimarium, transferunt in statum meliorem.

§. 1.

PLuribus iam antè nos sæculis obseruatum est, mundum senescere in eo quod terra velut effœta, licet multis excolta laboribus, aut nullos aut imperfectos edat fructus, quos meliores & vberiores olim sponte sua profundebat; quod lapidum, herbarum, mixtorum omnium virtutes ab antiquis expertæ, deficient; quod hominum corpora sint antiquis, infirmiora, minora, vitæ languidioris, breuioris, & exigua quam natura concedit ætatem rarè totam implentis. Ex mundi senio, ex successiua partium defectione totius augurantur interitum, sub hac generali lege, quæ miseris est consolatio, quidquid cœpit & desinit.

Hinc oriuntur contumeliosæ Deo quæstiones, cur ea quæ conformauit ad æternæ suæ ideæ rationem, tam ordinata, continua, pulchra rerum connexionem, pereant? Cur immutabilis mutabilia constituerit? cur æternus operi suo perfectissimo non contulerit æterni-

in ciuitatem? cur quod ab æterno decreuerat, destruit decursis quibusdam temporum interuallis, quæ momentum sunt, æternitati comparata. Angustæ mentes nesciunt in sæculis præterita cum præsentibus & futuris contexere; non aduertunt fluxam hic in fluxo tempore rerum successionem, nec vident ex interitû conclamato mirandos rerum in meliorem statum reditus.

^a D Augusti tract. 38. in Ioan.

Cum ex aëre terræ visceribus intercepto & corrupto, argentum, aurum, gemmæ; in superficie, plantæ, arbores; animalia generantur; cum herba tritici consumitur in formatione sui seminis, ex cuius vno grano, surgunt mille alia & alia pari numero, infinitâ propagatione producentia, cum alimentum minus nobile vertitur in nobiliorem substantiam, humor terræ in plantam; planta in ouem; ouis in hominem, & vltimæ degestionis excrementum, in ornamentum capillorum, & in extimam pellem vbi sedem habet pulchritudo; diuini splendoris fulgor, quis non fateatur corruptiones esse rudimenta proximæ præstantioris existentia? Ita fit in vniuerso, certis sæculorum terminis, sicut annuis tempestatibus; vt terræ siccitas humiditate, humiditas & vligo caloribus temperetur; mundusque conuenienti suæ restituitur constitutioni. Omnia pereundo seruantur; omnia de interitu reformantur; seminatur corpus in corruptione, ² x1. Cor. 15; resurget in incorruptione; seminatur in ignobilitate surget in gloria, seminatur in infirmitate, surget in virtute, seminatur animale, surget spiritale.

Ergo ne, inquis, semper moriendum erit, & semper resurgendum, id certè, si ita Dominus destinasset, at nunc non aliter destinavit quam prædicauit; docuit autem eadem prouidentia qua constant omnia ex animatis & inanimatis; ex luce & tenebris; vita & morte, eadem æuum quoque distincta conditione confertum esse; vt prima hæc pars ab exordio rerum temporali ætate ad finem defluat; sequens verò quam expectamus in infinitam æternitatem propagetur; Ideoque nec mors iam, nec rursus resurrectio, sed erimus iidem qui nunc, nec alij post: motum æterna quies excipiet, successiuas alterationes, ea quæ rebus competit, perfectio; mortalitatem nostram vita, bonorum omnium aggregatione beata, coronabit. Semper enim natura tendit in melius, nullumque frustra rebus impressit appetitum, vnde cum motus supponat indigentiam boni quod prosequitur, tandem quiescere debet in eius plena immotaque fruitione, & ex partium singularum decore temporali, coalescere debet vniuersalis & immortalis quædam pulchritudo.

Placent in musicis vocum & fidium dulcissimi concentus, qui statim vt se protulerint morientes, aliis aliisque perpetua serie nascentibus loco cedunt, donec ex omnibus confletur aures mentes:

Seneca.
epist. 90.

que demulcens harmonia ; Placent in oratore flores verborum, sententiarum oracula, figurarum, motuum vocis, & gestuum concinnæ varietates, transire tamen debent hæc singula donec desinant in perfectam auditoris persuasionem. In antiquis conuiujs ^y versatilia cœnationum laquearia sic coagmentabant, vt subinde alia facies, atque alia succederet, & toties recta, quoties fercula mutarentur, omnium finis erat, in conuiuiarum animis huius magnificentia maximam æstimationem promereri. Theatri scenæ & actus licet rerum & personarum splendore spectabiles, vnius aut alterius horæ spatio feliciter finiuntur, si plausum & admirationem adstantium obtinuerint; Illud sæpè dixerunt antiqui philosophi, mundum ludum, seu spectaculum esse diuorum; nam mortalium oculi mentesque locorum & temporum angustiis ita coërcentur, vt ex singularibus paucissima videant, at vniuersalia, causarum, sæculorum, colores, ordines, nexus qui diuinam exprimant imaginem, contemplari non conceditur. Solis id competit beatis mentibus, quæ luminis gloriæ, & æternitatis tempus omne in suo nunc complicantis, priuilegio, tot generationum & sæculorum series, vno velut intuitu contemplantur. Itaque licet mundus in nihilum vnde ductus est, reduceretur, tot peractæ vicissitudines satis amplo donarentur præmio, quod suæ pulchritudinis diuinam imitatæ, beatos haberent in æternum spectatores & laudatores.

In hoc amplissimo semperque vario rerum mortalium theatro personam suam egerunt homines, & vt alias aliasque subinde facies sumerent plurimi casus coëgerunt. In abditis perficiuntur opera naturæ, & in fines nobis ignotos diriguntur, nunc velata, fucata, & sub mysterio cuncta decurrunt; At cum in fine sæculorum illuxerit in æternitate veritas, suis splendoribus illustratæ & amplificare mentes, omnia simul & apertè videbunt, de cunctis operibus Deo creatori & gubernatori grarias immortales referent, in laudes, congratulationes, amores effusæ, corporalia sic in suum spirituale principium, & in verbum diuinum per quod omnia facta sunt, infinita quadam splendoris & amoris diuini multiplicatione restituent. Tunc erit per vitam penitus absorpta mors, & corpora beatorum ab infimis materiæ conditionibus defæcata, leuia, splendida, gloriosa, tot erunt non iam parui, sed consummati, & ideæ suæ magis conformes mundi; Rerum materialium infirmitates, corruptiones, vicissitudines in humanis corporibus immortalitate, & spiritualis gloriæ participatione donatæ, transibunt in meliorem statum, quem fides credit, spes sitit, charitas bonis suis operibus conatur promereri. Effent cœli noui, terra noua, stellæ multiplicatis splendoribus illustriores, etiam si mundus hic penitus deleteretur in natura, & tantum superesset

Liber tertius.

supereffet in idæis beatorum , inde laudes æternas Deo dicentium. Illic dies Sabbathi ^z non habens vesperam sequetur dominicus dies, velut octauus, æternus, qui Christi resurrectione sacratus est , æternam non tantum spiritus , verum etiam corporis requiem præfigurans : Ibi vacabimus & videbimus ; videbimus & amabimus , amabimus & laudabimus : erit cursus sine termino, vsus sine fastidio, refectio sine cibi adiutorio, requies sine noctis ocio, ætas sine senio, indeficiens ex vultu Dei claritas , & sub antiquis perpetuisque gaudiis semper noua iucunditas, sine vlllo amittendi periculo secura fœlicitas: quæcumque bona temporaliter transeuntia per creaturarum partes error appetit infidelium, veriora & in æternum manentia in creatore omnium simul iuuentura est pietas filiorum. Nemo ibi moritur, quo nemo peruenit, nisi huic sæculo moriatur. Ecce quis sit finis mundanarum vicissitudinum , & virtutis inter illas durissima patientis, peruenire ad regnum, cuius nullus est finis.

z D: Aug: cap. vlt. de ciuitate Dei & lib. 2. q. Euangel. q. 39.

Has igitur naturæ leges, fœlicitatis humanæ fundamenta ex mandano Codice collegi, digessi, quantum in me fuit exposui & illustraui, potissimum ad formandos hominum publicos priuatosque mores; sicut enim mundo corporeo sua constat motuum & vicissitudinum perennitas, eo quod ab initio positas sibi leges à creatore fideliter seruat, sic homini ad naturæ suæ rationalis legem viuenti deesse non poterit hic prælibata, in cœlo consummata sua fœlicitas. Præfert animo ^a motionum corporalium exemplaria, generationis quando diuinis hæret, corruptionis quando mortalibus; augmenti quando obliuiscitur, alterationis quando variat vires affectionum, condensationis quando se colligit, rarefactionis prout discurrit vel circa multa distrahitur; progressionis in rectum cum attingit extrema: circuitus cum effectus resoluit in causam, & à causa deducit effectus. Mouetur in rectum, cum ad corpus sensumque declinat, in obliquum, quando in se & in Angelum, in circulum quando in Deum reflectitur: sursum ad vniuersalia, deorsum ad particularia; ad dextram & sinistram in oppositas generis differentias; ante & retro quando ad causas naturales effectusue se vertit, ex omnibus boni verique radices colligens, vt ardentius in Deum omne bonum feratur. Interim motionum omnium capax potest externis occurrentibus versatili prudentia consentire, & hinc ab antiquis ^b multum cultura saltatio, quæ docet cum decore motus corporis accommodare his quæ decantantur. Vir bonus potest implere tres operis huius partes, in quibus diximus de causis vniuersalibus & particularibus; de rerum conseruatione & augmentis; tandem de rerum alteratione & interitu. Potest agere vicem causæ vniuersalis dum omnes completitur dilatarata charitate, omnibus affectu pater, luce consiliorum

LLII

fol, publico priuatoque bono quantum licet conferens, futuris etiam sæculis, legibus, scriptis, rectè gestorum exemplo relinquens profutura. Specialiter autem curat & fouet quos Deo genuit, & collata semel beneficia nobis cumulat.

Prouidentia suæ minima pars est, tuendæ corporis sanitati, externorum bonorum velut virtutis instrumentorum conseruationi & augmentis intendere; sunt ipsi meliora bona ad fœlicitatem non indifferentia, sed absolutè necessaria, quæ consequi & assiduis profectibus augeri vult, æternitatis beatæ, ad quam ducunt, ardens desiderium. Patitur quidem corpus ætatis iniurias, & temporis, natum omne vetustate consumentis, detrimenta; sed sentit animus sortem hanc sibi cum materialibus non esse communem, immortalis perpetua & illimitata concipit de Dei & proximi dilectione, de virtutum profectibus, votis in actionem semper proferendis, si diuturnior vitæ fruitio concederetur. Misericors Deus homines sui templi sacerdotes impletis muneribus ab officio successiue vocat ad requiem, operis intenti licet non præstiti, oblata licet non consummata voluntatis amplissimus remunerator. Sic triplex naturæ munus, de quo dictum est, quilibet moribus suis & alienis ritè componendis solers applicat, vsus naturalis legis regula.

Hanc miserè contorquent qui nouas introducunt artes politia, vim pro Iustitia, fucum & perfidiam pro veritate substituentes, vtrorum parti suæ, scilicet Rempublicam dominanti subiiciant; si ratione, si diuina humanaque fide contempta, si per calcatas naturæ leges thronum conscenderint, surgunt vt lapsu grauiore ruant, subductis enim Iustitiæ fundamentis nihil in altum diu valet consistere, sic præterita sæcula viderunt tyrannos propriis irretitos laqueis, metu quem aliis incutiunt in autorem redeunte tortos; misero tandem exitu confici. Hinc mundana prudentia merito dicitur infœlix; quippe cæca, impingens in ea quæ vitare vult pericula, iniquitatis suæ vindex, dum ab insito naturali iure deuiat. Ipsa pietas licet videatur eminens, & vitam cœlicolis parem professâ, si deficiat ab hac naturali lege, idest à ratione, mentes efficit, quæ se superstitione, cæteros exagitant zelo non secundum scientiam æstuanti, interdum visis suis velut oraculis, passionibus velut iustitiæ decretis nimium fidentes, indomita feritate sæuiunt in proximos, horrendas edunt strages, vt nihil hodiè magis verendum, nihil abominandum magis homine spiritali corrupto. O si via plana, facili, regia, ex ratione & synderesi procederent homines, si suæ mentis orbis haberent concentricos vniuerso, & quam in se sentiunt, quam in mundo descriptam vident naturæ legem sequerentur, cessarent odia, alta pax beatos efficeret, & velut vnius corporis partes, suum

quisque priuatum bonum , in communi bono consequeretur.

Optimam hanc vitæ rationem politicæ simul & religioni necessariam , obseruare conati sumus in ordine mundano , vt naturam quam falso in suum trahunt patrociniū mali , habeant probitatis & Iustitiæ magistrā. Sicut ipsa nos voluptate trahit ad actiones , sic ego varia & vt opinor grata rerum inductione tentavi mentibus humanis indere probitatem verumque Dei sensum. Longiores præmissas breuis sequitur de moribus conclusio , sicut diffusa quæuis quantitas puncto terminatur , vastæ cæli vires in exiguum , si peripheriæ comparètur , centrum confluunt lumenque recta & breuissima linea diffunditur. Ita propositum mihi fuit non tam hic docere quam insinuare moralia , quæ fufius aliis in operibus exposuimus. Multorum carptim opiniones recensui , sed his tantum sententiis adhareo quas sancta Catholica Romana probat Ecclesia , cui quidquid hic & alias à me scriptum est humiliter subiectum volo , paratus quæ non probauerit , statim expungere.

Non stricto nec stipulato stylo , velut in scholis , sed diffuso magis & oratorio , ad lectoris minus ingratos profectus mihi scribenti quædam excidere potuerunt quæ rigidus censor conuelleret. Sed quæ veritas , quis sermo , licet ad exactæ iurataque dictionis regulam compositus non patet contraria dicentium oppugnationi? vnde vix ipsamet schola per diu meditata distinctionum ambages se valet expedire : hæc est humanæ cognitionis fors , quod obscura , quod inquieta sit in mundo disputationi nostræ tradito , hic enim argutia pertinax omnia vocare potest in controuersiam , propter ambiguos sensus verborum quæ rerum conceptibus , etiam in vnoquoque multiformiter variis non respondet. Si similia nobis obiiciantur , prouocamus ad hanc quam exponimus naturæ legem , ad idæam recti verique mentibus impressam , vt quæ Christianæ veritatis ego tenax assertor , ad ædificationem conatus sum eloqui , maligna subtilitas ad contrarios sensus non detorqueat. Bona fide prolata , Lector similiter excipiat bona fide , memor illius regulæ Iurisperitorum , semper in obscuris quod minimum est sequimur: Non piget tamen hic explicare quædam , iudicio viri boni non satis dilucida , quæ si magis legentem offenderint pro retractatis habeantur.

Pag. 6. vsus sum verbo miraculi loquens de stupendis quæ sunt ab Angelo , dum legis naturalis peritissimus artifex , insolitos edit effectus , actiua passiuis applicando. Hæc propriè dicenda fuerant mira , non miracula , sed eo quod talia vulgo videntur omnibus qui mouentem intelligentiam , & mouentis modos ignorant , loquutus sum vt plures , vsus communi ad sensum & ad intellectum voca-

bulo, etiam ad affectum, qui res præter ordinem contingentes mirè sustollit, ut amplius gaudeat sibi que plaudeat eas vidisse.

Eadem pag. dolens totum orbem Christianum bellis assiduis penè consumptum, dixi sæculum nostrum esse ferreum, in quo plurimorum consilia sunt, ut fucum rebus, onus populis, bella finitimis inferant, iusque naturale non sequendi sed abrogandi mos inualeat. Hæc sic à me dicta sunt, quia bello sæuiente procerum animi instaurandis præliis, dolis struendis, reparandis quas bellum exhaurit, pœcuniis intenti, nec discunt, nec seruant legem naturæ quæ cognationem quandam inter omnes homines constituit. ¹ Cæterum hæc de regnis omnibus Europæ dicta cur vertunt in Galliæ solius iniuriam. Regnum hoc, ut notant astrologi, habet ferè parem mundo in signorum & planetarum dispositione natalem, sic ad eius leges inquirendas & seruandas maiorem præ cæteris ex sympathia peritiam & probitatem. Hinc lætus audio Lutetiæ Parisiorum, ut optaueram, peritissimos in diuersis scientiis homines conuenire, collatisque studiorum suorum symbolis conformare corpus Iuris naturalis exacta, quæ mihi soli contingere non poterat, partium omnium suarum obseruatione. Absit ut patriæ meæ sim contumeliosus, qui ad scientiarum & artium omnium excellens in ea magisterium, cum bellica fortitudine, cum Religionis sincerissimo cultu, nouus quotidie spectator accedo; & hanc absolutam iuris naturalis disquisitionem gratulabundus expecto.

• l. 3. ff. de
iust & iure.

Pag. 53. ut Pythagoras dixit duodecim esse sphæras, in singulis duodecim animas cæteris præsidentes, sic populus Israel diuisus fuit in 12 tribus, & in singulis erant 12 capita familiarum. Hæc dixi propter conuenientiam numeri duodenarij, ut passim apud Ecclesiæ patres, Origenem, D. Ambrosium, D. Augustinum, mysteria numerorum ex rebus naturalibus, transferuntur ad res diuinas; hic in impressione notabilis est omissio, quam, parcens sumptibus typographi, non correxi, habet autem manuscriptum ut supra.

Pag. 59. dixi artem & humanam industriam, perditæ innocentie videri substitutam, itaut tantum nunc possit ars, quantum olim potuit innocentia. Tantum illud extensiuè intelligendum, non intensiuè, quia per artes non tam faciliè, nec tam absolutum habet homo dominium super creaturas, ac illi contingebat per innocentiam. Verbum illud, videatur, hoc innuit. Verba D. Chrisolo. Ser. 148. vnde hæc sumpta sunt, sic habent, Initio Deus voluit omnia humanæ potestati subiicere, non arti, ut homo laboris nescius, doloris ignarus, beatus delicias possideret, at nunc vix valet arte, quod valebat potestate.

Pag. 84. 85. quæ dicuntur de Monasteriis regendis à Regulari.

Liber tertius.

bus , sumpta sunt ex citatis canonibus , & locis D. Gregorij PP. Reuocant hæc in memoriam , fœlicem & florentem Ecclesiæ primitiæ statum , tunc cum erant Episcopi regulares , sic merito Regularibus præpositi. Rebus & personis mutatis aliter à summis Pontificibus & Conciliis decretum est, pluribus , quam quæ discuti debeant , rationibus.

Pag. 89. Nihil tam vtile quam breuem esse potestatem quæ magna sit. Hæc est communis sententia politicorum qui citantur in margine , & id verum esse probant in Republica vel populari vel aristocratica , nam propter diuturnas dignitates mutari solent in monarchiam , vt refert Arist. 6. polit. c. 2. & 4. At sub finem eiusdem paginæ expressis verbis assero in Monarchia vtilissimam esse summam continuamque potestatem.

Pag. 90. quæ dicuntur de lege naturali , & regnorum fundamentali quibus Principes subiecti , passim habentur in locis illic citatis & Plutarch. lib. de regno. D. Tho. de regimine principis : ne tamen populi , proceresque sumerent inde seditionis occasionem , motus illos violentos & conuulsiuos reprimere conatus sum pag. 153.

Similia meo , vel typographi vitio , hinc inde per hoc opus dispersa , cum occurrent , Lector benignus excusare , peritus emendare facili negotio poteris , & absentis authoris in crimen sæpius immeritò vocati causam agere : Quamuis si leuia sint & in rerum expositione n̄uos quosdam non deformitates nec ambiguos sensus inferant , satius videtur tales minutias , velut non sint , coniuuentibus oculis transgredi , quam eas in numero , & inter ea quæ operas tuas mereantur habere : paleæ sunt & arenulæ fortuito præter ordinem proiectæ , quæ properantis ad ampliora gradum non morantur , nec quod aperuimus iter , ideo minus planum videri debet ad primas veritates , & ad Deum ipsum , cui sit honor & gloria.

F I N I S.

I N D E X

RERVM HOC IN opere magis notabilium.

A

	Berrationes insolitæ probant consuetum ordinem.	80
	Aberratio leuis toleratur.	143. 144
	Abortus causæ.	225
	Absentia rei amatæ supplicium est.	369. 616
	auget rerum desiderium.	616
	Abundantia quæ non vitiat.	145
	Abundantia noxia.	555
	Abundantia ficta.	478
	Acies in cœlo visæ.	536
	Accrescendi ius.	598
	Actiõnem intendit natura.	71
	Actio quiete præstantior.	531
	Actio formalis rerum est perpetua.	137
	Actiões quædam sunt otio deteriores.	75
	Actio singularis pendet ab vniuersali.	94. 95
	Actiua vis omnis est limitata.	335
	Actio præpeditur ex æquali contrariorum resistentia.	44
	Acus magnetica vt ad polum conuertitur.	428
	Admonitio debet esse constans.	122. in fine.
	Adolescentes nimis seuerè non sunt coërcendi.	140. 145. 226. 321
	Adolescentibus quibus præcox ingenium.	526
	Adolescentum acres sunt primi ad voluptatem impetus.	429
	Adolescentia luxuriosa in bonam frugem conuersa.	223

Adoptio cur instituta.	255
Aduersitas fœlix & opportuna.	119
Aduersis quare boni premuntur.	331
Adulatio placet.	480
Adulteria naturæ sterilitate damnata.	137
Adulterium graue crimen.	213. in fine.
Adulterium vt mulieri, sic viro prohibitum.	211
Adulterium mulieris, pater & maritus vindicant.	210
Aër natura subtilis omnia penetrans. 59. 73. eius vtilitates. 54. 55. Inconstantia. 498. quiescens corrumpitur. 324. inclusus fit pestilens.	487
adeft presens omnibus. 102. Est in cæteris elementis. 68. in terra causat generationes.	45
Ægris indulgendum.	590
Æmulatio prouocat ad virtutem.	384
Ænigmatibus olim certabant principes.	451
Æquanimitas in vtraque fortuna,	395
Æqualis resistentia præpedit actionem.	44
Æqualitas si nihil obstet, est in omnibus seruanda. 106. 193. Est argumentum boni.	345
Ætas & mors subrepat.	63. 603
Ætas Regnorum & Imperiorum.	532
Æternitas sustinet tempus.	95
Æternitatis comparatione tempus omne breue est.	535
Æternitas meditatio.	519
Affectus quomodo mouentur ab oratore.	406
Afflictis dari solet afflictio. 547. Non est danda.	590
Agens vnicum & solum non est in mundo.	72. 191
Agentia sua delectantur actione.	43
Agens agit sibi simile	191, 363
Agri limitrophi cur olim militibus dati.	272
Agricultura terræ defectus emendat. 507. Eius laus.	17
Alchimia fallax.	126
Alcyones quando nidificant.	340
Alienis rebus se non immiscere.	35. 337. & seqq.
Alimenti necessitas.	137. 208. 330
Alimentorum vis.	196. 397
Alimentum nutrit & alterat. 332. 552. Eius diuersa probatio & præparatio.	332
eius concoctio quomodo fit.	222
Alimenta debentur egentibus parentibus.	247
Alteratio præcedit corruptionem.	542
	Alterationes

Index.

643

Alterationes cur in mundo necessariae.	514 & seqq.
Alternatio dura facit leuiores & tolerabilia.	463
Altitudo videtur aliquid habere diuinitatis.	35. 396.
quae sunt maximae altitudinis.	396
Altitudinem omnia appetunt.	382
Ab altis contingit casus & praecipitium.	389. 527. 548
Ambitio videtur homini naturalis.	383
Ambitio mala.	75. 383
fratricida. 365. inducit mortis obliuionem.	604
Amicorum multitudo bona.	299
Amici fortunae & infidi.	521
Amicorum infidelitas toleranda.	132
Amicitia sensim dissoluenda.	544
cum amicis tanquam cum futuris hostibus viuendum.	548
Amor sui naturalis & legitimus. 32. 253. 270. 271. & seqq. 278. 337.	531
est charitatis initium.	273
Amor sui vitiosus.	282
Amor est vnitiuus.	66. 572
Amor inter vtrumque sexum.	200. & seqq.
Amoris ardores.	202. 203
Amor duplex in homine.	203
Amoris impuri turpitudine.	204
Amans vult amari. 204. Confortem non patitur.	208
laesus fit furor.	211. 618
Amor non grauat sed delectat.	572
Amor temperatus dat pulchritudinem, industriam, fortitudinem.	205
quaerit solitudinem vt sit securior.	213
quasi magus omnes fallit.	205. 279
quod amatur quare pulchrius quam sit, apparet.	362
Amatur qui amat.	363
Amor debet esse perpetuus.	215. 216. 572
Amantes gaudent mutua praesentia.	379
Amare Deum super omnia.	224. 571. & seqq.
Amor diuinus dilatat.	105. in fine.
Amor primo contractus, caeteris praefendus.	185
Amor patriae. <i>Vide patria.</i>	
Amplitudo rebus nobilioribus propria.	35
eam ambiunt omnia.	380
Angeli fuerunt primò creati.	57. 182
sunt medij inter aeternitatem & motum.	317
quomodo ab inuicem distinguntur.	81
sunt expressiores Dei imagines.	10. 60

M M m m

quare non generant.	192
sunt patres spirituales.	390. in fine.
sunt in loco definitiue.	85
præsumunt rebus inferioribus.	57.
rerum corporearum speciebus.	58. 84
superior Angelus potest agere, quod agit inferior.	175
Angeli custodes.	65. 171. 535
Angelorum inter se consensus.	354
<i>Anima</i> vide mens humana.	
quare sit immersa corpori.	43
continetur loci limitibus.	86
est primo actus totius corporis.	151
quæ sit eius sanitas.	154
Deo vnita deificatur. 108. est immortalis.	601
<i>Animalia</i> sunt inanimatis magis actiua.	74
norunt quælibet vires suas.	399
læsa se vindicant.	432
docuerunt homines varias artes.	11
quædam magis accedunt ad rationem.	61
domestica sunt diuersi coloris fera vnus.	39. 516
infirma sunt magis astuta.	127. 452
parua suas multitudine regiones vastarunt.	516
præsentiant aëris mutationes.	540
Minima sunt magis fecunda.	127
dolis resistunt fortioribus.	46
habent organa suis edendis actionibus congrua.	77. 399
etiam fortiora dolis vtuntur.	446
omnia videntur vt ratione.	78
delectantur motu.	329
eiusdem spiciei mutuò se protegunt.	370
horrent suæ spiciei cadauer.	619
foetus suos educant magna cura.	225
Annuli talismanici.	126 in fine
Antidota nascuntur cum venenis.	459. 460
Antiquiora habentur vt perfectiora.	56. 182. & seqq.
Antiquitatem ambiunt Respublicæ.	183
Apum industria. 127. Munditia.	167
non licet eas ad flores alienos conuolantes necare.	359
Apoplexia quid sit. 567. non tollit omnem motum.	143
Apostasia ex indiscreta mortificatione.	241
apostatæ sunt omnium pessimi.	429. 618
vix conuertuntur. 618. sunt velut mortui.	567

Index.

Apostoli ad omnium gentium conuersionem missi.	104
Aqua credita rerum omnium principium.	182
quid terræ conferat ad fœcunditatem.	45. 73
fugit ignem. 475. ignem passa restituitur.	498
conseruat quantum potest suam vnitatem.	- 370
eius etiam corruptæ fœcunditas.	73
aquarum ab aquis initio mundi separatio.	440
aquæ quomodo fiunt lapidificæ.	74
Aquilæ non prædantur in proximo.	413
Araneorum industria in texendis telis.	78. 127
in præda capienda.	585
Arbores altissimæ,	396
læx quomodo restituantur.	499
fœcundiores minus durant.	525. 528
Arces in limitrophis regionibus.	614
Argenti viui mira natura.	468
fugit ignem.	475
Arma legem tuentur.	599. 411
Ars naturam imitatur.	126
Artes singulæ sua gloriantur antiquitate;	183
non dant formam substantialem.	86
naturam imitantur contraria miscendo.	47. 80
nihil agunt nisi mediante natura.	87
naturam perficiunt.	60. 507
ars & natura non consultant.	78
artes quæ non relinquunt opus post se.	527.
Artificum corpora & collegia.	372
Monopolia prohibita.	372
Arundines altissimæ.	396
Affiduitas in actione necessaria.	58
Omnia vincit.	585. 587
Affueta nos non afficiunt.	615
Astutia supplet virium defectum.	452. 453
Astrologiæ vtilitas.	443. 538
est necessaria belli ducibus.	340
eius dicitur esse vis mira.	126
est in multis incerta	111
Asylum ad imagines principis	108
asylum à Romulo factum.	331
Athletæ fortissimi mira conformatio.	146
Auaritiæ sitis inexpleta.	384. 398. 414
Audacia à Marte planeta. 194. Augeri plus est quam conseruari.	328

M M m m ij

non augeri , hoc est minui.	389. & seqq.
Aucta nolunt minui.	393
augmentum quandiu fit.	397
Augurum dignitas.	337
Aues corpus habent ad motus aptissimum.	316
quomodo volant,	361
earum amor.	202
earum industria in nidis fabricandis.	78. 225
aves peregrinæ.	88. 354
iuvenes discunt alienam melodiam.	227
Aulici fauore principum elati.	55
dum splendent consumuntur.	68
eorum circa principem assiduitas.	587
seruitutem patiuntur.	493
quantis sunt expositi periculis.	584
cito desinit eorum fœlicitas.	527
aulici cum principe suo morituri.	595. 596
Auroræ descripto.	513
Aurora musis & consultationibus amica.	614
Aurum in terra quomodo formatur.	86
non potest fieri a chymicis.	86
cur est incorruptibile.	523. 529
ex auro omnis regia suppellex.	303
Auxilium externum est necessarium.	269. 286. 330. 349. 351. 371. 457
auxilium necessarium negans censetur occidere.	104
auxilium à similibus præstatur.	460. 474
auxilium ferre præcipit lex christiana.	466

B

B Alamo viuunt viperæ.	134
Baptismus quare fit per aquam.	100
quare pueris confertur.	436
Beatitudo quare non habetur viribus naturæ.	99
Bella cur introducta.	415
bellorum immanitas.	591
belli disciplina cur austerior.	143
bellum ciuile deterius.	564
mitius gerendum est.	162. 415
ciuile simul & exterum non toleratur.	590
in bellis occasio captanda.	387
bellum inter Christianos lugendum.	162

Index.

647

in bello seruari debet clementia.	331. 415
bellum non debet esse diuturnum.	420
in bello potissimum profunt doli.	447. 448
Belli præfagia.	536
Beneficium nescientibus collatum.	110. 478
ingratis collatum.	49. 114. 115. & seqq. 189
sine spe remunerationis.	117. 190. 233. 352. 467
pauperi potius quam diuiti dandum.	117. 190
inuitis præstandum.	118. 119. 142. 411. 477
beneficia naturæ sunt perpetua.	107
beneficium danti nocium licet negare.	358
quando non dare melius est.	118
beneficium licet non acceptare.	120. 121
Beneficij gratitudo, & in necessitate restitutio.	161
beneficium sensim collatum.	171. 222. 391
beneficia redeunt in benefactorem.	187. 356
beneficium augetur dantis dignitate.	191
quod non est difficile, non debet negari.	357.
de his qui lædunt, vt postea iuuando videantur benefici.	407
beneficia quædam secreto, quædam palam sunt conferenda.	478
Beneficium latens.	553. 584
Bibliothecarum vtilitas.	358
Bina ad vnum opus instrumenta.	298
Bis in idem periculum bestię non incurrunt.	494
Blasphemia cur committitur.	404
blasphemi quid intendunt.	481
Bombicis mira transmutatio.	600
Bonum in conuenienti & diuersis diuersum.	12
Bonum malo mixtum in omnibus. 128. & seqq. 144. 145. 250. 318. 552	
ad bonum commune referuntur tum suprema, tum infima.	41
verum bonum non est in rebus mundanis.	550
plus est boni quam mali.	54. 438. 460
bona in malum versa.	133. 134
boni à malis segregati.	166. 250
vir bonus est cæterorum redemptio.	505
inter bonos tantum est constans societas.	375
Bonis quare mala accidant.	48. 131. 421. 551
Boni inter malos.	420. 427
non sine consolatione dura patiuntur.	49
boni solum sunt liberi.	425

M M m m iij

C

C alamitates publicæ multum nos terrent & afficiunt.	591
Cur bonos simul cum malis inuoluunt.	593
Callus in corpore quomodo generetur.	420
Calor tendit sursum.	382.
calor cœlestis viget in inferioribus.	186
calor & humidum sunt generationis principia.	42
Calumniatores ex probata doctrina, malam eliciunt & propalant	489
Canabis vtilitas.	355
Cancer morbus. 543. non debet exulcerari.	486
Canis intelligit vires suas, & in certamine infirmiora contemnit.	400
Canes pro custodia.	444
etiam rixosi simul decertant contra feras.	461
Cantus quare placat infantes.	74
Capitalis pœna.	169
Carcer est species exilij 169. carcerem natura non patitur.	382
Cartilago inter os & carnem media.	63
Castratio illicita.	118. 198
Casu facta non perseuerant.	76
Casui quæ tribuuntur sunt effectus diuinæ prouidentia.	509
Cauendum sibi semper ab hostibus.	444
Cauonæ ad libidines opportunæ.	584
Causæ vniuersales Deum imitantur.	92
earum influxus est necessarius.	566 & seqq.
effusas exercent largitiones.	114
superant specierum limites.	125
coagunt cum singularibus.	93. 125
plus conferunt ad actionem quam singulares.	593
perpetuum largiuntur influxum.	107 & seqq
ab his, læsa restituuntur in integrum.	506
supplent defectum causæ particularis.	112. 170. 173
agunt interdum sine causa intermedia.	174
Causæ varios & interdum contrarios habent effectus ex diuersa materia dispositione.	123.
Causæ suis effectibus sunt præstantiores.	181. & seqq.
Cadendo vis frangitur.	482.
Celeritas nimia.	379
Censuræ in Republica munus.	173.
Centaurus cur in signis Romanorum.	447
Centrum suum appetunt omnia.	45. 54

Index.

Centro proximiora sunt minus mobilia.	56
Cereorum in funeribus accensio.	361
Certamina ferarum prouida.	404
ante certamen consultatio.	406
Cerui astutia.	452. 491
Chaos initio mundi.	519
Charitas suprema virtutum.	385
Charitas à seipso incipit.	271. 278. 280. vide amor sui.
Charitas ad omnes æqualis.	105. 289
Charitas officiosa.	325
Charitas inalterabilis.	524. 528. 588
viget in sanctis.	624
Chimiæ opus.	47
Chimici non possunt aurum facere.	86
Christus proponitur imitandus.	28. 97
inter Deum & homines conciliator.	65. 115
est sæculis omnibus causa salutis.	28. 97
est sol omnes illuminans & viuificans.	103
vult omnes saluos fieri.	103
quare fecit miracula.	150. 175
oportuit Christum pati , & sic intrare in gloriam suam	165
Christianorum initio concordia.	564
Christianis imputantur orbis mala.	592
Circulus facit simul contraria.	42
Circularis motus in cælo quare sit.	192. 310. 374. 393
Circulos omnia peragunt.	195
Circularis figura turior.	310. 316
Ciuitas constat ex diuersis.	47
Ciuis ostendit in se , ciuitatis suæ fatum.	70
Clades magnæ sunt vtiles mundo.	49. 592
Clamor primum est doloris telum.	462
Coactio in bonum necessaria.	120. 137. 142
non debet esse nimia.	142. 145. 226. 321. 422
Cœlibes contempti & mulctati.	198
Cœlibatus Christi lege permissus.	199
Cœlum est mundi caput.	276
est terræ masculus.	100. 170. 215. 252
est finitæ & limitatæ quantitatis.	85
cur est inalterabile.	522
cœlestia quomodo nos afficiunt.	540
Cælo conformari.	42. 193. 395

Cœlum est diuinæ prouidentia instrumentum.	54. 86. 136. 171.
510. 592.	
est imago diuinæ bonitatis quæ semper influit.	92
Motus habet regulares.	72. 73. 171.
cur habet circulares.	192. 318
circularis motus, est medius inter cæteros motus & quietem.	317
Cœlo cur imposta motus necessitas.	136. 252
Cœlum empyreum influit.	73. 266. 522
Cœli enarrant gloriam Dei.	157
generant imperfecta animalia.	172. 173
Cogitationes mæa optimè latent.	487. 622
Cognitio prompta & sine consultatione.	154
Collegæ diuersi genij.	47
Collegarum inter se & cum rectore concordia.	154. 372
Columbarum anor.	202
Columna decussæ malum augurium.	536
Columnarem figuram quare plurima habent.	193
Cometæ quando cessant.	504
Commercij necessitas.	354
Communes res negliguntur.	282
Communionis naturalis bonorum reliquæ.	102
Communio factorum.	623
Compensatio debiti & iniuriarum.	434
Composita ex diuersis.	330
Compositum omne dissoluitur.	520
Compressio nimia corpus destruit.	422
Concharum mira diuersitas.	39
Conchilia cur inueniuntur in montibus.	69
Concupiscibilis facultas iuncta irascibili.	398
Confidentia sui bona. 401. Nimia.	402
Conformitas cum Dei voluntate.	113. 119
Congregatio bonorum sola constans.	375
Coniugium inter impares.	47. 469
Consanguineos natura conciliat.	364. 373
Conscientiæ stimuli.	120. 490. 565
Conseruationem sui appetunt omnia.	71. 270. & seqq. 378
conseruari minus est quam augeri.	378
Consilium malum dans tenetur.	438
Consolatio in societatis dissolutione.	521
Consolatio in morte iuuenis.	526
Consors criminis punitur vt qui commisit.	582
	Consuetæ

Index.

651

Consueta non afficiunt.	38. 615
consuetudo malorum pessima.	578
consuetudo mala fit necessitas.	588
consuetudine venena fiunt innoxia.	588
aspera fiunt gratiora.	591
Consultatio Doctorum necessaria ad veritatis inquisitionem	6
Contemplatores à saturno.	133
Contractio qualis motus.	473
Contractus innominati.	351. 352
Contrarietas in mundo necessaria.	517
diuinam exprimit infinitatem.	41. 42. 359
contrariorum unio in humano corpore.	519
Contraria interdum appetuntur.	377
sibi mutuo resistunt, sic se temperant.	46. 210
in se mutuo transeunt.	617
intra se posita magis apparent.	416. 481. 488. 617
Illa miscet ars, sicut natura.	47
sociantur urgente communi periculo.	471
Contubernium suspectum vitandum.	580
Conuersatio transformat.	188
honorum, bonos mores restituit.	505
malorum, bonos inficit.	578. 583
Conuersionis ad Deum diuersa media.	114
conuersio ad Deum non est differenda.	610
tarda, sed feruida.	430. 608
in vitæ fine.	611
Nimis sera sapius non est vera.	610. 615
Subita nec dilata.	508. 561
Conuiuia cum gladiatoribus.	418
Cordis dignitas.	55. 531
Coronæ cur in præmijum datæ.	141
Corona regia quid significet.	307
coronæ florum in capite.	369
Coronæ circa sydera.	589
Corporis humani dignitas.	294
eius partes in contrarium se flectentes.	48
vnit in se contraria.	519
Refert totum mundum.	70
sanum, medicamentis fit ægrum.	124
ad sua corpora animæ separatæ seruant inclinationem.	623
duo sunt homini corpora cœleste & elementare.	362
corpora defunctorum cur humantur potius quam cremantur.	620

NN nn

reorum non debent relinqui in patibulis.	621
Corpus natura sua est ineptum ad actionem.	58
Corpus omne est finitum.	85
Corruptiones in natura sunt oblata Deo sacrificia.	163
Corruptio per consensum.	579
Corruptio optimi, pessima,	62. 617. & seqq.
Corruptiones fiunt sensim.	543
Creatio est à Deo sine præjacente materia.	51
Creatura omnis tendit in bonum, sic ad Deum.	10
Crescit sensim natum omne.	391. 392
Crisis causa.	561
Crimen crimine tegitur.	481. 547
Crimina quorum memoria debet aboleri.	487
Crocodylus semper crescit.	40
quare fuit in honore apud Ægyptios.	397
incrementa Nili præfagit.	541
quomodo superatur à Delphino.	405
Cruelitas sanguine delectata.	621
Cupiditas omnis est seruitus.	424
maior est rerum absentium.	615
Curationes fiunt per contraria.	124
Curiositas nimia in rebus diuinis noxia,	113
facere vana sæpius & nociua.	406

D

D æmones tracti in imagines.	126
insidiantur extremitatibus vitæ	614
vi cogendi.	143
decipiunt homines.	302
Declinare iudicium quando licet.	481
Defectus. <i>Vide malum.</i>	
defectus proprii cognitio necessaria.	99
defectus quare perfectionibus mixti.	143
cui sensim grassentur.	514
defectus suos abscondit natura.	478. 487
defectus qui licite possunt abscondi.	481
Defensionis iustæ tres modi.	431
defensio opportunè differenda.	483
Deformes ingeniosi.	253
deformitas inauspicata.	538
Delectatio <i>vide Voluptas.</i>	

Index.

653

dilectatione omni priuari est inhumanum.	141
Delphinus astu superat crocodylum.	405
Descensus superiorum ad inferiora.	60
Desertoris militiæ pœna.	476
Desidia turpe & contra naturam vitium.	74. 326
Desperati, ne sibi noceant, impediuntur.	118. 119
ex desperatione fortitudo.	144
Deuotio indiscreta.	558
Deus est extra rerum cathegoriam.	50
in se quæ sunt apud nos contraria complicat.	41. 316
sibi sufficiens quare res creauit.	9. 51. 188
eius infinitas videtur origo cæterarum perfectionum.	35
est vbique cuncta regens.	10. 94
est immensus.	24. 50. 52. 94
eius præsentia nos continere debet ab illicitis	482. 523
est æternus.	24. 182
Bonitas eius vniuersalis.	24. 94. 108. 113. 115. 188
eius erga creaturas amor.	188
lapsos restituit & perficit.	507
expressus sub diuersis nominibus.	26
Illi priximiora sunt perfectiora.	53
immediatè potest agere sine causis cæteris.	174. 508
vti videtur dolo bono.	447
Regnorum dator & moderator.	91
Coagit omnibus.	95. 170. 171. 567
Virtutum amplissimus remunerator.	99
dat bona propter se sic perpetuo.	122
vult omnes saluos fieri.	102. 103 & seqq.
immeritos etiam cumulat bonis.	115
quomodo tenetur homini gratiam conferre.	107
est pater misericordiarum.	116
dat victorias.	109
eius voluntas nostræ præferenda.	119. 150
eius perpetuo debemus esse minores.	568. & seqq.
providet rebus singulis etiam minimis.	146. 509
ad eius gloriam omnia referenda.	157
Ipsi debita reuerentia.	248
Ipsi seruire maximum homini negotium.	337
Dij apud Ethnicos alij dicti corporei, alij incorporei.	57
Dicti concordent opera.	187
Diei & noctis congrua successio.	351
diei commodum, mixtum incommodis.	128

NNnn ij

diei commodum , mixtum incommodis.	128
diei cuiuslibet partes referunt quatuor anni tempestates.	67
dies infausti.	546
dies cur syderum nominibus vocati.	568
Differentiæ indiuiduales.	83
differentiæ honorificæ.	170. 181
Difficilia quæ pulchra.	385
quidquid est difficile non est bonum.	388
Diffidentia optima.	406. 493. 548
Digestio alimenti quomodo fit.	440
Dignitas publica est seruitus.	393
dignitas summa perpetua.	89. 532
per gradus & sensim conferenda.	392. 528
quæ per vices exercetur.	89
in dignitatibus vita breuior.	528
dignitates licet repudiare.	121. 138
dignitatis depositæ remanet honor.	394
dignitas sensim minuenda.	544
dignitate præcellentes , temerè non sunt in iudicium vocandi.	576
dignitas auget peccatum.	618
Dilatio quando bona.	483
dilatio auget gratiam possessionis.	222
Dilectio ad omnes æqualis.	105
Disciplina naturam perficit.	227
Discordia fit rerum causa.	42
Discretio spirituum , diuinum munus.	83
Dispositio mala recipientis vitiat effectum causæ.	122
Disputatione veritas elucescit.	48
disputatio infidelitatis præfaga.	542
omnia patent disputationi.	637
disputationes vanæ fidei & pietati nociuæ.	556
Distantes conuenienter res , melius percipiuntur.	616
Diuersitas est complementum multitudinis.	37
diuersa diuersis conueniunt.	275
diuersitas quare delectat.	38. 325
diuersa in vnum reducuntur.	330. 331
diuersitas maxima inter homines.	41
Diuinationis multæ species.	538
Diuisiones variæ in politica sunt necessariæ.	371
Diuitiæ non debent esse nimis.	554 555
diuitiarum vtilitas.	358
diuites cur ad regimen admissi.	272

Index:

655

Diuortia vbi permiffa.	320
Docere alios præclarum.	187. 358
doctorum periculofa diffidia.	472. 473
doctor certam debet tenere fententiam non habere indifferentem.	556
Dolor eft naturaliter quæruſus.	461
magis nos afficit & mouet quam voluptas.	143. 616
dolor quidam delectat.	464. 465
Dolus. <i>Vide fraus.</i>	
dolus vnde dicitur.	446
dolus fe tuentur quæ non poſſunt viribus.	445
ſolidis vtuntur etiam potentiora.	446
dolo bono Deus & ſancti vtuntur.	447
dolus conſtat politia.	448
dolus limites poſiti.	449
domus eft imperfecta ſine viro & muliere.	202
Donatio, vrgente neceſſitate reuocatur.	160. 161
datur vt accipiatur in mundo naturali & ciuili.	352. 354. & ſeqq.
quilibet difficile donat ſalteri.	357
Duce occiſo perit exercitus.	505
Duellum prohibitum.	412. 437. 438
Duo paria organa.	298
Dura nihil agendo ſed reſiſtendo ſe conferuant.	431
Durationi rerum præfixus terminus.	88. 525
minus durant, quæ citò producuntur.	525

E

E cclēſiæ antiquitas & perpetuitas.	29
E cclēſia confer ad ſubleuandas publicas neceſſitates.	160
dicitur laborare nimis diuitiis.	556
Eculeus quare receptus.	492
Effectus non ſunt in totam cauſæ ſuæ ſimiles.	515
Effectus contrarij ex eadem cauſa.	113
Electio per ſortes.	112
Electio melioris boni.	273
Electiones aſtologicae.	340
Eloemofynæ remuneratio cœleſtis.	356
Elementa ſuas habent regiones.	85
ſe mutuo temperant.	45. 252
ſunt omnibus ad vſum communia & expoſita.	100
quodlibet fertur in ſuum centrum.	77
parum aberrant à ſuis regionibus.	144. 195

NNnn iij

Eorum concentus.	153. 252. 350
vim principiorum obtinent.	195
in se mutuo conuertuntur.	351
similia primum in magis similia.	361
Elephas congruam habet moli suæ conformationem.	295
Elephantis arma.	402
Elephantes ventrem habent perfodi facilem.	405
sibi mutuo præstant auxilium.	463
captiui tantum ingemiscunt in abscondito.	479
semel victi, victorem semper reformidant.	494
montani sunt ferociores.	583
Enuchi tertium genus hominum.	198
enuchos facere non licet.	198
eorum occurfus inauspicatus.	538
Epichia supra legem.	146
Episcopi defuncti bona quæ pertinent ad Ecclesiam.	157
Equæ vento grauidæ,	172
Eucharistia validus est animæ cibus.	334
Excellentiæ appetitus.	383. 393. 394
Excessus naturæ bonum vitiat.	141
excessu multa pereunt.	554
excessus defectu tolerabilior.	430
solent excedere quæ se restituunt in libertatem.	428
excessus leues sunt tolerandi.	144
excessus quidam laudabiles.	133
Excusatio proprii defectus est naturalis.	478
Exhæredatio liberorum quæ iusta.	251
Exilij pœna.	169
Existencia singularis est in maximo defectu.	34
existentiæ præfixus est terminus.	525
Experimentis constat medicina.	144
Expulsio nociui primum est opus Dei & naturæ.	166. 167
expulsiua vis viget in omnibus.	439. 440. & seqq.
Exteri ad regimen admissi.	47. 331
Extrema sibi consentiunt.	85. 288
extremities pulchræ & validæ.	609. 614
sunt periculis expositæ.	614

Index.

657

F

F acies hominis totum refert corpus.	70
Factio quid sit.	563
Famæ post mortem cupido.	91. 153
fama quomodo sensim fit publica.	322
fama sanctorum immortalis.	612
Fames quomodo & quare nos torquet.	143
Familia est origo Reipublicæ.	183. 364
familiis à Deo concessa priuilegia.	364
Fatum non tollit libertatem.	363
fatum vniuersale præualet singulari.	593
Febris hectica qualis.	543
fel abundans via duplici excernitur.	146
fit ex dulcibus.	617
Feria & dilationes cur instituta.	89
Feritatis signa externa.	403
Festinandum lentè.	224
Fidei diuinæ necessitas.	113
fides est sacrificium iustitiæ.	412
fidei publica confessio.	454
fidei doctrina non probatur ex moribus.	599
fidelis quilibet totam refert Ecclesiam.	71
fidēs hominibus, etiam hostibus seruanda.	451
Filij quare non semper sunt similes parentibus.	171
filij gloriam suam in patrem refundunt.	157. 187
filius magistratus vt sic præfertur patri.	160
filius patris imitator.	187
filij vnde fiunt degeneres.	249. 250. 251
Finis propriè intenditur ab homine.	78
finis duplex qui terminat, & qui intenditur.	625
finis humanæ vitæ verus quis sit.	33
finem intendit natura.	77. 78
finis respondet initio.	289
in fine labor.	615
in fine residuum virtutis emicat.	607
fine honesto concludi.	609
in fine, rerum perfectio.	612
finis bonus non excusat vitiosum initium.	609
finis rerum infœlix.	527. 548. 618
Flores cur primum producantur in arboribus.	284. 342

in plantis diuersis veniunt temporibus.	88
ad solem tantum expanduntur.	93
Fluminum inundationes quid significant.	536
flumina decurrunt in mare.	583
Fluxus maris causa.	158. 370
Fœcundiora minus durant.	529
Fœdera publica vnde pendeant.	159
Fœlicitas hîc perfecta non habetur.	129
fœlicitatis humanæ inconstantia.	147. 527
Fœtus quomodo crescit in vtero.	123
quomodo egreditur.	380
fœtus suos quomodo seruent animalia.	225. 232. & seqq.
Folia cur arboribus data.	144
Forma substantialis partes corporis , in officio continet.	265. 519
amissas qualitates restituit.	498
Fortitudo in aduersis.	49. 395
fortitudinem dat amor.	206. 207
fortiora prævalent infirmis.	408
Fortuna quid sit.	112. 509
cur homines illam sibi finxerunt.	509
bona fortuna vnde procedat.	147. 495. 510
bene fortunatorum vis etiam post mortem.	623
fortuna primigenia.	185
fortunæ inconstantia.	147.
Fossilia diuersis figuris naturaliter insculpta.	69. 510
Fratrum amor naturalis.	364
eorum odia sunt acerbiora.	365
Fraus. <i>Vide dolus. Veritas, astutia.</i>	
fraus triplex.	451
Fructus est redemptio feminis.	336
fructus arborum qui minus durabiles.	526
Fuga in persecutione licita.	484.
fuga nociui.	455
interdum in bello laudabilis.	475. 476
dat sine magno labore securitatem.	474
fuga turpis.	476
Funebris pompa.	611
furtum quare prohibitum.	348
Futura cognoscendi cunctis innatum desiderium.	441
futuri cognitio est incerta , sæpè fallax.	111

G

G Allia mundo similem habet natalem.	368
G audio nimio mortui.	357. 553
gaudium prodest & nocet.	553
Gemitus quare naturaliter datus.	461
Geminorum vnus quare foelicior.	598
Gemmas alchymia conficit.	126
Generatio ex corruptione.	52
est diuinæ bonitatis viuum sigillum.	516
cur instituta à Deo.	253. 261
generationes quare sunt successiuæ.	163. 344
conseruant species.	162. 197. 219. 390
his mundus crescit.	397
Generandi libido, vnde.	197. 517. 529
generatio non competit rebus incorruptibilibus.	192
Geomantia qualis ars.	538
Germani crudeliter recens natos aquis frigidis immergunt.	225
Gigantum corpora.	396
Gladiatores circa tumulos se necantes.	596
Gnaphalium immortale.	622
Gradus infimi quare sunt in mundo.	252
per gradus fit accretio, & alteratio.	543
Gratia diuina ad virtutis consecutionem necessaria.	96. 97. 401.
500. 567.	
gratia preueniens.	189. 190
gratia Christi omnibus est communis.	102. 395
gratia multiformis.	288
gratiæ multiplex auxilium.	300
gratiæ quædam speciales & eminentes.	106
gratia est donum ex se permanens.	108
Gratitudo beneficiis debita.	245
Græci quare schismatici.	193
Grauidæ foetum suum afficiunt.	172
Gutta aquæ vt se protegit.	270
gutta cauat lapidem.	586

H

H Armonia ex marte & venere nata.	204
H Hæresis origo.	565
Hæreses oportet esse.	48
Hæretici abutuntur sacra scriptura.	134
simul coniurant contra Ecclesiam.	472
quare cogunt turbas sectariorum.	481. 590
Habent aliquas virtutes morales.	599
Herbæ medicinales sunt vbique terrarum.	255
Hirundinis industria in nidi sui fabrica.	78
Homo , quare vltimò creatus.	133. 189
est mundi compendium.	69. 635
cur nudus nascitur.	452. 474
eius causa creata sunt omnia.	188
compositus est ex diuersis.	47
natus ad laborem.	74
ex spiritali & corporea natura compositus.	45. 61. 69
est tantum rerum mediarum capax.	61
delectatur diuersitate.	38
pius refert totam naturam in Deum.	52. 157. 633
vis eius non est æstimanda ex corpore.	418
Dei vicarius naturam emendat per artes.	507
potest aliquid supra naturam.	126
à tribus causis superioribus regitur.	147
est naturaliter sociabilis.	159
eius voracitas.	330. 615
malus , omnium animantium pessimus.	617
homines expedit esse diuersi genij.	41. 72
an sint diuersæ speciei.	61
ducuntur pœna & præmio.	139
Homicidium graue crimen.	348. 349
Homogenea habent partes toti suo similes.	68
Honor pro præmio.	191
debetur virtuti.	436
Huilibus etiam à dignitate deposita.	394
honoris cura maior in rectoribus.	91
propter læsionem in honore, non licet occidere lædentem.	437
Horologium refert ordinem mundi.	10. 45
Hostes non licet docere amorem fabricam.	161
Humanitas & Vrbanitas à Venere.	134

Humor lentus minus corrumpitur.	266
Humiditas rebus nascentibus necessaria.	224
humidum aqueum est causa corruptionis.	264
humidum primigenium quale sit.	266
Humilitas exaltata.	127. 252. 282
humilitas Christiana cum fortitudine.	401
humilitas in superiore.	413
Hyems plantis & animalibus necessaria.	88. 310. 449. 592
eius commoda & incommoda.	138
hyemes magnæ in pluribus sæculis.	163. 394
hyeme mundus non fuit creatus.	224
I	
Idantia quid intendit.	404
Iconatur defectus abscondere.	478
Ianus bifrons quid significet.	605
Ideæ in mente diuina.	8
Ideæ viri, rectique mentibus omnium impressæ.	3. 8
Idolatriæ origo.	157
Iecur helluonibus datur amplissimum.	146
Ignis vult semper crescere.	379
cur à natura concessus.	141
ignis sacer in templis quid significet.	4
elementaris debet admitti.	54. 73
subterraneus quid prodest & nocet.	62. 364
ignis præferrebat nuptis.	42. Regi. 67
accedit ad naturam spiritualem.	59
est solis vicarius.	254. 315
ignis sine alimento perpetuus.	313
est in singulis elementis.	67
triplicem habet qualitatem.	124
ignem homines quidam non sentiunt.	147
Ignorantur plura quam sciuntur.	111
ignorantibus naturæ beneficia conferuntur.	112
Imagines principum sunt miserorum asyla.	108
in imagines aptè confectas Dæmones tracti.	126
imagines talefmanicæ.	126. 194. 258
Imaginum vis.	257
imagines suppleant alicuius præsentiam.	258
imagines piæ.	259

ad Imitationem sumus proni.	379
Immobile aliquid est in omni re.	531
Imperiorum ætates & mors.	532
Inclinatio in malum seuerius est coercenda.	144. 180
Inclinatio peperit artes.	362
inclinacioni naturali aliquid indulgendum.	383
sensit quisque inclinationem suam.	400
Incestus quare prohibitus.	384
cur aliquando permissus.	481
Inconstantia & vanitas rerum humanarum.	88. 147. 318. 498. 521
Incrementum fit sensim & per gradus.	391
Independentia est quid diuinum.	313. 314. 328
Indeterminata non valent, nec placent.	44. 79. 335. 344
Indifferentia virtus.	113
Indifferentia in cœlis.	554
Indigentia est causa societatis.	371
Indigenæ sunt exteris præferendi.	360
Indiscreta deuotio.	558
Infantes etiam mutili sunt educandi.	226
Inferiora non stant, nec agunt sine superiorum influxu.	93. sursum nituntur. 204
Infima sunt superioribus ad actionem necessaria.	41
Infinitas & immensitas Dei complicat omnia.	41
Infinitum corpus non datur.	85
Infirma adhærent fortioribus.	468
Infortunati qui sint.	545
Ingeniorum diuersitas societati necessaria.	41
Ingenium versatile.	195
Ingenia negotiis debent esse commensurata.	83
Ingratitudo erga Deum.	105. 395
Ingrati actio, cur in iudiciis non recepta.	116
Ingratis etiam confertur beneficium.	116. 117
quibus ingratis non benefaciendum.	117
Inimicorum dilectio.	49
Initia rerum læta.	205. 563
Initia rerum debilia.	218. 334. 391. 543. 587. 605
illis indulgendum.	224. & seqq.
Initia cæteris partibus meliora.	614
Iniuriarum patientia.	49. 50
Iniuria nulli inferenda.	347
latens est deterior.	452
Iniuriæ potentiorum sunt dissimulandæ.	461

Index.

663

Iniurias qui se accepisse mentiuntur.	462
Insecta sunt magis industria.	127
Insignia nobilium cur præferunt ferarum figuras.	403
Institio fit inter arbores sibi similes.	361
in Instanti quæ fiunt.	561
Instrumenta sunt ad actionem necessaria.	81. 293
singulari naturæ debent esse propria.	146
diversis operationibus eadem inseruiunt.	8. 287
instrumentorum multitudo securior.	298
opportuna mutatio.	304. 310. & seqq.
inquieti misera conditio.	337
Insube ad quid vtilis.	598
Intelligentiarum unio & concordia.	66
Intempestiva fecunditas.	379
Intermissio in morbis bona.	503
Invidia inter ciues.	564
Invidia procul pellenda.	41
inimica conatur deicere.	418
Inuisibiles qui se præstitere.	476
Inuitis confertur beneficium.	120
Ira sensim mitigatur.	46
Ira scibilis potentia iuncta concupiscibili.	398
Ira sævientis indicia.	403
Ira dilatione frangitur.	483
Iris est mundi compendium.	62
Iter debet esse liberum.	101
Lubilæus Iudæorum.	499
Iudæi grauitèr puniti.	143
Iudicij dilatio & suspensio bona.	119. 483
Iudex quid suppleat in iudiciis.	174
Iudicium declinare quando licet.	483. 485
Iugum Christi leue.	380
Iupiter fœlix planeta.	175. 194
Iuramenti religio.	455. 524
Ius ciuile ducit originem à naturali.	1. 7
Ius publicum in quo consistit.	412
Ius qui habet rem ipsam habere videtur.	59
Iura publica priuatorum pactioibus non mutantur.	159
Iustitia reddit unicuique quod suum est.	307
eius origo.	347. 348
Iustificatio peccatoris.	501. 502.
Iuuentus omnium animalium lasciuit.	74. 145.

OOoo iij

iuvenes mutuo se tuentur.	372
iuenum mors immatura.	526
L	
L abor quare necessarius in boni consecutione.	387
nimius vires exhaurit.	528 529
assiduus omnia vincit.	385. 387.
Labor in fine maximus.	613
Lapides naturaliter diuersis figuris insculpti.	69. 147. 540
Lapis philosophicus quare creditus.	129
Latere securius est.	446. 385
lectio est cibus animæ.	331. 333. & seqq.
Legata domesticis debita.	611
Legata pia.	611
Lenocinij crimen in marito.	210
Lentè magna perficiuntur.	385
Leo feritati suæ congruam habet conformationem.	295
Leo quærit auxilium ab homine.	144
suspensus cæteros fugat.	621
Leoni infensum paruum animal.	406
Leo etiam dolis vititur.	446
Leoporis celeritas iactabundantius astus & doli.	400
Leoprosi ex hominum consortio pulsi.	432. 433.
Lex naturæ omnibus insita.	580
non est supponenda sed inquirenda.	2. 501
hanc plerique mentiuntur.	4
Lex est à Deo.	5
debet esse communis.	II. 145
quale sit legis munus.	14. 137. 138
perpetua debet esse.	135
Eius necessitas.	18
est anima Reipublicæ.	492
debet dominari.	30. 79. 523
pro tempore mutabilis.	39. 145. 411
Regnorum fundamentalis.	31. 41. 145
malos metu continet.	90
Legum multitudo noxia.	46
Lex in diuersis populis diuersa.	564
omnia quantum fieri potest debet determinare.	54. 138
debet esse armata.	79. 289
	142. 399. 403. 411

Index.

665

nonæ transgressio feuerius vindicanda.	143
habet aliquid ex iniquo.	145. 492
legis ad similes casus extensio.	146
Libertas ab omnibus amatur.	326. 421
inimica semetipsam destruit.	137
vera non contingit nisi sapienti.	138
libertatem filiis non possunt parentes auferre.	180
homini quare data.	328
est supra fatum.	363
præfertur vitæ.	423
est seruituti mixta.	424
oppressio restituitur.	497
Liberum hominis arbitrium.	565
Libri improbatæ lectionis prohibendi.	488
Ligna quare fluitant.	44
Limitophæ regiones debent esse validissimæ.	614
Lixæ ab exercitu pellendi.	313
Locus est rei conseruatiuus.	276. 277
loci certis limitibus feritas continetur.	413
Luctus in funeribus	369
Ludus constat dolis & quis permissus.	430
Lumen cito & amplissimè diffunditur.	100
adhibetur sacris. 304. & funeribus.	361
Luna media inter cœlestia & terrestria.	61
facit in inferioribus mutationes.	195
quolibet die & mense facit quatuor anni tempora.	67
Lustrationes publicæ.	337
Luce mali abutuntur.	334

M

M agnes lapis trahens ferrum.	44. 51. 127
totum refert terram.	68. 622
eius vis mira.	125. 159
Magia naturalis quid præstet.	126. 196
necromantica rebus sacris abutitur.	134
Magna non nisi per partes possunt obtineri.	385
Maledictio parentum.	480
Malum vbique bono permixtum.	39. 128. 144. 486
Mali prælagium.	164
non datur summum malum.	130. 397. 398
Mali origo.	130

malum lene alacriter ferendum.	144
malum malo superueniens grauius est.	588
plus est mali quam boni.	486. 583
malum latens quod minus nocet.	486
malum nullum vniuersale.	397. 398
Mala in bonum conuersa.	131. 135. 201. 301
Mala communia facilius tolerantur.	131. 394
mala non sunt facienda vt eueniant bona.	300. & seqq. 609
Mala publica prodigiis significantur.	533
mala facilius quam bona contingunt.	577
ex malis alienis proficere.	418
è duobus malis minus eligitur.	490 & seqq.
mala cur sensim serpant.	542
malorum nexus.	545. 546
Mali quare societatem ineunt.	168
ab inuicem sunt separandi.	580
Mammæ cur habent viri.	144. cur mulieres. 238
Manus humanæ mirabilis fabrica.	294
Mare quare falsum.	164
terminis suis clausum est.	85
habet fluxum suum ventis inuitis.	158
habet in se multum calidi.	68
eius mira fecunditas.	73
varios habet & patitur motus.	322
eius inundationes.	591. quid significant. 536
eius fluxus vnde procedit.	475
eum sentiunt etiam à mari separata.	622
eius inconstantia.	498
maria dissita iungere nefas.	307
Maritum infamat vxoris incontinentia.	209. 210. 214
Margaritæ quomodo nascantur.	125
Martis planetæ qualis influxus.	194
marti sola venus est amica.	373
Martyrum gloria.	165. 166. 484. 530
Mater sui partus debet esse nutrix.	238
matris tenerrimus affectus.	235
mater filios ad martyrium excitans.	166. 237
matri debitus honor.	247. 248
Matrimonium, indissolubile.	100. 215. 216
est seruitus.	493. vide nuptiæ.
inter personas diuersæ sortis.	47. 469
captis prius auguriis celebratum.	211
	Matrimonij

Index.

667

inter personas diuersæ fortis.	47. 469
captis prius augurijs celebratum.	221
Matrimonij dignitas & necessitas.	198
in eo fides esse debet illibata.	212. & seqq.
Medium. <i>Vide instrumentum.</i>	
media debent esse fini ad quem tendunt congrua.	300
illustria medijs illustribus perficiuntur.	304
media debent esse facilia, ad implendum naturale desiderium.	126
media tepudiantur, cum desierint esse vtilia.	310
perfectiora aut nullis aut paucioribus medijs vtuntur.	312
Media fiunt ex contrarijs.	42
mediæ species, connectunt in se contrarias.	61. 62
Medicinæ necessitas.	438. 439
medicinam inuenit amor.	206
medicina constat potissimum experimentis.	144
naturam imitatur. 173. emendat.	507
miscet simplicia.	371. 459
captat temporum occasiones.	340
aliorum periculis instruitur.	301
Medica vis omnis à cœlo.	53. 459
in quibusdam hominibus est naturalis.	147
medicamentorum vires inesse humano corpori.	70. 147
medicamentorum magna varietas.	459
Mediocritas homini conuenientissima.	61
in omnibus est necessaria.	141. 142. 554. 613
Memoriæ defectus - insignis.	313
Mendacium quare prohibitum.	450
in quibus videtur permissum.	438
mentiri non licet in causa fidei.	455
Mens humana est imago Dei.	10
eius dignitas.	57
Deo iuncta, transit in sortem diuinam.	87
Refert ad Deum omnes mundi partes.	70. 71
Mercurij planetæ natura media.	61. 194
Meretrix ditissima.	302
meretrices quare tolerantur.	492
Metropolis qualis esse debeat.	470
Metus continet tyrannos.	91
metus mortis legitimus.	593
Militibus multum licet.	162
pro patria mortuis honores delati.	164

PPpp

Minæ fallaces.	445
minatur Deus antequam puniat.	534
Mineræ exhaustæ reparantur.	498
Ministri <i>vide collega.</i>	
debent esse inter se , & cum rectore concordēs.	66. 154
negotiis debent esse pares.	296
eorum in regimine necessitas.	173
probi eligendi.	575
bene gestorum gloriam refundunt in principem.	156. 314
ministorum eorundem continuatio.	306. & seqq.
eorum opportuna mutatio.	162
eorum optima multitudo.	255. 309
non debent esse nimis potentes.	305. 306
Misericordia clamoribus & signis excitatur.	462
misericordiæ naturalis instinctus & effectus.	464
habet cum dolore voluptatem.	465
Stoici illam non admittunt.	463
Missio Evangelica instituenda ad barbaros.	356
primum Mobile præest rebus diu duraturis.	136
Mixti dissolutio est naturalis.	519. 622
Monarchicum regimen , communiter receptum.	12
est omnium optimum.	89. 90. 492
degenerat in omnium sæuissimum tyrannidem.	618
Monopolia artificum.	372
Monstra quomodo fiant.	79. 80
monstra sterilia sunt.	80
montes continent omnes alias terrarum varietates.	69. 393. 419
quomodo sunt facti.	393. 416. 563
montium incolæ sunt duri & feri.	583
Mora maior in rebus perfectioribus edendis.	221
mora maximum iræ & doloris remedium.	483
Morbus sensim augetur.	544
morbi complicati.	589
morborum causæ.	47. 438 514. 519. 551. 563
in morbis consolatio.	132
Mors omnibus communis.	549. 595
mortis decretum.	626
homini naturalis.	551
mundo utilis.	163. 261 515. 604
quibus maxime timenda.	270. 603
eius diuersæ causæ.	550
solitarijs tantum & pijs secura.	493

Mortis pia cogitatio.	518. 602. & seqq.
eius affectata obliuio.	603
mortales non esse cuncta denuntiant.	548. 602
mortem vltimam multæ præcedunt.	619
mors repentina.	548
mortem in periculis simulantia.	461
mortem non licet sibi inferre.	272
morientis descriptio.	619
mori cum amicis est solatium.	595
morituri pietas.	610. 611
morituri pœnè sunt à corpore soluti.	611
mortuos quare lugemus.	369
mortui intelligunt, quæ hîc ad ipsos pertinent.	624
Mortificatio sensuum est ad pietatem necessaria.	167. 407. 441
debet esse continua.	311. 312. 588
per discretionem tamen temperata.	558
Motus innititur immobili.	2. 15. 27
motus cœli mundo necessarius.	88
motus circularis. <i>Vide circularis.</i>	
motus in cœlo contrarij.	42. 119
Motus coincidit cum quiete in Deo.	41. 317. 345
in cœlo & cæteris.	193. 317. 318
motus animalium varij.	74
illis est necessarius.	327. 398
propter motum conformantur eorum corpora.	316
vim quandam infert corpori.	613. 614
impedit mixti dissolutionem.	519
quare placat infantes.	74
motus superioris præualet.	119
motus librationis.	193
plus est motus quam quietis.	322. 323
nobiliora magis mouentur.	325
motus contractionis & dilatationis.	473
motus immoderatus vires dissoluit.	528
motus naturalis in fine cur velocior.	613
Moyſes ad imitationem mundi leges sacras & ciuiles conscripsit.	2.
sanctissimè moritur.	611
Mulier valet astu & dolis.	453. 454
quare subdita viro.	183
non potest accusare virum de adulterio.	210
eius cura in fœtus sui conseruatione.	225
mulieres amant bellicosos.	373

quare velant caput.	480
Multitudo quæ videtur præcedere vnitatem.	33
multitudo rerum exprimere conatur infinitatem diuinam.	34. 35.
516. 554.	
in omnibus præualet.	36. 589
multitudo in vnitatem collecta.	354
Mumia est alexipharmacum.	70
Mundus non est à se, sed ab alio.	25
vnus est. 12. Est imago Dei.	20. 252
non tamen absoluta.	515. 516
non stat sine Deo.	94
mundanæ contemplationis duplex vtilitas.	2
mundus an debuerit esse sine certaminibus & cædibus.	409
mundi leges sunt immutabiles.	17. 346
mundus in maligno positus.	132
mundanarum rerum vanitas.	313
mundus est conuiuium homini à Deo præparatum.	350
aliquando dissoluetur.	522. 614
ex suis resurget cineribus.	410
Mundicia apum.	167
Muris syluestris astutia.	453
Musculorum inter se contrarietas.	48
Musicam inuenit amor.	206
Mutatio est quædam deffensio.	309
mutabilia immutabilibus iuncta.	310
Mutilantes se, vt à bello sint immunes.	476
Mutuuum debet esse gratuitum.	467

N

N atura quid est.	9. 135
est ars diuina & opus intelligentiæ.	14. 15
naturæ leges quæ sint.	1
sunt vniuersales. 12. æternæ veritatis.	17
natura faciem semper mutat.	498
lentè & prouidè procedit.	218. 221
facit quod melius est.	253
eius difficilis cognitio.	262
Nauigationis ad commercium vtilitas.	315
nauigatio hyeme interdicta.	340

Index.

671

naves ex utraque parte proram habentes.	298
nautæ cur vt plurimum sunt malis moribus.	583
Necessitas vitam ciuilem & artes docuit.	144
rebus naturalibus imposta.	136
dat animos etiam timidis.	594
vitæ necessitas diuitibus grauior est.	178
necessitas efficit omnia communia.	164. 285
in publica necessitate Ecclesia de suo confert.	160
necessariis prius prouidetur.	283. 346
necessitas & indigentia vim hostilem sedat.	504
Neophiti non promouendi.	528
Nidi auium mirè fabricati.	78
Niger color inauspicatus.	539
Nili incrementum quomodo coniicitur.	541. 622
Nitimur in vetitum.	388. 426. & seqq.
Nix frugibus utilis	
Nobilitatis laus.	55
antiquior est magis commendata.	56. 184
Nociui cognitio naturalis.	274
nocua expelluntur.	167
nocere nulli.	347
Nominum sacrorum occulta vis.	58
Nosse seipsum & vires suas.	399. 401
Notæ criminum infames.	482
Nouitas delectat.	38. 526
Nouitiorum feruor.	226
Nox quedam habet incommoda.	128
est tamen utilis & necessaria mundo.	319. 606
Numerus est in incorporeis, quod est dimensio in corporeis.	35
Numerus impar fecundus.	197
Nobilia sunt numerosiora.	35
Numeri fatales imperiorum.	532
Nuptiæ vide matrimonium.	
inter pares.	378
non in iuuentuti ætate præcoces.	183
mulier debet esse iunior.	183
nupti præferuntur innuptis.	198
nuptias prohibuerunt hæretici.	199
infelices cum hæreticis.	378
secundæ nuptiæ si permissæ, non tamen honestæ.	217. 624
Nutrices tribus modis placant infantes.	74
nutricem suam infantes agnoscunt.	244

P P p p iij

nutrici debita gratitudo.	245. & seqq.
nutritionis administræ facultates.	137
O	
O bedientia militaris exacta.	372
O bedientium securitas.	112
est necessaria ad fœlicitatem regiminis.	291
non obedire quando licet.	119
O bstinatio in peccato.	496
gravius punitur.	144
O ccasio in omnibus captanda.	339. 343
in bello potissimum.	387
O ccæneus sœvit & delectat.	39
O ccidere seipsum, aut mutilare non licet.	119
belli captivi non occidendi.	
occidere non licet hostem ex suspitione.	
O ctava sphaera præsidet speciebus.	54
O culorum dignitas.	304
O dium <i>vide Inimicitia.</i>	
odia fraterna sunt acerbiora.	365
odia hæreditaria.	443
O fficia quæ non grauant facillè sunt præstanda.	357
O mnia sunt in omnibus.	66. 86. 163
omnia non omnibus concessa.	83
O phiogenes serpentibus exitiosi.	146
O pinionum in religione diuersitas regimini contraria.	31
O pportunè cuncta debent peragi.	339
opposita sibi iuncta magis apparent.	388
O randum semper.	51
O rdine constant omnia.	355
ordinis necessitas facit summum & infimum.	150
ordinata fœliciter procedunt.	342
O rdinem quæ constituunt.	344
O rgana singulis animantium actionibus propria.	77. 294. <i>Vide</i>
<i>instrumentum.</i>	
organis vitiatis otatur facultas.	294. 574
interdum agit.	172
O riens est præstantior mundi pars.	182. 193
O ssium in corpore vsus.	331
O tiosi & desidiosi à Republica profligandi.	75
O tium nimium quantum noceat.	324. & seqq.

P

P Actiones de quota litis prohibitæ.	589
Palma fortitudinis symbolum.	426
Papa Christi vicarius.	28. 508.
eius summa in Ecclesia authoritas.	29
eius vita quare solet esse breuis.	604
Papinianus non vult fratricidium excusare.	445
Parcæ quid significant.	136
Parentum amor erga liberos.	233. 261
inter se amor. 364. <i>Vide consanguinei</i>	
parentes non sibi semper similes generant liberos.	171. 249
parentibus meliores filij.	506
non debent filios suos subtrahere militiæ.	161
quidam filios suos Reip. & Deo consecrarunt.	166
parentibus honor debetur.	157. 246
Pars corporis quid sit propriè.	152
pars habens qualitates sui totius.	68
partium in mundo concentus.	I. 110
partes suo vniuerso consentiunt.	118. 152. 154. 186
partes etiam diuisæ, retinent conuenientiam cum suo toto.	622
partes non sunt sibi inuicem alimentum.	152
partium virtus in totius gloriam refunditur.	155
pars patitur pro salute totius.	163. 164
pars vim sui totius complectens.	219
Parum habetur pro nihilo.	144
Parua quædam ad nocendum valida.	406
Passionis concupiscibilis & irascibilis necessitas.	137
earum vtilitates & incommoda.	552
passiones omnes ducuntur voluptate.	141
sunt etiam in sapiente contra stoicos.	465
sunt plurimorum morborum causæ.	553
sunt inconstantes.	587
Pater familias virtutes exemplo suo doceat.	187
Pater spiritualis.	390
Patria vnde dicta.	164
plurimum confert ad mores.	583
Patriæ circa suos antiqua pietas.	189
Patriæ & Reipublicæ laborandum.	155. 156
in patriæ gloriam refertur ciuium-singulorum virtus.	156
Patriæ amor.	277. 278

etiam in mortuis.	623
Patria præfertur parentibus.	160
pro patria mori gloriosum.	164. 165
Paupertas coacta mala.	554
eius consolatio.	132
Paupertas euangelica.	285. 385
plus habet securitatis quam diuitiæ.	493
illi non sunt denegandæ elemosynæ.	359
Peccator fit talis sua culpa.	395
peccatum est vera seruitus.	424. 496
peccati pœna temporalis.	496
pecunia vt prætium rerum omnium ardentè appetitur.	141
Pedes sunt partus indicia.	197
Peregrinationis auiditas.	328
est utilis.	329. 354
Perfectiora sunt Deo proximiora.	53
Perfidia graue crimen.	451
perfidis non amplius creditur.	451
Perire volens non auditur.	119
Periuri pœna.	455
Permutationis origo.	351
Pestis grauissima.	578
pestis causæ.	324. 487
peste laborantes à populo separandi.	168
Philosophi quare peragrabant orbem.	358
quidam in pessimos mores transierunt.	618
phlegmone quid est.	555
Phœnicis mira resurrectio.	600
Picturam & sculpturam inuenit amor.	206
pictor ornatus & coronatus pingens.	205
pictor crudelis hominem necat, vt bene pingeret.	301
Pisces marini habent in se multum calidi.	68
sunt maiores terrenis animantibus.	396
pisces sunt fœcundissimi.	197. 409
qui magis salubres.	326
minimi cedunt in escam maioribus.	409
quomodo fœtus suos seruent.	225
Phantasiæ vis & vsus.	257
Phocæ pellis sentit fluxum maris.	622
Planetæ lustrant duplex hemispherium.	100
sunt septem mundi gubernatores.	53
quibus rebus singuli præsident.	93
	1e

Index.

675

se mutuo temperant.	45
non sunt verè stationarij.	389
præsident rerum generationibus.	54
inferiorum alterationibus.	136
suos speciales mouent ventos.	158
Planta sensitua.	62. 270
plantæ videntur habere sensum conuenientis & nociui.	139
plantarum qualitates specificæ.	82
plantæ plus habent virtutis quam arbores.	127
in mediis aquis sobriæ.	142
mixtas in se complicant maris & foeminæ vires.	201
medicinales sunt vbique terrarum.	255
aulsæ retinent vires suas.	622. 624
sunt semper velut infantes.	327
quæ minus durant.	526. 529
habent speciem somni.	320
Pluuia omnibus benefica.	115
pluuias animalia præsentunt.	540
Pœna & præmium sunt duo humani regiminis fundamenta.	138. 139
pœna grauior, quibus debet imponi.	144. 153
pœna capitis interdum necessaria.	169. 590
cur ad illius spectaculum fit populi concursus.	602
Pœnitentia non est differenda.	342. 398
debet esse omnium peccatorum.	504
auertit mala imminetia.	534
Pœsim inuenit amor.	206
Politix scientia incerta.	111
politia dolis vtitur.	447. 448. 450
Populus probos mores inficit.	583
Porci sibi mutuo auxiliantur.	461
Possessiones debent esse distinctæ non communes.	282
Possessiones mediæ.	62. 63
Posthumus non censetur reus.	105
Potentia nimia periculosa.	414
Potest minus qui potest maius.	179. 180
Potestatis summæ proprium est attollere & deprimere ad libitum.	
52. 55.	
Potestas agentium naturalium limitata.	81. 413
Potestas summa non diuturna.	89
potestas ciuilis est coercenda.	
Prælati virtutibus emineant.	181. 187

QQqq

Præmium à perfectis potest sperari.	361
Præfagia mali futuri.	64. 404
Præscriptio quare introducta.	341
Præsentia rei amatæ quare delectat.	369
Præstantiora minus dignis dominantur.	186
lentè & diuturno tempore perficiuntur.	221
Præuisio naturalis malorum.	442
Primogenituræ ius.	184
Princeps. <i>Vide Rex.</i>	
Principes à Rege secundi.	55
volunt ad instar Dei esse vbique.	95. 105
diuersis moribus sibi succedentes temperant regimen.	46
effusas interdum exercent largitiones.	114
facilè tanguntur inuidia.	548
Principia sunt inter se contraria.	42. 43
principiorum influxus necessarius.	566
Principia duo boni & mali falso credita.	129. 130
principiis suis omnia conformantur.	196
quo maior est à principio recessus, virtus est minor.	51
Principia suis effectibus sunt præstantiora.	181
ad sua principia reditus.	256. 625. & seqq.
Prioritas est prælationis & excellentiæ titulus.	182. 215.
Priuilegia quando cessant.	160
Prodigi rebus suis interdicti.	161
quod profundunt, reparant criminibus.	481
Prodigia publicas calamitates præcedentia.	533. 616
quare mittuntur à Deo.	534
non Proficere, est minui.	389
Proles spiritualis.	189
Propriis intendere non alienis.	336
Prouidentia singularis.	146
Proximiores gradu cæteris in successione præferuntur.	366
Prudentia virtutum auriga.	60
est futuri coniectatrix.	443
Publicani quasi spongiæ.	302
Publica priuatis sunt præferenda.	150. 151. 169. 170. 253. 412. 593
Publico iuri derogari non potest.	159. 160.
Pudet animal suos defectus.	479
Pudenda cur velantur.	480
pudor naturalis.	487
Pueri non sunt austeriori disciplina coërcendi.	226
Pugnantia ex æquo se impediunt.	44

Index.

677

Pulchra sunt rara & difficilia.	385
pulchritudo sensualis , qualiter animum afficiat.	203
est amoris causa & effectus.	205
pulchritudo non durabilis.	527
Puluis sympathicus.	64
Punctum est initium quantitatis.	50
Purgatiua vita præcedit illuminatiuam.	167
Pyrrhi Regis vis naturaliter medica.	147

Q

Q uadragesimæ ieiunium præcedunt magni luxus.	615
Qualitates & dotes rerum diuersæ.	83
qualitates occultæ unde sint.	125
Quantitas omnium est limitata.	396
quantitate sunt maiora quæ sunt nobiliora.	35. 36
Quatuor tempora ieiunij quare instituta	435
Querela mendax.	463
Quies animantibus necessaria.	320
quietis alternæ necessitas.	449
temperat actionem.	321
nimia quantum noceat.	324
Quinarius numerus significat fecunditatem.	197
Quinque liberi vno partu.	197

R

R adius solis non mouetur à ventis.	158
Raptus amoris diuini.	158
Raritas facit rebus prætium.	305
Ratio communis in diuersis populis facit diuersa.	14
Ratio quantum possit in homine.	59
est potentia quædam vniuersalis.	288
Recidiuæ faciles.	572
unde procedunt.	587
Rector. <i>Vide Rex.</i>	
Rectores an sint præstantioris generis.	60
Receptoribus recollectio & alterna contemplatio necessaria.	194.
321. 338. 414.	
omnibus debent prouidere.	173
Regimen inter homines necessarium.	137. 159. 492
ad regimen cæterorum qui dantur à Deo.	338

QQ 99 ij

regendum amore potius quam vi.	447
Regna sunt iure naturali condita.	159
suas habent ætates, tandem desinunt.	532
Rei cur olim ad bestias damnati.	59
Relapsi grauius peccant.	504
Religio Christiana est optimæ politicæ fundamentum.	30
debet esse regiminis principium non instrumentum.	60
Vna debet esse non multiplex.	31
perpetuitatis suæ augurium in augusto.	147
creuit persecutionibus.	420
Religiosi à religiosis debent regi.	84
à Religione filij non sunt auertendi.	161. 162
Reliquiæ sanctorum vim habent maximam.	623
Remedium quando celeriter adhibendum.	435
Repentinus interitus.	547
Respiratio ad quid utilis.	167. 440
Respublica censetur immortalis.	30. 156
Respublicæ duæ in mundo.	256
Respublicæ publicam libertatem emunt priuatorum seruitute.	424
Restitutio in integrum.	497. 500
Resurrectio phœnicis & bomicis.	600
Resurrectio corporum fieri potest virtute diuina.	
Rex vide dignitas, episcopus Princeps.	
non eximitur à lege naturali.	30. 90
non eximitur à necessitatibus naturæ.	138
specialiter illustratur à Deo.	H. 60
Regi seruire gloriosum est.	55
Rex est à Deo.	159
Rex sacerdos.	305
Religionis vindex.	507.
omnibus regni sui partibus vult esse præsens.	95
est velut causa vniuersalis.	507
virtute debet præcellere.	186
Regis clementia.	116
ad eum rerum fœliciter gestarum gloria refertur.	156.
Rex seipso sapiens.	314
Regi potius quam principi rebelli, licet benefico parendum.	469
Reges mortui in habitu monastico.	611.
Regum mortem præcedentia prodigia.	555. 616
Reges malos Deus euellit.	91.
Regum impiorum vitanda familiaritas.	584

Index.

Reges debent esse mortis memores.	604
Regum ad tempus & precarium.	89
Rerum diuisio in spirituales & corporales.	58
Residentia in officiis & beneficiis.	107
Resignatio pia.	113. 114
Reuulsiones quare fiunt.	164
Risus quadragesimo tantum die in pueris.	140
Romanorum excusatio in subiugandis populis.	411
Roris vtilitas & abusus.	133
roris guttulæ pulchritudo.	509
Rosæ productio.	562
Rustici communes habent cum principibus præcipuas vitæ voluptates.	102

S

S acerdotum dignitas.	186
Sacerdos est medius inter Deum & homines.	65
multa potest supra naturam.	126
Sacramenta omnibus communia.	102
Sacrificia Diis diuersis diuersa.	368
sacrificia quare instituta.	412
Sacrificium iustitiæ.	412
Sæculis Deus ordinem posuit.	515
præcedentia sequuturis laborauerunt.	189
Sæpiæ doli.	453
Sæuitia temperata.	413
Salis fontes & montes.	254
Saltationis origo & vtilitas.	39
Sancti cur in hoc mundo afflicti.	597
etiam cum malis.	594. 595
Sanctitas maximum in homine priuilegium.	147. eius immortalis
gloria.	612
Sanctus quomodo in Deum transfertur.	127
potest eleuari supra Angelos.	113. 114
Sanctos mortuos colit , quos viuentes non agnouit.	617
Sanctorum corpora nos non polluant , sed sanctificant.	621. 624.
Sanctorum intercessio.	623
Sanguinis formatio quomodo fiat.	152
sanguis in metu refluit ad cor.	161
sanguinis missio vtilis.	164

QQqq iij

Sanitas sine medicinis restituta.	70
Sapiens secedit à turba.	476. 477
Sapientis mens tranquilla.	375
Sapientibus debetur imperium.	159
Sapiens solus verè liber est.	138. 383
Vniuerso libens consentit.	153
Seipso contentus.	265. 269. 313. 337
Inuictam habet fortitudinem.	213. 288
vitam amat.	271
dolis bonis vititur.	447. 449
Sapientia magnificè tranctanda.	205
perficitur peregrinatione.	329. 354
Saturni planetæ quibus fœlix est influxus.	133. 194
saturnus cur olim cultus in laneis vinculis.	391
Sceletum in conuiujs exhibitum.	603
scena mundana.	259
Schisma graue crimen.	153. 565
in Ecclesia timendum.	573
Scholastica Theologia vtilissima.	460
Scientiæ omnibus expositæ.	102.
sciendi desiderium.	333
scientia est hic ignorantia mixta.	111
scientia mali abutuntur.	134
Scriptorum & authorum laus.	328
Scripturæ sacræ abusus.	134
Secretum in regimine necessarium.	408. 447. 448. 452
Secretum sibi & charis seruandum.	481
Seditio quid sit. 563. graue crimen.	153.
ad seditionem facilis est populus.	56
mali mouent seditiones.	168
seditionis præfagia.	536
Scriptum nosse.	400. 401
Semen est igneum humidum.	42
vult augeri.	374
vis præcipua feminis est in spiritu.	59. 219. 296
semen animalis quale sit.	219. 380
semen arboris quomodo crescit.	391
Senatorum ordo perpetuus.	532
Senectutis causa.	47. 390
senectus quare veneranda.	184
senectus virtuti dedita.	63. 608. 612

feneſtutis infirmitas.	124. 147. 605. 614
illi mors optanda.	606. 607. meditanda. 603
feneſtus valida.	147. 614
ſenes valent conſilio.	390
ſunt vitæ ſuæ conſeruandæ ſtudioſi.	616
Senſuum vtilitas.	257
Senſibile maius obſcurat minus.	155
ſenſus delectantur obiecto ſibi ſimili.	368
Septima cœli domus eſt ſimul mortis & nuptiarum.	52. 210
Sepultura viuorum potius , quam mortuorum cauſa fit.	620
ſepulti publicis impenſis.	173
in ſepulchris res prætioſæ conditæ.	596
ſepulturæ in vrbibus prohibitæ.	621
ſepultura mali priuantur.	91
in ſepulchris habitantes.	141
ſepeliri in patria & cum parentibus pium eſt.	626
Sermo cur datus homini.	450
conſtat natura corporali & ſpiritali.	58
Sermo turpis vitandus.	480. 488
Serpentes ſimul implexi velificant.	370
Seruitus ducit originem ex peccato.	496
ex bello infœliciter geſto.	495
eſt quædam mors.	422
nulla ſine ſeruitute poſſeſſio.	144. 423. 493
ſerui omnes pro domini morte plectuntur.	143
ſupponuntur eſſe malis moribus.	454
in dominorum funeribus immolati.	596
eorum culpa imputatur domino.	302
ſeruile bellum.	424
ſine ſeruis heroës viuebant , & ſine miniſterio.	313
Seueritas maxima malis prodeſt , bonis nocet.	124
nimia deſtruit.	422
Sexum vtrumque conciliat amor.	200
Sibi nocere.	563. 583
ſibi nulla res ſufficit.	286. & ſeqq. 330
ſiccitas facit permanentiam.	264
ſigna morborum.	462
ſignorum zodiaci differentiæ.	61
Silentium. <i>Vide ſecretum.</i>	
ſilentium decet parum ſapientem.	481
Simile ſibi agens omne producit.	363. 370

similia se appetunt.	38. 196. 276. 361
simile non agit in simile.	346. 362
similiora præferuntur minus similibus.	368
similia vnione fiunt fortiora.	370
similium vnio sola constans est.	374
Singularia sunt propter vniuersalia.	170
Sinistra pars est inauspicata.	539
Societas ciuilis procedit à domestica.	368
societas est homini naturalis.	159. 330
societatem humanam effecit necessitas.	371
à societate pender partium commendatio.	567
societas bonorum prodest.	369.
malorum nocet.	168. 579. & seqq.
est inconstans.	375
societas infœlix.	443
societas omnis naturaliter dissoluitur.	520
à societate quando non licet discedere.	523. 567
societates succedunt suis sodalibus.	557
Sol & luna sunt generationis principia.	42
sol planetas sibi coniunctos comburit.	314
est imago diuinæ bonitatis.	122. 304
penetrat suo influxu , altam terræ densitatem.	159
omnium bonorum dator.	175
solis in inferioribus imagines.	194
solis absentis vicarij.	254
tres soles in cœlo visi.	536
Solita nos non afficiunt.	613
Solitudinis excellentia.	265. 476. 477
Somnia futurum prænuntiant.	275. 535
Soni quare mouent affectus.	74
Sorte factæ electiones.	112. 510
per sortes diuinitio.	537
Species rerum sunt immutabiles.	137
species conseruantur immutabiles à cœlo.	172
conseruantur à cœlo empyreo.	73. 136
inter species oppositas sunt mediæ.	61. 62
species saluatur in vno indiuiduo.	69
species ab obiectis emissæ , mirabiles.	256
Specula falsas species reddentia.	5
Spes fouet omnes actiones ciuiles.	380. 384
spes humana somnium vigilantium.	257
	spes

Index.

spes theologica. 259. 380
 licet operari ob spem diuinæ retributionis. 353. 380
 Spiritus quorum maxima vis est in humano corpore. 58. 59. 94
 quidam fixi sunt, quidam errantes. 94
 eorum natura est media. 63. 64
 singulis sensibus sunt proprii. 84
 spiritus opifex in semine. 219. 296. 380
 spiritus vniuersorum. 64
 spiritualia corporeis imperant. 58. 445
 temporalibus sunt præferenda. 581
 Spolia de victis reportata. 617
 Spongia sensum habet obscurum. 270
 Sponsi diuini accessus & recessus. 319
 Statua ferrea pendens in aëre. 44
 Stella fixæ præsentent rebus magis permanentibus, vt speciebus.
 54. 522
 gemmis difficilè solubilibus. 194
 habent naturam duorum planetarum. 61. 175. 254
 lumen suum acceptum referunt soli. 151
 præducunt sibi simile quantum possunt. 194
 Stella compares ad quas animæ dicuntur redire. 626
 Stemmata nobilium quare præferunt ferarum figuras. 403
 Sterilitas indicta monstris & adulteris naturæ. 80
 sterilitas consolationis spiritualis. 528
 Stoici nolunt hominem tangi misericordia. 465
 Stratagemate gloriosum est hostem vincere. 448
 Substituta potestas in mundo. 254
 substitutio hæredum. 255
 Successiua ordine suo veniunt. 559
 successioni res quædam constant. 514
 Superbia volens vbique videri & laudari. 75
 Superiorum ad infima descensus. 60. 82. 93. 103. 201. 414. in fine
 Superfluum natura non patitur. 133. 144
 Superstitionis malum. 134. 558
 Supplicia damnatorum videre vult populus. 464. 465
 Suspectum contubernium vitandum. 580
 Suspicio non est iusta causa vim inferendi. 444
 Sybaritæ voluptatibus nimium dediti. 141
 Sympathia quid sit. 362. 398
 Symptomata quæ morbos præcedunt. 541
 Syaecdoche viurpans effectum pro causa. 192

R R r r

T

T Alionis pœna.	59. 434
Taurus pro grege suo decertat.	399
Temperamentum quid est.	47
Tempestates anni mediæ.	61
earum optima vicissitudo.	88
Tempestatis in mari præfagia.	402
tempestas ex leui causa excitata.	452
Tempus quid sit.	498
subrepat, & vix nobis sentientibus elabatur,	63. 337
est imago æternitatis.	88
opportunum in omnibus obseruandum.	339
taliter opportunum eligunt sibi animalia.	88. 89
Tentat Deum qui congruis mediis non vitur.	293
Terminos mouere crimen est extraordinarium.	87
termini à natura positi, non mouendi.	307
Terra censetur elementum cæteris antiquius.	182
cur pendet in aëre.	44
olim dicitur produxisse magna animalia.	613. 172
eius fœcunditas.	55. 73. 127
elementorum vltima, dignior tamen.	127. 252. 289
reperitur in cæteris elementis.	68
omnes mundi partes continet.	68. 69. 93
vult esse communis omnium mater.	101. 499
terrarum vnde diuersæ sunt qualitates.	86
terræ spiritus facit concreciones.	195. 264. 499
terræ plus est in omnibus compositis.	264
terra vim sibi factam vindicat.	433
Terræ motus quid significant.	536
eius causæ. 563. maximè terret.	565
Territoria vrbibus, oppidis, episcopis, iudicibus assignata	87
Theologia scolastica vtilissima.	460
Thus quare sacris adhibitum.	313. 385
Torpedinis marinæ astus.	400
Transactio pro crimine capitali licita.	484
transactionibus apponitur pœna.	142
Transitus ab extremo in aliud ordinarie malus.	514. 544. 559. 606
interdum bonus.	417. 561. 562
Transmigrationes populorum cur amplius non fiunt.	613
Tremor quid sit.	505

Index.

685

Trifolij mira vis.	124
Triumphus quare decernebatur.	384
Tropici duo in sphaera quid sint.	397
Turcis bellum inferendum.	278
Turpiloquium vitandum.	480. 488
Tutela pupillorum.	255
Tyrannis quid sit.	563
est grauis mundi morbus.	408
est vis maior non vitabilis.	593. 618
tyranni meticulosi.	444
eorum continuæ sæuitiæ causa.	547
metu continentur.	91
faciunt mala vt eueniant bona.	303
eorum mors sæpius violenta.	91. 636
eorum vitanda familiaritas.	584

V

V Acuum vt vitetur mira fiunt.	163. 498
Vapor quid sit.	126
Vasalli quæ debeat esse fidelitas.	443
Vegetantis animæ facultates.	137
Venatio tyrannidis est tyrocinium.	408
Venæ exangues in marmoribus.	144
Venus fœlix planeta.	194
eius influxus in malum detorquetur.	134
Veneni vsus legibus prohibetur.	452
venenata venenis pasta fiunt magis nociua.	333
venena lenta.	544
venena miseris ad libertatem data.	550
consuetudine fiunt innoxia.	588
Ventorum vis maxima.	59
venti singulis à suis planetis mouentur.	158
venti statim certis temporibus regnantes.	340
venti quomodo sedantur.	504
in origine sua sunt exigui.	543
Verecondia ex peccato.	480
Veritas prior est mendacio.	29
contra veritatem non licet præuaricari.	454
Veritas sine controuersia debet proponi.	488
Veruæ non partes corporis.	152

R Rrr ij

Vestis S. Sacerdotis totum mundum referebat.	2
Verita magis appetuntur.	388
Vexatio patientis vires auget.	419
Vicaria & substituta potestas in mundo.	254
Vicissitudinis humanæ ratio.	373
Victi suis victoribus in posterum subiecti.	494
Victoria à Deo.	109
Victor à sua victoria oppressus.	405
Vigilia nimia multum nocet.	320
Vincula plura sunt fortiora.	372
Vindicta non debet iniuriam excedere.	433
licita est priuato ad vitæ suæ defensionem.	436
non est licita propter suspicionem.	444
quæ citò sunt vindicanda.	487. 548
Viros illustres prius prouidentia promittit, quam concedat.	222
Virginitatis consilium à Deo datum.	200
Virtus inter aduersa perficitur.	48. 387
Virtutis longa exercitatio.	528. 588
virtus est rara inter homines, & difficilis.	97. 387
difficilior est virtutum quam vitiorum habitus.	578
nam leges exigunt pœnis propositis.	142
sola dat immortalitatem.	156
sola constans est.	527. 528
semper tendit ad perfectiora.	381. 398. 588
eius, si lateat, indicia.	147
Vis armata priuatis generaliter prohibita.	412
vim vi repellere licet.	432. & seqq.
vim regna profitentur.	403. 408
vis interrupta parum prodest.	586
vires sine dolis parum proficiunt.	447
vires suas ostentare.	474
Visitatio perpetuam præsentiam æmulatur.	100. 178. 325
Vitæ nimius amor.	550
vita nunc breuior est, quam olim.	613
vita dimidiata vix fruimur.	320
vita humana est militia.	131
vitæ terminus est positus.	551
Vitam diurnam quæ præstant.	266
Vitia omnia non sunt simul.	599
vitia sunt contagiosa.	168. 579
vitiosi sibimet nocent.	565

Index.

687

Virtutum maleabile.	161
Vnitas summa contraria conciliat in mundo.	I
vnium est ante multa.	21. 33
vnitatem suam omnia appetunt.	24. 270
vnitas numerorum est principium.	50
vnium & perfectum conuertuntur.	386
vnium fit ex multis.	330
vnione fiunt omnia fortiora.	370
Vniuersalia primò intenduntur.	151
ad vniuersi bonum omnia referuntur.	I
Volatus auium quomodo fit.	361
Voluntatis piæ meritum.	87
voluntatis humanæ cum diuina conformitas.	127. 150. 425
voluntatis propriæ abdicatio vim obtinet miraculorum.	150
Voluptas homini congenita.	139. 140
illam omnis ætas appetit.	140
dolori miscetur.	128. 212
est actionis naturalis stipendium.	387. 552
non est finis, sed condimentum copulæ.	252
mouet passiones omnes.	141
se quodammodo perimit qui renuntiat omni voluptati.	141
consistit potissimum in doloris cessatione.	143
consistit in obiecti conuenientia.	368
spiritualis omnium maior est.	141
inducit mortis oblivionem.	603
voluptas publicè indicta.	140
voluptatis excessus maxime nocuus.	142
Vota hominem Deo consecrancia.	524
Vrbanitas omnibus se conformans.	49
Vsuræ prohibita.	467
Vulpes astuta.	453
auerfatur alterius occisæ cadaver.	609
Vultus hominis habet cœlestem pulchritudinem.	609

Z

Z Elotypia vnde procedat.	204. 208
apparet in cœlo ratione terræ coniugis.	215
violentior est in homine, quam in animalibus.	209
armat parentes in filios.	211

R R r r iij

zelotypus sibi met ipsi poena est.
Zelus indiscretus quantum noceat.
Zonæ temperatæ sunt fœliciores.

210. 565

558

613

FINIS.

